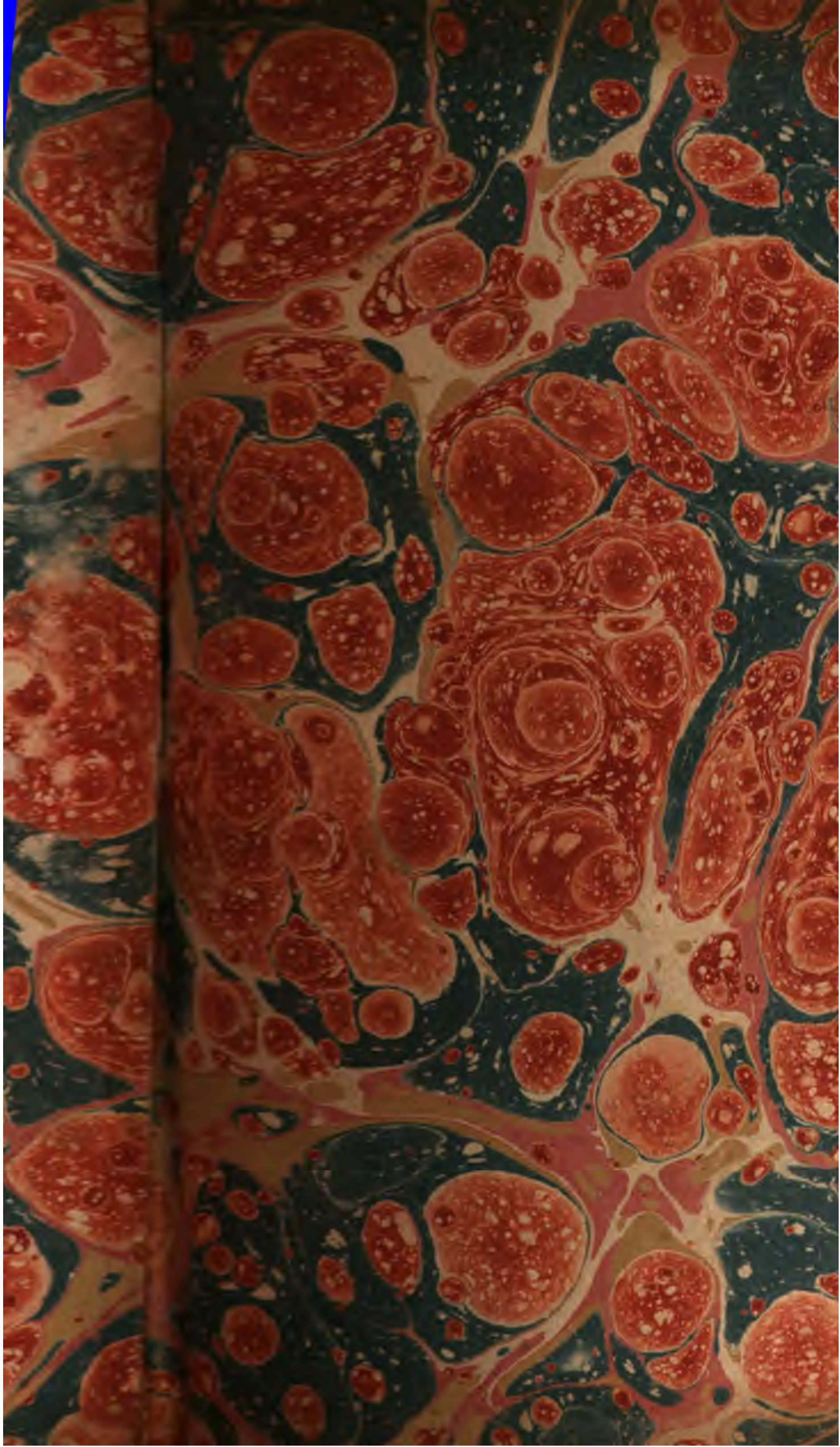
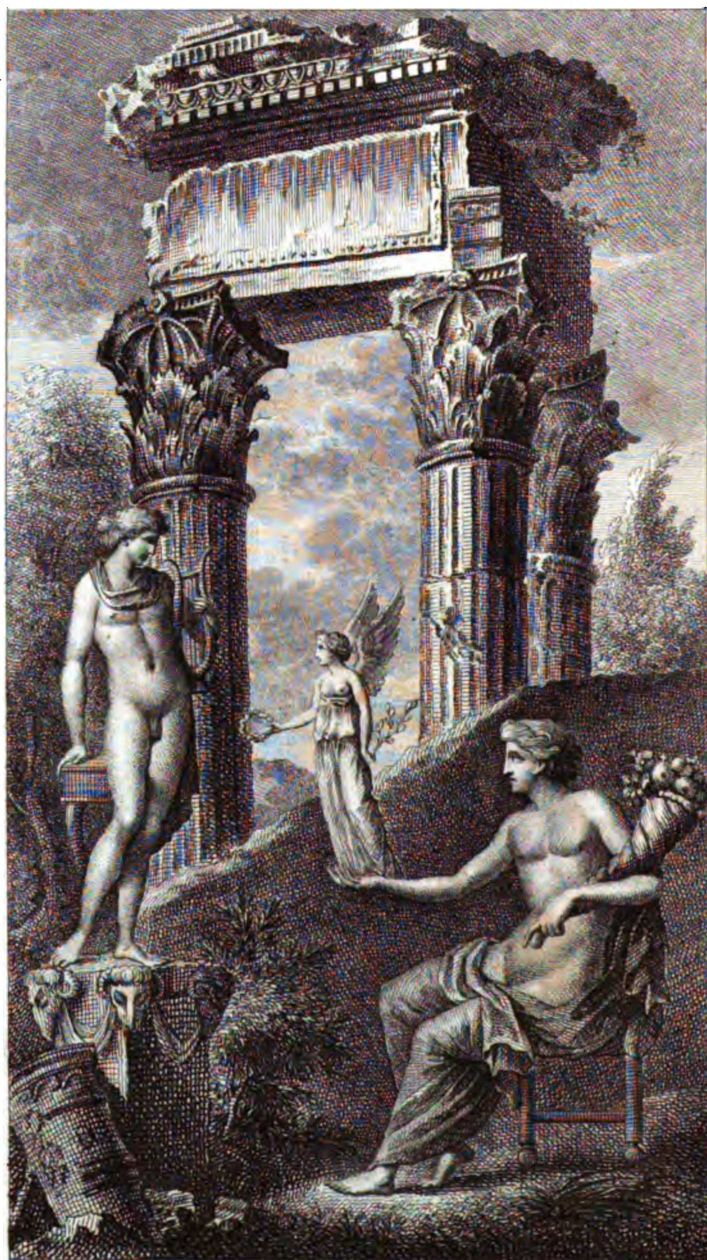








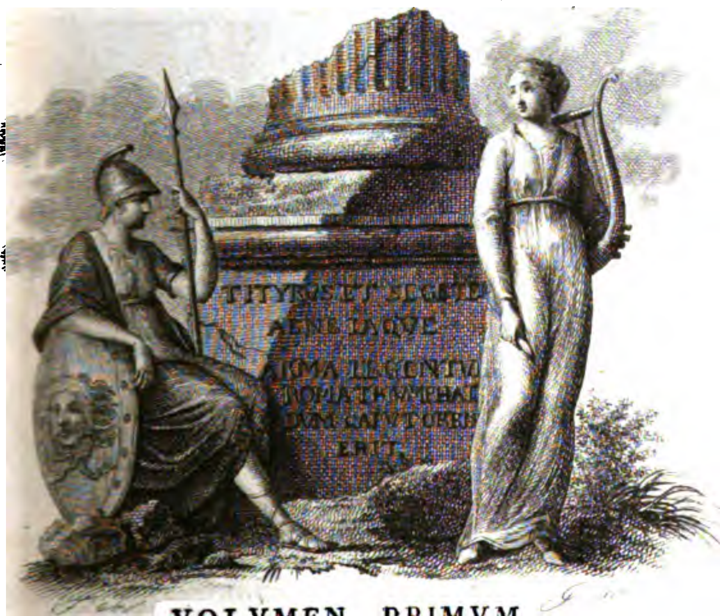
Fiorillo del. *Geyser sc.*

P. VIRGILIVS MARO

VARIETATE LECTIONIS
ET
PERPETVA ADNOTATIONE
ILLVSTRATVS
A
CHR. GOTTL. HEYNE

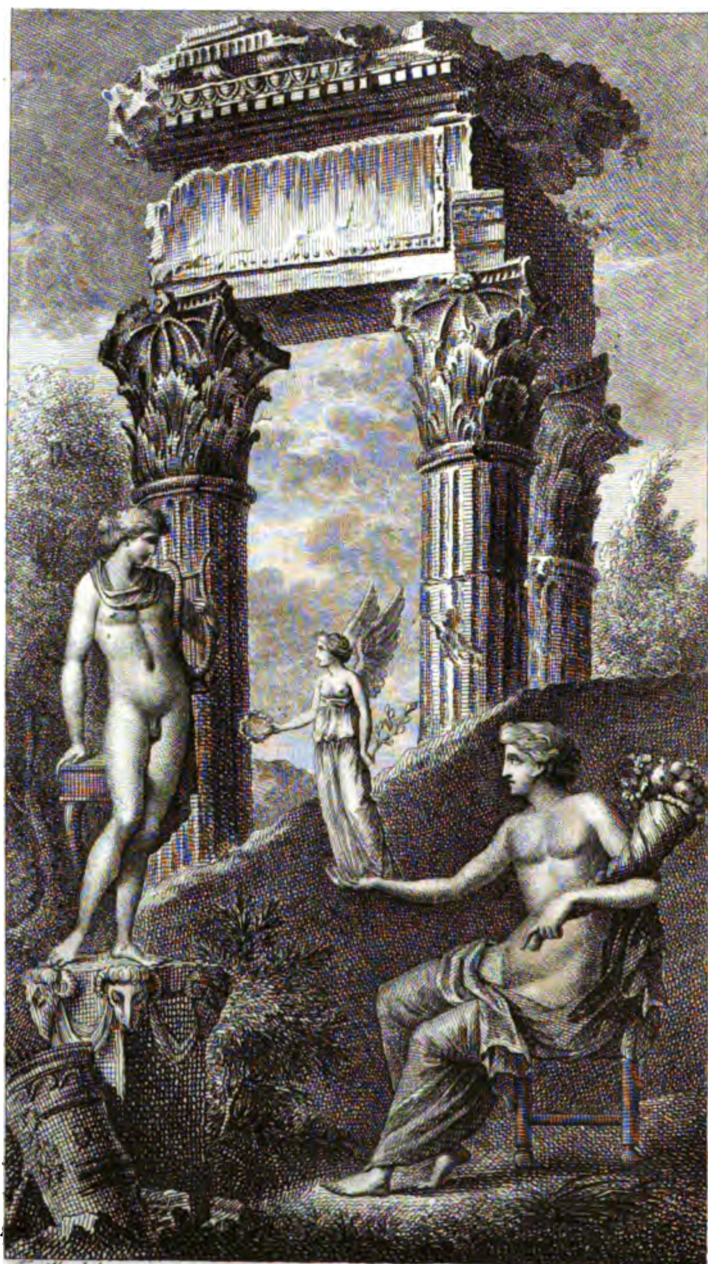
ACCEDVNT INDICES

EDITIO
NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA



VOLVMEN PRIMVM
BVCOLICA ET GEORGICA

LIPSIAE
SVMTIBVS CASPARI FRITSCH
MDCCC



Fiorillo del. *Geyser sc.*

P. VIRGILIVS MARO

VARIETATE LECTIONIS ET PERPETVA ADNOTATIONE ILLVSTRATVS

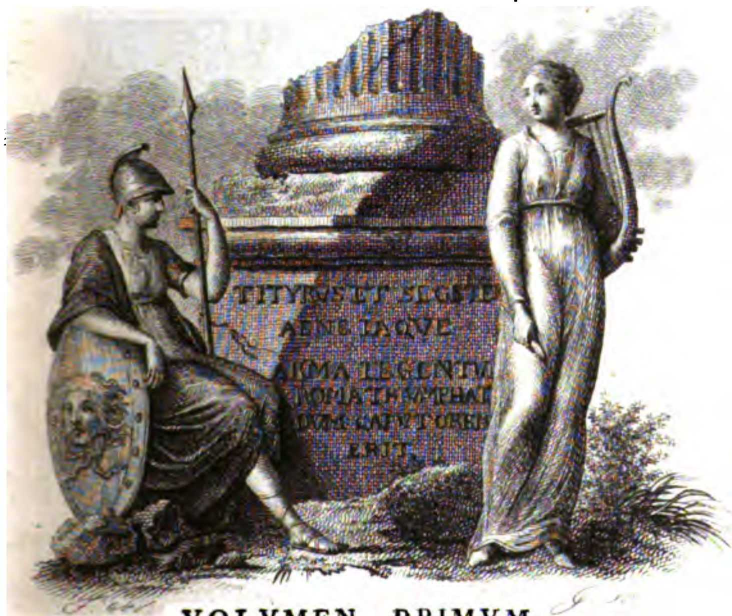
A

CHR. GOTTL. HEYNE

ACCEDVNT INDICES

EDITIO

NOVIS CVRIS EMENDATA ET AVCTA



VOLVMEN PRIMVM

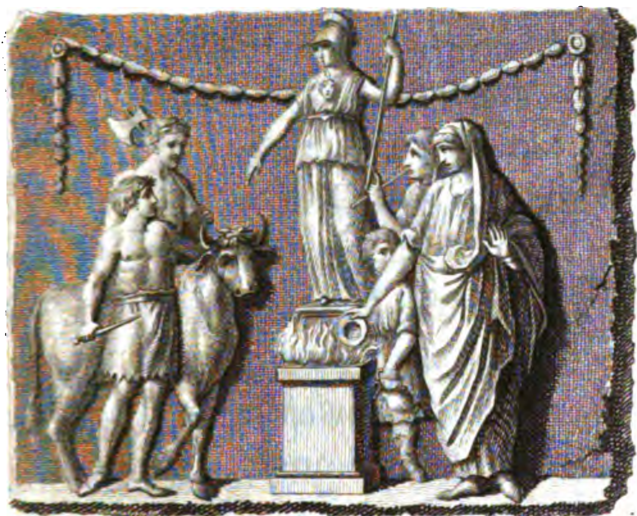
BVCOLICA ET GEORGICA

LIPSIAE

SVMTIBVS CASPARI FRITSCH

MDCCC


HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY



PRAEFATIO

TERTIAE EDITIONIS

Quod nec exſpectabam nec ſperabam, vt tertia vice ad Virgilium nouis curis retractandum euocarer, id mihi propitii numinis beneficio contigit. Poſt primam enim editionem annis LXVII — LXXV curatam, cum editio minor, ad ſolam interpretationem poetae inſtituta, anno

LXXIX excuſa eſſet, iterum operam meam ei commodaui in editione altera annis LXXXVII—IX vulgata, et aliquot annis poſtea Londini repetita; cum interea prelo repetita eſſet editio minor emendatior a. LXXXIX. Iudicia expertus ſum virorum doctorum tam liberalia, vt ea ipſa mihi hoc tanquam onus imponere viderentur, vt, quantum poſſem, ſtudium in emendanda et perficienda opera mea collocarem. Eaque in re tanto religioſius mihi verſandum eſſe putaui, quanto melius ipſe cognita ac perſpecta haberem ea, quae in illa opera mea aut deſideranda eſſent, aut aliter conſtituenda. Nequaquam enim ad Virgilium noua annotatione inſtruendum eo animo et conſilio acceſſeram, quod poſtea ſequutus ſum. Nam cum, ante annos hos fere XXXV, a librario, ſollerti et honeſto viro, quaereretur; qui editionem Virgilii notis ſelectis et excerptis nouisque nonnullis adſperſis, inſtructam, cuius gene-

ris editiones iſta aetate in magna exiſtimatione habebantur, curaret: Erneſtius negotium mihi impoſuerat: cuius auctoritate et conſilio victus illud in me recepi, etſi tum recens adhuc in hoc litterarum genere, nec niſi nuper academico muneri admotus, cui, viribus corporis ingeniique longa multiplicique aerumna fractis, nondum parem me eſſe ſentiebam. Cum ita voluntate non ſatis prochui rem ſuſcepiſſem, ſtudium quoque meum retundebatur iudicio, quod de illo genere notarum fouebam; etenim ad ſubtilem diligentiam illud vix adducere ſeu commentatorem ſeu lectorem poſſe videbatur, contentum vtrumque iis copiis, quae ad manum eſſent, nec penitius in poetae doctrinam, ſtudium, artem, ſe inſinuantem. Vix itaque opus ingreſſus, ſi ad praeſcriptum illud exſequi vellem, taedio ferendo me imparem eſſe ſenſi, primoque cunctanter meum ſenſum ac iudicium ſum ſequutus, tandem

in Aeneide prorſus mihi ipſi obtemperaui. Ita autem euenit, vt opera mea aliquantum dispar eſſet comparatis Eclogis et Georgicis cum Aeneide; nec niſi in repetitis editionibus ad eundem modulum omnia conſtituere allaboraui; etſi vel ſic bene intellexi ſupereſſe naeuos, quos penitus eluere vix liceret, in corpore ad aliam formam ab initio deſignato. Quod tamen licuit, ſatagere haud refugi, vt, quoties noua editio pararetur, non modo relegerem poetam cum meis annotationibus, ſed etiam retractarem loca ſaltem potiora et emendarem, quae quidem emendanda eſſe videbam, etiam ea, de quibus monitus eſſem; ea autem praeterirem, in quibus male eſſem reprehenſus, ea relinquerem intacta, quibus meliora non allata vidiſſem, obliuiſcererque ea, quae illiberaliter in me eſſent effuſa: quibus non tam dolui mei cauſſa, quam propter imminutam litterarum noſtrarum dignitatem, et ob detrimentum, quod

bonis moribus ſuaeque quisque exiſtimationi inter bonos ipſe afferret. Sed ſunt homines, qui ne hanc quidem aliorum animi aequitatem aequo animo ferunt, ſed pro nouis offenſis irarumque cauſſis eam tibi imputant. εἴη μή ποτέ μοι τοιοῦτον ἦθος, ὦ Ζεῦ! vt cum Pindaro loquar. Iam in praefatione prioris editionis profeſſus eram, me inchoatam tantum et deſcriptam operam publice proponere, quae tamen pro fundo eſſe poſſit ſtudiis virorum doctorum coniunctis in perficiendo eo quod deſignatum a me erat; multo enim vtilius fore, ſi vna aliqua editio repetitis plurium ſtudiis et curis emendetur et locupletetur, quam ſi plures iteratis itidem vicibus eadem recoxerint, aut *veterem querelam*, vt cum noſtro loquar, iterum iterumque *cecinerint*. Nec tamen vel ſic cuiquam inuidebo ſuis auſpiciis meliora in medium proferenti, qui id inprimis per omnem vitam cordi habuerim, vt alia potius in-

genia excitarem et acuerem, quam vt meum, qualecunque illud ſit, iactarem. Quamdiu enim in his ſtudiis verſatus ſum, id egi, vt litterae emendarentur et perficerentur ſiue per me ſiue per alios; et ſoleo laetari, quoties inter vulgaria haberi video ea, quae olim noue et audacter dicta haud raro displicebant ſeniorum iudiciis. Neque omnino hanc rationem commentandi in veteres auctores claſſicos tanquam vnice probandam et amplectendam venditaui; contra vero cum aliis in locis, tum in praefationibus ſtudioſe declaraui diuerſa diuerſis conſiliis accommodata commentandi genera, et locum ſuum aſſignaui huic noſtro; memoraui quoque, quam laudem ſtudium vertendi in vernaculum ſermonem, et quas opportunitates et commoda illud habeat, interdum ad ipſam interpretationis ſubtilitatem; nec omnino illud multum ab annotatione perpetua discrepat, ſaltem quatenus veram auctoris

mentem et ſenſum in vtroque redditum eſſe volumus.

Deſcriptionem operae meae et conſilium expoſui in praefationibus ſuperiorum editionum, quas ea de cauſſa, vt hic iterum apponerem, neceſſum eſſe vidi, tum in disquiſitione de Carmine epico et aliis paſſim locis, quae iis ſaltem inſpicienda erant, qui iudices ſedere et de ſumma operis calculos ferre volebant. Nunc itaque non niſi pauca ſubiungenda ſunt de editione hac noua: cuius omne conſilium debetur Fritſchio noſtro, viro intelligenti et ſollerti, bonaeque laudis cupido: qui cum in altera editione adornanda exemplaria multis ornamentis, argumento ex antiquis operibus petito, caelo expreſſis, ſumtu haud mediocri, adornaſſet, mox librariorum nonnullorum inter Britannos lucri cupiditate oppreſſum ſe videns, quandoquidem illi formulis ſuis repetere eam editionem conſtituerant, conſilio hoc et neceſſitate circumuentus totum ex-

emplarium apparatum iis vendiderat: quo illi in lucrum ſuum verſo, noua exemplaria typis excuderunt; tum Fritſchius apud ſe decreuit, poſt certorum annorum decurſum editionem, eamque multo elegantiorem ac ſplendidiorem, parare, vt hoc exemplo conſtaret, nec arte et induſtria Germanos Anglis cedere, nec generoſo ſenſu laudisque ſtudio, ſine improba et ſordida lucri auiditate. Obſequendum duxi optimo viro: cumque nouiſſima iam vitae ſpatia ingreſſus vltimam manum imponendi huic operae opportunitatem ſe mihi offerre viderem: nolui fortunae deeſſe, iterumque retractaui ea, quae a me in Virgilium ſcripta eſſent, inprimisque priori volumini, quod Bucolica et Georgica complectitur, quantum per alias curas liceret, ſtudium aliquod meum addixi; inprimis, quod expectandum erat, fore, vt redemtor operis eandem hanc editionem pretio multorum facultatibus magis accommodato venalem excudi curet.

Reddere rationem ſigillatim eorum, quae in tertia hac editione acceſſerint, quia ſine oſtentationis ſpecie memorari talia nequeunt, ſuperſedeo. Sufficit, obelo me confodiſſe multa, nec peperciſſe iis, quae, olim admodum probata aut probabilia viſa, nunc fundo idoneo deſtitui videbantur. Video quidem hoc eſſe inter mala operae meae, quod nulla eſt harum editionum, quae alteri vbique reſpondeat. Quid tamen in humana hac infirmitate facias, cum, quotiescunque aliquid, a te curatum aut elaboratum, iterum inſpexeris, toties videas eſſe, quae mutata et emendata eſſe malles, etiamſi non nimis moroſus ſis tuae operae iudex ac cenſor. Itaque venia quoque danda mihi eſt, ſi interdum mutarim ſententiam, alia amplexus ſim, aut ad priſtina redierim. Eſt immenſa rerum moles, quae in tam longo operae curſu occurrit; nec ſemper idem eſt animi habitus et ſenſus; afferimus imprudentes ea, quae mente in aliis negotiis

occupata meditati eramus, et cum iis, ad quae accedimus, copulamus aliena, quae lusum ingenio faciunt; eaque alio tempore a nobismet ipsis damnari quis miretur? Quae res animaduersa, si nullam aliam modeste de nobis sentiendi et aequa statuendi de aliis caussam haberemus, vel vna satis esset ad retundendam omnem animi arrogantiam et in alios acerbitatem. Cum excuderetur liber typis alia in vrbe, nec mihi facultas data esset plagularum inspiciendarum: in fortunae beneficio habeo, obtigisse mihi, vt in superioribus editionibus, ita in hac quoque, correctorem virum doctum et eximie his litteris imbutum, *Carolum Christianum Wendler*, A. M. cuius diligentiae et sollertiae in assequendis calami mei ductibus et in ipsis sententiis perspiciendis multum me debere gratus profiteor.

Excursus nonnulli accessere noui: quos in Conspectu operis subiecto designatos

videbis genere characterum diuerſo. Ornamenta libri, aere expreſſa, liberali fortunarum erogatione a redemtore, *Caſp. Fritſchio* facta, debentur ingenio et arti *Io. Domenici Fiorillo*, nunc Profeſſoris Academiae Georgiae Auguſtae; argumentis ex antiquae artis operibus ita petitis, vt cum ipſo carmine aut cum Excurſibus aliqua ex parte conueniant, vt voluptati ex lectione poetae perceptae accedat alia oblectatio oculi animique ex contemplatione rei cum carmine cognatae et coniunctae. Hoc enim illud eſt, quod ab vtroque rerum genere expectamus, vt iucunditate honeſta animum perfundamus, eumque modo grauioribus modo moleſtis curis ſtudiisque feſſum recreemus, ſenſum autem pulcri et cum eo ſenſum veri et honeſti acuamus; fatendum enim nobis eſt, vel inuitis, ad honeſtatem et veram humanitatem mente imbibendam maiorem vim habere ſenſum animi recte informatum, bonarum rerum adſpectu et cogita-

tione firmatum, et assiduo cultu vsuque expolitum, quam notiones subtiles et argutias dialecticas; etsi per se nec ipsas inutiles. Argumenta et notationes horum ornamentorum subiectas videbis Volumine sexto. Reiecta quoque sunt in hâc editione ea, quae ad litteraturam Virgilianam et ad Vitam Virgilii spectabant, ex primo Volumine in quintum; vt ne aliud volumen mole nimis magna turgeret, aliud exilius gracilesceret.

Iamque ea, quae Maro aut expectare aut admittere potest, noua ornamenta relinquo felicioribus seu ingeniis seu studiis, hicque subsisto. Tu autem, diuine Maro,

— *extremum hoc munus habeto!*

Scr. Gottingae Septembri exeunte CIↃ IↃCCXCIX.

PRAEFATIO
PRIORIS EDITIONIS
MDCCLXVII

— *pessimus morbus, vt multa ex obscurioribus transiliant, in satis vero perspicuis ad fastidium immorentur et exspatientur scilicet.* BACO DE AVGMENT. SCIENT. *lib. VI, cap.* 8.

Difficile est Virgilium et sine interprete recte legere, et cum interprete. Sunt enim multa in doctissimo poeta, quae pueros non modo, sed viros satis acutos exercitatosque, etiam in repetita lectione, tenere, aut quae, cum non sine multarum rerum scientia nec sine subtiliore et subacto iudicio cognosci possint, legentis oculum fugere soleant, quamuis sint summa cum arte posita, pulcerrime a poeta dicta et ad sensum iucundissima; vt adeo voluptatis et vtilitatis ex lectione percipiendae fructus liberali boni interpretis opera non parum siue maturentur, siue augeantur. Dum tamen cum interprete poetam legis, vix fieri potest, vt cum recto sensu ac iudicio

pectare velim: primo loco Seruium, Probi lacinias, cum exſcriptore Iulio Sabino, Donatum et Philargyrium, tum Heinſium et Burmannum, a quibus tamen ad interpretationem parum fructus feras, Cerdam, doctum et laborioſum, minus forte ingenioſum, interpretem, praeter Guellium et Vrſinum, cum Martino, interdum Catroeum et Ruaeum, euoluere ſatis habui: e quibus commentariis multum me profeciſſe non infitior, ſaepe tamen iis in locis, in quibus ipſe haererem, vtilitatis parum, taedii vero plurimum, inde ad me redire ſenſi. Deſtitutus enim ab iis, quoties eorum operam deſiderabam, in aliis, quae nullum alienae opis deſiderium faciebant, tam copioſos ac doctos eos eſſe videbam, vt, quomodo tot elegantium et acutarum obſeruationum fructu adoleſcentes nec plane priuarem, nec cum taedio ſatiarem, non facile inuenirem. Offendi ad alia praue accepta, male expoſita, aut obſcurata, quae mihi ſatis clara ac perſpicua viſa erant; ita vt interdum neſcirem, in quam partem me verterem; illuſtrationem enim haec a me poſtulabant, an vero ea, quae minus bene allata erant, refellerem dubitabam. Ab hac enim illiberalitate intactum pectus ſemper habui, vt refellendis aut eleuandis aliorum dictis indignam et ignobilem gloriam captarem. Multo magis abhorrui a foedo illo more, cauillationes ſcurriles et contumelioſa

dicta in alios laude ſeu merita ſeu immerita ornatos iaciendi, aut, vt habeas, quo eos explodas, ab iis dicta impudenter calumniandi. Contra gratum mihi et iucundum ingenuaque indole dignum viſum eſt, profiteri per quos profeciſſem; meque meliora edoceri a melioribus atque etiam refelli, animo aequo fero, et vero etiam laetor. Quemadmodum tamen, minus recte aliquid dictum eſſe, facile interdum eſt animaduertere; qua tamen in re erroris momentum lateat, dicere, et nebulas erroris obiectas ſine longa disputatione, dispellere, difficile eſt: ita multum interdum conſumſi operae, vt vno verbo erroris fontem et cauſſam declararem, aut vt illud apponerem, quo ſimili aliorum errori occurreretur: cum modo vſum loquendi poeticum, modo poeticum aliquod phantaſma, modo mythicam rationem parum recte teneri viderem. Sed monui fere verbo tantum; cuiusmodi ſi nonnulla forte occurrent, quae, cur a me appoſita ſint, non ſtatim aſſequi poſſit lector paullo acutior: reſpectu ad nobiliorem aliquem commentatorem, quamuis a me non nominatum, habito, adiecta ea eſſe meminerit, vt, cum viri etiam docti in eum errorem eſſent abrepti, adoleſcens, qui in ſimilem errorem aut difficultatem aut in eundem interpretem inciderit, ſtatim habeat, quo eum redarguat. Ceterum eam legem, quae vnicuique interpreti

propoſita eſſe debet, vt nihil, quod luce aliqua indigeat, cum ad illuſtrandum difficile ſit, omittat ac praetereat, nihil autem, quod ſatis lucis per ſe habeat, alienis luminibus affuſis offuſcet et obſcuret, nunquam ex oculis dimiſi, eaque induſtria et cautione me illud aſſequutum eſſe ſpero, vt, ſi non raram doctrinam et exquiſitas vbique obſeruationes attulerim, at vtiles tamen commentarios in poetarum principem condidiſſe videri debeam, in quibus ea propoſita ſint, quibus eius lectio adiuuari, commendari, et, ſi non omni moleſtia liberata, at cum voluptate tamen aliqua coniuncta, videri poſſit. Itaque nec doctrinam poetae *) illuſtrare neglexi, et, ſi qua ab eo erudite, hoc eſt, ſiue ex fabulis et hiſtoriis arceſſita ſiue ex Graecorum poetarum imitatione poſita eſſent, illa loca, ſi ſuperſunt, excitaui, nec tamen, etſi hoc nunc factum eſſe interdum mallem, integra adſcripſi, ne moles commentariorum modum excederet. Quo eodem metu nec exempla coaceruare in dictione explicanda volui, ſed cum breuitatem vnam omnium maximam virtutem talis operae eſſe putarem, quotiescunque

*) Profitetur eam poeta ipſe in Epiſtola ad Auguſtum Caeſarem; ait enim: *ſe impertiri* (h. e. adhibere) *alia quoque ſtudia, quam numerorum et poetices, multoque potiora, ad id opus,* Aeneidem puta. Haec ſunt ea, quae ad antiquitatem mythicam, inprimis Italiae, et ad Tragicorum lectionem ſpectant.

licuit, aut verbo rem monui, aut ad viros doctos lectorem remiſi, qui copioſiorem disputationem deſideraret.

Nec tamen totam meam qualemcunque operam his finibus circumſcribi paſſus ſum. Cum Virgilius is ſit, in quo legendo magna iuuenilium ſtudiorum pars conſumi ſoleat, eo quidem conſilio, dummodo multi id ſibi propoſitum haberent, vt ad adoleſcentum ingenia polienda, ad ſenſum et guſtum pulcritudinis acuendum, ad iudicium de omnibus iis, quae ab arte et ingenio elaborata et expreſſa oculorum animique ſenſui ſubiici poſſunt, informandum valere illa lectio et vim habere debeat,*) feci id, quod in alio poeta, qui non ita omnium manibus teritur, aut non niſi a callentioribus et doctioribus legitur, non mihi faciendum eſſe putarem, vt non modo ad ea, quae difficilia ad intelligendum et obſcura ſunt, verum ad illa etiam legentium animos ad-

*) Quintil. I, 8, 4. *Cetera admonitione magna egent, inprimis, vt tenerae mentes, tracturaeque altius, quicquid rudibus et omnium ignaris inſederit, non modo quae diſerta, ſed vel magis quae honeſta ſunt, diſcant. Ideoque optime inſtitutum eſt, vt ab* Homero *atque* Virgilio *lectio inciperet; quamquam ad intelligendas eorum virtutes firmiore iudicio opus eſſet. Sed huic rei ſupereſt tempus: neque enim ſemel legentur; interim et ſublimitate heroici carminis animus aſſurgat, et ex magnitudine rerum ſpiritum ducat, et optimis imbuatur.*

verterem, quae pulcra in poeta et praeclara insignique aliqua venustate nobilitata sunt, vt iisdem, in aliis poetis, siue obseruandis ac deprehendendis siue diiudicandis, adsuescerent. Quam interpretum siue sollertiam siue industriam cum saepe in puerili lectione desiderarim, aliorum votis similibus satis facere hoc instituto volui, simulque exemplum proponere iis, qui alia bona disciplina vsi non sunt, vt habeant, ad quod se componant, si in iuuenili coetu poetas praelegunt et interpretantur. Quamquam enim illa ratio difficultatis aliquantum, paullo plus etiam in se habet, quam promittere videtur; sine tali tamen interpretationis genere vix vllus verus fructus ad elegantiam et ingenii perpolitionem aut orationis exornationem ex poetae lectione capi potest.

Poeta ipse ex Burmanni recensione, quae Heinsianam sequitur, vnice expressus est;*) nec quicquam in contexto mutatum; non quod non loca in Virgilio adhuc aut mendo aut mendi suspicione laborare existimem, verum quoniam magna harum correctionum pars ad sensum parum spectat, nec vbique ad orationis elegantiam, sed plerumque in verbis et formulis versatur, in quibus librarii, grammatici, critici, et editores contendere inter se solent, vt quod alius eiecerat, alter reuocet. Omnino autem in recensione scriptoris

*) In prima *scilicet* editione.

antiqui, in ipſis eius verbis innouatio omnis critica non modo periculi et dubitationis habet plurimum, verum etiam, dum ſubinde noua exemplarium discrepantia infertur, ea res plus moleſtiae et taedii quam fructus et vtilitatis affert; vt adeo, ex quo lectio alicuius ſcriptoris ſemel fuit ad codicum fidem accurate ſatis conſtituta, ea, quae ſiue ingenii acumine ſiue codicum ope mutari poſſint, niſi ipſam ſcriptoris ſententiam afficiant, notis et obſeruationibus ſeruari malim. Virgilius autem a trecentis inde annis tot doctiſſimorum virorum ſtudia expertus eſt, vt, inprimis poſt Heinſii ac Burmanni operam, nemo facile tam vanus auctor reperiatur, qui e libris ſcriptis multa praeclara, quae nondum ex aliis libris notata ſint, polliceri auſit. Aliter ſe rem habere noui in ſcriptoribus, quorum exemplaria pauca aut extant aut inſpecta ſunt. At eorum ſcriptorum, quorum codices et aetate et bonitate praeſtantes magno numero iam inſpecti ſunt, ſi alios codices vulgares comparaueris, omnis fructus plerumque ad ſollennes aut nouos errores librariorum, et varietates iam aliunde notas redit; ita male collocatur otium. Itaque, ſi quis lectionis varietatem ex optimis libris ad noſtrum vsque tempus vndique congeſtam conſideret, ad emendatiorem et ornatiorem Virgiliani carminis lectionem operam recentiorem multo minus fruc-

tuoſam fuiſſe intelligat, quam ſuperiorum temporum diligentiam; a nouiſſimis autem Criticis vix quicquam varietatis e codicibus eſſe enotatum, quod non ex aliis libris iam notatum et plurium librorum conſenſu eſſet confirmatum; pleraque, quod ipſi tribus codicibus comparandis experti ſumus, ad aberrationes librariorum redire; at in iis locis, quae vulnus habent, quod ſententiam orationis obſcuret, reſtituendis ac ſanandis, ab his codicibus non magis quicquam vtilitatis quam a ceteris arceſſi poſſe. Itaque ex innumeris iis codicibus, qui adhuc paſſim in bibliothecis latent, licet eos excuti non omnino inutile fore pronuntiem, ad ſummam tamen rei vix quicquam valde memorabile et inſignis alicuius vtilitatis expectandum eſſe arbitror. Plerisque, e Latinis certe, auctoribus, qui quidem accurata et ſollerti lectione digni ſint, emendandis et poliendis ſatis inſudatum eſt, vt iam iis venia certe danda ſit, qui emendatae huius lectionis fructum aliquem capere, nec omnem operam in rimanda lectionis varietate, aut ariolandi et coniectandi lubidine, ponere, aut auctores ad grammaticam modo et criticam ſubtilitatem recte intelligere, verum, cum ipſis rebus et ſententiis, etiam eorum artem in inueniendis, eloquendis, et ornandis rerum argumentis, ſententiarum ac verborum delectu, perſpicere et eorum exemplis addiſcere velint,

quomodo ipſi ſibi maiorem ingenii et orationis elegantiam comparent. Cum tamen Virgilium eum eſſe meminiſſem, in quo criticae alicuius facultatis copiam, qua nullus ingenuae doctrinae homo ſine magno et ſuo et diſciplinae, ad quam ſeſe adiungit, detrimento carere poſſit, adoleſcentes optime poſſint ſibi parare, nolui vel hanc vtilitatem ab hac editione ſeiungere. Itaque non modo variantes lectiones ex Burmanniana editione, praeter paucas prorſus inutiles, omnes excerpſi, in meliorem ordinem digeſſi, iudicio etiam qualicunque meo adiecto; verum etiam varias lectiones ex Pierianis notationibus, quae Tomo iſtius Editionis quarto ſeorſum excuſae ſunt, ſubiunxi. Ex Martiniana porro Eclogarum et Georgicorum recenſione ſeptem Codd. varietates ſuis locis inſerui, et ex Edimburgenſi emendationes Cuninghami, Codicem Mediceum a Togginio expreſſum, Vaticani Codicis fragmenta a Bottario excuſa, Codicis Romani varias Lectiones ad calcem ab ipſo adiectas ſedulo comparaui et exſcripſi; trium etiam Codicum, quos cum inſigni aliquo bene de me et de Virgilio merendi ſtudio Vir Illuſtr. Iul. Car. Schlaegerus et obtulerat et inſpiciendos miſerat, excerptas lectiones, de quibus paullo poſt dicam, ſubieci. Conſtitutum quidem ab initio habebam, dilectum aliquem variantium lectionum, quod iuſſus eram, facere.

Enimuero, quo magis rationes, cauſſas, et vſus earum in quocunque ſcriptore intellexeris, eo difficiliorem huius conſilii effectum eſſe praeuideas.*) Deinde, ſi iuuentutis vtilitatem reſpiciendam eſſe duxeris, vt ii aliquem harum rerum vſum conſequantur, in tali editione, multo autem magis in tali poeta nihil abeſſe volebam, quo ad varietatem lectionis eiusque vſum omnino cognoſcendum adducerentur. Reiskii conjecturas nonnullas et obſeruationes pro multiplici variaque doctrina, quae in eo Viro eſt, et generoſiore in correctionibus ſpiritu, non contemnendas, in variis ad Georgica locis inſerui; miſerat enim ad me Vir et olim mei ſtudioſus pro beneuolentia ſua et humanitate Georgicorum exemplar manu ſua notatum ea lege, vt, quae inde tollere aut relinquere vellem, libertatem faceret.

Et hactenus quidem de conatibus meis in ipſum poetam. Reſtat, vt breuiter indicem ea, quae huic praefationi ſubiecta ſunt. Primum, cum variantes lectiones ex ſatis magno codicum ſcriptorum numero excitandae eſſent, quorum vt alii, qui eandem mecum telam non detexuere, notitiam, et quanta cuiusque auctoritas eſſet, in promtu haberent, poſtulari non poterat; ſub-

*) Vid. modo Wetſtenii proleg. ad N. T. p. 199 — 201. Pierſon. praef. ad Moerin p. XX. Ven. Erneſti praef. Taciti a. 3.

iungenda erat aliqua eorum notatio et deſcriptio, in qua, re ipſa inuitante, non modo nonnulla diligentius excuſſi, quae ad horum codicum hiſtoriam ſpectarent, verum etiam, cum valde turbatam et confuſam hanc critices partem eſſe viderem, altius rem exorſus ſum, vt omnino de codicibus quaererem, quorum quidem vnquam ab editoribus Virgilii mentionem et notitiam factam videram. In quam commentationem cum ſemel incidiſſem, eo deductum me vidi, vt in eas editiones inquirerem, quae ex codicibus ſcriptis excuſae aut emendatae eſſe traderentur. Proceſſit ita non animaduertenti ſtudium ad ipſam contextus poetae quam dixeris hiſtoriam, in qua cum omnia fere tenebris obducta et obſcurata viderem, cumque, quae animi humani natura eſt, indigne ferrem, quoties de antiqua aliqua editione ageretur, haerendum et dubitandum eſſe, quorſum illa referenda, quae eius auctoritas habenda eſſet, opera tandem hac ſemel defungendum eſſe arbitratus ſum, vt in editionum ordines et claſſes, ſtirpes ac familias, paullo accuratius inquirerem. Qua in re vt quadam tenus ſaltem procedere liceret, editionum ante omnia annales quidam erant conficiendi. Ea omnia ſubiunxi, non quod in iis eo, quo contendebam, perueniſſe mihi videbar: non enim haec ab vno homine perfici poſſunt; et multa erunt, quae ad alterum ac ſequentes

ſorte Tomos accuratius et emendatius tradere licuerit; verum quoniam, ſi vel lineae earum rerum duci poſſent, vtile et hoc ad critica haec et litteraria ſtudia eſſe arbitrabar. Quem enim fructum ſatis magnum ex his litteris tuliſſem, niſi inde animum ita comparare et inſtituere didiciſſem, vt aliorum vtilitatis potiorem rationem habendam eſſe putem, quam vani alicuius metus, ne exiſtimationi meae ac laudi quicquam inde decedat, dum inchoatam et deſcriptam tantum operam publice propono, in qua vnicuique facile ſit et promtum, habere forte et memorare, quae ad eam perficiendam deeſſe poſſint. In promtu enim erit vnicuique, cui editio mihi non viſa ad manus ſit, aut erroris aut omiſſionis me arguere. Vitam etiam Virgilii meo ſtudio confectam ſubiunxi, de qua quidem ſub eius initium nonnulla monui; rem autem vtiliſſimam atque etiam neceſſariam ſuſcipere putaui, cum aliis de cauſſis, tum propterea, quod multa in Eclogis, multa in Georgicis, episodia etiam nonnulla in Aeneide, ex reip. Rom. ſtatu et conditione eorumque annorum rebus geſtis explicanda ſunt. Itaque etiam in notis et in ipſis argumentis Eclogarum et Georgicorum, in quibus naturam et artem carminis potiſſimum tradere volebam, nonnulla commemoraui, quae ad tempora, in quibus ea carmina ſcripta ſunt, cognoſcenda ſpectarent. Niſi enim

vita, conditio, fortuna auctoris, et publica rerum facies, quam ipſe ante oculos habebat, cum ſcriberet, nota ſit, multa in vnoquoque ſcriptore obſcura nec ſatis expedita manere neceſſe eſt. Quamobrem hoc interpretationis genus, quod ex interiore eiusmodi hiſtoriae notitia petitum eſt, inprimis probandum eſſe exiſtimo.*)

*) Subiiciam hic ex priore editione diſticha, quibus eam *Fr. Wilh. Iahno*, amiciſſimo viro, inſcripſeram.

VIRGILIVS

Si tibi, cui recte tradas me, quaeritur, ipſa
  Quemque Thalia probet, cuique placere velim:
Aude temnere opes; fuge lubrica limina regum.
  Quos colui, haud omnes Caeſaris aula tulit.
Sat tolerata mihi faſtidia lenta potentum!
  Saepe alter *Bavius* tu mihi, *Caeſar*, eras!
Nunc mihi quaere *Bonum* et *Sapientem*; in pectore *Sancto*
  Cui *Rectam* mentem *Muſa Deus*que dedit;
Qui ſeruare fidem *nulla mercede*, probare
  Recta, *inter*que *minas* et *ſine laude*, queat.
Hic mihi ſit *Varius*; iuuet huic me iungere amicum,
  Inque tui IAHNI delituiſſe ſinu.
Addideris cari fidum HENNI pectus: amicis
  Redditus ah! priſcis ſic mihi viſus ero.

Plotius et Varius — Virgiliusque
— animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me ſit deuinctior alter.
Horat. Serm. I, 5, 40.

Cum autem altera editio inſcripta eſſet Sereniſſimis Magnae Britanniae Principibus Regiis, *Erneſto Auguſto*,

Augusto Friderico, *Adolpho Friderico*, disticha praefixa fuerunt haec:

Caesaris alta domus quem, Caesar et ipse, probauit;
Quem vatem coluit maxima Roma suum:
Cuius diuinum carmen, ceu fonte perenni,
Sensibus ingenuis pectora vestra rigat:
Guelfica progenies faustis penetralibus orta,
Hic audet vestras vester adire fores;
Proque vno Ascanio ternos miratus Iulos,
Quos aluit magnis insula freta viris,
Ingemit et, Vestrae cur non in tempora famae
Vt seruarer, ait, Fata dedere mihi!

PRAEFATIO
SECVNDAE EDITIONIS

Subiiciendum nunc eſt paucis, quid in noua hac editione aſſequi voluerim. Primo quidem illud, quod in priore propoſitum erat, infixum habui animo, vt iis, qui exemplo bonae interpretationis domi deſtituerentur, traderem in manus poetam principem ea animaduerſione inſtructum, qua, ſi ſtudium adhiberent, ipſi, vel ſine magiſtro, ingenium fingere, interpretandi artem addiſcere, et multarum notionum, ſine quibus nec alii ſcriptores recte legi poſſunt, copiam ſibi parare poſſent. Cum porro multo rerum vſu didiciſſem, nihil difficilius eſſe in ſcriptoribus claſſicis, inprimis poetis, interpretandis, quam *cum ſenſu grammatico coniunctum retinere ſenſum poeticum;* et, dum ſermonis proprietatem, orationis retexendae et ad logicum ordinem reuocandae artem, multoque magis, dum criticam ſubtilitatem ſequeris, videre, quid ex poeticae orationis genio poeta dixerit, quidque phantaſmatis poetici ratio obiicere eius animo debuerit: nunc, minus quam antea, criticis ſeu gramma-

ticis ſubtilitatibus implicitus, animum liberiore curſu *ad ipſum poetam* intendi, vt totius carminis deſcriptionem, partium conſenſum, inuentorum fontem, et inuentis vtendi artem, phantaſmatum poeticorum et rationem et auctoritatem excuterem. Itaque nulla facile pagina manſit intacta, quin manus emendatrix accederet, alia recidendo alia ſupplendo ſeu ſubſtituendo. Cum ſummam breuitatem in interpretatione ſequendam eſſe viderem: claritatem tamen et perſpicuitatem cum ea coniunctam eſſe volui. Quod ſi ad Cerdam, Heinſium, Burmannum et alios remitto, hoc non pro inutili citato habendum, verum quaerendam ibi eſſe exemplorum copiam ſeu vlteriorem declarationem eius, quod verbo tantum notaui; nec ablegaui ad alios, quin ipſe rem et ſummam obſeruationis apponerem: nihil enim eſſe poteſt moleſtius, quam, vbi in notis virorum doctorum ad aliquam difficultatem offendas, ſi nihil aliud videas adſcriptum, quam videndum eſſe hunc vel illum virum doctum. Atqui, ſi alios conſulere voluiſſem, non inſpexiſſem te, o bone! Igitur ipſa res ſaltem eſt apponenda; vberior declaratio quaerenda apud eum, qui in ea illuſtranda ſingularem operam poſuit. Illa vero iniqua lex eſt, vbi editor magnum aliarum editionum numerum in ſtruem ingentem circa ſe coaceruatum habet, et tamquam in or-

gano pneumatico modo hanc modo illam tibiam inflat, si idem nunc a te, qui legendi caussa librum in manus sumis, postulatur, vt, quoties difficultate aliqua obseptum te videas, totum illud organum manu tractes, et omnem apparatum et ipse circa te instruas. An plantarum aliarumque rerum nomina Linnaeana apponerem, diu dubitaui; verum, virorum doctorum iudiciis exploratis, vidi in plerisque opiniones esse varias et inter se dissonas; cum itaque rem a meis studiis alienam non ita tractare possem, vt meo quicquam indicio definirem, allatis autem variis aliorum iudiciis nihil proficerem, nec longis disputationibus in poetae interpretatione locus esset, nolui consilium illud tenere, sed auctores, qui antiqua nomina illustrarunt, inque his inprimis Martinum sequi satis habui.

Cum de interpretatione maxime essem sollicitus, et ea quidem eiusmodi, vt non verba modo, sed iudicium poetae, inuentum et artem, declararem, primo iterum inspexi veteres interpretes, ex iisque, quae frugi essent, adsciui; Macrobio et Iulio Sabino in partes assumto; iterum in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Scriptores Rei Rusticae et Geoponicorum scriptores, in Aeneide Homerum mente ac memoria recolui; tum vero non parum interpretationem poetae meliorem adiuuisse videor argumentis di-

ligentioribus praemiſſis, inprimis Bucolicis et Georgicis, quibus quidem nulla adhuc adieceram argumenta. Omnino Bucolicorum et Georgicorum expolitio in hac recenſione elaboratior eſt quam in prima. Excurſus alios refinxi et retractaui, alios adieci nouos: Bucolicis quidem acceſſere quatuor: I *Ecloga IV graece verſa*, II *de Varo*, III *de C. Cornelio Gallo et Euphorionis Chiliaſi*, IV *de Scylla*. Georgicis: lib. IV Exc. I *de Pleiade Piſcem fugiente*, II *de Nympharum domo et Penei regia*. Aeneidi autem: lib. I Exc. I* *de miniſterio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide*, VII* *de Antenore*; lib. II Exc. IV* *de Palamede*; lib. IX Exc. I *Narrata de Aenea et Anchiſe ante b. Troiani tempora*; lib. XII Exc. V *Cenſura eorum, quae in Aeneidis oeconomia reprehendi poſſunt.*

Sunt alia, quae ad externum operis habitum ſpectant, in quibus diligentia adhibita eſt quanta adhiberi potuit; inprimis vt emendatiſſime expreſſa eſſent ab operis omnia. Cum in contextu poetae inductam ab Heinſio ſcribendi rationem nollem deſerere, qua de re poſtea dicetur, retinui in notis alteram ſollennem, quae et ipſa interdum pro illuſtratione eſſe poteſt.*)

*) At ſunt alia leuioris momenti, in quibus nolui nimis ſeuerus eſſe, quia tanti rem non eſſe putabam; v. c. quod ſyllabarum diuiſio et nexus ab operis librariis eo

Induxerat in animum librarius, honeſtus vir, ornamenta addere huic editioni ſiguris aere expreſſis. Non ſoleo equidem huic librorum pretia excandefaciendi conſilio multum tribuere; omnino enim a luxu hoc typographico, in quo noſtra aetas ſibi placet, parum vtilitatis ad ipſas litteras et litteratores proficiſci video; quandoquidem non niſi opulentis hominibus talia appetere licet; emunt autem illi ſtudio vano, vt in pulpitis et cancellis pretioſas has opes, ne inſpectas quidem, occludant; nolui tamen deeſſe librarii votis, vtque aliqua ſaltem lectori cum voluptate pararetur vtilitas, diligenter conquiſiui et delegi monumenta antiqua, quae cum verſu aliquo Virgiliano forte conuenirent; ſaltem vt luſui ingenioſo locus eſſet. Subieci Volumini vltimo fontes horum ornamentorum, vnde petita ſint. Id quidem cauere volui, ne in eadem ar-

modo factus eſt, quem pro vero ac iuſto habere non poſſum: cum v. c. ſcribitur in extrema linea *auc*- in altera *tumnus*; *ag-men*, et ſic porro. Aut ſi interpunctio ad calcem parentheſeos ponitur, et ſic alia. Nominibus virorum doctorum, quos commemoraui, inprimis vita defunctorum, nolui vbique adiicere honoris cauſſa: *Vir Cl.* aut quo nunc ſe mutuo honore compellant *Vir Ill.* Totum hunc morem facetum, ſeu verius ineptum, quo *caedimus et totidem plagis conſumimus hoſtem*, vtinam ſublatum eſſe vellet aetas noſtra. Non ex loco et ordine ac dignitate, verum ex ingenio, doctrina et meritis, viri litterati ſunt cenſendi; et nomine cuiuspiam audito aſſurgendum eſt, non titulo et honore pronuntiato.

gumenta artificis opera incideret, quae iam in editionibus per Knapton et Sandby, Edge Pine et Henr. Iuſtice curatis proſtant; pleraque parum aut nihil ad Virgilium facientia; niſi quod oculos forte legentis teneant. Iucundius auditu fuit, quod librarius recepit, chartae et litterarum nitore ſe virorum elegantiorum, inprimis exterorum, votis eſſe ſatis facturum; nam noſtrates, qui litteras amant, de internis librorum dotibus magis ſolliciti eſſe ſolent.

Cum in priore editione lectionem Heinſianam a Burmanno conſtitutam reddere decreuiſſem, nihil mutare volueram, niſi in manifeſtis erroribus; in poſterioribus tamen Aeneidis libris intelligebam ab eo conſilio mihi eſſe discedendum, cum in iis Burmannianam editionem viderem haud ſatis emendate expreſſam eſſe; maxime in ſcriptura ſeu orthographia, forte quod operis aliud exemplar excudendum traditum fuerat. Redii itaque ad recenſionem Heinſianam. Omnino tamen, quicquid ſeu in lectione, ſeu in interpunctione mutaui, in Var. Lect. notare haud neglexi. Verum, cum ſemel in hoc incidi, omnino quaedam ea de re vt interponam, conſultum eſſe videtur.

Quam incerta et lubrica res et ſit et eſſe debeat ſcripturae ratio et mos in omni lingua, neminem fugit, qui animum ad haec aduerterit;

inprimis tamen Romanus ſermo hac parte multo magis laborat, quam Graeca lingua, quoniam ad grammaticam ſubtilitatem ſerius fuit reuocatus et quia ſeriore aeuo, e quo pleraque monumenta ad nos venere, temporum hominumque barbarie ille fuit corruptus. Nullus itaque rectae ac verae rationis fundus eſt ſatis fidus, ſiue etymum ſequaris, quod nullus populus in omnibus retinet; ſiue auctoritatem; nam antiquiorem in nummis et marmoribus videmus fluctuare, ſeriorem autem ita contaminatam eſſe, vt vix habeas quod ſequare. Perſuaſum tamen ſibi habuere paſſim viri docti, priſcam ſcribendi rationem reuocari poſſe aut a ſe reuocatam eſſe. Etiam Nic. Heinſius ſuam Virgilio orthographiam reſtitutam putabat expreſſa ſcriptura codicis Medicei. Verum antequam id affirmares, docendum erat, hanc ſcripturam eſſe veram illam antiquam Virgilianam. Niſi id feceris, hoc vnum conceſſero, eſſe hanc ſcripturam eius aeui, quo codex eſt exaratus; atqui fuit illud ab Auguſteo ſaeculo valde remotum et multis ſermonis vitiis contaminatum. Dicat aliquis, antiquiorem ſaltem ſcribendi rationem in illo codice ſeruatam eſſe. Atqui ne hoc quidem ſatis tuto affirmes; nam Fragmentum Vaticanum, quod hoc Mediceo antiquius habetur, vulgarem noſtram rationem exhibet, *attrahere, illuſtris, collapſus.* Romanus autem, qui et ipſe

Mediceo antiquior eſt, modo hoc modo illud ſequitur. Quid? quod ne ipſe quidem Mediceus certam et conſtantem rationem ſeruat, ſed in eadem interdum voce modo ad hoc modo ad illud aberrat? Plus efficias, ſi rationem certam adhibeas et hunc in modum argumenteris: antiquiorem rationem haud dubie fuiſſe duriorem ad aurem et ſeveriorem; ſuccedente tempore molliorem et leniorem; quemadmodum antiquiſſima aetate rudis fuerat, horrida et aſpera; Maronem media illa ratione eſſe vſum, etſi nonnulla ex aſperitate priſca aſperſa habuerit, vt *olli* pro illi; ſi modo Macrobius et Gellius non ſibi imponi paſſi ſunt, cum antiquos codices pro Virgilii manu ſibi obtrudi non animaduerterent. Verum tamen ſequamur hoc et relinquamus Maroni ſcripturam illam, quam antiquiorem eſſe putamus: an vero putabimus nos illam habere ſatis certam? et Mediceum codicem eſſe fundum, cui, vt ad eius morem omnia refingas, ſatis inniti poſſis? Hoc vero nihil videas magis lubricum, omninoque tota ratione nihil inconſtantius, ſi quidem ad certa principia rem revocaueris. Praecipit illa ratio, ne praepoſita in verbis compoſitis colliqueſcant cum verbo, vtque adeo ſcribatur *inludere*, non illudere; *conludere*, non colludere; *adcipere*, non accipere. Cur tamen non eodem more *inperat* ſcribitur? et, ſi, *inperat*, cur non et *inperium*? cur non: *obpe-*

tere, obponere, obpremere? dum interea *obfero, obfulsit,* ſcribitur; cur non *ſubcedere? ſubcurrere?* Quod ſi in his auri obtemperatum eſſe patet, quo fideiuſſore contendes, hoc idem non eodem aeuo factum eſſe in ceteris? *Volgus, voltus, Volcanus, volnus, volſus,* pro antiquiore ſcriptura haberi ſolet; quid ſi illa pronuntiationi, mediae inter fuſcam et liquidiorem ſequente littera liquida *l*, debetur, quam ex vulgari vſu nonnulli in ſcripturam male traduxerunt; vt alii in *linquont, voluontur.* Sic fragm. Vat. *pollulat.* Simili modo ſequente littera *m* et *r* ſonus τοῦ *u* abierat in *o*, in *diuom, Argiuom;* aut, quod aliunde doceri poteſt, *o* in tali poſitu tam fuſco ſono pronuntiatum fuit, vt pro *u* haberi poſſet et ſcribi. Faç hoc tantum in ſecundo caſu locum habere, adeoque non pariter *aeuom, laeuom* ſcriptum eſſe: etſi *quom* pronuntiarunt; at cur non aeque *equom* pro equorum Aen. VII, 691? *vorto, vortex,* eodem modo pronuntiatum. At Medic. *vertex, vertitur.* Si *maxumus, optumus:* debebat etiam eſſe *plurumus;* ſi *inmanis, conpages, inmunis:* cur non et *conmunis? conmodus?* ſi *ſubplet:* cur non *ſubplex?* Sunt alia, in quibus manifeſtum mihi ſit, deteriorem rationem pro antiquiore vulgo haberi. Veteres Romani τὸ υ extulerunt per *u* breue, pronuntiatum vt Gallorum *u*, grammatici intulere *y*, in-

docti, aut forte qui docti ſibi eſſe videbantur, vt in noſtro ſermone vernaculo, ſcripſere *i. inclutus* vera ſcribendi ratio eſt, non inclytus et inclitus. *lacrumae*, non lacrymae et lacrimae. Porro non modo deterioris aeui, verum iam Catulliani, vt e Quintil. I, 5, 20 conſtat, pronuntiatio *c* in *ch* mutauit in plerisque: ſcribi adeo coepit *lachryma*, *anchora*, *pulcher*, *pulchrior*, *ſepulchrum*. Recte adſpiratio in his eſt expulſa; eodem tamen iure ſcribi debuerat *pulcer*, et, ſi veram antiquam rationem ſeruare volebas, *polker*, vt *Karthago*. Veteres Romani *tia* nunquam pronuntiarunt vt *cia*: quo iure *nuncius*, *precium*, et ſimilia ſcribimus? ſcilicet ex ſeriore pronuntiatione. Iterum certam rationem nemo ſequitur in litteris geminandis: *litus*, *litera*, ſcribimus forte; at cur non et *belua*? *cela*? *ile*? Veteres omnino Graeci et Romani vna littera ſcribebant, pronuntiatione eam geminabant: quod ſi ſemel antiquam rationem ſequeris, ea ſequenda erit in omnibus, adeoque, ſi *baca*, etiam *vaca*, *bucina*. Si poetae litteras geminant, vt ſyllaba producatur, ſcriptum videas promiſcue *quatuor*, *relligio*, et *Iuppiter*, hoc alterum etiam perperam, nam primam in *Iupiter* nusquam correptam vidi, et eſt contracta vox ex Iouispater. *rettulit* indocte ſcribi, docuit Io. Schrader. Quantopere fluctuat ſcriptura in ſequentibus: *ſequor*,

ſecutus: cur non aeque *ſequutus?* *quum* pro cum, et *cuius* ex quis; qua tandem ratione *obtunſus* ſcribendum dixeris, ſi *confuſus* ſcribitur? aut *praegnas*, ſi *coniunx?* Grammaticorum et ſequiorum aetatum ludibria in his eſſe video, rationem deſidero. Praeclara illa eſt a Bentleio primum prodita obſeruatio, veteres nunquam non protuliſſe ImperI, negotI, conſilI: adeoque ſic LauinI et alia. Quid tamen ſi ex Ennio laudare poſſum: *Tarquinii corpus bona femina lauit et vnxit?* Accedit quod ipſe poeta ad aurium indicium ponere potuit aliis locis id, quod in aliis ſpreuerat aut reiecerat; cuius generis nonnulla credita ſunt ab antiquis Maronis iudicio deberi. Apud Gellium XIII, 20 a Probo grammatico in libro manu ipſius poetae correcto fuiſſe traditur Ge. I, 25 *vrbisne inuiſere Caeſar*, non, vrbes: contra Aen. III, 106 *Centum vrbes habitant.* Aen. II, 460 *Turrim in praecipiti ſtantem.* II, 224 *incertam excuſſit ceruice ſecurim.* X, 349. 350 *Tres quoque Threicios — Et tris quos Idas.* Adeo nihil ſatis certi et tuti eſt in omni hac ſubtilitate grammatica; quam equidem, ſi primus auctor conſtituendae lectionis Virgilianae fuiſſem, iure ac merito ad communem vſum conſtitutam reliquiſſem; qua enim in re nihil ſatis ad liquidum perduci poteſt, inprimis ſi magni per ſe momenti non eſt, quorſum multa moliaris, quae

consilio ex parte tantum respondent? Locum enim hic habet illud Terentianum: *Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet vllum, eam consilio regere non potes.*

In prima editione, cum, quod supra dixi, expressam esse vellem lectionem Burmannianam, multa mox turbata esse vidi propterea, quod operae non ea, sed alia editione ad Burmannianam emendata, vsi erant; innumerae itaque aberrationes emendandae fuere in altera editione minore; tum vero nec ipsa Burmanniana recensio in operis tenore satis sibi constat. Nunc vidi ad certas regulas rem esse constituendam; amplexus itaque id sum, quod probabilius esse videbatur: Retinui *ad*, *in*, *con*, adeoque scripsi *adrigo*, *inrisae*, *inpune*, *conplexus*; dedi vero operam quantum potui, vt lectio haec vbique sibi constaret; operam molestiae ac taedii tam plenam, vt in pistrinum abdi malim; etsi vel sic fieri potuit, vt interdum operae aberrarent; vt *colligit* alicubi relictum esse memini. Quandoquidem auri aliquid in his tribuendum esse videbatur, eligendumque adeo, grauius ac sonantius quod esset: retinui *maxumus*, *optumus*, *quum*, *coniunx*, *inmunis*, *communis*, *obfero*, *obfulsi*, *opponere*, *opprimere*, *submonere*, *supplere*, quia *supplex* tenendum erat. Reliqui auctoribus οἰμώζειν, *lacrimari*, *proelia*, *coelum*, *maestus*, *maereo*,

leuis pro laeuis, *caecus.* Ad meliorem morem reuocaui *ſaeptum*, *ſaepſit*, *ſaeculum*, *frenum*, *femina* et *fetus* a *feo*, *letum*, *obſcenus*, *ceſtus*, et formas nonnullas antiquiores, vt *tris.* Scripturam quarti caſus, *is* et *eis* et *es* vidi eſſe tam incertam, vt nollem quicquam in ea mouere. Verum pudet in his operam conſumere; quae appoſui, ea de cauſſa monenda fuere, vt ex cauſſis et rationibus haec diiudicare diſcant ſtudioſi, intelligantque, non omnino ea eſſe contemnenda nec tamen magnopere commendanda.

Multo grauioris momenti res mihi viſa eſt interpunctio: qua emendata vidi ſexcenta loca melius conſtitui poſſe, nec quicquam magis ab omni ratione et conſilio alienum eſſe, quam interpungendi rationem in exemplaribus ſcriptis et in plerisque editis. Librorum itaque auctoritas in interpunctione omnino eſſe poteſt nulla. Nec maiorem tamen curam aut certam rationem, ad quam interpungerent, tenuere editores. Atqui ad ſententiam conſtituendam et expediendam in plurimis locis omne auxilium eſt ex interpunctione; vt altera ex parte ſenſum nihil magis turbat quam praua interpunctio: quandoquidem huius ratio et principium quaerendum eſt in hoc, vt exacte reſpondeat illa enuntiationis partibus cum maioribus tum minoribus; quo eodem modo etiam pronuntiatio regatur; vt adeo vnum idem-

que ſit recte cogitare, recitare et ſcribere; diſtinctio enim iuſta interponi non poteſt, niſi enuntiatione in partes ſuas rite reſoluta; ſi non calamo, ſaltem mente et animo. Ad interpunctionem itaque primum in altera minore editione maiorem curam adhibueram, tum multo magis in hac tertia adhibere ſtudui.

In lectione mutanda nunc paullo plus mihi indulſi, quam in edd. prioribus; frenum tamen et hic inieci impetui rationibus certis apud animum propoſitis. Poſſunt innumera cum ſpecie aliqua mutari, pauca cum ratione, quae vincat, ita ſcriptum fuiſſe: nec tamen, ſi acre iudicium adhibeas, alia in contextum recipienda eſſe iudicabis. Plurima in hac critices parte ſunt, quae ad ingenii luſum reuocare ſoleo; in plerisque ne quidem ingenioſum ſatis. Nam, cum ſint innumera, inprimis in poetis, in quibus perpetua eſſe ſoleat ſcripturae varietas, vt ſenſui tamen parum inde ſeu decedat ſeu accedat, quae tandem laus illa eſſe poteſt, vt vbique nullo ad ſcriptorem fructu pro altero alterum inculces? Porro in poetis ſunt certa phantaſmata, verba ſollennia, epitheta communia, quae, ſi ſemel memoria complexus ſis, promtum eſt, vbique afferre, et inde ſeu emendationis ſeu coniecturae, interdum valde ingenioſae, materiem quaerere. Aliae coniecturae proficiſci ſolent ex ſer-

mone poetico, quem quis ad normam aliorum restituere studet, aut auctori suum morem vindicare. Pleraque ex his in marginem aut in lectionem variantem ac criticam reiicere satius est: in contextum nihil admittendum, nisi quod tam liquido constet, vt nulla dubitatio, nedum cavillatio, illud infringere possit.

In alio critices genere seuerior fui, in eo inquam, quod ad vlcera detegenda, ad versus adulterinos et suppositítios, spectat: quandoquidem nimis alieni ab ea suspicione fuere editores. Erexit animum Brunckii auctoritas, qui suspiciones huius generis a me communicatas pro iudicii acumine admodum probauit, et in editione sua versus eiecit. Nolui tamen auctoritatem sequi in hoc quoque, vt, quae suspecta essent, rescinderem et ex contextu excernerem; nam primum id mihi videbatur imperiosius factum quam meum quidem ingenium ferret: tum versum quaerentibus et librum euoluentibus valde molestum est, si versuum numerum turbatum esse videant.

Lectionis varietatem, partim ex Burmanniana haustam, partim ex Pierianis, Martinianis, aliisque codicibus et edd. dimidio auctiorem, non modo intactam reliqui, verum etiam emendatiorem reddidi et nouis accessionibus, de quibus post dicam, locupletaui: cum semel id agere in-

ſtituiſſem, vt, quotquot quidem lectiones variantes alicubi repertae eſſent, in hoc ſaltem poeta in vnam editionem eſſent congeſtae: vt hoc exemplo propoſito adoleſcentes ſtudioſi omnino variantis in codd. et edd. lectionis morem et vſum addiſcerent, ſollennesque lapſus et allucinationes librariorum ſibi familiares redderent. Curaui tamen ſimul hoc, vt hoc ipſo exemplo propoſito omnino de toto hoc genere recte ſtatuere aſſueſcerent. Bene enim ex prima aetate recordor, quam parum explicitas et iuſtas notiones de lectione variante imbiberim: cum non modo eruditionis liberalis ſummam in critica, verum etiam critices ſummam in lectionis variantis diligentiore ſtudio et in elicienda aliqua felici emendatione vel coniectura, contineri audirem. Atqui maior huius curae pars ad ſolum editorem ſpectat, ad lectionem et interpretationem parum aut nihil, nec niſi in locis dubiis, obſcuris et corruptis. Verum et ipſe editor ex omni illa farragine perpauca tollere poteſt; quorſum enim pro lectione variante ſollennia et ad ſenſum obvia vitia librariorum, errores et ſtupores manifeſti, ſexcenties obtruduntur? inprimis vbi melior iam lectio in bonis editionibus vbique vulgata eſt. Subtilitate maiore in ſcriptoribus parum perpolitis aut in locis corruptis opus eſt. Eſt alia varietas, quae nec in ſententiae nec in

orationis nitore quicquam mutat; vt parum aut nihil referat, vtro modo legas. Vbi lectionem receptam et ipſam bonam eſſe videas, cur eam mutes eaque mutatione maiorem moleſtiam inferas, quam vtilitatem? Eſt alia, vbi in vtramque partem rationes poſſunt memorari idoneae: quo iure vulgatam deſeras, alteram amplectaris? Sunt innumera, in quibus vera ſcriptoris ratio, mens et vſus, non, niſi ipſo auctore pronuntiante, conſtare poteſt: niſi eum ex inferis euocatum audire licuerit de ſe pronuntiantem, quis tibi ius in eum dedit, vt tu pro eo pronunties? Quin relinquis id, quod ſemel volumina occupauit et cui longo vſu et lectione aſſueuimus? Omnino minutis his et exilibus, in quibus maior harum rerum pars verſatur, animi et ingenii acumen et impetum frangi et atteri moleſtum eſt. Quo ipſo factum eſt, vt magni Critici ad rerum ſummam et argumenti tractationem tractationisque artem, ſaepe ad ſingulas ſententias, tam parum attenderent; vtque emendationes de verbis ſingulis afferrent, cum rerum ac ſententiarum ſummam non aſſequerentur. Non niſi vitioſa extirpanda ſunt; ſi modo ſubſtituere poſſis vera, ſaltem ſatis probabilia. Reliqua, quae nihil intereſt, vtro modo legantur, relinquere intacta ſatius eſt. Nam, ipſam manum veteris poetae in ſingulis et omnibus redhiberi poſſe, nemo prudens opinetur.

Contra molestissima res est, si, quod *pro suo sensu* Heinsius eiecerat, *pro suo sensu* Burmannus receperat, idem *pro meo sensu* iterum eiicio, vt alius *pro sensu suo* hoc itidem expellat. Verum de toto hoc genere aut plura dicenda sunt, quam quae hic locus capit, aut, si paucis rem expedias, diuersa statuentium his de rebus iudicia, si modo iudicia sunt, vix refinxeris.

Copiis criticis, vnde huic nouae editioni aliquid ornamenti accederet, vsus sum haud contemnendis. Primo quidem schedis *Io. Schraderi*, viri doctissimi, cuius subtile in re critica ingenium ex Emendationibus in lucem editis perspectum habebam. Schedas eius in Virgilium, in auctione supellectilis librariae veneuntes cum suis copiis huius generis inferre posset, maluit vsibus meis permittere vir humanissimus et amicissimus, *Laur. van Santen*, I. V. D.; eas itaque in Bibliotheca nostra Academica reposui. Operam adhibendam esse vidi valde molestam ac difficilem extricandis innumeris, quae in chartam coniecerat, modo memoriae caussa, modo vt varia tentaret, diuersis quidem temporibus repetitisque vicibus, vt exquirerem ac seligerem id, quod vir doctissimus probaturus fuisset ipse et in lucem proditurus: iniurius enim esset in Manes viri docti, qui omnia eius meditata vulgare ex schedis postumis vellet. Apposui igitur illa, in

quibus ingenii acumen et poeticae elegantiae ſenſum deprehendere mihi viderer, ne quid, quod delectare poſſet, arbitris harum rerum inuiderem, nec in caſſum tot viri docti conatus ingenii recidere paterer. Alia, quae fruſtra tentata eſſe viderem, ſaltem vtilitatem mihi praeſtiterunt hanc, vt interdum vulgatam, modo interpretatione adiecta, cum eam a docto quoque viro male intellectam viderem, illuſtrandam, modo vſu poetico probato firmandam eſſe intelligerem. Aliam ſymbolam grato animo accepi a Viro doctiſſimo *Iacobo Bryant*, qui humanitate et amore ſuo ad omne officii genus prouocauit me; miſit idem ad me *Stricturas in Virgilii loca* eo cum acumine et perſpicacia ſcriptas, vt, in multis ei adſtipulandum eſſe, viderem, in aliis, cum iudicio meo dilectum vſumque relinqueret, etiam meum ingenium in defendendo poeta aduerſus ea, quae reprehenſa eſſent, acui ſentirem. In multis iudicium viri ſubtile iam in priore editione anteuerteram; alia nunc appoſui praeclare animaduerſa.

Fuere viri docti, qui ſiue per litteras ſiue ſcriptis prelo expreſſis ſeu monita ſeu conſilia ſeu coniecturas in Virgilium mecum communicarent; in his *Io. Henr. Lud. Meierotto* in libello quem inſcripſit: *De rebus ad auctores quosdam claſſicos pertinentibus Dubia* — *Chr.*

G. Heyne proponit. Berolini 1785, 8. Grato animo accepi omnia; transtulique in meum vſum ea, quae vel locum habere poſſe vel conſilio meo reſpondere arbitrabar. Potuere me fugere alia, inprimis in verſionibus virorum doctorum latentia; ad haec tamen operoſe indaganda et colligenda nimis eram occupatus in aliis ſtudiis. Potuere etiam per interualla, quibus deponendus ex manibus erat Virgilius, et per interpellationes crebras, multa animo excidere; nemo itaque in inuidiam adducat, ſi quid a ſe monitum forte non commemoratum repererit. Profeſſus quoque iam ab initio eram, non eam editionem me parare, quae omnia, quae vnquam in Maronem animaduerſa ſint aut animadverti poſſint, complectatur; ſed quae pro fundo eſſet, cui alii ſuperſtruerent, adderent, demerent, pro conſilio aut ratione aut copiarum ſuarum apparatu.

Cum iam pararetur a librario noua haec editio, in lucem prodiit praeclara *Rich. Franc. Phil. Brunckii* recenſio Argentorati excuſa nitide et emendate. Animaduerterat vir doctiſſimus idemque acutiſſimus criticus, magnam eſſe ſcripturae inconſtantiam in Burmanni recenſione, a qua nec ipſe in priore editione recedere volueram; ſcilicet quod tum, cum primo ad Virgilium accederem, nondum cognoueram, non

redditam esse exacte Heinsianam lectionem a Burmanno; nec tamen culpa viri docti alia, quam quod exemplum non satis emendatum operis librariis excudendum tradiderat. Expertus ipse didici, quam parum tuta res sit, emendare apographum praue exaratum, aut emendandum relinquere iis, qui madidas e prelo chartas corrigere recepere. Redeundum itaque haud dubie est ad Heinsianas editiones. Enimuero etiam hae inter se valde discrepant, cum in scriptione seu orthographia, tum maxime in interpunctione. Constituit itaque iure suo Brunckius exarare Virgilium scriptura constanti, inprimisque ad veterem rationem reuocata; qua de re quid mihi longo rerum vsu edocto compertum sit, supra exposui.

Contigit mihi ceteroqui ea fortuna, vt lectionis Virgilianae annales melius condere possem, quam in priore editione. Cum enim omnes Aldinas ad manus haberem, comparatione diligenti facta intellexi, tertiam, a Naugerio emendatam, omnium esse emendatissimam, et Heinsii opera plerumque nos supersedere potuisse, si eam editionem exprimere curassent editores insequentium temporum; at maluere illi ad antiqua redire et Aldinas priores, Florentinasque ex iis ductas, excudendas tra-

dere operis, aut ex vtraque Aldina, priore et tertia, nouam lectionem miſcellam conflare. Verum de his v. inf. de Edd. Scr. Gottingae M. Decembri MDCCLXXXVII.



CONSPECTVS

EORVM QVAE HAC EDITIONE CONTINENTVR

Vol. I

Praefatio nouae editionis *) — P. III
Praefatio primae editionis - - xv
Praefatio secundae editionis - - xxxi

P. Virgilii Maronis Bucolica - - 1
De carmine bucolico - - 3
Ecloga I - - 29
II - - 52
III - - 69
IV - - 93
V - - 120
VI - - 138
VII - - 160
VIII - - 175
IX - - 196
X - - 210
Excursus I Ecloga IV graece versa in Oratione Constantini M. - 229
Excursus II de Varo - 233
Excursus III de C. Cornelio Gallo simulque de Euphorionis Chiliasi - 238
Excursus IV de Scylla - 244

*) Charactere hoc litterarum expressa in editione hac accesserunt.

P. Virgilii Maronis Georgica - P. 249
Prooemium in Georgica - 251
Georgicon liber I - - 269
Excurſus I de aratro Virgiliano - 399
Excurſus II* vſ. 393 ſqq. *ad locum de prognoſticis tempeſtatis ſerenae ex pluuiali* 403
Georgicon liber II - - 407
Georgicon liber III - - 537
Georgicon liber IV - - 651
Excurſus I vſ. 232 de Pleiade piſcem fugiente 769
Excurſus II vſ. 317 de Nympharum domo et Penei regia - - 773

Vol. II

Aeneidos Lib. I—IV
Praefatio in Aeneidem P. III
Disquiſitio I de carmine epico Virgiliano XV
Disquiſitio II de rerum in Aeneide tractatarum inventione - LXIII—LXXXIII
Aeneidos lib. I - - 1
Excurſus I* ad vſ. 4 de miniſterio deorum, inprimis Iunonis, in Aeneide - 156
— I† *ad vſ.* 8 *Muſa mihi cauſſas memora* 160
— I** vſ. 42 *Pallas fulmen iaculans* 164
— I, 51. 52 de inſula Aeolia - 167
— II, 71 Nymphae Iunonis comites 168
— III, 85 Vna Eurusque Notusque ruunt 170
— IV, 108 Arae in mari ex aduerſo Carthaginis - - 172
— V, 124 Neptunus grauiter commotus idemque placidus - 175
— VI, 159 de loco littoris Libyae ad quem Aeneas appulit - 177
— VII*, 242 de Antenore - 182
— VII, 244 de Timauo fluuio 185

Excursus VIII. 267 de Iuli cognomine Ascanio indito - - P. 190
— IX. 291—296 Cana Fides et Vesta 192
— X. 297 Mercurius ad Poenos placandos missus - - 195
— XI. 353 Dido a Sichaei Vmbra monita 196
— XII. 378 Pius Aeneas - - 197
— XIII. 402 De iis quae deorum praesentiam arguunt - 199
— XIV. 442 Equi caput omen Carthaginiensium fortunae - 207
— XV. 453 Pictura in templo Carthaginis ab Aenea perlustrata - 209
— XVI. 469 De Rheso - 210
— XVII. 474 De Troilo - 211
— XVIII. 483 De Hectore circa Troiam raptato - - 213
— XIX. 489 De Memnone - 215
— XIX* 490 *De Amazonibus auxilium Ilio ferentibus* - 217
— XX. 498 Dianae et Nympharum choreae 219
— XXI. 530 De antiquo Italiae nomine 223
— XXII. 580 Auro inclusum ebur, marmor, argentum - 225
— XXIII. 619 Teucri ad Sidonios accessus 227
— XXIV. 653 De Ilione - 228
— XXV. 716 Et magnum falsi impleuit genitoris amorem - 228
— XXVI. 750 Multa super Priamo rogitans 229

Liber II - - - P. 231

Excursus I. ad pr. de auctoribus rerum Troianarum - - 352

— II. 8. 9 Noctis per caelum transuectio 381

— III, 15. 16 De Equo Troiano 383

— IV. 57 De Sinone - 387

— IV* 81 De Palamede - 388

— IV** 164 *Palladium a Diomede et Vlysse raptum* - · 392

— V. 199 De Laocoonte - 395

— VI. 222 Laocoontis clamores 401

— VII. 237 Equus Troianus in vrbem inductus - - 403

— VIII. 250 De nocte Troianis funesta 404

— VIII* 274 *Hector classi Achiuorum ignem inferens et victor Patrocli rediens* 406

— IX. 293 De Penatibus, Palladio et Vesta - - 409

— X. 341 De Coroebo - . 419

— X* 403 Cassandra raptata 421

— XI. 425 De Priami nece - 425

— XII. 567 De Helena recepta 427

— XIII. 721 Anchises humeris Aeneae asportatus - - 428

— XIV. 735 De Creusa - 429

— XV. 781 Praedictio aditus Hesperiae obscura - - 429

— XVI. 801 Luciferi ortus ab Ida 430

— XVII. sub fin. De Aeneae discessu ex vrbe; eiusque patre et stirpe 432

Liber III - - P. 439
Excurſus I. de Aeneae erroribus - 560
— II. de errorum Aeneae annis 572
— III. 49 Polydorus - 582
— IV. 73 De Delo - 582
— V. 102 Teucri et Teucrorum e Creta origines - 584
— VI. 167 De Dardani originibus ex Arcadia vel ex Tyrrhenia et vrbe Corytho 585
— VII. 209 de Harpyiis - 589
— VIII. 255 Vaticinium de menſis ambeſis 594
— IX. 286 de clipeo Abantis - 595
— X. 294 Heleni et Andromachae occurſus in Epiro .. 597
— XI. 321 Polyxenae immolatio 601
— XII. 327 Neoptolemi caedes 602
— XIII. 500 De cognatione inter Epirotas et Romanos - - 604
— XIV. 551 de Herculeo Tarento 606
— XV. 571 de Aetna - 608
— XVI. 623 Foeda ad ſenſum a poeta narrata - - 609
— XVII. 710 Anchiſae obitus - 610

Liber IV - - 612
Excurſus I. De Didone eiusque amoribus et aetate 728
— II. 143 Apollinis acceſſus ad Delum 734
— III. 173 de Famae ſpecie - 737
— IV. 483 Templum Heſperidum 739

Vol. III

Liber V - - P. 1

Excursus I. Super Aeneae accessu ad Siciliam 126

— II. 23 De Eryce - 130

— III. 73 De Elymo, Entello, aliisque ex antiquitate Siciliae - 133

— IV. 250 Vestis cum raptu Ganymedis intexto - 135

— V. 545 De Ludo Troiae - 138

— VI. 604 Classis Troiana incensa 139

— VII. 833 Episodium de Palinuro 141

— VIII. 838 Somnus Palinurum opprimens 141

Liber VI - - - 143

Excursus I. Necyiae in poetarum carminibus frequentatae - 308

— II. Locorum circa Auernum descriptio, seu topographia agri Cumani 313

— III. Eadem topographia ad mentem Maronis - - 317

— IV. De Aeneae accessu ad Italiam 321

— V. 35 Deiphobe Sibylla et sacerdos 325

— VI. 136 Ramus aureus - 327

— VII. 162 De Miseno - 329

— VIII. Chorographia locorum inferorum ex poetae mente - 329

— IX. 296 De fluminibus inferorum 334

— X. Descensus ad inferos an ex mysteriis Eleusiniis sit adumbratus 338

Excursus XI. 431 De iudicibus apud inferos P. 340
— XI* 517 *Orgia Bacchica poetarum vsibus inseruientia* - 343
— XI** 535 *Tempora descensus Aeneae ad Elysium* - 344
— XII. 585 De Salmoneo - 347
— XIII. 724 Animarum origines et fata 349
— XIV. 752 Futurarum rerum praedictiones in carmine epico - 357
— XV. 894 Portae Somni - 365

Liber VII - - - 371

Excursus I. Ad v. 1. 2 De Caieta et Insula Circes 510
— I* 14 *Pecten et* Κερκίς *in antiqua textrina* - 517
— II. 29 De accessu Aeneae ad Italiam 519
— III. De locorum in quae Troiani escenderunt, situ; adeoque de agro Laurenti et Troia noua, vrbibus Laurento et Lauinio, Numicio fl., Iuturnae lacu, et vrbe Alba Longa 527
— IV. 37 Veteris Italiae origines, populi et fabulae ac religiones 535
— V. 45 Historiae veteris Italiae mythicae capita potiora de Saturno, Iano, Pico, Fauno, Latino - 550
— VI. 81 De oraculo Fauni in luco Albuneae in agro Tiburtino - 558
— VII. 371 De fabularum Graecarum vsu,

et de Italicarum in earum naturam deflexarum habitu; tum de Turno P. 560

Excursus VIII. 640 ad recensum populorum, qui cum Latino armorum societatem inierant - 567

Liber VIII - - - 585

Excursus I. 51 Euander Arcas eiusque sedes in monte Palatino - 695

— II. 314 De priscis Italiae incolis et nominibus - 699

— III. 478 Super Etruscis et Mezentio 706

— IV. 625 De Aeneae clipeo 713

Vol. IV.

Liber IX - - - 1

Excursus I* 263 Narrata de Aenea et Anchise ante belli Troiani tempora 119

— I. 638 De deorum interuentu in Aeneide; et vnde poetae acceperint ea signa, quae praesentiam numinis arguunt 123

— II. 715 De Insula Inarime et de Arimis 127

Liber X - - - 131

Excursus I. 166 Auxilia Aeneae ex Etruria 275

— II. 564 De Amyclis tacitis 282

Liber XI - - - 285

Excursus I. 243 De Diomedis sedibus in Apulia 411

— II. 532 De Camilla - 416

— III. 775 *De chlamyde in nodum collecta* 417

Liber XII - - P. 421
Excurſus I. 113 De temporis ſpatio, in quod ſex poſteriorum Aeneidis librorum res geſtae a poeta dispeſcuntur 551
— II. 134 De Iunonis deorumque interuentu in extrema parte Aeneidis 553
— III. 189 De rebus geſtis et fatis Aeneae inde ab aduentu in Italiam, et de poetae artificio in his rebus tractandis et ornandis - - 555
— IV. 391 De Iapide medico - 565
— V. Cenſura eorum, quae in Aeneidis oeconomia reprehendi poſſunt 568

Vol. V

Carmina minora

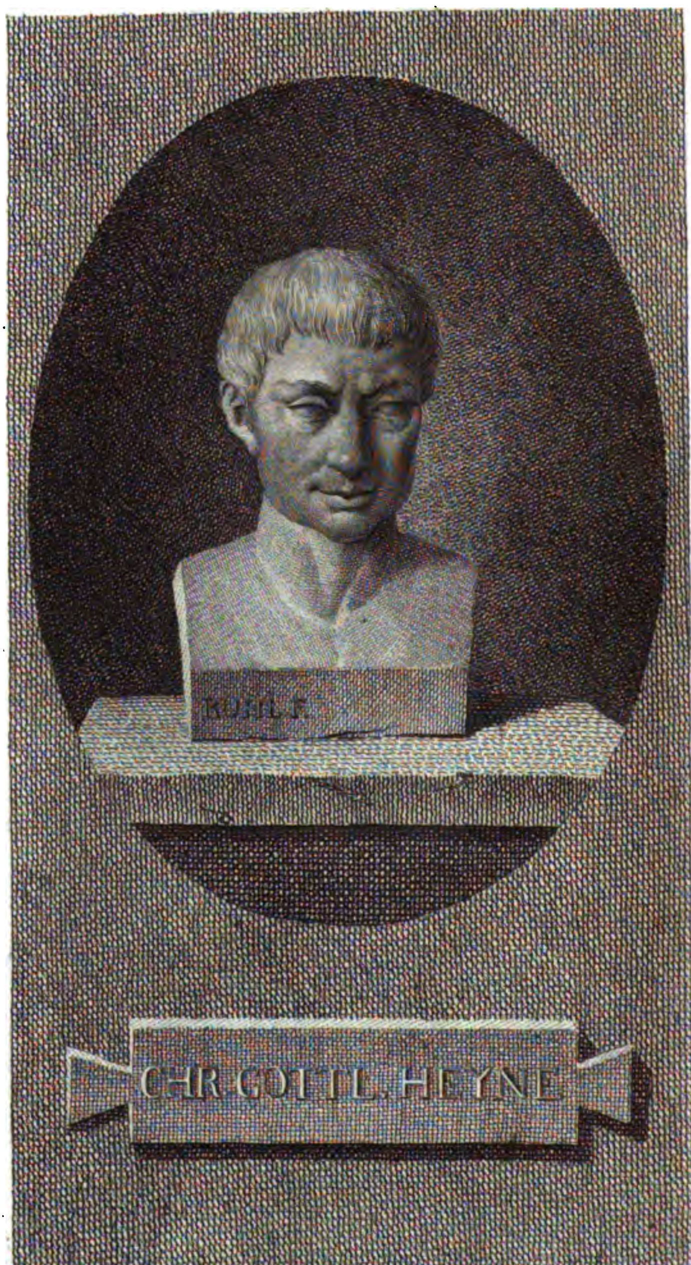
Praefatio - - - I—VI
P. Virgilii Maronis Culex - 1
Prooemium - - - 3
Culex - - - 15
Culex probabiliter reſtitutus, cum notatione interpolationum - 84
Prooemium in Cirin - - 99
Ciris - - - 113
Excurſus de Carme, Britomarti, Aphaea et Dictynna - - 202
Prooemium in Catalecta - 205
Catalecta - - 210
Prooemium in Copam - 241
Copa - - - 247
Prooemium in Moretum - 255
Moretum - - - 263

Teſtimonia de Virgilio et argumenta operum P. 279
De Vita Virgilii - - 313
Tib. Claudii Donati de P. Virgilii Maronis vita 318
P. Virgilii Maronis vita per annos digeſta 355
De Codicibus et Editionibus P. Virgilii Maronis 393
Codicum Elenchus ad quos quidem Virgilii recenſum factum eſſe conſtat 395
De Virgilii Editionibus - 429
De antiquis Virgilii interpretibus - 529

Vol. VI

Notatiuncula
Index Verborum
— Nominum
— rerum notabilium in Notis et Excurſibus
Recenſus Parergorum
Supplenda et Corrigenda





FIORILLO DEL. GEYSER F.

P. VIRGILII MARONIS

BVCOLICA



DE CARMINE BVCOLICO

Cum non modo id acturi ſimus, vt verba ac ſententias poetae explicemus, quamquam eo ipſo ſatisfeciſſe muneri ſuo bonus interpres videri poteſt, ſed etiam eam curam adhibeamus, vt, quantum quidem in hoc commentandi genere fieri poteſt, rationem et indolem cuiusque carminum generis, artificium in inueniendа, tractanda, et ornanda re, dilectum, elegantiam et honeſtatem, conuenientiamque rerum, ſententiarum et orationis, notemus; in Eclogarum Virgilianarum inter-

pretatione vix defungi officio noſtro videbimur, niſi de bucolico carmine *vniuerſe nonnulla monuerimus, de quo ſi recte ſentiamus, dubium non eſt, quin in ipſis his Eclogis multa rectius ac facilius intelligantur et ſentiantur. Permagni enim refert, vt ab initio ſtatim veras rerum notiones et aliquam in animo informatam veritatis et pulcritudinis rationem et normam, ad quam ſingula exigere poſſis, afferas. Vix autem aliud eſt carminis genus, in cuius natura conſtituenda adeo in diuerſas ſententias abierint, qui his de rebus tradiderunt; neque hoc miraberis, ſi memineris, ipſum genus latius patere, ingenium autem cuiusque et iudicium circumſcribere illud, naturamque et rationem carminis ex ſenſu ſuo finire ac deſignare. Nobis tamen cum Virgiliani potiſſimum carminis ratio habenda ſit, ea tantum attingere licebit, quae ad eius indolem et artificium declarandum aliquam vim habere videantur.*

Et Carminis quidem bucolici, *ἀπὸ τῶν βουκόλων, quod paſtorum genus honeſtiſſimum erat, dicti, h. e.* paſtoritii, *origo varie traditur et a diuerſis fabulis repetitur. Sunt qui eius* initia *in aetate aurea, ſunt qui in Arcadia aut in Sicilia quaerant.* *) *Alii auctorem*

*) Vide Seruius pr. Comment. Auctor Vitae Virgilii Donatianae c. 21. Diomedes lib. III, p. 483. Putſch. Grammaticus Graecus pr. Theocriti.

Diomum aliquem, alii Daphnidem, alii Stesichorum, alii Theocritum faciunt. *) *Sed fluctuat tota haec disputatio et incerta fertur, quod non animaduertunt docti viri,* aliud *esse carmen pastoritium, quo homines, qui greges pascerent, vt nostris temporibus, ita primis statim vitae humanae initiis, longum diem fefellerint,* aliud, *quo homines ingeniosi vitae rusticae bona ac delicias certa ratione et arte adumbrarint. Prius illud haud dubie inter antiquissimos homines viguit, antequam in magnos coetus et ciuitates coirent; idemque inter omnes populos vsitatum esse debet, qui siue vagis, Nomadum more, siue certis sedibus vtentes dant gregibus alendis operam:*

Et zephyri caua per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cauas inflare cicutas;
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Auia per nemora ac siluas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta atque otia dia. **)

Quemadmodum itaque apud Hebraeos et Arabes carmina fuere pastoritia ad veram vitam expressa, et regum principumque filii, cum inter ipsos, tum inter Troianos, Phryges et Hellenes memorantur, qui greges et armenta pauerunt: ita potuere Arcades *et* Siculi, *qui, vti bonis pascuis abundabant, ita vitam gregum curae*

*) Athenaeus XIV. pag. 619. Diodor. IV, c. 84. Aelianus V. H. X, 18, vbi vid. Not. **) Lucret. V, 1381 sqq.

impendebant, inuitante ipſa locorum amoenitate, caeli clementia (cf. Diodor. IV, 84), *animi a curis vacuitate et otio, carmina paſtoritia condere et vulgari vſu habere; potuere eſſe inter eos, qui cantu excellerent, qui certamine vincerent. Conſecrarunt quoque poetarum fabulae nomina paſtorum veteris vitae, vt Daphnidem. vid. ad Ecl. V. Forte etiam feſta, quae Apollini, Dianae, Cereri, Pani aliisque diis ruſticis celebrabantur, vti maiorem celebritatem, ita maius ſtudium, maiorem artem, et concinnitatem carminum, forte etiam certantium, et ſibi mutuo reſpondentium ſollertiam, quae amoebaea carmina peperit, attulere; quo ipſo apparet, cur initia Muſae bucolicae ad feſtum fere Dianae aut Apollinis Nomii, alteriusue Numinis agreſtis, referantur.**) *Tandem, multo tempore poſt, forte etiam poſt multos alios, qui idem tentauerant, inter quos certe* Steſichorus *fuiſſe fertur,***) *tum* Sicelidas *Samius, ſeu, vt grammatici tradunt, eius filius* Aſclepiades *Samius, cum* Lycida *Cydoniata et* Phileta, *elegis nobilitato,****) *extitit homo ingenioſus,* Theo-

*) v. Vitam Virg. Donat. §. 84 ſq.

**) Aelian. l. l.

***) *Sicelidam* et *Philetam* memorat *Theocr.* VII, 40. vbi iſtum *Aſclepiadem* eſſe contendit Schol de quo inter epigrammatum auctores videndi Reiske, Schneider, Iacobs. *Meleager* in Corona v. 46 *Sicelidam* cum *Poſidippo* et *Hedylo* memorat, quibus ἄγρια ἀρούρης ἄνθεα tribuit; *Moſchus* autem III, 97 ſq. *Sicelidam Samium, Lycidam* Cydonia Cretae oriundum, *Philetam* et *Theocritum.*

critus nomine, qui, cum videret, quantam gratiam iſta carmina rudia et indocta haberent, quantamque, ſi arte paullulum polirentur, venuſtatem et ſuauitatem habitura eſſent, genus hoc carminis bucolici excogitauit, quod antiquam quidem illam indolem referret, politum tamen magis et excultum, numerisque ac legibus adſtrictum, cuiusque ea natura eſſet, vt paſtoritiae iſtius vitae, cuius ſpecies animo humano ipſius naturae quodam lenocinio iucundiſſima eſſe ſolet, bona, tranquillitatem, ſecuritatem, innocentiam, delicias et gaudia numeris modisque adumbrando, animos hominum deliniret et grata fraude deluſos teneret. Cum autem duobus id potiſſimum modis effici poſſet, aut narratione, in qua, tamquam a pictore in tabula, agri, greges, ſiluae deſcriptae exhibentur, aut actione aliqua et ad dramatis formam, per dialogum, dum colloquentes inter ſe ſenſus ſuos, fortunam, facta exponunt ac declarant: priore quidem illo, quod vix diu placere poteſt, et ipſum peculiare carminis genus, haud tamen copioſum ac fecundum, efficeret, omiſſo, alterum arripuit, et paſtoritium carmen ita condidit et deſcripſit, vt actionem aliquam ex iſta vitae ſimplicitate et felicitate, ſeu rem geſtam, aut quae contingere in iſta vita poſſet, ſacrum aliquod feſtumue, forte etiam caſum memorabilem, vt inter tales homines, aut

etiam cultum et colorem eius vitae, *ſed* facto *aliquo expreſſum, quo iſtorum hominum ſtudia, officia, rationes, affectiones declararentur, per ſermones iſtorum hominum inter ſe confabulantium* ita *exhiberet*, vt animi audientium iucunda rerum imagine et vitae iſtius grata ſpecie frui viderentur. *) *Capi autem et demulceri iſtis delinimentis animi non poſſunt, niſi ab vrbanae vitae curis ac moleſtiis auocati in agris ſiluisque inter greges et armenta et pecoris magiſtros verſari videbuntur, atque* id curabitur *a poeta*, vt ne quid ſubeat animos, quod moleſtiam, tenuitatem, ac ſordes iſtius vitae in memoriam reuocet, *adeoque ſuauiſſimam illam oculorum faſcinationem ſoluat; qua ipſa de cauſſa factum eſt, vt* paſtoritia *potius, quam omnino ruſtica vita, aut aratorum et opus ruſticum facientium conditio in hoc carmine exhiberetur, cum haec quidem paullo plus offenſionis haberet, nec facile ea laborum taedio, et attriti corporis defatigatione omninoque aerumnis ſuis, poetae arte et ingenio liberari poſſet. Sed haec a multis ſatis diligenter ſunt praecepta et ad prima huius generis elementa pertinere putanda ſunt. Itaque*

*) Appellare licet hanc argumentum aliquod tractandi rationem *dramaticam*, quoniam aliud nomen, quod magis accommodatum ſit, non habemus; nec tamen vel ſic carmen bucolicum pro dramatis genere haberi, aut inde ductum eſſe, aut cum mimo Sophronis, multo minus cum mimis Romanorum, comparari poteſt.

Et ſecura quies et neſcia fallere vita,
Diues opum variarum, et latis otia fundis,
Speluncae viuique lacus, et frigida Tempe,
Mugitusque boum mollesque ſub arbore ſomni
Non abſunt,*)

omninoque totum carminis paſtoritii argumentum ad ſiluas agrosque ſpectare, ruris et veris amoenitate commendari, et locus facti ſiue dramatis ita declarari debet, vt ſenſus noſtri rebus ipſis intereſſe videantur. Quod animorum deludendorum artificium deſcriptione locorum ac temporis non parum iuuatur, cui veteres tam parum indulſiſſe mirari forte poſſis; quamquam Theocritus hac arte Virgilio multum praeſtat: ſunt enim inter eius deſcriptiones nonnullae veris ac ruris ſuauiſſimae et dulciſſimae **); *frequentius, et in multis feliciter, eo Geſnerus vſus eſt, ſuauiſſimus poeta, quem antiqua illa Graecia aut ſuum eſſe popularem credidiſſet, aut nobis inuidiſſet. Ex eodem fonte deriuatur illa ratio, qua praecipitur, vt non modo, quicquid veri fructus, otii et felicitatis, vitae ruſticae ſiue paſtorali inſit, ad paſtoritii carminis ſuauitatem arceſſatur, verum etiam vt, quicquid ad amplificandam, exornandam, ac cumulandam iſtam veram iucunditatem animi vis excogitare ac fingere poſſit, ad maiorem ſuauitatem liberaliter congeratur. Quicquid enim animum delectare et illecebris*

*) Ge. II, 461 ſqq. **) Vide Idyll. VII.

quibusdam delinire poteſt, in id poeta ius habet. Sed non in omni genere omnia ad delectandum vim habere poſſunt; et perperam ſtatuitur, quod multi credere videntur, ſatis eſſe ad carmen ruſticum, modo res e vita ruſtica, quaecunque iſtae ſint, verbis ac verſibus reddantur. Sunt multae partes et caſus vitae ruſticae, nimis tenues, humiles, et viles, ita vt ornatum reſpuant aut ipſis ornamentis displiceant ſagacioribus; ſunt alia, quae in alio forte carmine feliciter adumbrata placere poſſint; ſed in noſtro genere tantum ea ſunt admittenda, quae otioſam, ſecuram, liberam et omnibus curis ſolutam negotiisque vacuam vitam exhibere et ſubiicere ſenſibus noſtris poſſunt, qualis eorum hominum et olim fuit, et adhuc in quibusdam terris eſt, qui nondum in ciuitates redacti aut imperii aliqua forma deſcripti ſunt: Qui homines cum aut venatione aut paſtione victum quaerant, nam cum aratione et magnos hominum coetus cogi et naturali libertate exui neceſſe eſt, cumque venatio multum feritatis habeat; eorum, qui gregibus paſcendis libere per ſiluas camposque vagantur, vita et minimis malis laborat et maximis plurimisque bonis cumulata eſt. In tractando *itaque paſtoritio argumento poetae neceſſario ita verſandum erit, vt partim paſtorum ſuae gentis conditionem malis, quibuscunque premitur, cogi-*

tatione liberet, bona autem omnia passim in ea obuia et maiora efficiat, et in vnum congesta ita fingendi licentia exornet, vt cumulatissimam felicitate vitam adumbret; partim ad fabulas de primorum hominum vita et aetate aurea, nec non ad narrationes siue de maiorum vita, antequam per vicos et vrbes habitarunt, siue de populorum Nomadum pastoritiamque vitam agentium moribus et institutis confugiat et hinc suo argumento colores petat.

Iam non magna iudicii subtilitate indigere videtur ea quaestio diiudicanda, qua natura huius carminis ab argumentis piscatorii, venatorii, messorii, vindemiatorii et similis generis aliena esse existimatur. *Carmina etiam huius argumenti bene condi posse quis neget? Sane erunt illa seu in descriptione et narratione, seu in actione aliqua ex vitae istius partibus ac generibus exhibenda occupata; non vero in vitae pastoritiae simplicitate. Quod per se nihil habet, quod improbes. Quid? quod pastoritii generis materies omnino est parum locuples; ipsa vitae simplicitas et tranquillitas perpauca argumenta idonea suppeditat, et tractandi simplicitas non magis magnam tractandi varietatem admittit. Neque adeo fieri potest, vt magna copia bonorum carminum bucolicorum vnquam speranda sit. Quidni igitur liceat quamcunque tandem vi-*

[illegible] huic generi in- [illegible] tenore pro- [illegible] variatione leuare, [illegible] quae de- [illegible] adhibens? [illegible] habet hoc ar- [illegible] modestiis iniucun- [illegible] et ad gra- [illegible] nostro, sim- [illegible] felicitatis [illegible] pacto et in- [illegible] est, et, dum [illegible] multo tamen [illegible] tatis requirit.

[illegible] idylliis [illegible] poetices ratio, [illegible] imaginibus de- [illegible]

[illegible] carminis [illegible] modo [illegible] quid [illegible] carmi- [illegible] Et Vir- [illegible] haud [illegible] ad [illegible] reliqua ab [illegible] quae qui- [illegible] miratio- [illegible] Bu- [illegible]

dem res, cum Virgilii et Theocriti carmina tam diuersi generis sint, tam diuersis doctorum hominum de huius generis natura et arte iudiciis locum fecit; cum aut naturam bucolici carminis ex illis exemplis constituere aut ad notionem e natura rei institutam reuocare illa exempla vellent. Scilicet vti ea notio recte eo, quem sequuti sumus, modo informari videri potest, ita ingeniosorum hominum sollertia, quae intra artis ac praeceptorum angustias vix coerceri potest, alia genera *inuenit, quae cum illo coniuncta nec tamen plane eiusdem modi sunt. Et* Virgilius *quidem, nam ad hunc omnis nostra spectare debet disputatio,* nouum genus *constituit in eo,* vt *non tam notiones et species rerum ex aurea aetate repeteret, sed* ipsam auream aetatem repraesentaret, *homines, deos et heroes, qui in ea vixissent, exhiberet, iisque sententias ac mores congruos tribueret. Id genus inuenire mihi videor, si Silenum, eclogam VI, et Pollionem, eclogam IV, inspicio. Et de illo quidem res manifesta; de hoc non magis dubia, si facultatem illam vaticinandi et poesin afflatis illis diuino spiritu hominibus propriam ad antiquos homines pertinere memineris. Quod quidem cum nouasset Maro, consequutus est simul hoc, vt epico carmini pro-*

col. „Sane est sciendum, VII Theocritus X habet.“ Exclusit eclogas esse meras rusticas, quas puto IV. VI. X.

*tae conditionem ac ſortunam huic generi inſerre, et ſabulae ſemper eodem tenore procedentis taedium grata variatione leuare, modo iucundas rerum imagines, quae delectent, et congruas ſententias, adhibeas? Enimuero id ipſum difficultatis habet hoc argumenti genus, quod raro *) moleſtis iniucundarum rerum imaginibus liberari et ad gratam illam, inhaerentem animo noſtro, ſimplicitatis, libertatis, et tranquillae felicitatis notionem reuocari poteſt; quo pacto et infecundum ingratumque hoc genus eſt, et, dum in anguſtiore gyro coercetur, multo tamen magis laboris, artis, et ſubtilitatis requirit. Quotum enim quodque ex Sannazarii idylliis caret iis vitiis, quibus tota huius poetices ratio, vt iucundis et gratis rerum imaginibus delectet, tollitur?*

Enimuero, ſi totam bucolici carminis rationem his quidem finibus, quibus modo eam circumſcripſimus, contineri libeat, quid magnae Theocriteorum et Virgilianorum carminum parti *facias, videndum tibi eſt. Et* Virgilii *quidem* quinta, ſeptima, *et* octaua *haud dubie, quodammodo etiam* tertia *ecloga ad bucolicum genus referri poterit, reliqua ab eo aliena eſſe facile apparet.* **) *Quae qui-*

*) Fieri enim poteſt, vt ingenio et arte, qua tractata et enuntiata ſunt, ea ipſa, quae natura moleſta ſunt, aſciſcant gratum colorem et propter ipſam artem, quam animaduertimus, mirationem faciant.

**) Seruius in prooem. in Bu-

dem res, cum Virgilii et Theocriti carmina tam diuersi generis sint, tam diuersis doctorum hominum de huius generis natura et arte iudiciis locum fecit; cum aut naturam bucolici carminis ex illis exemplis constituere aut ad notionem e natura rei institutam revocare illa exempla vellent. Scilicet vti ea notio recte eo, quem sequuti sumus, modo informari videri potest, ita ingeniosorum hominum sollertia, quae intra artis ac praeceptorum angustias vix coerceri potest, alia genera *inuenit, quae cum illo coniuncta nec tamen plane eiusdem modi sunt. Et* Virgilius *quidem, nam ad hunc omnis nostra spectare debet disputatio,* nouum genus *constituit in eo,* vt *non tam notiones et species rerum ex aurea aetate repeteret, sed* ipsam auream aetatem repraesentaret, *homines, deos et heroes, qui in ea vixissent, exhiberet, iisque sententias ac mores congruos tribueret. Id genus inuenire mihi videor, si Silenum, eclogam VI, et Pollionem, eclogam IV, inspicio. Et de illo quidem res manifesta; de hoc non magis dubia, si facultatem illam vaticinandi et poesin afflatis illis diuino spiritu hominibus propriam ad antiquos homines pertinere memineris. Quod quidem cum nouasset Maro, consequutus est simul hoc, vt epico carmini pro-*

col. „Sane est sciendum, VII Theocritus X habet." Exclusit eclogas esse meras rusticas, quas puto IV. VI. X.

pius admoueret bucolicum, cum ex prisca heroum vita sensus et sententias inferre liceret; id quod omnino non modo ad excusandum, verum et probandum, Maronis spiritum in bucolico genere valet. Licuit non minus Maroni id facere, quam Theocrito Cyclopem Idyllium scribere; et antiquioribus, post Tragoediam et Comoediam Drama Satyricum condere, quod quodammodo comparari potest. Aliud porro carminis pastoritii, modo tantum variato, genus est hoc, vt, ad maiorem animorum voluptatem, rem, factum aut casum nostrorum hominum, nostrorum temporum, coloribus et pigmentis a vita pastoritia petitis ornemus, *et non modo ad fabulae bucolicae modum tractemus, sed etiam in fabulam inter pastores gestam commutemus; interdum etiam rem in antiquorum illorum temporum simplicitate et securitate agi aut euenire fingamus. Cuius generis, quod priore illo multis modis inferius habendum est, nec tamen sua laude, sua gratia ac suauitate, caret, reliquae fere Virgilii sunt eclogae. Quid enim?* prima *et* nona *an quicquam aliud, quam poetae casum et Mantuanorum fortunam, aut, si hoc magis placet, istorum certe temporum calamitatem enarrat?* *) Decima *Galli amores, sub pastorali fabula, exponit.* Quarta

*) Non potuere Maronem Valerii Catonis Dirae fugere, si quidem ille similem fortunam Sullana proscriptione expertus et

autem, quamquam eam ad aliud genus modo retulimus, cum hoc tamen commune habet illud, quod natales nobilis alicuius pueri celebrat. Ecloga tandem ſecunda, Corydon inſcripta, naturae paſtoritiae nihil aliud habet, quam quod amoris miſeri in puerum aeſtus imaginibus, ſententiis, et notionibus paſtoralibus exprimitur. Nam ad illud genus, in quo vitae paſtoritiae libertas, innocentia, et ſimplicitas commendatur, id plane non pertinere, quis non videat? Quid? quod argumentum hoc, cum plane nullam huius generis voluptatem afferat, et a vitae paſtoritiae integritate abhorreat, eo minus iucundum eſt, quod Corydon paſtor ſeruilis conditionis eſt, qui domini ſui puſionem amat. Hoc tamen, etſi infimum, genus recentiores fere poetas, cum bucolica carmina condere ſibi videbantur, ſequutos eſſe, non opus eſt, vt multis doceamus.

Materia itaque et argumentum carminis bucolici ſeu paſtoritii quale ſit, videtis. Iam mores ac ſententiae, verba atque numeri, facile ex ipſa vitae paſtoritiae conditione duci poſſunt. Simplicitas et naturalis aliqua venuſtas omnia ea continent, quae copioſius ab aliis hac in parte disputata ſunt. In hac

agro Battaro exutus fuerat. Sunt et loca ex eo carmine, quae animo tenuiſſe Maro videri poteſt, vt Dir. 4 ſq. 15 ſq. 26 ſq. 30 Nec mihi ſaepe meum reſonabis, Battare, carmen. Sic porro, inpr. a v. 82 ſq.

ipſa tamen ſimplicitate excluditur ex hoc genere, quicquid, etſi ipſam vitae ruſticae veritatem exprimit, ingratum tamen ad ſenſum ac moleſtum eſt; neque adeo admittendae ſunt ſordes, quae nauſeam moueant, non verborum ruſticitas et aſperitas, non agreſtis et foeda ſpurcities: qua in re haud pauci egregie falſi fuere, dum imitationis veritatem male iactarent. Poſſe ſane cum arte et cum ingenio carmine reddi omnia, quis neget? Quorſum tamen ſtudeas imitando exprimere ea, a quibus, ſi caſus obtulerit, oculos animumque auertimus? et quae illa laus eſſe poteſt, ſi imitatione ea bene reddideris, quibus, ſi in vera vita expreſſeris, omnibus ingenue natis importunus ac moleſtus foedusque videaris? Contra, modo placeat poeta ac delectet, ſi conſilio ſuo reſpondere eiusmodi audaciam videat, quid eum vetet interdum ad mythicam hominum vitam nos reuocare, et talem rerum ordinem, modum, et ſitum exhibere, qui nullus vnquam niſi in hominum egregia imaginandi vi pollentium animis fuit; ea tamen cautione adhibita, vt ne incredibilia plane et ad praeſentem vitae conſuetudinem nullo modo veriſimilia fingat. Interdum vero quid eum negemus antiquam vitae paſtoritiae rationem elegantiis et deliciis e noſtra vita petitis, modo ſatis conſentaneae ſint, temperare commode poſſe? Non

enim natura huius carminis statim tollitur, si naturalis simplicitas, paullo horridior forte illa et incultior, nostra venustate et elegantia temperetur; quamquam prior illa ingenuis animis maiorem voluptatem afferre solet. Quae res vel ipso Theocriti et Virgilii exemplo declarari et comprobari potest. Illius enim quam simplicior et verior humilitatique argumenti accommodatior est ratio! huius vero quanto elegantior et ornatior! Sed habebat vterque, quod sequeretur; non enim abhorrebant Graecorum ingenia a simplicitate et natiua aliqua castaque venustate; ipsius sermonis ac dialecti Doricae natura, non potest dici, sentiri facile potest, quantam simplicitatem prae se ferat, et quantopere huic rerum generi apta et idonea sit, vt nec docta nec inculta et horrida oratio sit. At Virgilius sermonis et dialecti suauitate destitutus), qui politiore aeuo, inter homines vrbanos et elegantiam cum fastu sectantes, viueret, multa ex vitae pastoritiae veritate aut seponere aut verbis honestare necesse habuit, quae nude et ad rei veritatem proposita et expressa superbas Romanorum aures offendissent; quae eius elegantia adeo in laude fuit, vt et Horatius eum ab hac dote com-*

*) Recte Probus *Theocritum poetam facilius* ait *Bucolica scripsisse, quia apud Graecos sermo rusticanus a ciuili dividi potest, ideo Latinis difficile fuisse, quia necesse est per eadem verba accommodare sensus.*

mendet: *) Molle atque facetum Virgilio annuerunt gaudentes rure Camoenae. *Ad Eclogas enim et Georgica respexisse Horatius videri debet; ad Aeneidem nec Musae agrestes nec mollis et faceta oratio spectare potest; vt scriptam esse necesse sit Satyram, ante quam Aeneidis coeptae aliqua fama exiisset. Eam vero eius laudis sententiam, quamquam de ea iam veteres dubitasse videntur, esse probabile sit, vt poetam ab aequabili aliqua elegantia commendet.* **) *Et* facetum *quidem quid sit, iam a Quinctiliano* ***) *expositum est, qui* decoris magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem *putat; et refertur* facetum *omnino ad id, quod placet et iucundum est, propter elegantiam maxime et vrbanum aliquem leporem; sed* molle *ita accipiendum est, vt suauitatem significet, quae cum aequabili et remisso genere coniuncta est; opponitur enim* epos forte Varii acris, *et apud Ciceronem* mollis *et* remissa *oratio vehementiori et intentiori, qua animi tumultus ac motus excitantur.*

*) Sat. I, 10, 46.

**) Non male Boilauius expressisse videri potest in vulgato illo:

L'Idylle —
Son tour simple et naif n'a rien de fastueux,

———

Au contraire cet autre object en son language
Fait parler ses Bergers, comme on parle au Village —
Entre ces deux Excès la route est difficile.
Suivés, pour la trouver, Theocrite et Virgile.
Que leurs tendres Ecrits, par les Graces dictés,
Ne quittent point vos mains jour et nuit feuilletés.

***) Instit. Or. VI, 3, 20.

Atque his dictis vix quicquam addendum eſt, vt illam cauſſam, quae tam diuerſis hominum doctorum iudiciis disceptata eſt, diiudicemus, vtrum Virgilius Theocrito praeſtet. *Qua in comparatione difficile eſt aſſequi, quid magna eorum pars ſequuta ſit, qui Virgilium Theocrito in genere bucolico quam maxime anteferendum eſſe exiſtimarunt; ſed conſuetudine fere, auctoritate, caecoque aliquo amore et impetu eos duci videas* *); *quamquam interdum ne ii quidem ipſi, qui Theocritum huius carminis verum magiſtrum eſſe largiuntur, iudicii ſubtilitatem et acumen nobis ſatis approbant, dum fere minutis neſcio quibus et grammaticis rem rationibus decidunt.* Virgilio elegantiae laudem, dignitatis et doctrinae *nemo inuidebit; ſed* ſimplicitate et naturali aliqua venuſtate rerumque copia ac varietate non minus cedit Theocrito, quam ars naturae, *quam vincere quidem illa operoſe in ſingulari aliqua re poteſt, ſed in ſumma rei iners et vana habenda eſt. Verum, etiamſi par laus vtrique in iis ipſis rebus, quae maximae ſunt, eſſet, Theocritus tamen in eo primas tuetur, quod ea inuenit,*

*) Nolo Scaligeri criticen in poetic. lib. V, et qui eum ſequuti ſunt, hic excitare. Sed, quae nuperae Virgilii editioni Romanae adiecta eſt, *Franc. Schmeizii* ſimilis disputatio ita comparata eſt, vt adoleſcentulorum vicem doleas, qui talibus magiſtris iudicii critici ſubtilitatem acuunt.

in quibus retractandis alter et poliendis ſe continuit; quod quamuis magno plerumque ingenio factum nemo neget, interdum tamen tam ſollicite Theocriti veſtigia premit, vt ſublegere potius illi ſua, et verſus vndique conquiſitos latine conuertere, quam ſuo ingenio vti videatur. Sed de his ita quisque, vti libitum eſt, ſentiat. Si tamen aliqua Virgilii ea in re culpa eſt, quod Theocriteas lacinias conſarcinauit, ſatis graues poenas dedit, cum poſt eum vix quisquam aut veterum aut recentiorum bucolicos verſus condiderit, quin ex Virgilio nouam rhapſodiam bucolicorum verſuum et ſententiarum adornaret. Facilitas haec in nonnullis vitae ruſticae tabellis tamquam muſiuo opere coagmentandis inducere plerumque ſolet naſcentes *poetas, vt in idylliis condendis ingenii periculum faciant.*) Cum tabellarum harum, vt ita dicam, ex vita paſtoritia, quae placere poſſint, perexiguus ſit numerus; multo ille etiam minor futurus, niſi e vita priſca et ex antiquo ſermone mythico multa in paſtoritium ſermonem migraſſent: difficile eſt multa in his variare, vt nec tamen a ſimplicitate, ſine qua hoc genus placere nequit, recedas. Qui primi*

*) Hinc etiam in bucolicis carminibus apud Interpretes tanta copia locorum ſimilium et comparatio earundem ſententiarum afferri ac cumulari ſolet. Inſpiciat aliquis Cerdam vel Martynum poſt Vrſinum. Equidem non niſi ea appoſui, quae aut Maroni ante oculos fuere aut illuſtrationis vim habere poſſunt.

e noſtratibus in hoc genus inuolarunt, ſaltem vertendis ac repetendis antiquis ingenium approbare poterant. Nunc fere taedium faciunt, qui centies dicta repetunt, quae dum ingenioſe variare volunt, in argutias et luſus incidunt. Romanae artis omnino non exigua pars in eo continebatur, vt, quae a Graecis naturali aliqua cum venuſtate et lepore dicta acciperent, ea orationis ſuae dignitate, grauitate, ac copia ornarent. Hoc vnum monebo, niſi memineris, in Virgilio plus artis, in Theocrito plus natiuae elegantiae, eſſe, te non mirari non poſſe, cum videas, etiam praeſtantiſſimos ex hoc genere poetas recentiorum temporum Virgilium maluiſſe ſequi quam Theocritum. Artis ſcilicet ſemper facilior imitatio; naturalem venuſtatem difficillime aſſequare.

Quod ad deſcriptionem *et* oeconomiam huius carminis *attinet, varie ea quidem inſtitui poteſt, ſemper tamen ſpectandum hoc, vt ea potiſſimum ratio ac via ineatur, qua maxima voluptas legentis animo afferri poſſit; cuius quidem rei eo diligentior ratio habenda eſt, quod huius carminis ſimplicitas et humilitas interdum in exilitatem abire, lenis et mollis tenor languere, ſolet. Raro itaque poeta narrantis aut deſcribentis partes*

suscipit; nisi ille in argumento admodum suaui et copioso ac florido versetur; sed conuertit fere rem in drama et in actionem, ipsosque pastores colloquentes ac narrantes inducit, vt res non tam narrari, quam potius geri, ac lectoris oculis subiici, et ille inter siluas errare, in vmbra arboris assidere, cantantes audire sibi videatur; quod non ita accipiendum, tamquam si omne carmen pastorale dramaticum esse debeat, vt cum Fraguerio) plerique, qui hoc de carmine, nuper quoque, scripsere, existimant, verum quia haec ratio poetae consilio fere maxime respondet.*

Situs *ac* loci temporisque *designatio, quae cuiusque carminis argumento conueniat, vti poetae ingeniosi non infima laus est, ita ad maiorem ex lectione suauitatem capiendam non parum facit. Cuius enim animus veris ac ruris, pascuorum et armentorum, suaui descriptione non vehementer delectatur, aut quis cantum pastoris non multo gratiorem esse sentit, si ille sub fagi vmbra, ad riuuli murmur, in molli herba inter gregum exultationes, sedens otio indulgeat?*

*) *Dissertation sur l'Eclogue par Mr. l'Abbé Fraguier, dans les Memoires de l'Academie des Inscript.* T. II, p. 132.

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ouium carmina, fistula
Delectante deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiae placent. *)

Potest is locus interdum adeo duplex esse, vt et is designetur, in quo pastor cantet, et alter, in quo res commemorata gesta sit; vt in Ecloga decima a Virgilio factum videbimus.

Superest, vt nonnulla adiiciamus, quae ad Virgilianas Eclogas *propius spectant. Iam primum nisi alia essent, quibus Maro magni poetae nomen consequutus est, solis Bucolicis relictis vix eum in censum principum poetarum venturum fuisse arbitror. Ingenii enim in inueniendo vix magnam habet laudem; Argumenta carminum, vti paullo ante vidimus, alia sunt ex Theocrito mutuata et interdum ieiune satis traducta, aut e pluribus Idylliorum locis coagmentata, vt tertia et septima Ecloga; alia non bucolicae erant naturae, sed tantum ad bucolicorum morem sunt tractata, vt prima, quarta, sexta, nona, decima. Sententiae autem et verba magnam partem ex Theocrito sunt conuersa; alia sunt a bucolici carminis natura aliena. Quis pastorem ferat decantantem illa:* Ante perer-

*) Horat. Carm. IV, 12, 9.

ratis amborum finibus exul Aut Ararim Parthus bibet aut Germania Tigrim; *et illa:* At nos hinc alii sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem. *Quod infames mores pastorum vno saltem loco expressit (Ecl. III pr.), hoc erat quod vix ab eius vrbanitate expectabamus; non magis quam haec nimis obnoxia et seruilis pene Theocriti imitatio. Contra mirationem facere potest, quod metrum bucolicum, cuius Theocritus studiosissimus fuit, plerumque neglexerit: quod passim a multis obseruatum est: cuius rei caussa potissimum in sermonis Romani indole pedumque et numerorum natura inesse videtur. An vero in verbis agrestia et soloeca sequutus sit, non equidem ausim pronuntiare. Nam diuersa res est; esse dura nonnulla, quae in his eclogis occurrant, quae tamen corrupta potius et interpolata dixeris. Ex vno vero illo, quod* cuium pecus *reprehensum fuisse Grammaticus narrat, vix satis tuto iudicium facias. Vt tamen Virgilius tantam apud populares suos laudem per Bucolica consequeretur, fecit inprimis rei nouitas, felixque in carmine Siculo, quod ipsa sermonis Romani asperitas respuere videbatur, transferendo audacia. Nondum enim sermo Romanus ad hoc rerum*

genus, ad venuſtam hanc ſimplicitatem, ad numerorum hanc mollitiem, expolitus erat, cum Maro primus tentaret carmen bucolicum ſcribere. Sunt praeterea multa magni poetae in his ipſis carminibus veſtigia, inprimis doctrina copioſa, orationis dignitas et elaborata limataque in plerisque elegantia. Eclogae *quidem nomen, non minus quam* Idyllii, *haud dubie Grammaticis debetur. Cum illud primo latius pateret, et ad quoduis carminis ſiue operis genus pertineret,* quod e pluribus delectum eſſet, *aut e* pluribus eiusdem formae *conſtaret; vt Horatii Sermones in nonnullis codicibus eodem nomine inſigniri narrant viri docti; quandoquidem plura carmina minora, licet eiusdem generis, duobus libris comprehenſa et collecta ſunt; adhaeſit id nomen, e Grammaticorum doctrina,* generi bucolico; *conſtat enim eiusmodi liber e pluribus carminibus; quae quidem vt ex aliis ſui generis ſelecta ſint, qui proprius vocabuli ſignificatus eſt, minime neceſſe eſſe arbitror. Quo nomine Virgilius ea in vulgus emiſerit, non conſtat; de titulo et inſcriptione librorum veteres non valde laborabant;* Bucolicorum *tamen nomen verius et antiquius eſt. Ipſum poetam poſtquam ſingula ea carmina vulgauerat, vno volumine cuncta eſſe complexum*

probabile sit, cum Tityrus initium Bucolicorum constituisse feratur iam inter Maronis aequales: Tityrus et fruges Aeneiaque arma legentur, Roma triumphati dum caput orbis erit; *ipse autem Maro Ecl. X pr. finem Bucolicis se imponere velle profiteatur.*

De tempore *et* ordine eclogarum *ad Vitam Virgilii, maxime ad a.* 717, *satis copiose disputatum esse arbitramur. Monendum adhuc de* allegoria *Eclogarum Virgilii, in qua dici non potest, quam vanam et inanem operam a Seruio inde viri docti consumserint. Et Seruius quidem, cum exigua commentariorum pars antiquo illi Seruio debeatur, tot tamque variis et ab omni historiae fide alienis commentis et nugis consarcinatus est, vt vnicuique argutias captanti magna satis copia materiae ad manum sit. Catroeus autem, cuius vanitatem vt feras, magna animi aequitate et patientia opus est, tamquam si in Romanensi fabula versaretur, adeo multa noua et tam confidenter mentitus magis quam commentus est, vt interdum, quorsum euasura res sit, plane haereas. Verum ex reliquis etiam Interpretibus, qui maiore cum pudore, iudicii acumine et veritate, Eclogas enarrarunt, vix quisquam est, qui ab eo morbo*

*intactus manserit. Quod si in nonnullis, vt in I. IX. X, allegoriae locus relinquendus est, eius tamen natura eiusmodi est, vt poeta vniuersam rem fabula arcessita inuoluisse, singulas vero partes proprie tractasse suisque ornamentis honestasse videri debeat. Nihil itaque nec odiosius, nec a rei ratione magis alienum, quam singulas sententias ad allegoriae subtilitatem reuocare velle.**) *Sufficit v. c. in prima Virgilii ecloga, tenere, communem omnium temporum opinionem esse, Virgilium partim ad suam partim ad Mantuanorum fortunam respexisse, et Augusto pro redditis agris gratias agere voluisse. Sed ea, quae de Tityro memorantur, singula anxie cum Virgilii persona comparare, id quam putidum sit, quis non sentiat? Appellat ipsum se Tityrum Ecl. VI, 4. Sed ad eundemne versum 55 Ecl. VIII referas? Quid IX, 23? Plerosque tamen interpretum multos in eo esse videas. Non quidem, quo se tueantur, habere nego. Fecit idem hoc antiquitas. Sed omnino huius generis bucolicorum carminum ratio et natura melius in-*

*) Recte, quisquis ille est Grammaticus, in attextis Vitae Virgil. §. 99 *Illud tenendum esse praedicimus, in Bucolicis Virgilii neque nusquam neque vbique aliquid figurate dici* etc., et in Seruianis ad Ecl. III, 20 *Refutandae sunt allegoriae in bucolico carmine, nisi cum, vt supra diximus* (ad Ecl. I, 1.), *ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt.*

telligi poterit, ſi ea memineris, quae paullo ante de eo genere disputabamus, quo res e praeſenti vita arceſſita, maioris ſuauitatis cauſſa, paſtoritiae fabulae ſuauitate et ornamentis ex ea vita petitis commendatur. Quod conſilium recte ſi teneas, non erit, quod in ſingulis ſollicite et anxie labores.





P. VIRGILII MARONIS
B V C O L I C O N
L I B E R

E C L O G A I
T I T Y R V S *)

ARGVMENTVM

Meliboeus, agris ſuis exutus, dum patria extorris capellarum gregem ante ſe agit, in Tityrum incidit, quem cum in communi calamitate ſumma ſecuritate et otio frui videret, miratus hominis ſortem, cui acceptam eam ferat, rogat. Narrat Tityrus, quomodo et a quo agros ſuos gregesque ſaluos recuperauerit, 20 ſqq.;

*) *Tityrus.* Inſcripti hi tituli cum ipſo Eclogarum nomine debentur Grammaticis, non ipſi poetae: retineri tamen poſſunt, propter auctoritatem ſatis antiquam.

scilicet se, iam aetate prouectum, libertatis consequendae caussa Vrbem adiisse, ibique ab heri facilitate hoc obtinuisse, vt greges suos tuto ac libere pascere liceret. Putandus est adeo Tityrus esse vnus ex pastoribus seruis in fundo a domino habitis: cf. ad v. 28. Interea alter de malis ac molestiis migrationis suae conqueritur, tandemque aperte de veteranorum immissione in agros loquitur v. 70. Subsistit dialogus in eo, vt Tityrus miserum exulem in suo tugurio pernoctare iubeat.

Atque hoc quidem verum ac proprium carminis est argumentum; quod, quantum a natura carminis pastoritii proprie dicti absit, facile apparet, et quale nouum genus constituat, in disputatione de Bucolicis Virgilianis expositum est. Sed communis omnium temporum opinio, veterum Grammaticorum fide firmata, obtinuit, Eclogae huius rationem ad illa tempora et Virgilii fortunam accommodatam esse, eoque anno eam (V. C. 713) scriptam esse, quo Triumuirorum pactione decreta nefanda illa agrorum inter veteranos diuisio ab Octauiano facta est; de qua v. Appian. Ciuil. lib. IV, 3. (ed. Amst. 1670, p. 954,) Dio XLVII, 14. Ante enim, quam Antonius et Octauianus aduersus Cassium et Brutum proficiscerentur, icto ad Mutinam foedere, quae est infamis illa Triumuirorum pactio V. C. 711, vt exercitum, ex veteranis fere conscriptum, in fide retinerent, militibus praeter alia praemia colonias vrbium Italicarum, et opibus et solo et aedificiis inter ceteras insignium, octodecim, quae Cassii partes amplexae erant, inter quas Capua, Rhegium, Venusia, Beneuentum, Nuceria, Ariminum, Vibona et Cremona memorantur, promiserunt; h. e. receperunt in se, se eos, bello feliciter confecto, in illas vrbes, tamquam colonias, deducturos, et eorum, qui nunc incolerent, agros iis assignaturos esse. Quam

rem cum, Cassio et Bruto caeso, in Italiam redux Octauianus perficere vellet, partim ex militum insolentia et auaritia, partim ex eiectorum de suis bonis indignatione magni motus ac tumultus orti sunt. vid. Appian. Ciuil. V, 3. 12 sq. (p. 1081 sqq. ed. Steph.) Dio Cassius XLVIII, 5—9; adde Sueton. Aug. XIII. Erat autem eorum, quibus praemia soluenda essent, ingens numerus, legiones nimirum, si Appiano fides habenda l. l. p. 1075. 1076, non minus XXVIII, quae vna cum annumeratis in legiones (μετὰ τῶν συντασσομένων) *efficiebant centum et septuaginta virorum millia, praeter equites et turbam militarem; quamquam eorum, quibus ad Mutinam promittebantur agri, numerus etiam maior erat; habebant enim triumuiri sub signis legiones XLIII, vt adeo quindecim legiones bello confecto desiderarentur; siue quod tanta hominum vis interiit, siue quod nonnullae legiones ab Antonio in Asiam abductae sunt, aliae vero, nondum stipendiis emeritis, ad nulla militiae praemia adspirare poterant; certe octo mille ex hoc numero memorantur apud Appianum l. l. pag. 1073.*

Inter eos, quorum agri assignati sunt veteranis, fuere Cremonenses, qui et ipsi Cassii Brutique partes erant sequuti. vid. Seru. ad Ecl. IX, 28. Quorum agri cum pro militum immissorum numero nimis angusti essent, vicinos Mantuanorum agros additos esse narrant. Cuius rei etsi nullam, praeterquam Grammaticorum, auctoritatem reperio, fidem tamen ei faciunt alia. Appianus quidem l. l. p. 1082 militum auaritiam non sese continuisse intra suos agros memorat, sed eos passim vicinos agros insolenter inuasisse; plus, quam concessum esset, vsurpasse, et quos meliores iis, qui sorte obtigerant, putarent agros, suos fecisse. Potuere itaque milites transgredi fines et Mantuanos agros inuadere; vt vel sic Mantua Cremonae nimium

vicina *dici posset. Inter Mantuanos, qui hanc iniuriae indignitatem subirent, Virgilium fuisse tradunt: eum tamen, siue suo siue Asinii Pollionis consilio, Romam profectum ab Augusto obtinuisse, vt agri sibi restituerentur; qua de re v. ad Vitam Virgilii a.* 713, *vt adeo sub Tityri persona suam fortunam poeta adumbrauerit. Atque ea iam veterum opinio fuit. v. Nemesian. Ecl. II,* 82. *Calpurn. IV,* 162. *Sidon. lib. I, Epist.* 5, *vt Quinctilianum taceam. Quae res bene se habere potest; modo allegoria non ad omnes versus et verba singula circumferatur. Grammaticorum omninoque Interpretum, in his Catroei, intolerabiles sunt in allegoria expedienda argutiae et nugae. Locus autem, in quo pastores conueniunt, est ad vmbrosam fagum in loco arboribus consito, sub qua Tityrus recubans pastoritio cantu otium consumit, dum gregem errantem prospicit. Versu tamen* 52—59 *accuratius describitur loci prospectus, et quantum v.* 48. 49 quamuis lapis omnia nudus — *intelligitur, ex ipsa rerum veritate. Ad maiorem rei iucunditatem facit contraria alterius pastoris fortuna; quae miserationem mouet, et qua nihil disertius ad Tityri felicitatem illustrandam commemorari poterat.*

Sunt tamen multa in hac ecloga, in quibus subtilius poetae iudicium desideres. Primum ipsum hoc genus argumenti, quod, etsi pro mera allegoria haberi nequit, ad allegoriam tamen quodammodo accedit, adeoque in perpetuo rerum ac verborum lusu versatur, vix satis magnam grauitatem ac dignitatem vnquam habere potest. Nec in eo potuit vitae rusticae propria vis ac ratio (characterem vocant) recte seruari. Vix e persona pastoris apotheosis illa heri satis placere potest. Comparatio autem seu allegoria non vbique commode procedit. Sic v. 28 *Tityrus, vt libertatem suam impetret, Romam proficiscitur; obtinet ab hero libertatem greges pascendi: quid mirabimur hoc factum, si*

quidem ille heriles greges pascit? v. 46 Pascite, vt ante, boues. *Si libertatem consequutus est, quomodo haec securitatem et tutam in agro a vi hostili vitam praestare debuit? In sententiis autem ac verbis plurima sunt ab hoc rerum et hominum genere aliena: quae suis locis notauimus. Ita plures versus sunt fere epici, vt* 7 illius aram Saepe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus. *Sic* 60 *sq.* 65 *sq. Cum tamen semel poeta suum sibi bucolici carminis genus constituerit, quo a vitae pastoritiae simplicitate recedendum ei esset, licuit et haec et alia in carmen suum recipere.*

MELIBOEVS. TITYRVS

M. Tityre, tu patulae recubans sub tegmine fagi
Siluestrem tenui Musam meditaris auena:

1 *Tytire* multi, vitiose; sed est Τίτυρος. cf. Burm. 2 *Agrestem* Quinctil. IX, 4 memoriae vitio ex Ecl. VI, 8 laudat: recepit Egnat. v. Pier. et Heins., vtrumque apud Lucret. V, 1397. IV, 539. conf.

In interpretandis Bucolicis omnino maior difficultas est, quomodo copiam inutilem euites, quam nouas opes afferas. Facta enim sunt ea fundus obseruationum grammaticarum et philologicarum certatim huc congestarum et accumulatarum. Inter haec tamen de singulis potius verbis aut sententiis laboratum erat, quam de carminum summa, argumento, et forma, nec quaesitum, conuenientne illa satis naturae suae, praescriptisque quae ex ea ducta sunt, aut duci possunt. Venia itaque dabitur, si ad haec potissimum cum in Argumentis praefixis, tum in singulis locis animum aduertimus: vt tamen vnicuique iudicium suum relictum esse velimus liberum.

1. Meliboeum puta, agendo gregem ante se, accedere ad Tityrum sub fago sedentem et fistula canentem. Tityrum *siluestrem — musam*, carmen pastoritium, *medi-*

Nos patriae fines et dulcia linquimus arua;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in vmbra
Formosam resonare doces Amaryllida siluas.
T. O Meliboee, deus nobis haec otia fecit.

Cerda, qui *siluas* ad rem pastoritiam, *agros* ad rem agricolarum, referri docet; quod hactenus verum est, vt communi *agrestium* rerum vocabulo et pastorum vita comprehendi possit, vt v. 10 *calamo agresti.* 3 *Nos p. f. nos d.* quartus Moret. et fragm. Moret. a pr. m. *liquimus*, quod e Cod. Mus. Brit. probat Wakef. ad Lucret. I, 275 est quoque in Parrhas. *patrios fines* idem coni. Wakefield Silv. P. IV p. 62 ne *patriae patriam* se excipiant, et vt sit pro *paternos fines.* 4 *letus* Rottend., h. laetus, sollenni variatione. v. Burm. h. l. et passim alii.

tari, exercere, *μελετᾷν*, h. e. cantui eum vacare, indulgere, ait, et quidem *tenui auena,* vt culmus pro fistula sit. v. Ecl. III, 27. quod, nimis forte argute, ad genus carminis humile et *tenue* referunt; quamuis eius notio ipsi naturae carminis bucolici subsit. Ornans epitheton *tenuis.* An satis conueniat bucolici generis indoli *Musam meditari auena,* pronuntiare vix ausis, nisi vsus exempla essent. Est tamen in Theocr. I, 20 *καὶ τᾶς βουκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλέον ἵκεο Μώσας.* Lucretium praeiuisse Maroni in noto versu: *Fistula siluestrem ne cesset fundere versum* constat. Et sequuti sunt alii bucolici; Nemesian. I, 27 *Sed quia tu nostrae Musam deposcis auenae.* 4 *Fugit, Φεύγει,* is, qui expellitur et exulat, vt h. l. Meliboeus. *lentus,* otiosus et securus. Seru. vid. Heins. ad Ouid. Her. XIX, 81.

6 — 10. *deus,* dominus Tityri, quem Romae adierat, quemque infra vs. 43 *iuuenem* appellat. Octauianum Caesarem declarari, Diui Iulii filium, dubitari nequit, quatenus Virgilius suam fortunam adumbrauit sub Tityri persona (Apud Pompon. Sab. est: *deus,* Augustus — „vel Roma, vt ait Apronianus;" ergo et is his argutiis litauit?). Nunc tamen herus Tityri *deus* ipsi est beneficiis. Pronior autem veterum sermo in hunc vocis vsum

Namque erit ille mihi ſemper deus; illius aram
Saepe tener noſtris ab ouilibus inbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, et ipſum
Ludere, quae vellem, calamo permiſit agreſti.
M. Non equidem inuideo; miror magis: vndique totis
Vsque adeo turbatur agris. En, ipſe capellas

7 In *ſemper — deus* nugantur Grammatici. vid Pier. Benedictus in Ed. Flor. 1520. 8 *imbuit* Rottend. 9 *meis* Rottend. 10 *promiſit* Zulich., ſollenni errore. 11 *totis agris* Io. Schrader. in mſſ. coni. *notis*. 12 *turbamur* multi et ipſe Rom. v. Pier. et Heinſ., ſed damnat iam Seru., et alterum confirmat Quinctil. I, 4, 28.

fuit, vt eos, a quibus ſeruati eſſent, deos et *σωτῆρας* appellarent. Per *otia* intelligit ſecuritatem inter tantas turbas et tumultus bellicos. 7. Obſerua poeticam orationem, pro, *ei ſacrificabo*, ſollennem tamen; vt apud Theocr. Epigr. I, 5 Βωμὸν δ' αἱμάξει κεραὸς τράγος οὗτος ὁ μαλλός. 8. *ab ouilibus*, noſtri ouilis; et tum *ouile* pro grege. cf. Burm. 9. Burmannus valde contendit, ita iungi debere, vt ſit, *ipſum hoc, quod animi cauſſa et tam ſecurus canto*. Cic. XIII ad Attic. 28 *vt viuere ipſum turpe*. Multo tamen ſimplicius et paſtore dignius, *ipſum me ludere permiſit*. Mox *ludere* animi cauſſa cantare. *Ludere* enim de omni re non graui et operoſa, ac de carmine tenui infr. Ecl. VI, 1 *Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu*.

11. *Non equidem inuideo*. Κοὔτοι τι φθονέω Theocr. I, 62, quae forte verba hinc defendi poſſunt tamquam Maroni lecta. *miror magis* pro vulgari: ſed potius; non tam inuideo, quam miror: *vsque adeo totis agris turbatur*. In proſa per *nam* vel *quum* efferendum erat; miror te tam tuto et tranquille agere, quum tantae vndique in noſtris agris turbae et calamitates exortae ſint; quum immiſſi in noſtras poſſeſſiones coloni noſtros agros occupent, noſque depellant. *Ipſe*,

Protenus aeger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nuda connixa reliquit.
Saepe malum hoc nobis, ſi mens non laeua fuiſſet,
De coelo tactas memini praedicere quercus.
Saepe ſiniſtra caua praedixit ab ilice cornix.

13 *Protinus* nonnulli ap. Heinſ. et Burm., quos vide; vana disputatio; vtriusque ſcripturae vis eadem; Antiquior tamen ſcriptura *Protenus* corrupta per pronuntiationem *Protinus*. vid. Not. 14 *Hinc* Auguſtin. de Gramm. *Haec* duo. *corulos:* alii *corilos*, vel *corylos*. Nil refert; ſed nullus dubito antiquam ſcripturam in his et ſimilibus fuiſſe *u:* ex pronuntiatione autem fuiſſe comparatam cum Gr. *υ*; hincque tot voces per *y* ſcriptas inuaſiſſe Latinum ſermonem. Conuerſae inde fuere nonnullae in *i:* vt *lacrimae* pro *lacrumae*, cum factum eſſet *lacrymae*. *denſos* Leid. a m. ſec. 15 *a* al., vt fere ſemper in antiquioribus membranis; ſeriores *ha. in media* Cod. Nonii Marcelli. *Silice in nuda* notat Quinctil. I, 6, 2 quod maluit poeta pro *nudo*. *conixa* ſex MSS. antiquo more. v. Heinſ. 17 *De coelo memini tactas* Menag. 18 Verſus hic a vetuſtioribus, etiam a multis ſerioribus, vt a noſtris, fere abeſt;

eiectus paternis bonis, affecto quamuis corpore (niſi *aeger* pro *aegre* accipias, vt Aen. V, 468. 432, quo ducit *hanc etiam vix*), ago capellas, dum hinc migro etc. 13. *Protenus*, porro tenus, longe a finibus, Seruius ait. Simpliciter accipiendum pro: ante ſe agere; opp. *τῷ errare, vagari*, quod fit, dum paſcendi cauſſa aguntur; at hic abiguntur. Vnam vero *ducit*, fune trahit. 15. *connixa reliquit*, quod in proſa, *enixa eſt. reliquit*, maiorem etiam miſerationem excitat. *ſilice in nuda*, non ſubſtratis herbis, Ge. III, 297 Edico — *et multa duram ſtipula filicumque maniplis Sternere ſubter humum.* 16. Bene haec ad ſuperſtitionem talium hominum dicuntur, cum aduerſi aliquid iis accidit. Debuiſſe ſe hanc calamitatem praeuidere ait ex arboribus frequenter fulmine tactis: quod eſt inter oſtenta. In *quercubus* cete-

Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.
T. Vrbem, quam dicunt Romam, Meliboee, putaui
Stultus ego huic nostrae similem, quo saepe solemus
Pastores ouium teneros depellere fetus.

iectus a Naugerio in Ald. tert. et iam ante ab Egnatio; adsutus et adumbratus ex Ecl. IX, 15. v. Heins. et Pier., in cuius binis erat ***dicebat ab ilice.*** **misit versum nunc ed. Parmensis. Et 18. 190, aberat a Monac. 2. 19** ***quis sit*** **septem Codd. ap. Heins. tres Burm. cum Goth. pr. Sed v. Heins. ad Ecl. II, 19 et passim alios.** ***qua*** **Moret. vn. a m. sec.** ***quot*** **coni. Burm. qui haerebat in notione** ***τοῦ depellere,*** **vt esset: in cuius vrbis gratiam, commodum et facilitatem victus, nos saepe lacte depellere solemus. vid. Not. 22** ***deducere*** **vnus ap. Torr. ad Hor. IV Od. 2.**

risque Seruius aliique Grammatici hic argutantur. *laeua mens*, stupida, tarda. Horat. Art. 301 *O ego laeuus* etc. 19. *da*, ede, dic, edissere, vt *accipe*, audi, Aen. II, 25. *Seru.* Notent in iis, quae sequuntur, tirones longas narrationis ambages pastoris imperitiae non male conuenientes, vt ne (v. c. cum nupero *Poetices Gallicae* auctore, acutissimo homine, Marmontelio, *Poetique Françoise* T. II, p. 85. 86) hoc vitiose fieri putes. Debebat narrare, se libertatis petendae caussa Romam venisse et cum hac, vt tuto greges pascere posset, a domino impetrasse: haec v. 34 sequuntur.

20. Adiit Tityrus Romam, cum alias tantum ad vicinum oppidum excurrere soleret. 21. *huic nostrae*, Mantuae, *quo* agnos agere solemus. *depellere* forte nimis violentum, nam portantur a pastoribus agni tenelli; ait Burmann. Verum ii, qui iam a lacte remoti lanio tradi debent, haud dubie agi et depelli possunt. Seruius a lacte remouere interpretatur, qua de re proprie *depellere* Ecl. VII, 15. III, 82. Ge. III, 187; quo tamen sensu additur fere *depulsus ab vbere. lacte.* aut ipsa res eo ducit. Calpurn. II, 47 *Ne depulsa vagos quaerat fetura parentes.* Sed *depellere* dixit

Sic canibus catulos ſimilis, ſic matribus haedos
Noram; ſic paruis conponere magna ſolebam.
Verum haec tantum alias inter caput extulit vrbis,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quae tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
T. Libertas: quae, ſera, tamen reſpexit inertem;

23 *Sic catulos canibus* nonnulli; et *agnos* pro *haedos* nonnulli ap. Burm. 25 *Haec inter alias tantum* Franc. *tantum inter alias* Goth. pr. *altas* coni. van Hoven Campenſ. III, p. 224. 26 *virgulta* quartus Moret. 27 *Ecquae* olim aliquae vulgg. ap. Fabric. Nam *Et quae* ſtatim ab Aldo editum. 28 *Libertas: quae, ſera, tamen r.* Alii aut non diſtinguunt, aut: *quae, ſera tamen, r.*

pro pellere, agere; Sic *compellere* Ecl. II, 30. ἐλαύνειν toties ap. Theocr. pro ἄγειν. vt ſtatim III, 2 ταὶ δέ μοι αἶγες βόσκονται κατ' ὄρος, καὶ ὁ Τίτυρος αὐτὰς ἐλαύνει. 26. *Viburna* ſunt fruticis ſ. virgulti genus flexile et lentum in ſaepibus obuium, viendis h. ligandis faſciculis vtile. vid. Cerda. *Viorne, Wald-Rebe, Klein Mehlbaum.* Aiunt eſſe *Viburnum Lantana L.*

28. *Libertas*, h. libertatis obtinendae ſpes ac deſiderium. Vt nihil de ineptis huius loci interpretationibus dicamus, quas ipſe Burman. ſequitur, quamquam vix omnia ad liquidum perduci poſſunt, verba tamen nullum alium ſenſum ſuppeditant, quam hunc: Tityrus intelligendus eſt eſſe aliquis ex ſeruis, quorum Romani tantum numerum in fundis ſuis et agris habebant, quibus ſiue agrorum ſiue pecudum cura mandata erat. Hoc paſtorum genus iſto tempore, quo latifundiis occupata erat Italia, cf. Plutarch. in Gracch. pag. 828 A. Appian. de B. Ciu. I, c. 7, per omnem Italiam erat frequentiſſimum. Neque alius Corydon Ecl. II, 1. Sunt quidem et apud Theocr. V Comatas et Lacon, vterque ſeruilis conditionis; quamquam aliis in locis ipſi domini gregum

Candidior poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, et longo poſt tempore venit,

30 *R. tandem* Cod. Köler., non male. Sed totus verſus tam faber eſt, vt vix eum a poeta profectum, ſed e margine illatum eſſe putem. Reſpicit locum Propert. II, extr. 71. 72. v. ad Vitam Virgilii a. 717.

loqui et canere intelligendi ſunt. Sed in Italia villici, et quicumque in agris eſſent, non facile alia quam ſeruili conditione aut libertini fuiſſe videntur. Qui homines an recte in paſtoritio carmine, quod ſenſibus noſtris nil praeterquam amoeniſſimam quamque et ſuauiſſimam vitae ruſticae ſpeciem exhibere debet, a poeta excitari potuerint, nunc non diſputo; ſed ii homines, ſi peculium ſibi ſatis magnum paraſſent, pretio dominis ſoluto in libertatem ſe vindicare poterant. Nota res, de qua nemo facile dubitet. Subminiſtrauit tamen vir doctiſſ. auctoritatem Lipſii ad Tac. XIV, 42. Burman. ad Petron. 75, et Ouid. Am. I, 8, 63. conf. Apulei. Met. VIII, 43. Iam iisdem hominibus, nunc libertis ſuis, herus poterat greges ſuos committere, certa mercede dicta; vnde paſtores mercenarios memoratos legimus. Tityrus, qui per multos annos, dum Galateae amori indulſerat, peculii parum diligentem rationem habuerat, iam ſenex factus, cum Amaryllidem, quae frugalior et parcior erat, amicam haberet, vt libertatem ſibi compararet, Romam ad herum ſuum profectus eſt. Iam de libertate quidem, quam obtinuerat, iam v. 28. 29. 30 memorauerat; facilitatem tamen heri et humanitatem maximam expertum eſſe ſe ſignificat, in primisque illud obtinuiſſe ait, v. 46, vt tuto ac libere greges ſuos paſcere poſſet. *quae ſera tamen r.* quae, etſi ſero, tamen aliquando mihi contigit, vt v. 30 repetitur. *Reſpicere* de Libertate, vt proprie *Fortuna reſpiciens.* A deorum ſignis hanc deſignationem ductam eſſe, exiſtimat Spencius Polymet. p. 155, nimis argute. *Pietas labores humanos reſpicit* Aen. V, 688. 30. *Reſpexit tamen et longo poſt tempore venit.* Sin-

Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamuis multa meis exiret victima saeptis,

31 *Galatea*, Γαλάτεα. male in multis *Galathea*. 34 *saeptis*. Hanc scripturam h. l. vix duo Reg. et Mentel., in aliis locis antiquiores agnoscunt. Nonnulli distinguunt post *pinguis*, vt sit *victima pinguis*, vt Ecl. VI, 4. At sic alterum, *caseus*, subiiceretur sine epitheto: quo extenuatur oratio: poetae itaque prius sine epitheto relinquere solent, alteri epitheton addere. *erraret victima* Parrhas. Burm.

gula ad declarandum tempus, quo libertatem obtinuit, valere debent. In senectute *barbam* memorat, quia libertatem consequutus eam deponit. Contigit tamen, inquam, libertas, et multo post mihi data est, *postquam*, ex quo tempore, a Galatea relictus, in Amaryllidis, conseruae (quam v. 3 carmine recolebat, et quae moerore suo ex Tityri absentia amorem suum prodebat vss. 37 sqq.), contubernio sum. Amica ne illa proprie dicta, an quae in contubernio esset, Romano sensu, quandoquidem seruorum non coniugium erat, sed contubernium, non dicam. *longo post tempore*, vt v. 68 iterum. Sic *tanto post* Ge. III, 476. Fatendum tamen, insidere his nescio quid inuenusti et incomti: cf. V. L.; quamquam et alia nonnulla in hoc primo carmine paullo ieiunius dicta videri possunt. Multo vero magis inficeta haec sunt, si cum aliis per alteram amicam, Mantuam, per alteram, Romam declarari pronunties.

34. Quamuis iuuencus vnus et alter ex meis armentis deductus venderetur in vrbe, aut eo deportarentur a me casei. Habuit autem Virgilius in animo Catull. XX, 10 — 13 (al. CXIV), si quidem Catulli carmen est. Georg. III, 400 *Quod surgente die mulsere horisque diurnis*, Nocte premunt; *quod iam tenebris et sole cadente*, *Sub lucem expor-*

Pinguis et ingratae premeretur caseus vrbi:
Non vmquam grauis aere domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid maesta deos, Amarylli, vocares;
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsae te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa haec arbusta, vocabant.
T. Quid facerem? neque seruitio me exire licebat,
Nec tam praesentis alibi cognoscere diuos.

37 pro *Amarylli* al. *Galatea*, ita malit Cerda; inani allegoriae seruandae studio. 38 *mala* Rom. a pr. m. et in alio scriptum *poma* in rasura. 39 *Tityrus hinc aberat ipse* Goth. pr., perperam.

tans calathis, adit oppida pastor. 35 *ingratae*, quod nihil inde argenti referret, v. seq. Burmannus nimis argute exponit: *Mantuae iam non gratae, postquam occupata a veteranis, nouis colonis*. Martinus pro *infelici* accipiebat. Ceterum similia sunt illa Moreti 81 *Nonisque diebus Venales olerum fasces portabat in vrbem; Inde domum ceruice leuis, grauis aere, redibat.*

37. Nunc in animum reuocat moerorem Amaryllidis, cuius caussam ignorabat tunc Meliboeus, nunc facile assequitur. Ceterum desiderium Tityri absentis bene poeta exprimit; quod vero subiicit 39: *Ipsae te, T.*, etsi bucolici carminis nota figura est (sic apud Theocr. IV, 12), ab hoc tamen loco, si recte iudico, aliena est. Quorsum enim nunc hoc, cum de Amaryllidis desiderio agebatur?

41. *Quid facerem?* necessario mihi Romam proficiscendum erat, nulla Amaryllidis querelarum ratione habita, cum neque libertatem recuperare alibi, neque tam *praesentes* h. propitios, fauentes (v. Cerda) deos, tam praesens eorum bene-

Hic illum vidi iuuenem, Meliboee, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, vt ante, boues, pueri; ſubmittite tauros.

43 *quot annis* diuiſim antiquiores. v. Pier. 45 *hoc* repoſuit Wakef. et neceſſe eſſe ita legi pronuntiat. *primum* Longob. Pierii. 46 *greges* Menag.

ficium, alibi experiri poſſem. 43. Hac in vrbe herum meum vidi, tam munificum et lenem, vt eum pro deo colere decreuerim. Non enim eum diuerſum facere videtur a iuuene. Dicta haec eſſe reſpectu ad Caeſarem Octauianum habito, dubitari vix poteſt. Nec tamen ſunt nimium vrgenda: alioqui dicendum eſſet, Octauianum poſſeſſiones in agro Mantuano habuiſſe, in quo Tityrus eſſet. Ei ſe menſtruis ſacris litare velle ait. cf. v. 7. 8. *fumant* pro fumabunt. 45. Hic, cum Romae eſſem ipſumque herum adiiſſem, primum tuli reſponſum illud, h. facultas nobis data eſt, vt nos pueri, vernae, ſerui, libere paſceremus et tauros ſubmitteremus. Color ſimilis carminis Agathiae: Analect. Brunck. To. III, p. 46. XXXVII. *Reſponſum* non nunc eo ſenſu, quo oracula hinc iuſſa dicuntur: nec tam magnifice, quam apud Horat. C. S. 55 *Iam Scythae reſponſa petunt:* ſed ſimpl. reſpondit petenti, annuit. *Submittite tauros.* Varie interpretes exponunt. Seruius cum aliis: iugo ſubmittere ad arandum: recte, modo *iugo, aratro*, aut ſimile quid adiunctum eſſet; etſi vel ſic a paſtorum perſona alienum foret. *Submittere* eſt alere ad gregem ſupplendum; nam ſubiunguntur reliquis et aggregantur ii tauri, quibus grex ſuppletur. Ge. III, 73 *quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis.* conf. 159. v. Burm. h. l. Geſn. in Theſ. *Submittere* enim eſſe mittere in alterius locum, ſupplere, dubitandum plane non eſt. An dictum eſſe poſſit pro: *tauros admittere,* dubitare licet. Femina ſubmittitur, non taurus boui, vt *ſubmittere equas* Pallad.

M. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt!
Et tibi magna ſatis; quamuis lapis omnia nudus
Limoſoque palus obducat paſcua iunco.

48 Ex hoc et v. 62 expreſſus v. 11 in Epigr. 177 Anthol. lat. I, 1 *Haec tibi ſemper erunt, hic inter flumina nota* etc. Totum carmen ex Virgilianis verſibus eſt contextum. 49 *obd. omnia* mſ. *Küler.* e ſup. verſu.

Mart. 13, 65 *ſubmittendae tauris vaccae*, idem Iul. 4, 1; *in feturam ſubmitti poſſunt vaccae* ibid. Nemeſianus tamen dixit Cyneg. 114: *Huic* (cani feminae) *parilem ſubmitte marem*; aliud autem exemplum nondum vidi. Niſi et ibi eſt ſubmittere vt admittatur v. Vlit. ad e. l. Theocritus IX, 3 eadem forma vti videtur: Μόσχως βωσὶν ὑφέντες, ὑπὸ στείραισι δὲ ταύρως; etſi et hic dubia lectio eſt, cum in aliis ἐπὶ στ. ſit; et vix ὑφιέναι eodem verſu duplici ſenſu dixit poeta, vt et ſit *vitulos vberibus matrum admouere* (vt vulgo ea vox adhibetur, v. c. IV, 4 ἀλλ' ὁ γέρων ὑφίησι τὰ μοσχία), et *admittere vaccis taurum.* Debebat ad e. l. audiri Reiskius, nimium interdum neglectus.

47. *Ergo tuà rura manebunt* tibi, non eripientur, *et* ea quidem *ſatis magna*, ad paſcenda armenta. Quae ſequuntur varie interpungi et exponi poſſunt. Aut vt noua ſententia fiat: *Quamuis — obducat paſcua iunco: Non* (tamen) *inſueta g.* aut vt cum antecedenti iungas: *et tibi magna ſatis, quamuis lapis — iunco. Non i.*, vt ſit ſenſus: *manebunt tua paſcua, ſatis tibi magna, quamuis lapis et palus omnia obducat.* Iam hoc duplici poteſt modo dictum eſſe, aut vt ager ille Tityri ſaxoſus et paluſtris ſit; aut vt inter aliorum agros ſaxoſos et paluſtres paſcua Tityrus habeat ſatis bona et tolerabilia. Hoc praeſeferam, vt neglectum culturae agrorum colonis ſuis ereptorum ea res arguat. Scilicet haud dubie haec dicta ſunt cum reſpectu fortunae iſtorum temporum. Prioribus dominis erepti agri a veteranis male culti ſentibus horrebant, lacunis et paludibus erant obducti: id quod mul-

Non inſueta grauis tentabunt pabula fetas;
Nec mala vicini pecoris contagia laedent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota

50 *paſcua* nonnulli ex antec. pro *fetas*, aut vt vulgo male ſcribitur (eſt enim a feo) *foetas*, nonnulli cum Goth. ſec. *foetus*, vt ſint agni. 51 *Non* Schol. Iuuen. II, 81. *Ne mala — laedant* Chariſ., male. 52 *intra* Goth. ſec.

to magis ita ſe habere debuit in agris ad Mincium fl. ſitis, cuius et ſtagnatione et frequenti exundatione paludes facile exiſtere poterant; Erant autem Maronis agri a cliuo inde collis ad eum fluvium ſiti, quibus adiacere debuere alii eodem ſitu eademque conditione: Ecl. IX, 7. VI, 12. Ge. III, 14. 15. II, 198. 199. Aen. X, 205. 206. Nunc igitur Meliboeus pergit v. 50 comparare ſuam calamitatem: cum, inquit, a meis agris discedendum mihi ſit: neque ex partu male affectas capellas conueniente pabulo reficere, neque, cum mihi illae, qua ſors dabit, agendae ſint, ſatis cauere iis poſſum, ne in greges contagio, quod *malum* h. noxium dicitur, tactos, aut in infecta ſaepta incidant. Sic etiam in ſqq. iſtius ſortem cum ſua comparat. 50. *grauis — fetas* dixit, vt *fetas* intelligas enixas, partu liberatas, vt ſaepe: vide vel Burm. ad Sammon. c. 13. cf. Geſner. Theſ. h. v. Eo ſenſu *feta vulpes* ap. Horat. III, 27, 4, vt recte Bentleius accipit. *Grauis* h. aegras e partu. *Tentare* de morbis proprie. Ita non neceſſe cum aliis diſtinguere poſt *pabula*, et *graues*, grauidas, *fetas* autem, quae peperere, intelligere, vt Cerda fecit.

52. *Flumina nota* Mincius et Padus; quorum proſpectus ex eo loco eſſe potuit: neſcio ſaltem, an de ſitu horum agrorum, de quibus hic agitur, ſatis conſtet; Mincius, ex lacu Benaco vbi proceſſit, non longe a Mantua lacus fit quinque mille paſſuum, mox aliquantum progreſſus Pado ſe iungit. Iucundus vero ille tractus et bonus paſcuis. v. Georg. II, 198. 199. Ab aliis tamen flumina de campeſtribus riuis iſtius loci accipi video. Sub-

Et fontis ſacros frigus captabis opacum.
Hinc, tibi quae ſemper vicino ab limite ſaepes
Hyblaeis apibus florem depaſta ſalicti,

53 *frigus captabis. tentabis* vnus Rottend. 54 *a limite* Ven. *ſaepes* Rom. et Oblong. Pierii: et ſic alibi vetuſtiores. cf. ad v. 34. Haud dubie verſus totusque locus contaminatus: quem ſe non intelligere iam Markland. ad Stat. I Silu. 3, 43 profeſſus eſt; ſuſpectum etiam Burmann. merito habuit. Haeret interpretatio in *quae ſemper*, quod ieiunum, et in defectu verbi in enuntiatione *quae ſaepes.* Burm. tentabat: *Hic tibi quae ſurgit*, vel *ſerpit v.* Multa poſſent alia coniectari: vt *hinc tibi vicino praetenta* (l. *praetexta) ab limite ſaepes — Saepe l. ſ. ſuadebit i. ſ.*, niſi haec et alia longius recederent. In mſ. Köler. erat: *Hinc tibi vicino q. ſemper ab limite ſepes.* Leniorem medelam eſſe vidi, ſi *Hic, tibi qua* reſingeretur; vt ſit: *hic inter flumina nota frigus captabis opacum; hic*, inquam, *tibi qua ſaepes ſuadebit* etc., h. e. qua apes ſuſurro ad ſomnum te inuitabunt. Verbo: ſedes vulneris manifeſta eſt: *Hinc .... vicino a limite ſaepes* etc. — Iungunt quoque alii *Hinc tibi, quae.* 55 *ſalicta* Priſc. ed. Putſch. laudat, vitio operarum.

iunguntur ſane *fontes;* durum tamen altera ex parte, in regione intra Padum et Mincium ſita *flumina* ſi memorentur, de riuis potius, quam de illis proprie fluminibus dictis eſſe cogitandum. 53. *Frigus opacum* eſt frigus loci opaci, nemoris vmbrae. Ecl. II, 8.

54. Hunc locum, vti nunc ſe habet, ita expedire, vt nihil ſuperſit quod offendat, quamcunque rationem ineas, non adeo facile eſt. Inter ceteras tolerabilior ratio haec eſt, quam Burmannus quoque iniit, verbis in hunc modum iungendis: *Hinc ſaepes a limite vicino*, h. agrum vicinum a tuo disterminans, limitaneus (niſi malis *Hinc a limite vicino*, h. e. ab ea parte, qua vicinus limes eſt, vt Oudendorp. ad Suet. Aug. 91 monet, *ſaepes), quae ſemper depaſta* eſt *florem ſalicti apibus*, cuius ſalices, e quibus ipſa ſtructa eſt (cf. Georg. II, 434. 435. 436), ſemper depaſcuntur ab apibus (quas epitheto ad ornatum facto *Hyblaeas* a monte Siciliae appellat), *ſuadebit ſaepe*

Saepe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab vlmo.
T. Ante leues ergo paſcentur in aethere cerui,
Et freta deſtituent nudos in litore piſcis:

56 *ſuadebat* Goth. pr. 57 *alte* vnus Heinſ. *ad aures* Parrhaſ. quod refellit Burmann. 58 *rauci* apud Pier. nonnulli. 59 Seru. h. l. laudat: *turtur ceſſabit ab v.* 60 *in aethera* Gud. et duo alii: quartus Moret. pro diuerſa lect. *in aequore*, quod ad iuſtas oppoſitionis leges accommodatius foret; itaque placet Burm. et Trillero Obſſ. Crit. c. 27 et olim Cerdae; malim et ipſe, modo non correctorem redoleret. Recepit nunc Wakefield. 61 *nudo in littore* vnus Ven., deberet ſaltem *nudato*.

tibi ſuſurro leui apum (*καλὸν βομβεῖν* Theocr. dixit I, 107) inire ſomnum. Vltima expreſſit Auſon. Ep. 25, 12 *Hyblaeis apibus ſaepes depaſta ſuſurrat.*

57. *Frondator*, qui vites amputat et vitium folia ſtringit, decerpit. vid. Georg. II, 365 ſeqq. 400. 407. 410. Ecl. II, 70. IX, 60. *ad auras*, vti de *clamore*, eum *exire in auras, tolli ad aethera* etc. conf. Burm.; alii *ſpirantibus auris et aeſtum leuantibus*; ſubtilius etiam alii. Aliter dicta turris *ſtare ad auras* alte Aen. VI, 554. *ſub rupe* in rupe, accipit Burm. Mox v. 59 *gemere* turturum ac columbarum proprium. v. Cerda. et *aeria ab vlmo*, perpetuo arborum epitheto, vt multi docuere, et Burmannus ad Anthol. lat. pag. 100.

60. *Ante leues ergo*, quaſi dicat: recte vtique haec bona mea enumeras, Meliboee, et propterea grato per totam vitam in patronum meum ero animo; id quod omnino ad pietatem liberti ſpectabat. *Paſcentur in aethere cerui*, pro volabunt, *et maria deſtituent piſces*, h. et piſces in ſicco viuent; itaque *nudos* dixit. Aſſumta autem formula ex antiquo ſermone. v. Herodot. V, 92, 1. cf. inf. ad Ecl. V, 76.

Ante, pererratis amborum ſinibus, exſul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim:
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii ſitientis ibimus Afros;
Pars Scythiam et rapidum Cretae veniemus Oaxem,

63 Ingenioſe tentabat Io. Schrader. *Aut Albim Parthis*, Παρθὶς pro Παρθικῇ. 64 *cultus* coni. vir doctus apud Burmann. 66 al. *Oaxen*, *Oaxin*, *Eaxem*. *Oaxes* Cretae fl. nemini memo-

62. *Pererratis amborum finibus*, ad ornatum ſpectat: ita vt alter alterius fines pererrauerit, ad alterius ſedes peruenerit; h. antea Parthi migrabunt in Germaniam, et Germani ſedes Parthorum occupabunt; quod, niſi victis et ſubactis Romanis, fieri non poterat. *Exſul* hic non vrgendum; ſimpl. apud poetas, qui ad alienas terras proficiſcitur. 63. *Aut Ararim Parthus bibet*. Reprehenduntur haec, et merito, tamquam aliena a paſtorum memoria, nomina, nimisque longe petita. Sed receſſit Virgilius ab antiqua ſimplicitate in moribus, quos paſtoribus ſuis tribuit. Porro *Germania* et *Arar* ſibi reſpondere debebant; hic vero Galliae fluuius eſt, qui in Rhodanum ſe immittit. Defendunt poetam ſic, vt dicant, hanc ipſam locorum inſcientiam indoctum ſeruulum non male decere. Verum, populos Gallos et Germanos vulgari ſermone fere confundi, ſatis conſtat. v. Burmann. h. l., item Ruaeum et Martinum. Et fit hoc eadem fere ratione, qua Tigris, qui Parthorum fines facit, Parthorum fluuius appellatur.

65. *Ibimus Afros*, eliſum *in*; quod in epico carmine melius fieret, Homerico more. *alii* et *pars*, pro alii et alii. v. Burm. et alii. Musgrau. ad Eurip. Bacch. 407 *et* - *et* eſſe pro *aut* - *aut* contendit: quod ſane fit interdum; etſi Aen. VII, 675 *Homolen Othrynque niualem Linquentes* huc non referam. At h. l. eſt: et pars veniemus ad Oaxem et pars ad Britannos. 66. *rapidum Cretae*

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.
En, vmquam patrios longo post tempore finis,

ratus, praeter Vibium Sequestrem, forte ex hoc ipso loco; de vrbe tamen Cretae, *Oaxo*, non dubitatur, forte eadem, quae Axus est ap. Herodot. IV, 154, vbi v. Wessel. p. 348, 53, nunc adde Eckhel Doctr. numor. P. II, p. 305; neque illud ignotum, Cretam *Oeaxida* dictam esse. v. Apollon. I, 1131, cuius versus ab Varrone Atacino expressos Seruius recitat. Mirantur porro sagaciores, cur tam obscuri nominis fluuius h. l. a pastore nominetur, neque illud satis assequuntur, quomodo post Africam et Scythiam, quum remotissimorum finium terra expectaretur, *Cretae* mentio facta sit. *Oaxim* itaque iam veteres modo Mesopotamiae modo Scythiae fluvium haberi maluerunt, nulla tamen nominis commemorata auctoritate. Fuere, qui *Araxem* reponi mallent; et sane apud Claudian. B. Gild. 31 inter *Oaxem* et *Araxem* Codices fluctuant. Possit etiam confirmatio huius emendationis e Theocrito peti, vt eum noster ante oculos habuerit. Is enim, Hieronis laudes *vltra pontum Scythicum et Babylonem* vt extendantur, precatur Idyll. XVI, 99. 100. Eodem itaque modo Virgilius Scythiam et Araxem diuersarum Orientis regionum fluuium memorare potuit. Verum, etiamsi hoc liceret, vel sic *rapidus cretae* iungendum esset, qui rapit terram albam, radendo littus, h. lutulentus: atque hoc durum. Alii Oxum inferunt nunc a poeta sine exemplo Oaxum dictum, qui *limum vehit turbidus semper* secundum Curt. VII, 10. Excusemus poetam, quem defendere equidem non ausim. Sufficit fluuium huius nominis in insula Creta esse, cuius mentionem hic fieri minus mirabitur, qui, vti *Afros*, seu Libyas, et *Scythas*, sic insulas ab Italia remotas *Cretam* et *Britanniam* sibi opponi, obseruet. Probabile mihi fit, Maronem ante oculos habuisse locum ex antiquiore aliquo poeta, quem nimis docte et loco alieno expressit. 67 *Britanos* e libb. notat Ge. Fabric. 68 *En patrios veniemus Oaxem;* alii adibimus Cretam. De Oaxi Cretae v. Var. Lect. Totus locus alienus a pastoritii carminis indole; nec modo tragicum quid spirat, (Lyricus dixit *vltimos orbis Britannos* I, 35, 29) verum adeo ἀπροσδιόνυσον, quomodo enim pastores, agro Mantuano eiecti, armenta sua agentes per Africam et Scythiam errare aut Britanniam et Cretam insulas adire poterant? Expressit tamen locum Nemes. Cyneg. 67. 68.

68. *En vnquam* pro vnquamne. inf. Ecl. VIII, 7 *En*

Pauperis et tugurI congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot, mea regna videns, mirabor ariſtas?
Inpius haec tam culta noualia miles habebit?
Barbarus has ſegetes? en, quo diſcordia ciuis
Produxit miſeros! en, quis conſeuimus agros!

nunquam Ven. *En nunquam* vnus Heinſ. 69 *tugurI* v. Pier. 72 Wall. apud Heinſ. diſtinguebat: *Impius — miles habebit Barbarus? has ſegetes?* vt et erat in cod. Franc. 73 *Produxit.* Ita ex Heinſ. et Pierii Codd. edidit Heinſ.; vulgo, *Perduxit*, quod grauis auctoritas Vatic. et Longob. tuetur; quodque nunc repetiit

erit vnquam Ille dies. Illuſtrat Heinſ. ad h. l. Intpp. Liu. XXIV, 14. XXX, 21. 70. Vulgo *ariſtas* de annis exponi notum eſt. In hunc ſenſum iam Claudianus accepiſſe videtur, qui IV Conſ. Honor. 372: *decimas emenſus ariſtas* dixit. Huc etiam Rhiani, χείματά τε ποιάς τε δύω καὶ εἴκοσι πάσας, aduocari poſſunt, ap. Pauſan. IV, 17 extr. Enimuero *mea regna* ſubiiciuntur *patriis finibus* v. 68, ac *tugurio* v. 69, et eosdem agros et poſſeſſiones miſeri Meliboei denotant; haec itaque videns *poſt*, poſthac (ex v. 68 *longo poſt tempore*), h. quando eos aliquando iterum adſpicere mihi continget, *rarae in illis ariſtae aliquot oculis occurrent? hi tam culti agri (noualia* dixit v. 71 omnino pro agris quibusuis) *per nouos ſuos colonos inculti neglectique iacebunt?* vt Ge. III, 476 *Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna Paſtorum.* In ſequentibus poeta ſui obliuiſcitur: paſtor de ſegetibus, de ciuibus, de pomorum inſitione, de vinea agit. 71. *Impius*, ſceleratus, neſarius: vtpote in bello ciuili. Etſi omnino perpetuum epitheton eſt: *impia bella. impius hoſtis. impius enſis.* vt ſynonyma ſint τοῦ ſaeuus, durus, crudelis. Contra *pius* eſt mitis, humanitatis ſenſum habens. 72. *Barbarus*, Galli, aliique, qui in legionibus Romanorum tum erant. 73. *En quis c.*, quibus, in quorum

Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine vitis.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi; sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, et pressi copia lactis;

Wakef. Voces hae fere permutantur. Sic inf. Ecl. VI, 60 *perducant* alii *producant.* Est tamen *perduxit* id quod proprie hic locum habet; alterum erit pro exquisitiore habendum. *en quis* vel *queis conseuimus agros;* ita optimae edd. et codd. At Rom. Cod., quo Pierius vsus erat: *his nos consueuimus agris*, sed expuncto primo *v* in *consueuimus*, corrupte et interpolate. Arreptum tamen hoc a nonnullis: v. Burm. *en quis consueuimus agris* Zulich. *en quis conseuimus agris* Gud. 75 *quondam felix* alii ap. Heins., et sic vulgo editum, vsque ad Pulmann. Meliorem ordinem iam Pierius docuerat e suis. 77 *Frondosa* Mediceus Pierii, et Pompon. Sab. *de rupe procul pendere* Parrhas. Seru. ad Ecl. IX, 50, et edd. ante Pierium. Quod nunc editur est quoque apud Arusianum Messium. 78 *nec me* ms. Lengnich. *pastore* vnus Mentel. pro var. l. 79 *amatas* coni. Vlit. ad Gratii Cyneg. 390. 80 *hanc — noctem.* Sic iam inde ab Aldo editum. Occurrit tamen in scriptis et edd. *hac — nocte;* sed illud tuentur Heins. Burm. Martin. *poteras* editum iam a Nauger. in Ald. tert. firmauit e Rom. et Medic. Pierius, et ex optimis Heins. Alii *poteris*, vt fere Codd. in his temporibus variant. Illud prius elegantius. cf. Ouid. Met. I, 679.

vtilitatem agros coluimus. 74. Ironice dictum accipies. Quid iuuat nunc inseuisse! Siue vt *inserere* sit pro plantare, quod fit pluribus modis: quod contendit Martyn ad Ecl. IX, 50 *Insere, Daphni, pyros:* siue vt sit de insitione proprie dicta accipiendum. 76. E Theocrit. I, 116. 117. 79. De *Cytiso* v. ad Ecl. II, 64.

80. Ex Theocriti XI, 44 sqq. 82. *Castaneae molles*

Et iam ſumma procul villarum culmina fumant;
Maioresque cadunt altis de montibus vmbrae.

varie explicantur, vt ſint *maturae*, vel *recentes*, vel *toſtae;* vel de genere quodam, quod echinum ſeu corticem minus durum habet, conf. Cerda. Fit id in primis, ſi amygdalis inſeruntur. Laudant ex Palladio lib. XIV, 155 *Caſtaneamque trucem depulſis cogit echinis Mirari fructus laeuia poma ſui.* Potuit tamen improprie pro *maturis molles* appellare. *Preſſi copia lactis,* h. caſei, quia ſerum e coagulo, ſiue concreta lactis parte exprimitur, et *adiectis etiam pro ſoliditate acquirenda ponderibus,* vt Palladius loquitur, *eliquatur.* 83. *Et iam* — nox ingruit. conf. Ecl. II, 67.





ECLOGA II

ALEXIS *)

ARGVMENTVM

*Corydon pastor, Alexidis pueri, qui a communi vtriusque domino amabatur, **) insano amore quum fureret, miserum sui animi affectum hoc carmine exponit. In votis habet, vt ille ruri secum habitet. Enumerat copias suas et opes rusticas v. 20, suam oris speciem 25, suam artem canendi 31, sua munera puero parata,*

*) *Alexis*, alii, etiam Mediceus, *Poeta*, *Corydon* ex antiqua narratione apud Seru.; Gud. addit *de amore pueri*. Leid. *Carmen vel micticon; Poeta, Corydon, Ecloga secunda.* Voss. *Coinon vel Miston*, forte pro κοινὸν et μισητὸν h. impurum et libidinosum.

**) Si modo recte accipio v. 2. *delicias domini*, vt idem vtrique dominus esset. Verius nunc arbitror: Alexin esse Iolae pusionem alterius pastoris; ipsum autem Corydonem hominem sui iuris, pastorem gregis sui: qui adeo bene iactare poterat opes suas v. 20 sq. *Mille meae* —

fistulam 36, *et duo capreolos* 40, *tum corollas variorum florum* 45, *mox tamen damnat ipse amorem suum* 58. *Dominus per* Iolae *nomen declaratus esse videtur v.* 57. *Idem Corydon amauerat Amaryllidem, asperam puellam, et Menalcam puerum v.* 14 *sq.* 52. *Etiam in huius Eclogae allegoria retexenda misere se torquent interpretes, quum a Seruio et aliis traditum accepissent, Alexin siue Asinii Pollionis siue Maecenatis puerum fuisse, a Virgilio amatum; quanquam eius rei non satis constans fama fuit; cf. Heins., Martinus ad v.* 1 *et Catroeus. Quae ita secusne sese habeant, scire vtique nihil refert; neque de castis Virgilii moribus disputare h. l. attinet; etsi ille in dilectu talis argumenti morum suorum castitatem parum nobis approbauit. In interpretatione tamen satis est aut tenere, aut statuere, Virgilium ingenii caussa, forte vt Theocritum imitatione exprimeret, haec scripsisse, et exprimi hac Ecloga egregio cum artificio aestum et furias amoris, quo pastor, verna Iolae, nomine Corydon, in Alexin misere exarserat, qui domini amasius erat. Locus autem, in quo ille dolorem animi carmine mitigat, conuenientissime describitur v.* 3—5; *amant amantes solitudinem siluarum. Siculos in hac Ecloga pastores inducere videtur poeta, v.* 21 Mille meae Siculis errant in montibus agnae. *Quo ipso argutiae allegoriae concidunt; quae plane corruunt, si expressa pleraque ex Theocrito cogites, inprimis ex Idyll. XI. XXIII et III, quae tamen, si cum his compares, multo dulciora esse, vix inficiari possis. Transtulit poeta in Corydonem nonnulla, quae melius de Polyphemo dicta erant, vt illud v.* 25 nuper me in littore vidi. *Inuerso modo Polyphemi amores ad Corydonis exemplum expressit Ouid. Met. XIII,* 776 *sq.* 801 *sq.*

Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini; nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas, vmbroſa cacumina, fagos
Adſidue veniebat; ibi haec incondita ſolus
Montibus et ſiluis ſtudio iactabat inani:
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil noſtri miſerere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes vmbras et frigora captant;
Nunc viridis etiam occultant ſpineta lacertos;

1 *Formonſum* Rom., de qua ſcriptura v. Pier. *Corydon*, Κορύδων. Male *Coridon* et *Choridon*. *Alexin:* alii *Alexim*. v. Heinſ. hic, et quoties eadem varietas redit, v. c. *Daphnim* et *Daphnin*. prius Heinſ. praefert ex obſeruatione vſus doctioris. Eſt tamen *Daphnin ad aſtra feramus*. cf. ad 15. 26. 73. Tum in cod. Rom. *Corydon paſtor ardebat*. Legerat Eclogam Propert. II, extr. 73. v. Vitam Virgilii 717. 2 *nec quod ſp.* edidit Brunckius ſine libro: ex vſu Ciceroniano, quod iam maluerat Nodell. Obſſ. Crit. p. 39 et Io. Schrader. 4 Drakenb. ad Sil. Ital. III, 429 malebat *ſolis Montibus*. Sed et *ſolus* ſatis ſe tuetur. v. Burmann. Pro *ibi* Goth. ſec. *vbi;* nec male. 5 Idem hemiſtichium in Ciri 208. 7 *coges* Rom. et Heinſii meliores, et defendunt ex Theocr. ἀπάγξασθαί με ποιήσεις. Sed praeſens, quod et ipſum boni codd. Pierii et aliorum agnoſcunt, maiorem vim habet. v. Cerda, Burmann. 9 *Nunc etiam viridos* Ven. ap. Burm. et Goth. ſec.

4. 5. Vid. Theocr. XI, 17. 18. *iactabat*, vt *verba*, *voces*, *iacere*, et Ecl. V, 62 *voces iactare ad ſidera*. Nunc ſiluis in montibus conqueritur ſpretum amorem ſuum.

7. Ex Theocr. III, 9. 8-13. In ſummo aeſtiui temporis aeſtu tua veſtigia ſequor. Suauiter e vita ruſtica adumbrata ſunt ſequentia. ad v. 8 cf. Georg. III, 327 ſqq. 9. Ex Theocr. ductum VII, 22 σαῦρος ἐφ' αἱμασιαῖσι καθεύδει, vbi ὑφ' ex h. l. commendabat Valk. Diuerſa tamen αἱμασιά ex caementis a ſpinetis; aſſident lacertae maceriis, aut inſident: praeſtat ſaltem ἐν, quod codd. praebent.

Thestylis et rapido fessis messoribus aestu
Allia serpyllumque herbas contundit olentis:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,

occultant Moret. fragm. *lacertus* idem fragm. Moret. et codd. plures ap. Burm., it. Goth. sec. 10 *rabido* emend. Clericus, rustice a Burmanno exagitatus, quanquam et illud bene dicitur et locum habet. 11 Nonnulli *Alia;* antiquus mos consonas geminas vna tantum scribendi. In talibus haerere nihil attinet. Porro alii *serpillum, serpullum, serpelium;* sed est ἕρπυλλον. quod latine scribi debuit *serpullum.* 12 *Ac* Rom. Heinsius malebat distin-

10. *rapido aestu,* h. vehemente, magno, quia *sol rapidus* dicitur, ducto vocabulo ab iis, qui *rapido cursu* h. magno et incitato feruntur, adeoque incalescunt, feruent. Burmannus, qui h. l. Clericum exagitat, ipse nimis argute exponit, *aestum, qui vires messoribus rapit.* Alio modo *flamma rapit,* rapax est. 11. *herbas olentes,* ornat epitheton a natura rei ductum, nec definit, bene an male, modo grauiter ac valde. Simile edulium esse videtur *moreto*: quod carmine descriptum habemus. *Allia* vero *serpyllumque* memorantur simpliciter, quia talium hominum in illis terris quotidianus cibus erant; nam, quod ideo manducasse aiunt, vt odoris grauitate serpentes et scorpios fugarent (v. Plin. Valer. IV, 37, et Vrsin. in Virg. coll. ad h. l.), id vero, ne subtiliter magis, quam vere dictum sit, vereor. *Serpyllum* esse nostrum *Quendel, Feldkümmel, wilder Thymian,* Martinus ad Georg. IV, 30 docet; dubitant alii, an diuersum sit.

12. *Arbusta resonant cicadis mecum* h. me cantante, illis vna stridentibus. Nam ita *mecum* accipere iubet ratio grammatica, quam hic illustrabo. Ge. I, 41 *Ignarosque viae mecum miseratus agrestes:* mecum, qui eos miseror ipse. Ge. II, 8 *musto tinge nouo mecum crura,* mecum, qui et ipse tingo, calco vuas. Aen. I, 675 *Sed magno Aeneae mecum teneatur amore.* mecum, simul, vt ego eius amore teneor. Meminisse debebam haec, ad locum Aen. IV, 115 expediendum, vbi

Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius, triſtes Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.

guere: *At me, cum raucis — cicadis, reſonant arbuſta,* vt Ecl. I, 5. 14 *melius* Zulich., ex interpretatione. 15 *Menalcan* a Pierio ex optimis commendatum, a Pulmann. Commelin. aliis receptum; alii *Menalcam*. In his igitur graeca terminatio pro exquiſitiore habita eſt. v. ad vſ. 1.

Iuno ad Venerem: *mecum erit iſte labor:* erit tibi labor hic vna mecum; me vna tecum allaborante. In aliis locis res eſt apertior vt ſtatim inf. vſ. 31 *Mecum vna in ſiluis imitabere Pana canendo,* vna mecum, qui ipſe imitor. Apud Horat. *ſic collige mecum.* Eodem igitur modo h. l. *arbuſta reſonant cicadis mecum,* me canente; reſonant arbuſta et cicadis ſtrepentibus et me vna canente. 15. *nonne Menalcan?* nonne pati ſatius erat Menalcae faſtidia? quod v. ſq. confirmatur. Erat hic colore fuſco vt verna ruri natus.

17. *ne crede,* confide formae. Seruius e Salluſtio laudat: *Virtuti ſatis credebant.* 18. cadunt, decidunt neglecta, adeoque iacent. *vaccinia nigra* eſſe eundem florem cum hyacinthis ferrugineo colore, ſatis conuenit inter viros doctos. v. h. l. Cerda. cf. inf. v. 63. X, 39, coll. Theocr. Idyll. X, 28 Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Ge. IV, 183, vbi Martinus *hyacinthum* poetarum *lilium floribus reflexis,* ſiue *Martagon,* forte id genus, quod *Imperial Martagon* appellant, *Türkiſch Bund,* eſſe putat, et eius effigiem appoſuit. Salmaſius ad Solin. pag. 1224 *gladiolum,* nobis *Schwerdlilie,* intelligi contendebat: cauſſas breuiter recenſuit Ruaeus ad Ecl. III, 62. Add. nunc Schreber. ad Theocr. X, 28. Sed de *liguſtris,* Italiae flore, maior dubitatio.

Despectus tibi sum, nec, qui sim, quaeris, Alexi;
Quam diues pecoris, niuei quam lactis abundans.
Mille meae Siculis errant in montibus agnae.
Lac mihi non aestate nouum, non frigore desit.
Canto, quae solitus, si quando armenta vocabat,

19 *nec, qui sim:* ita meliores ap. Pier. et Heins. conf. ad Ecl. I, 19. Vulgg. cum aliis codd. *quis sim.* Primum mutatum video in Pulmann. et Commelin. Est *qui* mollius et doctius. vid. Heins. 20 *niuei* et ad *pecoris* et ad *lactis*, nam vtrumque recte dicitur, referri potest. Prius Seru. et Mart., posterius Heins., sequuntur. In pecore epitheton maiorem vim quam in lacte niueo habet. Si tamen poeticum morem, de quo monui ad I, 35., si porro aurem, consulas, non dubitabis eo modo distinguere, quo nunc fecimus. 22 *Hic mihi* Menag. alt. *nec frigore* alii ap. Burm. *desit* Goth. pr. *Lac mihi non aestate, nouum non frigore desit:* ita distinguit Burm. Hieme enim *lac nouum* (v. Ecl. V, 67) suppetere, id demum esse gloriosum. Atqui ineunte hieme partum edunt oues. Verum, etiamsi post *nouum* distinguas, repetendum vtique idem voc. in altero membro de hieme. De *colustro* vero non accipi potest. v. Martin. Locum ante oculos habuit et expressit Ouid. Met. XIII, 829. 23 *si quanto arm. vocabant* ms. Barth. Burm. coni. *vacabant.*

v. Martin. ad h. l. Vulgo *troene, Rainweide*, reddunt; alii *conuoluulum maiorem* intelligunt: Plinius arborem appellat. Graecis *Cyprus.* cf. Pompon. Sab. Sufficit, hunc florem, licet pulcrum, negligi, dum hyacinthus, coloris non aeque grati flos, ametur.

19. Ex Theocr. III, 7. et reliqua ex XI, 29 sqq. 21. *Siculis.* Reuocatur adeo hoc carmen ad pastores Siculos. v. Argumentum. nec potuit Corydon esse verna Iolae; sed pastor sui iuris. 22. Suppetere sibi per totum annum vaccas ait, quae bonam lactis copiam praebeant, vt quotidie lac recens apponi possit. Theocritus pro lacte *caseum* posuerat Idyll. XI, 36, etiam hoc ex more harum regionum: vide modo Georg. III, 400. 401.

23. *armenta vocabat*, reuocabat, compellebat, vt in-

Amphion Dircaeus in Actaeo Aracyntho.

24 Scribitur *Arachinctus*, *Arachintus* etc.; item *Arctheo*, lapſu vario. Item *Dirceus*. At eſt Διρκαῖος. Pindar. P. 9, 153 Διρκαίων ὑδάτων. Totus verſus ex Graeco factus eſt: Ἀμφίων Διρκαῖος ἐν Ἀκταίῳ Ἀρακύνθῳ, vt adeo manifeſtum ſit poetam Graecum eſſe expreſſum.

primis ſit veſperi, vt domum paſtor gregem reducat. vid. ſuauem locum Apollon. I, 575 ſq. et Cerd. 24. *in Actaeo Aracyntho.* Huius nominis nobilis mons eſt Acarnaniae ſiue Aetoliae; v. vel Strab. X, p. 692 A; nam fines harum regionum modo anguſtius modo latius patuerunt; non longe ab vrbe Pleurone. Ad hunc referenda haec eſſe contendit Palmerius Graec. ant. IV, 10, docetque eum tractum ἀκτὴν dici apud Homerum, quia Ithacae et Cephalleniae inſulis ex aduerſo ſitus eſt in continente. Amphion tamen in Acarnania fuiſſe nusquam legitur. Occurrit et huic rei ita, vt partim nos non omnia de hac fabula memorata tenere dicat, partim verba haec: *In Actaeo Aracyntho*, initium carminis noti faciat, vt apud Theocr. Idyll. IV, 31, 32 fieri putat, et vt noſter fecit Ecl. V, 86. 87, vtque alii faciunt, v. c. Ariſtoph. Nub. 964. Alia exempla v. ap. Bentl. ad Horat. I Serm. 3, 7. Et forte ad eundem modum trahendi verſus Bionis Idyll. III, (al. VI.) 7. ſq., vt argumenta carminum ſint, quae poeta Amorem edocuerit. Verum ſatis contorta eſt omnis illa Palmerii ratio, et tota Amphionis, qui lyrae cantu Thebas condidit (Horat. Art. 394), fabula ad Boeotiam pertinet; etiam hic *Amphion Dircaeus* a fonte Boeotiae. Tum vero nec deficit Aracynthi montis nomen et memoria in Boeotia: Nam non modo Steph. Byz. Ἀράκυνθος, ὄρος Βοιωτίας, ἀφ' οὗ Ἀθηνᾶ Ἀρακυνθία, et Vibius Sequeſter id aſſerunt, add. Lutat. ad Statii Theb. II, 239, et Sext. adu. Grammat. I, 12, p. 270; verum et illuſtris eſt Propertii locus III, 13, (al. 16.) 41 *victorque* (vltus matris iniuriam) *canebat Paeana Amphion rupe, Aracynthe, tua.* (ad quem locum miror in Burmanni edit. nihil eſſe notatum.) Simile quid in Euri-

Nec ſum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Quum placidum ventis ſtaret mare; non ego Daphnin

25 *Non* Ven. et Parrhaſ., et in nonnullis deeſt *in*. 26 *Dum placitum* quatuor ap. Burm. *Daphnin* multi Pieriani et Rufinian.

pidis Antiope lectum fuiſſe de Amphione, colligebat ex Probo Valkenarius Diatribe pag. 66. 67. Probi verba ſunt: *Amphionem et Zethum Euripides, Iouis ex Antiopa Nyctei filia natos, ait cantando potuiſſe armenta vocare.* Si recte haec a Probo ſcripta ſunt, firmatur inde lectio Codicis in Propert. l. c. *Prata cruentantur: Zethus victorque canebat P.* vt ſit *Zethus victorque Amphion* docte pro *Zethus Amphionque victores.* Nam frigent *Prata Zethi*, durum eſt *Prata cruentantur Zetho*; et, quae alii coniectant, *Prata cruentantur late*, vel quae coniectari poſſint, v. c. *laetus victorque c.*, lubrica ſunt. Quod tandem Aracynthus *Actaeus* vocatur, puta eo ſpectare, quod mons ille fuit in finibus Boeotiae et Atticae, vnde *Actaeus*; omnis enim Attica *Actaea* dicitur, h. e. littoralis, ab *acte*, quae pro *littore* dicitur. Sextus l. l. Ἀράκυνθος τῆς Ἀττικῆς ἐστιν ὄρος. Add. Barth. ad Stat. II Theb. 239 *Illa* (Diana) *ſuas Cyntho comites agat, haec* (Pallas) *Aracyntho.* Copioſi ad h. l. Cerda et Martinus.

25. E Theocr. VI, 34 ſqq. Verum in eo commode haec de Cyclope dici poterant; non aeque nunc de paſtore, qui melius fonte, riuo, amni, pro ſpeculo vtitur. At Seruius omnino negat mare vnquam eſſe ſatis tranquillum, vt imaginem reddat. Videtur is de alto cogitaſſe; nam ad littus maris facies ſatis tranquilla et pellucida eſſe poteſt: conf. Cerda et Burm. Seruio tamen obtemperarunt alii, in his Alb. Gentilis, qui de lacu Mantuano accipere maluit, vt Aen. I, 244 mare de Timauo. *Quum placidum ventis ſtaret mare*, h. a ventis, per ventos. v.

Iudice te metuam, ſi numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humilis habitare caſas, et figere ceruos,
Haedorumque gregem viridi conpellere hibiſco!

cum pluribus Burm. Si *Menalcan* ſcribas, debuit et *Daphnin* ſcribi cum Pulmann. Commel. Conf. Heinſ. ad v. 73. Conficitur res ex V, 52 *Daphnin ad aſtra feramus.* Itaque *Daphnim* expunxi. *Daphni* Rufinian. p. 272, quod ornari poſſet, ſi tanti eſſet. 27 *fallat* meliores Pier. et Heinſ.; et ſic elegantior ſermo ferre putatur pro vulgari vſu *fallit*, quod erat ante Heinſ. vulgatum. Mentel. pr. et Ven. *fallet.* 28 *O libeat tantum* duo Burm.

inf. Ge. IV, 484. cf. Tibull. IV, 1, 126. Explicat Seneca Quaeſt. nat. V pr. *Itaque ſi legeris:* Quum placidum ventis ſtaret mare, *ſcito illud non ſtare, ſed leuiter ſuccuti, et dici tranquillum, quia nec huc nec illuc impetum capiat.* Eſt hoc philoſophi argutantis. Quantopere Taſſus, dum eandem rem in *Amynta* ornare vellet, a rerum natura receſſerit, docuere viri docti.

28. *O tantum libeat*, vt Theocr. XI, 65. *ſordida rura*, h. l. non in vitium dictum, ſed pro vilis, pauper. Seruius *tibi ſordida* iungit, quae tibi ſordent. 29. *figere ceruos*, ſi ferae ſunt, telo, iaculo, Georg. I, 308. Aen. V, 516. VI, 803 cf. Burm. h. l. Venationis tamen ſtudium a vita paſtorum alienum eſſe videtur. Praeſtat hactenus alterum, quod Seruius habet: „aut furcas, quae figuntur ad caſae ſuſtentationem: quae dictae ſunt cerui, ad ſimilitudinem cornuum ceruinorum.“ et praeceſſerat mentio caſae; niſi alia ex parte id parum opportune commemoratur inter cetera ad vitae ruſticae commendationem. Probarunt tamen hoc Lipſ. et Duker. in Specim. Not. ad Seru. To. I Virg. Burm. In re militari obuia eſt vox, v. ad Tibull. IV, 1, 84 et Intpp. ad Liu. XLIV, 10. In vita communi aut paſtoritia vox non aeque occurrit, et omnino poeta non ſatis caute dilogiam intulit: dum *figere ceruos* dixit. 30. *hibiſco.* Hibiſcus e maluarum agreſtium genere eſſe creditur, Graecorum

Mecum vna in ſiluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere pluris
Inſtituit; Pan curat ouis ouiumque magiſtros.
Nec te poeniteat calamo triuiſſe labellum:
Haec eadem vt ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi disparibus ſeptem conpacta cicutis

31 *Meque vna* fragm. Moret. Deeſt verſus in Zulich. 32 *primum* Rom. et Goth. ſec. *cerae* Leid. Locum multi expreſſere vna cum VIII, 24. vt Ouid. Met. XI, 154. cf. Tibull. II, 5, 31. 32. Ita quoque mox 40 ſq. expreſſi ap. Ouid. Met. XIII, 834 ſq. 33 *miniſtros* Franc.

althaea: etſi, quae de ea disputantur a viris doctis, parum certa ſunt. vid. Martin. Iam h. l. duplici modo eius notio conſtituitur: aut cum Seruio, vt ſit, *ad hibiſcum*, tamquam ad herbam pabularem: quod ex vſu loquendi bene fieret; aut vt hibiſci caulis et virga intelligenda ſit, qua paſtor vtitur ad compellendum gregem. Haud diffiteor mihi nunc praeferendum videri prius illud; eſt enim *hibiſcus* pabuli genus et planta eſculenta: Calpurn. Ecl. IV, 32 *viridique famem ſolarer hibiſco.* 33. *Ouium magiſtri* ſunt paſtores, οἰοπόλοι. vt Ecl. III, 101 *Idem amor exitio pecori pecorisque magiſtro,* et alibi. Sic *gregis magiſter* Tibull. II, 5, 35 *pecori pecorisque magiſtris* Ouid. Faſt. IV, 747 et ſic ſaepe.

34. *Nec te poeniteat,* pigeat, moleſtum videatur aut parum te dignum. cf. Tibull. I, 4, 47. 35. *quid non faciebat* omnia feciſſet, nihil intentatum relinquens. Nota formula. Corydon igitur cantu fiſtulae excellebat: eiusque artis aemulus erat Amyntas. 36. *cicutis* pro cannis. Ecl. V, 85. Expreſſa quidem haec a multis, ſatis ingenioſe tamen ab vno Popio *Paſtor.* II, 39, ſi expendas ac compares verſus 43. 44.

Fistula, Damoetas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: te nunc habet ista secundum:
Dixit Damoetas; inuidit stultus Amyntas.
Praeterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ouis vbera; quos tibi seruo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphae calathis; tibi candida Nais,

41 Pierii Vatic. vetustissimus distinguebat: *sparsis etiam nunc pellibus. ambo Bina die siccant. ambo Bina die siccant* Goth. pr. Sic et in nonnullis Heins. Sed *ambo* otiosum, post *duo*. vid. Burm. 42 *quod* Rom. 43 *ipsos a me* Rottend. *a me vllos* Leid. Schrader. coni. *optat*.

40. E. Theocr. XI, 40 sq. III, 34 sq. *nec tuta mihi valle reperti,* commendat donum a difficultate; periculo a feris contemto capreas has siluestres ceperat. conf. Ouid. Met. XIII, 834 sq., quo toto loco hanc Eclogam ante oculos habuit. Ouem praebere vbera capreolis, exemplo non caret. 41. *sparsis pellibus albo,* vt maculae fuerint albae. Ducta res e Theocr. XI, 41, vbi vid. disputantes Intpp. *etiam nunc* vero, quia accessu temporis mutant colorem, ait Seruius, ex albo in pallidum an liuidum. Nisi, durius quidem, ad *siccant* referas; etiamnum lactent. 42. *die,* quotidie Ecl. III, 34. Aen. XI, 397. 44. *Et faciet,* abducet; ex Theocr. III, 36. Ad 45 sq. cf. XI, 47. 56. 57.

46. *ferunt Nymphae.* Repente a vita vera et communi aberrat poeta et transit in vitam mythicam et poeticam; quod vix bene fit: Inopinato enim in vitam vulgarem inducuntur deae, Nymphae et Naides. Forte tamen non nimium in hoc argutandum; ita enim loqui et deos deasque agrestes lusibus pastorum interesse dicere, genus carminis bucolici

Pallentis violas et ſumma papauera carpens,
Narciſſum et florem iungit bene olentis anethi;
Tum, caſia atque aliis intexens ſuauibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

47 *Palantes* Leid. a m. pr. 48 *bene iungit* fragm. Moret. *acanthi* coni. Schrader. An bene oleat acanthus, ignoro. 49 *Cum caſia* Ven. et Parrhaſ. *Tunc* multi. 50 *Pinguia l.* Nonius forte fert. Splendidi autem hi verſus 46—55. 47. *Pallentis violas*, ſunt noſtrae violae flauae, *gelbe Violen*, vid. Martin. ad h. l., inter vernos flores numerandae; λευκόιον ſ. albam violam, flore ſiue albo ſiue flauo ſiue purpureo, vocant veteres. *Pallens* vero pro flauo; ſi corpora hominum calidiore in plaga viuentium reputes, quae, cum pallent, ſubflaueſcunt. *Papauera* ſunt ex genere ſilueſtri, flore ruſo, quod in aruis cum hordeo maxime naſcitur. Plin. XIX, 9. vid. Martin. h. l. et ad Ge. I, 78. *Narciſſus* ex eo vtique genere eſt, quod nos ita appellamus. v. eund. ad Ge. IV, 122. Schreber. ad Theocr. I, 133 cum Linnaeo conſentit, qui *Narciſſum poeticum* edidit. (Quae autem Iulius Sabinus h. l. habet de Narciſſo, coronis Erinnyum deſtinato, petita ſunt ex Schol. Sophocl. Oed. Col. 681.) *Anethum* noſtrum *Tille*, ſ. *Dille*, *dill*, *anet*, eſſe putatur, quod et in noſtris hortis viſitur, flore flauo. ἄνηθον etiam Theocritus cum roſis et violis iungit VII, 63: Dubites tamen de alio loco Idyll. XV, 119. Cum maluis et apio iungit τό τ' εὐθαλὲς οὖλον ἄνηθον Moſchus Idyll. III, 101. 49. *Caſia* a Plinio inter herbas ac flores recenſetur coronarios, et inter eos, quos circa aluearia ſerere iubet. Vulgo *lauendulam* noſtram eſſe putant. vid. Cerda ad Ge. IV, 30, p. 480. Sed Martinus, comparatis inter ſe Plinio, Dioſcoride ac Theophraſto, docet, *Caſiam* hanc eſſe *cneoron* Graecorum, ſ. *Thymelaean lini folio, quae grana cnidia* fert. v. Martin. ad Ge. II, 213. 50. *pingit vaccinia*, variat, *caltha*, tamquam flore diverſi coloris, *intexens herbis* n. violas et reliqua.

Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;

Marcellus in *caltula.* 53 *poma* Ven.; porro *et* ante *honos* in vulgg. edd. et in nonnullis libris ad euitandum hiatum; male. vid. Pier. Heinſ. h. l., qui primus eiecit, et ad Ge. I, 4, 221. Waſium de Senar. c. 4. Ad Graecorum imitationem, quibus aſpiratio ſonum conſonae ſimilem reddebat, *v* vel *w*, *f.* poeta et hoc accommodauit, eſt quoque hiatus in caeſura, ſententia ſubſiſtente.

Aen. VII, 488 *ceruum Mollibus intexens ornabat cornua ſertis.* *Caltha* vulgo noſtra *Ringelblum*, *marggold*, *ſoucy*, habetur. vid. Cerda, quamquam de eo adhuc dubitat Martin. ad h. l. De *vacciniis* vid. ad v. 18. *mollia*, tenera, vt Ecl. V, 38 *mollis viola*, VI, 53 *mollis hyacinthus* et vt noſtrum *ſanft.*

51. *cana legam tenera lanugine mala.* χνοάοντα. Intelligunt vulgo mala cydonia, ſ. cotonea, nobis *Quitten*, quae cana lana ſ. lanugine obduci ſatis conſtat. Quum tamen ea palato puellae parum grata fuiſſe videri poſſint (oblitus erat vir doctiſſimus, h. l. de re coronaria agi, ad quam referuntur quoque calathi floribus et pomis nucibusque ſcite ornati), coniicit Martinus ſignificari a poeta *praecocia*, ſ. noſtra *Apricoſen.* Sed vulgata interpretatio confirmari etiam poteſt ex Alcimi Epigrammate Antholog. Burm. T. I, n. 211, quod ex h. l. expreſſum, vbi *haec mala* redduntur *velleribus hirſuta cydonia canis.* Calpurn. Ecl. II, 90. 91 *vt in arbore ſaepe notaui Cerea ſub tenui lucere cydonia lana.* cf. Martial. X, 42 aliosque a viris doctis ad vtrumque locum laudatos. 52. Reſpicit hunc verſum Ouid. Art. II, 267. III, 183. 53. *cerea pruna*, ſiue flaua, ſiue matura; hoc ſenſu dictum illud Alcmanis, quod h. l. laudat Fabric., κηρίναν ὀπώραν, illo videtur accipere Ouid. Met. XIII, 818 *prunaque, non ſolum nigro liuentia ſucco; Verum etiam generoſa nouasque imitantia ceras.* Memorantur quoque cerea pruna in Copa 18. Alia loca Cerda laudat. cf. Intpp. ad Horat. I Carm. 13 *cerea*

Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte:
Sic positae quoniam suauis miscetis odores.
Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
Heu, heu, quid volui misero mihi! floribus austrum
Perditus, et liquidis inmisi fontibus apros.

56 *est* Rom. 57 *certet* idem, et *concedat*, quod praestantiores Heinsii tuentur; idque editum inde ab Aldd. At Pierius editum laudat *concedet*, sicque multi codd. *concedit* pr. Moret. *Iollas* in plerisque: quod metrica ratio requirit. *Iolla* Rottend. sec., vt Ecl. III, 79. Est Ἰόλη. Ἰόλαος. Ἰόλας. 58 *Heu! heu!* Rom. et alii vetustiores: itaque recepit Burm.; vulgo editur et scribitur *Eheu*, vt et apud alios. v. h. l. Muson. et Burm. 59 *inmisit* Parrhas. *Perditos* Rom. ex antiquo vsu. v. Pier. *Proditus* quart. Moret. *Perditis* Lutat. ad Stat.; at satis notum, *perditus* pro miser, vt, amore.

Telephi brachia. 54. *proxima myrte,* quae in calatho proxima laureis frondibus ponetur; et iunguntur fere. v. Horat. Od. III, 4, 19. v. h. l. Burm. *Laurus* vero non est accipienda de eo genere, quae accuratius *laurocerasus* dicitur, et versus finem saeculi XVI ex Trapezunte et Constantinopoli ad has terras allata fuit, sed de ea lauro, quae in siluis et saepibus passim per Italiam visitur. Ceterum imaginem huius *serti florei* expressam dedit Martinus ad h. l.

56. *Rusticus es,* stultus; nisi poeta exprimere voluit Theocr. XX, 3 Βωκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι τάλαν; quod tamen paullo argutius esset dictum. *Iolas,* dominus Corydonis et pueri huius delicati. Fluctuat autem in sqq. et iactatur variis curis animus miseri amantis ab alio ad aliud abreptus.

58. 59. Ita intelligo: me miserum! qui munerum mentionem feci, quibus te expugnare et mihi conciliare vellem; quam meae caussae male ipse consului, quum, vt munerum rationem habeas, te horter; habes enim herum tuum, amatorem, qui multo maioribus te corrumpere possit. *Perditus,* n. amore, amens. Ecl. VI, 88.

Quem ſugis, ah demens? habitarunt di quoque ſiluas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſiluae.
Torua leaena lupum ſequitur; lupus ipſe capellam;
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella;

60 *Quam f.* Menag. ſec. *a, ah, ha, o* alii, vt fere in libris variatur ſcriptura. 61 *quae condidit* Pier. ex Rom. vt ſit ipſa illa dea, quae condidit arces. 62 *colit* duo Burm. *colant* Rom. 63 *capellas* Rom. 64 Hic verſus abeſt a Ven. et Rottend.

60. *habitarunt di quoque ſiluas.* Notum exemplum Phoebi. Ouid. Art. II, 239. Tibull. II, 3, 11. Paris autem inter paſtores adoleuit. Pallas vero πολιάς, πολιοῦχος, ἀκραία ſatis nota. v. Spanhem. ad Callim. Lau. Pall. 53. cf. Cerda. Enimuero quid eſt, *quas condidit?* An plures arces, ἀκροπόλεις, Mineruam condidiſſe conſtat? Scilicet reuocanda res ad ſolas Athenas: habitet Athene ſuas Athenas, quarum tutela illa eſt. Etiam haec paullo doctiora, quam pro paſtorum ingenio, videri debent; monuit quoque Klotzius Opuſc. pag. 285. Ornauit haec Popius *Paſtor.* II, 59 ſqq.

63. Ex Theocr. X, 30, quo loco, quidquid Grammatici pro Virgilio dicunt, multo commodius et elegantius poſitum eſt. Hic Corydon inter alias animi aeſtuantis curas ardoris ſui incredibilem vim et impetum ſiue exponere ſiue excuſare putandus eſt. *Torua* eſt truculenta, ipſo adſpectu terribilis, βλοσυρά. *ſequi* autem non vno ſenſu ponitur; alio enim modo Corydon Alexin ſequitur, quam leo lupum. 64. *Cytiſus* fruticis genus, rhamno ſimilis, colore albicante, ramis fere cubitalibus, iucundo foliorum odore et ſapore, apibus et capris gratum. Noſtrorum *Cytiſus Marantae.* Plin. XIII, 24. v. Martin. Ge. II, 431. Audio tamen etiamnum fruſtra hoc aſſeri; nec conſtare, qui cytiſus veterum ſit. Certe e XVII ſpeciebus in Linn. ed. Murray p. 666 nulla conuenit; eſſe forte medicaginis arboreſcentis genus ſuſpicantur artis periti. Verum ad veteres poetas haec ſunt ἀπροσδιόνυσα. 65. *trahit*

Te Corydon, o Alexi; trahit ſua quemque voluptas.
Adſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et ſol creſcentis decedens duplicat vmbras:
Me tamen vrit amor; quis enim modus adſit amori?
Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem, potius quorum indiget vſus,
Viminibus mollique paras detexere iunco.

66 *iugo vt referant* Leid. et alii quidam. Sic Ecl. IV, 52. V, 6. Aen. X, 20 et al. v. Burm. *Aſpice, vt* Goth. pr., paullo inſcitius; idem *referant.* 67 *deſcendens* pr. Ed. et Voſſian. a pr. m. *discedens* Pier. ex nonnullis, ſollenni lapſu. 69 *O Corydon.* In aliis *a. ah.* v. Pier. 70 *tibi eſt f. vitis in vlmo* vnus Heinſ. Iaxius Philargyrius laudat e Varo anapaeſtos: *Et frondoſam ſemiputatam queritur vitem.* 71 *potior quorum indiget vſus* elegans eſt emendatio Marklandi ad Statii Silu. p. 341. Sed μᾶλλον etiam in Theocr. loco XI, 74. 72 *para* tres Burm.

ſua q. voluptas, amor, libido. vide Burm. Theocr. X, 31, vnde haec conuerſa, ἐγὼ δ' ἐπὶ τὶν μεμάνημαι. cf. Martin. ad Ge. III, 130. 66. *aratra* ex *iugo ſuſpenſa*, inuerſo vomere, vt ſolum verrant, protracta. Horat. Epod. II, 63 *videre feſſos vomerem inverſum boues collo trahentes languido.* Color horum verſuum petitus ex Theocr. II, 38. 39. Graecis vna voce eſt βουλυτός. 67. Ecl. I, 84 *Maioresque cadunt altis de montibus vmbrae.* 68. Theocr. VII, 56. θερμὸς γὰρ ἔρως αὐτῶ με κατaίθει.

69. Ex eodem XI, 72 ſq. et epice in Aen. V, 465 *Infelix, quae tanta animum dementia cepit!* Obiurgat ſe ipſum, quod amori indulgens curam operis ruſtici negligit; debuerat dudum vites et vlmos amputare et opus inchoatum et omiſſum abſoluere. Itaque v. 70. 71 ſubiicit *Semiputata tibi f.* cf. ad Ecl. I, 57, et Georg. II, 410. Seruius ad h. l. ſuperſtitionem veterum commemorat, *in ſacris dici furore corripi eum, qui ſacrificauerit de vino, quod eſt de vitibus imputatis;* atque talis lex inter Numae leges memoratur: *Diis ex*

Inuenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

73 *hic* abest a Rottend. sec. *fastidat* Rom. *Alexin* Heins. reposuit e melioribus, in quibus *Alexin* et *Alexim,* vulgo *si te hic fastidit Alexis*, quod et ipsum bene se habet.

imputata vite ne libanto. Cuius opinionis ad acuendam rusticorum industriam summa vis esse debuit. Amputantur autem vites bis in anno, primum aestate, deinde post Idus Octobres, vt maturitatem capere fructus et sole coqui possint. Colum. V, 5 *Pampinandi autem modus is erit, vt opacis locis humidisque ac frigidis aestate vitis nudetur, foliaque palmitibus detrahantur, vt maturitatem fructus capere possit, et ne situ putrescat.* De altera hac amputatione accipiendus locus Theocriti VII, 134, quod apparet, si conferas ib. vss. 24. 25. Idem in arboribus fieri necesse est, quibus vites se adiungunt, et sustinentur, ne aemula vmbra viti noceat. Mart. h. l. 71. *quorum indiget vsus,* quae ad vsum vitae rusticae necessaria; scil. vas aliquod, vel calathum. *detexere iunco* cf. Tibull. II, 3, 15. *mollis,* flexilis, ὑγρός.





ECLOGA III

PALAEMON

ARGVMENTVM

Disceptant hoc carmine alternis verſibus duo paſtores, Damoetas mercenarius, Aegonis oues paſcens, et Menalcas, puerili aetate (v. 33) *conſtitutus, et puerili petulantia alterum laceſſens: cuius carminis,* amoebaeum *illud dicitur, ea lex eſt, vt is, qui reſpondet, iisdem verſibus ac numeris aut contrarium aut maius et pulcrius aliquod dicat, aut vlla alia ratione ſimile quid ſubiiciat. Neque ex eodem omnia argumento neceſſe eſt eſſe petita, ſed a variis ac diverſis plane rebus arceſſita; cuius quidem rei bene memores eſſe debemus, ne argutemur in conſtituendo ſententiarum ordine et nexu. Etiam noſtro tempore eius generis carmina apud Italos in pretio haberi, et*

laudari poetas Improvisatori, *nota res est (cf. Spencius, Anglus elegantissimus, Ecl. VII pr.) Occasio huius certaminis parum feliciter a conuiciis mutuis et probris, quibus se inuicem lacessunt, petitur, in quibus non modo honesti et decori nulla ratio habita, verum ne id quidem, quod poetae nomen et naturam efficit, spectatum est, vt non nisi gratae et iucundae res exhiberentur. Vitae et moribus huius generis hominum conuicia ista haud esse insolita, nemo dubitet; verum poeta, si ingenio et carmine recte vtitur, nunquam ad sordida et flagitiosa, turpia ac foeda, carmine exprimenda se demittet: multo minus, si carmina* virginibus puerisque *cantare se meminerit. Nec omnino inuenti magna laus esse potest, non modo in summa carminis; est enim petitum argumentum ex Theocrito Idyll. IV et V; verum et in singulis versibus pastorum sibi respondentium: nihil enim in illis est, quod naturali aliquo sententiarum ordine vinctum vim ad animum habeat. Singula disticha sunt singula carmina; scopae solutae. De tempore huius carminis v. Vita Virgil. a.* 711. *cf.* 709. *Agitur res inter pascua et greges per agros gramen carpentes. cf. v.* 55.

MENALCAS. DAMOETAS. PALAEMON

M. Dic mihi, Damoeta, cuium pecus? an Meliboei?

D. Non; verum Aegonis: nuper mihi tradidit Aegon.

1 *ain' M.* vnus Leid.

1. Ex Theocrit. IV, 1 sq. *cuium* iam desueta vox erat; *sic rure loquuntur,* addebat Virgiliomastix, vt Pseudo Donatus §. 61 memorat.

M. Infelix o semper, oues, pecus! ipse Neaeram
Dum fouet, ac, ne me sibi praeferat illa, veretur,
Hic alienus oues custos bis mulget in hora:
Et sucus pecori, et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen obiicienda memento.
Nouimus et qui te, transuersa tuentibus hircis:

3 *oues* iam Ald. sec., Steph. et aliae, firmauitque Heins. ex Pier. Rom. Oblong. aliisque Codd. *ouis* vulgo, quod secundo casu capiebant; at si est quartus casus, facile admittes. 4 *ille veretur* Leid. Seruii. Sic et Rom. 5 *Hicc' alienus.* Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum. Scilicet vbique ante vocalem ita erit scribendum; enimuero iam vbique conuentum est in hoc, vt *Hic* producta syllaba sit pro hicce. *ouis* vett. edd., Marius Victorinus et potiores scripti cum edd., sed iam Aldd. *oueis;* tum *mulgit* Mentel. 6 *sucus* vbique antiquiores: recte a sugendo. 7 *Parcius: ista,* ita distinguunt Codd. nonnulli et Seruius: atqui sic esse debebat: *ista viris te obiicere memineris.* 8 *hirquis* Grammatici et pars codd., siue vt sit pro *hircis,* diuersa scriptura, siue vt sint ἴλλοι, oculorum anguli. v. Pier. Sed vid. Not. Apud Ouid. Fast. I, 283 Ianus *attollens oculos diuersa tuentes* legitur.

4. Dum ipse Aegon Neaerae assidet, hic mercede conductus gregem eius perdit. Fere vt ap. Homer. Od. ρ, 246 ἀλαλήμενος αἰὲν Ἄστυ κάτ᾽· αὐτὰρ μῆλα κακοὶ φθείρουσι νομῆες.

7. *Parcius ista viris.* Conuicium conuicio opponit Damoetas, et Menalcae infamiam pathicae libidinis exprobrat. Dicit itaque, etiamsi haec iure exprobrari mihi possent, at ista tamen conuicia certe non homo mollis, effeminatus et turpis, iis facere debebat, qui sunt puris moribus, h. mihi; vt apud Suet. Vesp. cap. 13 Vespasianus notae impudicitiae homini respondet: *Ego tamen vir sum.*

8. *Nouimus et qui te* scil. corruperit. Non me latet, te inter greges, hircis intuentibus, et in ipso sacello Nympharum turpi libidine pollutum esse. *hircos* s. *hirquos* multi ex interpolato Seruio de angulis oculorum accipiunt, h. oculis prae libidine in angulos reductis. Sed

Et quo, ſed faciles Nymphae riſere, ſacello.
M. Tum, credo, quum me arbuſtum videre Miconis
Atque mala vitis incidere falce nouellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum

10 *Miconis* nunc ſcripſi e Theocrito hoc ipſo loco, quem expreſſit: Μίκωνος Idyll. V, 112. Vulgo *Myconis*. 12 *Daphnidos* Valer. Prob. in Arte Grammat. agnoſcit.

hoc inter argutias interpretum harum Eclogarum referendum; idque manifeſtum fit, ſi quis Theocrit. V, 41. 42, vnde haec expreſſa, et Plinii locum (qui in noſtro Plinio non occurrit), a Servio laudatum, comparet. *ſed faciles Nymphae riſere* n. ſacrilegum hoc facinus, cum alii dii ſeueriores id grauiter vlturi fuiſſent. Poteſt itaque *faciles* hactenus ad laſciuiam Nympharum referri, quae cauſſa huius facilitatis erat: quae proprie in iniuria ferenda, h. l. e violata religione, ſpectatur.

10. 11. Aliud Menalcas Damoetae exprobrat flagitium malitiae in Miconem, corrumpenda eius vinea. Tum, credo, hoc factum, cum Nymphae viderunt me etc. Noto ironiae genere de ſe praedicat flagitium alterius. Imitatus eſt hoc, vt ſolent homines digna indigna imitari, Calpurnius VI, 84 ſq. *mala falce*, obtuſa, rubigine exeſa, qualis falx ramis et vitibus tanto magis nocet. Ita exponit Burm., docte vtique, vt tamen nihil huic loco inſit, quod ad iſtam argutam rationem ferat. Damoetam furtim per malitiam vites incidiſſe ac corrupiſſe ſufficit. Accipiamus itaque ſimpl. *malam*, nociuam, pernicioſam. Tibull. III, 5, 20 *Et modo nata mala vellere poma manu*. *arbuſtum* poteſt eſſe ſynonymum *vitium*, vt Georg. II, 416 *Iam vinctae vites, iam falcem arbuſta reponunt*. Nec tamen neceſſe; cum vites ſint ſatae inter arbores iiſque iunctae.

12. Recriminatur hic, ſimileque eius, quo ſe petitum videbat, malitiae et in-

Fregiſti et calamos: quae tu, peruerſe Menalca,
Et, quum vidiſti puero donata, dolebas;
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M. Quid domini faciant, audent quum talia fures!
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et quum clamarem: Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu poſt carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?

15 *aliquid* Ven. et Parrhaſ. *aliquem* Rottend. alter. *ex aliqua* Voſſ. 16 *faciant* Heinſ. ex optimis codd. etiam Pierianis iterum reuocauit; ediderat iam idem Nauger. in Ald. tert. Vulgo *facient*. *facerent* vnus Moreti. *Quid facient domini, audent* Scalig. et Giſan., euitandi ingrati ſoni cauſſa. 17 *Nonne ego* Menag. et Goth. pr.; idem mox *carrecta*. 19 *Et dum* multi.

vidiae flagitium obiicit Menalcae. *quae donata* v. 13, ſc. *arcum* et *calamos*. Arcus non alienus a paſtorum vita ad defendendos greges a feris.

16. *fures*, ſerui, ex oppoſ. *domini* et vetere interpretatione Seruii; cum nunc ille mercenarius paſtor conuiciari audeat. Vſum vocis in vulgari ſermone arguunt Comici, qui fures pro ſeruis improbis, ac de ſceleſta plebe adhibent. 20. *Tityre, coge pecus,* quod diſperſum vago diſcurſu palabatur; tacite vero eo ipſo indicabat, furem adeſſe, qui caprum ex grege dolo interciperet. *Tityrum* vero Damonis ſeruum intelligere debemus, aut eum certe, qui eius pecus paſceret. *Carex* apud Catull. cum *iunco*, apud Colum. cum *filice* iungitur; Georg. III, 231 *acuta* appellatur; videtur itaque *iunci* genus eſſe commune, *Riedgraſs*. v. Martin. ad Ge. III, 231.

21—24. Non furtum factum, ſed debitum a Damone eſſe exactum profitetur Da-

Si neſcis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipſe fatebatur; ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut vmquam tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? non tu in triuiis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula disperdere carmen?
D. Vis ergo, inter nos, quid poſſit vterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fetus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non auſim quidquam deponere tecum:

23 *quem mihi* Rottend. ſec. 25 *haut vnquam* Goth. pr. pro *aut;* nonnulli *haud* apud Burm. et Pierii Mediceus. Cetera ſimilia Ecl. II, 32. 26 *Vincta* Rom. et alii, ſollenni lapſu. Sed vid. Heinſ. Nonnulli *num tu*, et v. 27 vnus Heinſ. *miſere. diſpergere* mſ. Lengnich. quod etiam Wakefield. in animum venerat ad Lucret. I, 418.

moetas. 23. *Si neſcis,* h. vt hoc ſcias, ne hoc ignores. Ouid. Epiſt. XX, 150 *Si neſcis, dominum res habet iſta ſuum.*

25. *Cantando tu illum?* viciſſe te ais? cf. Theocr. V, 5. 27. *in triuiis — miſerum* addita intellige, vt efficiat, ea eſſe quam viliſſima; vti *disperdere* h. e. corrumpere, vitiare, depravare, inuidioſe pro canere. *in triuiis,* multo minus in certamine.

28. *viciſſim* h. l. per vices, alterne; ad amoebaeum carmen referendum. cf. Ecl. V, 50. Damoetas vaccam in ſponſione collocat. conf. Theocr. VIII, 11 ſq. 30. ex Theocr. I, 25. 26. Eſt autem iuuenca διδυματόκος aliter quam apud Theocritum, in quo ἐς δύο πέλλας poſitum eſt, vt tantum lactis ex mulctu proueniat, quantum ad duo mulctralia replenda ſatis ſit. *pignus* dictum pro ſponſione. cf. Theocr. VIII, 14 ſq.

32. Theocr. VIII, 15 ſq.

Eſt mihi namque domi pater; eſt iniuſta nouerca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter et haedos.
Verum, id quod multo tute ipſe fatebere maius,
(Inſanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, caelatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis

33 *iniuſta.* Io. Schrader. malebat *infeſta*, χαλεπὴ, vt ap. Theocr. χαλεπὸς δ' ὁ πατήρ μου χ' ἁ μάτηρ. Idem mox coni. *pecus, altera haedos.* vt ſit nouerca. 35 *tute multó ipſe* Leid. *tu ipſe* Ven. Ed. 1472. 36 Diſtinxere alii, vt iam in ſcriptis, poſt *libet*, alii poſt *quoniam*, ſiue eodem ſenſu, ſiue vt ipſe Menalcas de ſe dicat, ſe inſanire, qui depoſiturus ſit contra vitulum poculum (poetice dixit plur. *pocula)*, multo maioris rem pretii. 37 *Alcimedontis.* Multis modis aberrant librarii; eſt 'Αλκιμέδων. 38 *facilis* fuiſſe a prima Virgilii manu teſtatur Seru. ad Aen. II, 592, agnoſcit quoque Donatus, eſtque idem illud in quibusdam Codd. parum commode poſt *lenta.* Etiam *fragilis* Rom. et al. v. ad Ouid. Met. XV, 169 B.

34. *alter et haedos*, fetum pecoris h. matrum caprarum, numerat. 36. *Inſanire* ſcil. mecum certando. *pocula ponam:* aut pluralis pro ſingulari poſitus aut ſunt duo pocula: vtrumque fit paullo durius; praeferam tamen prius; cui alter tamquam maius aliquid vſ. 44 ſubiicit: *Et nobis — duo pocula.*

38. *Lenta quibus torno f.* Multo plus pulueris commotum eſt in hoc loco cum ab aliis tum a me ipſo (in Addend. Ed. pr. p. 212), quam neceſſe erat. De *torno* et *caelatura* egi diſertius alio loco (*Antiquar. Auffätze* II P. pag. 145 ſq.). Reputandum erat, h. l. agi non de Graeci alicuius artificis (niſi et hic volumus Virgilium immiſcuiſſe aliena a vita ruſtica), ſed de paſtoris opere, qui nec *torno* tornare poculum, nec *caelo* vti potuit, ſed *ſcalpello*, quo et *excauauit* illud et *caelauit*, exſculpſit in poculi exteriore area *opus anaglyphum.* Eſt adeo *tornus* h. l. parum proprie dictus pro ſcalpro, ſeu cultro paſtoritio ad ſcalpendum adhibito. Nihil amplius: hocque vno animad-

Diffuſos edera veſtit pallente corymbos.

59 *palante* Rottend. ſec. et qu. Moret., vt Ecl. II, 47.

verſo expedita ſatis ſunt reliqua. Itaque Salmaſio et Burmanno nolis accedere, vt torno tantum politum et rotundatum poculum, caelatura vero vitis ſuperaddita ſit, h. in plana et laeuigata ſuperficie exſculpta extet. Iam reliqua ita iungenda: *quibus*, h. cui poculo *vitis lenta ſuperaddita*, exſculpta, *torno facili*, ope ſcalpelli, qui *facili* h. e. docta et perita manu tractatur. v. ad Ouid. Art. I, 160. Tibull. I, 4, 40. — vitis *veſtit corymbos diffuſos hedera pallente*, explicat ſe ſupra hederam, cuius corymbi diffuſi ſunt, eamque adeo implicat ſuis racemulis. Scilicet anaglyphum erat ita factum, vt, collocatis in medio duorum hominum ſignis, oras ambiret vitis hederae implicita. *Corymbi* ſunt racemi hederae in orbem circumacti, vt Plin. 16, 34, et acinis ac baccis, qui fructus hederae, quas vuas vocant, graues. *Hedera* dicta *pallens*, quia genus eius albo colore conſpicitur; namque eſt alia nigro colore, et nigro aut croceo fructu. v. Martin. ad h. l. *Vitis* autem explicare ſe et ſerpere ſuper *racemos diffuſos hedera*, h. racemos hederae, hederaceos, adeoque ſuper hederam, putanda eſt, atque ita ambire duas caelatas imagines Cononis et Arati. Nam *vitem* de hederae vimine, viticula appellatur quidem Plinio, cum W. Clarkio (*Connexion of Roman, Saxon and Engliſh Coins* pag. 224) accipere non licet: ita vimen hederae, adeoque hedera hederam, ambire diceretur. Erat in his ante oculos Maroni locus Theocriti I, 29 ſqq., quem h. l. illuſtratum dabo: Ibi in ciſſybii, quod maius vas erat paſtoritium, ſuperficie tres ſunt areae: quarum prima mulierem ſedentem inter duo amatores cum ipſa amatorie expoſtulantes exhibet, in altera piſcator rete trahit mari, in tertia vinea eſt cum puero cuſtode. Totum poculum ambit acanthus flexibus ſuis: ad ſummam oram hedera et helichryſus ſunt implicitae inter ſe mutuis nexibus: ex his

In medio duo ſigna, Conon: et quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem;
Tempora quae meſſor, quae curuus arator haberet?

42 *haberet arator* duo Burm.

expreſſit illa Maro: Τῷ περὶ μὲν χείλη μαρύεται ὑψόθι κισσός, *ambit oram vaſis hedera*, κισσὸς ἑλιχρύσῳ κεκονισμένος, flore helichryſo (de quo quomodo dubitare poſſunt, qui Idyll. II, 78 legerant?) *veſtita*, implicita, ἁ δὲ ἕλιξ ἀγαλλομένα καρπῷ κροκόεντι εἱλεῖται κατ' αὐτὸν, hederae autem racemuli, *corymbi diffuſi hedera*, corymbi hederae, diffuſi, fructu croceo ſeu baccis ornati (cf. Bentl. ad Horat. Ep. I, 19, 10), voluuntur circa illum (helichryſum), florem eum implicant. Ita fere ap. Nemeſian. Ecl. III, 18. 19 *vitea ſerta plicantur corymbis*. Cf. ſertum Theocr. III, 22. 23. Ceterum, qui flos *helichryſus* ſit, ignoro cum aliis; florem eſſe patet. An ſit gnaphalium ſtoechas Linn. quod coniectatum vidi, diſpiciant botanices magiſtri. Atqui illi clamant, tam parum certos characteres plantarum a veteribus proditos eſſe, vt certi aliquid de iis pronuntiare liceat.

40. *In medio duo ſigna: Conon*. Fuit Conon celeberrimus mathematicus et aſtronomus, qui circa Ptolemaei Philadelphi tempora vixit, cuius Archimedes aliquoties, tamquam ſibi amiciſſimi et doctiſſimi hominis, et Catullus *de coma Beren.* v. 7 ex Callimacho mentionem fecit. cf. Mart. h. l. *quis fuit alter* — de celebri aſtronomo loqui eum neceſſe eſt, qui caeli plagas, ortus occaſusque ſiderum, et anni tempora in agricolarum vſum deſcripſerit. Ad Aratum (male Ptolemaeus interponitur, qui CL annis ſerius vixit), Eudoxum, Seruius, alii ad Heſiodum, Anaximandrum, Archimedem, referunt. Iam Archimedem familiarem Cononis fuiſſe, et ſphaeram e vitro confeciſſe, conſtat vel ex Claudiano epigr. 86. v. ibi Geſn.; verum, eum rem ruſticam ſua arte adiuuiſſe,

Necdum illis labra admoui, ſed condita ſeruo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho;

43 *Nondum* Goth. pr. hic et 47.

memoriae tradidit nemo; quod contra in Aratum cadit, qui aſtronomicas rationes ad vſum agricolarum transtulit, cuiusque *phaenomena et prognoſtica,* propter vtilitatem magis forte, quam propter poetae ingenium, celeberrima inter veteres fuere, et, cum faſtorum et Kalendariorum vſus non tantus nec tam frequens eſſet, vtiliſſima eſſe debuere. Forte tamen *radius* melius tribuitur Eudoxo, quippe aſtronomo. Laudabat Schrader. locum Auieni *Arati Phaenom.* pr. vbi is late illud Arateum expoſuit; Grot. Arateor. p. 84 *Hic* (Iupiter) *primus Cnidii radium ducis intulit aſtris Mortalemque loqui docuit conuexa deorum. Radius* enim proprie geometrarum virga eſt, qua in puluere formas delineabant; nec in aliam rationem intelligendum videtur, quando Vraniae ſignis, aut, vti ſollenni more ſit (cf. Aen. VI, 851), aſtronomis tribuitur, cum et figuris et numeris opus habeant. Ceterum certauit cum his Popius *Paſtoral.* I, 35 ſq., qui etiam minus ambitioſe nonnulla dixiſſe videri poteſt. At v. 42 alluſum eſſe videri poteſt ad Heſiodeum E., 384 Πληϊάδων — ἐπιτελλομενάων, Ἄρχεσθ᾽ ἀμητοῦ, ἀρότοιο δὲ, δυσσομενάων. 43. conuerſa ex Theocr. eod. l. v. 59. 60.

44. Inuidia punctus hic duo pocula pro vno commemorat, verum ambo, vt apparet, eodem exemplo facta. Pro vite hederae implicita nunc ambit ora acanthus; in media poculi area Orpheus cantans effictus. Eſt autem *Acanthus* apud Virgilium *et* plantae Aegyptiacae, ex acaciarum genere, v. Georg. II, 119. ibique Mart., *et* herbae ſilueſtris hortenſisque ac topiariae genus, hic et Ecl. IV, 20. Georg. IV, 1[illegible]3 et 137, vbi v. Mart. add. Aen. I, 649. 711. v. Böttigeri doctam notam ad Vaſa picta

Orpheaque in medio posuit siluasque sequentis.
Necdum illis labra admoui, sed condita seruo.
Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.
M. Numquam hodie effugies; veniam, quocumque vocaris.

46 *in medium* Goth. pr. *sequaces* alter Rottend., quod illustrat Heins.; nam ponitur et ipsum pro *sequentes*. 48 *Si ad* non displicuisse duram synaloephen ex eo patet, quod *ad* abesse poterat. *spectas* reposuit Heins. e potioribus: idem iam Ald. pr. dederat; sed Naugerius et ceteri *spectes*; in compluribus etiam *laudas*. *quo pocula laudas* Menag. *cur p. laudes* Ven. 49 *Non hodie* Zulich. *vocabis* Goth. sec.

p. 80. et iam Ciofan. ad Ouid. Met. XIII, 701. Nos *Baerenklau* dicimus. *Mollis* ad artificis facilem et lenem manum referri contendit Burm., nimis docte; nam *mollis* est proprium ex acanthi lubrica et flexuosa natura epitheton; vide modo laudatum locum Georg. IV, 137 *Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi* et ap. Theocr. I, 55, vnde haec expressa, ὑγρὸς ἄκανθος: cf. Martin. h. l. add. doctam notam Ciofani ad Ouid. Met. XIII, 701. 48. *Si ad vitulam spectas*, h. si tamen poculum tuum ad iuuencam exigis, cum ea comparas: non est quod illud vitula potius habeas; nec opus est, vt ego, etsi duo pocula et ipse habeo, alterum ex iis pro sponsione ponam. Scilicet Damoetas veretur, ne Menalcas iuuencae aliam iuuencam in sponsione opponere recuset eo consilio, vt certamen propositum effugiat: Qua suspicione incensus Menalcas mox crimen in eum vertit: *Numquam hodie effugies*.

49. *Numquam hodie effugies:* verba a Naeuio mutuata esse ap. Macrob. VI, 1 asseritur p. 576. *veniam quocunque vocaris:* quod vulgo, descendere ad omnia, h. l. omni conditione proposita tecum certabo: modo arbiter certaminis adsit!

Audiat haec tantum, vel qui venit, ecce, Palaemon.
Efficiam poſthac, ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age, ſiquid habes, in me mora non erit vlla;
Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palaemon,
Senſibus haec imis, res eſt non parua, reponas.
P. Dicite: quandoquidem in molli conſedimus herba;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent ſiluae, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe, Damoeta; tu deinde ſequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camoenae.

50 Palat. et Reg. diſtinguunt poſt *vel qui?* At vero: *Audiat haec aliquis* Ven. et Parrhaſ.; hic quoque *vel quis.* Tandem Moret. quartus *Audeat — ipſe P.* Ceterum de *Palaemonis* nomine, quod fatale viſum Grammatico Remmio Palaemoni, arroganti homini, v. Sueton. Ill. Grammat. 23. 55 *in* abeſt a nonnullis Pier. et Heinſ. *conſedimus vmbra* Ven., perpetua librorum aberratione. vid. Burm. conſ. ad Tibull. II, 5, 95. 59 *alterni* Menag. et ed. Ven., etiam hoc bene.

50. *Audiat haec tantum* — volebat ſubiicere *aliquis*, vel nomen paſtoris alicuius, cumque circumſpicienti ſe offerret Palaemon, *vel hic Palaemon,* inquit, *audiat, qui ecce venit.* cf. Theocr. V, 61. 62. VIII, 25 ſqq.

52. *ſiquid habes.* Eadem formula Ecl. IX, 32. V, 11. *Nec quemquam fugio* iudicem recuſo.

56. *Et nunc omnis ager* — ex Bione Idyll. VI, 17 *εἴαρι πάντα κύει, πάντ' εἴαρος ἁδέα βλαστεῖ.* Cf. Popius *Paſtor.* IV, 5. 58. Theocr. IX, 1. 2. 59. *Alternis, δὶ ἀμοιβαίων,* Theocr. VIII, 61. *amant alterna Camoenae;* notum Homeri Iliad. *α*, 604 *Μουσάων θ', αἳ ἄειδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ.*

D. Ab Ioue principium Musae: Iouis omnia plena,
Ille colit terras; illi mea carmina curae.
M. Et me Phoebus amat: Phoebo sua semper apud me

60 *A Ioue* alii: sed sollenni poetarum vsu alterum dicitur. v. Burm. Potest quoque, quod Seruius iam monuit, interpungi: *A Ioue principium, Musae.* vt sit, o Musae. 62 *At me* tres Heins., vt 66. *Et* Menag. cum Goth. pr.

60. 61. Esse versum 60 ex principio Phaenomenorum Arati translatum, iam Seruius monuit. cf. La Cerda, Vrsinus et al., quamquam colorem ex Theocr. V, 80—83 mutuatus esse, et quoad prima verba respexisse ad Idyll. XVII, 1 videri potest; et a laudibus Iouis carminum initium facere sollenne antiquioribus v. Pindar. Nem. II, princ. Dixerat vero Aratus, *Iouis omnia plena esse*, ex Stoicorum mente, dum animam mundi intelligeret, quae vniuersum hoc permearet, cf. Georg. IV, 220 sqq. *deum namque ire per omnis Terrasque tractusque maris etc.* audiuerat enim Stoicos, Dionysium Heracleotam, et Persaeum Citieum. Attamen in indocti pastoris ore videntur haec nimis esse subtilia. Omnino illud πάντα θεῶν πλήρη εἶναι varia sententia dictum occurrit, saltem inter philosophos: cf. Dauis. ad Cic. de LL. II, 11. Gesner. Comment. Soc. Gott. To. I, p. 87, vt difficile sit definire, quo sensu a poeta pastoris ore dictum sit. *Colere terras* idem dicitur h. curare, seu, cum Seruio, amare, frequentare et saepe in iis versari, vt Aen. I, 15 Iuno fertur Carthaginem *coluisse.* Nisi philosophicum illud in animo habuit poeta: Iupiter, s. mens et anima mundi, omnes terras penetrat; per eas diffusus est. cf. Aen. VI, 724 sqq. *Curae* vero *illi carmina.* Nouum hoc, si bene memini, certe non vulgare, Iouem carmina curare. Apollini et Musis probari ea dici solent. Forte dictum respectu Musarum in Olympo canentium,

Munera sunt, lauri, et suaue rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit, lasciua puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.
M. At mihi sese offert vltro, meus ignis, Amyntas;
Notior vt iam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meae Veneri sunt munera: namque notaui
Ipse locum, aeriae quo congessere palumbes.
M. Quod potui, puero siluestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.

65 Burmannus ad Anthol. lat. p. 37 rectius legi putabat: *sed se cupit a.* Idem malebat Drakenb. ad Liu. Epit. l. XLVIII. 68 *tamque* Voss. *namque notauit ipsa locum* praestare putat Wakefield Silu. P. IV, p. 4. 69 *quo concessere* coni. Heins. *consedere* Io. Schrader. Notat Quinctil. I, 6 pr. quod, *aeriae palumbes*, non *aerii*, maluit poeta. 70 *Quot* quatuor; sed vulgatum tuetur Burm. *Quae potui* Franc. Respicit locum Propert. II extr. 69 sq. v. Vitam Virgilii 717.

Qui sit 63 *hyacinthus*, v. ad Ecl. II, 18. *laurus* ib. ad 54; vtramque in dei gratiam et honorem colere ait.

64. 65. Ex Theocr. V, 88 sq., vbi λεῖος ὑπαντῶν ex hoc ipso Virgilii loco, *sese offert*, defenditur; et VI, 6 sqq., vbi admodum suauiter expressa res. 67. *Delia* nomen amicae, quae frequenter pastorem suum conueniebat, more antiquo; cf. Ecl. VII, 40. Tibull. II, 5, 36: cui vs. 68 alter suam opponit, nominans eam *Venerem*; Obseruat praeterea Burm., vtrique animalia, *deabus, quarum nomina habent*, sacra et cara, tribui, Deliae, quod nomen Dianae est, canes, Veneri columbae; lepide, hercle!

Versus 68 sq. ex Theocr. V, 96 sq. 69. *quo congessere p.* Notandum absolute dictum pro vulgari *nidum congerere;* aduocat Burm. Horat. Od. III, 4, 19 *collata myrtus*, at ibi ea tegitur puer dormiens. 71. *Aurea mala*, Theocritus III, 10,

D. O quoties, et quae nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam venti diuom referatis ad auris.
M. Quid prodeſt, quod me ipſe animo non ſpernis, Amynta,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſeruo?

72 *quotiens* codd. Pier. vt alibi, more priſco. 73 *auras* Menag. et ed. Ven. 1472, vt Ecl. I, 57. 74 *ipſo animo* nonnulli codd. et edd. *Amyntas* alii cum Goth. pr. 75 *Si, tu dum* Goth. pr. *r. cerno* Ven.

vnde haec petita, ſimpl. μῆλα dicit, vt epitheton adeo tantum ornatus cauſſa adiectum, et *aurea* pulcra eſſe videri poſſint. De malis tamen Cydoniis (*Quitten*, v. ad II, 51), melle condiri ſolitis, accipi poteſt. Mala citrea, ſ. medica (*Citronen*), intelligi non poſſunt, quoniam, cum ea arbor Mediae propria eſſe dicatur Georg. II, 126, nondum ea *ſilueſtris* Italiae *arbor* eſſe potuit. Ea, quae Galli *Oranges* appellant, veteribus plane ignota fuere. Martinus, qui hic videndus, *poma Punica*, ſeu *granata*, ſignificari non temere contendit.

72. Certat cum Theocr. V, 132 — 135. 73. *Partem aliquam* n. eorum, quae locuta eſt, *o venti*, etc. Vota irrita, et verba ac promiſſa, quae ad nihilum recidunt, noto loquendi more, ferre venti dicuntur. v. Tibull. I, 5, 35. III, 49, 96, vti periuria amantium ib. I, 4, 21. III, 6, 50. Iam paſtor ex omnibus iis blande dictis ac promiſſis partem ſaltim ratam eſſe et euentum habere precatur: dum addit *diuum referatis ad aures*. Variauit Theocriteum VII, 93 τά που καὶ Ζανὸς ἐπὶ θρόνον ἤγαγε Φάμα. Burmannus ideo eum velle ait ad deorum aures promiſſa illa peruenire, vt puellae perfidiam vlciſcantur. 75. *ego retia ſeruo;* ferebat mos, vt hoc eſſet obſequii genus. v. Tibull. I, 4, 50. IV, 3, 12. Ouid. Art. II, 189; vt vero, vti nonnullos accipere video, pericula ſibi cum eo communia eſſe velit, id ex noſtrorum hominum elegantiis eſt. Scilicet hoc vult paſtor, obſequium ſuum

D. Phyllida mitte mihi; meus eſt natalis, Iolla:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me diſcedere fleuit;
Et, Longum formoſe vale, vale, inquit, Iolla.
D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus haedis,

76 *meus et* Mentel. pr. *Iolas* coni. Burm. At vid. Notam. De ſcriptura *Iolla* v. ad II, 57. 77 *vitulam* Rom. et Medic. Pierii, Reg. et Voſſ. cum ed. Ven. Burmanni; etiam Non. Marcell. in *facere.* Sed iſtud etiam Priſcian. et Macrob. Porro Alcuin. Grammat. vet. *ipſa venito;* ac ſi *Iola* feminae nomen eſſet: male: v. Ecl. II, 57. 80 *imber* tres vetuſti et Franc., quod Burm. praefert, quum omnes fere huius verſus voces in ſibilum exeant. 81 *Amaryllidos* vnus Moret. pro var. lect.

fructu carere, cum puer venationi intentus ſit; non ſuo amori. Ceterum haec a paſtoris perſona ne aliena ſint, vereor.

76. Intelligenda eſt Phyllis fuiſſe ſiue ſerua ſiue amica Iolae; quem Damoetas, quaſi praeſentem, rogat, vt Phyllidem ad ſacrum natalitium venire iubeat: alter, Menalcas, vt eius dictis obtrectet, ſe etiam amari ab ea dicit, quia ſe diſcedente fleuerit, ac, tamquam ipſi comes adhaeſura, Iolae amatori valedixerit: *Longum vale, vale, o formoſe Iola.* Hac ipſa interpretatione ſententia de h. l. noſtra ſatis intelligitur. Ea certe ratio vnice ferri poteſt. 77. *Cum faciam vitula pro frugibus.* Sacrum ambaruale. Georg. I, 345. cf. Tibull. I, 1, 21. II, 1. *facere pro frugibus* ῥέξαι ὑπὲρ Δαναῶν Iliad. α, 444. 79. *Longum vale,* μακρὰ χαῖρε, Claud. Rap. Proſ. 234 *Sis memor, o, longumque vale.* vid. Burm. et Cerda.

80. Secundum Theocritea illa Idyll. VIII, 57 ſqq. 82. *depulſis haedis,* h. a lacte remotis. Ecl. VII, 15.

Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamuis est rustica, Musam:

84 *quamuis est* Heins. e Rom. suisque melioribus: vt sit: *quantumuis rustica;* non, *quamuis est.* Vulgo *sit:* quod pedestris oratio postulat. Alii *et.*

cf. ad I, 22. *arbutus,* in Italia valde frequens et obuia arbor, fructum habens fragis similem, vt tenuiorum victus esse possit. v. Martin. ad Georg. I, 148. Italis dici solent *Sorbole pelose,* et Romae *cerase marine.* Frondes eius ac folia grata capellis, vid. Georg. III, 300. Horat. Carm. I, 17, 5, quae iisdem a lactis materni desiderio leuantur. Calpurn. Ecl. II, 47 *nouas vt carpere frondes Condiscant — Ne depulsa vagos quaerat fetura parentes. Salix* vid. Ecl. I, 79.

84. *Pollio* gratia apud Augustum, amicitia M. Antonii, ingenio, tragoediis studiisque suis in Virgilium Horatiumque notissimus. cf. Horat. Od. II, 1, et Vitam Virgilii ad a. 715. Ei alter, tamquam iudici carminum suorum intelligenti et eleganti, vitulam, alter, tamquam poetae nobili, iuuencum decernit. Non vero in alterutro horum munerum argutandum, sed res simpliciter ad amoebaei carminis naturam exigenda est, cum, quod primus posuisset, alteri amplificandum et augendum esset. Cum itaque ille iudicem carminum et vitulam posuisset, hic poetam et iuvencum commemorat simpliciter, vt hoc et iudicii et ingenii praemium esse debeat. Alioqui Ruaei non inelegans coniectura est, qui eo respici putat, quod Pollio circa illud tempus (V. C. 715) ex Illyrico, victis Parthinis, ad triumphum habendum Romam decesserat, quo adeo tempore triumphalia sacra ac victimae pro Pollionis victoria parandae erant. cf. Ecl. VIII, 6. Hor. Od. II, 1, 15. 16. Nam, quod Burm. amplectitur, pasci et vitulam et iuvencum Pollioni dici, vt istam tamquam lyricus, hunc

Pierides, vitulam lectori pafcite veftro.
M. Pollio et ipfe facit noua carmina: pafcite taurum,
Iam cornu petat, et pedibus qui fpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet.

87 Idem verfus Aen. IX, 629, et fane epico poeta dignior. *Qui c.* Parrhaf. *Qui iam cornupetat* Ven. *cornum* Rom. 88 *qui te quoque* ed. Ven. et Mediol. *quo te quoque laudet* coni. Burm. At v. Not.

tamquam epicus, poeta immolet, id nimis doctum adeoque multo magis vitiofum in tali carmine; quamquam in fimilem modum argutatur Schol. Horatii ad Epift. I, 3, 36. Quod vero *lectorem* carminum memorauit, parum fcite feciffe et perfonam in hoc paftoris male fuftinuiffe videri debet Maro; Paftor canit carmina et auditur eius cantus: non vero fcribit carmina et legitur. Ferri poterat Ecl. VI, 12 in praefatione ipfius poetae. Alias Paftor in cortice fagi verfus incidit; recte Ecl. V, 13. Multo minus comtum eft, quod Pollionem *lectorem Pieridum* facit; etiam fi ftatuere malim, *lectorem* effe h. l. qui carmina recitat.

86. *noua carmina,* h. praeclara, qualia nunquam ante facta, vt Horat. Od. I, 26, 10 *fides nouas* dixit. Pollionis autem laudem ex tragicis ftudiis tenemus ex Horat. Carm. II, 1, 9. 10. Serm. I, 10, 42 *Pollio regum facta canit pede ter percuffo,* h. tragoedias fcribit fenariis.

88. *veniat, quo te quoque gaudet.* Quod primum occurrit, eft, vt fuppleas, *perueniffe;* vtque ad felicitatem omnino referas, quam apprecetur ei, qui Pollioni faueat. Cum quo conuenit v. 89, in quo adeo aurei faeculi felicitas exprimitur: v. Ecl. IV, 30. 25. Si tamen Menalcae verba compares, et, quem expreffit Maro, lo-

Mella fluant illi, ferat et rubus aſper amomum.
M. Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Maeui;
Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores et humi naſcentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

89 *fluunt* Mentel. pr. *robus* Leid. *rubus aſpera* coni. Heinſ. ſed vid. Burm. 90 *Meni* Ven. *Meui* Rom. 91 *mulceat* Rom. et duo treuue.

cum Theocrit. I, 20 *καὶ τᾶς βωκολικᾶς ἐπὶ τὸ πλέον ἵκεο Μοίσας*, apparere arbitror, hoc, *quo te quoque gaudet* peruenisse, eſſe referendum ad cantus facultatem; illi, tam bonum poetam contingat eſſe, quam Pollio eſt; vt contra, qui Bauium non odit, tam malus iudex carminum eſto, vt Maeuium probet. 89. Adumbratur ad ductum Theocr. V, 124 ſq. *Amomum* fruticis genus Indici, quod tamen quale fuerit parum conſtat. Plinii et Dioſcoridis loca v. ap. Martin. et Salmaſ. ad Solin. p. 284, qui amomum fere de omni aromate ſincero dictum docet. *Rubus* eſt noſtratum *Brombeerſtaude*. 90. Nihil his, quae alter ſubiicit, cum Pollione commune eſſe, aut huic Bauium opponi, cum nulla rei auctoritas adſit, cenſendum eſt; ſed, cum iſte bonum poetam laudaſſet, ipſe malum memorat, eiusque ſtudioſis mala maxima precatur, n. amare Maeuium, peiorem etiam poetam etc. Creditur idem eſſe quem exagitat Horat. Epod. 10. *iungat vulpes* ad arandum.

93—95. *Frigidus anguis* dictus ex natura horum reptilium: ſic et Ecl. VIII, 71.

M. Parcite, oues, nimium procedere; non bene ripae
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre, pascentis a flumine reice capellas;
Ipse, vbi tempus erit, omnis in fonte lauabo.
M. Cogite ouis, pueri; si lac praeceperit aestus,
Vt nuper, frustra pressabimus vbera palmis.
D. Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in eruo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

94 *ante pr.* Zulich. *producere* Rottend., vt pueros appellet; quod illustrat Burmann. *nam bene* ed. Dan. Heins., vitiose. 95 *etiam sua* Menag. 98 *perceperit* Ven. et Parrhas. *aestas* Rom. cum aliis Pier. 99 *pressabitis* ed. Ven. *prensabimus* Zulich. *pulsabimus* Moret. 100 *Heu! Heu!* Burmann. ex nonnullis pro vulg. *Eheu.* conf. ad Ecl. II, 58. *in eruo* ab Heins. reductum et firmatum e libris permultis, et Plinii ac Columellae auctoritate; vulgo *aruo*, quod Manutius inuexisse videtur; nam Aldd. recte *eruo*. Tuentur *aruo* Rom. Longob. et alii. 101 Ante Burm. *est* ante *pecori;* in Codd. Pierii et aliorum

Parcite, cauete, nolite, *oues, nimium procedere;* o oues, ne procedite: ex gr. Φείδου προελθεῖν. *non bene creditur:* Horat. II Serm. 4, 21 fungis — *aliis male creditur.* Adumbrata autem haec ex Theocr. V, 100 etc.

96. 97. Ex Theocr. V, 146.

98. *Cogite* ad vmbram et frigus captandum. *praecipit lac aestus* siccato vbere.

100. *Eruum* leguminis, nostratium *Wicken*, genus, bubus iam olim pastum dari solitum, vt ex Columella docent Intpp. Versus expressus ex Theocr. IV, 20, vt 102 ex IV, 15.

M. His certe neque amor caussa est: vix ossibus haerent.
Nescio quis, teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tris pateat coeli spatium non amplius vlnas. 105
M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum

modo post *pecori*, modo post *magistro*; itaque Burm. sustulit; a Goth. vtroque abest. 102 Elegans Heinsii et iam Stephani coniectura est: *Hi certe (neque amor caussa est) vix ossibus haerent*; eamque recepere Cuningh. et Brunck. Gulielm. eodem modo dispungebat, vt tamen *his ossibus* retineret. Moreti quartus omittit *est*. 103 *oculis* Marius Victorin. Pro *agnos* habet *haedos* Goth. pr. 105 *Coeli* scripserunt nonnulli, vt poetam Mantuanum tetigerit Maro, qui bonis omnibus consumtis tantum modo spatii sibi seruauerat, quod sepulcro sufficeret. *vlnis* Ven. et ed. Ven. *vllas* Rom.

104. 5. Simpliciter intelligam cuiuslibet loci puteum, in quem cum quis descenderit, tantum caeli prospicit spatium, tantum caeli, quantum puteus patet, h. e. putei latitudo permiserit. In talibus Grammatici, (quorum pericula in soluendo aenigmate dabit Seruius, cum Philargyrio, vbi sunt qui ad ea, quae, etsi non valde ingeniosa, ex ipso Virgilio audita fuerant, prouocant, alia Burmannus,) crucem sibi fixam esse putare non debebant. Proposita nuper ab Abbate Diuotio ratio, vt ad Panthei tholum referatur, et ab pastoris ingenio, et ab eo tempore, quo plura huius modi formae aedificia Romae visebantur, plane aliena est. Alio eoque magis arguto, nec tamen magis vero, lusu possit aliquis huc arcessere cryptam ad Pausilypum in Campania, eiusque ingressum veterem: quod fecit quoque Paoli *Antiqq. Puteol.* fol. 11.
106. Nota res de hyacintho, de quo sup. ad Ecl. II, 18, in cuius foliis passim litteras AI inscriptas, siue vt

Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.
P. Non nostrum inter vos tantas conponere litis:
Et vitula tu dignus, et hic: et quisquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.

107 *Nascuntur* multi et Pier. et Burm. Sed est paullo ante *pateat.* 108 *Non vestrum inter nos* Parrhas. *inter nos* Voss. pr. 109 *dignus, es, et* Goth. pr. 110 *metuat* et *experiatur* Ven. *metuat* et *experietur* Leid. duo cum Goth. sec. *metuet* et *experiatur* Moret. quartus. Ebertus coniiciebat *et quisquis amaros aut metuet, dulces aut experietur amores.* Ita sane *metuet* magis conuenit. Recepit hoc Wakefield. Nondum me poenitet eorum, quae ante hos XX annos in Notis moxque in Addendis Tom. IV,

Αἶ Αἶ, *heu! heu!* quae Apollinis de Hyacintho lamenta adumbrarent, siue vt Αἴαντος s. Aiacis nomen expressum esset, veteres memorabant. Cf. Ouid. Metam. XIII, 398. *Reges* duces Graecorum voce Homerica. Apud Ciceronem Agamemnon *rex regum.* 107. *Phyllida,* quam vterque amicam sibi vindicarat. v. 76 sq.

108. *Non nostrum* scil. est. Seruius tamen contendit interpungendum esse: *Non:* quasi interloquatur Iudex, *non, non habebis Phyllida* etc. *nostrum est, arbitrium ferre.* Sed hoc durum: nec satis potest

confirmari ex Theocr. V, 138 παύσασθαι κέλομαι τὸν ποιμένα.

109. *et quisquis amores* etc. Vt haec verba per se sensum satis obuium habeant, non tamen, quid ad reliquam sententiam faciant, ab vllo interprete monitum aut dictum est, neque vnquam dici posse, existimo. Referre interpretum commenta nil attinet; frigere enim ea cum ipso carmine necesse est. Verum Palaemon eiusmodi arbitrium facit, vt vtrumque parem esse dicat, vt adeo alter, Menalcas, *vitula,* ab Damoeta in sponsione posita, Damoetas

Claudite iam riuos, pueri: ſat prata biberunt.

p. 215 adſcripſeram: necdum, etſi diſcendi valde cupidus, vidi vllam rationem aut grammaticae aut ſententiae ſatis conſentaneam, qua ſcabri hi verſus defendi poſſint. Nam quae tandem haec eſt ſententia: *Et vitula tu dignus et hic, et quisquis:* vt vterque vitula remunerandus ſit (atqui alter poculum ferre debebat); multo minus ferri poteſt, vt et tertius aliquis vitulam ferat, et omnes alii praemium idem ferant, et quidem non propter victoriam, ſed propter amores infauſtos. Quis tandem locus praemio in hoc? et quorſum vitula? an pro puella amata? Sin ſententiam ab antecedentibus ſeiunctam facias, vt ſit: *Et* vel *At quisquis amores Aut metuet — aut experietur,* primo ſententia eſt contorta, obſcura, et, ſi expeditam dederis, a loco aliena; quorſum enim repente amores? de cantu agebatur; praemium debebatur ei, qui cantu ſuperior eſſet; nunc autem ambo cantu erant pares, non amore felices aut infelices; tum vero grammaticae aduerſatur hoc, vt *quisquis* ſit vnusquisque. Nam *quisquis* relatiuam vim habet, nec abſolute poni poteſt; niſi addito aut ſubintellecto verbo: *quisquis* ille fuerit, *quicquid* illud eſt: multo minus *quisquis* de duobus pro vterque dictum eſſe poteſt. Mihi itaque ſatis liquere videtur, duo hos verſus eſſe fetum Grammatici, qui ſupplere volebat ſententiam breuiter a poeta enuntiatam: *Non noſtrum inter vos tantas componere lites.* Forte plures interpolationis auctores fuere. Adſcripſerat prior: *Et vitula tu dignus et hic poculo.* Caſu appinxerat alius verſum paraeneticum in margine: *Aut metuat dulces aut experiatur amaros.* Fuit librarius, qui vtrumque verſum male conſarcinatum intexeret. Fruatur tamen per me iudicio quisque ſuo.

autem *poculo* fagino Menalcae dignus videri debeat. Iam, quorſum reliqua hoc et ſeq. verſu ſpectent, non facile dicas; neque quicquam ex Calpurnio Ecl. II, 99 diuines, vbi haec adumbrat: *Eſte pares et ab hoc concordes viuite; nam vos Et decor et cantus et amor ſociauit et aetas.* Melius Theocr. VI extr. Νίκη μὰν οὐδ᾽ ἄλλος, *vicit neuter,* ἀνάσσατοι δ᾽ ἐγένοντο. Meliorem quoque viam iniit Popius *Paſtoral.* I, 92 ſqq.

111. *Claudite iam riuos.* Exiſſe Palaemon intelligendus, vt ſeruis ſuis imperaret,

vt riuos ſeu canales ad irriganda prata aperirent; interea a Menalca et Damoeta arbiter aduocatus, nunc, finito certamine, ad ſeruos ſuos iterum ſe conuertit. vid. Seru. et Burm. conf. Calpurn. II, 96. 97.





ECLOGA IV

POLLIO*)

ARGVMENTVM

In hac Ecloga interpretanda dici vix potest, quam inanem operam et, olim Grammatici et hinc viri docti vana religione capti nauauerint. Vaticinationem Sibyllae de Christi natalibus *expressum esse, quam Virgilius ingeniose ad natales nobilis pueri transtulerit, iam* Lactantius, Instit. VII, 24 *statuebat, et* Constantinus M. *in* Orat. ad Sanctorum coetum, *graece reddita a non indocto homine,* Eusebii *libris* de Vita Constantini *adiuncta c.* 19 *sq. (quam in Exc. I ad Bucolica iterum excudi curaui), demonstrare voluit, eiusque auctoritatem cum ista aetate plerumque Christiani homines (cf. Wernsdorf. Poet. min. To. IV, p.* 767 *sqq.), tum*

*) *Pollio.* In plerisque vet. *Saeculi noui interpretatio.* Zulich. *Laus nouae progeniei.*

aetatibus noſtris viri docti ſequuti ſunt plerique omnes, de via ac ratione tantum ſolliciti, qua reconditum huiusmodi vaticinium ad Romanos peruenire potuerit. Vide inprimis Chandler's Vindication of the Defenſe of Chriſtianity Book *II, ch. 2, ſect. 2, et T. II.* Poſtſcript *p.* 44. Whiſton's Supplement to the literal accomplishment of Scripture Prophecies *p.* 94 *ſq.* Cudworth Syſtema Intellect. *c. IV, §.* 16. *Certis tamen rerum argumentis deſtituitur iſta opinio; quamuis ea multis aliis exornari poſſit, quae a viris doctis minus animaduerſa ſunt. Sic, v. c. e Ioſeph. Ant. XV,* 13, *qui Herodem regem Pollionis hoſpitio et amicitia vſum eſſe memorat, colligere aliquis poſſit, ab Herode facile, Virgilio praeſente, Pollioni de Meſſia narrari, aut Nicolaum Damaſcenum, doctum hominem, cuius miniſterio Herodes vſus eſt, Auguſto percarum, de Iudaeorum opinionibus commemorare potuiſſe, et id genus alia. Enimuero, quicunque ſenſum Romanorum et ingenium vel e longinquo inſpexit, facile tenebit, nunquam Iudaeorum tantam auctoritatem ac fidem aut fuiſſe aut eſſe potuiſſe apud Romanos, longe aliis ſenſibus, religionibus, iudiciis imbutos, vt iſtorum opiniones publice admitterent et carminibus celebrarent. Meminit ſuperſtitionis Iudaicae Horatius: verum vt eam riſu exploderet.*

Vt ordine agamus: videamus primo loco, quodnam carminis argumentum ſit per ſe ſpectati. Carmen bucolicum ad Conſulem, quem v. 11 Pollionem *nominat, ſe exorſurum eſſe profitetur Maro:* 1—3. *Agi nunc vltimam aetatem a Sibylla memoratam: Inde reſtitutionem rerum in priſtinam faciem, ἀποκατάστασιν, nouum ſaeculorum ordinem, nouam hominum progeniem, melioris aetatis vitam, humano generi redituram eſſe pronuntiat; idque euenturum eſſe puero aliquo nato, in Pollionis quidem Conſulatu* 4—14. *Ille adſcriptus erit*

heroibus, et orbis terrarum pacati erit regnator 15—17. Iam vero melior illa aetas, aetati aureae ac Saturniae similis, per gradus succedet, ita vt puero nato exordia, 18—25: incrementa vero sua habitura sit, quando ille adoleuerit, 26—36; cumulata autem vt sit et perfecta ab omnibus partibus, vbi ille ad virilem aetatem peruenerit: 37—45. Reliqua sunt exultantis laetitia et vota facientis ac gratulantis poetae: 46 ad fin.

Iam in his facile agnoscas, si modo nulla praeuia opinione imbutus accesseris, primo poetam phantasmata ab aureae aetatis narrationibus petiisse; tum vero, eum illa cumulasse in certo aliquo sui temporis euentu declarando, quem paullo obscurius designauit, quoniam in vaticinium rem mutauit, adeoque vaticinantis verbis et phantasmatibus sensa sua exposuit. Solent autem poetae cupide et ambitiose vaticinia argumenta carminum facere, cum nihil ad enthusiasmum poeticum sit accommodatius: quod multis exemplis doceri posset, si nunc id ageretur. Summa sententiarum haec est, insequuturam esse temporum felicitatem magnam; eamque initium habituram esse a natalibus pueri, Pollione Cos. nati. Quinam ille puer fuerit, et quid poetam adduxerit, vt tantam rerum conuersionem eo nato insequuturam polliceri posset, hoc est, quod quaeritur. Scilicet inter omnes populos, magna inprimis aliqua calamitate oppressos, vaticinia circumferri assolent, quae siue grauiora minari siue laetiora solent polliceri, eaque, necessaria rerum vicissitudine, melioribus aliquando succedentibus temporibus, fere semper euentum habent. Nullo tamen tempore vaticiniorum insanius fuit studium, quam sub extrema reipublicae Romanae tempora, primosque Imperatores; cum bellorum ciuilium calamitates hominum animos terroribus omnis generis agitatos ad varia portentorum, prodigiorum, et vaticiniorum ludibria conuertissent. Imprimis autem

ad Sibyllas multa vaticinia referebant, cuius oraculorum generis omnino et alias inter Romanos et tunc multo magis erat magna auctoritas. Collegit ex illa aetate oracula nonnulla Sibyllina Fabricius Bibl. Gr. Tom. I, lib. I, c. 30, *§.* 6 *ſqq. Sed rem ſatis vel vnus Suetonii locus Octau. c.* 31 *declarat; cum Auguſtus* librorum fatidicorum Graeci Latinique generis, qui nullis vel parum idoneis auctoribus ferebantur, *ſupra duo millia* contracta vndique cremauerit. *Iam in magno illo numero vaticiniorum et oraculorum, quae partim ſuperſtitione partim fraudibus hominum celebrata, et ſiue ſub aliis nominibus ſiue ſub Sibyllarum nomine paſſim vendita fuere, vnum fuit aliquod, quod magnam aliquam felicitatem futuram promitteret, eiusque deſcriptionem ab iis, quae de ſaeculo aureo memoraſſent poetae, mutuaretur. Erat alia ab Etruſcis profecta fama de octo ſaeculis genti Etruſcae datis, et de ſaeculo nono inde a Sulla exorſo, tum de decimo, periodi rerum, quae tum erat, fine. cf. Cenſorin. c.* 17. *Plutarch. in Sulla p.* 456 *A. Opinionis veſtigium aliquod apud Seru. ad Ecl. IX,* 47 *eſt de noni ſaeculi exitu et ingreſſu decimi. Erat alia de magno anno vertente e Platonicis et Stoicis petita opinio, quo omnium rerum* ἀνακύκλωσις *et* ἀποκατάστασις *eſſet futura, tum alia de magno Rege venturo fama: vid. Sueton. Aug.* 94. *Quascunque autem in hoc genere deſcriptiones nouae felicitatis habemus, ſiue in Orientis ſiue in Graecis ac Romanis poetis, omnes fere inter ſe ſimiles ſunt: beſtiae ac ferae cicures, ſerpentes innocui, fruges nullo cultu enatae, mare placidum, dii praeſentes in terris aliaque eiusmodi in omnibus memorantur. Nullum in his phantasma eſt, quod non mens humana magno metu contacta concipere poſſit, ſi ad vitae ſimplicitatem, a peſtibus et malis magnarum vrbium et magnorum imperiorum liberatam, cogitatione ſe retulerit.*

Haec eadem aetatis aureae, saeculi Saturnii, bona constituunt. Translata ea partim ad Elysium, et ad Hyperboreos, ac similia commenta.

Hoc itaque oraculo et vaticinio seu commento ingenioso Virgilius commode vsus esse, et, quae de aetate aurea, inprimis ab Hesiodo, memorantur, ad ea tempora, in quibus hanc eclogam scriberet, ' et ad pueri, circa id tempus nascituri, natales, quasi cum iis aetas aurea initium habitura sit, transtulisse videri debet. In quo aliquid sumi a viris doctis video, quod omnino necesse esse non video; volunt enim puerum nasciturum noui rerum ordinis auctorem, *certe pignus, a poeta pronuntiari: quod ita se non habet. Tempora felicia ait esse successura, eorumque initium natalibus pueri ita assignat, vt cum vitae humanae gradibus ea incrementa habitura esse ostendat. Potest ita noui saeculi felicitas, ex pace Brundusina ducta, simpliciter, tamquam epochae, alligari natalibus pueri, qui tum expectabantur. Fuit enim annus V. C.* 714, *Coss. C. Asinio Pollione et Cn. Domitio Caluino, vt ex v.* 11. 12 *patet. Eo itaque anno, post summos, ne bellum ciuile inter Octauianum et M. Antonium, qui ex Asia cum copiis in Italiam traiecerat, recrudesceret, metus, Maecenatis et Pollionis opera Brundisii pax composita fuit, cuius quasi pignus Octauia, Octauiani soror, Antonio in matrimonium tradita est. Erat ea ex priore marito, Marcello, grauida, id quod disertis verbis Dio memorat, lib. XLVIII, c.* 31; *infantem illum M. Marcellum, generum mox Augusti, de quo Aen. VI locus nobilis est, fuisse, putant; an omni dubitatione maius hoc sit, non cum Catroeo, qui sublectam hanc Badio Ascensio aliisque rationem tamquam a se profectam mirifica vanitate iactat, decidere ausim: sunt enim, quae contra moneri possint. Sed, cum ea pace confirmata tandem publica tran-*

quillitas videretur, satis commode Virgilius hanc tamquam fundum sui carminis facere potuit, vt ex eo tempore, rerum fortuna in melius mutata, auream aetatem esse reuersuram diceret, eamque sententiam iis omnibus exornaret, quae a poetis de felicitate eius aetatis commemorari solent. An Saturnaliorum dies inter ea commemorandi sint, quibus poeta in rem suam vsus sit, paullo longius petita est coniectura. Haec quidem, quamquam difficultatibus ea suis laborare non ignoro, inter alia parum probanda, saltem aliqua cum veri specie dici videntur. In difficultatibus tamen est inprimis haec, quod puer ex Octauia suscipiendus, non ex nouo sed ex pristino matrimonio erat nasciturus. cf. Vitam Virgilii ad a. 714 exeuntem, vt adeo non appareat, quanta spes ex huius pueri natalibus de felicitate publica concipi potuerit; maior erat spes ex Octauiae prudentia, si Antonium in officio retineret.

Aliam magnae expectationis prolem eidem anno assignari posse viderunt alii viri docti, inque his Nauzeus, (Mem. de l'Acad. des Inscript. *Tom. XXXI*), *etiam ante eum vir doctus* (Boulacre *in* Bibliotheque Françoise. *Tom. XXVIII, p.* 243, *accessit quoque nuper* Sam. Henley, *vir elegantis ingenii, in libello mox commemorando*), *ex nuptiis Octauiani cum Scribonia, quacum tamen anno sequente diuortium fecit, suscepta ex ea Iulia. Duxerat eam Caesar initio anni, quo Pollio Cos. erat, eamque sub anni exitum, quo pax Brundisina facta est, partui vicinam fuisse, ex eo intelligitur, quod Iulia sub anni sequentis initium nata est. Cum in expectatione esset Roma, quam prolem Scribonia editura esset, quippe vxor Caesaris, III viri iam tum Lepidi et Antonii praevalentis opibus, potuit Virgilius filium ominari et meliorem inde rerum conditionem augurari; etsi de Augusto rerum domino nondum illo anno quisquam cogitare poterat.*

Errat inter duo hos partus interpretatio, cum vterque habeat, quod iudicium inclinare poſſit. Quod Pollioni inſcripta eſt Ecloga, pro priore opinione facit, quandoquidem is inter eos fuit, per quos pax Brunduſina fuit compoſita: miſſus erat ab Antonio, cui fuit familiaris et ſtudioſiſſimus; ex nuptiis adeo eius cum Octauia haud parum laetam ſpem concipere debuit. Nec obſtat, quod idem Pollio mox iterum in Antonii partibus fuit; eſt enim res ex eius anni, quo pax facta eſt, actis diſpicienda.

Iam quod ad Pollionis filium, Saloninum, vulgo e Seruianis commentis ad vſ. 11. (idque ceteris doctius perſequutus eſt Boeeler. Diſſ. Acad. Tom. II, pag. 388), aut ad Salonini fratrem, C. Aſinium Gallum, ex alio iſtis commentariis adſuto panno ad v. 11, res refertur, non magis fide hiſtorica nititur; nam Pollioni puerum illo anno natum eſſe ignoramus. Eſſet adeo hoc, inferre aliquid de ſuo in poetam, et tum ex eo, quod intulimus, probationes petere. In Druſum incidiſſe virum doctum video in Comment. Treuolt. 1703, p. 7, id vero temporum rerumque rationibus repugnat. cf. Ruaeus pr. huius Eclogae. Multo vero moleſtiorem et nulla ope tuendam rationem propoſuit Vignolius (in Biblioth. Germ. Tom. XXXV, pag. 173 ſqq.), qui hanc Eclogam in annum 730 coniecit, vt tamen v. 11 de M. Tullio Cicerone, M. F. Conſule ſuffecto 724, accipiat, et Tullio pro Pollio legat, et ad magnae aerae Alexandrinae initium, quod a magni cycli canicularis, qui eſt 1461 annorum, decimo quarto ſaeculo procedebat, retulit; quae ſententia cum hactenus ſpecioſa ſit, vt valde probabile fiat, poetam ad magnam iſtam aeram, quae pro reuolutione magni anni et ἀποκαταστάσει omnium rerum habebatur, reſpexiſſe (cf. des Vignoles Chronologie de l'Hiſt. Sainte Tom. II, pag. 710. 711), in annum tamen memoratum 730 reiici ipſa

ecloga non potest, nisi perquam contorte et aduersa rerum verborumque omni natura, vt probare se eam rem Burmanno potuisse mirer. Enimuero quorsum bonum otium contero in exponendis opinationibus et ariolationibus, in quibus nihil ad liquidum perduci potest!

Quid autem, si ne locus quidem ariolationi est, quis puer ille fuerit, quem Maro nascentem memorat? Potest enim ille nihil aliud voluisse, quam, calamitosis bellorum ciuilium temporibus successura nunc esse tempora laetiora; quae εὐφαντασιώδης poeta per aetates mythicas declarat; cum autem funestum hoc et ferreum saeculum non protinus mutari posset in aureum, inuersa ratione per gradus res ad saeculum aureum adducenda fuit. Cum porro melior rerum conditio esse nequeat, nisi homines meliores deterioribus successerint: eam rationem ingressus esse putari potest, vt nouam progeniem *prodituram esse dicat; haec progenies vt primordia sua habeat necesse est; deflexit itaque orationem ad* puerum *illum,* qui primus in huius saeculi auspiciis est nasciturus. *In hanc fere sententiam vidi quoque incidisse vnum ex meis olim familiaribus Kuithan, Tremoniensem, acuti ingenii iuvenem, Rectorem nunc Gymnasii Lünensis Westphaliae. Puerum illum iam herois nomine et loco recte impertiit; potuere quoque Iouis pueri incunabula animo poetae insidere; recte quoque* patrias virtutes *commemorat, natus enim ille puer est a deo aliquo, tamquam heros. Manent quidem vel sic in figmento hoc nonnulla obscura nec satis commode inuenta; verum probe arrogantem esse necesse foret eum, qui hoc sibi sumeret, aut sibi satis confideret, vt omnia a se expedita in hoc carmine esse pronuntiet; ipsa enim res, vaticinii indoles et lex, enuntiationis modus per mythica ornamenta, omnem conatum sufflaminant.*

Non oraculum Sibyllae sed Hesiodi quatuor aetates a Marone respici contendebat Fabric. in Bibl. Gr. Tom. I, 31, 19. Fuere tamen huius generis et vatum et poetarum lusus multi alii. In ipso quoque Hesiodo non satis aperta est aetatum ratio, loco forte interpolato. De obscuritate carminis perperam conqueruntur homines docti, quandoquidem hoc ipsum ad vaticinii indolem pertinet, vt per ambages obscurata sit oratio. Tum vero singulos versus ad singulare aliquod istorum temporum factum reuocare velle, non minus inane studium est, quam quod interpretes oraculorum sacrorum sequi videas, cum singula phantasmata vatum, tamquam si in annalibus Taciti alicuius versentur, inter ipsas res gestas referunt, et poetica ornamenta ad factorum fidem explorant. Etiam Lowthius Summe Ven. Episc. Londin. Praelect. XXI erudite de hac Ecloga agit, eamque omnino expediri posse negat, nec multum abest, quin sibi persuadeat, non sine veri dei afflatu eam scriptam esse: Contra quam sententiam disputatum est nuper singulari libello a viro docto, Sam. Henley. *Si quis tamen animo reputet, aliorum quoque populorum, praeter Iudaeos, vates et vaticinia olim fuisse permagno numero; eorum porro vatum ingenia non minus incaluisse phantasmatibus et visis poeticis, seu poeticum ornatum admittentibus; quotiesque in eodem argumento seu calamitatum praedicendarum seu felicitatis publicae priuataeque ostendendae versarentur, necessario in eadem rerum phantasmata eos incidere debuisse: non adeo mirabitur, adumbratas esse in hoc carmine, vt in tot aliis, rerum species ac formas ex aetate aurea iisque similes, quae in Hebraicis vatibus occurrunt; vt illud taceam, in magno illo Sibyllinorum oraculorum numero, quem paullo ante vidimus, multa esse debuisse a Syris et Iudaeis hominibus propagata.*

Noluere viri docti hanc Eclogam inter Bucolica referri: quae res omnino ex carminis Bucolici notione ac definitione diiudicanda est. Illud notari debet, etsi argumentum ex ipsa vita rustica petitum dici nequeat, ita tamen illud esse tractatum, vt sententiae et imagines rerum siue ab ea vita siue a vita antiquissimorum hominum arcessitae sint. Ceterum et in hoc carmine poetam interpretabimur ad sensum nostrum: ad refellendum quemquam non descendemus. Quoties fide historica certa destituimur, omnisque res ad coniecturam redit, liberum cuique esse debet, pro ingenio suo ariolari, aut, si nolit, omnino non ariolari: in qua quidem secta me esse profiteor. Imitatione magnam partem expressit Calpurnius Ecl. I, 36 sq.

Sicelides Musae, paullo maiora canamus;
Non omnis arbusta iuuant humilesque myricae;
Si canimus siluas, siluae sint Consule dignae.

1 *Sicilides* passim codd. Pier. et Burm. Verum est *Σικελὶς, Σικελίδες* ex *Σικελοί*. 2 *humilesque genestae* Pierii Medic. *myricae*, penultima longa, cum Theocrito *μυρῖκαι*. At Homer. Iliad. K, 467 corripit: — *μυρίκης τ' ἐριθηλέας ὄζους*. 3 *sunt* Goth.

1. *Sicelides Musae*, Pastoritii carminis praesides, Theocriteae, omninoque bucolicae. Σικελὸν μέλος Bion Idyll. VII, 1. Σικελικαὶ Μοῖσαι Moschus Idyll. III. Paullo altius se pro bucolico carmine aggredi argumentum bene praefatur. Idem genus bucolicum porro *arbustis, myricis*, et *siluis* exprimit. *Myrica* virgulti genus in Italiae oris, quod ripas fluminum obsidere solet. *Tamariscum* esse docent post Iulium Sabinum viri docti. conf. Mart. *Tamaricem Gallicam Linn.* Schreber ad Theocr. I, 13. 3. *siluae sint consule dignae*, sit

Vltima Cumaei venit iam carminis aetas;
Magnus ab integro ſaeclorum naſcitur ordo.

ſec. cum al., et ſic Pierius in pleriſque eſſe ait: ſententia parum commoda. 4 *Cymaei* plerique ap. Pier. *temporis* Menag. *iam venit* Leid.

carmen hoc bucolicum ſatis ex dignitate Pollionis Coſ.

4. 5. Agitur iam vltima aetas carminis Sibyllini; iterum procedent ſaecula, quae fuerunt: 6. 7. Adeoque redit nunc ſaeculum Saturnium, et cum eo hominum genus, quale ſaeculo illo aureo fuit. Itaque v. 8. 9 ſubiicitur: puero nato ferream aetatem deſinere, auream exoriri. Haec ſunt ipſa poetae phantasmata, ſi nihil aliunde adſcineris. Igitur carmen tum ſupererat, quod ad Sibyllam Cumanam vulgo referri ſolebat, in quo, vbi *vltima aetas* aduenisſet, quam de ſua aetate interpretatur poeta, meliorum temporum ordo, per ἀποκατάστασιν aliquam, denuo procedere nuntiabatur; Nam, *Cumaeum carmen* de *Heſiodeo*, a Dio eius patre, Cumis oriundo (vid. Opera et Dies v. 636 ſq.), ſecundum Valerium Probum, Grammaticum, intelligere (cum Fabricio Bibl. Graec. I, 30, 14, et Graeuio Lect. Heſiod. c. 5), non licet. Nihil enim in illo de reuoluentibus ſe ac redituris aetatibus melioribus occurrit: niſi obſcure elicias ex vſ. 175 ὄφειλον — ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι. Quot aetates Sibylla conſtituerit, ex h. l. non conſtat. Etiam in retracto aetatum curſu mox tantum memoratur melior ſeu aurea aetas, ſua exordia, incrementa, et ἀκμὴν habens. Si quem vero illud male habet, quod, cum Cumanae Sibyllae libri in Capitolio ſeruarentur, nihil ex iis a poeta ſciri aut vulgari potuerit: tenendum eſt, auctoritate Senatus, qua quidem talia agi fas erat (v. Dio lib. XXXIX, c. 15), multa paſſim ex libris Sibyllinis vulgata, et praeterea magnum eſſatorum Sibyllinorum numerum, vndecunque acceptum et ex cunctis gentibus apportatum, vulgo inter homines iactatum fuiſſe. v. Argumentum. Conſtituit autem poeta aetatem auream

Iam redit et Virgo; redeunt Saturnia regna;
Iam noua progenies coelo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta, faue, Lucina: tuus iam regnat Apollo.

7 *dimittitur* alii ap. Burm., ſolita variatione. 9 *et* Menag. *at* Goth. ſec. 10 Erat vir doctus, qui accipiebat de Pollione: *tuus iam regnat Apollo.*

per certos gradus ac progreſſus, quos ſecundum vitae humanae gradus conſtituit; per pueritiam, 18—25 dum aetatis ferreae mala deſitura, aureae bona reditura ſunt; tum per adoleſcentiam, qua perfectior quidem aetas, heroicae tamen ſimilis, proceſſura ſit; 26 — 36 cum virili autem aetate, tamquam tertio gradu ipſum ſaeculum Saturnium eſſe ſucceſſurum. Poetica haec eſſe phantasmata, nec hiſtorici quicquam argumenti, ne vaticinium quidem, ſubeſſe, ſatis apparet, dummodo nihil aliunde intuleris, et, vbi intuleras, ex eo argumenteris ac diſputes. 6. *Virgo,* Δίκη, Iuſtitia, vt Heſiod. Ἐργ. 256. Nota res vel ex Ouid. Met. I, 149, et Ge. II, 414. Heſiod. Ἐργ. 200. *Saturnia regna* vt Romanus poeta laudat (vid. Excurſ. V ad Aen. VII, pag. 550.) Graeci tamen et auream aetatem ἐπὶ Κρόνου memorant: Heſiod. l. l. 109 ſeq. Attigit noſter eandem Georg. I, 125 ſq. II, 536 ſq. 7. *noua progenies,* nouum hominum genus, noua ſucceſſio, naſcitur, νέα πληθὺς ἀνδρῶν, h. meliores et iuſtiores, vt in nouo rerum ordine et aurea aetate. Eadem mox vſ. 9 *gens aurea.* Heſiod. O. et D. 109 χρύσεον γένος μερόπων ἀνθρώπων. Non igitur ad puerum referri hoc poteſt; qui ab ea diſcernitur. *demitti caelo* ſimpliciter eſſe naſci, ſtatuas ex v. 8 *naſcenti puero.* etſi notio θεόθεν γεννᾶσθαι, diuinitus, numine propitio, naſci. *ſurget,* procedet, ortum et initium habebit hoc puero nato.

10. *tuus iam regnat Apollo.* „Vltimum ſaecu-

Teque adeo decus hoc aeui, te Consule, inibit,
Pollio; et incipient magni procedere menses.

lum ostendit, quod Sibylla Solis esse memorauit.„ *Seru.* Videtur hoc tenendum esse. Fabricius Bibl. Gr. I, 30, §. 14 multa quidem docte contra disputat, ipse tamen multo molestiorem rationem proponit, vt et omnes ceteri interpretes. Si subsequentibus temporibus scriptum esset carmen, ferrem sane *Apollinem* pro *Caesare* dici; namque deus erat Caesarum tutelaris; habitabat Augustus in Palatio ab 718 inde. conf. Dio XLIX, 15. LIII, 16, et Apollinis filius existimatus fuit. v. Sueton. Octau. cap. 94. Occurrit quoque Apollo et Sol in nummis. Verum eo tempore, quo haec Ecloga scripta est, honores illi in Caesarem nondum erant cumulati.

11. *decus hoc aeui,* praeclara haec aetas. *inibit:* simplicissima est ratio, vt *inibit* sit pro, cursum inibit, incipiet; eamque Seruius et vulgo interpretes sequuntur. *Inire* quidem absolute ita positum non occurrere, bene monet Burmannus; participium tamen nunquam non ita dicitur: *ineunte anno, mense; iniens aetas:* quidni etiam *annus init?* et eodem modo dictum *ingredi* pro incipere, vt Ge. I, 42 *ingredere.* (Burmannus, vt ita iungamus, auctor est: *Apollo*, hoc est, Augustus, hunc fere intelligunt interpretes, *inibit decus hoc aeui, te, Pollio, Consule.* Melius subiectum esset sic ipse *puer nascens,* qui idem ex nostra ratione *Apollo* est, qui hanc praeclaram vitam, hoc aeuum, inibit. Videri aliis possunt verba v. 12 *et magni incipient procedere menses,* quae ad *nouam progeniem* spectant, postulare, vt et illa *decus hoc aeui inire* putetur. Sed praestat vulgatum retinere.)

12. *magni menses,* illustres, insignes, memorabiles, vt v. 5, vtpote saeculi aurei. Nimirum *magnus annus* est, vtique hinc et *magni menses.* Quis, nisi apud Iulium Sabinum e pleniore Seruio legeretur, crederet, iam Asconium Pedianum libro secundo de praetura vrbana putare potuisse, Virgilium

Te duce; ſi qua manent, ſceleris veſtigia noſtri
Inrita perpetua ſoluent formidine terras.
Ille deum vitam adcipiet, diuisque videbit
Permixtos heroas, et ipſe videbitur illis;

13 *primi* vel *noſtri* Köler. mſ. 14 *poenas* Ven. 15 *di-uosque* Rottend.

intellexiſſe de Iulio et Auguſto, qui menſes nomina tum de D. Iulio et Auguſto Caeſare acceperant.

13. *Te duce:* auſpice, a tuo inde conſulatu; expiabitur primo omne ſcelus, quo contaminatum eſt hoc hominum genus: ſcilicet vt ſanctior et caſtior aetas ſuccedere poſſit. *ſceleris veſtigia noſtri:* belli ciuilis reliquias ſpectari, manifeſtum eſt. Nam perpetuum hoc, vt de bello ciuili ἄγος, *ſcelus*, praedicetur; Notum: *Cui dabit partes ſcelus expiandi. Quo, quo, ſceleſti, ruitis.* Nunc inprimis de illo tempore agitur, cum poſt Brunduſinam pacem Sext. Pompeius adhuc maria Italiae infeſtaret, et commeatu Romam intercluderet. Pax quidem etiam cum hoc paullo poſt apud Puteolos inita; verum, quod Ruaeus poſt hanc pacem Eclogam noſtram ſcriptam arbitratur, vnde ſcilicet tanto maior aurei ſaeculi ſpes affulſiſſe videri poſſet, id propterea commode dici non poteſt, quia pax illa ſequenti demum anno compoſita ſuit, v. Dio XLVIII, c. 36; partus vero ille pueri adhuc eodem anno expectabatur, vt v. 11 et 61. Mox ornatus v. 14 pro eluentur, tollentur. *Irrita*, abolita. *formido* eſt propter τὸ ἄγος et reatum ex ſcelere conceptum.

15. 16. *Ille deum vitam a.*, aget vitam deorum, et inter deos heroesque. Adumbratum ex iis, quae praedicantur de aurea aetate ὥς τε θεοὶ ἔζωον, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες Νόσφιν ἄτερ τε πόνων etc. cf. Heſiod. Ἐργ. v. 112 ſqq. Erat enim hoc inter aurei ſaeculi bona, vt dii praeſentes inuiſerent homines. Ouid. Faſt. I, 251 et paſſim. 16. *et ipſe videbitur illis*, ſcil. permixtus iis, h. e. admixtus erit. ἀναμὶξ

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantis ederas paſſim cum baccare, tellus,

17 *patris* Mentel. pr. et in vetuſtiſſimis aliquot Pierii. ſ. pro patriis. 18 *Ac tibi* Rom. *primo* Parrhaſ.

εὐδῆτο, Aratus Phaenom. 104, quem ante oculos habuit. 17. *Pacatum orbem reget:* etiam hoc ex aurea aetate, quod in ea pacata omnia ſunt: obſcurius eſt, quod addit, *patriis virtutibus,* omnino, maiorum: et ad hoc, tamquam ad ſcopulum, offendit quaelibet opinio de puero naſcituro. Marcellorum quidem nomen in annalibus Romanis clariſſimum: hactenus puer, qui ex Octauia, Octauiani ſorore, Marcello nupta, nunc autem Antonio deſponſa, patriis virtutibus ornatus eſſe poterat: at quae ſpes eſſe potuit, vt ille *orbem regeret?* Non magis in puero ex Octauiano et Scribonia id locum habebat: nam de herede imperii et ſucceſſore deſignato eo tempore cogitari nondum potuit. Multo minus haec cadunt in Pollionis, viri conſularis, prolem. *Regit* orbem terrarum *populus* Romanus, (*Tu regere imperio populos, Romane, memento*) regit poſtea *princeps,* at nec Senatus, nec magiſtratus.

18. Felicitatis *aureae* huius *aetatis,* ex verſibus forte Heſiodeis l. l. 130 ſqq. ſuborto commento, *initia* cum pueritia procedere facit, *incrementa* vero cum adoleſcentia, cum virili tandem et perfecta aetate *vitam perfectiſſimam. nullo cultu,* vti omnia in ſaeculo aureo naſcebantur, Heſiod. l. l. v. 118 καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα Αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον· hic tamen, vtpote in infantia eius pueri, herbas tantum et flores ſua ſponte terra editos memorat; at fruges cum adoleſcentia v. 28, cum virili tandem aetate omne genus prouentus terrae ſponte naſcetur v. 39. Ouidius adeo, *ſine ſemine,* addit Met. I, 108. 19. *Baccar;* Plin. XXI, 6 ſ. 16 *Bacchar quoque radicis tantum odoratae*

Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſae lacte domum referent diſtenta capellae
Vbera; nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et ſerpens, et ſallax herba veneni

20 *fundat* ap. Macrob. Sat. VI, 6. *fundit* Gud. a m. pr., et mox *referant*. *fundet* Schol. Horat. II Carm. 6. 22 *metuant* Mentel. et Menag. 24 Interpungunt alii poſt *veneni*, vt iteretur *occidet*.

eſt; *a quibusdam nardum ruſticum appellatum — Odor eſt ei cinnamomo proximus.* Formam Dioſcorides ſatis accurate deſcripſit, ſed, qualis illa ſit, inter recentiores nondum conſtat, vt docet Martinus. Faſcinum depellere creditum eſſe, diſcimus inf. Ecl. VII, 27. 20. *Colocaſium* ſ. *colocaſia*, planta paluſtris Aegyptia, latiſſimis foliis, caule ſpectabili, quo quidem non minus ac radicis bulbo veſci ſolent; fabas eſu gratas pro fructu habet. Circa haec demum tempora in Italia ſeri coepiſſe, ex Plinio colligere licet; non tamen poſt victam demum ab Auguſto Aegyptum, vt Seru. ad h. l. Notiſſima etiam nunc haec planta eſt inter Aegyptios nomine *Culcas*. cf. Martin. et Cerda, Schneider ad Pallad. III, 24, 14. *Acanthus* h. l. eſt Aegyptia arbor, Acaciae genus. Cf. ad Ecl. III, 45. *ridens* eſt florens, pulcer; notiſſimo vſu vocis *ridere*, *γελᾶν*, *γάνος*, *γανοῦσθαι* et ſimilium, etiam in vernaculo ſermone.

21 — 25. *Ipſae*, ſponte, nullo ducente, vt ſatis notum. Sic *αὐταὶ* pro *αὐτόματοι* Theocr. Idyll. XI, 12, et mox v. 23 *cunabula fundent ipſa flores*, quos *blandos* dixit ſeu colore et adſpectu ſeu odore gratos et tactu. Quod ex iis flores ſponte naſcuntur, ductum eſt ex iis, quae de deorum praeſentia et *ἐπιφανείᾳ* paſſim narrantur: tellurem ſub eorum greſſu et obtutu vireſcere ac floreſcere. 24. Aut *herba veneni*, graeco more pro venenata; eadem *fallax*, vt Georg. II, 152 *nec miſeros*

Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At, ſimul heroum laudes et facta parentis
Iam legere, et quae ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paullatim flaueſcet campus ariſta,

25 *Aſſyrium et v.* Pierii Longobard. Verſus deerat Leid. 26 *Ac* multi. *Et* vnus qu. Moret. *facta parentum* fragm. Moret. et Gud. a ſec. manu, et Rom. Pierii. Memorabilis haec eſt lectio, et poterit hac vti, cuius animo inſidet aliqua opinio. Tutum iudicium fieri nequit, quamdiu inuolucra, quibus ſententiam ſuam obſcurauit poeta, retexere nequimus. 27 *et poteris, quae ſit* vnus Heinſ. 28 *flaueſcit* Gud. a m. pr. Rottend. tert. et qu. Moret.

fallunt aconita legentes, aut *fallax veneni,* veneno fallaci; exquiſitiore vſu poetae, vt audax animi. *Occidet,* verum vt *herba moritur.* 25. *Aſſyrium — amomum:* quod genus fruticis aromatici eſt. v. ad Ecl. III, 89. *Aſſyrium* vero, cum Armeniae et Mediae ea planta eſſet. cf. Mart. h. l.

26. 27. Vbi adoleueris. Hoc ſplendide enuntiatum. *heroum laudes* ſunt facta laude digna, vt κλέα ἀνδρῶν ἡρώων apud Homer. Iliad. χ, 520. *Parens,* cuius *facta* legere poterit, aut ipſe Octauianus eſt, ſi de Scriboniae puero agitur; aut, ſi de Octauiae partu, C. Marcellus; cuius tamen virtus cum parum nobilis et celebrata ſit, arripienda foret coniectura, a Martino ad v. 15 propoſita, vt forte infans ille ab Octauiano adoptatus, aut certe in pacis conditionibus aliqua ratione ei inſigniter proſpectum fuerit. Cum tamen et huius rei fides laboret; altera lectio, *facta parentum,* h. maiorum, tamquam tutior, amplectenda erit. 27. *quae ſit — virtus,* pro, virtutem cognoſcere: frequenti poetarum, inprimis Homerico, vſu. Nimis argute ad philoſophiae diſciplinam trahunt.

28—30. Vbi puer adoleuerit, maior iam terrae cultus et felicitas erit (conf. ad 18); naſcentur ſponte fruges, vuae, mel. Quod *ſponte* haec fiunt, nullo cul-

Incultisque rubens pendebit sentibus vua;
Et durae quercus sudabunt roscida mella.

30 *Edurae* coni. Vossius, vt Ge. IV, 145. *rosida* et hic scribitur in binis, vt alibi.

tu, conf. Ouid. Met. I, 109. 110 ex omni consilio poetae manifestum: etsi non satis diserte expressum est. Disertius Horat. Epod. 16, 43 *Reddit vbi Cererem tellus* inarata *quotannis, Et* imputata *floret vsque vinea, Germinat et nunquam fallentis termes oliuae*, etc. Haec ornate extulit. *Mollis arista* quo sensu dicta sit, ambigitur: communi vsu et ratione erit, quae adhuc est in herba, gramen tritici, herba. Sic Seneca Epist. 124 *cum folliculo se exserit spica mollis.* Ita *arista* improprie dicta. Atque ita poetam sensisse nullus dubito: noua segete sponte enata paullatim ager efflorescet. Si vero *aristam* proprie dictam contendas, vt sit spica frugis iam adulta et firmata, quandoquidem *flauescet* adiectum est, tum in epitheto *mollis* haerebis; et aut accipiendum erit, vt sit laeuis: cum nunc grana tenuibus quibusdam et acutis acubus, tamquam vallis, obsita sint, nouo miraculo aristae tum erunt glabrae. Ita etiam Martinus. Aut *molles* erunt tenerae, quod aristarum epitheton Aen. VII, 809 habetur: *nec teneras cursu laesisset aristas.* Ita *molles* h. e. tenerae *aristae*, vt *mollis acanthus, mollis iuncus, molle siler.* 30. *sudabunt*, stillabunt, eliquabunt. Exempla dat Cerda. Inf. Ge. II, 118 *odorato sudantia balsama ligno.* Nam duplici more haec efferuntur. Videntur antiqui hoc aetatis aureae bonum dupliciter extulisse, vt aut mel, quod in quercubus apes faciunt, tam copiosum esset, vt in terram deflueret, vt Ouid. Am. III, 8, 40. Horat. Od. II, 19, 11. Epod. 16, 47. conf. Hesiod. Ἐργ. 233; alios v. apud Vrsin. ad h. l.; aut vt folia iliginea mel eliquarent et sudarent pro glutine, quod nunc illa folia certis temporibus obsidet. Sic Ouid. Met. I, 112 *Flauaque de viridi stillabunt ilice mella.* Ge. I,

Pauca tamen ſuberunt priſcae veſtigia fraudis,
Quae tentare Thetim ratibus, quae cingere muris
Oppida, quae iubeant telluri infindere ſulcos.

32 *Thetin* duo ap. Heinſ. qui vbique praefert Latinam terminationem tamquam minus vſitatam. 33 *infundere* tres, aberratione ſolita. *tellure* Rottend. tert. *tellurem infindere ſulco* Rom. vnus, pro quo *ſulcis* Vatic. oblong., quae et ipſa bene ſe haberent. Recepit quoque poſterius Wakefield.

131 *mellaque decuſſit foliis,* de Iouis aetate; et hunc in ſenſum dictum h. l., quare et *roſcida mella* accipio, quae roris more per folia guttatim ſe colligebant. Eiusmodi mel ex certis arboribus, v. c. palma, in Media, Arabia, variisque Aſiae locis legi memoratur. vid. Weſſeling ad Diodor. XIX, 94. Eſſe id ἄγριον illud *μέλι,* quo Ioannes vſus eſt, putant nonnulli, et ſub *Mannae* nomine ex Suida complexus eſt Salmaſ. in Diſſ. ſua de Manna. Apud Conſtantinum l. l. *Σκληρῶν δὴ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νᾶμα* ex priore ratione exponitur: *Duris ex picearum truncis mellis latex fluxit.* Cf. ad Tibull. I, 3, 45. Transtulere poetae hoc idem naturae miraculum ad prodigia et miracula, quae in Bacchicis initiis iactabantur, vt dei praeſentia mella paſſim defluerent arborum truncis. v. Eurip. Bacch. 142 ſq. 703. 710. Horat. II Carm. 19, 11.

31—36. *Pauca tamen.* Heroum erit haec aetas, nondum illa Saturnia: ad quam per iſtam exactam rerum orbis redibit. Enarrat adeo poeta illa, quae ab heroica vita non abfuere. *veſtigia fraudis,* ſceleris, *προτέρας ἄτης,* vt 13 *ſceleris veſtigia noſtri,* h. mala et vitia nonnulla, ex ſerioribus aetatibus inolita, quae cum Saturniorum temporum ſimplicitate et innocentia non ſatis conveniunt; vt nauigatio, vrbium munitio, aratio; quae omnia cum adulta pueri aetate ceſſabunt v. 37. Cum in vate verſemur, interpreti ſubſiſtendum in hoc phantas-

Alter erit tum Tiphys, et altera quae vehat Argo
Delectos heroas; erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc, vbi iam firmata virum te fecerit aetas,
Cedet et ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus:
Non raſtros patietur humus, non vinea fal-cem;

34 *Argos* duo, male; mox duo *Achillis*. *delectos heroas* illuſtrauit Mitſcherlich noſter Lect. in Catull. p. 3. 37 *Hic* Parrhaſ. et Ven. 38 *maris* Goth. ſec. a m. pr. *victor* Mentel. et Dan. Heinſ. ed. 40 *Nec* Vratisl. et Franc.; alter et mox *nec vinea f.* *falces* Menag.

mate poetico; nec quaerendus euentus, qui reſpondeat. Magis argute itaque quam vere ad res eius anni referas, quod poſt Brunduſinam pacem metus de Sexti Pompeii claſſibus adhuc ſupererat, quem annus ſequens pace Puteolana ſublatum vidit. 34. Indulget ſibi poeta, ea, quae heroicis aetatibus eueniſſe narrantur, commemorando; Argonautarum ſcilicet nauigationem, et Achiuorum ad Troiam expeditionem. Sunt vero plane adumbrata ex Heſiodeis vſſ. 161 ſqq.

37—45. Cum virili aetate perfectum ab omni parte ſuccedet ſaeculum Saturnium, aurea aetas. Ab hac itaque aberunt omnes peſtes et mala vitae, quae per cupiditates hominum inferuntur. Contra omnium rerum vbique per terrarum orbem copia erit ſumma, *omnis feret omnia tellus*, vt nauigatione externa bona ne petere quidem neceſſe ſit. Nulla adeo erit nauigatio v. 38. 39; erit contra frugum omniumque e terra naſcentium prouentus ſine cultu 40 ſqq., quae eſt perpetua laus aetatis aureae, ex antiquo ſermone petita. Quid? quod adeo loquendi mos inualuit, vt etiam populi, qui iuſtitiam colit, vita

Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto;
Sponte ſua ſandyx paſcentis veſtiet agnos.

41 *Robuſtis* Ven. et Parrhaſ., ſed et illud epitheton ornat. 44 *fucabit* coni. Io. Schrader., vt Ge. II, 465. IV, 335. Virgilium expreſſit Claudian. 29, 73 *roſeis formoſus Duria ripis Vellera purpureo paſſim mutauit ouili.* 45 *ſandix* multi apud Burmann. Fuit vir doctus, qui *naſcentes* coniiceret: aduerſus eodem modo redhibeatur ab Heſiodo Op. 232 ſq. 236. 237.

Ad v. 38—40. Nulla opera humana indigebit ager. cf. Arat. Phaenom. 110. 111. Genus operae in vitium cura eſt amputatio. v. ad I, 57. II, 70. Reſpexit autem noſter Catullum LXIII, 39 ſqq., vti noſtrum Ouidius Met. I, 101.

42—45. Nouum ac mirum phantasma in vaticinio! pecudis color natiuus erit purpureus, croceus ac roſeus. Hoc ita declarauit, vt tingendi neceſſitatem abfore dicat. *Mentiri lana* dicitur, dum fucum imbibit, alieno colore tingitur. Ad Etruſcam diſciplinam referre hoc vult cum Seruio Grammaticus ap. Macrob. III, 7; ex ea enim: *purpureo aureoue colore ouis ariesue ſi aſpergatur:* principi generis claritatem ſignificari. Poteſt hoc ita ſe habere; potuit tamen nec minus poetae ſatis eſſe, vt lanae pulcritudinem in gregibus inter fauſta et laeta adſpectu aureae aetatis numeraret. 44. *mutabit vellera luto,* permutabit, adeoque tinget, inficiet, naturalem velleris colorem *ipſe,* ſponte, naturae beneficio, non opera hominum, purpura et luto, vt naturalis color iam purpureus ſit et aureus. Pro coloribus materias colorum poſuit. *Luteum* ſeu *lutum,* ac *lutea,* herbae genus, qua tincta lana flauo et croceo colore inficitur. Notus eius vſus etiam noſtris tinctoribus ſub nomine *Wau.* Cf. Martin., it. ad Tibull. I, 8, 52. vbi meliora e Beckmanno noſtro appoſui. *Sandycem*

Talia saecla, suis dixerunt, currite, fusis

quem disputauit Burmann. ad h. l. et ad Ouid. III Art. 25 et ad Calpurn. Ecl. II, 37. Scilicet fuit is Bentleius (in *Bibliotheque Angloise* T. I, p. 186). Haeserat autem ille in voce *pascentes:* si enim inter pascendum mutatum est vellus: pabuli ea vis esse debuit, vt fucus accederet lanae. Enimuero fraudem fecit non animaduersa poeticae orationis indoles: *pascentes*, epitheton, ornat tantum agnos; nihil amplius. Idem hoc non animaduersum adduxerat veteres, et ipsum Plinium (v. in Not.), vt Virgilium crederent *sandycem existimasse herbam esse*. In quo iniuriam faciunt poetae. Quod si vel maxime id se ita haberet, ieiunum esset: repente inter pascendum sandyce gustato mutari vellus. Interea tamen fatendum, *nascentes* melius scriptum fuisse a poeta. 46 *currere* Parrhas. et Pierii Mediceus. Io. Schrader. coni. *ducite*.

v. 45 a Virgilio pro herbae genere habitam esse, post Plinium XXXV, 6 (23) credunt Interpretes; de natura tamen coloris nihil dixit poeta; coloris tantum genus indicare voluit, quo vellus ouillum splendeat: vt *sandyx* sit color sandycis, et ornate dixit, quod erat; habebunt agni vellus rubrum nemine tingente. Est vero coloris seu pigmenti genus ex metallo; interdum etiam factitium, ex sandaracha tosta et rubrica aequa parte admixta: vt ibid. Plin., quo rubeus color efficitur. Nisi cum viris doctis, in his cum Beckmanno, sandycem pro herba tinctoria, forte rubia, habere malis, quandoquidem cum altera herba, *lutea*, iungitur. Referunt quoque eo *pascentes*, quia depasta rubia ossa pecudum infici solere observatum est. Paullo tamen subtilius haec ita accepta putem. Constantini Interpres l. l. c. 20 *purpuream Sandycem* appellat: Σάνδυκι πορφυρέῳ λάχνην φυτόεσσαν ἀμείβων. Est autem ὁ et ἡ Sandyx.

46. 47. Dixerunt Parcae suis fusis: *O talia saecla, currite!* pro vulgari: o fila. Pro filo ex colo deducto fata sunt, seu saecla: haec neri dicuntur; vt apud Homerum toties ἐπικλώθειν fata alicui destinare, nendo scil. Ἀλλ' οὔ μοι τοιοῦτον ἐπέκλωσαν θεοὶ ὄλβον. Habuit autem, quod iam Macrob. VI, 1 vidit, Maro ante oculos Catull. LX, 320 sqq., vbi est *Currite fusi. Sed vos, quae fata sequuntur, Currite ducen-*

Concordes ſtabili fatorum numine Parcae.
Adgredere o magnos (aderit iam tempus) honores,
Cara deum ſuboles, magnum Iouis incrementum!
Adſpice conuexo nutantem pondere mundum;

47 Idem fere verſus in Ciri 125 — *regnumque futurum Concordes ſtabili firmarunt numine Parcae.* 48 *Adgredere:* ſcripturam e libris firmat Burmann., neſcio cur hoc potiſſimum loco. Tuenda erat ex eo, quod tenorem et conſtantiam ſequi conſentaneum eſt. 49 *Clara* Moret. quart. et Scheff. recentiſſ. Idem verſus in Ciri v. 398. *ſuboles* vetus ſcriptura, quam Feſtus firmat h. v. verſu laudato. 50 Sic in Ciri 228 *culti nutantia ſidera caeli.* etſi ibi minus commode. *ſidera* enim *micant, nictant*, ſcintillant. At nutant quae aut quaſſantur, aut quae pondus habent. Sic *nutant criſtae, ſiluarum cacumina, terra mota.*

tes ſubtemina, currite, fuſi. Tum 47 *Concordes ſtabili fatorum numine Parcae. fata* ſunt *ſtabilia,* immutabilia, iisque *numen* h. vis et poteſtas aeque ac voluntas diuina tribuitur. *Parcae concordes fatis,* h. in fatis hominum rerumque definiendis et conſtituendis. Solent autem poetae modo in nuptiis modo in natalibus Parcas, Μοίρας, adhibere fata canentes.

48 — 52. Dicere haec ἐνθουσιῶν de puero, iam ad virilem illam aetatem adulto, exiſtimandus eſt poeta, impatienter ferens moram, et iam animo prouidens praeſagia ac prodigia, quae magnam rerum mutationem portendunt. 49. *magnum Iouis incrementum,* alumnus et nutricius, θρέμμα Διός, διοτρεφής, vt: Ioue natus. cf. Cerda. 50. Eorum, quae ſequuntur, ambigua eſt et ſtructura et ſententia: Poteſt prior verſus: *Aſpice conuexo nutantem pondere mundum* per ſe accipi tamquam phantasma propheticum ſeu viſum prodigii, quod inſtantem rerum inuerſionem portendit: vniuerſi terrarum orbis motus ac tremor. *mundus nutans conuexo pondere* ornate dictus pro: mundus conuexus, caelum conuexum, nutans: bene tribuitur caelo moles, pondus, in primis in motu. *Nutat* autem et concutitur orbis terrarum, tamquam aduentu et apparitione numinis,

Terrasque tractusque maris coelumque profundum;
Adſpice, venturo laetantur vt omnia ſaeclo.
O mihi tam longae maneat pars vltima vitae,

51 *Terrasque et tractusque* Menag. alter, ſcilicet ad fulciendum verſum. *Terramque* nonnulli ap. Pier. Verſus repetitur Ge. IV, 222. 52 *laetantur* Rom. Pierii. conf. Burm. ad Ecl. II, 66. Bentl. ad Horat. Epiſt. I, 1, 91. et hoc vulgato *laetentur* praeferendum in poeta arbitror. 53 *longe* aliquot vett. edd., vt Flor.

quod in ἐπιφανείαις deorum fieri ſollenne eſt. Quae ſequuntur, cum antecedente iungere licet, *vt et ipſa terra, mare, caelum, nutent;* vtque ſubiiciatur ſic ad declarandam cauſſam: *adſpice vt omnia laetentur venturo ſaeclo*, inſtante magna illa rerum inuerſione. Ita *nutatio mundi* futuri laetum ac fauſtum ſignum habendum. Quemadmodum in dei praeſentia terra moveri ac contremiſcere et quaſi exultare ac tripudiare ſolet: quod adeo ad deum agreſtem Horatius retulit III Carm. 18, 14 *Spargit agreſtes tibi ſilua frondes*, haud dubie nutantibus cacuminibus. Alter modus iungendi verba eſt: vt vnicum praedicatum ſit: *Aſpice, vt laetentur omnia:* et vt in enumeratione partium mundus epitheto ornetur: *conuexo nutantem pondere mundum*, h. e. ſimpliciter libratum mole ſua aequaliter. Eſt vero ſic graeca ſtructura: *Aſpice mundum, terras* etc., *vt laetentur*, pro: aſpice, vt mundus etc. omnia laetentur. Et vaſtae vtique cuivis moli ac ponderi tribui hoc poteſt, vt *nutare* cum vi et δεινότητι dicatur, vt de ruina tamen aut diſſolutione nihil ſignificetur. Sic *rami pondere nutant* apud Ouid. Art. II, 263. Nec aliter acceperat Conſtantini Interpres. v. Excurſ. ad hanc Eclogam. Quo minus hanc interpretationem praeferam, mouet me, quod ita *mundus* et *caelum* 50. 51 non bene diſcerni poſſunt.

53 — 59. *O mihi tam;* adumbratum ad Heſiodi ductum l. l. 174 ſqq. Sit mihi tam longa vita! cumque eius non niſi extrema pars ea tempora attingere poſſit, pro eo dixit: *longae pars vltima vitae. Spiritus,* ingenii

Spiritus et, quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus; huic mater quamuis, atque huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.
Incipe, parue puer, riſu cognoſcere matrem;
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Egnat., et hinc recentiores nonnullae. Sed iam Aldd. et ex his doctae *longae*, quod firmat Heinſ. poſt Pier., nam et libri variant. In multis etiam *tum:* quod praetulit Wakefield, nec incommode. 54 *ſua* Heinſ. vnus. *fata* Rottend. 55 *Thraceus* nonnulli. 56 *atque* deeſt in vno Rottend. 57 *Orphi, Orpheo, Orphea. Calliopia.* Sic variant libri edd. et Grammatici. *Orphi* Rom. et Priſcianus agnoſcunt: Ὀρφεῖ, Ὀρφεῖ. Et Καλλιόπεια. 58 *Pan etiam, Arc.* firmata ab Heinſio omnium libb. lectio, excepto vno Oblongo Pierii: in quo *Pan deus,* quod hinc irrepſit in edd. Pulmann., et hinc in alias. Poteſt quoque interpungi: *Pan, etiam Arcadia mecum ſi iudice certet, Pan etiam A. ſi i. cantet* Aurel. Vict. de Orig. gent. Rom. 5, memoriae vitio. 59 *dicet* nonnulli ap. Heinſ. 61 *tulerunt* agnoſcunt Grammatici, Probus et Donatus, cum libris,

vis vigorque poeticus; et mihi ſit tantus, quantum eius ſpiritus ſat erit ad facta tua dicenda. 55—59. *Non me c.* Tanta erunt tua facta; tanta erit, tamque magnifica ac diuina, materia tuae laudis, vt ingenium meum ab ea excitatum, inflammatum et diviniore ſpiritu actum, ſupra omnes excellere, et ipſos deos canendo vincere poſſit. *adſit,* vti inuocati dii adſunt, opem ferunt, fauent poetis.

60—63. *Incipe, p. p., riſu cognoſcere matrem.* Deſiderii impatientia poeta ἐνθουσιῶν vix moram fert, quod fauſti ſaeculi initia nondum exorſum habere videt, cum pueri natalibus coniuncta. Vulgari ratione eſſet: naſcere puer! nam decimus iam menſis agitur, iuſtumque adeo matri vtero ferenti tempus expletum. Omnia haec ornauit, vt poeta: cum decem menſes memorat, *faſti-*

Incipe, parue puer; cui non risere parentes,

inpr. Rom. et Gud. Male metuentes metro alii: *tulerint, tulerant. abstulerint* legi, addit Seruius. 62 *qui* emendarant viri docti, vti iam Quinctilianus IX, 8 legerat, v. Pier. Cod. Burmann., receptum quoque in Aldd., et in tertia interpunctum: *qui non risere: parentes Nec.* Sensu aut nullo aut parum commodo: at *cui* indubitate vera lectio; antiquiores etiam *quoi.* In Parrhas. *cur.* Io. Schrader. coni. *qui non risere parenti, Nec deus hos m.* saltem lenius, quam Withof. *cui non ridere parenti est*, —

dia addit, cum temporis huius decursu satis iam magna oneris sui taedia ei sint. Exprimit porro rem a signo valde iucundo, a voluptate et laetitia matris, cum qua recens natum infantem intuetur; vt eo risu se quasi matrem probare videri possit. Vix dici potest, quantum h. l. trepident interpretes, qui ab antiquissimis inde temporibus (verum tamen Iulius Sabinus vidit) ad risum pueri matri arridentis haec retulerunt. At hoc non admittunt seqq. *cui non risere parentes:* Scilicet poeta volebat: incipe in dias auras prodire, et oculos in matrem coniicere, eamque quasi ex hoc, quod tibi ea arridet, agnoscere. Poeticum sensum ad talia afferre necesse est. 62. *cui non risere parentes, Nec.* Exprimit id, quod iam dicendum erat: risum hunc matris ad puellum natum laetitiam matris arguere, eumque expectandum esse ei puero nato, qui matri gratissimus sit, quippe qui aliquando inter heroes et deos locum sit habiturus: a contrario; quae conuersio rationi poeticae valde consentanea est. Quem infantem recens natum tali cum risu non excepere vlnis suis parentes, adeoque de nato puero non laetati sunt, est is ingratus et inuenustus homo, adeoque ad deorum vitam et consortium admitti non potest, quod puero promiserat vs. 15. Conueniret adeo in eum, quod Pindarus ait Pyth. II, 80 γόνον οὔτ' ἐν ἀνδράσι γερασφόρον, οὔτ' ἐν θεῶν νόμοις, de Centauro Ixionis f., aut quod apud Homerum est, θεῶν ἀέκητι γενέσθαι τε τραφέμεν τε Odyss. γ, 28. Designari autem recepti inter deos herois vita duabus rebus solet, conuictu cum Ioue et deae alicuius coniugio. Sic de Her-

Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

63 *eſt* abeſt a nonnullis. *cubile eſt* duo, et *cubileſt* in Rom.

'cule Horat. Od. IV, 8, 30 *Iouis intereſt optatis epulis,* idemque Heben coniugio accipit. cf. Virg. Georg. I, 31. Haec interpretatio vti ſimpliciſſima, ita veriſſima eſt. Ad Vulcanum hactenus reſpici poteſt, quod, cum eius deformiter nati aſpectu Iuno parum delectata fuiſſet, ita vt eum de caelo praecipitaret, Hymn. in Apoll. 316 ſqq., excluſus ille eſt (ad tempus certe, nam aliis locis in conſilio Iouis nominatur) deorum conſeſſu et conuiuio, et a dea Minerua ſpretus, cuius ille coniugium appetierat.





ECLOGA V

DAPHNIS

ARGVMENTVM

Conuenerant Mopſus et Menalcas, paſtores, ille fiſtula, hic cantu excellens, et ſe ad canendum mutuo inuitant 1 — 19. *Poſtquam ſub antrum conceſſerant, prior Mopſus* 20 — 44 *Daphnidis mortem luget; inde Menalcas ſuccedens* 56 — 80 *eiusdem Daphnidis tamquam diis adſcripti laudes perſequitur. Mutuis hinc ſibi muneribus datis diſcedunt. Etiam in huius eclogae allegoria exſculpenda moleſti fuere interpretes. In Daphnide pleriqne Iulium Caeſarem, eiusque necem et apotheoſin (v. Vita Virgilii ad a.* 712*), nonnulli, iam ex antiquioribus, Maronis fratrem Flaccum, mox etiam Quinctilium Cremonenſem, ſiue etiam Quinctilium Varum, item Saloninum, Pollionis filium, quaeſiuerunt; vt Catroei aliorumque ſomnia taceam. Quod ſi altio-*

rem, quam verborum ratio fert, sententiam quaerendam putes, ad Caesarem vt putes poetam respexisse, feram equidem; modo non singula allegorice interpretari ausis; quandoquidem illud saltem non incommode fieri potest; quod tamen cogat nos, nihil inest; inferre autem de suo aliquid alieni, quod non in ipso carmine habetur, non est boni interpretis, cui satis esse debet, elicere ea, quae in carmine sunt, non ea, quae sunt extra carmen, inferre. Si carmen animo ab opinione vacuo et intacto legimus, nihil aliud poeta spectasse videri potest, quam vt Theocritei Idyllii I et XIX imitationem institueret, et, vt Ecloga tertia duos pastores a conuiciis ad cantum progressos, ita h. l., idque paullo elegantius, duo alios pastores a mutuis laudibus ad cantus certamen procedentes induceret. Carminis argumentum sunt Daphnidis laudes, *nobile haud dubie in vetustis carminibus pastoritiis argumentum, vt ex nonnullis Theocriti, inprimis Idyll. I et VII,* 73 *sq. locis apparet. Fuit ille in herois loco inter pastores habitus; cantu ille nobilis et a Nympha amatus; hique eius amores, fata et mors pastoritiis carminibus celebrata et multis modis variata. vid. de eo Seruius ad Ecl. VIII,* 68. *Diodor. IV,* 84, *et Aelian. V. H. X,* 18, *H. An. XI,* 13 *et ibi Intpp., Schol. Theocr. Id. VIII, f. et primo loco Parthen. c.* 29 *ex Timaeo. cf. Silius Ital. XIV,* 466 *sqq. Ouid. IV Met.* 276—278, *et ibi Intpp., Doruill. Sicula p.* 27 *sq. Epigr. in Analectis T. I, p.* 15. *et T. III, p.* 123. *III. Noster vero poeta argumentum pastoritium heroico generi propius admouit, idque ita tractauit, ornauit et amplificauit, vt generosum poetae epici spiritum facile in eo agnoscas; quamquam singulae rerum imagines et characteres ex antiquissimorum carminum indole et colore ducti sunt. Locus, in quo se conueniunt pastores, statim ab initio magna cum suauitate describitur:. successerant antro agrestis vitis palmitibus obducto.* Carmen*

ad annum 712 *referri solet. Vide* Vitam Virgilii *h. a. Imitatione sequutus est hanc Eclogam Popius* Pastor. *IV, quem* nascentes poetae *cum ea contendent.*

MENALCAS. MOPSVS

Cur non, Mopse, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leuis, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter considimus vlmos?
MO. Tu maior; tibi me est aequum parere, Menalca:
Siue sub incertas Zephyris mutantibus vmbras,

1 *consedimus* Pierii Oblongus. Malo nunc distinguere post *leuis*, quam *leues versus* iungere, quae pastoris sensui minus convenirent. Alioqui epitheton alteri membro iungere praestat. cf. ad I, 34. 35. 3 *considimus* Heins. e Gud. Mentel. pr. a m. sec. Mentel. sec. a m. pr. praetulit, vtpote in poeta. *consedimus* vulgo. *inter consedimus agros* Menag. prior. 4 *tibi me aequum est* Leid. et Rottend. alter. 5 *Zephyris mutantibus;* hoc ab Heinsio e binis Moret. alt. Rottend. cum Voss. alt. commendatum, accedente Franciano et fragm. Antwerp., cum praeterea alter Mentel.

1. *boni — inflare — dicere.* ἀγαθοὶ, ἐσθλοὶ, συρίζειν, ἀείδειν. Theocr. Idyll. VIII, 3 Ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν. *Convenimus* in vnum locum. *Calamos leues*, ita iunge; vt sit fistula e tenui arundine facta. vt *arundo calamo leui* in Moreto 62. Sic est epitheton culmi, stipulae. In vss. 3. 6. 12 color ductus ex Theocr. Idyll. I, 12 sqq.

4. *maior* natu. Sic *maximus* absolute Aen. VII, 532. Quanto haec iucundiora sunt Eclogae tertiae principio! Ἀλλὰ πίθεσθ'· ἄμφω δὲ νεωτέρω ἐστὸν ἐμεῖο Iliad. α, 259. 5. *mutantibus* (eas) *Zephyris* reddit rationem τοῦ *incertas*, quod non

Siue antro potius succedimus. Adspice, vt antrum
Siluestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
MO. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?

a m. pr. et pr. Voss. *nutantibus* haberent, reposuit Burm. Vulgo vbique *motantibus:* quod equidem haud deseruissem. Modo recte accipias *Zephyris motantibus* scil. eas vmbras. Nisi alteram malis *motantibus* esse *mouentibus se.* Etiam Ecl. VI, 28 *rigidas motare cacumina quercus.* Nunc cum alterum et ipsum locum tueri possit, retinetor illud, ne iterum variet vulgata lectio. Mutauit tamen iterum Wakef. quem cf. ad Lucret. IV, 78. 6 *antra* Parrhas. *subsedimus* Zulich. 7 *paucis* Leid. e glossa. *variis* coni. Schrader. Opposita sunt: *rarum — continuum.* 8 *certat* antiquiores fere omnes cum Arusiano Messio. v. Pier. et Heins., quod equidem praeferam. Accommodatius etiam sic vs. sq. sententiae dictum. E nostris idem habet Goth. sec., sicque Edd. Aldd. et hinc aliae. *certet* tamen praesidium habet in Oblongo Pierii, tum in multis aliis. In edd. praeiuit Flor. ex emend. Angelii: tum Fabric. *solum tibi certet* Franc. 9 *certet Phoebum;* hoc ordine plures Pier. et Heins., et inter edd. Ald. tert. et hinc aliae. Alii *Phoebum certet.*

pro vituperio vmbrae haberi debebat, cum sit longe elegantissima rerum imago. Sic *vmbrae tremulae* apud Calpurn. Ecl. V, 101. 7. *labrusca* vitis siluestris, ἀγριάμπελος. v. Plin. XXIII, 1. cf. Martin. Vitibus obductae speluncae, vtpote quae amoenitate se commendant, passim laudantur. Habent scilicet poetae ex Homeri splendida descriptione antri Calypsus Odyss. ε, 68. cf. 63. *raris* autem hic non vrgendum, vti Burm. et Martin. faciunt; alias in vitio hoc esset, quod rari sunt racemi; sed simpliciter notat naturam racemorum, siue vuarum, passim e palmitibus per antri ostium serpentibus pendentium, vt adeo per interualla dies intret.' Ita et Ecl. VII, 46 *Et quae vos rara viridis tegit arbutus vmbra.*

9. *Quid si idem certet.* Aut dictum hoc cum sensu modestiae, vt Amyntam vnum omnes superare dicat; aut

ME. Incipe, Mopſe, prior: ſiquos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
Incipe; paſcentis ſeruabit Tityrus haedos.
MO. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina deſcripſi, et modulans alterna notaui,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.

11 *vt* Leid. Mentel. 13 *Immo etiam viridi* Zulich. *in viridi n. quae in c.* Parrhaſ. Heinſius adſcripſerat: *in viridis— fagi.* 14 *deſtrixi* Goth. pr. an *deſtrinxi?* Sed vitium eſt; ſic idem Ecl. VI, 12 *praeſtrixit: modulansque alterna* Zulich. *notauit* vitium eſt Ald. 1527. 15 *iubeto, vt certet A.* Rom. Longob. Medic, Pier. cum quatuor Heinſ. et Lengnich. Omittitur tamen melius *vt.*

eſt inuidioſe dictum: vt pungat paſtorem laus aemuli, eamque adeo ille eleuet, vt ex audacia potius, quam artis confidentia, certare eum cum melioribus ſignificet. *Hoc eum audere, vt ſe mihi aequiparet, mecum certet, nihil mirum, cum idem ille ſatis temerarius ſit, vt vel cum diis congrediatur.* Firmes hoc ex v. 15 *tu deinde iubeto certet Amyntas.* Apud Theocritum dictum eſt ſine obtrectatione et inuidia IV, 8 *Φαντί νιν Ἡρακλῆϊ βίην καὶ κάρτος ἐρίσδεν.*

10. Ex Theocr. I, 19 ſq. Nil niſi nota aliqua paſtoritiorum carminum argumenta h. l. memorari et vulgaria paſtorum nomina recitari puta; qua de re dictum in Nota ad Ecl. II, 24. Male hic aut Phyllis a Demophoonte amata, aut Codrus, Athenarum rex, nominaretur. De Codro paſtore infra quoque VII, 22. 26. *iurgia Codri,* carmen reſpiciunt, quo is cum alio paſtore cantu contenderat. Ita Ecl. III inſcribi poſſet: Iurgia Damoetae et Menalcae.

14. *alterna notaui,* per alterna, alternatim canens verſiculum, et eundem mox incidens in corticem. Etſi non leuis opera eſſe debuit, totum hoc, quod ſequitur a v. 20, carmen incidere cortici. 15. Vid. Theocrit.

ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuae,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer; ſucceſſimus antro.
Exſtinctum Nymphae crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coruli teſtes et flumina Nymphis:
Quum, conplexa ſui corpus miſerabile gnati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non vlli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boues ad flumina; nulla neque amnem

18 *mihi* Zulich. *cedet* tres ap. Burm. cum Goth. ſec. 19 *Tu ſed d.* Rottend. *ſuccedimus* tres cum Goth. pr. 20 *Daphnin.* Etiam hic *Daphnim* alii ſcripti et editi: at inf. *Daphnin ad aſtra feremus.* cf. ad II, 26. 22 *Eſt complexa* vnus Heinſ. 24 *Nonnulli* fragm. Moret., male. 25 *vlla nec* nonnulli. vid. Heinſ.

V, 92—95. 17. *ſaliunca* herba ignota, forte *nardus Celtica.* vid. Martin. Iulio Sabino genus virgulti aſperi eſt.

20. Luctus ſuper Daphnidis, antiqui iſtius paſtoris Siculi (conſ. Argum.), morte, quem poeta nunc carminis argumentum facit, ſatis declarat luſum ingenii, non verum affectum et ſenſum ex funere vero. Itaque luctus declaratur phantasmatibus antiquorum poetarum: ſentire eum et armenta et feras 25—29, et ipſos agros ac prata 35—39. Mater eius fuit Nympha, a Mercurio oppreſſa. Retracta igitur res in aetatem heroicam et mythicam: ſicque excuſes dithyrambicam fere vſſ. 27 ſqq. audaciam. *crudeli funere,* ſimplic. acerba morte. 23. *aſtra vocat crudelia;* h. innocat, inclamat, deos et aſtra incuſat. Ieiunum eſt, quod vulgo aiunt: dicit aſtra eſſe crudelia.

24. Non paſtores prae luctu armenta ad paſcendum, et poſt paſtum ad flumina egerunt. conf. Burm. Moſch.

Libauit quadrupes, nec graminis adtigit herbam.
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri siluaeque loquuntur.

ad flumina nota, nec amnem Zulich., non infelici aberratione: modo *frigida* non praecederet. *ad flumina nulla* iungebat Longob. 26 *quadripes* codd. etiam hic. vid. Pier. 27 *gemuisse* Rom. Pierii. 28 *ferae* Parrhas. Mentel. tert. a m. sec. et vnus Heins., quo alludunt Menag. sec. et Ven., in quibus *fere*. Hactenus nihil interest, seu *siluae ferae* seu *montes feri* dicantur. *montes feri, loca fera* h. inculta et alibi occurrunt. Markland. ad Stat. II Silu. 6, 13 coni. *montesque, feras, siluasque loquuntur* scil. homines; ingeniose quidem. Verum vid. Notam. Tum parum placent *ferae* inter *montes* et *siluas*.

III, 23. 24. Nemes. II, 29. Adeoque ea fuere impasta per eos dies. 26. *graminis herbam* puta hic et Ouid. Met. X, 87. Liu. I, 24 dictam esse, vt *cytisi, loti*, herbam, nempe cum de virenti germine fruticis cuiuscunque agitur; nisi noto poetarum more pro herba graminea dictum malis, cum *gramen ipsum inter herbas vulgatissimum sit:* Plin. XXIV, 19.

28. *montesque feri silvaeque loquuntur.* Montibus et siluis vocem dari, satis notum est; et si *ingemuisse montes siluasque* dixisset, aut *queri,* aut *loqui,* eodem, cum isto, sensu, vt in exemplis a Burmanno fieri deprehendas, et in Bionis Idyll. I, 32, nihil offenderet: solet enim rebus inanimatis sensus, adeoque et vox tribui: sic inf. 62 *Ipsi laetitia voces ad sidera iactant Intonsi montes; ipsae iam carmina rupes, Ipsa sonant arbusta.* cf. X, 14. 15. Sed hic est: *montes et siluae memorant, narrant, leones ingemuisse.* Nam pro *resonare* accipi *loqui* non potest, cum praeteriti temporis rem τὸ *ingemuisse* indicet. Itaque dicendus est poeta paullo durius expressisse idem illud, quod ante dixerat: *coruli testes et flumina Nymphis:* si sunt testes, si meminerunt, nunc etiam narrant audita. *Leones Afros* pastorem in Sicilia extinctum deflere vix poeta credi voluit; sed est epitheton ornans; vt mox *Armeniae tigres* et supra *Cydonia mala*. *Sithonia*

Daphnis et Armenias curru ſubiungere tigris
Inſtituit; Daphnis thiaſos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.

29 *currui* vnus Moreti' pro var. lect. *Armenia* Rom. et Leid. 30 *Baccho* vbique editum video. *Bacchi* ex antiquioribus Pierii et Heinſ. probatum Heinſio repoſuit Burm., memor verſus Aen. VII, 390 *etenim molles tibi ſumere thyrſos;* iterum eiecit Brunck., cum *Baccho* exquiſitius ſit. *thyrſos* Parrhaſ. Cum *inducere thiaſos* obſcurum eſſet Heinſio, coniiciebat: *thiaſos indicere Bacchi. indici* enim ſacra ſollennia et feſti dies ſolent: quod copioſe adſtruit Heinſ.; forte multo magis hoc ex vſu loquendi foret; ſed et hoc Daphnidis laudibus conuenit, vt ipſe duxiſſe choros dicatur. Poſſis quoque accipere *inducere,* inferre in vitam, vſum, inſtituere. *θιάσους, τελετὰς εἰσάγειν*, vt bene Mitſcherl.

nix; et quod multo magis mireris Ecl. X, 59 *libet Partho torquere Cydonia cornu Spicula.* Circumſpectius hunc colorem ſervaſſe videas Moſchum in epicedio Bionis, quod ante oculos habebat Virgilius, quum Daphnidem ſcriberet; vti Virgilium Nemeſianus Ecl. I, 72—74. Sunt tamen *leones* ſequentibus tigribus adiungendi, vt et ipſi a Bacchi leonum domitoris fabulis petiti et hic memorati ſint: Daphnidem fleuiſſe leones et tigres, quos in Bacchicis orgiis ille domare didicerat.

29. Haec et ſqq. paullo abruptius poſita, ſimpliciter eo interpretanda ſunt, vt, ad augendas eius laudes et amplificandam dignitatem, Daphnidem ſuum vnum ex Bacchi commilitonibus et ſociis fuiſſe fingat, qui ſacra Bacchi inſtituerit inter paſtores, atque adeo caerimonias in Liberalibus ſollennes exhibuerit, inter quas Bacchi res geſtae inprimisque ad Indos expeditio repraeſentari ſolebat. Quam conuenienter haec de Daphnide paſtore narrentur, non dicam. Bacchum autem curru tigribus iuncto vehi, innumeris monumentis conſtat (cf. Montfauc. *Ant. expl. Vol. I, tab.* 158.) 30. *thiaſos inducere Bacchi* accipio pro ſimplici *ducere* choros bacchantium, quales ſaepe in anaglyphis et gemmis. Verſu 31 thyrſum

Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuae,
Vt gregibus tauri, ſegetes vt pinguibus aruis:
Tu decus omne tuis; poſtquam te fata tulerunt:
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſaepe quibus mandauimus hordea ſulcis,
Infelix lolium et ſteriles naſcuntur auenae.

32 *eſt* abeſt a Menag. ſec. *eſt et vitibus* Moreti quartus, qui et mox: *Et gregibus t. ſ. et p.* In Theocr. VIII, 79 τᾷ δρυῒ ταὶ βάλανοι κόσμος. Accommodatius hoc quam: *Vitis vt arboribus decori eſt.* Arboribus ornatus ex pomis et frondibus eſt. Io. Schrader. coni. *Fetus vt arboribus decori eſt.* Vt Ge. II, 390 *Ergo omnis largo pubeſcit vinea fetu.* Sic ſaepe *fetus: Arborei fetus.* Quid tamen? ſi poeta de vlmis et populis cogitauit, quibus iunctae ſunt vites? Ornat vlmum vitis, vitem vua. 34 *tulere* vnus Heinſ. et Goth. vterque. 36 *quidem* nonnulli apud Pier. 37 *dominantur* vulgo editum. Eſt tamen *naſcuntur* omnibus fere in vetuſtis. Iam alterum iſtud: *ſteriles dominantur auenae* extat etiam in Georg. I, 154; docuit vero Heinſ. ad h. l. et ad Aen. V, 466. IX, 814, Virgilium, ſi hemiſtichio verſuue eodem bis vtatur, vocem fere vnam alteramue immutare ſolere. Itaque hic *naſcuntur* verius viſum.

deſcribit, quem bacchantes geſtabant.

32. Ex Theocr. VII, 79. 34. Ornauit hunc luctum Moſchus Idyll. III, 66. *fata tulerunt*, abstulerunt. σὲ δ' οὐλομέναι κῆρες· ἕλοντο Apollon. IV, 1485. Hom. Iliad. β, 302 οὓς μὴ κῆρες ἔβαν θανάτοιο φέρουσαι. 35. *Pales et Apollo* Nomius *agros reliquerunt*, deliciis ſuis, Daphnide inquam, ſibi ereptis et ablatis, vt ſolitudinem agrorum fugerent. Summo cum affectu haec, ad iacturae magnitudinem dolorisque grauitatem, dicta ſunt. Cum ea tamen morte eorumdemque deorum diſceſſu, agros ſumma ſterilitas occupare debuit; itaque verſuum ſequentium ſententia inde exoritur. 36. 37. In iis ſulcis, quibus *hordea*, quod hic omnino pro quouis frumenti genere dictum, ferebamus, *infelix lolium* (infecundum, vt contra *felix ſeges*), et *auenae*, vani

Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus et ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo ſuperaddite carmen:

38 *viola et p.* Rom. Zulich. Diomedem Grammat. *purpurea* legiſſe ſuſpicatur Heinſ. 39 *aut ſpinis* Zulich. *creſcit paliurus* Menag. pr. e gloſſa. 40 *montibus* Goth. pr. *frondibus* Voſſ. et fragm. Moret. cum Goth. ſec. *frontibus* vnus Leid., vt ſertis tempora cingant; probatum Klotzio Opuſc. p. 300. *aras* Pierii Rom., vnde ille legit: *inducite frondibus aras*, vt Manibus arae ſertis cinctae ponantur. Sequitur hoc Catroeus. Nec per ſe improbum. Sed tuetur vulgatam locus Ecl. IX, 19 *quis humum florentibus herbis Spargeret aut viridi fontes induceret vmbra;* quamquam ad ſententiae rationem reddendam nihil inde auxilii accedit, de qua vid. Not. Alio modo dicitur *fontes inducere*, vbi de ſatis agitur; vt Columella X, 143 *et primum moneo largos inducere fontes.* inf. Ge. I, 106 *Deinde ſatis fluuium inducit riuosque ſequentes.* At in noſtro eſt *inducere vmbras fontibus*, h. obducere vmbra fontes. 42 *et* ante *tumulo* deeſt in Moret. quarto.

culmi vitioſi frumenti (*Flughaber,*) naſcuntur. 38. vid. Theocr. I, 132 ſq. *purpureus narciſſus*, a purpureo calyce. *paliurus* fruticis ſpinei et rubi ſeu rhamni genus, *Chriſtdorn, Rhamnus paliurus Linn.* vid. Martin. ad h. l. et Schreber ad Theocr. XXIV, 87.

40. *Spargite humum foliis*, ſi proprie accipias, hoc non niſi de florum ac frondium ſparſione per humum exponi poteſt. Horat. Od. III, 18, 14: *Spargit agreſtes tibi* (Faune) *ſilua frondes.* Fieri hoc putandum eſt in honorem Daphnidis. *inducite fontibus vmbras*, multo magis vagum et indefinitum eſt: ſiue ſic accipias, vt arbores ponantur circa fontes, ſiue vt rami frondentes: quod et ipſum ad honorem quodammodo factum ſpectare dicas, frondibus et corollis circa fontem ſuſpenſis. An vero hoc circa omnes fontes fieri debet, et quorſum?

Daphnis ego in ſiluis, hinc vsque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poeta,

45 *nobis carmen* ap. Probum Grammat. ſuauius ad aurem.

Aiunt ritum funebrem eſſe: ſed quis eum vsquam memorauit? Circa tumulum arbores ſeri mos fuit (v. c. Iliad. ζ, 419), non vero circa fontes. Si porro de arboribus ponendis ac ſerendis accipias, accommodatum erit, vt priore quoque loco *ſpargere humum foliis* de ſatione florum accipiamus. Firmat hanc rationem locus Eclogae IX, 19 *quis humum florentibus herbis ſpargeret, aut viridi fontes induceret vmbra?* Neutrum tamen inter honores mortuis habitos memorari vsquam vidi; quamquam ad fontes et in viretis olim ſepulcra facta eſſe, et, *frondes ferre*, inter honores et munera mortuorum habitum eſſe, non ignoro. conf. locum, in quo cum noſtro certat, Nemeſiani Ecl. I, 64 ſqq. Nihil, quod ad rem faciat, afferunt interpretes, neque locus Horatii Carm. III, 13, 2. O fons Banduſiae — *Dulci digne mero nec ſine floribus*; recte huc refertur. Videtur mihi res ſic expedienda, vt tumulum iuxta fontem factum intelligamus. Sic in honorem defuncti paſtoris, noto more, humus floribus et frondibus ſpargitur ac circa tumulum arbores ſeruntur. Incuſandus tamen vel ſic poeta, quod ad ſenſum animi et oculi non ſatis diſerte rem expoſuit. Popius, expreſſurus haec, ad alia delabitur *Paſtor.* IV, 21 ſq. 43. Theocr. I, 120. 121 Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος, ὁ τὰς βόας ὧδε νομεύων, Δάφνις ὁ τὼς ταύρως καὶ πόρτιας ὧδε ποτίσδων; quos verſus, cum multo maiorem ſimplicitatem habeant, mireris Virgilianis poſthaberi. *hinc vsque ad ſidera notus*, epicum eſt, nec in paſtoritio carmine ſatis placere poteſt. Si tamen exemplo defendi poteſt, quod non per ſe probes, eſt locus haud multum diſpar in Theocr. VII, 92. 93.

45. Vid. Theocr. I, 1 et 7 etc. VIII, 78—83. Compara Popium *Paſtor.* IV, 1—4.

Quale ſopor feſſis in gramine; quale, per aeſtum
Dulcis aquae ſaliente ſitim reſtinguere riuo.
Nec calamis ſolum aequiparas, ſed voce magiſtrum;
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec quocumque modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus; Daphninque tuum tollemus ad aſtra;
Daphnin ad aſtra feremus: amauit nos quoque Daphnis.
MO. An quidquam nobis tali ſit munere maius?
Et puer ipſe fuit cantari dignus; et iſta
Iam pridem Stimicon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,

46 *laſſis* Rom. *per gramina* apud Priſcian. VII. 47 *reſtringere* ſeriores tres, ex more. 48 *aequiperas* ſcriptum in vetuſtioribus. v. Heinſ. 53 *An quicquid* Gud. *tali nobis* Voſſ. et fragm. Moreti. *Et, puer, ipſe* interpungit Wakef. coll. v. 19. 55 *Stimichon*, *Stimycon*, varie ſcribitur. *Sthymacon* et *Stimethon* Gothani. In Seruianis confunditur *Σιμιχίδης* ap. Theocr. „nonnulli Stimichonem patrem Theocriti dicunt" hoc quidem parum certa fide. Verum probabile inde fit, *Stimicon* in noſtro corruptum eſſe ex *Σιμίχων* v. Koen. ad Gregor. Cor. p. 133. *Simichus* repoſitum eſt in edit. Parmenſi. 56 *lumen* Menag. alter et Franc.

aquae riuo poetis perpetuum: vid. ad Ecl. VIII, 87. 48. *ſed* etiam *voce*, cantu, magiſtro par es. 49. conf. Theocrit. I, 3. 4. 5. 51. *tollemus ad aſtra*, poteſt eſſe: in caelum et inter diuos ſublatum canam; Eſt tamen verius ex vſu loquendi et ſimplicius: celebrabimus, vt IX, 29 *Vare, tuum nomen — Cantantes ſublime ferent ad ſidera cygni:* et ſup. 43 *hinc vsque ad ſidera notus*. Porro 54 *puer* eſt Daphnis. Sic v. 49 *puer* erat Mopſus, etſi aetate maior ſup. 4.

56. Iam Daphnis deus factus celebratur, atque adeo ei,

Sub pedibusque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſiluas et cetera rura voluptas
Panaque paſtoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi laetitia voces ad ſidera iactant
Intonſi montes; ipſae iam carmina rupes,

Sicque Giſan. et Canter. et poſt illos Klotzius Opuſc. p. 501. *nome*[illegible] Menag. prior. 58 *et cetera rura.* Quam vim *cetera* h. l. habeat, non video. Erant tamen epitheto quae adiungi poterant: *florea. roſcida.* Nunc video, etiam Io. Schrader. coni. *ſecretaque. ſecuraque.* Poterat quoque ſcribi *ſiluas, et agros, et rura.* 59 *paſtoresque ſimul* Menag. alter. *videt* Ven. *Dryades* Rom. et Leid. 61 *malum* alii apud Pier. et Heinſ. pro *dolum. meditatur* Menag. pr. 62 *laetitiae voces* Mentel. pr. *iactant vel tollunt* mſ. Köler. 63 *ipſae et iam* Rom.

tamquam nouo numini agreſti, ea omnia tribuuntur, quae ſiue deorum olim in terris praeſentiae tribuebantur, ſiue deorum honoribus inſtitui ſolebant; ſumma ſcilicet laetitia etiam ferarum et rerum inanimatarum 58—64. Inde ſacrum annuum ei inſtituendum narrat 65—80. *Candidus,* ſplendens, micans, vt ſidus. cf. Cerda. Locus autem longe dulciſſimus. 58. *alacris* ratio poetica cum *voluptas* iungi docet. 61. Non ſcilicet illa ſiluarum et agrorum laetitia eſſe poterat ſine ſecuritate: quam per *otia* declarat. Ab hac itaque enuntiationem mutuatur poeta. Et vſ. 62 omnium adeo rerum naturae ea laetitia communis eſſe ponitur. Ductum autem ex Theocr. XXIV, 84. 85 videtur, vbi, Hercule inter deos recepto, lupus non amplius inſidiatur hinnulo. 63. *Intonſi montes* ſunt ſiluoſi, incaedui, vt *Seru.* Paullo aliter *tonſae valles* Georg. IV, 277 ſunt quas pecudes tondent, depaſcunt. *tonſa humus* Ouid. Rem. 192 deſecto gramine vel foeno. Non vno itaque modo hoc dicitur. Quibus ipſis con-

Ipſa ſonant arbuſta: deus, deus ille, Menalca!
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phoebo;
Pocula bina nouo ſpumantia lacte quot annis
Craterasque duo ſtatuam tibi pinguis oliui.

64 *deus ipſe* Longob. et Medic. *Menalcas* Goth. pr. 65 *an* Menag. 66 *duoque altaria* vulgo ante Heinſ. *duo altaria* in nonnullis. *duas altaria* iam e Longob. probabat Pier., ex Gud. et aliis adſtruxit Heinſ. 68 *Craterasque* iam inde ab Aldo editur; in aliis *Crateresque*. Contra vulgg. *duos*. At *duo* iam e Rom. commendauit Pier., nunc Heinſ. recepit, aliis aſſentientibus. *oliuae* duo Moret. et fragm. Interpunxi nunc plene poſt *oliui*, in fine vſ. 68, vt diuerſa ſint ſeqq. a ſuperioribus. v. Notam.

cidit dubitatio Martini, qui non niſi *a pecude depaſtos* intelligi poſſe putabat. 64. O Menalca, ipſa arbuſta reſonant: Deus, deus ille!

65. Nunc ſacrum ei annuum decernit. Primo eum inuocat: *ſis bonus o felixque tuis.* *felix* eſt propitius, vt Aen. I, 330 *Sis felix, noſtrumque leues quaecunque laborem.* v. Seru. et Intpp. Mox ſacrum eius cum alio ſacro Phoebi coniungit: quod obſeruatu dignum eſt: heroi igitur cum deo: forte tamquam cantus praeſide. Porro nouum hoc, quod non vtrique vna ara ſit, vt *σύμβωμοι* ſint; ſed quod vtrique *ſua* ara, et quidem vtrique *duae arae*, adeoque *quatuor* ponuntur. Cuius rei equidem rationem noui nullam. 66. *duas altaria Phoebo*, duas aras Phoebo, quae ſint altaria; vt, quod diſcrimen inter vtrumque faciunt grammatici, poeta ſequatur (vid. Heinſ.), Phoeboque adeo, tamquam ex ſuperis diis, altare, Daphnidi, heroi, aram dedicet. Non tamen placet in poeta iſta grammatici ſubtilitas; et potuere duo vocabula promiſcue a poeta poni, communi more. Obſeruandum autem, Daphnidi vt heroi ſacrum fieri lacte, oleo, vino, adeoque λοιβῇ, σπονδῇ· non victima caeſa. Idem Nymphis et Pani fit apud Theocr. V, 53. 54 et 58. 59, vnde haec expreſſa ſunt. *nouo lacte*, vt

Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in vmbra,
Vina nouum fundam calathis Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas et Lyctius Aegon;
Saltantis Satyros imitabitur Alpheſiboeus.

69 *altaria* Medic. Pierii. 70 *ſin aeſtus, in vmbra* coni. Waddel. p. I. 71 *infundam* Menag. et Moret. quart., it. Pier. Oblong. *noua infundam* Moret. ſec. Aberrationes in *Artuſia* vid. apud Pier. et Burm.; it. mox in *Lyctius*. Eſt ἡ Ἀρισυσία χώρα, inſulae Chii, et *Λύκτος*, vrbs Cretae.

Ecl. II, 22 *Lac mihi non aeſtate nouum non frigore deſit.* 69—73. Ex multo ſuauiore loco Theocr. VII, 63 ſqq. adumbrata. Ambiguitas eſt in ſqq. ſintne omnia reuocanda ad feſtos dies in Daphnidis honorem habendos, an ad honorem et memoriam eius recolendam in quibusuis ſollennibus, vt ei tamquam heroi ſeu deo libatio fiat; etſi nonnulla interponuntur, quae ſacrum in eius honorem inſtituendum arguant. Videtur itaque ſic ſtatuendum eſſe, vt v. 69 ſq. de ceteris ſollennibus ac feſtis diebus memoret, quibus inter epulas feſtas *Daphnidi* quoque *libatio fiat:* hoc eſt vſ. 71 *fundam*. 70. *Ante focum, ſi frigus erit:* quod ſane et ipſum oblectationem facit; vnde poetae et hoc memorant. cf. ad Tibull. II, 1, 29. 71. *Vina Ariuſia* ex promontorio et tractu Ariuſio in inſula Chio. v. Heinſ. ad h. l., et Potter. ad Clement. Alex. Coh. pag. 184. Etiam horum mentio a paſtore facta reprehenſione digna viſa Klotzio Opuſc. p. 287; defendi tamen poteſt, cum inter Chium et Siciliam commercia ſatis multa fuerint, cumque in carmine maioris ſpiritus verſetur poeta. *nouum nectar;* fuit ſcilicet vinum dulce. *Calathus* h. l. vaſis et calicis genus. 73. *Saltantes Satyros imitabitur:* ſimpliciter pro ſaltabit: ſcil. Satyrorum more, incondite: vt Georg. I, 350 in ſacro ante meſſem *Det motus incompoſitos et carmina dicat.* Male accipit Baxter. ad Horat. Epiſt. II,

Haec tibi ſemper erunt, et quum ſollemnia vota
Reddemus Nymphis, et quum luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadae:
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

74 *dona* Parrhaſ. et pro var. lect. vnus Leid. 75 *et colluſtrabimus* tres. *conluſtrabimus* vnus Burm. 76 *amauit* Gud. a m. pr. 77 *paſcuntur* Gud., quod tuetur Cort. ad Plin. II Epp. 9, f. 78 Verſus repetitus Aen. I, 609.

2, 125, vt ſit, Satyrum ſaltabit.

74. 75. Ea, quae antea omnibus diebus feſtis ſe facturum eſſe dixerat, nunc ad duo ſollennia inſigniora reuocat: alterum Nympharum, alterum luſtrationis agrorum. Ipſe poeta paullo ante v. 69. 70 bina binis ſollennibus tempora aſſignat, alteri feſto hibernum, alteri aeſtiuum: nec tamen iſta ad h. l. referri poſſe videntur. Apud Romanos ſollenne Nymphis inſtitutum fuiſſe aliunde vix conſtat. *Luſtratio agrorum,* ſiue ambarualia, moribus quidem Romanis fiebant ſub caſum hiemis, iam vere ſereno. v. Georg. I, 340, et ad Tibull. II, 1 pr. Fatendum igitur eſt, ad Siculos potius ritus accommodata haec haberi debere. Itaque cogitandum ſimpliciter de feſto Nympharum, et altero feſto agrorum luſtrandorum. Diſcernit ipſe poeta paullo poſt v. 79 ſacrum Bacchi et Cereris ab illo, quod Daphnidi inſtituetur.

76—78. Faſtiditum nunc hoc, quod delectare debuit nouum dictum in poeta, h. l. Aen. I, 607 ſqq. et Ecl. I, 60 ſqq. vt temporis duratio per eiusmodi inductiones declaretur. — *dum rore cicadae;* antiqua opinio. vid. Heſiod. Sc. Herc. 395. Theocr. Idyll. IV, 16. cf. Vrſin. Cer-

Vt Baccho Cererique, tibi ſic vota quot annis
Agricolae facient; damnabis tu quoque votis.
MO. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona!
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam litora, nec quae
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta;
Haec nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Haec eadem docuit, Cuium pecus? an Meliboei?

79 *tibi ſua* Moreti quartus. 80 *damnabis — votis.* Placebat Heinſio *voti.* Sed vtrumque recte. 81 *pro munere* Leid. alt. *digna* Parrhaſ. *vota* vnus Leid. 82 *nec mentis ſ.* fragm. Moret. 85 *donauimus* ap. Probum in Inſtitutis art. et in pr. Mentel. et Reg., quod de parato Menalcae ad donandum animo accipit Muſon., parum apte. *ante*, antequam diſcedimus. Paullo ieiunius hoc a poeta inſertum. Praeſtabat ſaltem *ecce.* Coniicit hoc idem Io. Schrader. et laudat VI, 69 *Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſae.*

da. 79. 80. Referetur ergo Daphnis in deorum agreſtium numerum. *damnabis tu quoque votis*, h. eo, quod homines earum rerum, quas a te precati erant, compotes facis, obligabis eos ad vota, quae ea quaſi ſub conditione fecerant, ſoluenda. Res ſaepe obuia. ſic et *voti reus* Aen. V, 237. Formula ſollennis: *damnatus voti*, ſed et *voto.* Spectat autem hoc ad numen declarandum, vt non modo ſacra, verum vt etiam preces et vota ad eum, qui inter deos relatus eſt, fiant, vtque vota, re impetrata, ei perſoluantur. Simili modo numen declaratur per iusiurandum: *Iurandasque tuum per numen ponimus aras.*

82. *veniens auſter* eſt oriens, flare incipiens. vid. Burm. 83. Certauit cum Theocr. I, 7. 8. 86. 87. Exordia carminum ad ea declaranda poſita vt ſup. v. 10. 11. Ex vſſ. 86. 87 haud te-

MO. At tu sume pedum, quod, me quum saepe rogaret,
Non tulit Antigenes, et erat tum dignus amari,
Formosum paribus nodis atque aere, Menalca.

88 *Ac* Moreti quart. *me dum saepe* Ven. 89 *erat cum* pr. Moret. *tune* qu. Moret. et Ven.

mere suspicio nata, voluisse Maronem sub Menalcae persona agnosci: cum sua carmina memoret: Ecl. II et III.

88. Cf. Theocr. VII, 43. 44.





ECLOGA VI

SILENVS*)

ARGVMENTVM

Exordio praemisso poeta se, parum feliciter tentato carmine epico, redire ait ad carmen bucolicum; Vari tamen laudibus celebrandis et hoc haud impar fore 1—12. *Inde narrat, duo Satyros cum Nympha Aegle Silenum iacentem aggressos adegisse, vt sibi carmen caneret* — 30. *Exponit inde summatim poeta* 31—63 *carminis argumentum, quod mythicum est; attigerat Silenus fabulas primo e cosmogonia* 31 — 40; *inde alias, promiscue memoratas, inter quas copiosius exponit Pasiphaes infaustum amorem tauri* 45—60. *qui*

*) *Silenus.* Adscriptum praeterea in edd. *Faunorum, Satyrorum, et Siluanorum delectatio.* Hoc et codd. habent; nonnulli pro *Siluanorum Silenorum*, ab aliis voc. omnino abest. Pro *Silenus* in aliis praescriptum *Varus.*

cur eum potiſſimum detinuerit ſi quaeras, cauſſam idoneam non reperio, praeter lubitum poetae. Repente inde ad Gallum carmen deducitur, et ad eius laudem poeticam et carmina inchoata 64 — 73. *Tum iterum ad fabulas redit* 84. *Veſpere ingruente facit Silenus finem canendi* 85. 86.

Felix in huius Eclogae argumento et eius tractatione fuit poeta. Iucundiſſimis enim, dulciſſimis, ac pulcerrimis rerum imaginibus omnis haec narratio diſtincta eſt, qua Silenus ex antiquiſſimorum poetarum ac philoſophorum rationibus originem rerum canit, atque inde per fabulas ornatum poeticum maxime admittentes vagatur. Non enim, quare cum Grammaticis, qui Syronem huc vocant (de quo v. ad Pſeudodonat. ſ. 79*), ad Epicuri potiſſimum placita v.* 31 *ſqq. referam, video; quid? quod quatuor elementa, e quibus vniuerſum ibi conſtruitur, quae ad Empedocleam rationem pertinent, ab Epicureorum principe Lucretio exagitantur I,* 717, *et nititur tota de Virgilio Epicureae philoſophiae ſectatore fabula fide Pſeudodonati et Seruii, aut potius vaniſſimorum hominum, qui nomina iſta ſunt mentiti. Fuit autem antiquiſſima aliqua reconditior fabula de Sileni philoſophia et ſuper res naturales et ethicas disputationibus; neque vanum eſt, quod Seruio inſertum eſt ad v.* 13 Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio, ſed a Theopompo translatum. Is enim apprehenſum Silenum a Midae regis paſtoribus dicit crapula madentem et ex ea ſoporatum; illos dolo aggreſſos dormientem vinxiſſe, poſtea vinculis ſponte labentibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti reſpondiſſe. *Locus fuit hac de re claſſicus in Theopompi Thaumaſiis: vnde excerpta particula apud Aelian. Var. Hiſt. III,* 18, *vbi vid. Intpp. et quos laudant. Appoſita ibi narratio Sophiſta aliquo dignior de terra Meropide in Oceano ſita my-*

*thice exornata. Antiquior tamen et ex domesticis Phrygum *) de Mida fabulis ducta mythi auctoritas fuit; saltem Pindari, (Fragm. CLII, p.* 148*) nam, quod ille Silenum cum Olympo confabulantem induxit, coniunctum cum illo fuit; est enim Olympus Marsyae Phrygis alumnus. Vocem inde* ἐφήμερος *pro homine laudat Schol. Aristoph. Nub.* 223 *et ex eo Suidas: (in Pindaro esse debuit,* ὦ τάλας ἐπάμερε *—) Seruata ex dictis illis sententia:* non nasci homini longe optimum esse, proximum autem, quam primum mori *Cic. Tusc. I,* 48, *vnde habet Lactant. Inst. III,* 19. *Ex Plutarch. Consolat. ad Apollon. p.* 115 *discimus, Aristotelem in Eudemo haec latius exposuisse, vnde ibid. D.* Δαίμονος ἐπιπόνου καὶ τύχης χαλεπῆς ἐφήμερον σπέρμα, τί με βιάζεσθε λέγειν ἃ ὑμῖν ἄρειον μὴ γνῶναι. *Memorabile autem hoc, quod Silenus nunc inter canentes deos habetur. Quod eum vinciunt, vt cogant canere, Satyri, a furore vaticinantium petitum esse putabimus, quem detrectabant vates: vt vel de Pythia notum. Catroeus, et post eum Martinus ac Wartonus, qui anglicis versibus Eclogas reddidit, si quaeritur, quorsum physicis placitis fabulae istae a v.* 43 *sqq. subiectae sint, rationem comminiscuntur satis subtilem; tradi scilicet non minus moralem quam naturalem Epicureorum philosophiam, qua reuocentur inprimis a cupiditatibus et immoderatis animi perturbationibus homines; haec autem praecepta, vt decebat poetam, expressa esse fabulis de turpi amore Herculis et Pasiphaes, de superbia Proetidum, auaritia Atalantae et immodico luctu Phaethontiadum sororum. Sed Virgilium eas tantum fabulas sequutum esse apparet, quae et frequentatissimae in veterum carminibus essent, et ornatum poeticum*

*) Phrygum s. Brigum, cum adhuc loca sub monte Bermio in Macedoniae postea dictae finibus inhabitarent: Herodot. VIII, 138. Conon Narrat. I. cf. ad Philostrati Imagg. I, 22 notata. Adumbrauit inde sua de Mida et Sileno Ouid. Met. XI, 90—99.

inprimis admitterent. Itaque alias disertius exponit, aliarum non nisi argumenta commemorat, et delectationi adeo studet, vt inter antiquas illas fabulas Galli sui meminerit; loco parum idoneo, nisi versus transponere placuerit: qua de re v. inf. ad 64. *Formam et colorem ab hoc carmine ducebat Gesnerus elegantissimus poeta, cum* Cantharum fractum *scriberet, sed nollemus eum carminis grauitatem ad rem leuissimam deflexisse; quo ipso omnis volnptatis fructus interceptus est.*

Ceterum Varo inscriptum est carmen: de quo vid. Excurs. ad hanc Ecl. Fabulam de recitata hac Ecloga a Cytheride mima et Ciceronis exultatione vid. in Pseudodonati Vita Virg. s. 41.

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, neque erubuit siluas habitare, Thalia.

1 *Syracosio.* Ita Romanus Pierii. Συρακόσιον ᾆσμα. Vulgo *Syracusio*, mendose: quod iam Benedictus monuit. *Syracuso* Moreti alter, Menag. alter et Parrhas. 2 *neque* e scriptis reposuit Heins. pro *nec. siluis* Rom. Pierii. conf. Heins.

1. *Syracosio — versu*, Theocriteo. v. Ecl. IV, 1. *Prima* intelligunt vulgo: e Romanis; e quibus se primum ad tenue hoc carminis genus descendisse significet. Ge. II, 175 *tibi res antiquae laudis et artis Ingredior, sanctos ausus recludere fontes, Ascraeumque cano Romana per oppida carmen.* Ita accipiebat quoque Popius *Pastoral.* I pr. Melius de aetate accipias, quod in adolescentia iis carminibus se dederat, non epicis, vs. 3, a quibus reuocabat eum Apollo. 2. *siluas habitare*, ad genus bucolicum refertur. v. ad Ecl. IV pr. *Thalia* omnino pro Musa dicta videri potest; etsi ea proprie hic memorata, quia bucolicum carmen eius fidei

Quum canerem reges et proelia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Paſtorem, Tityre, pinguis
Paſcere oportet ouis, deductum dicere carmen.
Nunc ego; namque ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et triſtia condere bella;

4 *admonuit* Rottend. ex more librar. *Paſtorum Tityre* vitium ed. Rob. Steph. 5 *ducere* Moret. quart. et Ven. *deductum carmen* ex h. l. memorat Quinctil. VIII, 2, 9. 7 *Varre* Parrhaſ., hic et in ſqq. *cupiunt* duo Moreti et fragm. Antwerp.

ac praeſidio creditum habebatur: quod ſaltem auctoritate Schol. Apollonii Arg. III, 1 traditur: Θάλεια δὲ (λέγεται εὑρηκέναι) γεωργίαν καὶ τὴν περὶ τὰ φυτὰ πραγματείαν. 3. Voluit igitur Maro adoleſcens aggredi ſtatim epos: *reges et praelia*; (quod minus bene de tragoedia interpretatur Heinſ. ad Ouid. IV ex P. 2, 1) Oudin. in Miſc. Obſſ. crit. nou. To. IV, p. 308 ad Culicem hoc trahit, Pſeudodonato et Seruio aduocato. Poſſis ex Seruio etiam laudare, quod res Romanas ſeu regum Albanorum aggreſſus eſſe Maro fertur. Sed parum tuta haec, cum aliis ap. Pſeudodonat. in Vita ſ. 28. *aurem vellit*; notus admonendi mos, qui adeo in gemmis expreſſus. (v. Muſeum Flor. T[illegible]t. 22, vnde in ed. Lond. Knapt. repetitus.) 5. *deductum carmen*, ex ipſa ſententia apparet eſſe tenue, vt paſtoritium; oppoſitum grandiori epico. Ita tamen adiectum expectes: tenui filo, vt ap. Horat. II Ep. I, 225 *tenui deducta poemata filo*. Eſt enim petitum hoc a lana in filum deducta. Auſus igitur eſt poeta *deductum* abſolute pro tenui ponere; Ex Afranio et Cornificio illuſtrat vſum voc. Macrob. VI, 4, p. 595. 596.

6. *qui dicere laudes tuas cupiant*, qui carmen epicum condant. Magna vero cum venuſtate rem ad Vari laudes trahit: ac ſi hoc epici carminis argumentum conſtitutum habuiſſet. Varum autem res bello geſſiſſe neceſſe eſt, vt eius *bella condi*, carmen

Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non iniussa cano. Si quis tamen haec quoque, si quis
Captus amore leget: te nostrae, Vare, myricae,
Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior vlla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, vt semper, Iaccho;
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant;

10 *legat* Menag. sec. et Moret. sec., et Priscian. ap. Heins. vtrumque dici solet. vid. Burmann. 11 *est* a Leid. alt. abest. 12 *perscripsit* multi, male. *praescribit* Parrhas. 13 Errores in his nominibus v. ap. Burm. *Cronus* et *Cronys* Goth. Χρόμις. Μνάσυλος. 16 *capiti tantum* Rottend. Saltem hoc malim a de iis componi posset. v. Excurs. II.

9. *Non iniussa cano*, sed ab Apolline iussa; *iussis carmina coepta tuis* Ecl. VIII, 11; tenui ea *quidem* carmine; si *tamen* non infeliciter a me elaborata erunt, vt sint, quibus placeant: haec ipsa quoque laudes tuas ornabunt. 10. *myricae — nemus* pro rure et pastoribus, qui carmen repetunt. conf. ad v. 2 et Ecl. IV, 2. *pagina* nunc primum a poeta pro carmine dicta, vt *chartae* Horatio, hoc tamen Ennii exemplo; *pagina* hinc in Ciri, Culice, aliis. Vox a pastoris persona aliena adhiberi h. l. in bucolico carmine potuit, quum e poetae persona haec dicta sint; cf. ad Ecl. III, 85.

13. *Chromis et Mnasylus.* Faunorum vel Satyrorum nomina esse necesse est. Et ita Seruius quoque. Rem poeta hic adornauit in artis quoque antiquae operibus obuiam. v. Excurs. II * ad h. l.

16. *Serta procul tantum* e. Hoc in loco me adhuc haerere fateor, nec, *procul*

Et grauis adtrita pendebat cantharus ansa.
Adgressi, nam saepe senex spe carminis ambo

poeta profectum. Quod nunc habemus, *procul tantum capiti d.*, vix habet quomodo satis bene iungas (vid. Not.), aut expedias. Poterat tamen tum facile epitheton substitui et apponi *capiti*, v. c. *madido*, *tumido*, *fesso*. Potest quoque in capite versus mox excidisse videri *Vitea serta procul capiti delapsa*, male et importuno loco suppleta. Omnino ieiunus est versus, et multo magis τὸ *iacebant* post v. 14 *videre iacentem*. Tacent, qui in aliis diserti sunt. Nec Wakef. quicquam monet aut mouet. 17 *At grauis* Moret. quartus. 18 *ambo*; ita Pierii et Heinf. meliores et plures; alii *ambos*. v. Heinf.

tantum quomodo bene iungi possit, video. Graece dictum Faber accipit; satis longe; nec tamen declarat, quomodo sic dici possit. Comparat cum Graeco ἄλλως, vt sit pro sic, temere, vt casus tulerat, Dan. Heinsius ad Hesiod. Ἐργ. 344, sed sine auctoritate. *tantum delapsa* iungunt, et *tantummodo* exponunt Turnebus et Cerda; ita vero quomodo *procul* iacet, si *tantummodo* delapsa sunt? nisi contendas *tantum* noue dictum esse pro *modo* vt *ad tempus* referatur, quod alio exemplo nondum vidi confirmatum. Dicas *procul* relatiue dici, nec semper remotum ac longinquum significare; definiri quoque ac circumscribi per τὸ *tantum*: vt sit, *procul*, nempe a *capite tantum delapsa*, prope caput. Exempla vsus huius in *procul* collegit Ouwens Noct. Hag. p. 415. Ita Seruius accipiebat Aen. X, 835 *Arboris acclinis trunco; procul aerea ramis Dependet galea*. Ita *serta procul iacebant*; cum restrictione tamen, quam vocant, vt essent *capiti tantum delapsa*. Verum etiam haec ieiuna sunt, et quouis bono poeta indigna; quod sensus quemque suus docebit. Quanto melius de Andromache Iliad. χ, 468 Ἧριπε δ' ἐξοπίσω — Τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χέε δέσματα σιγαλόεντα, Ἄμπυκα etc. et Hymn. in Dionys. 13 τὸν δ' οὐκ ἴσχανε δεσμὰ, λύγοι δ' ἀπὸ τηλόσ' ἔπιπτον χειρῶν ἠδὲ ποδῶν. *longe lapsum temone* quoque dixit noster Aen. XII, 470, et IX, 771 *Cum galea*

Luſerat, iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidisque ſuperuenit, Aegle; 20

19 *ex ipſis* Voſſ. pr. *et vincula* Menag. ſec. 20 *tumidisque* Leid. ſec. a m. ſec.

longe iacuit caput; et Catullianum, de pinu: *Illa procul radicitus exturbata Prona cadit:* Epith. 107. Nec minus coacta ſunt, ſi interpungas: *Serta procul. Tantum c.*, aut ſi ita iungantur verba: *videre iacentem, inflatum. Tantum ſerta capiti delapſa procul iacebant;* vt Ecl. II, 3 *Tantum inter denſas, vmbroſa cacumina, fagos aſſidue veniebat;* vt ſupprimantur reliqua, ſcilicet eos illi ſoli, neminem comitem, nullum Faunum vel Satyrum, habenti, ſuperueniſſe, vt adeo vincire ſertis potuerint. Tantum ſerta a capite pendentia et cantharus cum eo erant. Si ad Graecam rationem refingere velis, aut eſſet πόῤῥωθεν ὅσον, vt ap. Theocr. I, 45 Τυτθὸν δ' ὅσσον ἄπωθεν (pro τόσον ἄπωθεν, ὅσον τυτθὸν), et 25, 37 ἀπὸ χθονὸς ὅσσον ἀείρων; tantum, quantum a terra, h. paullum; aut τῆλε τόσον, τῆλε τοῖον, vt ſit δεικτικῶς dictum, cum geſtu, vt ſaepe Homericum τοῖον vel τόσον, v. c. Od. ο, 404. 450, h. e. tantillum, non adeo longe, paullulum. Homerico itaque more efferres: κρατὸς ἄπο τόσσον πολυάνθεμα στέμματ' ἔκειτο. Hoc ſaltem tolerabile; etſi vel ſic poeta hic paullo ieiunior eſt. Similitudinem habet, nihil tamen interpretationem iuuat, locus Catulli Epith. 66 de Ariadne: *Proſpicit — Non flauo retinens ſubtilem vertice mitram* etc. *Omnia quae toto delapſa e corpore paſſim — Ipſius ante pedes fluctus ſalis alludebant.* Apud Statium Theb. VII, de Baccho turbato v. 149 *Non crines, non ſerta loco; dextramque reliquit Thyrſus, et intactae ceciderunt cornibus vuae.* Et Prudent. Pſychom. 687 *Sciſſa procul palla, ſtructum et ſerpente flagellum Multiplici, media camporum in ſtrage iacebant. capiti* eſſe a capite, nemo dubitet,

Aegle, Naiadum pulcerrima; iamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Soluite me, pueri; ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina, quae vultis, cognoſcite; carmina vobis,

21 *namque* aliquot antiqui Pier., tum Moreti vnus et ed. Mediol. Eſt et in ed. Ven. 1472 et Goth. ſec. 23 *Quid* ed. Ven., et Pier. in antiqu. aliquot codd. eſſe memorat; ſcilicet ex interpretatione.

Graece dictum: Silius XVI, 468 *veluti delapſa corona Victoris capiti foret*. *Grauis cantharus*, vino plenus, inquit Burmannus, malim omnino vas magnum et capax deſignari. Nam *pendebat* ſc. ſemiſupinus, tantum non euerſus. *attrita*, frequenti vſu. Variauit rem auctor Epithal. Auſpicii in Anthol. Lat. et in Poet. min. Wernsdorf. Tom. IV, p. 481 *Ecce pater pando recubans Silenus aſello; Cui lacer a ſummo pendebat cantharus armo.*

21. *iamque videnti*, expergefacto. Cauſſam pingendi afferunt ſiue iocum ac petulantiam, ſiue honorem, quod antiquiſſimo more, qui deinceps in diis agreſtibus perſtitiſſe videtur, deorum ſimulacra minio pingebantur. Notum, Iouem miniari ſolitum ap. Plin. XXXV, 45. etſi alia de cauſſa, ne lignum ab imbribus putreſceret. Praeferendum prius. 24. *ſatis eſt potuiſſe videri*, vt videamini me vincire potuiſſe. Petitum autem hoc, vt vincire vellent Silenum, quo ad canendum, quod vellent, eum cogerent, ab eo, quod de vatibus memorari ſolet, qui repugnabant, nolebant κάτοχοι fieri, deo impleri; Notum de Pythia. cf. Lucan. V, 116 ſq. Furor enim ille, qui mentem occupat, ſpaſmos haud mediocres afferre corporibus debuit. cf. Aen. VI, 47 ſqq. Inde etiam in diis vaticinantibus hoc idem locum habuit; itaque Proteus vinculis conſtrictus apud Homer. Odyſſ. δ, 414 ſq. et Ge. IV, 396. 439. Et Silenus ad

Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipſe.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnaſia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Iſmarus Orphea.
Namque canebat, vti magnum per inane coactà

26 *ille* Ven. et Parrhaſ. 27 *Faunos ſiluasque* Vratisl. 28 *mutare* Longob. Pierii, quod ille exponit, vt mutent arbores montium cacumina, transeant de monte in montem. *nutare* Parrhaſ. cf. Ecl. V, 5. 30 *Iſmarum vrbem* ex Homero bene nouimus: nunc *montem* memorari ne dubites; etiam Ge. II, 37 *iuuat Iſmara Baccho Conſerere*; quod vnde poeta acceperit, non conſtat. Fuit etiam Iſmaria palus, Herodoto memorata ad Maroneam VII, 119. *mirantur* e Rom. aliisque melioribus Heinſ. Vulgo *miratur*. *tanto* Leid. Poſt hunc in nonnullis libb. et edd. ſuppoſititius, et iam a Benedicto damnatus, verſus: *Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno;* habet etiam Goth. vterque, alter ab alia manu, quae metrum vapulare nolebat, adſcriptum habet alium verſum: *Quantum Sileno ſiluae laetantur ouante*, Priorem verſum ex Seruii verbis conſarcinatum eſſe vidit Io. Schrader. in ſchedis mſſ. Non autem ſemper τῷ *quantum* ſubiicitur *tantum*. Similis ratio erat Ecl. V, 82 ſq.

Midam vinctus adductus (ap. Plutarch. Conſolat. ad Apollon. Tom. II Opp. p. 115 D.) diu renuit ac repugnat. 26. *Huic aliud mercedis erit;* ſecundum illa: *vis haud ingrata puellis*. 27. *in numerum*, ad rhythmum ſaltare, vt παίζειν. *Faunis ſaltantibus* adiungit *feras ſaltantes*, et ſubiicit *quercus mouentes cacumina*, aut omnino, aut mouentes in numerum. Tanta ſcilicet e cantu audito eſt voluptas; tanta carminis dulcedo: Non autem haec in modorum concentu quaerenda, ſed in argumenti mythici nouitate et fabularum ſuauitate.

31. Nota ad h. l. ſeruata eſt Probi valde docta, ſed bonis malisque permixta; partem inde mutuatus eſt

Semina terrarumque animaeque marisque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis; vt his exordia primis
Omnia, et ipſe tener mundi concreuerit orbis;
Tum durare ſolum, et diſcludere Nerea ponto
Coeperit, et rerum paullatim ſumere formas;
Iamque nouum terrae ſtupeant luceſcere ſolem,

32 *terrarum, animaeque* Ven. et ed. Ven. *marisque* quatuor cum Goth.; et ſic in edd., vsque ad edd. Pulmann., in quas *ve* temere inductum miror ab Heinſio et Burm. eſſe ſeruatum. Poſt v. 32 Goth. ſec. ſubiungit verſum: *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum.* 33 *in his* tres ſcripti cum ed. Ven. 34 *concreuerat* Mentel. vterque. *mundus* Rottend. 35 *ponti* Zulich. 37 *nouum vt terrae* erat ante Heinſ.; ſuſtulit ille *vt*

Iulius Sab. cum loco e Varrone de LL. IV, p. 17. Ex Apollonii Argonaut. I, 496 ſqq. adumbratum hoc exordium eſt, vt iam notauit Vrſinus. Macrob. VI, 2, p. 586 laudat loca Lucretii V, 433 ſq. 447. 456. quem Maroni ante oculos fuiſſe manifeſtum eſt inde ab eo loco. *Semina* ſunt elementa, non atomi Epicurei, ad quos ea reuocant grammatici, inducti per voc. *inane;* ſed ſunt elementa per chaos ſparſa; itaque *coacta* dixit ſemina, quae paſſim per vacuum ferebantur, nunc ad quatuor rerum genera redacta. *magnum inane,* et *anima* pro aere, et *liquidus* ignis, Lucretiana oratio. *tener orbis,* vt *tenerae res* Ge. II, 343. *mollia terrae arua* Lucret. V, 778. *Chaos enixum terras* dixit Manil. II, 13 *Orbemque ſub illo Infantem; primum titubantia ſidera corpus.*

35. *Tum durare ſolum et d.* Cecinit tum, *vt* terra coeperit indureſcere et ſolidari, adeoque aquas diſcretas et a ſuperficie intra certos fines et littora depulſas mari includere (cf. Lucret. V, 439. 448. 454. 488. 498 ſq.), et paullatim herbis arboribusque veſtiri. Eae enim ſunt *formae rerum,* quae, excluſis aquis, in ſuperficie telluris apparuere. cf. Lucret. V, 781. 37. 38. 39. *ſtu-*

Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres;
Incipiant ſiluae quum primum ſurgere, quumque
Rara per ignotos errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhae iactos, Saturnia regna,

ad fidem vetuſt. codd. 38 *vtque c.* Rom. Pierii. *vtque cadunt* Mentel. pr. a m. pr. et Leid. *ſubmotis ignibus* idem Rom. cum ed. Ven. 1472. quod Pierius interpretatur ſummota aeſtate. 39 *Incipiunt* Moreti quart. Leid. ſec. 40 *errant* Moret. quart. et Mentel. tert. *currant* Ven. et Parrhaſ. *per ignaros — montes* Rom. Pierii, it. ed. Ven. 1472, quod commendat et paſſiue pro *ignotus* dici oſtendit Heinſ., qui etiam Medic. laudat; atqui is ante v. 48 deficit. Tuetur vulgatam Burm.; proprium enim *notus* de ſedibus ferarum. Quod quidem verum eſt; *ignarus* tamen doctius eſt altero: adeoque ad criticam rationem praeferendum erat. 41 In Cod. Franc. *Hinc lapides Pirre iactos, primordia rerum. Hinc hominum pecudumque genus, Saturnia regna;* in Voſſ. et Zulich. a ſec. m. *Hinc hominum quondam genus et primordia rerum;* ita etiam in Fragm. Moreti, niſi quod *regum.* Videtur interpolatio deberi iis, qui videbant, *Saturnia regna* non bene

peant — cadant — Incipiant. Tempus praeſens pro praeterito: canebat, *vt* ſtupuerint, ceciderint etc., ſed valet hoc ad viuidiorem orationem. Dicta vero haec ornate pro, vt ſol et caelum factum ſit; leuatis a terra, quam obſidebant, vaporibus et nebulis, collectus aer facit atmoſphaeram; vnde mox iterum pluuiae in terras deſcenderent. 39. *Incipiant ſiluae.* cum primum ſiluae inciperent enaſci cum animantibus. *montes ignotos,* in quibus tum primum ferae vagabantur.

41. Hominum originem iam exponere debebat; ſed, et poeticam rationem et vetuſtiſſimorum philoſophorum morem ſequutus, fabulis eam inuolutam exponit; quas qui ſingulas vult cognoſcere, adeat Naſonem aliosue mythologos, etiam Apollodorum. Delectare porro narratione pueros et puellam Aeglen inſtituerat. *Saturni regnum* ad diuerſum mythorum genus diuerſumque mythorum ordinem ſpectat, vt et ſubductus a Prometheo et hominibus impertitus ignis; ſuntque haec diluuio Deuca-

Caucaſiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adiungit, Hylan nautae quo fonte relictum
Clamaſſent, vt litus, Hyla, Hyla, omne ſonaret;
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaen niuei ſolatur amore iuuenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit!

poſt Pyrrham poni. 42 *Caucaſiasque;* ſic vetuſtiores Pier. et Heinſ. *Caucaſeasque* alii. *Caucaſeosque* Reg. *Caucaſea refert* Leid. *Promethi* Franc., ſicque Seru. ad v. 78, vbi *Tert.* 43 *Hylan* Pier. et Heinſ. e melioribus. Vulgo *Hylam.* 44 *quo litus* ex aliquot mſſ. laudat Pier. 47 Seruius: Caluus in Io: *Ah virgo infelix, herbis paſceris amaris.*

lioneo anteriora: ſed in tali enumeratione ordinem temporum ſeruare non neceſſe erat.

43. Ex inſignioribus antiquitatis mythis ſunt Argonautica et res Herculis; ex his vnus laudatur Hylas, Argo ad Myſiam appulſa, a Nymphis raptus et fruſtra ab Hercule quaeſitus. v. Apollon. II, 1207 ſq. Qui de eo egerunt, adſcripti ſunt in Not. ad Antonin. Lib. 26. 45. 46. Ad antiquiores mythos referendi Cretenſes, inque his Europae genus, Minos, cui nupta fuit Paſiphae. v. Apollod. III, 1. Eius amor tauri inter phantasmata eſt, quae poetica copia ornari poſſunt: itaque arripuit poeta et in eo moratur: Haec vna eſt ratio, qua tueri poſſis mythos tam promiſcue memoratos, vt, nec dilectus nec ordinis, vllam rationem idoneam reperire queas. *ſolatur amore iuuenci;* elegantiſſima conuerſio, pro eo, quod ſimpliciter erat, *Paſiphaes amores canit,* quae fabula magna cum arte ad rerum praeſentiſſimas imagines reuocata apponitur. Sic poetae dicuntur *conqueri* eos, quorum fata canunt, nunc *ſolari.* cf. 62. 63. 47. *virgo* h. l., vt puella, omnino pro femina; nam nupta illa erat Minoi.

Proetides inplerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen vlla ſecuta eſt
Concubitus, quamuis collo timuiſſet aratrum,
Et ſaepe in leui quaeſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras;
Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentis ruminat herbas;
Aut aliquam in magno ſequitur grege! Claudite, Nymphae,

48 *auras* duo Moreti, quod et ipſum bonum eſſet. *falſas— auras* vnus Mentel. et fragm. Moreti. Sed Macrob. IV, 6 et Schol. Stat. V Theb. 590 agnoſcunt vulgatam. 49 *eſt* abeſt a Medic. 50 *collo quamuis* vnus Francii, eleganti ordine. *tenuiſſet* tres libri; vnde Heinſ. coniicit *renuiſſet*, fruſtra; mox *quaeſiſſent*, tres ſcripti. 53 *fulto* Gud. a m. pr. *ſuffultus* Leid. Acute quaerit Io. Schrader., an *in ſiluis hyacintho* locus ſit? et an *tam paruo* flore *fulciatur* bos? coniicit itaque: *ſuffultus acantho*: ſcilicet in pratis quoque paſſim arbores viſuntur, et in ſaltibus loca ſunt libera herboſa, *εἱαμεναί*. Et, *fultum* eſſe, ornatui inſeruit, ſi de recubante agitur. 55 *in* deeſt in Zulich.

48—51. *falſis mugitibus*. Proeti filiae inſania correptae videbantur ſibi in vaccas mutatae eſſe, mugiebant, et aratro iungi ſe putabant. Eſt hic inter antiquiores mythos hiſtorici generis: primumque exemplum morbi hyſterici: a quo liberatae ſunt Proetides aluo purgata Melampodis opera. cf. Apollod. II, 2, 2 et Not. pag. 278 ſq. Alia v. *Kurt Sprengels Beyträge zur Geſchichte der Medic.* I, 2, p. 37.

52. *erras*, vagaris per montes, tauri amati inſequendi cauſſa. At ille ſpreto tuo amore, tamquam ſuperbus aliquis puer, *inter herbas ac flores* recubans etc. 54. *pallentes — herbas*, *χλωρὰς*, virides; iam Ecl. II, 47. III, 39. V, 16. *ilex* vero *nigra* a nigricante virore.

55. *Claudite Nymphae*. Vt concitatior et acrior reddatur narratio, ingenioſa orationis conuerſione Paſi-

Dictaeae Nymphae, nemorum iam claudite ſaltus;
Si qua forte ferant oculis ſeſe obuia noſtris
Errabunda bouis veſtigia; forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquae ſtabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam.

56 *Dircaeae* Rottend. *nemori* fragm. Moreti. Diſtinguunt multi poſt *Dictaeae* et iungunt *Nymphae nemorum;* quo ſpectat Zulich. *Dictaeae, et Nymphae,* minus ſuauiter. 57 *Si quae* Leid. a m. pr. *fata* pro *forte* Goth. pr. *ferent* ed. Dan. *veſtris* quinque Codd. cum Goth. ſec., quod et ipſum ferri poſſit. Verum *Si qua vt εἴπως. ἐὰν* ap. Homerum, dictum eſt pro *vt:* occludite ſiluarum aditus, vt ille mihi in conſpectum veniat, euagandi licentia ademta. 59 *herbam* Medic., forte *herba in* addit Burm. Sed eſt ex vitio ſcriptionis. cf. in eod. Cod. Ecl. VII, 8. 13. 60 *Producant* fragm. Moreti. v. ad Ecl. I, 73. *Cortynia* paſſim codd., male. 61 *Tunc* tres ap. Burm. Parum ſuauis eſt iunctura horum verſuum: *Tum canit* v. 61, *Tum Ph.* v. 62, *Tum canit*

phae exclamans inducitur. Obſeruare iubet ſiluae exitus, ne taurus, quem illa quaerit, elabatur; forte illum vaccam ſequendo aberrare ad ſtabulum alienum. 56. *Dictaeae* a monte Cretae, Dicte. *nemorum ſaltus* ſunt hic aditus ad ſiluas, anguſti fere, aſperi et confragoſi, quae loca proprie *ſaltus* dicuntur. Aen. XI, 904. 905 Aeneas *ſaltus ingreſſus opacos — ſiluaque euadit opaca.* 58. *Errabunda bouis veſtigia,* h. greſſus bouis errantis; πλανοδίας βοῦς dixit Auctor hymni Homerici in Merc. 75. Comparat Seruius εἰλίποδας βοῦς. quod remotius eſt. 60. *Gortynia ſtabula* a Gortyne, Gortyna, Cretae vrbe, vt ſic, ſpreta Paſiphae, aliam amicam ſequutus, ad ſtabulum vaccae perducatur, cum ille e Gnoſſicis armentis eſſet. Vix tamen cogit poetica ratio *Gortynia* tam anguſte accipere; eſt enim omnino ornatus cauſſa appoſitum, quia res in Creta agitur, et intelligenda ſtabula vaccae nota ac conſueta.

61. Atalantam canit, Schoenei f. Poteſt poeta *Heſperidum mala* omnino dixiſſe

Tum Phaethontiadas musco circumdat amarae
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum

v. 64. Io. Schraderum video eo deuenisse, vt v. 61 retraheret supra ante v. 54 *Et fortunatam.* 62 Male *Phaetontiades* scriptum in ed. Burm. et al.; est enim Φαέθων Sol. Φαεθοντιάς. *amarae corticis.* notat Seruius propter genus; cum alibi vt Aen. VII, 742 sit masculinum. 63 *aque solo* Gudian. a m. pr., ita variatur fere; hic tamen non male; etsi *a* per se suppletur. 64 Tam importuna est Galli commemoratio in mediis fabulis, cum mox v. 74 ad alias fabulas de Scylla et Philomela procedat, vt semper molestum sensum in his verss. habuerim. Facilis tamen medela est, si

pro aureis; potest etiam sequutus esse veterem poetam, qui vere ex Hesperidum pomis fuisse illa Hippomenis poma aurea inter decursum proiecta aut finxerat aut crediderat. Idem tradit alter ex grammaticis ad Theocr. III, 40, et Maronem sequitur auctor Elegiae ad Messalam in Catal. v. 25. Vulgatius est, a Venere fuisse apportata illa poma: v. Schol. ad e. l. Hygin. f. 185. Alia ad Apollod. Not. pag. 678.

62. 63. *musco circumdat,* h. canit, quemadmodum Phaethontis sorores muscoso cortice circumdatae et in alnos mutatae fuerint. Dicunt enim poetae ea *fieri,* quae *facta* narrare volebant; et tribuitur poetae ac vati tamquam auctori id, quod contigisse carmine suo exponit: vt iam ad vs. 46. Ceterum Phaethontis sorores mutatas esse in *larices,* communior fabula fert, populos noster ipse substituit Aen. X, 190, vbi v. Not. Piceas appellat circa fontem Padi sitas, Pades Gallis dictas, Plin. III, 16 s. 20 e Metrodoro. De electro, quod exsudare dictae sunt, multis modis statui potest: quod satis constet, non habemus.

64 — 73. Intertexit his mythis Gallum suum ad Musarum chorum deductum et a Lino fistula Hesiodea donatum: an loco satis commodo, recte dubites: dum antiquissimis rebus immisceatur homo aeui Virgiliani. Per se quidem praeclarum est poetae commentum ad

Aonas in montis vt duxerit vna ſororum;
Vtque viro Phoebi chorus adſurrexerit omnis;
Vt Linus haec illi, diuino carmine paſtor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſae,

verſus transpoſitos eſſe intellexeris; quod ſi vsquam, ſaltem h. l. ſactum arbitror; neque aliter Scaligerum ſenſiſſe conſtat. Scilicet verſus 74 — 81 *Quid loquar* etc. vsque ad *Infelix ſua tecta ſuper volitauerit alis* retrahendi ſunt in ſuum locum ante hunc 64, vtque poſt illos ſequatur: *Tum canit, errantem.* 65 *Aonios* vnus Pierii et Heinſii tres cum edit. Mediol. ex interpretatione. *Ionas* ed. Ven. 1472. *dixerit* Medic. 66 *Atque v.* nonnulli et ap. Aruſian. Meſſum. 67 *hoc illi* Ven. 68 *armatus* duo. 69 *Dixerat* fragm. Moret. *eja a.* coni. Heinſ. *en aſpice* Goth. ſec.

Galli laudem ab ingenio et poetica facultate. Vt poeticis ſtudiis eum teneri ſignificaret, ait eum erraſſe in Muſarum receſſibus. *Permeſſus* fl. Boeotiae ex Helicone monte deſcendens; declaratur hic mons per *Aonas montes*, ab Aonibus, primis Boeotiae incolis. v. Strabo IX, p. 615. Finxit autem poeta haec ad exemplum Heſiodi in Helicone oues paſcentis et in Muſas incidentis Theog. 22 ſqq. add. Nicand. Ther. 11. 12 *εἰ ἐτεόν περ Ἀσκραῖος, μυχάτοιο μελισσήεντος ἐν ὄχθαις, Ἡσίοδος κατέλεξε παρ᾽ ὕδασι Περμησσοῖο.* Quod *omnes Muſas Gallo adſurrexiſſe* ait, honoris teſtificatio eſt, non tam ex ſuae aetatis elegantia a poeta illata, quam aeuo iam heroico frequentata. Sic Ioui venienti aſſurgunt dii Iliad. *α*, 533. 534. 535. 67. *Vt Linus.* Duplici modo haec iungi poſſunt: aut, vt *diuino carmine paſtor* ſit Linus, pro vulgari, paſtor diuini carminis ſeu cantus; ſeu vt *dixerit* haec *diuino carmine:* quod praeferam. *Linum*, ſupra IV, 56 cum Orpheo iunctum, memorat, nomen inter vetuſtiſſimae memoriae vates clarum, ſeruatum illud partim fama ac mythis, partim carminibus, quae eius eſſe ferebantur. Nunc ille cum Muſis verſari narratur et earum iuſſu fiſtulam Heſiodi Gallo dare. Cur apio

Ascraeo quos ante seni; quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo:

70 *ante solebat* Ven. Parrhas. 71 *rigidos* fragm. Moret. 72 *Griaei* et *Grynaei* aberratt. Sed est Γρύνειον.

coronatum dixerit, caussa non constat: nisi ad argumentum lugubris cantus in eius mortem spectat: de quo cantu multa occurrunt vel in Pausania. *Ascraeus senex* Hesiodus a vico Boeotiae Ascra. Nouum vero hoc, quod nunc Hesiodo tribuitur, id quod de Orpheo sollenne est, silvas eius cantum esse sequutas.

72. 73. *Grynium* seu *Grynia* oppidum Aeolidis in Asia minore, fano et oraculo Apollinis, quod in luco amoenissimo situm erat, nobile. vid. Strabo XIII, p. 923 B. (622). Paus. I, 21 f. add. Burm. ad Aen. IV, 345. In magnas difficultates impegit interpretes, quamquam ipsi satis sensisse non videntur, Seruiana aliqua lacinia ad h. v. *Hoc autem* (quod de Gryneo nemore narratum fuerat) *Euphorionis continent carmina, quae Gallus transtulit in sermonem latinum, vnde est illud in fine Ecl. X*, 50 *Ibo, et Chalcidico quae sunt mihi condita versu Carmina.* De his v. Excurs. Si tamen, interpretum nulla ratione habita, verba ipsa sequi in animum induxeris, nihil aliud dici videas, quam, Linum fistulam Hesiodi Gallo dedisse, quo Gryneum nemus cantaret. Quo nihil aliud significari potest, quam, Gallum aut carmine tractasse fabulam ab Hesiodo in parte aliqua τῶν ἠοιῶν memoratam, aut ad Hesiodi imitationem seu scripsisse seu molitum esse opus, quo oraculi Grynei aut Apollinis Grynei fabulae seu historiae exponerentur. Praebuisse autem eas satis materiae ad carmen condendum, discere licet ex iis, quae in Seruianis ad v. 72 exposita sunt de Gryno Eurypyli f., de Pergamo Neoptolemi et Andromaches filio, de Calchante et Mopso. cf. Not. ad Apollod. p. 655.

Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo.
Quid loquar, vt Scyllam Niſi, quam fama ſecuta eſt,

73 *Nec* Goth. vterque. *Nec qui ſit lucus* Rottend. et Mentel. alter a m. pr. *quo plus ſe* Ven. et Zulich. cum Goth. pr. 74 *Quid loquar aut Scyllam Niſi quam f.* Sic Medic. cum aliis vet., vt et Goth., ſicque edd. Aldd. pr. et ſec., vt tamen interpungant: *Quid loquar? aut.* At Nauger. in tertia emendauit *vt Scyllam:* eſtque ei lectioni auctoritas e cod. Rom. et ſuffragantur viri docti, in his Brunck.; et fatendum eſt, orationem ita fieri leniorem. Gronou. Obſſ. I, 22 etiam ingeminat: *Quid loquar, vt Scyllam Niſi, vt, quam f.* Suppleri quidem poteſt *vt*, tòto ſententiarum ordine recte inſtituto, ex v. 78 *Aut vt m.* Altera tamen ex parte non minus procliuis fuit lapſus, vt mutaretur *vt* in *aut:* nec minor auctoritas eſt Romano quam Mediceo Codici. *Quid loquar? an Sc. N. aut* vnus Pier. *in Scillam Nixi* Parrhaſ. Porro *aut Sc. N.* aut *quam f. ſ.* in Pulmannianas illatum: nec conſtat auctoritas. Recte itaque Heinſius ſecundum codices expulit alterum *aut.* Idem obſeruat, interpolationem hinc ortam, quod duas Scyllas, Niſi alteram, alteram Phorci et Crataeidis (apud Homer. Od. μ, 124. cf. Ciris 65 ſq. et ibi notata. Hygin. f. 199 et Muncker), confundi hic nolebant viri docti; quod tamen paſſim factum. vid. Heinſ. Ouid. Epiſt. Sabini I, 33. Perizon. Animaduerſſ. hiſt. c. 9, et paſſim alii; etſi non tam confundere dicendi ſunt poetae fabulas, quam potius varios narrandi modos ſequi; quod bene monuit doctiſſ. Ouwens Noct. Hagan. p. 389 ſqq. *an Scyllam Niſi an quam* fuere qui emendarent, apud Taubmannum. *Fama loquuta eſt* tres ap. Burm., ſed male poſt *quid loquar.* A Medic. abeſt *eſt;* Rom. *narrauerat.* Ceterum in Voſſ. et Reg. ante v. 74 erat vacuum ſpatium, quo apponi ſcilicet alio pigmento fabulae argumentum poſſet.

73. *Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo;* quod ſimplicius Callimach. in Del. 269 οὐδέ τις ἄλλη Γαιάων τοσσόνδε θεῷ πεφιλήσεται ἄλλῳ.

74. *Quid loquar.* Pergit commemorare Silenii carminis argumentum, non Galli verſuum; breuitatis autem ſtudio ſtrictim tantum fabulas percenſet. Quid loquar, vt narrauerit Scyllam, aut vt Tereum mutatum narrauerit, h. fabulas de Scylla et Tereo. Scyllam nunc facit poeta Niſi filiam, quae aliis poetis alia ac diuerſa eſt, Phorci quidem filia. v. Var. Lect. De Vlyſſis, dum praeteruueherentur, ſociis a Scylla deuoratis nota fabula. vid. Odyſſ. μ,

Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, et gurgite in alto
Ah! timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut, vt mutatos Terei narrauerit artus;
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit,
Quo curſu deſerta petiuerit, et quibus ante

75—77 iidem verſus in Ciri 59. 60. 61. 76 *gurgite vaſto* Goth. ſec. a m. ſec. 77 *At* Menag. *canibus nautas* vnus Moreti et Leid. *vexaſſe* Rottend. alter pro *laceraſſe*. 78 *Teri* Voſſ. prior et Seru., vt 42 *Promethi*. 79 *pararet* Mentel. pr. *pararet* Rottend. ſec. 80 *Quae curſu deſerta* Ven. et Parrhaſ., non male, ſed *Quo curſu* melius reſpondet *quibus alis*. *petierit* Parrhaſ. et Reg.

265. *quam fama ſequuta eſt*, ſimpl. quam ferunt, μυθοῦνται, (Expreſſit voc. φάτις, φήμη, pro μῦθος, fabula) habentem inguina ſuccincta canibus marinis, ex aluo eius prodeuntibus, infeſtaſſe Vlyſſis nauem et ſocios eius deuoraſſe. Verſum 75 et formam monſtroſam Scyllae illuſtrant numi, gemmae et alia monumenta. Alia v. in Excurſu ad h. l.

76. *vexaſſe*, habuiſſe hoc vocabulum paullo maioris atrocitatis ſignificatum apud veteres contendunt, et defendunt Virgilium, Gellius N. A. II, 6. Macrob. VI, 7. Seru. ex Probo h. l. Videtur poetae animo inſediſſe Homericum βλάπτειν. *Canes marini*. v. Excurſ. ad h. v.

80. Pendet a ſuperioribus: *vt narrauerit, quas dapes pararit — petiuerit — volitauerit*. Nota vel ex Ouid. Met. VI extr. fabula. Trepidaui olim in hoc loco, dum non meum ſenſum ſed alios interpretes conſulueram, qui Philomelam in luſciniam mutatam auolaſſe in ſiluas volunt, et *ante*, antequam volaret, ſuas aedes circumuolitaſſe aiunt. Poeta, puto, eos ſequitur, qui Philomelam in hirundinem mutatam eſſe memorarunt, vt multi fecere: vide v. c. Apollod. III, 14, 8. cf. Notas p. 842 ſq. Conon. c. 31. Appoſitis autem epulis, ex Ityis filii

Infelix sua tecta superuolitauerit alis?
Omnia, quae, Phoebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, iussitque ediscere lauros,

81 *supra volitauerit ales* Rom. *ales* etiam Medic. a m. sec. Ciris 50 de altera Scylla: *vt tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitauerit alis.* 82 *quodam* Medic. *quae quondam Phoebo m.* Goth. sec. 83 *edissere* Parrhas. *edicere* Pierius exhibet, et laudat ex vet. *ramos*. *laurus* Medic. et

membris paratis (*dapes — dona)*, illa cum sorore statim profugit, insequente cum ferro Tereo; hinc illud: *quo cursu deserta petiuerit.* Mox, Tereo instante, sorores in aues mutantur; tum Philomela hirundo facta ingenioso lusu narratur aedes suas circumuolare, quasi pristinae sedis desiderio: Stat. III Silu. 5, 98 *Non sic Philomela penates Circuit amplectens animamque in pignora transfert;* et de altera Scylla in auem mutata Ciris 51 *vt tenui conscendens sidera penna Caeruleis sua tecta superuolitauerit alis.* Similiter de Callisto in vrsam mutata Ouid. II Met. 490 *Ah quoties, sola non ausa quiescere silua, Ante domum quondamque suis errauit in agris. Quo cursu* et *quibus alis* dicta eleganter pro quomodo; Sic Aen. I, 750 *Nunc quibus Aurorae venisset filius armis, Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles,* pro: multa rogans super Memnone, Diomede et Achille. Tum *tecta ante sua* iungenda sunt, quod iam alii monuere, vt in Ouidii loco: *quondamque suis in agris,* etsi parum suauiter adiectum sentio. Attamen alterum, vt *ante* sit antequam deserta peteret, non minus molestum est. Cursus, *quo deserta petiuit,* videri possit esse bacchatio, qua illa, mariti scelere comperto, ad locum prosiluit, quo soror occlusa latebat: Ouid. l. c. 590. 594 sq. Ne tamen sic statuas, poeta ipse intercedit; nam *post* paratas iam epulas et appositum filium, *cursum in deserta* commemorat, et tunc demum Philomela in auem mutatur.

83. Amauit Hyacinthum, Oebali filium, Spartanum,

Ille canit; pulſae referunt ad ſidera valles:
Cogere donec oues ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, et inuito proceſſit Veſper Olympo.

Ven. Heinſii. At *myrtos* ad Eurotam plantauerat Catull. Epith. Thet. 89. Statius autem *oleas* IV Theb. 227. Monuit Io. Schrader. 85 *referri* optimus quisque cum Medic. a m. ſec., qua exquiſitiore ratione vſus interdum Virgilius, vt Ge. I, 130. II, 316. Aen. III, 61. vid. Heinſ. idque ipſe praeferam. Regius etiam: *numeroque referri.* Sunt tamen veteres grammatici, qui alterum, *referre*, laudant.

Phoebus. vid. Ouid. Met. X, 162 ſqq.; ad Eurotae itaque, qui Laconicae fl. eſt, ripas ſaepe lyra cecinit; quae ille cecinerat, nunc repetit Silenus. *meditante* v. ad Ecl. I, 1. *pulſae* ſc. vocibus, ſonis, vt reſonarent. 85. Silenus vsque ad noctem canit. Sed quam poetice hoc expreſſum! *numerum referre.* cf. Ecl. III, 34. *Veſper* eſt Heſperus, Veneris ſtella. *invito Olympo*, quod caelum aegre ferebat, nocte ingruente carmen finiri. Contendi poſſunt Popiana *Paſtor.* III, 97.





ECLOGA VII
MELIBOEVS

ARGVMENTVM

Meliboeus pastor narrat, se, cum aberrantem caprum quaerebat, in Corydonem et Thyrsidem incidisse, qui, assidente Daphnide, cantu erant decertaturi; obtemperasse se Daphnidis hortatibus, vt ipse assideret et cantantes audiret — 20. Inde Corydon primas, Thyrsis secundas, partes carmine amoebaeo ita sustinent, vt, quemadmodum Ecl. III distichis, sic nunc tetrastichis, seu quaternis versibus, comprehensa carmina decantent, sena vterque, Corydon diuersi quaeque argumenti exorsus, Thyrsis, aut similia ac paria aut contraria afferendo. Habet adeo carmen non nihil ex dramatico genere, quo ipso maiorem delectationem facit. Locus, in quo consederant, est sub vmbrosa quercu a fauonio leuiter agitata, inter apum susurrus, in vicinia Mincii fluuii, et quidem ea parte, qua

armenta potum ducebantur. Etiam in hoc carmine putidum esset referre allegorias, quas commenti sunt interpretes, cum haud dubie nihil aliud spectarit poeta, quam vt ad Theocritei Idyllii VI imitationem illud carminis amoebaei genus exprimeret, quod narratione alicuius pastoris, qui interfuerat certamini, continetur. Nec omnino magnam inuenti laudem Maro habet in hoc carmine. Noua arte ac varietate expressit Eclogam Gesnerus in Lyca et Milone. *Propert. II, Eleg. extr.* 67 *hoc carmen respicit:* Tu canis vmbrosi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus. *Non quasi Maronem narret haec in agro Tarentino cecinisse; verum paullo argutius respectu ad Ge. IV,* 126 *habito, vbi illorum locorum amoenitatem praedicat Maro.*

MELIBOEVS. CORYDON. THYRSIS

M. Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Conpulerantque greges Corydon et Thyrsis in vnum;
Thyrsis oues, Corydon distentas lacte capellas;

1 *sub antiqua* Schol. Horat. Epod. 2. *considerat* Mentel. a m. pr. et Regius, exquisitiore forma; sed tuentur h. l. Grammatici antiqui vulgatam. 2 *Conpulerat* Rottend. *gregem* alter Rottend. cum Pierii ant. Cod.

1. *arguta ilice*, leui cum susurro ac murmure, seu sibilo venti, agitata. Sic Graecis arbor ᾄδει, συρίζεται, μελίζεται, ψιθυρίζει. Expressum vero hoc initium carminis ex Theocr. Idyll. VI, 1 sq. et VIII, 1 sqq. Ipsa Meliboei narratio habet summam et ἀφέλειαν et suauitatem. *Ilicem* in agro Mantuano non nasci, vt nec pinum, nec iuniperum v. 24, notat Casteluetrius. Sed Rayi et

Ambo florentes aetatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,

5 *certare pares* Leid. *et reſpondere periti* coni. Io. Schrader., vt in Theocr. ἄμφω συρίσδεν δεδαημένω, ἄμφω ἀείδεν. Scilicet et hoc bene ſcriptum eſſet; ſed poeta maluit alterum. 6 *Huc mihi* reuocauit Burm., vt in Medic. et aliis antiquis libris, it. Goth. ſec. a m. pr. *Hic mihi* erat in Ald. pr. et hinc deſcriptis, *Huc* a Naugerio receptum; quod iterum eiectum in Pulmannianis et aliis hinc per Belgium ductis. Interpretatur tamen *Hic* Seruius. *teneros* Voſſ. *myrtus* Gud. conf. Not. Cum *frigus*, quod myrtos exurat, per aeſtiuum tempus parum bene memoratum videretur: Voſſius deleto *a* explicabat: *defendo myrtos frigore* h. vmbra, ne aeſtu exurantur. Burm. coni. *Hic ego dum teneros defendo a frigore ſetus*, vt haedos intelligat, quos in aprico loco poſuerit. Ita vero eadem difficultas manet, vnde tantum frigus per aeſtiuum calorem veniat. Nec aliter ſe res habet, ſi cum alio viro

Matthioli auctoritate eum refellit Martinus. Saltem poetae patrius ager notior eſſe debuit, quam vt in hoc peccaret. Male autem hic *Daphnis* confunditur cum altero illo, mythico, Ecl. V. 4. *florentes aetatibus*, vt poeta dixit, ambo florente aetate. 5. *Et cantare pares*, h. pares cantando, et vterque amoebaeo carmine praeſtans; hoc expreſſit *paratus* ad *reſpondendum*, quod in eo genere difficillimum eſt. Nemeſ. Ecl. II, 16 *ambo aeuo cantuque pares*. Similes adeo ii, qui nunc Italis *Improviſatori* dicuntur. Quod vero *Arcades* ambo ſunt, id per ſe otioſum non eſſet, cum is populus muſica maxime delectaretur; ipſa etiam legum diſciplina, ad molliendos hominum nullis vrbibus habitantium mores, ea arte erudiebantur pueri; Erant itaque inter eos plures, qui in ea excellerent; Eſt tamen altera ex parte, quod parum conuenire videtur, cum in agro Mantuano v. 12. 13 illi greges paſcere dicantur. Alterutrum igitur ne memoraret, poeta cauere debebat.

6. *defendo a frigore*, vindico, tegendo eas ſtramine, ſarmentis etc., ne frigore vrantur. Sed hic ea difficultas iam antiquis (v.

Vir gregis ipſe caper deerrauerat; atque ego Daphnin
Adſpicio; ille vbi me contra videt: Ocius, inquit,
Huc ades, o Meliboee; caper tibi ſaluus, et haedi;
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra;
Huc ipſi potum venient per prata iuuenci;
Hic viridis tenera praetexit arundine ripas

docto *matres* ſubſtituas. Io. Schraderus inter alia tentabat: *deſendo a ſidere*, h. ſole. Nunc vid. Not. 7 *at ego* Leid. *atque Daphnin* alter. *Daphnim* multi Heinſ. v. ad II, 26. 8 *ipſe* Zulich. *vbi contra* Leid. 9 *vt haedi* coni. Burm., qui in h. l. argutatur. 10 *poteſt* fragm. Moreti. *velis* Leid. 11 *veniunt* Leid., quod placet. 12 *periexit* Voſſ. prior. *protexit* Zulich. et Leid. ſec. *virides etiam protexit* Franc. *viridis ripas* iun-

Seru.) animaduerſa oritur, quod aeſtiuo tempore tota huius eclogae res agi videatur, in quo, inprimis clementi Italiae caelo, a frigore nullus metus eſſe poteſt. Deſcenderunt adeo viri docti ad emendationem: vid. Var. Lect. Enimuero agi hic *de verno tempore*, vt ſtatuamus, et *vmbra quercus* et *arundinis tenerae* mentio, et *apum ſuſurrus* permittit, *depulſi* vero a lacte *agni* et *diſtentae lacte capellae* etiam iubent; exitu enim auctumnali oues in his Italiae locis parere apparet. Adderem verſus 46. 47, ſed vid. ad 53. Ineunte autem vere non raro vri arbores nocturno frigore videmus, et *myrtos* frigoris impatientes eſſe docet Martinus; et regio iſta vltra Padum frigidior. conf. Seru. ad v. 47. 7. *Vir gregis ipſe caper*; habet a Theocrit. VIII, 49; *ipſe caper* deerrauerat, adeoque et haedi totusque grex; hinc verſu 9 *caper tibi ſaluus et haedi*. Animaduerterat eos et in tutum locum compulerat Daphnis v. 9. Sed idem Meliboeus armenta paſcebat; quibus adiunctum capellarum et ouium gregem habebat. cf. v. 11 et 15. 12. Mincius enim non longe a Mantua lacum efficit et paluſtres ripas habet. cf. Ecl. I, 49. 52 et Notas. Ge. III,

Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida, habebam,
Depulſos a lacte domi quae clauderet agnos;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Coepere: alternos Muſae meminiſſe volebant.

gere nemo dubitabit. 13 *atque* Longob. ſec. Moreti et Zulich. *hic que* quart. Moreti. Pierius memorat a viris nonnullis doctis recitari: *eque caua.* 14 *neque Ph.* fragm. Moreti. 15 *quae clauderet haedos* Medic. Sic conueniret cum v. 7 et 9, ſed in marg. *agnos. paſceret agnos* fragm. Moreti. 18 *A. ergo c.* Rottend. ſec. 19 *alternis Muſae ceciniſſe volebant* nusquam legitur: quod magis expeditum eſſet. *alternos M. m. volebam* Medic. cum Menag. et pro var. lect. in Moret., vti Seru. alios legere ait, vt ſit ſenſus: *Optabam, o Muſae, meminiſſe alternos, h. omnia, quae dixerunt, tenere, nam* et in fine dicturus eſt: *Haec memini.* In vulgari lectione, quam tamen Meſſius Aruſianus et Nonius Marcellus agnoſcunt, ieiuna eſt ſententia, quocunque te vertas; ſiue vt ad duo paſtores referatur, vt in Nota feci, ſiue vt ad Meliboeum, vt vulgo accipitur; vt ſit: *Muſae volebant me meminiſſe alternos;* h. iubebant. Muſae iubent canere, non vero

13 — 15. Ea facie ille a noſtris quoque hominibus deſcribitur. Cf. Aen. X, 205. *ſacra quercus.* Ge. II, 16 *habitae Graiis oracula quercus.* Ornamenta ſunt petita ex Theocriti I, 106. 107. conf. Ecl. I, 54 ſqq. Mox *certamen* pro certantibus.

15. *Depulſos a lacte agnos,* h. a matribus. v. Ecl. I, 22. III, 82, atque adeo infirmos et curae diligentioris egentes. 19. *alternos Muſae meminiſſe volebant.* Si haec vera lectio eſt, in hunc modum exponenda forte ſit: Muſae, *quae amant alterna,* Ecl. III, 59, hanc legem carminis dicebant, vt alternos verſus meminiſſent,

Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
c. Nymphae, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phoebi
Verſibus ille facit; aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
T. Paſtores, edera creſcentem ornate poetam,

meminiſſe ea, quae ab aliis canebantur; etſi nemo dubitet, carmina audita paſtorem memoriae mandare potuiſſe, vt Ecl. IX, 38. 45. 53. Equidem totum verſum inſititium eſſe arbitror; ſupplere vetus poetaſter voluit id, quod prouide Maro omiſerat, cum ſcripſiſſet: *Alternis igitur contendere verſibus ambo; Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.* 20 *Haec Corydon* Franc. 22 *concedunt* Menag. *proxima Phoebo-* alter Rottend. et Leid., male. 24 *His a* Ven. *pendebat* Voſſ. *quercu* Zulich. a m. pr. pro *pinu*. *pino* Gud. pro diu. lect., vt Ecl. VIII, 22. 25 *naſcen-*

ſeu recitarent; h. e. vt verſibus alternis canerent. vid. Var. Lect.

21. Quae ſequuntur, parva ſunt carmina quaternorum verſuum (*Quatrains* dixeris), ſui ac diuerſi ſingula argumenti. *Libethrus* ſons eſt cum antro in Helicone. v. Strabo IX, p. 629 A τὸ τῶν Λειβηθρίδων νυμφῶν ἄντρον, alius, isque antiquior, in Pieria; qua de re disputatum in Commentat. de Muſarum religione p. 44 (in Commentat. Soc. Gott. Tom. VIII). cf. Martin. Cerda. Videri poſſunt Muſae h. l. inter Nymphas referri: vt vulgo ſtatuunt. Poſſunt tamen deae loci, Nymphae, non minus a paſtore h. l. invocari, quam Arethuſa Ecl. X, pr. 22. *Codrus* nomen paſtoris, quem iam ſupra memorauit cantu certantem Ecl. V, 11. 23. *aut ſi non poſſumus omnes;* verſus facere proximos (ita exp. τὸ *proxima*, neutrum abſolute poſitum) eius verſibus; pro, ſi eum aequare carmine non licet. *proximus* h. l. dignitate et praeſtantia. conf. ad Tibull. III, 5, 3. *ſacra* vt v. 13. Ouid. Met. X, 103. 104.

25. *creſcentem poetam.* De ſe loqui Thyrſin puta.

Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro;
Aut, ſi vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Saetoſi caput hoc apri tibi, Delia, paruus
Et ramoſa Micon viuacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota

tem Medic. a m. pr. cum nonnullis aliis ap. Pier., Heinſ. et Burm., forte ex interpretatione alterius, quod minus obuium. 26 *Codri* Moret. ſec. et Gud. a m. ſec. 27 *placidum* Longob. Pier. et Goth. pr. 28 *ne puero noceant mala ſigna* Gloſſator Barthii Adu. 37, 5. *futuro* in Voſſ. altero ab eadem manu ſuperſcriptum *ſuſurro*. 29 *Saetoſi* ſcripturam Burm. e libris emendauit. *Setoſi* vulgo. 30 *Micon* repoſui: vid. ſup. ad III, 10. Vulgo *Mycon*. *Myco* alter Menag. *paruos* (a m. pr.) *Et raros Amycon* Medic. 31 *leni* duo, vt ſolent.

Obtrectat ſcilicet laudibus Codri. 27. *vltra placitum*, ſi plus, quam ipſi placet, h. videtur, laudamur ab eo; ſi Codrus nos immodice et praeter veritatem laudat. Eſt autem faſcini genus notum, vt immodica laude efferantur ea, quibus quis inuideat. v. Cerda. De *baccare* vid. ad Ecl. IV, 19.

30. Mirantur, quod de alieno paſtore agat Corydon, non de ſe. Verum ſunt haec, vt diximus, parua carmina promiſcue cumulata. Nunc id, quod ſequitur, eſt epigrammatis genus ſeu votum a paſtore Micone Dianae factum, cui ſimilia ſunt in Anthologia graeca. Supplendum vero „Micon tibi dicat, quod, te propitia, feliciter venatus fuerit.“ At obſcurum eſt quod ſequitur: *ſi proprium hoc* ac perpetuum *fuerit*, quoniam non certam habet interpretationem ex ipſis verbis aut ex re, quid illud ſit, quod per *hoc* deſignetur. Dicitur aliquid eſſe *proprium*, h. e. perpetuum, vſu et fructu certum ac tutum, firmum et ſtabile. De hoc nemo dubitet. Sed quaeritur, quid *hoc* ſit. Cum dedicentur ſpolia ferae ex venatu, videtur elici poſſe e Miconis perſona: ſi tam felici venatu perpetuo vti contigerit etc.;

Puniceo ſtabis ſuras' euincta cothurno.

T. Sinum lactis, et haec te liba, Priape, quot annis
Exſpectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.

32 *ſuras ſtabis euincta* Goth. pr. 33 *haec tibi liba* multi apud Heinſ. et Burm. cum Goth. pr., quod magis vulgare eſſet.

hoc ſequuntur Seru., Cerda et Burm. Hoc ſenſu Aen. VI, 872 *propria haec ſi dona fuiſſent.* Vt reddas cum aliis: „ſi quidem habitus iſte tibi proprius eſt:" fieri vix recte poteſt; nam et friget hoc, et deberet ita eſſe *eſt,* non *fuerit.* Alii apud Seruium *proprium hoc* ad gregem, quem paſcebat (ita reſponderet vſ. 36 *ſi fetura gregem ſuppleuerit*), alii ad id, quod v. 21 ſq. petierat, vt carmen ſibi, quale Codro, contingeret, referunt. Volunt ſcilicet haec ex Corydonis perſona dicta eſſe, vt comparationem inſtituere dicatur Corydon: Micon tibi haec capita cerui et apri dicauit, o Diana; at ego ſtatuam marmoream, quod maius eſt, tibi ponam, ſi proprius ac perpetuus grex hic fuerit. Enimuero ſic impedita huius verſus manet ratio; et aduerſatur hoc, quod mox alterum epigramma, etiam ex alterius paſtoris perſona ſubiicitur. De *protomis* ferarum Dianae conſecratis et ex arbore ſuſpenſis nota res, et notus locus Spanhemii ad Callimach. in Dian. cf. Aen. IX, 407. 408. Dona — *ſi qua ipſe meis venatibus auxi Suſpendiue tholo aut ſacra ad faſtigia fixi.* Sunt quoque huius generis epigrammata: vt Analect. Tom. II, p. 295. 32. Antiquo more in ſtatuis etiam marmoreis veſtitus coloribus pingi ſolitus; ita h. l. pedum indumentum. In Epigr. in Aeneidem: *Marmoreusque tibi, dea, verſicoloribus alis In morem picta ſtabit Amor pharetra. Cothurno,* quod calceamentum venatorium eſt, Diana fere conſpicua in ſignis et gemmis. *euincta* poteſt eſſe, a pede ad ſuras vsque; niſi eſt ſimpliciter vincta: vt Aen. I, 337 *Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.* Liuius Andronicus in Inone

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fetura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.
c. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblae,
Candidior cycnis, edera formoſior alba;
Quum primum paſti repetent praeſepia tauri,

35 *et tu* Rottend. *ac tu* Menag. 36 *greges* Goth. ſec. 37 *Nunc Galathea thimo — mihi* Parrhaſ., aperta aberratione. *Nerine* : ex Νηρείνη, a Νηρεύς. Alias eſt Νηρηίνη a Νηρηΐς. 38 *cigno* alter Rottend. 39 *repetunt* multi ap. Heinſ. quod et ipſum defendas. *praeſugia* fragm. Moreti, vitioſe.

apud Terentian. Maur. de Metris: *Iam nunc purpureo ſuras include cothurno* (forte ad Inonem nutrix, vt Dianam illa imitetur). *ſtabis* vox ſollennis: tibi ſtatua ponetur: Expreſſit locum hunc Statius II Theb. 725 ſqq.

33 — 36. Etiam hoc, vt dixi, epigramma eſt, Priapi ſigno affixum, vt innumera alia; idque votum ei factum. Signum eius eſt ex marmore (ſane a paſtore ligneum exſpectabas), ad quod ſacra quotannis fiunt paſtoritia: ponet ex voto auream ſtatuam; (nimis ambitioſe pro pauperis paſtoris perſona!) ſi deus propitius fuerit. 34. Idem color in Tib. I, 1, 19 ſq. Sat eſt tibi haec a me quotannis offerri. 35. *pro tempore*; vt tempus et res ferebat, *ἐκ τῶν παρόντων, ἐνόντων, ὑπαρχόντων*. 36. h. ſi bona ouium fetura fuerit.

37. *Nerine Galatea*. Nerei et Doridis filia fuit, Nympha illa marina a Polyphemo adamata, quam tamen hic Corydon, Nympham paſtor, tamquam ſuam amicam, vt veſperi ad ſe veniat, appellat. Scilicet poeta tantum in hoc elaborauit, vt Theocriteum carmen exprimeret Idyll. XI, 19 ſq., vti etiam fecit Ecl. IX, 39 ſq. Sic ſup. v. 26 *Arcades* paſtor memorat, qui inter Mantuanos viuebat. Quamquam hoc ipſo minor carminis ſuauitas eſſe debet, quod in vera vita iſtae fabulae minus iucundae ſunt. De *Hybla* cf. Ecl. I, 55. *edera alba* vid. ad Ecl. III, 39.

Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga:
Si mihi non haec lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuuenci.

40 *tibi* Ven. 41 *Sardois* ex gr. Σαρδῷος. v. Intt. ad Sammonic. de Medic. pag. 431, sicque editum statim in Ald. sec. Sed Medic. cum aliis Heins. Longob. et Medic. Pierii, et Goth. sec. *Sardoniis*, vt et ipsi Gr. Σαρδόνιος. Σαρδόνιον κατὰ κῦμα Theocrit. XVI, 86, nec aliter expressum in edd. antiquis et Ald. pr. *Sardonis* Gud. bini Leid. et Ven. *Sardiniis* Pierii duo. vid. Heins. *videor* alter Menag. et ed. P. Dan. *videat* fragm. Moreti. *tibi vitherior* Menag. a m. pr., aberratione calami ex seq. *herbis*. 42 *rusto* Giph. ind. Lucret. ex mss., vt Ge. II, 413. *visco* Parrhas. 43 *totoque* Voss. *est* deest Parrhas. *anno st* Medic. a m. pr.

41. Thyrsis suam et ipse amicam inuitat, vt vesperi ad se veniat; desideriique sui impatientiam declarat. Per *Sardoas herbas*, batrachii s. ranunculi, *Hahnenfuss*, genus intelligunt, cuius magnus in Sardinia erat prouentus; vis eius caustica, vt, si cruda folia cuti imponantur, pustulas, vt ignis, faciat, Plin. XXV, 13; succus autem potus insanire facit, et inter alias membrorum contractiones eos oris spasmos efficit, vt ridere videantur. v. Martin. h. l.; hinc de risu Sardonio res notissima. cf. Tzetz. ad Hesiod. p. 26 ed. Heins., quem male in ipsum Homerum intulerunt Od. υ, 302. *amarior*, nam δριμύτατον appellat Dioscorides; et hinc amaror *mellis Sardoi*. 42. *Ruscus* virgultum breue, acutis foliis et pungentibus. Seru. cf. Martin. Iterum memoratur Ge. II, 413; nostris *Mausdorn* esse dicitur. *alga* herba marina vario genere, quae tempestate in littus eiici solet. vid. ibid., conf. Cerda. 43. Quanta venustas in illo Theocr. XII, 2 οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἤματι γηράσκουσι. 44. *si quis pudor*, increpat boues, quasi dicat, pudeat vos pastos tam tarde domum procedere, et me ab amicae amplexu distinere.

c. Muſcoſi fontes, et ſomno mollior herba,
Et quae vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solſtitium pecori defendite; iam venit aeſtas
Torrida, iam laeto turgent in palmite gemmae.
T. Hic focus, et taedae pingues, hic plurimus ignis

45 *mollior alba* Parrhaſ., forte pro *alga*, quod repetitum ex v. 42. Burm. 46 *Et quae nos rura* fragm. Moret. *nos* etiam coniiciebat Io. Schrader. *Et quae rara tegit viridis vos* Goth. ſec. 48 *lonto* Medic. a m. ſec. 49 *et plurimus* Menag. pr.

45. Felicior fuit poeta in hoc et altero tetraſticho: alter frigus et vmbram per aeſtiuum tempus laudat, alter focum hiberno tempore. *ſomno mollior herba*, ex Theocrit. expreſſum Idyll. V, 50 εἴρια ὕπνω μαλακώτερα. τάπητες ὕπνω μαλακώτεροι XV, 125. cf. Valk. p. 405. 406. *mollis ſomnus* ſollenni epith. Ge. II, 470, non minus ac *mollis herba;* hinc comparatio ducta. Ceterum v. 45—60 cum Theocrito certauit Idyll. VIII, 33 ſqq. 46. *arbutus*, v. ad Ecl. III, 82. *rara* vero *vmbra*, aut vt ad naturam arboris humilis nec admodum patentis reſpiciatur, aut pro anni tempore, verno, necdum adulto; aut, quod praeſtat, vt *rara* non vrgendum ſit, epitheton ornatus cauſſa appoſitum, ex ipſius vmbrae, interuallis diſtinctae per frondes, natura. vt Ecl. V, 7. Dictum vero pro: *et o arbute, quae tegis eos* etc., h. et o arbuti, quae *tegitis* fontes cum herba. 47. *Solſtitium pecori defendite*, h. calorem ac vim ſolis in ſolſtitio conſtituti, ſ. ſimpliciter, aeſtiui, a pecore prohibete. Horat. Od. I, 17, 3 *Faunus igneam defendit aeſtatem capellis* etc. Cic. Cat. mai. 53 *vua veſtita pampinis nec modico tepore caret, et nimios ſolis defendit ardores.* Sic ἀρκεῖν, ἐπαρκεῖν, ἀμύνειν, ἀλέξειν, ἀλάλκειν. Mox v. 48 *turgere*, ὀργᾷν. Ornamenta huius verſus auide arrepta ſunt ab aliis poetis, Ouidio et al.

49. *taedae*, ligna, e picea, ſeu pinu. Verſus ex

Semper, et adſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreae curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
c. Stant et iuniperi, et caſtaneae hirſutae;

51 *Hinc tantum* Seruii tempore nonnullos legiſſe colligas e ſcholio ad v. 49. 53 Hunc verſum ſequenti ſubiicit Moreti quart. At doctus Britannus, qui mox Corydonis amicam Phyllidem laudari meminerat v. 63, ne nunc ipſi amica eripiatur a Thyrſide v. 59, verſuum ordinem mutabat, et poſt v. 52 ſubiiciebat tetraſtichon 57—60 et Corydoni aſſerebat; alterum vero: *Stant et iuniperi*, Thyrſidi. Ita vero Thyrſin tanto manifeſtius inconſtantiae reum facit, qui intra paucos verſus Alexidis et Lycidae amorem profitetur. Scilicet fugiebat virum doctum, quod ſupra monnimus, non ex ſua perſona paſtores haec canere, ſed eſſe parua carmina in medium allata.

Theocr. XI, 51. 50. *poſtes fuligine nigri*, vtpote in paupere tugurio ſine *καπνοδόκῃ*. 51. Ex Theocrit. IX, 12. 13 et 19. 20. 21. 52. *numerum lupus*, vt numerato pecori parcat. Ita nec curat ripas torrens, quibus coerceri debebat; nec ad focum curat frigus paſtor.

53—56. Corydon hoc eloqui vult: eſſe quidem eius loci ac montis iucundiſſimam naturam, cum ſit arboribus conſitus iisque frugum plenis; at Alexidis abſentia omnem iſtam rerum ſuauitatem obſcurari: *Stant* ſimpl. eſt ſunt. Expreſſa ſunt Theocritea VIII, 41—49. conf. ſup. Ecl. V, 32 ſq. Iam ſatis monitum, in his carminibus, quae per alterna eduntur, ſingulis tetraſtichis ſingulas easque inter ſe diverſas ſententias memorari; neque adeo illae ex cantantis perſona dictae ſunt: alioqui non poſſet poſt aeſtatem et hiemem 45. 49 nunc de auctumno agi, aut ab eodem paſtore Galateae, Alexidis, Phyllidis, amores iactari. Nec tamen aut ingenii multum aut delectationis in his eſt. Maiore cum arte et ſuauitate Popius *Paſtor.* I, 68 ſqq. *caſtaneae hirſutae* exteriori cortice, ſeu echino.

Strata iacent passim sua quaque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.
T. Aret ager; vitio moriens sitit aeris herba;
Liber pampineas inuidit collibus vmbras:
Phyllidis aduentu nostrae nemus omne virebit;
Iuppiter et laeto descendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidae gratissima, vitis Iaccho,
Formosae myrtus Veneri, sua laurea Phoebo:
Phyllis amat corulos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phoebi.

54 Quod iam antea Heinsii et Gronouii ad Liu. III, 22 aliorumque emendatione reponendum esse visum est: *sua quaque sub a.*, nunc recepimus. Ita enim sermonis ratio postulat, vt aut sit: *iacent poma sub sua quaeque arbore*, quod h. l. metrum non admittit, aut: *sub quaque arbore poma sua*, h. natiua eius arboris, vt Georg. II, 82. Contra aduersante sermonis genio legebatur: *sua quaeque poma iacent sub arbore*. 56 *flumina caeca* Ven. Heinsii, quod Heins. illustrat. Est tamen alienum ab h. l. *caecae fossae* sunt opertae, obstructae; non, siccatae. *siccas* Gud. 58 *vuas* Voss. alter a m. sec. 59 *aduentum* Ven. *nostrum nemus* Leid. C. 60 *descendit* quinque Burm. *imbre* aliquot. 64 *Nec myrtus vincet Veneris*. Sic praefixum verbis Seruii ad h. v., quod et ipsum habet suauitatem, ex paritate eius quod respondet: *laurea Phoebi*.

v. Calpurn. Ecl. II, 83. 54. v. Theocr. VII, 144.

57—60. *vitio aeris*, int. aestum et nimium calorem. 58. *Liber p.* docte dixit, vt poeta: „aret vinea; exsiccatae sunt nimio aestu vites et folia amiserunt.“ *Seru.* 60. *Iuppiter*, de aere, vt Georg. II, 326, vbi vide (hinc διιπετὴς ex aere veniens, vt de fluuiis saepe;

T. Fraxinus in ſiluis pulcerrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis:
Saepius at ſi me, Lycida formoſe, reuiſas:
Fraxinus in ſiluis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Haec memini, et victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

67 *ac* Medic. a m. pr. 68 *cedat* e Medic. et aliis Heinſ. repoſuit. Laudabat idem e Longob. Pierius. Vulgo lectum: *cedet.* 69 *Haec memini: victum et f.* Oblongus Pierii. *Thyrſim* multi: at v. ad Ecl. II, 26. 70 *noblis* coni. Nannius. Dedi verſus

et αἰπετεῖς οἰωνοὶ Hymn. in Ven. 4 *aeriae volucres*): ex veteris philoſophiae inuolucris fabuloſis; quod et ipſum vereor, vt paſtoris ingenio accommodatum ſit.

65—68. *pinus in hortis*, pinus ſatiua, ſeu domeſtica, et hortenſis, Ouidio Art. III, 692 *pinus culta*, πίτυς ἥμερος, arbor ſemper virens, et apibus grata, de qua docta ad h. l. disputatio Heinſii. cf. Cerda ad Ge. IV, 112. 67. Praeferam te fraxino et pino.

69. Operoſe docent viri docti per totam eclogam, quantopere in ſingulis verſibus ſuperior Thyrſi ſit Corydon, iis tamen fere argumentis, vt, ſi poeta Thyrſin victorem pronuntiaſſet, iidem huius iudicii cauſſas et probationes ab iisdem locis ducturi fuiſſe videantur. Hoc facile perſpicio, Thyrſin eſſe perpetuum Corydonis obtrectatorem; id quod ipſa lex carminis amoebaei poſtulat; huius tamen verſus qua tandem in re Thyrſidos numeris praeſtent, qui tardus meus ſenſus eſt, equidem non percipio. Inuenti ſaltem laudem in neutro video eſſe magnam, maiorem tamen in eo, cui ex tempore reſpondendum eſt ad id, quod alter ex meditato paratum habuerat.

70. *Ex illo C.*; accipiendum: ex eo tempore animo

interpretationem qualemcunque in Notis. Fateor tamen, non nisi aegre eam ex verbis exsculpi: totumque versum esse tam inertem, vt vix eum a Virgilio profectum esse mihi persuadeam. Si tamen alii aliter statuerint, equidem feram animo aequo.

meo Corydon nobilis ille et praeter omnes excellens cantu pastor habetur. Sed indignus Marone est versus. v.

Var. Lect. Quantum praestat Theocriteum, Idyll. VIII, 92 Κἠκ τούτω Δάφνις παρὰ ποιμέσι πρᾶτος ἔγεντο.





ECLOGA VIII
PHARMACEVTRIA

ARGVMENTVM

Duorum paſtorum carmina, alterum ex Theocriti Idyll. III alterum ex Idyll. II expreſſa, recitantur a poeta, tamquam qui ea audierit v. 1 — 5. 62, 63. *In Damonis carmine* 37 — 61 *grauis dolor et aegritudo alicuius paſtoris, cui Niſa, amata puella, Mopſum riualem praetulerat, praeclare exponitur; in Alpheſiboei carmine* 64 *ad fin. mulier Daphnin, amantem ſuum, a quo ſe deſertam eſſe putabat, incantationibus magicis ad ſe reuocat. Putandi enim hi ſunt eſſe luſus vtriusque paſtoris; qui amores aliorum commemorant, non ſuos. Vtrumque carmen per ſe ſibi conſtat, nec vinculo vllo ea tenentur, niſi quod a binis paſtoribus recitantur, qui inter ſe certaſſe videntur, ſi proprie dixit poeta v.* 62 reſponderit. *Artem et ſpiritum poetae in neutro deſideres. Nam ipſa incantationis ma-*

gicae descriptio non abhorrens ab hoc poetices genere argumentum videri debet; recte enim et ex natura nostra, quandoquidem agrorum et siluarum solitudine mire affici animi nostri et ad religionem componi solent, pastoribus procliuius paullo et pronius in superstitiones et magicas rationes ingenium tribuitur. Inscripta vero, quod primus Scaliger ad Euseb. Chron. 2020 *docuit, est Ecloga Asinio Pollioni v.* 6—13, *qui tum in Illyricum exercitum ducebat, et iam siue pedestri itinere Istriam emensus erat, siue maris Illyrici oram legebat, vt ad Parthinos perueniret, qui versus Macedonicos fines non longe a Dyrrhachio sedes habuere. v. Appian. pag.* 1135 *extr. Dio XLI, c.* 49, *ibique Reimar., item Pigh. Annal. ad* 714, *et Vit. Virgilii hoc anno. Ad extrema enim huius anni, quo Pollio consulatum gesserat, referenda esse res videtur; nam sequenti anno VIII Kal. Nou. triumphum de Parthinis habuit. Catroei argutias veteremque opinionem, qua ad Octauianum carmen hoc spectare memoratur, operose refellit Burm. ad v.* 6. *cf. Martin. Ceterum comparari velim cum hoc carmine Popii* Pastor. *III.*

DAMON. ALPHESIBOEVS

Pastorum Musam Damonis et Alphesiboei,
Inmemor herbarum quos est mirata iuuenca
Certantis, quorum stupefactae carmine lynces,

3 *carmina* Leid. sec. Mentel. pr. et a m. pr. Reg., sicque ms. Lengnich., vt sit Graecismus.

1—5. Mansit hoc ex priscorum hominum sermone in pastoritii carminis simplicitate, vt cantus praestantiam ita declararent poetae, vt pecudes, feras, et inanimata

Et mutata ſuos requierunt flumina curſus;
Damonis Muſam dicemus et Alpheſiboei.
Tu mihi ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui,

4 *Et mirata ſuos* ed. Ven., quod ſane placere poteſt. *ſuo* Medic. a m. pr. *liquerunt* nonnulli Pier. et Heinſ. cum Goth. ſec., ex indocta interpolatione. 6 Interpungitur *Tu mihi*, *ſeu* et, *Tu*, *mihi ſeu:* quod Wakef. ſequitur. Sufficit, vtrobique *mihi* ex more abundare. *iam magni ſuperas ſeu* Parrhaſ.

eo moueri aut delectari dicerent. 4. Flumina requierunt *mutata ſuos curſus,* graece pro: mutato ſuo curſu, h. l. inhibito. Quamquam, *requieſcere* cum caſu quarto nonnumquam iungi, docuit iam Seruius. Ciris 233 *Quo rapidos etiam requieſcunt flumina curſus.* Calpurn. Ecl. II, 15 ita expreſſit: *Et tenuere ſuos properantia flumina curſus.* *Lyncas* vero nolis in tali carmine eſſe memoratas, quod ad Siciliam pertinet. Certat cum Virgilio Popius *Paſtor.* II, 5 ſq.

6 — 13. Aſinio Pollioni, a quo iuſſus erat carmen bucolicum condere, Eclogam hanc inſcribit: pollicitus aliquando carmen maius, quo eius laudes comprehendat: quae duplicis generis ſunt, et rerum geſtarum v. 8, et ingenii operumque poeticorum 9. 10. Quod nomen Pollionis adſcriptum non eſt, forte ſic excuſes, quod in fronte voluminis illud adſcriptum erat. Interpungebam olim cum aliis *Tu mihi*, et accipiebam dictum, ac ſi voluiſſet ſubiungere: *ades;* ſed deſiderii aeſtu eſſe alio abreptum. Quod tamen non neceſſe, quandoquidem *mihi* ſaepe ſic otioſe interponitur. Ceterum poeta inceptum ſermonem deſerit, et interponit ἐνθουσιῶν illa: *en erit vnquam — tibi deſinet.* Iungenda adeo: *Tu mihi — accipe iuſſis carmina coepta tuis.* *Timauus* in ora Adriae, non longe ab Aquileia, fluuius ex terra nouem fontibus ſeu capitibus progreſſus, breui curſu, in vnum alueum collectus, lato altoque flumine in mare exit. cf. Aen. I, 244, et ibi Excurſ. VII. Vnde, ex quo loco, egreſſus ſit Pollio in Parthinos profectus, nota-

Siue oram Illyrici legis aequoris; en erit vmquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet; adcipe iussis
Carmina coepta tuis, atque hanc sine tempora circum

7 *regis* quartus Moreti, et Leid. *et erit* Medic. a pr. m. 8 *liceat mihi cum tua* duo Moret. *mihi vt liceat* primus Moreti. *mihi quo l.* Goth. sec. 9 *liceat mihi totum* alter Rottend. 11 *desinit* Schol. Horat. Cruqu. ad Epist. I, 1, 1 cum Leid. 12 *tempore* alter Rottend.

tum nec in Appiano V, 75 nec in Dione XLVIII, 41 video. Si cum Caesare et Antonio post pacem Puteolanam Romam decesserat (Appian. l. c. 74.) et legiones ex Gallia Cisalpina et Venetia fuerunt collectae: Pollio exercitum seu terra per Istriam, Illyricum, Dalmatas, versus Parthinos duxisse, seu mari Adriatico oram Illyrici praeternauigasse putandus est. Itaque ille hoc tempore aut in Istria haerere aut vlterius progressus esse poterat. Si prius illud: montes erant traiiciendi, in quibus Timaui fontes sunt. 7. *en erit vmquam.* cf. ad Ecl. I, 68. 10. *Sola Sophocleo* — tragoedias tuas Sophocle dignas, siue Sophocleam grauitatem ac maiestatem exprimentes, vt IX, 35 *Varo et Cinna digna dicere.* Asinium Pollionem tragoedias composuisse, supra vidimus Ecl. III, 84 sq., et Horat. Od. II, 1. Eas tamen illo tempore nondum in vulgus exiisse, ex verbis his intelligas; etsi non satis commode Maro Pollionis carmina, si tam praeclara sunt, *suis* tamen laudibus in notitiam hominum adducere vult. 11. *tibi desinet,* ex τῷ *dicere, ferre,* carmen, in te desinet; laudes tuae perpetuum meorum carminum argumentum erunt: ita

Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix coelo noctis deceſſerat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba,
Incumbens tereti Damon ſic coepit oliuae:
D. Naſcere, praeque diem veniens age, Lucifer, almum;

13 *laurus* Chariſ. lib. 1 ſ. cum aliis Grammaticis apud Pierium. 14 *diſceſſerat* Pierii Oblong. Parrhaſ. et Leid. cum Goth. ſec. v. ad Ed. II, 67. 15 *herba eſt;* ſuſtulit *eſt* Heinſ. auctoritate librorum; et iam Pierius ſuadebat. 17 *poſtque diem* Zulich. *quacque* Leid., male.

ſimpliciter exponere malim, etſi dura oratio eſt. conf. Theocr. XVII, 1. 13. Permitte, vt inter laudes tuas bellicas etiam hic ex poetico encomio honos tibi accedat, nec Muſam meam dedignare. Haec vero quam eleganter expreſſit poeta! Pulcre imitatus Popius *Paſtorals* II, 9. 10 *Accept, o Garth, the Muſe's early lays, That adds this wreath of ivy to thy bays.*

16. *Incumbens — oliuae;* Wartonus *againſt an olive's trunk reclin'd;* hunc enim moerentis hominis ſtatum eſſe. Recte vero, modo vſus loquendi ferret; arboris *trunco* acclinis aliquis ſiat vel *recumbit;* et alienum tum epitheton *tereti.* Sed nec alterum abſonum, vt ſtet paſtor nixus baculo; et baculus *oleagineus* ex more. v. Apollon. Argon. II, 34, et ſic in parte librorum Ouidii Met. II, 680 *Illud erat tempus, quo te paſtoria pellis Texit, onusque fuit dextrae ſilueſtris oliva, Alterius, dispar ſeptenis fiſtula cannis;* etſi Heinſ. ibi ex aliis libris repoſuit *baculum ſilueſtre ſiniſtrae,* quum vulgo legeretur, *baculus ſilueſtris oliuae.* Innixum pede paſtorem fiſtula nouem calamorum canentem vide, ſi tanti res eſt, in lucerna fictili ap. Borionium in Collectan. Antiqu. tab. 87.

17. *praeque d.* praeueniens diem age ſ. adduc Aen. II, 802 *Iamque iugis ſummae ſurgebat Lucifer*

Coniugis indigno Nisae deceptus amore
Dum queror, et diuos, quamquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Maenalus argutumque nemus pinosque loquentis
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertis.

19 *queror ad diuos* Moreti quartus, sed sic copula desideratur. 20 *extremam* Gud. *adloquar* Leid. pr. Mentel. pr. et Medic. a pr. m. VSS. 19. 20 iterum leguntur in Ciri 405. 406. 21 *mea fistula* Mentel. pr. quod magis pastoritium esset. 22 *pinosque* tres ap. Heins. *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic. ex Ecl. X, 28, vti Burm. suspicatur; illustrat *loquentes* Heins. 24 *primum* Medic. vid. Ecl. II, 32. *non p. agrestes* Menag. pr.

Idae, Ducebatque diem. *Seru.* Vigilarat vero noctem miser amator. *diem almum* vt *lux alma* Aen. I, 306 quae recreat: vbi v. 18. *Coniugis* simpl. amicae. cf. infr. 66. Ecl. VI, 52. Aen. IV, 536. *indigno amore,* h. perfido, quo eius fides digna non erat; adeoque pro puellae perfidia. 19. *testibus illis,* ab amica, Nisa, saepe amori testando aut iureiurando vocatis. 20. *adloquor* incusandi eos caussa: ἤδη γὰρ φράσδει πάνθ', ἅλιον ἄμμι δεδύκειν: Theocr. I, 102, quae hinc illustres. *queror deos et alloquor* iungunt alii.

21. Versus intercalaris ad imitationem Theocr. I, 64. II, 17 etc. factus: in eo interponendo non certum versuum numerum seruat Maro. *Maenalios* intell. Arcadicos, pastoritios, quales a pastoribus cani soliti in monte Arcadiae, Maenalo; vnde sqq. versus 22 — 24 subiicit, nam in Maenalo inter pineta pastorum carmina ipsiusque Panis assiduo audiuntur.

22. *pinosque loquentis,* idem quod *argutae,* aut vento sonorae, vid. Heins. ad h. l. cf. Ecl. VII, 1. aut, quod cum Seruio melius statuas, resonantes cantu, propter sqq. *semper pastorum ille audit amores.* 24. *non passus inertes* esse,

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur: quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis; aeuoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damae.
Mopſe, nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.

26 *ſperamus* Moreti pr. *ſpernemus* Voſſ. *quid nos ſperemus amantes?* Burm. coniicit, et Io. Schrader. *quid nunc.* Sed v. Not. 27 *Iunguntur* Moret. pr. *tigres* pro *gryphes* Parrhaſ. *grypes* Medic. *γρῦπες*, *ſequente* Leid. C. 28 *tumidi* Voſſ. *timidae* Parrhaſ. et Rottend. ſec. Medic. et Ven., ſed iam Chariſius genus in h. l. notauit. *timide* Goth. ſec. 29 Vir doctus ap. Burm. coniecerat: *incende faces*, vti et in Cod. Diuionenſi erat; quia, ſponſa deducta, incenditur fax, non inciditur. Nimis argute! Sed tuetur vulgarem Burm. 30 *iam deſerit* Ven.

ſed canoros; quod Ecl. II, 32 *Pan primus calamos cera coniungere plures Inſtituit*. Color idem Ge. I, 124 *nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.*

26. *Mopſo Niſa datur* ſc. nuptum. *quid non ſperemus amantes* ſc. fieri poſſe? nihil non nunc expectare licet. *Omnia nunc fient, fieri quae poſſe negaram.* *ſperare* generali notione, vt ἐλπεσθαι pro οἴεσθαι. Dicta haec cum indignatione et dolore videri poſſunt, vt illa v. 30, etiam cum ſarcasmo. 27. *Iungentur* amore. Color ductus ex Theocr. I, 132 ſqq. *Gryphes* poeta nouo exemplo induxit; fabuloſum monſtrum ex hieroglypho ductum, quod ad Apollinem ſpectabat. *aeuo ſequenti*, ſimpl. in poſterum. 28. *ad pocula*, ad potum.

29. *nouas incide faces*, inciſis lignis para taedas, ad nouam nuptam domum ducendam. Epitheton *nouas* ornat ſimpliciter. 30. *Sparge, marite, nuces*, qui antiquus in nuptiis Romanorum mos erat: eumque adeo poeta ad paſtorum vitam traduxit. Spargebantur autem nuces nupta iam in domum et thalamum deducta, adeo-

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.

31 *tibia:* de pastore expectabamus fistulam.

que nocte iam orta: quam sponsi in gratiam solito citius oriri ait; hoc enim est: *tibi deserit Hesperus Oetam.* Itaque in votis novae nuptae ac sponsi tam frequens est Hesperi mentio: cf. Catull. LX, 328 sq. Est autem hoc, quod ab Oeta Hesperus oriri dicitur, ab aliquo poeta Graeco ductum, qui aut in locis Oetaeis montibus subiectis vixit, aut rem in iis locis gestam, si recte coniicio, Pelei et Thetidis nuptias, narrauit; inde hoc in sollennem poetarum vsum versum est, et quidem promiscue modo in ortu modo in occasu solis ac diei: cum vterque ab Hespero et a Lucifero designari soleat, vt sidus illud ab Oeta in conspectum venire dicatur. v. Cirin 350. Seneca Herc. fur. 132. 133. cf. laudd. a Barth. ad Stat. V Silu. 4, 8. Maroni autem proxime praeiuerat Catull. LIX, 7 *Oetaeos ostendit noctifer ignes,* vbi v. Intpp. Porrigitur illud montium iugum ab oriente versus occidentem, vid. Strab. IX, p. 655. In iis itaque, qui illum tractum habitabant, fuere, quibus Veneris seu Hesperi stella, quoties post solis occasum in summo Oetae vertice, in conspectum veniebat, ab Oetaeis montibus oriri videri potuit heliace. Sic et Cul. 202 *Et piger aurato procedit Vesper ab Oeta.* Vulgari enim more loquendi, quem poetae sequuntur, astrum *oriri* dicitur, quod in conspectum venit; pro, *oriri,* autem sollenne est *surgere, procedere, venire* de astris, vt X extr. Ita et Seruii et Cerdae cum Vossii ad Catull. p. 150, et Huetii in Huetianis subtilitatibus non indiget res. Astrum in numis Locrorum de Hespero interpretantur viri docti: v. Spanh. ad Callim. in Del. 303. Firmat coniecturam locus Strabonis IX, pag. 638, qui Ozolas publico sigillo inscriptum habuisse Hesperum testatur. Visitur autem illud non modo in numis Locrorum Ozolarum seu Hesperiorum ad occidentem habitantium, verum etiam in numis Opuntiorum, vt ap. Golz. in Graec. Num.

O digno coniuncta viro! dum despicis omnis,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellae,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saepibus in nostris paruam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus;

32 *Et digno* Leid. alter. *cum despicis* Rottend. alter. 34 *promissa* Heins. e melioribus, quem v. Vulgo: *prolixa*, quod in omnibus suis libris Pierius legebat; atque ita editum in Aldd., excepta altera 1505, quam, vt hinc intelligas, Pierius tractabat. 35 *credas* Moret. quart. et interpres Statii ad Theb. III, 350. *credes* Goth. sec. 37 *roscida mella* Moret. sec., vt Ecl. IV, 30 sed recte vulgatam tuetur Heins. *Therasida mala* Ven. 39 *ab vndeno* Leid. *tum me iam acceperat a.* Sic Medic. cum potioribus, et Eugraphio ad Terent. Andr. I, 1. Tuetur tamen Heins.

t. XVIII, 3. 4. Pellerin. *Recueil* T. I, t. XIV. Luciferum ab Ida oriri Troianis dixit noster Aen. II, 801, vbi cf. Excurs. XVI ad lib. II.

32. *O digno c.* cum contemtu irrisio; nam non minus rusticum et multo se deformiorem esse eum innuit, cuius tamen illa caussa periura fieri sustinuerat; hoc v. 35 a caussa exprimit. conf. Theocr. XI, 31.

37. *roscida mala*, rore matutino adspersa, δροσόεντα. *Saepibus in n.*, h. in horto prope saepem; adumbrata suauissima in toto hoc genere ῥῆσις ex Theocr. XI, 25—29, vbi pro pomis erant ὑακίνθινα φύλλα, flores.

39. *Alter ab v.*, h. duodecimus, vt Ecl. V, 49 *alter ab illo*, secundus — *me ceperat.* Vti *anni accedere, addi*, aut nos *ad annos peruenire, annos attingere*, dicimur, ita h. l. *annus capit, accipit* eum, qui annum duodecimum ingreditur.

Iam fragilis poteram a terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perii, vt me malus abstulit error!
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis, edunt.

ceperat; scil. vt magis orationi poeticae consentaneum. *tum iam me ceperat* Pierii Oblong. 40 *ab terra* Medic. *a* abest a Goth. sec. *coniungere* Longob., more variandi solito. 41 Versus in Ciri 430. 44 *Aut Tmaros;* ita diserte liber Bembi, Menag. Moret. Gud. *Aut Maros* Medic. *Aut Marus* liber Seru. Colot. *Aut Ismarus* in duobus Seruii ap. F. Vrsin. Vulgo legebatur *Ismarus aut R.*, etsi de altera lectione *Aut Tmarus* iam Pierius monuerat, inde Vrsinus ac Fabricius apud Burm. cum Cerda. Variavit Maro Theocriteum: Ἢ Ἄθω ἢ Ῥοδόπαν. Fuit tamen altera lectio *Ismaros aut* perantiqua, cum eam Valerius Probus recitet in Institutt. De Tmaro v. var. lect. ad Aen. V, 620. 45 *generis nostri* Pier. et Heins. e scriptis: *nostri generis* vulgo lectum. *puerum aut s.* Leid. vterque: alter et *vestri.*

41. *Vt vidi, vt perii,* ex Theocr. II, 82. III, 42; cum vidi, tum statim amore exarsi. ὡς — ὡς pro ὡς — οὕτως seu ὣς: vt — ita. *ex quo,* — *confestim.* De quo passim Heins. et al. *error* vero pro insania, et hinc pro amore. v. Cerda h. l. Heins. ad Ouid. Am. X, 9. Met. X, 342.

43. *Nunc scio,* sero scil. Ex Theocr. haec Idyll. III, 15 sq., sed multo is modestius et ex imperiti pastoris persona decentius; quamquam sagacissimus Popius Virgilii rationem sequi maluit. *cotes* pro cautibus. *Tmaros* Epiri mons, sub quo Dodona, Strabo VII, p. 505. v. congesta a Gesner. ad Orph. Argon. 264. *Rhodopen* Thraciae nemo ignorat; at *Garamantes,* extremas, vt veteres credebant, Africae supra Gaetuliam partes incolentem populum, a pastore iactari quis quaeso ferat? conf. Aen. IV, 365 sqq.

45. *edunt,* pro ediderunt, genuerunt, vt in prosa oratione dicendum fuisset.

Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Saeuus Amor docuit gnatorum sanguine matrem
Conmaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer inprobus ille?
Inprobus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc et ouis vltro fugiat lupus; aurea durae

49. 50 Etsi audacter dictum videbitur, libere tamen profiteor, versus hos ab inepto homine ex margine illatos videri. Adscripserat aliquis pro suo iudicio: *Crudelis mater magis an puer improbus ille?* Alter, ac si iudex sederet, adscripserat: *Improbus ille puer, crudelis tu quoque, mater.* Dignum operculum patella! sed vterque versus eliminandus. 49 *an pater improbus ille; improbus ille pater,* vt de Iasone intelligatur, coni. Meurs. ad Lycophr. Male. vid. Not. 52 *Nunc ad oues vltro fugiat lupus* Zulich., quod arridet Burmanno. *vt oues vltro fugit* Ven.

47. Haud dubie Medeam suos filios ex Iasone perfido marito mactantem respicit; cuius dum immane facinus ad Amorem refert, refugit simplicis pastoris animus horrore ad memoriam tanti sceleris; itaque ad corrigendum id, quod dixerat, subiicit; *crudelis tu quoque mater.* Etsi enim ad vltima mala impellere infelix amor possit; at tale tamen scelus nemo, nisi ipse immani ingenio sit, suscipiat. Cum tamen semel contra Amorem caussam suscepisset, neque omnem propterea ab eo culpam remoueri vellet, in dubitationem incidit, ita tamen, vt tandem culpam vtrique communem esse decernat. Vti haec recte, vt feci, defendere me posse arbitror, tamen vt praeclare dicta extollere nolim. Inest enim ieiuni et inepti lusus nescio quid; nec tollitur illud, si mater Venus sit. *Improbus* vero nil aliud, quam *crudelis, saeuus,* Aen. II, 80. X, 727, vnde fere permutatur cum *impius.* conf. Anthol. Lat. I, pag. 358.

52—56. Ex Theocr. I,

Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
Pinguia corticibus sudent electra myricae;
Certent et cycnis vlulae; sit Tityrus Orpheus;
Orpheus in siluis, inter delphinas Arion.
Incipe Maenalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare. Viuite, siluae;
Praeceps aerii specula de montis in vndas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.

53 *ferent* Moreti fragm. 55 *Et certent* Zulich. Ex hoc versu adstruas lectionem *δαρίσαιντο* pro *γαρύσαιντο* Theocr. I, 136. Contraria via Wakef. monitu amici ex mſ. intulit *cantent*, vt conveniat cum *γαρύσαιντο*. 56 *delphines* Zulich. *Orion* in nonnullis ap. Burm. 58 *fiat* Medic. cum Leid. sec. a m. pr. et Gud. 59 *in altum Deferar* legit Scaliger ad Auson. Cupid. cruc. 24. 60 Versus repetitus in Ciri 267. et vſ. 59 ibid. vſ. 302.

132—136. 54. *myricae* v. ad Ecl. IV, 2. *aurea mala* v. ad III, 71. 56. *Orpheus in ſ.*, h. Tityrus, rudis cantu, nunc inter reliqua, quae contra rerum naturam fient, erit alter Orpheus et Arion. Poetica exornatione adiecit vtrique determinationem ab externa aliqua ratione: Orpheus inter feras, Arion inter belluas marinas. Ita adiecta erant: *Fraxinus* in siluis, — *pinus* in hortis: Ecl. VII, 68.

58. *medium mare. medium* interdum non ita definite sed paullo pinguius dici, dudum docuere viri docti: ita est mare altum. Alioqui est mare, quod est in mediis terris; nunc quidem aquarum terras opprimentium illuuie. *Viuite*, valete etc.; ducta haec ex Theocr. I, 115—118. 59. Nimis subtile est, quod respicere volunt pastorem ad scopulos Leucatae, promontorii, Sapphus iactu nobiles, v. Scalig. ad Auson. Cupid. v. 24, ib. Toll., it. ad Strab. p. 694 etc. *Specula* pro cacumine, ex *σκοπιά*. Expressit autem Theocr. Idyll. III, 25. 60. *hoc munus*, int. carmen, quod cecinit; non mortem: quae non posset esse *munus*

Desine, Maenalios iam desine, tibia, versus.
Haec Damon: vos, quae responderit Alphesiboeus,
Dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.
Λ. Effer aquam, et molli cinge haec altaria vitta;

61 *Desine M. mecum mea t. v.* Voss. alter a m. pr. 64 *Effer aquam* Gud. *Affer* Goth. pr. fragm. Moreti et Zulich., quod tamquam sacrificio accommodatius praefert Burmann. Theocr. II, 1 Φέρε Θέστυλι. Mala ratione ab *aqua calida* petita tuetur *Effer* Cerda. Ex v. 107 videtur colligi posse, agi haec in aedibus, vel in aedium impluuio, ἐναίθρῳ. Videtur sic conuenire Aen. IV, 494 de Didone: *Tu secreta pyram tecto interiore sub auras Erige.*

morientis. Etsi per se amicae aliquis spiritum ac vitam pro munere offerre velle posset. Respexit ad Theocr. III, 24. 25, et XXIII, 20. 21, et sup. Ecl. II, 7 *mori me denique coges.*

63. *non omnia p. o.* Alphesiboei carmen, tamquam doctius, recitandum ad Musas refert. Caussam per proverbium reddit: se ei recitando non aeque ac superiori carmini parem esse: quia *non omnia possumus omnes.* Ductum esse ex Lucilio testatur Macrob. VI, 1, p. 575 *maior erat natu: non omnia possumus omnes.* Multo tamen ingeniosior ratio illa Popiana est *Pastor.* III, 56 *Next Aegon sung, while Windsor groves admir'd. Rehearse, ye Muses, what yourselves inspir'd.* Est autem hoc, quod sequitur, carmen ex Theocriti Pharmaceutria Idyll. II adumbratum. Mulier aliqua venefica inducitur amatorem suum, a se abalienatum, et ex agro in vrbem profectum, magicis sacris ad se reuocans. Loquitur vero cum Amaryllide sacrorum horum administra.

64. Apparatum sacri magici curare iubet venefica: Stat ara, affertur aqua lustralis, coronatur ara, verbena in ara accenditur, cum ture. *vitta molli,* quia lanea. Theocrit. Idyll. II, 2 οἰὸς ἀώτῳ. quis non meminit

Verbenasque adole pinguis et mafcula tura:
Coniugis vt magicis fanos auertere facris
Experiar fenfus; nihil hic nifi carmina defunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel coelo poffunt deducere Lunam;

66 *Coniugis et magicis* Moreti primus. *auertere fenfus Exp. facris* Moret. quart. et Parrhaf. *infanos vertere* emend. Io. Schrader. 68 *Daphnin* vbique repofui, pro *Daphnim*: vt fcriptura fibi conftaret: vid. ad II, 26. 69 Verfum adoptauit Petron. 134 in verff. de faga 13. *Carmina e caelo* Giphan. ad Lucret. p. 463 e fcriptis. *Carmina et e caelo* ex antiquis aliquot exemplaribus

mollem lanam! 65. *Verbena* modo de omni herba e facro loco petita, modo de genere aliquo dici videtur; vt ex Plinio, Seruio aliisque, docent viri docti ad h. l. et paffim. *Mafculum tus* vocabant veteres optimum ac praeftantiffimum: idem *ftagonias* appellatum, in guttae fpeciem rotundum; vt ex Diofcoride ac Plin. XII, 14 docuere viri docti v. Cerda. Iam *adolere*, quod proprie fuit augere, cumulare, translatum eft ad genus augendi, inprimis in facris, *augere flammam, ignes;* vnde vfu deductum eft eo, vt fit fimpliciter cremare: conf. ad Aen. I, 704. Valer. Fl. I, 204 alio verbo dixit: *pingui cumulat libamine flammam.* 66. *fanos auertere — fenfus.* Recte Seru. a fanitate mutare, peruertere; *παρατρέπειν.* Eft pro vulgari: in amoris infaniam vertere, infanum amorem reddere. Puellae mentio nulla fit, a cuius amore eum auertere et auocare poffit. Apud Theocritum eft, facro magico facto incantare *καταθύεσθαι* l. l. v. 3 *Ὡς τὸν ἐμοὶ βαρὺν εὖντα φίλον καταθύσομαι ἄνδρα.* *fani* vero ornandi cauffa adiectum: quia ad infaniam et amorem vertebat. *Coniux* fimpl. amator, vt fup. 18, et fic Gr. *ἀνήρ*, vt Theocrit. *carmina* de magica formula accipe.

69. De his teratologiis magicarum artium ad omnes tantum non poetas plurima,

Carminibus Circe ſocios mutauit Vlixi;
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.

laudat Pierius. *Carmina vel lunam caelo deducere poſſunt* Schol. Stat. Theb. I, 104. 70 *Vlixi* Heinſ. e Medic. et Mentel., quem vide ad h. l. Nec tamen codices me mouerent, niſi veteres Grammatici obſeruarent, dici *Achillei* et *Vlixei*. *Achilli* et *Vlixi*. Scilicet, quantum aſſequi licet, Ὀδυσσεὺς fuit pronuntiatum *Vlixeus*; et alia flexione, Ὀδύσσης, vt Τύδης, Ὄρφης (Priſcian. p. 68), *Vlixes*. Iam occurrit caſus ſecundus *Vlixi*; vt Chryſes, Chryſi; Hercules, Herculi. cf. ad Aen. II, 7. In edd. legebatur *Vlyſſi*, et inde a Pulmann. *Vlyſſei*. At in codd. *Vlixis*, *Vlixes*. *Circe* in Medic., ſuperadſcripto *a*, vt ſit *Circa*; tum *mutabit* Gud. 71 *in campis* Zulich.

vt ſolent fere in his munifici eſſe, loca collegere interpretes; v. ad Horat. Epod. V et XVII. Lucan. VI, 420 etc. Tibull. I, 2, 32, et h. l. Cerda aliique; itaque hic pauciſſimis defungi licebit; nec otium in his conterere placet. Interea ad ſuperſtitionum cauſſas attendere velim animum, vt intelligas, eſſe fere eas aut a rebus inſolitis et praeter naturae morem fieri creditis aut ab aliqua ſimilitudine, modo tropica, modo allegorica, petitas; rebus phyſicis plerumque ad animorum ſenſus traductis. 71. *cantando* pro incantando, faſcinando. *Frigidus* ex natura anguium dictum, vt ſupra III, 93, et male alio trahitur. *rumpitur*, disrumpitur. Geſnerus Theſ. h. v. malit *a nocendo cohibetur* exponere, quia fere *rumpi* dicuntur, qui defatigantur, conficiuntur. Scilicet inſederat viro exquiſitae doctrinae hoc, quod ſiſti fere ſerpens, ac detineri carmine aut torpere, ſolui ac rigere, dicitur. cf. Tibull. I, 8, 20. Lucan. VI, 488 et al. δολιχὴν ἀναλύετ' ἄκανθαν Γηγενέος σπείρης, μήκυνε δὲ μυρία κύκλα Apollon. IV, 150. Sed et alterum memorari ſolitum fuiſſe, nunc vno Ouidii loco docebimus Am. II, 1, 25 *Carmine disſiliunt, abruptis faucibus, angues*;

Terna tibi haec primum triplici diuerſa colore
Licia circumdo, terque haec altaria circum
Effigiem duco; numero deus inpare gaudet.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Limus vt hic dureſcit, et haec vt cera liqueſcit

73 *triplici primum* Goth. ſec. *triplici circumdata filo Licia* Donatus memorat ad Terent. Andr. V, 4, 8. *triplice d. c.* Medic. et Menag., qui et v. 105 et 106 hic inſerit; ſed intempeſtiue. Vſ. 73 cum 75 inſertus fere Ciri 371. 373. 74 *terque hanc* Longob. Pierii, vt referatur ad *effigiem*. Praetulit hoc Wakef. 77 *trinos* Ven. *tribus natis* Leid. 78 Mira res eſt, quantopere ineptierint viri docti Saec. XV et XVI in huius verſus metro: dum nodos intrudere voluere. Ceteris ap. Burmann. adde Benedictum philologum in Ed. Iunt. 1520, vt ſit verſus amphimacer. *mŏdos* Zulich. 80 *haec vbi* Ven.

in quem ſenſum *rumpi* vt accipiamus, ſuadet ſermonis ratio et vſus.

73. Dum haec loquitur, maga imagunculam, Daphnidis an mulieris, tenere eamque tribus filis, diuerſi quoque coloris, circumdare et circa aram portare putanda eſt. 75. *deus* vniuerſe, cum proprie ſit Hecate, cui magica ſacra fiunt. 77. tum illa iubet ancillam *ternos colores tribus nodis*, h. e. tria fila diuerſi coloris, vnumquodque ſuo nodo, nectere verba praefatam: Veneris hoc vinculum ſe eſſe velle.

80. Duas Daphnidis imagines, alteram e limo, e cera alteram, igni admoueri puta. Cerea etiam ap. Theocrit. II, 28 eſt; minus bene Seruius alteram ex limo ipſius veneficae eſſe vult: nam ſequitur: *ſic noſtro Daph-*

Vno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragilis incende bitumine lauros.
Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Talis amor Daphnin, qualis, quum feſſa iuuencum
Per nemora atque altos quaerendo bucula lucos

82 *laurus* Medic. conf. ſup. v. 13. *ramos* Pierii Oblongus. 83 *me male vrit* Rottend. alter. *in hac ego Daphnida lauru* tentabat Io. Schrader. Certe *in Daphnida* requiram; ἐπὶ Δάφνιδι, h. e. εἰς Δάφνιν. Si tamen Virgilio non placuit ita ſcribere? Repoſuit Wakef. 86 *alta* Ven.

nis amore, ſcil. liqueſcat molliaturque in amorem mei, obdureſcat vero et obfirmetur animo ad conſtantiam amoris.

82. Aliud venefica nunc aggreditur: laurum incendit, vt Daphnis eodem modo amore incendatur. *molam,* far et ſalem, vt etiam Theocr. v. 18 et 21. cf. h. l. Seru. Cur, pro ſulfure, *bitumine* illitas lauros memoret, nam videtur myſtica aliqua cauſſa ſubeſſe, ariolationes v. apud eund. *fragiles* Lucretii VI, 111 auctoritate a ſono ex fragore explicant, *crepitantes in flamma,* quod ominis loco in hac arbore obſeruabatur. Theocr. l. l. v. 24. v. Cerda h. l. cf. Tibull. II, 5, 81. 83. Mox 83 *in Daphnide,* ἐπὶ Δάφνιδι, in Daphnidem, quod in Daphnidem vertat, vt is eodem modo flamma amoris conſumatur. Theocr. l. l. v. 23 Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν· ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω etc. Horat. Epod. V, 81. Scilicet magicae hae rationes fere ſymbolicae ſunt, quarum congruentiam et ſimilitudinem phyſicum aliquem effectum habere ſtultitia hominum aut credidit, aut aliis perſuadere voluit.

Propter aquae riuum viridi procumbit in vlua,
Perdita, nec serae meminit decedere nocti,
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite
Daphnin.
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quae nunc ego limine in ipso,

87 *concumbit* Gud. *in vlua* Heins. e melioribus mss. reposuit iterum, cum iam a Naugerio in Ald. tert. et hinc in alias inductum fuisset. Vulgata *in herba*, quam Pier. defendebat, ex Ald. pr. propagata est in alias, in his in Steph. conf. Martin. *in vmbra* ed. Ven. cum Goth. sec. a m. pr. *consedit in herba* vnus Heins., sollennes vtique variationes. 88 *fera m. d. nocte* quartus Moreti et alius Heinsii. *noctis* fragm. Moreti; vnde Burmann. coni. *sero noctis*. *discedere* Menag. et Rottend. sec. v. sup. Ecl. II, 67. Ambiguum est, vtrum *perdita* antecedentibus, an sequentibus, vt in loco Varii (in Notis) subiungas. 92 *Pignera* duo. vid. Burm. *limite* Goth. sec.

87. *Propter aquae riuum;* ex vsu poetarum, Horatii, Tibulli I, 1, 28 praeeunte Lucretio II, 30 *prostrati in gramine molli Propter aquae riuum, sub ramis arboris altae.* in Culice 389 *Riuum propter aquae viridi sub fronde.* Et iam sup. Ecl. V, 47 *Dulcis aquae sal. .e sitim restinguere riuo.* 88. *nec serae — decedere nocti,* elegantius ad poeticam rationem, quam *sera nocte;* quod aliis verbis dixit Statius Theb. VI, 191 *Tunc piget ire domum, maestoque novissima campo Exit et oppositas impasta auertitur herbas.* Locus omnino pulcerrimus; in quo Varium expressit noster, docente Macrob. Sat. VI, c. 2. Dixerat ille de cane ceruae vestigiis insistente: *Non amnes illam medii, non ardua tardant, Perdita nec serae meminit decedere nocti.* Est Homericum *πειθώμεθα νυκτὶ,* vt Odyss. μ, 291. nec bene, puto, redditur, ad seram noctem.

91. Simillima haec sacris

Terra, tibi mando; debent haec pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque haec Ponto mihi lecta venena,
Ipſe dedit Moeris: naſcuntur plurima Ponto:
His ego ſaepe lupum fieri, et ſe condere ſiluis
Moerin, ſaepe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſis.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Fer cineres, Amarylli, foras, riuoque fluenti

96 *plurama* Medic., vt *maxuma*, a m. pr. 98 *Moerim* alii. v. ad II, 26. *Moerim et ſ.* Zulich. *animasque* Parrhaſ. *exire* Goth. ſec. ed. Mediol. 1474 cum aliis antiquis; vti auguror.

magicis a Didone inſtitutis Aen. IV, 495 ſq. 93. *debent haec pignora D.* expectat hoc a defoſſis ſub limine veſtibus, vt ad eas Daphnis vel inuitus retrahatur et redire cogatur. Variauit Theocriteam rationem l. l. v. 53. 54. 59. 60. *Liminis* autem ſollennis mentio in poetica oratione, cum aut admittuntur aut admitti cupiunt, aut excluduntur amantes.

95. Lecta in Ponto, nunc pro Colchide, venena commendantur, quia Medea iis vſa erat. Magica quae ſequuntur miracula nimis nota ſunt, quam vt aliquis in iis haereat. cf. Cerda, et laudd. ad v. 69.

101. Nouum et fortiſſimum praeter cetera incantationis genus adgredi videtur, vt cineres ex ara in aquam fluentem et pone caput iaciat; quod partim cum expiationis, fluminis aqua viua fieri ſolitae, ritu, partim cum eo more coniunctum eſſe puto, quo diis in-

Transque caput iace; nec respexeris: his ego Daphnin
Adgrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Adspice: conripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

102 *nec respexeris* Medic. Pierianus Oblong. Gud.; et hoc verum est: vulgo *ne.* 105 *trepidis* vel *tremulis* Cod. Köler. *palmis* pro *flammis* Moret. sec. 106 *Bonum sit* Zulich. a m. pr. *ipse bonus sit* Nonii quaedam edd. in *cinis.* 107 *Nescio quis* ex Ald. ed. pr. *qui* poster. laudat Burmann. Male: nam Ed. pr. sec. tert. *quid* habent; nec nisi in edd. serioribus 1527. 1557 varietas illa occurrit. *quit* Medic. *certi est* ex eodem laudat Heins., quod Foggin. non expressit. *Nescio quicquid id est* Zulich. *est* abest a Ven. Io. Schrader. tentabat: *Nescio quis certe est; vt Hylax in limine latrat!* Porro *Hylas* fere in libris. 108 *omnia* sed superadscripto *s* Medic. *omina* Canter. ex vet. cod. emen-

seris aliquid deuouetur. v. Cerda. conf. Theocr. XXIV, 92. 94. 103. *nihil ille deos,* deos, qui inter incantandum vocati fuerant. Quandoquidem omni magico ritu nihil adhuc effeci, experiar nouissimum. Et ecce v. 105 hoc effectum habet.

105. Non necesse haec ex alia quam ex veneficae persona dici. Ipsa illa simul cum ministra admouere cineri manus poterat. *cinis corripuit tremulis flammis,* h. flammae ex cinere moto corripuere aram; h. e. exarserunt, in ara; res ominosa, vt notum. *cinis ipse,* αὐτὸς, sponte. 107. *Nescio quid* est certe aliquid; euenit, quod veneficio efficere volui.

Parcite, ab vrbe venit, iam parcite, carmina, Daphnis.

dabat. vid. Heinf. *qui adamant* Zulich.; Heinf. in ora Codicis, forte: *ipfis fibi fomnia fingunt;* quod minus eleganter diceretur. Deerat hic verfus Parrhafiano. 109 *iam, carmina, parcite* Medic. et Pierii Oblong. Vatic. *Parcite, ab vrbe domum iam parcite carmina, Daphnis* Medic. Pierii.





ECLOGA IX

MOERIS

ARGVMENTVM

Ad vrbem Mantuam haedulos deportanti Moeri, villico, (qui homines et ipsi serui erant, v. Ecl. I, 28. Cic. Verr. III, 50;) adiungit se in itinere Lycidas, aetate florente pastor et carminum studio flagrans; a quo viae caussam rogatus Moeris calamitates suas, dominique, Menalcae, iniurias ac pericula inter eundum, id quod aliquantum iucunditatis habet, commemorat; cumque sermo ad Menalcae carmina deductus esset, recitat vterque nonnulla ex iis fragmenta ac locos, qui fere ex Theocrito conuersi sunt, vti tota carminis forma ex eius Idyllio septimo ducta est. Totum carmen ad certum poetae consilium compositum, eiusque, sub Menalcae nomine, fortunam ac temporum calamitatem in eo adumbratam esse, manifestum fit. Iam Seruius porro haec narrat: Virgilius, postquam paene

occisus est ab Arrio centurione, cuius in se strictum gladium vt effugeret, in Mincium fl. se praecipitauerat (vid. eund. ad III, 94), Romam reuertens mandauit procuratoribus suis, vt tuerentur agros suos et ad praesens obsequerentur Arrio. Modo ergo Moeris, procurator eius, secundum praeceptum patroni, portat haedos Mantuam, quos Arrio offerat. *Quae res cum per se non improbabilis sit; effrenis enim libido et insolentia militum in colonias deductorum erga possessores agrorum, quos ipsi affectabant, fuisse memoratur, vid. Appian. Ciu. lib. V,* 12. 13 *(ed. Steph. p.* 1082*); apud eundem tamen mox alia narratio de Clodio attexitur, qua et superioris fides infringitur. Haec ipsa a recentioribus interpretibus multo etiam magis exornata videas. Inspice modo Catroeum ac Ruaeum. Ex ipso carmine haec saltem confirmantur: scriptum id esse eo anno, quo agri Cremonenses ac Mantuani inter Veteranos diuisi essent, V. C.* 713, *adeoque paullo post primam eclogam; Virgilii fortunam sub Menalcae persona adumbrari; hunc quidem caussam habuisse, in largitione ista agraria agros suos sibi relictum iri, vt crederet; atque ita vulgo creditum fuisse; eius rei spem ac fidem carminum gratiam fecisse v.* 6 — 10; *fuisse tamen illum possessionibus suis eiectum, neque id sine magno periculo, v.* 15 *et* 16. *Carmina ipsa, quae intexta sunt, numero quatuor, sunt partim e Theocrito versa, partim ad temporum conditionem accommodata v.* 46 *sq. Lycidae pueri studium et cupiditas audiendi delectat* 56 *sqq. Omnino carmen spiritum Maronis et dignitatem epicam prodit; etsi in summa argumenti equidem non multum ingenii agnoscam.*



LYCIDAS.*) MOERIS

L. Quo te, Moeri, pedes? an, quo via ducit, in vrbem?
M. O Lycida, viui peruenimus, aduena noſtri,
Quod numquam veriti ſumus, vt poſſeſſor agelli
Diceret: Haec mea ſunt: veteres migrate coloni.

1 In Parrhaſ. et Leid. alt. ita diſtinguebatur: *an, quo via ducit? in vrbem?* vt hoc *ἐπεξηγητικῶς* ſubiiciatur. *aut quo via* Ed. Ven. 2 Vix mihi temperabam in priore editione, quin *Quo, Lycida, viui peruenimus!* reponerem; et ſic Ecl. I, 72 *En quo diſcordia ciues Perduxit m.* Ecl. III, 88 *veniat, quo te quoque gaudet.* Idem iam Heinſio in mentem venerat, nec Burm. improbat. Si hoc tenemus: exciderat, vt centies factum, prima littera in *quo*, propter ſimile initium vicinorum verſuum, et quod magnum ſpatium litterae initiali primi verſus relictum eſſet. Sic in Regio Cod. *Lycida* ita ſcriptum erat, vt breue *o* adpictum eſſet. Retinebat tamen me, quod ingrata eſt illa repetitio *τοῦ quo*, et quidem diuerſo nunc ſenſu. Deſideratur huc, eo, — *vt poſſeſſor agelli diceret.* Poterat adeo ſcribi: *O Lycida, viui huc peruenimus*, vel *Huc, Lycida, v. p.* Poſſis quoque refingere, quod Io. Schrader. in ſchedis tentabat: *O Lycida, viui quo venimus*, aut vitium in voce inutili *viui* quaerere. Nunc cum nihil afferri poſſit, quod non alius aliter conſtituat, relinquenda eſt vulgata corrupta. Vetus vlcus eſſe debet, cum iam Seruii codd. inſederit. *Viui peruenimus* pro viuendo attigimus, ſeu, diu viuendo ad iſta peruenimus, Seru. exponit; quod durum et ſine exemplo eſſe, recte Burm. affirmat. 3 *Quo nunquam* Moret. quart. et Leid., quod etiam loco mederetur, *viui peruenimus* eo, *quo nunquam veriti ſumus nos perventuros eſſe:* niſi durior traiectio eſſet. *qua* Gud.; forte pro *quae* addit Burm. *Quam nunquam meriti ſumus!* Leid. alt., vt ſit exclamatio, quaſi haec tam indigna immerentibus euenerint. 4 *migrare* Ven.

1. *an in vrbem, quo via ducit?* Forma ducta ex Theocrit. VII, 21 ſqq. ἆ· πόδες ἄγον, Theocr. XIV, 42. 2. *viui peruenimus*, ſcil. eo, vt *poſſeſſor aduena*

*) *Lycida* quinque ap. Burm., quem v. Zulich. hanc Eclogam poſt decimam ponebat.

Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus haedos.
L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vsque ad aquam, et veteres, iam fracta cacumina, fagos,

5 Quamquam duplex epitheton affectui animi non male inseruire videri potest, conf. Ge. I, 407, eleganter tamen Burm., dum duo epitheta ferre se negat, distinguit ac legit: *Nunc, victi, tristis quoniam fors omnia versat.* *tristis fors* legit etiam Probus Instit. Grammat. et recepit nunc Wakef. Vulgata tamen, *Nunc victi, tristes,* firmatur ex Grammatici imitatione, Anthol. Lat. lib. I, p. 178, v. 84, vbi v. Burm. Sec.; eamque feres, si *victi* per se dictum accipias, postquam, quia, victi sumus, nunc tristes mittimus. Quod vero, Cerdae ac Pierii exemplo, *fors* h. l. praefert Burmann., non recte facere videtur. Longe aliter ap. Horat. Od. II, 3 extr. *fors versari vrna* dicitur, quam *fors versat omnia.* 6 *non bene v.* vnus Moreti. *nec vertat bene* Menag. et Pierii Oblong. *quod* superscripto *s* Medic. 8 *Incipiant* Goth. sec. *dimittere* Goth. pr. et septem ap. Burm., nota variatione. 9 Lectio haec ab Heinsio e Mediceo probata et a Burm. reposita, vti et in Gud. a vet. manu emendatum fuerat, et sic Ecl. II, 3 *inter densas,*

agelli diceret; sed v. Var. Lect. 6. *victi,* oppressi, afflicti, quibus id, quod victis euenire solet, contingit, vt fundos amittant. 6. *quod nec bene vertat* „quae res in eius perniciem vertatur." Seru., quod male ei sit, cum imprecatione noui heri, cui haedi ex agro in vrbem apportandi sunt.

7. Situm agri Virgiliani puta fuisse hunc, vt ille inde a collium cliuo vsque ad Mincium fl. et fagos ibi satas pertingeret. conf. Ecl. I, 52 Not. *subducere* se colles dicuntur, qui ex alto in planum deducuntur, decrescunt, cf. Burm.; iidem colles *demittunt iugum molli cliuo,* cum dorsum collis molliter decliue lenem ad planitiem et fl. Mincium descensum praebeat. *Fagos* fractas puta seu vi hostili excisas, seu

Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcan.
M. Audieras; et ſama fuit; ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque nouas incidere litis
Ante ſiniſtra caua monuiſſet ab ilice cornix:
Nec tuus hic Moeris, nec viueret ipſe Menalcas.
L. Heu! cadit in quemquam tantum ſcelus? heu, tua nobis
Paene ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!

vmbroſa cacumina, fagos; multo nimirum ea elegantior vulgata: *veteris iam fracta cacumina fagi.* Apud Quinctil. VIII, 6, 46 libri plerique: *confracta c.*, quod Catroeus, ſibi mirifice in eo placens, recepit; ſaltem expectabo, donec *infracta* ſe obtulerit. 10 *noſtrum* Goth. ſec. quatuor Burm., it. Ed. Mediol. *Menalcam* Medic. 12 *marcida* Moreti fragm. 13 *aquila dicunt* Ven. et Cod. Burm. 14 *quocunque* Ven. *quae* vel *quacunque* Gud. 15 Conf. ad Ecl. I, 18.

procella et vetuſtate; quod praeſtat. In priore agnoſcas imitationem Dirarum Valerii Probi 26 *Tu nemus, et multum noſtris cantata libellis Optima ſiluarum — Non fundes virides vmbras — Militis impia cum ſuccidet dextera ferro.*

13. *aquila veniente*, irruente, hoſtili et infeſto animo. cf. Burmann. In animo habuit poeta Lucret. III, 751 *tremeretque per auras Aeris accipiter fugiens veniente columba.* *Chaoniae* vero *columbae* ſollenni epitheto a Dodonaeo luco et oraculo per columbas ſ. palumbes edito. Erat autem Dodona vrbs Epiri, vetuſtiſſimis temporibus a Chaonibus habitatae. conf. Strabo VII, p. 498 C. 14 — 17. Niſi augurio monitus fuiſſem, vt *quacunque* via ac ratione, iurgia cum veteranis in agros immiſſis praeciderem; capitis periculum vna cum hero Menalca adiiſſem.

18. *ſolatia*, carmina

Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontis induceret vmbra?
Vel quae sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quum te ad delicias ferres, Amaryllida, nostras?
Tityre, dum redeo, breuis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caueto.

19 *Quis caneret siluas* Fragm. Moreti, at Ecl. V, 20 *Extinctum Nymphae* etc. *orbis* a m. pr. in Medic. 20 *montes ind.* Moreti Fragm., etiam male. vid. ib. v. 40. conf. ib. Var. Lect. 21 *Nam quae* Nonius in *legere.* 25 *capre* Medic. a m. pr. *cornu petit* Rottend. sec. et Gud. pro var. lect., frequenti variatione. vid. Burm. h. l. et ad Ecl. III, 87. *feret* Medic. a m. pr.

erepta. 20. *spargeret — induceret,* dicta poetico acumine, quod Ecl. VI, 62. 63 vidimus, h. caneret, vt sparguntur — vt inducuntur; aut vt sparsa floribus sit terra, vtque fontes arboribus vmbrosis consiti sint. Respicit autem *Eclogam quintam,* inprimis v. 20 et 40 *Spargite humum foliis; inducite fontibus vmbras.* Vtrumque vero dici, et, *fontibus inducere vmbras,* et *fontes inducere vmbris,* docet Burm. ad h. l.

21. *Vel quae* sc. quis caneret, quis cecinisset vel ea, quae nuper, te non sentiente, cum caneres, ex te dici, quando ad Amaryllidem te conferebas. Tum subiicitur vss. 23—25 breue carmen ex Theocrit. III, 3—5 ad verbum conuersum. Comparat ista inter se Scaliger Poet. V, 5 pr., sed suo more. Add. Gell. IX, 9. 22. *Amaryllida, delicias nostras:* aut communem vtriusque amicam dicere voluit, aut pro, meam amicam. Neutrum satis placet; hoc tamen magis consentaneum, quandoquidem Moeris iam senio fractus est. v. 51. Vt ex alia persona dictum habeatur, verba versus 22 *Quum te* non admittunt, nisi quis aliena de suo sensu admisceat.

M. Immo haec, quae Varo nec dum perfecta canebat.
Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,

26 Pro *haec*, *quae* Medic. a m. pr. *terque*. *nondum* nonnulli ap. Pier., it. ed. Ven. *canebant* Gud. 27 *ſuperent* Medic.; deleto *cupiant*, quod ante perſcriptum erat. *Baro* idem, et ſuperiore verſu *Baro*, at v. 35 *Varo*.

27 — 29. Aliud breue carmen. Aut quis haec caneret, quae etc. *Vare, tuum nomen cantantes ſ. — ſuperet modo* — Nexus ſententiarum eſſe videtur hic: Si modo Mantua ab interitu ſeruata fuerit: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur. Poetico, ſi non paſtoritio, phantasmate, quo omnis natura ſenſu rerum iucundarum et moleſtarum imbuitur, ad olorum cantum id reuocauit: quandoquidem cantus tribui iis ſolet: ipſi cygni tuum nomen celebrabunt. Commemorat hos, quia Mincius iis abundat Ge. II, 198. 199 *Et qualem infelix amiſit Mantua campum, Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos.* Vt *cycni* poetae ſint, etſi illud aliis locis occurrit, v. ad Horat. IV Carm. 2, 25 et h. l. Cerda, vix video, quomodo commode fiat. Ita eſſet: poetae Mantuani Varum celebrabunt; ſaltem dictum erit de vno Marone. Verum res ita declaranda eſſe videtur: Quod vulgo erat: nomen tuum per totum agrum Mantuanum celebrabitur; poetica ratione ad olorum cantum reuocatur. Quod enim poetae ſenſum tangit, id cum omni rerum natura, animata et inanimata communicatur. Vt igitur ſimili modo totum nemus aliquem canere diceretur, vtque ſupra Ecl. V Daphnidem lugent et celebrant laudibus ſiluae ac ferae, et I, 39. 40 fontes et arbuſta deſiderabant Tityrum; ita nunc cycni concinunt in Vari honorem. Cygnorum cantum, ſaltem ſilueſtrium, noſtra quoque aetate rerum experimento vindicarunt plures viri docti, in his Abb. *Mongez*. De *Varo* v. Exc. ad Ecl. VI pr. Meritum eius aliquod fuiſſe apparet in

Mantua vae miſerae nimium vicina Cremonae!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;
Sic cytiſo paſtae distendant vbera vaccae:
Incipe, ſi quid habes. Et me fecere poetam
Pierides; ſunt et mihi carmina; me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.

29 *Candentes* coni. Io. Schrader., *ſublima ferent* e Lucret. inculcare malit Wakef. ad Lucret. I, 341. *ferant* Gud. Goth. pr. 30 *Sic ſua* Alcuin. Grammat. p. 2124. *Cyrneas* varie corruptum in libris v. ap. Burm. Eſt Κύρνος, Κύρνειος. *fugient* Ven. *exagmina* Medic., ſed transfixo *g*. 31 *distendant* Heinſ. e melioribus, etiam ſic Medic., ſicque alii apud Pier., cum vulgo *distentent* legeretur. *distentant* Voſſ. pr. *distendent* Ed. Ven. 33 *dicent* Ven. 34 *non ſum credulus* vnus Moreti.

agris Mantuanorum a veteranorum iniuria vindicandis. *ſuperet modo Mantua nobis*, h. incolumis et ſalua ſit, agris redditis; quo facto, ipſi Virgilio ſuae poſſeſſiones conſeruabantur. 28. *vae miſerae n.* Scilicet, cum Cremonenſium, qui Caſſii et Bruti partes ſequuti fuerant, agri militum numero, cui aſſignati fuerant, non ſufficerent, proximi agri Mantuani additi ſunt, licet ea vrbs in Auguſti partibus fuiſſet. v. Vita Virg. a. 712.

30. *Sic* nota obteſtandi formula: cf. Ecl. X, 4. *Incipe* canere, *ſi quid habes*, quod canas, aut potius, quod memineris ex Menalca auditum: ſic apibus et gregibus tuis bene eueniat. *Cyrneas taxos*, Corſicanas, ex Κύρνος. Taxus omnino mellificio exitioſa: Ge. IV, 47 *Neu propius tectis taxum ſine*. *Cyrneas* ergo non aliter accipies, quam vt a notiore ac famoſiore genere epitheton taxis dederit. *Mel amarum* in ea inſula confectum, ſatis notum poſt tot de Corſica virorum doctorum commentationes. 33—36. ex Theocrit. VII, 37 — 41. 92 ſqq. De v. 34 docta eſt Macpherſoni disputatio in *Critical Diff.* p. 205, qua efficere vult, vocabulum *Vatis* Vir-

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

35 *Vario* manifeste legit Seru. et Schol. Horat. Cruqu. ad Od. I, 6, qui Thyestae tragoediae auctorem, eundemque nobilem epicum poetam, intelligit; sed in scriptis constanter *Varo*. In edd. *Vario* repositum est ab Egnatio et Naugerio: quod iterum deseruit Paullus Manutius cum edd. sequ. Quae ambiguitas in his nominibus sit, nota res est: v. Exc. ad Ecl. VI. Varum inter viros principes et militia claros illius aetatis fuisse, satis constat; an idem poeta fuerit, non nisi ex hoc loco statuas. De poeta enim cogitandum esse, docet memoratio Cinnae. Itaque, cum perpetua sit horum nominum confusio, cumque veteres Grammatici *Varium* hic in libris legerint, post *Varum* v. 26, illum alterum *Varium*, in locum suum retrahendum esse manifestum sit. *Cigna, Cygna, Cyna* in libris nonnullis. *neque dicere* Moret. 36 *inter strepet* Ven. Wakef. ad Lucret. II, 410 poetam scripsisse *argutus* censet, vt Ge. I, 143 *arguta serra* et *argutus anser* ap. Martial.

gilium a Gallis suis Cisalpinis petiisse; fuit enim inter Celtas Vatum seu Eubatum, Euhagum, ordo, Bardos etiam dignitate antecellens. conf. Strab. IV, pag. 302. Ammian. XV f. Enimuero concidit omnis haec subtilitas, si memineris, Virgilium latine reddidisse Theocritea, in quibus ἀοιδὸς est, nec diuersum esse vatem a poeta.

35. *Varius* nobilis *Thyestae* auctor v. ad Donati Vit. Virg. §. 53. *Cinna* Smyrnam scripserat, carmen, quod decem annis elimauerat, v. Catull. 89. cf. Martial. X, 21. Ruaeus parum validis rationibus ad Cornelium Cinnam magnum Pompeii ex filia nepotem refert. Poetas esse hic intelligendos, versus sequens arguit: *inter olores*. 36. *Anserem* aliquem eius temporis poetam, de quo Ouid. Trist. II, 435. Propert. II, 34, 84. II, 25, 83, et ad quem Cic. Phil. XIII, 5 respicere putatur, hic tacite vellicari, docet Seruius. Sed anserem ex opposito olorum natum esse et expressisse nostrum Theocritea, probabile sit Idyll. VII, 47 Odio mihi sunt Musarum alites, Μοισᾶν ὄρνιχες (vt ap. Horat. *Maeonii carminis aliti* Vario), qui cum Homero contendunt, ὅσοι, ποτὶ Χῖον ἀοι-

M. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe; neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea; quis eſt nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
Fundit humus flores; hic candida populus antro
Inminet, et lentae texunt vmbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid, quae te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini; ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?

37 *Iam pridem ago — mecum ipſa voluto* Zulich. *et* abeſt a Goth. ſec. 38 idem *Qui valeam m.* 39 *nam* deeſt fragm. Moreti et Goth. ſec. 40 *ver perpetuum* quendam legere notant Guellius et Cerda, quem v. 43 *incani fluctus* mauult Bentl. ad Lucan. II, 673. 46 Mediceus etiam quinque ſequentes verſus refert ad Lycidam. Moeris ab illis incipit: *Omnia fert aetas;* nec aliter Gud. Heinſ. *reſpicis ortus* Zulich. *ſuſcipis* Gud. et Rottend.

δὼν Ἀντία κοκκύζοντες, ἐτώσια μοχθίζουσι. *arguti* ſunt canori.

39. Ex Theocr. XI, 42-49. 63 ſq. cf. V, 45 ſq. ductum, ſed oratione variata: nobile vero bucolici generis argumentum Cyclopis amor et Galateae in eum aſperitas. Quis non ex Theocrito meminerit Idyll. XI. conf. Bion. Idyll. VII, 3, et fragm. IV. Moſch. Idyll. III, 59. Cum ſuauitate variauit hoc idem Geſnerus Idyll. *Die übel belohnte Liebe.* 40. *ver purpureum* pro pulcro, a ſplendore purpurae petitum; non a colore; vt notum. 41. *candida populus,* ἡ λεύκη. 42. Frondes vitium memorat, vtpote in vere.

44. Aliud ex Menalca auditum quod Moeridem canentem audierat Lycidas. *pura ſub nocte,* ſerena; illuſtrauit Burmann.

46—50. Perſuaſione vulgi, quae tum erat, ſtellam crinitam, quae inter ludos D. Iulio ab Auguſto habitos apparuerat, V. C. 711 animam Caeſaris in caelum recepti eſſe (v. Sueton. Caeſ.

Ecce Dionaei processit Caesaris astrum;
Astrum, quo segetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.
Omnia fert aetas, animum quoque; saepe ego longos

47 *Dionaeus* vero recte: *Κύπρι Διωναία*, apud Theocr. XV, 106. 48 *et quod* Medic. a pr. m. 49 *a priscis* Zulich. *in vallibus* ap. Nonium Marcellum in *ducere*. *apricis in collibus* est quoque in Tibull. I, 4, 19. *In apricis saxis* est inf. Ge. II, 522. 50 Obscurum est quod Pomponius ad h. v. habet: „In codice Aproniano hoc scriptum erat Nepotes hi."

cap. 88), ingeniose poeta ita vtitur, vt eum inter deos ruris relatum esse fingat. conf. Ge. I, 26. 27. 42. De ea stella v. Plin. II, 23. vbi ipsa Augusti verba adscripta sunt, Sueton. Caes. 88. Dio XLV, 7 et not. Seneca Qu. Nat. VII, 17. Eandem a. 1680. iterum in hominum conspectum venisse, Halleius aliique viri docti opinati sunt. Ceterum istam stellam in numis gemmisque conspici, notum est. *Dionaei*, quod Caesar genus ab Iulo, adeoque Anchisa et Venere, ducere credebatur; mater autem Veneris *Dione*. *Iulium sidus* Horat. Od. I, 12, 47. *processit*, orta est stella. Ecl. VI, 86 *inuito processit Vesper Olympo*. Alio modo *menses procedunt* Ecl. IV, 12. Laudant Homer. Iliad. κ, 252 ἄστρα δὲ δὴ προβέβηκε, verum hic alio modo dictum est et petitum a motu et progressu siderum ad occasum vergentium ad oculorum sensum notato. v. Excurs. II ad lib. II Aen. p. 381. Eius vero stellae ortus bonum frugum proventum ominari et maturare fingitur. *Insere* seu proprie, seu omnino: planta: cf. Martin.

51. *Omnia fert aetas, animum quoque*. Memoria deficiente Moerin subito obticuisse, nec, quod coeperat, implere potuisse puta; addit itaque cum dolore: Omnia aufert, eripit, atterit aetas, etiam animi vires, memoriam. Atqui saepe ego me,

Cantando puerum memini me condere ſoles:
Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Moerin
Iam fugit ipſa: lupi Moerin videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſaepe Menalcas.
L. Cauſſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet aequor; et omnes,
Adſpice, ventoſi ceciderunt murmuris aurae.

52 *Cantando ſolitum* Agroetius de orthographia. *Cantando longos* Scholiaſtes Horat. Od. IV, 5. *ducere ſoles* Gudian., ſed *ducere* modo v. 49. 53 *Moerin* et hic refinxi. Vulgo *Moerim:* v. ad Ecl. II, 26. 55 *refero* Zulich. 57 *et omnis* Rottend. 58 *ventoſi ceciderunt marmoris irae* emendabat Triller. in Miſcell. Lipſ. Nou. To. VII, P. II. Eum refellit Oudendorp. ad Sueton. p. 1023.

dum puer eſſem, memini, totos dies aeſtiuos cantando exigere; nunc tot carminum oblitus ſum, ipſa etiam vox me deficit: *condere ſoles*, vt Horat. IV Carm. 5, 29 *Condit quisque diem collibus in ſuis;* pro vulgari, videt diem condi. Quod fit in tempore, tribuitur alteri tamquam actio: exigit diem, peragit, fugat, finit, adeoque quoque, condit. Praeiuerat Callimach. in Epigram. 2, 3 ἐμνήσθην δ' ὁσσάκις ἀμφότεροι Ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν. Sic et: *noctem, lucernam, producere.* 54. *lupi Moerin videre priores;* in proſa extuliſſes: Obticui (ſubito deſtituente me memoria), quaſi lupus me primus vidiſſet; ex opinione ac prouerbio vulgari, cui ratio a metus ſubiti contactu ſubeſſe potuit. Habet et hoc a Theocr. XIV, 22.

56. *Cauſſando n.;* cauſſas et excuſationes afferendo differs meum deſiderium, canentem te audiendi: Lucret. I, 399 *Quapropter, quamvis cauſſando multa moreris, Eſſe in rebus Inane, tamen fateare neceſſe eſt.* 57. *aequor,* int. lacum, in quem non longe a Mantua fl. Mincius diffunditur. *Sterni* et στορεῖσθαι, καταστορεῖσθαι, de tranquillitate maris ſollenne, vt Theocr. VII, 57, vt et *ſilere* de ventis ceſſantibus, vt Theocr. II, 38 Ἠνίδε σιγῇ μὲν πόντος, σιγῶντι δ' ἆηται. 58. *ventoſi ceciderunt murmuris au-*

Hinc adeo media eſt nobis via; namque ſepulcrum
Incipit adparere Bianoris: hic, vbi denſas
Agricolae ſtringunt frondes, hic, Moeri, canamus;
Hic haedos depone; tamen veniemus in vrbem.
Aut, ſi, nox pluuiam ne conligat ante, veremur,
Cantantes licet vsque (minus via laedat) eamus,

59 *eſt* poſt *media* deeſt in Zulich. *iamque* Menag. alter; nec male. 60 *hic tibi* Ven. 61 *ſtringunt*. Pompon. „In Codice Aproniani ſic ſcriptum erat.“ Forte *ſtringuunt*. 62 *ad vrbem* Zulichem. 63 *At, ſi* Menag. *nos pluuiam* Parrhaſ. 64 *laedat*;

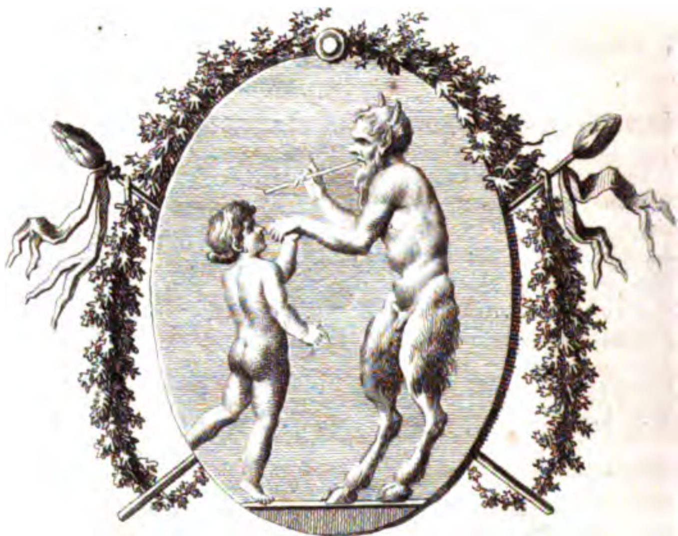
rae in ſoluta oratione: murmur aurae cecidit, et hoc pro ipſa aura: aura, ventus cecidit. Scilicet, quod Oudendorp. ad Sueton. p. 1023 illuſtrauit, *aura murmuris* dictum eſt pro aura murmurans, ſollenni poetarum Graecorum et Romanorum, atque etiam Orientis, more, adiectiuum vel participium in ſubſtantiuum mutandi; vnde exiſtit *aura murmuris*. Diuerſa eſt ratio, qua aetheris aura, luminis aura, et ſic alia dicuntur: de quo v. ad Georg. II, 47. Epitheton proprie ad auram ſpectabat: *ventoſa aura*, vt Ouid. Medic. fac. 57 *Haec vbi ventoſas fuerint ſiccata per auras*. Ante oculos habebat Maro Theocriti ſuauiſſimum verſum: τὰ δέ νιν καλὰ κύματα φαίνει Ἀσυχα καχλάζοντα Idyll. VI, 11. 12. conf. II, 38. 60. *Bianorem* eundem cum Ocno et conditorem Mantuae facit Seruius hic et ad Aen. X, 198—200, quem illuſtrat, ſed ſuo more, Mazochius in *Diſſ. dell' Academia di Cortona* T. III, pag. 27. cf. Excurſ. I ad Aen. X, p. 278 ſq. Deſtituitur tamen totum hoc aſſertum idonea auctoritate, nec alius quam aliquis ex illuſtribus viris vel ex heroibus Mantuanorum fuiſſe videtur ille Bianor. Veſtigia autem preſſit Theocriti VII, 10. 12. *ſtringere* ſimpl. int. decerpere, amputare. cf. ad Ecl. I, 57. Ge. II, 368. 62. *tamen veniemus*, „etiamſi paullulum quieſcentes dederimus operam cantilenae.“ Seru. 63. *nox pluuiam ne colligat ante*, ne cum veſpera nubes in pluuiam colligantur. 64. Preſſit et hic veſtigia

Cantantes vt eamus, ego hoc te fasce leuabo.
M. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

ita Heinf. cum bonis nonnullis, et sic eruditius loquuntur. *laedet* vulgo fere. *laedit* Medic. cum nonnullis aliis: quod equidem praeferam. 65 *ego te hoc* Vossian. *hoc* abest a Goth. sec. 66 *et* deest Leid. sec. *nunc quod nunc* Menag. primus; scilicet vt in Medic. cum errore scribentis omissum fuisset *et*, mox inter *puer* et *quod nunc* insertum est *et nunc*. 67 *tum* Heinf. e scriptis. *tunc* al. *cum venerit ipse Menalcas* Goth. sec.

Theocriti VII, 35. 36. 65. *hoc fasce*, haedorum, quos portat, onere. 66. *desine plura* dicere. 67. *ipse*, Menalcas.





E C L O G A X

GALLVS*)

ARGVMENTVM

C. Cornelius Gallus, *de quo ſupra ad Ecl. VI, 72 vide, amicam Lycoridem habuit, quam etiam elegis celebrauit, ſaepe a Propertio, Ouidio, Martiale, aliisque laudatis; Seruius adeo ad v. 1 huius eclogae et Donatus Vita* §. 38 *libros eius quatuor fuiſſe Amorum memorant, ſub Lycoridis nomine editos. cf. Pompon. Sab. Is a perfida amica deſertus, magno dolore oppreſſus, in hoc carmine tamquam paſtor aliquis in Arcadiae montibus ac ſiluis, ſub antro aliquo proiectus, amores ſuos deflere fingitur. Obiurgat poeta Naidas, quod*

*) *Conqueſtio cum Gallo* in ſcriptis nonnullis. *Conqueſtio cum Gallo poeta de agris* Medic.; et ſic fere in ſex ſeptemue aliis; etiam Pompon. Sab.; quod non aſſequor, quorſum dictum ſit. *Poeta ad Gallum. De amore Galli conſolatio* Gudian. v. Burmann. ad h. l.

solae non adfuerint Gallo amoris curis confecto 8—12: *cum tamen amoris et miserationis affectum testatae ei sint ipsae inanimatae res, arbores et saxa,* 13—15; *tum greges cum pastoribus* 16—20. *Miserandi et consolandi caussa accessere ipsi dii: Apollo* 21—23; *Silvanus* 24. 25; *Pan* 26—30. *Tum Gallus, in lamenta et questus erumpens, suam sortem et infaustum amorem conqueritur; malle se pastoris vitam agere* 31—43. *Nunc in castris versari amicam in Gallias profectam* 44—49. *Videtur tamen vel sic sibi repente in rus migrasse et aliis curis amoris tormenta leuare* 50—61; *sed amoris mox impatientia victus nulla inde solatia expectat* 62—69. *Praemittitur exordium poetae, cum epilogo, quo singularem Galli amorem testatum facit. Habet hoc carmen miram artem ac suauitatem; primum in eo, quod omnia, ad maiorem Galli dignitatem, non modo ad vitam pastoritiam, sed ad tempora heroica, in quibus permisti mortalibus dii viuerent, relata et ex sensibus et opinionibus istorum saeculorum, adumbrata sunt; quare etiam ferre debemus, si quae paullo altiore ac grauiore spiritu hic dicta reperiamus; deinde vero quoniam impotentis et spreti amoris aestus ille ac furor, in omnes partes animum rapiens, ipsum legentis animum commouere videtur; quamquam hac in parte Theocriti vestigiis institit, Idyll. I, vnde, quae de Daphnide dicta erant, in Gallum transtulit, vt multa tantum latinis verbis reddiderit, in aliis autem cum eo certauerit; vniuerse vero a simplicitate et venustate pastoritii carminis et Theocritea suauitate in plerisque recesserit.*

Iam de Lycoride *addunt Interpretes Seruio duce: fuisse eius verum nomen* Cytheridem, *et esse eam eamdem cum Antonii amica illa, mima, ex Ciceronis Philipp. II,* 24. 25, *ad Att. X,* 10 *et* 16, *ad Diu. IX,* 26. *cf. Plutarch. Vita Antonii p.* 74 *ed. Brian. Plin. VIII,* 16 *infami, cuius nomen verum fuit* Volumnia, *quo-*

niam Volumnii Eutrapeli liberta esset. Quod cum ferri possit: illud alterum, quod, de temporum ratione securi, contendunt ex Seruio ad v. 1, eam propterea Gallum destituisse, quod Antonium ad Gallias euntem sequuta esset, quo v. 22 sqq. 46 sqq. referunt, fidem non habet. Nam primum Antonius Cytheridem iam ante 709 *dimiserat; adeoque ante id tempus, quo haec post reliquas omnes ecloga scribi potuit; ea enim de re iam Ciceronis Philipp. II,* 28, §. 69 *locus est. Decima autem haec ecloga ante* 717 *vix scripta est, vt paullo post videbimus. Deinde vero iis annis, quibus haec ecloga scripta esse potest, Antonius in Oriente, non in Gallia, fuit. Quae omnia docte demonstrauit Martin. ad v. 22. Neque ferri potest doctiss. Morgagni (Opusc. miscell. T. III, epist. Aemil. pr.) sententia, qui, cum Seruium amplecteretur, et Antonii in Gallias profectionem aliquam circumspiceret, illam arripuit, cum Quaesturam Romae petiisset, et inde ad Caesarem, qui tum in Galliis bellum gerebat, rediret, quae res ad annum* 702 *Pompeio Cos. sine Collega referenda esset; quod fieri non potest, si Ecloga haec vltimo loco scripta est, vt versus primus declarat. Fontaninus, vir longe doctissimus, in Hist. litt. Aquilei. p.* 28 *de fuga Antonii intelligit, cum ad Mutinam* 711 *victus in Galliam vlteriorem se reciperet, et M. Aemilium Lepidum sibi iungeret. Sed vt alia ne memorem, neque tum quidquam ad Rhenum gestum, quem memorat poeta v.* 45. *Enimuero non nisi anno* 717 *V. C. ineunte, M. Agrippa, L. Caninio Gallo Coss., ab Agrippa Cos. exercitus Romanus in Gallias ductus Rhenum transiit. v. Dio XLVIII, c.* 49. *conf. Martin. ad hanc Ecleg. et Vita Virg. ad a.* 717; *cum quo exercitu Lycoris militem aliquem sequi potuit, dum interea Gallus sub Augusto ad Pompeianas classes ab Italiae littoribus arcendas in armis esset, aut in alia expeditione versaretur. Ita expedita est sententia versuum:* Tu pro-

cul a patria — Alpinas ah dura niues et frigora Rheni Me ſine ſola vides. *De v.* 44 Nunc inſanus amor duri me Martis in armis Tela inter media atque aduerſos detinet hoſtes; *ad e. l. accuratius eſt disputatum. Ioſ. Scaliger hanc Eclogam Dorica dialecto verſam vulgauit.*

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed, quae legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, quum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.

1 *hunc* deerat Zulich. *cum* Medic. a m. pr. *hinc* Ven. 4 *ſubterlabare* vnus Moreti. *interlabare* Parrhaſ. *ſubter labere* diuiſim Medic. *Sicanos*, nunc prima breui. v. ad Aen. I, 557. 5 *Doris amica* Zulich. *amata* ed. Dan. Heinſ., vitium ex edd. Pulmann. in multas propagatum.

1. *Arethuſam*, Nympham Siciliae, vt in carmine bucolico, pro Muſa, inuocat. cf. Eclog. VII, 21 *Nymphae Libethrides.* Quidni enim paſtor Siculus, vt Pana aliosque deos agreſtes, ita numina locorum, inuocet! nec propterea nymphae mutantur in Muſas. Sollenne autem Nymphas inuocari etiam extra bucolica; vt Coluthus carmen orditur Νύμφαι Τρωϊάδες — 2. *ſed quae legat ipſa Lycoris* ſcil., vt et erubeſcat de leuitate ſua ac perfidia, et, tam bonum ac conſtantem amatorem indigne deſeruiſſe, vt poeniteat. 4. *fluctus ſubterlabere Sicanos*, maris Siculi, Ionii; vnde *Doris amara* pro aqua ſalſa ac marina. Videtur hoc primus aliquis ex Alexandrinis poetis nouaſſe, vt Nerei coniugem hanc et Nereidum matrem (Met. II, 268. 269) pro mari diceret. Nota eſt vel ex Moſchi fragm. VII de fonte hoc Siciliae et eius cum Alpheo, flumine Elidis, inter-

Incipe; ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera adtondent ſimae virgulta capellae.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſiluae.
Quae nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellae
Naides, indigno quum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſi vobis iuga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aonie Aganippe.

7 *tenera tondent* vnus Moreti. *adtondunt* alius. *Dum ſimae adtondent* Ven. 9 *qui nos* Ven. et v. 11 *nobis.* 10 *Naides* Heinſ. repoſuit cum Medic. et optimis; nam *Naiades* eſt quadriſyllabum. *Naΐς*, *Naΐδες*. At *Naϊάς*, *Naϊάδες* Ita tamen iam correxerant Egnat. et Nauger. Ald. tert. et hinc deductis. *peribat* in Medic. a m. ſec. cum Gud., it. in Rom. Pierii. ex poetica ratione a vulgari recedente melius: *ὅκα Δάφνις ἐτάκετο* quod Pierius comparat. 11 *Parnaſi* per ſimplex *s* Heinſ. cum optimis codd. ſcribit. cf. Pier. *nobis* Ven. 12 *Aoniae Aganippae* Heinſ. repoſuerat; ita ad *iuga* erat referendum: atqui montem Aganippen nemo nouit;

curſu fabula, operoſe excuſſa a Cluuer. in Sic. ant. v. Ouid. Met. V, 513 ſqq. conf. Aen. III, 694, ornauit eam Statius Silu. I, 2, 203 ſq. Theb. I, 271. IV, 238, vtrobique noſtrum expreſſit. cf. D'Oruille Sicula I, pag. 198. Add. Avien. Deſcr. Orb. 1175 et Wernsd. 6. *ſollicitos amores*, qui animum ſollicitum reddunt, cruciant, *πολυκηδὴς*, *πουλυμέριμνος*. Theocrit. X, 20 *ὠ̉ Φρόντιστος Ἔρως*. 8. *reſpondent*, reſonant, per echo. cf. *Pope Paſtor.* II, 13 ſqq.

9 ſqq. Solae Naides non adfuiſtis Gallo moerenti. Ex Theocrit. Idyll. I, 66 ſqq. *Pope* ibid. v. 23, *Milton* in Monodia, Lycida: *where were ye Nymphs* etc. 10. *indigno — amore,* quo dignus non erat; cum meliore flamma, vt Horat. Od. I, 27, dignus eſſet tam obnoxius, tam conſtans amator, non vt a perfida et leui puella ſperneretur. Naides fontium et amnium deae ſunt, itaque Parnaſſus et Pindus reſpectu fontium memorantur; vt in Helicone *Aganippe* eſt. Ao-

Illum etiam lauri, etiam fleuere myricae;
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Maenalus, et gelidi fleuerunt ſaxa Lycaei.

fontem Boeotiae nouimus omnes. Magna hic eſt lectionis varietas: videamus primo de editis. Legit igitur *Aoniae Aganippae* ed. Ald. pr. cum Iunt. 1520 et aliis hinc ductis, *Aonia Aganippe* ſec., *Aoniae Aganippes* autem tertia. Tum Manutius induxit *Aoniae Aganippe,* quod iam vett. edd. Mediol. Ven. et al. habebant; tandem vero Pulmann. Commelin. Steph. et hinc profectae *Aonia Aganippe* in vulgus propagarunt. Quod ad Codd. attinet, *Aoniae Aganippes* Heinſius (excepto tamen Mediceo) ſuos omnes habere teſtatur; *Aonie Aganippe* Reg. Voſſ. et Fr. Moret. *Aoniae Aganippe* Medic. cum Longob. Sic Aganippe Aoniae, h. Boeotiae, fons dictus eſſet; parum poetice, arbitror. Omnino ex lubrica librorum in vocali ſimplici et duplici fide nihil decidi poteſt, nec magis ex Grammaticis; Grammatici veteres, Cariſius et Probus, cum aliis ap. Heinſ. *Aoniae Aganippes,* vel *Aoniae Aganippae* agnoſcunt. Si ad rationes criticas haec excutias, potior videri debet ea lectio, a qua reliquae aberraſſe videri poſſunt: ea autem eſt haud dubie Seruiana: *Aonia Aganippe.* Caſus ſecundus *Aoniae* male fuit adſcitus, atque *Aganippes,* qui fons fuit, *iuga* hinc efficta. Reſtat nunc, vt aut *Aonie Aganippe* ſcribatur, aut *Aonia Aganippe.* Alteram hanc lectionem, quae Seruiana eſt, equidem antea praeferebam de cauſſis modo dictis, ſuauiorem quoque ad aures. Enimvero prior eſt prorſus ex graeco ducta et rationem habet vltimae productae Ἀονίη Ἀγανίππη. Sic et Silius *Ortygie Arethuſa* lib. XIV, 515 et ſic in multis. Receperat quoque Brunck. 13 *lauri, illum etiam fleuere myricae,* vt Longob. et pauci alii habent, ante Heinſ. vulgatae inde a Ge. Fabricio et Pulmanno; ſed ſuſtulit is verſus male intruſum fulcrum Medicei et optimorum librorum tum edd. ſuperiorum auctoritate. *laurus, etiam* Zulich. *lauri, nec non fl.* Parrhaſ. et ed. Ven. *lauri, illum fleuere* Rom. Pierii. 14 *tacentem* Barth. e tribus antiquis Aduerſ. XVIII, 16.

nas olim Boeotiam incoluiſſe obuia res eſt. 14. 15. Si montes Arcadiae, *Maenalus* et *Lycaeus* (τὸ Λύκαιον), Gallum deflerunt: neceſſe eſt, in Arcadia nunc fingi Gallum ſola ſub rupe iacentem; Arcadiae etiam accommodata ſunt reliqua. Poeta autem putandus eſt fingere ſe Gallo adſuiſſe; vnde v. 26 ſe ipſum vidiſſe Pana ait.

Stant et oues circum; (noſtri nec poenitet illas;
Nec te poeniteat pecoris, diuine poeta:
Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis.)

16 — 18 Tres hos verſus poſt verſum octauum Scaliger Poet. V, 5 retraxerat, atque ita Taubmann. exhibuit. Alia coniectura eſt Schützii excidiſſe poſt *Stant et oues circum* quaedam a grammatico aliquo male ſuppleta. Si omnino poeta vna cum his verſſ. etiam vpiliones et ſubulcos (apud Theocr. I, 80 ſunt *βῶται*, *νομένες*, *αἰπόλοι*) omiſiſſet, et poſt v. 15 ſtatim Apollinem, Siluanum et Panem, ſubieciſſet, nihil vtique ſuauitati carminis detractum fuiſſet. Dedi trium verſuum interpretationem qualemcunque; eos tamen a loco hoc alienos eſſe bene ſentio; et pedibus in Scaligeri ſententiam concederem, niſi hoc vnum me retineret, quod verſus Theocriteos Maroni ante oculos fuiſſe video: Vbi Nymphae eratis, cum Daphnis (vt nunc Gallus) contabeſceret? Illum deflerunt ferae — tum 74 *Πολλαί οἱ πὰρ ποσσὶ βόες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι, Πολλαὶ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύραντο.* *veſtri nec* Parrhaſ. v. 18 conuenit cum Theocr. I, 109 *ὡραῖος χ' ὤδωνις ἐπεὶ καὶ μᾶλα νομεύει.* quod Eldik. *ἐπ' ἄγκεσι*, et ex verbis *ad flumina* in *ἐπ' ἀκτᾷ* mutabat Eichſtädt.

16. *noſtri nec poenitet illas.* Omnino hanc ſententiam afferre voluiſſe videtur: etiam ipſi ouium greges, paſcuorum immemores, tuum dolorem miſerari viſi ſunt; hoc ex Theocr. l. l. v. 74. 75, quod cum nude ponere poetam dedeceret, adiunxit alterum, quod commendati eo nomine greges eſſe, adeoque nec petitum ab iis carminis argumentum Gallo diſplicere debeat: vt ſup. Eclog. VI, 2 *noſtra nec erubuit ſiluas habitare Thalia.* Scilicet *noſtri nec poenitet illas* proprie eſt, vt Burm. iam docuit, contentae ſunt nobis paſtoribus; ſed cum vi dictum, pro: gaudent nobis; cantibus noſtris delectantur, et nunc etiam nobiscum lugere ſortem noſtram non dedignantur; nec tu itaque aut curam eorum te indignam iudica, nec in meo carmine ſub paſtoris perſona exhiberi dedignare. Etiam Adonis paſtoris munus ac nomen non detrectauit. conſ. tamen Var. Lect. 18. Eſt haec de *Adonide paſtore* paullo reconditior fabula; ſed eſt a Theocr. I, 109.

Venit et vpilio; tardi venere bubulci;
Vuidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, vnde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:

19 *oppilio* alter Mentel. *appilio* Voss. *opilio* Longob. et Medic. Pierii cum aliis; s. ex *οἰοπόλος* nata vox, s. ex ouilio. *tarde* ed. Ven. *clari* Medic. a m. pr. *subulci* idem Medic. cum praestantioribus, Reg. Voss. al. Rom. Medic. Pierii, item Seruio; et sequuntur id edd. Aldd. et earum propagines; tum Germanus, Manutius, alii. Sed tuentur viri docti *bubulci* ex vet. Grammaticor., Apuleii, Theocriti I, 80, aliisque auctoritatibus. vid. Heins. conf. Cerda, Barth. l. l. Ex editis hoc iam exhibuere Egnat. Angelius in Flor. 1520, tum Steph. Pulmann. Elzeu. 20 *Viuidus* ed. Ven. Guellius quosdam *Vuidus hesterna* legere narrat. *Vmidus* Rom. Pierii. 21 distinguunt alii: *omnes, vnde amor iste, rogant,*

19. In repetito *venit* colorem orationis similem Homericae Odyss. ϑ, 322 agnoscebat Ernesti ad e. l. *Venit et vpilio.* Ad consolandum Gallum accessere etiam pastores; et primum quidem venere ouium custodes, tum bubulci, *tardi* a lento et tardo ingressu boum, quos pascunt. conf. Burm. 20. *Vuidus h.* Venit etiam subulcus Menalcas; de quo, id quod maxime in subulcum conueniret, addit hoc: eum modo de nocte in siluis glandibus ad pastum gregis hibernum legendis vacasse. Hinc *vuidus* a rore matutino. *hiberna glande:* In hiemem a poetis Italis referri solet glandium colligendarum tempus. Georg. I, 305 genialis hiems: — *Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus.* Sic arbutorum Georg. II, 520, vbi de hieme agitur. Lucret. V, 938 *quae nunc hiberno tempore cernis Arbuta.* Hic vero Maronis sagacitatem desideres. Nam, si hiberno tempore Menalcas e siluis redux h. l. fuit, reliquorum, quae memorantur, ratio parum constat. Vt poetam ex his laqueis expedias, esto glans in hibernam vsum parata; Etsi sic iterum haerere possis in *florentibus* ferulis et liliis v. 25.

21. *vnde amor iste,* h. a qua puella; quam puellam amas? τίνος ὦ 'γαϑὲ τόσσον

Galle, quid inſanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque niues alium perque horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit et agreſti capitis Siluanus honore
Florentis ferulas et grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiae venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.

tibi venit? Apollo: Galle. alii: *rogant: Tibi venit Apollo.* Vtroque modo oratio exilis redditur. 23 *Perque niues Alpum* coni. Schottus Obſ. II, 4, male. 24 *capiti* Menag. 25 *violas* pro *ferulas* Goth. ſec., ſed vid. Not. 26 *Arcadia* vet. Cod. Barthii in Aduerſ. XLI, 26, male. 27 *bacis* et hic multi. *nimioque* Medic.

ἔρασσαι; v. 78. 23. cf. v. 47 et Argument. 24. *agreſti capitis Siluanus honore*, ornatus ſerto e ferulis et liliis. Ita ſcilicet et a poetis et in priſcis monumentis Siluanus exhibetur, vt coronam ex frondibus arboreis, aut grandibus floribus et arundinibus gerat, manu (cf. Georg. I, 20) cupreſſum aut alium arboris truncum teneat. Sic corona pinea oneratur in noto marmore ap. Boiſſard. T. IV, p. 134, et Gruter. p. LXIII, quo tamen eodem habitu Pan interdum inſignis eſt. Sic Lucret. IV, 591, quem expreſſiſſe h. l. noſter videtur: *Pan Pinea ſemiferi capitis velamina quaſſans.* add. Ouid. Faſt. I, 412. III, 84. Eximia cum venuſtate hoc idem transtulit Columella X, 43 *Satur Auctumnus, quaſſans ſua tempora pomis*, et Hymenaeus *marcentes cupio quaſſare coronas* ap. Claudian. XXXI, 96. Ceterum in his verſibus color ductus eſſe videtur ab Odyſſ. ω, 58 ſqq. *Ferula* autem frutex, foliis foeniculo, ſpecie et vſu arundinibus, quibus pro baculis vtimur, ſimilis; Graecorum νάρϑηξ. cf. Martin. Nihil autem noui, coronas ex arundinibus, frondibus arboreis, eſſe factas. Comparari quoque cum his poſſunt illa Moſchi Idyll. XIV, 26 ſqq.

27. *rubentem*, cf. ſup. ad

Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis Amor, nec gramina riuis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellae.
Triſtis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus haec veſtris; ſoli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter oſſa quieſcant,

28 *Ecquis* Heinſ. e Medic. et aliis. *Et quis* alii. *Amorum* cod. Barthii; quod non habet, cur vir doctus tantopere commendet. *nec talia* Parrhaſ. 29 *ripis* Medic. a m. pr. 30 *oues* Moret. et alius pro var. lect. 31 *at ille: Tamen;* ita cum Seruio Heinſ. Vulgo diſtinguunt: *Triſtis at ille tamen: C.*, minus venuſte, aiunt. At nec alterum ſatis venuſte. 32 *Montibus heu v.* Zulich. *noſtris* Ven. et vnus Moret. *olim; c. p.* coni Florens Chriſtianus. *parati* Menag., vt ſupra Ecl. VII, 5. 33 *O mihi quam tum* Fragm. Moret. *tum* eraſum in Voſſ. *nunc quam* Moreti quartus. *quieſcent* idem cum Leid. a m. ſec. ed. Ven. Mediol.

VI, 22. *Ebulum* noſtris *Attich*, herbae genus, baccas rubras, in ſimilitudinem ſambuci, *Hollunder*, producens. 29. *Nec lacrimis crudelis Amor.* Amor h. l. de deo accipiendum, ſi ſanam ſententiam conficere volumus. Amor χαιρέκακος non modo dolorem et cruciatum miſerorum amantium nil curat, ſed etiam ridet, ἄγρια γελάσδει, vt Moſchus Idyll. I, 11, voluptatemque ex eo capit; nec lacrimis amantium crudelis eius animus vmquam ſatiatur atque expletur, aut ad miſerationem vertitur; cf. v. 60. 61; id quod deinde paſtoritia rerum aſſimulatione ornat.

31. *Tamen cantabitis A.*, etſi Amor talia nil curat, neque querelis quicquam praeſidii contra eius ſuperbiam ineſt, tamen ad leniendum dolorem meum ac leuandum faciet, ſi cantabitis

Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque vtinam ex vobis vnus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturae vinitor vuae!
Certe, ſiue mihi Phyllis, ſiue eſſet Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?
Et nigrae violae ſunt, et vaccinia nigra)

et aliis apud Pierium, item Goth., quod Catroeus recepit; et habet vim ad noſtram loquendi rationem. *quieſcunt* Fragm. Moreti: 34 *Noſtra* pr. Moreti. *ſic fiſtula* Cod. Barthii. 39 *Et morae violae* mſ. Köler. barbara voce pro nigrae.

haec: ſ. quae ſequuntur, ſ. fortunam ſuam, amores ſuos, vt ſubiicit ipſe v. 34; erunt adeo inter argumenta paſtoritii carminis: Galli infelices amores.

35. Ductum ex Theocr. VII, 86. at ibi locum habet ſuum, cum de paſtore dudum vita functo agatur, quo ſuperſtite ipſe viuere vellet: *αἴθ᾽ ἐπ᾽ ἐμεῦ ζωοῖς ἐναρίθμιος ὤφελες ἦμες· ὥς τοι ἐγὼν ἐνόμευον ἀν᾽ ὤρεα τὰς καλὰς αἶγας, φωνᾶς εἰσαΐων* — At h. l. confunduntur notiones vitae paſtoritiae et militaris: Gallus, quem adhuc videbamus paſtorem in Arcadia cubantem in antro et amores deflentem, repente in ſeqq. fit miles in aliqua expeditione verſans. Iudicio recto ac ſimplici vix haec ſe ſatis probare poſſunt; at condonanda ea ſunt Maroni et adoleſcenti et id agenti, vt viris potentibus placeret. 38. *Seu quicumque furor.* Quamcumque ſiue puellam ſiue puerum amarem, eum amplexibus tenerem ſub vite; nec in amorem perfidae Lycoridis incidiſſem. Characterem autem miſeri amantis hic expreſſum meminiſſe debemus, qui, cum ipſis querelis ſuis in imaginem rei gratae et animi affectum illudentis incidiſſet, in ea ſibi placet, ei inhaeret, eam proſequitur. Mox tamen v. 42 iterum ad Lycoridem redit.

39. conf. Ecl. II, 16. 19,

Mecum inter ſalices lenta ſub vite iaceret;
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
Hic nemus; hic ipſo tecum conſumerer aeuo.
Nunc inſanus amor duri te Martis in armis
Tela inter media atque aduerſos detinet hoſtis.

40 *iaceres* Medic. et Gudian. a m. pr., male. An non requiras *lenta aut ſub vite?* Vix enim *ſalices et vites* eodem agro plantari ſolitae? Melius in loco Theocriteo, quem expreſſit, VII, 88. *τὺ δ' ὑπὸ δρυσὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις ἁδὺ μελισδόμενος κατεκέκλισο, θεῖε Κομᾶτα.* Io. Schrader. tentabat *inter calices.* 41 *Serta mihi legeret Phyllis* Goth. pr. et mſ. Lengn. 42 *Lycoris* Medic. 43 *conſumeret* Fragm. Moreti. 44 *diri* Leid. vnus. 45 Liceat hoc ſaltem loco emendationem ſine codice recipere; facilis enim litterulae iactura eſt, ne abſurda dixiſſe videatur Maro. Vt nunc conſtanter legitur: *Nunc inſanus amor duri* me *Martis in armis* eum in armis fuiſſe dixeris. Atqui omnia haec aliena ſunt ab eo, qui in Arcadia inter paſtores deſidere fingitur v. 14. Seruius *me*, meum animum, interpretatur; mente et animo cum Lycoride eſſe. Videtur adeo mederi voluiſſe vitio, medela multo deteriore; cum verba tam parum eam admittant. Ad allegoricam vero rationem omnia haec transferre ſi velis, et verbis et naturae carminis et ſenſui animi veris et ſimplicibus inuſto id repugnare facile ſenties. vid. Var. Lect.

ex Theocr. X, 28, *καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐντὶ* ſq. ſed ibi venuſtius et opportuniore loco. 43. *aeuo*, ſenectute, v. Burm., quod Tibull. III, 3, 8 *inque tuo caderet noſtra ſenecta ſinu:* pro vulgari: tecum ſenectam conſumerem.

44. Ad Lycoridem haec ſpectant in caſtris cum amatore verſantem: *Amor te detinet.* Antea erat, *me.* Ita vero verſabatur eodem tempore Gallus in aliqua expeditione; niſi ſub Auguſto ad Pompeianas claſſes ab Italiae littoribus arcendas

Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)
Alpinas, ah dura, niues et frigora Rheni

detinet: verba ad Gallum spectant; vt oppositum sit: *Tu procul;* de Lycoride. Gallus in armis detinetur, in militia versatur, *insano Martis amore* adductus: quod commode h. l. vix interpositum dixeris; tum vero poetam valde absurda finxisse dicendum, si Gallus, qui nunc inter Arcadicos pastores sedere putandus est (v. 14 et Argum.), idem *in armis,* in castris, versatur. Nec magis accommodatum esset, si *Martis in armis* eum *insanus amor detineret.* Sensisse videri debet difficultatem Heumannus, popularis noster, cuius emendationem *duri* te *Martis in armis* re parum explorata aspernabatur Burmann. Bene tamen illa se habet, vt ad Lycoridem hoc spectet, quae militem in Gallias profectum comitata erat. Nam, vt *Tu procul* oppositionem inferat, necesse non est; nec firmius alterum, quod Burm. vrgebat, Lycoridem dici non posse *in armis* esse. Immo vero amoris insania detinet eam *duri Martis in armis,* in exercitu, in castris, vbi cum amatore versatur, *inter media tela et hostes.* Quid? eodem modo Gallus pergit: *Tu, procul a p.* Haec eadem iunctim de ea pronuntiauerat v. 23 *Tua cura Lycoris Perque niues alium perque horrida castra sequuta est.* Recte eadem emendatio vindicata est a Medebachio in Amoenit. litt. p. 17, et iam ante a Desfontaines *(Hist. de l'Acad. des Inscr.* Tom. XXXIV, p. 156) nuncque iterum a Wakef. 46 *nec sic* Medic. a m. pr. *ne sit* Menag. pr. *quantum* Barthii liber; quod esset *procul quantum,* τηλόθεν ὅσον. cf. ad VI, 16. Varie vero haec distinguuntur et distingui possunt, vt aut iungatur: *procul tantum,* pro, tam procul, aut *vides tantum Alpes,* nil vides praeter Alpes, vt Burmann. accepit et distinxit, quem in priore edit. eram sequutus. Friget tamen sic τὸ *tantum.* Nam videbat plura alia praeter Alpes; aut: *nec sit tantum mihi credere,* vt sit, vti-

46. *nec sit mihi credere,* h. vtinam liceat mihi non credere! εἴη μοι μὴ πείθεσθαι, ne cogar credere; de forma *ne sit* v. ad Tibull. I, 6, 24. *tantum,* tantam; tam atrocem rem. conf. Var. Lect. Ceterum in Seruianis ad h. l. *Hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus.* Nec improbabile hoc sit, e Galli carmine Maronem nonnulla expressisse. Qui tamen aut quot versus Gallo debeantur, nemo dixerit. Fontaninus

Me ſine ſola vides. Ah te ne frigora laedant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, et, Chalcidico quae ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modulabor auena.
Certum eſt in ſiluis, inter ſpelaea ferarum
Malle pati tenerisque meos incidere amores

nam liceat tantum non credere, modo ne cogar credere; ſiue, ne in animum inducam, vt tantum cogitem; aut, *nec ſit mihi credere tantum*, h. tantam rem credere nec cogar. μὴ γίνοιτο πιστεύειν τοιοῦτό τι. Tibull. III, 4, 82 *Ah ego ne poſſim tanta videre mala.* Hoc itaque, vt fas erat, nunc praetuli, praeeunte olim Heumanno. 49 *A mihi non t.* Alcuin. Grammat. 50 *Calchidico* Medic., ſed v. Heinſ. Eſt Χαλκίς. 51 *meditabor* duo vet. cum Goth. pr. et Lengnich. *moderabor* Zulich. 53 *incedere* Gud.

hiſt. litt. Aquilei. pag. 35 nouem vsque ad vſ. 54 Galli eſſe contendebat.

50. *Chalcidico verſu* h. Euphorionis, ſiue latine reddito, ſiue imitatione expreſſo (hoc quidem Probus firmat: „Euphorion — cuius in ſcribendo colorem ſequutus videtur Gallus"), et quidem de Apolline Gryneo eiusque oraculo: v. ſup. VI, 72 et Exc. ad e. l. Reſpicit h. l. Quinct. X, 1, 56, qui, quod Chalcidico verſu conditorum carminum mentionem facit Maro, inde colligit, Euphorionem ei fuiſſe probatum. Iam ea carmina fiſtula canere inſtituit. Egregie autem miſere cruciati et in omnes partes rapti animi inconſtantia exprimitur. Nunc enim 52 in ſolitudinem ſeſe abdere conſtituit; mox venari, nunc omnia iſta aſpernatur. 53. *pati*, amores: l. durare et viuere. Sic *pati* abſolute poſitum. vid. ad Lucan. V, 313 *diſce ſine armis poſſe pati*, aliosque. 54. *creſcent illae: creſcetis amores!* hoc vero, ſi quid aliud, Virgiliana ele-

Arboribus: creſcent illae; creſcetis, amores.
Interea mixtis luſtrabo Maenala Nymphis;
Aut acres venabor apros; non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor lucosque ſonantis
Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tamquam haec ſint noſtri medicina furoris,

54 *creſcunt illae* Parrhaſ. *creſcent illis* vnus Moreti. *illae creſcent*, *creſcetis* Rottend. *creſcente illa* Donat. ad Ter. Andr. III, 3. 55 *mixtus* ſeptem octoue apud Burmann., ſed *mixtis* exquiſitius. *luſtrabor* Moreti quartus. *lymphis* Medic. 56 *necabunt* Leid. pr. *negabunt* alius. 58 *per lucos videor rupesque* alter Rottend. 59 *Rhodonea* Medic. a m. pr., ſed emendatum. *Sidonia* Goth. ſec. *Cydonea* al. vid. Pier. et Burm.; vrbs Κυδωνία, οἱ Κύδωνες, Κυδώνιος. 60 *haec ſint* Heinſ. e Medic. et tribus aliis.

gantia dignum. Compara Ouid. Epiſt. V, 23. 24 *Et quantum trunci, tantum mea nomina creſcunt. Creſcite, et in titulos ſurgite recta meos!*

55. *mixtis — Nymphis* pro vulgari: permixtus Nymphis. cf. Bentl. ad Horat. Od. IV, 1, 22. *acres* autem proprie de apris; h. animoſi, iracundi, θυμώδεις, θερμοί. *Parthenium*, montem Arcadiae, bene memorat, nunc ipſe in Arcadia conſtitutus. Ante oculos hic locus erat Claudiano de R. Prof. II, 148. 58. *lucosque ſonantis*, reſonantes ſiue a latratu canum ac clamore venantium, ſiue omnino, cum vento ſilua agitatur; hoc quidem cum ſermonis poetarumque vſu coniunctius. Sic ſup. VII, 1 *arguta ilex*, et *ſiluae ſonantes*, *luci ſonantes*, paſſim. *Cydonia ſpicula* a Cydonia, vrbe Cretae. cf. Aen. XII, 858. *Cnoſſia ſpicula* Aen. V, 306. *Lyctios arcus* Apollinis Callim. H. in Ap. 33 memorat. conf. Meurſ. Creta III, 12. 60. In medio verborum cur-

Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent; ipsae rursum concedite siluae.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque niues hiemis subeamus aquosae,

haec sit vulgo. *haec* a Voss. primo abest. *medicina laboris* Servius Danielis. 61 *miserescere* Moreti quartus. 62 *rursum* Heins. e Medic. et Rottend. Vulgo *rursus*. 64 *vestri* nonnulli ap. Burm., et sic Ald. tert. Flor. Angelii et al. *possunt nostri* Goth. sec. 66 *Scythoniasque* Aldd. et hinc profectae. *Sidonias* Voss. et Leid. vnus a m. sec. *Sithonias* tamen iam Egnat., tum correxit Fabric. Steph. alii. Editum etiam *Sythonias*. Variatur in hac voce, vt in Βιστονὶς et Βιστωνὶς, v. ad Cir. 165, sic *Sithones*, media breui, et *Sithonius* apud Romanos poetas, vt aliquoties ap. Horat. I Carm. 18, 9. III, 26, 10. Ouid., vt in Fast. *Sithonas et Scythicos triumphos*. Stat. Theb. III, 287 *Sithonia — sub Arcto:* Ergo Σιθόνιος. Attamen Σιθωνίῃ χώρῃ ap. Herod. VII, 122 et Steph. Byz.

su iterum amoris aestu victus damnat sua vota miser amator. 61. *mitescere*, ad miserationem flecti adeoque dolores miseri amantis finire.

62—69. Iterum mentem ac consilium mutat, nec curarum remedia a vita pastoritia expectat; ne tum quidem, si in extremo septentrione vel austro versetur: haec ornauit. 63. *concedite*, valete. 64. *labores*, ad venationem refer, quam incassum susceptum a se iri ait, cum amorem nil sit quod animo eximere possit. 65. *Nec si f.* ex Theocr. VII, 112—114, et quidem admodum ingeniose: cum ibi minae Pani fiant. cf. Horat. Od. I, 22 extr. *frigoribus mediis*, media hieme, χείματι μέσσῳ, Thraciam si adeam, cuius gens *Sithones*. Theocritus Edonos Ἠδωνοὺς dixerat VII, 112. *subeamus*, duremus frigus Thraciae. Burmannus de cadente in

Nec ſi, quum moriens alta liber aret in vlmo,
Aethiopum verſemus ouis ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.
Haec ſat erit, diuae, veſtrum ceciniſſe poetam,
Dum ſedet, et gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides; vos haec facietis maxima Gallo:

At *Σίθονες* eſſe debuere Lycophroni v. 1357 *Ῥίζαν γιγάντων Σιθόνων κεκτημένοις.* Hoc enim metrum poſtulat, non Σιθώνων. Quod hiemem *aquoſam* memorat, forte parum commode ſit, vbi de *niue* agitur. Io. Schrader. tentabat *Haemi ſ. aquoſi:* ingenioſe. *hyemi ſubeamus aquoſa* Barthii Codex pro *hyeme.* Burmann. tentabat *ſulcemus.* 67 *Ne ſi* fragm. Moreti. *commoriens* vnus Moreti et Gud. *conmoriens* Zulich. *libraret in vlmo* fragm. Moret. 68 *ſeruemus* Barthii ſiue liber ſiue emendatio, iam a Florente Chriſtiano facta. *opes* Moret. 69 Idem hemiſtichium Cir. 437. *vincet* Medic. *vicit* Rom. Pierii. *ſed nos* ed. Ven. 70 *Hoc ſat erit noſtrum* Ven. *Hoc* etiam Goth. ſec. et vnus Moreti. *veſtrum, Diuae* duo vel tres. 72 *facietis carmina* fragm. Moreti, illuſtrat Burm. e Petron. 39 et 48.

caput magna niuis vi et copia accipiebat. 68. *Aethiopum verſemus ouis,* pro inter Aethiopes, in Aethiopia. *verſare* h. l. agere, paſcere, ex πολεῖν, vnde αἰπόλος, οἰοπόλος etc. *liber* vero, pars corticis interior, omnino pro cortice atque arbore. 69. Nexus ſententiae eſt paullo durior: Nihil eſt, quod ab amoris curis ſoluat animum, vincit ille omnia remedia; ergo mihi ſuccumbendum eſt.

70. De ſe iam poeta loquitur, ad Muſas conuerſus; haec ſe luſiſſe paſtoritio carmine v. 71; petit vero ab iis, vt, quae ipſe minima in Galli honorem fecerit, ipſae faciant, vt pro maximis Gallo ſint, h. eam et gratiam et dignitatem habeant, quam carmina grauia, Gallo, cuius indies maiore amore teneatur. *Fiſcella* calathus in vſum cogendi lactis. cf. Tibull. II, 3, 15. De *hibiſco*

Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridis ſe ſubiicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra;
Iuniperi grauis vmbra; nocent et frugibus vmbrae.

73 *mihi tantum* Parrhaſ. et Rottend. 74 *ſubicit* Medic. Parrhaſ. *ſubrigit* coni. Valeſ. in Valeſianis p. 182. 75—77 Hos tres verſus nouiſſimos, tamquam ſententia parum aptos et coniunctos, reprehendebat *Ill. Home* (*Lord Kaims Eſſay of Criticiſm* c. 1 extr.). Poterant vtique abeſſe; nec tamen dedecet carmen, quod ſunt adiecti, quandoquidem faciunt ad infigendam animo altius cogitationem ac ſenſum, agi haec inter paſtores. Tum vero reſpondent haec v. 7 *Dum tenera attondent virgulta capellae.* 75 *cunctantibus* coni. Titii Locor. X, 7 probat Cerda et alii. *contantibus* Barthius e ſuo Cod. ſenſu eodem: vt morentur diutius quam expedit. Procliuior in hoc eſt Wakeſ. ad Lucret. VI, 783. 76 *frugibus herbae* Rottend. E nonnullis ap. Pierium hic verſus exciderat: et ratio ſubeſſe viſa eſt viris doctis, cur ſublatum mallent; nam ſententia a loco eſt aliena. Poeta ſub iunipero cur ſedebat, ſi vmbra grauis eſt! Saltem otioſa eſt exornatio ſententiae antecedentis verſus: quae tamen ferri poſſit.

v. ſup. II, 30. 74. *viridis ſe ſubiicit alnus*, tenera creſcit, conf. Georg. II, 19; eſt ab iis, quae ſe attollunt, ſurſum erigunt, emicant, ductum; haec enim *ſe ſubiicere* dicuntur, vt flamma Georg. IV, 385. Ab eadem re duxit imaginem famae Horat. Od. I, 12, 45 *Creſcit occulto velut arbor aeuo Fama Marcelli.*

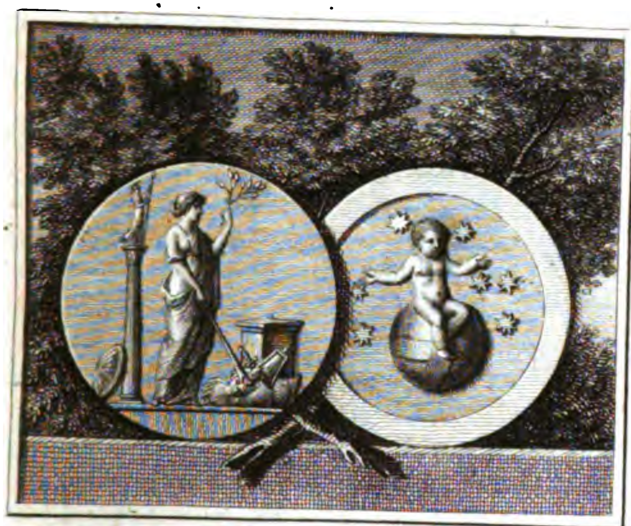
75. *grauis — vmbra*, nociua; phyſicis de cauſſis, vt rheumatiſmos arceſſat nimio calore ſolutis membris. conf. Lucret. VI, 783 ſqq. *Iuniperi* vero moleſtae exhalationes, inprimis ſub noctem. Inde ap. Apollon. IV, 156 ramus, quo medicamenta ſua ſoporifera draconis oculis inſpergit Medea, iuniperi eſt. 76. *nocent et*

Ite domum ſaturae, venit Heſperus, ite, capellae.

P. VIRGILII MARONIS BVCOLICON LIBER EXPLICITVS.

frugibus vmbrae. cf. Ge. I, 121. 156. 157. 77. *venit Heſperus*, in conſpectum venit, oritur, ſole occidente, conf. ad Ecl. VIII, 30, vt Hor. Carm. II, 9, 11 *Veſpero ſurgente*, et minus definite *ſurgentibus aſtris* noſter Ge. I, 440. *venit*: ſic εἶσιν ap. Hom. Iliad. χ, 27 Ἀστέρα — ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν.





EXCVRSVS I

Ecloga IV graece verſa in Orat. Conſtantini M.

Eclogam hanc graece redditam, et eo conſilio appoſitam, vt aduentum Meſſiae in ea praedictum eſſe manifeſtum fieret, magna ex parte extare apud Euſebium in Orat. Conſtantini M. ad Sanctorum coetum iam in argumento praefati ſumus. Repetitum illud carmen et adiectum edd. Ge. Fabricii Chemnic. Rob. Stephani, aliisque; ſigillatim excuſum a Fed. Morellio 1583, et poſt alios a Maittaire in Miſcellan. Carminib. pag. 139. Inſeruit quoque cum interpretatione, ſed nulla criſi adhibita, Boecler. Diſſ. acad. Tom. II, n. XI, pag. 387 ſq. Non alienum erit a ſtudiis eorum, quibus haec editio parata eſt, ſi ſubiecero Graeca ad meum ſenſum emendata: notato verſuum Virgilianorum numero, cui illa reſpondent:

1 Σικελίδες Μοῦσαι, μεγάλην φάτιν ὑμνήσωμεν.



4 Ἦλυθε Κυμαίου μαντεύματος εἰς τέλος ὀμφή.
5 Οὗτος ἄρ' αἰώνων ἱερὸς στίχος ἄρνυται ἡμῖν.
6 Ἥκει παρθένος αὖτις ἄγουσ' ἐρατὸν βασιλῆα.
7 Ἔνθεν ἔπειτα νέων πληθὺς ἀνδρῶν ἐφαάνθη.
8 Τὸν δὲ νεωστὶ πάϊν τεχθέντα, φαεσφόρε Μήνη,
9 Ἀντὶ σιδηρείης χρυσῆν γενεὴν ὀπάσαντα,
10 Προσκύνει . . . .



13 Τοῦδε γὰρ ἄρχοντος, τὰ μὲν ἕλκεα πάντα βρότεια
14 Ἄλγεά τε στοναχαί τε κατευνάζονται ἀλιτρῶν.
15 Λήψεται ἀφθάρτοιο θεοῦ βίοτον, καὶ ἀθρήσει
16 Ἥρωας σὺν ἐκείνῳ ἀολλέας, ἠδὲ καὶ αὐτὸς
Πατρίδι καὶ μακάρεσσιν ἐελδομένοισι φανεῖται,
17 Πατροδότοις ἀρετῇσι κυβερνῶν ἡνία κόσμου.
18 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, πρώτιστα φύει δωρήματα γαῖα,
19. 20 Βάκχαριν ἠδὲ κύπειρον, ὁμοῦ κολοκάσσι' ἀκάνθῳ.
21 Σοὶ δ' ἄρα, παῖ, χίμαροι μαστοὺς καταβεβριθυῖαι
Αὐτόματοι γλυκὺ νᾶμα συνεκτελέουσι γάλακτος.
22 Οὐδὲ θέμις ταρβεῖν βλοσυροὺς ἀγέλῃσι λέοντας.
23 Φύσει δ' εὐώδη τὰ σπάργανα ἄνθεα. αὐτὴ

5 Οὗτος ἄρ'. leg. Αὖτις ἄρ'.

13 τὰ μὲν ἕλκεα· ita duo codd. ap. Valeſ. Vulgo: μενοεικέα πάντα βρ., quod ſane ad ſenſum redigi poteſt: omnia mortalia ex animi voluntate. Si futurum praeferas, erit κατευνάσσονται.

19 Βάκχαριν. Vulgo: κριθὴν ἠδὲ κύπειρον, perperam; κισσοὺς erat emendatio Morelli ex Latino facta. Maittair. coni. Βάκχαριν ἢ κισσοὺς καὶ ὁμοῦ; modo non a litterarum ductu nimium recederet. Si tamen κύπειρος Cyperum eſculentum Linn. eſt, non ingrati graminis genus, potuit cum baccari iungi.

21 Legebatur σοὶ καί, θαλεροὶ μαστοὶ καταβεβριθυῖαι. In Virgilio eſt: *Ipſae lacte domum referent distenta capellae Vbera.* Valeſ. coni. αἶγες.

23 Edebatur ἄνθεα αὐτά. In Cod. apud Valeſ. erat ἄσετ' ἐνιπὴν et ἄσιτ' ἐνιπήν; quod non aſſequor. Poterat ἐνιπὴν cum ſeqq. iungi: ἐνιπὴν Ὤλεσεν ἰοβ. φύσις ἑρπετοῦ. Sed in ἄσετ' quid lateat non video. Suſpicor ἐνιπὴν eſſe factum ex fine verſus ſequ. ποίην

24 Ὄλλυτο ἰοβόλου φύσις ἑρπετοῦ· ὄλλυτο ποίη
25 Λοίγιος· Ἀσσύριον θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον.
26 Αὐτίκα δ' ἡρώων ἀρετὰς πατρός τε μεγίστου
27 Ἔργ' ὑπερηνορίῃσι κεκασμένα πάντα μαθήσῃ·
28 Πρῶτα μὲν ἀνθερίκων ξανθῶν ἤχθοντο ἀλωαί,
29 Ἐν δ' ἐρυθροῖσι βάτοισι παρήορος ἤλδανε βότρυς,
30 Σκληρῶν δὲ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νᾶμα.
31 Παῦρα δ' ὅμως ἴχνη προτέρας περιλείπεται ἄτης·
32 Πόντον ἐπαΐξαι, περί τ' ἄστεα τείχεσι κλεῖσαι,
33 Ῥῆξαί τ' εἰλιπόδων ἑλκύσμασι τέλσον ἀρούρης.
34 Ἄλλος ἔπειτ' ἔσται Τῖφυς καὶ Θεσσαλὶς Ἀργὼ
35 Ἀνδράσιν ἡρώεσσιν ἀγαλλομένη· πολέμου δὲ
36 Τρώων καὶ Δαναῶν πειρήσεται αὖθις Ἀχιλλεύς.
37 Ἀλλ' ὅτ' ἂν ἠνορέης ὥρῃ καὶ καρπὸς ἵκηται,
38 Οὐχ ὁσίῃ ναύτῃσιν ἀλιτρύτοις ἀλάλησθαι,
39 Φυομένων ἄμυδις γαίης ἄπο πίονι μέτρῳ·
40. 41 Ἀγρὸς δ' ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος· οὐδὲ μὲν ἀκμὴν
Ὀτραλέου δρεπάνοιο ποθησέμεν ἄμπελον οἶμαι·

quod vbique corruptum *πίσσης*, *ποίσσης*, *ποιήσεως*.

24 *ὄλλυται* vulgo altero loco cum vitio versus. Malim *ὤλετο*.

25 *κατὰ τέμπε'* editum a Vales. Vulgo: *κατὰ πάμπαν*. Ex iis, quae Constantinus interpretationis caussa adiecit, putes eum legisse: *Οἴχεται Ἀσσύριον, θάλλει κατὰ τέμπε' ἄμωμον*· perperam acceptis Maronis verbis.

28 *ἤχθοντο*. Grauatae sunt areae, *βεβρίθασι*, spicis. Vulgo *ἤγοντο* sine sensu. Etsi hoc ipsum Constantinus interpretatur *τουτέστιν ὁ καρπὸς τοῦ θείου νόμου ἤγετο εἰς χρείαν*.

33 Corrupte alii Πῆξαι.

37 *καρπὸς*· Maitt. coni. *κάρτος*. Alterum tamen cum *ὥρα* bene conuenit.

38 Vulgo Οὐχ *ὅσιοι αὐτοῖσιν ἀλιτροτάτοισιν* .... Ex Marone *Cedet et ipse mari vector, nec nautica pinus Mutabit merces* in promtu est in *αὐτοῖσι* latere *ναύτῃσι* et in *ἀλιτρ.* latere *ἀλιτρ.* Vidit iam Maitt. *ἀλιτρύτοις* *nauigatione confectis* legendum esse. In fine versus deficit vox, quae *nauigationem* declarat. Vales. *ἀλᾶσθαι* posuerat. Mox *Φυομένων ἄμυδις*, h. *ἅμα*, non dispersim, sed promiscue vbique.

40. 41 *Ἀγρὸς δ'* sc. *ἔσται*. Editum erat vulgo *αὐτὸς*, quod Vales. emendabat *αὐτὴ δ'*. *ἀκμήν*. al. *ἀμήν*· cum *ἀμὴ δρεπάνου* h. l. sit, parum id commodum, nisi sit *ἀμὴ* pro frondatione dicta.

42 Οὐδ' ἐρίων δεύοιτε βροτὸς πόκον· αὐτόματος δὲ
43. 44 Ἀρνειὸς Τυρίοισι παρατρέψει λιβάδεσσι·
45 Σάνδυκι πορφυρέῳ λάχνην ῥυπόεσσαν ἀμείβων.



48 Ἀλλ' ἄγε τιμῆεν σκῆπτρον βασιληΐδος ἀρχῆς
49 Δεξιτερῆς ἀπὸ πατρὸς ἐριβρεμέταο δέδεξο.
50 Κόσμου κητώεντος ὅρα εὔπηκτα θέμεθλα,
51 Χαρμοσύνην γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἠδὲ θαλάσσης,
52 Γηθόσυνόν τ' Αἰῶνος ἀπειρεσίου λάσιον κῆρ.
53 Εἴθε με γηραλέον ζῶντά τ' ἔχε νήδυμος ἰσχὺς
54 Σὴν ἀρετὴν κελαδεῖν, ἐφ' ὅσον δύναμίς γε παρείη·
55 Οὐκ ἄν με πλήξειεν ὁ Θρηκῶν δῖος ἀοιδὸς,
56. 58 Οὐ Λίνος, οὐ Πὰν αὐτὸς, ὃν Ἀρκαδίη τέκετο χθών·
59 Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς ὁ Πὰν ἀνθέξεται εἵνεκα νίκης.
60 Ἄρχεο μειδιόωσαν ὁρῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
61 Γνωρίζειν· ἡ γάρ σε φέρεν πολλοὺς λυκάβαντας·
62 Σοὶ δὲ γονεῖς οὐ πάμπαν ἐφημέριοι ἐγέλασσαν·
63 Οὐδ' ἤψω λεχέων, οὐδ' ἔγνως δαῖτα θάλειαν.

42 Non necesse, vt homo tingat lanam; aries ipse mutabit eam purpura: παρατρέψει sc. πόκον.

43. 44 Valef. malit πάρα πρέψει· sed quid πάρα sit, non assequor.

50 ὅρα. Vulgo ὀρᾷν, quod Homericum esset; sed in tali carmine vix frequentatum.

52 Αἰὼν in personam abiit. Miras in his verss. turbas facit Valef.

55 πλήξειεν. πλήσσειν percutere seu in luctu seu vulnere pro νικᾷν· nisi corruptus et mancus locus est.

60 μειδιόωσαν ὁρῶν. Turbatum et hic erat in Graecis, vt ab interpretibus in Latinis: Ἄρχεο μειδιόων ἀνορῶν· in codd. μειδιῶν ὡς ἂν ὁρῶν. Verum vidit iam Valef.

62 Interpolatum hoc in Graecis, vt sensus sit: At tibi non mortales parentes fuerunt.



EXCVRSVS II

De Varo.

Ecl. VI, 6. 7 *namque super tibi erunt qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella:* 10 *te nostrae, Vare, myricae, Te nemus omne canet; nec Phoebo gratior vlla est, Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.* Ecl. IX, 27 *Vare, tuum nomen — Cantantes sublime ferent ad sidera cycni.* Quae ex his de Varo, cui Ecloga inscripta est, si modo in vtraque Ecloga de eodem Varo agitur, colligi possunt, haec sunt: fuisse hominem Maroni amicissimum; Musis gratum et iucundum nomen; eum rebus bellicis clarum fuisse *(et tristia condere bella)*, promitti ei nominis immortalitatem; fuisse quoque aliquam eius gratiam ac meritum apud Mantuanos, in vindicandis iis a veteranorum iniuriis. Nec tamen illa sufficiunt ad declarandum, quisnam ille Varus fuerit; cum tot gentium, vt Quinctiliae, Pompeiae, Atiae, Liciniae, cognomen illud fuerit, nec alia in scriptoribus Vari huius memoria satis liquido prodita sit. Grammatici vero multo magis turbant disputationem, cum non modo plures Varos confundant, verum et *Varium* cum *Varo* misceant. Franc. Arisius in Cremona litterata T. I, p. 27 sq., a quo haec severius tractata expectabam, et ipse diuersos homines miscuit; reprehensus iam hoc nomine a populari (in *Giornale de' Letterati d' Italia* To. X, p. 264 sqq.). Dignum tamen nomen hominis a Marone tam studiose celebrati, vt paucis de eo agatur. Nescio enim, quomodo accidit, vt istis aetatibus, quibus magna rerum inuersio facta est, magnique viri, et rebus gestis et ingenio clari, floruere, nullum nomen sit, quod non animum impellat et studium nostrum in se conuertat. Tum vero, si magni viri studio semel tenemur, etiam amicos eius cognoscere auide cupimus.

Secernamus primo Varos, quos temere huc vocarunt Grammatici. *P. Quinctilium Varum* V. C. 761 in Ger-

mania caesum iam ipsa temporum ratio excludit; si quidem florente aetate Virgilius hoc carmen scripsit. Eadem de caussa locum nec habet *P. Alfenus* (scribitur et *Alphenus* et *Alfinius) Varus*, Cos. 754, nobilis ICtus, ad quem male retulere Horatii locum Sat. I, 3, 130.

Alium *Alfenum Varum* ab Augusto Transpadanae provinciae et agris diuidundis praefectum, ne Virgilio ager eriperetur, curasse, memorant Seruiana ad Ecl. VI, 6 et in Pseudodonato s. 30. Hunc esse de quo Virgilius hac Ecl. VI. tam magnifice loquitur, probabile fieret: si modo de hominis rebus bello gestis aliquid constaret, quae tantae essent, vt carmini epico materiem idoneam praeberent.

Quinctilium, acutum et seuerum illum criticum ap. Horat. Art. 438, de cuius morte solatur Virgilium suum Horatius I Carm. 24, et quem Hieronymus Chron. Euseb. Cremonensem appellat, enotato eius anno emortuali ad Olymp. 189, 1 (V. C. 730, ante C. N. 24), nulla idonea auctoritate *Vari* cognomine appellant Grammatici, Seruius ad Ecl. V, 20, et Schol. Horat. cf. Ruaeus ad Ecl. VI, 7.

Q. Atium Varum ex Caesaris Comment. de B. G. VIII, 28. B. Ciu. III, 37 huc vocat Martin. nominis similitudine inductus. Q. VAR. occurrit in Sarda Dactylioth. Lipp. Tom. II, 2, 219.

L. Varus, Epicureus, Caesaris amicus, memoratur ap. Quinctil. I. Or. VI, 3, 78. Nullam hic lectionis varietatem notatam video; vt nec in altero loco X, 3, 8. *Virgilium paucissimos die composuisse versus auctor est Varus.*

Indubitatum quoque *Vari* nomen est ap. Horat. I, 18 Carm. *Nullam, Vare, sacra.* Et Epod. V, 73, vbi Canidia in eum, tamquam inconstantem amatorem, saeuit.

Nihil in his est, quo manifestum fiat, an de eodem Varo agatur. Qui Horatii amicus fuit, potuit et Virgilii esse; Potuit idem Caesaris amicus esse. Pro eodem itaque cum L. Varo Epicureo habuerunt eum viri docti, in his Masson. Vit. Horat. p. 222. Eidem adeo et haec Ecloga VI inscripta videri potest: si verum est, quod Seruii ad v. 31, Phocae in Vita Virg. v. 63, Donati in V. V. s. 79 fide traditur, in

v. 81 sqq. Epicureum dogma proponi; si porro Syronis, philosophi Epicurei e Cicerone noti, vna cum Varo auditor fuit Virgilius. Sunt tamen haec omnia tam parum firmatae fidei, vt nihil illis equidem confidam. Contra grauem dubitationem mouet aduersus hanc Massoni opinionem hoc, quod Varus Virgilii nostri bello clarus fuit: nam Ecl. VI, 7 *erunt, qui dicere laudes, Vare, tuas cupiant et tristia condere bella:* id quod in Epicureum illum philosophum non cadit.

In loco Ecl. IX, 35 vulgo legebatur: *Nam neque adhuc* Varo *videor nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.* Si hoc recte se haberet: recte inferres: Varum aut poetam aut carminum iudicem bonum fuisse; prius illud verius; nam Cinna notus satis poeta fuit, non criticus; ita vero de Varo poeta multo maior dubitatio suboriretur. Enimuero multo probabilius fit, *Vario* legendum et de *L. Vario* tragico locum accipiendum esse, de quo v. ad Donat. Vit. Virg. §. 30 et 53. atque secundum haec *Vario* reposui.

Apud Seruium ad Ecl. IX, 35 legitur: „Nam Varus victor et dux fuit, cui supra blanditur" vnde colligit doctiss. Ruhnken. ad Vellei. p. 364, Varum eum fuisse, non Varium, quem Acron narrat ad Cassium Parmensem occidendum ab Augusto missum. Verum et illud Scholion Acronis et hoc Seruii tam contaminatum est Grammaticorum ineptiis, vt vix quicquam inde conficias. In Seruianis, quisquis illud appoluit, quod paullo ante adscripsi, indocte expressit Horatianum: *Scriberis Vario fortis et hostium victor.*

Restat pro Varo poeta qui memorari possit locus Ouidii ex Ponto IV, 16, 31 *Cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis.* Duo tragoediarum auctores memorari manifestum est. Gracchum Tragicum illustrat Heins. ad e. l. Cum Varii Thyestes tam nobile opus fuerit; Vari autem aliunde nulla prostet memoria; equidem non dubito in Nasone quoque *Varium* substituere: etsi is paullo maior natu esse debuit Nasone puero.

EXCVRSVS II*

De Sileno a Satyris et Nymphis vincto.

Ecl. VI, 13. *Chromis et Mnasylos in antro Silenum pueri somno videre iacentem — Adgressi, nam saepe senex spe carminis ambo Luserat, iniiciunt ipsis ex vincula sertis. Addit se sociam, timidisque superuenit Aegle, Aegle Naiadum pulcerrima.*

Cum motus mentis magnis sensibus contactae et phantasmata animi concitati ab aetatum priscarum hominibus nec discerni satis inter se nec ad caussas suas possent reuocari, adeoque nec re nec nomine notari: ad furores illi diuinitus mentibus immissos reuocati sunt, modo religiosos modo fatidicos; fidem faciebant opinioni calores animorum et furores in orgiis Bacchicis et Phrygiis per choros ad numeros concitatos tympanorum et tibiarum moueri soliti: de quibus ad locum Strabonis lib. X. disputatum est alio loco (Commentat. Societ. Reg. Sc. Gotting. Vol. VIII.) Iam haec eadem translata esse ad vates, et inde ad poetas, vt et ipsi deo incalescere, furere, μαίνεσθαι putarentur, nota res est.

Inter deos, qui vatibus et poetis furores iniicerent, Apollo et Musae mox et Nymphae et alii dii, habiti sunt, tum et *Bacchus,* qui et in Apollinis et Musarum consortium eo nomine venit. Non mirum itaque si, cum ille suos comites et θιασώτας, inprimis Bacchas, Maenades inde dictas, furore impleret, Silenum ita ἔνθεον ab eo redditum esse μυθικῶς narrarunt poetae, vt et vaticinaretur, vtilia moneret, tandem et vatum more caneret; itaque eo deuentum est, vt Sileno tribuerentur carmina, tandem disputationes, de rebus physicis ac diuinis: eo modo, qui expositus est a me in argumento huius Eclogae.

Cum semel ea, quae de vate vaticinante narrari solebant, transferri coepissent ad poetas: Sileno a Virgilio tribuitur hoc quoque, quod vaticinantium erat proprium, vt non nisi inuiti et reluctantes deum reciperent; nam Silenus

ad carmina ſua recitanda non niſi inuitus accedit; itaque vi cogunt eum Satyri, vt alibi videmus Proteum aut Pythiam ad vaticinandum vi admota cogi: qua de re v. dicta ad vſ. 28.

Adſcripſi haec in breue collecta in eorum gratiam, quibus haec ſcripta ſunt. Poeta hoc ipſum in lepidum mythum mutauit, cum narret Satyros duo, qui dudum carmina flagitauerant a Sileno, vi tandem adigere eum voluiſſe vt caneret, adiutrice Nympha. Verſa tamen res in luſum, cum et corollis ſenem vincirent, et Nympha procaciter eius frontem rubro pingeret.

Inter argumenta operum antiquorum nullum eſt copioſius et locupletius Bacchicis orgiis et luſibus. Satyri itaque ludentes, Silenus temulentus et Bacchae, h. e. Nymphae cum Baccho bacchantes ſunt inter ea, in quibus artifices ingenia exercuerunt vel maxime. Sunt quoque in his quae cum noſtro carmine comparari poſſint. Silenus recubans in pelle ſubſtrata, vtre vini pleno nixus, altera manu cantharum inuerſum tenens (qui tamen artifici recentiori vitiatum marmor reficienti deberi videtur) in villa Ludouiſia viſitur Romae, caelo paſſim expreſſus.

Eſt Silenus ad arborem reuinctus, Satyro ac Nympha exorantium ſpecie adſtantibus, in gemma *Lipperti Dactylioth. Mill.* I, 1, 183. Sunt alia apud *Taſſie.* Inuentum eſt nuper in finibus Neapolitanis anaglyphum, Silenum in antro ſedentem cum Nympha frondem ſeu ſurculum oſtentante, exhibens, Satyris duobus auſcultantium ſimilibus; pone antrum Sileni aſellus cum duobus Satyris ſaltantibus. Id anaglyphum e noſtro poeta adumbratum eſſe cenſuit Xaver. Mattei in diſſ. 1759 edita. Repetitum anaglyphum parum ſcite et affabre factum et aere ſculptum in edit. Virgilii Ambrogiana. Similis fere argumenti aliud eſt anaglyphum, quod ad ἀσκωλιασμὸν refert Vir doctus in *Diſſ. Acad. Cortonenſis* To. I. diſſ. VIII. aliud vero manifeſte expreſſum e Virgilio marmor XVI figuris, inter quas Aegle pingens Sileni faciem, viſitur in Villa Pembrok. Wilton. Etſi nondum ſatis confido antiquitati horum monimentorum; vix enim artifices graeci Virgilium edidicerunt.

EXCVRSVS III

De C. Cornelio Gallo simulque de Euphorionis Chiliasi.

Ecl. VI, 64—73 *Tum canit errantem Permessi ad flumina Gallum* etc., et Ecl. X, 2 *Pauca meo Gallo, sed quae legat ipsa Lycoris, Carmina sunt dicenda.*

Est Gallus inter eos homines, qui aliorum potius laude, quam sua virtute, nomen ad posteritatem propagatum habent. Iterum nostra aetate multis de eo egere viri docti per Italiam, dum de eius patria decertarent, aliis eum Foroiuliensem, aliis Foroliuiensem fuisse asserentibus. Priores partes tuetur doctiss. Fontanini in Hist. litt. Aquilei. I, 1, quem fere transscripsit Io. Ios. Liruti (in *Notizie delle Vite ed opere scritte da' Letterati del Friuli* Tom. I pr.). At pro Foroliuiensibus, post Peregrinum Maserium, Sigism. Marchesium in Supplem. Hist. Foroliu. lib. I, p. 34, et Ge. Viuianum Marchesium in Vitis illustr. Foroliu. lib. II, cap. 5, p. 227 sqq., denuo pugnauit eruditiss. Morgagnus in Opusc. Miscell. P. III Ep. 1 et 10. Add. Burm. ad Anthol. Lat. To. I, p. 353. Adeo et huius hominis exemplo proposito contemnere aliquis discat nominis famam et immortalitatem: in qua et ipsa casus et fortuna regnat.

Contigit tamen inter haec, vt multa, quae ad Galli res spectant, accuratius constituerentur. Contra vero nec minus alia virorum doctorum argutiis fuere impedita et obscurata, etiam in iis, quae ad Virgilium spectant. De amica *Lycoride* disputatum est in Argum. Ecl. X. Ingenium Galli et facultatem poeticam pauca testantur fragmenta, quae supersunt; adstruunt autem eam veterum praeconia, inque his Virgilii. Verum hic non tam ab Elegorum felicitate eum celebrat, quam ab alterius generis carmine: altero

loco VI, 72 *Grynei nemoris originem* argumentum illius conſtituiſſe innuit: nam, cum Gallum ſummo honore a *Muſis* acceptum narraſſet Maro, Linum ait ei fiſtulam Heſiodi praebuiſſe, verbis adiectis: *His* (calamis) *tibi Grynei nemoris dicatur origo: Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo.* Altero loco Ecl. X, 50. 51 Gallus loquitur: *Ibo*, ait, *et Chalcidico quae ſunt mihi condita verſu Carmina, paſtoris Siculi modulabor auena.* Gallus adeo *verſu Chalcidico carmina condiderat.* Euphorionis carmina reſpici, qui Chalcidenſis ex Euboea fuit, ſatis conuenit; eiusque neceſſe eſt aut transtuliſſe carmen aliquod in Romanum ſermonem Gallum, aut liberiore calamo expreſſiſſe. Procliue eſt ad coniectandum, carmen de Apolline Gryneo eiusque oraculo fuiſſe illud ipſum carmen. Hactenus conſentanea ſunt, quae appoſui. Similia illis habet Seruius ad Eclog. VI, 72 et X, 50.

Enimuero viri docti ſuſpicione et opinatione adiecere alia; ex VI, 69. 70. vbi *calamos ei dant Muſae, quos ante dederant Aſcraeo ſeni:* ergo Opus aliquod Euphorionis, quod Heſiodei carminis genere ſcriptum erat, reſpici. Iam Euphorion Varroni et Columellae inter ſcriptores rei ruſticae numeratur; ideo carmen illud nomine *Heſiodi* inſcriptum fuiſſe viſum eſt; et eſt ap. Suidam inter Euphorionis ſcripta Ἡσίοδος. Georgica fuiſſe illud cenſent. Verum cum argumento hoc parum conveniunt verſus ſubiecti: *His tibi Grynei nemoris dicatur origo* etc. quid enim in tali carmine conuenire potuit cum Georgicis? Videndum itaque eſt de his paullo diligentius.

Euphorion, Chalcide Euboeae, vt dixi, oriundus, Antiochi M. regis Syriae bibliothecae praefectus, magna olim fama floruit. De eo poſt Meurſ. ad Helladium (Opp. To. VI), et Voſſ. de hiſt. Gr. I, 17, et de poet.

Gr. c. 8 cum Casaub. ad Suet. Tib. 70, et Dauis. ad Cic. de N. D. II, 64 egit Toupius in Epist. crit. pag. 161, (Emendat. nouae edit. To. II, p. 601) et qui alia, quam in quae is inciderat, attulit, Fontaninus in Hist. litt. Aquilei. p. 29 sqq. Desideratur tamen vel sic iusta de eo commentatio. Laudantur ap. Steph. Byz. et Athen. Euphorionis Χιλιάδες. Est porro de eo Suidae locus in Εὐφορίων, in quo ei tribuuntur opera: Ἡσίοδος, Μοψοπία ἢ Ἄτακτα. *Mopsopia* est idem atque Attica; nam antiquius nomen illud fuit ab Oceanide Mopsopia: καὶ ὁ λόγος τοῦ ποιήματος ἀποτείνεται εἰς τὴν Ἀττικήν. (male adiectum in Suida χιλιάδα, iam deletum a Toupio, minus tamen bene mutatum in χιλιάδες). Respexerat in eo opere eos qui deposito eum fraudauerant docueratque eos certam poenam daturos esse periurii. Inde deductus fuerat ad colligenda oracula, quae per spatium mille annorum prodita erant, et euentus, quos illa habuerant. Haec saltem inter se quodammodo conueniunt. At Suidas aut male exscripta aut interpolata subiicit: εἶτα συνάγει διὰ χιλίων ἐτῶν χρησμοὺς ἀποτελεσθέντας. *de oraculis per mille annorum decursum euentu probatis,* scilicet suo vt quodque tempore euentum habuerit, vt orsus forte esset librum inde ab Argonauticis. Sequutus in hoc erat Euphorion exempla aliorum, qui χρησμοὺς collegerant: inter quos Philochorus fuit, Atthidos scriptor, ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς Δ'. ap. Plutarch. de Pyth. Orac. p. 403 E. Sequitur in fine: εἰσὶ δὲ βιβλία έ· ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη χιλιὰς περὶ χρησμῶν, ὡς χιλίων ἐτῶν ἀποτελοῦνται. vltima male ab interpolatore accessere. Ceterum haec viri docti ita accipiebant, vt opus illud in quinque Chiliades diuisum putarent, quarum quinta περὶ χρησμῶν inscripta esset. At Toupius Χιλιάδας opus statuit diuersum fuisse a Mopsopia: quintum librum περὶ χρησμῶν inscriptum fuisse. Si tamen mille hi anni *quinto libro* nomen χιλιάδος dedere: vnde quaeso quatuor ceteri libri hoc idem *chiliadum* nomen habuere? aut quale earum argumentum fuisse dicemus, quod a millenario numero

quicquam traheret? Estne porro sermoni hoc consentaneum, Χιλιάδα appellari librum, in quo oracula exponuntur per mille annos ad euentum perducta? Saltem dicendum erat, *chiliadem annorum* nomen suppeditasse libro, vt χιλιὰς inscribi posset. Oraculum vero Locrorum, vt per mille annos placarent Mineruam Iliensem, alienum est ab h. l. non enim illud de euentu agit post mille annos. Difficultatem adeo, quae in his erat, non sustulit vir doctus, sed reliquit. Verba Suidae adeo corrupta, et male luxata sunt, vt nihil tuto ex iis colligas, nisi forte hoc; si verum est, totum opus nomen Χιλιάδων habuisse, probabile sit, ita inscriptos esse libros quinque, propterea quod mille ἐπῶν erant, h. e. mille versibus singuli constabant. Nihil adeo est, quod impediat, idem opus fuisse Μοψοπίαν et Ἄτακτα, et Χιλιάδας appellatum: sed liber quintus περὶ χρησμῶν, de oraculis, agebat. Attamen dubito an recte ponatur, omnes quinque libros Χιλιάδας inscriptos fuisse; Apud Stephan. Byz. et Athen. potuit scriptum esse ἐν Χιλιάδι, quo solus liber quintus, idem περὶ χρησμῶν inscriptus, et mille forte versibus constans, designatus fuit. Scripserat Suidas: εἶτα συνάγει διὰ χιλίων ἐπῶν (non ἐτῶν) χρησμοὺς ἀποτελεσθέντας, responsa et euenta. Ita recte subiecit ἐπιγράφεται δὲ ἡ πέμπτη (pro τὸ πέμπτον) χιλιὰς ἢ περὶ Χρησμῶν.

Iam quod ad Gallum attinet, ex Ecl. X, 50 *Chalcidico quae sunt mihi condita versu*, vt diximus, intelligitur, eum Euphorionem Chalcidensem seu latine reddidisse, seu quocunque modo eius carmen saltem imitatione expressisse: prius tamen illud tradunt Grammatici. Quaeritur nunc, quodnam Euphorionis opus hoc fuerit. In vss. his 69 sqq. Ecl. VI Gallus, Musarum iussu, a Lino traditam sibi accipit Hesiodi fistulam, qua *Grynei nemoris originem* canat. De oraculo hoc Apollinis fabulae potuere esse plures; fuere quoque in iis multa de Mopso et Calchante (cf. Not. ad Ecl. VI, 72), potuit eas perse-

qui Gallus carmine ad Euphorionis exemplum composito: potuit quoque esse Euphorionis liber de illo fano, cuius ad nos memoria nulla peruenit, quem Gallus latinis versibus reddidit; verisimilius tamen est, fuisse *particulam Chiliadis περὶ χρησμῶν* a Gallo latine conuersam. Inter alia enim oracula etiam Grynei debuit memoratio fieri. Suspicari quoque aliquis possit, Mopsi nomen latere in voce corrupta Μοψοπία, et fuisse Μόψου ἔπη, aut Μοψοέπειαν. Inter haec restat difficultas, quod non intelligi potest, quidnam in simili opera Galli ab Hesiodo mutuatum esse potuerit: nam *Hesiodea fistula* haec canere dicitur. Nimis acutum esset si diceres, aliud Hesiodi opus respici non ἔργα καὶ ἡμέρας, forte τὰ ἔπη μαντικὰ, et Μελαμποδίαν olim ei tributam, quam Euphorion aut sequutus erat aut expresserat. Verum simplicius res ita constituitur: Idem Euphorion et Ἡσίοδον et Χρησμοὺς scripserat; prius illud habebat aliquid coniunctum cum vita pastorum et cantibus. Cum Gallus occupatus esset in altero Χρησμῶν opere, memorari poterat Linus tradere calamos Hesiodi Gallo, quibus vteretur in altero opere eiusdem poetae exprimendo.

Fontaninus l. c. miro acumine plura Galli carmina ex versibus Virgilianis exsculpsit: ex v. quidem 70 colligere vult, eum latinum fecisse Hesiodum Euphorionis, ex v. 73 eum vertisse latine Chiliadem, tum ex v. 74 scripsisse eum fabulam Scyllae vtriusque, quarum alteram superesse in Ciri Virgilio tribui solita contendit, et v. 77 fabulam Terei et Philomelae. Haec tamen ad Sileni carmen spectare, meliore interpretatione facile edoceri poterat vir doctissimus. Cirin Gallo vindicarant et alii, inter quos Gifanius. vid. Prooem. ad Cirin.

Ceterum Euphorionis, vt ceterorum Alexandrinorum poetarum, magna fuit Romae hac aetate existimatio: et inde interpretandos esse censeo *cantores Euphorionis* ap.

Cic. Tuſc. III, 19, non tamquam mollis alicuius poetae amatores: quae interpretatio fundamento idoneo caret, cum eius carmina amatoria nulla vsquam commemorentur. At obſcuritate eum, et quidem ex doctrinae copia, non minus quam Callimachum ἐν Αἰτίοις et Lycophronem, laboraſſe, vel ex Cic. de Diu. II, 64, et Clem. Strom. V, pag. 676 notum eſt, etſi ob hanc eandem obſcuritatem probauerat ſe Tiberio Caeſari, vid. Suet. cap. 70.



EXCVRSVS IV

De Scylla.

Ecl. VI, 74 *Scyllam Nisi, quam fama sequuta est, Candida succinctam latrantibus inguina monstris Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis.* Aen. III, 426 *At Scyllam caecis cohibet spelunca latebris, Ora exsertantem et nauis in saxa trahentem. Prima hominis facies, et pulcro pectore virgo Pube tenus; postrema immani corpore pistrix, Delphinum caudas vtero commissa luporum;* et 432 *Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa;* add. Ciris 58 sqq. 79 sq.

Multum absum ab eo consilio, vt fabulam de Scylla seu potius fabulas recoquere velim; nam magnus earum numerus fuit: vide vel Athen. VII, p. 297. et Cirin 55 sqq. nec omnino de Scyllae forma laboro, verum de eo tantum, qua specie Maro Scyllae speciem apud animum suum

finxerit. Videri enim poteſt a ſe ipſo diſſidere, cum altero loco *canes marinas*, altero *lupos marinos* cum *delphinibus* commemoret, qui quomodo ex eius aluo prodierint vna omnes, haud facile dictu eſſe videtur.

Apud Homerum, a quo primum Scyllae ſpeciem declaratam habemus, mythum omnino ſimpliciorem et rei declarandae magis conſentaneum videmus Od. μ, 85 — 100. Scopulus eſt, cum antro, cuius fundo illa incubat; *πόδες δυώδεκα πάντες ἄωροι* (obſcuro ſenſu) ei tribuuntur v. 89, ſaltem illa pedibus ſuis inſiſtere nequit; Itaque medio tantum corpore ex antro prominet et ſex ſua capita late exerit, vt piſcetur, vnde viuat, belluas marinas Δελφῖνάς *τε κύνας τε καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι* Κῆτος. Vox porro eius eſt qualis catuli v. 86 *τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν, ὅση σκύλακος νεογιλῆς*, Γίνεται.

Mutarunt itaque ſequiores poetae fabulam, et *canum vocem piſcationemque delphinorum et canum* ad ſpeciem Scyllae exornandam transtulerunt: ademtis capitibus ſex. Pro his enim ſuperne ſpecies eſt puellae, quae tamen inferius corpus monſtroſum habet. Ouid. Met. XIII, 732 *Illa feris atram canibus ſuccingitur aluum Virginis ora gerens.* Tibull. III, 4, 89 *Scyllaue virgineam canibus ſuccincta figuram.* Eſt adeo fabula haec ex eo genere, in quo artificum ingenia priſtinam monſtri formam in iucundiorem mutarunt.

In his ac ſimilibus nihil eſt, quod haereas. Verum difficultatem facere poteſt ea ſpecies, qua in extrema corporis parte *delphines, lupi et canes*, vna commiſſi et coniuncti finguntur. In verſu: *poſtrema immani corpore piſtrix Delphinum caudas vtero commiſſa luporum* ambiguum eſt, vtrum ſit: piſtrix, quae commiſſas habet *delphinum caudas vtero luporum*, an *luporum caudas delphinum vtero*. Neutram ſpeciem facile fingat ſibi aliquis animo: inprimis ſi vulgarem Scyllae formam in pri-

ſcis monumentis reputet, in quibus ea in delphinum caudas deſinit, canibus ex vtero ſubtus prodeuntibus. Itaque tertiam aliquam rationem ingreſſus ſum in Notis ad e. l., vt ſit: *commiſſa caudas delphinum*, habens caudas delphinum commiſſas, coniunctas, cum *vtero luporum*, luporum vteris ſ. corporibus, quae inter binas delphinum caudas ex aluo prominent. Recte haec ſe habent, modo ex pluribus Scyllae formis eam teneas, quae Virgilii animo inſederat.

In antiquae ſcilicet artis operibus non vna Scyllae forma occurrit; modo ea in delphinum binas caudas deſinit; nihil amplius; modo intertextae aut intermixtae ſunt canum protomae; et haec quidem eſt ſollennis forma, vt in aere maximo Gordiani (Muſ. Flor. tab. 73) et Pupieni (Max. mod. Numiſm. R. Gall. tab. 25) et ſimili modo Scylla remo ſublato ictum intentans in denario Sext. Pompeii, v. c. Theſ. Morell. Pompei. t. II, 1. cf. Spanh. de V. et P. N. T. I. pag. 262; et adiunctis binis corporibus iuuenum, per canum nexus implicitorum in Pict. Hercul. Tom. III, t. 21. et vno viro in gemma ap. Lippert. I, 1, 127. 128. et ap. Taſſie pl. XXXI. Et cum his, maxime cum Sexti Pompeii numo, comparare malim poetae verſus collato Silio V, 135. Eſt quoque in numis Contorniatis nauis Vlyſſis imminente et ſociorum vnum rapiente Scylla: de quibus v. Eckhel Vol. VIII, p. 285. Eſt tamen tertia ſpecies, qua aluo adiunctae ſunt vtrinque duae canum protomae in vnam delphinis caudam coeuntes. Hanc ſpeciem habet numiſma Agrigentinorum a Principe Torremuzza (*Opuſc. di Autori Siciliani* Tom. XIV, tab. VII, IV) editum, et in Siciliae vet. Num. tab. V repetitum, vbi alterum canis alterum hydrae eſt, et iam ante, parum affabre, adumbratum a Pancratio l. c. nec multum abludit ara in Winckelm. *Mon. ined.* no. 37. exhibita in ſuperiore editione in fronte Aen. III. Vol. II, p. 323. Plures Scyllae ſpecies vno loco expreſſit Pancrazi Antichità Siciliane p. 4.

A poetis fere canes memorantur, eaeque verae ac terrestres. Dubitari tamen vix potest, eos, qui primi fabulam commenti sunt, cum de monstro marino narrarent, belluas quoque marinas ei adiunxisse. Etiam Homerus l. l., vbi Scyllam exertis capitibus praedari ait circa scopulum aquatilia, *Δελφῖνάς τε* narrat *κύνας τε καὶ εἴποθι μεῖζον ἕλῃσι Κῆτος*. Probabile itaque fit de phoca eum cogitasse: quam vitulum marinum iam veteres appellarunt, qui idem etiamnum modo *canis* modo *lupi marini* nomine venit; *phocam pusillam* Linn. eam haberi audio. Iconem et descriptionem vituli marini videas ap. Rondeletium de Piscibus marinis lib. XVI, c. 6. Maiorem horum amphibiorum olim in mediterraneo mari frequentiam fuisse constat; ad fines Aegypti desertos notas eorum sedes nouimus ex Odyss. *δ*, vbi de Proteo agitur. Narrant nostris quoque temporibus canum marinorum circa promontorium Scyllaeum ingentem conspici copiam; multo magis hoc ita se habuit antiquioribus temporibus, cum et thynnorum piscatio circa Scyllaeum bellnarum istarum opera exerceretur. *) Duxere quoque viri docti nomen Scyllae ab iisdem; est enim *σκύλαξ*, *σκύλλος*, *σκύλλα*.

Interea in artis priscae operibus, non magis quam in poetis, aliae quam verae canes expressae esse videntur, saltem quantum ex eorum apographis assequi possum; vnum est fragmentum in Marm. Oxon. P. I, CXXXII, in quo os canis propius fit ori bestiae aquatilis. Lucretius V, 890 *rabidis canibus succinctas semimarinis Corporibus Scyllas* dixit: ibi tamen non canes sed Scyllae sunt semimarinis corporibus: quas pro vna Scylla semimarino corpore dixit, respectu caudae. Lusere veteres

*) Cf. Strabo lib. I, p. 43 sq. e Polybio: qui tamen *canes* de alio piscium genere accepit: *τοὺς γαλεώτας, οὗς καὶ ξιφίας καὶ κύνας λέγεσθαί φασι.* Etiam Oppian. Halieut. V, 365. 376 *canes* et *phocas* distinguit.

artifices in forma belluarum e Scylla nafcentium (v. c. Pictur. Herculan. Tom. III, pag. 109), modo in caudis, quae in ferpentes exeunt in Monumentis Etrufcis. Nouat quoque in Scyllae forma Schol. Apollonii IV, 825. dum ei canes prodire ait ex lateribus et pectore. In Cod. Vatic. Virgilii ad lib. VI Aeneidis in inferis Scylla picta eft hippocampo fimilis. In ipfo illo numo Agrigentinorum, quem paullo ante memoraui, alterum caput canis an lupi, alterum hydrae eft.



P. VIRGILII MARONIS

GEORGICA


Temporibusque parem diversis quatuor annum.
G I, 258.

PROOEMIVM

Ad Georgica facetum *illud ac* molle, *quod peculiari aliquo Musarum munere Virgilio concessum esse Horatius memorat* *), *proprio quodam modo spectare videtur. Mollitudo quidem ex eo venit, quod, cum exquisito aliquo et numerorum et orationis cultu omnia elaborata et expolita sint, nihil duri, scabri et horridi, quod in diuino Lucretii carmine offendit, aspersum est; nihil, quod otiose*

*) Sat. I, 10, 44. 45 *molle atque facetum Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.* vid. sup. *de Carmine bucolico* p. 18.

vacet aut vtilius abſit. Nec modo verborum dilectu et iunctura, verum etiam ſententiarum veritate, lumine ac naturali facilique et apto nexu, ingenii artisque inſignis aliqua felicitas, quae in Virgilio erat, effecit, vt leni ac facili curſu omnia deſluant. Habent porro decus *et* excultam *aliquam* elegantiam, *vti Quinctilianus*[*]) *iſtud* facetum *Horatii interpretatur; cum ſcilicet in argumento tam tenui et humili, quod ad ruſticam orationis aſperitatem tantopere non modo patebat, ſed et deflectebat et inclinabat, omnia ſint ſcite, honeſte, et liberaliter tractata; vt politum, elegans, et vrbanum ingenium vbique facile agnoſcas. Ad iuncturam adeo verborum lenem ac mollem et numerorum artificium, totumque carminis nitorem, et ad cultiſſimae orationis verecundiam et venuſtatem referendum nobis eſſe videtur elogium illud, quod tam variis, incertis ſaepe et obſcuris, modis a viris doctis verſatum eſſe videas. Magnificam autem et praeclaram eſſe illam Virgiliani carminis praedicationem, quis non videt? Eſt ſcilicet ſumma laus, quae in id carminis genus cadere poſſit, quod* didacticum *appellare ſolemus. Cum enim eius natura in eo poſita ſit, vt* ſiue notio aliqua, ſiue ſententia, ſiue ſententiarum, adeoque etiam praeceptorum de quacumque ſiue ſcientia ſiue arte, ali-

*) Inſt. VI, 3, 20.

quis complexus eo ſermonis genere exponatur, quod quam maxime ad permulcendum voluptate aliqua animum vim habeat: *voluptatem illam non tam ab ipſo argumento, quamquam in eius dilectu et hoc videndum eſt, vt ne iniucundum ſit, quam ab eius tractatione et ornatu expectandam eſſe facile apparet. Nam cum neque* factum *aut* res geſta, *aut* actio, *neque animi aliqua* affectio, *voluntatis inclinatio aut vehementior impulſus mentis et perturbatio, quae et ipſa cum actione aliquantum coniuncta ſunt, in eo carmine tractentur*); quo ipſo fere eius a reliquorum carminum natura diuerſa indoles continetur; in re exponenda et ornanda carmen didacticum tanto maius artificium requirit, quo minorem vim res ipſa ad delectandum habere poteſt, quoque magis cauendum poetae eſt, ne ad ſubtilem praeceptionem, qua nemo facile delectatur, aut ad meram rerum* deſcriptionem *carmen hoc reuocet, qua animos noſtros non diu cum voluptate teneri ſatis conſtat**). Itaque ex toto materiae apparatu ea deligenda ſunt, quae cum aliqua voluptate audiri, aut, ſi per ſe nihil ſuauitatis habent, ornari et nobilitari ab arte poſſint; quaecunque autem*

*) Vtique non ſic, vt carminis ſummam et argumentum conſtituant. Alioqui enim haud dubie etiam per narrationem carmen didacticum detexi poſſe, praeclaro, in ipſo Veneris et Gratiarum contubernio elaborato carmine, *Muſarion* inſcripto, docuit ingenioſiſſimus inter venuſtiores poetas Wielandus noſtras.

**) Vid. du Bos Reflex. critiqu. P. I, S. 9.

tractanda ſelegeris, ea rerum facie quaſi ac vultu eoque colore exhibenda ſunt, quo maxime niteant, hominumque animos ad cognoſcendam rem et contemplandam alliciant et inuitent. Tum perſpicuitas a lucido, non autem dialectico, rerum ordine, argumentorum dilectu, diſpoſitione et expoſitione ad animum tenendum accommodata, arceſſenda eſt. Tenent autem animum ea, quae non modo nihil moleſtiae ei creant, dum cognoſcuntur, verum etiam, dum leni ac facili curſu in animum influunt, non horrida aliqua ac ieiuna ſubtilitate exareſcunt, ſed eo corpore ac colore ſuccoque expleta ſunt, quo ad impellendos ſenſus noſtros animumque aliquam vim habeant. Quo fit, vt in ornatu ſumma huius carminis poſita videatur. Ad ornatum autem omnia referenda ſunt, cum ea, ſine quibus ille recte eſſe nequit, verborum numerorumque recta, elegans, ac ſuauis ratio, tum rerum argumentorumue, quae, quod ornatum capere videbantur, ad exponendum ſepoſueras, ea elocutio et repraeſentatio, quae ad animum continua gratarum rerum, imaginum ac ſenſuum viciſſitudine tenendum quam maxime ſit idonea. Quod quidem ita maxime aſſequi videare, ſi, iis exceptis, quae nullum ornatum admittunt, et breuiter ac ſimpliciter exponenda ſunt, cetera verbis ac ſententiis locupletibus, variarumque rerum ſimilitudinem ac colorem in animum reuocan-

tibus, expreſſa ſint; ea vero, quae vniuerſe dici poterant, ad factum aliquod, idque vnum et actionem ſingularem e multis reuocata, ad viuum repraeſentata, deſcriptione oculis ſubiecta, exemplis et comparationibus illuſtrata, ſententiis grauibus ſint diſtincta, omninoque ita tractata, vt non tam animus doceri ſe ſentiat quam delectari: vt non magna animi intentione ad cognoſcendum opus ſit, ſed vt ſatis ſit, modo animus recipiendis impulſibus variarum imaginum ſenſationumque pateat; vt praecepta et ſententiae quaſi corpore aliquo inductae ſenſibus ſubiectae ante oculos incedere palparique poſſe videantur, vtque, dum in rerum ipſa tractatione et vſu verſari te exiſtimes, ſine omni moleſtia, putes te adſueſcere potius rebus agendis quam diſcendis. Iam res aliae naturali aliqua ſeu dignitate ſeu ſuauitate ſe commendant, in quibus poetae iam ſatis parata laus, modo ne eas oratione deterat; ſufficit, vt aequet; ſin amplificet et augeat, id vero ad tanto maiorem ingenii commendationem facere neceſſe eſt: aliae autem res aut natura ſua tenues et ieiunae, aut opinione humiles, et nullo ſuo decore inſignitae ſunt; quas ſi poeta cum per ſe grato aliquo habitu induere, tum externarum rerum, inprimis digreſſionum, virtute ſatis ornare potuerit, in eo vero ſummam poeticae facultatis et artis laudem conſequitur. Digreſſionum itaque ad ornandum

huiusmodi carmen inprimis magna laus habenda *). *In iis autem Virgilii ingenium inprimis commendat hoc, quod consilio et argumento carminis ea et dilectu et ornatu accommodata sunt. Est vtique in iis liberalior ornamentorum materia, maiorque splendor, pro indole tamen et natura carminis; ars quoque mirifica in iunctura horum locorum et in transitu redituque a digressione ad praeceptionem; porro in praecipiendi formulis mirificaque earum varietate, quam magna ex parte Arato et Nicandro debere eum videbimus: tandem in venustate, proprietate, copia orationis et dictionis, in qua Lucretianum carmen ante oculos habuit, sed emollitum et expolitum ad poetarum Alexandrinorum elegantiam: quibus rebus efficitur delectatio illa, quam poeta sibi habere debet propositam.*

Atque haec illa sunt, a quibus Virgilii laus, si a iudicio aliquo profecta videri debet, inprimis repetenda est. Est is proprius quasi Virgiliani carminis character, vt, si ingenium Homericum in inueniendis rebus desideres, si Theocriteam simplicitatem, et

*) Reprehendit etiam has, et transitus ad eas tamquam parum opportunos, Homius (*Essay of Criticism* cap. 1 extr.). Sed confudit Vir Ill. genera orationis et scriptionis inter se diuersissima, maioremque, quam pro poetica ratione, subtilitatem, nullum vero poeticae seu artis seu scientiae sensum, in hoc aliisque iudiciis adhibuisse videtur. Disputauit aduersus eum perdocte *Io. Iac. Netzker*, Prof. Gymnasii Thorunensis, in Commentatione *de Georgicorum Virgilii lucido ordine.*

*natiuam aliquam venuſtatem, qua animi, inani noſtrorum morum ſuco nondum contaminati, tantopere capiuntur, fruſtra in eo quaeras, elegantiam tamen cultumque, eundemque rectum, purum, pudicum ac decorum, ſimulque elaboratiſſimum et exquiſitiſſimum, facile agnoſcas. Inueniendi quidem ſollertiam, ſi animi ſenſa libere eloqui ſas eſt, non maiorem in Georgicis quam in reliquis eius carminibus deprehendimus. Adumbrata ſere omnia, depromta et hauſta, plurima ſere ad verbum conuerſa ſunt et transſumta ex aliis ſiue Graecis ſiue Romanis poetis ac ſcriptoribus. Vt enim ſuis locis indicabimus, nonnulla ex Heſiodo, multa ex Lucretio; locum de peſte ex eodem et Thucydide; alia, inprimis doctrinam de arborum cultu, ex Theophraſto, doctrinam de apibus ex Ariſtotele, locum de ſerpentibus, inprimis de chelydro *), ex Nicandri Theriacis, locum de prognoſticis totum ex Arati Dioſemeis **), nonnulla ex Xenophontis Oeconomico, magnam praeceptorum partem, inprimis de pecudum cura, ex Catone et Varrone transtulit. Cuius rei quanto manifeſtiora habituri eſſemus indicia, ſi antiquiores auctores de Re Ruſtica et ſingulis eius partibus ***), praecipue qui verſibus eas illuſtrarunt, omni-*

*) Ge. III, 432 ſqq.

**) Conf. Macrob. V, 2.

***) Multa eorum et magna nomina a Varrone, Columella, et Plinio memorata videas, quae congeſta ſunt ab Vrſino *Virgilii collati pr.*

noque poetae Alexandrini, plures superstites essent, inprimis Nicander, Eratosthenes, Parthenius *) *Nam, quamquam poetae nostri ingenium satis in se materiae ad exquisitiorem aliquem ornatum ac nitorem carminis habuit; erat enim illud naturae aliqua indulgentia ad praeclarae cuiusque pulcritudinis sensum natum ac factum, inque vita illa per litteras Graecas et vrbanitatem Romae sub principe Augusto, et consuetudine cum elegantissimis et vrbanissimis hominibus, eximie cultum et politum: variarum tamen rerum comparatione et indagatione progressi hoc nobis animaduertisse videmur, ex Alexandrinis inprimis poetis Virgilium nostrum profecisse; his eum naturalem illam et parum operosam, cum tanto tamen cultu, ornatu, et dignitate coniunctam, venustatem debere arbitramur. Sed ea de re alio tempore accuratius disputandi erit locus. Quid? si alios, e quibus singulos versus, mutuos sumtos aut expressos a Virgilio, Grammaticorum cura nobis seruauit, vt Ennium, Lucilium, Var-*

*) Quinctilianus Inst. X, 1, 56 *Quid? Nicandrum frustra secuti Macer atque Virgilius?* E Democrito poetam nonnulla sumsisse Plinius monuit. vid. ad Georg. I, 336. Ex Eratosthene translatus locus Ge. I, 233 sqq. e Parthenio versus Ge. I. 437. Seruius ad Ge. I. 43 *Sane sciendum, Xenophontem scripsisse vnum librum Oeconomicum, cuius pars vltima agriculturam continet: de qua parte multa ad suum hoc opus Virgilius transtulit; sicut etiam de Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, Ciceronis quoque libro tertio Oeconomicorum, qui agriculturam continet.*

ronem Atacinum, integros haberemus; annon multo plura irrigati fontibus alienis ingenii vestigia essemus deprehensuri? Non itaque temere posuisse videbimur illud, quod paullo ante commemorabamus, defuisse Virgilio diuinam illam noua et intacta ab aliis proprio quodam nisu proferendi vim, liberum illum animi per ignota et intentata vagantis impetum; quem tamen ipsum verecunda illa, recta et castigata, carminis pulcritudine redemisse et compensasse videri debet; neque in illa morum vitaeque elegantia, certis decoris et honestatis cuiusdam legibus adstricta, aut in illa doctrinae ac litterarum copia, quae in Virgilio fuit, liber ille et supra mortalia emicans et tamquam alatis Platonis equis inter nubes euectus spiritus vigere potuit; fieri enim aliter vix potest, quam vt haec operosae doctrinae quasi sarcina impetum animi diuiniorem retardet; vnde, neque ex academica nostra institutione vmquam Homericum aliquod ingenium aut prodiisse aut proditurum esse, facile augurari licet; vti contra inter poetas nostros, iis, quorum animis Virgilii et Homeri non nisi obscura aliqua notio, ex puerili tantum institutione, insidet, vix eminebit castigata et elaborata dictio, recta et casta carminis pulcritudo aut elegantia ex ingenii cultu exquisitiore profecta, quae ex diligentiore antiquorum studio comparanda est. Enimuero, si Homero

atque aliis nonnullis forte poetis illa diuiniore, quae in inueniendi felicitate cernitur, ingenii vi cedit Virgilius, in hac, quae secunda esse videtur ab illa, facile omnium est princeps habendus, vt ea, quae ab aliis acceperit, multo ornatiora et pulcriora ab eius ingenio prodeant. Quod magistris nostris acceptum nos referre solemus, vt, cum a parentibus vitam acceperimus, ab illis rectae et iucundae vitae vsu impertitos nos esse fateamur; hoc in illis, quae iam ab aliis prolata erant, accidere videas, vt ex Virgilii ingenio multo felicius enascantur, et pulcrius efflorescant; vt, si ea non nouitate, at gratia tamen, dignitate, venustate, miros animi affectus moueant, magnaque admiratione perfundant. Qua in re mihi quidem in poesi eundem locum tueri videtur Virgilius, quem Cicero in eloquentia. Nam et huius ingenium, quod ipsum per se non facile praeclari aliquid proferret, in ornandis et amplificandis aliorum inuentis, inprimis in vestiendis oratione Latina Graecorum dictis, eximiae felicitatis et artis fuit. Itaque hoc in genere Virgilium, poetarum Ciceronem appellare nonnunquam lubet. Illa autem ingenii Maroniani propria venustas in nullo eius opere magis cognoscitur, quam in Georgicis, omnibus numeris absoluto, perfecto et expolito, carmine, vt, si in nostra interpretatione hoc assequuti sumus, nos enim id sequutos esse non

negamus, vt non modo verborum ac ſententiarum vim declarauerimus, verum etiam carminis pulcritudinem, inprimisque ornatum, ſenſibus et oculis adoleſcentum ſubiecerimus, nos operam noſtram non omnino male collocaſſe arbitraturi ſimus.

Ex iis, quae adhuc disputata ſunt, nuperam cenſuram Georgicorum, quam Edmundus Burtonus, Britannus non indoctus nec inelegans, propoſuit), ab iudicio parum ſubtili et limato profectam facile videas, dum hanc ipſam copiam, hunc ornatum rerum tenuium et exilium, ad reprehenſionem carminis traxerit. Sed iudicii huius auctoritatem iam ſatis alio eiusdem viri docti acumine eleuatam dabimus, cum idem ille in Bucolicis ſummam ſimplicitatem et humilitatem vitae ac morum a Virgilio expreſſam dixerit; quo quid a rerum ſide ac ſenſu alienius afferri poſſit? A tumore ac frigore aut inepto aliquo ſtudio ac nimia ſedulitate Georgica vacare confidenter affirmem, qui alioqui non multa me certo tenere affirmare ſoleam.*

Georgica Maecenatis ſuaſu ac conſilio ſcribere ſuſcepiſſe poetam, vt hominum animi ad agri colendi ſtudia reuocarentur, Britannorum nonnullorum, Wartoni, Cruſii, Martini, elegantium virorum, eſt opinio. Italia ſane bellis ciuilibus tantum non in vaſtam ſolitudinem erat redacta; veterani, inter quos

*) *Ancient characters deduc'd from claſſical Remains* 1763, 8.

agri fuerant diuisi, ab operis rustici molestiis et aerumnis tolerandis alienissimis erant animis; frumenti inopia ab anno inde DCCXIII magna Italiam fame afflixerat; carmine itaque, quo vitae rusticae bona commendarentur, delinitos animos ad agricolationem adduci posse, censuisse Maecenatem. Fundamentum tamen coniecturae idoneum non apparet; quin ea nec satis probabilis esse videtur, cum carmini maiorem vim, maiorem etiam celebritatem, tribuat, quam inter homines indoctos, feroces, per bellorumque ciuilium licentiam rapinis caedique adsuetos, vllo modo expectari possit. Hoc forte fieri potuit, vt, cum multa apud Maecenatem de detrimentis, quae ex agriculturae neglectu reipublicae inferrentur, et de modis ac rationibus, quibus ei honos suus restitui posset, disputarentur et agerentur, Virgilii ingenium ad hanc materiam deferretur excitareturque, vt eam carmine tractandam sibi sumeret. Carminis tamen auctoritas apud Romanos fuit summa, omninoque ex ea pendent Columella et Plinius, versibus quoque integris adscriptis. Nec mirum hoc; cum carminum vbique maior apud vulgus et politos homines gratia sit, quam operis philosophica subtilitate elaborati.

Vnum adhuc monebimus. Hesiodi de opere rustico *carmen a Virgilio imitatione esse expressum, vulgaris et constans fere a Seruio*

*inde eſt opinio**), *quam poeta ipſe feciſſe videtur, dum ſe* Aſcraeum carmen Romana per oppida canere *ait* Ge. II, 176, *quae ipſa res ad tanto maiorem eius gloriam pertinuit: comparatione enim eius ad Heſiodum inſtituta, nihil exilius, ieiunius, et aridius Heſiodo, nihil copioſius et plenius Virgilio. Qui tamen hoc primus affirmauit, eum non admodum recentem ab Heſiodi lectione fuiſſe neceſſe eſt. Vix enim in tribus aut quatuor locis Heſiodeae ſententiae ſunt expreſſae; carminum ipſorum forma non conuenit; diuerſa vtriusque natura, diuerſus genius, diuerſum conſilium. Heſiodus non Georgica, h. e. de re ruſtica, ſcripſit aut ſcribere voluit, ſed totius vitae domeſticae, qualis tum erat, coniunctae ſcilicet illius vel maxime cum agricolatione, rationes tradere, prudentiae etiam et morum praecepta proponere. Quod autem Aſcraeum carmen appellat ſuum opus Virgilius, id eo pertinet, quod in ſimili fere genere illud verſatur, non quod ex Heſiodeo petitum aut transſcriptum aut ad eius formam eſt compoſitum. Poteſt quidem aliquis in eam opinionem adduci, atque in eam iam Dan. Heinſium Introd. ad Heſiod. c. 4 veniſſe video***), *vt aut quoddam aliud, aut hoc, quod habe-*

*) Apud Macrobium quoque: Sat. V, 2 *Dicturumne me putatis ea, quae vulgo nota ſunt, quod ſibi Theocritum fecerit paſtoralis operis auctorem, ruralis Heſiodum?*

**) Ioſ. Scaliger, qui ad Manilii locum hanc ſententiam improbabat, ita tamen in verbis Manilii haerebat, vt eum forte Orphei Ἔργα καὶ Ἡμέρας Heſiodo attribuiſſe coniectaret, cuius ſane

mus, Hesiodi opus olim multo locupletius et plenius extitisse existimet. Quis enim in tali argumenti tractatione, qualem nunc in eo videmus, non miretur Catonem, qui apud Ciceronem ita disputat), vt* de stercorandi vtilitate doctum Hesiodum ne verbum quidem fecisse, moneat, cum de cultura agri scriberet? *Quid autem Manilium sequutum esse putabimus, qui, dum Hesiodi opera enarrat,* Quinetiam, *inquit,* ruris cultus legesque nouati Militiamque soli: quod colles Bacchus amaret, Quod fecunda Ceres campos, quod Pallas vtrumque, Atque arbusta vagis essent quod adultera pomis, Siluarumque deos, sacrataque numina, Nymphas, Pacis opus, magnos naturae condit in vsus**). *Quo quaeso Operum ac Dierum loco earum rerum vestigium aliquod deprehendas? Sed potest hic, quod iam Bentleio visum est, interpolatrix manus grassata esse videri; id tamen cum aegre admittendum sit, videor mihi Manilium Propertii imitatione vlterius, quam vellet, euectum excusare posse. Lynceum is ***) amicum suum, poetam grauiora argumenta tractare solitum, amore iam captum exagitat, et ad elegos amatorios adhaesurum esse auguratur. Nec tamen eam*

operis initium cum Manilianis versibus aliquid coniunctum habere videtur. Seruatum illud est a Tzetza prooem. ad Hesiodum. Idem Tzetza Orphei librum Georgicorum laudat; sed versus ex iis excitatos in Maximi Philosophi de Electionibus carmine (quod Fabricius Biblioth. Gr. Vol. VIII, p. 415 inseruit) inueniri vidit Wesseling. Probabil. cap. 17.

*) De Senect. cap. 15.

**) Manil. II, 19 sqq.

***) Propert. lib. II Eleg. xxx. versus finem.

rem vt pudori ſibi ducat, aut vt haec carmina minorem inter Romanos habitura eſſe gratiam exiſtimet, monet: dum bucolica ſcribat, dum Heſiodi exemplo de re ruſtica carmen condat, non tamen haec, *quae de amore ſcripturus ſit,* vlli venient ingrata legenti, Siue in amore rudis ſiue peritus erit. *Luſerant eadem, pergit, alii. Dum Heſiodum memorat,* Tu canis, *inquit,* Aſcraei veteris praecepta poetae, Quo ſeges in campo, quo viret vua iugo. *Vides exemplo Heſiodi cani dici, non ab ipſo Heſiodo; potuit ea tamen Manilius ad Heſiodum ipſum referre, atque etiam, cum in laude poetae verſaretur, eo adduci, vt copioſius et ornatius, ac res ferebat, efferret.*

Sententiarum et praeceptorum rei ruſticae in hoc carmine interpretationem ſine tolerabili aliqua agricolationis peritia recte vix ſuccedere poſſe, facile intelligitur; eam tamen in mei ordinis homine haud facile eſſe poſſe in confeſſo eſt. Aliam difficultatem facit hoc, quod praecepta Maroniana ad agri colendi morem in alio ſolo, ſub alio caelo, in alia aetate, ſpectant. Quod facere licuit, ſubiunximus ſcriptorum de re ruſtica loca, e quibus poetae praecepta vnice illuſtrari poterant, inprimis Varronis, quem in multis ſequutus eſt, et Columellae, qui perpetuus Virgilii commentator eſt, cum Plinio. Et habebamus in hoc, quorum opera fere vteremur, Interpretes doctiſſimos, in nonnullis Guellium et Vrſinum, in plerisque Cerdam

ac Martinum. Vt autem poeticum ornatum horum praeceptorum adolescentium oculis subiiceremus, vtque id cum fructu fieret, nec tamen res notarum modum excederet, ita potissimum nos effecturos esse putauimus, si sententiam pedestri oratione expressam subiungeremus; quod quoties factum est, fit autem singulis locis, in quibus res non ipsa in oculos incurrit, adolescentes monitos velimus, vt poeticam orationem cum solutae orationis formulis illis comparent, et inde cognoscant, quid notioni simpliciter in notis expressae a poetae ingenio et copia siue ad pulcritudinem siue ad suauitatem omninoque ad ornatum accesserit. Ita demum eos intellecturos esse speramus, qua in re poeticae inprimisque Virgilianae orationis pulcritudo ac praestantia quaerenda sit. *)

* * *

Ab istis inde annis, quibus haec scripta erant, quoties retractaui Georgica, non quidem nullam, nec tamen praecipuam aliquam operam in iis illustrandis posueram; quippe qui maiore cum voluptate et operae fructu in Aeneide versarer; nunc tamen, quandoquidem nouissimam hanc, quoad inter mortales versabor, operam Virgilio adhibebam, consului et inspexi libros, qui hisce de rebus, quae in Maroniano carmine memoratae sunt, praecipiunt; comparaui quoque ea, quae in illud, nonnunquam cum contumelia mei, scripta sunt; aut in diuersum sensum operose

*) De anno, quo scripta sint Georgica, v. Vitam Virgilii ad a. 724.

deflexa, vt cachinnis commouendis locus esset; quod quam liberaliter fiat ab iis de quibus bene meritus eram, iudicent alii. Equidem condonatis ingenio asperiori ceteris, sustuli inde illa, quae videbam monita esse vere ac recte, aut quoties non bene recessissem a Cerda et aliis rei rusticae peritis. Me in agri colendi ratione et vsu haud versatum, nec rusticarum operarum et instrumentorum satis esse peritum, ingenue eram professus; bene quoque intelligo, hominem operis vitaeque agrestium intelligentem, in multis, quae poeta attigit, videre acutius et maiorem ex lectione capere posse voluptatem, quia res ipsas, quarum equidem tantum speciem aliquam animo fingebam, oculis animoque propositas habet, aut habuit. Enimuero hoc locum habet in omni lectione et interpretatione, vt pro rerum, quae a scriptore tractantur, et pro intelligentiae, quam lectores afferunt, diuersitate diuersus sit sensus, iudicium et iucunditas lectoris cuiusque et interpretis; et debet hoc ipsum verti ad plenum ac perfectum e scriptore capiendum fructum, si plures pro suo quisque modulo, rerum vsu ac facultatibus, eam rebus et verbis lucem afferant, quam ab vno aut paucis frustra expectes. Verum ea est labes ingenii humani, vt gloriolam ex aliorum obtrectatione aucupari malit, quam vtilitatibus ab aliis paratis alias nouas addere, nec tam propria laude florere, quam aliorum virtute obscurata crescere.

Quae in Virgilianorum carminum interpretatione ſpectauerim, et quantopere in votis habuerim, vt bonis meis meliora alia adderent alii, meamque editionem tanquam pro baſi ac fundo, aut, ſi vellent, pro area haberent, cui inaedificarent, disponerent ac conſtituerent ipſi melius deſcripta, ad normam redacta et exquiſitiore iudicio elaborata: ſatis expoſui in praefationibus, ad quas aequiorem lectorem aequo ipſe animo remitto. Scr. Gottingae M. Maio CIↃ IↃCCXCIX.



P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON *)
LIBER PRIMVS
AD C. CILNIVM MAECENATEM

ARGVMENTVM

Georgica, *seu de* re rustica *praecepta, arationem, arborum, inprimis vitium et olearum, culturam, pastio-*

*) *Georgicon.* Alii *Georgicorum:* sed Graeca in his titulis regnant. vid. Heins. In multis Codd. et edd. ant. praemittuntur pro libri primi argumento quatuor versus, quos inter Argumenta videbis No. XV *Quid faciat laetas s.* Eos in Rottend. et Menag *Ouidio Nasoni*, in priscis edd. Modestino tribui notauit. Burm.

Quae in Virgilianorum carminum interpretatione ſpectauerim, et quantopere in votis habuerim, vt bonis meis meliora alia adderent alii, meamque editionem tanquam pro baſi ac fundo, aut, ſi vellent, pro are haberent, cui inaedificarent, disponerent conſtituerent ipſi melius deſcripta, ad no mam redacta et exquiſitiore iudicio elab rata: ſatis expoſui in praefationibus, ad q aequiorem lectorem aequo ipſe animo remi Scr. Gottingae M. Maio CIƆIƆCCXCIX.





fi
di-
ex-
nius
Qui-
len-
Ver-

nem et mellificium, e Romanorum notione complectuntur. Ordinem dicendorum ducit Propositio *et* argumentum *operis v.* 1 — 5. *Inde* Inuocatio *numinum agrestium cum ipso Caesare Augusto* — 42. *Nunc de* prima *operis rustici parte, quae est de* Aratione: *primo quidem* quando *illa incipienda sit* — 49. *Ante omnia* caeli solique natura *est exploranda* — 63, *vnde* leges culturae diuersae *proficiscuntur, inprimis* arationis — 99, *et* sationis — 121. *Cum in his multum laboris et aerumnae tolerandum sit,* digreditur *ad* caussas *huius rei* mythicas *inde a Saturni aetate* — 159. *Inde de* instrumento rustico — 175; *tum* de aliis ad opus rusticum faciendum curandis, *in his de area ad terenda grana paranda* — 186. *Iudicium de futuro anni prouentu vnde facere liceat* — 192, *de semine medicando* — 196, *de seminum dilectu faciendo* - 203. *Sequitur locus* de temporibus operum rusticorum *diserte tractatus. Tempus sationis* — 230. Digressio *de solis cursu annuo et quatuor anni tempestatibus* — 256. *Quae curanda sint tempore pluuio* — 267; *diebus festis* — 275. *Dierum lunarium, qui fausti vel infausti sint, obseruatio* — 286; *nonnulla noctu melius tractanda* — 296; *alia per calorem aeris* — 299; *alia hieme* — 310. *Parat sic sibi vium ad duas* anni tempestates *poetica arte describendas, alteram* auctumni, *alteram* veris ineuntis, *vtramque* procellosam; *obseruanda itaque esse earum tempora* 337, *et religionibus deos exorandos* — 350. *Esse etiam certa tempestatum per vices succedentium* prognostica. *In his exponendis et ornandis copiosus est poeta* — 463. *Multo ornatius est episodium, ad quod aditum sibi struxit, de* prodigiis *Iulii Caesaris nece facta bellum ciuile subsequutum portendentibus* — 497. *Subiunguntur* vota *pro Augusto — ad fin.*



Prima Ceres ferro mortales vertere terram Instituit G. I, 147.

Quid faciat laetas ſegetes, quo ſidere terram

1. Primis quatuor verſibus argumentum operis exponitur: *agricultura et ruſticatio*, lib. I; *vini et omnino arborum cultura*, lib. II; *res pecuaria*, lib. III; *res apiaria*, lib. IV. Primo verſu Heſiodei operis, etſi argumento valde diuerſi, titulum ἔργα καὶ ἡμέρας expreſſum eſſe, iam Seruius monuit: quo opere et quibus temporibus ager colendus ſit. Eſt autem ad ver-

Vertere, Maecenas, vlmisque adiungere vites
Conueniat; quae cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis:

2 *Maecenas.* Μαικήνας. Male scriptum *Moecenas.* vid. Pier. Heins. *vlmis adiungere* Toll. 3 *quis cultus* alii scripti et editi, ex more; sic iam Ecl. I, 19. *qui* iam Nauger. edidit. *habendus* Toll., male. vid. Burm. et conf. Not. 4 *pecori atque apibus* fere codd. et edd. *pecorique* nonnulli. Sed fulcrum hoc versus

borum ornatum statim in primis versibus attendendum. Ait se agere velle primo loco de agri et vitium cultura. *laetas segetes,* quod Hesiod. εὔφρονα καρπὸν dixerat Ἔργ. 775 epitheto proprio, Cicero de Or. III, 38 *laetas segetes etiam rustici dicunt: quod enim declarari vix verbo proprio potest, id translato cum est dictum, illustrat id, quod intelligi volumus, eius rei, quam alieno verbo posuimus, similitudo. Vites* pro omni arborum genere ponit. In his: 2 *vlmisque adiungere vites; secundum Italiae situm loquutus est, in qua vites altius eleuantur.* Seru. 3. De re pecuaria agam: *qui cultus habendo sit pecori;* pro vulgari, quae cura sit pecoris, quod quis habet, possidet, siue alit, seruat. *habendo* ad ornatum adiectum pro epitheto. Sollenne vero in re pecuaria est *habere.* vid. Burm. *cultus,* pro cura, vt Cic. de N. D. II, 158 *quae quidem* (oues) *neque ali, neque sustentari, neque vllum fructum edere ex se, sine* cultu hominum et curatione *potuissent.* 4. *quanta,* quae, *experien-*

Hinc canere incipiam. Vos, o clariſſima mundi
Lumina, labentem coelo quae ducitis annum,

iam a Pierio conuulſum ſuſtulit et Medicei et optimorum librorum auctoritate Heinſ. conf. ad Ecl. II, 53. *pecori quanta apibus* ed. Ven. *paruis* alii legunt ap. Stephanum; non inuenio, quinam illi ſint. Repoſuit tamen Wakef. *paucis* Meadii liber, vt ſit: *paucis hinc canere incipiam*; quod exile eſſet. 6 „*Numina* fuit, ſed „emendauit ipſe, quia poſtea v. 10 ait: *et vos agreſtum praeſentia* „*numina Fauni*,“ inter Seruiana legitur. Intulit tamen et hoc,

tia apibus ſc. habendis, ſeu apum habendarum ad mellificium ſit; pro *cura* ſubiunxit aliud, quod apum cultui accommodatum eſſet, *experientiam* et vſum, quo mellificationis ratio exculta eſt. Georg. IV, 315. 316 *Quis deus hanc, Muſae, quis nobis extudit artem? Vnde noua ingreſſus hominum experientia cepit?* Nam apum experientia, etſi iis aliqua tribui poteſt, v. inf. IV, 156 ſq., huc vocari nequit. 5. *Hinc*, poſt bucolica aiunt. Omnino initium deſignat; vt alias *nunc*. Quae ſequitur vsque ad vſ. 45 inuocatio, eſt haud dubie inter partes carminis ornatiſſimas ac ſplendidiſſimas.

5. 6. *labentem caelo quae ducitis annum;* h. quorum decurſu tempora anni efficiuntur. Habuit ante oculos verſus Lucretii V, 1435 — 1438. *Sidera annum*, eiusque *tempora*, viciſſitudines ac partes, ducere, tamquam regant et moderentur, ſollenne eſt. conf. Burm. Scilicet quoniam ortu illa et occaſu ſuo vices iſtas temporum deſignant. Argutatur Macrob. I, 16 extr., qui veterem lunarem et nouum ſolarem declarari vult. *ducunt* autem *annum caelo*, h. in caelo, in quo ipſa oriuntur et occidunt, et pro curſu anni, dixit *annum labentem*, procedentem; quod proprium de temporis fuga ſeu decurſu eſt. In ſeqq. incerta eſt interpretatio: ſintne *lumina* — *Liber et alma Ceres* per epexegeſin dicta et iuncta, an ſint diverſa. Eſt in vtraque ra-

numina, Wakef. An *dii mundi* bene dicantur, nescio. *qui ducitis* Pierii Oblongus, fragm. Moreti et Mentel. a m. pr., sed confirmant *quae* Apuleius, Probus, Macrob. vid. Heins.

tione, quod iuuet, et quod premat. Si diuersa sunt, ita vt *lumina, labentem caelo quae ducitis annum,* sint Sol et Luna, vtque subiungantur, tamquam diuersa, *Liber* et *Ceres;* dura est oratio, quod nulla interposita est copula. Nisi forte sic oratio continuata sit: *Vos, o lumina —,* (et vos) *Liber et alma Ceres, — et vos Fauni Dryadesque ferte pedem,* adeste. Ita communis vsus, quem tenere fas est poetam, seruatur. Etiam apud Varronem RR. I, 1, 5 in XII diis rusticis ista numina inter se distinguuntur. Quod si ita *Sol* et *Luna ferre pedem,* dicuntur parum commode, generalis notio elicienda est, fauete, sitis propitii. Sin alterum sequi placet, quod ipse probo, vt *Sol et Luna,* mox per *Liberum et Cererem* declarentur: poetam h. l. philosophicam opinionem eorum, qui Solem et Lunam sub Liberi et Liberae nomine coli contenderant, non popularem sequi, dicendum est; v. Macrob. Sat. I, 18. Num vero doctrinae copia, an poetae graeci imitatione, haec posuerit, non definiam cum Euangelo apud Macrob. I, 24. Interpretatio haec numinum in diuersos sensus poetae aetate iam admodum frequentabatur, partim e philosophorum disputationibus, vt vulgi religiones emendarent, partim ex teletarum doctrina arcana, partim ex comparatione religionum a patribus acceptarum, quae in quaque fere vrbe, tractu ac populo diuersos ritus, opiniones et mythos sacrauerat. In nulla autem magis, ac maturius, quam in Bacchica religione confusio illa numinum et attributorum regnauit: quod docent vel chori in Bacchis Euripidis aut chorus in Sophoclis Antigone, 1128 sq. Πολυώνυμε Καδμείας — Ceterum pro diuersis culturae generibus diuersa numina innocare putandus est. Ad lib. I spectat Ceres; ad lib. II Bacchus, Fauni et Nymphae cum Siluano, Minerua autem propter oleae culturam; ad

Liber, et alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaque inuentis Acheloia miſcuit vuis;
Et vos, agreſtum praeſentia numina, Fauni,
Ferte ſimul Faunique pedem Dryadesque puellae:

7 *veſtro ſi numine* Medic. a m. ſec. et Colot. cum Arund. *noſtro* Ven. 8 *Chaonia* Gud. 10 *praeſtantia* vitium edit. Genev. 1636. 11 Pro *Faunique* memorabilis lectio *Satyrique* in Gothano pr. Nam frigere videtur *Fauni* altero loco iteratum; et iunguntur Satyri Dryadesque v. c. Cul. 115 et ſaepe. Si codex paullo antiquior eſſet, dicerem veram eius lectionem voci ex antecedente verſu reuocatae ceſſiſſe. Nunc interpolatori deberi dicenda eſt lectio; vulgatum, *Faunique Dryadesque*, dictum eſſe puta pro: Et cum Faunis vos, Dryades.

lib. III Neptunus, quippe cum inde equorum cura agatur, tum Ariſtaeus et Pan (Ge. III pr. etiam Pales cum Apolline Nomio); tandem ad lib. IV idem Ariſtaeus mellificii auctor. 7. Quandoquidem vobis arationis ac vitium ſationis inter homines initia debentur, *ferte pedem*, adeſte vos mihi canenti. *Tellus* permutauit *glandem ariſta;* vt ei tribuatur, tamquam actio, ea res, cuius tantum cauſſa et inſtrumentum fuit: pro glandibus veſci coeperunt homines frumentis. 8. *Chaoniam*, v. ad Ecl. IX, 13. *pingui*, ἀδρῷ, granis tumenti, grandi. 9. Veſtro beneficio homines vini vſum inuenerunt. Nam *miſcere vinum* ſollenne pro bibere; ſic κεράσαι pro ἐγχέειν, πίνειν. *miſcuit pocula Terra*, h. vitibus editis effecit, vt miſceri poſſent. *Pocula Acheloia* pro aqua; at quam ſplendide! *Acheloum*, Aetoliae fluuium, pro quouis flumine et aqua quacunque, tamquam priſcis carminibus celebratiſſimum, more antiquorum Graecorum, dixit. Docta eſt de h. l. diſputatio ap. Macrob. V, 18. 10. *praeſentia numina*, et potentia et propitia. v. Ecl. I, 42. 11. *Ferte ſimul pedem*, adeſte, Fauni, Nymphaeque ſimul. *Dryades*,

Munera veſtra cano. Tuque o, cui prima fre-
mentem
Fudit equum, magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Ceae

12 *o* omittunt Codd. Seruii ad Aen. I, 541 et Goth. ſec. 13 *Fudit aquam* antiquiſſimos libros habuiſſe teſtatur Seruius; male tamen haud dubie, quod fabula de equo paullo magis recondita eſſet, de aqua vero facile vnusquisque cogitaret. Idem ad Aen. I, 1 laudat: *cui prima furentem;* ſed eod. lib. v. 541 *frementem* habet. Mox *tridente* Gudian. Schol. Statii et vterque Gothanus. 14 *cultor pecorum* coni. Io. Schrader. in ſchedis, quia *nemora* et *dumeta* ſe excipiunt, et ſtatim v. 16 iterum *nemus.* Sic *cultor pecorum,* vt v. 3 *qui cultus habendo ſit pecori;* et Salluſt. Iug. 54, 3 *agri ac pecoris magis quam belli cultorem. Ceae* de ſcriptura poſt Pierium vid. Heinſ. ad Ouid. Epiſt. XX, 222. Eſt Κέως, Κέος, Vnde Κεῖος, et ex hoc, producta priore, Romanis *Cea.* Male ſcriptum paſſim *Caeae.*

tamquam deae ſiluarum et ſaltuum, in quibus greges paſcuntur.

12. Sequuntur Neptunus, Ariſtaeus, Pan, Minerua cum Siluano: v. ad v. 6. *Munera veſtra,* ex anteced. frumenta, vitem, armenta, greges. *cui prima frementem Fudit equum,* cuius iuſſu primum e terra equus editus eſt. Nota fabula, Athenienſibus domeſtica, de Neptuni cum Pallade certamine, cum dii arbitrium tuliſſent, vt, vter rem mortalibus vtiliſſimam produxiſſet, eius nomine noua vrbs (Athenae) appellaretur. cf. Bentl. ad Horat. Carm. I, 7, 7. Neptunus inde Ἵππιος. *Fundere* proprie de partu felici ac facili; hinc omnino, procreare. *percuſſa tridenti,* ſollenni deorum more, quoties aliquid e terra prouenire volunt. v. Callimach. in Del. 30, in Iou. 29 ſq. 14. *Cultor nemorum,* h. e. paſcuorum, adeoque et gregum, curam habens, eſt Ariſtaeus, Apollinis et Cyrenes filius, qui, Cycladibus magna ſiccitate et fame afflictis, cum, Ceam arceſſitus, Sirium placare monſtraſſet, quo facto eteſiae aerem temperare coeperant, Iouis Ariſtaei et Apollinis Nomii nomine cultus fuit.

Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci;
Ipſe, nemus linquens patrium ſaltusque Lycaei,
Pan, ouium cuſtos, tua ſi tibi Maenala curae,
Adſis, o Tegeaee, fauens; oleaeque Minerua
Inuentrix; vncique puer monſtrator aratri;

16. τὸ Λύκαιον ὄρος. Male *Lycei* edebatur. conf. Ecl. X, 15. Mox τὰ Μαίναλα ὄρη ſunt. 17 *ſi ſint tibi* Moret. primus. *tua ſit tibi* Vratial., ſed *ſi* ex formula obteſtandi ductum. Elegans tamen eſt Schraderi emendatio Obſſ. I, 3 *tua ſeu tibi M.* etiam a Brunckio recepta, ſeu Maenala tua tibi curae ſunt, h. Maenalum nunc frequentas, in eo monte verſaris. Idem coniecerat in ſchedis *munera*. 18 *Tegeaee.* Recte iam ab Aldo editum: Τεγεαῖος. Alii *Tegeee* et *Tegaee*, ſed vid. ad Aen. V, 299.

Pind. Pyth. IX, 104 ſq. Apollon. II, 500 ſqq. IV, 1132. cf. ibi Schol. et h. l. Seru., quem pleniorem habuit Iulius Sabinus. inf. Ge. IV, 317 ſqq. Diod. IV, 81. 82. Hic propter paſcuorum et ſaltuum curam inuocatur. *nemora* dicta ſunt pro ſaltibus, in quibus paſcua ſunt. Etiam v. 15 *dumeta* pro ſaltibus, loco arbuſtis conſito. *pinguia*, herboſa. *tondent*, paſcunt herbas inter arbuſta natas. Aut praeſens pro praeterito poſitum; aut, tamquam poeta deum adhuc in inſula praeſentem agere cernit. In ſeqq. ante oculos erant verſus Theocriti Idyll. I, 123, 124. 17. *tua ſi tibi Maenala curae*, quandoquidem Maenalus, Arcadiae mons, paſcuis egregius, tibi eſt longe gratiſſimus, tu mihi rem pecuariam tractanti propitius, precor, adſis. 18. *Tegeaeus* Pan ab Tegea oppido Arcadiae, in qua et montes Lycaeus et Maenalus. *Si* in inuocationibus et obteſtationibus frequentiſſimum. v. h. l. Burm. 19. *vncique puer monſtrator aratri*, Triptolemus Eleuſinius a Cerere arationem edoctus. cf. Callim. in Cerer. v. 22 ibique Spanhem. In gemmis aeque atque in aliis monumentis occurrit modo puer, modo bigis draconum vectus. Quod nomen non appoſuit, fecit vt poeta; non quaſi litem de aratri inuentione ſuam facere noluerit; vt

Et teneram ab radice ferens, Siluane, cupreſſum;
Dique deaeque omnes, ſtudium quibus arua tueri;
Quique nouas alitis non vllo ſemine fruges;
Quique ſatis largum coelo demittitis imbrem;

20 *a radice* octo ap. Burm. 22 *non vllo* Heinſ. e Medic. et quinque aliis vetuſtioribus, quibus adde Goth. pr., quo alludit etiam Parrhaſ. Vulgo *nonnullo*, quod et Seruius interpretatur, ſed ſententia aut nulla aut parum commoda. *non vllo de ſemine* Rom. Alibi, inquit Pierius, *nullo de ſemine* habetur. Hoc poſtremum Catroeus, egregie loquax interpres, poetae vindicatum it; ſed eſt haud dubie ex interpretatione vetuſta. *meſſes* vel *fruges* Cod. Köleri. 23 *dimittitis* alii ap. Burm.

Nic. Loenſis Epiphyll. I, 11 contendebat. Ceterum obſeruatu dignum, quod Triptolemus heros nunc inter deos inuocatur.

20. Tali habitu *Siluanus* tenerum cupreſſi truncum ferens in marmore ap. Boiſſardum P. VI, tab. 30 occurrit. Ramum cupreſſi ferens expreſſus eſt a Spencio Polymet. Pl. XXXV, 7. Fuit quoque fabula de Cypariſſo puero amato: v. Seru. ad III Aen. 680. Siluanus pinifer apud Beger. Theſ. Brundel. T. III, pag. 158, et in Marm. Oxon. P. I, n. LXXX viſitur. Hinc ille *inculto termite gaudens* ap. Gratium Cyneg. 20. Eo refertur Siluanus *Dendrophorus* apud Gruter. p. LXIV, 7. conf. Salmaſ. Exerc. Plin. p. 294. *cupreſſum a radice* h. truncum cupreſſi. 21—23. Dii agrorum, ſiluarum et tempeſtatum, praeſides. Nam hi ſunt, *ſtudium quibus arua tueri; quique — quique,* — Videtur ſane deos Romanorum agreſtes, miris nominibus ab omni re ruſtica petitis, declarare voluiſſe. 22. *fruges* latius pro plantis dixiſſe videtur. *non vllo ſemine,* nulla ſatione, ſua ſponte, prouenientes. opp. v. ſq. *ſata;* ſic et Ge. II, 10. 11. 14 *Namque aliae,* arbores, *nullis hominum cogentibus, ipſae Sponte ſua veniunt* —

Tuque adeo, quem mox quae ſint habitura deorum
Concilia, incertum eſt: vrbisne inuiſere, Caeſar,

25 *Conſilia* alii ap. Pierium, vt fere ſolent, quod idem Catroeus arripit, at male interpretatur de decreto a diis faciendo. Immo vero eſſet idem deorum coetus, qui et *concilium* eſt. Hor. Carm. III, 25, 6 *egregii Caeſaris Aeternum meditans decus Stellis inſerere et concilio Iouis;* vbi etiam alii *conſilio*, quod tamen accommodatius ibi eſſe videtur, non propter Aegyptiam fabulam a Baxtero memoratam, ſed quia *Iouis conſilium* ibi habetur. At in noſtro ſimpliciter de numero ac coetu deorum agitur. *vrbes* Medic. cum nonnullis aliis, vt ambiguitas, ne *vrbis* pro ſecundo caſu habeatur, vitetur. Sed *vrbisne* auctoritate vet. grammaticorum confirmatur ap. Gell. N. A. XIII, 20; vbi Probus ait auris iudicio *vrbis* praelatum eſſe a poeta pro *vrbes*. Ergo *Vrbis terrarumque curam* non iunxere veteres, nec *inuiſere curam* ferendum eſſe putarunt pro ſuſcipere.

Pars autem poſito ſurgunt de ſemine. Ouid. Met. I, 108 de aurea aetate *Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris Mulcebant Zephyri natos ſine ſemine flores.*

24. Omnibus diis inuocatis, adeo et tu, o Caeſar, adſis propitius, tamquam mox deus futurus, quamquam incertum eſt, cuius ordinis ac generis; quicunque tamen deus futurus es, v. 40, adſis. 25. *vrbisne inviſere, Caeſar, Terrarumque velis curam; et* — Multis modis haec inter ſe et cum ceteris iungi poſſunt. Omnibus tamen tentatis, nulla eſt ratio tutior, quam vt *inuiſere vrbes* proprie dictum accipiamus, tumque in altero membro ſubſtituamus ex voc. *inuiſere* generalem notionem, habere, ſuſcipere, *terrarum curam.* De tali verbi eiusdem iunctura duplici v. Burm. ac Bentl. ad Horat. Carm. I, 1, 7. Proprie *dii inuiſere* dicuntur terras et vrbes, quas aut praecipue amant et colunt, aut in quibus inſtituta ſibi ſollennia ſacra frequentant. De his ἐπιδημίαις et ἐπιφανείαις deorum agit Spanhem. ad Callim. in Apoll. v. 13. Hoc loco tamen *inuiſere* eſſe videtur inſpicere; nam ſubiicitur *cura*, curatio, adminiſtratio; adeoque eſt re-

Terrarumque velis curam, et te maxumus orbis
Auctorem frugum tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;

26 *te et m.* Menag. pr. 27 *frugum caeli terraeque p.* Goth. ſec. a m. pr. 28 *Accipiet* Voſſ. Durum eſſet iungere gere, moderari. Scilicet poeta pergere volebat, *vrbesne inuiſere et terras curare.* hoc inuertendo mutauit, *velisne curam terrarum.* Eſt autem *velle*, etiam, praeferre, ſere vt Homero βούλεσθαι· βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, pro βούλομαι μᾶλλον, praefero. Bene autem Caeſar inter deos vrbium et terrarum tutelares referri potuit: vti dii ſunt πολιοῦχοι. Notanda vero copia orationis, qua, ſplendore cum ſummo, idem toties effert: *velisne deus eſſe.* Ceterum cf. Lucan. I, 45 ſqq. et Stat. Theb. I, 24 ſq. 26. *maximus orbis*, ſeu caelum, ſeu, quod verius nunc eſſe arbitror, orbis terrarum. *maximus* pro magnus, vid. Burm. ad v. 187. *accipiat:* habeat *auctorem*, moderatorem prouentus agrorum et tempeſtatum, adeoque tutelam agricolationis; *auctor* et *potens* ad eandem notionem ſpectant; nam, qui largitur, is habet in poteſtate; Manilius I, 393 ex h. l. *Caeſar nunc terris, poſt caelo maximus auctor*, regnator. iam debebat ſequi, *te cinctum materna tempora myrto;* nunc idem *orbis cingens tempora myrto* dictus, ſcilicet corona myrtea orto a Venere Auguſto, nouo deo, impoſita. Magnificum phantaſma! Fac te videre Orbem Terrarum Auguſto ſtanti coronam myrteam imponentem; aut Auguſtum in medio inter Cybelen et Neptunum ſtantem et ab vtroque corona myrtea coronatum! 27. *tempeſtatum*, non de procellis accipiendum, ſed de caeli aeriſque mutationibus et anni temporibus, quia cum frugibus illa iungi mos eſt. *tempeſtates* pro temporibus ſiue ſtatis, ſiue quibuscunque aliis vel Lucretii exemplo bene dicuntur, vbi ad anni caelique temperiem aeriſque mutationem, quae cum ipſis temporis vicibus ſuccedit, reſpicitur. 28. *materna myrto*, Veneri ſacra,

An deus inmenſi venias maris, ac tua nautae
Numina ſola colant, tibi ſeruiat vltima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis;

Adcipiat: cingens — myrto An deus venias; etſi ſic ad maris imperium myrtea corona reſpectu Veneris bene referretur. 29 *et tua* duo. *an tua* Goth. ſec. 30 *ſeruiet* Goth. ſec. *Thylae* Medic. *Thyle, Tyle, Thile* alii; et mox vitioſe *Thetis*, ſollenni errore, quo Θέτις et Τηθὺς permutantur. 31 *generum te Thetis in o.* Goth. ſec.

ad quam et Anchiſen Iulios genus ſuum [illegible]tuliſſe notum eſt. At, q[illegible]m myrti huius mentionem hic iniectam dicemus? vt ſcilicet Auguſto e diuino ſanguine orto locus inter deos tributus tanto minus admirationis habeat.

29—31 An tu inter deos marinos recipieris, et quidem princeps. *venias*, futurus ſis. Iterum tenui verbo ſubſtituit ornatius. *Thulen* ad noſtras inſulas Shetlandicas a ſeptentrione Britanniae obiectas referendas eſſe nunc ſatis conſtat. *Seruire* ea dicitur deo marino, quatenus eius potentia et maieſtas per omnia maria obtinet: declarantur maria per inſulas, nuncque per vltimas terrarum. Scilicet *ſeruire* dicuntur poetae ii, quibus imperatur. Eſt adeo idem ac, et an omnis maris imperium habiturus ſis. *ſola:* potentius voc. quam, praecipuum numen. 31. *Teque ſibi generum Tethys emat* pro vulgari: et vna ex Oceanitidibus tibi nubat. Eos, qui inter deos adſcripti eſſent, deabus iungi fas erat; ſic Hercules Hebae. Itaque Auguſto, maris deo, vna Nympharum, filiarum Oceani et Tethyos, dabitur; ſed pretio propoſito et dote numerata. Sic Perſeo Andromedam paciſcuntur *Promittuntque ſuper regnum dotale parentes:* Ouid. Met. IV, 704. Promiſcue autem, ap. Homerum quoque, munera, ἕδνα, heroum aeuo, et parentum nuptarumque ſunt et ſponſorum. Alia eſt Romanorum coemtio et in manum conuentio: de qua v. Cannegieter. Obſſ. I. C. IV, 1, 4. Ea vero locum non habet in poeta, qui de diis agit, adeoque mythici

Anne nouum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque ſequentis

32 *Atque* nonnulli ap. Pierium. *ſidus tardis* Ven. *meſſibus* ed. Ven. 33 *Erigonem* alii.

vel heroici temporis ritus ſeruare tenetur. Splendide adiectum: *omnibus vndis!*

32—35. An nouum ſidus, et quidem in Zodiaco, caelo acceſſurus ſis. Annorum, menſium ac dierum, menſuram ſiderum decurſus facit; itaque *menſes* memorat. *tardos* dixit poetico more, tantum vt epitheto ornaret; Nam anni, dies, menſes, modo longi, modo breues, tardi, celeres, pro conſilio poetae appellari poſſunt ac ſolent. Alii aliis modis exponunt; inter haec, vt de *aeſtiuis menſibus* accipiatur: ſubtiliore quoque ratione mathematica arceſſita. Enimuero verſamur in poeta: cui *aeſtiui dies* poſſunt eſſe *longiores*, *tardiores;* vix *menſes.* Nec niſi pro ornante epitheto accipio ap. Manil. II, 202 *cum ſol aduerſa per aſtra Aeſtiuum tardis attollat menſibus annum.* Subtilius, quam pro poetica ſimplicitate, ex phyſicis rationibus Halleium explicantem ſequitur Martinus, dum alii de diebus aeſtiuis intelligunt. 33. *Qua locus*, h. inter ſigna, Virginem et Scorpium, qua nunc Libra eſt; quae antiquitus ab omnibus aſtrologis inter ſigna non habebatur, locum vero [illegible] Chelae ſeu Scorpionis brachia occupabant; quo reſpexit Ouid. Met. II, 195—197 *Eſt locus, in geminos vbi brachia concauat arcus Scorpios, et cauda flexisque vtrimque lacertis Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.* Vacans ſpatium deinde Libra occupauit, ita vt ab Scorpio teneretur; vt etiam expreſſum in Marmore Farneſio conſpicitur. Librae itaque locum aſſignat Auguſto, reſpectu iuſtitiae et aequitatis, cuius ſymbolum libra habita eſt. Simili luſu ex aſtrologicis rationibus ſub Libra natis iudicis et legislatoris auctoritas promittitur. v. Manil. IV, 548 ſq., quem adeo Scaliger ad Auguſtum reſpicere putabat. Et in his acquieſcendum erat

Panditur: ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpios, et coeli iuſta plus parte reliquit:

34 *Panditur ipſe* iungit Seruius. *tibi nam* Ven. 35 *Scorpios* Heinſ. e Medic. et al. *Scorpius* vulgo. *plus iuſta* Erſ. *reliquit* Medic. cum Gud. et Menag., it. Rom. Pierii, Goth. pr. et Erſ. et videbatur hoc, ex elegantia poeticae dictionis, recipiendum eſſe, pro vulgari *relinquit.* Interpolate eſt *vt c.* — *relinquat* in Arundel.

Verum multa ſubtiliter de h. l. quaeri coepere in disputatione de die Auguſti natali: vt etiam poeta credatur ad illum reſpexiſſe, in ſigno Librae numini futuro aſſignando. Vulgo quidem ſignum eius natale habitum eſt Capricornus; vide vel Suet. Aug. 94; idem in nummis Auguſti obuium et egit de eo copioſe Schlegel. ad Morelli Impp. T. I. p. 194. dies natalis traditur IX Kal. Octobris, ſole ex vulgari ratione Libram ingreſſo, ex vera autem adhuc in Virgine verſante, non vero in Capricorno. Scilicet eadem nocte Luna in Capricorno erat gradu XVI vel XVII (vid. Alphonſ. *des Vignoles* in *Hiſt. crit. de la Rep. des Lettres* T. XI. XII, qui in eandem ſententiam lectionem Manilii II, 507 trahit: *contra Capricornus in ipſam Conuertit viſus; quid enim mirabitur ille Maius, in Auguſti felix cum fulſerit ortum!* cum recepta ſit lectio: *in ipſum* ſcil. ſe. Alii alia commenti ſunt. vid. Scaliger et Faius ad Manil. l. l. *Lettre de Mairan in Lettres et Opuſcules* p. 275 ſqq.). Enimuero ſufficit ad poetae mentem, quod ab initio poſuimus. Chelae autem *ſequentes,* vel quia Scorpius Virgini a tergo eſt, vel poetico epitheto, vt hederae flexiles dicuntur ſequaces. *ardens* Scorpius tamquam ſidus; hoc ſimpliciſſimum. *iuſta plus parte* eleganter; ad ſignum maioris reuerentiae plus, quam iuſtum ac neceſſe erat, de loco deceſſit. Alio modo locum hunc tractauit de Veſpaſiano Valer. Fl. I, 16 ſq. *cum iam genitor lucebis ab omni parte poli* ſqq.

Quidquid eris; nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamuis Elyſios miretur Graecia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem;
Da facilem curſum, atque audacibus adnue coeptis,
Ignarosque viae mecum miſeratus agreſtis,
Ingredere, et votis iam nunc adſueſce vocari.

36 Hic verſus in Moret. poſt v. 38 legebatur. *Quiquid erit* Goth. pr. Sed *Quidquid eris* eſt pro, *Quisquis deus eris. iam te* Pierii Longob. *nec ſperant* Rom. *ne ſperant* Medic. a m. pr., ſed immutatum: *nec ſperent. non te ſpectent nec* ed. Ven. *ſpernent* vnus Mead. et ed. Norimb. 37 *tam ſaeua* Zulich. *dura* Goth. ſec.

36—39. Exquiſita orationis conuerſione exprimit vltimum illud: an inferis diis adſcribi velit: id quod auerſatur poeta. *Tartara* omnino pro locis inferis dixit, non proprie; ſubſtituit paullo poſt campos Elyſios in inferorum parte ſitos. 38. Etſi a Graecis poetis multa praeclara de locis inferis, nominat nunc *campos Elyſios,* narrata ſunt; *mirari* eſt celebrare, multis verbis ornare. 39. *Nec — curet,* nolit, noluerit. v. Burm. Videri poteſt fabulam de Proſerpina reſpicere, quae nunc ignoratur. Nam in vulgari narratione Proſerpina inuita a Plutone retinetur; et comeſta mali Punici grana huc vix referri poſſunt. Niſi ſic potius poeta dictum eſſe voluit: Nec Proſerpina nunc, etiamſi a matre reuocetur, redire inde velit: adeo amat nunc loca infera. 41. *mecum miſeratus* iunge interpretando: ſeu, *mecum ingredere,* incipe, h. l. dum mihi ades, faues. Ita *ingredi* v. c. II, 174 *tibi res antiquae laudis et artis Ingredior.* Adde Aen. IV, 107. VIII, 513. XI, 704. 42. *iam nunc aſſueſce,* vtpote deus futurus.

Vere nouo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris ſe gleba reſoluit,
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et ſulco adtritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolae, bis quae ſolem, bis frigora ſenſit;

44 *zephyro putri* edd. Terentiani Mauri, perperam. *ſe putris* Toll. 46 *vomis* Medic. a m. ſec. tert. Mentel. Reg. a m. ſec.; ſic inf. 162 et ap. Ouid. Faſt. IV, 927. 47 *voti* Rom. *auaris* Zulich. 48 *quae bis ſ.* Menag. alter. *bis quoque ſ.* Parrhaſ. *ſentit* Zulich. duo Moret. et fragm. eiusd. Goth. pr. cum Erf.

43—46. Cum primo vere aratio inſtituenda eſt: ad ductum Heſiodi E. 458 ſqq., cum nix liqueſcit, et terra, a frigore conſtricta, tepidae aurae afflatu reſoluitur. *putris — gleba*, emollita tepore, reſoluta et tenera, cum antea eſſet gelu adſtricta. v. ad II, 204. 45 ſq. Quam ornate pro: iam tum arationis initium faciendum eſt! Lucret. V, 209 *vis humana — valido conſueta bidenti Ingemere et terram preſſis proſcindere aratris.* Ad rem v. *Dickſon Husbandry of the ancients* T. I. p. 483 ſq.

47—49. At aratio iterato facienda eſt, vt prouentus agri votis reſpondeat. *Illa ſeges — bis quae ſolem, bis frigora ſenſit.* *ſeges* h. l. eſt terra, ager. Trepidant in h. l. Interpp. iam inde a Probo, vt componant haec cum aratione tertia, qua vulgo conſtat ſeri ſolitum fuiſſe, ita vt vere ineunte ager proſcinderetur, aeſtate iteraretur, auctumno tertiaretur, atque ita ſementis fieret. conf. inf. 219 ſqq. et vide v. c. Colum. II, 4 et II, 8. add. Arat. Dioſem. 321 ſq. At enim ii agricolae, qui in terra rite ſubigenda ſummam culturae ponebant, quater arabant, ſemel quidem iam ſub finem auctumni, tum vere anni ſequentis, mox aeſtate, tandem auctumno, cum ſationis tempus inſtaret. Graecis id ſollenne fuiſſe vi-

Illius inmenſae ruperunt horrea meſſes.

detur, vt colligas e Theophr. Cauſſ. Plant. III, c. 25 καὶ ὅταν μετὰ τοὺς πρώτους ἀρότους νεάσωσι etc. Hoc vero faciebant, *vt ſolem et frigus ager ſentiret*, ὅπως χειμασθῇ καὶ ἡλιασθῇ, vt idem Theophr. paullo ante. *bis* vero, quia bis in hibernum, bis in aeſtiuum (vere et aeſtate) tempus, aratio [illegible]is incidit. vid. Salmaſ. Exerc. Plin. pag. 510. Etiam apud Theocr. Id. XXV, 25, vbi de Augiae opibus: τριπόλοις σπόρον ἐν νειοῖσιν ἔσθ' ὅτε βάλλοντες καὶ τετρακπόλοισιν ὁμοίως. Vulgarior tamen tertiationis vſus (cf. Arat. Dioſ. 321 ſqq. de lentiſco: latine vertit Cic. de Diu. I, 9), isque iam Heſiodi aetate, ſi compares Ἐργ. 384. 448 ſq. 462, et νειὸν τρίπολον ipſe Homerus memorat Iliad. σ, 541. 542, et Odyſſ. ε, 127. Plinii locus XVIII, 20 ſ. 49. 3 vnica huius verſus interpretatio: *quarto ſeri ſulco Virgilius exiſtimatur voluiſſe, cum dixit, optimam eſſe ſegetem, quae bis ſolem bis frigora ſenſiſſet;* cum ſcilicet vulgo trina aratione defungerentur aratores Itali, h. tertiatione. v. Varr. I, 29. cf. 32. 33. 34. Colum. II, 4, 4. Quamquam idem Plinius innuere videtur, iam tum diverſas de hoc loco ſententias viguiſſe. *quarto ſulco* vero pro quarta aratione dictum tum per ſe patet, tum ex eodem Plinii loco XVIII, 20, ſ. 49, n. 3 *Spiſſius ſolum, ſicut plerumque in Italia, quinto ſulco ſeri melius eſt, in Tuſcis vero nono.* conf. Harduin. Mox tamen v. 64 ſqq. poeta in communi more acquieſcere. videtur, cum pingue ſolum vere, tenue auctumno arare iubet, vt ſcilicet ſub hiemem conſeratur. Nec vero prorſus ignota fuit ſatio frumenti verna: *trimeſtrem* appellabant: *cum cogit neceſſitas,* addit Columella II, 9, 7. 49. *illius* ſeu ſegetis, ſeu agricolae. Prius melius: *illa ſeges — Illius. ruperunt horrea,* replent: praeclare ad magnam copiam ſignificandam: conf. ad Aen. XII, 527. Tibull. II, 5, 84 *Distendet ſpicis horrea plena Ceres,* vbi vid. Not. Colum. X, 307 *Preſſaque flammeola rumpatur fiſcina caltha.*

At prius, ignotum ferro quam ſcindimus aequor,
Ventos et varium coeli praediſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultusque habitusque locorum;

50 *At p.:* ita et Medic. cum al.; at alij: *ac*, etiam Romanus. *immenſum* Seruius in ſuo habuit. 51 *proprium c. p. morem* ſex vet. codd. exhibent ap. Columellam I, 4, 4 et reponendum putabat Pontedera Antiqq. p. 479; quomodo enim, quod varium ſit, praediſci poſſit? Sed variare aliqua res poteſt, et tamen cognoſci, et multa ita variant, vt in vno tamen quoque ſtatu aliquantum conſiſtant. Hoc autem loco variat tempeſtas pro regionum diuerſitate. Agitur igitur de re, quae non vnum eundemque habitum vbique habet. *praedicere* tres ap. Burm., more ſolito. *praediſcere* firmat cum Colum. l. l., tum Plin. XVIII, 24 ſ. 56 extr. 52 *cultus habitusque,* omiſſo *que,* multi Pier. et Heinſ. *cultos*

50. Ante arationem et omne opus ruſticum natura caeli ſolique conſideranda eſt. *ignotum aequor,* agrum, cuius natura nobis ignota ſit. 51. *caeli — morem,* aeris naturam, temperiem, *varium,* pro diuerſa regionum natura ac ſitu diuerſum. Columella lib. I, praef. 23 *Caeli et anni praeſentis mores intuentur: neque enim eundem, velut ex praeſcripto, habitum gerunt* etc. Totus ille locus ſ. 22 ſqq. pro commentario poetae eſt. 52. *habitus locorum,* h. naturam, genium agri, ex praecepto omnium, qui de re ruſtica tradidere. vide vel Xenoph. Oecon. XVI, 2 ſqq., quem ante oculos habuiſſe videtur Virgilius. *patrios cultus,* colendi rationem vſu maiorum probatam. Dickſon *Husbandry of the ancients* T. I, p. 217. qui, quod facere neceſſe non eſt, repetendum eſſe arbitratus epitheton *patrios cultus* et *patrios habitus locorum* laborat in notione alterius rei, quinam eſſe poſſint *habitus patrii:* cur enim illi maiorum aetate diverſi a praeſenti agri natura? Dicas eſſe naturam, qualem maiores vſu cognouerant. Enimuero *habitus locorum* per ſe ſunt ſumendi: et

Et quid quaeque ferat regio, et quid quaeque recuſet.
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuae;
Arborei fetus alibi, atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. Nonne vides, croceos vt Tmolus odores,

Gud. et ap. Colum. l. l. 53 *quid ferre recuſet* nonnulli ap. Pier. 54 *illuc* Rottend. *Hic ſegetes, veniunt vuae felicius illic* in nonnullis vidit Pierius. A v. 53 ad 58 laudat Sen. ep. 87. 55 Pro *iniuſſa* male apud Pier. et Heinſ. alii *inuiſa, iniuſta.* 56 *Molus* multi. v. Heinſ. *cruceos vti molus* Rom. *Tmolos* alii.

eorum cultus eſt patrius. 53. Plin. XVIII, 47 extr. *In omni quidem parte culturae — valet oraculum illud: quid quaeque regio patiatur.* Iam in iis, quae ſequuntur, agnoſce poeticam rationem, propoſitionem generalem per ſingula exempla declarandi et ornandi. 54. ſqq. Conuenit locus cum Aetna 258 ſqq. 55. Per *gramina* declarari puta paſcua. *iniuſſa,* ſponte, Colum. X, 16 natura ſoli, *quae* — iniuſſi *conſternitur vbere mali.* 56. *Nonne vides:* eſt inter formulas enumerationum: pro, praeterea, porro: et habet ἐνάργειαν. οὐχ ὁρᾴας Arat. Dioſ. pr. *crocei odores* pro croco. *Tmolus* Lydiae mons, vino generoſo nobilis, v. II, 98 eum nucem, et caſtaneam, vitem, malum et mala Punica ferre aſſerit Theophr. H. P. IV, 6. at eundem a croco commendatum nunc videmus. Succinit Virgilio Columella III, 8, 4. qui tamen Maronem ſequi potuit; Solini et Marciani auctoritas, a Cerda memorata, eſt nulla. Contra in Cilicia crocus frequens proveniebat, inprimis ad Corycium promontorium. Servius Tmolum Ciliciae montem eſſe dixerat, vnde Burmannus Tmolum pro Cilicia dictum cenſebat, quia veteres in Ciliciae nomine errarunt, cum viderent Cilicas apud Homerum memorari in Myſia; potuiſſe adeo eos etiam credere, Lydiam Cilicum fuiſſe et Cilices vsque

India mittit ebur, molles ſua tura Sabaei;
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum?

adores Goth. pr. 57 *nutrit ebur* tres ap. Heinſ. *mittat* Medic. Scilicet, quod ſaepiſſime in Marone notandum occurret: Eſt orationis pedeſtris exquiſitior ratio in multis, vt ſubiunctiuus ponatur: ita h. l. *Nonne vides vt mittat.* At poeta hoc ipſo a vulgari recedit, dum ſubiunctiuum reſpuit. Critici fere in his ludunt, et alterum, quod ſcriptum reperiunt, mutant in alterum; nulla certa ratione; ſed tantum vt ingenium oſtentent. *Pontos* Moret. pr. a m. pr. 58 *Et* Ven. vel *vt.* *Calybes* et *Calibes* aberratur. Sunt Χάλυβες. *ferro* alter Rottend. 59 *Epirus*, *Epeiros*, alii. Ἤπειρος. Si Seruium audiamus, etiam Romani in pronuntianda voce ex graeca flexione ſeruarunt accentum, et pronuntiarunt h. l. *Épiros.* Nam ad Lydiam fines protendiſſe, ita vt Tmolus pro Ciliciae monte diceretur. Vide Burm. ad h. l. et ad Ouid. Met. XII, 109. Atqui haec quam longe petita ſint vides; nec bene ea olim ſequutus eram. Potuit et Tmolus crocum ferre cum aliis terris apud Plinium XXI, 6, 17 memoratis, et Virgilius Graecum aliquem poetam exprimere. 57. *molles — Sabaei;* perpetuum epitheton populorum Aſiaticorum, effeminatorum caeli indulgentia et ſoli bonitate. Sic *tener Arabs* Tibull. II, 2, 4, vbi v. Brouckh. ἀβροβίων Ἀράβων γένος Dionyſ. Perieg. 968. *Mitti* vero, h. e. exportari, ſollenne de mercibus, ex eo loco petitis, vbi praecipuus earum mercatus eſt: eſt adeo idem ac prouenire. 58. *Chalybes nudi*, vtpote in ferro cudendo occupati, vt recte Seru. ad h. l. *propter ferri cudendi ſtudium* (ita enim leg. pro *caedendi*); Aen. VIII, 425 *nudus membra Pyracmon.* Porro *Caſtoreum*, h. caſtoris ſ. fibri teſtes. *viroſa caſtorea*, tetri odoris, graueolentia; quo ſenſu potiſſimum *virus* et *viroſum* dici ſolet. Ex noſtro petiit Nemeſ. Cyneg. 223. *Caſtoreum Ponticum* praeſtantiſſimum ſui generis habebatur. vid. Strab. III, p. 163 (248). 59. *Eliadum palmas Epiros equarum.* Epirus mittit, alit, equos praeſtantiſſimos. Praeſtantia

Continuo has leges aeternaque foedera certis
Inposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem,

fane, inquit, *Epiros graece profertur; vnde etiam E habet accentum; nam si latinum esset*, Epirus, Epiri, *pi haberet* (accentum) quia longa est. 61 *Nam posuit* Mentel. prior a m. pr. *primus* Goth. sec. 62 *lapides vacuum* Leid. et Moret. vnus. *vanum* Voss. pr.

declaratur ab eo, quod antecellunt alios equos in certamine cursus. Posuit poeta certum certamen, Olympicum. *Palma*, vt *victoria*, pro victore dicitur. Sic Aen. V, 339 *tertia palma*, vbi conf. Not. Sunt adeo equae victrices inter equas Olympicis ludis decurrentes. *Epirus* εὔιππος, εὔπωλος et generosis equis nobilis Ge. III, 121 *Et patriam Epirum referat.* Statius Achill. I, 420 *frenat celeres Epiros alumnos.* Etiam boues Epiri passim memorantur. v. Plin. VIII, 45 s. 70. Vnde apud Pind. Nem. 4, 84 βουβόται πρῶνες Epiri. Scilicet omnino bonis pascuis illa abundauit. *equas* noto more, quo sexus feminei animantia praestantiora habentur. *Eleus campus* inf. III, 202. *Eleo carcere missus equus* Tibull. I, 4, 32; alios vid. ad Gratium v. 504. Ad equos palmatos, palmae signo et nomine notatos, nimis subtiliter retulit locum Wernsdorf. ad Nemesian. p. 265.

60. *Continuo.* Vocant huc viri docti vsum vocis graecae αὐτίκα, quod in commemorationis exordio ponitur, et per *exempli gratia* reddi potest: Copiose de eo actum ab Ernestio ad Xenoph. Mem. IV, 7, 2. Callim. I. 76. Ruhnk. ad Timaeum p. 41. Koen. ad Gregor. p. 194. Scilicet res ita illustranda est, vt quasi dictum videatur: *vt statim hoc exemplo vtar, vt statim hoc commemorem.* Atqui haec omnia aliena ab h. l. Etenim concluduntur superiora; et est, quod sententiae docent: statim a rerum initio. Nec minus aliena est illa obseruatiuncula ab aliis locis, vt Ge. I, 169. 356. III, 75.

Vnde homines nati, durum genus. Ergo age, terrae
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
Fortes inuertant tauri, glebasque iacentis
Puluerulenta coquat maturis ſolibus aeſtas.
At, ſi non fuerit tellus fecunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

64 *a* deeſt fragm. Moret. 65 *inuortant* ſcriptura e Medic. Verum ſi hic: cur non vbique? et ſi ex ſolo aurium iudicio: quis hoc ſibi arroget in lingua, cuius ſonos ac numeros nos nobis fingimus, haud callemus! 66 *maturis frugibus* Pier. e Rom., ſed vulgatam defendit Burm. vel ex Gratii Cyn. 85. 67 *Et ſi* Longob. *Aut* Goth. ſec. 68 *ſplendeſcere ſulco* Goth. ſec. *ſolco* duo: quae erat certorum ſaeculorum pronuntiatio.

IV, 254. Vbique videbis eſſe, principio. In aliis locis eſt, extemplo, confeſtim. *has leges,* vt cuique terrae ſuum ingenium, ſua ratio colendi, ſit, eas natura impoſuit ſtatim tum, cum primum etc. *foedera* h. l. conditiones, leges, vt Aen. I, 66 et al.

63. *Ergo age, t.* refer ad vſ. 43 *Vere nouo.* Primo vere eſſe arandum ait. vid. Plin. XVIII, 26 ſ. 65, 2. Colum. II, 4. *terrae ſolum,* γῆς πέδον. 66. *maturis ſolibus,* calore aeſtatis. *Sol maturus* adultae aeſtatis, quo matureſcunt fruges. *coquat* adeoque rarefaciat, vt ſalibus ex aere imbibendis ſolum idoneum ſit. Ge. II, 259 *terram multo ante memento excoquere.* vbi v. Not.

67. *ſi non fuerit tellus fecunda,* h. ſi tenuis, ſi gracilis: Interpretatur locum Colum. II, 4 extr. de ipſa re agit Dickſon. T. I, p. 469. et de vſſ. 63 ſq. idem p. 480 ſq. *ſub ipſum Arcturum:* Colum. XI, 2, 63 *Non. Septemb. Arcturus exoritur;* de matutino exortu agi puta: v. Plin. II, 47. XVIII, 31 ſ. 74. Cf. Mart. ad h. l., et Pfaff. de Ort. et Occaſ. ſid. p. 51. *ſuſpendere,* leuiter proſcin-

Illic, officiant laetis ne frugibus herbae;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare noualis,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flaua ſeres, mutato ſidere, farra,

69 *offiant* Reg. a m. pr. *efficiant* Ven. 70 *Haec* e Medic. laudat Burm., ſed nil tale expreſſum in exempl. Foggin. *non déſerat* Zulich. 71 *tonſis* Medic. a m. pr. 72 *Aut ſegn.* alter Menag. et vn. Moret. cum Erf. *torpeſcere* coni. Io. Schrader., vt v. 124. 73 *Aut vbi, Aut tibi, At ibí* alii; ex more. *mutato ſemine* Romanus, quod iam Pierius laudauit, quod Catroeus recedere, vomere non alte deſcendente. 69. *Illic*, in pingui ſolo. Nam *Humida maiores herbas alit:* Georg. II, 251.

71 — 159. Recreatur ager et vires ſumit variis modis et hominum ſtudiis et primo ipſa ceſſatione cultus. *Idem tu alternis* vicibus *patiere ceſſare tonſas nouales. Nouale* aruum, *noualis* ager, proprie eſt, qui ſiluis exciſis primum colitur, nunc terras *nouales* dixit Maro de agro, qui alternis annis vacat et nouatur: id quod perpetuum erat veteri Italiae, quae triticum ſerebat. Hinc nec ſtercorationis magnus vſus; nam ipſa ceſſatio ſatis recreat agrum in his locis. Noualem eodem modo dixit Plin. XVIII, 49, 2 *Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur;* et ita accipitur in Varr. I, 29, 1 *Noualis, vbi fuit ſatum ante, quam ſecunda aratione renouetur. tonſae* eae terrae, h. demeſſae. *ſitus* pro otio, ceſſatione; vnde epithet. *ſegnem; dureſcere* pro requieſcere. Totum praeceptum ex Virgilio repetit Plin. XVIII, 21, ſ. 50. cf. Colum. II, 10, 7. II, 14, 1. Varro I, 44, 3. De ipſa re diſputat Dickſon T. I, p. 240 ſqq. interpretatione tamen poetae haud ſatis idonea et p. 458. To. II, p. 153.

73. *mutato ſidere:* anno altero. *Sidus* pro ſole, vt ſaepe; *cum decimum*

Vnde prius laetum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis fetus viciae, triſtisque lupini
Suſtuleris fragiles calamos ſiluamque ſonantem.

pit, et mihi (cum eodem Io. Schradero) valde ſe probare non diffiteor; magis enim conſentaneum reliquae ſententiae eſſe videtur; et v. 82 idem explicatur: *mutatis ſetibus*. *ſidere* tamen criticae rationes tuentur, et reuocari facile ad eandem ſententiam illud poteſt. vid. Not. 74 *lectum* Rom. Pierii. *ſoetum* legebat Reisk., at ſequitur *ſetus ſiliquae*. 75 *tenues* duo Burm., it. Seruius, et edd. nonnullae. *lupinis* Medic.

premeretur ſidere ſignum Ouid. Met. IX, 286. *ſol* pro anno et pro anni tempore. Aen. IV, 309 *hiberno ſidere*, ſole. Igitur altero quoque anno legumina in agro ſerenda eſſe ait, et tertio iterum far. v. Colum. II, 10, 1. et 11. 74. 75. 76. Lu ornate: vnde prius meſſueris vicias et lupinos. *legumen ſiliqua quaſſante:* quod habet ſiliquam quaſſantem ſe: ſeu vento ſeu alio impetu agitatum, inprimis cum exaruit: Vnde mox *ſilua ſonans* de agro ſiliquis conſito. Sic *quaſſa cinnama* apud Ouidium Met. XV, 399 recte ſe habent, nec alia illa ſunt quam arida. De faba autem interpretatur poetam Plinius l. l. et XVII, 9, 7. 75. *tenuis vicia,* quia tenui ſemine, ſi cum faba compares: nam tenuem culmum cum ceteris communem haberet. *triſtis lupini*, amari, vt ſaepe; contriſtatur enim deguſtantis vultus, vt ap. Macrob. VI, 5; eſt genus leguminis, pauperum et Cynicorum victus; θέρμος: non confundendum cum lupulo. Lupini ſeges agro ſtercorando admodum vtilis habita; inprimis ſuccedente confeſtim aratro: conf. Plin. XVII, 9, ſ. 7, XVIII, 14, ſ. 36, inpr. Colum. II, 14, 1 ſqq. et II, 15, 5. Alios v. in Not. ad Geopon. II, 39, 6.— 76. *fragiles calamos*, quia aridi, vt Ecl. VIII, 82 et propter hoc, ſi mouentur, ſonantes. Lucret. VI, 111 hinc *fragiles ſonitus* iunxit. *ſiluam* poetica ratione, qua etiam florum, herbarum, ſilua grata ſimilitudine dicitur. Sic herbarum malarum ſilua inſ.

Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenae;
Vrunt Lethaeo perfuſa papauera ſomno.

77 Verſus ſunt ap. Columell. II, 14, 3; laudat quoque Plin. XVII, 9, 7. 78 *Lethaeum.* Ληθαῖος. Alii *Letheum*, male. v. ad Aen. VI, 705.

vſ. 152, et IV, 273 de centaurio: *vno de ceſpite ſilua* culmorum. *ſonantem*, quia calami aridi ſunt, vt diximus. *Siluas cannabias* dixit Gratius Cyneg. 47 pro ſegete. 77. Poetica ſuauitate pro: lino enim vel auena vel papauere ſeri nolim agrum interquieſcentem; nam ea vrunt h. exſiccant agrum. Repetit ex noſtro Plin. XVII, 9, ſ. 7. Colum. II, 14, 3. cf. II, 10, 17. Pallad. Octobr. 2. Hinc *linum* in agro humido ſeri ſolet; et Gratius Cyneg. 334 *Optima Cinyphiae paludes lina dabunt.* cf. ſqq. 78. *perfuſa ſomno papauera*, quae habent vim ſoporificam; quae natura nigri praecipue papaueris eſt. cf. h. l. Martin.

79 — 83. Quaeritur de iunctura ſententiarum: ſintne ad ſuperiora inde a vſ. 73 referenda, an proxime ad ſolos vſſ. 77. 78. Si ad proxima refers, ſenſus eſt: poſſunt tamen, ait, etiam illa, nimirum lina, et auenae et papauera, alternis annis recte ſeri, modo ſatis ſtercoratione ager reficiatur. Et hic eſt ſenſus, quem naturalis verborum iunctura ſuppeditat, et Columellae locus II, 14, (13) 3 firmat. Sin prius: dicendum eſt, ſenſum eſſe: attamen ſatis eſt, terram alternis vicibus ceſſare, dummodo ager bene ſtercoretur; etiamſi enim ager plane non ceſſet, aliis autem interea frugibus ſerendis exerceatur, vt leguminibus v. 74 ſqq., modo tamen ſtercorationi largiter indulgeas, ager vel ſic requieſcere aliquo modo videri poteſt; ſimo enim nouas vires, nouos ſales, recipit, atque interea etiam vtilitatem aliquam, ea enim eſt *gratia*, ex agro percepiſti. Inſeruit verſus 77. 78 ſuis verbis Columella II, 14, 3. tum pergit: *Sed omni ſolo, quod praedictorum leguminum* (in his etiam linum memorauerat) *ſegetibus fatiſcit, vna prae-*

Sed tamen altérnis facilis labor: arida tantum
Ne faturare fimo pingui pudeat fola; neue
Effetos cinerem inmundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiefcunt fetibus arua.
Nec nulla interea eft inaratae gratia terrae.
Saepe etiam fterilis incendere profuit agros,
Atque leuem ftipulam crepitantibus vrere flammis:
Siue inde occultas vires et pabula terrae

79 Sententiae implicitae ac perplexae. Io. Schrader. occurrere volebat transpofitione verfuum: 82. 83. 79. 80. 81. 80 *Nec* Parrhaf. Voff. Goth. pr. 81 *Effoffos* Zulich. *Effectos* Vratisl. et Goth. pr., etiam Romanus; aberrationes librariorum. conf. inf. II, 417. *immundos* Menag. alter. 82 *requiefcat* Ven. *requiefcent* Rom. et ed. Ven. Heinf. emendabat *requiefcant:* quod alienum eft. *fecibus* error fragm. Moret. 84 *Sentes et fteriles* fragm. Moret.

fens medicina eft, vt ftercore adiuues, et abfumtas vires hoc velut pabulo refoueas. — 79. *facilis labor*, f. ipfius agri, vt ei tribuatur labor, quemadmodum fatigari, defetifcere, recreari ille dicitur; f. agricolae in agro colendo, fi alternis ille ceffat; hoc facilius, illud doctius: vt inf. 150 *mox et frumentis labor additus.*

84. Aliud praeceptum de ftipulae incenfae ad agrum beneficio. *fteriles agros*, ftipulas agri, vt v. fq. explicatur. Pronocat ad h. l. Plin. XVIII, 72 extr. (30). *Sunt qui accendant in aruo et ftipulas, magno Virgilii praeconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum femen exurant.* De ipfo praecepto disputant fcriptores; v. c. Dickfon. c. 12. p. 324 fq. 86. *Siue* — *fiue.* Pro varia foli, vel macri vel vliginofi vel denfi vel rari, natura, varias cauffas fubiicit. *pabula* funt fucci, qui nutriunt femina ac plantas: puta ex cinere crematarum ftipularum et

Pinguia concipiunt; ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor;
Seu pluris calor ille vias et caeca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua ſuccus in herbas;
Seu durat magis, et venas adſtringit hiantis:
Ne tenues pluuiae, rapidiue potentia ſolis
Acrior, aut Boreae penetrabile frigus adurat.

87 *aeuum* vel *ignem* Zulich. 88 *exundat* Parrhaſ. a m. pr. 89 *pluris* vetuſtiores praeter Medic. 91 *conſtringit* Ven. et Parrhaſ. *reſtringit* Moreti pr. 92 *tenuis* Rom. cum aliis Heinſianis. *rapidiue* Heinſ. e melioribus retraxit; nam ſic iam Aldd. pro *que*, quod edd. occuparat.

lixiuio. 88. *inutilis humor,* noxia vligo. 89. *caeca ſpiramenta,* meatus occultos et latentes, nos *poros* dicimus; mox *venas*. Lucretius ſic fere *ſpiracula* dixit VI, 492. *Vada latentia* apud Gratium Cyneg. 423. 91. *calor adſtringit* ſc. condenſando molle et lutoſum ſolum. 93. *Adurere* conuenit proprie frigori tantum et aeſtui ſolis. Sed, ſollenni figura, generalior inde notio τοῦ *nocere* elicienda et ad illud: *ne tenues pluviae,* referenda eſt. *Penetrale frigus* iam Lucretius dixerat I, 495. *tenues* ex natura pluuiae petitum epitheton, quod hic nullam vim habere debet, vt ſaepe epitheta ponuntur, vtque *rapidus* ſol, frigus *penetrabile* hoc ipſo loco. Ipſa tenuitate humoris pluuia ſe in humum inſinuat. Alioqui *pluuiae tenues* in vitio eſſe poſſunt, nimio ſolis aeſtu eas coquente: melliginem vocant. Enimuero in h. l. illud cadere nequit; nam vitium illud culmos laedit, qui ex humore a ſole excandefacti corrumpuntur; nec ſolo durato auerti poteſt rubigo, nec in ſolum illa penetrat. Vir doctus dictas *pluuias tenues* putabat, quia tenuem reddunt terram, adeoque fecunditatis cauſſam afferunt, dilutis ſa-

Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertis,
Vimineasque trahit crates, iuuat arua; neque illum
Flaua Ceres alto nequidquam ſpectat Olympo;
Et qui, proſciſſo quae ſuſcitat aequore terga,

94 *raſtris.* Io. Schrader. coni. *rutris*, ligonibus. Sed Plin. XVIII, 49, 3 occatio — *crate vel raſtro.* Alius raſtri, ſeu ſarculi dentati, vſus memoratur poſt ſationem v. 155. Meliorem locum haberet coniectura Aen. VII, 725 vertunt *felicia Baccho Maſſica qui raſtris:* putes *rutris* melius fodi vineas. Verum noli turbari: Etiam vineas colentes aratro, adeoque et raſtro, glebas frangunt; v. c. Colum. III, 13, 3 de Arb. 12, 2. 95 *nec* Ven. Goth. pr. 96 *ſpectet* Parrhaſ. 97 *ſuſcitet* Moret. pr. *qui ſuſcitat* Gud.

libus ſeu partibus reſinoſis et ignitis. Sed hoc nimis docte factum videtur.

94—99. Omnibus omnino modis terram frangendam, comminuendam, et a ſole excoquendam eſſe, omnes monent de RR. auctores. vid. Xenoph. Oecon. c. XVI, 11—14. *glebas inertes* dicit poeta, quae, niſi comminuantur, nil generant. Agit autem ſeqq. verſſ. de *occatione* et *pulueratione.* cf. Plin. XVIII, 49, 3 (20). etiam in vinea, Colum. XI, 2, 60. Varro I, 29. 95 *trahit crates.* Colum. II, 18, 4 *tum glebas ſarculis reſolvemus, et inducta crate coaequabimus* etc. Ex *vimine* autem factae ſatis validae ſunt crates in ſolo raro ac puluerulento: alioqui ſunt dentibus ferreis. 95. 96. Ex Callimacho ſuauiſſima imago expreſſa: Οὓς δέ κεν εὐμειδής τε καὶ ἵλαος αὐγάσσηαι, Κείνοις εὖ μὲν ἄρουρα φέρει στάχυν etc. H. in Dian. 129, et *flaua* Ceres, vt ξανθὴ Δημήτηρ iám in Homero. *neque — nequicquam*, h. non ſine fructu, vt Aen. VI, 117 *nec te nequicquam lucis Hecate praefecit Auernis: ſpectat*, propitia eſt, reſpicit, vt Gratius, qui hunc locum ante oculos habuit Cyneg. 426 *nec non tamen illum — Reſpicit et facilis Paean adiuuit in artes.* 97. Etiam ille multum iuuat arua,

Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat aruis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,

98 *obliquom* Medic. et Gud. *prorumpit* multi ſcripti et excuſi ap. Pier. et Heinſ., ſic et Aldd. pr. et ſec. *perrupit* Voſſ. pr. et Bodlei. ap. Martin. *perrumpat* Cantabr. ibid. *in oblitum* Ven. *arator* Goth. pr. 99 *armis* Bodlei. 100 *optate* Moret. qu. a m. ſec. Arundel. ap. Martin. edit. La Cerda; et ita legiſſe videtur Plin. XVII, 2, niſi potius ex interpretatione dixit, vt etiam a Seruio factum in Nota ad h. l. Recepit tamen Wakef.

qui etc. conf. praecepta ap. Colum. II, 2, 25. Plin. XVIII, 49, 18. ſ. 49. 2 et disputata a Dickſon T. I, p. 434—491 ſq. T. II, p. 54 ſq. Frequentibus autem his ſulcis perficitur tandem hoc, quod demum *recte ſubactum eſſe* aiunt, *vt non intelligatur, vtro vomer ierit*, vid. Plin. ibid. 49, 2 extr. conf. Colum. II, 4, 1. *terga reſoluta* agro tribuit id. X, 7. Idem imitatus eſt hunc locum libro X, vſſ. 91—93. 99. *Exercetque ſ.* tractat, verſat. Colum. IV, 14, 2 de foſſione vineae: *nam vtique frequenter ſolum exercendum eſt.* Inf. II, 356 *aut preſſo exercere ſolum ſub vomere.* Poſt haec illud, *atque imperat aruis*, quamquam eleganter dictum, paullo otioſius poſitum videri poteſt. Sed habet τὸ *imperare* vim coercitionis, acerbitatis et iniquitatis: Cogit quaſi ille agrum, vt ſit fecundus. Sic *imperant vitibus* ap. Colum. III, 3, 6. Sen. de Tranquill. an. c. 14 *Danda eſt remiſſio animis — Vt fertilibus agris non eſt imperandum: cito enim exhauriet illos numquam intermiſſa fecunditas.* Inf. II, 369 *tum denique dura exerce imperia.*

100—103. De tempeſtate monet, quae ſementem iactam excipit; pro natura tamen ſoli Italici. *Humida ſolſtitia*, aeſtates, vt Ecl. VII, 47. *Solſtitium* proprie de aeſtiuo latine dicitur; hiemale *bruma* vocatur. vide quos ad h. l. lau-

Agricolae; hiberno laetiſſima puluere farra,
Laetus ager; nullo tantum ſe Myſia cultu
Iactat, et ipſa ſuas mirantur Gargara meſſis.

102 *nullo ſe tantum* Wakef. refinxit, tanquam mollius, ex ant. edit. *Morſia* in multis et antiquioribus. vid. Heinſ. et Pier. At *Myſia* Rom. cum alio Pierii, Medic. Gud. Moreti fragm.; et ſic editum a Commelino e Palat., hincque ab aliis: idque ratio poſtulat, cum Gargara ſequantur. *Meſia* vterque Goth. cum aliis. *Meſſia* Cantabr. 103 Deb. *et — mirantia;* ſed eſt: et non tantum mirantur.

dat Cerda, inprimis Plin. II, 19 ſ. 17 adde XVIII, 25 ſ. 58. conf. Salmaſ. Exerc. Plin. p. 175 et al. *humidum* tempus, vt pluuiarum irrigatione ferudi caloris vis temperetur. Exagitat hunc noſtri verſum nobili loco Plin. XVII, 2, vbi tandem ſubiicit: *Hiberno quidem puluere laetiores fieri meſſes, luxuriantis ingenii fertilitate dictum eſt.* Contra quae tamen defendi poeta poteſt, et defenditur a Cerda ad h. l., inprimis ex antiquo carmine, quod apud Feſt. in *Flaminius*, item apud Macrob. Sat. V, 20 extr. et Seru. ad h. l. habetur: *Hiberno puluere, verno luto, grandia farra, Camille, metes.* Scilicet omnia haec pro regionum et agrorum ſitu, forte et temporum decurſu, variant. Virgilius ad agrum Mantuanum reſpicere putandus. 101 — 103. *nullo tantum ſe Myſia cultu.* Simpliciſſima, et nulla praeuia opinione occupato animo, ex grammatica ratione, procedit ſententia, eaque cum poetae conſilio coniuncta: *nullo,* non vllo, *cultu Myſia,* cultiſſima regio, *tantum ſe iactat,* tam inſignis eſt, quam tali caeli temperie: quae in illis locis eſt. Sunt ea loca fertilitate nobiliſſima, partim caeli clementia, partim ſitus felicitate ſub monte Ida, vnde magna riuorum et aquarum copia eos agros fecundat. Ida πολυπίδακος ex Homero notus eſt: cf. Iliad. Θ, 47 ſq. pars Idae auſtralis eſt *Gargara* (τὸ Γάργαρον, τὰ Γάργαρα, quibus ſubiecta quoque fuit vrbs τὰ Γάργαρα.) Haec, vt dixi,

Quid dicam, iacto qui ſemine comminus arua
Inſequitur, cumulosque ruit male pinguis arenae?

104 *iacto cum* Moret. ſec. ſec. Parrhaſ. 105 *tumulosque* Medic. a m.

ſponte ſe offert ſententia. Si tamen ante grammaticum vſum adhibitum attuleris acumen ingenii, ſententia haec prodit: laetus ex tali temperie eſt ager; nec ager Myſiae, etſi cultiſſimus, cum eo eſt comparandus; haec poetice ornaſſe videri poteſt Maro. Hanc fere ſententiam expreſſam vides in verbis Macrobii V, 20 „Omnis regio, quae opportunos habuerit humores, aequiparabit fecunditatem aruorum Myſiae." Multum recedit tertia ratio, vt ſit, *Myſia nullo cultu*, quae non colitur; haec frigent, cum otioſe ſint adiecta.

104—110. Prodeſt quoque ſemente facta glebas raſtris comminuere, vt ſemen obruatur, et aqua agrum obducere. *Quid dicam* de eo, *qui;* h. praeclare haud dubie et is facit qui; transitus formula, etiam in pedeſtri oratione. In hac autem varianda Maro feliciſſimus. Alius haec omnia praecipiendo extuliſſet: Faciendum eſt hoc et illud, et ſic porro. — 105. *arua Inſequitur*, ſulcos factos in aruo proſequitur, alium poſt alium raſtris frangendo, et cumulos ſeu nimium ſeu inutiliter pinguis, h. duri, ſoli, glebas tenaciores, contundit et euertit et omni parte aequat. Fit hoc alias ſarritione. De qua v. c. Colum. II, 12. *inſequi* idem atque vrgere, inſtare et ſine intermiſſione aut mora rem ſtatim aggredi, aut proſequi. Sic *foſſor inſequitur, pampinator inſequitur* ap. Colum., et inf. 155 *inſectari terram raſtris*. Heſiod. Ἔργ. 469 ὁ δὲ τυτθὸς ὄπισθεν Δμωὸς, ἔχων μακέλην, πόνον ὀρνίθεσσι τιθείη Σπέρματα κακκρύπτων. *arena* pro ſolo, terra omnino: vt IV, 291 *et viridem Aegyptum nigra fecundat arena* Nilus. — Ceterum v. 106 ſqq. noſter Iliad. Φ, 257 ſqq. egregium

Deinde ſatis fluuium inducit riuosque ſequentis?
Et, quum exuſtus ager morientibus aeſtuat herbis,
Ecce ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit? illa cadens raucum per leuia murmur
Saxa ciet, ſcatebrisque arentia temperat arua.
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum tenera depaſcit in herba,

106 *riuosque fluentes* Rom. 107 *herbas* Gudian. *extuat* Goth. pr. 108 *diuerſi tramitis* Menag. alt., forte pro *deuerſi*, h. deorſum verſi, ex interpretatione. 109 *Eligit* Rom. *Et licet* Gudian. *illa ſcatens* Erf. a pr. m. *raucumque* Medic. 111 *gravidus* ed. Mediol.

locum ante oculos habuiſſe videtur. — 106 *fluuium riuosque:* aquis obducat agrum ad ſupplendum pluviae defectum, quae poſt arationem in votis habetur: vt Nubes ap. Ariſtoph. 1116 promittunt Athenienſibus: ἢν νεοῦν βούλησθ' ἐν ὥρᾳ τοὺς ἀγροὺς, Ὕσομεν πρῶτον. — 107. Totus ſcilicet verſus translatus ab animantium ſenſu: isque ornatiſſimus cum ſqq. — 108. *cliuoſi tramitis* pro montis molliter cliuoſi, in quo riuulis tramitem facit. *ſupercilium,* vt ὀφρὺς, pro ſuperiore montis parte: nota res. Sic iam Iliad. *υ*, 151. 110. *ſcatebris* ſimplic. pro aqua, vt v. 106 *fluuius* et *riui*.

111 — 117. Depaſcenda quoque eſt a grege pecudum herba ſegetis nimis luxurians; et colluuies aquarum ſtagnans ex agro deducenda per collicias. — 111. *ne grauidis procumbat culmus ariſtis.* Verba ſunt Heſiodi Ἔργ. 473 Ὧδέ κεν ἁδροσύνῃ στάχυες νεύοιεν ἔραζε. 112. Pro interpretatione ſit Plin. XVIII, 44, 2 *Inter vitia ſegetum et luxuria eſt, cum oneratae fertilitate procumbunt,* et c. 45 *Luxuria ſegetum caſtigatur dente pecoris in herba duntaxat; et depaſtae quidem vel ſaepius nullam in ſpica iniuriam ſentiunt.* Theophr. Hiſt. Plant. VIII, 7 Ἐν δὲ ταῖς ἀγαθαῖς χώραις, πρὸς

Quum primum sulcos aequant sata? quique paludis
Conlectum humorem bibula deducit arena?
Praesertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo:

113 *aequat* Goth. pr. Viro docto ap. Seruium hic versus adeo se probauit, vt adscripsisse narretur: „Sane Virgilii hoc hemistichium vnum de inuictis est." 114 *deducit in herba* Goth. pr. ex versu 112. 115 *certis* ap. Probum Grammat. lib. I, quod ferri possit, verum tamen non est. *cum mensibus* Reg. apud Martin. 116 *Exiit obducto* Gudian.

τὸ μὴ φυλλομανεῖν, ἐπινέμουσι καὶ ἐπικείρουσι τὸν σῖτον; fit idem falce inter nos. *sulcos aequant sata.* Scilicet sulcus nunc designat terram inter duo sulcos proprie dictos elatam, *porcam* dictam. Ponitur enim sulcus varie, etiam pro ipso agro arato, interdum quoque sato vt inf. 216 et al. et pro aratione ipsa sup. 68.

114. Spectat praeceptum ad agros, in quibus aquarum colluuies facta locis cauis ac depressis. *paludis collectum humorem, Wassergalle.* Collecta et stagnans lacunae aqua, putris colluvies, deducitur sulcis aquariis factis, quos *collicias* dixere Plin. XVIII, 49, 3. Colum. II, 8, 3; *elices* ap. Festum; hic vero eius generis sulcus seu fossa exprimitur, qua aqua *arena*, h. e. per vel ad arenosum locum, deducitur, vbi in sabulum se insinuans tandem exarescit. Simile fossarum genus est in solo adhuc inculto, vt cultui idoneum reddatur: eae vel patentes sunt vel caecae. v. Colum. II, 2, 9. Pallad. VI, 3. Solet quoque solo humido arena admixta humor subduci, qua de re cf. Dickson de agricolatione.

115. *incertis mensibus* veris et auctumni, quod anni tempus incertae tempestatis est. cf. Ouid. Art. II, 318; hic tamen de vernis potissimum agitur. *exit*, euagatur ripas, vt Aen. II, 496 *aggeribus ruptis cum spumeus*

Vnde cauae tepido ſudant humore lacunae.
Nec tamen, haec quum ſint hominumque boumque labores
Verſando terram experti, nihil inprobus anſer,
Strymoniaeque grues, et amaris intuba fibris,

117 *trepide* Menag. pr. 118 *labores* deeſt Gudiano. *hominumque deumque labores* ap. Seru. Aen. II, 306. *boum* vnus Mead., perpetuo. *cum ſunt* Seru. Leid. 120 *intiba* plerique. *intyba* alii. *intuba* antiquior ſcriptura. v Pierium. Subeſt ratio, quod Romani *u* Gallico fere more, ſi breue eſſet, pronuntiarunt; vnde ſubſtitutum paſſim *y*. In aliis pronuntiatum vt *o*, vnde *volnus*, *vortere*, *arduos*.

amnis Exiit. Tum *obducto tenet* pro obducit. 117. pro vulgari: vnde lacunae exiſtunt. *ſudant humore tepido*, adeoque putrido et noxio. *ſudant*, madent, loca, in quibus lacuna exiſtit.

118. *Nec tamen nihil*. Vides tranſitum ad aliam rem: ea, quae noceant ſegeti. Comparat locum Lucretii V, 214 ſqq. Macrobius VI, 2 extr. Multum etiam officiunt, obſunt, anſeres. 119. *improbus*, inſatiabilis, auidus, et hoc ipſo noxius. Scilicet, vt poſt varias virorum doctorum disputationes ſemel moneatur: *probum* eſt id, quod verecunde fit, intra modum eſt, moderatum; adeoque iuſtum, modicum, aequum. *Improbum* autem, quod modum et menſuram excedit, adeoque immodicum, nimium; iniquum, iniuſtum; nimis magnum, et omnino magnum, grande, vehemens: conf. ad Aen. IX, 62. Sic ἀναιδής. Quod ſequitur: *Strymoniae grues*, a graecis poetis profectum eſt. E Thraciae finibus, cuius flumen *Strymon*, veniunt grues in Graeciam, cum hieme ingruente migrant. *intubum* e cichoreorum genere, erraticum, fibris ſeu radicum minutis filis late ſerpens; Theophr. Hiſt. Plant. VII, 11 τὸ κιχώριον — παρaβλαστικὸν δὲ καὶ τῇ ῥίζῃ καὶ ἄλλως μακρόῤῥιζον· διὸ καὶ δυςώλεθρον· ὅταν γὰρ ἐκλαχανίζωνται, πάλιν τὸ ὑπόλοιπον ἀρχὴν λαμβάνει

Officiunt, aut vmbra nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit; primusque per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.
Ante Iouem nulli ſubigebant arua coloni:
Ne ſignare quidem aut partiri limite campum

122 *primusque parentem* Romanus. 124 *ſua iura* ed. Ven. 125 *ſubiebant* Leid. ſec. et Voſſ. Vſſ. 125—128 ſunt apud Senecam Ep. 90. 126 *Ne ſignare quidem* e vetuſtis multi, etiam Romanus; perpetua varietate, et ſequuntur fere hoc viri docti. Sequar nunc et ipſe pro altero *nec*, cum Wakefield, qui ſic in Lactant. Inſt. V, 5

γενέσεως. non modo hortenſe, quod inf. IV, 120, nobis *Endivien*, ſed et ſilveſtre genus eſt, πικρὶς dictum; idem proſequuntur anſeres et aliae aues domeſticae. vid. Colum. VIII, 14, 2.

121. Iam principio rerum natura ita conſtitutum eſt, vt dii vendant ſua bona labore. Non inuitum lectorem ad digreſſionem hanc duci intelligis: redit ad propoſitum v. 150. 155. Adumbratus locus ex Heſiodi Ἔργ. 42 ſqq. Noſtrum ante oculos habuit Manil. I, 79 ſqq. et Claudianus XXXVI, 20 ſqq. 31. 122. Tribuitur Iouis iuſſis, quod ſub eius imperio contigit: ſtimulando igitur hominum animos curis, *Mouit agros*, h. fecit moueri, arari, neceſſitatem colendi impoſuit. *ſua regna*, homines, quibus imperabat. *veterno* pro ignauia, inertia. Nemeſian. Ecl. I, 60 *Nec ſegnem paſſus nobis marcere iuventam* etc.

125. Expreſſa ex Heſiod. Ἔργ. 90 ſq. et Arato 110 ſq. Inde locus a multis tractatus: inprimis a Tibullo I, 3, 35 ſq., vbi v. Brouckh. Hunc verſum reſpexit, notante Burmanno, Seneca ep. 86 de Scipione: *terram, vt mos fuit priſcis, ipſe ſubigebat.* 126. Expreſſit haec Ouid. Met. I, 136. Am. III, 8, 42. *Nec fas erat*, h. ſollenne, ſolitum, vt ſaepe.

Fas erat: in medium quaerebant; ipſaque tellus
Omnia liberius, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Praedarique lupos iuſſit, pontumque moveri;

legi memorat; at apud Senecam edi *nec.* Debebat vtique alterutra ratio *conſtanter* ſeruari. *ſignare ſolum* recitat Macrob. Sat. I, 8, forte memoriae fraude. 128 Io. Schrader. coni. *Omnia, et vberius.* 130 *moueri* ventis Seru. Wakef. vbique inculcat ſuam obſeruationem paſſiui vi media poſiti; ita quoque h. l. *mouere ſe:* quod a ſententia alienum eſt: in motu erat mare iam antea; nunc ſuccedit motus violentus.

127. *in medium;* quicquid acquirebant, parabant, in commune parabant et afferebant. Exponit Lactant. Inſtit. diu. V, 5, ſed ſuo more inepta calumnia, cf. Iuſtin. XLIII, 1, 3. 128. *liberius,* quam nunc; aut omnino pro poſitiuo, libere, ſatu non coacta, ſponte. Horat. III Carm. 24, 12 *Liberas fruges — immetata ferunt iugera.* Accipi quoque poteſt *liberius* dictum pro liberalius, felicius, ἀφθόνως. Expreſſum ex Heſiod. Ἔργ. 118 καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἄρουρα Αὐτομάτη πολλόν τε καὶ ἄφθονον. Lucret. V, 940 *Plurima tum tellus, etiam maiora, ferebat.* *nullo poſcente* h. arante. Supr. 99 *imperare aruis.* *nullo cogente* Ouid. Met. I, 103.

129. Serius ſubnata ſunt vitae noſtrae mala. *Sub Ioue* ſerpentes facti ſunt venenati, lupi rapaces etc. *malum virus* indidit, noxium. *ſerpentium* aliqua genera ſunt *atro colore.* *atras viperas* Horat. Carm. III, 4, 17. 130. Efferauit lupos, *pontumque moueri,* ventorum ſcilicet vi et procella, *iuſſit.* Burmannus *remis motum mare* intelligere et ad nauigationem malebat referre; atqui ſic vſ. 136 inanis eſſet repetitio eiusdem ſententiae; et nunc mala enarrantur, quae in rerum naturis mutatis ſuper-

Mellaque decuſſit foliis, ignemque remouit,
Et paſſim riuis currentia vina repreſſit:
Vt varias vſus meditando extunderet artis
Paullatim, et ſulcis frumenti quaereret herbam;

131 *diſcuſſit* Zulich. et fragm. Moret. *ſuppreſſit* Moret. pr., quod Burmanno placet; mihi non aeque, eſſet enim vulgare pro poetico. *remouit* poſt *moueri* forte non ſatis gratum. 132 *riuos* Ven. 133 et 135 ex more in ſimili vocabulo variatur. Alii *extuderet*, *extruderet*, *excuderet*, (vt in vtroque Gothano) *exfoderet*: cf. Georg. IV, 315. *medicando* Menag. alter. *Et* duo Martin., male pro *Vt*. 134 *Vt vitem et ſulcis* coni. Waddel. *herba* Parrhaſ.

venere. 131. Non iam, vt ante, folia rorem aliquem melleum eliquabant: deterſum hoc mel eſt foliis; vt *ſiluis decuſſus honor* inf. II, 404. De melle hoc v. ſup. ad Ecl. IV, 30. adde Plin. XVI, 8, ſ. 11. *Ignem remouit* Iupiter, quem iam ante Saturnio aeuo vſibus hominum adfuiſſe neceſſe eſt ſtatuere. Nunc eum Iupiter *remouit*, ita vt eius vſus ignoraretur, vtque adeo neceſſe eſſet mox eum iterum reperire et ſilicum attritu elicere: cum ab eo reperto omnium artium initia, omnisque vitae cultura deducta ſit. Hactenus ignis in venis ſilicum tamquam abſconditus, abſtruſus (vt mox vſ. 135. et Aen. VI, 7 *quaerit pars ſemina flammae abſtruſa in venis ſilicis*), latuit: Κρύψε δὲ πῦρ Heſiod. Ἔργ. 50. 132. *riuis currentia vina*: h. e. riuos vini fluentes. Sic copiam vini eloquebantur veteres, antiquiſſimo phantaſmate, ad magnam copiam declarandam, vt quaſi e fontibus quibusdam huiusmodi flumina vinoſa prodire dicerent. — 133. Omnia haec Iupiter ita moderatus eſt, eo conſilio, vt vſu inuenirentur artes, vtque ingenium et induſtriam acuerent homines. *meditando*, exercendo, experiundo. Nota res. cf. Cerda. 134. *frumenti herbam*, noto more poetarum pro herba frumentacea, h. e. frumento, ſegete: conf. Ecl. V, 26.

Vt ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluuii ſenſere cauatas;
Nauita tum ſtellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere viſco,

135 *Vt* Heinſ. e melioribus; antea *Et ſ.*, vt in vtroque Goth. Eratque hoc haud dubie lenius: niſi etiam *vt ſulcis* adſciueris. 136 *Tunc alnos fluuii primum* ſcripti Heinſ. quod Wakef. ſequitur ex ed. ant. praeter Medic. et Gud. *alueos* Scheff. *alnus* Mentel. pr. a m. pr. 137 *ſtellas* Menag. alter. *Nauita cum ſtellis* laudat Seru. ad Aen. VI, 64. *dum* ed. Norib. 138 *Pliadas* alii: ita *atque Hyadas* ſcribendum foret. Alii *que* adiiciunt. 139 *Tunc* Medic. a m. pr. *laqueo* vnus Mead. *hibiſco* coni. virorum doctorum ap. Burm.

quaereret ſulcis, aratione produceret, *vſus;* vt vſu, arte, pararentur frumenta.

136. Tum primum nauigatio inuenta. Multis modis variatum phantaſma apud poetas: vide Tibull. I, 3, 35. Propert. III, 5, 43. Manil. I, 78 ſq. *Nec vitam pelago, nec ventis credere vota Audebant, ſe quisque ſatis nouiſſe putabant.* Legendum ſaltem *ſua;* Santenius emendabat: *ſua quisque ſatis ſola noſſe putabant.* — *ſenſere* tamquam onus nouum, ipſi adhuc intacti: pro habuere. *alnum* vero nominat, quia paluſtribus et littoribus gaudet: Ge. II, 451 *Nec non et torrentem vndam leuis innatat alnus Miſſa Pado.*

137. Sidera locis ſuis et nominibus notari coepere; Enumerantur autem ea, quae et lucidiſſima ſunt et inter reliqua omnium prima obſeruata, in primisque ad nauigationis prima exordia in vſum vocata. 138. *Arctos*, vrſa maior, Helice, olim Calliſto, *Lycaonis* filia, nota vel ex Ouid. Met. II, 505. *clara* vero tamquam ſidus: vt ſup. v. 5 *clariſſima mundi ſidera.* Niſi forte Virgilius graecum verſum ante oculos habuit: Πληϊάδας θ' Ὑάδας τε, κλυτήν τε Λυκάονος Ἄρκτον.

139. *Venatio* et *aucupium* inuentum. Aues hic inter *feras* comprehenſae

Inuentum, et magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda iam verberat amnem;
Alta petens pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutae lamina ſerrae,
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)

140 *Inuentum: magnos* vnus Arund. *Inuentum eſt; m.* vnus Mead. 141 *tam v.* Gud. *euerberat* mallet Heinſ. *funda latum* ed. Iunt. ex Ald. pr. et ſec., vt in Goth. pr. 142 Mutaui interpunctionem Heinſianam, quae mihi et olim diſplicebat: *verberat amnem, alta petens; pelagoque alius tr.* Iam apud Seruium erant, qui diſtinguerent, vt nunc factum eſt. Cum tamen diſpliceat copula in tertium vocabulum reiecta, Reiskius ingenioſe emendabat: *Alta petens pelagosque,* aut *pelageque.* Putari poteſt poeta variare voluiſſe numeros in: *alta petens pelagoque,* alioqui potuiſſet efferre: *Et pelago alta petens.* Illud autem vix vſu firmes, quod in antiqua interpunctione loca *alta* de flumine memorabantur. *ligna* Menag. alt. 143 Alii *ſerae, ſarrae, lammina.* 144 *primum* admodum multi. Verſum totum pro inſerto habebat Iac. Bryant V. C.; et fateor me ipſum in ea ſententia fuiſſe. Verba quidem ſunt admodum ornata; et iterum Aen. VI, 181 *cuneis et fiſſile robur Scinditur.* Et XI, 137 *Robora nec cuneis — ſcindere — ceſſant:* Verum alienum a me eſt id, quod inſeritur, et ſententiarum nexus inde languorem conlatent, et notio earum ex ceteris eſt elicienda; vt ſaepe facere neceſſe eſt in poetis. 141. Inuenta piſcatio. *funda,* βόλος, Ouidio A. A. I, 763 *iaculum,* rete, in fluuium proiectum: itaque *verberat amnem,* qui iacit; ſed audet iam piſcator non, vt in antiqua interpunctione, *alta petens,* ad medium fluuii alueum procedere; ſed *alta petens pelago,* in ipſo mari, in altum euectus, euerriculis piſcari: ita audaciae notio augetur ipſa voce, *alta* petens.

143. *ferri rigorem* poeta pro ipſo ferro rigido dixit; ſequuti eum Manilius, Prudentius et alii. Intelligitur tamen h. l. vſus ferri ad inſtrumenta procudenda, ſecurim inprimis, durati; adiicitur ſerra, ferro iam in laminas cudi coepto.

Tum variae venere artes: labor omnia vicit
Inprobus et duris vrguens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortalis vertere terram
Inſtituit: quum iam glandes atque arbuta ſacrae
Deficerent ſiluae, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: vt mala culmos

trahit. *Iam primum* ed. Ven. Enimuero *Nam primi* editum iam inde ab Aldd. *findebant* Cantabr. *fiſſile robur* Leidenſ. vnus a m. ſec. 145 *rates* pro *artes* Ven. *vicit* recte Heinſ. e melioribus non primus dedit ſed reuocauit poſt Ald. tert. Naugerii. Vulgo *vincit*. narrantur facta; non ſententioſe dicta. 146 *ſurgens* Medic. a m. pr. 148 *ſacrâ* ed. Geneu. cum Seruio Dan. 149 *Defuerant* nonnulli apud Pierium. *negarent* Rom. 150 *frumenti* Gud. et Goth. ſec. a m. pr. *ex frumentis* coni. Burm., ſed haeret in *labor*. vid. Not. *et m. culmus* Gud. et a m. pr. Parrhaſ.

145. *venere*, prouenere, inuentae ſunt. *labor improbus*, peruicax, qui nulla aerumna vinceretur. v. ſup. ad v. 119.

147. Inuenta aratio Cereris beneficio, cum ad homines in coetus coactos glandium victus haud ſufficeret. Cum cultura labores et aerumnae natae ſunt. *ferro*, vomere ac ligone. 148. *Cum iam ſiluae*, quae poetice *diis ſacrae* dicuntur, *deficerent* quoad *glandes et arbuta* (de his v. ad Ecl. III, 82. Poſſunt verba varie iungi: ſed *glandes ſiluae*, ſeu ſiluarum, orationem minus poeticam efficerent); et cum *quercus*, cuius generis nobiliſſimae apud Dodonam ſiluae, non amplius ſatis magnam glandium copiam ſuppeditarent.

150. Redit ad propoſitum v. 121. Mox etiam noxae, mala et damna (*labor*, vt πόνος pro πῆμα, βλάβη) inuaſere frumenta, h. factum, vt ſegetes variis malis ac morbis laborarent; inuaſit eas *robigo mala*, exitioſa, quae culmos exedit, *carduus*, qui et late ſerpere et ſemen quaquauerſus diſſeminare ſolet; ex vno enim ſeminis grano viginti quatuor millia,

Eſſet robigo, ſegnisque horreret in aruis
Carduus: intereunt ſegetes; ſubit aſpera ſilua,
Lappaeque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium et ſteriles dominantur auenae.

151 *robigo* meliores ſcribunt: dederat hoc iam Commelin. e Palat. et reuocauit Heinſ. pro *rubigo*. *horreſcet*. Ven. 153 *tribolique* Rom. Medic. et Gud. Sic etiam Georg. III, 385. *virentia culta* Parrhaſ. et ed. Mediol. Sed vid. Burm. ad Georg. II, 211 *At rudis enituit impulſo vomere campus*. Obuia ſunt, *nitere* quae culta ſunt, ſqualere et horrere inculta, iſta eſſe *laeta* adſpectu, haec triſtia. 154 *naſcuntur* Moret. ſec. ex Ecl. V, 37,

primo, adeoque quinquies millies ducenties ſexagies centena millia (526,000,000) granorum ſeminalium altero anno produci poſſe aiunt: vid. Martin. *ſegnis*, qui efficit ſegne ſeu retardat, ad quodcumque adhaereſcit; tenax. Quoties tamen ad h. l. redeo, interpretationem ſentio ſubtilem magis eſſe quam veram. Vir doctus, Meierotto, eo reuocabat, quod carduus aratrum ſeu raſtrum retardat. Sed praeſtat manere in ſimplici ratione a Seruio iam tradita: *ſegnis carduus*, inutilis, infecundus. Nam *ſegnis*, a motu ductum, ad motus effectus traducitur: Sic *ſegnes terrae* Ge. II, 37, quae non mouentur, coluntur, adeoque nec fruges ferunt. Sup. 72 *ſegnis campus*. Nunc *in denſo non ſegnior vbere Bacchus* Ge. II, 275, prouentu. Eſt adeo *ſegne*, quod nil gignit. *horreret*, cum vi, pro creſceret: quatenus *horrere* poetis dicuntur omnia, quae erecta ſtant, aut eminent, vt pili in metuentis corpore, itaque et ſpinoſa virgulta. 152. *ſiluam* vocat lappas, lolia etc., vt vſ. 76 leguminum *ſiluam ſonantem*, ea *ſubit*, ſuccedit in ſegetis locum. 153. *lappae* noſtris *Kletten*. Plinius *ἀπαρίνην* ita reddidit. vid. Martin. ad h. l. *tribuli*, ſpinae genus, in Italia frequens. *lolium* noſtris *Lülch*, lolium temulentum Linn., *αἶρα*. vid. Geopon. II, 43. Galen. de Alim. fac. I vlt. Plin. XVIII, 44, ſ. 17. *infelix*, ſterile, vt *felix* arbor pro frugifera.

Quod niſi et adſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aues, et ruris opaci
Falce premes vmbras, votisque vocaueris imbrem:

vbi idem verſus. 155 *adſiduus* Ven. *herbam* Medic. vterque cum Regio; et placere poteſt; ſed eſt interpretamentum, a rei ruſticae rationibus alienum: agitur enim hic de ſarritione, quae fit ſementi peracta; ad condenda ſemina: a quibus etiam aues abigendae ſunt; et *inſequi arua* iam v. 104 dixerat de ſulcis ſatis, et ſatione facta: nunc *terram inſectari*, inſtare agro ſato, raſtro inducendo. *ſectabere* Parrhaſ. *rutris* Io. Schrader. coni. et hic. Idem praeferebat *herbam*. 157 *vmbram* Medic. Romanus cum multis. nec improbo.

vid. Intpp. ad Grat. Cyneg. 442 et al. Epitheton hoc, tamquam Virgilium auctorem agnoſcens, laudat Plin. XXII, ſ. 77. *auena* pro frumenti vitio olim habita, vt et hordeum in eam degenerare crederent, vid. Plin. XVIII, 44, 1; ſed peculiarem herbam, ſui ſeminis, eſſe docent recentiores. Reſpexit h. l. Plin. XVIII, 17, 2 *Nam lolium et tribulos et carduos lappasque non magis quam rubos inter frugum morbos potius, quam inter ipſius terrae peſtes, numerauerim. Caeleſte frugum vinearumque malum, nullo minus noxium eſt, robigo. Frequentiſſima haec in roſcido tractu conuallibusque, ac perflatum non habentibus: e diuerſo carent ea ventoſa et excelſa.*

155. *aſſiduis terram inſectabere raſtris,* aſſiduo inſtare glebis *ſarritione,* nam de hac loquitur (cf. Colum. II, 12): quae fit ſemente facta, ante occationem, ſarculo: quod h. l. *raſtrum*. *Quod,* ὃ, καθὸ, quamobrem, cum ita res ſe habeant, niſi etc. Lucretianum. Ge. II, 425 *Hoc pinguem et placitam Paci nutritor oliuam* vbi v. Nota. *inſectabere* pro inſectatus fueris; vt et reliqua. Sed ita ſolent poetae. v. Burm. 157. *frondes arborum* vmbram facientium amputandas eſſe dicit: *falce premitur* id, quod ſeca-

Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum;
Concussaque famem in siluis solabere quercu.
Dicendum et, quae sint duris agrestibus arma,
Quis sine nec potuere seri, nec surgere, messes:
Vomis, et inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque Eleusinae matris voluentia plaustra,

158 *Heu frustra magnum alterius* laudat Sen. de Benef. VII, 5. *exspectabis* Medic. Pierii et Bodlei. *sperabis* msf. Musei Britannici ap. Wakef. ad Lucret. II, 2. quod idem probat. 159 *Concessamque* ed. Gen., male. vid. inf. IV, 81. *Excussa* vnus Mead. 160 *duris quae sint* legi vult Cuningham. Et sunt qui iungant: *Dicendum et arma, quae agrestibus sunt.* 161 *non* p. Zulich. 162 *Vomis* vel *Vomer* Rottend. vid. sup. v. 46. *Vomer* Goth. pr. 163 *Tarde que* Voss. *voluentia matris plaustra* Goth. sec. *Eleusine* edd. vett. et Ald. pr. *Eleusinus* nouauit poeta pro vulgari Ἐλευσίνιος.

tur. Nisi cum Mitscherlichio accipere malis *premere vmbras* comprimere, coercere. Verum et Horat. I Carm. 31, 9 *premant Calena falce vitem.* — *rus opacum* h. arboribus consitus ager, adeoque pro arboribus. *votisque vocaueris imbrem:* suauiter, nisi votis obtinueris: pro vulgari: nisi tempestiuae pluuiae obtigerint: secundum vs. 100. 158. 159. Messem parcam fore ominatur poeta ornate. Ex Hesiod. Ἔργ. 394. 395 ὥς τοι ἕκαστα Ὥρῃ ἀέξηται· μή πως τὰ μεταξὺ χατίζων Πτώσσῃς ἀλλοτρίους οἴκους καὶ μηδὲν ἀνύσσῃς.

160 — 166. De *instrumentis* operis rustici agit: primum *vomer* s. *vomis*, et *aratrum robustum; robur, aratri* vt τὸ μένος. Ap. Lucret. I, 881 fruges *robore quum saxi franguntur.* et II, 449 *Et validi silices et duri robora ferri.* tum *plaustra* bobus iuncta; vnde *voluentia* se, *tarda*, pro tardum, tarde, quae voluuntur, tracta a bubus, et aguntur tarde; forte ro-

Tribulaque, traheaeque, et iniquo pondere raſtri;
Virgea praeterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteae crates et myſtica vannus Iacchi.

164 *Tribulaeque* laudat Nonius Marcellus. Eſt ſane *tribula* et *tribulum* a τρίβολος. cf. *Anſſe de Villoiſon* V. C. ad Longum p. 220. *trahaeque* Medic. et al. *et* abeſt a Voſſ. pr. *raſtra* Goth. pr. *rutrum* et hic Iul. Sab. praeſcriptum habet; ſed ille, ex Probo ſuſpicor, omne inſtrumentum ruſticum enumerat. 165 *Caelei* Mentel. Gud. At eſt Κελεός. 166 *myſtica vallus* Romanus, vtrumque ſcriptura antiqua.

tis paruis iisque ſolidis, ſine radiis: tympana appellant: cf. Probus: cuiusmodi rotae etiamnum paſſim viſuntur, etiam in Lombardia. *Cereri* ſacra, quippe a qua omnino operis ruſtici ratio profecta (non vero, quod eorum vſus in *pompa Eleuſinia* praecipuus fuerit, vt inter inſtrumenta Orgica eſſent; in pompa enim Eleuſinia Ceres in thenſis, ἐπ' ὀχήματος, quadrigis candidis ducebatur. vid. Spanhem. ad Callim. Cer. 122); *Tribulum* fit *e tabula lapidibus aut ferro aſperata, quo* (quae) *impoſito auriga aut pondere grandi trahitur iumentis iunctis, vt discutiat e ſpica grana* Varro RR. I, 52, 1. Vſus eius adhuc inter Turcos (v. *Voyage de Paul Lucas fait dans la Grece* etc. T. I, pag. 182, vbi etiam forma expreſſa). *Trahea* ſ. traha, vehiculi genus ſine rotis; iungit cum tribulo etiam Colum. II, 21; vide de vtroque Scheff. de re vehic. II, 7. *raſtri* admodum magno pondere; puta dentibus ferreis; item, pergit poeta, reliqua *ſupellex*, quae ex *viminibus et materia ruſtica*, vt Varro ait I, 22, 1, adeoque *vili* ſit; *Celei* appellatur, Eleuſinii, cuius filius, Triptolemus, a Cerere, hoſpitio excepta, ſationem frugum acceperat; vid. Callim. Hymn. in Cer. 97 ſq. et Apollod. I, 5, 1. Referuntur autem ad illam ſupellectilem: *crates* et *vannus*, cuius vſus erat in *myſteriis* Eleuſiniis; portabatur enim in pompa Iacchi, quae certo Eleuſiniorum die ex Ceramico Eleuſinem ducebatur. cf. Meurſ. Eleu-

Omnia quae multo ante memor prouiſa repones;
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in ſiluis magna vi flexa domatur
In burim, et curui formam adcipit vlmus aratri;
Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo;

167 *praeuiſa* Leid. ſec. *reponas* Medic. Pierii; et alii ap. Burm. 168 *mouet* Rottend. pr. 169 *dometur* fragm. Moret. *inflexa* Parrhaſ. 171 *ab ſtirpe* Medic. a m. ſec. et al. *protenſus* Menag. pr. *praetentus* Moret. quart.

ſin. cap. 27. Ceterum Heſiodi locum ante oculos habebat Virgilius ex Ἔργ. 423 ſqq. Obſeruanda quoque in vſ. 160 variata formula transitus ad aliud rerum caput. *potuere* vſ. 161 aoriſti modo, poſſunt.

167. Ex Heſiod. Ἔργ. 457 τῶν πρόσθεν μελέτην ἐχέμεν, οἰκήϊα θέσθαι. *memor,* prouidus, vt ibid. v. 422 μεμνημένος, non omittens et obliuiſcens, cf. Colum. I, 8, 8. *prouiſa repones,* ornate pro, prouidebis. 168. Si ſatis magnam ex opere et re agreſti laudem conſequi cupis. *diuini ruris,* vt θεῖος, δῖος, *praeclarus;* ex more loquendi.

169—175. Principio (vid. ad v. 60) vlmus in *burim* inflectenda eſt, quod ſtatim in ipſis ſiluis fit, cum vlmus a ruſtico ita incuruatur, vt curua adoleſcat. *curuum aratrum* eſt nunc pars aratri, buris. De *vomere* ipſo nihil monet poeta; de quo diſertius Heſiodus agit v. 427 ſqq. conf. Plin. XVIII, 18, ſ. 48. Sed *burim* accuratius deſcripſit, quam in ipſis ſcriptoribus Rei Ruſticae factum legimus: praeter vnum enim Varronis locum I, 19, 2. *de bura fracta,* nulla alibi burae ſeu buris mentio facta conſtat; vt nec de dentali ac reliquis. Iam eſſe *burim* partem aratri poſticam, tignum illud incuruatum, cui et temo iunctus eſt et vomer ipſe, h. e. lignum ſeu ferrum roſtratum, aduncum, glebas eruens, non dubitatur. Fuit buris aliquando pro temonis tam-

Binae aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Caeditur et tilia ante iugo leuis, altaque fagus
Stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos;

172 *Bina auris* Moret. pr., probat Heinſ., reiicit Burm. *Bina* etiam Goth. pr. *aureis* Boecler. *dentilia* Moret. ſec. Copulam nuspiam adiici: *duplicique* miror; cum ſollenne hoc ſit librariis. 173 *talea* Gud., male, et aduerſante metro. *Editur et* Mentel. tert. 174 *Stiua quoque et currus* ed. Ven. *Stiuaque currus* Bodlei. Moleſta vtique copula in *Stiuaque*. Debebat eſſe *ſagus*, *ſtiua*, per appoſitionem, quae ſit ſtiua. Martinus non male emendandum

quam baſi ac fundo; poſtea ei inſerta eſt et iniuncta trabs ſeu pertica, quae pro temone eſſet: Ita huic buri, *a ſtirpe* in inferiore parte trunci, (vt Ge. II, 312 *non a ſtirpe valent* et *a ſtirpibus imis* Ge. II, 53. *de ſtirpe imo* Aen. XII, 208) temo, ἱστοβοεύς, pedum octo, tum aures *et* dentalia iunguntur et aptantur. *Aures* eſſe videntur prominentiae duae, ſiue affixi vtrimque aſſerculi aut ferramenta, quibus ſulcus latior efficitur, et lira ſeu porca altior. Hinc Palladius tit. I, 43, 1 *aratra aurita* memorat. *Aratra ſimplicia, vel, ſi plana regio permittit, aurita, quibus poſſint contra ſtationes humoris hiberni ſata celſiore ſulco attolli. Dentale* accipiebam cum aliis, duce Seruio, de ligno, quod vomerem recipit, cui vomer includitur; quippe cuius roſtrum terram proſcindens dictum eſt *dens* apud Colum. II, 4, 6, et inf. 262 *vomeris obtuſi dentem;* ſed, quomodo aut *duplici dorſo* aptari aut ipſum *duplici dorſo* eſſe poſſit, difficile dictu erat. Nunc meliora edoctus lubens in eam ſententiam concedo, vt *dentale* ſit ipſe vomeris dens, qui ſolum infringit: vti a Columella II, 2, 24 iuncta leguntur: vbi Celſus *cenſet exiguis vomeribus et dentalibus terram ſubigere. Duplex* autem eius *dorſum* ad duo crura vomeris referemus, quae Seruius *latus vtrumque* appellare videri debet. Mox *iugum* ac *ſtiua* ſ. manica (*Sterze*) conficienda eſſe dicitur, *quae currus imos a tergo torqueat,* h. aratrum ipſum,

Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum praecepta referre;
Ni refugis, tenuisque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti aequanda cylindro,

arbritratur *altaque fagus Stiuae quae c.* vti *iugo*, h. vt ex ea iugum fiat, *caeditur tilia*. Quod tamen *ſtiua caeditur* abſurde dictum videtur viro docto, mirari licet; non cogitabat, ſe in poeta verſari, cui dici poterat *Stiuaque* pro: et arbor, quae ſtiua ſit, Apud eundem vir doctus paullo poſt legebat *curſus;* non bene. Nam aratrum non *currit*; nec *curſum aratri* quisquam facile dixerit. Io. Schrader. transponit 174. 173. De ceteris vid. Notam. 175 *explorat* repoſuit Heinſ. e Medic. a m. pr. et aliis, vt et Goth. ſec. Sic quoque Pierii Rom. et Oblong., vt cum *caeditur* conueniat. Vulgo in editis et ſcriptis *exploret*. Eadem varietas in Anglicis MII. ap. Martin. 177 *cognoſcere cauſſas* Oblongus Pierii. 178 *cum primis* Medic. vterque et plerique vett., etiam apud Pierium.

rotis ſubnixum; quod Gallis peculiare fuiſſe et Seru. h. l. notat et Plin. XVIII, 48ſ p. 123, l. 23, modo Harduini interpolationem non admittas. Erat enim antiqua lectio: latiore cuſpide vomer: *Id non pridem inuentum in Rhaetia. Galliae duas addiderunt tali rotulas; quod genus vocant planarati* (plaumarati). *Robora* vero, h. materia, ſeu lignum, vnde haec conficiantur, *fumo durata* eſſe debent. conf. Heſiod. Ἔργ. 45. 629. *explorat* videtur exprimere naturam fumi, dum lente per minutas particulas ſeſe inſinuat, vt *iter, vias, tenebras explorare* dicimur. Poteſt tamen etiam dictum eſſe, vt poetis alias *probare*, vt de bonitate ligni inde conſtet; niſi enim firmum et probum ſit, exareſcens rimas aget. Nimis ſubtilis illa ratio, vt *explorare* dictum ſit pro exſudare, excoquere, expellere humorem tamquam lacrimas ac *ploratus*. Ceterum aduocant viri docti Heſiodi Ἔργ. 427 ſqq. Verum de hoc et aliis vide Excurſ. I ad h. l.

176. 177. Noua transitionis formula. 178. De *area*, ἀλωᾶ, veterum cogitandum eſt: qui erat locus in ipſo agro patens et editus, (Varroni eſt *ſublimior;* et area *extumida*), qua ventus per-

Et vertenda manu, et creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbae, neu puluere victa fatiſcat;

Alii *cum primum*, quod vulgare eſſet, *quam primum*, *tum primum*. v. Gell. XVII, 2. Etiam *eſt* ab aliis interiicitur. 179 *verrenda* ed. Mediol. Sed fodienda eſt terra et comminuendae glebae, vt Cato c. 91. *Euertenda* Rottend. ſec.

ſtare poſſet, ſolidus ac complanatus, quo frumentum ex agro congeſtum ſtatim terebatur et ventilabatur; tum purgatum corbe in horrea deportabatur. v. Varro de R. R. I, 51; non enim, vt apud nos, tritura in horreo inſtituebatur. Scilicet anni tempus, quo hoc faciebant, ſiccum et nullis pluuiis obnoxium, quale in iſtis regionibus eſſe ſolet, nullum tectum locum, vt apud nos, requirit: in iis tamen partibus, in quibus caelum inconſtantius eſſet, aut nubilaria vicina habebantur: v. Varro I, 13, 5, aut in horreo perticis exterebantur grana per hiemem. v. Colum. II, 21, 4. Modum conficiendi aream eundem fere cum noſtro tradit praeter Varron. I, 51. Cato de R. R. 91 et 129. cf. Colum. II, 20. Pallad. I, tit. 36. VII, tit. 1. Geopon. II, 26. vid. ad Tibull. I, 5, 21. *Operoſius* aream inſtruere Virgilium ait Plin. XVIII, 29. ſ. 76. conf. Dickſon. T. II, p. 383 ſq. c. 40. Pro *cylindro rotundum lapidem vel columnae fragmentum* memorat Palladius. Eundem vſum praeſtabat *pauicula*, inſtrumentum terrae pauiendae et ſolidandae aptum. Imitatur hunc locum Columella X, 318 ſqq., et reſpexit Plin. XVIII, 29, ſ. 71.

180—186. Obſerua, quanto cum ornatu et copia haec dicta ſint: alioqui mures, talpae, bufones aliaque reptilia, item curculiones et formicae, nocent frumento. *neu puluere victa fatiſcat*. Rem illuſtrat Varro, I, 51, quem ante oculos habuit: aream ait oportere eſſe *ſolida terra pauitam, maxime ſi eſt argilla, ne, aeſtu paeminoſa*, (vox ſeu antiquata ſeu corrupta, ſi ea ſqualida αὐχμηρὰ, fuerit) *in rimis eius grana obliteſcant, et recipiant* (illae) *aquam et oſtia aperiant muribus atque formicis.*

Tum variae inludant pestes: saepe exiguus mus
Sub terris posuitque domos atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpae;
Inuentusque cauis bufo, et quae plurima terrae

181 *illudant* Heins. post Pierium e melioribus firmauit; emendauerat iam Nauger. in Ald. sec. Sic et Goth. sec. *illudunt* alii et Ald. pr., quam sequuntur plerique. *Cum variae illudunt* Ven. *Nam variae illudunt* legebat Reiskius. Clausulam versus miram gratiam habere, iam Quinctil. VIII, 3, 20 censuit: *at Virgilii miramur illud: saepe exiguus mus* et sqq. Recte, modo ne artis summam in hoc quaeras. 182 *domus* Pierii Longobard. Moret. sec. et Goth. sec. 183 *oculos capti* elegantius laudat Nonius Marcellus. Idem *fouere* habet: III, 420 coluber *fouit humum*. IV, 43 *Sub terra fouere larem*. Est tamen nil nisi librarii lapsus.

Fatiscere proprie dicitur, quicquid viribus fractis deficit, ita vt soluatur, dissolutum dilabatur, proruat. Sic ap. Valer. Fl. VII, 598 *ille fatiscens in caput proruit*, et IV, 48 *Icta fatiscit aquis donec domus*. Inde Aen. I, 123 *naues rimis fatiscunt*, h. e. soluuntur, ita vt rimae fiant; ab hoc Aeneidis loco duxere viri docti notionem verbi, esse illud, *rimas agere, hiscere*. At nec recte fit illud, nec locum habet, nam si terra in puluerem soluitur, non dehiscit. Respondet vox τῷ *solidanda*, ne solum *puluere fatiscat*, soluatur, in puluerem attenuetur. Sic Ge. II, 249 *haud vnquam manibus iactata fatiscit*, in grumas soluitur. Aen. IX, 809 *saxis solida aera fatiscunt*, repetitis ictibus galea soluitur, rumpitur, perforatur. Apud Lucret. III, 459 *aeuo fessa fatisci* dicuntur, vetustate labefactari, solui, dilabi. *victa* ornatus caussa adiectum, nihil amplius. *Tum variae illudant pestes*, h. varia animalcula nociua inuadant, clam subeant, quod eleganter *illudere* dicitur, quia clam, et quasi per fraudem et insidias faciunt, hacque ratione eludunt operam et curam agricolae. *exiguus mus*, non de certo genere, sed est epitheton ornans. *posuit*, ponere solet. 184 *quae*

Monſtra ferunt; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectae.
Contemplator item, quum ſe nux plurima ſiluis
Induet in florem, et ramos curuabit olentis:
Si ſuperant fetus, pariter frumenta ſequentur,

185 *que* poſt *populat* exulat a Mediceo Pierii; nec male. *populantque* Moret. pr. et Parrhaſ. *gurgulio* ſcribitur in multis, item *curgulio*. 186 *metuensque inopi* laudat Schol. Horat. Cruquianus Sat. I, 1. 187 *Contempletur* Rottend. a m. pr. 188 *Induit* et *curuauit* Rufinian. de Schematis Lexios pag. 34. *Induit* Gud. *curuauit* Medic. *curabit* Ven. 189 *ſequuntur* Goth. pr.

plurima, qualia multa, οἷά τε πολλά. 185. *populat ingentem farris aceruum* expreſſit Columella II, 20, vbi de amurca, qua aream conſpergere ſolebant veteres, *nam ea res a populatione murium formicarumque frumenta defendit.* conf. Prudent. in Symm. I, 1052.

187 — 192. Ornatus locus. Vt de futuro anni prouentu iudicari poſſit, obſeruandum eſſe dicit, an nux *amygdala*, quae primo vere floret, abundet multo flore; ita enim magnam fertilitatem anni fore; ſin pro flore arbor foliis luxurietur, meſſem fore malignam. Ad *amygdalam* referendum eſſe, ex Theophylacto Problem. nat. (c. 16) et Philone de Vita Moſ. (III, p. 163, T. II ed. Mang.) apud Cerdam apparet; eſt enim *nux* generis nomen. Aemulatur autem Maro Aratum, qui in Prognoſt. 314 ſqq. ſigna arationis faciendae a lentiſco et ilice (σχῖνος et πρῖνος) petierat. Ab eodem formulam nouam praecipiendi petiit: *contemplator; φράζεο, σκέπτεο, τεκμαίρου.* Etiam Nicander, vt Ther. 396. 438. *nux induet ſe in florem*, vt Aen. VII, 20 *quos — Induerat Circe in vultus atque ora ferarum.* Vſitatius eſſet, *induit ſe flore*, vt ſaepius apud Auctores R. R., v. c. Columell. IV, 24, §. 12 *induunt ſe vuis n.* vites, h. veſtiunt ſe; et inf. Georg. IV, 142 *Quotque in*

Magnaque cum magno veniet tritura calore;
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra:
Nequidquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

191 *luxuries* Voſſ. ita *vmbra* foret caſus ſextus. *luxuriae* Rom. Pierii. *luxuris* Parrhaſ. et Hulſ. in ed. Cuningham., qui eſt Regius Burm., atque ſic in eadem edit. expreſſum eſt. *luxurians* coni. Heinſii. *exſuperat* duo apud Martin., vitioſe. *exuberet* Pierii Mediceus. 192 *pinguis palea* Heinſ. e Medic. et aliis; etiam Romano et Medic. Pierii, tum Seru. *pingues palea* Mentel. pr. et Goth. ſec. *pingueis* vel *pinguis paleae* vulgo editum. *palea pinguis* Moret. pr. *terit* Romanus.

flore nouo pomis ſe fertilis arbos Induerat. *nux plurima* vel nux, quae multa eſt in ſiluis, h. quibus ſiluae abundant, v. h. l. Burm., vel vt ſit, quando nux *plurimum*, h. cum maxime, ſe induit: Georg. II, 166 Italia *auro plurima fluxit;* atque hoc poeta dignius. *Fetus* nunc flores ſunt, mox in nuces, fetus arboris, abituri. Exquiſite dicta ſunt: *ſi ſuperant*, ſi eorum maior copia eſt: et pro altero, etiam frumenti maior erit copia: *pariter frumenta ſequentur.* De *tritura* vid. ad vſ. 178. Nunc dicta eſt pro meſſe. *vmbra* eſt arbor ipſa vmbroſa, frondoſa. *Area teret culmos*, poetica ratione non infrequente pro, culmi terentur in area, inf. 298. v. ad Tibull. I, 5, 22 et Cerda ad h. l. Reliqua ſic iungere praeſtat: *Area nequicquam teret culmos*, vtpote *pingues*, abundantes, *palea*, non granis. Poteſt enim etiam iungi: *area teret culmos nequicquam*, fruſtra, inutiliter, *pingues*, cum non granis ſint pingues, ſed *palea*.

193. *Semina* leguminum intellige, nam paullo poſt: *ſiliquis fallacibus;* quas, quod Hallerus cenſebat, pro gluma ſeu folliculo dici poſſe haud arbitror, et confirmat Plinius XVIII, 17 (45) et Colum. II, 10, 11. III, 10, 18, qui diſerte Virgilium de faba loqui affirmant. cf. Pallad. XII, tit. 1. Geopon. II, 35, 2 add. c. 18, 1 et ſ. 12 item c. 41. Etſi verum eſt, in

Et nitro prius et nigra perfundere amurca:
Grandior vt fetus ſiliquis fallacibus eſſet;
Et, quamuis igni exiguo, properata maderent.
Vidi lecta diu et multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis

194 *praefundere* Ven. *amurga* ſcribit Medic. cum al. Vſſ. 195. 196 leguntur ap. Columellam II, 10, 11, vbi e cod. receptum nunc *maderet*. 196 *igne* Mentel. *Et — tamen.* Expectabam in aliquo libro iri inuentum: *At, q.*, quod nunc repoſuit Brunck. et Wakef. Sequebar enim alteram interpunctionem, vt iuncta eſſent: *Et, quamuis — maderent, Vidi lecta — degenerare tamen.* Ita fraudem fecerat iunctura: *quamuis* ſequente *tamen.* Catroeus et alii huius verſus fine maiorem ponunt στιγμήν; vt adeo iungatur: *vt eſſet* et *vt maderent.* poteſt auctoritas peti e Colum. II, 10. 11. et in hoc nunc acquieſco, meliora edoctus. Antea enim in h. l. haerebam, quia vſ. 196 ad ſemina ſerenda referebam cum aliis. At ſi monitus fueris, eum verſum de leguminibus e ſemine natis agere, ſtatim apparet, id agi, quod ap. Pallad. XII, 1 eſt: *Graeci aſſerunt, fabae ſemina — nitrata, aqua reſperſa, cocturam non habere difficilem.* 197 *Vidi ego* laudat Colum. II, 9, 12, ſed altero loco, III, 10, 8, abeſt. Vtrobique Vſſ. 197—200 adſcripti ſunt. *laeta* Zulich. *et* abeſt Moret. *expectata* idem cum Leid. et

aliarum quoque frugum ſeminibus hoc idem tentatum eſſe, v. c. in tritico Plin. XVIII, 73, amygdalis v. Pallad. II, 15, §. 7. *Medicare* eſt inficere, macerare alienis ſuccis. 196. Non, vt olim cum aliis, etiam Dickſon To. II, p. 45, ſtatueram, ad *ſemina* hoc ſpectat, vt aqua ad ignem modicum coqui, h. e. humectari et molliri, a nonnullis fabas ſerendas dicat, vt eo citius in agro progerminent; ſed de leguminibus e ſemine natis: humectari ſemina ſerenda ait, vt legumina aliquando eo faciliorem coctionem habeant, citius coquantur. *Siliquae fallaces*, quia ſaepe, folliculi cum inanes ſunt, maiores videntur, vt Seruius etiam expoſuit. 196. et, *vt properata maderent*, *propere aqua* feruente *maderent* mollita, mollirentur, citius coquerentur, *igni quantumuis modico.* *ſpectata*, dum leguntur, ex-

Maxuma quaeque manu legeret; ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri
Non aliter, quam qui aduerſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in praeceps prono rapit alueus amni.

Voſſ. *Vidi lecta manu* Mead. ap. Martin., non male. Duplex eſt interpungendi ratio: *Vidi lecta diu, et* et altera poſt *Vidi lecta, diu et m.* 199 *manus* Medic. a m. pr. *legerent* Parrhaſ. a m. pr. 200 *ſublata* Moret. fragm., et Boecler, vt etiam variatur Aen. II, 169. Pro *ac* legitur *hac*, *et.* pro *ruere* Wakef. *fluere*, idque ſe fidenter repoſuiſſe ait in ipſo carmine, quod factum nolis. Nondum vidi qui diceret, *In peius fluere.* At labimur, ruimus, in procliue, in praeceps, in malum. Verſus iterum legitur Aen. II, 169. 201 *qui ex aduerſo* Leid. ſec. 202 *ſubicit* Seru. quod captat et pro vero habet Wakef. ad Lucret. VI, 719. *ſubiit* Mentel. *remigio* Leid. pr. 203 *trahit* Romanus. v. Burm. *in prono praeceps* legi teſtatur Pierius; et ſic eſt in Rom. *amne* vulgo ante Heinſ.

plorata. 199. Grandiſſima ſemina legere noſtri poetae auctoritate iubet Columell. II, 9, §. 11. 12. conf. Varro I, 52, 1 *Quae ſeges grandiſſima atque optima fuerit, ſeorſum in aream ſecerni oportet ſpicas, vt ſemen optimum habeas.* conf. Geopon. II, 16. *vis humana*, hominum opera, h. homines; habuit in animo Lucret. V, 207. 208 *Quod ſupereſt arui, tamen id Natura ſua vi Sentibus obducat, ni vis humana reſiſtat.* 200. Aen. II, 169 *Ex illo fluere et retro ſublapſa referri Res Danaum.* 203. *Atque* iam Gell. X, 29 et Seru. interpretati ſunt, *ſtatim.* conf. Burm. Et eſt haud dubie ea antiqua loquendi ratio. Sic in XII tabb. *Si in ius vocat; atque eat*, vbi v. Intpp. Niſi tamen auctoritati parendum putes: ita facere neceſſe non duco, modo ſuppleas: *Non aliter, quam is retro ſublapſus refertur*, qui nauigium agit, — *atque illum in praeceps prono rapit alueus amni.* aut, ſi magis etiam ſubtilia

Praeterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Haedorumque dies ſeruandi et lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventoſa per aequora vectis
Pontus et oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas,

204 *tam ſint* vnus Moret. 205 *dies ſignandi* Schol. Horat. Carm. III, 1 laudat. vid. Burm. 207 *oſtriferae* fragm. Moret. Rariorem formam ὁ Ἄβυδος ſequutus eſſe videtur poeta; neſcio qua auctoritate. *fontes* pro *fauces* vitioſe Ven. 208 *die*, vulgo editum, Medic. a m. pr. cum ceteris codd. agnoſcit, et Priſcianus, Donatus, Probus. Contra Chariſius *dii* ſcriptum fuiſſe contendit;

captes: *non aliter quam* lembus *refertur, ſi is, qui aduerſo vix flumine* eum *remigiis ſubigit, brachia forte remiſit atque illum* lembum *in praeceps rapit alueus prono alueo.* Malo ſequi ſimpliciora ap. antiquos interpretes.

204. Agricolis ſiderum ortus et occaſus, non minus ſunt ſeruandi quam nauigantibus; v. Colum. XI, 7, 31. Hoc ornat: iis, qui in Pontum et Helleſpontum nauigant. *tentare* eſt adire. Ge. III, 8 *tentanda via eſt* etc., quamquam proprie ad iter ignotum et periculoſum referri debuit. Maluit memorare redeuntes in patriam, quam iter longinquum facientes: *in patriam vectis,* redeuntibus ex Ponto Euxino per Helleſpontum in mare Aegaeum. *Abydus* oſtreis nobilis. v. Fulu. Vrſinus et Cerda; etiam noſtra aetate: v. Guys (*Voyage litteraire de la Grece* T. II, p. 238). Ex ſideribus vero poetico more ſigillatim aliquot ſeptemtrionalia enumerat, quorum cum ortu procellae ingruunt. Ceterum Plinius ad h. l. reſpexit libr. XVIII, ſect. 56 et omnem, qui ſequitur, locum de temporum obſeruatione accurate ante Maronem tractauerat Varro R. R. I, 27 — 37. quem omnino ad manus habeas in Marone legendo.

208. Ab aequinoctio autumnali vsque ad brumam, ſolſtitium brumale, hordei

Et medium luci atque vmbris iam diuidit orbem:
Exercete, viri, tauros; ſerite hordea campis
Vsque ſub extremum brumae intractabilis imbrem;

ſcilicet *diei* contracte modo *die* modo *dii* pronuntiatum eſt. At Gellius N. A. IX, 14 iis credere ſe ait, qui *dies* in ipſo Virgilii apographo lectum fuiſſe traderent; cum antiqui eodem modo ſecundum caſum extulerint. vid. h. l. Heinſ. In Romano ap. Pierium *diei* ſcriptum erat, in reliquis *die*. *fecerat* Zulich. *cum* ed. Mediol. 209 *diuidit* Heinſ. e melioribus; *diuidet* intulerat Naugerius Ald. tert. 210 Seruius: *hordea* vſurpatiue ait; — *ſane reprehenſus Virgilius dicitur a Bauio et Maeuio hoc verſu:* Hordea qui dixit, ſupereſt, vt tritica dicat.

ſationem eſſe ait. Pulcritudo loci, ex forma ſigni, *librae*, petita, obuia, quam multi imitando aſſequi ſtuduerunt, inprimis Lucan. IV, 58. 59. VIII, 467. 469. Colum. X, 42 *Cum paribus Titan orbem librauerit horis.* Horae autem *pares*, quia dies tam aeſtiuus quam hibernus duodecim horis, ſed longioris modo, modo breuioris ſpatii, abſoluebatur, adeoque horae, vti etiamnum in Italia, pro dierum ſpatiis erant impares. *ſomnus* pro nocte. *Libra*, h. ſol in libra, *diuidit orbem*, h. caelum, *medium luci atque vmbris*, h. inter diem et noctem diuidit, in linea aequinoctiali conſtitutus, dum nec verſus arcticum neque ad antarcticum polum proceſſit; neque adeo alterutri parti longiores dies noctesue attulit. *bruma intractabilis*, dura, aſpera, vt alias *indomita*, quae vix vinci, ſuperari, tolerari poteſt. Sic melius, quam vt ſit, in qua propter frigoris rigorem nulla res tractari, agi, poteſt; ita Iuſtinus XXIV, 4, 4 *loca frigore intractabilia* dixit. *extremum imbrem* noli vrgere; eſt dictum pro, *vsque ad brumam;* ſolſtitium brumale. Extrema ea anni eſt pars, itaque adiectum epitheton *extrema bruma* hoc translatum ad *imbrem:* in quo eſt cogitandum de caelo Italiae, in quo hiemale tempus magna ſui parte pluuium eſt; adeoque pro-

Nec non et lini segetem et Cereale papauer
Tempus humo tegere; et iamdudum incumbere aratris:

213 *rastris* in Romano et multis ap. Heinf. et Pierium et in vtroque Goth. Sic quoque quatuor apud Martinum, qui ita exprimi curauit cum Brunckio et Wakefield ex ed. ant. et placere possunt *rastri*, quia de *lini* et *papaueris* satione agitur iam facta, cui succedit sarritio: at aratio praecesserat. Insolentius sic dictum videri posset *incumbere rastris:* liceret tamen cogitare de *rastris iniquo pondere:* v. 164. Sed versus sequens declarat satis, poetam praeceptum de aratione tempestiue facienda summatim iterare maluisse: eadem autem nec minus ager lino conserendus indiget. *rutris* Mentel. a m. pr. *humo est tegere* Zulich. *et dudum* idem cum Moret.

vsque ad brumale frigus, dici potest, vsque ad brumales imbres. Ita non peccat Maro in praeceptum agricolarum ap. Plinium XVIII, s. 56 *Inter omnes autem conuenit, circa brumam serendum non esse*. de quo cf. Dickson T. II, p. 175 sq. Colum. II, 9 et al. Varro I, 34. Plin. XVIII, 10, §. 1. 24, s. 56 inpr. Geopon. II, 14 hinc messis nec minus maturior. Si versus in poeta alius regionis ac caeli occurreret, posset sane sic accipi, vt bruma omnino sit tempus hibernum, cuius pars prior pluuiosa sit, quam nix et glacies, tamquam altera pars exciperet; esse adeo hordeum serendum vsque ad extremos imbres ante frigus ingruens. Verum scriptores laudati brumam, solstitium hiemale, diserte memorant. De *hordeo* post aequinoctium serendó expresse monent Geopon. II, 14, 3. Plin. Colum. l. c. De *lino* v. 212 diuersa idem Plinius, etiam de Transpadanis, tradit XVIII, 56. Decembri mense linum serere iubet Columella II, 10, 17. *papauer Cereale,* quia Cereris ornamentum symbolicum esse solet, in signis et apud poetas. *incumbere aratris:* omnino mature arandum esse praecipit, etsi etiam ad lini et papaueris sationem terra aratur. *nubila pendent*, eleganter e natura rei, nubibus nondum in imbres solutis. Laudat versum Colum. II, 8, 3.

Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio; tum te quoque, Medica, putres

215 *ſatio eſt* Seneca epiſt. 86 et Parrhaſ. *cum te* idem et Toll. *tunc te* Seneca ibid.

215—218. Vere ſeritur faba, ſ. legumina, medica et milium. *Medica,* herba a Medis aduecta per bella Perſarum Graecis illata, pabuli genus praeſtantiſſimi v. Plin. XVIII, 43. Strabo lib. XI, p. 796 C.; noſtrum *Luzerne.* v. Millers *Gardener's Dictionary* h. v. et auctores botanices, inprimis Hallerum de plantis pabularib. p. II, T. I. Nou. Comment. Soc. Gotting. Eſt idem ὠκύθοον τριπέτηλον apud Callimach. in Dian. 165, vbi cf. Spanh. Eius laus et cura ap. Colum. II, 11, §. 2. *Fabae,* cuius diuerſum a noſtra faba genus, et rotundum ac paruum legumen veteribus in vſu erat. vid. Indic. Scriptt. R. R.; non idem omnibus ſerendi tempus, inprimis ſi Columellam lib. II, c. 10, §. 9 compares. Verum Plinius: *Virgilius eam per ver ſeri iubet, Circumpadanae Italiae ritu,* XVIII, 12, 30, pag. 115. Sed quam varie, quam copioſe, extulit ſingula haec poeta! *putres* ſulci, fractis et comminutis crebra aratione, ſtercoratione et frigoris penetrabili vi glebis. v. Ge. II, 204 et al. Colum. II, 11, 3 *Locum, in quo Medicam proximo vere ſaturus es, proſcindito circa Calendas Octobris, et eum tota hieme putreſcere ſinito. Milium* non vere modo, ſed et aeſtate (hoc iam Heſiodi aetate, quem vid. in Clipeo 398. 399) et hieme ſerebatur; vnde calumnia Senecae Epiſt. LXXXVI, de qua vid. Cerda et Martinus. Vere tamen commodiſſima ſatio v. Colum. II, 9, 18. XI, 2, 33. Pallad. IV, tit. 3. Geopon. II, 38. *milio venit annua cura* poetica copia dictum quidem pro, milium ſeritur. v. Colum. II, 9 extr. Plin. XVIII, 26, ſect. 66 extr.; ſed cum reſpectu medicae, quae ex vno ſatu denis (nam apud Plinium l. l. corrupte *tricenis* legitur) annis durat.

Adcipiunt ſulci, et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, et aduerſo cedens Canis occidit aſtro.

216 *Accipiant* Menag. et ed. Ven. *Accipient* Parrhaſ. 217 *dum* Menag. pr. 218 Disputationes de h. l. vide ap. Heinſium: tam parum expeditas et explicitas, vt non eruditior ſed incertior hinc discedas. Vulgata lectio erat *aduerſo:* conueniunt in hac Medic. et Romanus, diuerſarum alias ſectarum duces, cum iisdem alii. Repoſuit *auerſo* Heinſ. Gudianum, Mentel. vtrumque, fragmentum Voſſ. et Seruium ſequutus: ſic et Goth. ſec., et *auerſo incedens* Medic. Pierii. Cum tamen perpetua in his vocibus ſit ſcripturae varietas: ex ipſa lectione, vtrinque bonis codd. munita, etſi *aduerſo* vel ſic maiorem auctoritatem codicum habet, confici controuerſia nequit. Atqui ad ſenſum nec minus vtraque lectio ſatis conuenit. Si *auerſo aſtro* retinere malis, iuſtas habes cauſſas: quod

217. 218. *Vere — quum.* Ineunte vere, ſole in Taurum ingreſſo. Ad tempora deſignanda poetae amant ſiderum motum commemorare, quoniam ea ratio poeticum ornatum admittit. *Taurus* eſt ſignum verni temporis; eum Sol illo tempore adibat IV Kal. Maias. conſ. Petau. Auctar. Op. de doctr. temp. VII, 3. *Candidus,* quatenus ſidera fulgentia *candida* dicuntur, *auratis cornibus,* rutilantibus propter lucidiſſimas in fronte ſtellas, *aperit annum,* cum anni tempus id, quo tellus reſoluta flores herbasque effundit, tum incipiat; ſed quam ſuauiter! Emergere ſidus Tauri et adſcendere caelum tum videri poteſt; cornibus itaque et capite quaſi nixus viam ſibi facit, qua ſpecie in aſteriſmis et tabulis Orbis caeleſtis exhiberi ſolet, et multo magis olim exhibitus fuit: vide Farneſiam tabulam apud Gorium Theſ. Gemmar. ant. T. III, item apud Spencium *Polymet.* tab. XXIV. Seruius hic nimium argute. *Canis* vero, Sirius, tum occidit heliace, h. occultatur, conſpici amplius non poteſt, ſole nimium vicino; *cedit aduerſo aſtro* ſimpliciſſimum eſt accipere poetica ratione de Cane occidente, eoque ipſo fugienti ſimili inprimis cum retro cedere videatur

At si triticeam in messem robustaque farra

omnino *fugae* accommodata vox *auersus*, nam qui fugit, non adversus, sed auersus cedit; recte modo verborum iuncturam instituas; iungenda enim sunt, *Canis auerso astro cedens*, h. e. canis auersus cedens, non vt *auerso astro* sit, Tauro. Accedit quod Canis pedibus et cauda prius occidit quam humeris ac fronte: vt bene Pfaff monuit de ortu et occasu sider. p. 60. Si *auerso* tueris, tum *cedens astro auerso Canis* aut intelligi potest, cedens *soli* ex auerso posito, vt apud Columellam X, 54 *Solis et aduersos metuent Atlantides ortus*; aut cedens *Tauro*, astro sibi ex auerso posito; haec lectio et interpretatio, more et vsu poetico firmata, praeferenda videri potest propterea, quia secundum astrorum picturas veteres, vt in Farnesia tabula, quas poetae sequi fere solent (v. inf. Not. ad IV, 233) cani *aduersus Taurus*, sedet. Iam autem ex poetae mente, si penitius consideres, vis praecipua phantasmatis in Tauri capite minaci posita esse videtur, itaque *astro aduerso*, casu tertio, vt cedat Canis Tauro sibi aduerso, nunc praetuli: inprimis, quia sic maior codicum auctoritas ius suum in iudicio critico faciendo seruat. 219 *triticea* Goth. sec. a m. sec. *in* abest a Moret. sec. *in mensem* Gud.

occidendo; nam in sphaera sedet, aduersam habens Tauri frontem. Ergo *cedit Tauro minaci, instanti cornubus:* casu tertio; quod ex tabulae astronomicae adspectu facile percipies. Alias iunctura fieri possit non vno modo, vt sit Canis ipse astro aduerso cedens: casu sexto. Possit et astrum aduersum esse Sol, a quo occultatur Canis. Quae pro altera lectione *Auerso astro* dici possunt, in Var. lect. attuli. Argutias interpretum v. ap. Heinsium, Martinum, Speneium p. 174. Rem expedit Colum. XI, 2,

§. 36 *XV Cal. Maias sol in Taurum transitum facit — Pridie Cal. Maias Canis se vespere celat.*

219—224. Tritici et farris satio non fit nisi post matutinum occasum cosmicum Pleiadum, et post ortum heliacum Coronae, h. mense Octobri. 219. *Triticum* veterum diuersi a nostro generis fuisse, inde colligit Martinus, quod v. 202 et apud Varr. de R. R. I, 48, 1 *arista* h. acus tenuis e gluma prominens ei tribuitur. Verum sunt omnino plures, quas vocant species, vt post Dodonaeum ac Manettum

Exercebis humum, solisque instabis aristis:
Ante tibi Eoae Atlantides abscondantur,

220 *solidisque* non malam Waddelii (Animadu. Crit. pag. 7) coniecturam memorat Burmannus. 221 *abscondentur* Gud.

docuit Hallerus, de Cerealibus: Nou. Comment. To. V. *Far* (nobis *Dünkel*) *robustum*, siue cuius praestantia e pondere censetur, vt apud Colum. II, 6, 1 tritici genus, *robur* dictum, *quoniam et pondere et nitore praestet*, siue, et hoc verius, quod aeris, ventorum pluuiarumque ac frigoris iniuriam melius, quam alia frumenti genera, ferre possit; in quam sententiam apud Theophrast. de Caussis plant. IV, 6 toto capite πυρὸς ἢ κριθὴ inter τὰ ἰσχυρότατα referuntur. 220. *solis instabis aristis*, frumenti solius, tritici et farris, curam et rationem habebis. 221. Pleiades seu Vergiliae, *Atlantis* filiae, *abscondantur Eoae*, matutinae, h. occidunt matutino tempore, mane submerguntur in occidentali parte, dum sol interea ab oriente emergit. *Absconduntur autem*, ita laudatis verbis poetae nostri interpretationem subiungit Columella II, 8, 1 *altero et trigesimo die post auctumnale aequinoctium, quod fere conficitur nono Cal. Octobris: propter quod intelligi debet tritici satio dierum sex et quadraginta ab occasu Vergiliarum, qui fit a. d. IX Calend. Nouembr. ad brumae tempora.* Columellae sementem etiam citra Cal. Octobr. fieri placet. Sed v. loc. Idem lib. XI, 2, 77 *XIII et XII Cal. Nouemb. solis exortu Vergiliae incipiunt occidere; tempestatem significat — V Cal. Nouembr. Vergiliae occidunt.* Plin. XVIII, 56 (24) *Virgilius triticum et far a Vergiliarum occasu seri iubet: hordeum inter aequinoctium auctumni et brumam; viciam vero, faseolum et lentem, Boote occidente.* Sed idem diuersa fere agricolarum hac in re esse instituta deinceps exponit. Respexisse autem noster Hesiodum putatur in notis versibus Ἔργ. 383. 615. Omnino tenendum, Graecos

Gnosiaque ardentis decedat stella Coronae,

222 Alii *Cnosia* scribunt, variatione sollenni. *discedat* Ven. *descendat* Mead. vnus. *succedat* coniiciebat Reiskius. Io. Schrader. *procedat* h. oriatur, vt tollatur dubitatio de h. l. Scilicet, aut in verbis aut in iudicio Virgilii vitium esse necesse est. Est autem in iudicio; et errat Maro. vid. Not.

a Pleiadum ortu, medio Maio, aestatem ac messem, ab occasu hiemem cum aratione ac semente duxisse. Loc. class. Arat. Phaen. 264 sqq., vbi Schol. p. 35 ed. Oxon. recentius Scholion, et pag. 36 antiquius videndum. conf. Plin. XVIII, 29. Theophr. de Causs. Plant. III, 28. Schol. Aeschyli Prometh. 457. Ex artis praeceptis de re disputat Petau. Auctar. Operis de Doctrina Temp. II, 9. conf. inf. ad Georg. IV, 231 sqq. Add. Bayer. in Comment. Petropol. To. V, p. 391. Spectat huc b. Afric. 47 *Vergiliarum signo confecto.* vbi cf. Morum. 222 *Gnosia stella Coronae ardentis* est sidus Coronae, nouem stellarum, a corona Ariadnes, quam Bacchus caelo affixit, appellatum; erat autem Ariadne Minois, regis Cretae, filia, in qua *Gnosus* vrbs. v. Arat. Phaenom. 71 et ibi Grot. ad imag. p. 33 sq. *Ardet stella*, dum lucet, fulget; *stella* Coronae memoratur, aut quia inter ceteras huius sideris stellas vna est luculentissima omniumque prima conspicitur; aut *stella* h. l. pro sidere. Si *stella decedere* dicitur, id nihil aliud, quam occidere aut occultari, est. Ad hanc tamen anni partem, m. Octobrem, non occasum sideris huius pertinere, sed ortum, docent astronomi, et qui inde sua petiere: Hygin. Astron. 5 *Haec Cancro et Leone exoriente occidit, exoritur cum Scorpio Nonis Octobris.* Columella XI, 2, 51 *IV Non. Iul. Corona occidit mane;* et §. 73 *III Non. Oct. Corona incipit exoriri — VIII Id. Octob. Coronae clara stella exoritur — III et pridie Idus Octob. Corona tota mane exoritur.* conf. Plin. XVIII, 74 pr. Hanc difficultatem, nihil enim codices variant, ita post Ser-

Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
Inuitae properes anni ſpem credere terrae.
Multi ante occaſum Maiae coepere: ſed illos

223 *quamquam* Moret. ſec. *properis* Gud. 224 *caedere* Medic. vid. Burm.

vium viri docti tollunt, vt ſtellam oriri et emergere heliace non aliter dicant, quam vt recedat a ſole, *decedat*, quo videri iam non poſſit: vt adeo *decedere* h. l. ortum deſignet. At hoc fit inuito ſermonis genio. Nam perpetuo vſu loquendi ſidus, quod oritur, *ſubire, ſuccedere*, vti *aſcendere, emergere*, dicitur: non vero *decedere*. Poterat commentarii loco eſſe Columellae imitatio lib. X, 52 *Expectetur hiems, dum Bacchi Gnoſius ardor Aequore caeruleo celetur, vertice mundi* (h. vertigine et circumactione caeli), *Solis et aduerſos metuant Atlantides ortus*: quo quidem loco pro *celetur* legitur *celeretur, curuetur*; nullus tamen dubito *celetur* ibi eſſe veram lectionem ex Virgilii imitatione profectam, Virgilium autem in erroneum calculum incidiſſe, dum Democriteam rationem ſequebatur, quam ſeruauit Geoponicorum auctor ex Didymo lib. II, 14 Δημόκριτος δὲ Φυσικήν τινα παρατήρησιν παραδιδοὺς, περὶ τὴν τοῦ ΣτεΦάνου μάλιστα δύσιν σπείρειν συμβουλεύει· — ἄρχεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἡ τοῦ ΣτεΦάνου δύσις ἐν τοῖς κατὰ Φοινίκην τόποις τῇ πρὸ ἑπτὰ καλανδῶν Δεκεμβρίων etc. Dubitari igitur nequit, quod dixi, e mente Virgilii occidere Coronam ſub exitum Nouembris et praecipi ſub iſtud tempus tritici ſationem. 23. 24. Ornatiſſimi verſus! *inuitae* terrae, quandoquidem aratione ſubigenda eſt.

225. *ante occaſum Maiae*, h. Pleiadum, e quibus vna Maia eſt. Ad rem Xenoph. Oeconom. c. XVII, 2. Columella XI, 2, 80 *Vetus eſt agricolarum prouerbium, Maturam ſationem ſaepe decipere ſolere, ſeram*

Exſpectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si vero viciamque ſeres vilemque faſelum,
Nec Peluſiacae curam adſpernabere lentis:
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes;
Incipe, et ad medias ſementem extende pruinas.

226 *ariſtis* Heinſ. e Medic. fragm. Voſſ. Moret. pr. et vet. Grammaticis: vt iam Pierius ex Rom. et aliis notarat. *ariſtis* etiam Goth. ſec. habet. Vulgata lectio erat *auenis*; quod proprie hac in re dicitur; et quod poſt Pierium praetulit Cuningham. Videtur tamen procliuior error fuiſſe, vt ad *auenis* aliquis deflecteret, quam vice verſa. *aceruis* Arundel. et Cantabr. Vide hic Martinum. *eluxit* Voſſ. *deluſit* Parrhaſ. *illuſit* Rom. 227 Alii *phaſelum*, *phaſillum*, *faſellum vitiamque*. 229 *Aut* Goth. ſec. *mittit* Medic. fragm. Voſſ. Ven. *mittat* Menag. 230 *expende* Roman. Arundel. vnus hic repetebat v. 213 *Tempus humo tegere et iamdudum incumbere aratris*.

numquam, quin mala ſit; quod et Plin. memorat XVIII, 56. Poſterius iam Heſiodus monuerat Ἔργ. 479 ſqq. cf. Geopon. II, 14, pag. 129.

227—230. Viciae, faſeli, et lentis ſatio ſub initium menſis Nouembris vsque ad multam hiemem. In his autem omnibus clementioris caeli nos memores eſſe fas eſt. *Faſelus* eſt genus fabarum, quod nobis *Bona porcina* et *Turcica*. v. Index Scrippt. R. R.; propter frequentiam *vilis* dicta. 228 *Lentis* magna praeſtantia et copia apud Aegyptios; v. Plin. XVIII, 31; igitur epitheto ab Aegypti vrbe petito ornatur. 229. *Bootes*, qui et Arctophylax, cum ſtella Arcturo, occaſu ſuo tempus ſerendae viciae *certum* indicat. Colum. XI, 2, 78 *IV Cal. Nou. Arcturus veſpere occidit*. et Plin. XVIII, 74 *Pridie Calendas* (Nouembres) *Caeſari arcturus occidit. Quarto Nonas arcturus occidit veſperi*. Vide de *lentis* ſatione Colum. lib. II, c. 10, §. 15, et Plin. XVIII, 31 cum Ementdat. Hard. XII. Palladius XII, 1, 1 *Nouembri — nunc ſeritur prima lenticula*.

Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent coelum zonae: quarum vna corusco
Semper ſole rubens, et torrida ſemper ab igni;
Quam circum extremae dextra laeuaque trahuntur,

231 *Dimenſum certis idcirco p.* Zulich. *demenſum* Reg. et Iunt. ed. ex Ald. pr. *annum* pro *orbem* habet Rottend. 232 *regat* Leid. alter. 233 *caeli* alios legere a Reiskio notatum video. 234 *ab igni eſt* Interpres Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, ed. Nuremberg. et Goth. pr. Alii *ab igne.*

231 ſqq. De zonis caeli et Zodiaco. Vt ad anni vices et ſiderum ortus et occaſus operis ruſtici tempora definiri poſſint, ſolem certum per caelum curſum tenere ait, v. 231—256.

232. Ambiguum, fere, vt v. 6 in voc. *caelo,* cui verbo *τὸ mundi* iungendum ſit. *orbis mundi* bene diceretur. *Sol mundi, ſol caeli,* otioſe; his modis ponderatis, praeſtat iungere, *Aſtra mundi* h. caeli, vt paſſim *ſidera caeli,* vt inf. 335 *caeli menſes et ſidera.* Etſi poſt *dimenſum certis partibus,* ſcil. ſpatiis, quae eadem XII ſigna occupant, *orbem* h. caelum illud apponit. Caelum *regit Sol per duodecim ſigna,* quatenus curſu eius per illa facto conſtituuntur ea, quae in caelo ſunt, ſiderum motus ac tempora. Adumbrauit autem haec poeta ex Eratoſthenis verſibus *πέντε δέ οἱ ζῶναι περιειλάδες ἐσπείρηντο· (tenent caelum) αἱ δύο μὲν γλαυκοῖο κελαινότεραι κυάνοιο (caerulea glacie concretae atque imbribus atris* et de iisdem mox *αἰεὶ Φρικαλέαι αἰεὶ θ᾽ ὕδατι νοσέουσαι) ἡ δὲ μία ψαφαρή τε καὶ ἐκ πυρὸς οἷον ἐρυθρή. (coruſco ſemper ſole rubens, et torrida ſemper ab igni)* (vid. ed. Oxon. Arati p. 46), apud Heraclidem de Allegoriis Homer. p. 476. conf. Tibull. IV, 1, 151 ſqq. 233. *caelum* nunc proprie tellus eſt, caelo ſubiecta. 235. *extre-*

Caerulea glacie concretae atque imbribus atris,
Has inter mediamque duae mortalibus aegris
Munere conceſſae diuom; via ſecta per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus vt ad Scythiam Rhipaeasque arduus arcis
Conſurgit: premitur Libyae deuexus in Auſtros.

236 *Caeruleae glaciae* in Medic. Similis aberratio in aliis libris apud Pierium et Martin., quibus apparet, olim in nonnullis *caeruleae* ad *zonae* retractum fuiſſe. 238 *conceſſit* Goth. pr. *et via ſecta* Medic. cum aliis, item vtroque Gothano. Heinſius ſ. *it.* 239 *verterit* Leid. pr. *ſignorum — orbis* tentat Io. Schrader.: quod ſane et ipſum bonum eſſet. Sic *ſignifer orbis:* vid. Lucret. V, 690. At nec minus *ordo ſignorum* bene ſe habet. Sic v. c. Manil. I, 563 *Fila — per quae dirigitur ſignorum flammeus ordo.* 240 *Rhipaeas.* τὰ Ῥιπαῖα ὄρη. libri fere *Riphaeas.* Iterum Ge. III, 381, 2. 241 *diuerſus* ed. Ven. *ad auſtros* ed. Mediol.

mae ſunt in extrema parte poſitae; et *trahuntur* eſt plenius pro *ſunt;* nos vulgo, extendunt ſe. Ducuntur enim circuli paralleli. 236 *concretae* proprie quidem tantum *glacie;* ſed eadem tempeſtas *atros imbres,* ὄμβρους ζοφόεντας, affert, et recte adiuncta ad idem verbum referuntur. Eratoſth. l. l. Αἰεὶ κρυμαλέαι, αἰεὶ δ' ὕδατι μογέουσαι, *laborantes.* 237. *aegris* cum delectu h. l. poſitum epitheton pro miſeris; δειλοὶ βροτοὶ Homeri.

238. Zodiaci deſcriptio; et mox poli arctici et antarctici. Quae ſequuntur, facile e ſphaerae caeleſtis doctrina intelliguntur. *per ambas,* inter, vt v. 245 *per duas Arctos.* vid. Macrob. in Somn. Scip. II, c. 8. 240. Omnia ad ſenſus noſtros dicta, ſi ſphaeram ante oculos poſitam habemus. *Mundus* et hic pro caelo. *arces* poetis omnino pro locis excelſis, adeoque et pro montium iugis. v. inf. IV, 461 et ſaepe. 241. ita *premitur deuexus* ornate pro ver-

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt Manesque profundi.
Maxumus hic flexu ſinuoſo elabitur Anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui:

242 *nobis ſublimis ſemper* Moret. ſec. *et illum* duo. *at illum, ſub pedibus, Styx atra videt,* h. qui eſt ſub pedibus noſtris, diſtinguit Wakeſ. 244 *labitur* Rottend. alter, fragm. Moreti, vnus Arundel. Sed *elabi* eſt ſimpliciter *labi*, *venire*, Aen. V, 151. IX, 632. Burm. 246 *aequora* aberratio duorum libr. *mergi* Arundel. vnus.

git, vt *conſurgit*, eleuatur. 242. *Hic vertex*, polus arcticus, *nobis ſemper ſublimis*, adeoque conſpicuus. 243. Pulcerrime pro, polus antarcticus latet, *οὐκ ἐπίοπτος*, vt Arat. Phaenom. v. 25, vnde haec expreſſit Virgilius, non cernitur; vt ᾅδης. pro quo ponitur *Styx* et *Manes:* vident illi ſubter ſe polum antarcticum, ei inſiſtunt. Sequitur adeo, poetam haden in medio terrae collocaſſe. Communior tamen poetae ratio eſt, et noſtri et aliorum, vt Hades et Tartarus ſit in imis locis ſubter noſtris terris; praeſtat itaque accipere, *illum* alterum *ſub pedibus*, qui nobis ſub pedibus eſt, *Styx videt:* inferi ſuſpiciunt, vt nos caelum. 245. Circumlabitur, circumflectitur Draco, Vrſae vtrique implicitus. Seruius laudat Heſiodeum: *ποταμῷ ῥείοντι ἐοικώς*. Sed tota ſententia conuerſa ex Arato Phaen. 45 — 48 *οἵη ποταμοῖο ἀποῤῥὼξ* etc. 246. Septemtrionalia illa ſidera, interque ea Vrſam maiorem et minorem, Helicen et Cynoſuram, numquam occidere, infra *ὁρίζοντα* ſeu finitorem non deſcendere, ſemper nobis conſpici, notum. Fundus poetici ornatus Homer. Iliad. σ, 489, et Odyſſ. ε, 273 ſq., vbi conf. Intpp. et Toll. ad Apollonii Lex. Exc. V. Iis interuoluitur Draco. *metuentes tingi,* qui nunquam tinguntur, occidunt: quaſi ab hoc ſibi

Illic, vt perhibent, aut intempeſta ſilet nox,
Semper et obtenta denſantur nocte tenebrae:
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit;
Nosque vbi primus equis Oriens adflauit anhelis,

248 *denſentur* erat antiqua lectio: pro qua *denſantur* induxit, quantum intelligo, Paullus Manutius moxque Commelin. Eſt ea Medicei lectio, aliorumque codd. At *denſentur* Rom. cum multis antiquis: ſic etiam Goth. pr.; reiicit illud Burm., ne toties ſyllaba *en* redeat; in aliis locis *denſent*, *denſentur*, praefertur; vt inf. v. 419. Aen. VII, 794. X, 432. *obducta* alter Rottend., ex interpretatione. v. Burm. *ſilet nox — obducta nocte*: parum ſuauiter! Saltem *nube* dixiſſet! Coniicit quoque hoc idem Io. Schrader. in Schedis. 249 *diemque reliquit*. Leid. pr. 250 *Noxque* et *Orion* vnius aberratio. *que* abeſt a Goth. pr.

caueant, quod numquam faciunt. Ἄρκτοι κυανέου πεφυλαγμέναι ὠκεανοῖο dixerat Aratus l. l. cf. ad Horat. II Carm. 2, 7 *penna metuente ſolui*, non ſoluenda.

247 — 251. *Illic*, ſub polo antarctico aut nox eſt perpetua, aut dies ibi eſt, dum noſtro caelo nox exoritur, et vice verſa. Parum ſubtiles erant veterum opiniones de terris auſtralibus, et altero hemiſphaerio, de quibus poſt Strabonem Macrob. in Somn. Scip. II, cap. 9 ſq. videndus. Ad noſtrum locum proxime facit Lucret. V, 649 — 654. Quam vero ornate *intempeſta ſilet* (pro eſt) *nox — tenebrae*, vt profundam noctem, altas tenebras, eſſe ſignificet! *Nox* autem (vt tenebrae) obtenditur, obducitur caelo et terrae. Homer. Odyſſ. λ, 19 Ἀλλ' ἐπὶ νὺξ ὀλοὴ τέτατα δειλοῖσι βροτοῖσι. *nox intempeſta* iam Ennio et Lucretio frequentata; vt V, 984. 249. *redit aurora* ſcil. ad eos; adit eos. 250. *equis anhelantibus* tribuitur, *adflare* id, quod ante ſe habent; vt in curſus certamine eos, quos ante ſe decurrentes curſu attingunt. *Adflant equi Solis* eas terras, quas ſol oriens illuminat. Iam poetica inuerſione dixit: *Sol oriens adflat nos equis;* vt et Aen. V, 739 *Et me*

Illic ſera rubens adcendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio praediſcere coelo
Poſſumus, hinc meſſisque diem tempusque ſerendi;

251 *Illis* apud Senec. ep. 122. et placet; repoſuit quoque Wakef. *oſtendit* Ven. 252 *Hic* Mead. *praedicere* Rom. et alii ex more; vt v. 51, II, 255. *praediſcere* iam correxerat Nauger. in Ald. tert. 253 *menſisque diem* alii, perpetua aberratione. conf. Ecl. V, 70.

ſaeuus equis oriens adflauit anhelis. 251. Cum *Oriens* paullo ante ſit Sol, vi oppoſiti *Veſper* poſſit eſſe Sol occidens. Veſperum tamen pro Sole dictum nondum vidi. *Veſper,* Heſperus, ſole occidente, in conſpectum venit, oritur, *lumen ſuum profert.* Ita accepit quoque Silius, qui hunc verſum expreſſit XI, 516. 517 *Inuadunt campum et late fulgentibus armis Accendunt vltro lucem ſurgentis Eoi.* conf. Lucret. I, 1064. 5. 6. Namque nec veſpera *accendere poteſt crepuſculum,* nec illa vulgaris ratio, qua de facibus et candelis accipitur, quae vt incendantur, veſper cauſſa eſt, non quidem indocta eſt, ſed humilis tamen et abhorrens a tali carmine. Opportunius idem illud inf. vſ. 291.

252. *Hinc.* E ſolis hoc per Zodiacum decurſu, a v. 231, atque adeo ſuccedentibus ſibi inuicem anni partibus, inſtantem tempeſtatum mutationem diſcimus. Habuit in animo verſus Arati Dioſem. 10 ſqq. *Tempeſtates* de quatuor anni partibus dici, ex v. 258 patet, *Temporibusque p.;* coniunctam tamen mutati aeris ac caeli notionem eſſe, ex adiuncto patet. *Caelum dubium,* ſcil. inſtantibus pluuiis, procellis. Ad cetera compara Tibull. IV, 1, qui, eadem horum *limborum* ac *balteorum,* ſeu *zonarum,* enumeratione facta, cum in temperata ſubſtitiſſet, pergit v. 169 *Hinc placidus nobis per tempora vertitur annus. Hinc et colla iugo didicit ſubmittere taurus* etc. Ex eadem obſerua-

Et quando inſidum remis inpellere marmor
Conueniat; quando armatas deducere claſſis;
Aut tempeſtiuam ſiluis euertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur et ortus,
Temporibusque parem diuerſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber:
Multa, forent quae mox coelo properanda ſereno,

256 *Et t.* Macrob. Sat. VI, 4. Schol. Cruqu. Horat. Carm. I, 23. *in ſiluis* multi. *auertere* Zulich. 257 *ſpeculantur* fragm. Moret. 259 *agricolas* laudat Macrob. Sat. VI, 4 et Schol. Horatii Cruqu. Carm. I, 23. *detinet* ed. Ven.

tione antiquus de Aeolo mythus natus. vid. Heraclid. de alleg. Hom. ſub f. 254 *marmor* v. ad Aen. VII, 26. 255. *armatae claſſes*, ὡπλισμέναι, ſimpl. inſtructae naues. cf. Heſiod. Ἔργ. 631..632, et 671. 672. Sed is meliori iure nauigationem memorabat, quandoquidem illa aetate inter curas patris familias erat, frumenta naui deuehi ad permutanda alia vitae neceſſaria. Longe diuerſa erat vitae reique ruſticae ratio Virgilii aetate: etiam in deuehendis mari frugibus. Ad argumentum ruſticum commemoratio claſſium non bene eſſet accommodata.

256 *tempeſtiuam ſiluis euertere pinum* h. ligna ac materiem tempeſtiue caedere. Conſulatur Cato de R. R. c. 31 (vnde vocem *tempeſtiua* ductam eſſe obſeruat Macrob. VI, 4, p. 596). Plin. XVI, 74. 75, ſ. 39. cf. Cerda.

257—267. Habet etiam alias vtilitates, ſi obſerues ſiderum ortus et occaſus et vices anni temporum. 260. Si pluuium tempus *continet* h. e. domi tenet (v. Burm. h. l.) agricolam: multa interea parare et facere licet, quae mox ſereno caelo parum tempeſtiue curanda eſſent. Hoc poeta ornatius extulit, poſt Heſiodum, quem

Maturare datur; durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cauat arbore lintres;
Aut pecori signum aut numeros inpressit aceruis.

261 *Procurare* eadem ed. Ven. *proscindit arator* Moret. sec. 262 *obtunsi* Romanus, Medic. et alii; vt veteres solebant. *obtuso* Parrhas. et Reg. a m. pr. 263 *impressat* Rottend. alter et Cod. Danielis; et sic editum in Cuningham. post Bersmann. Pro vulgata laudatur Calpurn. V, 88.

compara 493 sqq. Praeterea monent Grammatici, Seruius ad h. l. Gellius X, 11. Macrob. VI, 8 de dilectu verborum adhibito a poeta: *Maturari* ea, quae accelerentur quidem, sed diligentiae tarditate cum industriae alacritate ac celeritate coniuncta. Eadem, cum subito, raptim et properanter fiunt, *properari* dicuntur, nec facile diligenter et accurate fieri possunt. Quae an ita se habeant, equidem non dixero. Potuit enim poeta verba simpliciter ponere pro vulgari: multa nunc facere licet, quae mox essent facienda. Vt contra *maturare fugam* dixit Aen. I, 137 pro praecipitare. De re v. Cato c. 2, §. 3. Varro I, 36. 262. *Vomeris dentem* aut proprie, quod sup. 172 erat *dentale*, aut dixisse videtur omnino pro vomere. *lintres.* Si scaphas, et fluuiatiles nauiculas intelligas, possis agrum Mantuanum omninoque istam Italiae oram Pado aliisque fluminibus perfusam cogitare; conf. Seruium h. l. Conuenientius tamen vitae rusticae esse videtur, vt vasa lignea concaua et alueos interpreteris, qui inter rustica instrumenta sunt. Sic alueos, in quibus vuae portantur in vindemia, *lintres* dixit Tibull. I, 5, 23. 263. *aut pecori signum:* sic III, 158 *Continuoque notas et nomina gentis inurunt. numeros impressit aceruis.* Aut cum Seruio tesserae et tabellae intelligendae, aceruis impositae, quibus frumenti numerus designatur, aut *acerui* sunt frumenta saccis seu vasis condita, quibus vasis inscribat paterfamilias, quot modios contineant. *impres-*

Exacuunt alii vallos furcasque bicornis,
Atque Amerina parant lentae retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur ſiſcina virga;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.

264 *Exacuant* Rottend. *vallos alii* e ſuis codd. Brunck. 265 *Amarina* duo. 266 *rubra* Ven. At Seru. *Rubea virga*, quae abundat circa Rubos, Italiae oppidum: Horat. Serm. I, 5, 94 *Inde Rubos feſſi peruenimus.* Etiam ad e. l. Schol. Cruqu. „hi „Rubi oppidum; hinc putant aliqui dixiſſe Virgilium *Nunc facilis* „*rubea t.*" Sic ſcribendum foret *Rubia*, quod et MS. Bersmann. habebat; atque ita poſt Scalig. et Torrent. ad Horat. l. l. Cuninghamius emendarat. Bene ſane *Rubia virga* poſt *Amerina retinacula*: modo de viminibus circa obſcuram hanc Apuliae vrbem, inter Canuſium et Barium, aliunde conſtaret. Apud Iul. Sabin. eſt: „Rubiorum oppidum fuit in Campania:" confundit ille Ruſras Aen. VII, 739. *faſcina* pr. Moreti, vt Codd. apud Ouid. Faſt. IV, 754. 267 *et frangite* Moreti ſec. *ſaxis* Rom.

ſit, ἐνέγραψεν, imprimit. 265. *Amerina ſalix* (erat Ameria, Vmbriae vrbs, non longe a Tiberi) inter terna ſalicis genera memoratur Columellae IV, 30, 4, vbi de pedaminum in vineis, iugorum ac viminum, proſpiciendorum cura agit. cf. Plin. XVI, 69. *Vallos* eſſe palos, in promptu eſt. 266. *Rubi* (noſtris *Brombeerſtaude*) *reciſis aculeis alligant.* Plin. XVI, 69 *Cetera vincula, qualia ſunt ex rubo, maiorem operam, ſed in egeno tamen neceſſariam, poſtulant.* Colum. IV, 31, 1. *Fiſcina*, calathus ſeu aliud vas vimineum, ad vſus ruſticos, *facilis*, aut quae facili opera ſtruitur, quia ex viminibus facta, aut quia haec vimina flecti et texi poſſunt, adeoque ipſa ſunt *facilia*. *Mollem iuncum* dixerat Ecl. II, 72. conf. ad Tibull. I, 1, 40. II, 3, 15. 267. Sic et Aen. I, 182. 183. Notum, antiquos aliquando toſtis igne granis veſci ſolitos fuiſſe; ſed hic de eo more agitur, cum vita iam ad meliorem cultum perducta far igni torrerent, vt facilius mola, et quidem manuaria, qua vtebantur, frangi et glumis exui poſſet.

Quippe etiam feſtis quaedam exercere diebus
Fas et iura ſinunt: riuos deducere nulla
Religio vetuit, ſegeti praetendere ſaepem,
Inſidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio merſare ſalubri.

269 *diducere* Medic. pr. Moret. Ald. (pr.; nam ſec. *deducere* recepit) et forte Seruius, qui *ſiccare* interpretatur. Eſt et in Cuningham. edit. 270 *Religio prohibet* Vrſ. *ſepem* etiam hic alii: vid. ad Ecl. I, 54. *ſepes* fragm. Moret. 272 *greges* Macrob. Sat. III, 3. *verſare* Zulich., male.

268 — 275. Non mirum eſt, ruſticum aliqua facere debere per pluuias, cum ſint quae facere poſſit etiam feſtis diebus: cf. Seru. add. Moret. 67 ſq. Locum, qui ſequitur, laudat, et copioſius rem proſequitur Colum. II, 22, 1. et XI, 1, 20. *Quippe etiam:* noua transitus formula; vt *quid? quod.* 269. *Fas et iura,* h. diuina humanaque iura, vt iam Seruius monuit. 269. 270. *nulla religio,* h. nullus reſpectus deorum, nullus metus peccandi, *vetuit,* vetare ſolet, vetat, vt ſaepe iam factum vidimus. *Quod autem ait* deducere, *nihil aliud eſt, quam detergere; nam feſtis diebus riuos veteres ſordidatos detergere licet, nouos facere non licet,* Macrob. Sat. III, 3. Conſentit Colum. II, 22, 3. *Riuum* tamen *deducit* ac *ducit* omnino is, qui aquam ex riuo vel lacu per prata irriganda ducit. *Satis fluuium inducit riuosque ſequentes* ſupra v. 106 dixerat. *Deducitur* tamen etiam riuus ſiue aqua, cum foſſa exſiccatur: vt *collectus humor* ſupra v. 114, dum educitur et emittitur. Vt in ſententiam Macrobii dictum ſit, de aqua cogitandum, quae vt per pratum deducatur, ne via praecludatur, ſordibus purganda eſt. conf. Seru. ad 272. 270. *Quamquam Pontifices negent ſegetem feriis ſepiri debere,* Columella l. l. 271. *Inſidias auibus moliri;* vt reliquis conſentaneum ſit, de auibus praedantibus et nociuis intellige. 272. *fluuio*

Saepe oleo tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque reuertens
Incusum, aut atrae massam picis, vrbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna

275 *Incussum* Romanus, Medic. cum plerisque; item Goth. pr., etiam apud Martinum: sicque Ald. pr. et sec.; at Nauger. in tertia reposuit *Incusum;* et iam ante Egnat. 1506. Idem proditur e Reg. a m. pr. Goth. sec. *Incassum* Ven. *Incisum* fluxit edit. Masuic. 276 *ipsa dies alios.* nemini in mentem veniet *alias* reponere, cum

salubri. cf. inf. III, 445 sq. Argutatur in hac voce adiecta Macrob. I, 16, p. 287. Idem III, 3 extr. *Cauetur enim in iure Pontificio, vt — festis diebus purgandae lanae gratia oues lauare non liceat; liceat autem, si curatione scabies abluenda sit; ideo hoc quoque inter concessa numerauit* Balantumque greges fluuio mersare; *quod si hucusque dixisset, licita et vetita confuderat, sed, adiiciendo* salubri, *caussam concessae ablutionis expressit.* cf. Colum. l. l. §. 2. Varro ap. Seruium ad h. l.

273—275. Haec ex duriorum patrumfamilias ratione; vt Catonis, c. 138. v. Colum. II, 22, 5. *Vilia poma* dicuntur ad magnam copiam denotandam. Sic v. 227 *vilis faselus. Lapis incusus*, siue rudis, asper, siue cusus et incisus. De mola manuali fere accipitur post Seruium. *pix* variis vsibus agrestium inseruit; vt mustis condiendis etc. Notetur et illa forma: *agitator aselli — onerat,* pro agricola; quem poma in vrbem mittere dicturus, quoniam aselli opera in eo vtitur, *agitatorem asini* poeta appellat; non enim de asinario agit. Ceterum ex v. 274. 275 patet, feriatis diebus etiam mercatus in vrbibus habitos esse, vnde ex venditorum pomorum pretio picem et lapidem parare agricola posset. cf. Varronis locum ap. Seru. ad 275.

276—286. Etiam dies lunares obseruandos esse dicit; esse enim alios faustos,

Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenidesque satae; tum partu Terra nefando

libri grammatici vulgares doceant femininum pluralem vsu haud habitum esse. Sosip. Charis. Instit. I, p. 18 — *dum tamen sciamus, pluraliter feminine hae dies et has dies non oportere nos dicere.* 277 *quintum* Ven.; et putes sic continuandum fuisse post *dies alios.* vid. sup. Sed variauit poeta, vt mox 284 *Septuma post decumam.* *Orchus* alii scribunt, vt et alibi; e more serioris aetatis, quae vbique τὸ c, K, in ch mutabat; vnde et *pulcher* factum ex *pulcer.* 278 *cum* vnus Mead. *parto* duo Mentel.

ad opus faciendum (hoc est, *felices operum*), alios infaustos. Sequitur autem superstitionem Hesiodi, versus finem Oper. et Dier. 765 sqq., aut potius Democriti (fuit enim liber eius de R. R. γεωργικὸν, Varroni et Columellae ac Plinio laudatus; de eo vid. Proleg. Geoponic.); Plinius XVIII, 32, s. 75 *His quae sunt necessaria adiicientur de luna ventisque et praesagiis — Namque Virgilius etiam in numeros* (tempora) *lunae digerenda quaedam putauit, Democriti sequutus ostentationem:* h. doctrinam variis a rationibus iisque vanissimis ductam, modo ab obseruatione euenti, modo a numero, modo ab auctoritate, fraude aut stolida persuasione. Etsi autem mirari licet haec a Virgilio in carmen recepta: est tamen laudanda prudentia, quod paucis ea tantum attigit, et observanda ars poetae, qua fabulis intexendis locum facit ac parat. *Luna dedit* pro dat: vt Aen. IX, 266 *quem dat Sidonia Dido.* Sic *Tarquinius regno pulsus fugit* ap. Horat. I Serm. 6 13 non quasi praeteritum corripiatur, sed praesens pro praeterito, re praeterita in tempus praesens adducta. Sententia autem est: sunt dies lunares alii felices, alii minus. 277 — 279. Recedunt fere haec ab Hesiod. Ἔργ. 802 — 804, qui non eo die Orcum et Furias natas memorat, sed Furias periuria hominum vltum ire: Ὅρκον τινυμένας, τὸν Ἔρις τέκε πῆμ' ἐπιόρκοις. Furiae e Croni sanguine ortae: Theog. 185. Apollod. I, 1, 3.

Coeumque Iapetumque creat, ſaeuumque Typhoea,
Et coniuratos coelum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati inponere Pelio Oſſam

279 *que* abeſt poſt *Coeum* in quatuor. *Coeum* Κοῖον, ſcribunt meliores. *Caeum* alii. *Typhonem* Philarg. ad Ge. II, 460. 281 *Pelion Oſſae* Zulich. Menag. et Moret. a m. ſec. *Oſſan* Schol.

Nouauit hoc Maro neſcio qua auctoritate, quod Orcum cum Furiis natum edidit. Quaeri poteſt, volueritne Ὅρκον Heſiodeum declarare, deum iuris iurandi et vltorem periurii, an τὸν Ἅδην, Plutonem, ſeu potius diuerſum aliquod a Plutone inferum numen. Cum plura aſtrologica carmina, Alexandrinarum ſuperſtitionum fetus, extarent, etiam ſub Orphei et Melampodis nomine, ſi modo Marone antiquiora fuere, ex his hunc locum adumbrare ille potuit. Parum tamen tutum eſt, de his aliquid ſuſpicari, multo minus pronuntiare. (v. Lenz de fragmentis Orphicis ad aſtronomiam ſpectantibus 1789. et de perſonati Orphei Ἔργοις καὶ Ἡμέραις in *Neuem Schulmagazin* 1794 B. II, 2 p. 359. vbi v. p. 378. 379.) *Coeus* et *Iapetus* ſunt e Titanibus, Coeli et Terrae ſoboles. E Terra et Tartaro *Typhoeus;* de quo v. Theogon. 821 et Apollod. I, 6, 3. *creat* pro creauit. 280. *fratres:* ſeu Gigantes, ſeu Aloidas nunc memorat, Otum et Ephialten, ſimilia illis molitos: v. Apollod. I, 7, 4 et Aen. VI, 580 *Hic — Titania pubes — Hic et Aloidas — qui manibus magnum reſcindere caelum Adgreſſi ſuperisque Iouem detrudere regnis.* Eſt autem *reſcindere* pro exſcindere, cum notione perrumpendi, irrumpendi, quod bene obſeruat Wakef. ad Lucret. II, 406. vti ſi *vallum, porta,* reſcindi dicitur. Comparat ille *reſcindere vulneris os* inf. III, 453, pro aperire. Id enim egerunt, ἵν' οὐρανὸς ἄμβατος εἴη, vt vbi Olympum tenuiſſent, ex eo caelum conſcenderent Iouemque deturbarent. 281. Ex

Scilicet, atque Ossae frondosum inuoluere Olympum:
Ter pater exstructos disiecit fulmine montis.
Septuma post decumam felix, et ponere vitem,
Et prensos domitare boues, et licia telae
Addere; nona fugae melior, contraria furtis.

Cruqu. Horat. Od. III, 4, 51. *impellere P.* ed. Mediol. 282 *imponere Olympum* Schol. Cruqu. ibid. *inuertere* Parrhaſ. *frondosae* fragm. Moret. 283 *obstructos* Rottend. *structos* duo; *deiecit* Romanus, tres apud Martin., Menag. et ed. Ven., vt inf. Georg. I, 333, sed *disiicere* plus est, et maiorem impetum habet. vid. Burm. 284 *vites* Romanus ac multi; sicque vulgo lectum; at *vitem* alii, etiam Goth. sec., et doctius; vnde Heinſ. recepit; idem malebat e potioribus, *est ponere*, vt et Pierii Longob. a m. pr. et vnus Arundel. habet, et vt Georg. II, 273. *exponere* Mentel. pr. et Zulich. *imponere* Ven. 285 *pressos* multi, variatione sollenni; essent iugo imposita pressi. Sed v. Not. *telis* Menag. et

Odyss. λ, 314 fonte huius fabulae, quae inde nata, quod motu terrae grauiore Ossa ab Olympo reuulsa atque conuallis saxis rupibusque constrata fuerat. v. Strabo lib. IX, p. 658 A. 282. *inuoluere* hic est sursum, in altiorem locum voluere. *Scilicet* est δὴ poetarum, vel ῥὰ, quibus vis dictorum augetur; etiam δή ῥα, vnde factum δηλαδὴ, ex δηῤαδή. 284. Non satis definitum, sitne dies XVII intelligenda, an dies X felix illa quidem, sed secundum eam multo magis VII. Decimam faustam esse, affirmat etiam Hesiod. Ἔργ. 794, et septimam vſſ. 770. 805. At quae hic v. 285 enumerantur, ad diem ille XIV refert v. 794 — 797. Quaeri quoque potest, sitne *nona* vſ. 286 post decimam, intelligenda, an mensis an cuiusuis decadis. 285. *prensi boues*, qui libere, necdum iugo iuncti, errabant. Hesiodus, quem respexit, v. 797 εἰλίποδας ἕλικας βοῦς — Πρηΰνειν, ἐπὶ χεῖρα διδούς. *Addere licia telae*, est telam ordiri; vt adeo tela sit siue stamen et trama, siue ipsa machina textoria, cui illigatur iugum. — 286. *Nonus dies* seruis fugitiuis fau-

Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut quum ſole nouo terras inrorat Eous.

Leid. pr. a m. ſec. 287 *melius gelida* alii; minus concinne; ſed praeſtat forte, ne vtroque verſu alterum hemiſtichium *melior, melius* initium habeat. *ſub nocte* Zulich. 288 *Vel cum* Romanus et apud Pierium nonnulli, item vnus Mead. *irrigat* vnus Arundel. Apud Lucret. V, 283, 284 *Largus item liquidi fons luminis aetherius ſol, Irrigat adſidue coelum candore recenti.* Wakef. ex his Virgilium verba: *ſole nouo terras irrorat Eous* petiiſſe ait et laetatur, additque perurbane alia. Tribui *luci* praedicata ab humore petita notum eſt; *luce perfundi, rigari* res ſollenne eſt; quia *radii* dicuntur *ſpargi, fundi;* et eodem modo *nox, ſomnus, rigare membra, corpora,* dicitur. In his nihil noui. Recte igitur *ſol irrigat caelum luce;* Durius tamen dictum

ſtus, furtum tentantibus infauſtus. Quorſum hoc? Scilicet cautionem tanto maiorem adhibebit eo die diligens paterfamilias, vt contra de furtis parum ſollicito eſſe licet; eſt enim is dies furibus parum fauſtus. *Furta amoris* propter adiunctas ſeruorum fugas aduocare non poſſumus; vt nec *fugam* de exilio intelligere cum Seruio, cum in re ruſtica verſemur. Vanas huius generis indicationes plures videbis in Carmine, Maximo vulgo tributo, de Electionibus v. 320 ſq., et de furibus 567 ſq., apud Fabric. B. Gr. T. VIII, p. 432. 446.

287 — 296. Sunt etiam noctu vel ſummo mane nonnulla tractanda. *Dare ſe alii* dicitur is, qui ad eius voluntatem ſe accommodat, gratificatur, concedit. *Res dant ſe,* vt ſeſe offerunt, occurrunt. Sic et locus, occaſio, tempus, ſe dare dicitur. *Dat ſe* et illud, quod impulſum inclinat ſe, flectitur, cedit. Itaque et h. l. *multa ſe dederunt,* h. ſe dare ſolent, occurrunt agenda, perfici et peragi poſſunt. Seruius: *melius noſtro obſequuntur labori.* Aen. IV, 627 *Nunc olim, quocunque dabunt ſe tempore vires.* cf. Burm. ad Gratii Cyneg. v. 143. 288. *Eous* ἠῷος ſcil. ἀστὴρ, ἑωςφόρος pro Lucifero, atque adeo pro ortu lucis. Sic Ge. III, 324—6 *Luciferi primo cum ſidere — dum*

Nocte leues melius ſtipulae, nocte arida prata
Tondentur; noctes lentus non deficit humor. 290

eſſet, *dies*, Eous, *irrorat terras ſole nouo*, etſi ferendum. Modo non doctius eſſet alterum, *Luciferum irrorare*, irrigare terras rore, humectare; agitur enim h. l. de opere quod propter *rorem*, quo ſtipulae madeſcunt, felicius peragi poteſt: *noctes lentus non deficit humor*. Dicta autem ſimiliter atque Ge. III, 304 *cum — extremoque irrorat Aquarius anno*, irrigat terras pluuiis. Et agricola *plantis amicos irrigat imbres* Ge. IV, 115. Eſt autem *irrorare* voc. ruſticum: v. Ind. Script. de R. R. Ap. Colum. IX 14, 10 *irroratis floribus*, apes mella conficiunt. Ergo et nox irrorat terras vel Lucifer. Et Ouid. Met. XIII, 622 *Aurora* — Nunc quoque dat lacrimas et *toto rorat in orbe*. 289 *ſtipulae melius* al., non belle. 290 *noctis* potiores, cum Grammaticis: conf. Pierius cum Heinſio: qui hoc repoſuerat, vt pro *noctes* eſſet.

ros in tenera pecori gratiſſimus herba. *irrorat terras*, quia aeris humor et in herbis ros tum ſub ſenſum venit. quod Eurip. Hippol. 78 dixit: ἔως δὲ ποταμίαισι κηπεύει δρόσοις. *Solem nouum* dicunt poetae pro oriente. Dictum igitur, *ſole nouo*, h. e. mane, cum rore arua rigata ſunt, madent.

289. De foeno Plin. XVIII, 67, §. 4 *Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius*, quia ſc. noctes ſunt humidae. De faba Colum. II, 10, 12 *Silente luna fabam vellito ante lucem*. Ergo *ſtipulae* non ad frumentorum meſſem, ſed ad legumina, *prata* ad foeniſecium erunt referenda? De *ſtipulis* tamen dubitare licet, an ita dicantur. Contra vero de frugibus ſub diluculum metendis omnes auctores operis ruſtici praecipiunt; ita vt de iisdem accipiendae ſint ſtipulae. cf. inf. ad v. 297. Vir doct. Voſs, operis ruſtici peritus, verba ad eum morem refert, quo poſt reſectos meſſe facta culmos relictae ſtipulae ſerius ſecantur. Qua de re nihil quidem in Columellae loco hinc expreſſo lib. II, 18. 19. 20. nec in Plinio, reperio; memoratur tamen iſta meſſionis ratio inter trinas in Italia media vſitatas Varro I, 50. Omnino miror

Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Peruigilat, ferroque faces inſpicat acuto:
Interea, longum cantu ſolata laborem,
Argutò coniunx percurrit pectine telas;

Iterum retractum *noctes* a Burmanno, vt ambiguitas tolleretur; et praeſtat auctoritatem Rom., et, qui eo alludunt, ſequi, niſi *nocteis* ſcribas. *nocte* Longobard. Medic. et duo Codd. ap. Seru. ad Aen. IV, 7. *humidus noctis non* Tollian. *defuit* Ven. 291 *ad* deletum in Rottend. ſec. 292 *Peruigilant* fragm. Moret. *exſpirat* Ven., aberrationes. 294 *mulier perc.* ed. Mediol. *percuſſis* Goth. Verſus idem Aen. VII, 14 *Arguto tenuis percurrens pectine telas* de Circe.

Scriptores R. R. de ipſa metendarum frugum ratione tam pauca praecipere. De pratis vero nemo dubitat. cf. Dickſon T. II, p. 311 ſq. *Noctibus roſcidis ſecari melius*, Plin. XVIII, 67, 4.

292. Eclog. VII, 29 *nouas incidere faces.* conf. Plin. XVIII, 63. Colum. XI, 2, 90. *inſpicare* nouaſſe videtur poeta, vt ſit in ſpicae formam, adeoque in acutam cuſpidem, concidere. *ſolata laborem:* vid. ad Aen. I, 239. 294. *arguto* et cantui mulieris tribui poteſt, et *pectini*, vt ſit, qui ſtridorem inter texendum edit. Hoc quidem melius fieri, docet ratio poetica, ne alterum nomen nudum et ſine epitheto ſit, et poetarum vſus: vt quoque κερκὶς paſſim in poetis *μελπομένη, ἀοιδός. pecten canorus.* (Exempla dabit v. c. Brunck. ad Ariſtoph. Ran. 1316.) *Tela* eſt trama, cuius filis inſeritur ſubtemen ope *pectinis*, ſ. radii aut ſpathae: (Graecis κερκὶς eſt: de qua v. Apollod. II, 8, 1. Antonin. Lib. 25. Sophocl. Antig. 988) cuius formam a noſtra nauicula textoria diverſam et pectini, quo lyra pulſatur, propiorem fuiſſe neceſſe eſt. Loc. Claſſ. Ouid. Met. VI, 53 ſqq. cf. Excurſ. I* ad Aen. VII, 14. et, qui poſtquam iſta ſcripta erant, in lucem prodiit, Indicem Scriptor. R. R. p. 370, in quo a doctiſſimo Schneidero ſub voc. *tela* — omnis res textoria veterum accuratius, quam a quoquam

Aut dulcis musti Volcano decoquit humorem,
Et foliis vndam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur aestu;
Et medio tostas aestu terit area fruges.

295 *humor* Scaliger legebat, vt esset *decoquit* se. conf. Rutgers. Var. Lect. V, 17. 296 *tepidi aheni* erat lectio ante Heins. vulgata; sicque Parrhas. Voss. alii ap. Martin. *trepidi* dabant Gud. Mentel., vterque Menag. Moreti fragm. cum Pierii Medic. et aliquot aliis. *foliis trepidis* Medic., hocque Pier. in editione sua legisse videtur. *trepidis aenis* Rom. De varietate hac vid. Heins. h. l. et ad Ouid. Met. XII, 279. *tenui aeni* Gud. pro var. lect. *dispumet* Moret. quart., hoc et illud in vulgg. edd. Gellii N. A. II, 3. vbi de scriptura *aheni* agitur. 297 *succinditur* Goth. sec. 298 *costas* alios habere Reiskius notabat forte pro *coctas*.

alio, est exposita. Patet autem ex hoc versu, in Italia quoque matresfamilias rusticorum telarum texturae vacasse. 295. Ge. IV, 268 *igni pinguia multo Defruta.* Sedula in variis e musto defruti generibus conficiendis veterum fuit opera: vid. Plin. XXIII, 18. XIV, 11. Columella XII, cap. 19—21. *Dulce mustum* laudat Quinctil. Inst. VIII, 2, 10 inter epitheta, quae id, quod rei proprium sit, exprimant. *humor musti* poetica periphrasis. 296. *trepidum,* proprie mustum est trepidum, quia, quod ebullit, quasi tremere videtur: Aen. VII, 463 *vndans ahenum,* hinc *vndam* idem mustum dixit ebulliens et exundans. Fronde autem, forte pampinea, spumam auferunt, dum defrutum faciunt.

297. Messem ait esse secandam et terendam *medio aestu. Ceres rubicunda,* quae alias *flaua,* quia rubent, flauescunt, aristae. Columella II, 21, 2 *aequaliter flauentibus iam satis, antequam ex toto grana indurescant,* cum rubicundum colorem traxerunt, *messis facienda est.* At de *medio aestu* dubitari potest: sitne media aestate, an medio die aestiuo. Vtrumque recte ac vere diceretur. *Prius, medio aestu,* aestate, dictum, vt Ecl. X, 65, *frigoribus mediis,* cum sqq.

Nudus ara, ſere nudus: hiems ignaua colono.

299 *ara et ſere* Leid. pr. *colono eſt* Rottend. alter et Medic. Pierii; in aliis *colonis*. Notus eſt iocus *παρῳδίας*: *habebis frigora, ſebrim* Donati Vita V. ſ. 61.

conuenit, *Nudus ara, ſere nudus*, cum mature, aere adhuc tepente, arationem et ſationem faciendam eſſe ait. Et de *meſſe mature facienda* monent alii quoque: v. Colum. l. l. Omnino hoc idem praecipit Heſiod. 571 ſqq., vbi tantum abeſt, vt de opere per medium diem vrgendo agat, vt etiam mane ſurgendum et metendum eſſe moneat. Et Theocr. X, 48—51 ſimili modo praecipit, *medio* autem *die quieſcendum eſſe* dicit, ἄρχεσθαι δ' ἀμῶντας ἐγειρομένω κορυδαλλῶ, καὶ λήγειν εὕδοντος, ἐλινῦσαι δὲ (κατὰ) τὸ καῦμα. Spectat quoque huc, quod colligendae ſunt fruges ſub diluculum; conf. Geopon. II, 25. *Poſterius* ſi praeferas, medio die, reſpiciet antecedentia 289. 290. Inf. IV, 401 *Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit aeſtus, Cum ſitiunt herbae* etc. vt *medio aeſtu* ſit, medio die, interdiu; Sic inf. III, 154 *mediis feruoribus*: vt oppoſita ſint 287, 8. *gelida nocte*, cum *die nouo*, et nunc *diei calor* ſ. aeſtus. Enimvero ſic repugnant ſibi vſ. 389, vbi nocte *ſtipulas et prata tondenda* ait, et nunc *medio aeſtu*, meridie, *ſuccidendas fruges*. Ita occurrendum eſſet ſic, vt *ſtipulas* proprie acciperes, et rem a meſſe diuerſam innui diceres, vt ſup. ad 289 monitum eſt. 298. *Area terit fruges*: in qua teruntur. v. ſup. ad v. 192.

299. Ex Heſiodo petita eſſe ſatis conſtat, Ἔργ. 391, 392 γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν δὲ βοωτεῖν etc. Monet autem, mature, atque adeo auctumno, arationem et ſationem eſſe faciendam, cf. ſup. 208 ſq. II, 315. 316, cum tepor aeris ſatis magnus, vt arator veſte non egeat. *Nudum* eſſe tantum tunica indutum, toga aut paenula reiecta, poſt Cuperi Obſſ. I, 7 ſatis notum. *Hiems ignaua colono* eſſe dicitur, quae colonum otioſum eſſe iubet, et ab opere ſub dio faciendo

Frigoribus parto agricolae plerumque fruuntur,
Mutuaque inter ſe laeti conuiuia curant.
Inuitat genialis hiems, curasque reſoluit:
Ceu, preſſae quum iam portum tetigere carinae,
Puppibus et laeti nautae inpoſuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas et retia ponere ceruis,
Auritosque ſequi lepores; tum figere damas,

300 *feruntur* Medic. a m. pr. 302 *curam* Schol. Cruqu. Horatii Od. III, 17 et veteres aliquot apud Pierium. *curant; curas;* non refugit Maro. 303 Heinſius coni. *feſſae*, probante Burmanno: eſt ſane hoc proprium in reditu. At *preſſae* non minus accommodatum: v. Notam. Reiskius aut *feſſae*, aut *piceae* aut *Threſſae* coniectabat. 304 Idem verſus Aen. IV, 418. 306 *mirtamque oleamque cruenta* Goth. ſec. 308 *dammas* Medic. cum al., et ex hoc alii *damnas*.

auocat. *plerumque*, maxima hiemis parte Bion. VI, 5 ἢ καὶ χεῖμα δύςεργον etc. 302 *genialis hiems;* conuiviorum hilaritati, riſibus iocisque apta, qua genio indulgetur. Grata poetis dictio: ex quo enim ſemel cum Genio notio hilaritatis, inprimis epularum, coniuncta fuit, *geniale* dictum eſt, quicquid hilare, feſtivum, gratum, iucundum, corpus animumque recreat. 303. 304. Fauſtum reditum ad Lares naues declarabant coronata puppi: in qua tutela nauis collocata erat. *preſſae carinae* ſunt mercibus oneratae, ſeu onuſtae naues, vid. Tibull. I, 3, 40. Ouid. Faſt. IV, 300.

305. *quernas glandes ſtringere* vid. ad Ecl. X, 20. 306. *cruenta myrta*, baccae myrti nigrae ſucco rubicundo: ad vinum condiendum, myrtitem: cuius conficiendi rationem v. ap. Colum. XII, 38. 308. *Auri-*

Stuppea torquentem Balearis verbera fundae:
Quum nix alta iacet, glaciem quum flumina trudunt.
Quid tempeſtates auctumni et ſidera dicam?
Atque, vbi iam breuiorque dies et mollior aeſtas,

309 *torquentur* Toll. Edd. Ven. et Mediol. *torquere* Zulich. a m. ſec. *torquentes* Romanus *Stippea* fragm. Moret. *Stuppea* Rom. Medic. alii ſcribunt, qua in re parum ſibi conſtant antiqui codices; nam ex more geminatam litteram vna ſcribere debebant antiquiores. *Stupea* editum erat in Aldd. pr. et ſec., in Commel. et al. 310 *iecit* Romanus, aut verius *tegit*, vt Burm. notatum vidit. Ita et ea, quae ed. pr. Burm. 311 *et frigora* vnus Moreti et vnus Arundel., nec non Goth. ſec. in litura; ſed vulgatum verum et exquiſitum; v. Not.; et natum forte iſtud ex Georg. II, 321 *Prima vel auctumni ſub frigora.* 312 *dies, iam mollior* vnus Mead., quod perplacet.

tos lepores Afranio debebat Maro. vid. Macrob. Sat. VI, 5, p. 600. *figere* telo, transfigere. 309. *verbera fundae* poeta pro funda dixit, e ſtupa facta, maiore ornatu, quatenus ea verberat, ferit, emiſſo ſaxo, quod iacitur circumagendo, torquendo, fundam.

311—315. Tempeſtates ſubiungit, quae duabus praecipue anni partibus frequentius ingruere ſolent, ſub auctumni initium (v. 311. 312. 313) inde a medio Auguſto, Colum. XI, 2, 57. 58, et ſub veris exitum (v. 313. 314. 315) M. Aprili medio. Columella ibid. §. 36 ſqq. Quam vero ornate haec dixit, et quam procliuis hinc ad ornatiſſimam tempeſtatis aeſtiuae deſcriptionem via! *Sidera auctumni,* quia ad ſiderum ortus et occaſus tempeſtatum tempora atque etiam cauſſas referebant. cf. v. 335. Atque, quid dicam, *quae vigilanda viris ſint, vbi iam br.;* quae curanda et prouidenda (v. Seru. et Burm.) ab agricolis ſub auctumnum: inde a medio Auguſto, vt diximus. *mollior aeſtas,* leniore calore, cum vehementior aeſtus iam re-

Quae vigilanda viris? vel quum ruit imbriferum ver,
Spicea iam campis quum messis inhorruit, et quum
Frumenta in viridi stipula lactentia turguent?
Saepe ego, quum flauis messorem induceret aruis
Agricola, et fragili iam stringeret hordea culmo,

313 *et cum r.* vnus Mead. *vmbriferum* alter Rottend. 315 *ex viridi* Leid. *lactantia* multi. *tacentia* Rom. *torgent* Mentel., omnia praue. 316 *duceret* Medic.; sed ab alia manu *in* supra scriptum.

misit se. *vel quum ruit imbr. ver:* M. Aprili, circa Vergiliarum exortum: videndum nunc, imbrium ingruentium vi ne anni spes a procellis profligetur, sementisque facta proluatur. *Horrere* (vid. ad v. 151) *agri* aut *segetes* et *sata* dicuntur fere, cum aristae iam maturae sunt; h. l. seges lactescens, in *stipula* h. culmo *viridi;* vagina Varr. I, 48, 3. cf. Iliad. ψ, 598 sq. vid. Cerda. *lactentia turgent* plenius etiam dictum quam lactent; amant vocem poetae. Ouid. Fast. I, 351 *sata teneris lactentia succis;* et saepe. Habuit hunc locum ante oculos Gratius Cyneg. 290 *Inde vbi pubentes calamos durauerit aestas, Lactentesque vrens herbas siccauerit omnem Messibus humorem, culmisque armarit aristas* etc., item Colum. X, 325 sqq.

316. Quid? quod, id quod multo maius est, in ipsa messe procellae aut imbres saepe ingruunt. v. Plin. XVIII, 35, sect. 78. cf. Colum. II, 21, 2. Similiter de vitibus inf. II, 419 *Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.* 317. *fragili hordea culmo* dicit poeta pro hordeis simpliciter, aut certe culmis fragilibus hordei; non de certo hordei genere; hos culmos *stringunt,* qui falce secant; dum falcem admouent, tangunt scilicet et stringunt:

Omnia ventorum concurrere proelia vidi:
Quae grauidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent; Ita turbine nigro

318 *concurrere* omnes Heinsii. *consurgere* Rom. et vnus Mead. quod et ipsum recte dicitur; et variant verba et alibi: vid. h. l. Burm.; sed legit in nostro *concurrere* Plinius XVIII, 35, f. 78. 319 *a r.* Zulich. et Parrhas. 320 *Sublimem* Medic. et Reg. a m. pr. cum Romano, quod vtique sollennius; sed et alterum vsum habet. vid. Oudendorp. ad Iul. Obsequ. cap. 101, quem Burmannus laudat. *eruerint* Moret. sec. a m. pr. *ruerent* Reiskius coniiciebat.

Ita v. c. lib. II, 368 coll. cum 365 *tum stringe comas*. Solent autem poetae id, quod agitur, a variis actionis momentis designare. Itaque ea, quam Burmannus et Martinus mouent, difficultas, dum pro ligare dictum esse putatur, concidit. Vir doctus *stringere*, pectinibus decerpere, interpretabatur: est id inter metendi genera ap. Colum. II, 21, 2. 3. De his cf. Varr. I, 50. Dickson To. II, p. 368 *stringentem* hordea intelligit eum, qui apprehendit culmum manu, vt falce admota resecet. 318. *ventorum praelia concurrere* plenius quam ventos concurrere; vt acies ad pugnam faciendam. 319. *seges grauida* proprie ex *agro grauido*. Sed poetae omne id *grauidum* dixisse videntur, item *fecundum*, quod succo plenum ac tumidum esset, vt *grauidum vber* Georg. III, 317. *grauidae fruges* II, 143. *grauidae messes* Ouid. Metam. VIII, 781. conf. de hac voce ad Aen. IV, 229. X, 87. 320. Venti segetem *eruunt*, et in aerem expellunt, extollunt; hoc ornatius effert, *sublime expulsam eruunt*, quia *sublimem, in sublime*, pro aduerbio, sublimiter, ferunt. Reliqua: *ita turbine nigro* etc. difficultatem habent ex structura, quam qui animaduerterunt, varie tollunt. Martinus comparationem subiici putat, qua tempestatis messem euertentis vis declaretur, cum ea euulsas radicitus spicas cum aristis et radicibus ita sublimes ferat, quemadmodum alias ventus ferre solet leues stipulas; *ita*, tam facili ne-

Ferret hiems culmumque leuem ſtipulasque volantis.

321 *ſtipulamque volantem* Franc. *ſtipulamque leuem culmosque volantes* Zulich. *ſtipulasque ſonantes* Goth. pr.; vt *fragiles calamos ſiluamque ſonantem* Georg. I, 76. *lucosque ſonantes* Ecl. X, 58. Enimuero nunc volant, dum ab aura feruntur; non ſonant.

gotio, *hiems*, tempeſtas, *ferret culmum* etc. Haec tamen comparatio parum ad augendam rei δεινότητα facere, immo eam imminuere ac frangere, videtur. Ruaeus ita interpretatur, vt verba ſint epiphonematis loco: *tam denſo nimbo iactabat procella calamos leues et ſtipulas volantes.* Verum ſic *ferebat* dicendum erat. Catroeus vertit, quaſi poeta diceret: *aut turbine nigro.* Si emendatione res indigeret, procliue eſſet: *ita turbine nigro Verſat hiems;* quod firmes ex Lucretio, cuius verſus ante oculos habuiſſe noſter videtur lib. V, 218 *Et tamen interdum magno quaeſita labore — Aut ſubiti perimunt imbres gelidaeque ruinae, Flabraque ventorum violento turbine verſant:* ſeu melius *vexant*, vt alii legunt. Atque haec erant, quae me olim in h. l. commentantem ad ſubtiliorem rationem abducebant. Necdum me iudicii mei poenitet; non enim mihi ſatis erat, ſenſum qualemcunque arripere aut inſerre, verum ex ipſis verbis grammatica lege et ratione ſenſum eruere. Qui itaque aliquid dicere vult, quod ad rem ſpectet, ei eſt grammatice docendum, quomodo *ita — ferret* poſſit eſſe dictum pro, *quemadmodum hiems fert.* Scilicet a poetis, ad variandam orationem, *ſic*, *ita*, *haud aliter*, *pariter*, in fine ſententiae ſubiici ſolent comparatiue: haud aliter hiems, grauis tempeſtas ea parte anni, qua procelloſum tempus eſſe ſolet, (auctumno et vere vſ. 311—315. non quae *noſtra hiems* dicitur) orta *ferret*, diriperet, ſtipulas, quam nunc media aeſtate radicitus ariſtas fert. In hac demum interpretatione acquieſcere licet. Con-

Saepe etiam inmenſum coelo venit agmen aquarum,
Et foedam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Conlectae ex alto nubes; ruit arduus aether,
Et pluuia ingenti ſata laeta boumque labores

322 *ex caelo* Menag. pr. *e caelo* ed. Ven. *ruit agmen* Schol. Statii Theb. I, 356; ſed vid. Burm. 325 Aen. II, 306 *rapidus montano flumine torrens Sternit agros, ſternit ſata laeta boumque labores.*

venit, ex parte tamen, non prorſus, Horat. Serm. II, 2, 124 *Ac venerata Ceres, ita culmo ſurgeret alto Explicuit vino contractae ſeria frontis.* vbi Bentl. ita ſcil. vt iam nunc ſurgit. Immo vero eſt petitum a formula precandi, obteſtandi. ita vt nunc precatur, votis expetit.

322. Praeiuerat locus inſignis Homeri Il. π, 385 ſqq. ἦμαρ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ Ζεὺς ſq. cum Lucret. VI, 255 ſqq. *Praeterea perſaepe* ſqq. *agmen aquarum* de imbre denſo ingruente. *venit,* ruit; *venire* enim etiam hoc ſenſu ſatis graue verbum. *Veniunt hoſtes, barbari,* qui impetum faciunt etc., vt docuit Burm. h. l. et ad Phaedr. I, 21. cf. Aen. X, 456. 324. *ex alto nubes collectae* Seruio ſunt a ſeptemtrione: v. ſup. v. 240, quod forte nimis doctum. Alii, vt Iulius Sabinus, e mari; quod in mentem venire poteſt, ſi Italiam cogites. Simpliciſſimum eſt, *altum* de caelo intelligere; ex aere deſcendunt contractae nubes; inf. 443 *vrget ab alto Notus.* itaque *ruit aether* h. nubes collectae. Aen. V, 695 *ruit aethere toto turbidus imber aqua.* Martial. III, 100, 3 *Imbribus immodicis caelum nam forte ruebat.* Praeiuerat Lucret. VI, 290, 1 *Omnis vti videatur in imbrem ſoluier aether.* Alias *caelum ruit tonitru;* vnde Aen. I, 129 *caeli ruina* omnino de procella. 325. *boum labores,* ἔργα βοῶν Heſiodi Ἔργ. 46. Homer. l. c. Iliad. π, 392, et

Diluit; inplentur fossae, et caua flumina crescunt
Cum sonitu; feruetque fretis spirantibus aequor.
Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxuma motu
Terra tremit; fugere ferae; et mortalia corda

326 *Delult* fragm. Moret. 327 *feruentque* Goth. pr. *fretis spumantibus* idem cum altero: hoc etiam Romanus exhibet; et est apertius; sed est minus docta lectio. Etiam Aen. X, 291 *Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat vnda.* 328 *in* deest Moret. quart. et in vno Arundel., item in nonnullis Pierii. 329 Reiskius distinctionem post *dextra* sublatam in fine versus ponebat: *Fulmina molitur eo motu, quo maxima molitur.* 330 *fremit* Zulich. *tremuit* Mentel. pr. Alterum Arundel. et Cantabr. sequutus. *et* post *ferae* Martinus sustulit; non male factum!

hinc alii. v. Cerda et Fulu. Vrsinus. 326. *caua flumina*, quae in alueis cauatis fluebant; nunc littus exeunt. vid. Burm. ad Lucan. I, 396. 327. *freta spirantia* sunt aestuantia. Aen. X, 291, vbi v. Heins. *spirant*, quae efferuescunt, ebulliunt. *freta* autem, vt *vada*, poetice simpl. aquae, mare.

328. Interdum etiam fulmina et tonitrua cum ventis pluuiisque miscentur. Vix bene locus reprehensus, tamquam nunc alienus a re. Praeclarus locus de fulmine. *corusca dextra.* Notum illud Horatii Carm. I, 2, 2 *rubente Dextera.* Ex antiqua tabula adumbratum esse, in qua fulminis rubor ipsam manum illuminabat, coniectabat Spenc. Polymet. pag. 55; saltem picturae idoneum argumentum illud foret. Manum tamen, quae tenet fulmen, ab eo splendere ac coruscare, facile etiam sine tabula picta assequaris. Habet tamen nec minus rationem suam, si *corusca fulmina* iungas. 329. *moliri fulmen* est iacere, vibrare; nam de omni motu ac conatu aut opere *moliri*. *maxima terra* est magna, γαῖα πελώρη. 330. De hiberna procella simillia v. apud Hesiod. Ἔργ. 511. 512, et 529—533. *fugere* pro fugiunt; vt saepissime, ex aoristo: nisi velis

Per gentes humilis ſtrauit pauor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit; ingeminant auſtri et denſiſſimus imber;
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.

331 *humiles* Moret. ſec. *fragranti* primus. *humili — flagrantis* Romanus. 332 *Athon* Medic. Reg. Pierii Rom. et Medic., it. alii, etiam ap. Martin., et vterque Goth. cum edd. Aldd. pr. et ſec., Commel., et ex illis aliae. Ita et legebatur in Valer. Flacc. I, 664. Tenet támen alterum poſt Seruium, Cerdam et alios, Heinſius: *Aut Atho*, τὸν Ἄθω. Cauſſa iuſta eſt, quam Benedictus iam attulit, quod *Athon* metro repugnat. 333 *denſiſſimus aether* ed. Ven. et vnus Mead. Eleganti coniectura Reiskius totum locum ita conſtituebat: *ille* (v. 331 Iupiter) *Deiicit ingeminans*; *auſtri et d. imber Nunc n. — plangunt.* Ex Aen. I, 43. 44 facile incidas in *disiicit*. Idque video factum a Wakef. ad Lucret. V, 404. Quis tamen cogat poetam ſemper eandem formulam decantare? 334 *aequora* vel *littora* mſ. Köler. *plangit* Franc. Reg. Menag. Mentel., et ſic Rom. et perueteres aliquot ap. Pierium, vt ad *imbrem* referatur; Wakef. mauult ſubintelligere, *Iupiter;* ſic et in ed. Maſuic. et al., ſed grammaticos mutaſſe neutrum ſignificatum minus obvium, docet Burm., itaque *plangunt*, vulgatum inde ab Aldo, tuetur: quod et in vtroque Goth. At *clangunt* Leid. Menag. alter pro var. lect. et ed. Ven. 1472. *plaudunt* vnus Voſſ., vtrumque male. Satis firmatum eſt, vndarum alliſarum eſſe *planctus*.

argutari ex vernaculo ſermone. 331. *humilis pauor* poetica venuſtate; partim quod reddit humiles, partim, quod *timere* puſillanimi et humilis animi eſt. *ſtravit*, ſternit, pauor, animos, καταπλήττει, percellit; vnde etiam *conſternare* ductum. 332. Montes fulmine ferit, dicebas; at quam ſublime: *deiicit!* Magis etiam exornat haec Silius V, 385—389. *flagranti telo*, Homeri et Heſiodi, ψολόεντι κεραυνῷ. *Alta Ceraunia* ἀκροκεραύνια ſatis noti vel ex Horatii I Carm. 3 Epiri montes, qui in mare procurrunt, vt *Athos* in mare Aegaeum, Macedoniae mons. 333. Verſus ex Theocr. VII, 77 Ἢ Ἄθω, ἢ Ῥοδόπαν, ἢ Καύκασον ἐσχατόεντα. 334. *plangunt* h. l. plangorem edunt, reſonant.

Hoc metuens, coeli menses et sidera serua;
Frigida Saturni sese quo stella receptet;

335 *Quod superest, caeli* laudat Nonius Marcellus in *seruare*. *Haec metuens* Parrhas. et ed. Mediol. *caeli mores* substituit Wakef. ad Lucret. I, 297 tanquam ingenii lusu, quia *caeli morem* meminerat ex I, 51. 336 *quo sese* ap. Senec. Epist. 88 et Goth. pr. *qua sese* Schol. Statii Theb. I, 305. *sese cum stella receptat* Schol. Iuuenalis Sat. VI. *receptat* etiam Moret. pr. et Leid.

335. Propter has tempestatum mutationes obseruanda sunt *anni tempora*. mox v. 351 prognostica ex atmosphaera. *Caeli menses* simpl. tempora intelligam, quia astrorum, quae in caelo sunt, motu definiuntur: volebat subiungere solem et lunam: posuit pro iis sidera; *caeli sidera* erunt adeo de planetis accipienda, vt subiiciat duo alios planetas, Saturnum et Mercurium. Nisi malis adhaerere Seruianae interpretationi, vt *sidera* sint duodecim signa zodiaci, quae totidem fere mensibus sol peragrat; quapropter *menses* essent adiecti. Esse porro verba depromta e Menandro, notat Nonius Marcellus in voce *seruare:* sed Graeca corrupta sunt: forte vsum τοῦ seruare pro obseruare, ex τηρεῖν tantum illustrare voluit. 336. Obseruet, Saturni stella in quod signum se recipiat, cum quo sidere se coniungat; *in Capricorno enim facit grauissimas pluuias, et praecipue in Italia, — vt in Scorpio grandines.* Haec Seruius, qui plura super τὸ *receptat* nugatur dicam, an obseruat. Saturni motum tardissimum esse, et vix binis annis sexque mensibus vnum signum transire satis constat; vt adeo vix intelligas, quem vsum obseruatio tam tardi sideris ad tempestatum prognostica habere possit. Ita tamen a veteribus iudicatum est de stellis erraticis, vt pluuiarum aliarumque aeris mutationum augurium ex iis caperent. Fuit in his inprimis Saturni transitus: vid. Plin. II, sect. 39, et idem XVIII, 25, sect. 57 *Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam praecipit, admonens obseruandum frigi-*

Quos ignis coeli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnae
Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis,
Extremae ſub caſum hiemis, iam vere ſereno.

337 *ſignis* Parrhaſ. *caelo* Medic. cum Iulio Sabino, nec praue, ne *caeli menſes* et *ignes caeli* ſibi occurrant intra tres verſus. I, 6 *labentem caelo quae ducitis annum.* 339 *in aruis* multi. Etiam Medic. *in orbis* et e correctione *in arbis*. Agnoſcunt tamen vulgatam antiqui Commentatores. v. Heinſ.; et cum vere ineunte *herbae* frugum melius memorantur. 340 *ſub caſum* Medic. cum nonnullis; *ſub caſu* alii maiore numero cum Romano. Ita et edd. variant: prius Egnat. Manut. Commelin., hoc Aldd. ſeruant. *Extremo ſub caſu* Ven.

dae Saturni ſtellae tranſitum. Sunt plura eiusmodi e Democrito in Geopon. I, 12. Saturno, extremo orbe ſe mouenti planetae, *frigus* tribui, memorare nil attinet. v. Plin. II, 8, ſect. 6. 337. Obſeruare monet Mercurii motum: hoc enim eſt *errare ignem Cyllenium* (quem hinc mutuatur Claudianus XXII, 440) *in orbes caeli*, mouere ſe ad certas leges, quibus in caelo curſum per orbitam agit.

338. Ad procellarum ſubinde ingruentium clades auertendas religionum quoque auxilium adhibere monet. Ex Heſiod. Ἔργ. 465. 466. Agit autem poeta vt e ſeqq. manifeſtum ſit, impr. 345 de *Ambarualibus*, vid. Tibull. II, 1, cf. ſup. ad Ecl. V, 74. 75. et, ſi *Suouetaurilia* eiusdem generis ſunt, Catonem de R. R. c. 141. *Sacra refer*, repete, et hinc ſimpliciter fer, celebra. Vtroque enim ſenſu dictum videbis in exemplis ab Heinſio cumulatis ad Ouid. II Faſt. 532. *Operatus* pro operans. Eſt autem hoc voc. ſacrorum. vid. Tibull. ibid. v. 9. 340. Vel hic locus docere poteſt, quam parum ſubtilis interdum ſit poetica ratio: *Extremae ſub caſum hiemis* putes eſſe primum veris initium; at ſubiiciuntur ea, quae adultum ſatis ſignificant; quamvis non immemor ſim, clementioris caeli in noſtro poeta rationem eſſe haben-

Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina;
Tunc somni dulces densaeque in montibus vmbrae.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
Cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,
Terque nouas circum felix eat hostia fruges;

341 Ita Mediceum, nisi quod *Tum* scribitur, et Pierii libros cum aliis expressit Heinsius. Vulgatum erat: *Tunc agni pingues,* quod multi, ad vitandum scilicet hiatum, habent. Inter eos, qui ordinem: *Tunc pingues agni,* seruant, vt vitent tamen hiatum, habent Arundel. vnus, *tum sunt;* Mead. *sunt, tum;* ex nostris recentior: *tunc et;* at alter: *Tunc agni p. et tunc;* ad tertiam vsque vicem *cum* legi malebat Reiskius. 344 *Quoi* Medic. mutatus in *Cui.*

dam. Similiter sup. 250 *ad medias pruinas;* quod sane seuere exigi nequit. 341. Hesiod. Ἔργ. 585, vbi de aestatis initio: Τῆμος πιότεταί τ' αἶγες καὶ οἶνος ἄριστος. *Vina mollia,* scilicet hiemis interiecta mora, *asperitate,* duritia, *carentia,* mitia, lenia. Ita et Graecis οἶνος σκληρὸς et μαλακός. *Durus Bacchi sapor* Ge. IV, 102. *somni dulces* propter adiectas *vmbras* nulli alii esse possunt quam in herba vel sub arbore ad concentum auium, florum odores et sic porro. 343. Conf. Tibull. I, 1, 23. 344. E lacte, melle, vino *mulsum* factum innui, notat Macrob. III, 11, magis forte subtiliter, quam vere. Nam diis agrestibus libatur ex more, lacte, melle, vino, conf. idem VII, 12 et Seru. et Cato R. R. c. 134. 345. Ducitur hostia, lustrandi agros caussa, circa nouam segetem. *felix hostia,* h. fecunda, vt Seru.; quemadmodum *felix ager, arbor.* De his dubitat nemo; vti nec de hoc, hostiam sterilem sacris admoueri, nefas fuisse: sed vsus perpetuus ita fert, vt accipiamus hostiam, qua litari potest, quia pura et sacrificio apta diisque grata est; quaeque adeo est felicis ominis, et bonum frugum prouentum portendit, aut

Omnis quam chorus et ſocii comitentur ouantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
Falcem maturis quisquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
Atque haec vt certis poſſimus diſcere ſignis,
Aeſtusque, pluuiasque, et agentis frigora ventos:

346 *comitantur* aliquot ap. Burm. et Goth. pr. 347 *vocant* vnus Moret. et Goth. pr. 348 *quicquam* Goth. pr. 349 *redimantur* Zulich. 350 *incompoſitus* Mentel. alter et Goth. ſec. 351 *in certis* Franc. *dicere* Goth. pr.; in Medic. τῷ *diſcere* ſuperadſcriptum *noſcere*, ex interpretatione ſcilicet; ibidem a manu prima *poſſemus*. In Romano erat: *poſſemus dicere.* 352 Sic plane Goth. pr. At *Aeſtus et p. et* Goth. ſec. a m. pr. *Aeſtus et pl.* Franc. ed. Mediol. *Aeſtusque et* ed. Ven. et Medic., inſerto *et* ab alia manu. *pluuias et* ſine *que* vnus Mead, ed. Norimb. et Grimoaldus apud Martin. *agentes fulgura* Franc. et ed. Mediol.

ipſa felicis prouentus cauſſa, placatis per eam diis, haberi poteſt. 346. *chorus et ſocii*, eſt chorus ſociorum, pro, turba. Int. autem ſocios operum, vernas, vt II, 528. 347. *vocare in tecta*, vt adſit, inuocare. Laudant Colum. X, 430 *Et te Maenalium, te Bacchum, teque Lyaeum Lenaeumque patrem canimus ſub tecta vocantes*; et Horat. Carm. I, 30, 3 *vocantis Ture te multo Glycerae Transfer in aedem*. 348. *neque ante falcem m.* Cf. Cato c. 134. *Priusquam meſſim facies, porcam praecidaneam fieri oportet* ſq. 350. De incondita ſaltatione, qua carmina meſſoria canuntur, vt de alio feſto ſup. Ecl. V, 73 *Saltantes Satyros imitabitur. Quernam coronam* in memoriam victus prioris geſtatam Seruius tradit.

351. Haec igitur omnia, has tempeſtatum caeli et aeris vices, de quibus adhuc egit, porro magnum calorem, pluuiam et gelu, e lunae phaſibus et variis prognoſticis, quae experientia docuit, intelligunt agricolae. Eſt haec meteorognoſia ruſti-

Ipse Pater statuit, quid menstrua Luna moneret;
Quo signo caderent austri; quid saepe videntes

353 *moueret* Franc. Parrhas. Mead. et al., etiam edd., vulgari variatione; de qua multi monuere, vt ad Propert. IV, 1, 107. sed potest h. l. defendi. 354 *quod* multi scripti et impressi apud Pier. Burm. et Martin., etiam Goth. pr. nec ipsum male.

ca. Multa in his sunt, quorum ratio aliqua probabilis reddi potest; enimuero id esset munus non interpretis poetae, sed hominis, qui de *rebus* a poeta traditis disquirere ac disputare vellet: quae partes ab interprete alienae sunt. 353. Ipse Iupiter *statuit*, h. fixum et constans esse iussit. Mutuatus autem est haec ex Arati Phaenom. v. 10—13, e quo sequentia pleraque petita. cf. Geopon. I, 2 sqq. Plerisque his prognosticis seueriores physices rationes facile assignari possunt (vidimus id nuper factum a *W. Iones physiol. Disquisitions* pag. 619 sqq.); pro nostra aetate eadem retractauit *Thomson (Seasons: Winter* 118 sqq.). *Monet*, vt vates monent, qui futura docent, luna prognosticis, quae ab ea petuntur, et *menstrua luna* praeclare propter menstruas motus vices. 354. *Quo signo caderent austri;* quod indicium esset venti mox cessaturi. Ita enim *cadere* pro residere, *cadit fragor pelagi* Aen. I, 154. Ecl. IX, 58 *ventosi ceciderunt murmuris aurae*, vt contra *surgere* v. 356. Altera Cerdae interpretatio, vt sit pro *incidere*, quod Ge. II, 107, vel *surgere*, auctoritate destituitur. Nec apud Homer. Odyss. ε, 259 est ἔπεσε, sed συνέπεσε. Σὺν δ' Εὖρός τε Νότος τ' ἔπεσε. concurrunt. Melius laudares Od. ξ, 475, et Hesiod. Ἔργ. 547 Βορέαο πεσόντος, vbi de vento orto, pro ἐμπεσόντος, accipiendum esse videtur; si tamen intentius adspexeris, videbis et ibi esse, *vento cessante;* nam tum nebulae gelidae suboriuntur. Etiam in Aeschyli Agam. 577 πόντος πεσὼν simili modo dictus est, dum residet. Nec tamen reliqua, quae subiuncta sunt a Marone, efficiunt, vt illud ad poetae rationem me-

Agricolae propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo, ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longe
Litora miſceri, et nemorum increbreſcere murmur.

357 *arduus* ed. Ven. et Romanus. Male. vid. Not. 359 *increbreſcere* Medic. cum aliis; non *increbeſcere*. etſi hoc mollius; at illud auſterius et pleniore ſono.

lius accommodatum videri poſſit. Nam, nonniſi propoſitis inde a v. 356 pluuiarum et fulminum prognoſticis, ſubiicit v. 393 praeſagia ſerenioris caeli. *quid ſaepe videntes*, h. quo viſo prognoſtico ſeu indicio. 355. Conf. Calpurn. Ecl. V, 43 ſqq.

356 ſqq. — 364. Imminentes procellas nuntiat ſurdus aeris motus et fragor terra marique increbreſcens, quo exterriti alites marini in littus euolant. Ex Arati Prognoſt. 177 ſqq., (909 ſq.) qui verſus a Cicerone translati ſunt in latinos de Diu. I, 7, vbi v. Dauiſ. cf. Lucan. V, 565 ſqq., qui in toto illo loco noſtrum ante oculos habuit. Aliorum poetarum loca ſurgentis tempeſtatis congeſſit Cerda h. l. Eſt enim iam inde ab Homero poeticis ingeniis verſatus locus. Virgilium ſequitur Plin. XVIII, 35, ſect. 85. 86. 87. *Continuo:* principio. vid. ſup. 60. *ventis ſurgentibus:* mox vſ. 365 *vento impendente;* vide modo ad v. 354. *freta ponti* poetica periphraſi pro ponto, mari; nihil amplius. 357. *aridus fragor*, qualis aſper et acutus lignorum aridorum, cum franguntur. Ita et Lucret. VI, 115 — 119, et Homericum αὖον ἄϋσεν, vt Iliad. ν, 441, et καρφαλέον ἄϋσεν Iliad. ν, 409. conf. Cerda. Effert autem haud paullo ornatius Aratea l. l. 180 κορυφαί τε βοώμεναι οὔρεος ἄκραι. 359. *Littora miſceri:* miſcetur ac perturbatur mare littora et ſaxa alluens, quibus alliduntur fluctus; et *reſonantia miſcentur* pro ſimplici *reſonant*. Aratus ib. v. 178. 179 μακρὸν ἐπ' αἰγιαλοὶ βοόωντες, Ἀκταί τ' εἰνάλιοι, ὁπότ' εὔδιοι ἠχήεσ-

Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis:
Quum medio celeres reuolant ex aequore mergi,
Clamoremque ferunt ad litora; quumque marinae
In ſicco ludunt fulicae; notasque paludes

360 *a curuis* Pierii Romanus, vterque Mentel. Voſſ. et Reg., ſed eraſo *a*. illuſtratum ab Heinſio; nec recte tamen ab eo receptum, cum non ſcribendum ſed ſubintelligendum ſit. *Iam ſe* Goth. ſec. *cum curuis* Ven. *Iam tibi* Guietus et Gebhardus emendauerant. *Iam ſibi tum et curuis* alius vir doctus in Miſc. Obſſ. Vol. II, T. II, p. 171, male. 361 *Quom* Medic. a m. pr. 362 In Arato: *χερσαῖα τινάσσονται πτερύγεσσιν*; vnde coniicias: *Clangoremque ferunt ad litora.* Ergo Virgilius noluit *Clangoremque*, quae propria vox foret, ſcribere?

σαι. *Littora ripaeque ſi reſonabunt tranquillo:* cum ventus nondum ſentitur; reddidit Plin. XVIII, 35, ſ. 58. Similia loca Cerda congeſſit. De *nemorum murmure* ſeu mugitu cf. Aen. X, 97—99. Expreſſit h. l. Lucan. V, 551 ſqq. *Poſt vento creſcente magis magis increbreſcunt* Catull. Epith. Pel. 275.

360. Iam tum ſatis grauis tempeſtas in alto, vt nauis vix reſiſtat ſatis fluctibus, increbreſcente procellae vi, cum etc. 361. Expreſſa haec ex Arato; nec tamen cum fide ac diligenter, ſed permutatis auium nominibus, forte quod communis earum hac in re eſt natura. Quod itaque de *ardea*, *ἐρωδιῷ*, dixerat Aratus v. 182 Dioſem. *καὶ δ᾽ ἂν ἐπὶ ξηρὴν ὅτ᾽ ἐρωδιὸς οὐ κατὰ κόσμον Ἐξ ἁλὸς ἔρχηται φωνῇ περὶ πολλὰ λεληκώς*, ad *mergos* transtulit Virgilius: *Quum medio celeres reuolant ex aequore mergi, Clamoremque ferunt ad littora.* At Cicero, qui Arateos verſus vertit de Diu. I, 8, *fulicem* ſeu fulicam nominauit. Callimachus *δύπτην* in fragm. CLXVII ex Etymol. Contra Aratus *mergos* (*τὰς αἰθυίας*) *in littore* (*χερσαῖα*, h. *κατὰ τὰ χ.*, *ἐν χέρσῳ*, vt *ἐν ξηρῷ*, Virgilius in ſicco, in littore, vt et Aen. X, 301) *alis plan-*

Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Saepe etiam stellas, vento inpendente, videbis
Praecipites coelo labi, noctisque per vmbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Saepe leuem paleam et frondes volitare caducas,

364 Laudatur versus a Seneca Qu. Nat. VII, 28. *altum volitat super* Zulichem. *altum super auolat* Moret. quart. et Vratisl. *superuolat* Parrhas., vnde Burm. coni. *super euolat.* 365 *impellente* Parrhas. et ed. Mediol. vnus Mead., notabili aberratione: dummodo codicum auctoritas aliqua esset. 366 *per vmbras* plures forte, quamquam a Burm. nil notatum sit; etiam plures apud Martin. et Goth. pr., ' sicque editum vsque ad Commelin. Sed recte iam a G. Fabricio praeferebatur *vmbram*, quod et Medic. habet, Pieriique Rom. et Medic. 367 Ita apud Senec. N. Qu. I, 14, at VII, 20 laudatur: *Longos a tergo flammarum albescere tractus.* Apud Macrob. Sat. VI, 1: *innoluere tractus.* Male.

gere memorauerat. Tandem v. 364 cum Arato conuenit noster: Κινυμένου τε θάλασσαν ὑπερΦορέοιτ᾽ ἀνέμοιο ardea: *et moto vento supervolat mare;* hoc exornavit: *notasque paludes Deserit atque altam supra volat nubem.* Etiam: *Quodque ausa volare Ardea sublimis pennae confisa natanti* Lucan. V, 553. 554.

365. Ex Arato ib. v. 194—200. conf. Lucan. V, 561—564. Plin. XVIII, 35, s. 80. De his ἀποῤῥοίαις stellarum v. loca apud Cerdam. Nostro loco inter diosemeia sunt, at inter omina et prodigia Aen. II, 693. V, 527.

366. Τοὶ δ᾽ ὄπιθεν ῥυμοὶ ὑπολευκαίνωνται. Arat. ib. Lucret. II, 143 *Nocturnasque faces caeli sublime volantes Nonne vides longos flammarum ducere tractus,* quem locum Macrob. VI, 1, p. 574 Maroni praeluxisse ait. *albescere,* elucescere, elegantius quam existere, esse.

368. Vid. Arat. ib. v. 190—192. Plin. ib. s. 86.

Aut ſumma nantis in aqua conludere plumas.
At Boreae de parte trucis quum fulminat, et quum
Eurique Zephyrique tonat domus: omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis nauita ponto
Humida vela legit. Numquam inprudentibus imber

369 *molles* pro *nantis* Leid. pr. a m. pr. *collidere* Toll. *palmas* Goth. pr. 370 *Aut* tres ap. Burm, tres ap. Martin. Goth. pr. 371 *domus tonat* Ven. Lucretium ante oculos in his verſſ. fuiſſe putabat Wakef. ad Lucret. V, 744. 372 *omni n. ponto* fragm. Moret. *ponto humida* iungenda eſſe contendit Wakef. ad Lucret. I, 1084. imbribus et nebulis humere vela video: mari, niſi naui merſa, non aſſequor. 373 *legunt* in nonnullis apud Pierium, probatum Heinſio. At *legit* etiam in Romano. *prudentibus* Medic. a m. pr., hocque praefert cum aliis Io. Schrader. Sane et hoc ſuum ſenſum habet. Nec minus tamen alterum verum eſt.

370. Iam praeſagia pluuiarum enarrantur. Primum eſt fulminum ex omnibus caeli partibus concurſus. Omnino, pergit 373, pluuiae venturae obſeruatio in promtu eſt; tam manifeſta eius ſigna ſunt, quae inde ſubiicit, vt neminem facile, non ante prouiſa et animaduerſa, pluuia opprimere poſſit.

370—372. Quando ab omni caeli parte tonat, imbres ingruunt. Conuerſi ex Arato ib. 201—205, qui vltimus verſus ὕδατι γὰρ haud dubie ſuppoſititius eſt. conf. Plin. XVIII, 35, ſ. 81 et de reliquis ſ. 87. *domus Euri* ſuauiter dixit de parte caeli, vnde ſpirat. *Rura natant*, inundantur.

373. *Nunquam imprudentibus imber Obfuit*, obeſſe poteſt vel ſolet. Ornate extulit id, quod in tenui oratione eſſet: agricolis non facile imber *ſuperuenire* poteſt imprudentibus, h. non ante prouidentibus, improuiſo, vt nec moniti ſint praeſagio aliquo. Non debebat hic haerere doctorum virorum acumen. Sententia eſt eadem inf. 425 *Nunquam te craſtina fallet Hora, neque inſidiis noctis*

Obfuit: aut illum ſurgentem vallibus imis
Aeriae fugere grues; aut bucula coelum
Suſpiciens patulis captauit naribus auras;
Aut arguta lacus circumuolitauit hirundo;
Et veterem in limo ranae cecinere querelam.

374 *Adfuit* Bynckershoeckii emendatio iam a Burm. reiecta eſt. Wakeſ. ad Lucret. VI, 70 *obfuit*, pro obuerſatur, dictum eſſe contendentis argutias vix quisquam probabit. *ac illam* Moret. quart. *in vallibus* Leid. a m. ſec. *ab v.* Leid. alter. 375 *ſenſere* Goth. ſec. 376 *Suſcipiens* Zulich. 378 *Aut* ed. Ven.,

capiere ſerenae. 374. Diverſa ſunt Heſiodea Ἔργ. 448—451. et ad aliud ſpectant; verum ante oculos poetae fuere Aratea 299. 300, e quibus et Ariſtot. H. A. IX, 10 (add. Antig. Caryſt. 46 et ibi Beckm) patet, ſolere grues, vbi in altum euolauerint, *in aerem*, ἠέριαι, animaduerſa tempeſtate, ſtatim ſe demittere et imbrem fugere; Iam, quod additur, *vallibus imis*, duplici modo iungi et accipi poteſt, aut, vt grues imbrem fugiant *vallibus imis*, recipientes ſe in vallem; ita conuenit Ariſtoteles: καὶ, ἐὰν ἴδωσι νέφη καὶ χειμέρια, καταπτᾶσαι ἡσυχάζουσι, puta arborum frondibus tectae, aut vt iungantur: *imbrem ſurgentem vallibus imis;* ſolet enim imber, h. e. nebulae *ſurgere vallibus* in aerem rariorem. Sed hoc alienum ab h. l. Prius eſt verum. Aratus: στροφάδες δὲ παλιμπετὲς ἀπονέονται vbi Schol. ὑποστρέφουσαι εἰς τοὺς τόπους, ὅθεν ἐκινήθησαν. 375. 376. Ex Arato ibid. v. 222. 223, qui conuerſi ſunt a Cic. de Diu. I, 9. *captauit*, captare ſolet, captat, *auras*, h. ducit, olfacit, ὠσφρήσαντο. Plin. XVIII, 88 *Et boues caelum olfactantes ſeque lambentes contra pilum.* 377. Vid. eund. v. 212. 213. Verſus totus eſt ex Varrone Atacino notante Seruio, vna cum v. 376 et 379. *arguta* ad vocem refertur. Plin. XVIII, 87 *hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna ſaepe percutiat.* 378. Ex eod. 214. 215. Plinio ſunt

Saepius et tectis penetralibus extulit oua
Anguſtum formica terens iter; et bibit ingens

nonnulli ap. Pierium, Bodlei. et vnus Arundel. ap. Martin., qui recepit. 379 *Ocyus et* malit Cerda, quia in Arato θᾶσσον eſt. *e tectis* ap. Chariſ. Inſt. Grammat. II, p. 193. *e tecti penetralibus* coni. Voſſ., male. Sic *foci penetrales*. Apud Auienum p. 121 ed. Grot. *oua cauis effert penetralibus:* quod Io. Schrader in ſchedis laudat. 380 *tenens* Goth. pr.

ranae vltra ſolitum vocales XVIII, ſ. 87. *veterem querelam* ad fabulam transformationis ranarum (v. Ouid. Met. VI, 316 ſqq.) referunt; ſed verbis ſimpliciter ineſt notio clamoris continui ſemperque eiusdem. Poetis enim *querelam* de quacunque animalium voce dici notum eſt.

379. Arat. v. 224. 225 conuerſa a Cic. de Diu. I, 9. *tecta penetralia*, vt *adytum penetrale* Aen. II, 267. *templa penetralia caeli* Lucr. I, 1098, vt in nonnullis legitur. *anguſtum iter* κοίλης ὀχῆς, foraminis: ſi modo Aratum reddere voluit; ſin omnino naturam formicarum exprimere maluit, *anguſto calle* incedentium, vt Aen. IV, 405, in loco diſertiore: rectius *iter* de tramite iſto, quo eunt redeuntque intelliges cum Cerda et aliis. Apud Plin. XVIII ſ. 88 eſt, *formicae — concurſantes aut oua progerentes.*

380. *Arcus*, iris, *bibere*, h. haurire, attrahere, aquas ſuis cornibus, pluuio tempore, etiam a noſtris hominibus creditur. conf. ad Tibull. I, 4, 44. Loca alia v. ap. Cerdam. Alias *nubes* dicuntur *bibere*. Sic in Anthol. Lat. lib. V, 113 de Oceano: *Te potant nubes* (ſic leg.), *vt reddant frugibus imbres*. Statius Theb. IX, 405 *At pater arcano reſidens Iſmenos in antro, Vnde aurae nubesque bibunt atque imbrifer arcus Paſcitur, et Tyrios melior venit annus in agros*. Arat. ib. v. 208 *duplicem arcum* habet: διδύμη Ἶρις, ex repercuſſa luce in nubibus. Noſtrum laudat Seneca N. Qu. I, 6.

Arcus; et e paſtu decedens agmine magno
Coruorum increpuit denſis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, et quae Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,

383 *Tum* pro *Iam* alter Arundel. *variae* Medic. et Gud. Rom. Pierii, vnus Arundel. et Bodlei. Sic iam Seru. lectum fuiſſe notat, vt *infundere* pro *infundunt* dictum accipiatur. Ita noua ſententia facienda: *Nunc caput obiectare — videas. Iam volucres pelagi varias* in nonnullis ap. Pierium. Mox *atque Aſia* Medic. Mentel. pr. a m. pr. et nonnulli ap. Pier.; putes, *aut quas.* 384 *mirantur* Reg. a m. pr.

381. 382. Arat. v. 231 — 237. *increpuit denſis alis* debebat exprimere τιναξάμενοι πτερὰ πυκνά· in hoc vero πυκνὰ (pro πυκνῶς) poſitum eſſe putes pro *crebro.* Etiam in epigrammate (Brunck. Analect. Tom. III, pag. 152. VI) Αἰετὲ, τὸν χαρίεντα, ποτὶ πτερὰ πυκνὰ τινάξας, Πῶς ἔφερες; At Virgilius πυκνὸς *denſus* transtulit et (nam *denſe increpare* nihili eſſet) πτερὰ πυκνὰ, *alas denſas* interpretatus eſt, ſiue vt alarum naturam exprimat epitheton, ſiue vt ad multitudinem corvorum referat. Iungenda vero: *increpuit alis denſis;* non vero: *exercitus denſis alis.* Plin. XVIII ſ. 87 dixit *corui — ſe concutientes* Simplicius Homer. Il. β, 462 ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ — ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσι. Ceterum ad hoc praeſagium referenda Horatii verba Carm. III, 27, 9 *antequam ſtantes repetat paludes Imbrium diuina auis imminentium.*

383—387. Ex auibus marinis et cygnis praeſagia pluviarum memorat. *Iam videas varias volucres — infundere* etc. Cygni hic dicuntur *in ſtagnis dulcibus Cayſtri* (in ſtagnis, quae Cayſter fl. egreſſus ripas, inundando vicina, facit) *rimari prata Aſia circumcirca:* pro vulgari, verſari in iis. *rimari* autem de cygnis, pabulum et herbas quaerentibus. Georg. II, 199 dixit Mincium *Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos:* *ſtagna* recte dul-

Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in vndas,
Et studio incassum videas gestire lauandi.
Tum cornix plena pluuiam vocat inproba voce,

386 *in vndam* Medic. a m. sec. Gud. et vnus Mead. *vndis* Mead. alter, vt nonnulli apud Pierium. *in vnda* alii. 387 *studio incensas* malebat Io. Schrader. 388 *Tunc* Nonius in *pluuia*, *rauca voce* Seruius et edd. nonnullae; quod probat Kingius ap. Martin., sed est alterius glossema. *plenam* ed. Ven.

cia, vtpote viui et perennis fluuii, non situ putrescentis aquae. *Asiam paludem* dixit Aen. VII, 701. At Homerus Ἄσιον λειμῶνα. Est autem *Asia* angustus tractus paluster Lydiae ad Caystrum, non longe a Tmolo, satis notus ex Homer. Iliad. β, 461 ἢ κύκνων δουλιχοδείρων Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα· quem expressit Virgil. vss. 383. 384. conf. Waltheri Animaduerss. hist. et crit. n. IV. Reliqua partim a Varrone Atacino sumsit, cuius fragm. in Catalectis vet. poetarum: *Tum liceat volucres pelagi tardaeque paludis Cernere inexpleto studio* (ἄπληστον; hoc est, quod noster *incassum* dixit. At Seruius, quod densae plumae non admittunt aquam ad cutem.) *certare lauandi, Et velut insolitum pennis infundere rorem:* partim ab Arato Diosem. 210. 211 Πολλάκι λιμναῖαι ἢ εἰνάλιαι ὄρνιθες Ἄπληστον κλύζονται ἐνιέμεναι ὑδάτεσσιν; h. *caput obiectant fretis*, s. aquis immersant. Quae omnia si inter se compares, poeticam in nostro, quamquam nouissimus post illos venit, copiam non desideres. Plinius XVIII s. 87 e nostro: *Et quum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese; sed maxime cornix.*

388. Aratus plenius vss. 217—221 conuersis a Cic. de Diu. I, 9. add. 290. 291. Nostrum expressere Claudian. XV, 493. Lucan. V, 555. 556. *cornix improba*, siue infausti ominis, siue *improba*

Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes penſa puellae
Neſciuere hiemem: teſta quum ardente viderent
Scintillare oleum, et putris concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles et aperta ſerena

389 Poſt hunc verſum addunt nonnulli: *At caput obiectat querulum venientibus vndis*, vt in Franc. Leid. et Voſſ., in hoc quidem, vt et in Bodlei. et vno Arundel., poſt v. 388. In Medic. Gud. Mentel. Parrhaſ. in margine erat ſcriptus. Reg. et Mead. cum ed. Norimb. habebant: *Et caput*. In Cantabr. deerat *obiectat*. Confectus verſus e v. 386. 390 *Nec* vulgo. *Ne* Medic. Gud. Mentel. pr. et Moret. pr., item Rom., perpetua quidem variatione. Debebat tamen vtique et h. l. placere, vt viri docti fere vbique reſtituerunt: atque ſic iam Naugerius ediderat; ergo ſequutus ſum. 391 *cum teſta* Rottend. ſec. 393 *eximbres ſoles* Pierius e Romano et nonnullis antiquis, quod recipit Martinus, ne, cum mox e ſolis et ſiderum fulgore praeſagia capienda dicantur, pluuio caelo

vocat, pro improbe, clamore improbo, nimio, continua crocitatione eaque odioſa: vid. ſup. ad v. 145. *plena voce*, e pleno gutture, Gallis *gras*: παχέα κρώζουσα. Eam *vocare pluuiam*, quam denuntiat, iam Lucret. dixerat V, 1084. 1085. *ſola ſecum ſpatiari* dicitur, ſola, non gregatim, ἢ πολλὴ στρέφεται παρ' ὕδωρ; vt: ſecum eſſe, habitare.

390—392. Ornate. Etiam puellae lanam ducentes tempeſtatem ſeu pluuiam ingruentem ex ſcintillatione lucernae et fungi, qui ex ſtuppa in fungi ſpeciem excreſcit, concretione diuinare norunt. *Oleum ſcintillat*, h. flamma oleo nutrita. *teſta* eſt lucerna fictilis. Vides, quemadmodum rem vilem non ignobili oratione expreſſerit. Nec minus tamen bene et copioſe Aratus ib. 244 — 248. 302 ſqq. adde Plin. XVIII, ſ. 84. cf. Apulei. Met. II, 18.

393 — 414. Sequuntur praeſagia ſerenitatis: et primo quidem ea declarata ſunt per abſentiam eorum, quae impendentes pluuias ſignificabant apud Aratum 206 ſq. tum vſ. 401 ea appoſita ſunt, quae nunc fiunt. *Serena*,

Profpicere et certis poteris cognofcere fignis.
Nam neque tum ftellis acies obtufa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia furgere Luna;

id facere praecipiat poeta. Sed vt hoc argutius eft, quam verius, nam pluuiarum interualla effe poffunt, in quibus ftellae fulgeant, ita *eximbris* fola analogia fe tuetur. Porro Reiskius coniiciebat: *foles per aperta ferenos.* 394 *agnofcere* Parrhaf. 395 *Nam neque vt* Goth. pr. *tunc aftris acies obtufa videri* apud Gellium N. A. VII, 17; hoc pofterius impenfe placet Heinfio; et ipfe hoc a Virgilio profectum effe malim: vt fit is, quem infinitiuum hiftoricum appellant: *videri, furgere, ferri. tunc acies ftellis* inuerfo ordine Mentel. pr. *tum in ftellis* Mentel. fec. a m. pr. *cum ftellis* ed. Commel. 396 *Nec fratris radiis obnoxia furgere Luna.* Cum interpretatio in h. v. haereret, et poetae menti vt rei memoratae contraria exiret, vifa mihi erat fraus latere in *Nec* pro qua fententiam requirere *Et* fufpicabar; ita vt locus fic procederet: *Nam neque tum ftellis acies obtufa videri, Et fratris radiis obnoxia furgere Luna,* infinitiuo hiftorico; vt fenfus fit: nam *et* ftellarum acies tum cernitur *non* obtufa, *et* furgit, in confpectum venit, Luna. Nihil impediti in his effet; ornatus cauffa adiectum: *fratris radiis obnoxia,* foli. Legitur quoque *Et* in Schol. Statii Theb. X, 146. Verfum tamen emendatione non indigere, comparato loco Arati, quem poeta ante oculos habuit, docui in Excurfu ad h. v. Io. Schrader. coniiciebat *fulgere* pro

vt *ferenum,* abfolute dictum, vt alia fimili modo, h. ferenum caelum, quod *apertum* vocari poteft, nullis nubibus obductum: *καθαρὸν φάος ἀμβλύνεσθαι* dixerat Arat. Prognoft. 281, et *φάτνην καθαιρομένην πάσης ὑπένερθεν ὁμίχλης* v. 265, vbi ad vnam ftellam hoc praefagium retulit; cum Virgilius omnino ftellarum obtufam et obfcuratam lucem memoret. 396. *Nec fratris radiis obnoxia furgere Luna.* Vexatus locus. Sententia quidem per fe haud difficilis eft ad affequendum: lunam pura tunc luce nitere. At verba contrarium produnt: *nec Luna furgit,* h. e. non oritur; atqui, caeli ferenitate reddita, ftellae lucent et luna confpectui redditur. Varios interpretandi modos grammaticae aduerfantes v. in Excurfu ad h. v. Expedire rem mihi videor ex Arati verbis, quae poeta reddidiffe videtur ex

Tenuia nec lanae per coelum vellera ferri;
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos

surgere, nullo cum fructu. *obnixa* Moret. pr. Potest quoque interpunctio mutari: *nam neque tum stellis acies obtusa; videtur nec fratris radiis obnoxia surgere Luna.* Verum sententia ita non mutatur, quae esset: stellae lucent, luna non oritur. 397 *Tenuuia* e Medic., sed altero *u* et τῷ *e* linea obducto. 398 *Nec* Leid. pr. et vnus Mead. *Nam* ed. Ven. *pinnas* Rom. *tepide* Goth. sec. 399 *ore soluto* alii apud Seru.

vss. 281 sq. quos in Exc. apposui. Scilicet Aratus tempestatis ingruentis signum apponit: „quando repente stellarum lux obtunditur, offuscatur, *nulla apparente caussa*, nec nubibus obductis, nec caligine alia, nec *luna* suborta, *quae nimirum luce sua eas offuscet, iis officiat.*" Ergo verba Maronis, qui, e contrario, abesse tempestatis praesagia declarare vult, naturali vi et sensu posita sunt: nec videtur acies stellarum obtusa, nec *surgere*, surgit, oritur, *Luna, radiis fratris obnoxia*, lucem suam a sole mutuari solita, mutuata, scil. non oritur, prodit, *vt luce sua stellas obscurare possit.* Ergo abesse poeta ait id, quod tempestatis instantis signum esse posset, cum caelum repente, nulla de caussa apparente, tamquam aere densato, obscuratur. 397. Ex Arato ibid. v. 206. 207. *vellera lanae*, nubeculas lanis similes, nostris hominibus *ouiculas* dictas, serenitatis nuntias, accipiebam; vt alii; male vero: nam ex poetae sententia esse debet prognosticum instantis tempestatis pluuiosae; quod nunc abesse ait. Etiam in Arato sunt νέφεα προπάροιθεν ὑετῶν ἐρχομένων. Sunt ergo nubes per caelum sparsae mox in densiorem et obscuram nubem coiturae: Plin. XVIII, 35. s. 82 *Si nubes, vt vellera lanae, spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient.* Aliena a re loca sunt, quae Cerda memorat, Lucani IV, 124, 5. Martialis et reliqua. 399. Theocr. VII, 59 *Ne-*

Inmundi meminere ſues iactare maniplos:
At nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt;
Solis et occaſum ſeruans de culmine ſummo
Nequidquam ſeros exercet noctua cantus.

401 *Aut* Moret. ſec. et fragm. Moreti. *campoque reſidunt* Goth. ſec., non male, ſed ex interpretatione. 202 *de lumine* Ven. 403 *Necquicquam;* fruſtra, vt ſup. 96 *nec illum Flaua Ceres alto nequicquam ſpectat aceruo.* Et ſic ſaepe. De interpretatione v. Not. Iungo: *Nequicquam exercet c.* At Eduard. King.: *Nequicquam ſeruans occaſum,* quippe qui in tanta caeli ſerenitate vix poſſit obſeruari. Seruius, quem vulgo ſequuntur interpretes, *nequicquam* pro non poni vult. Io. Schrader. emendabat: *Nequaquam.*

reidibus dilectas dixerat. Ἀλκυόνες, γλαυκαῖς Νηρηΐσι ταί τε μάλιστα Ὀρνίχων ἐφίλαθεν ὅσαις τέ περ ἐξ ἁλὸς ἄγρα. Iis incubantibus mare tranquillum eſſe, vnde dies Halcyonii dicti ſunt, nota res eſt. Aliena tamen haec ab h. l. ſunt, quo praeſagia ingruentis tempeſtatis memorantur: *alcyones raro in conſpectum veniunt, nec niſi Vergiliarum occaſu et circa ſolſtitia brumae:* v. Ariſtot. H. A. V, 9. Plin. X, 32 ſ. 47. tunc ergo praeſagientes aeris mutationem pennis expanſis eſſe ſolent. 400. *manipulos* non modo meſſae frugis, ſed herbarum, graminis, ſtraminis etc. eos *iactant ſolutos,* h. ita vt ſoluantur iactando: notum ſignum inſtantis mutationis caeli. Etiam Plin. XVIII, 88.

401. Arat. ibid. 256 ſqq. 402. ibid. v. 267 — 269, vbi diſerte ἥσυχον ἀείδουσα: nulla re interpellante eam canentem adeoque continuo. Noctua obſeruans ſolis occaſum, atque adeo noctem, ſedens in arboris cacumine, canit aſſidue, ſed fruſtra: Auis enim quamuis ominoſa, tempeſtatisque alias nuntia, nunc tamen, quo minus ſerenitas redeat, non impedit. Plin. XVIII, 87 *Sic noctua in imbre garrula* (praeſagit ſerenitatem), *at ſereno, tempeſtatem.* Nihil mihi videtur magis eſſe expeditum

Adparet liquido ſublimis in aere Niſus,
Et pro purpureo poenas dat Scylla capillo;
Quacumque illa leuem fugiens ſecat aethera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim ſecat aethera pennis.

404 *aethere* Rom. vnus Mead. 406 — 409 in Ciri repetuntur: 538 ſq. *Quamcunque* Gud., male. *aera* vnus Arundel. *pinnis* Medic. Gud. Reg. Mentel., hic et 409. 408 *qua fert ſe* Rottend. 409 *raptum* Medic. a m. pr. et alter Menag. *partim* Probus in Grammatica. *rapidis* Voſſ. alter et Goth. ſec. *ſecat aera* Parrhaſ. Ceterum hos tres verſus 407—409 *ταυτολογοῦντας* et ſpurios damnabat Reiskius et ab edit. Argent. abeſſe notabat. Eſſent idcirco translati e Ciri putandi. At ſic 406 *Quacumque* ſimul erit reſcindendus.

hac noſtra ratione; v. tamen Var. Lect.

404. Haliaeetus nunc cirin infeſto volatu perſequitur. De Scylla, quae patrem Niſum Minoi prodiderat, in auem vna cum patre mutata, ipſa in cirin, pater in haliaeetum; qui eam nunc pertinaci odio perſequitur, ſi conſpexerit. v. Cirin et Argumentum. Fabula ap. Ouid. Met. VIII. conf. ſup. ad Ecl. VI, 74. *liquidus* etiam aeris naturam mobilem denotat. 407. *inimicus, atrox;* poteſt ita accipi, vt alterum pro aduerbio ſit: atrox Niſus inimice inſequitur: quandoquidem docent viri docti, non bene duo epitheta iungi; niſi alterum participium ſit. vid. Georg. III, 149. IV, 19. Aen. III, 70. Vbi tamen orationi *δεινότης* aliqua ineſt, non male tum duo epitheta iungi putem ad augendam rei grauitatem, ſiue adiectiuum ſiue participium ſit: vt in illo, quod infra lib. III, 149 *Aſper, acerba ſonans.* Idem etiam tum locum habet, cum res per plura attributa, adiuncta, aut alia, quae rei propria ſunt, declaranda ac deſcribenda eſt: vti Aen. VI, 283 *Vlmus*

Tum liquidas corui preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et ſaepe cubilibus altis,
Neſcio qua praeter ſolitum dulcedine laeti,
Inter ſe foliis ſtrepitant; iuuat imbribus actis
Progeniem paruam dulcisque reuiſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis

410 *Cum liquidas* Ven. *preſſo corui* Moret. ſec. 411 *Atque ter ingeminat* Reg. a m. pr. 412 *dulcedine capti* Menag. et Goth. primus, vt alias poetae. Sed v. inf. IV, 55. 413 *in foliis* Medic. Gud. ſex alii; item Romanus, Medic. Pierii cum aliis; nec non tres apud Martin. *ſtrepitant foliis* Moret. vnus. *crepitant* Leid. alter, quod ſane et ipſum dicitur, vt ap. Avien. p. 122 in hac ipſa re. 414 *et dulces inuiſere* Franc. *natos* Vratisl. 415 Reiskius eleganter coni. *Haud (equidem credo) quia ſit diuinius illis Ingenium;* et ſequitur *maior;* ergo et *diuinius*. Facile itaque praeferam. Video in idem hoc iam alios viros doctos incidiſſe (in *Hiſt. de l' Acad. des Inſcript.* Tom. XXXIV, p. 168. 169), etiam Io. Schraderum. eſt quoque *diuinius* ap. Io. Sarisber. de Nugis Curial. II, 2. At Wakef. improbat ad Lucret. II, 180 quia ibi occurrit: *Hoc — auſim confirmare — nequaquam nobis diuinitus eſſe creatam naturam mundi.* Ex vulgari lectione eſt ſupplendum: *Haud equidem credo* hoc ita fieri, *quia ſit.*

opaca, ingens, quam etc. Ita ſi ſtatuas, cauſſas ex ipſa rei natura petitas teneas. Multo frequentiora haec ſunt in Homericis.

410. Aratus ibid. v. 271—277, ſed diſertius, et Lucret. V, 1077 — 1085. *preſſo gutture,* coarctato, acuto cantu, clangore, λιγαινομένοισιν ὁμοῖα. *voces liquidae* oppon. raucis: quibus coruus imbres alias denuntiat: cf. Plin. l. c. — 412. Χαίρειν κέ τις ὠΐσσοιτο ibid. 274. *dulcedine laeti* h. voluptate, gaudio. Similis locus inf. IV, 55. *imbribus actis,* exactis, finitis, deſinentibus, Burmannus exponebat; vereor, ne hinc tenuis nimis ratio exoriatur. Melius *actis,* abactis, pulſis.

415. Non hoc eos propterea facere videri ait, quia illis *diuinitus ſit ingenium,* h. e. ex Pythagoreorum, Platonicorum ac Stoicorum pla-

Ingenium, aut rerum fato prudentia maior:
Verum; vbi tempestas et coeli mobilis humor
Mutauere vias, et Iuppiter vuidus austris
Denset, erant quae rara modo, et, quae densa, relaxat;

416 *facto* Franc. *fato rerum* Toll. 417 *mollibus* Goth. pr. 418 *Mutauere vices* Markland. ad Stat. Silu. V, 2, 152 eleganter coniectat, vt Catroeus etiam ediderat; vtque in vno Arundel. legitur. Sed nec male, procellae seu tempestatis ac nubium via ac ratio naturaque mutatur, cum sudum fit, et omnino *mutat viam* quodcunque mouet se, procedit. Paullo diuersa ratione *viae caeli* dictae Georg. II, 477 pro motu siderum, vt via solis, siderum; quae pro exemplis laudat Burm. h. l. *vuidus* est ex Medic. *humidus* alii, *vmidus* Romanus. 419 *Denset* e Medic. Rom. et melioribus Heins. conf. Cerda. *Densat* vulgo. cf. sup. ad 248. Mox *et* ante *quae* deest Leid. pr. *aut quae* malit Kingius ap. Martinum in app., sed *et* saepissime eadem vi. *relaxet* Ven. et Zulich.

citis *pars diuinae mentis et haustus aetherii*, vt IV, 219. 220, vbi vide, conf. Cicero de Diuin. I, 49, f. 110. 53 pr., *aut rerum prudentia maior fato*, h. quam fatum, hactenus scilicet, vt, quid futurum sit fato, ipsi praeuideant et praesentiant; Scilicet solet iis, qui diuinandi facultatem habent, potestas aliqua et imperium in fatum poetica ratione tribui. Nescio tamen an vsquam illa diuinandi vis habita sit *maior fato*, quae fata mutare posset; quod nec Ioui licebat, qui tantum retardare fatum poterat. Nec habeo, quod alteram rationem reprehendam, quia rerum prudentia maior (quam in hominibus esse solet) iis sit *fato*, vt ante, *diuinitus*, a fato data.

417—423. Verum, vbi caelum et aer mutatur, et aer humidus modo densatur, modo rarefit et tenuatur, naturae harum auium mutationem aliquam subeunt, et motus diuersos a prioribus sentiunt. *Iupiter — denset*. Tribuitur Ioui, quod nos de Natura pronuntiamus. Is aerem rarum densat, densum ac grauem rare-

Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille auium concentus in agris,
Et laetae pecudes, et ouantes gutture corui.
Si vero ſolem ad rapidum lunasque, ſequentis
Ordine, reſpicies: numquam te craſtina fallet

420 *pectore* Mentel. pr. cum duodecim aliis Heinſii et Burm., item nonnulli apud Pierium et Martinum et Goth. vterque: ferri et hoc poteſt. 421 *Tunc alios* Gud. 422 *hic ille auium contentus* Medic. a m. pr. *ouium* Ven. *in auris* malit Io. Schrader. Wakef. ad Lucret. V, 1082 interpungit: *hinc ille auium concentus, in agris Et laetae p.* 424 *Sin* Mentel. tert. a m. ſec. *ad ſolem rapidum* tres, *ad rapidum ſolem* Moret. fragm. 425 *reſpicias* Menag. pr. et Seneca Epiſt. 88. *proſpicies* Franc. *proſpicias* Parrhaſ. Vſſ. 427. 428. 429. leguntur ap. Senecam Suaſ. p. 27 Gron.

facit. 420. *Vertuntur ſpecies animorum;* paullo aliter ap. Homer. Odyſſ. σ, 135. 136 nobiliſſimis verſibus: tales hominum mentes, ita homines animo affecti, adeoque laeti ac triſtes, vti ſors cuiusque diei rerumque externarum conditio ferat: Ita enim interpretandi verſus: Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων, Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε; at in Marone animorum habitus mutatur ex triſtitia ad laetitiam verſus. 423. *ouantes gutture* h. cantu, laetam vocem edentes.

424—437. Ad praeſagia e lunae phaſibus, *lunas* dixit, et iis, quae in ſolis ſpecie apparent, progreditur. Iis enim obſeruatis, ſequentis diei tempeſtatem ac caelum facile praediſci poſſe, etiamſi noctis ſerenitas aliud promittere videatur. In his omnibus ante oculos fuit Aratus, qui copioſus eſt in hoc prognoſticorum genere. 426. Sic Aen. V, 851 *caeli toties deceptus fraude ſereni.* Rem ipſam ſubminiſtrauit Aratus Dioſem. 46 ſq.

Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenae.
Luna, reuertentes quum primum conligit ignis,
Si nigrum obſcuro conprenderit aera cornu:
Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem:
Ventus erit; vento ſemper rubet aurea Phoebe.
Sin ortu quarto, namque is certiſſimus auctor,

427 *colliget* Goth. ſec. 428 *obſcurae* Medic., ſc. Lunae, quod etiam elegantius haberi poſſit. *comprenditur* Ven. *aera* vetuſtiſſima exemplaria habent, idque repoſuit Nauger. Ald. tert., at priores *aere*, quod Pierius et Catroeus praeferebant; vt eſt in cod. Rottend., minus bene. vid. Burm. et Martin. 429 *agricolae* ed. Cerdae; et mox *virgineo*, ſine libro, vt videtur, ſcripto, 430 *Aut ſi* Medic. a m. pr. et Menag. *ora* fragm. Moreti: ita eſſet: *ſuffundere ruborem* ſub *ora;* nec male hoc ſe haberet, et doctius foret. Coni. Heinſ. *virgineo ſuffuderit ora rubore;* quod vſitatum poetis, ſed hac ipſa de cauſſa ſuſpectum. Nunc *ore* eſt in ore. 432 *ortu in q.* editum video vſque ad Pulmannum conſtanter; retinent tamen et poſt illum Ruaei, Catroei edd., et e codd. Parrhaſ. Bodlei. alter Arundel, Goth. pr., et ſic apud

427—437. Luna renaſcens ſi obſcura fuerit, eſt praeſagium pluuiae; ſi rubicunda, venti. Quarta dies a noua luna ſi puro nitore fulſerit, ſerenitatem per totum menſem portendit. Reſpicit h. l. Plin. XVIII, 79, qui plura appoſuit. Ex multis, quae de luna tradit Aratus, Dioſem. 51 — 55. 69—72. 417 ſq. haec ſelegit poeta; nonnulla quoque v. 432 — 435 aliter eſt interpretatus. Virgilium expreſſit Vegetius de Re milit. V, 11. 427. 428. Nouilunium. ſi noua luna nigra fuerit; ſi nigro aere nouae lunae cornu fuerit obſcuratum. 429. *agricolis pelagoque,* pro nautis. Ne haereas, cur pelago imber minetur. 431. *vento* h. l. cum ventus futurus eſt. Arat. Dioſem. 52. 53. 432. tertium diem Arat. 51. 52 memorat. Omnino apud eum omnia ſubtiliora ſunt, cum faſtidioſa copia talium prognoſticorum: qua quidem in re, comparatione vtriusque

Pura, neque obtuſis per coelum cornibus ibit:
Totus et ille dies, et, qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluuia ventisque carebunt;
Votaque ſeruati ſoluent in litore nautae
Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.
Sol quoque et exoriens, et quum ſe condet in vndas,
Signa dabit; ſolem certiſſima ſigna ſequuntur,

Senecam Suaſor. p. 27. *namque his* Goth. pr. Voſſ. pr. edd. Iunt. et Ald. pr. *hic* Voſſ. 433 *Plena nec obtuſis* Seneca Suaſor. In Einonis Chronico vulgato in Analect. Matthaei Tom. III modo vulgatum, modo *Laxa nec obſcuris* recitari, monuit Burm. *obtunſis* in Romano et multis ſcribitur. *nec* Pierii libri, et Goth. pr. 434 *naſcetur* Rom. Pierii et Regius Martini. *naſcuntur* Longob. Pierii. 435 *carebit* ed. Ven. 436 *ad littora* Romanus. 437 *Panopiae* Medic. *Panopae* ed. Iunt. *Melicerti* Medic. a m. pr. Graece eſſet: Γλαύκῳ καὶ Πανοπείῃ ἰδ' Ἰνώῳ Μελικέρτῃ. 438 *Sol quoque exoriens,* ſine *et,* relicto hiatu, Medic. Moret. pr. Ven. *Sol q. cum e.* ed. Ven. *condit* fragm. Moreti, Gudian. Moret. vnus, Mentel. pr. a m. pr. et praeferam ipſe. *nec quum ſe* Ven. Reg. a m. pr. *cudet* Goth. ſec. *ad vndas* Moreti quart. 439 *ſequuntur* Pierius et Heinſ. e melioribus, *ſequentur* alii.

poetae facta, facile admiraberis Maronis iudicium in dilectu et breuitatis ſtudio. *auctor,* qui pollicetur, vaticinatur, h. l. praeſagit. 436. 437. Secunda erit nauigatio. Iam 437 Parthenii verſum eſſe, ex Gell. XIII, 26, et Macrob. V, 17 nouimus: Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ (l. Νηρῆϊ καὶ) Ἰνώῳ Μελικέρτῃ, ſeu vt Gell. laudat, ſed ex interpolatione, Εἰναλίῳ Μελικέρτῃ. Panope vel *Panopeia* (Πανόπη, Πανόπεια) eſt inter Nereides: Aen. V, 240. *Melicertam* autem eſſe Palaemonem inter deos receptum, Inus f., ſatis conſtat.

438—440. Iam de prognoſticis ex ſole agit, quae ille et ſub ortum et ſub occaſum dat, affert. Ex Arato

Et quae mane refert, et quae ſurgentibus aſtris.
Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe:
Suſpecti tibi ſint imbres; namque vrguet ab alto

Emendatiorem lectionem iam Naugerius dederat Ald. tert. *ſequuntur* eſt pro adeſt, ineſt, vt Homericum ἕπεται. 440 *auſtris* Medic. et Rottend. ſec. a m. pr., etiam Erf. a m. pr. 441 *orbem* Parrhaſ. et ed. Veneta Burmanni; cui abblanditur lectio; modo codicum maior eſſet auctoritas, nec recurreret verſu ſequ. *orbe*. Verum etiam paullo ante v. 432 *ortu quarto;* et eſt hoc exquiſitius, vt adeo bene legi et probari poſſit: *medioque refugerit ortu*. Eadem variatio Horat. Carm. IV, 2, 58, vbi vid. Bentlei. 442 *refulgerit* Rottend. ſec., et *refulſerit* Erf. Videtur poſſe referri ad illud phaenomenon, cum ex atris nubibus medius orbis ſolis erumpit, ὁππότε — τὰ δ' αὖ περὶ μέσσα φαείνῃ, h. τὰ μέσσα περιφαείνῃ, *medius ſolis orbis eluceſcat*, ap. Arat. v. 98. At vetat hoc ſententiarum ordo apud Aratum, quem Virgilium retinuiſſe manifeſtum eſt. Et Avien.: *Sed non ora cauo ſimilis medioque recedens Orbe quaſi.* Bergſtraeſſer mutabat: *variauerit orbem — medioque refugerit ortu.* quod Wakef. adeo probauit, vt reciperet in poetae verba. Quod mutare malim, eſt: *medioue*. Alioqui obſcurum eſt, ſintne duo, an trina, an vnum prognoſticum quod memoret. Nam diuerſum hoc ab antec. *maculis variauerit*.

Dioſem. 87 — 89. In ſeqq. variauit nonnulla Virgilius ex eo ducta, aut plura in vnum contraxit. Plura, quae tamen nec omnino inter ſe et cum noſtro conueniunt, alia etiam ad vnum idemque redire videntur, v. apud Plin. XVIII, 35, ſ. 78. 441. Sol oriens ſi maculoſus, (Plin. l. c. ſi nubes *nigrae rubentibus interuenerint*. ποικίλλεσθαι eſt Arato: *varios errare colores* mox dixit v. 452) nubibus obductus, ab exteriore tantum ſui parte conſpicuus et quaſi concauus eſt, imber portenditur. *medio orbe refugere* ſimpliciter accipi poſſet, abdi, e conſpectu ſubduci; nam poetis *medium* parum accurate dicitur; ſed vetat Aratus Dioſem. 96 ὁπότε κοῖλος ἐειδόμενος περιτέλλῃ. Et Plinius: *concauus oriens pluuias praedicit.* Ad reliqua v. Arat. 90. 91. 113.

Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut vbi sub lucem densa inter nubila sese
Diuersi rumpent radii, aut vbi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mitis defendet pampinus vuas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso quum iam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam saepe videmus

445 *At vbi* Rottend. sec. 446 *rumpent* reduxit Heinsius, vt in aliis locis, pro *erumpent:* quod vulgare esset, quodque vulgo legebatur: nec tamen vbique: *rumpent* iam in Egnat. Commelin. occurrit; et habent istud omnes meliores etiam Pierii. *rumpunt* Rom., vt et Regius et Ald. tert., sic conuenit cum *surgit.* Mox *surget* etiam e melioribus repositum; idem iam Egnat. Commelin. et hinc alii. Ceteri, in his Aldd., *surgit.* 448 *defendet* Pieriani, item Medic. et alii boni libri. At *defendit* Gudian. a m. sec. Moret. duo, Leid. pr. Zulich. ed. Ven. Erf. à m. sec. *defendat* Mediol. *vites* Ven. et Menag. sec. a m. sec. *tam* Ven. 449 *Tam* antiquiores. *Quam m.* apud Nonium in *Grando.* *Tum* Mentel. duo, fragm. Moreti cum octo aliis. *Iam* Ven. Leid. alter a m. pr. Geneu. ed., nec displicet Burm. conf. v. 506. 450 *decedit* Medic. et Pieriani nonnulli. conf. sup. v. 209. *descendit* Rottend. alter. *emisso* Leid. 451 *Profuerat* ed. Ven. *iam* Toll.

114, et 123—125. *ab alto* seu mari seu ex aethere. vid. ad v. 324.

445. Si sub ortum Sol medio orbe obscurato radios quaqua versus exterius sparserit. Plinius l. c. *Si in exortu longe radios per nubes porriget, et medius erit inanis, pluuiam significabit.* v. Aratus Diosem. 97—99 et 152. 447. Cum lux oriens erit pallida, grando ingruet. Versus est Homericus Od. *ε*, 1. In v. 448. 449 ipsa structurae conversione orationem exquisitam factam vides; et ornate *crepitans salit* pro, cadit; cf. Aen. V, 458. 459.

450. Si solis orbi praetexuntur nubes variae, nigrae denuntiant imbres, rutilae ventum. *errare* doc-

Ipſius in voltu varios errare colores;
Caeruleus pluuiam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculae incipient rutilo inmiſcerier igni:
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Feruere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat conuellere funem.
At ſi, quum referetque diem, condetque relatum,

453 *Caeruleos* Leid. alter. *Caerulus* Reg. 454 *Si* Romanus. *incipiunt* Medic. Gudian. Leid. pr. a m. pr., it. apud. Pier. aliquot: et, ſi reliqua loca ad idem tempus reuocentur, doctius ita dictum arbitror. *miſcerier* Leid. alter, Franc. Mentel. et Gudian. alter. 455 *cum pariter* Franc. *tum* Rom. 457 *ab terra*, Valer. Probus Art. Grammat. I. *at* Medic. *moueat* idem a m. pr., et ita edidit Catroeus, nec probante Burm. Infrequens quidem, nec tamen inſolens, *moueat conuellere*, permoueat vt ſoluam.

tius quam eſſe. 452-455. ex Arat. Dioſem. 102 — 107. *Sin maculae:* ſin permixtae inter ſe erunt et nigrae et rutilae. Mox 456 *Feruere* elegantius quam, impleri. Si venti et nimbi quaqua verſus feruent, vt vſ. 327 *aequor* dictum *feruere*, de magno motu et agitatione. In illis autem: *non illa quisquam me nocte* etc. ſuauis orationis, inprimis tenuioris, variandae color: ſimilis illis: Georg. II, 315 *Nec tibi tam prudens quisquam perſuadeat auctor Tellurem — mouere.* III, 436 *Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos, Neu dorſo nemoris liceat iacuiſſe per herbam.* Sublectus tamen et is Arato: vt in Phaen. 287 Μὴ κείνῳ ἐνὶ μηνὶ περικλύζοιο θαλάσσης etc., de quo loco iam Longin. ſ. 26 monuit; item 413. 154. 323. Etiam alii: Nicand. Ther. 124. Callim. in Dian. 175. Maneth. V, 202. Quid! quod ſimilis forma in Homero occurrit Odyſſ. μ, 106 de Charybdi: μὴ σύγε κεῖθι τύχοις, ὅτε ῥοιβδήσειεν. Mox *moneat*, hortator, auctor ſit.

458 — 460. Si mane et veſperi ſol purus erit ac ſerenus, certum id ſerenitatis pignus puta; flante aquilone,

Lucidus orbis erit: fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſiluas cernes aquilone moueri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auſter,
Sol tibi ſigna dabit: Solem quis dicere falſum

459 *nimbisque* fragm. Moret. 460 *cernis\ſiluas* Goth. ſec. 461 *quod ſerus* Zulich. *ferat* Medic. a m. pr. Romanus et Cantabrig. 462 *agit* Reg. Martin. *vnde ſerenans Eurus agat* coniiciebat Reiskius, acute, vt eſſet quod *Auſtro* reſponderet; et quia poetam decebat magis, *Eurum* quam *ventum* excitare. Etiam Io. Schrader. coni. *ſerenus Eurus*: vt opp. *humidus Auſter*. Enimvero, *vnde* Eurus veniat, ignorari nequit; ſed, vnde ventus venturus ſit, quo nubes dispellantur, hoc dubitari poteſt. *quid cogitet* accipiebat Reiskius, quaſi, coagitet et compellat; vti *agat* ſit quaſi abigat. Locum declarauit Spencius Polymet. XIII, p. 203. *quid cogat et* edd. Aldd. pr. et ſec. cum Iunt. ex *cogit et* pro cogitet, vt ſaepe erratum. v. Burm. *qui cogitat* Moret. quart. Kingius in app. edit. Martin. *τὸ cogitet* non ferendum eſſe putabat; itaque malebat *cogat et* aut *concitet*. Hoc eſt, minus poeticum praeferre alteri, quod poeticae rationi eſt conſentaneum. 463 *dedit* Moret. pr.

qui ſerenat caelum. *Si et occidit Sol pridie ſerenus et oritur, tanto certior fides ſerenitatis.* Plin. l. c. Aratus Dioſem. 93 — 95. 126—129. 158. 159.

461—463. Verbo, ex ſole praeſagia omnino petimus certiſſima, quae circa veſperam caeli facies, ſerena an nubila, futura ſit; a qua caeli parte ventus dispellens nubes an adducens pluuias venturus ſit. 462. *quid cogitet Auſter*, praeclare, vento in perſonam mutato: vt ap. Horat. *quodcunque minabitur Eurus*; et: cum amnis *ſaeuit horrendamque cultis diluuiem meditatur agris.* Expreſſit tamen et ars ventos: inque his Auſtrum, facie truculenta, minaci, ſuperciliosa (v. ap. Stuartum *Antiquities of Athens* c. III in turri octogona Andronici Cyrrheſtae et cf. Spencium Polymet. Dial. XIII, 13). 463. Hinc color ductus Manil. II, 134. 135 *Quod Fortuna ratum faciat, quis dicere falſum*

Ipsius in voltu varios errare colores; [illegible]
Caeruleus pluuiam denuntiat, igne[illegible]
Sin maculae incipient rutilo immisc[illegible]
Omnia tunc pariter vento nimbisq[illegible]
Feruere: non illa quisquam me [illegible]
Ire, neque a terra moneat conu[illegible]
At si, quum referetque diem, co[illegible]

453 *Caeruleos* Leid. alter. *Caeru*[illegible] mus. *incipiunt* Medic. Gudian. Leid. [illegible] aliquot: et, si reliqua loca ad idem [illegible] ita dictum arbitror. *miscerier* Leid. [illegible] alter. 455 *cum pariter* Franc. [illegible] Valer. Probus Art. Grammat. L[illegible] et ita edidit Catroeus, nec probante [illegible] tamen insolens, *moueat conuellere* [illegible]

tius quam esse. 452-455. ex Arat. Diosem. 102 — 107. *Sin maculae:* sin permixtae inter se erunt et nigrae et rutilae. Mox 456 *Ferue*[illegible] elegantius quam, imple[illegible] Si venti et nimbi qua[illegible] versus feruent, vt vi[illegible] *aequor* dictum *feruere*, [illegible] magno motu et agita[illegible] In illis autem: *non quisquam me nocte* [illegible] suauis orationis, inpri[illegible] nuioris, variandae [illegible] similis illis: Georg. [illegible] *Nec tibi tam prud*[illegible] *quam persuadeat* [illegible] *Tellurem — mou*[illegible] 436 *Ne mihi* [illegible] *sub dio carpere* [illegible]

[illegible] Prodigia post [illegible] caedem, quae [illegible] pro praesagiis belli [illegible] subsequentis [illegible] etiam historicis [illegible] celebrata, a poetis inprimis [illegible] Ouid. Met. XV, [illegible] Tibull. II, 5, 71 sq. [illegible] Ex historicis [illegible] Dio XLV, 17. Inter [illegible] solis non tam defectus [illegible] proprie ita dictas, quam [illegible] annum pallet. [illegible] Dio l. c. Plutarch. in [illegible] Caes. p. 740. Plin. II, [illegible] Dio XL, 17. Tibull. l. [illegible] De caussis huius [illegible] a multis disputatum [illegible] et nuper [illegible] Fallono in diss. [illegible] Virgilii nunc edit. ab Am[illegible] praemissa; [illegible] a maculis solis

…uerunt saecula noctem.
…illo tellus quoque, et aequora ponti,
…inportunaeque volucres,
…oties Cyclopum efferuere in agros
…ruptis fornacibus Aetnam,
…globos liquefactaque voluere saxa!

…canes Medic. solus. v. Burm.. *Obscenique* …Aetnan Moret. pr.

…, nostro- …orum ex- …mio, ob- …nebula illa, … modo ru- … hominibus *Höhrauch*) …. Vol. III, … lineas huius …randi moris …n. IV, 1284. …ulatus prodigia …uit carmine Cic. … Ad nostri …m alii bellorum …e calamitatum commemorarunt; …m ciuilis Lucan. Petron. c. 122, poetica oratione …ine. *impia sae-* …mines istius aeui, …*um* facinus in Cae-

sarem commissum erat. *saecula* Lucretiano more dixit, vbi *saecla ferarum* et alia. Praeclare solem obscuratum per *caput velatum* prae moerore propter instantes calamitates declarat.

470. Oblata tamen sunt prodigia omnis generis illo tempore, *Obsceni* canes, ominosi, mala portendentes, vt *importunae volucres*, odiosae, molestae, mali ominis cantu. 471. Igitur aliquoties Aetna illo anno ignibus arserat. Esset hactenus reperta caussa caliginis totius anni. Aestuantis Aetnae explosi ignes verbis a tempestate maris petitis describuntur. Omnino *vndae* flammis tribuuntur. Exempla dat Cerda. *liquefacta*

Audeat? ille etiam caecos inſtare tumultus
Saepe monet, fraudemque et operta tumeſcere bella.
Ille etiam exſtincto miſeratus Caeſare Romam;
Quum caput obſcura nitidum ferrugine texit,

465 *aperta* Bodlei. 467 *Tum* fragm. Moret. et edd. Aldd. pr. ac ſec. Reg. Martin. *tinxit* ſcripſit Wakef. vt cum *ferrugine* magis conueniat; vt Ouid. Met. IV, 404.

Audeat, et tantae ſuffragia vincere ſortis! Noſter *falſum* pro fallenti dixit.

464. Ingenioſus transitus ad emblema carminis, ſeu episodium, non inelegans, quamquam ad noſtra tempora minus accommodatum; quo poeta et illud effecit, vt varietate aliqua diſtingueretur argumenti tenor, et eſſet, vbi ingenium poetae ſe iactare poſſet. *Caecos tumultus* dixit bellicos ex occulto natos; eosdem mox *fraudes* et inſidias coniurantium, et *operta bella* explicat. Noſtrum ante oculos habuit Manil. I, 893 *Quin et bella canunt ignes ſubitosque tumultus, Et clandeſtinis ſurgentia fraudibus arma. tumeſcere* vero elegantius quam oriri, ſurgere; trahuntur enim attributa maris ac procellarum ad bellorum motus. Sic *fluctus, aeſtus.* Sic et οἰδᾶν. Ruhnkenius ad Vellei. II, 15, p. 115 ab arborum et plantarum gemmis ducere malebat.

466. Prodigia poſt Iulii Caeſaris caedem, quae eadem pro praeſagiis belli ciuilis ſubſequentis habebantur, etiam hiſtoricis ſatis ſunt celebrata, a poetis inprimis tractata: Ouid. Met. XV, 782 ſq. Tibull. II, 5, 71 ſq. vbi v. Obſſ. Ex hiſtoricis inpr. Dio XLV, 17. Interea fuit ſolis non tam defectus, proprie ita dictus, quam per totum annum pallor. vid. Dio l. c. Plutarch. in Iul. Caeſ. p. 740. Plin. II, 30. Dio XL, 17. Tibull. l. c. 75. 76. De cauſſis huius prodigii a multis diſputatum eſt, et nuper ſatis ſubtiliter a Liberto Faſſono in diſſ. Virgilii nouae edit. ab Ambrogio curatae praemiſſa; petuntur eae a maculis ſolis

Inpiaque aeternam timuerunt ſaecula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, et aequora ponti,
Obſcenique canes, inportunaeque volucres,
Signa dabant. Quoties Cyclopum efferuere in agros
Vidimus vndantem ruptis fornacibus Aetnam,
Flammarumque globos liquefactaque voluere ſaxa!

470 *Obſcenaeque canes* Medic. ſolus. v. Burm. *Obſceniqus amnes* Ven. 472 *Aetnan* Moret. pr.

inſolitis. Probabilior, noſtrorum quoque temporum experientia, eſt opinio, obſcuratum caelum nebula illa, ferruginea modo, modo rubente, noſtris hominibus *Heerrauch* (*Höhrauch*) dicta: v. Opuſc. Vol. III, no. XI. Primas lineas huius prodigia enarrandi moris duxit Apollon. IV, 1284. Etiam ſui conſulatus prodigia copioſe expoſuit carmine Cic. de Diu. I, 11. Ad noſtri poetae morem alii bellorum grauiorumque calamitatum praeſagia commemorarunt; belli quidem ciuilis Lucan. I, 525 ſq. Petron. c. 122. *ferrugo* poetica oratione pro caligine. *impia ſaecula* homines iſtius aeui, quo *impium* facinus in Caeſarem commiſſum erat. *ſaecula* Lucretiano more dixit, vbi *ſaecla ferarum* et alia. Praeclare ſolem obſcuratum per *caput velatum* prae moerore propter inſtantes calamitates declarat.

470. Oblata tamen ſunt prodigia omnis generis illo tempore, *Obſceni* canes, ominoſi, mala portendentes, vt *importunae volucres*, odioſae, moleſtae, mali ominis cantu. 471. Igitur illi quoties Aetna illo anno ignibus arſerat. Eſſet hactenus reperta cauſſa caliginis totius anni. Aeſtuantis Aetnae exploſi ignes verbis a tempeſtate maris petitis deſcribuntur. Omnino *vndare* flammis tribuuntur. Exempla dat Cerda. *liquefacta*

Armorum ſonitum toto Germania coelo
Audiit; inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos volgo exaudita ſilentis
Ingens; et ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis; pecudesque loquutae;
Infandum! ſiſtunt amnes, terraeque dehiſcunt;
Et maeſtum inlacrimat templis ebur, aeraque
ſudant.

474 *ſonitus* Menag. ſec. Goth. ſec. et Schol. Iuuenal. Sat. XI, 111. inferre vult *tonitrum* Wakef. ad Lucret. II, 48. *ſonitum ex toto* Venet. *ſonitu* Goth. pr. 475 *timuerunt* Moret. pr. et Zulich. *montibus* Medic. a m. pr. cum aliis, etiam Romanus a m. ſec. Probat et reponit *montibus* Wakef. modo appoſuiſſet, quid ſint *inſoliti montes?* 476 *eſt audita* Reg. ap. Martin. 479 *omnes* Menag. pr. 480 *lacrimat* Pierii Oblongus.

ſaxa, quia maſſa tum liqueſcens mox lapideſcit. Eſt quae vulgo *Lava* appellatur: cf. Aen. III, 576, et Carm. Aetna.

474. Arma in caelo viſa ſaepe narrata ſunt; nunc a Rheno. Videtur ei ſuperſtitioni *aurora borealis* originem dediſſe. Alpes ſaepe tremuiſſe Plinius notauit lib. II, ſect. 82; mirum, hoc prodigium nunc raro nuntiari: ſaepius de Apenninis. An forte veteres glaciei perennis ruinas et percuſſum inde ſolum et aerem pro terrae motu habuere?

477. *ſimulacra* mirum in modum *pallentia* e Lucret. I, 124 ſunt defunctorum vmbrae. conf. Cerda. Mentibus hominum magno imminentis calamitatis metu percuſſis ſpectra obiecta eſſe in locis ſolis, non inſolens res eſt. Mox 478 intell. *boves vocales*. vid. Tibull. II, 5, 78. Tum *ſiſtunt amnes* ſe, conſiſtunt. Ad rem refer Horat. Carm. I, 2, 13 ſqq. *Vidimus flauum Tiberim* — inde miraculo aucto ad fontem recurrunt amnes: cauſſa adiecta eſt in *terrae dehiſcunt*, ſcil. motu ac ruina ſoli, qua obſeptus fluuii curſus eſt. 480. *ebur aeraque*, ſunt ſigna ex ebore et aere; ea *illacrimari* crede-

Proluit inſano contorquens vertice ſiluas
Fluuiorum rex Eridanus, camposque per omnis
Cum ſtabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibrae adparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſauit; et altae
Per noctem reſonare, lupis vlulantibus, vrbes.
Non alias coelo ceciderunt plura ſereno
Fulgura; nec diri toties arſere cometae.

481 *Proruit* Schol. Cruqu. Horat. Carm. IV, 4. vid. Burm. *vertice* alii. vid. eund. 482 Pronuntiandum *Flujorum*. facit hoc ad grauitatem verſus. 483 *armenta trahit* Moret. ſec. Zulich. edd. Ven. et Mediol. cum Regio Martini et Erf., quod ſollenne. vid. Burm. 484 *haud* ed. Mediol. *minacis* Gud. *minantes* alter Rottend. 485 *Haut p.* ed. Mediol. *Nec p.* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 374. *Aut putris* Franc. *altae* Heinſ. e Medic. et al. codd. et edd., h. magnae, proprie altis locis poſitae, tum altis aedibus, murisque, inſtructae; tandem ſimpliciter magnae. Miro modo vir doctus, Wakef. ad Lucret. VI, 580 epitheton eo ſpectare contendit, quod intra *aedes altas*, vt intra *altas cauernas*, ſonus augetur. Obtinuerat hoc edd. inde ab Aldo vulgatas: obſedit inde Batauas edd. *alte* initio a Pulmannianis facto. Cuninghamius emendarat *alta*, vt Horat. Sat. I, 6, 43 *magna ſonabit.* Reiskius coniectabat: *altam* ſc. noctem. 486 *Per noctes* Leid. ſec. 487 *ſiniſtro* Gud. a m. ſec.

bantur, forte dum tepido ſudabant humore per tempus pluuium collecto. Adeo in re alioqui ſatis obuia occaecati metu animi trepidabant.

481. De arte poetae vid. Scalig. Poetic. V, 14, p. 278. Vt ira, rabies, ſic furor et *inſania* incitato flumini tribuitur. Locum ante oculos habuit Lucan. I, 408 ſqq. Padi autem eluuies incredibiles ſaepe agrorum hominumque ſtrages feciſſe narrata eſt. 485. Ad prodigia haec cf. disputata in Opuſc. Vol. III, Proluſ. XI et XIV. 487. *Sereno tonuit.* Huc refer Horat. Carm. I, 2, 3. 4. 488. v. Cicero de N. D. II, 5, §. 14.

Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;

489. Haec prodigia inſequutum eſſe ait bellum civile, praelio ad Philippos, Macedoniae adiectae, olim Thraciae, vrbem commiſſo, et Bruti Caſſiique nece nobilitatum. Poetica ratione Philippos dicit vidiſſe Romanas acies *concurrere*, et quidem *iterum concurrere*, Romanos alterum praelium, poſt illud in priore bello civili ad Pharſalum habitum, inter ſe feciſſe. *Nec diis fuit*, viſum eſt, *indignum*, iniquum, pro, iis placuit, in eodem Macedoniae regno, latius accepto, bis ſtragem Romanorum fieri. *Emathia* Macedoniae eſt pars, ad quam proprie nec Pharſalus nec Philippi referri poſſunt; ſed poetae latius eo nomine etiam pro Theſſalia vtuntur. *Haemus* mons eſt Thraciae, cui poetica ratione vrbs Philippi ſubiacere dici poteſt. Lucan. I, 675 *latosque Haemi ſub rupe Philippos.* IX, 271 *Emathios Philippos* dixit. Magna pars Thraciae olim Macedonibus paruit. Satis nobis declaraſſe videmur loci ſententiam. Ad virorum doctorum contentiones deſcendere non poſſumus, quae maxime errori debentur, quod τὸ *iterum* cum *videre* iungebant, non *iterum concurrere*. Inſerta eſt nuperae Romanae editioni etiam hoc de loco viri docti diſputatio; et alia Holdsworthi (in *Diſſ. upon Virgil* p. 375 ſqq.), qui binos Philippos fuiſſe cum obſeruaſſet, alteram vrbem ad Strymonem, alteram non longe a Pharſalo Theſſaliae circa Thebas Phthiae, vtramque a poeta reſpici putabat; mira prorſus ambiguitate, et luſu tanto poeta indigno. In Virgilio tamen nemo haerebit, qui interpretationem recte inſtituerit. Manilius, qui hunc locum in extrema libri primi parte ante oculos habuit, eandem poeticam rationem amplexus paullo licentius extulit: *Civiles etiam motus cognataque bella Significant* (cometae ſiue alia meteora), *nec plura alias incendia mundus Suſtinuit, quam cum ducibus iurata cruentis Arma Philippeos imple-*

Nec fuit indignum fuperis, bis fanguine noftro
Emathiam et latos Haemi pinguefcere campos.

491 *Non* Moret. fec. Parrhaf. Markland. ad Stat. Silu. III, 68 cum interrogatione legendum effe contendit: *Nec fuit indignum, Superi, bis*. Et fic ed. Mediol. Bene vtique et hoc. Vulgata tamen nec minus bene. Itaque nullus emendationi locus. conf. Burm. *fuperbis* Goth. pr. 492 *laetos* Reg. Martin. cum nonnullis edd.

runt agmine campos. Vix etiam ficca miles Romanus arena Offa virum lacerosque prius fuperadftitit artus. Licuit poetae, quamquam paullo craffius, in eodem loco praelium factum dicere, quod in illis regionibus, in eo regno aut plaga, factum. Vt adeo ne tum quidem vitiofe dictum videri debeat, fi Philippis ipfis dicat iterum concurriffe Romanas acies. Quid? quod contendi poteft, veteres, cum haec Virgiliana carmina legerent, fententias non aliter conftituiffe? Ex imitatione Ouidii iudices. Is Met. XV, 823. 824 de Caefaris vltione: *Pharfalia fentiet illum, Emathiaque* iterum *madefacti caede Philippi.* Et Lucanus, qui lib. VII fub f. totum hunc locum expreffit, *Theffalia infelix!* v. 853 *Ante nouae venient acies, fcelerique fecundo Praeftabis nondum ficcos hoc fanguine campos.* Et tandem Petronius cap. 121 (de Bello Ciu. 110) *Cerno equidem gemina iam ftratos morte Philippos.* Noli tamen propterea cum viris doctis exiftimare, veteres Pharfaliam cum Philippis confudiffe. Latius *Emathiam, Theffaliam, Haemum, Philippos* et *Pharfalum* in poetis, qui de his praeliis agunt, dici, ac fi ad eandem regionem omnia illa referenda fint, ex comparatione dictorum obuia res eft. 489. *paribus telis,* cum vtrinque a Romanis pugnaretur. Hinc Lucan. I, 7 *infeftisque obuia fignis Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.* Et Valer. Fl. VI, 404 *Romanas veluti faeuiffima cum legiones Tifiphone regesque mouet: quorum agmina pilis, Quorum aquilis vtrinque micant.* 491. 492. Decreuere dii, fatale fuit, bis

Scilicet et tempus veniet, quum finibus illis
Agricola, incuruo terram molitus aratro,
Exeſa inueniet ſcabra robigine pila,
Aut grauibus raſtris galeas pulſabit inanis,
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.

493 *tempus veniet et illis finibus, quum* iungebat interpretatione Reiskius. Alius forte ſimili acumine iungat *Scilicet et, tempus veniet quum, ſ.* Magis accommodatum eſſet, iungere: *Nec fuit indignum — pingueſcere campos, Scilicet, et veniet tempus.* Aut cum Wakefield: *pingueſcere campos Scilicet. Et t.* 494 *terra* ed. Iunt. *terrae* Venetus. 495 *inueniat* Rottend. ſec. a m. pr.

caedes Romanorum in finibus Macedoniae fieri.

493. Expreſſit et haec loco ſup. laudato, Manil. I, 908. 909. Natum phantaſma ex vulgari: oſſibus caeſorum Romanorum agros conſtratos eſſe. 494. A Lucret. V, 932 *ferro molirier arua.* 496. *inanes* non otioſum galearum epitheton: cum *pulſabit* adiunctum ſit; alias *cauas* et ab effectu *ſonantes* dicunt. Locus a multis expreſſus, inprimis Claudiano XXI (de Laud. Stilic. I), 134 — 137. 497. *Grandia oſſa* ad communem de vaſtis priſcorum hominum et heroum corporibus opinionem praeclare dixit; cf. Aen. XII, 899. 900. Cum in iſtis praeliis fortiſſimi homines cecidiſſent, poſteritas, quae corrupto huic et decrepito ſaeculo ſucceſſura eſt, eodem modo horum oſſa mirabitur, vt nos priſcorum hominum. Debuit autem hoc, iam Maronis temporibus, ſaepe contingere, vt terra eruta aratores in magna oſſa foſſilia inciderent: quae, cum belluarum ex priſcis telluris ruinis eſſent, ad priſcos tamen homines ac gigantes referrentur. Debuere quoque, poſt tanta Italiae bella, ſaepe agris motis in loca pugnarum factarum incidere homines et oſſa cum armis permixta reperire: quod miramur noſtris aetatibus, poſt tam numeroſa praelia et caedes factas, rarius fieri, vt arma Romana terris effoſſis reperiantur.

Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quae Tuscum Tiberim et Romana Palatia seruas,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere saeclo 500

498 *Di patrii, Indigetes,* distingui potest. v. Not. *Indigenae* ed. Ven. *Di patriae* Heinsius maluisse fertur. 499 *Qui* fragm. Moret. Voss. *et* abest a Veneto, 500 *Huic* Goth. sec. a m. sec. *auerso* Mentel. pr. a m. pr. *iuuenem euerso* Venetus.

498. *Dii patrii* et *Indigetes* ab aliis pro iisdem, ab aliis pro diuersis habentur. vid. Cerdam, Ruaeum, Martinum et Thesaur. L. L. Nec mirum hoc, pro varia nominum rerumque acceptione. Itaque in hoc otium consumere nolim. A poetis minus seuera diligentia in his requiritur. Pro iisdem habet etiam Spencius, et Iouem, Iunonem, ac Mineruam designari putat Polymet. p. 315. Possunt tamen ex poetae animo distinguenda videri numina, si Ouid. locum Met. XV, 861 sq., qui inde expressus est, respicias. *Dii Indigetes* sunt ἐγχώριοι. Ex iis Aeneas erat: vid. Liu. I, 2 extr. Tibull. II, 5, 46. Aen. XII, 794. Idem Aeneas *deos patrios* seu *Penates* a Troia in Latium aduexerat. 500. *iuuenem*, vt Ecl. I, 43, Romani sermonis noto vsu appellat Octauianum Caesarem, tum circa XXVII annum agentem. *Saeclo* (vt v. 468) *euerso* dixit, quod in prosa, *rebus perditis succurrere*: vt *euersum imperium* pro labefactato, ad interitum ruente. v. Duck. ad Liu. XXX, 16, 6. Ceterum nonnulla in sequentibus sunt, quae forte Romanis magis probari potuerunt, a nobis excusari forte satis est; etsi declarare videntur, iam tum poetae animo insedisse Aeneidis argumentum, vt a Troianis rebus fata Romanorum apta et nexa faceret. *Laomedontis* certe *periuria* nimis longe petita videri possunt; nec sententiarum admodum commodus et naturalis ordo et iunctura esse. Verum de Romanorum sensu quaerendum erat, non de nostro. Scilicet magna aliqua calamitas non nisi deorum iris immitti potest: exarsere illae magno aliquo scelere ac piaculo commisso. Ita bella ciuilia referuntur ad maiorum magnum ali-

Ne prohibete! Satis iam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteae luimus periuria Troiae.
Iam pridem nobis coeli te regia, Caeſar,

501 *Nec* Ven. *nam pridem* ed. Ven. 502 *Laumedonteae* Voſſ. pr. Parrhaſ., e vitio ſaeculi. v. Burmann. 503 *coeli nobis*

quod ἄγος: ab Horatio ad parricidium Romuli Epod. VII, 17, a Virgilio ad Troianorum, qui gentis Romanae auctores fuere, facinora. Iam porro: bellorum ciuilium ſcelera nouum ſunt ἄγος, nouum piaculum, quo obſtricti homines deorum iras in ſe prouocant; inde calamitates easdem iras et nouas portendunt prodigia: quae procuranda ſunt et τὸ ἄγος expiandum. Verum reatus ille ſolui nequit niſi certis ritibus et ſacris piacularibus, non niſi ab homine puro ac ſancto aut a deo aliquo curandis: hic erat Octauianus Caeſar, qui idem remp. vnus reſtituere poterat. Hoc idem perſequutus eſt Horat. I Carm. 2. Iam his notionibus imbutum animum ſi habueris, facile expedies ſingula: Permittite, dii, vt Caeſar remp. reſtituat et belli ciuilis ſcelera expiet. Satis malorum experti ſumus: 501. 502. Ne nobis eum eripite, tamquam vnum illum, qui culpam noſtram expiare poteſt: etſi aeui huius tantae ſunt e bellis ciuilibus corruptelae, vt dei alicuius praeſentiam vix ferant. Haec omnia ſplendide ornauit et amplificauit.

502. De Laomedonte nota narratio, qui Apollinem ac Neptunum mercede pro muris Troiae exſtruendis pacta fraudauerat. Horat. III, 3, 21 *ex quo deſtituit deos mercede pacta Laomedon mihi caſtaeque damnatum Mineruae cum populo et duce fraudulento.* Poteſt tamen ac debet *Laomedontea* Troia ſimpliciter pro epitheto haberi, et *periuria Troiae* latius ad omnia ἄγη et facinora Troianorum, eoque ipſo ad fata ac mala inde nata, referri, quae in Romanos, eorum poſteros, redundarunt. Adeo iaſederat hominum animis illud indicium: numinis iras non niſi poenis ſcelerum placari poſſe, et, ſi ſcelerum auctores eas effugerint, expeti has a nepotibus. 503. Retrahen-

Inuidet, atque hominum queritur curare triumphos:
Quippe vbi fas versum atque nefas; tot bella per orbem,
Tam multae scelerum facies; non vllus aratro
Dignus honos; squalent abductis arua colonis,
Et curuae rigidum falces conflantur in ensem;
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum;

Romanus. 505 *versumque* Franc. 506 *Iam multae* Reg. Goth. pr. *Tum multae* Moret. quart. *non nullus* Menag. pr. *nullus aratro Cessit honor* Seru. ad Aen. IV, 103 citat vitiose. 507 *adductis* Rottend. alter. 508 *curuantur in ensem* Franc. *formantur* Nonius Marcell. in *rigidus*, et Seruius ad Aen. XII, 304. *Flare* tamen et *conflare* sollennius de ferro, aere, cudendo, dum est ad v. 500: vnus est Caesar, qui remp. labefactam restituere et mala tollere, deorum iras placare potest; at hic, ipse diis par et mox deus futurus, verendum est, ne ab hac scelerum contage subductus nobis eripiatur: Fere vt Horat. I Carm. 2, 45, qui totus locus inde a v. 25 pro aemulatione huius loci Maroniani haberi potest.

505—511. Ad annum ab V. C. 717 M. Agrippa et L. Gallo Coss. haec spectant; aut, quod melius fiet, ad apparatum pugnae Actiacae per sequentes annos sunt referenda. conf. Vita Virgilii ad hos annos. Anno illo 717 multis prodigiis turbati erant animi, dum inter Triumuiros parum firma fides, et paullo post graues inimicitiae; inter Caesarem et Sext. Pompeium bellum recrudescebat; Antonius cum exercitu aduersus Parthos iam dudum Syriae infestos ibat; ab Agrippa, qui Rhenum transierat, in Galliis bellum modo confectum erat. Haec omnia in vnum conferre potuit poeta, vt grauior esset sententia. Si de apparatu belli Actiaci hac Georgicorum parte agi cum Martino existimare malis: v. 509 latiori sensu erit accipiendus de extremis imperii finibus, vnde copiae contrahebantur ab Antonio et Caesare.

505. *vbi* h. l. apud quos. fas nefasque *versum*, confusum. 506. *Nouum scelerum prouentum* dixit Lucan. II, 60. 507. *Dignus honos*,

Vicinae ruptis inter ſe legibus vrbes
Arma ferunt; ſaeuit toto Mars inpius orbe:
Vt, quum carceribus ſeſe effudere, quadrigae
Addunt in ſpatia, et, fruſtra retinacula tendens,

dum liqueſcit. 510 *Vicinae inter ſe ruptis iam legibus* duo Moret. et Menag. pr., nec non Cantabrig. — 511 *Arma fremunt* Wakef. eleganter! Nec tamen quae eleganter dicuntur, nulla alia re vrgente, poetae poſſunt obtrudi. Etiam Aen. IX, 133 *gentes arma ferunt Italae.* XII, 586 *arma ferunt alii. tota Mars improbus vrbe* duo Mſſ. apud Seru. ad Eclog. IV, 13. *vna vrbe* vnus ap. eund. ib. *ſecum* aberratum Goth. pr. 513 *Addunt in ſpatia* Burmannus reuocauit, cum Heinſ. *in ſpatio* praetuliſſet. *Addunt in ſpatia* erat lectio Aldd. et ex his profectarum; *Addunt ſe in ſpatia* Egnat. Commel. Steph. Pulm., et ex his vulgatae;

ſatis magnus. 510. De diſſidiis ciuilibus accipe. *ruptis legibus*, pactionibus mutuis. Aen. VIII, 540 *poſcant acies et foedera rumpant.* adeoque pace rupta.

512. A Circo ſumta comparatio tumultuantis orbis; ſemel emiſſi currus cum tanto impetu ruunt, vt ab auriga retineri nequeant. *Spatia* hic de ſeptem ſpatiis ſeu gyris accipiunt, quibus in circo decurſus finiebatur. Nec tamen hoc neceſſe. *Spatia* pro ſpatio h. ipſo loco, quo decurritur, et de decurſu aeque bene dicuntur, vt Ge. II, penult. III, 203. Aen. V, 316. *Addunt quadrigae in ſpatia:* difficultatem habent, quam vix ita tolli poſſe cenſeo, vt omnes in ſoluendi modum conueniamus: nullus enim eſt, in quo non aliquid aſperitatis relinquatur ab inſolenti vſu *τοῦ addere.* ſubintelligitur a doctiſſimis interpretibus inde a Seruio *curſum*, h. intendunt, in ipſis ſpatiis currendi ſumunt vires; in quo tamen durum, omitti *curſum. Addere ſpatia ſpatiis* eſſet alium poſt alium decurſum facere, aliud poſt aliud ſpatium currere; at h. l. non hoc, ſed *impetus* currentium et feruor *auctus* a poeta reſpicitur, qui maior maiorque et maximus eſſe ſolet ſub decurſus finem. *In ſpatia*, h. in decurſum, iam aliqua ex parte factum, debet *addi* non aliud ac nouum ſpatium, ſed aliud quid, quod adhuc quaerimus. Seruius, *in proceſſu equorum* curſus *augetur.*

ita et multi codd., etiam Arundel. et vterque Gothanus; et sic legitur in edd. Quinctil. Inst. Or. VIII, 3, 78. At multi codd. *se* omittunt, vt Heins. et Pierius de suo Mediceo, Romano, atque aliis testantur; quatuor alii a Burmanno, inter quos Regius, quinque a Martino et in ed. Cuningh., e qua et ipsa exulat *se*, edd. 1474 et 1476 laudantur. Pro hac lectione militat Silius XVI, 372 *In spatia addebant*, vbi tamen vetustae membranae *in spatio* habent, quod etiam Drackenb. vulgauit. Iam in nostro loco Medic. et Gud. habent scriptum *Addunt spatio*; nisi quod in Medic. *in* et *a* supra sunt adscripta. Ita etiam in MSS. nonnullis ap. Quinctil. VIII, 3, 78 legitur. Erat itaque pertenuis auctoritas, qua Heins. nixus *Addunt se in spatio* reponebat; grauior alterius lectionis *Addunt in spatia*: vt *se* suppleatur ex antec., vt Aen. I, 440 *Infert se — miscetque viris*. Vel vt absolute ponatur *Addunt*, vt sit in aliis, pro *Addunt se*. Haec forte melius expediunt rem, quam quae cumulata sunt ab Heinsio. Nam de eo nemo dubitet, si adiunctum esset *cursum*, expeditam rem esse: *Addunt cursum in spatia*; vt *addere gradum* et similia; item *corripere spatium*. Sic quoque, vtrum *in spatia* an *in spatio* legas, parum refert; nec inde res conficitur, quod ap. Lucret. VI, 300 est: *Ignescat tamen in spatio longoque meatu*. De ceteris vid. Not. Schrader. in schedis coni. *quadrigae*, *Ardent*, *in spatia et fr.*

Pomponius: „addunt in spatia, id est, in ipso spatio currendi *sumunt vires*.“ *Addere* esse posse augere, recte ponitur; sed quaeritur res, quam quadrigae addunt, augent. Accipiebam *addere* pro addere se; h. concitare se, concitato cursu ferri. *Dare se in fugam* etiam in pedestri oratione frequentamus; similia vid. Georg. IV, 528. Aen. XII, 633. *addere se* pro simplici dare se, immittere se, ruere in decursum, cum impetu ferri *in spatia*, in decursum, nullo septem spatiorum respectu, sed omnino in decursum, habet analogiam. Scilicet *addere* se vulgari vsu est, adiungere se, accedere. Vt Ecl. VI *Addit se sociam timidisque superuenit Aegle*. Aen. IX, 149 *Addunt se protinus omnes Etrusci socios*. Inde, si idem fit cum impetu, irruere, *instare*, ἐπέχειν vt Od. τ, 71. *Addere* pro mittere, immittere, iniicere dictum esse, etiam b. Gesnero probari video ad Quinctil. VIII, 3, 78 et confirmari a Burm. ad e. l., quamquam graeca ibi minus bene laudari puto.

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Teucris addita Iuno pro infeſta, in eos concitata et exaſperata Aen. VI, 90 hinc illuſtrari poteſt. Ita *addunt,* inſtant. Expreſſit noſtrum Silius XVI, 372 *Iamque fere medium euecti certamine campum In ſpatia addebant.* Gratius Cyneg. 227 *incumbere ſpatiis* (*προσκεῖσθαι τῷ δρόμῳ*) eo ſenſu dixiſſe videtur; et Homer. Iliad. ψ, 375 *ἵπποις τάθη δρόμος*. Poſt omnia haec fateor tamen, ad facilitatem Virgilianam nondum orationem videri eſſe adductam. 514. Nota ſigura *currum,* h. equos, *non audire habenas* dicit, qui regi non poſſunt. Horat. Ep. I, 15, 13 *equi frenato eſt auris in ore.* Pindarus *ἅρματα πεισιχάλινα* dixit Pyth. II, 21.





EXCVRSVS I

De aratro Virgiliano.

Georg. I, 169 ſqq. *Continuo in ſiluis magna vi flexa domatur In burim et curui formam accipit vlmus aratri: Huic a ſtirpe pedes temo protentus in octo; Binae aures duplici aptantur dentalia dorſo. Caeditur et tilia ante iugo leuis altaque fagus, Stiuaque, quae currus a tergo torqueat imos.*

Expoſui locum quantum potui pro ſermonis ratione; etſi rei agrariae peritia non ſatis inſtructus. Admodum itaque laetabar, cum poſt illa a me ſcripta viderem virum doctum, rei agrariae peritum, eumque perſpicaciſſimum, *de aratro veterum* accurate agere (*Betrachtungen teutſchen Patrioten heilig* III Band 1780, p. 283 ſqq.); repetiit eadem fere in *Actis Acad. Elect. Mogunt.* 1779, p. 125 ſqq. Proponam ex eo, quae ad Virgilium ſpectant,

acute vtique et ingeniose disputata. De ceteris dispiciet bonus Hesiodi editor, si quis eius carmini aliquando obtigerit.

Primo versus: *Caeditur et tilia ante iugo leuis, altaque fagus Stiuae, quae currus a tergo torqueat imos:* e Martini iudicio constituit; eosque bono sensu carere pronuntiat, nisi *cursus* emendetur cum viro docto apud Martinum. Enimuero sic Maro latine dicere non potuit: quod sensus quemque suus docere potest, si sermonis vsum habeat. At *currum* pro *aratro rotis instructo* dicere per poetici sermonis indolem et vsum licuit; eum, h. e. aratrum, regit, *a tergo torquet* arator; *imi currus* epitheto ornante dicti sunt non minus poetice, quatenus vomere alte impresso inferior aratri pars desuper ab eo, qui stiuam moderatur, flectitur ac regitur; Exit itaque, modo genium poetici sermonis teneas, e Virgiliana lectione sententia eadem, quam viri docti inferre volunt per lectionem corruptam. Negat vir doctus aratrum rotis instructum iam tum innotuisse. Atqui notum illud fuisse hic ipse locus docere debebat. Quod a Catone et Varrone illud non commemoratum est, pro argumento idoneo esse nequit: cum neuter id agat, vt instrumentorum rusticorum formam curiose describat. Fac vero vtrumque id egisse, quod non egit: potuit secundum illos, Virgilii aetate, in agro Mantuano, aliud vsu haberi; Innotuere post arma a Iulio Caesare in Gallias illata alia quoque a Gallis inuenta; vt certa vehiculorum genera, carrucae et sic porro; coli coepit in Alpibus secale (Plin. XVIII, 16, 4) Romanis ignotum. Occurrunt alia in Virgilio Italiae superioris agris propria ac singularia. Plinii verba lib. XVIII, 48 a me laudata omnem facile dubitationem tollerent, si lectio in eo esset minus incerta. *Dentalia*, h. e. dentale, ἔλυμα, bene vir doctus, quem laudaui, docet accipiendum esse de vomeris parte anteriore *(Pflugkopf)*, in acumen acta: hoc dentale *duplici*

esse *dorso*, h. e. binis cruribus in formam litterae V (*Sohlhölzern*) aptatum; *binas aures* tandem, tabellas a Varrone I, 29, 2 memoratas, vomeri additas (*das Streichbret und Molterbret*), et vtrique cruri ita impactas, vt impresso in solum vomere terra proscissa vtrinque accumulata in sulcos attollatur. *Buris* est temo, ἱστοβοεύς; scil. proprie pars eius infima, vt iam Salmas. in Solin. p. 576 docuit. Inspicienda et cognoscenda sunt reliqua; etiam de aratro Hesiodeo; nisi quod malim eum simpliciter apposuisse, qualem eius formam ac speciem apud animum effingeret, nec de epochis mutationum inter Aegyptios, Graecos, et Romanos tam multa esse ariolatum, quae ad liquidum perduci nequeunt. Quod enim nostro tempore fieri videmus, non minus olim locum habuit, vt in diuersis populis ac regionibus seu more maiorum seu soli natura aliaue necessitate vrgente diuersa esset aratri forma, retineretur que deterior multis in locis, cum in aliis dudum inuenta et frequentata esset melior et elaboratior. Euoluat, cui talia curae sunt, Paullum Lucam *Voyages* Tom. I, p. 182. Norden *Voyage en Egypte* Tom. I, pl. 56. add. Goguet *Orig. des Loix* T. I, p. 184 sqq. Sunt antiquae artis opera, in quibus aratrum visitur: vix tamen notionem accuratam inde consequi licet: Comes de *Caylus Recueil d' Antiquités* Tom. V, pl. 82. Museum Etruscum Tom. I, tab. extr. Spon. Miscell. p. 308. IX. Winckelm. *Monum. ined.* p. 105. Gemmae aratrum, obscure tamen, referentes sunt Mus. Flor. Tom. II, tab. 42. Gorlaei Dactylioth. Tom. II, n. 231. Aratrum, quod in Hesiodi edd. ex ant. codd. exhibetur, et in Montfauc. Palaeogr. gr. p. 9 repetitum est, serioris seu commenti seu vsus esse patet; nam ab Hesiodo adscriptum nemo dixerit. Formam aratri, quo nunc Mantuani ac Veneti agricolae vtuntur, vna cum alio exquisitioris structurae, Martyn exprimi curauit ad p. 48. Verum neutra forma cum Virgilianis verbis satis conuenit. Videbatur sibi Anglus, A. I. *des Carrieres* (*a Dissertation on Virgil's description of*

the ancient Roman Plough 1788.) veram aratri Virgiliani formam reperisse in pondere Romano. Verum qui inspexerit, statim deprehendet mirum errorem, est enim as Romanus cum prora ratis, quam ille pro aratro habuit. (Innotuit mihi inter eos, qui ab eo inde tempore de his egere, *Adamus Dikson Husbandry of the Ancients Edimb.* 1788. c. XVIII, p. 375 sqq. qui omnino ad carmen Georgicorum consuli potest. Verum ille, etsi verborum interpres parum idoneus, ipsas res illustrat, praeceptorumque veritatem et vtilitatem explorat; atqui haec ad interpretis poetae prouinciam haud spectant. Non sine fructu inspexeris ad h. l. Vossii V. C. Commentar. in Georgica.)



EXCVRSVS II*

Ad locum de prognosticis serenae tempestatis ex pluuiali.

Georg. I, 393. *Nec minus ex imbri soles et aperta serena Prospicere, et certis poteris cognoscere signis. Nam neque tum stellis acies obtusa videtur; Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna; Tenuia nec lanae per caelum vellera ferri; Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt Dilectae Thetidi alcyones; non ore solutos Immundi meminere sues iactare maniplos: At nebulae magis ima petunt* etc. Haesi in his interpretandis et me in iis haerere ingenue sum professus. Spectare enim ad boni interpretis et critici officia, censeo, ea loca, quae non satis assequitur, non intacta relinquere, aliisque fraudem facere, quasi sensus per se sit satis apertus, sed lectorem de iis diligentius etiam, quam de aliis, monere. Inspectis aliis interpretibus, nec aliud quid, quam quod ipse tenueram, afferri, difficultates autem interpretationis multos ne sensisse quidem vidi. Senserat eam forte is qui apud Gellium VII, 17 de notione vocis *obnoxius* h. l. quaerebat. Scilicet sumitur, quod primo statim adspectu occurrit: inde a 395 praesagia serenitatis memorari. Atqui ea, quae memorantur, non conueniunt huic consilio, immo vero repugnant. Sensus enim vss. 395—400 hic esse perhibetur: stellarum et lunae clara ac pura lux est: (quae tamen sententia grammatice ex verbis erui nequit, vt statim videbimus) *non* nubeculae lanis similes per caelum feruntur (atqui hae adesse deberent, quippe quae sunt sereni caeli nuntii) *non* alcyones alas ad solem expandunt (atqui, si hoc inter praesagia serenitatis est, alas debebant expandere, cum caeli serenitas instet) *non* sues iactant frugum manipulos (an vero per omne tempus pluuium id faciunt sues, nec nisi sereno caelo hoc facere omittunt?) Haec tam parum inter se conueniunt, vt

vix aſſequaris, quomodo poeta tam acutus iungere ea inter ſe potuerit. De poſterioribus nihil vidi monitum; haeſit disputatio tantum in prioribus, *Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur:* quod poteſt bene ita accipi: aciem ſtellarum nunc non amplius videri eſſe obtuſam; adeoque eam eſſe claram, et ſtellas eniteſcere; id quod fit dispulſis nubibus et caeli ſerenitate reducta. At enim alter verſus: *nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna,* nullo modo nec grammatice, nec ſenſus paritate conuenit. Antiqua iunctura tradita eſt a Seruio, vt repetatur *obtuſa.* Ita erit: *nec Luna, fratris radiis obnoxia,* quae lucem mutuatur a ſole, *videtur ſurgere obtuſa:* contra vero videtur oriri clara. Recte. At enim primo *videtur* alio modo nunc accipitur quam ſuperiore verſu, vbi erat pro *cernitur,* nunc autem eſt δοκεῖ, et alio modo conſtruitur, cum in finito; Si tamen miſſum id facias, grammatice non poteſt *obtuſa* repeti ſic nude; anteceſſerat: *neque videtur acies ſtellis obtuſa,* debet adeo ſequi: *neque videtur acies obtuſa Lunae,* caſu tertio; τῇ Σελήνῃ; non autem: *nec Luna videtur* „ſurgere obtuſa."

Aggreſſus eram cum viris doctis locum interpretatione altera: *et Luna videtur ſurgere* (cernitur ſurgens) *oriri, non obnoxia fratris radiis,* ſoli; quaſi eſſet: ita vt non ſit obnoxia, non videatur eſſe obnoxia; vt ſenſus eſſet: luna tam clara et pura luce oritur, lucet, vt non ſoli debere lucem, ſed propria luce lucere videatur. At quae tandem argutiae hae ſunt! an luna clariorem lucem habitura eſſet, ſi propria luce luceret? vnde hoc ſuſpicari licet? an non a ſole lucem foeneratur ſatis claram ac puram, modo iuſtum tempus redierit? Venerat in mentem, ſententias melius ſibi conſtare, ſi vſ. 396. pro *Nec fratris,* legeretur *Et* adſcita altera lectione meliore *videri,* hoc modo: *Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videri, Et fratris radiis obnoxia ſurgere Luna:* infinitiuo hiſtorico, vt ſit: nam *et* ſtellarum acies tum,

ſi ſerenitas redditur, cernitur *non* obtuſa, *Et* ſurgit, oritur, in conſpectum venit, Luna, quae ex natura ſua eſt obnoxia fratris radiis. Lapſus in disiunctiuis ſimilis obſeruatus eſt et aliis in locis, et legitur quoque *Et fratris* apud Schol. Statii Theb. X, 146.

Placebam mihi in his. Mox tamen vidi reliqua, quae ſequuntur, non magis ſic eſſe appoſita et accommodata ſenſui poetae. Negantur enim ea, quae ſerenitatis prognoſtica eſſe debebant: *Tenuia nec* — *Non tepidum. Non ore ſ.* Ita tandem perſpexi a toto poetae conſilio aberrari per iſtam interpretationem; et latere fraudem in eo, quod animaduerſum haud erat, poetam primo rem declarare negatiue, dum docet, abeſſe ea, quae inſtantem tempeſtatem nuntiare poſſint et ſoleant; tum vſ. 401 ſubiicit ea, quae vere iis tum ſucceſſerint: *At nebulae magis ima petunt.* Quod et Plinius habet XVIII, ſ. 83 *nebulae e montibus deſcendentes, aut caelo cadentes, vel in vallibus ſidentes, ſerenitatem promittunt.*

Itaque in vſſ. 395—400 negatiue poeta exponit ſententiam ſuam, et ſucceſſuram caeli ſerenitatem ominatur primo ex abſentia eorum, quae imbres impendentes et tempus pluuioſum denuntiare poſſint. Sunt autem haec iſta: *ſtellarum acies obtuſa, luna latens, nubes tanquam gregales,* (ἀγεληδὸν) *per aërem actae, alcyones ex ſenſu inſtantis pluuiae expandentes alas, ſues eruentes frugum manipulos.* Omnia haec nunc non cerni ait, nunc abeſſe. Contra vero vſ. 401 *nubes deſcendunt in terras, aere tenuato, et demittunt ſe in valles,* et ſic porro. Nunc enim affirmatiue praeſagia ſerenitatis inſtantis enumerat. Sententiarum veritas in his eluceſcit, et totam loci interpretationem nunc in Notis ſic refinxi.

Ita vero verſus, ad quem omnis bona interpretatio offendebat, verum ſuum ſenſum facile recuperat: *nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;* vere enim ſenſus eſt, et eſſe debet: nec Luna lucet. Enimuero, quomodo hoc cum ceteris conueniat, tandem ex loco Arati aſſe-

quutus ſum, quem poeta expreſſit: Scilicet Aratus Dioſem. 281 ſq. ingruentis tempeſtatis ſignum apponit hoc: quando ſtellae obſcurantur, *nulla apparente cauſſa*, nec nubibus obductis, nec caligine alia, *nec luna ſubeunte*, quae ſcilicet luce ſua ob curare eas poſſet; itaque et in Marone: *ſtellarum lux non eſt obtuſa, nec tamen luna oritur, lucet, quae luce ſua eas obſcurare poſſit.* In his nihil eſt, quod nos moretur. Apponam verſus Arati:

ἦμος δ' ἀστερόθεν καθαρὸν φάος ἀμβλύνηται,
οὐδέ ποθεν νεφέλαι πεπιεσμέναι ἀντιόωσιν,
οὐδέ ποθεν ζόφος ἄλλος ὑποτρέχῃ οὐδὲ σελήνη,
ἀλλὰ τάγ' ἐξαπίνης αὔτως ἀμενηνὰ φέρωνται·
μηκέτι τοι τόδε σῆμα γαληναίης ἐπικείσθω,
ἀλλ' ἐπὶ χεῖμα δόκευε —

„Cum autem, ait Aratus, ſtellarum clarus fulgor hebetatur *(ſtellis acies obtuſa videtur)* neque tamen alicunde nubes coactae iis ſe praetexant, *neque aliunde* caligo alia *ſubeat*, *neque luna;* ſed aſtra extemplo nulla de cauſſa languida ferantur: non amplius tibi hoc ſignum ſerenitatis habeatur, ſed expecta tempeſtatem.“ (*ἀστερόθεν* eſt vera lectio; non *οὐρανόθεν*. *ἐπικείσθω* poteſt a calculo ductum eſſe, vt *ἐπιτιθέναι* apponere in numero, annumerare; niſi fuit *ὑποκείσθω*, *ne habetor)* Clarius rem exponit Schol. vetus: *ὅταν ἴδῃς ἐν καθαρῷ ἀέρι αἰφνιδίως ἀμβλυνομένους ἀστέρας, μήτε νέφους, μήτε ἄλλης τινὸς ἀχλύος ἐπισκιαζούσης, „μήτε σελήνης ἐπιπροσθούσης“ χειμῶνα προσδόκα. δηλοῖ δὲ, ὅτι ἡμῖν ἀνεπαίσθητος ὁ ἀὴρ παχυμερὴς γινόμενος τοῦτο ποιεῖ. γίνεται δὲ τοῦτο αὐχμοῦ ἐπιπροσθοῦντος τοῖς ἄστροις, καὶ τὸ λαμπρὸν αὐτῶν ἀμβλύνοντος, τὸ οὖν „οὐδὲ σελήνη“ προσέθηκεν, ἐπειδὴ ἡ σελήνη σκέπει τῷ ἰδίῳ φωτὶ καὶ ἀμαυροῖ τοὺς ἀστέρας.* — Ita, puto, omnis difficultas eſt ſublata, omnis caligo diſpulſa. Reſpicit hunc ipſum locum, *luna* tamen haud memorata, Plin. XVIII, 35 ſ. 80 *Quum repente ſtellarum fulgor obſcuratur, et id neque nubilo, neque caligine: pluuia aut graues denuntiantur tempeſtates.* Ceterum infinitiuum *videri* pro vera lectione me habere iam profeſſus ſum.

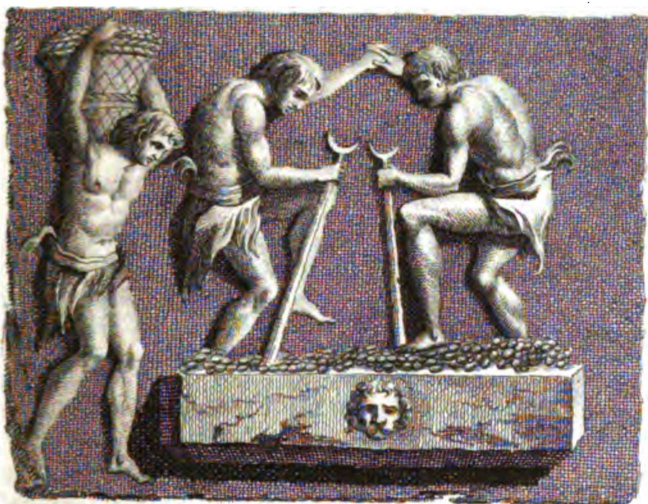


P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM

Propositio cum inuocatione Bacchi 1—8. *De* arborum *inprimisque vitium et olearum* cultura *acturus, primo loco varios arborum prouentus, alios a natura alios ab arte profectos, exponit. Aliae itaque arbores sponte nascuntur* — 21; *aliae arte parantur: et quidem auulsione* — 23, *infossione* 24. 25, *propagine* 26. 27, *surculo* 28. 29, *concisione* 30, 31, *insitione* 32. 33. 34. *Nunc edocturus, studium esse adhibendum et suam cuique arbori pro generis et soli natura culturam: Maecenatis propitiam voluntatem implorat* — 46. *Ar-*

bores, quae ſponte proueniunt, cultu emendari poſſunt — 56; quae ſatu naſcuntur, feliciora habent incrementa transplantatione, et aliis artificialis culturae generibus — 72; inprimis inoculatione et inſitione proprie dicta — 82. Deligendae quoque arborum eiusdem generis ſpecies praeſtantiores — 108. Caelum porro cuiusque arboris naturae idoneum eſt circumſpiciendum; nam magna in hoc eſt varietas — 135; et ſic aditum ſibi parat ad laudes Italiae, omnium rerum prouentu feliciſſimae — 176; tandem ſoli natura eſt exploranda, cui prouentus generi illa conueniat — 225; ſubiiciuntur criteria ſoli cognoſcendi et iudicandi — 258; et viae ac rationes ſoli tractandi et naturae eius emendandae, adeoque ipſa cultura cum omnino arborum, tum inprimis vitium. Scilicet primo docentur quae in plantatione obſeruanda ſint — 314; etiam de tempore plantationis faciendae — 345; de cura poſt illam adhibenda, inque hac de putatione (362 — 370) *et de auertendis iis, quae nocere poſſunt nouellis arboribus* (371 — 379); *cumque in his caper ſit, excurrit in morem mactandi hirci in Bacchi ſacro* — 396. *In vitibus tamen inprimis adſidua eſt cura per totum annum adhibenda* — 419. *Minus operoſa eſt olearum cultura* — 425, *et pomorum* — 428, *exigua aut omnino nulla ſatiuarum arborum* — 457. *Inde excurſus in laudes vitae ruſticae, pars carminis feliciſſima — ad ſin.*



Huc pater o Lenaee! — spumat plenis vindemia labris. Ge. II, 6.

Hactenus aruorum cultus et sidera coeli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non siluestria tecum
Virgulta, et prolem tarde crescentis oliuae.

1 Deerat hic versus in Zulich., scilicet vt saepe primi versus, a chrysographis supplendi. A Gesnero in Thesauro LL. voc. *hactenus* inter loca, quibus illud aduerbium temporis esse interdum videri possit, affertur hic versus et subiicitur: „Sed primus versus

1. Respicit ad lib. I, v. 1. Poetae exordio vtitur Columella III, 1. 2. 3. Nunc arborum curam exponam. Arbores memorat, vt poeta, *vites*, *virgulta*, h. e. arbores siluestres, et *oleas*. *Silvestria* dubito an ex vulgari vsu dictum sit. *silua* poetis omnino pro arboribus dicitur: vt saepe hoc libro, v. e. 181 *silua viuacis oliuae:* videtur adeo *siluestris* epitheton ornans esse, et *Virgulta siluestria* nil nisi siluae, h. arbores omnis generis. 3. Oleae e semine nasciturae tardissima esse incre-

Huc, pater o Lenaee; tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo grauidus auctumno
Floret ager, ſpumat plenis vindemia labris;
Huc, pater o Lenaee, veni; nudataque muſto
Tingue nouo mecum dereptis crura cothurnis.

abeſt plane in MS." Verum codex ille Zulichem. in Virgilio tantae auctoritatis non eſt. Tum vero in vtraque lingua aduerbia loci et temporis inter ſe permutantur. Ergo et h. l. *Hactenus* et *Nunc* proprie poſita ſunt de loco: verum temporis notio ei ipſi ſubeſt. 4 *Nunc p.* vnus Mead., vt et v. 7. *tuis haec o.* a Cerda editum. *ſunt* in vnum Arundel. ex gloſſa migrauit, vt et in Voſſ. apud Burm. 8 *dereptis* ab Heinſio bene emendatum. *direptis* vulgo.

menta, iam olim Heſiodo auctore creditum in loco qui nunc cum aliis pluribus ex opere τῶν ἔργων excidit. Plin. XV, 1 Heſiodus — *negauit oleae ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam; tam tarda tunc res erat.* conf. Varro R. R. I, 41, 6. δυςαυξὴς dicta Theophraſto; hinc propagare eas, quam ſerere, maluit aetas poſterior: conf. 31; eadem tamen propter hoc ipſum e naturae lege firma ac *viuax*, inf. 181.

4. Splendida inuocatio! — *hic*, in iis, quae dicentur a me, in argumento carminis mei. *tibi*, pro per te, Graecorum poetarum vſu; beneficio tuo. *florere* eſt hic, laetum eſſe, plenum eſſe. *auctumnus pampineus* eſt prouentus auctumni e vinea, vindemialis, ὀπώρα. Eadem tandem notione paullo poſt *vindemia*. *labra*, (Tibullo I, 1, 10 *lacus*,) ſunt vaſa ad recipiendum muſtum apta. 7. Suauiſſima imago Bacchi vuas calcantis vna cum poeta, dum auxilium ſibi a deo ferendum in carmine de vinearum cultura expetit. conf. elegans Epigr. Maecii in Analect. Brunck. Tom. II, pag. 239, XI. *Cothurnatus* exhibitus fere olim Bacchus: quod etiam e ſignis aliisque monumentis conſtat. Calcare pedibus vuas etiamnum in Italia ſollenne. Confer amoeniſſimam vindemiae deſcriptionem, a Satyris ha-

Principio arboribus varia eſt natura creandis:
Namque aliae, nullis hominum cogentibus, ipſae
Sponte ſua veniunt, camposque et flumina late
Curua tenent: vt molle ſiler, lentaeque geneſtae,

10 *Atque alſae* Goth. pr. 11 *que* abeſt a Zulich. 12 *et molle* Franc. *laetaeque* Mentel. pr. a m. pr. *geneſtae* ſcripturam

bitae, apud Nemeſian. Ecl. III, 40 ſqq. Fauni ſuper lacu ſtantes exhibiti ſunt ex anaglypho a Com. Caylus (*Recueil d'Antiq.* T. V, tab. 72. cf. *Pitture di Ercolano* T. I, tab. 35).

9—21. Arbores procreantur aut natura aut arte. *Arboribus creandis*, h. e. arborum creandarum, *natura*, ratio, *eſt varia;* et quidem naturalis ratio triplex, *aut* vt ſponte *veniant*, h. proveniant (ſup. I, 54), *aut* ſemine, *aut* ab radice: Plin. XVI, 32, ſ. 58. Conf. Theophr. Hiſt. Plant. II, 1. quem, et Varronem I, 39, 3, expreſſit Virgilius. item Columella de Arborib. pr., qui ad h. l. reſpicit. add. Pontedera Antiqq. Gr. Lat. Epiſt. XII, et Gesner. ad Varron. l. l. Ceterum in iis, quae ſequuntur, ornandis quanta poetae ars ſit, facile ſentiri poteſt, ſi ad nudam pedeſtris orationis narrationem ea redegeris.

11. *Sponte ſua.* Parum ſubtiliter veteres ea, *quae ſponte naſcuntur*, αὐτομάτως, diſtinxere ab iis, *quae ſemine naſcuntur:* cum tamen nec iſta ſine ſemine proueniant. Voluere ſcilicet declarare id genus plantarum et arborum, quod primigenium dixeris, quod in loco, quem occupat colonus, iam natum repererat: quemadmodum vulgus herbas malas et inutiles ſponte ſolo naſci dicit: ſemen, vnde illae gignuntur, vento et aere allatum ac proiectum humique conditum, non in oculos incurrit, adeoque ſine ſemine naſci illae putantur. Iam ſup. Ge. I, 22 *nouas non vllo ſemine fruges* dixerat. Nec aliter Theophraſtus, Varro, Plin. l. c. 12. 13. *Siler* ſalicis ſorte genus; nec enim ſatis

Populus, et glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: vt altae

in ſcriptis plerisque inuenit Heinſius. Vulgo *geniſtae*, quod tamen etiam in Medic. et Rom. occurrit. Sic quoque variat in Gratio, Calpurnio et al. 14 *ſurgant* Ven. *ſurgunt poſito* Zulich.

notus frutex eſt. vid. ad Plin. XVI, ſ. 35. *Geneſta* fruticis viminei genus (conf. inf. 434. v. Martin.); hinc *lenta*, flexilis, vt *lenta vitis* Ge. I, 265. *Salicta* pro ſalice, cuius natura pulcre expreſſa: γλαυκόχροα.

14. Vti illae arbores *nullo*, debebant dicere, caeco et occulto, ſemine naſcuntur, ſic nunc alterum genus, etſi et ipſum ſine hominum opera, *ſemine* tamen, quod de arbore in terram fluxit et inſinuauit ſe ſolo, naſcitur. *ſurgunt*, naſcuntur, *poſito de ſemine*, h. ex ſemine proueniunt, quod decidit: vt caſtanea et ilex, ſi nux, glans, deciderit et ab humo recepta fuerit. Plin. XVII, 10 *Ac pleraque ex his ipſa natura docuit, et inprimis ſemen ſerere, quum decidens exceptumque terra viueſceret. Sed quaedam non aliter proueniunt; vt caſtaneae, iuglandes.* Ex iis, quae dicta ſunt, intelliges alienas eſſe a poetae mente argutias, vt *ſponte venire* dicantur arbores ſemine non proiecto, ſed temere cadente; *poſito de ſemine*, opera et induſtria hominum in terram ſparſo aut defixo. Ita Burmannus et Kingius apud Martinum disputant: accommodate vtique ad phyſices praecepta, de quibus tamen ſecuri veteres agricolae fuiſſe videntur, cum adeo e philoſophis multos eum errorem erraſſe ſatis conſtet. Scilicet h. l. naturales modi nunc enarrantur; de ſatione artificiali mox agetur. Iterum poeta ſponte natas et ex ſemine quod deciderat (*ſeminibus iactis*) diſtinguit inf. 47. 57. Ceterum *ſemina* ſi apud poetam, etiam apud alios, audieris, latius illa, nec modo de granis, verum et de nucibus, nucleis, baccis, interdum de radicibus, plantis, ſtolonibus, et quouis propa-

Castaneae, nemorumque Ioui quae maxuma frondet
Aesculus, atque habitae Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silua:
Vt cerasis vlmisque; etiam Parnasia laurus
Parua sub ingenti matris se subiicit vmbra.

15 *frondent* legebat Reiskius, vt sint, nemora quae omnium frondent maxima, scil. aesculus et quercus. Nec male sic locus constitutus esset: *Castaneae, nemorumque Ioui quae maxuma frondent, Aesculus atque — quercus.* 16 *Esculus* alii. Damnat scripturam Heins. *atque alte* Erf. forte pro, altae. *Grais* in multis scribitur. 17 *a radice* Ven. et Moret. quart. vide lib. I, 20. 18 *et iam* Gudian. cum aliis.

gandi genere, interdum de omni principio, vnde aliquid gignitur, cogitandum est. Ita *castanearum semina* sunt nuces. Simili modo *serere* de omni procreandi modo adhibetur. Sane haec loquendi improprietas interdum obscuritatem facit. De *castaneis* v. Columella IV, cap. extr. cf. Plin. XVII, 10, s. 10, et primario loco 20, s. 34. 15. *Aesculus*, arbos glandifera e quercuum genere, admodum procera, conf. inf. v. 291—297. Ioui sacra. Dicta ea *maxima arborum:* accipe pro: in nemoribus. Sic Graeci casu secundo vti solent: ὑψηλοτάτη ἀλσέων pro ἐν ἄλσεσι dicerent. *quercus habitae oracula*, h. pro sede oraculi Dodonaei. v. Homer. Odyss. ξ, 327. 328, quamquam modus edendae sortis diuerse traditus est.

17. *Viuiradices* vocant; quamquam id nomen latius patet, et stolones ac truncos etiam designat, quos transferas in aliam terram. *Subiicit se*, adolescit, crescit. Supra Ecl. X, 74 *Quantum vere nouo viridis se subiicit alnus.* Locum expressit Claudian. X, 244 sqq. Docte autem variata oratio pro: aliae ἀπὸ παρασπάδος, radice infixa solo, gignuntur, vt cerasus, vlmus et laurus.

Hos Natura modos primum dedit; his genus omne
Siluarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
Sunt alii, quos ipse via sibi reperit vsus.
Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum

21 *virent* Goth. pr. 22 *Sunt alii quos* etiam Medic. a pr. manu, sed a sec. *aliae quas;* vt ex Fogginio colligas. Eo tendit emendatio Scaligeri: *Sunt aliae, quas ipse vias sibi repperit vsus;* et Heinsius etiam argutius: *Sunt aliae quas ipse viae s.* Kingius ap. Martin. app. emendabat: *Sunt alii* (modi) *queis ipse viam sibi. Sunt alii quos ipse viam* Venetus et Pierii Longob., quod Pierio et Heinsio venusta videbatur appositione dictum. *Sunt aliis* Mentel. sec. a m. pr. *Sunt alii quos ipsa via* in Gudiano vidi a m. pr. Sed bene vulgatam defendebat Burmannus. conf. Burmannus Sec. ad Anthol. Lat. pag. 527. 23 *Hic plantas teneras abscindens corpore m.* vnus Arundel. *abscidens* reposuit

20. 21. Hi sunt modi naturales.

22—34. Sunt alii modi arborum creandarum artificiales, h. quos vsus ipse sibi reperit, *via*, id est arte, ratione, industria et experientia, vt centies *via* apud nostrum et alios. Colum. X, 338 *salutis Ipsa nouas artes varia experientia rerum Et labor ostendit miseris vsusque magister Tradidit agricolis.* conf. inf. IV, 315. 316. I, 133, et praeclarus Lucretii locus, qui Maroni praeluxit lib. V, 1360 sqq. Sunt autem modi hi: *auulsione, infossione, propagatione, surculo, concisione, insitione.* cf. Plin. XVII, 10, s. 9. Omnia, quae sequuntur, cum ex eodem Plinio et aliis, tum inprimis ex Theophrasto de Caussis Plant. lib. I et Hist. Plant. lib. II egregie illustrari possunt, vt iam in multis fecere Vrsinus ac Cerda. Ad rem tenendum hoc, pluribus modis eandem arborem gigni posse; ne putes singulis arboribus vnum tandem modum conuenire; est tamen alia alii ratio vtilior.

23. Alius auellens *stolones* e radice (vid. v. 17) fossis (sic *sulcus* inf. 289) seu

Depoſuit ſulcis; hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidasque ſudes et acuto robore vallos;
Siluarumque aliae preſſos propaginis arcus
Exſpectant, et viua ſua plantaria terra;
Nil radicis egent aliae; ſummumque putator
Haud dubitat terrae referens mandare cacumen.

Heinſ. codicum aliquot auctoritate. *abſcindens* vulgo ſcribitur; ita tamen et Medic. Omnino ex hac varietate nihil inferre licet, cum perpetua ſint librariorum ludibria in *abſciſus*, *abſciſſus*, et ſic in ſimilibus. *tenerum* Goth. pr. At tenerior arboris pars eſt eadem illa, qua ſtolo propullulat. 26 *alii* Leid. 26. 27 *flexos propaginis arcus Nexae ſpectant* codices quidam apud Seruium ad Aen. IV, 231. (Steph. edit. *Nec ſe*) 28 *putatum* fragm. Moret.

ſcrobibus mandat. vid. Plin. XVII, 10, ſ. 13. Idem: *Omnia*, inquit, *celerius adoleſcunt ſtolonibus ablatis, vnamque in ſtirpem redactis alimentis*, ibid. 13, ſ. 20. Ita *auulſione* arbores proueniunt.

24. Alius modus eſt, quo quis *truncos*, ſeu vaſtiores ramos ac taleas in pali modum, aut quadripartito fiſſas, cum radicibus, *in terram infodit*. cf. Plin. XVII, 17, ſ. 27. Colum. cum alibi, tum V, 9, 3. Quo prodigium ſpectat, quod aliquando haſta cornea in terram defixa in arborem excreuit.

26. 27. Tertius modus fit *propagine*. Vt aliae, inquit, arbores proueniant, incuruatas in terram ſcrobe facto demittere neceſſe eſt, et *in terra ſua*, h. ea, in qua mater creuit, plantare. Non quidem neſcio poſt Seruium, Cerdam quartum aliquem modum *transpoſitionis* ex verbis: *et viua ſua plantaria terra*, inferre. Tum ſaltem legendum foret: *aut* viua. Plin. XVII, 20, ſ. 34 *ſunt et propagines* caſtanearum — *Sed translata neſcit hoſpitari pauetque nouitatem*. cf. Colum. IV, 33, 4.

28. 29. Eſt hoc ſationis genus, cum ex ſumma arbore reſciſſa virga ſeu *talea*, tamquam *ſurculus*, ſcrobe facto in humum defigitur. 29. *referens*, quia, notante

Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et saepe alterius ramos inpune videmus
Vertere in alterius; mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.

31 *ex ficto* volebat Pontedera Antiqq. p. 153 et in Script. R. R. p. 1297, antique pro *secto*. At v. Not. 32 *At saepe* Menag. et Zulich. 33 *mutata* tres. *Vertere in alterius naturam, atque insita* coniiciebat Heinsius. Inf. 50 tamen haec — *scrobibus mandet mutata* eodem modo dicta sunt.

Reiskio, iam ante illinc enatum fuerat. Nisi omnino ornate dictum putandum: *referens mandat* pro simplici *mandat*. Nam fert, defert, *refert* illud *cacumen*, taleam, in illum locum.

30. 31. Nonnullae arbores, et inter has inprimis olea, ita procreantur, *vt caudex* seu stipes, resecta radice et abscissis ramis, idemque dissectus ac fissus, *terrae infodiatur*. Ita ex ipso stipite radix truditur, quae terrae se affigat. *Caudex sectus* per se simpliciter esse posset, resectus et abscissus; sed obtemperandum est viris peritis, praeeunte iam Seruio et Cerda, caudicem seu truncum scindi in plures partes, diffindi ac concidi, ita vt ex medulla noua arbor procreetur. *e sicco ligno*, quia truncus rescissus est. Plin. XVII, s. 9. inter genera sationis arborum: *et consecto arboris trunco*. Plura in omnem hanc rem sunt ap. Plin. XVII, s. 27. 28. 29. Laudatus iam est a Cerda Theophr. Hist. Plant. II, 1. et 7. Ab illo altero modo sup. 24. 25 memorato hic ita differt, vt infossio fiat truncis cum radicibus; quintus hic modus, resectis radicibus.

32. 33. 34. De *insitione* agit. Tamquam poeta, mala et corna memorat, fructus pro arbore. Quod structuram verborum attinet, ambiguum est, pirusne ex insitione ferat mala et prunus corna, an inuerse cornus pruna. Cum recte monitum

Quare agite o, proprios generatim diſcite cultus,
Agricolae, fructusque feros mollite colendo;
Neu ſegnes iaceant terrae. Iuuat Iſmara Baccho
Conſerere, atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque vna decurre laborem,

35 *o* abeſt a Medic. 36 *cultusque feros* laudant Schol. Horat. Cruqu. Sat. II, 2, 66 et Macrob. Sat. VI, 6, vbi etiam *mollire*, male. 37 *Ne* Menag. Miror neminem tentare: *iuuet!* multo magis, ſi cum Reiskio exquiſitiorem ſenſum inferas: *decreui canere, quomodo vinum, quale fert Thracia, et oleum, cuius ferax eſt Taburnus, colatur.* τὰ Ἴσμαρα (ὄρη) etiam Propert. III, 10, 25 de Vlyſſe: *Ciconum mons, Iſmara.* 38 *Tiburnum* Goth. pr. 39 *inceptum vna* Franc. *discurre* alter Rottend.

ſit, corna Aen. III, 649 *victum infelicem dare* dici, poſterius videtur amplectendum eſſe. Ex inſitione cornus fert pruna rubentia, vt pirus mala.

35. Diſcite, qui per ſingula genera, cuique generi, cultus proprius ſit. 36. E Lucret. V, 1367 *Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli Tentabant, fructusque feros manſueſcere terra Cernebant indulgendo blandeque colendo.* 37. *Iſmarus*, mons Thraciae, vitibus, et *Taburnus*, mons Samnii, oliuis nobilis, quamquam vterque alioquin aſper et horridus. Laudat Burmann. Intpp. Gratii Cyneg. 509, vbi: *Caudini ſaxa Taburni. Iſmarum* vrbem Homerus memorauit et vinum a Marone Vlyſſi datum: Odyſſ. ι, 197. Inde vrbs in propinquo Maronea et vinum Maroneum clarum habent nomen. Montem Iſmarium e noſtro Auſon. Moſella 159 nominat, vbi de vino agit. Pertinent autem hi verſus adhuc ad adhortationem agricolarum, vt arboribus idoneis in locis colendis operam dent.

39—46. Propoſito quaſi argumento libri ad eius pertractationem Maecenatem inuocat; commodiore loco,

O decus, o famae merito pars maxuma nostrae,
Maecenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Non, mihi si linguae centum sint, oraque centum,
Ferrea vox; ades, et primi lege litoris oram.

40 *O patriae* Moreti sec. a m. pr. *O deus et pars maxima nostri* in codd. aliquot Pierii et a m. sec. Erf. 41 *volens* Leid., quod Burm. verum esse putat, atque etiam, vt nunc video, Reiskius, et recepit Wakef. conf. Heins. ad Aen. V, 219. Ouid. Met. II, 128. probabo et ipse, si codices accesserint. Nunc tamen video nec alterum ineptum esse. Poetis nec minus sollenne est *volare* de nauibus. Scilicet, si hic *volens* communis lectio fuisset, tum aliquis *volans* elegante coniectura emendasset. Ita enim fere mos virorum doctorum ferre solet. *petenti* Goth. pr. 42 *opto* non est tentandum; quidni dicat se ne cupere quidem hoc, quod nec sibi proposuit. 43 *oraue* Zulich. 43. 44. Repetuntur Aen. VI, 625. 626. *Aenea vox* inutili emendatione reponitur ex Homericis. Erat, puto, poetae liberum, alterutrum ponere. conf. Burm.

quam si paullo ante v. 5—9 Baccho subiunxisset priuatum hominem. Nam Caesarem recte vltimo post deos loco ponebat Ge. I, 24 sqq. *Decurrere* recte quidem ad stadium aut circum refertur; sed propter v. 41 a cursu navigationis petitum videri debet: quod Ruaeus monuit. 40. Maximam suae famae et gloriae partem eo contineri ait, quod Maecenatis amicitia vtatur. 41. Tractationem materiae plerumque nauigationis formulis exprimunt poetae. Similia v. apud Cerdam. 43. Item Aen. VI, 625 sq. ex Iliad. β, 488 sq. Iam ab Hostio poeta latine expressa erant Homerica: cuius versus apud Macrobium Sat. VI, 3 sunt: *Non si mihi linguae Centum atque ora sient totidem vocesque liquatae.* 44. Summa tantum rerum capita se leuiter perstricturum esse significat; ea scilicet, quae tractari poetice ornarique possunt. Hoc dicit *littus legere*, radere, vt

In manibus terrae; non hic te carmine ficto,
Atque per ambages et longa exorſa, tenebo.
Sponte ſua quae ſe tollunt in luminis oras,

Mox *littoris vndam* ed. Iunt. *primum* Regius Martini. 47 *auras*, quod inde ab Aldo in edd. ſuperioribus erat, a Pulmanno in *oras* mutatum, iterum reuocauit Heinſ. Sic Medic. a ſec. m. cum Gudiano, et ceteri ad vnum omnes. At idem Medic. Aen. VII, 660 conſtanter habet *luminis oras*, quod Heinſius ibi retinuit; retinendum igitur erat etiam h. l. *oras* Cerda c. Giſanio et Wakefield e codd. Lucret. et inprimis lib. V, 779 tuetur. Ambiguitatem ex antiqua pronuntiatione profectam vix plane tollas; nam etiam *aura ora* pronuntiaſſe videntur. Itaque ſi vel maxime *oras* ſcribimus, poteſt hoc pro *auras* ſcriptum haberi. Ita nodum non ſolueris, ſi dixeris in Ennio et Lucretio *luminis oras* legi: nam ita nunc in edd. expreſſum eſſe conſtat quidem; quomodo autem iſti ſcriptores acceptum eſſe voluerint, non magis inde conſtat. Sufficit, formulam ab Ennio et Lucretio poetae noſtro quaſi in manus fuiſſe traditam; iam cum iidem *in aetheris auras*, *aeris auras*, aut ſimpliciter *in auras* ſaepius vſurpent (v. Burm. h. l.), firmari forte hinc poteſt et illud: *in luminis auras*. Ductum videri poteſt ex φάεος αὐτμή, v. c. Callim. in Di. 117. *auri aura* Aen. VI, 204, vbi conf. Not., Priſcian. Perieg. 1020 *aura viridi quae ſplendet Iaſpis*. Ne tamen in loquendi more arguteris, eumque e phyſica ſubtiliore ductum putes, hoc tene: aura adductum ad ſuos ſenſus odorem, etiam lumen, bene videbant veteres; hinc auram luminoſam, et pro ea auram luminis dixere; ſic auram aetheris, pro aura aetherea, et hoc pro aethere. Laudatur ex Iliad. ν, 837 Ἠχὴ δ' ἀμφοτέρων ἵκετ' αἰθέρα καὶ Διὸς αὐγάς, vbi Barneſii coniectura

terrae in manibus, h. prope ſint, vicinae; ἐν χερσὶν ſimili ſenſu Apollon. I, 1113; non vela in altum dare. εἰς χεῖρα γῇ συνῆψαν Eurip. Heracl. 430.

47. Iam ad culturam arborum progreditur. Et primum quidem v. 47—60 de emendatione arborum ſilueſtrium agit, cum reſpectu ad naturales modos, quibus arbores naſcuntur 9 — 21. Nunc primo loco primum modum attingit (v. 9 — 13); quae ſponte enaſci ſolent in agro inculto, inſitione aliisque modis mitiorem naturam conſequi poſſunt. Varronem, puto, ante oculos habuit I, 39. 40. *in luminis oras*, in lucem, adeo-

Infecunda quidem, ſed laeta et fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen haec quoque, ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilueſtrem animum; cultuque frequenti

αὐλὰς hoc ipſo Latinorum poetarum vocabulo refelli poteſt. — Sin tamen *luminis oras* dictas velis, vt *terrae, caeli oras*, h. e. extrema, dictum eſſe puta. 49 *ſoli* Mentel. pr. a m. pr. et tert. a m. ſec. interpolatum ad vulgarem loquendi modum. *hoc quoque* Ven. 50 *at* Menag. et Parrhaſ. *mundata* Moret. ſec. *mandet multa arte ſubactis* Reiskius coniiciebat. At v. 33 *mutatamque inſita mala Ferre pirum.* 51 *culto quo* Gud. a m. pr.

que in aetherem. conf. Var. Lect. 49. *Quippe ſolo natura ſubeſt.* Lucret. III, 274 *Nam penitus prorſum latet haec natura ſubeſtque.* Quinctil. Inſt. Orat. X, 2, 11 *Namque iis, quae in exemplum aſſumimus, ſubeſt natura et vera vis: contra omnis imitatio ficta eſt.* Itaque *ſolo natura ſubeſt,* h. ineſt ea naturalis vis ac virtus (v. c. ſales, calor, humor, temperies), quae ad procreandas illas arbores neceſſaria eſt ac propria. 49. 50. *Tamen haec quoque ſi quis* etc. Formula eadem ſup. Ecl. VI, 9. Silveſtres arbores fecundarum naturam induunt, ſi iis arbores aliae mites (Nam *omnis ſurculus omni arbori inſeri poteſt, ſi non eſt ei, cui inſeritur, cortice diſſimilis:* Colum. V, 11, 1) inſerantur, aut ſi eae transferantur. *mutata.* ſi eſt ea, *quae iam mutata ſunt,* debet ſubintelligi ex inſitione; ita vt nunc inſitae et ex inſitione mutatae arbores in. plantaria transferantur, quod quam bene fiat ignoro. Vt *mutata* ſit mutando, ita vt mutentur, vti antea accipiebam, duriter fieret. Simpliciſſimum eſt *mutata* accipere loco mutato, ex ſuo loco transpoſita et in ſcrobe plantata: nam ſola transpoſitione arborum ſilueſtrium natura miteſcit, ſolo, caelo, cultu: qua de re v. agentem Theophraſt. de Cauſſ. plant. III, 23. vbi: ὅλως δὲ καὶ

In quascumque voces artis haud tarda ſequentur.
Nec non et ſterilis, quae ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altae frondes et rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fetus, vruntque ferentem.
Iam, quae ſeminibus iactis ſe ſuſtulit arbos,

52 *Ad quaſcunque* fragm. Moret. *voles* Medic. et Gud. a m. ſec. Sic et codd. apud Pierium, nec non *velis;* ſed doctius alterum. cf. Burm. *ſequantur* Moret. pr. *ſequuntur* ſec. 54 *faciat* Medic. a m. pr. et Gud. *disiecta* ed. Ven. 55 *Nunc latae frondes* Wakef. P. IV p. 45 et mox *vruntue.* 56 *Creſcentisque* quinque, cum Goth. ſec. a m. ſec., et *Creſcentesque* quatuor apud Burmann., hoc etiam Regius et Cantabrig. habebant. 57 *Nam* Gud. et tres alii ap. Burm., duo ap. Martin. et vett. edd. *Namque* vterque Goth.

μεταβολαὶ τῶν δένδρων (γί-νονται) *διὰ τὰς θεραπείας.* Plin. XVII, 10 ſ. 12 *qui transitus mirum in modum mitigat etiam ſilueſtres.* *ſcrobes ſubacti*, vt, terra ſubacta, quae foditur. Mox *animus* eleganter pro natura, ingenio arborum. 52. Suauiter! quaſcumque artes ad maiorem earum cultum adhibeas, feliciter tibi ſuccedere videbis.

53 — 56. Alius modus ſilueſtribus arboribus mitem naturam induendi eſt, ſi ſtolones ab radice pullulantes (v. 17—19) in campum vacuum et in ſolem transferentur, cum ipſis nunc vmbra matris noceat, vt adulti aut nullos fructus ferant, aut maligne. Quae eadem res docuit plantaria et ſeminaria inſtituere: cf. Plin. XVII, 10, ſ. 12. 13. et c. 13, ſ. 21. *fetus*, arborum fructus, ſaepe, vt ſupra I, 55. infr. 429. *vrere* vero perquam accommodate de ſubducto ſucco.

57—62. Sequitur altera ratio naturalis procreandarum arborum (ſupra v. 14—16), ex ſemine in ſolum delato, vna cum modis eam arte emendandi et adiuuandi. Ex h. l. dilucidandus Plin. XVII, 10, ſ. 10. Egerat de ſemine — *Omnia haec tarda prouentu ac degenerantia et inſito reſtituenda.* 57. *ſeminibus iactis*, ſeu temere,

Tarda venit, seris factura nepotibus vmbram;
Pomaque degenerant succos oblita priores;
Et turpis auibus praedam fert vua racemos.
Scilicet omnibus est labor inpendendus; et omnes
Cogendae in sulcum, ac multa mercede domandae.

59 *fucos* Toll. *prioris* Mentel. et Leid. 60 *vna* Menag. 61 *imponendus* laudat Philarg. ad v. 288, male. 62 *magna mercede* Franc. v. ad Tibull. I, 1, 2.

cadentibus iis in solum, seu manu iactis: vtrumque enim nunc complectitur propter parem euentum. 58. Vt Ecl. IX, 50 *Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.* cf. Seneca Ep. 86. Vrsinus *nepotes* de arborum sobole accipiebat; quem refellit Burm. 59. *oblita*: de iis, quae aliam naturam induunt; suauiter; haustum ex perenni illo fonte poeticorum phantasmatum: cum transferuntur ad res inanimatas ea, quae animantium sunt. conf. Ern. ad Callim. in Del. 34, vbi de insulis: ἠπείροιο λάθωνται. 60. *turpes racemi* praeclare, deficiente cultu, squalidi, rugosi; vt contra *vuae cultae, nitentes, pulcrae.* *Vua* h. l. pro vite, quae nostris quidem in terris ex acinulis non procreatur; at in insulis Americae adhuc id fieri narratur.

61. 62. Artificiales modi arborum e semine procreatarum incrementa accelerandi; qui non minus locum habent in reliquis arboribus, siue sponte, siue ex viuiradice natis; itaque rem generalius proponit; nec tamen (conf. Theophr. de Causs. plant. I, 6), vt poetam decebat, eundem ac vss. 22 seq. ordinem anxie seruat. Arbores, inquit, siluestres omnes transferendae sunt in alium agrum et in scrobibus (hi sunt *sulci*, vide v. 24) desigendae, et *multa mercede*, multi laboris impendio, colendae. Praecepta veterum de his diligenter exposuit Plin. XVII, s. 14 sq. Habuit

Sed truncis oleae melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiae de robore myrtus;
Plantis et durae coruli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeaeque arbos vmbrosa coronae,
Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma

64 *et Paphiae* Ven. *Respondent melius Paphiae* vnus Arundel., e glossa inter lineas. 65 *et durae* Medic. et ceteri fere omnes ap. Heins., sicque Aldd. et hinc profectae. Alii, in quibus Goth. sec., *edurae*, quod ille praeferebat, vt esset *valde durae*, vt Ge. IV, 145. Eadem varietas apud Seruium, Pierium, Martinum. Reiskius diuellebat: *Plantis e* vel *ex*, *durae*. *Edurae* inter editas habent Egnat. Commelin. Fabric. Pulmann., et hinc vulgatae. At recte reuocauit alteram lectionem Burmannus. Nam sententia requirit, vt continua sit oratio: *Et coruli nascuntur* melius *plantis*. *nascentur* Arundel. vnus. 66 *que* abest a Leid. vno. *arbos frondosa* Goth. pr. 67 In illo *Chaonii patris* possit subtimidus aliquis haerere, cum absolute quidem *pater* saepius, vix vero cum gentili aliquo nomine dicatur, pater *Dodonaeus*, *Olympius*, *Idaeus*; cui rei parata medicina foret: *Chaoniaeque patris glandes*. Sed Aen. VIII, 454 *pater Lemnius* de Vulcano. *et iam*

poeta ante oculos Lucret. V, 1360—1377.

63—68. Est tamen cuique arbori suum culturae genus accommodatissimum. *Oleae melius respondent*, votis, consilio, felicius proueniunt, e *truncis*, h. caudicibus sectis (vide v. 30) siue taleis oleaginis (v. Cato 45, 1. Varro I, 40, 4. vbi v. Not. I. Schneid. Colum. V, 9, 1 sqq. Plin. XVII, 18, s. 29) in terram defixis; *vites*, *propaginibus* in humum demissis (v. 26); *myrti* autem, Veneri sacrae, (v. Bentlei. ad Horat. II Carm. 15, 5,) *solido de robore*, h. trunco seu stipite aut vastiore ramo ad pali modum in terram infosso. vide v. 24. 25, et Plin. XVII, 17, s. 27. At *surculorum plantatione* (vide v. 28. 29, et Plin. XVII, 17, s. 28) optime proueniunt *corulus*, *fraxinus*, *populus*, Herculi sacra (supra Ecl. VII, 61), et *quercus*, Ioui Dodonaeo consecrata; *palma* etiam et *abies*, aedificandis nauibus apta, ἐλάτη ναυπηγήσιμος, vt Theophrast. H. Plant.

Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida;
Et steriles platani malos gessere valentis;

Gud. cum tribus aliis et vtroque Mead., vt v. 18. *et ardua* Toll. *planta* Franc. 69 *Inseritur vero et nucis arbutus horrida foetu* Medic. a m. pr. Ita plane Gudianus et Goth. sec., nisi quod ille *ex nucis*. Vtrumque ab eo, qui versui metuebat, interpolatum. *arbutus horrens* Rottend. alter, Zulich. et tres Martini, vt iam Seruius male quosdam legere ait. *et foetu* (pro vulgari *fetui*) recte repositum a Burmanno, vt sex libri apud Heins. cum vno Arundel. et Goth. sec., pro *ex fetu*.

V, 8. — Martinus fuisse sibi ex amicis narrat, qui quercum, palmam et abietem aliter quam ex satione nasci negaret, quique adeo cum v. 66 sententiam claudi, et in illis: *Chaoniique patris glandes* etc. *semine* subintelligi vellet. Hoc tamen fieri nequit, et perperam dubitatur de illo veterum vsu, quo illas arbores plantis seu surculis procrearunt: de *palma* vid. Pallad. April. cap. 5, 2, de *quercu* Colum. IV, 33, 5.

69—72. *Insitio* restabat ex v. 32 sq. Optime inseritur *arbuto*, in arbuto, in arbutum, (*horrida* ea dicitur a cortice hispido et aspero) nux, *platano* malus, *fago* castanea, *orno* pirus, et *vlmo* quercus.. Respicit locum Plin. XV, 15, s. 17. Traduntur hic insitionis genera, quae a nostris hominibus, qui in hac re aliquid se videre putant, negantur fieri posse: non enim inseri posse arborem arbori, nisi sui generis. Negat idem auctor praestantissimus Millerus: Conf. Martin. ad h. l. Negat etiam du Hamel (*Physique des Arbres* P. I. *Liv.* IV, c. 4. *Art.* VII, pag. 85 sqq.), cum tamen alii orno se inseuisse pirum, castaneam quercui, testentur. Verum et Colum. lib. V, 11, §. 12 antiquos contendit male idem negasse, *et quandam quasi legem sanxisse, eos tantum surculos posse coalescere, qui sint cortice ac libro ac fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur.* Cuius ille *opinionis errorem discutien-*

Castaneae fagus, ornusque incanuit albo

71 Iam veteres h. l. tentarunt. vid. Seruiana, Philargyr. et Pierium. Scaliger in Proleg. ad Manil. legebat *Castaneas fagus* antique, pro, fagi, gessere; quod Cerda amplexus est et Cuningham. Heins. *fagos* graeca forma accipiebat pro *fagus*. Alii interpunxere: *Inseritur — et steriles platani malis: gessere valentes Castaneae fagos*. Pro scopulo, cui impingerent, fuit ambigua structura. Vulgo legerunt et iunxerunt verba *Et castaneae fagos* cum antecedentibus, vt subintelligatur *gessere*. Ita vero fagus insita esset castaneae: Mira res, quam nemo facile probet. Martinus, cuius septem codd. in *Castaneae fagos* consentiebant, cum castaneae inter obuios et viles fructus fuerint in Italia, fagineae contra glandes pro dulcibus habitae, non dubitat has castaneis inseri potuisse atque adeo vulgatam lectionem et structuram sequitur, quae in Aldd. pr. et sec. et hinc profectis occurrit, cum Egnat. et aliis. Meliorem lectionem dedit Nauger. in Ald. tert. *Castaneae fagus, ornusque*. Vt sententia a superiore versu sit disiuncta, vtque *fagus incanuit flore castaneae* iungatur. Mirari licet, editores eum iterum deseruisse. Legitur hoc idem in Mentel. pr. a m. sec, et in Goth. sec. Mihi *fagus* a poeta positum, sed a Grammaticis ex inani metu, ne syllaba breuis metrum solueret, in *fagos* mutatum

dum tradendamque posteris rationem existimabat, *qua possit omne genus surculi omni generi arboris inseri*. Quod ad nucem in arbuto insitam attinet, testatur Pallad. II, 15, 19. postquam inde a f. 6 copiose de *nuce*, inprimis *amygdala* egerat, subiicit: *Inseritur, vt plerique volunt, mense Februario in arbuto; sed melius in trunco; vt aliqui, et in pruno, vel in se*. Et in Carmine de Insit. 163: *Arbuteas frondes vastae nucis occupat vmbra*. Et paullo ante: *Flumineam salicem fecundant ardua membra castaneae*. Ita salici insita est castanea; vt h. l. in fago. Quod ad verba attinet, tenendum, vulgari quidem ratione: *arbuto nucem inseri*, dici, at nec minus tamen rariore modo: *arbutum inseri nuce*, vt h. l. *nucis fetu*, quod non tertio, sed sexto casu accipiendum. *Nux* autem generale vocabulum, vt sit nux iuglans, nux auellana, nux amygdala, pinea et al. 71. *fagus flore castaneae et ornus albo piri flore incanuit:* h. e. Castanea in-

Flore piri, glandemque ſues fregere ſub vlmis.
Nec modus inſerere atque oculos inponere ſimplex.
Nam, qua ſe medio trudunt de cortice gemmae,
Et tenuis rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen

hocque ad antecedentia retractum eſſe videtur. Vix dici poteſt, quot poetarum loca corrupta ſint ab iis, qui non videbant, caeſura ac tono omnem ſyllabam produci poſſe. Caſtaneas autem inſeri aliis ſolitas e Plinio docere poſſum XVII, 10, 10 *Omnia autem haec* (de ſatione egerat) *tarda prouentu ac degenerantia et inſito reſtituenda. Interdum etiam caſtaneae*, ſc. vt eae proveniant laetius, inſerendae ſunt: vt h. l. fago, h. quercui eſculentae. Reiskius *ficus* τῷ *fagus* ſubſtituebat. Mox *incanduit* Moret. ſec. et a m ſec. Erf. *que* abeſt a Ven. 72 *glandesque* Gud. et quatuor alii, et duo Martini. Plin. XV, 15, ſ. 17 *ceraſum* pro glandibus laudat, memoriae lapſu. Etſi Pallad. de Inſit. 143 ceraſum in lauro, populo, et platano, inſeri ait. *ſues legere* Moret. pr., male. vid. Burm. 74 *medie* Erf. *trudunt medio* Zulich. *vertice* Moret. ſec.

ſeritur in fago, conf. Plin. XVII, 10, 10, et pirus in orno: conſentit Pallad. de Inſitione 60: Pirus — *Fraxineasque ſuo flectit honore manus. Ornus* enim fraxini ſilueſtris genus. v. Martin. h. l.

73—77. Plures inſerendi modos vid. ap. Colum. V, 11, de Arbor. 26. Plin. XVII, 14, ſ. 22 ſqq. qui copioſe de iis agit, et Theophraſt. de Cauſſ. Plant. I, 6 et recentiores, quicumque de arborum cultura tradidere, inprimis du Hamel *Phyſique des Arbres* P. II, Liv. IV, cap. 4 ſqq. Eſt quoque Palladii carmen *de inſitione* in libro XIV, quod ſigillatim recenſuit Wernsdorf in Poet. min. Vol. VI. Ex his inſerendi modis, qui ſunt varii (*nec modus ſimplex* eſt, h. ſunt varii vt III, 482 *nec via mortis erat ſimplex*) non niſi duos inſigniores commemorat poeta, *inoculationem* et *inſitionem* pro-

Includunt; vdoque docent inolefcere libro.
Aut rurfum enodes trunci refecantur, et alte
Finditur in folidum cuneis via; deinde feraces
Plantae inmittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miraturque nouas frondis et non fua poma.

77 *Inducunt* Rottend. alter et alter Menag. pro var. lect., fed vid. Heinf. 78 *At* Moret. fec. *et alta* Parrhaf. cum Erf. 80 *immittantur* nonnulli apud Pierium. 81 *arbor* e tribus propter fonum praetulit Burm. *arbos* alii. 82 *Mirata eft que* Seruius laudat. Sic Gud. *Miratasque* Medic. Mentel. vterque, Franc. Regius cum Goth. fec. At *Mirata que nouas* fragm. Gudiano codici affutum, vt auctor notae Seruianae in fuo inueniffe videtur. Satis liquere mihi videtur, haec omnia effe eorum, qui poft *exiit* idem tempus continuari volebant. *Miratisque* vel *Emirata* coni. Heinf., hoc alterum quoque Schrader. Expreffit verfum Silius VII, 208 Hic — florebat Mafficus — *Miratus nemora et lucentes fole racemos.*

prie dictam. *Inoculatio* fit, dum in ea parte, qua *gemmae*, h. noua germina feu oculi *fe trudunt*, erumpunt ex cortice, *ruptis tuniculis*, h. libro, interiore cortice, vulnus fit; fiue *anguftus finus*, h. cauitas, auulfa gemma et cortice in modum fcutuli, cuius loco *includitur nouum germen*, vt *coalefcat* cum vetere *libro*. Refpicit h. l. Plin. XVII, 14, f. 23 et f. 24, vbi idem: *Virgilius ex cacumine inferi vetat.*

78—82. Iam de *infitione proprie dicta. rami felices* funt arboris feracis, cuius *plantae* h. furculi filueftri arbori inferuntur. *Aut rurfum* non contrariam aliquam rationem infert, vt Kingius putabat; fed altera ratio nunc fubiungitur. *refecantur*, fit incifio feu fiffura in trunci cortice, qua parte nullus nodus eft. — 80. 81. 82. Pulcerrima defcriptio; quis non videat? Calpurn. Ecl. II, 40. 41 *Non minus arte mea mutabilis induit arbos Ignotas frondes et non gentilia*

Praeterea genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, lotoque, neque Idaeis cypariſſis.
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuae,
Orchades, et radii, et amara pauſia bacca:

83 *vnum eſt* alter Menag. 84 f. *lotoue;* ſed copulantur ſic plura eiusdem generis. *neque I.* in ſcriptis Heinſii. 86 *Orchades,* quod dudum in melioribus erat, Aldd. et hinc propagatis, etiam Steph., Heinſius e ſuis et Pierianis reuocauit; quo aliorum codd. aberrationes alludunt. Et ſic Gr. ὀρχάς. Obſidebat tamen ex edit. Egnat. et Manutii emendatione editiones *Orchites,* Seruii auctoritate et vſu perpetuo ſcriptorum de re ruſtica comprobatum. vid. Harduin. ad Plin. XV, 1, ſ. 2 et h. l. Heinſ. At hoc metri lex non patitur, vt nec id, quod vnus Meadianus offert, *Orchades, radiique,* nec ſi *Orchites radiique et a.* ſcriberes, aliud ageres quam vt vulgare ſubſtitueres doctiori. Omnino varie idem vocabulum extulere veteres ex ὀρχάς, ὀρχὶς, ὀρχίτης, ὀρχῖτις.

poma. Sed alii luxuriantur in hoc. vid. loca ap. Cerdam.

83—108. Ad culturam, in qua poeta verſatur, ſpectat dilectus cum generis praeſtantioris, tum caeli ac ſoli idonei: de hoc altero a vſ. 109 ſq. 117 ſq. Itaque varias arborum familias ſeu ſpecies eiusdem generis eſſe, exemplis, vt poeta, docet. Ornatiſſimus locus adiunctorum copia ac varietate. Illuſtratio vberior e Plinio, Columella, et Palladio petenda.

84. *Lotus* modo herbae pratenſis genus eſt, iucundum pecudis pabulum, nobis *Steinklee,* conf. inf. III, 394, modo herba paluſtris ex nymphaearum genere, Nilo frequens; hoc vero loco eſt genus arboris, *Italiae familiaris,* dulciſſimo fructu. *ziziphum* noſtram ſeu iniubam eſſe putat cum aliis Martinus ad h. l. In *Ida,* Cretae monte, *cypariſſi* ſ. cupreſſi ſponte proueniunt. cf. Vrſin. ad h. l. — 86. Ex infinitis olearum generibus (vid. quos laudant Cerda et Martinus) tria tantum, obſeruante etiam Plinio XV, 2, enumerat poeta, *orchadas,* oblongi generis, *radios,* longioris, et *pauſias,* quae, dum adhuc virides et acerbae ſunt (habent autem tum amarum ſuccum, hinc *ama-*

Pomaque, et Alcinoi ſiluae; nec ſurculus idem
Cruſtumiis Syriisque piris, grauibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnaeo carpit de palmite Lesbos;
Sunt Thaſiae vites; ſunt et Mareotides albae;
Pinguibus hae terris habiles, leuioribus illae;

87 *Poma neque, Alcinoi ſiluae* emendabat Reiskius. 88 *Syriisque pomis* ed. Ven., male. *volaemis* Medic. et Mentel. pr. *volomis* Rottend. 89 *pendent* Medic., quod Heinſio arridet, quem vid. ad Aen. VI, 209. Sed h. l. intempeſtiua elegantia. 90 *Quamue* Cruqu. Schol. ad Horat. Od. I, 17, male. Eſt Μήθυμνα. *de ceſpite* Zulich. 91 *et ſunt* Leid. pr. *M. vuae* Erf. a m. pr.

ra bacca), leguntur ac tunduntur Colum. XII, 47. 1.— 87. *Alcinoi ſiluae* ſunt ipſa *poma*, vt ſaepe apud poetas. De eius hortis Odyſſ. η, 112 ſqq. 88. *volema pira* grandia, quae volam facile impleant; a Catone 7, 3 ſumtum. v. Plin. XV, 15, ſ. 16.

89. Italas vites diuerſas eſſe ab aliis ait. *Vindemia* prouentus vitium, vuae. *pendet arboribus*, vel quia iis vites maritantur in Italia, vel vt arbores pro vitibus dictae ſint; vt alibi apud Virgilium et Horatium; et hoc praeſtat. Recenſum veterum vitium ac vinorum vide in Athen. I, p. 26 ſq. Columella III, 2. Plin. XIV, 3 et 6 ſqq., e ſeriore aeuo nonnulla v. ap. Coripp. III, 89 ſq. E recentioribus inſpicienda praeter Andr. Baccium et Edw. Barry, de vitibus Italici ſoli commentatio in *Giornale d'Italia* T. XI, pag. 253 ſqq. Maro h. l. ad XV genera enumerat. Eum Gallica vina ignoraſſe notat Plin. XIV, ſ. 3. et ſ. 4, 7. *Dixit Virgilius Thaſias, et Mareotidas et Lageas, compluresque externas, quae non reperiuntur in Italia.* 91. *Mareoticum vinum* notum vel ex Horat. Carm. I, 37, 14 a locis circa lacum Mareoticum ſuper Alexandriam: vid. Borrichii Hermes c. 4; nunc deterius illud, quoniam Arabum latrocinia maturitatem vuarum intercipiunt.

Et passo Psithia vtilior; tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureae, preciaeque; et quo te carmine dicam,
Rhaetica? nec cellis ideo contende Falernis.

93 *Est passo* reponebat Reiskius. Scribunt libri *Phithia, Sithia, Sichia, Phiria, Psithia.* Variat scriptura iterum inf. IV, 269 *vel Psithia passos de vite racemos*; etiam ap. Colum. III, 2, 24. ἡ Ψιθία sc. σταφύλη est Geopon. V, 2, 4 et apud Hesych. Etymol. p. 149, l. 26, et qui primo loco memorandus est ap. Nicand. Alexiph. 181. *Psythium* est apud Plin. XIV, 9, s. 11 pr. Athen. p. 28 extr. ex Eubulo. Vel sic tamen praeferam *Psithia*, cum sic in Mediceo sit et in edd. Aldd., cumque librariorum serioris aeui aberret fere stupor in *y*. *Lagea* commodam etymologiam non habet (ducunt a λάγειος, pro λαγῷος, leporinus); memoratur tamen ap. Macrob. II Sat. extr. et a Plin. XIV, 2, s. 4. 7 ex Virgilio, vbi additur, esse vitem extra Italiam. Variat *ligeos, legeos* vt in Goth. pr. — 94 *iunctura* Gud. Menag. vterque, et edit. Iuntae. 95 *praetiae, praeciae, pretiae* scribitur. *praeco quae que* in Rottend. sec. a m. sec. *quo te nomine dicam* apud Senecam laudatur Nat. Quaest. I, cap. 11. 96 *Rethia* Rottend. *ne cellis* multi ap. Burm. *nec*

93. *Vinum passum* ex vuis passis, a pandendo, h. in sole coctis, vt exarescerent. Modum conficiendi vid. apud Colum. XII, 39. *Psithia* vitis, *lagea*, quae facile inebriat, *purpurea* et *precia* vitis apud Plin. XIV, 2, s. 4 sqq., et Colum. III, 2 sqq. videnda. De nominum caussis v. Var. Lect. *olim*, quum aliquando vinum ex ea expressum fuerit. Burm. 95. 96. Plin. XIV, 6, s. 8, 5 *In Veronensi Rhaetica vina, Falernis tantum posthabita a Virgilio.* Melior interpretatio, quam quae a Seneca in medium affertur Nat. Qu. I, 11. Laudantur etiam a Strabone lib IV, pag. 206. Sueton. Aug. cap. 77 *maxime delectatus est Rhaetico.* adde Plin. XIV, s. 3 *Ante eum* (Tiberium *Rhaeticis prior mensa erat; et vuis Veronensium agro.* v. Martin. h. l. 96. Variatione noua dicta haec pro vulgari: tametsi inferius sit vinum Rhaeticum Falerno.

Sunt et Aminaeae vites, firmissima vina;

cellis adeo in nonnullis antiquis legi et ab Arusiano laudari notat Pierius. 97 In *Aminaeae* et scriptura et syllabarum quantitas variat, et secundum illam vel *Sunt et,* vel *Sunt etiam* scribitur. In Medic. *Sunt et Aminneae;* quo alii variis modis alludunt. In Ald. pr. erat *Sunt et Amyneae,* in sec. *Sunt et Amynaeae.* Correxit Nauger. in tert. *Sunt et Aminaeae,* docte vtique. Egnat. *Aminneae.* Primus interpolauit Paullus Manutius: *Sunt etiam Ammineae,* quod hinc vulgo obtinuit. Non minus poetarum auctoritas et scriptura in Graecis libris variat. vid. Pierium, Cerdam, Heins., Burm. ad h. l., Harduin. ad Plin. XIV, 2, s. 4, 1, Gesner. in Ind. ad Scriptt. de R. R. h. v., et nuper Niclas ad Geopon. V, 17, 2. Inter haec tamen teneri poterat hoc: *Amineum* (Ἀμίνειον) vel *Aminaeum* (Ἀμιναῖον) esse veriorem et antiquiorem scripturam; nam litterae duplicatae serioris aeui sunt; syllabarum autem quantitatem constitui ex Samonico c. 37 *Aut in Aminaeo* c. 29 *Succus Aminaeae:* et sic in Galeno Method. med. lib. XII, 4, in loco praeclaro de vinorum diuersorum virtutibus Ἀμιναῖος οἶνος, Hesych. et alii meliores. Corrupti codices fuere iam Ausonii aeuo, quippe qui scripsit: *Solus qui Chium miscet et Ammineum.* Origo vitium, vnde ad multa loca translatae sunt, iam olim fuit incerta. Si verum est in Probo ex Aristotele legi, vinum ex Chio fuisse: patriam hanc ei assignare licebit; at Philargyr. ex Aristotele in Politicis Thessalos fuisse narrat, qui suae regionis vites in Italiam transtulerint. Porro *fortissima vina* Moret. quart. Burmanno, *Sunt vites vina,* durius dictum videbatur; coniiciebat: *Dant etiam A.* At enim: *Sunt etiam A. v.* accipiendum: Aliud vitium genus est Aminearum, vnde vinum diuturnae bonitatis conficitur.

97. 98. *Vinum Aminaeum,* cuius, vt vinorum celebritas parum constans ac diuturna esse solet, cultu enim deficiente vites optimae facile degenerant, nulla alia memoria, praeter nominis, nobis restat, Graecae originis et Italici cultus, cum in aliis tum in Falernis agris maturuisse videtur. cf. Intpp. ad h. l. et ad Caton. 6, 3. Multis vtique in locis illud memoratur, in Peucetia, Calabriae parte, ap. Hesych. vbi v. Intpp. in Tuscia et in Sicilia; maxime tamen in solo Campaniae Macrob. Sat. II, 16 *nam Aminaei fuerunt, vbi nunc Falernum est.* Et Galen. l. c. — ὅτε Νεαπολίτης ὁ Ἀμιναῖος, ἐν τοῖς περὶ Νεάπολιν χωρίοις γενόμενος, ὥςτε καὶ

Tmolus et adſurgit quibus et rex ipſe Phanaeus;

98 *Tmolius adſurgit.* Ita Pierii Medic. et Longob., nec non Medic. et reliqui potiores Heinſii, quo ſpectant *Thmolius* Franc. *Timolus* fragm. Moret. *Timolius* Voſſ. pr. *Mollius* vnus Mead. Quod ſi pro vero habendum eſt, nolim tamen cum Burm. regem aliquem Tmolium et Phanaeum intelligere, qui olim in illis partibus regnarint; quae tota ratio ieiuna et indigna foret tanto poeta; ſed aut *montem* Tmolium et Phanaeum ſubſtituerem, pro vino dictum, quod in eo naſcitur, aut verſum ex Graeco aliquo poeta conuerſum dicerem, vbi Τμώλιος ἠδὲ Φαναῖος erat, ſcil. οἶνος; et legitur in Seruianis: *De Lucillio hoc tractum eſt, qui ait Χῖός τε δυνάστης*, id eſt, οἶνος. Apud Silium VII, 166 *Falernus.* Apud Galenum tamen l. l. eſt Τμωλίτης, non Τμώλιος. In Tibullo II, 1, 27 ſunt *fumoſi Falerni*, ſc. cadi. Sed in edd., vt Aldd. pr. et ſec. Iunt., et codd. Rottend. Gothano ſec. *Tmolus aſſurgit* legitur, quod ego olim pro vero habebam; Montes duo, Tmolus et Phanaeus, pro vitibus in iis cultis poetice poni; idque tanto probatius fieri putabam, quoniam Tmolus erat numen montis. v. Ouid. Met. XI, 159 et cf. numum Sardianorum, qui apud multos viſitur; v. nunc Eckhel Doctrina Num. Vol. III p. 113 qui et p. 123 rariſſimum numum vrbis Tmoli eodem capite inſignem memorat; occurrit quoque Tmoli caput in marmoribus et gemmis; eos autem, qui metro metuebant, nec ſibilo geminari litteram videbant, interpolaſſe id modo *Tmolus et*, modo *Tmolius*, conf. Var. Lect. ad v. 71. Nunc mihi probabilius videtur, ſcriptum fuiſſe ab Marone: *Tmolus et adſurgit*, excidiſſe poſtea *et*, cumque vitium animaduerteretur, reſcriptum eſſe *Tmolius*. *Tmolus et* Nauger. quoque repoſuit Ald. tert., Benedictus in Flor. 1520, et, qui Naugerium ſequuti ſunt, Manut. Fabric. Commelin. Pulmann. Ad hoc itaque redii: Etenim rationem habet, montes poni pro vitibus: Tmolus, et ipſe Phanaeus, rex inter montes vitiferos. Silius VII, 210 reſpiciens hunc locum,

ὀνομάζουσιν οὕτως αὐτόν. Ad colles Leucogaeos, ſupra Neapolim verſus Puteolos, refert et Aminaeos colles, et Falernos Martorellus (*I Fenici primi Abitatori di Napoli* T. I, p. 171. 190). Atque eius tantam ex diuturna inprimis bonitate praeſtantiam perhibet poeta, vt ei adeo vinum *Tmolium*, a Lydiae monte vineis nobiliſſimo (ſup. Ge. I, 56), et *Phanaeum* (fuere Phanae, Φάναι, portus et promontorium Chii inſulae, quae alias vino *Ariuſio* nobilis eſt, in eo templum Apollinis Pha-

Argitisque minor, cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, dis et menſis adcepta ſecundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaſte, racemis.
Sed neque, quam multae ſpecies, nec, nomina quae ſint,
Eſt numerus, neque enim numero conprendere refert:

vbi de tractu Maſſico: *atque ex illo tempore diues Tmolus et ambroſiis Ariuſia pocula ſuccis Ac Methymna ferox lacubus ceſſere Falernis.* *Fauenus* Vratisl. 99 *Archiuusque* alter Rottend. *Argutisque* fragm. Moret. *non cui* Ven. 101 Sic meliores codd. vbique omnes. Ante Heinſ. in edd., vt in codd. nonnullis: *Non ego te menſis et dis a. ſ.*, male. *dis aut m.* vnus Arundel. 102 *Transieram* Zulich. a m. pr. et edit. Geneu. *grauidis Bumaſte racemis* vnus Mead., ex interpretatione. 103 *et nomina* Voſſ. vnus et Moret. fragm., quod ſolent poetae ad variandam orationem adhibere. *quot ſint* Erf. 104 *Et numerus* ed. Ven.

naei), *adſurgere*, cedere, v. Ecl. VI, 66, dicat. conf. Var. Lect. 99. Cum illis: *Sunt etiam Aminaeae vites* iunge *Argitisque minor*. Eſt etiam Argitis vitis, vua. Ἀργῖτις ab ἀργός, quod vinum candidum reddit. Eſt autem *minor* et *maior*. cf. Colum. III, 2, 21. 100. Ea vitis, vino inprimis abundans, πολύοινος, eſt, eoque firmo ac durabili.

101. Vinum *Rhodium*, cuius in menſis ſecundis vſus erat; cumque de eo ante omnia Diis libaretur, hinc vitis *Rhodia dis accepta*, grata *et menſis ſecundis*, fere vt apud Horat. III, 11, 7 lyra *Diuitum menſis et amica templis*. 102. Plin. XIV, 1, ſ. 3. *Tument mammarum modo bumaſti, βουμαστοί.*

103—108. Locus ornatiſſimus. Reſpicit eum Plin. XIV, 2, ſ. 4 pr. 104. *ne-*

Quem qui ſcire velit, Libyci velit aequoris idem
Diſcere quam multae Zephyro turbentur arenae;
Aut, vbi nauigiis violentior incidit Eurus,
Noſſe, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
 Nec vero terrae ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices; craſſisque paludibus alni
Naſcuntur; ſteriles ſaxoſis montibus orni;
Litora myrtetis laetiſſima; denique apertos
Bacchus amat collis, aquilonem et frigora taxi.
Adſpice et extremis domitum cultoribus orbem,

105 *Quem ſi* Gudian. *Quae qui* Leid. vnus a m. ſec. *ſcire volet* vnus Mead., non male. 106 *Dicere* Medic. cum aliis, perperam. *turbantur* in tribus ap. Burm. et apud Chariſium Grammat. In Columella III, 2, 29, vbi hi verſus memorantur, *verſentur arenae* in vulgaribus legitur; ſed etiam ibi vetuſti *turbentur*. Apud Ammian. Marcell. XXXI, 4 *truduntur* vel *trudentur* legitur. 108 *quod* Gud. *venient* Moret. ſec. 112 *mitiſſima* Franc., vnde Burm. *ditiſſima*, ſed recte nil mutabat. *apricos* emendabat van Hoven Campenſ. Faſc. III, pag. 228. 113 *amant* Leid. ſec. 114 *et* aberat a quarto Moret. *Adſpice et externum, domitisque eſt numerus*, enumerandi facultas cuiquam ſuppetit. *neque enim* poſitum pro, neque etiam, nec vero numerum tenere neceſſe eſt; non numeratu opus eſt.

109 — 135. Vti diuerſa ſunt arborum genera, ita etiam diuerſum ſolum, quo aut naſcuntur arbores quaeque aut felicius proueniunt. 112. *Littora myrtetis laetiſſima* exquiſitiore forma pro vulgari, *myrti ſolent eſſe laetiſſimae in littoribus;* quod ſi ſit, *littora* haud dubie et ipſa *laeta* videri poſſunt. Ge. II, 124 *et amantes littora myrtos.* Mox *apertos colles* itidem doctius dixit quam *apricos*, qui forte alicui in mentem venire poſſint.

114. 115. Exemplo etiam eſſe poſſunt arbores exoticae; pro his memorantur

Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Diuiſae arboribus patriae: ſola India nigrum
Fert ebenum; ſolis eſt turea virga Sabaeis.

cultoribus, orbem Burm. coniiciebat; at vide Notas. 115 *domus* Ven. et Longob. Pierii, Goth. ſec. *Gelonea* Franc. 116 *Diverſae* Reg. et Mead. Martini. Sic ſemper variant libri. *ſed India* Franc. 117 *hebenum* alii ſcribunt. *et* Longob. Pierii.

ipſae in extremo terrarum orbe ſitae regiones, vt Arabum et Gelonorum. Sunt autem *Geloni* e Sarmaticis populis, qui vltra *Boryſthenem* vagabantur. Docte de iis egit Gatterer noſter in Comment. de populis Sarmaticis Vol. XII, p. 219 ſq. *picti* appellantur, vt Aen. IV, 146 *Agathyrſi*, vbi vid. Not. Scilicet communi plerique barbari et feri populi more corpora pingunt, ſiue quod in membrorum nuditate id vnum vanitatis et nobilitatis genus reſtat; ſiue quod obducta pigmentis et coloribus corpora culices, quorum infinita examina incultae et paludoſae terrae alunt, nec non ſentes, etiam frigus, minus ſentiunt; ſiue quod horribili adſpectu terrorem hoſtibus incutere volunt. Colorem autem aut cuti acu punctae inungunt, aut inurunt. Hinc modo *pictum* corpus memoratur, modo *ſtigmatibus notatum*. Claudian. in Ruf. I, 314 *Membraque qui ferro gaudet pinxiſſe Gelonus.* Illa autem, *extremis domitum cultoribus orbem*, ex poetica copia dixit pro *extremis terris*. Cum argumenti natura coniunctum erat, vt eas a cultu deſignaret, et pro *orbem extremum domitum* h. ſubactum, cultum ab agricolis, *a cultoribus*, poetica inuerſione, *extremos cultores* memorat. Male h. l. Seruius et qui eum ſequuntur victorias pop. R. huc trahunt.

116. 117. Sunt arborum genera certis terris domeſtica et propria. Reſpicit h. l. Plin. XII, 4, ſ. 8. *India* et de India proprie dicta accipi poteſt, nam et ibi naſci *ebenum*, narrant multi e veteribus (vid. Theophraſt. Hiſt. Plant. IV, 5) et, quod ma-

Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Aethiopum, molli canentia lana?

118 *Quid et o.* ed. Ven. 119 *bacas* alii. *Balſama quid baccas* vnus Mead.; vt ſit: *Balſama? quid, baccas.* Ingratum tamen ſic, quod ter redit *Quid.* *que* abeſt a Cantabrig. 120 *albantia* Leid. vnus.

lim, de Aethiopia, cui ebenus propria arbor. Solet enim India latiſſime dici, vt ſatis notum. cf. inſ. Georg. IV, 293 ibique Burmann. Doctam ad h. v. notam eſſe video Voſſii. Sequuntur tamen mox vſ. 120 *nemora Aethiopum. Tus Sabaeorum* iam Georg. I, 57.

118. *Opobalſamum* Iudaeae, vallis inprimis Hierichuntinae, et Arabiae. conf. praeter laudatos a Cerda, et Pauſ. IX, 28. De ipſa ſtirpe disputata v. a Wesling. ad Alpini hiſt. nat. Aegypti, et in nota illa controuerſia de opobalſamo orientali Romae orto 1639. 1640 liber *Petri Caſtelli*, Balſamum examinatum (Meſſanae 1640), et *Io. Georg. Volkamer* Opobalſami orientalis examen 1644, in quibus ad h. l. paſſim prouocatur. Verba ipſa vulgari oratione ſic efferrentur: ne memorem *arbores odoratas ſudantes balſamo.* Pro arboribus dixit *ligna.* Alias *exſudat, deſudat,* balſamum.

119. *Acanthus* h. l. non herbae (vt Ecl. III, 45 et al.), ſed arboris, genus, nec tamen ſatis comperto, habetur. Spina eſt ſeu Aegyptia ſeu Arabica, nam et hae inter ſe diuerſae; communius *acantha,* vulgare nomen *acacia,* vnde gummi Arabicum colligi ſolet. v. Alpin. c. Wesling. p. 164. Bauhin. hiſt. Plant. Tom. I, P. II, pag. 426 ſqq. de Plant. Aegypt. nunc *mimoſa nilotica* Linn. Habet quidem ea arbor ſiliquas, non *baccas;* ſed bacca latiorem ſignificatum habet. Arboris huius vſus etiam in ſculptilibus fuit. Caeſaris triumphus Ponticus apparatum ex acantho habuit: Vellei. II, 56, 2. De agrifolio cogitare non licet; laudantur enim plantae peregrinae.

120. Plin. XIX, 1, ſ. 2 n. 3

Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis: vbi aera vincere ſummum

121 *depectat* alii apud Seruium, vt *Seres* pro *Ser* ſit. *depectent* alter Rottend. *deſpectant* duo. *et foliis* duo. 122 *proprio* Voſſ. a m. ſec., forte ex eo, quod eſt in duobus Martini et ed. Nuremb. *proprior*, ſollenni lapſu. 123 *Extremique ſinus orbis, vbi vincere ſummum* Parrhaſ., ab interpolatione.

Superior pars Aegypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui goſſypion *vocant, plures* xylon, *et ideo lina inde facta* xylina. Parata ex ea byſſus.

121. Vulgaris olim vsque ad Imp. Iuſtiniani tempora, quibus primum vermiculi, quos nos *bombyces* vocamus, Conſtantinopolin adlati ſunt, opinio fuit, Seres, Indicam gentem, Sericum ita parare, vt textam a bombycibus lanuginem ex certarum arborum foliis depecterent. Plin. VI, 17, ſ. 20 *Seres lanicio ſiluarum nobiles perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.* vid. Salmaſ. ad Solin. c. 63 et al. Cerda ad h. l. Noſtro tempore cum de Serico tum de Seribus multa accuratius disputata ſunt, quam ante; conſtatque non vnum eſſe vermium genus, nec eandem fuiſſe ſerici conficiendi rationem. Vide ſaltem Mannertum, breuiter multa complexum, Geograph. ant. Vol. IV. extr. (Extat quoque *Brotier* Diſſ. in *Memoires de l'Acad. d. Inſcr.* To. XLVI.)

122—125. Plin. VII, 2 *Arbores quidem* (in India) *tantae proceritatis traduntur, vt ſagittis ſuperari nequeant.* Arbores *Cocos* ferentes intelligebat Catroeus. Nimis anguſte. Plurima vaſtarum et immanium arborum genera in India naſci, fidem faciunt recentiores rerum Indicarum auctores. *Extremi ſinus orbis*, interior, adeoque remotior terra, extremae orbis partis: cuius veram et explicitam notitiam non habuiſſe veteres, et pro temporum ſucceſſu diuerſas et erroneas notiones aliis alias ſucceſſiſſe, nunc inter notas

Arboris haud vllae iactu potuere ſagittae?
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris,
Media fert triſtes ſuccos tardumque ſaporem

124 *aut vllae* Medic. cum tribus aliis et vtroque Goth. 125 *haud tarda* Schol. Horat. Cruqu. Carm. III, 4. *ſagittis* fragm. Moret. *aut dura* fragm. attextum cod. Gud.; et ſane, inquit Heinſius, *tardum ſaporem* proxime ſubiungit. Burmannus malit altero verſu *durum ſaporem h.* aſperum, vt Ge. IV, 102. Mirabar nemini verſum totum *Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris* ſuſpectum fuiſſe. Vidi nuper Iac. Bryant non aliter ſtatuere; nunc etiam Brunckium in ſua editione. 126 Offendit *tardum* poſt *tarda* ſuperiore verſu. *ſardumque ſaporem* coniicieres eſt. *aer ſummus arboris* pro cacumine dictus. Statius Theb. V, 564 *nemorumque per aera denſi Disſultant nexus ſerpentis.* Fere vt: *aura auri refulſit,* et ſic alia. *potuere* ex aoriſto pro poſſunt. *et quidem,* et tamen, *non tarda* ea gens, malim ſtrenuam interpretari, quam non tardi ingenii, h. callentem, peritam.

126—135. *Malum Medicam* ſeu Aſſyriam; item Perſicam: niſi haec ad diuerſum genus eſt referenda. Ad citrorum genus, ſ. ad *citria,* eam eſſe referendam dubitari nequit. Quam autem familiam Maro reſpexerit, non ſatis liquet. Conuenit locus maxime cum Theophraſt. H. Plant. IV, 4, extr. et cum Plin. XII, 3, 7; adeoque aurantiae *(Pomeranze)* genus aliquod poetae ante oculos fuiſſe veroſimile ſit: v. Bauhin. Hiſt. Plant. T. I, p. 90. 92. Plinii aeuo adhuc, praeterquam apud Medos et in Perſide, nusquam prouenìebat. Palladius, qui ſaeculo III ineunte vixiſſe putatur, praecipuam eius cultui curam impendiſſe creditur; v. eum in Martio X, 11 ſqq. certe is ſ. 16. cum antea vniuerſe de citro dixiſſet, eiusque cultu, pergit: *Aſſerit Martialis* Gargilius) *apud Aſſyrios pomis hanc arborem non carere* — adiectis nunc iis, quae alii de malo Medica narrant. cf. etiam Ma-

Felicis mali; quo non praesentius vllum,
Pocula si quando saeuae infecere nouercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba,

bat Reiskius, qui contrahit os in similitudinem risus Sardonii, vt Ecl. VII, 41. Wakefield ad Lucret. VI, 780 coni. *asprumque*. 127 *praestantius* Longob. Parrhas. edit. Ven. et Macrob. Sat. II, 15, frequente errore. Post hunc in Goth. sec. versus 130 sequebatur. 129 *Miscuerint* fragm. Moret. vnus Mead. et vett. edd. *Miscuerant* Franc. Cantabrig. Goth. sec. Eadem varietas apud Pierium. Versus insertus ex Ge. III, 283, vbi v. dudum damnatus nunc et eiectus a Brunckio et in edit. Parmensi.

crob. Sat. II, 15. vbi ex Oppio in libro de siluestribus arboribus: *Citrea item malus et Persica; altera generatur in Italia, et in Media altera:* tuncque subiicit fere eadem. Videtur tamen recte Medicam malum a Persica discernere Vossius et ad citri genus acidioris referre: de quo videbunt botanici, locis a Cerda cumulatis inspectis et expensis. Adde fragm. Herodiani (ad calc. Phrynichi) p. 212 μῆλα Μηδικὰ τὰ νῦν κίτρα. vbi v. Nunnes. Ita *tristes succi*, aut erunt acidi aut amari (vt Ge. I, 75 et al.), siue propter corticis ac granorum amaritudinem, siue succo, qui cultu deinceps adsiduo mitigari coepit. *tardus sapor*, h. diu palato immanens, quia acerbus, pungens, est. 127. *Felix*, de arbore si dicitur, ad fecunditatem proprie respicit. Et sane citri fetus perpetua successione succrescunt. Nunc tamen ad salubritatem potius epitheton spectare videtur, vt contra infelix, infaustum, est, quod nocet. Pro veneni antidoto habitum esse pomum Medicum etiam ex Theophrasto, Dioscoride, Plinio, constat; nec forte iniuria in certis saltem venenorum generibus. 128. *nouercae*. Sollenne hoc antiquis, nouercalia odia, fraudes, insidias, venena memorare. v. c. Horat. III, 24, 18. Ouid. Met. I, 147. multo tamen magis Romanis, quam Graecis. 129. *verba non innoxia*, h. noxia, incantationes; et eodem sensu *herbae non innoxiae*, ve-

Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
Et, si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud vllis labentia ventis;
Flos ad prima tenax: animas et olentia Medi
Ora fouent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum, siluae ditissima, terra,

130 *agitata* Vratisl. 131 *facieque* vterque Mead. *tauros* Medic. a m. pr. 132 *ructaret* Ven. 134 *ad prima* Medic. et vetustiores Pierii et Heinsii, item tres Martini. In aliis *apprima*, *apprime*. 135 *medicatur* Ven. 136 *ditissima regna* Medic. a m. sec., interpolatrice. Accipiebatur olim et interpungebatur: *Medorum siluae, ditissima terra:* ita languet appositum hoc.

nenatae. 130. *agit* est exigit, expellit. 134. *Ad prima*, vt *in primis*, *cum primis*, *apprime*, inter alias arbores: non enim decidunt flores cito. Mederi Parthos iis pomis graueolentiae oris, etiam Plinius monuit eod. l. post Theophr. 135. *fouent* h. curant, θεραπεύουσι; cum mox substituatur, *medicantur*. Est enim genus curae, calefacere, reficere modico calore, quod proprie est *fouere;* hinc latius etiam de aliis.

136—176. Sequitur signatissimus locus, cum quo cf. Plin. H. N. lib. extr. Dionys. Halic. I, 36. Varro R. R. I, 2, digressio in laudes Italiae, quas similibus aliorum scriptorum locis firmauit et illustrauit Cerda. Neque Media, malis suis felix, nec India proprie dicta, ad Gangem, aut Lydia, cuius est aurifer fluuius Hermus, e Phrygia descendens, et mox cum Pactolo eodem alueo profluens, nec Bactriana, neque Aethiopia, aut si mauis, reliqua India, neque Arabia cum Italia comparari potest; multo minus Colchis, monstris infamis v. 140.

136. Patet *siluae ditissima*, iungendum esse: Medorum terra, ditissima siluae, h. e. siluarum, pro, malo-

Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent; non Bactra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.
Haec loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Inuertere, ſatis inmanis dentibus hydri;
Nec galeis denſisque virum ſeges horruit haſtis:

137 *aura* Medic. a m. pr. *aut auro* Zulich. vt IV, 9 *neque — aut.* Variatur tamen haud vno modo negatio iterata. *neque* Goth. ſec. a m. pr. 138 *certant* Leid. a m. ſec. *nec Indi* quatuor cum Donato ad Ter. Phorm. II, 1, 14. 139 Putes eſſe *Totaue.* Sed variant poetae has copulas multis modis, vt nihil tuto ſtatuere poſſis. 140 *nec t.* Medic. a m. ſec. *ſpirantis* Mentel. duo. 141 *immanes* ante Heinſ., male. *immani* Goth. pr. *hydris* Medic. 142 *galearum*, quas ante dixerat.

137. *auro turbidus Hermus* per oxymori ſpeciem pro aurifer. Expreſſit hunc locum Martialis Epigramm. VIII, 78 *turbato ſordidus auro Hermus.* Subtiliter magis quam vere monet Drackenb. ad Silium I, 159 Hermum turbidum non ſuo, ſed auro per Pactolum illato, ſignificari. *Bactra;* Bactrianam, tamquam ſplendidum nomen memorare videtur; etſi et illa terra inter feliciſſimas eſt; etiam Oxus in ea aurum vehere dictus: de Mirab. Auſc. 46. 139. *Panchaia*, Arabiae regio, ſeu Arabia nunc eſt; proprie inſula fabuloſa Euemeri, Arabiae ab Oriente obiecta, quam ex Ennii Euemero norat Virgilius. cf. Diod. V, 41, etſi et ibi diuerſa eſt inſula turifera. *pinguis,* aut propter tus pingue, quod reſinae naturam habet, aut fertilis, *turiferis arenis,* ſolo arenoſo, cui frutex turis innaſcitur, h. pro ture, de quo vid. Plin. XII, 14, ſ. 30 ſqq. In proſa diceres: habens ſolum, quod fert pingue tus.

140—143. Nota fabula de dentibus draconis ab Iaſone ad expugnandum vellus Colchicum profecto ſatis, et viris armatis hinc enaſcentibus, qui Sparti dicti. v. Apollon. III, 409 ſqq. *horruit* pulcrius quam extitit, exiit, nata eſt. Verſus 140 translatus ex Lucret. V, 29

Sed grauidae fruges et Bacchi Massicus humor
Inpleuere; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxuma taurus
Victima, saepe tuo perfusi flumine sacro,

videtur legisse Auctor Medeae v. 256 in Anthol. Lat. pag. 167. *viris* Zulich. 144 *oleaeque* ante Heinsium, qui Pierianos nonnullos et omnes suos sequutus *que* sustulit. In Mediceo additum a manu sec. Deest in libb. Burm., in Regio Martini, et Gothano sec. Ergo codd. auctoritate exulat, quod versum numerosiorem et suauiorem faceret. Color idem est in Lucret. V, 204 — *partem montes silvaeque ferarum Possedere; tenent rupes vastaeque paludes. oleae sarmentaque laeta* edit. Argent., notante Reiskio; ab interpolatrice vtique manu. Io. Schrader. tentabat: *arbustaque.* Quod sane et ipsum ferri posset; vti de vitibus ea vox occurrit, et cum oleis melius conueniret. Inciderat quoque in idem Wakef. ad Lucret. V, 1377. Verum poeta transitum ad greges facit. *lata* non modo coni. sed et reposuit Wakef. quia *αἰπόλια πλατέα αἰγῶν* ap. Homer. 145 *Hic* hoc et sequ. versu Erf. a m. sec. 146 *Hinc albi, Tyberyne* Goth. sec. a m. pr. *te maxima* Schol. Cruqu. Horat. Od. IV, 2. *tauri* Reg. Martini cum Erf.

Et Diomedis equi spirantes naribus ignem. 143. *fruges grauidae,* laetae. v. ad Ge. I, 319. Mons *Massicus,* Campaniae, ad Sinuessam, vitibus consitus.

145 — 147. Ornatissimi versus pro: in Italia equi et boues praestantes nascuntur. *Clitumnus,* Vmbriae Cisapenninae fluuius, vbi iuxta vrbem Meuaniam Tiniae se miscuit, cum eo ad Tiberim descendit. Campi adiacentes etiamnum armentis opulenti. cf. de Clitumno Epp. Plin. VIII, 8. *albi greges,* quia fluminis aquis ea vis inesse putabatur, vt armenta *candido* colore essent. Simile quid creditum de Galaeso in agro Tarentino; cf. ad Horat. Od. II, 6, 10, et Scamandrum opinio fuit rutilas reddere ouium lanas. cf. Aristot. H. A. III, 2. Alia v. in Nota Becmanni ad lib. de Mirab. Ausc. c. 184. *Taurus* ab his aruis adductus candidus *victima* in triumpho immolari solita. Omnia haec satis a multis

Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver adſiduum, atque alienis menſibus aeſtas;
Bis grauidae pecudes, bis pomis vtilis arbor.
At rabidae tigres abſunt, et ſaeua leonum
Semina; nec miſeros fallunt aconita legentis;
Nec rapit inmenſos orbis per humum, neque tanto

149 *ver perpetuum*. Schol. Cruqu. Horat. Od. II, 6. conf. ad Ecl. IX, 40. *Hic iter* Ven. *meſſibus* apud Martinum vir doctus legebat, e Claudiani XXXVI, 224 *alieno gramine*, vt de Medica, herba, intelligatur, ſed male; de anni tempore cogitat poeta: aeſtatem etiam per eos menſes durare, quibus hiemem aliae terrae ſentiunt. 150 *arbor* praetulit Burm., vt v. 81. 151 *rapidae* nonnulli apud Pier, et Burm. cum Gothanis, perpetua variatione. *obſunt* Ven. *leones* Medic. a m. pr., quod placet Heinſio; et habet ed. Cuningham. Scilicet epexegeſis illa et elegans et Virgilio familiaris. conf. Heinſ. ad Claudian. de B. Gild, 138. Sed v. loc. Lucretii in Notis. Reiskius locum ſic refingendum coniiciebat: *at ſecla leonum. Semina nec miſeros fallunt aconita legentes*, h. nec fallunt aconita miſeros illos, qui ſemina, h. herbas, legunt, aut potius *germina* pro *ſemina*; namque alias pendebit *legentes*, neque habebit, quo referatur. 153 Miror inprimis poſt alterum *immenſos* τὸ *tanto* nemini diſplicuiſſe, quod explicari quidem poteſt, non tanto, quam in aliis terris: quod tenue eſſet; at cum definitum nihil ſit, cum quo comparatio inſtituatur, ad elegan-

illuſtrata: vide vel Cerdam. Sed ii tauri cum ante triumphantis currum ducerentur, hinc ipſi *ducere triumphos ad templa* dicuntur.

149. *alienis menſibus aeſtas*, hibernis. Ex Lucret. I, 182 *Quod ſi de nihilo fierent, ſubito exorerentur Incerto ſpatio atque alienis partibus anni.*
150. Oues et arbores biferae. Nota Italiae laus. vid. de Mirab. Auſc. c. 81 et ibi Nota clariſſimi editoris. *vtilis* pro ſertilis, ab effectu. inf. 323 *ver vtile ſiluis.*

151—154. Ornate: Caret Italia ferarum monſtris, venenatis plantis et reptilibus. *ſaeua leonum ſemina*, γένη, ſaeui leones, ex Lucretiano III, 741 *triſte leonum Seminium. tanto*, tam longo, quam alibi.

Squameus in ſpiram tractu ſe conligit anguis.
Adde tot egregias vrbis, operumque laborem,
Tot congeſta manu praeruptis oppida ſaxis,
Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros.
An mare, quod ſupra, memorem, quodque adluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxume, teque

tiam facere vix putamus. In promtu eſt *lento* legere. Nicand. Ther. 222 νωθεῖ ὁλκῷ, ſeu *torto tractu*, vt alias poetae. Nec aliter legiſſe putes Nemeſian. Ecl. IV, 40 *torto non ſquamea tractu Signat humum ſerpens.* Qui poetarum lectione tritus eſt, me non monente aſſequetur, ſententiae vim non in epitheto quaeri, ornatus cauſſa addito. Alias nec Nemeſianus *torto* adiicere poterat. 155 *labores* Vratisl. et fragm. Moret., it. Regius Martini. conf. ad Aen. I, 455. 156 *Tunc c.* duo. *contecta* Erf. 158 *ſupra eſt* Parrhaſ. *abluit* al., ex more. 159 *Lauri* duo. Fabricius diſtin-

155. *operum laborem,* h. opera, fabricas, aedificia. Mox *congeſta manu* ſimpl. exſtructa in rupibus. Fuere autem multa per Italiam oppida, inprimis antiquiora, in editis ac praeruptis locis ſita; inque his ipſa Roma. 157. *Fluminaque antiquos ſubterlabentia muros* eſſe poſſunt ſiue medias vrbes permeantia, ſiue muros alluentia. Praefero nunc haud timide alterum hoc; *ſubter* eſt pro praeter. Talis enim ſitus multarum fuit per Italiam vrbium, vt ad amnem ſitae eſſent: idque nunc eo pertinet, vt Italiam multis fluuiis rigari ſignificet. Nimis anguſtum eſt, quod ad aquaeductus, Cloacam et Capitolium, hos verſus reuocant; at poeta *tot vrbes, tot oppida,* memorat, et *antiquos muros.* Etſi aquaeductibus praeſidium parare poſſis ex Rutil. I, 101, vbi de iisdem egerat: *Intercepta tuis conduntur flumina muris.* Eſſet adeo intra vrbem.

158. *Mare ſuperum et inferum,* Adriaticum ac Tyrrhenum, mirae opportunitatis Italiae ad rerum hominumque commercia. 159. *Lacus Larius maxi-*

Fluctibus et fremitu adſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra,

guere volebat: *Te, Lari, Maxime, teque* etc., vt tres praecipui lacus Italiae memorentur, Larius, Verbanus, qui et Maior, et Benacus. Nimis ſubtiliter. 160 *inſurgens* malebat Waſſe ad Salluſt. Iug. 33, quia hoc et alias ſimili ſenſu occurrit. At hoc ad emendationem nullam ſatis eſt. 161 *Quid memorem* Rufinian. p. 251. *abdita* Gud. *clauſtro* duo.

mus, h. permagnus, ſub Alpibus (nunc *Lago di Como),* in agro Mediolanenſi, *Lacus Benacus* in Veronenſi *(Lago di Garda),* propter magnitudinem ventis ac procellis obnoxius non aliter ac mare. Idem Mincium amnem medio alueo transmittens. v. Plin. IX, 22 et cf. Aen. X, 205. *adſurgens,* tumeſcens.

161—164. M. Vipſanio Agrippa, L. Canidio Gallo Coſſ. V. C. 717, cum contra Sext. Pompeium male rem geſſiſſet Octauianus Caeſar, vt reficiendis claſſibus locum tutum haberet, Agrippae conſilio portum Baianum in ſinu Puteolano (inter Baias et Puteolos) commodiorem et tutiorem ita reddidit, aut verius nouum portum aperuit, vt lacum Lucrinum, interiecto aggere a mari ſecluſum, cum lacu Auerno, qui iſti adiacebat, coniungeret, aggerem autem modo dictum, qui V ſtadiorum erat, latitudine vix quadrigis recipiendis par (Strab. V, p. 245), poſtquam eo perfoſſo aditum nauibus in portum fecerat, ita muniret, vt a fluctibus ſuperari nequiret, nauibusque tutus intra eum eſſet receptus. Hic *Portus Iulius* vocatus. vid. Sueton. Aug. 16. Exciſae tum ſiluae, quae loca vicina occupabant. Locus claſſicus eſt apud Dionem XLVIII, 50, alia dedit Cluver. Ital. ant. IV, 2. Aduerſus Seruium, qui plura miſcuit, disputat Ouwens N. H. p. 581. Praelatus tamen ſequenti tempore portus Miſenus. Memorat itaque poeta portum Iulium; quem ſic ornauit: *portus Lucrinoque addita clauſtra,* h. aggerem

Atque indignatum magnis ſtridoribus aequor,
Iulia qua ponto longe ſonat vnda refuſo,
Tyrrhenusque fretis inmittitur aeſtus Auernis?
Haec eadem argenti riuos aerisque metalla

162 *magnis clamoribus* Aretinus in Epp. laudat, quod probabat Waſſe ad Salluſt. l. l. 164 *Auerni* Toll. et Seru.

illum non tum primum factum, ſed nouis operibus adſtructum, quo ipſo portus effectus eſt. Eodem modo accipiendum eſt illud Plinii, ex noſtro adumbratum, XXXVI, 15, ſ. 24, 12 *mare Tyrrhenum a Lucrino molibus ſeclusum*, nimirum, oſtio tantum portus relicto. *aequor* autem *indignabatur*, ea parte, *qua vnda Iulia ſonat ponto longe refuſo*, h. qua portus Iulius immiſſo mari erat effectus; *refuſus*, vt ſaepe fieri ſolet, non contrariam aut iteratam actionem notat, ſed ſimplicis vim habet. Poſſit quidem et ita accipi, vt pontus a mole aggeris in mare proiecti refundi, reprimi videatur, vt ap. Lucan. II, 617 *violentos inſula Coros Excipere ſaxis lapſasque refundere vndas* dicitur: ſed alter verſus ad eamdem ſententiam exprimendam valet: *Tyrrhenus aeſtus*, h. mare aeſtuans, immittitur, per os portus, *fretis Auernis*, h. lacui Auerno, qui pro intimo portus receſſu erat, et ad quem e Lucrino foſſa ducta erat. Lucan. II, 616 *Nec tamen hoc artis immiſſum faucibus aequor Portus erat*. Immutauere locorum faciem longa aetas, terrarum ruinae et ſubterranei ignes, inprimis Monte Nouo exorto, ita, vt nunc adeo de ſitu et veſtigiis huius portus inter viros doctos disputetur. vid. Paoli Antiqq. Puteolan. Accipitur vulgo de hoc portu Iulio Horatii locus Art. 63 *Debemur morti nos noſtraque; ſiue receptus Terra Neptunus claſſes aquilonibus arcet, Regis opus*. Mihi ille portum Alexandrinum reſpexiſſe videtur; *regum* Ptolemaeorum opus, a quo *aquilo* arcendus erat.

165. 166. In eadem argenti, aeris, aurique metalla. Copiam exprimit per

Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Haec genus acre virum, Marſos, pubemque Sabellam,
Adſuetumque malo Ligurem, Volſcosque verutos,

167 *Hoc* Zulich. et Mead. *viros* Goth. ſec. a m. pr. 168 *Adſuetum malo* Zulich., addita ridicula gloſſa, id eſt, nauibus vel pomis. *Ligurum* Medic. a m. pr. Mox *Vulſcos*, *Vulcos*, *Volcos*, *Volctos* ſcribitur. *veruto* (ſcil. adſuetum) Lipſius emendabat. Sed vid. Not.

argenti riuos (ex Lucret. V, 1255) et *auro plurima fluxit*, poetica ratione, pro, plurimum auri in ea eſt; tametſi hoc ad Padum referri poſſit, nam apud Plin. XXXIII, 4, ſ. 21 in Pado *ſegmenta auri reperiri* traduntur. Ad montes ac ſilvas aliquando incenſas, vt metalla excocta fluerent (Lucret. V, 1242 ſqq.), referebat Iul. Sabinus. *aeris metalla Oſtendit venis*, quod in vulgari oratione fuiſſet, *venas aeris oſtendit*. *aeris metalla* h. aes o. in *venis*. *Oſtendit* autem non otioſum; quia certis tantum veſtigiis res credebatur, metalla autem Italiae exercere Senatus conſulto] vetitum erat: Plin. III, 20, ſ. 24 extr. XXXIII, 4, ſ. 21. XXXVII extr.

167—170. *Marſi*, bellicoſi, cum *Sabinis*, ſeuera diſciplina nutritis, primo loco memorari ſolent inter Italiae populos. *adſuetum malo* pro malis, aerumnis, laboribus, κακοπαθείᾳ (cf. Aen. IX, 604 ſqq.), *Ligurem;* colit enim agrum exilem et ſaxoſum. *Inculta Alpium poſtrema poſſident*, ait Seruius (cf. *Addiſon's Remarks on ſeveral Parts of Italy* p. 6). Male hoc in tali carmine et in tali loco ad malam fidem horum hominum trahitur, vt facere videmus etiam nuperum ſcriptorem (*Obſervations ſur l'Italie* T. III, p. 279), cum eadem nunc opinio de Gennenſium ingenio inter Italos obtineat. Idem auctor (*Grosley*, T. II, p. 413. 414) recte, quam diuerſa facies Italiae nunc ſit, obſeruat,

Extulit; haec Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, et te, maxume Caesar,
Qui nunc extremis Asiae iam victor in oris

169 *haec doctos Marios* Ven. 170 *maxima* Gud. 171 *extremis aciem* Goth. pr.

et quam parum in eam cadat inprimis illud: *Magna parens frugum, magna virum! Volsci* autem *veruti,* h. hastae genere, *veru* (*veru Sabellum* Aen. VII, 665 dixit), seu telo veruto, armati. Apparet autem, quod vsu communi simpliciter *verutum* vocatur, esse proprie verutum telum vel iaculum, veru instructum ac munitum. *Scipiadas duros bello* h. induratos ad bellum.

171—173. Vt horum versuum sententiae fides constet, cum Ruaeo et Catroeo Burmannus eos altera recognitione insertos esse credit, V. C. 734, quo Augustus in Asia signa a Parthis recepit et Medis pacem dedit. Est adeo vir doctus, qui vss. 171. 172 tollendos esse censeat, cum nec a. 724 nec 734 satis conueniant. Cogitandum tamen erat, nos in poeta, non in historico versari; versusque esse tam praeclaros, vt vix ab aliquo interpolatore eos profectos esse arbitreris. Quod autem ad eam opinionem attinet, qua seriore manu ab ipso poeta inserti esse putantur: equidem in bono poeta vix hoc probandum putabo, si diuersi temporis in eodem carmine vestigia reliquerit. At nec tali suspicioni locus est, spectantque et hi versus ad eosdem annos, quos in aliis Georgicorum locis subinnuerat, 724. 725 ab V. C., modo poetam, vt alibi facit, v. c. Georg. III pr., magnifice efferre et ornare cogites id, quod vere nihil aliud erat, quam quod Caesar ex Aegypto, quo paullo post pugnam Actiacam Brundusio traiecerat, per Syriam in Asiam iter fecit, et hieme ad Euphratem exacta Asiae res constituit. v. Vita Virgil. ad a. 724. Itaque *extremis victor in oris Asiae,* vsque ad Euphratem progressus,

Inbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virum, tibi res antiquae laudis et artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontis,
Aſcraeumque cano Romana per oppida carmen.

172 *In bellum aduertis* Vratisl. *artibus* duo apud Martinum, quod ex Aen. VI, 853 probare velle, [illegible]s eſſet. Probabat tamen Wakef. in ſua Georgicorum editione; e qua tamen nolo quicquam afferre, quandoquidem ſeriore omnium carminum Maronis editione ea haud attigit, adeoque ipſe damnaſſe videtur. 174 *artem* Gud. *artes* coni. Wakef. 175 *Aggredior* Priſcian. lib. VII, quod eſt vulgare verbum hoc ſenſu. *Ingrediar* fragm. Moret. conf. Burm. *excludere* Zulich.

et *Indum auertit*, dum praeſidiis fines, h. vrbes in finibus, firmat. *Indum imbellem*, vt Ge. I, 57 *molles Sabaei* et omnes Aſiae ad Auſtrum verſae populi: petiit hinc Nemeſ. Cyneg. 74 *Imbellem fugam* Parthorum. Nouum eſſet *imbellem* accipere, nulla iam amplius bella tentantem, ſcilicet, quod arma tua reuereretur; vt Reiskius etiam accipiebat. *Arces* de finibus dici, docet Burm.: ſcil. quatenus ii arcibus et praeſidiis muniri ſolent. Omnino tamen imperium Romanum declarat. Inf. Aen. IV, 234 eſt ipſa Roma *Aſcanione pater Romanas inuidet arces?*

173 — 176. Tamquam deam appellat Italiam. *tibi* in ſuum honorem, aut tui gratia, *ingredior*, adgredior, dicere inſtituo, *res antiquae laudis et artis*, rem ruſticam apud maiores in honore habitam. *ſanctos auſus recludere fontis*, quia primus inter Romanos hoc argumentum verſibus tractat. *ſanctos*, quos accedere metuebant, reuerentia quaſi numinis alicuius, adeoque nouos. *Aſcraeum carmen* omnino pro georgico, quia Heſiodus, ex Aſcra, Boeotiae vico, oriundus, opus de opere ruſtico condidit; non vero, quod vulgo putatur, ex Heſiodo adumbratum aut expreſſum.

Nunc locus aruorum ingeniis: quae robora cuique,
Quis color, et quae ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terrae, collesque maligni,

177 *ingentis, q. r. cano* Gud. 178 *aut quae* Arundel. et edd. vett. cum Goth. pr. *ſerendis* tres. *creandis* vnus Arundel. *ferendis* vel propterea praeferendum eſſe videbat Reiskius, quia v. 195 *armenta* ſequuntur.

177. Nunc locum *de varia ac diuerſa ſoli et agrorum indole et natura,* et a v. 226—258 *de notis ac criteriis cuiuscumque ſoli* tractat; et quidem vniuerſe, vt non modo arborum culturam reſpiciat, ſed et frumentorum ac paſcuorum curam habeat. Nunc locus, inquit, eſt opportunus ac proprius doctrinae de aruorum ingeniis tradendae, *quae robora,* h. quae praecipua vis ac virtus cuiusque ſoli ſit, qua potiſſimum valet (Claudianus XVII, 178 *Noſſe ſoli vires*); *quis color,* quale ex adſpectu iudicium fieri poſſit, et quam naturam ſeu naturalem vim ad res ferendas habeat. Videtur in ſqq. ante oculos habuiſſe Theophr. de Cauſſ. Plant. II, 5 et 6, in aliis Xenoph. Oecon. cap. 16, 2 ſqq. conf. Varro R. R. I, 9. et Vitruv. VIII, 1.

179—183. Solum argillaceum et calculoſum ait eſſe idoneum oleis. *terrae difficiles* parum feraces, quaſi moroſae, parcae, vt contra *faciles,* fertiles, quaſi liberales, munificae. *frugum facilis terra* Claudian. XXIX, 54. Iunguntur etiam *colles maligni* eodem ſenſu et reſpectu ad liberalitatem ſoli ac fertilitatem: ſic quoque *ſolum benignum.* cf. Burm., qui in notione finienda laborare videtur. Praeceptum ipſum illuſtrat Theophraſtus de Cauſſ. Plant. II, 1. Cato c. 6; neque repugnat, quod olearum cultui alii ſolum pingue adſignant. Caeli enim locorumque indoles ac ſitus alibi aliud ſuadent. cf. Plin. XII, 18, ſ. 30. 31. Virgilius de regionibus Transpadanis cogitabat, aquarum eluuiei obnoxiis; vt bene

Tenuis vbi argilla et dumoſis calculus aruis,
Palladia gaudent ſilua viuacis oliuae.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, et ſtrati baccis ſilueſtribus agri.
At quae pinguis humus, dulcique vligine laeta,
Quique frequens herbis et fertilis vbere campus;

180 *Tenuis vbi argillae dumoſis calculus aruis* Probus Arte Grammat. Sed vulgatum tuetur etiam Nonius Marcellus in *Tenue*. *arua*, quae ſata ſunt arata, non poſſe eſſe *dumoſa* putabat Reiskius; itaque coniiciebat, *dumoſis calculus ancris*. Ancrae et antrae ſunt αὐλῶνες, στενοὶ τόποι, confragoſa, abrupta, curua, ſinuoſa loca ſaltuum. Eandem vocem Propertio I, 1, 11. I, 2, 11 obtrudebat Scaliger, e Gloſſis Iſidori. Sed *aruum* poetae eſt commune omnium agrorum nomen. vide vel II, 177. 181 *gaudet* Medic. Gud. tres alii cum Goth. ſec., ſcilicet quia *calculus* in animo haerebat. 183 *baccis ſtridentibus* Leid. pr. 184 *At que* Medic. a m. pr. et Gud. *Atque et* alter Menag. *Et quae* Franc.

vidit Martinus. 180. ager, λεπτὸς, λεπτόγειος, ſolo ſeu argilloſo ſeu ſaxoſo. *Tenuis argilla* Seruio *ſine humore, quia eſt* (ex oppoſito, puta) *et pinguis*. Scilicet eſt exilis, ieiuna, adeoque ſine ſucco, ſterilis. 181. *viuacis oliuae*. Plin. XVI, 44, ſ. 90 *Firmiſſimae ergo ad viuendum oleae, vt quas durare annis CC inter auctores conueniat*. conf. Theophraſt. de Cauſſ. Plant. II, 15. Hiſt. Plant. IV, 15. 182. *Oleaſter*, diuerſus ab eo, quem nos eo nomine appellamus. v. Martin. *Plurimus:* vt Georg. I, 187 *cum ſe nux plurima ſiluis Induet in florem*. vbi oleaſtri frequentes naſcuntur.

184—191. Solum pingue vitibus colendis idoneum eſt. *At humus, quae pinguis* et vliginoſa *eſt, et campus, qui editus auſtro*, verſus auſtrum, *eſt, et — hic tibi ſufficiet olim vites praeualidas*, h. e. vitibus colendis idoneus eſt. Pinguedinem et *vber* h. vbertatem ſoli (v. ad Aen. I, 531) co-

Qualem saepe caua montis conualle solemus
Dispicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum; quique editus austro,
Et filicem curuis inuisam pascit aratris;

187 *Dispicere* Heins. tuetur hic et ad Aen. VI, 734 e Gud. Mentel. et Menag. *Despicere* vulgo, quod tuetur Wakef. ad Lucret. II, 741 et defendi potest. *hic* Goth. pr. *linquuntur* Medic. a m. sec. et alii. *liquentur* Ven. conf. ad Aen. III, 28. *montibus* Moret. quart. 188 *obditus* vel *vuidus austro* coni. Io. Schrader. 189 *filicem* e codd. et edd. vindicat Heinsius. In vulgatas nescio quas irrepserat *silicem*. Quod res ipsa non respueret, nam, vt Colum. ait III, 11, 8, *amicus vineis silex*; et silice consitam humum nimis ieiunam esse, quam vt vitibus idonea sit, iudicabat Millerus. Sed *filicem* Plinius confirmat. vid. Not.

lendis conuenire vitibus, docet poeta: consentiunt rei rusticae scriptores: vt copiose ostendit Cerda. Vide inprimis Colum. III, 11, 8. Scilicet referendum et hoc ad diuersa vitium genera et diuersam caeli solique naturam. *pinguis:* opp. tenui argillae. 186—189. indicia talis soli in conuallibus et in collibus. 187. *Dispicere* pro vulgari, prospicere, videre. *huc liquuntur,* — *quique editus Austro,* in vulgari oratione fuisset, *quo* — *liquuntur et limum trahunt; aut qualem eum campum videmus, qui editus Austro,* h. versus Austrum, adeoque ei expositus est. *felix limus,* ad fertilitatem faciens, fecundans. 188. 189. Magnus auctorum, qui de vitibus colendis scripsere, in hoc dissensus, cum alii austris infestari vineas tradant. Multa loca congessit Cerda. Scilicet poetam de vineis, in solo humili, pingui et vliginoso satis, alios de collibus loqui, tenendum est. 189. Plin. XVII, 4, s. 3 *Virgilius et quae filicem ferat, non improbat vitibus.* Est nostrum *Farnkraut*, *fougère*. Pterin aquilinam Linn. esse, censebat Schreber. ad Theocr. Id. III, 14. *inuisa aratris* propter implexas inter se et late serpentes radices, easdemque exstirpatu difficiles, πολύῤῥιζος.

Hic tibi praeualidas olim multoque fluentis
Sufficiet Baccho vitis; hic fertilis vuae,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflauit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,

190 *Hinc* Ven. 191 *Sufficiat* Gud. *vires* Reg. Martini. 192 *libatur* ed. Mediol. 193 *ad auras* Gud. et Goth. ſec. 194 *Lancibus et patulis* Medic. a m. pr. et vnus Mead. Burmanno ſuſpectus locus erat; modo *et pateris* coniectabat, minus feliciter; modo vaſis nomen latere putabat. Cur *pandum* tamen, quod et incuruum et reflexum eſt, de paropſide aut patina non aeque dictum putemus, ac de carina, naui? *oneratas lances* dixit Aen. VIII, 284. XII, 215. 195 *ſtudium eſt v.* vnus Mead.

190—194. Valde ornate effert illud: praeſtantiſſimum vinum in tali ſolo naſci. *pateris et auro* notum eſt, ad quam figuram ſoleat referri. Mihi tamen id Grammaticorum commentum valde ieiunum videtur. Scilicet poeta *aurum* ſimpliciter pro *patera aurea* dicere poteſt; ſaepe hoc vno contentus eſt; interdum, vt h. l., hoc ipſum explicatiue adponit, cum generaliorem vocem primum poſuiſſet. Similiter res ſeſe habet in aliis exemplis. 193. Tibicinem Etruſcum ſacrificiis adhibitum fuiſſe, vel ex Liuio notum eſt. *pinguis* in ludibrium gentis dictum eſſe videtur. Catull. XXXVII, 11 *Aut paſtus Vmber aut obeſus Etruſcus.* Nam ad buccas inflatas referre nolim. Habitum corporis ex adſiduis ſacrificiorum epulis, quibus adhibebantur tibicines, exprimi, non male Seruius cenſebat. *ebur* eſt tibia ex ebore. *reddimus:* damus, diis offerimus. Sacrorum vocabulum eſſe, etiam Seruius notat. Aen. XII, 215 *viſcera viuis Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.*

195—202. Obſeruetur praeceptorum in his formis variatio et orationis copia. Agros ſaltuoſos et irriguos paſcuis idoneos eſſe monet.

Aut fetus ouium, aut vrentis culta capellas:
Saltus, et ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos;
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
Et, quantum longis carpent armenta diebus,

196 *Aut ouium foetus* Medic. cum permultis. *Aut fetus ouium vrentes* Menag. pr. *et vrentes* ed. Ven. 197 *Et ſaltus* duo. *ſatyri* Medic. a m. pr. Franc. et pr. Moretanus, cum gloſſa, *id eſt oppidi*. Habet lectio doctrinae ſpeciem. Ita et veteres Grammatici legerunt et acceperunt, vt ſit pro Satyrii; *Satyrium Tarentum*. v. Probus, et, qui inde ſua transtulit, Iulius Sabinus. In vetere reſponſo Phalantho dato apud Strab. VI, p. 427 Σατύριόν τοι δῶκα. conf. Opuſc. Vol. II, p. 218. 219. Etiam Stephani Byz. epitome, *Satyrium* tractum prope Tarentum eſſe, vnde gentile Satyrinus et Satyrius ſ. Saturius ſit; ita *SaturI Tarenti* non male hic legi videtur, pro *Saturii:* Heinſius tamen has e vitio ſcripturae et pronuntiatione vocalis *u* et *y* confuſa ortas nugas reiicit. conf. inf. IV, 335, vbi *ſaturo colore* etiam *Satyro* legitur ſcriptum. *Satiri* Gud. *Terenti* Medic. a m. pr. 199 *herboſo in ſ.* vnus Mead. et edd. vett. *in* omiſſo *herboſo* Goth. pr. 200 *deerunt* Heinſ. recepit. *derunt* Medic. et ab alia manu adſcripto *e*. Sic ſex alii. *deſunt* vulgo.

Exempla nunc in ipſum praeceptum conuertit. *tueri*, vt ſeruare, eo ſenſu, quo eſt nutrire, alere, itaque et paſcere, hoc v. c. etiam Grat. Cyneg. 306. 307. *vrentes cultà capellas*, laedentes ſeu ſerrato dente ſeu ſaliua, vt exareſcant. Ita *vrere* dictum erat Ge. I, 77 et inf. 378. 379. — *ſaturum Tarentum* propter inſignem agrorum vbertatem (vid. Horat. Carm. II, 6, 10 ſqq.); a conſequenti; vt *pinguis*, et 224 *diues Capua*. Illuſtrat vſum epitheti Heinſius. *longinqua*, longinquos agros. — 198. Notum ex Ecl. I argumentò, et Ecl. IX, 27. 28. — 199. Vid. Ecl. VII, 11. 12. 13. *herboſo flumine;* Mincius enim arundine et alga obſitus eſt. —

Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namque hoc imitamur arando),
Optuma frumentis: non vllo ex aequore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis:
Aut, vnde iratus ſiluam deuexit arator,

202 *reponit* Medic. *reponat* Rottend. tert. 203 *et* abeſt a tribus et Goth. pr. *ex* Gudian. *pingui* Medic. 204 *Vt cui* Seru. et Philargyr. ad 263. *hic* fragm. Moret. *imitantur* Menag. pr. Rottend. et Moreti pr. a m. pr. *imitatur* Medic. a m. pr. et Voſſ. Io. Schrader. tentabat: *rimamur.* 205 *non nullo* Cantabrig. 206 *discedere* fragm. Moret. *deſcendere* vnus Mead. 207 *deiecit*

201. 202. per noctem ſuccreſcit. *ros,* tamquam cauſſa fertilitatis: vnde θῆλυς ἐέρσῃ: v. c. Graeu. ad Heſiod. Sc. H. 395. Poetica quidem amplificatione dicta, nec tamen a vero plane abhorrentia. cf. Plin. XVII, 4 extr. De Campo Roſeae ad Lacum Velinum v. Seru. ad Aen. VII, 712. Cluuer. Ital. ant. p. 679.

203—211. Tandem humus pulla ſeu nigra, pinguis, et *putris,* h. reſoluta, tenera, adeoque ſolibus et imbribus penetrabilis, (v. Ge. I, 44 et inf. 2[illegible]. 263; γῆ μανή, κούφη, λεπτή, εὔυδρος, εὐδίοδος) agrum frum[illegible]is ferendis idoneum praebet. Arationis conſilium eſt hoc ipſum, vt, quae terra talis non ſit, glebis fractis ac comminutis putri ſimilis efficiatur. conf. loc. Columellae V, 4, 2. et Dickſon p. 148 ſq. Idem Colum. diſerte h. l. interpretatus eſt X, 7 *Pinguis ager, putres glebas, reſolutaque terga Qui gerit, et foſſus gracileis imitatur arenas.* Locum ante oculos habuere in iisdem praeceptis condendis Colum. II, 2, 4, et de nigro colore §. 14 ſqq. Plin. XVII, 4, ſ. 3. Pallad. lib. I, tit. 5. *tardis* et naturae boum et oneris notionem, adeoque plauſtri, quo frumentum ex agro deuehitur, magnitudinem ſuggerit. 207-211. Alterum genus agri frumentoſi

Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquasque domos auium cum ſtirpibus imis
Eruit: illae altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit inpulſo vomere campus.
Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris

Medic. Pierii; ſed occurrit ea variatio ſaepius. conf. Burmann. 208 *auertit* ed. Mediol. vid. Georg. I, 256. 209 *domus* Ven. 210 *almum* Ven. *petiuere* Regius. 211 *Aut* Medic. a m. pr. Moreti ſec. et Voſſ. cum Regio Martini. *Et* Mentel. tert. cum vno Mead. Et ſunt, qui ad ſequentia referant; male. *impreſſo* ed. Mediol., ex aliis forte locis, vt 203.

eſt nonalis, caeſa vetere ſilva: 207 ſqq. cf. Colum. l. c. II, 2, 11. Verſuum pulcritudinem vel me non monente ſentis. *iratus* ſuauiter, quod ſiluae inutiles bonum ſolum occupabant. *devexit* poetice; vulgari ratione id, quod antecedit, poneretur, excidit, exſtirpauit. cf. v. 408. Ad v. 209 omnes laudant locum Lucret. I, 19 *Frondiferasque domos auium.* At ipſum Virgilium preſſius ſequitur Manilius I, 774—777; habuit etiam ante oculos Silius V, 505 — 508. Tum ſubiectus eſt 211 verſus pulcerrimus. *impulſo vomere,* adacto, vt v. 203 *preſſo,* I, 45 *depreſſo aratro.* *rudis campus,* nunc primum proſciſſus. *rudibus qua luceat orbita ſulcis* dixit Nemeſian. Cyneg. 14. Alia dabit Burmann. *enituit* autem, eniteſcit, magna cum vi: eſt enim bona terra *poſt vomerem niteſcens,* vt Plinius ait XVI, 5, ſ. 3. quandoquidem omnino *nitent,* quae culta ſunt, vt Ge. I, 153. Aen. VI, 677. conſ. Burm. Totam vero ſtructuram in pedeſtri oratione ſic inſtitueres: *antiquas domos auium eruit, quae altum petunt, dum interea campus eniteſcit* etc. Quod ſi meminiſſent interpretes, non verſum 211 cum ſequentibus iunxiſſent. v. ap. Burm. et Martin.

212—216. Notetur noua orationis connectendae variatio, dum *ad notas mali agri* transit. At *ſolum*

Vix humilis apibus casias roremque ministrat;
Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta, negant alios aeque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum et curuas praebere latebras.

213 *Vix apibus humilis* Erf. 214 *tofus* multi scribunt. *fossus* Goth. sec. *scaber nigrisque* edd. Aldd. et Iunt. emendatum a Naugerio. *chelindris* tres. *chilindris* Erf. 215 Vulgo interpungebatur post *Creta:* vt *negant* esset: negant homines. Ieiune. 216 *furuas* coni. Io. Schrader. *vacuas* et *varias* in libris legi notat Vrsinus. At vide Notam. *tenebras* Regius Martin.

glareosum, satis est, si herbas apibus idoneas suppeditat. *ieiuna glarea,* infecunda; λυπρά. Diuersum solum ab vs. 180, vbi etiam *tenue,* sed argillaceum et calculosum; nunc sabulosum. *rorem,* quem apes e floribus et herbis sugunt; nuncque flores ipsi, quibus ille inesse solet. Alienus a pastu apum humor, quo noctu irrigantur prata. *Ros marinus* quidem, frutex, a Seruio intelligitur, quem alii sequuntur. Sed nondum locum vidi, in quo ille simpliciter *ros* appelletur. De *casia,* herba coronaria, thymelaeae affini, v. h. l. Martinum et sup. ad Ecl. II, 49.

214—216. Sententia est: Terra tophacea et cretosa serpentibus omnium est aptissima. Hoc ita extulisse videri debet: *tophus et creta negant alios agros aeque ferre serpentibus cibum,* scilicet, ac ipsi, tophus et creta, ferunt. Sollenni poetarum more sic solet rebus vita carentibus, vti mens et consilium, ita loquela, tribui. Notum illud Catulli: *Phaselus ille — ait fuisse nauium celerrima.* Ita etiam *nego.* Nec aliter Graeci. Paullo post v. 234 *sin in sua posse negabunt Ire loca.* Item 268 et al. Ita *nolle, recusare,* pro, non posse; et *nouit,* pro potest. *exesa,* cauernosa, vt Aen. VIII, 418 *exesa caminis antra Aetnaea:* non vero quasi serpentes terram exederint. 216. *curuas latebras* pro cauis. Sic et Ge. III, 544.

Quae tenuem exhalat nebulam fumosque volucris;
Et bibit humorem, et, quum vult, ex ſe ipſa remittit;
Quaeque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie et ſalſa laedit robigine ferrum:
Illa tibi laetis intexet vitibus vlmos;
Illa ferax oleo eſt; illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, et vicina Veſeuo

217 *Quem* Goth. pr. *fumosque lucoris* Rom. 218 *Vt bibit* Ven. *Quae* vnus Mead. 219 *ſemper viridi* Medic. et Moret. pr., it. Pierii Rom., vterque Goth. *viridis* emendat Faber. Scilicet non male ita legeretur, ſi conſtaret, poetae ita loqui placuiſſe. 220 *Haec* vnus Mead. *aut ſalſa* Medic. a m. ſec. cum Leid. et Goth. ſec. *ſalſa* Menag. pr. 221 *Ipſa* Zulich. *intexit* edd. aliae et Goth. ſec. *tibi in laetis* Mead. 222 *oleo* e vetuſtis Pierii et multis ſuis repoſuit Heinſ. Sic et laudabat Nonius Marcellus et Aruſianus Meſſius. *oleae* vulgo editum et lectum cum Medic. *olee* Goth. ſec. cum Erf. 224 *erat* Medic. et Mentel. pr., vterque a m. pr. et Goth. pr. *Veſaeuo* iidem cum Mentel. Reg., vtroque Voſſ. *Veſaeo* Rom.

217—225. Poſt terras ſingulis culturae generibus aptas memorat agri genus optimum vinetis, oliuetis, frumentis et paſcuis aequaliter idoneum. 217. Plin. XVII, 4, ſ. 3 *terra optima — quae tenues exhalat nebulas.* 223. *facilem*, liberalem, vberem, copioſum pabulum praebentem. conf. ad v. 179. Mox 224 *vicina Veſeuo:* antequam Veſuuii incendiis tractus ille erat vaſtatus; quod Titi Imp. tempore euenit: etſi etiamnum ea regio agros habet feraciſſimos, quotquot calamitatem experti nondum ſunt. cf. Martial. IV, 44. Vtuntur hoc loco viri docti ad docendum, ante cladem illam anni C. N. 79 nullam contigiſſe aliam. Intelligitur tamen ex Strabonis aliorumque locis, ante omnem

Ora iugo, et vacuis Clanius non aequus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.

225 Gellius N. A. VII, 20 scriptum in quodam commentario se reperisse memorat, a Virgilio primum fuisse editum: *Nola iugo;* mox ob negatam sibi a Nolanis aquam, in propinquum rus ducendam, poetam offensum nomen vrbis in *Ora* mutasse; quod ipsum Gellio suauius ad aures esse videbatur, antecedente vocabulo in o desinente. Easdem nugas Philargyrius ad h. l. et in Seruianis ad Aen. VII, 740. Refellit eas patriae studio Ambros. Leo de Nola lib. I, c. 2 in Schotti Scriptt. hist. Ital. *Clanis* Parrhas., vt ab aliis appellatur. 226 *Tunc, quo* fragm. Moret. *quo quaeque* ed. Ven. *quo cumque* Romanus, Moret. quart.; et sic Pierius in codd. fere omnibus antiquis legi testatur; add. Erf. et ex edd. Mediolan. *quamcumque* vel *quocumque* Zulich. *posses* Rom.

hominum memoriam, antiquissimis temporibus, incendio aliquo montem conflagrasse. 225. *Clanius* arat, h. e. Clanii accolae, qui fluuius est Campaniae, iuxta Linternum in mare se immittens, vicinis agris, et inter hos Acerranis, exundatione exitiosus; ita vt Acerrae infrequentes essent. Emendatum hoc vitium locorum deductis per canalem aquis stagnantibus per Hispanos: vt didici ex Lupuli Itinere Venusino p. 11. Dicas pro exemplo felicitatis parum commode agrum circa talem vrbem laudari: potest tamen solum fluuio obnoxium, et tamen praeclarum esse. Enimuero non agri Acerrani, quibus illa calamitas interdum accidit, sed ager ad Clanium, qui per multum agrorum tractum decurrit, donec Acerras attingit, laudatur. Duxit ex h. l. Silius VIII, 537 *Clanio contemtae semper Acerrae.*

226—258. Terra quomodo sit probanda (δοκιμασία γῆς), quibusque notis eius natura densa, rara, salsa, pinguis, humida, grauis, levis, nigra, frigida cognoscenda. Inter alios cf. Plin. XVII, 5, f. 3. Colum. II, 2, 19. add. Geopon. II, 10. et Vitruu. VIII, 1.

Rara ſit an ſupra morem ſi denſa requiras:
Altera frumentis quoniam fauet, altera Baccho;
Denſa magis Cereri, rariſſima quaeque Lyaeo:
Ante locum capies oculis, alteque iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones.
Rurſus humum, et pedibus ſummas aequabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius, vber erit; ſin in ſua poſſe negabunt

227 *aut — ſit denſa* Ven. Zulich. Erf. a m. ſec. ed. Mediol. et Geneu. *requires* Medic. a m. pr. cum tribus aliis. 230 *altumque* Moret. ſec. *videbis* Gudian. cum tribus aliis, et Medic. Pierii, it. ed. Norimb., ac Goth. ſec. a m. ſec. 231 *In ſolidum* fragm. Moret. ed. Ven. *dimitti* plures. *reponas* alter Moret. 232 *ſummis* aliquot apud Pierium. 233 *rarum eſt* Franc. *Si deerunt terrae* Parrhaſ., vtrumque ab interpolante manu mali interpretis. *deerit* edd. antiquae vel Pierio teſte; et ſic ed. Norimb., quod defendi poſſet; ſed alterum, quod inde ab Aldd. legitur, doctius. *deſerint* vnus Mead. 234 *ſi in* Mentel. pr. *Sis in* Ven. *Sed ſi in* Menag. *Si que in* Zulich.

227. *Si requiras*, terra rara ſit an denſa: *locum capies antea oculis* — 230. Locum ſoli ſolidi eliges, in quo *puteum*, altam foveam, ſcrobem (βόϑρον Geopon. II, 11) facias, fodi iubeas etc.; at exquiſitius, *demitti*. Porro τὸ *ſolidum* pro loco ſolido. 233—237. *Si deerunt*, ſcil. arenae, terra, ad ſcrobem replendum, — *ſin eae negabunt poſſe ire in ſua loca*, foueae ſpatiis recipi, ſi non poterunt reponi (v. ad v. 215), vt adeo ſuperſit terrae egeſtae aliquantum etc. conf. Colum. II, 2, 19. 234. *vber*, vbertas, vber et fecundum ſolum. vid. v. 185; h. l. ſimpliciter, humus, ſolum; ſubiicitur ei, quod vſ. 230 erat, *vber rarum* fore (cui opp. ſpiſſus, craſſus ager; v. Colum. III, 12, 2) et paſcuis ac vineis aptum. *vites almae*, v. 233, quia praebent, quo alas te;

Ire loca, et ſcrobibus ſuperabit terra repletis:
Spiſſus ager; glebas cunctantis craſſaque terga
Exſpecta, et validis terram proſcinde iuuencis.
Salſa autem tellus, et quae perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat),
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Colaque praelorum fumoſis deripe tectis;

235 *ſuperarit* fragm. Moret. 236 *verſaque terga* Moret. quart., male. 237 *Et ſpecta* Seruius legerat; lapſus frequens eſt. *Exerce et validis* Rom. Pierii. *et* ante *validis* in Medic. a m. pr. aberat. 240 *Nec Baccho decus* emend. Io. Schrader., vt Aen. II, 89 *nomenque decusque Geſſimus*. At Colum. X, 38 *Quo Bacchi genus aut*, ex hoc ipſo loco. *numina* Rottend. *ſeruet* Mentel. pr. 241 *tum* vnus Mead. *ſqualos* Leid. vnus. *ſpiſſos v. qualos* Longob. Pierii, ed. Ven. 242 *diripe* plures.

et in boni ſeu muneris parte ſunt. *terga* agri, v. 236, de ſuperficie, in qua ſulci fiunt.

238 — 247. Salſum et amarum ſolum ſapore exploratur, aqua colo eliquata. cf. Colum. II, 2, 20, et de Arbor. 3, 6. *quae perhibetur amara*, quam vulgo amaram appellant. Niſi eſt pro ſimpl. *eſt*. *infelix*, infecunda. 240. Vinum generoſiſſimum et poma optima in tali terra degenerant. *genus* et *nomina*, eleganter Burm. notat, vt in hominibus, ita hic, nobilitatem deſignare. *ſpecimen*, documentum, δεῖγμα, probatio, ἀπόδειξις.

241 — 247. Rem vid. inprimis ap. Geopon. II, 10 et 11. V, 7. Qualos vimineos, ſeu calathos, ac *cola praelorum*, h. ſupponi praelis vuarum et oliuarum ſolita, vt norum muſtum aut oleum in iis exceptum percoletur ac liquetur, *deripe tectis fumoſis*, pro, ſume. Ornatus inde petitus, quod iſta vaſa, ne humore corrumpantur, ad fumum re-

Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus vndae,
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttae;
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.

243 *Huic* Meſſius Aruſianus legiſſe videbatur Heinſio; ſicque a pr. m. Erf. 244 *luctabitur* alter Menag., vt plerique Pierii. *aquae luctabitur amnis* a m. ſec. fragm. Helmſtad. in Analect. litt. Helmſtad. 1783, p. 194. 245 *Ilicet* coni. Io. Schrader., *Scilicet* eſt δή. v. ſup. ad I, 282. *de vimine* alter Moret. 246 *Et* idem. *Sat* vnus Mead. Reiskius non male ita interpungebat: *At ſapor indicium faciet; manifeſtus et ora T.*, vt ſit *amaror manifeſtus;* facit hoc idem Wakef. et malim ſic ipſe interpungere. 247 *amaror* ap. Gell. I, 21 Hyginus Grammaticus in libro, qui fuerat ex domo atque familia Virgilii, inueniſſe memorabat. Eamdem lectionem amplectebatur Fauorinus et ipſe Gellius. Agnoſcit quoque Macrob. Sat. VI, 1, et ſic ſeptem ap. Heinſ., quatuor apud Burm., ed. Ven., noſtri Gothani cum Erf. et Medic. a m. ſec. *amaro* alii, et inter eos quidem vetuſtiſſimi, Romanus, nec non Medic. et Longob. Pierii a m. pr. Praefert hoc poſt Pierium Heinſius, quia durum eſſet, *ſapor; amaror.* Quod mireris, ſi de canone critico cogites: *amaror* vox exquiſita, Lucretiana. *ſenſum amaror* Tollianus, et vnus Arundel. cum eodem fragm. Helmſtad.

poni ſolent. 243. *Ager*, particula terrae ex eo agro; τῆς γῆς τι. *Huc — calcentur*, exquiſitius quam *hic;* infert enim alterum, huc infundantur, et calcentur, ſubigantur. 244. *Ad plenum*, plene, vt colum plenum ſit. Horat. Od. I, 17, 15 *Hic tibi copia Manabit ad plenum benigno Ruris honorum opulenta cornu.* *eluctabitur* pulcrius ac effluet. 246. *ſapor* aquae expreſſae. *manifeſtus;* in pedeſtri oratione vel manifeſto, vel indicium manifeſtum. *Amaror torquebit ſenſu ora tentantum*, h. guſtantium, ex Lucret. II, 401 *At contra tetra Abſinthi natura ferique Centauri foedo pertorquent ora ſapore.* Iam hic ſenſus haud dubie proprie *triſtis* appellandus; quod de amaris rebus dici, ſupra v. c. I, 75 vidimus; et obuium erat poetae iungere, *ſenſu* ſeu ſapore *triſti;* at magis

Pinguis item quae ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud vmquam manibus iactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida maiores herbas alit, ipſaque iuſto
Laetior, ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe praeualidam primis oſtendat ariſtis!

248 *tellus quae ſit* alter Moret. et Goth. ſec. 249 *aut vmquam* Menag. pr. *manibus tractata* emend. Wakef. ad Lucret. IV, 231. 250 *ad* deeſt fragm. Moret. et a ſec. m. quarto Moret., it. Goth. pr. 251 *alit herbas* Zulich. 252 *a, ha, nimium* multi, vt ſolent. *ne ſit tibi* Erf. *fertilis vna* Menag. pr., vnde Heinſ. coni. *vuae*. *vlla* Erf. a m. pr. 253 *Nec ſe* vterque Medic. cum Romano et aliis, etiam apud Martinum. *Ne ſe* alii apud Pierium, et Parrhaſ. *Heu* vnus Arundel. *praecipitem* Zulich. *oſtendit* Ven. *oſtentet* Aldd. pr. et ſec. et Iunt., quod placet Burmanno de terra quaſi gloriante.

exquiſitum, transferre epitheta ad adiuncta; hinc *triſtia ora.*

248—250. Pingue et glutinoſum (idemque dulce) ſolum tactu cognoſcitur. *manibus iactata,* verſata, tractata, trita, *fatiſcit,* atteritur, vt abeat in arenulas, ſoluatur in puluerem arida facta. v. Ge. I, 180 ibique Not. *ad digitos lenteſcit,* lenta adhaeret digitis, *habendo,* dum manibus habetur: vt Aen. XII, 88 *aptat habendo Enſem:* vt haberi poſſit ab eo; vt capiatur manu. *habendo* paſſiue, vt Lucret. I, 313 *Annulus in digito ſubtertenuatur habendo,* dum habetur, tractatur. Ad rem cf. Plin. XVII, 4, ſ. 3. Colum. II, 2, 18 laudato hoc loco.

251. 252. 253. Humidum ſolum prodit ſe herbis nimium luxuriantibus. *ah nimium ne.* Egregia variatio eius, quod ſimpliciter efferrent noſtri homines: *quod terrae genus nemo ſibi optet.* Similis inuerſio Ge. I, 456 *Non illa quisquam me nocte per altum Ire iubeat,* vbi v. Not. Rem v. ap. Plin. l. l. *primis*

Quae grauis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quaeque leuis. Promtum est oculis praediscere nigram,
Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceae tantum taxique nocentes

254 *prodet* Medic. *promit* Regius et Cerda. *tacitum* apud Pierium est vitium Aldinae sec. 255 *praedicere* quatuor ap. Burm. et Goth. pr. cum Erf., nec non Romanus. *cognoscere* Zulich. Ita et alibi Ge. I, 252, 51. 256 *Et quisquis color. at* edd. Aldd. primae et hinc profectae, et sic Medic. a m. sec. et plerique omnes; etiam nostri. Defendit hoc Seruianorum auctor. *Seu quisquis* ed. Ven. *Et quis cui ciue color* Romanus. *Et quis cuique color: at sceleratum*, vt est in Medic. a m. pr., in aliis ap. Pierium, et in vno Mead.; et cum versum labefactum viderent, *color* mutato in *colos*, quemadmodum Pierii Mediceus habet, aut excluso *at* lectum esse in antiquis libris, patet e Seruianis, Zulich. et vno Arundel. Scilicet *Et quis cui color*, quod Naugerius Ald. tert. adsciuerat, inde Manut. Commelin. Pulmann., vera lectio; reperitur illa in Mentel. pr. a m. pr. *cui*, pro cuicunque, vid. Burm. 257 *tantum piceae* Moret. sec.

aristis, pro, herbis surgentibus, vt Seru.

254. 255. 256. Solum graue an leue, nigrum an alio colore, ipso oculorum vsu cognoscitur. *tacitam se prodit;* poetica ratione, vulgo diceres, *tacite;* at, pro aduerbio *tacita* prodit se terra, argutius *tacitam se*. Cf. Colum. II, 2, 15 sq.

256—258. Frigida terra ad cognoscendum difficilis est. *sceleratum* pro noxio, vt venenum. Ita *impius;* adeoque detestabilis, execrandus. Ita saepe ipse Maro. Aen. III, 60 *scelerata terra*. VII, 461 *sc. insania belli*. add. II, 231. XII, 949. Subest sane notio reatus ex scelere, caede et sic porro: verum, vbi de poeta et de epitheto quaeritur, in etymo non licet haerere, ita vt sit solum, quod enecat. *Taxi* aut certum genus intelligendum, aut alio sub caelo magis noxia eius natura esse solet. De ea, item de *hedera*

Interdum, aut ederae pandunt veſtigia nigrae.
His animaduerſis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montis,
Ante ſupinatas aquiloni oſtendere glebas,

258 *haut* Medic.; in eodem *pandunt* primae duae litterae in litura a m. rec. an ille *pangunt* habuit? 259 *His etiam aduerſis* Ven., at vid. inf. Georg. III, 123. 260 *circumdare montes* Romanus. *et* omittit Medic. Pierii, quod placebat Martino, qui et malebat *magnis ſcrobibus*. Omiſſum *et* in edit. Cuningh., quod idem malebat Cort. ad Plin. VII epp. 4. Scilicet quia alioqui in tertio membro copula deſideratur: *Ante ſupinataſque*. Iac. Bryant acute: *Atque ſupinatas aquiloni* emendat; quod equidem praeferam. Cum de collibus agatur, *magnos* non bene memorari montes facile ſentias. Placet itaque quod Martinus malebat: *magnis ſcrobibus*. 261 *extendere* Moret. alter, male. vid. Not.

nigra, multa loca congeſſit Cerda. cf. Martin. *pandunt veſtigia*, indicia praebent frigoris. niſi ad radices referas, quibus ſolo ſunt affixae, vt adeo dictum ſit pro ſimplici: ibi creſcunt. *Veſtigia* pro pedibus, plantis, radicibus, figuntur, extenduntur, panduntur. Ita vt acciperet, inducebatur Wakefield verſu Lucretiano lib. V, 912 *Aut hominem tanto membrorum eſſe impete natum, Trans maria alta pedum nixus vt pandere poſſet*. Verum poetae conſilium, ſententiae tenor, et ſimilia, quae anteceſſerant, vſ. 241 *tale dabit ſpecimen. promtum eſt praediſcere*, firmant priorem interpretationem.

259 — 262. Tranſit ad *vinearum ſationem*, de quibus copioſe agit ad v. 419, etſi multa interpoſita ſunt, quae vitibus communia ſunt cum aliis arboribus: cf. Plin. XVII, ſ. 14. 16, et primum quidem *de faciendis ſcrobibus*; ſed quam pulcre et ornate hoc praeceptum tribus his verſibus 259—261 propoſuit! Arbitror autem ante oculos habuiſſe poetam Xenoph. Oecon. c. XVI, 11 ſqq., et Theophr. de Cauſſ. Plant. III, 5. De vitium cultura

Quam laetum infodias vitis genus; optuma putri
Arua ſolo: id venti curant, gelidaeque pruinae,
Et labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.

262 *lentum* Zulich. et Leid. alter cum Goth. ſec., perpetua variatione, inprimis in vite. v. Ecl. III, 38. *laetum* hic verum. Multa enim praecipiunt huius ſationis auctores de eligendo fecundiſſimo et probatiſſimo ſtirpis genere. vid. Colum. III, 6. 263 *curent* Voſſ. pr. *gelidaeue* vnus Arundel.

inprimis videndi Columell. lib. III. Geopon. lib. V. Plin. XVII, 35 ſq. Serendarum vitium tres ſunt modi: aut in paſtinato (agro in totum foſſo, quo mox ferramento biſurco, paſtinum dicitur, defigitur ſurculus) aut in ſulco aut in ſcrobe: Plin. l. l. 35, 7. Colum. III, 13, 1. Pallad. II, 10 pr. *Excoquere*, *πέπτειν*, *πεπαίνειν*, macerare, adeoque excoquendum dare, vt Burmannus bene monet, ſole, gelu, pruinis: vt ap. Colum. XI, 3, 13. Iam *concidimus terram ſcrobibus*, dum ſcrobes crebros facimus, incidimus in terra; *conciſam foſſis Aegyptum* e Iuſtino II, 1 laudat Burm. Cum autem vineae in collibus fere plantentur, *montes* memorat poeta. Facit tamen mirationem epitheton *magnos*. Alia ratio videtur iniri ab aliis, vt *montes* ſint egeſti e foſſa colliculi ſoli: ac ſi eſſet, excidere. *glebae ſupinatae*, terra ligonibus inverſa. *aquiloni oſtendere*, exponere, vt flanti peruiae ſint. Heſiod. Ἔργ. 612 *τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς. Δεῖξαι δ' ἠελίῳ δέκα τ' ἤματα καὶ δέκα νύκτας*. Nemeſ. Cyneg. 208 *tepidoque oſtendere ſoli*; hunc et Stat. Theb. VI, 90 *lucos oſtendere Phoebo*, iam laudauit Burm. Habuit etiam hunc locum in animo Colum. X, 74—76. Cauſſam coquendi ſoli apponi puta vſſ. 262. 263. Nam optimus vineis ſerendis ager *putris* ſeu reſolutus et tener eſt; vid. ad v. 204; *putris* autem fit ventis, pruina et opere. 264. *iugera labefacta* pulcre pro terra vineae, quae paſtinatur, ſeu per totam vineam paſtino

At, ſi quos haud vlla viros vigilantia fugit:
Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus ſeges, et quo mox digeſta feratur;
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.

265 *Ac ſi* Medic. *aut* duo cum Goth. ſec. et Erf. *ſurgit* Vratisl. 266 *exquirant* Leid. vnus. 267 *degeſta* Mentel. pr. Moret. ſec. Rottend. tert. a m. pr. *egeſta* Menag. ſec. et Bodlei. vid. ſup. v. 54. *ferantur* Goth. pr. 268 *Mutata* tres apud Burm., quinque apud Martin. et vett. edd. multae, Pierio et Martino teſtibus: nec non Goth. pr. a m. pr., quod et ipſum bonum eſſet. ſup. 50 *tamen haec quoque ſi quis — ſcrobibus mandet mutata ſubactis.* *ignorant* Moret. duo. *ſubito ignorent* Menag. pr. *nex* vnus Arundel. *nec* vnus Mead. Locum Calpurnii II, 50

foditur: fodiendo enim movetur, concutitur, mollitur.

265—268. Diligentiores patresfamilias in ſeminario (plantarium ac vitiarium etiam vocant) educant vites, quas deinde in vineam transferant. Conf. Colum. III, 4 et 5. Geopon. V, 3. 266. 267. *Arbores* h. l. pro vitibus; vt ex tota oratione patet: etſi ceteroquin etiam aliarum arborum ſeminaria ſunt. Curant illi, vt locus, *vbi prima paretur* vitibus *ſeges,* h. ſeminarium vitium, ſimili ingenio ac natura ſit, quam *locus, quo mox digeſta feratur,* nota loquendi forma, vt alterum in participium mutetur, vt v. c. inf. 318 *concretam radicem adfigére terrae.* h. transferatur et digeratur, ſiue vitiarium. In ſermone pedeſtri diceres: locum ſimilem ei, quo mox feratur. *Seges,* quia *ſemina* dicit et *ſerere* communi vocabulo, quo et ſcriptores rei ruſticae de vineis plantandis vtuntur; ſic et σπέρματα, et σπείρειν; adeoque *ſeges* eſt ſurculorum. Eadem ab agri cultura petita ratione paullo ante, *arua, glebas, iugera,* de vineis dixit, vt a vulgari ſermone recederet poetica oratio. *Sationis autem duo genera, malleoli vel viuiradicis* Columella III, 14, 2; haec ſunt *ſemina.* 268. *Mutatam ſubito matrem,* nouam, ignotam, terram. *ne ignorent,* adeo-

Quin etiam coeli regionem in cortice ſignant:
Vt, quo quaeque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, quae terga obuerterit axi,
Reſtituant; adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,

hinc expreſſum *ſuccos ne forte priores Languida mutata quaerant plantaria terra:* et Colum. X, 153 *ſicco vt conſueſcat pulvere planta Nec mutata loco ſiccos exhorreat aeſtus:* iam laudauit Burm. 269 *ſignat* ed. Iunt. 270 *Et* Gud. a m. ſec. *ſteterint — tulerint — obuerterit* Medic. *colores* idem a m. pr. 271 *quae terga* Heinſ. reuocauit, quod omnes ſuperiores edd. obtinebat; inde a Pulmannianis inualuerat *qua*, quae communis eſſet ratio; forte ea non lectio, ſed ſphalma librarium. *quae et* fragm. Moret. *cui* vel *quoi* coniecerat Heinſ. *terra* vnus Mead. *obuerteret* Mentel. pr. Goth. pr. *auorterit* Leid. pr. 272 *in teneris* Medic. et meliores. *a teneris* alii, ait Heinſius: nec tamen vidi ſic editum, aut lectum; niſi quod Pierius praefixum habet tamquam ita in edito, quo vtebatur, lectum. At excitari ſolet a Grammaticis *a teneris*, et eſt illa varietas in Quinctil. I, 3, 13, vbi verſus laudatur: vt omnino Grammaticos vulgo *a teneris* laudaſſe probabile ſit. *a teneris aſſueſcere multum* Schol. Horat. Carm. III, 11, 9. *manſueſcere* fragm. Moret. *multum 'ſt* Rom. Pierii. 273 *aut plano* Zulich. *vitem* Heinſ. e Medic. et alii. *vites* vulgo. *ſit quaerere vites* ed. Ven.

que nec adſueſcant, nec in ea proficiant, nihil ferant.

269 — 272. Prouident quoque, qui vites plantant, vt reſtituant vnamquamque eodem ſitu, cardinum caeli ratione habita, quo in ſeminario ſteterat. *quaeque* paullo altius ad *arbores* v. 267 referendum. Colum. V, 6, 19. 20 hunc locum in animo habuit. De arboribus omnino eadem ap. Plin. XVII, ſ. 16. *axi*, polo ſeptemtrionali; vi oppoſiti. Signatur in planta meridiana caeli pars in cortice, vt translata vitis eadem parte auſtrum ſpectet, adeoque a tergo ſeptentrionem habeat.

273. 274. Vt vulgo haec accipiuntur, ſitne melius vi-

Quaere prius. Si pinguis agros metabere campi:
Denſa ſere; in denſo non ſegnior vbere Bacchus.

274 *Si* Medic. a m. ſec. additum. *agris metab. campos* Gud. *mercabere* pro var. lect. Moret. pr. 275 *Bacchum* Goth. pr.

neam in colle, an in campo facere? hiat oratio: nec enim locus eſſe videtur huic quaeſtioni; et vtrumque et recte fit, et fieri poteſt, et quamquam *campi largius vinum, colles nobilius ferunt.* Pallad. I, 6, 7. Geopon. VIII, 1, quod tamen hic ſubiicitur, nihil ad hoc facit. Sed dilectus ratio, pro caeli, regionum et tractuum diuerſa natura, variare, et ea dubitatio exiſtere poteſt, ſub hoc vel illo caelo, in tali vineae ſitu, aut in certo genere vitium, quod habeas, vtrum potiſſimum facere conueniat, campeſtrine an collino ſolo vineam ſerere. Ergo antequam vitem ponis, plantas, conſidera, vtrum illa laetius in loco plano, an in colle, proventura ſit. Colum. III, 1, 5 *Exploratum tamen habebit prudens agricola genus vitis habile campo, quod nebulas pruinamque ſine noxa perfert; colli, quod ſiccitatem ventosque patitur.* conf. Plin. XVII, 22, ſect. 35, 16.

274—277. Iam, ſi in plano vineam facis, denſas, ſin in colle, raras plantato vites. In praecepto hoc variant ſcriptores: qui hos conſulere voluerit, adeat Notam Cerdae ad 275. *Metari agros*, finiendo, h. l. de eo, quod conſequitur, intellige, nempe vineam inſtituere, facere. 275. Haec aut ſic accipi poſſunt: *in denſo vbere* (v. 234) *non ſegnior Bacchus eſt;* h. in ſolo denſo (cf. 229) vini non minus laetus prouentus, etiamſi nimirum *denſa*, h. denſe, plantes: aut, *in denſo*, h. e. cum, minoribus ſpatiis relictis, denſae ponuntur vites, *Bacchus non ſegnior vbere*, h. vbertate eſt, ſcil. ſi in pingui ſolo vineam facis. Alterum hoc verius habendum. At *in denſa vbertate* vix latine dicitur. *ſegnis* de prouentu

Sin tumulis adcline solum collisque supinos:
Indulge ordinibus. Nec secius omnis in vnguem
Arboribus positis secto via limite quadret.

276 *adcline* Medic. a m. pr., nec tamen a Fogginio notatum. *humilis* idem a m. pr. *procliue* Moret. quart. *supini* Nonius in *indulgere*, et Parrhas.; et potest defendi. *Qui tumulis* Goth. sec. 277 *setius* Medic. Gud., vterque Mentel. Erf. a m. pr. et alii. *segnius* Rottend. et vnus Bodlei. cum Erf. a m. sec., solita variatione. *serius* Arundel. De perpetua in hac voce varietate scribendi vid. Heins. ad Ouid. Met. II, 809. inf. Aen. IX, 441. V, 862. Antiquior vtique est scriptura *setius* et *secius*. A *sequius* tamen vel *secus* ducere, syllabae primae quantitas vetat. Puto *secius* a se, pro sine, ductum esse; et formatum vt, ocius. Alii in seqq. distinguunt et interpungunt hoc modo: *Nec secius — quadret: Vt saepe — Mars errat in armis.* *Omnia* — vt sit *nec secius vt* pro *non secus ac:* sint arbores in quincuncem positae, vt legio cohortibus per manipulos dispositis. 278 *saepto* Medic. a m. pr. Fuld. et cod. Vrsini in Seruio, sed recte *secto* adstruit exemplis Burm. *facto* Goth. sec.

v. Not. ad Ge. I, 151. Ceterum hic manifestum fit, Socratis disputationem Virgilii animo insedisse Xenoph. Oecon. c. XVII, 8 — 11. 276. *Sin* metabere *solum accliue tumulis,* quia in tumulo situm est, ad tumulum adsurgit. 277. *Indulget ordinibus* et is, qui simpliciter facit ordines, et is, qui laxiores ac rariores facit, magnis spatiis relictis, vt delectari quasi iisdem videatur. Bene Seruius: „*ordines effice largiores.*“ 277. 278. *Nec secius*, h. item, porro, etiam, *arboribus positis* (h. vitibus; nisi de arboribus cogites, quibus maritantur vites), *omnis via quadret in vnguem*, ad vnguem (quod proprie de superficie laeui dicitur), viae, h. e. ordines, exacte conueniant, congruant (pro simplici, parentur), *limite secto*, linea ducta, quae ordines facit. Scilicet posteriora haec poetica copia accedunt. *Limitem* ad transuersam viam refert Martinus, nimis subtiliter. Idem non quincuncem, sed quadratum ordinem respici monet: quodsi ex voc. *quadrare* ducere

Vt ſaepe, ingenti bello quum longa cohortis
Explicuit legio, et campo ſtetit agmen aperto,
Directaeque acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Proelia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum;

279 *ingenti in bello* vnus Arundel. 280 *Explicit* Iunt. *regio* Menag. 281 *Derectae* Romanus, Medic. cum multis, vt mox *demenſa* v. 284. *lato* Ven. *at* vnus Mead. *et* edd. vett. *fulgurat* tentabat Io. Schrader. 282 *renitenti* multi. *nitenti* Vratisl. *nedum* Zulich. *miſit* Mentel. a m. pr., librariorum quisquiliae. At Wakef. ad Lucret. V, 504 vbi pro *commiſcet* e libris eruerat *commiſci*, cum in Virgilio locum circumſpexiſſet, vbi idem locum haberet, ſcribere iubet h. l. *miſcit*. Etſi antiqua forma eſſe potuit, *miſco*, *miſcere*, vt in aliis; forte ex *μίσγω*, pro *μίγω*, *μιγνύω*. *Miſcet* vt ad Martem trahatur, per ſe bene ſe habeat; ſed quorſum mutes vulgatum, quod et ipſum bene ſe habet? 283 *mediis dubius* Rottend. alter.

voluit, recte reprehenditur; vt bene Voſſ. ad h. l. docet. Plin. XVII, 11. ſ. 15 *In disponendis arboribus arbuſtisque ac vineis quincuncialis ordinum ratio vulgata et neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verum et adſpectu grata, quoquo modo intueare, in ordinem ſe porrigente verſu.*

279—283. Iubet ordines vitium eſſe pares. Splendida comparatio, quacum dudum contulere Lucret. II, 323—332. cf. loca Homerica Odyſſ. ξ, 267 ſq. Iliad. γ, 362 ſq. *longa*, eo ipſo, quod ſe explicat. *late tellus fluctuat aere*, pro eo, quod aes in tellure, h. arma, armorum fulgor, fluctuat, coruſcat; dum mouentur paſſim arma et conuertuntur. Sic *vndantes ſegetes*, *flamma*, *fumus*. *renidenti* ex Lucret. l. l. 328. *mediis in armis*, inter duo exercitus. *Mars errat dubius*, egregie, cum incertum adhuc eſt, ab vtra parte et quando pugna initium habitura ſit. Nam de euentu pugnae dubio hic non quaeritur. 284—286. *paribus numeris*, Colum. *ordinetur*

Non animum modo vti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus aequas
Terra, neque in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan et, ſcrobibus quae ſint faſtigia, quaeras.

285 *vt, poſcat, profectus* librariorum errores vid. apud Burm. Porro ex Mediceo laudat Heinſ. *inani*, vt ſit pro inanitate. Verum, ſi hoc legeretur, eſſet potius explicandum in aere, caelo, vt *inane* ap. Lucret. et Virgil., vt Ecl. VI, 31. Fogginius tamen excudi curauit *inane*. Ex ſimili ſcriptura profectum, quod Voſſ. habet, *inane*. Burmannus e Britanno codice laudat *proſpectus inanis;* Martin. nullam variationem notauit. Eſt illud etiam e coniectura docti Britanni propoſitum Obſſ. miſc. Vol. I, T. I. pr. facile firmanda ex Aen. I, 463 *animum pictura paſcit inani*. Equidem, ſi vel codices hoc haberent potiores, alterum vel vnius codicis auctoritate tuerer, tamquam exquiſitius et poeticae rationi conuenientius. Epitheta ita permutari ad maiorem orationis venuſtatem quis non obſeruauit? *animus inanis* eſt eius, qui proſpectu inani paſcitur; vt *animus vanus* eius, qui vana ſequitur. Transferri ſcilicet talia in noſtrum ſermonem nequeunt. Nam vanus et ieiunus animus h. l. intelligi ac reddi non debebat. In Miſc. Obſſ. IV, pag. 344 Vir doctus (I. Iortin.) *animum inanem* interpretatur vacuum, otioſum, ex Georg. III, 3; at vereor, vt hoc fieri poſſit. 287 *ſe* a Rom. abeſt; et hunc loquendi modum amare Maronem, notat Heinſ. ad Aen. II, 207. *nec* idem Rom.

vinea paribus interuallis. Iubet igitur Maro ordines vitium ſerere pares, non modo delectationis cauſſa, quam animus ex proſpectu capiat, *animus inanis*, pro animo eius, qui inanem voluptatem e proſpectu capit; qui probat rem, quae tantum ad voluptatem facit, nullam vtilitatem habet, quae patrifamilias propoſita eſſe ſolet. 287. In tenui oratione tamen poeticae indoles eluceſcit. Nam in proſa fuiſſet: *ſed vt terra det* etc. *vires dabit aequas*, pro, aeque ſuppeditabit alimenta, ſuccum; tandem addito, *in vacuum*, in aerem.

288. De altitudine ſcrobium in plantandis vineis et arbuſtis. Sintne ſcrobes in

Aufim vel tenui vitem conmittere fulco:
Altior ac penitus terrae defigitur arbos;
Aefculus in primis: quae quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Conuellunt; inmota manet, multosque nepotes,

289 *vel Remi* ed. Ven. conf. Burmann. *ter tenui* vnus Mead. 290 *Altius* vulgo. At *Altior* e Medic. Heinfius; eodem fenfu, fed exquifitiore vfu; qui Martinum h. l. fugiebat. Sic et nonnulli apud Pierium. *Altior at* coni. Iac. Bryant. *arbos* fcripti conftanter. *defiditur* Voff. pr. *defingitur* Goth. fec. 291. 292 iidem vff. Aen. IV, 445. 446. 292 *radicem* Medic. et Rottend. tert. Parrhaf., non male. Eadem varietas Aen. IV, 446. *ad Tartara* Ven. 293 *nec fl.* Arundel. 294 *Conuellent* Parrhaf. *nepotes* Heinf. e Medic. et Vaticano veterrimis repofuit. *multosque per annos* vulgo vbique, quod et Nonii Marcelli editiones agnofcunt. conf. fup. v. 58.

profundum agendi, quaeritur. v. Colum. III, 13, 2. IV, 1 pr. de Arb. 4, 3. Geopon. V, 12, 19. *faftigium* pro profunditate e re ruftica petitum, v. Indicem AA. de RR. Rationem habet eam, qua profunda *alta* dicuntur. 289. *fulcus* pro fcrobe. Menfuram ipfam fuppeditant Plin. XVII, 16, 22, f. 35, 7. Colum. III, 13 et 15. Adde Xenoph. Oecon. c. XIX. Eft autem vitis ἐκ τῶν ἐπιπολαιοῤῥίζων. v. Theophraft. de Cauff. Plant. III, 5.

290. At arbores, quibus vites iugantur, altius in terram et penitus defigendae funt; agitur enim de opera vinitoria; non de natura arborum: tum effet *defigitur*, defigit fe. 291—297. Ornatum poeta ex aefculi, quae ex quercuum genere eft, defcriptione quaerit. Illa: *quae, quantum — in Tartara tendit,* iterum leguntur Aen. IV, 445. 446 de quercu; adumbrata ex Hefiod. Theog. 720 fqq. At ex noftro Valer. Flac. I, 580. 581. Refpicit h. l. Plin. XVI, 31, fect. 56. 294. Optime ita iunges: *multos nepotes*

Multa virum voluens durando ſaecula, vincit;
Tum fortis late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.

Neue tibi ad ſolem vergant vineta cadentem;
Neue inter vites corulum ſere; Neue flagella

Iul. Sabinus: „*nepotes;* vincit longam poſteritatem nepotum. Sic intelligendum putat Apronianus." Non video, quid in hoc ſingulare ſit Aproniano. Sed Aproniani lectionem eam eſſe, notare voluit. Iungi ſane et diſtingui poteſt non vno modo. Non male faciat qui ſic conſtituerit: *multos nepotes, multa virum ſaecula vincit durando, voluens* ſc. ea ſaecula, voluendo, ſ. ſaecula quae voluuntur, voluunt ſe. 296 *brachia pandens* Gudian. et Leid. a m. ſec., vt Aen. VI, 282, et anteceſſerat modo *tendit*, obſervante Heinſ. Sed *tendens* Donat. ad Terent. Phorm. I, 2, 56, Burm. 297 *ipſam* Arundel. 298 *vertant* ed. Ven. 299 *corylos* Reg. Martini.

durando vincit, h. vita ſuperat, *multa virorum ſaecula voluens,* exigens. Recte Cerda notat, variaſſe Maronem eo flexu verſum Lucret. I, 203 *Multaque viuendo vitalia voluere ſaecla.* et III, 961 *Omnia ſi pergas viuendo vincere ſaecla.* 297. *ſuſtinet* pro vulgari *efficit, reddit;* ſed ornate, nam ſimul ramorum magnitudinem declarat poeta, oneris notione adiecta. Sunt igitur duo, quae radicum altitudine efficiuntur, primo, quod arbor firma et diuturna eſt, ſecundo, *tum,* quod ita truncum habet ſatis validum ad ramos latiſſimos ſuſtinendos.

298. De ſitu vinearum: de quo diſſenſus fuit inter veteres. Colum. III, 12, 5 *caeli — cuius regionem quam ſpectare debeant vineae, vetus eſt diſſenſio — Virgilio de induſtria occaſum ſic repudiante:* Neue tibi ad ſ. Plinius XVII, 2 med. *Virgilius ad occaſum ſeri damnauit.* Vbi v. quae ſequuntur.

299. De arbuſto, h. vitibus arboribus iugatis. Plin. XVII, 24, ſ. 37 *Necant inuicem inter ſeſe, vmbra vel denſitate, atque ali-*

Summa pete, aut ſumma deſtringe ex arbore plantas;

300 *Summa puta* coniecerat Heinſ. Sed v. Burm.; nec de putatione hic agitur. *defringe* Medic. et ceteri praeſtantiores magna ex parte; ſic Romanus et pars Pierianorum, duo codd. et vett. edd. ap. Martin. et vterque Goth. cum Erf., quo alludit *haud ſumma defringe* ed. Ven., idque vero propius eſſe exiſtimabat Heinſius. Idem tamen *ſtringere* copioſe illuſtrat. At Burmannus, ſi recte eius verba accipio, illam lectiónem non probabat; non enim ſarmenta ſunt manu frangenda, ſed ferro acuto abſcindenda; Varro I, 40 *et quae de arbore transferas, vt ea deplantes potius, quam defringas.* Enimuero id alienum ab h. l. Vtrum vtrum legas, *deſtringe* et *defringe*, idem eſt, quod pete, ſume. Poteſt autem *deſtringi* et id dici, quod ferro abſcinditur. Porro *diſtringe* in aliis. *plates* Gud. Tandem *aut ſumma* Heinſ. poſt Pierium e Romano et aliis antiquioribus praetulit; cum editum eſſet *aut ſummas*, vt in vno Mead. et Erf. legitur.

menti rapina — vitis — odit et corylum; ni procul abſint, triſtis et aegra.

299. 300. *flagella* ſunt vitium minorum ſarmentorum capita, in quibus vua naſcitur; maiora capita ſunt palmae ſeu palmites. Varr. I, 31, 3. Cum ipſe vinearum colendarum rationem haud calleam, apponam verborum ſententiam, vna cum iudiciis eorum, qui ipſam artem profitentur. Aut vtrumque, *flagella ſumma petere*, et *plantas ſumma ex arbore deſtringere*, vnum idemque eſt, aut ſunt duo diuerſa. Si vtrumque praeceptum eandem rem declarat: ſurculos, quos deſigere velis, non ex ſuperiore vitis parte petendos eſſe ait: melius enim proueniunt ſurculi, ex inferioribus vitis partibus ſumti: *Tantus amor terrae*, adeo magna, notabili aliqua conſuetudine telluris tenentur illae inferiores partes, vt laetiorem vbertatem ab iis, quam ex ſummis partibus, expectare poſſis. At alii cum Martino ad duo praecepta locum redigunt: alterum, quod poſteriore loco memoratur, ſurculos ex ſumma vitis parte non eſſe petendos: *aut* (nunc erit pro *nec*) *ſumma deſtringe ex arbore plantas;* alterum: ipſorum ſurculorum ſummam

Tantus amor terrae; Neu ferro laede retuſo
Semina; Neue oleae ſilueſtris inſere truncos:
Nam ſaepe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum ſub cortice tectus,
Robora conprendit, frondesque elapſus in altas

301 *Non* Moret. fr. *Ne* Bodlei. *retunſo* ſcribitur in Mediceo et multis etiam Pierianis. *laederet vno* Roman. *laedere tuſo* Moret. ſec. et Goth. ſec., at Reg. apud Martin. *Neu ferro laede vetuſto*, et vnus Mead. *Neu ferro lege recuſo*; librariorum deliciae! 302 *olea* Medic., quod incommodum eſſet; non enim hic de inſitione agitur. *inſerere* hic eſt interſerere. 303 *Iam ſaepe* coni. Heinſ. *incidit ignis* Ven. πῦρ ἐμπέσῃ ὕλῃ Homer. Iliad. λ, 155, ſed recte vrget Burm. τὸ *incautis*. 304 *fortem* Medic. a m. pr. *tectus ſub cortice primum* Zulich. 305 *illapſus* ed. Ven., male, Burm. Georg. I, 244 *flexu ſinuoſo elabitur anguis*.

partem eſſe aſpernandam: *ne flagella ſumma pete*, h. ſummam eorum partem, ſumma cacumina; quae communi vinitorum vſu ſolent recidi et reiici, tamquam parum firma, et dum ſpongioſa corticis mollitudine humorem nimis facile admittunt, luxurioſa. Cf. Colum. III, 10, 1—4 et ſqq. Reſpicit h. l. Plin. XVII, 14, ſ. 24 *Virgilius e cacumine inſeri vetat;* nec tamen poeta tantum de inſitione cogitabat.

301. 302. De hoc praecepto v. Colum. IV, 24, 21. 22. 302. *Semina*, ſurculi, ſarmenta, quae modo *plantae*. 302—314. Nec *inſere*, ſ. interſere oleaſtros inter vites; quia tamquam ſpiſſa et pinguis arbor (v. Theophr. Hiſt. Plant. V, 10 πυκνὸν καὶ λιπαρόν), facile ignem concipit, et incendio late ſparſo totam vineam vaſtat. Male hic de inſitione olearum cogitabat Victor. ad Varron. I, 40, 4. De oleaſtro oleis interpoſito Sabinus, perperam. Mirum ad noſtrarum vinearum rationem videri debet, in vinea talem paſtorum incuriam locum habere potuiſſe; At in Italiae vineis ſeu arbuſtis te verſari cogites. v. Plin. XVII, 23. ſ. 35, 22. Ceterum locus ex ornatiſſimis eſt. 305. *Robora*, h. truncum

Ingentem coelo ſonitum dedit, inde ſequutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, et ruit atram
Ad coelum picea craſſus caligine nubem:
Praeſertim ſi tempeſtas a vertice ſiluis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.

307 *atque alta* Nonius Marcellus agnoſcit. *victorque alta* Parrhaſ. Non vitauit poeta *altas — alta* bis dicta. 311 *frequens* fragm. Moret. *furens* Moret. ſec. a m. ſec., eleganter quidem, ſed ab emendatore. *ferens*, flammas et incendia longe lateque ſpargens, vt Burm.

oleae. 306. *caelo*, ad caelum, vt 309. *ſequutus*, progreſſus, gliſcens. 308. *ruit*, agit, emittit, eiectat. *nemus* pro vineto. Loci pulcritudinem vnusquisque facile ſentit. Conf. Silius V, 510—514 ex noſtro expreſſus; inf. Aen. X, 495 ſq. Hom. Iliad. λ, 155 ſq. υ, 490 ſqq. loca laudata iam a Cerda. 310. *a vertice* poetica copia et ornatu adiectum, h. deſuper, de caelo, *ὑψόθεν*, vt *εἰ δέ κε νηῒ Ὑψόθεν ἐμπλήξῃ δεινὴ ἀνέμοιο θύελλα*, Arat. Phaenom. v. 423. Sic fere Aen. I, 118 *ingens a vertice pontus In puppim ferit*, ex Homer. Od. ε, 313 *ἔλασεν μέγα κῦμα κατ' ἄκρης*. *ab alto*, Ge. I, 324 et al. Et ſic *deſcendunt* venti. Haec ſunt ſimpliciſſima, eaque tenenda. Poteſt etiam ſuperne incumbens ventus propterea commemoratus videri, vt in vites, tamquam humiliores, ex oleaſtris incendium immittat. Ita quidem Cerdam ſequuti interpretanda haec eſſe olim putabamus; ſed ſunt haec argute, non vere dicta. Burmannus malebat *a vertice*, a tergo, h. a campo vacuo et puro, vnde incipit ſilua, qua parte ventus irruens in totum nemus inuoluit flammis: *Vertex* tamen, etiamſi ad tergum referri poſſit, id quod in quaque re ſummum eſt, aut ſuperiores partes, ſignificat. Seruianorum auctor *a vertice*, ab aquilone, interpretabatur (h. a polo arctico), vt Ge. I, 242 *Hic vertex nobis ſemper ſublimis.* Grammatici ſubtilitas! *ſiluis*

Hoc vbi; non a stirpe valent, caesaeque reuerti
Possunt, atque ima similes reuirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante moueri.

312 *Haec* fragm. Moret. *Hoc vbi non:* interpunxere alii ap. Philargyr. Wakef. ad Lucret. IV, 662 distinguit: *Hoc, vbi* vt sit propter hoc, hac de caussa, — *infelix superat.* Mox malim: *caesaeue reuerti,* nec, si vel maxime superiore parte praecisus truncus fuerit, reuirescunt. 313 *ima valent reuiuiscere* Erf. *terras* Medic. a m. pr. 314 *foliis superat* Moret. pr. 316 *mouere* omnes, praeter Romanum Pierii et Mentel. pr., qui, cum haud dubie de vinea oleastris consita intelligendum.

312. Quod si acciderit, vites quidem reuirescere nequeunt, dum interea oleastri nouas frondes agunt, adeoque soli totam tandem vineam obtinent. In verbis copia est, nec tamen otiosa: *non valent a stirpe;* h. e. aegrotant et corruptae sunt radicitus et penitus. *caesae,* praecisae, stipite seu trunco combusto acciso, reciso. *superat,* superest incendii calamitati, reuirescit. *infelix,* infecundus.

315—345. De tempore serendarum vitium v. Colum. III, 14, et XI, 2, 22. 26. 79. Theophr. de Causs. Plant. III, 4. conf. h. l. Martinus. adde Geopon. V, 6. Primo non esse sationem faciendam flante borea. Plin. XVII, 22 s. 33, 8 *quiescere ventos sationis die vtilissimum: plerique austros optant, Cato abdicat* add. XVIII, 34 s. 77, 1 cf. Voss. Tum vere, et auctumno vitisationem faciendam praecipit noster: et inter haec in locum de vere excurrit. Noua variatione praeceptum orditur: *ne tibi quisquam persuadeat;* cf. sup. ad I, 456 *Non illa quisquam me nocte* — quod addit, id orationi vulgaris formae fastidium abstergit, *auctor tam prudens,* qui enim suadet, is est auctor; et tellurem borea spirante rigidam

Rura gelu tum claudit hiems; nec ſemine iacto
Concretam patitur radicem adfigere terrae.

Nonio in *Rigidus*, habent *moueri*, quod Heinſ. recepit. Scilicet eſt haec forma exquiſitior etiam quam altera. cf. ad Ecl. VI, 85. 317 *dum* Toll. *tunc* Goth. pr. Rom. *nec ſemina iacta Concretam patitur* elegans eſt coniectura Reiskii: ita enim tollitur difficultas vulgaris lectionis, in qua deeſt ſubiectum, quod adfigat radicem terrae: v. Not. nunc eſſet: nec gelu patitur ſemen adfigere radicem terrae. 318 *Concretum* Medic. a m. pr. quod Voſſ. ingenioſe adhibet ad difficultatem loci tollendam, vt *concretum* antiquum vocabulum ſit quale in Lucretio eſt *adhaeſum* pro adhaeſio, et commode laudat Lucret. IV, 1236 de ſemine tenui: *locis quia non potis eſt adſigere adhaeſum.* ſicque inf. 398 *exhauſtum.* Eſſet adeo: *nec patitur,* ſemine iacto, *radicem adſigere concretum terrae;* adfigere concretionem; paullo durius et horridius. Habes nunc trinas rationes conſulendi verſui.

mouere, pro, vt moueas. *Mouetur tellus* aratro, raſtris, ligone, ſarculo; h. l. dum ſcrobes in ſuperficie ſua refodiuntur; nam 258 praeceſſerat: *terram multo ante memento — ſcrobibus concidere.* 318. *Concretam*, poetica copia appoſitum; ita vt cum terra concreſcat, dum adfigitur. Claudian. XXVIII, 77 *Hinc tibi concreta radice tenacius haeſit Et penitus totis inoleuit Roma medullis.* Ex vulgari ratione e Seruio accipitur ſic, vt ad frigus glaciemque referatur, quaſi radix *concreta gelu* eſſet; tum vero *concretae terrae* legendum eſſet. *Semine iacto*, ſurculis poſitis, vt 268. cf. ad v. 267. Sic ſtatim v. 319 *ſatio.* Porro *et ſemine iacto* non *patitur* hiems, h. e. gelu, *radicem adſigere terrae* quaeritur ſubiectum; debebat hoc peti ex *ſemine iacto;* atqui hoc vix latine fieret; dicendum eſſet: *nec hiems ſemen iactum patitur* — ſequor ergo alterum, vt *affigere* pro affigere ſe, dictum ſit, more poetico haud infrequenti. Expeditior res eſt in Prudentii loco in Symm. II, 983 *Nec potis eſt tenuem telluri affigere fibram*, nam ibi praecedit ſubiectum, *herba:* haec recte dicta affigere fibram telluri.

Optuma vinetis ſatio, quum vere rubenti
Candida venit auis, longis inuiſa colubris;
Prima vel auctumni ſub frigora, quum rapidus Sol
Nondum hiemem contingit equis, iam praeterit aeſtas.
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile ſiluis;
Vere tument terrae, et genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether

319 *eſt* poſt *ſatio* meliorum auctoritate ſuſtulit Heinſ. *vinentis ſatio eſt* Goth. pr. 321 *rapidos* Gud. *rapidis equis* malebat Heinſ., at recte Burm. 322 *aeſtas* ſcil. ſi duas anni partes conſtituas, aeſtatem et hiemem: vt ſaepe fit. Interpoſitum ver et auctumnus. At Wakeſ. repoſuit *aeſtus.* 323 *frondi eſt* Medic. Parrhaſ. Pro *ſiluis* coniectabat Burm. *ſulcis,* ne idem bis diceretur. At copia orationis ſine ſynonymis nulla eſſe poteſt. 324 Donatus apud Seruium interpunxit: *Vere tument* (ſcil. ſiluae): *terrae et genitalia ſemina poſcunt.* *genialia* Zulich., perpetua variatione. *paſcunt* Medic. a m. pr. 325 *Tunc* Rom. *omnipudens*

319. *vere rubenti,* vt alias poetis *purpureum,* Φοινικόπεπλον, pulcrum. cf. Ge. IV, 306. 320. De ciconia intelligendum. 322. Supra Ge. I, 312 *vbi iam breviorque dies et mollior aeſtas. hiemem,* ſigna hiemalia.

323. Ver, non modo vitibus, ſed omnibus omnino arboribus ſerendis idoneum ac commodum tempus. 324. Ἡ ὥρα γονιμωτάτη Theophr. Cauſſ. Plant. III, 4. Pulcerrimus verſus, vt totus locus, quem imitatione expreſſum vide apud Columellam X, 197 ſqq. *Terrae tument,* ὀργῶσι, quod et ipſum a pubertate, cum pectus et mammae turgent, cum ad tellurem, tum ad fruges nouas lacte ac ſucco turgentes transfertur. Loca collegit Cerda. *poſcunt ſemina,* h. ſationis tempus adeſt. *genitalia,* quibus procreantur fruges.

325. Aetheris connubium cum Terra, imbre fecundante agros. Seruatum hoc ex

Coniugis in gremium laetae descendit, et omnes
Magnus alit, magno conmixtus corpore, fetus.
Auia tum resonant auibus virgulta canoris,

Voss. Ingeniose Wakef. ad Lucret. I, 251 coni. *Tum Pater, omniparens fecundis imbribus, Aether* ad exemplum Calpurnii VIII, 35 *Omniparens Aether* et Auieni: — *Iouis omniparentis:* quem confer in pr. Arati Phaenom. 326 *latae, late,* aberrant quatuor. 327 *permixtus* apud Lactant. de falsa relig. lib. I, 5. 328 *cum* Cantabr. *tunc* Rom. *Auia* vocem futilem pronuntiat Wakef. et emendat *Laeuia* ad Ge. II, 596 et hoc esse idem quod mollia, tenera.

antiquo sermone, quo poetae physicas res exponebant et ornabant, vnde dehinc magna mythices pars fluxit. Aether h. l. cum Terra coniuge memoratur; alias plerumque Iouis nomine insigniebatur: interdum vt superior, Iuno inferior, regio esset, interdum vt Iupiter omnino omnem aerem, adeoque atmosphaeram designaret, vt h. l. Hinc natum antiquissimum phantasma, vt Amor, Coniugium, Concubitus, Naturae, Aetheris et Terrae, Iouis cum Iunone, commemoraretur, quoties de fecundatione terrae, quae fit vere aut imbre agrum recreante, agitur. Nobilis priscorum poetarum mythus hinc ductus ἱερὸς γάμος Iunonis (vid. inf. T. II, pag. 375). Ipse Homerus hinc Iunonis suae cum Ioue congressum effinxit Iliad. ξ, 346 sqq. Quos versus praeclare conuertit Petron. cap. 127. Expressit vero noster proxime Lucret. I, 251 sq. II, 991 sq. Alia similia ac dissimilia loca vid. ap. Cerdam, qui et cum Vrsino vidit, Aeschylum et Euripidem in hoc praeiuisse: quorum loca apud Athenaeum XIII, p. 600 sunt. cf. sup. Ecl. VII, 60. Horat. Epod. XIII, 1. Nuper hoc idem copiose illustrauit Wernsdorf. in Poet. min. T. III, p. 536 sq. 327 *magnum corpus* Terrae intelligendum, vt Aen. VI, 727. de hoc vniuerso. Expressi ex h. l. veteris poetae versus in Peruigilio Veneris: *In sinum maritus imber fluxit almae coniugis, Vnde fetus mixtus omnes aleret magno corpore.*

Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus auris
Laxant arua ſinus; ſuperat tener omnibus humor;
Inque nouos ſoles audent ſe germina tuto
Credere; nec metuit ſurgentis pampinus Auſtros,

329 *repetent* Moret. ſr. 330 *omnis ager* Menag. ſec. pro diu. lect. *Parturit alma Venus* vnus Arundel., mala correctoris manus. *trementibus auris* Romanus, Gud. cum vetuſtis permultis; ſolita variatione. *ſtrepentibus* Leid. pr. *Zephyrisque* Medic., lapſu librarii. 331 *L. a. ſimul* Erf. 332 *germina* Burm., repoſuit poſt Catroeum. Vnius Fabricii pro hac lectione auctoritas laudatur, qui vetuſtos libros ita legere teſtatur; cui adde Regium apud Martinum. Sed iam Celſus pro hac lectione pugnarat apud Philargyrium. Vulgo *gramina* legebatur; reuocauit quoque Wakef. et quis neget ita dici poſſe et ſolere? Itaque exemplis haud indigebamus. Enimuero quoties de frigore agitur aut adurente au: retardante vernum terrae prouentum, non *gramina* memorantur, quae gelu ferre haud poſſint, ſed *gemmae* et *germina*, et *flores*. *gramine* tres apud Burm. *toto* Ven. 333 *timuit* Ven. *pampinos* Gud.

329. Vid. Lucret. I, 10 ſqq., in quos verſus omnis Venus infuſa eſt.

331. Terra admodum eſt humida. *Superat humor* abundat, cum reſpectu ad lac matris. *laxant arua ſinus,* quae frigore adſtricta erant. Lucret. V, 804 *Multus enim calor atque humor ſuperabat in aruis: Hinc, vbi quaeque loci regio opportuna dabatur, Creſcebant vteri terra radicibus apti.* conf. ſeqq.

332. Germina communi ratione loquendi *ſe credunt ſoli.* Lucret. V, 780 *nouo fetu quid primum in luminis oras Tollere et incertis tentarit credere ventis.* Sed totum locum in animo habuit noſter, ſi vtrumque compares. *Credunt* autem *ſe,* dum *in nouum ſolem prodeunt,* hinc *credunt ſe in ſolem* noue dixit, exemplo tamen Lucretii VI, 1070 *Vitigeni latices in aquai fontibus audent Miſceri,* quom

Aut actum coelo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, et frondis explicat omnis.
Non alios prima creſcentis origine mundi
Inluxiſſe dies, aliumue habuiſſe tenorem
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri:

335 *tendit* Ven. 339 *hiberni Euri* Medic., minus poetice.

pix nequeat grauis et leue oliuum. Transtulit hanc formam Seneca Herc. fur. 147 de luſcinia exoriente die: *Pennasque nouo tradere ſoli Geſtit.* 334. *magnis Aquilonibus,* vehementibus, procelloſis. v. Burm. Lucretius V, 817 *At nouitas mundi nec frigora dura ciebat, Nec nimios aeſtus, nec magnis viribus auſtros.* Vides, vnde noſter hauſerit.

336. Quanto cum ornatu expoſuit hoc: mundi natales in vernum tempus incidiſſe! An ante Maronem aliquis ita ſtatuerit, neſcio; potuit poeta in illud phantaſma incidere, dum verſus Lucretianos recognoſcebat V, 778 ſeqq. Quod poetae fingere licuit: hoc alii disputationis theologicae caput facere auſi ſunt, num vere an auctumno mundus exordium habuerit. Vide v. c. Simſon. Chronicon pr. Multa Cerda et alii ad h. l. afferunt, quae ad alteram vulgatiorem ſpectant opinionem, etſi cum illa priore coniunctam: prima mundi aetate perpetuum ver affulſiſſe: vnde naſci debuit phantaſma paradiſi,* aetatis aureae, vigoris hominum recentium iuvenilis, et quae alia ſunt his ſimilia. *creſcentis mundi,* pro vulgari, naſcentis. 337. *tenorem* pro tempeſtate dixit, cum proprie, ſi ad tempus referatur, ſit continuatio aliqua temporis, eaque aequabilis. Non aliam rerum conditionem, aliud tum anni tempus, fuiſſe putem, cum mundus creabatur. 338. *Orbis agebat ver,* vt *agere feſtum. Magnus* vero *orbis, mundus, magna terra,* perpetua ſunt poetis graecis et latinis; ex antiqua ſcilicet poeſi; vnde et nomen

Quum primae lucem pecudes hausere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Inmissaeque ferae siluis, et sidera coelo.
Nec res hunc tenerae possent perferre laborem,

340 *Cum primae* Heins. recepit, ex Medic. et permultis, etiam Romano ac Mediceo apud Pierium. *Cum primum* vulgo. *Tum primum* Arundel. ed. Ven. 1472. Par. 1494. *Cum primam* Cantabrig., quod et ipsum ferri posset. *Cum lucem primum* Zulich. 341 *Terrea progenies* apud Lactantium Inst. II, 10 legi iam Pierius notauit. Sic Medic. a m. sec. Probarunt id viri docti ap. Burm., et inter hos Bentlei. ad Horat. Epod. II, 18; receptum adeo est in edit. Cuningham. Burmannus eam lectionem impugnat, forte tamen argumentis parum idoneis. Scilicet quod in vulgata, *Ferrea*, reprehendere possis, est hoc, quod ab h. l., vbi de prima hominum stirpe, adeoque de aurea aetate agitur, aliena est, et ad aetatem seriorem, ferream dictam, spectat *gens ferrea*, σιδήρειον γένος Hesiodi, genus hominum ferreum: ad cuius imitationem dictum est de Spartis in Boeotia aut in Colchide, qui cum armis ex terra orti sunt; proprie diceres, fuisse eam *ferream progeniem*. Igitur nunc ad eum sensum recurrendum, vt *ferream* omnino sit durum: cum quoque alterum adiunctum sit, *duris aruis*. Defendit vulgatam etiam Burm. Secundus ad Antholog. Lat. p. 166. Fateor tamen vel sic me praelaturum fuisse *Terrea*, modo de vsu vocis mihi melius constaret; nam, quod *Terrigenas* Lucretio dici ais, nondum satisfacit, vt et *terrea progenies* dicatur; nec auctoritas e Columella est, *terreum* dici pro terrenum. Porro *durum caput* Moret. qu. Goth. pr.; et sic vett. edd. ap. Martin. *agris* Franc. *armis* Bodlei. 343 *sufferre* Medic. a m. pr., quod commendat Heins. *proferre* Rottend. sec.

Magnae matris fluxit. 340. *lucem pecudes hausere* Lucretiana loquendi forma, vt II, 1038. Virgilius quoque in Aen. X, 898. Respondet altera, *luce rigari*. 341. Et cum homines primi e terra nati sunt: notissima veterum opinione; Lucret. V, 803 sq. II, 1150 sq. Quanta ornatus varietas hoc et sequente versu! duri homines e dura terra nati.

343. Redit ad superiora inde a vs. 330. *res tenerae*, noua sata, frondes, gemmae etc. *laborem*, scil. ex

Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet coeli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quaecumque premes virgulta per agros,

344 *Cum iam tanta* Ven. *que* poſt *calorem* omittunt plurimi. Philargyrius primam lectionem fuiſſe ait *calorque.* Scilicet metuebant boni viri verſus menſurae. *Inter* et *iret* permutatis ſedibus habet edit. Norimb. apud Martinum. 345 Burmannus, dum in vſu τοῦ *excipere* haerebat, coniiciebat, *exciperet caeli indulgentia ventos*, aut, *adſpiceret caeli indulgentia terras.* Sed vid. Notas. Vnus Mead. *haec pareret* habet pro *exciperet;* vnde facile aliquid extricari poſſit; ſed eſt ab inepta manu. *exciperent* Rom.

frigore ac calore tamquam moleſtiam, πόνον. *tanta quies*, de tranquilla anni temperie, moderata inter aeſtum et frigus. *iret* pro eſſet, vulgari verbo. Petita autem haec e Lucretii penu V, 1213, *quoad moenia mundi Et taciti motus hunc poſſint ferre laborem.* Alii vſſ. 343—5 cum antecedentibus de orbe terrarum in vere nato iungunt, vt *poſſent*, *iret*, *exciperet*, ſint, pro *potuiſſent* et ſic porro dicta; nec hoc male. Poſſis laudare Lucret. V, 778 *Nunc redeo ad mundi novitatem et mollia terrae Arua, noua fetu quid primum in luminis oras Tollere* — Et ſup. Ecl. VI, 34 *et ipſe tener mundi concreuerit orbis.* — 345. *Excipiunt ſeſe inuicem* res, quae ſibi ſuccedunt; tum etiam res, caſus, qui exiſtunt, emergunt aut ſuccedunt, *excipere nos* dicuntur, vt in illo: *aliud bellum eum excepit.* Ita videtur h. l. dictum. Alioqui ex eo, quod *excipere*, benigne aliquem tractare, fouere, deſignat, petitum videri poſſit, vt Caelum excipere dicatur Terram. Sed hoc argutius, quam par eſt, dictum eſſet; nec apparet, quomodo Caelum Terras vt puerum recens natum excipiat. *indulgentia* pulcrius quam temperatio, clementia. Gratius 295 *Dum tepida indulget terris clementia mundi.*

346. Nunc de cura ſurculorum poſitorum. Cf. Theophraſt. Cauſſ. Plant. III, 5

Sparge ſimo pingui, et multa memor occule terra;
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentis infode conchas:
Inter enim labentur aquae, tenuisque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. Iamque reperti,

348 *cochleas* Reg. a m. ſec., e gloſſa. 350 *atque homines* ed. Ven. *tollunt* alter Menag. *Namque* Ven.

et 7. Colum. III, 15. Geopon. V, 9, 21. *virgulta,* ſarmenta intelligo, ſeu ſurculos vitium cuiusuis generis, ſiue malleolos, ſiue viuiradices, ſiue propagines. Martinus tantum ad propagines referri poſſe putabat, quia *premes* apponatur, quod proprie de iis dici poſſit. Enimuero *premere* poeta de omni plantatione recte dicere poteſt, cum ſurculus in ſcrobe ponitur, defigitur, infoditur. Tum Columella III, 15, 4, vbi hosce verſus recitat, de transferendis de ſeminario vitium plantis, non de propagine aut traduce loquitur: qui niſi intercederet ſua interpretatione, mallem non modo de vitibus, ſed etiam de arboribus accipere. Porro *per agros* eſt de vineis accipiendum; quod ſermonis poetici ratio ſuadebat, vt vulgares modos vitaret; tum *ſerere, ſemina, ſegetem,* iam ſaepe de vineis et arbuſtis vidimus.

348. Vid. Colum. l. l. et iam laudatos: Theophr. de Cauſſ. Plant. III, 5 et 7, quem ſine dubio poeta ante oculos habuit, et Geoponic. V, 9. Dixit *lapidem bibulum,* pumicem, aut ſabuloſum, et *ſqualentes conchas,* mucoſa aliqua ſaliua inductas. cf. ad Ge. IV, 91. 349. 350. *tenuis halitus* venti, inter pumicum ac teſtarum fragmenta, tamquam per ſpiramina, penetrare poteſt, atque adeo radices ſouere et recreare. Theophr. l. l. ὅπως συῤῥοὴ γίνηται τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ θέρους οὗτοι (οἱ λίθοι) καταψύχωσι τὰς ῥίζας. *animos tollent ſata,* vigorem,

Qui saxo super, atque ingentis pondere testae,
Vrguerent: hoc effusos munimen ad imbris;
Hoc, vbi hiulca siti findit canis aestifer arua.
Seminibus positis, superest deducere terram

351 *saxa* nonnulli apud Colum. III, 15, 4, vbi hi versus repetuntur. *ingentis* firmat etiam Rom., at *ingenti pondere* Medic. a m. pr. Mentel. pr. a m. sec., et Nonius Marcellus in *vrguere*. *ingenti pondere testa* apud Colum. l. l. Codex Sangermanensis seu Goesianus. Mox *Vrguentur* laudat ex eodem Heinsius; at Goesiana collatio, *reurgetur*. 352 *et fusos* idem codex. *hic effusos* Ven. *effossos* Toll. *munimine* vnus Mead. 353 *Atque vbi* Voss. pr. et vnus Mead. *Aut vbi* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 708. *findit* Erf. *scindit* ed. Mediol. 354 *superem* eadem ed. Mediol. *educere* Pierius ex aliquot vett. laudat. *diducere* quatuor apud Burmann. Sic Romanus; et defendi illud possit; Vt terra ad malleolum positum aequetur.

vires, quam praeclare! pro, vites laetissime effloreseent. *Iamque reperti*, h. fuere etiam, qui insuper etc. 352. *hoc* — *Hoc;* non est h. l. τοῦτο μὲν, τοῦτο δὲ, sed ad idem referendum; hoc munit surculos aduersus imbres et aduersus aestum. (Est etiam tertia ratio, vt a testa caloris tenaci per noctem intepescat vitis.)

354—370. Nunc de iis, quae post vitisationem agenda; et nunc quidem primo loco de *repastinatione* Colum. III, 18, 1. Ap. Plinium *fossio* est XVII, 22. s. 35, 17 — *Superest deducere terram*, fossione, quae quotannis est exercenda, et de qua omnes praecipiunt. v. Geopon. V, 22, 3 et notam. cf. inf. 398. Colum. IV, 3, 2 *Deinde malleolo inter ordines posito crebris fossionibus pastinatum resoluere atque in puluerem redigere. Sic enim malleoli et viuiradices et reliqua semina, quae deposuerimus, conualescent, si mollis ac tenera humus, nullis herbis irrepentibus, humorem stirpibus praebuerit, nec duritia soli nouellas adhuc plantas velut arcto vinculo compresserit.* Ex his poeta satis illustratus videtur. *Seminibus positis*

Saepius ad capita, et duros iactare bidentis;
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, et ipſa
Flectere luctantis inter vineta iuuencos.
Tum leuis calamos et raſae haſtilia virgae
Fraxineasque aptare ſudes furcasque bicornis:

356 *cum vomere* Goth. pr.; et ſic edd. vett. · 358 *cumulos* Ven. 359 *que* ante *aptare* abeſt in fragm. Moret. et Reg. Martini. *trabes* pro *ſudes* Franc. *furcasque valentes* Medic. Gud. et ad minimum ſex alii apud Heinſ., duo apud Martin., et Romanus cum aliquot aliis ap. Pierium. Mireris inconſtantiam doctorum virorum, qui vetuſtatem ac conſenſum librorum modo omni rationi criticae anteferunt, modo vel leuiori cauſſae poſtponunt. Hic *valentes* haud dubie maxima habet praeſidia, *bicornes* ſolam pro ſurculis defixis. Plin. XVII, 22. ſ. 35, 21 *ponito in ſcrobe aut in ſulco, operitoque et bene occultato.* Fodiendo terra *deducitur ad capita,* adducitur, aggeritur, ad radices (cf. Seruius) ſi quidem *terra coaequanda eſt gemmis extantibus:* Colum. IV, 5, 2. 3. *iactare bidentes* foſſionem exprimit adacto ligone. Colum. IV, 14, 1 *Inſequitur deinde foſſor, qui* crebris bidentibus *aequaliter et minutim ſoli terga conuertat.*

356. Colum. III, 13 *Aut ſcrobibus aut ſulcis vineae plerumque conſeruntur, — vel aratro vel bidente inſiſtunt — vt more noualium terra transuerſis adverſisque ſulcis proſcindatur. Id genus vineti non conducit agricolae, niſi vbi laetiſſimo ſolo vitis amplo incremento conſurgit.* cf. Plin. XVII, 22, ſect. 35, 22 *Interuallum iuſtum arborum, ſi aretur ſolum,* XL *pedum* ſqq. — 357. *inter vineta,* vt aretur inter vitium ordines, vt inuerſa aratro terra glebae vtrimque verſus vites inſurgant. Nam olim, vt etiamnum in Italia, (conf. Spence Polymet. p. 253) inter medios vitium aut oliuarum ordines, agri arabantur.

358—361. De *pedatione vitium* et *iugatione* ad vites, non maritatas arboribus,

Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Adſueſcant, ſummasque ſequi tabulata per vlmos.
Ac, dum prima nouis adoleſcit frondibus aetas,
Parcendum teneris; et, dum ſe laetus ad auras

rationem exquiſitioris vſus. Repoſuit quoque *valentes* Brunck. 361 *Adſueſcunt* Rottend. tert. *Adſueſcat* Goth. pr. 362 *Et dum* Parrhaſ. *Ac cum* Leid. pr. *At* Goth. pr. *adoleſcet* idem cum tribus et Erf. 363 *Parcendum eſt* duo ap. Burm., et vterque Mead.; alter etiam: *dum ſeſe* pro *et dum ſe*.

ſuſtinendas palo aut iugo, aut aliis modis. conf. Colum. IV, 12. Plin. XVII, 22, ſ. 35, 19. 361. *tabulata* in vineis ſunt ordines ramorum in arboribus, vlmis inprimis, prominentium, quos reciſis aliis, ita in plana tendunt, vt Seruius ait, dilatant ac per gradus deflectunt agricolae, vt robuſtiores palmites vnum poſt alterum ramum attingere iisque ſeſe applicare et ſe eleuare tanquam per gradus poſſint. Locus eſt apud Colum. V, 6, 11. 12. 23. 24.

362 — 370. *Putationem* ſeu *pampinationem* in noua fronde plane nullam, in tenero palmite non ferro ſed vngue tentandam, in adultam vitem ſeuere eſſe exercendam. Praecepti primam partem confirmat Theophr. de Cauſſ. Plant. III, 9. Cato 33, 2, at refellit Columella cum l. c. V, 6, 22 ſq., tum IV, 11, 1 *nam illam veterem opinionem damnauit vſus, non eſſe ferro tangendos anniculos malleolos, quod aciem reformident; quod fruſtra Virgilius — timuerunt.* Conf. Geop. V, 23. 25. *frondibus:* de vite agit. Sic mox 366 et alibi. Itaque putaui etiam *frondatorem* ad vites ſpectare Ecl. I, 57, etſi et alias arbores amputari, et frondem pecori ſubſternendam parari meminerim, et qui hoc facit, proprie *frondatorem* dici. Plin. XVIII, 31, ſ. 74 *Et frondis praeparandae tempus hoc eſt. Vnus frondator quatuor frondarias fiſcinas complere in die iuſtum habet.* Catull. LXI (LXIV), 41 *Non*

Palmes agit, laxis per purum inmiſſus habenis,
Ipſa acie nondum falcis tentanda; ſed vncis
Carpendae manibus frondes, interque legendae.
Inde, vbi iam validis amplexae ſtirpibus vlmos

364 *quum ſe — agit* Nonius Marcell. in *laxus*. *aget*, quod in pedeſtri praeferres, Medic. Pierii, et octo apud Heinſ. et Burm. cum Goth. ſec. a m. pr. *lapſis* Parrhaſ. et Reg. Martini. 365 *Ipſa acie nondum falcis tentanda* Burm. recepit, vt plane Medic. et Pierii Romanus, vtpote antiquiſſimi, tum multi alii, etiam Probus Grammat. lib. I, et *Ipſa acie* iam editum erat vsque ad Commelin. et Pulmann., qui intulere in vulgg. *Ipſa acies falcis nondum t.* At Heinſ. ordinem immutarat: *nondum falcis tentanda*, vt eſt in multis. *Ipſa nondum acie falcis* Rottend. tert. Sane *acies falcis*, ſeu ferri, poteſt *tentari*, ſed ſi eam explores, vt in Suetonii illo loco Ner. 49. At hic *acie falcis* (poetica venuſtate pro *falce*) tentantur nouelli palmites, dum putantur. conſ. Not. *acie* iam in vulgatis ante Pierium legebatur; in Medic. *acies* a m. ſec. rubro adpicta *s* littera. *ſub vndis* in fine verſus legebat Goth. pr. 367 *validis amplexae viribus* Medic. a m. ſec. Zulich. Moret. quart. pro var. lect. Ed. Mediol. Colot. Vrſini, vnus Meadianus; et arridere poteſt. Sed eſt memoriae lapſus ex frequenti poetarum lectione ortus, ſiue Grammatici nimis acuti interpolatio.

falx attenuat frondatorum arboris vmbram. Seruius tamen et ipſe ad Ecl. I, 57 *frondatorem* de vtroque operae genere frequentari docet. Accedit Ouid. Met. XIV, 649 de Vertumno: *Falce data frondator erat vitisque putator.* — 364. *laxis immiſſus habenis* de celeribus et effuſis incrementis; a Lucretio habet V, 785. *per purum*, per aerem; Lucr. *per auras;* et ſup. v. 287 *in vacuum*, et alias *per inane.* (Aliter dixit Horat. de ſereno caelo Carm. I, 34, 7.) 365. *Ipſa*, ſcil. prima aetas, cui tribuitur tamquam actio id, quod in ea fit. *Virgulta* ex v. 346 repetit Seruius. Expreſſit reliqua Quinctil. Inſt. II, 4, 10. 11. *interlegere:* videtur hoc nouaſſe poeta, pro legere; quoniam per intervalla frondes, aliis omiſſis, carpuntur. Ceterum communia ſunt haec praecepta curae aliarum arborum. Mox

Exierint, tum ſtringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos conpeſce fluentis.
Texendae ſaepes etiam, et pecus omne tenendum,
Praecipue dum frons tenera inprudensque laborum:

368 *tunc* ante Burm., quod Romanus tuetur etiam ſequ. v. *tende* Goth. pr. 369 *reformident* duo. 370 *ramos conpeſce valentes* Romanus, quod Pierius Varronis quidem loco de R. R. I, 31 confirmat; at quantum alteri venuſtate cedat, facile apparet. Item ſup. 359 in parte codd. legitur; videturque adeo vagum in margine vetuſti alicuius codicis appictum fuiſſe. 371 Poſt *tenendum* ante Heinſ. erat *eſt;* ſublatum ſecundum libros; abeſt etiam a Mediceo a m. pr. et a multis *et.* Romanus, vetuſtiſſimus liber, et Bodlei. *tuendum.* Arundel. *et iam pecus omne timendum:* interpolatione non mala; vt nunc etiam Reiskium conieciſſe video. At vulgata ratio doctior eſſe videtur. 372 *Praeterea quum frons*

exierint, in altum ſe ſuſtulerint, excreuerint. cf. ſup. v. 81. 369 *dura imperia,* h. ſeuera, a diſciplina militari petitum; ſiue ab equis regendis vel pueris, ex Burmanni ſententia, qui laudat Horat. Carm. IV, 1, 6. 7. Cic. Cat. mai. 15 *vitem — quam ſerpentem multiplici lapſu et erratico* ferro amputans coercet ars agricolarum, *ne ſilueſcat ſarmentis et in omnes partes nimia fundatur.* 370. *ramos fluentis,* diffluentes, luxuriantes. Diuerſae ſunt *fluidae frondes* Lucretii II, 596, h. molles, a vento facile decuſſae.

371—419. Poſt opus ſollenne cultus vineatici memorantur quae adhuc vinitori curanda ſunt: primo loco auertenda ſunt, quae nouellis vitibus nocere poſſint: pecudes, frigus, aeſtus: ducit ea res ad immolationem hirci Baccho fieri ſolitam; tum vſ. 397 ſq. repetenda eſt omnis illa cura vinitoria fodiendi, pampinandi, putandi. — *tenendum* pecus, h. continendum, coercendum, quo ipſo efficitur vulgata interpretatio, arcendum, quo vocabulo Plinius in eodem praecepto vtitur XVII, 22, ſ. 35, 17. 372. *frons im-*

Cui, ſuper indignas hiemes ſolemque potentem,
Silueſtres vri adſidue capreaeque ſequaces
Inludunt, paſcuntur oues auidaeque iuuencae.

tenera Nonius in *frons*. Seruium *fruns* legiſſe credebat Burm. et Wakef. ad Lucret. II, 596. 373 *ſolemque tepentem* Menag. alt. pro diuerſa lectione. Male. Georg. I, 92 *rapidius potentia ſolis*. Schrader, in ſchedis coni. *Edonas hiemes*. 374 *tauri* vel *vrſi* coni. Cerda. Io. Schrader. *ſilueſtres hirci*: vt III, 314 *Paſcuntur ſiluas*, ſc. hirci, vtque apud Homer. ὀρεσκῷοι αἶγες, et alibi *ſilueſtres capreae*. Idem tentabat: *capreaeque fugaces*. Macrob. VI. 4 f. „*vri* Gallica vox eſt, qua feri boues ſignificantur." adeo Virgilium non reſpuiſſe peregrina voce vti. *adſiduo* Ven. *capraeque* multi cum Medic. 375 *Illidunt* Ald. pr. *aues* Gud. a m. pr. *cui illudunt*, non dixit *illudant* et *paſcantur* quae pedeſtris oratio eſſet, pro *cum ei*, vt ei, *illudant*, quam toties a

prudens laborum, h. frondes ignarae et impatientes iniuriae ex dente pecudis. 373—379. *Cui* frondi illudunt, eamque depaſcuntur. *Super*, ſeu plus quam ſeu praeter. Plus quam frigoris vis et ſolis potentia, h. aeſtus, nocent vitibus nouellis boues agreſtes et capreae et ceterae pecudes. *indignae hiemes*. Quisquis *indigna*, h. quibus dignus alter non eſt, quae immerito patitur, omninoque dura, ſaeua, iniuſta, iniurioſa, facit, aut talia fert, eum poetae *indignum* appellant. cf. Ecl. X, 10 *indigno cum Gallus amore periret*. Itaque *hiemes indignae* h. l. recte a Seruio explicantur *ſaeuae*,

374. *Vros* proprie dictos in Italia nullos eſſe ſatis conſtat. Hercyniae ſiluae ſolitudines illo tempore eos incoluiſſe a Caeſare conſtat. At enim vel ex lib. III, v. 532 manifeſtum eſt, *vros* poetae improprie dictos eſſe pro feris bubus, quales Italia nunc nomine *Bufalo* frequentat. Eſt autem *bubalus* cornibus compreſſis, ſurſum reſupinatis, fronte criſpa. *capreae ſequaces* poetica elegantia, quae vites inſectantur, perſequuntur, vt Seruius reddit, vnde ap. Horat. II Sat. 4, 43 *Vinea ſummittit capreas non ſemper edules*. Mox eadem fere vi *auidae iuuencae*. 375. *Illudunt* multo ſignificantius quam lae-

Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut grauis incumbens scopulis arentibus aestas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris

poetis desertam videmus, vt oratio sit a vulgari recedens. 377 *herbis arentibus* Goth. sec. a m. pr. *ardentibus* Franc. et Cantabrig. cum Erf. *aestus* Medic. Pierii et Parrhas. Mead. vnus et Reg. Ed. Ven. 379 In *admorso* magna varietas, quae forte Grammaticis debetur, qui generi τοῦ *stirpe* timebant. Sed vid. Aen. XII, 208. *admorsu* Romanus Pierii. Sic et Pierii Mediceus a m. pr. Mediceus Fogginii *a morso*, mutatum in *a morsu*. Sic et in aliis Pierius ex *admorso* erasum esse *d* aut factum *a morsu* vidit. Eadem varietas apud Heins. et Burm. *admorso*, *amorso*, *amorsu*. Librariorum et Grammaticorum ludibria. 380 *ob caussam* vnus Arundel. et Schol. Statii Theb. V, 259. *Bacchi* Parrhas., vt sint: omnibus aris Bacchi, de quibus sane solis est accipiendum.

dunt, noua tamquam petulantiae et iniuriae notione adiuncta, vt Georg. I, 181 *Tum variae illudunt pestes.* Et communiter capris tribuitur lasciuia, petulantia. *pascuntur oues,* etiam, cum depascunt, dum frondes carpunt oues.

376. Idem, quod modo dixerat, grauius ac disertius exponit. *Nec frigora concreta* (tributum *frigori* epitheton, quod rebus proprie conuenit per frigoris tempestatem congelatis et adstrictis). *nocuere tantum pruina cana,* nocent tantum gelu. 377. *grauis aestas,* molesta, exitiosa. *scopuli arentes,* quibus aestas *incumbit*, h. e. sol assiduus cautes excandefaciens, accommodate hoc loco memorantur, cum de vitibus agitur. Sic *aprica saxa* inf. 522. *venenum* pro saliua noxia. Sup. v. 196 *vrentes culta capellas.*

380—389. Varro de R. R. I, 2, 18. 19 *Quaedam enim pecudes culturae sunt inimicae ac veneno, vt istae, quas dixi, caprae; eae enim omnia nouella sata carpendo corrumpunt, non*

Caeditur et veteres ineunt profcenia ludi,
Praemiaque ingeniis pagos et compita circum
Thefidae pofuere; atque inter pocula laeti

382 *ingentes* vel *ingentis* vulgo lectum; fc. Thefidae, etfi Pierius iam commendauerat alterum: ad quod recipiendum mireris Heinfium hic adeo timidum fuiffe. *Ingeniis* repofuit Burmannus ex antiquiffimis Pierii, Philargyrio, cod. Vrfini, et ed. Ven.

minimum vites atque oleas — Sic factum, vt Libero patri, repertori vitis, hirci immolarentur, proinde, vt capite darent poenas. Et notus eft locus Ouid. Faft. I, 353 fqq.; et quoties non in gemmis caper vites aut arbores arrodens occurrit? Recte haec; vnde fatis apparet primi verfus fententia, ob hanc vitibus illatam noxam hircum in Bacchi facris mactari; at enim eandem etiam ob cauffam ludi fcenici facti? eandem ob cauffam afcoliafmus? hincne Liberalia? et reliqua? Haec nemini molefta fuere. Scilicet poeticus ornatus fententiae recte accipiendae et interpungendae obfuit, quae ita procedere debet: Ea de cauffa caper in Bacchi facris immolatur, et, cum hircus femel Baccho facer effet, in vetere tragoedia Atheniensium caper poetis praemium erat propofitum, *carmine qui tragico vilem certauit ob hircum* Horat. Art. 220. cf. Tibull. II, 1, 55 et ibi Not., nec non hircinis pellibus vtres facti, in quos oleo inunctos adfilirent. Tum, quod poetae licebat in ornatum captandum exfpatiari, quomodo ex Graecorum illis facris Latina eiusdem dei facra fluxerint, commemorat. Illuftris locus eft; fingula videbimus.

381. *veteres ludi ineunt profcenia,* pro, olim, antiquis temporibus, ludi in fcenam inducti, facti, exhibiti funt. *profcenium,* proprie ante fcenam verfus orcheftram, pulpitum habebat, quo actores prodibant, h. l. omnino pro fcena pofitum. 382. 383. *Thefidae,* Athenienfes, *pofuere praemia,* pro praemio, hircum, *ingeniis,* h. poetis, *circum pagos et compita.* Nota de prima rei fcenicae origine fabula. v. Horatii Art. 275 fq.,

Mollibus in pratis vnctos ſaluere per vtres.
Nec non Auſonii, Troia gens miſſa, coloni
Verſibus incomtis ludunt riſuque ſoluto;

384 *ſaluere* vetuſtiſſima ſcriptura; alii, vt pronuntiatum iam olim, *ſaliere.* vide h. l. Heinſ. et Burm. Sec. ad Anthol. Lat. p. 540. 385 *a Troia* Leid. *et Troia* Regius Martin. 386 *rituque* Moret. ſec.

quae ad Dionyſia ruralia, *τὰ κατ᾽ ἀγρούς,* per pagos, vtique pertinet: e quorum genere cum ab initio eſſent *τὰ ἐν Λίμναις*, ſ. *Lenaea* (diverſa quidem et haec a *Dionyſiis vrbanis*, ſeu *maioribus)*, auctis tamen vrbis opibus, ea praecipuam celebritatem conſequuta ſunt, vt diuerſa plane ab ruralibus habenda ſint, vt cum exquiſitae doctrinae copia ad Heſychium ad liquidum perduxit Ruhnkenius, in App.

384. *Ἀσκωλιασμὸς*, in Dionyſiis paganis, *τοῖς κατ᾽ ἀγρούς,* ſollennis, luſus notiſſimus, quem etiam in lapide apud Gorium Inſcript. Etruſc. T. II, p. 105, conſpici poſſe iam Burm. notauit, et quem paſſim in gemmis et marmoribus exhibitum videas (v. Gorium Inſcr. Etruſc. l. l. Adde v. c. Gorlaei Dactylioth. T. II, n. 508). *Vtrium* ſuit vſus, quia in eosdem et vina e lacubus transfundere, et vuas ad torcular deportare mos erat. v. apud Com. de Caylus *Recueil d'Antiqu.* T. V, pl. 58.

385—389. Liberalia quidem Romae menſe Martio celebrabantur. Et haec reſpexiſſe videri poteſt poeta, ſi v. 390 aduerteris. Sed feſtum Bacchi celeberrimum vindemiam factam excepiſſe videtur. Fiebant, vti in feſto poſt meſſem conditam (vid. Horat. Epiſt. II, 1, 140), per pagos multa ludicra: pubes ruſtica, perſonata et laruis e cortice factis ora habens obducta, non modo iaciebat iocos et dicteria in praetereuntes; quam vindemiae licentiam adhuc in Italia vigere obſeruant, qui ex oris illis ad nos veniunt; et ſua aetate Auſonius narrat in Moſella 161 — 168; verum etiam *verſibus incomtis*, ex

Oraque corticibus ſumunt horrenda cauatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina laeta, tibique
Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.

388 *Et te Bacche canunt* a Cerda editum.

tempore effuſis (*Improuiſare* nunc appellant hoc idem Itali); Et haec eſt Feſcennina licentia ap. Horat. II Epp. I, 145; canebant porro hymnos in Bacchi honorem, et *oſcilla*, *αἰώρας* (cf. Valken. ad Theocrit. p. 246), h. laruas e corticibus factas, quales etiamnum in monumentis occurrunt, ex arboribus ſuſpendebant: ea h. l. *mollia*, h. mobilia, pendula. Sunt gemmae haec *oſcilla* referentes: vnam exhibuit Spencius *Polymet.* Pl. XX, fig. 2, plures v. c. Lippertus in Dactylioth. cf. *Pitture d'Ercol.* T. IV, p. 14. Idem elegantiſſimi ingenii vir, Spencius, originem et cauſſam huius ritus in eo reperiebat, quod eos Bacchi vultus appenſos vento impelli quaquauerſus et conuerti volebant agricolae, quoniam, qua ille deus faciem conuerterat, ſumma agri vbertas ſequi credebatur. conf. vſ. 392. Acutius haec coniectata, quam quod Seruius habet ad Aen. VI, 741, qui ad purgationen vento vel aere fieri creditam haec refert. Inter amuleta habita eſſe credunt alii: quod ſaltem de horrendis laruis mihi probabile ſit; in Bacchicis haud aeque: ſi inſpexeris anaglypha Bacchica; ſunt pulcra, hilaria. Multa his de rebus cum ab aliis tum ab Caſaubono de Satira tradita ſunt, multa accuratius et vtilius tradi poſſent. cf. Horat. Epiſt. II, 1, 145. Tibull. I, 7, 35 — 40. II, 1, 55 ſq. De *oſcillis* inani opera alii poſt Seruium plurima, et h. l. Cerda. Inprimis commentum ſuit vulgare, quo ab Erigones ſuſpendio oſcillorum vſus repeteretur; vid. Hygin. f. 130 et ibi Munck. In verbis *Auſonii, Troia gens miſſa,* paullo licentius ſe iactat poeta. Auſonii, Itali h. l. ſunt, cum proprie tantum Latini, inque his Albani ac Romani, dici poſſint oriundi ab iis, qui cum Aenea,

Hinc omnis largo pubeſcit vinea fetu;
Conplentur vallesque cauae ſaltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honeſtum.

390 *rubeſcit* Menag. pr. 391 *Complenturque cauae valles* Moret. ſec. 392 Laudat Columella III, 21, 4. *quodcunque* Parrhaſ. *Et quodcunque decus* Schol. Horat. Sat. I, 2, 84, corrupte. *quocunque deos* Gud. Quod vero Guellius et ex eo Cerda ad h. l. laudant carmen in Bacchum, e Mureti Galliambo petitum eſt: ne fallaris, moneo.

Troia *miſſi*, profecti erant. 390. Exoratus et placatus his ſacris ac feſtis deus ſummam vindemiae vbertatem votis reddit. *vinea pubeſcit*, ſatis obuia translatione, vites exuberant, *largo fetu*, laeto vuarum prouentu. *Valles ſaltusque*, ſi vitibus conſita loca, vt probabile videtur, hic expreſſa ſunt, improprie dicuntur de vineis, in plano et in collibus ſatis. *valles* adeo pro planis locis, *cauae*, Graecorum exemplo, vt Pindar. I, 3, 18 κοίλᾳ νάπᾳ. 392. *Et quocunque deus.* Pulcerrimus haud dubie verſus. Nihil imagine hac viuidius, nihil iucundius. Praeiuerant tamen haud dubie Graeci poetae: Compara v. c. Callimach. in Apoll. 50 ſq. in Dian. 124 ſq. Statuam dei per vineam circumferri ſolitam huc aduocant Interpretes; ſaltem oſcilla poterant memorari. Probabilius tamen, vniuerſe poetam de dei adſpectu cogitaſſe. Petitum autem ex antiqua religione, qua praeſentia deorum, inprimis Apollinis et Bacchi, certis locis ac temporibus fieri ſolita ferebatur, et, quoties dii apparerent, omnia ridere, frondeſcere, progerminare, enthuſiaſtica loquendi forma, narrabantur. In quod phantaſma facile incidere potuere homines, quum *numinis nutu* ea fieri dicerent, quae naturae vis et tenor gignit. Locum hunc ad Bacchi natales transtulit Auien. Perieg. 1121 ſq. vbi conf. Wernsd. *caput honeſtum* eſt pulcrum, formoſum, quale Bacchi expreſſum adhuc in monumentis con-

Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Eſt etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui numquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis

393 *ſuos honores* codd. aliquot. Pierii, quod ipſi rem ſplendidiorem efficere videbatur. *honeſtum — honorem* displicebat Io. Schradero. 394 *laticesque et* Franc., per ſe non male. *ferentes* Zulich. 395 *Et ductis* Gud. a m. pr. *Eductus* Leid. tert. *Si ductus* Seru. ad Aen. IX, 627 in edd. quibusdam. *ſtabit cornu* Leid. alter. *ad aras* edd. Macrobii Sat. IV, 2. Seru. ad Aen. IX, 627 in ſcriptis. 396 *torquebimus* Medic. Pierii. *veribus* Rom. 397 *curandus* Franc. *alte* Ven.

ſpicitur. *Carminibus patriis.* Fuere adeo carmina antiqua Romanorum in Bacchi honorem cani ſolita. Alia fuere Feſcennina: de quibus paullo ante. *lances,* et quidem in iis *liba* (cf. ſup. ad v. 192), feruntur ad aras. *cornu ducitur* victima ritu ſacrorum. Sic et *ſtare* verbum ſollenne. vide Seru. Victimae partes, quae non in ara adolebantur, ſacris epulis apponebantur, hinc v. 396 *colurna verua* ex corylo; quam arborem cum dilectu poni aiunt interpretes ex v. 299 *Neue inter vites corulum ſere.*

397 — 407. Reſtat alius labor in cura vitium (*eſt etiam alter ille labor* curandarum vitium), qui numquam finitur, vt vineam iterum iterumque repaſtines (fodias), pampines, vites ablaquees ac putes, *cui numquam ſatis exhauſti* (pro exhauſtionis, Seru.), h. qui numquam ſatis exhauritur. Multa de his videbis monita in Colum. IV, 23 — 28.

398. *namque* pro vulgari, nempe quod. Ad rem Columell. IV, 4, 1 *Numerus autem vertendi ſoli bidentibus, vt verum fatear, definiendus non eſt, cum, quanto crebrior ſit, plus*

Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis
Aeternum frangenda bidentibus; omne leuandum
Fronde nemus; redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia voluitur annus.
Ac iam olim, seras posuit quum vinea frondis,

401 *laboratus* Reg. a m. pr. 402 *Atque ipse sua* Voss. *In se perque sua vestigia* Franc. *annis*, h. per annos singulos, *voluitur*, sc. labor, malebat Reiskius. 403 *Et iam olim* vulgo ante Heins. *At* alii.

prodesse fossionem conueniat. Idem IV, 14, 1 *crebros fossaris bidentes* requirit. cf. Geop. V, 25. Hoc idem, puto, innuit Catull. LXI (LXIV), 39 *Non humilis curuis purgatur vinea rastris.* 399. *versis bidentibus:* ligonibus duos dentes habentibus, qui vertuntur ad glebas frangendas, et comminuendas; vt recte docuit vir doctus. 401. *nemus* pro vinea, *leuandum fronde*, quasi importuno onere; putandum; etiam arbores amputandae sunt per vineam. *labor*, qui *actus* erat, *redit in orbem*, et *annus*, h. annua opera, annuus labor, *voluitur in se*, reuoluit se, redit, *sua per vestigia*, eadem, ac superiore anno, ratione, modo, tenore ac progressu. *Sua se in vestigia voluere* de mundo Varius, ante Virgilium, et post hunc alii poetae dixere; quorum loca vide apud Cerdam.

403 — 407. Auctumno exacto statim in sequentem annum vinitoris cura et opera extendi debet. *seras ponit cum vinea frondes*, cum vites frondes amittunt, quae ad seriorem auctumnum durauerant. *siluae* ipsae vineae esse videntur; nisi sunt arbusta iugata vitibus. *honorem* de frondibus arborum frequenter poetae. *Rusticus* est vinitor, sed vides poetam sem-

Frigidus et siluis aquilo decussit honorem;
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curuo Saturni dente relictam

404 *vt siluis* Schol. Horat. Epod. XI, sed aliter Nonius et Priscianus. *e siluis* Parrhas. 405 *extendet* Medic. 406 *Agricola* pro *Rusticus* Rom.

per recedere a vulgaribus. Tibull. I, 1, 7 *Ipse seram teneras maturo tempore vites Rusticus. acer*, diligens, labori non parcens. *dens Saturni* est falx amputatoria, notum dei insigne. Iam v. 407 *putationem* vitium exprimi, satis patet. Colum. IV, 23, 1 *Placet ergo, si mitis ac temperata permittit in ea regione, quam colimus, caeli clementia, facta vindemia, secundum Idus Octobris, auspicari putationem* et rel. Iam Cerda et alii non modo putationem, sed et ablaqueationem, cum inutiles radiculae ferro rescinduntur, praecipiendam fuisse putant, eamque in verbis *vitem attondens* quaerunt. Et sane Colum. IV, 8, 1 *Nam post Idus Octobris, prius quam frigora inuadant, vitis ablaqueanda est;* vbi in seqq. disertius res exponitur. Sed haec optantur potius, vt verbis insint, quam inesse probantur; sic et pastinatio memoranda fuisset. conf. Geopon. III, 13; et ablaqueationem sub putatione complecti ipsum Columellam video IV, 24, 4 sqq. 404. Varronis hunc versum esse Seruius testatur. Imitatione expressit, sed infeliciter, Marklando iudice, Statius Silu. I, 2, 154 *Excludunt radios siluis decussa vetustis* Frigora; arbores altae ac densae obumbrare locum declarat per *frigus decussum*, veniens, factum a siluis. 406. *relictam vitem*, et fructu et frondibus nudatam; quod itaque eius reliquum est, iam nunc est putandum; quam rationem etiam Martinum sequi video. Burmannus *neglectam tonderi* interpretatur, praeteritam et cui post vindemiam

Persequitur vitem adtondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus deuecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito: bis vitibus ingruit vmbra;
Bis segetem densis obducunt sentibus herbae.
Durus vterque labor. Laudato ingentia rura:

407 *Prosequitur* Zulich. et vnus Mead., sed vid. Burm. *antondens* vetusta Nonii Marcelli exemplaria, vt *ancidere*. *attundens* scribunt alii. *tondens* Franc. *fugitque* Menag. 408 *deiecta* ed. Ven. al. *desecta*. sup. v. 207 *siluam deuexit arator*. 409 *et* deerat Ven. *primum* nonnulli; vt semper. *reporto* Voss. alter. 410 *postremos* Rottend. sec. *vmbrae* Zulich. 411 *obducant* Leid.

nulla adhuc sit cura adhibita. Etiam Seruius, *relictam*, scilicet a se paullo ante desertam.

408—419. Subiicit nunc tempora operis vinitorii: vt moneat, tempestiue omnia esse curanda. conf. Colum. IV, 27. 409. *vallos*, h. pedamenta, ne imbribus putrescant. v. Varro R. R. I, 8, 6. Quantum enim video, poeta promiscue modo vites altas vlmis aliisque arboribus iugatas, modo statuminibus, iugis, perticisue ac vallis firmatas, memorat. Iam 410. 411 *metere* pro vindemiare, vt supra *segetem, arua, serere, semina* ad vineas transferri vidimus. cf. ad v. 267. Porro bis in anno, vere et auctumno, pampinationem et runcationem fieri debere dicit poeta; sed rem ab antecedente designat: bis pampini excrescunt nimia copia, bis herbae exuberant, adeoque eruendae et euellendae sunt. *sentes* poetica copia adiecti; sunt hic omne id, quod ex istis herbis enascitur et solum implicat.

412. Cum tam assiduam ac perpetuam operam requirat vitium cultura: placeant aliis vineae magnae; tibi parua probetur, quae recte et tanto maiore cum fructu a te coli possit. Pallad. I, tit. 6, 7 *Ita in arbitrio nostro est, vtrum plus habeamus, an melius — secun-*

Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
Vimina per siluam, et ripis fluuialis arundo
Caeditur, incultique exercet cura salicti.
Iam vinotae vites; iam falcem arbusta reponunt;
Iam canit extremos effetus vinitor antes:

413 *rusti* nonnulli scribunt. vid. Heins. *frusi* Iul. Pompon. Sab. *aspere frusci* a m. pr. Medic. in quibus argutandi copia esset. 414 *per siluas* Moret. quart. et Regius Martini. *et* a Franc. abest. 415 *Creditur* Menag. pr. 416 *victae* Medic. a m. pr. et Reg. a m. sec. *iunctae* Moret. sec. et duo ap. Martinum. *iantctae vites*, iugata vinea Iul. Sabin. *falcemque* Goth. sec. 417 *Iam canit effectos extremus vinitor* Romanus; et sic Medic. Fogginii, nisi quod a m. sec. *effectus* erat, it. Erf. *effoetos extremus* alii cum edd. vett., vt Argent., et hoc etiam Nonius Marcellus in *antes*

dior est culta exiguitas, quam magnitudo neglecta. Sed luculentus huius rei et loci commentarius est apud Colum. I, 3, 8 sqq. IV, 3, 4 sq. conf. Plin. XVIII, 6, s. 7, 3; vtrique versus hic laudatur. Vidit hoc sagacissimus quisque e nostris hominibus, latifundia perdidisse olim Italiam, nunc plerasque Europae prouincias ac terras. Forma orationis ex Hesiodeo petita Ἔργ. 643 Νῆ' ὀλίγην αἰνεῖν, μεγάλῃ δ' ἐνὶ φορτία θέσθαι. Sic h. l. *laudato*, valere iube, aliis relinque, habeant illi sibi, vt *colito* pro praeser, potiori loco habe.

413. *ruscus* virgulti genus, *oxymyrsine*, *ruscus aculeatus*. cf. Martin. 415. *salices* cumandae sunt, h. virgae ex iis parandae. *incultae*, quae ipsae per se nulla cura indigent et sponte proueniunt.

416. *Iam arbusta*, h. vites iam satis putatae sunt; aut, cum vites iam memoratae sint, arbores, quibus vites iugatae sunt; *reponunt falcem*, dum per eas reponere falcem licet; falcem non amplius requirunt. 417—419. Pulcerrime perfectam et absolutam vinitoris operam putandi ac runcandi designat. Peruenit ad extremos *antes*, ordines vitium; *canit* eos, gaudet se eo peruenisse, et quidem *effetus*, viribus exhaustus, qui iam defunctus esse labore sibi videbatur;

Sollicitanda tamen tellus, puluisque mouendus;
Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.
Contra, non vlla est oleis cultura: neque illae
Procuruam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Quum semel haeserunt aruis, aurasque tulerunt.

agnoscit. Possit hoc ferri, si nulla esset variatio. At alii plerique *effectus extremos*. Hinc alia librariorum ludibria: *effoetus* vel *effectos extremus*, *effectus extremos*, *effectos extremos*, *effoetus extremos*, *effoetos extremis* in Goth. pr. Scilicet primam lectionem fuisse, *effetus extremos*, verisimile fit, quam mutarunt Grammatici, qui breuis syllabae productionem non ferebant, vt nunc sit quod per omnes ab Aldd. inde edd. vulgatum: *extremos effetus*. 420 *nonnulla* Leid. vnus et Bodlei., vt iam Seruius notauit legi. Sed mala ac perpetua aberratione. 422 Maior versibus vigor inesse videtur, si post *tenaces* interpungas, et nouam sententiam ordiaris: *Cum semel haeserunt aruis aurasque tulerunt: Ipsa s.* Similiter subiicitur: *Poma quoque, vt primum* —

iterum tamen ac denuo vinea fodienda seu pastinanda; quae ipsa fossio *pulueratio* dicitur. v. Seru. h. l. et Indicem Scriptt. R. R. ὑποκόνισις Graecis. Et post tamen haec omnia nouus labor ex tempestate iniqua et aeris iniuriis oriri potest, vt aduersus grandinem, pluvias, rubiginem, reliqua aeris vitia vitis munienda ac defendenda sit. Ita v. 419 accipiendus esse videtur. cf. Colum. IV, 3, 4, vbi de vinea: *Res enim est tenera, infirma, iniuriae maxime impatiens* etc.

420. 421. Olearum contra nulla est cultura, h. oleae nulla fere cultura indigent. *Leui cultu sustinetur olea* Colum. V, 8, 1, vbi de earum cultu agere incipit. Add. Plin. XVII, 30 sqq. Porro *neque illae Procurvam — tenaces*, h. nec putatione nec pastinatione opus est, scilicet non tam assidua ac perpetua. Bene Seruius: *quod tamen ad curam refertur anniuersariam, nam necesse est, licet tarde, oliuam putare*; id quod vel ex Columella notum est. 422. *Cum semel*

Ipſa ſatis tellus, quum dente recluditur vnco,
Sufficit humorem, et grauidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor oliuam.

Vt propria nituntur. Moneri poteſt, et monitum eſt, ita 420. 421 nimis magna polliceri poetam, oleas enim in ſeminario haud parum operae requirere; recte vtique; ſed poeta agit de oleis iam e viridario in oliuetum transpoſitis. Nec tamen tam peruicaciter leuem coniecturam teneo, vt minus eam probanti iraſçi aut maledicere velim. *tulere* Goth. pr. 424 *grauidas cum foenore fruges* coni. Reiske et Io. Schrader. Vide Notam. 425 *placidam* quinque apud Burm., male.

haeſerunt terrae; ſup. 317 vites *ſemine iacto Concretam — radicem affigere terrae.* Et ad illa *aurasque tulerunt* cf. v. 332 ſq. In illis: 423. 424 poteſt quidem recte dici: *Ipſa tellus ſatis,* h. affatim, *ſufficit* ſcil. oleis *humorem;* iudicio tamen ac delectui Virgiliano conſentaneum, *ſatis* ita accipere, vt oleas *ſata* appellauerit, quemadmodum ſupra vineas. cf. ad v. 267. Sic mox v. 436 *ſaepemque ſatis.* Porro *dens vncus* ligonis ac bidentis eſt; et ſententia ſic conſtituitur, vt, dummodo fodiatur et bidente aut ſarculo ſubigatur humus, iam ipſam tellurem dicat ſuppeditare oleis humorem; ſi vero etiam aretur ſolum et aliquando magis frangantur glebae, tellurem ſubminiſtrare *grauidas fruges,* h. vberem oliuarum prouentum. Colum. V, 9, 15 *Nam veteris prouerbii meminiſſe conuenit: eum, qui aret oliuetum, rogare fructum; qui ſtercoret, exorare; qui caedat* (putet), *cogere;* et §. 12 *Sed id* (oliuetum) *minime bis anno arari debet, et bidentibus alte circumfodiri.* Tandem *cum vomere* poteſt quidem ita accipi, vt ſit, ducto vomere, aratione facta, ſed verius eſt, vt ſuppleatur, *cum recluditur vomere:* Scilicet *et tellus ſufficit fruges grauidas, cum recluditur vomere.* 425. *Hoc:* eſt Homericum Τῷ pro *διὰ τοῦτο,* propter hoc, propterea, vt Lucret. IV, 1087 et alii. *nutritor* pro vulgari *nutri.*

Poma quoque, vt primum truncos ſenſere valentis,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga noſtrae.
Nec minus interea fetu nemus omne graueſcit,
Sanguineisque inculta rubent auiaria baccis.

426 *Pomaque iam* Ven. *calentes* Medic. a m. pr. 428 *que* abeſt a Parrhaſ. et Giſanii libris, etiam a Romano vetuſtiſſimo, qui *opes haut* ſuo more ſcribit. Agnoſcas facile fulcrum verſus a Grammaticis ſubmiſſum. 429 *grauaſcit* Mentel. Leid. *vireſcit* Rottend. pro var. lect. et Goth. pr. 430 *que* abeſt a Goth: ſec. *aluearia* Gud. a m. pr. Mox in Romano v. 432 ante verſum 431 ponitur, male.

426. Commendat poeta reliquarum quoque arborum cultum. *Poma* videntur omnino pomiferae eſſe arbores. Reliqua ſic vulgo accipi video: *truncos ſenſere,* quibus inſitae ſunt mali, et cum ſuccos eorum in ſe deriuarunt. Verum *ſenſere* vt poeta dixit, pro habuere, habent; vbi ſemel adoleuerunt et robur habent. *vires ſuas,* nos, ſuccos neceſſarios, et *propria vi,* natura ſua. conf. vſſ. 79—82.

429. Pergit in argumentatione vsquè ad v. 454; exornauit autem locum arte mirabili. Si oleae et omne pomorum genus non eandem ac vineae operam deſiderant, multo minus reliqua arborum genera multum laboris exigunt, et magnos tamen fructus ferunt.

429. 430. Silueſtres *arbores* fructus et vtilitates plurimas nobis ferunt, nec tamen vllam aliam curam exigunt, quam vt feramus. *interea,* dum vitibus tam grauis labor impenditur, oleaeque et poma minore cultu proueniunt. *omne nemus,* omne arborum genus, *graueſcit fetu,* βϱίϑει, vt *grauida frugibus arbos,* et Eclog. III, 56 *nunc omnis parturit arbos.* Lucret. I, 253. 254 *At nitidae ſurgunt fruges,* ramique vireſcunt Arboribus, *creſcunt ipſae fetuque grauantur.*

Tondentur cytisi, taedas silua alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque inpendere curam?
Quid maiora sequar? salices humilesque genestae,

432 *que* abest a Goth. pr. et vno Mead. *ac lumina* vnus Pierii, nimirum Romanus, duo Heins. et Goth. sec. *fundi* Gud. pro diu. lect. 433 Abest hic versus a Mediceo, et aberat ab Vrsini Colotiano. Sed sententia versum absoluens facile excidere potuit. Versus per se est praeclarus. *curas* Goth. pr. et ed. Dan., nonnullaeque ap. Martinum. *cura* Rottend. tert. et Goth. sec. 434 *sequor* Erf., quod coniectabat Io. Schrader. *genestae* in antiquis scribi, Pierius notat. vid. sup. v. 12.

— *auiaria*, „secreta nemorum, quae aues frequentant.“ Seruius. A domibus poeta ad siluas traduxit. Sup. v. 328 *auia virgulta*. 431. Cytisus inter arbusculas apud Theophrast. et Plin. *Cytisum Marantae* videri a poetis intelligi, docet Martinus ad h. l. cf. sup. ad Ecl. II, 64. Mox in pedestri oratione structura fuisset, *taedas silua ministrat, quibus, seu vnde, ignes pascuntur*. De *taeda*, proprie dicta, arbore, *succo parciore liquidioreque quam in picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata* v. Plin. XVI, 10 s. 19. 433. Quae cum ita sint, nonne debebant homines serere eas arbores, et hoc quidquid operae est, iis impendere? Forma orationis vt in illo Aen. VI, 807 *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*

434. *Quid maiora sequar?* vulgari ratione: ne maiora commemorem. Sed *maiora* possunt esse vtilitates maiores et arbores maiores: hoc Cerda, praeeunte Seruio, sequitur: Quid insistam in narrandis commodis maiorum arborum (de picea modo egerat), cum salices et genestae etiam afferant vtilitates suas. *genestae* vid. sup. v. 12. Mox

Aut illae pecori frondem, aut pastoribus vmbras
Sufficiunt; saepemque satis, et pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo spectare Cytorum,
Naryciaeque picis lucos; iuuat arua videre

435 *Et tiliae pecori* multos legere notatum in Seruianis. *vmbras* post Pierium Heins., e melioribus. *vmbram* alii. 437 An fuit: *Vt iuuat — spectare! Cytoron* tres apud Heins. Scribunt et *Citheron*, *Citherum*, *Cytheron*. Est τὸ Κύτωρον. 438 *Mariciae* Daniel. ed. et R. Steph.

435 *illae* ex sermonis venustate abundat, et vulgaris structura ac ratio erat: Ita verbi caussa salices et genestae pabulum, vmbracula, saepes, mel praebent. *pecori*, capellis. 436. *sata* non modo agri arati, verum etiam, vt toties vidimus, modo 423, sunt arboreta, vineae, olinueta. *pabula apibus*, variata oratione et exquisitiore, *melli* dixit.

437. Locus ornatus. Primum formulam docte variauit poeta pro vulgari: porro etiam buxus grata arbor est et picea. *Cytorus* Paphlagoniae mons in tractu maritimo, buxo nobilis. v. ad Catull. 4, 13 *Cytore buxifer*. Adiacebat vrbs eiusdem nominis (loca veterum sunt apud Cerdam et Martinum). *vndantem buxo*, fluctuantem; qua imagine segetum, fruticum, et arbustorum laeta facies frequentissime a poetis exhibetur. Docte porro *vndantem buxo Cytorum* pro, buxum vndantem in Cytoro. *Buxi* autem quanta in aliis terris magnitudo sit, vel ex eo discas, quod Bion Idyll. II, 3 paruum Amorem per eius ramos huc illuc insilientem facit. 438. Pix e plurium arborum resina fit, maxime ex pinu ac picea. Plin. XIV, 20, s. 25. *Naryx*, vel *Narycum*, et *Narycium*, Locrorum Epicnemidiorum vrbs, Aiacis patria. Iam ab his Locris colonia in Italiam deducta Locros condidit. conf. Aen. III, 399. Ad vtram regionem *pix Narycia*, cuius et Columella X, 386 et Plinius XIV, 20, s. 25 memi-

Non rastris, hominum non vlli obnoxia curae.
Ipsae Caucasio steriles in vertice siluae,
Quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
Dant alios aliae fetus; dant vtile lignum
Nauigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.

439 *Non ratris* Leid. *Non vllis hominum* ap. Priscian. lib. XVIII. *non nulli* Rottend. sec. et Gud. a m. pr. et vnus Mead. At vulgata ap. Gell. VII, 17. *non villor noxia* Medic. a m. pr. 440 *Caucaseo* alii. vid. Eclog. VI, 42. 441 *Quos* et *assiduas* librariorum ineptiae apud Burmann. *teruntque* malebat Voss. 442 *foetos* Gud. 443 *pinus* Gud. a m. pr. et quinque alii, etiam Goth. pr. conf. ad Aen. XI, 135. *cedrumque* Heins. e suis; vt Pierius in Rom. et antiquioribus aliis, et Martinus in duobus inuenerunt; pro vulgari *cedrosque*. Eidem assimilatum in aliis et alterum, *cupressumque*. v. ap. Burm., adde Arundel. *que* post *cupressos* omittunt multi. *cupressus* Parrhas.

nerunt, referenda sit, dubitari posset, nisi *picis Bruttiae* satis frequens inter antiquos mentio fieret. vid. Heins. ad Ouid. Remed. 264. Petebatur ea inprimis e monte et silua *Sila*, de qua cf. Aen. XII, 715. vid. Strabo VI, p. 400 B. 438. 439. *arva* siluis consita s. siluas, quae nullo humano cultu indigent. *non obnoxia* nihil labori nostro debentia, vt Seruius; non egentia cura nostra.

441—453. Sunt multae aliae arbores, vnde vtilitates accipimus. Caucasum puta poetice pro quocunque monte ac silua nominari. *steriles siluae — dant fetus;* oxymoron: sed priore loco *steriles* sunt sine fructu eduli; *fetus* vero sunt vsus; vt statim *vtile lignum* subiicitur. Similiter *viminibus salices fecundae* (vt bene obseruat Meierotto in Dubiis p. 7). *franguntque feruntque* in animo habuit, *agere ac ferre*, h. vexare. 443. Iuniperi certo generi, Oxycedro, nomen *Cedri* fere veteres tribuisse, obseruat Martinus.

Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolae, et pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fecundae, frondibus vlmi:
At myrtus validis haſtilibus, et bona bello

444 *Hic — hic* Moret. pr. 446 Poteſt et hic duplici modo interpungi; aut ſic, vt vulgo fit; aut: *Viminibus ſalices, fecundae frondibus vlmi.* Quod praeferam. *fecundae vitibus vlmi* Zulich. et Medic. a m. pr., vt ap. Burm. commemoratur. At Fogginii fide *frontibus vlmi* legitur, *d* ab recenti manu alteri *t* adſcripta. Eſt hoc quidem etiam in Leid. *frundibus* Ven. *et fr.* Edd. Aldd. et Iunt. cum Goth. pr. 447 *Ad* Medic. a m. pr.,

Conf. inf. ad Aen. VII, 13. IX, 137 *). 444. 445. De arboribus ruſtici conficiunt rotarum radios et plauſtrorum *tympana*, h. rotas ex ſolidis tabulis compactas (vid. Scheff. de Re vehic. I, 6 et h. l. Burm. Male tecta vehiculorum alii interpretantur), et nauium carinas. *Hinc — hinc* iungit Burmannus, vt ſit ex alia — alia arbore, parum commode ad meum quidem ſenſum; ſed *hinc* ex illis arboribus, ex illis fetibus v. 442. *triuere,* h. terere ſolent, atterendo, tornando conficere. *terere* pro tornare: v. de ea voce Bentlei. ad Horat. I Sat. 3, 91. *poſuere,* faciunt: ex τιθέναι, θεῖναι, pro ποιήσασθαι· vt toties Homerus.

446. *frondibus vlmi.* Vlmus — *frondem* iucundiorem bubus praebet, etc. vid. Colum. V, 6, 3 et VII, 3, 21. Varro I, 24, 3. 447. *myr-*

*) Idemque me per litteras docuit Io. Andr. Murray, collega coniunctiſſimus: „Cedrus Libani ex plerorumque ſententia „eſt Pinus Cedrus Linn., quae, „ſi ratio habenda partium fecundationis, flores maſculos „ac femineos in eadem planta „gerit et fructum ſtrobilaceum „edit; a congeneribus autem „ſpeciebus per folia faſciculata „aucta diſtinguitur. Cedrum Italiae et Graeciae ex genere Iuniperorum eſſe multa docent, „quae eo inprimis differunt a „Pinis, et conſequenter etiam a „Cedro Libanotica, quod flores „vtriusque ſexus diuerſis arboribus inſident, et fructus bacciferi ſunt. Speciem autem certo „definiri hactenus non ſuppetit. „An Iuniperus Lycia Linn.? an „Iuniperus Oxycedrus Linn.?“

Cornus; Ituraeos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliae leues aut torno raſile buxum
Non formam adcipiunt, ferroque cauantur acuto.
Nec non et torrentem vndam leuis innatat alnus,

item *bella.* Tum *at bona b.* vnus Mead. *bona telo* coni. Io. Schrader., vt reſpondeat haſtilibus. 448 *Itireos, Tyraeos, Ithyrios, Ithyreos, Ithireos,* inſerto *et* ab aliis, librariorum ludibria apud Burm. At *Itureos* aliquot apud Pierium. Graeci ſcriptores audiendi ſunt, in quibus Ἰτουραῖοι. *curuantur* in nonnullis ap. Pierium, Fabric., Goth. pr., ſed eſt hoc interpretamentum τοῦ *torquentur,* quod fere omnes ſcripti, Burmanno teſte, habent. Videtur alterum legiſſe Auienus Perieg. 931. de arcubus: *Ambitus hos etenim multus trahit, et graue pondus curuis ineſt taxis.* Mox v. 450 ante v. 449 in Goth. pr. erat poſitus. 451 *torquentem* Medic. a m. pr. *adnatat* ex Ed. Argent. notarat Reiskius, vnde refingebat: *torrente vnda leuis adnatat alnus.*

tus: conf. Aen. VII, 817. III, 23. *bona bello cornus,* h. ſagittis, iaculis, haſtis; *tota* enim *oſſea* eſt, Plinii verbo XVI, 38, ſ. 73. 448. *Ituraea,* vltra Iordanem, vel inde, quod ea Philippi tetrarchia apud Lucam et Ioſephum fuiſſe memoratur, nota. Incolebant eam Arabes latrociniis infames, et ſagittandi arte clari: latiore tamen nominis acceptione Ituraei etiam ad Syriam referri ſolent: conf. ad Vibium Sequ. h. v. p. 400. Lucan. VII, 230. 514. Cicero Philipp. II, 8 et 44. Vide Cellar. Geogr. ant. T. II, p. 529; hinc praeſtantiſſimos arcus poeta ab iis deſignat.

449. 450. *Nec non,* etiam tilia et buxus tornari et ſcalpi poſſunt. *buxum* doctius poeta dixit, ea forma vt *malus, malum.*

451. Alnus nauigiis vtilis eſt. Padi ripae *alnis* conſitae; itaque vſus earum in faciendis nauigiis promtus ac procliuis. Georg. I, 136 *Tunc alnos primum fluuii ſenſere cauatas.* Ex Lucan. IV, 131. 134 colligas, latera coriis fuiſſe tecta. *torrens* proprie ad Padi natu-

Miſſa Pado; nec non et apes examina condunt
Corticibusque cauis vitioſaeque ilicis alueo.
Quid memorandum aeque Baccheia dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam cauſſas dedit: ille furentis
Centauros leto domuit, Rhoetumque Pholumque

452 *exagmine* Medic. a m. pr. 453 *aluo* ab Medic. et aliis ſcribitur. vid. Burm. 454 *et quae B.* ab aliis legi, in Seruianis notatur. 455 *cupam* apud Lutat. ad Stat. vno loco, at altero *culpam.* v. Burmann. *culpas* Parrhaſ. Goth. pr. vnus Mead. 456 *Rhoetum* ſcribi ex membranis plerisque notauit Heinſius. *Rhoetum* ex Callimacho (in Dian. 221) reponere volebat Pierius. *Rhoecum* gigantis nomen eſſe, *Rhoetum* Centauri, ſtatuerunt alii;

ram. *Miſſa Pado,* immiſſa in amnem de naualibus. At Burmannus, vt alnus ibi natae transferantur ad alias regiones, vt *India mittit ebur,* Georg. I, 57, quod alienum a loco. Expreſſum eſſe verſum a Claudiano XXXV, 178 *miſſamque Pado qui remigat alnum,* iam alii notarunt. 453. *Corticibus cauis,* intra corticem, et adeo intra truncos cauos arborum.

454. 455. Sationem ſiluarum ſuadere poetam memineris ex v. 433. Tot tantisque vtilitatibus multum cedunt fructus vinearum, quae tamen tam aſſiduam operam exigunt; quin earum cultura multa adeo mala affert. Hoc, vt poetam decebat, a generali ac nuda enuntiatione ad facti exemplum deducit. *ad culpam,* h. ad furores, ad facinora et crimina committenda incendit homines; vt iam bene Burmann. expoſuit. 456. Vid. Ouid. Metam. XII, 210 ſqq. Alia ap. Cerdam. add. Apollod. II, 5, 4 et Notas ad e. l. Habuit noſter ante oculos Odyſſ. Φ, 295 ſqq. Cum ap. Ouid. l. l. *Rhoetus* et *Pholus* non occiſi ſed fugati memorentur, Martinus, alium doctum Britannum ſequutus, copioſe adſtruit, *furentes leto* iungendum eſſe, non *domuit leto.* At enim

Et magno Hylaeum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas! quibus ipſa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.

melius dixeris, nomina aut poni promiſcue aut confundi. In latinis libris *Rhoetum* conſtanter ſcribi, copioſe docuit Bentlei. ad Horat. Carm. II, 19, 23. adde Intpp. ad Hygin. p. 5 Stau. *Centaurus*, graeca flexione, ex aliquot vett. notauit Pierius. 457 *magna* Ed. Iunt. *Hyleum*, *Hileum*, *Ileum*, *Yleum*, *Leum*, ſcribitur, v. Propert. I, 1, 13. Graecum eſt 'Υλαῖος. *minacem* Menag. pr., ſed vid. Burm. 458 *bona ſi ſua* Franc. *norunt* Moret. pr.

furere caede facile dixeris, numquam *furere morte*, *leto*. Sed tota dubitatio illa inanis eſt ac vana, ſi, quanta in his fabulis poetarum variatio ſit, et impune eſſe poſſit, memineris. Quid enim? Ab aliis *Hylaeus* et *Rhoetus* ab Atalanta in Arcadia occiſi memorantur. vid. Apollod. III, 9, 2. Schol. Callimachi in Dian. 221 et ibi Spanhem.

458. Sequuntur laudes vitae ruſticae, locus nobiliſſimus, cuius pulcritudinem qui non ſentiat, is nec dignus ſit, cui enarretur. Qui dulcedine harum voluptatum captus diutius ſuis ſenſibus indulgere vult, is poſt laudatos iam a Cerda et aliis Statium Silu. IV, 5. Xenoph. Oeconom. conferat Culicem v. 57—96. Horat. Epod. II. Carm. III, 1, 21—24. Serm. II, 6, 59 ſqq. Claudian. LV *Felix qui patriis* etc. Tibull. I, 1. I, 5, 19—35. I, 10. II, 1. II, 3. Statium Silu. II, 2. Senecam H. fur. 159 ſqq. Ex recentioribus primo loco Thomſonum *Autumn* 1232 ſqq. Nobis quidem in ornatu huius loci accuratius retexendo, feſſum tantarum minutiarum recenſu, animum paulliſper recreare liceat, inprimis cum in multis eius pulcritudinem non aſſequutos eſſe videam interpretes, quos quidem vidi. — *fortunatos nimium*, ſollenni modo loquendi, pro multum, valde.

459. 460. *procul discordibus armis*. Atqui ſaepius quam vellent agricolas in-

Si non ingentem foribus domus alta fuperbis

feftant arma, copiis agros infidentibus (Meierotto in Dubiis p. 8)? Scilicet poeta ponit id, quod in hac vita et agrorum longinquitate plerumque contingit; cum vrbes opulentae faepius expugnentur et diripiantur. Ita et alii poetae; cf. Culex 80. 81. Alioqui fic effet accipiendum: vt ipfi agreftes militiam non fequantur, nec opes et diuitias e praeda. cf. ad Tibull. I, 1 pr. *ipfa tellus, αὐτή, αὐτομάτη*, lubens volensque. *facilem victum*, qui facile paratur, vt infra v. 500 *fructus, quos ipfa volentia rura Sponte tulere fua*, non funt tantum filueftres, fed amplificatione poetica dicuntur etiam ii fructus, qui facili opera parantur. *fundit*, fufficit, fuppeditat; cum copiae notione. cf. Ecl. IV, 20. Translatum inde ad partum, inprimis facilem ac felicem. *iuftiffima*, quia *creditum reddere* terra, *acceptum referre*, dicitur, eique *fides, fenus, aequitas* tribuitur. Sublectum effe hoc Menandro ftatuebat doctus Britannus; cum in Fragmentis fit: δικαιότατον κτῆμ' ἐστιν ἀνθρώποις ἀγρὸς, Ὧν ἡ φύσις δεῖται γὰρ, ἐπιμελῶς φέρει. Saltem bene conuenit. γήδιον δικαιότατον etiam Xenophon dixit Cyrop. VIII, pag. 468. At *tellus* fundit *humo*. Vavaffor de vi et vfu voc. pag. 150 obferuat hoc et ait, effe vtrumque vnum idemque. Male vero. Scilicet habet hoc poeticus fermo praecipui, dum copiam fectatur, vt fynonymis ita vtatur, vt alterius latior, alterius anguftior ipfo pofitu, fignificatus fit. *humo*, h. ex folo, culta fua fuperficie; fic *riuos praetereuntis aquae* Tibull. I, 1, 28, vbi v. Obff. adde fupra Ecl. V, 47. Liuium V, 44, 6. Sic fupra v. 411 *fegetem obducunt fentibus herbae*. Mox 461 *domus totis* vomit *aedibus*. Sed et *humus* ex fermonis proprietate numquam pro toto terrarum orbe ponitur, fed fiue ad frugum culturam (Auien. Defcr. Orb. 1193 *Diues humo tellus)*, fiue ad humationem corporum fere referri folet.

461. 462. Si faftus et luxus potentium abeft. Pri-

Mane ſalutantum totis vomit aedibus vndam;
Nec varios inhiant pulcra teſtudine poſtes,
Inluſasque auro veſtis, Ephyreiaque aera;

462 *vomat* Medic. Pierii, Voſſ. et Moret. quart. et Schol. Cruqu. Horat. Carm. III, 18. Epod. II, quod eſſet elegantiae oratoriae; praeter codices tamen, Schol. Statii Theb. I, 146 et Macrob. Sat. VI, 2, vulgatam tuentur. *ſalutate* Ven. *notis* Reg. Martini, ſed vid. Notam noſtram. 464 *Incluſasque* Medic. a m. pr., Romanus et al. ap. Pierium ac Martinum, cum Erf.; et ſic in Seruianis quosdam male legere notatur; a duobus *que* abeſt. *Ephyraea*, *Ephyrea*, male alii. Eſt ſane Ἔφυρα, Ἐφυραῖος; ſed et Ἐφύρειος, Ἐφυρήϊος. Forte ad eum modum formatum dixeris τὰ Κύθηρα, Κυθηραῖος, Κυθέρειος, Κυθερήϊος.

mo loco Clientium turbam memorat. Certauit, quod iam Macrob. VI, 2 notauit, cum Lucretio II, 24 — 36 pulcerrimo loco; quo etiam exprimendo iam vires expertus erat in Culice 61 ſqq. Aliter ſuauiſſimum phantasma ornauerat Catull. LXIII, 269 ſqq. *Vomere* ſermonis Romani genius in aditu, qui magnam hominum copiam admittit, facile fert, cum et *vomitoria*, vt in theatro, dicantur: Macrob. VI, 4; *totis aedibus vomit*, ad maiorem etiam multitudinis ſignificationem, quae totam domum, h. e. atrium, repleuerit, et vomit *foribus*, per fores. Vix enim placet *domus alta foribus*. Eodem etiam *vnda ſalutantum* facit; ſic et *effuſa* multitudo dicitur. Ceterum haec eadem breuius, nec minus tamen grauiter, expreſſit Horat. *Forumque vitat, et ſuperba ciuium Potentiorum limina.*

463. 464. Si non ſuperba palatia incolunt. Ad verbum: *Si non* habent, at quam ſplendidius pro eo, *inhiant*, habere cupiunt, ſi non habere curant, *poſtes varios pulcra teſtudine*, h. fores opere variegato, teſtudineo. Expreſſos hinc vides verſus Lucani X, 120. 121 *Ebur atria veſtit, Et ſuffixa manu foribus teſtudinis Indae Terga ſedent, crebro maculas diſtincta Zmaragdo. veſtes* ſtragulas, *auro illuſas*, h. pictas (*ludere, luſus, ludibrium* ὕβρις, ſunt artificii naturam imitantis vocabula),

Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi conrumpitur vſus oliui:
At ſecura quies, et neſcia fallere vita,

465 *fuſcatur* quatuor ap. Burm. cum Erf. et tres apud Martinum, qui et in textum recepit. Sed vt v. ſeq. *corrumpitur*, ſic h. l. *fucatur*, cum acceſſione odioſae notionis, quaſi vitiatur, contaminatur, *nec* Goth. pr., vt in Seruio aliisque, etiam Romano. *lena* Ven, 466 *liquida* Goth, ſec. *liquidae oliuae* e Leid. laudat Burmann. ad Samonic. de Medic. 961. conf. ad Ecl. V, 68. 467 *Ac* Longob. *Sed* Goth. ſec. *vitam* Romanus, alter Mentel. et Menag., quod ferri poſſet, praeferri alteri non poteſt.

Ephyreiaque aera, ſigna et vaſa ex aere Corinthio.

465. 466. Si porro nec purpurae nec vnguentorum vſum habent. *fucus* de adoptato colore quocunque frequentatum; vt et *venenum* de quouis ſucco, inprimis aut amariore aut acriore. *Aſſyrium* h. l. pro Syrio et Phoenicio, vt plerumque apud poetas fit: Sic 'Ασσύριον ξεῖνον accipiendum puto de mercatore Phoenicio ap. Theocrit. II, 162. *vſus oliui*, noua periphraſis, quo quis vtitur. Horat. Od. III, 1, 42 *Nec purpurarum ſidere clarior Delinit vſus*. inf. III, 135. *nimio ne luxu obtuſior vſus Sit genitali aruo*. De *caſia* vid. ſup. ad Ecl. II, 49. Georg. II, 212. At h. l. intelligendus eſt frutex ille, de quo Plinius agit XII, 43 et de quo inprimis videndus Haſelquiſt. Huius caſiae ligna miſcebant vnguentis; cum vulgus oleo natiuo vteretur. *Corrumpi* cum dilectu, pro miſceri, temperari, quocunque modo, h. l. tamen cum adiuncta notione: in deterius mutationem fieri: vt vitiatum, contaminatum, ſit.

467. *ſecura quies*, quam quis agit ſecure. Sic in Bucol. *tuta valle*, in qua quis tutus verſatur. Lucan. V, 526 *Securus belli; praedam ciuilibus armis Scit non eſſe caſas*. Hoc expeditum. At *neſcia fallere vita*, nil aliud eſſe poteſt, quam *vita tuta*, ἀσφαλής, certa, nullis caſibus adeoque nec metui obnoxia. Anteceſſerat *ſecura quies*.

Diues opum variarum; at latis otia fundis,

468 *ac* in libris ap. Pier. et in Reg. Martin. *laetis* in edd. Macrob. Sat. VI, 2, quod Heinfio arridet. At enim *laetos campos, agros; fundos* autem *latos* probandos puto, etiam hoc fenfu, vt fint patentes. *et laetis* duo ap. Burm. *lectis* Gud. a m. pr.

Scilicet *vita fallere nefcia* eft idem ac *vita non fallax.* Iam *fpes non fallax* eft certa. *Seges non fallax,* fallere nefcia, effet certa, de qua metus nullus eft; atque hinc *ager non fallax.* Adeoque *vita non fallax,* vita certa, tuta, nullis viciffitudinibus obnoxia, quam tutus ac fecurus agas. Hactenus cum viro docto exponas: quae expectationem de fe fuftinet, quae praebet ea, quae de illa expectabas. Iam autem hoc ipfum inter potiores vitae laudes habetur, quod nulla re eius fructus turbatur. *Parca non mendax* apud Horatium eft, quae vera canit, quatenus fata certa ac fixa funt. Et hanc explicationem Seruius altero loco pofuit: *aut quoniam immobilis eft ftatus vitae eorum; vrbanorum enim vita aut infidiis aut profcriptione variatur.* Ad Hefiod. Ἔργ. 227 fqq. refpexiffe putabat Vrfinus. Ad verba tamen nihil inde lucreris. Per fe dicta *fallere nefcia vita* pluribus modis accipi poffit; vt h. l. quoque factum. Vulgo accipiunt fic, vt fit innocua (fcil. vt fit vita hominum, qui non fallunt, fraudum expertes funt; homines fimplices): Sententia quidem vera, quae et in Culice occurrit 72 *Otiaque inuidia degentem et fraude remota.* Et fane *vita,* βίος, pro hominibus. Dura tamen interpretatio. Fuit vir doctus, qui malebat interpretari: vita, quae non fallit, non latet, non effugit fine fructu. Ita tamen adiectum aliquid defideres, quod ad illam notionem ducat. Nam Horatii I Ep. 18, 13 *fallentis femita vitae* alienum eft; ibi eft: quae latet, obfcura eft. In hunc fenfum expectares h. l. vitam, quae poteft fallere, h. quae fallit, latet. 468. *opum variarum.* Reprehenditur epitheton ab ill. Homio Tom. III, c. 21 *Elem. Critic.*, tamquam nimis laxum adeoque ener-

Speluncae, viuique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque ſub arbore ſomni
Non abſunt; illic ſaltus ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adſueta, iuuentus;
Sacra deum, ſanctique patres; extrema per illos

469 *ac* tres ap. Burm., duo apud Martin. et vterque Goth. et Medic. et Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 21. 471 In antiquis edd. *illi* et *illis* legitur, et *Non abſint. illis* etiam Cantabrig. *illinc.* Ven. *nec* et *et luſtra* nonnulli. 472 *At* Leid. et Donat. ad Terent. Andr. I, 1, 48, vbi et *paruoque,* quod habent fere omnes ſcripti et editi eodem ſenſu. At *exiguoque* recepit Heinſius. Habent id Romanus, Mediceus, Venetus, ed. Ven. et edd. Macrobii VI, 2. vid. Burm.

vum; debuiſſe enim opes ſigillatim enarrari, aut vnum opum genus poni, non autem incertam et fluctuantem notionem admitti. Arguta haec ſunt, non negem; argutius tamen, videre, poni a poeta primo loco genus, tum ſubiici opes ſingulas: otium, antra, etc. Fefellit viros doctos, quod non viderunt, *At* h. l. eſſe pro formula ſententiae, ſed cum vi aliqua, continuandae, vt in Graecis poetis δὲ, αὐτὰρ, et ſimilia. *latis otia fundis;* non de latifundiis cogitandum; ſed ſunt campi et colles aperti, vnde proſpectus patet late: quae res ad animum et frontem explicandam magnam vim habet (Meierotto p. 9). 469. *viui lacus,* aqua perenni. *frigida Tempe,* vmbroſae valles. 470. *molles ſomni,* lenes, tranquilli et dulces. Ecl. VII, 45. 471. *Saltus* proprie de paſcuis. *luſtra ferarum,* ſilvae, venationem deſignant. 472. *operum,* int. opus ruſticum; laborioſa iuuentus, vitae pars melior. *exiguo aſſueta,* vt *paruo.* Tibull. I, 1, 25 *contentus viuere paruo.* 473. Illic *ſacra deum;* ſcil. ſancta ſunt et habentur, vt Seruius: hoc vult, ſacra ibi caſte coli; illic pietatem et metum deorum eſſe. *ſancti* ſunt *patres,* venerabiles, qui ſancte ac pie coluntur. Niſi argutius haec dicta malis: Illic

Iuſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Muſae,
Quarum ſacra fero ingenti percuſſus amore,

474 *veſtigia ſigit* Cantabrig., vt Aen. VI, 159. 475 *Me vero priuum* malebat Reiskius, h. e. οἰκεῖον καὶ ἴδιον ἑαυταῖς, ſibi addictum et proprium. *Dulces Muſas* ex h. l. memorat Dialog. de Orat. 13. 476 *percuſſus* omnes optimi et antiquiſſimi. Ante Heinſ. *perculſus* quod nimis graue; nam perculſus proſternitur; praua paucorum librorum lectio obtinebat. vid. Heinſ. et Bentl. ad Horat, Epod. XI, 2.

demum ſacra vere ſacra (pro ſacris vere habita) ſunt, illic ſenum ſanctitas viſitur. 474. *extrema per illos veſtigia fecit,* cum ſcilicet iam multo ante aulas et palatia beatorum reliquiſſet. Vid. Arat. Phaen. 100 ſqq. Superſunt inter agreſtes veſtigia priſcae iuſtitiae et innocentiae.

475—489. Primum, ante omnia, ſtudiis philoſophiae ac naturae conſecratam vitam agere ſe velle ait, quod ſi non licuerit, at certe ruſticam. Vtraque enim vita beata et exoptabilis; 490 ſqq. alterius tamen deliciis ac bonis deſcribendis immoratur. Expreſſit haec auctor Dialogi de Orator. cap. 13, digno, qui comparetur, loco. Semina ſententiarum iacta iam videas in Axiocho Platoni vel Aeſchini tribui ſolito. Comparandus *Thomſon* in *Hyeme* 572 ſqq.

475. 476. *primum ante omnia accipiant me:* ita enim latine dicitur, primo loco: vt cum verbo iunctum ſit *ante omnia:* vt Ecl. II. *nobis placeant ante omnia ſiluae. Ante omnia primum mihi dicendum eſt.* An *Muſae dulces ante omnia* bene dicantur, dubito; ſaltem in poeta nondum legere memini *ante omnia* iunctum cum adiectiuo; ſed *pulcer ante omnes,* non *pulcer ante omnia* vt *ſupra omnes* pulcra puella eſt, non: pulcra eſt *ſupra omnia. felix vna ante alias Priameia virgo.* non, *ante omnia.* In ſerioribus occurrit, vt in Plinio *ante om-*

Adcipiant; coelique vias et ſidera monſtrent;

nia efficax. *ante cuncta mirabilis.* *dulces Muſae,* μειλίχιαι Arato Phaen. 16. 17, quem locum in animo habuit. *Muſae accipiunt* eum, qui ſe iis tradit, conſecrat. *Sacra ferre* proprie eſt ſacrificantis, v. c. Aen. III, 19, tum omnino ſacerdotis. Iam autem poetae *Muſarum ſacerdotes* frequenter appellantur. vid. Cerda. Notum Horat. Carm. III, 1, 3 et Propert. III, 1, 2 *Primus ego ingredior puro de fonte* ſacerdos *Itala per Graios* orgia ferre *choros.* Manil. I, 6 *Ad viridi nutantes vertice ſiluas Hoſpita ſacra ferens.* Porro *magno percuſſus amore* (πληγεὶς, v. ad Aen. IX, 197) expreſſum ex Lucret. I, 922. 923 *ſed acri Percuſſit thyrſo laudis ſpes magna meum cor, Et ſimul incuſſit ſuauem mi in pectus amorem Muſarum: quo nunc inſtinctus, mente vigenti, Auia Pieridum peragro loca* etc. Ex quo loco ſatis patet, poetam duxiſſe phantaſma ab orgiis deorum, quos qui colebant, ἐνθουσιῶντες ſacra celebrabant; vt Bacchi, Cybeles.

477. *caelique vias et ſidera,* quod in vulgari oratione, ſiderum curſum in caelo. Iam Orpheus Argonaut. 205 ὅς ῥα πορείας Οὐρανίας ἄστρων ἐδάη κύκλους τε πλάνητας. *viae caeli* non vno modo dictae: v. ſup. I, 416. 417, ad Propert. IV, 1, 103. Quod vero poeta phyſicas quaeſtiones commemorat tamquam ſtudii ſui praecipuam partem, facit propterea, quia antiquiorum vatum, vt Orphei, Lini, Muſaei, proprium id ſtudium fuiſſe traditum erat; porro quia Empedoclis, poſt Xenophanem et Parmenidem, περὶ φύσεως carmina inprimis magnam auctoritatem habebant, a Lucretio maxime commendatam, cuius ſtudioſus admodum fuiſſe videtur Virgilius. Habent etiam phyſices capita haec et argumenta hoc praecipui, quod poeticum vel maxime ornatum admittunt. Expreſſerunt eundem locum communem multi poetae, ab Intpp. laudati, inprimis Manil. I,

Iuſtitia excedens terris veſtigia [illegible] ores;

Me vero primum dulces [illegible] alta tume[illegible]

[illegible] reſidant:

Quarum ſacra fero ingenti perc[illegible] tinguere [illegible]

[illegible] noctibus [illegible]

[illegible] edere partes,

[illegible] nia ſanguis:

474 *veſtigia figit* Cantabrig., vt A[illegible] *priuum* malebat Reiskius, h. e. [illegible] dictum et proprium. *Dulces Muſas* [illegible] Orat. 13. 476 *percuſſus* omnes op[illegible] Heinſ. *perculſus* quod nimis graue; praua paucorum librorum lectio ob[illegible] Horat. Epod. XI, 2.

[illegible] Macrob. [illegible]

demum ſacra vere ſacra (pro ſacris vere habita) ſunt, illic ſenum ſanctitas viſitur. 474. *extrema per illos veſtigia fecit*, cum ſcilicet iam multo ante aulas et palatia beatorum reliquiſſet. Vid. Arat. Phaen. 100 ſqq. Superſunt inter agreſtes veſtigia priſcae iuſtitiae et innocentiae.

475—489. Primum, a[illegible] omnia, ſtudiis philoſoph[illegible] ac naturae conſecratam [illegible] tam agere ſe velle ait, q[illegible] ſi non licuerit, at certe [illegible] ſticam. Vtraque enim [illegible] beata et exoptabilis; [illegible] alterius tamen delic[illegible] bonis deſcribendis [illegible] tur. Expreſſit haec a[illegible] Dialogi de Orator. cap. [illegible] digno, qui compareţur, [illegible] co. Semina ſententi[illegible] iacta iam videas [illegible]

[illegible] que memini [illegible] hoc Lucretius [illegible] V, [illegible] *pereu*[illegible] hiems [illegible] *tinguere* [illegible] dere etc.

48[illegible]—489. [illegible] eſſe nequit, agr[illegible] eſſe vult.

484. [illegible] *frigore ſanguinis* [illegible] recte [illegible] poeta, qui [illegible] tum [illegible] prime [illegible] philoſophis [illegible] tur. [illegible] *animum eſſe* [illegible] *ſanguinem* [illegible] Tuſc. Qu. I, 9. [illegible] Quod vero ſanguinem *circa prae-*

·nt in vallibus amnes;
· inglorius. O, vbi campi,
.ibus bacchata Lacaenis

486 *O vbi Tempe* coniectura plu-
:rm., at ea v. 469 iam memorata,
sque dictum vt 'Αλφειὸς, Alpheus,
., Spercheus. Heinsius reposuit, e

a
·ti-
na
·.
o-
tis,
bid.
do-
lau-
agno
γὰρ
ἐστι
Schol.
t. 465
dice-
frigi-
san-
quo-
homi-
Scilicet,
etatibus
qui non
poeta,
mi motu
tur, aut,
nino spi-
ageretur.
inis cum
subtilitate,

poetica facultate, naturae aliquam coniunctionem habere videri poterat. Imitatus est versum Lucan. II, 557 *Feruidus haec iterum circa praecordia sanguis Incaluit.*

485. *amnes rigui*, h. l. qui rigant. *amem*, colam. Exemplis illustrat Burm. 486—489. O quam vellem ruri vitam agere! Tamquam poeta nobiliora rura memorat, in Thessaliae, Laconicae, ac Thraciae campis. cf. Culicem v. 93, in quo quasi semina aut rudimenta huius pulcerrimi loci videas. *O vbi* non itaque est, vt situm locorum quaerat, sed vt ibi degat. Habet tamen locus maiorem δεινότητα, si ita iungis: *O vtinam sit, qui me sistat* ibi, *vbi* campi etc., enthusiasmo abreptus sententiarum ordinem turbauit. *Campi Spercheosque* poetica structura enthusiasmo et ipsa consentanea dixit, pro

Defectus ſolis varios, lunaeque labores;
Vnde tremor terris; qua vi maria alta tumeſcant
Obiicibus ruptis, rurſusque in ſe ipſa reſidant;
Quid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturae adcedere partes,
Frigidus obſtiterit circum praecordia ſanguis:

478 *laboris* Mentel. a m. pr. Laudat verſum Macrob. de Somn. Scip. I, 15. 479 *tuſcemcunt* Lougob. et Voſſ. pr. 480 *Obicibus* ſcribunt alii; et ſic iam apud Gellium N. A. IV, 17. *reſidant* ed. Dan. et ant. edd. *reſident* Moreti pr. 481 *properant* ed. Iunt. *intingere* Goth. ſec. 483 *non* quatuor ap. Burm. *non poſſum* Goth. ſec.

99 ſqq. Propert. III, 5, 25 ſqq. 478. *lunae labores,* defectus. Lucretius V, 750 dixerat: *Solis item quoque defectus Lunaeque latebras* (vel hoc vno verſu, Virgiliani carminis quanta ſuauitas ſit, intelliges) *Pluribus e cauſſis* (hi ſunt *defectus varii*) *fieri tibi poſſe putandum eſt.* 479. *qua vi m.,* h. cauſſas acceſſus ac receſſus maris aeſtuantis. Argumentum ſane philoſophicae contemplationis ſollennius, quam alterum, tempeſtatum maris cauſſae; quod quidem et ipſum verba ferrent. *Obiices* ſunt littora inprimis in aeſtuariis. 481. Cauſſas varietatis in dierum noctiumque menſura intellige. Etiam hoc Lucretius expoſuerat V, 679 ſqq. *Quid tantum properent ſoles hiberni;* ſol in hieme, hiemali tempore, *tinguere ſe Oceano,* occidere etc.

483—489. Si philoſophus eſſe nequit, agricola ſaltem eſſe vult.

484. Stuporem animi a *frigore ſanguinis* ducere recte poteſt poeta, qui tantum probabilia ſequitur; inprimis cum e philoſophis nonnulli ita ſenſiſſe videantur. *Empedocles animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem* Cic. Tuſc. Qu. I, 9, vbi vid. Dauies. Quod vero ſanguinem *circa prae-*

Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem ſiluasque inglorius. O, vbi campi,
Spercheosque, et virginibus bacchata Lacaenis

485 *rigidi* Rom. Pierii. 486 *O vbi Tempe* coniectura plurium doctorum virorum apud Burm., at ea v. 469 iam memorata, et vid. Notas. 487 *Spercheosque* dictum vt 'Αλφειός, Alpheus, Πηνειός, Peneus, ſic Σπερχειός, Spercheus. Heinſius repoſuit, e

cordia memorat, ex antiqua Italorum philoſophia petitum videri poterat, in qua *praecordia, φρένας, πραπίδας,* ſedem non modo motuum animi, ſed et mentis, faciebant. vid. Cicero ibid. Sed et hoc ipſum Empedocleum eſt, cuius verſus laudatur in Etymologo Magno in *αἷμα* et alibi: *Αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐστι νόημα.* Notabilis locus Schol. Cruqu. ad Horat. Art. 465 Empedocles — *qui dicebat, tarda ingenia frigido circa praecordia ſanguine impediri.* At quomodo ad haec ſomnia homines delabi potuere? Scilicet, quod primis rerum aetatibus nullus erat ſapiens, qui non eſſet poeta, nullus poeta, qui non maiore animi motu atque aeſtu raperetur, aut, vt loquebantur, diuino ſpiritu (*ἐνθουσιῶν*) ageretur. *Calor* itaque *ſanguinis* cum animi vi, ingenii ſubtilitate, poetica facultate, naturae aliquam coniunctionem habere videri poterat. Imitatus eſt verſum Lucan. II, 557 *Feruidus haec iterum circa praecordia ſanguis Incaluit.*

485. *amnes rigui,* h. l. qui rigant. *amem,* colam. Exemplis illuſtrat Burm. 486—489. O quam vellem ruri vitam agere! Tamquam poeta nobiliora rura memorat, in Theſſaliae, Laconicae, ac Thraciae campis. cf. Culicem v. 93, in quo quaſi ſemina aut rudimenta huius pulcerrimi loci videas. *O vbi* non itaque eſt, vt ſitum locorum quaerat, ſed vt ibi degat. Habet tamen locus maiorem *δεινότητα,* ſi ita iungis: *O* vtinam ſit, *qui me ſiſtat* ibi, *vbi* campi etc., enthuſiaſmo abreptus ſententiarum ordinem turbauit. *Campi Spercheosque* poetica ſtructura enthuſiaſmo et ipſa conſentanea dixit, pro

Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Haemi
Siſtat, et ingenti ramorum protegat vmbra!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſſas;

Mediceo; in quatuor *Spercheus*. Alii *Sperchiosque*, *Sperchios et*, *Sperchiusque*, hoc quidem in vulgg. edd. v. Heinſ. h. l. et ad Ouid. Met. I, 579. 488 *gelidis conuallibus* Medic. et vnus Mead., forte, *gelidi*, inquit Heinſ.

campis ad Sperchium, campis Theſſaliae, in cuius confiniis ſubter Oetam montem fluuius ille in ſinum Maliacum exit. *Taygeta* ſc iuga, ὄρη, vt τὸ Ταΰγετον, montes ex Arcadia per totam Laconicam procurrentes; ſubiecta iis Sparta et Eurotas amnis. *bacchata*, paſſiue, quae bacchando frequentantur, in quibus virgines Lacaenae bacchari, orgia Bacchi celebrare, ſolent. Sic *bacchata Naxos* Aen. III, 125. Erat autem ſub Taygeto Bacchi templum, quod adhuc Pauſaniae aetate viſebatur; ad id ſolis mulieribus aditus patebat, et mulieres ſolae ſacra in operto faciebant. vid. Pauſan. III, 20. Ita explicatus locus placere poteſt. *Haemus* autem inprimis ſiluis abundabat: hinc vſſ. 488. 489.

490—493. Beata eſt, inquit, vita philoſophi, at nec minus beata vita ruſtici. cf. ad vſ. 477. Columella in praef. iam a Cerda laudatus: *Res ruſtica — quae ſine dubitatione proxima et quaſi conſanguinea ſapientiae eſt.* Cicero in Cat. mai. 15 *Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quae nec vlla impediuntur ſenectute, et mihi ad ſapientis vitam proxime videntur accedere.* Philoſophiae autem Lucretianae capita hic proferri ex primis ſtatim Lucretii paginis manifeſtum fit. v. Lucret. I, 49 ſqq. ad 150, qui verſus optimi huius loci commentarii ſunt. Forte et Graecus poeta vtrique ante oculos erat. Laudatur ex Empedocle: Ὄλβιος, ὃς θείων πραπίδων ἐκτήσατο πλοῦτον ap. Clement. Alex. Stromat. V extr. Veris autem de natura rerum, deorum et animae, rationibus ab Epicuro propoſitis, metus, terrores, ac cupiditates

Atque metus omnis et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, ſtrepitumque Acherontis auari!

491 *ineluctabile ſatum* Romanus Pierii, ex Aen. VIII, 334 ſcilicet. 492 *ſtrepitusque* Reg. et vnus Mead. *Acherontis auerni* Erf. a m. pr.

hominibus detractas et ad veram felicitatem viam patefactam eſſe, ſaepe a Lucretio praedicatur. Conf. Cic. Fin. I, 13 (vid. Bentleii *Remarks upon a late diſcourſe of Freethinking in a Letter by Phileleutherus Lipſienſis* ſegm. 20). Ipſum Lucretium his laudibus praedicari putabat Spencius Polymet. Dial. II, p. 14, quod non placet; non quidem propterea, quod nimis magnificas, quam pro Lucretii meritis, laudes eſſe dicam; nam quae ſecta non ſuum principem ita extollit? Fecit hoc idem in Epicuro ſuo Lucretius. Verum non hic locum habebat vnius cuiusquam certi hominis laus et praedicatio. Non male expreſſit locum Seneca Agam. 604—608. Colorem orationis mutuatus eſt hinc grauiſſimo loco Lucan. IV, 394 *Felix qui potuit mundi nutante ruina, Quo iaceat iam ſcire loco!* h. e. nouit, in tenui hac fortuna, humili hoc loco, ſecuram ſibi fore vitam; ex magna fortuna ſe deiici non poſſe; contra potentes et diuites metus hic agitat continuus, ne opibus ſuis excidant. 490. *qui potuit,* ad formam aoriſti, qui poteſt. — 492. *metus* ex ſuperſtitionibus falſisque opinionibus natos, inprimis de fato et de inferis. Lucret. I, 79 *Quare Religio* (ſuperſtitio) *pedibus ſubiecta viciſſim Obteritur. Metus ſubiectos* vide ibid. 67 ſqq. 103 ſqq. V, 1193 ſqq. III, 14 *Nam ſimul ac Ratio tua coepit vociferari, Naturam rerum haud diuina mente coortam,* Diffugiunt animi terrores, *moenia mundi Diſcedunt, totum video per Inane geri res, Apparet Diuum numen ſedesque* quietae — *At contra* nusquam *apparent* Acheruſia *templa. ſtrepitum Acheruntis* ex Lucret. III, 37 *Et metus ille foras praeceps Acheruntis agendus Funditus, humanam qui vitam*

Fortunatus et ille, deos qui nouit agreſtis,
Panaque Siluanumque ſenem Nymphasque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum,
Flexit, et infidos agitans diſcordia fratres;

494 *Siluarumque ſenem* ed. Ven. 496 *Inuidia fratres* Moret. ſec., e gloſſemate τοῦ *diſcordia.*

turbat ab imo, Omnia ſuffundens mortis nigrore, neque vllam Eſſe voluptatem puram liquidamque relinquit. Quomodo illum metum expellat v. eod. libro III, 842—907 ad fin. cf. Seneca de Benef. VII, 1. Nam in rationibus, argumentisque, a quibus illa perſuaſio ducitur, diſcrimen inter ſanam et inſanam philoſophiam cernitur. Quam ornate haec dicta ſint intelliges, ſi reputes nihil aliud haec eſſe, quam: natura rerum rite cognita nec fatum nec mortem a te timeri.

493. 494. Vitae ruſticae amoenitatem a ſplendidis et ſanctis rerum imaginibus petit, ex primorum hominum, aureae aetatis, vita ſumtis; nempe cum innocuis et puris caſtisque illis hominibus dii verſabantur, eos frequentabant et in medio eorum conſpiciebantur: vide vel Catull. LXIII, 384. Itaque is, qui ſiluas, valles, fontes et antra frequentat, praeclare deos agreſtes noſſe dicitur. Cul. 76 *Illi ſunt gratae rorantes lacte capellae Et nemus et fecunda Pales.* —

495—499. Viuit animo imperturbato, atque, vt ab omni cupiditate, ita ab omni cura ac ſollicitudine vacuo, et vere vitam beatam ex Epicuri formula agere videri poteſt. *Illum non populi faſces* (v. Lucret. III, 1009) *non purpura regum flexit:* flectit; et ſic in ſeq. *doluit, inuidit, vidit.* nil curat honores ac magiſtratus, in quem transferantur, aut quibus regna ſiue reddantur ſiue eripiantur; quae fortunarum conuerſiones annis proximis a profligatis Antonianis partibus ſatis frequentes haud dubie inciderant. *et infidos agitans diſcordia fratres* illum non flexit, nil

Aut coniurato descendens Dacus ab Histro;

497 *Et* Acron ad Horat. Od. I, 35. III, 6. *discedens* multi, vide Burm. *Daci montibus inhaerent* Florus IV, 12, 18.

mouet; nil curat bella ciuilia; vt nec bella externa; *Aut coniurato descendens Dacus ab Istro.* Credere par est, poetam etiam in priore membro, de fratrum discordia, certam aliquam personam ac nomen ex illo tempore memorare debuisse ac voluisse, vt in altero *Dacum.* Respexit vtique Arsacidarum dissidia, quae in illos annos incidunt, quibus Georgica perscripta esse et feruntur et videntur, inter consanguineos, Phraatem et Tiridatem, quos per fratres declarat, agitata. In hoc, puto, acquiescendum est. Sane etiam in Armenia maiore, cum Artaxiae Artabazes filius successisset, bellum ei ciuile a Tigrane fratre, Roma ab Armenis arcessito, motum est; verum haec in annum 734, decimum a pugna Actiaca, proximum ante Virgilii obitum, incidunt. vid. Dio LIV, 9. Catroeus quidem secundam aliquam Georgicorum recensionem com[illegible]miniscitur, sed nullo plane aut leui argumento. *Daci* autem, (cum Getis ad Slavicos populos referendi: quod docuit Gatterer noster Comment. Soc. R. Gotting. Vol. XI vbi pag. 186) qui montium iuga trans Istrum incolebant, vnde *descendens Dacus,* vt fere semper, *quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, decurrere solebant* et *vicina populari,* Florus IV, 12, 18: ita illo tempore Mysiam et mox Thraciam vastabant. Iam 724 Statilius Taurus Dacorum agmina palantia reiecit. Missus aduersus eos et Bastarnas M. Crassus, C. Caesare V, et Sex. Apuleio Coss. V. C. 725. Dio LI, c. 23 sqq. de iis triumphauit a 727. *Ister coniuratus,* h. populi ad Istrum, qui arma cum iis sociabant. Ex nostro Statius I Theb. 20 *Et coniurato deiectos vertice Dacos.* Iidem Daci cum Getis aliisque barbaris non cessarunt Istro glacie concreto Romanos fines vastare, donec Q. Tuberone et Paullo Fabio Coss. V. C. 743, et anno sequenti per-

Non res Romanae, perituraque regna; neque ille,
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura

498 *res Comanae* Reiskius emendabat, id est, Armenae vel Parthicae; cum indignum poeta, et quidem Romano, sit, rempublicam Romanam *peritura regna* appellare. conf. Notam. Simile fere acumen argutantis Grammatici est apud Rufinian. de schem. Dian. pag. 267, qui locum inter eas figuras refert, cum dicere manifeste parum tutum est: noluisse adeo Virgilium dicere: *Non res Romanae periturae.* 499 *miserans aut non inuidit* Zulich., ex interpolatione. 500 *valentia* Ven.

domiti sunt, littusque castellis et vallo munitum est. cf. Sueton. Octau. c. 21. Ceterum Epicuream sapientiam ab omni republica homines auocasse, res est satis nota vel ex Ciceronis disputationibus.

498. *peritura regna,* quae pereunt, afflicta; in prosa: regnorum ruinas, euersiones, interitus nil curat; quot enim regna non fuere sublata a Romanis! per *res Romanae* intelligendae vicissitudines et fortuna imperii Romani. Sunt autem haec accommodate ad hypothesin Epicuri, et intra eius placita accipienda. Alioqui enim, in ciue Romano, impium hoc et sceleratum foret, reipublicae sortem nil curare.

499. *neque ille Aut doluit* (dolet) *miserans inopem, aut inuidit habenti,* non duritie et ferocia animi, aut Stoica aliqua apathia, quae male, a Seruio inde, huc aduocatur, sed nec dolet nec inuidet, quod in agro remotus ab omni pauperum miseria et diuitum luxu ac fastu animum ab omni perturbatione vacuum habere potest. Copiose illustrat locum Burm. Docent hoc antecedentia: *non populi fasces* etc., quos, in agro qui degit, non videt, ideoque nec curat, quis illa opibus suis et artibus consequatur.

500—503. Praeiuerat Lucret. V, 935 (notante Macrob. VI, 1 extr.) *Quod sol atque imbres dederant,*

Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.

501 *carpit* Macrob. Sat. VI, 1. *rura* Romanus. 502 *Inſanumue* Rom. *trudit* Vratisl.

quod terra crearat Sponte ſua, ſatis id placabat pectora donum. Non autem ſunt pro tautologis habenda, *ipſa, volentia, ſponte ſua;* ſed facere putanda ad notionem primariam viuide et fortiter declarandam. Expreſſit ſequentia Seneca Herc. fur. 159 ſq. *volentia rura* ex graeciſmo exponit Toupius in Suid. T. II, p. 49, vbi ex Xenoph. laudat: ἡ γῆ θέλουσα — διδάσκει et hinc θέλεμος γῆ T. I, pag. 285. Praebebat tamen ipſa res poetae hoc, vel ſine Xenophonte, ſi *ipſa, ſponte ſua,* ſane etiam lubentia ac *volentia,* h. e. lubenter, ferunt fructus rura. Inf. IV, 561 *victorque volentes Per populos dat iura.* Graeca ratione poeta vti tum dicendus eſt, non, quoties vterque ſermo in aliquam formam naturali ſententiarum modo et ordine conſentit, verum quoties aut a ſermonis patrii genio et vſu ſollenni recedit, adoptatque formas Graecas, ſeu vulgares ſeu poeticas, ita vt, niſi ex lectione Graecorum ſcriptorum eas memineris, expediri locus nequeat; aut vbi manifeſta ſtudii et aemulationis ſigna et indicia prodit ſcriptor. Semel haec dicta ſint, cum toties graeciſmos perperam memorari viderim.— 501. *Sponte ſua,* v. ad v. 459. Adumbrata eſſe haec ex Lucret. V, 935. 936, iam notatum Macrob. Sat. VI, 1 extr. — *ferrea iura,* rigida, quae nec gratia nec metu vllius flectuntur, nec miſeratione. — 502. *Inſanum forum,* inſano clamore, litibus, perſtrepens. Sic *rabies, furor,* foro et cauſſidicis tribuitur. *nec populi tabularia vidit,* h. nullum nec vectigal, nec portorium, nec paſcua a populo tamquam publicanus conduxit, quarum redemtionum tabulae, publica inſtrumenta, in tabulario ſeruabantur; quod Romae erat in atrio Libertatis. vid. Liu. XLIII, 16.

Sollicitant alii remis freta caeca; ruuntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum;
Hic petit excidiis vrbem miserosque Penatis,
Vt gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro;

503 *freta rauca* Leid. 504 *penetrantque* Menag. a m. sec. 505 *patriosque Penates* Parrhas. 506 *indormiat* Heins., ex vno Mediceo, in quo tamen et ipso a sec. manu *in* notatum punctis.

503. *freta caeca,* ignota, inexplorata esse videntur. Si essem paullo arrogantior, dicerem pro imperio „et in hunc sensum verbum accipiendum est.“ Nunc bene noui, vocem habere plures notiones, quas alius aliam non minus bene pro arbitrio suo substituere possit; itaque moneo, posse freta *caeca* quoque dici et accipi, si quis malit, obscura, nigra; vt Aen. III, 200 licet accipere, *caecis erramus in vndis* propter seqq. At inf. III, 260 non sunt *freta caeca,* sed *nox caeca: Nocte natat caeca serus freta.* Seruio sunt nostro loco *freta caeca* subito in tempestatem surgentia, quorum motus caeci, incerti sunt. Ad pericula et discrimina nauigationis respici patet. Scilicet, cauere poetae interdum vix possunt, quin, quod ad impellendam mentem ac feriendum sensum adiunctum est, propter diuersos vocum significatus, ambiguum adeoque obscurum maneat. Sunt haec inter ea, quae sentiri debent, non subtiliter dilui.

505—507. Hic, militiae adscriptus, exscindit (exscindere parat) *vrbem,* int. Romam, *Penates,* h. patriam suam (bella autem ciuilia respicit); vt luxu diffluat. Militia omnino illo tempore inter modos opum ac diuitiarum quaerendarum expeditiores, scilicet e praeda et agris assignandis. vide v. c. Propert. Eleg. III, 5. Tibull. I, 1, 1—4, vbi v. notata, multo magis in ciuilibus bellis, per praemia militiae. *gemma,* poculum gemmeum, ex gemma factum. cf. Propert. III, 5, 4. *Ostrum Sarranum,* Tyrium, ab antiquo vrbis nomine, Sarra seu *Tsor;* de quo satis

Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet adtonitus Rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque

dormiat vulgo omnes: et nunc reuocaui. Porro *Serano, Sarano, Serrano,* vitiose scribitur. 508 *hic plausus* Medic. a m. pr. 509 *geminatus* ex omnibus scriptis Heinsius reposuit. Sic et Pierii et Martini libri cum antiquis edd. Vulgatae tamen edd. praeter vnam Egnatianam *geminatur* aut *geminantur* habebant. Illa *geminatus enim,* in parenthesi posita inde ab Elzeuirianis, illustrare sibi videtur Heinsius ad Aen. X, 874, mihi tamen nondum satisfacit, nec ipse mihi satisfacio. Minus tamen putidus versus ad meum sensum est, si intra parenthesin aut totum, vt Ald. pr. et sec., vt sit: *hunc plausus hiantem (Per cuneos — patrumque) Corripuit;* aut verba *geminatus enim plebisque patrumque,* cum Ald. sec. et hinc ceteris, recipias. Friget tamen vtrumque, multoque magis, si *geminatus* ad *plebem* et *patres* referas. Immo vero est, repetitus, iteratus. Seruius *enim* retraxit; vt sit: *Corripuit enim hunc geminatus.* Atqui hoc repugnat sermonis genio. Melius esset dicere, *enim* esse pro δή, γάρ, asseueratiue positum: vt Aen. II, 100 *Nec requieuit enim.* VIII, 84 *Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Iuno, Mactat.* Potuisset poeta facile asperitatem hanc emollire: *geminante manu.*

multa disputauit Bochartus. 507. Sic et Aen. VI, 610 *Aut qui diuitiis soli incubuere repertis.* Ex Vario: *Incubet et Tyriis, atque ex solido bibat auro:* adumbratum esse versum, notarat Macrob. Sat. VII, 1, p. 374 (576). conf. Tibull. III, 3, 3 sqq.

508—510. Alius eloquentiae forensis laudem, dum pro rostris dicentem audit; alius populi studia miratur et cupit gratiosus apud populum haberi; *nimium gaudens popularibus auris* dixit Aen. VI, 817. *hiantem* prae admiratione ac stupore, *corripuit,* perculsit, animum commouit, *plausus per cuneos,* h. theatrorum ordines ac sedilia, quo excipiebantur, qui gratiosi essent apud populum, vt de Pompeio, Cicerone, Maecenate (vid. vel Horat. I Carm. 20. II, 17, 25) res nota.

Conripuit. Gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quaerunt ſub ſole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro:
Hinc anni labor; hinc patriam paruosque nepotes

510 *Corripit: hi gaudent* emendat Marklandus ad Statii Silu. III, 2, 61, non quod in praeterito tempore offendebatur, vt Burmannus putabat, ſed quod non ſunt, ad quos referas *τὸ gaudent*. Nec tamen *alii* ſubiicere poſt ſuperiora a verſu inde 503 adeo durum eſt. Ipſe Burmannus *Corrupit* coniectabat; minus feliciter. *ſanguine patrum* ed. Norimb. 511 *domus* duo apud Burm. et vterque Goth. *lumina* Zulich. 513 *terram molitus aratro* Mediceus et Colot. Vrſini; forte ex Georg. I, 494. *demouit* Leid. et Rottend. 514 *paruosque penates* Mediceus, quod impenſe placebat Heinſio; dummodo non v. 505 *miſerosque penates* anteceſſiſſet. Malim alioqui et ipſe: *patriam* (adeoque publicum) *paruosque Penates;* ſatis recte dici poteſt agricola, tuêri et alere domum ac familiam. Et inf. IV, 155 *Et patriam ſolae et certos nouere penates.* Add. Ciris 418 et alii. Sane permutantur fere *penates*

510—512. *Gaudent perfuſi ſanguine fratrum.* h. e. gaudent alii perfundi, ex graeco more. Ad veteranos autem et ceteros refero, quibus promiſſi per bella ciuilia (hinc *perfuſi ſanguine fratrum*) agri aſſignabantur; ita cum ſequente verſu ſententias arte coniunctas eſſe videas: relictis agris patriis et ſolo natali in aliena praedia, alio ſub caelo ſita, immigrant. Lucretii verſus ſunt III, 70 Dum homines paupertatem fugiunt, *Sanguine ciuili rem conflant* — *Crudeles gaudent in triſti funere fratrum;* quem hic expreſſum eſſe, iam a Macrobio monitum Sat. VI, 2. 511. *Exſilio,* dum in colonias deducuntur. 512. Fere vt Horat. illud II, 16, 18 *Quid terras alio calentes ſole mutamus?* Sol pro caelo, plus minusve ex ſole, propiore ſeu remotiore, calente.

513—531. Suauiſſima bonorum, quae vita ruſtica habet, deſcriptio. 514. *labor anni,* per annum, annuum opus ruſtici; nunc tamen

Suſtinet; hinc armenta boum, meritosque iuuencos;
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;

et *nepotes* in libris: vid. Markland. ad Statii Silu. I, 2, 145, qui etiam *penates* praefert: ſed parum graui de cauſſa: „quare enim poeta *nepotes* potius quam *liberos* memoraret?" Atqui memorat tamquam poeta, cui liberum eſt et eſſe debet, ita permutare; alioqui concidit tota poetica. Burmannus praefert *nepotes*, ne bis idem dicat poeta, *patriam* et *penates;* qui metus vtique vanus eſſet; nam *patria* nequaquam ad tugurium ipſum reuocari poteſt, ſed totum rus, vicum et agros, complecti debet, vt Ecloga I, 3. 4. 68. Equidem fateor me ad hoc haerere, quod *patriam* ex annuo labore ſuſtinere dicitur agricola; vix enim hoc aliter fieri poteſt quam conferendo in publicum et militia ex delectu. Atqui hoc alterum non ex agro petitur, prius non eſt Romanum, illo ſaltem tempore; (*vectigalia* ap. Horat. III, 16, 40 ſunt reditus agelli, quos *porrigere* aliquis poteſt, amplificare, augere, *cupidine contracto)* malim vtique *patrem paruosque nepotes* ſcriptum eſſe; et poteſt *patriam* ex verſu ſuperiore 512 repetitum videri. Enimuero non agitur de eo, quid in votis habeamus, ſed quid ſcriptum eſſe a Marone probabile ſit: et hic fateor nihil poſſe ad liquidum perduci. *patrem* tamen repoſuit Wakef. Idem Marklandus malebat: *Hic anni labor;* et ſic Gud. pro var. lect. nec male. — 516 *quin et* Menag. alter. *exuberat* Menag. quart. 517 *et Cerealis* Me-

ſubeſt ſimul notio prouentus annui ex hoc labore; nam ſubiicitur: *hinc ſuſtinet*, alit et educat inde, *nepotes*, liberos, et *patriam:* de quo v. Var. Lect. Romano ſenſu et ſermone amat, tuetur, patriam aliquis, pro ea moritur; haec et alia ſunt, quae Horatius innuit in his: *Qui didicit, patriae quid debeat, et quid amicis.* At patriam Romanus non alit; aleret ciues, ſuſtineret opibus ſuis amicos. Horat. Serm. II, 2, 104 *cur, improbe, carae Non aliquid patriae tanto emetiris aceruo.* atqui praeceſſerat: *quare templa ruunt antiqua deûm?*

516—518. Nullum anni tempus eſt, quo ceſſet ager afferre aliquid fructus. *pomis exuberet annus,* poetica ratione, ſed ſollenni, pro,

Prouentuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande ſues laeti redeunt; dant arbuta ſilvae;
Et varios ponit fetus auctumnus; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati;

nag. alter. 518 *Prouentumque* Goth. pr.; ferrem, ſi *Prouentus* eſſet. *aut horrea* Medic. a m. pr. et Zulich. *oneret cellas* coni. Io. Schrader. Fatendum tamen, ſi ſeuerius cum poeta agas, totum verſum otioſum eſſe poſt antecedentia. 520 *redeunt laeti* Rufinian. de Schem. Lex. p. 30. *ardua* Gud. pro var. lect. 521 *ponit fructus* Erf. 523 *pendent dulces* ante Heinſ. ſed *dulces pendent* omnes fere ſcripti, etiam Pierii.

poma exuberant in anno, h. auctumno. 518. *Annus onerat ſulcos prouentu*, ante meſſem, *horrea vincit prouentu*, meſſe facta. Sunt Tibulli. IV, 1, 185 *Horrea fecundas in deficientia meſſes*, et ſup. Georg. I, 49 *Illius immenſae ruperunt horrea meſſes.*

519. Cum hieme, h. e. cum extremo auctumno, oliuitatis tempus ingruit. Oliuae, vt poetarum mos, a praeſtante aliquo genere adiectum nomen habent. *Sicyonem oliuiferam* etiam Ouid. memorat in Ibin 319, ex P. IV, 15, 10. Stat. Theb. IV, 50. *trapetum*, quo oleae teruntur; mola olearia. v. Ind. ad Scriptt. R. R.; egregie illuſtrata in doctiſſimo libello Alb. Lud. Frid. Meiſteri noſtri *de torculario Catonis*. 520. *arbuta* vid. ſupra ad Eclog. III, 82. 521. *ponit fetus auctumnus*, dum poma matura decidunt. Ita *poni frondes* ſupra dixerat v. 403. Poteſt tamen, ſi ita placuerit, a partu petitum dici, qui *poni*, edi, dicitur; vt oua ponuntur.

523. Pergit ad gaudia domeſtica agricolae; *pendent circum oſcula* iucundius, quam ſi, circum ora; ſunt enim ad oſculandum por-

Caſta pudicitiam ſeruat domus; vbera vaccae
Lactea demittunt; pinguesque in gramine laeto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus haedi.
Ipſe dies agitat feſtos; fuſusque per herbam,
Ignis vbi in medio, et ſocii cratera coronant,
Te, libans, Lenaee, vocat; pecorisque magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo;

525 *dimittunt* nonnulli: duo omittunt *que* cum vno Mead. 527 *faſtos* Ven. *fuſosque* Gud. et Goth. ſec. 528 *ingenio* pro *in medio* Mediceus; forte *Ignis vbi Genio*, inquit Burmannus, id eſt, ara ipſi poſita. Malim *Ignis vbi, Genio et ſocii c. c.*, h. in honorem Genii: in quod et Schraderum incidiſſe, in ſchedis video. Sed ludibrium librarii eſſe puto. 529 *Leneaeque* Voſſ. Erat ſcilicet in alio *Leneae*, vt in Medic. a pr. m.

recta. 524. *pudicam mulierem* (Horat. Epod. II, 39), deſignat. Adſcripſeram olim *αἰδοίην παράκοιτιν*. ſed recte monitus, eam in Homero eſſe *αἰδοῦς ἀξίαν*, hoc ſuſtuli. 525. 526. Ex Arat. Dioſem. 369. 370. cf. Odyſſ. *κ*, 412. *κορύπτειν* Theocr. III, 5.

527 — 531. Quicquid in vita ruſtica iucunditatis eſſe ſolet, memorat poeta; itaque et feſtorum ſollennia diis ruſticis habita; inque his vnum, in Bacchi honorem. 528. *Ignis vbi in medio*, ſcil. ara, in qua ſacrum fit, ex quo epulae parantur. Tibullus de ſacris, meſſis tempore factis, II, 1, 21 *Tunc nitidus plenis confiſus ruſticus agris Ingeret* ardenti *grandia ligna* foco, *Turbaque vernarum, ſaturi bona ſigna coloni Ludet. Socii.* Horat. Epiſt. II, 1, 142 *Agricolae priſci — Condita poſt frumenta leuantes Tempore feſto Corpus* — Cum ſociis operum pueris *et coniuge fida.* Adumbratus e noſtro locus Gratii Cyneg. 486 ſqq. Nec aliter, quam de ſacro Genio vel Lari facto, accipiendum carmen Horat. III, 17, 13 ſq. *crater*, vnde libatio fit, corollis ornatur. vid. ad Aen. I, 724. 530. *certamina ponit*, *ἆθλα τίθησι*, certaminis praemia. conf. Aen.

Corporaque agresti nudant praedura palaestra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater; sic fortis Etruria creuit;
Scilicet et rerum facta est pulcerrima Roma,

531 *nudant* Burm. recepit, et sic sane Romanus, aliique vetusti Pierii, et praestantiores Heinsii ac Burm. *nudat* tamen, quod vulgo editur, excepta Egnatiana recensione, Mediceus cum fragm. Moret. et parte librorum Martini exhibet; et videtur haec ratio exquisitior esse, si paterfamilias *nudat membra*, dum proponit certamen et auctor est nudandi membra. Sed in his librorum auctoritati non refragor. *perdura* Medic. a m. pr. *nudat palaestrae* idem cum fragm. Moret., quod Heinsio placebat, et Wakefield qui recepit, quia Lucret. V, 969 de hominibus feris: *membra nudabant terrae*, pro quo editum erat, *nuda dabant*. Idem hinc tuebatur Aen. V, 586 lectionem, *Et nunc terga fugae nudant;* in quo tamen loco casus tertius minus conueniret, quam in nostro loco. Est enim casus tertius cui, cuius caussa nudamur: Lucan. VIII, 425 *Dacis Rhenique cateruis Imperii nudare latus*. Male itaque et in Silio XVII, 444 *Quos vbi nudantes conspexit Hamilcare cretus Terga fugae* reposuerant pro, *fuga*. Verba, vt nunc edita sunt, diserte recitat Lutat. ad Stat. Theb. VI, 827. 532 Tangit locum Schol. Persii Sat. I, 87, quamquam mendose. *vitam veteres* Moret. et Parrhas. *voluere* Ven. 534 Malim iungere: *Sic fortis Etruria creuit Scilicet, et rerum*. Eodem modo I, 281. 282.

V, 66. *agresti palaestra*, lucta.

532—535. Ornate: haec vita fuit priscae Italiae. 533. *Etruria creuit*, h. Etrusci potentes facti sunt; ad magnas opes agricultura peruenerunt. Burmannus intempestiue Etruriae mentionem, et non nisi in Maecenatis gratiam, fieri aiebat; sed quid potissimum vir doctissimus in hac suspicione sequutus sit, videtur enim aliquid sequutus esse, non apposuit. Fuere vtique magnae Etruscorum opes et terrarum cultus egregius. 534. *rerum facta est pulcerrima*, nota forma, quam Burm. ad h. l. illustrat, omnium imperiorum praestantissimum ac beatissimum factum est. Iisdem fere verbis Cicero pro Rosc. Amer. c. 18, §. 50. Formam tamen et rationem loquendi non expediuit Burmannus. Est scilicet Grae-

Septemque vna ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictaei regis, et ante
Inpia quam caeſis gens eſt epulata iuuencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Inpoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos inmenſum ſpatiis confecimus aequor;
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.

535 Idem verſus Aen. VI, 786. *ſeptem quae vna* Ed. Iunt. et aliae. 536 *Antea* Gud. 540 *Impoſitis duros* Medic. a m. pr. 542 *ſpumantia* Rom. et aliquot alii Pierii, item Parrhaſ. Eadem varietas ap. Quinctil. VIII, 6, vbi verſus laudatur. At *fumantia* melius hoc quidem loco; et exhibent Chariſius et Beda de tropis S. S.

cum χρῆμα κάλλιστον, *res pulcerrima*, et doctius *pulcerrima rerum*. Tum *ſcilicet* eſt δή, ἄρα, vtique, ſane. Vt Graeca ſint: καὶ δὴ καὶ Ῥώμη ἤκμασε διὰ τοῦτο, κάλλιστόν τι πρᾶγμα. 535. *arces* pro montibus.

536. Ante Iouem, ſub rege Saturno, aurea aetate (vnde poeta ipſum dixit *aureum*), ſic viuebant homines. *Impia gens*, h. hominum genus, *impium*, quod naturae legem violat, bouem mactando. cf. Arat. Phaenom. 132. Cic. N. D. II, 63, §. 159. 539. *claſſica inflari*, cani inflato cornu, tuba, buccina. vid. Propert. III, 3, 41. 42. (2, 11. 12) conf. ad Tibull. I, 1, 4. — 540. Ornate pro, procudi enſes.

541. 542. Sed finis faciendus eſt libro. Eodem tropo Tryphiod. 664 Μουσάων ὅδε μόχθος. ἐγὼ δ' ἅπερ ἵππον ἐλάσσω Τέρματος ἀμφιέλισσαν ἐπιψαύουσαν ἀοιδήν. *aequor immen-*

ſum ſpatiis, immenſa ſpatia, h. decurſus, habens, immenſorum ſpatiorum campus. De *ſpatiis* vid. ad Ge. I, 512. *Colla equorum ſoluere*, dum iugum ſoluitur, demitur. Sic ὑφ' ἅρματος αὐχένας ἵππων λυσαμένη Callimachus a Cerda laudatus H. in Pall. Lau. 10. λύειν ἵππους, *ſoluere equos*, ſollenne.





Te quoque, magna Pales. G. III. 1.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM

Orditur poeta librum ab expositione argumenti 1. 2: tractare se argumentum ab aliis intactum, vnde novam laudem Mantuae suae sit paraturus — 39. Inde fauorem ac studium Maecenatis sibi expetit — 48.

Procedit praeceptio a fetura armentorum. Legendae primo loco bonae matres; notae bonarum vaccarum — 62; admissura ita curanda, vt et bos et

taurus in iuuenta constituti sint — 71. Notae equi generosi et ad admissuram idonei — 122. Tum ea, quae ante admissuram sunt curanda — 137. Cura matrum grauidarum — 156. Cura vitulorum — 178. Cura pullorum equinorum — 208; inprimis arcendi illi a nimia Venere: inter quae locum de Veneris stimulantis furore persequitur — 282. Post curam armentorum progreditur ad curam pecudum: cum praefatione super difficultate argumenti cum dignitate pertractandi — 294. Primo de ea cura, quae ad pecudes in stabulis habendas spectat — 321; tum de pastione vere orto: cum excursione in narrationem de Nomadibus Afris et Scythis — 383; praecepta de studio lanarum — 393, et lactis — 403. Cura canum — 412. Monita de cauendis animantibus noxiis — 439, et de auertendis morbis — 473. Ita aditum sibi parat ad locum de peste auctumnali armentorum ac gregum nobilissimum — ad fin.



Pascitur in magna silva formosa iuvenca
Ge. III, 219.

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo; vos, ſiluae amnesque Lycaei.

2 *Amphreſo* Medic. *Amphryſſo* Romanus; at *Amphryſo* fragm. Vatic. Variant eodem modo codd. in Callimacho et al. Tuetur ſimplicem litteram Brunck. ad Apollon. et recte: add.

1. 2. Nunc rem pecuariam aggrediar. Pro ea Palem, deam paſtoritiam, et Apollinem Nomium, et Lycaeum, Arcadiae montem Pani ſacrum, memorat. *Amphryſus* Theſſaliae, et quidem Phthiotidis, notum flumen; ad quod Apollo boues pauiſſe dicitur, cum Admeto, Pheraeorum regi, ſeruiret, ἐθήτευσε. vid. Eurip. Alceſt. pr. et Callimach. in Apoll. 47 ſqq. Tibull. II, 3, 11. III, 4, 67. Nota fabula. Expreſſit locum Lucan. VI, 368. *Paſtor ab Amphryſo* pro Amphryſius, more loquendi paullo doctiore. Graece diceres: Νομεὺς

Cetera, quae vacuas tenuissent carmine mentis,
Omnia iam volgata; quis aut Eurysthea durum,

Steph. Byz. in 'Αμφρυσος. Alii *Amphriso*, *Amphrisio*, vt Goth. Mox *Lycaei* recte omnes scribunt: vt ap. Pausaniam aliosque Graecos scriptores; vbique occurrit: τὸ Λύκαιον. Male confunditur alibi τὸ Λύκειον Athenarum: vt sup. I, 16. 3 *carmine* Burmannus reposuit, vt erat in nonnullis Pierii; in fragm. Vatic. Medic. et aliis *carmina*, quod vulgo editur. Procliuior lapsus in hoc ex illo, quam vice versa; *mentis* idem scripsit ex Rottend. tert. pro *mentes*. 4 *volgata* idem ex Gud. et Mentel. tert. *sunt vulgata* Parrhas. Bodlei. et vnus Mead.

'Αμφρύσηθεν. cf. Toup. Ep. crit. pag. 165. Mox *siluas amnesque Lycaei* memorat pro deo Lycaeum tenente, Pane; et hunc pro re pastoritia. 3. Pindarum Olymp. Ode II pr. ante oculos habuisse, Cerda putabat; debebat saltem Isthm. VII, pr. comparare; etsi et hoc nimis sedulo fieret. Communis enim illa est ratio multorum poetarum, vt alia sibi praerepta esse, alia vulgaria a se omitti dicant. Magis certum est, nostrum multos imitatos esse, inprimis Manilium lib. III pr. cf. Aetna pr., vbi v. Wernsdorf. Oppian. Cyneg. pr. Nemesian. Cyneg. 15 sq., vbi conf. Titium. *Tenent mentes* ea, quae delectant, et exprimit hoc ipsum delectationis naturam. *vacuae* autem *mentes*, a curis, rebus ac studiis seueris, vacantes, sollenne de iis, qui poetarum carmina audiunt. Monenda haec propter Burmanni subtilitates fuere.

4—7. Dum *Eurystheum* memorat, Herculis labores intelligit. Eodem referendi Busiris et Hylas. Commemorat autem fabulas, quas a satis multis poetis tractatas esse constabat; hinc v. 6 *Cui non dictus?* *Dicere* enim de poetis sollenne. Fuisse quoque necesse est carmina de Delo, et de Pelope eiusque cursu curuli, quo Hippodamiam Oenomai f. obtinuit: at ea omnia poetarum opera interciderunt, praeter Apollonii et Theocriti loca de Hyla, Herculis amasio, et Deli laudes apud Callimachum. Quae autem

Aut inlaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer? et Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

5 *Busiridis arces* Medic. a m. pr. *illaudari* Goth. pr. 6 *Quoi* in Pierianis: vt Ecl. IV, 62. Et sic fragm. Vatic. 8 *est* abest a Toll. *tum danda via est* Ed. Ven.

ex deperditis excitari hic possent, notae modum excessura essent. 5. De *illaudato*, h. detestando, Busiride inprimis multa interpretes cumularunt. Isocratea oratio plane hic commemorari non debebat. Sed videndi inprimis Gell. II, 6, vbi cf. Iac. Gronou. Macrob. Sat. VI, 7. Omni disputatione potiora sunt illa Gellii verba: illaudatus *est quasi* illaudabilis *et* innominabilis, *qui neque mentione aut memoria vlla dignus, neque vmquam memorandus est.* Expressit autem Homeri οὐκ ὀνομαστὸν Od. τ, 260. 597. Sic ἀπόθητος. v. Toup. Ep. crit. pag. 82; nec ad notam formam λιτότητος confugere necesse est. Etsi autem in iis, quae nunc extant, carminibus Busiridis vix mentio facta occurrit: potuit tamen ac debuit (vid. Apollodor. II, 5, 11) in Ἡρακλείαις (quo nomine plura olim extitere carmina, inprimis Pisandri Camirensis (v. T. II, p. 285 sq.), Nymphios Heracleotae, Panyasios: v. ad Apollod. Notae pag. 324 sqq.) Busiris ab Hercule caesus memorari. 8. *Acer equis*, h. arte equestri, *quadrigis* ducendis, strenuus, excellens, δεινός.

9. Circumspiciendum mihi argumentum, cuius tractatione nomen consequar. *victor* poetico ornatu adiectum, vti solent, si de magno aliquo opere peracto, magna re, quam assequutus sis, agitur. Non male Seruius: *victor*, *effector propositi et voti.* Lucret. I, 76 *Omne*

Primus ego in patriam mecum, modo vita superſit,
Aonio rediens deducam vertice Muſas;
Primus Idumaeas referam tibi, Mantua, palmas;

10 *ſuperſtes* eadem Ed. Ven. Gell. I, 22 verſum laudat, et putat dictum eſſe ἀκυρώτερον, parum proprie, pro, *longinquius diutiusque adſit.* 11 *veniens* Menag. pr. *reſidens* Rottend. alter, perpetua permutatione cum *rediens.* 12 *Idimeas*, *Idymeas*, *Hydimeas*, vt mox *Mintius* ſcribitur. *Primus* et *Idumeas* Reg. Martin. Eſt Ἰδούμη, Ἰδουμαῖος.

immenſum peragrauit Epicurus, — *Vnde refert nobis* victor, *quid poſſit oriri* etc. *virorum per ora volitare*, ornatius quam, ferri per ora, in ore omnium eſſe. Notum autem Ennii illud: *volito viuus per ora virum.* Sollenne porro famam nominisque celebritatem per volatum declarari; ornauit notionem Horat. II Carm. 20.

10—13. Primus ego inter Mantuanos nomen poetae conſequar. At hoc ſplendide elocutus eſt. *Primus.* Bene Seruiana: *Ideo primus, quod ante illum nullus Mantuanus poeta fuit.* Argute magis quam vere modo Graecis poetis carminis palmam eripere, modo, quod Catroeus commentus eſt, iter in Graeciam ſuſcipere velle putatur. Qui primus inter aliquem populum poeta clareſcit, is *Muſas ſecum in patriam ducere* dici poteſt, et ornatius *ab Helicone*, Boeotiae, *Aonibus* olim habitatae, monte; idem *referre* laudem, gloriam, praemia, victoriae inſignia, *palmam* dici poteſt, reſpectu *certaminum muſicorum*, quae inter Graecos haberi ſolebant. *Idumaeas* autem *palmas* poetico plane epitheto appellauit, a nobili aliquo genere. *Idumen* poetae pro Idumaea ac tota Iudaea dicunt; quam quidem palmis frequentem fuiſſe notum eſt. vid. ll. apud Cerdam et al. *arbuſto palmarum diues Idume* Lucan. III, 216, et praeclare Stat. V Silu. 2, 138. 139. *An Solymum ci-*

Et viridi in campo templum de marmore ponam

nerem palmetaque capta subibis Non sibi felices siluas ponentis Idumes? Debet autem huius versus suauitatem, vt vnicuique obvium est, qui vtrumque poetam legit, noster Lucretio suo I, 118 *Ennius vt noster cecinit, qui primus amoena Detulit ex Helicone perenni fronte coronam, Per gentes Italas hominum quae clara clueret.*

13. Haec et quae sequuntur, et templi huius aedificatio, quam rationem ac coniunctionem cum ceteris habeant, omiserunt monere Interpretes. Scilicet in eo substiterat poeta, vt laudem poeticam, quam in patriam suam redux referret, cum victoria compararet, quam aliquis inter Graecos ex sollenni certamine victor reportaret. Notum autem est, nullum sollennium ludorum in Graecia genus fuisse, in quo non eo tempore ingenii certamina, ἀγῶνες μουσικοὶ, eloquentiae, poetices inprimis, instituerentur. De Olympiis et ceteris sollennibus aeque certum est, ac de Dionysiis, Panathenaeis etc. Victores autem ex Olympicis ac ceteris ludis non modo sollenni pompa vrbem suam ingressos esse, verum etiam victoriae praemia diis consecrasse, interdum etiam siue templum siue aram aliudue monumentum in victoriae memoriam condidisse, multis ex antiquitate exemplis ac titulis adhuc superstitibus declarari potest. Vnum commemorasse nunc quidem satis sit, quod Athenis superest, monumentum choragicum, vulgo *Demosthenis Laterna* dictum, quod post Sponium *Le Roy* et *Stuart* c. IV exhibent. Quae quidem a nobis dicta si memineris, nihil quidem abhorrens aut insolens in toto poetae carmine occurret. Laudis ac victoriae suae poeticae monumentum extruet templum, in quo praemia reportata tamquam donaria consecret; templum autem ingeniose satis ita ornat, vt Augusto non modo dedicatum, sed et omnibus iis instructum et excultum esse iubeat, quae ad Augusti laudes praedicandas viam parare poterant. Cum au-

Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius et tenera praetexit arundine ripas.
In medio mihi Caesar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,

17 *Illi*, quod vbique editur, tuetur Medic. cum aliis, h. in Caesaris honorem. At *Illic* Romanus, Medic. cum aliis antiquissimis Pierii. Sic in Franc. in Cantabrig. et Arundel., h. e. ad templum. Porro *et* abest a Franc.

tem inter diuinos honores etiam ludorum sollennia sint, etiam haec in Augusti honorem se editurum esse promittit. Si autem ingenii in poeta copiam et incrementa cognoscere volupe est, conf. extr. partem Aeneid. VIII, et eum, qui locum ante oculos habuit, Statium Theb. II, 728 — 740. Ceterum multa ad h. l. disputantem vide sagacissimum ac doctissimum Virum Hurdium, nunc Ven. Vigorniensem (Worcestriae) Episcopum, ad Horat. Epist. ad Aug. Vol. II, pag. 43.

13. Victoriae monumentum exstruam templum, Caesaris titulo ornandum. *ponere templum*, *τιθέναι*, satis notum. *Propter*, prope Mincium, de cuius inundantis vicina aquis stagnantibus supra vidimus ad Eclog. I, 52. VII, 12. 13. Georg. II, 198. inf. Aen. X, 206. — 16. Statua dei in medio templo, *ἐν τῷ ναῷ*, sacrario: vt saepe in numis visitur.

17. *victor ego*, qui carminis palmam ac gloriam in patriam retulerim; id quod absolutis Georgicis, quae Neapoli scribebat, futurum erat; etsi hoc adiectum nimis angustum videri potest. Loquitur poeta omnino de gloria ac laude carminis. *Purpura conspicuum* dixit se, tamquam eum, qui ludos ederet, magistratuum exemplo, qui ludos curabant, praetexta induti; purpura in togae ora praetexta. At purpurea vestis non fuit nisi triumphantium eaque picta, auro distincta. Nisi in Graecis ciuitatibus alium morem fuisse contendas. Sacerdotum purpuram huc aduocabat Seruius. conf. Plin.

Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Graecia cestu.
Ipse, caput tonsae foliis ornatus oliuae,
Dona feram. Iam nunc sollemnis ducere pompas

20 *duro — cestu* Romanus Pierii. Sed *crudo* melius, e crudo corio. Aen. V, 69. *decernet* firmauit Heins. vetustiorum librorum auctoritate; inter quos fragm. Vatic. Sic quoque pars Pierianorum cum edd. inde ab Aldd. At Medic. Longob. et alii *decertet;* quomodo nonnulli ap. Heins., quatuor Martini, Goth. sec. Erf. cum vett. edd.; et sic Medic. a m. sec., nam prima scriptura in eo et Mentel. pr. ac Franc. et ed. Fabric. *decernit.* cf. ad Aen. VII, 525. Tandem *Graecia ludo* Zulich. 22 *deducere* Ven. alter Menag. Ed. Iunt.

IX, 36, f. 60. 18. *agitabo currus;* non aliter accipiendum, quam poetam editurum ludos, in quibus quadrigae mittantur, agitentur. *Centum* autem *quadrigas* tamquam poeta ponit; et recte hic memores locum Tibulli I, 7, 49, *centum ludis Geniumque choreis concelebra,* nec non Gratii Cyneget. 520; nam subtilius quam verius esse videtur, quod iam Seruius monuit, ad XXV missus ludorum Circensium hoc referendum esse. *ad flumina,* ad Mincium. Nugas Seruianas audire non debebant Interpretes.

19. Suos ludos, propter maiestatem numinis, cui fiant, Graecorum Olympia et Nemaea celebritate superaturos esse dicit. *Alpheum* Olympiam praeterlabi, et *Molorchum* (vid. Tibull. IV, 1, 13) excepisse hospitio Herculem, cum leone Nemaeo interemto ludos Nemaeos restitueret, satis notum est. v. Apollod. II, 5, 1, et Probus ad h. l. *crudus cestus,* e corio crudo.

21. 22. Iam, quod ad se pertineat, se *ferre* velle *dona,* h. se sacrificia ad templum (paullo post, *ad delubra),* esse facturum dicit, capite corona oleagina redimito. *tonsam oliuam* ap-

Ad delubra, iuuat, caesosque videre iuuencos;
Vel scena vt versis discedat frontibus, vtque
Purpurea intexti tollant aulaea Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;

24 *atque* Argent. Ed., notante Reiskio. 25 *tollent* Menag. alt. *intexta* Menag. pr. 27 *Gargaridum* Rottend., sed Graecis Γανδαρίδαι, quod alii flexisse videntur, dum a Gange ductum putabant: Salmas. ad Solin. p. 698. *victoris et arma* Parrhas.

pellat, quae et Aen. V, 774 et 556 *tonsa corona* occurrit, attonsam vulgo esse volunt, ornatus caussa; malim dicere simpliciter, quia decerptae sunt frondes ex arbore. Neque aliud est Horatianum illud: *decerptam fronti praeponere oliuam.* Ex edicto tamen aut sub ferulae minis edicere quicquam nolim.

22. *Iam nunc iuuat;* tamquam poeta, id, quod facere gestit animus, ad praesens tempus reuocat, quasi actutum in eo occupatus sit. Rapitur animus aestuans in medias res, tamquam si coram gerantur.

24. 25. Priora, ad sacra pertinebant, in quibus pompa ad templum ducta, et victima caesa, haec iterum ad ludos, inter quos etiam *scenicos* editurus est. *Scena,* vtpote versatilis, circumagitur. Velum autem siue *aulaeum*, prodeuntibus iamiam actoribus, non, vt nunc, demissum, sed in altum sublatum fuisse, adeoque intextas seu pictas imagines, h. l. Britannos, procero corpore, et forte eo habitu pictos, tamquam qui ipsi vela tollerent, quasi ex terra surgere visas esse, vix opus est multis docere. Locus classicus Ouid. Met. III, 111—114. Hurdius l. c. de aulaeo delubri accipiebat.

26—30. Ad ornamenta templi in Augusti honorem condendi transit: anaglypha in foribus, conf. Aen. VI, 20 sqq., (de iis v. Exc. XV. ad lib. I. Aen.) et quidem ex ebore et auro: vt ap. Cic. Verr. IV, 56; tum v. 34 signa ac statuas. *Pugnam Gangaridarum* (Indorum

Atque hic vndantem bello magnumque fluentem
Nilum, ac nauali surgentis aere columnas.

28 *Atque hinc* Goth. sec. et Brunckii liber; quod ille recepit: erit ergo pro, inde, postea.

ad Gangis ostia ab occidentali parte) memorat, quia communis ille laudum locus in Augusto, vt Indos cum Parthis victos ei aut promitterent aut darent. cf. supr. Georg. II, 171. 172. Aen. I, 289. Curabit itaque a sculptore effingi Indos victos, Aegyptum subactam, post Actiacam victoriam, tum Asiam, Armeniam et Parthiam ad obsequium redactam. Memorat autem res, per quas ars symbolice ea reddere possit: pugnam et victorem Augustum, Nilum et tropaeum columnae rostratae. Quaeras, quomodo vrbes et reliqua? Scilicet, vt in numis videmus prouincias muliebri forma supplices, Armeniam maestam sedentem inter arma, Parthum vnum vel duo ad tropaeum sedentes manibus post tergum reuinctis. Augustum autem per *Quirinum* designatum videri, obuium est. Melius hoc, quam *Quirinum* pro populo Quirini, Romanis, a poeta dici. *arma Quirini* poetica consuetudine pro Quirino in armis, armato. Nisi *arma* pro bello, pugna aut victoria, dicta accipias, quod et ipsum bene fieret.

28. 29. Aegyptum, victis Antonio et Cleopatra pugna Actiaca nauali, in potestatem ab Augusto redactam memorat. *vndantem bello* et *magnum*, copiose, *fluentem* (nam *fluit magnus*, *multus*, fluuius, πολὺς ῥέει: cf. Bentl. ad Horat. I Serm. 7, 28), Nilum magno spiritu amnem appellat, propter magnos apparatus bellicos ab Antonio in Aegypto factos; vt populos aut prouincias *bello tumentes* dicunt, cum animose bellum parant; vt omnino superbia, fastu, *tumere* dicuntur homines. Quod cum ad fluuium transfertur, praeclare ille fluctus voluere, aquas augere et incitare, bello vndare dici potest. Fert idem patrius sermo. Hoc melius, quam

Addam vrbis Asiae domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diuerso ex hoste tropaea,
Bisque triumphatas vtroque ab litore gentis.

30 *At tum vrbes* Ed. Ven. *Niphaten* Medic. a m. sec. cum multis aliis. *Niphatem* ante Heins. *Niphate* Goth. sec. a m. pr., quasi Parthus ab eo monte pulsus esset. Sed virgulae omissione factum puto. *Niphates pulsus* audacter dictum. Si *victus, domitus*, esset, nihil offenderet. Iac. Bryant fuisse coniectabat *pulsumque Phraatem.* 33 *a littore* duo et vett. edd. *caroque ab l.* Leid. vnus. *diuerso a littore* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 35. *ab* abest a Goth. pr.

si *vndantem bello*, h. caede et sanguine, intelligeres; quid? quod nec armis quicquam in Aegypto actum, nullum praelium commissum fuit. *Columnam rostratam* altero versu describit, tanquam tropaeum. Occurrit illa quoque in Augusti numis. *Surgunt* autem columnae, vt aedificia, moenia; vulgari sermone, stant.

30. 31. Victoriam de Armeniis, quos a monte Niphate designat, ad quem adcolunt, et de Parthis promittit. conf. Vita Virgilii ad a. 734 et 724. De Niphate Horat. Carm. II, 9, 19 sqq. et Comment. ad e. l., et Lucan. III, 245, cui Niphates fluvius est.

32. 33. Exprimet porro in iis foribus duo tropaea, alterum de Oriente extremo victo, alterum de Occidente. Ad meum sensum, non haec sunt historice explicanda; nam non ea, quae iam facta sunt, sed *quae ita fore auguratur*, memorat; si tamen populum bello iam tum destinatum intelligere velles, de Cantabris, non de Britannis, vt Interpp. faciunt, haec essent accipienda. Ad bellum Cantabricum etiam ipse tandem Augustus profectus est V. C. 728, quarto a Georgicis, vt vulgo creditur, ad finem perductis anno. Ei, qui omnia in vss. 33, 4. 5. ad certa tempora reuocare mauult, sta-

Stabunt et Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſaeque ab Ioue gentis
Nomina, Trosque parens, et Troiae Cynthius auctor.
Inuidia infelix Furias amnemque ſeuerum

34 *Et ſtabunt* Acron ad Horat. Od. I, 19, ſed Cruqu. vulgatum. *lapidis* quatuor, et ſic edd. nonnullae. Sed alterum poeta dignius. 35 *dimiſſae* aliquot: item alii *a Ioue*. *gentes* Menag. alt. 37 — 39 Aberant ab vno Mead.

tuendum eſt alterum, Georgicis nonnulla ſerius inſerta eſſe. Neque hoc abſurdum eſſe dicam. *tropaea rapta manu*, poetica ratione de victoria reportata; ſi tamen in *rapta* argutandum ſit, celeritatem victoriae exprimi dicas cum Philargyrio. *diverſo ex hoſte*, in diuerſis terrarum partibus. Sic *diverſos Celtas* appellat Gratius Cyneg. 156, cum Medum modo nominaſſet. Alter verſus eiusdem ſententiae noua eſt exornatio: *gentes vtroque ab littore*, h. extremi Orientis et Occidentis, *bis triumphatas*, de quibus bini triumphi habiti ſunt (non vulgari vſu, vt bis eaedem gentes victae ſint); h. totum terrarum orbem victum ab Auguſto.

34. *ſpirantia aera, viuos vultus*, Aen. VI, 848. 849.

35. Gentis Iuliae progenitores, vt vulgo ferebantur, ducta ab Iulo, ſiue Aſcanio, Aeneae ſilio, origine. A Iouis et Electrae filio Dardano Erichthonius, cuius filius *Tros* Ilum, Ganymeden et *Aſſaracum* genuit. vid. Homer. Iliad. *v*, 215 ſq. Ex Ilo Laomedon, ex hoc Priamus. *Ex Aſſaraco Capys*, ex hoc *Anchiſes*, ex hoc *Aeneas*. Porro *Apollo*, Troiae conditor, adiungitur, quia is, tamquam deus tutelaris, inprimis magna religione ab Auguſto colebatur, quem adeo Apollinis filium vulgus ferebat. v. Sueton. Aug. c. 94.

37. Altera ex parte in hoc templo ſignum ponetur Inuidiae, ſed debellatae et ad Tartarum proturbatae. Splendide autem omnia exornauit. Scilicet bella ciui-

Cocyti metuet, tortosque Ixionis anguis
Immanemque rotam, et non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſiluas ſaltusque ſequamur

38 *Cocytum* Moret. ſec.; ab eodem mox *que* abeſt. *Ixionis orbes* Romanus; quod perpetuum hac in re; itaque Spencius Polymetis Dial. XVI, 189 et alius Vir doctus, de quo iam Burm. monuit, in Miſc. Obſſ. Vol. I, p. 269 et 390. Vol. III, p. 309 vulgatae praeferebat, inprimis propterea, quod nullus anguibus in Ixionis ſupplicio locus eſt. At vid. Not. et ibi Seru. conf. Schrader. ad Muſaeum p. 286. In iisdem Obſſ. cum Marklandi coniectura, *Ixionis axes*, tum Bataui Editoris, *Ixionis artus* vel *vngues* propoſita. Omnia perperam. *axes* etiam Dauiſius ad Cic. de N. D. II, 42 coniectabat. 40 *ſequemur* Erf.

lia omninoque discordiam ciuium iam plane coercitam eſſe, ſymbolice innuit; vt in ſimili imagine *Claudentur belli portae, Furor impius intus Saeua ſedens ſuper arma* etc. Aen. I, 293 ſq. *metuere* Cocytum, Ixionis et Siſyphi ſupplicium, Inuidia dicitur ornate, quae in Tartaro verſatur, ac ſi iſtarum rerum aſpectu terreatur; vt alias *horrere* ac *terreri* dicitur pro ſimplici *videre*. *ſeuerus*, perpetuum rerum infernarum epitheton, vt triſtis, ſaeuus. 38. *tortos Ixionis angues*, quibus, pro vinculis, religatus eſt ad rotam, poſtquam illicitos Iunonis petivit amplexus. Ita et Servius. Siue poeta hoc ipſe excogitauit, ſiue, quod probabilius ſit, ex poeta Graeco acceptum habuit: ingenioſe pro vinculis angues innexuit Ixioni. Vulgo ſimpliciter vincula et nexus memorantur: vid. Apollon. Rhod. III, 62. Alia loca vid. in Miſc. Obſſ. Vol. I, pag. 269. Vol. III, p. 312 ſqq. Indulſiſſe ſibi poetas in Ixionis rota voluenda, videbimus inf. Ge. IV, 484. *Saxum* Siſyphi notari, obuium eſt; quod *exſuperari* non poteſt hactenus, quoniam ad ſummum montis verticem emoveri et adduci nequit. λᾶας ἀναιδὴς Odyſſ. λ, 597, improbus, ingens, qui pondere ſuo vrget, nec ſubmoueri poteſt, adeoque grauis.

40. Interea argumentum ſe ſuum de armentorum cura proſequuturum eſſe ait.

Intactos, tua, Maecenas, haud mollia iuſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat. En, age, ſegnis
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithaeron,

42 *actum* Zulich. *Eia age ſegnes* Valer. Probus Art. Grammat. I, ap. Heinſ. *ſegnis* Heinſ. e potioribus. 43 *vacat* Medic. a m. pr. Mirum a viris doctis *Cythaeron* edi et ſcribi; quod male ſit; Κιθαιρών.

ſaltus intactos, argumentum carminis, quod nullus adhuc inter Romanos poeta attigerat. *haud mollia* iuſſa h. dura, rem non leuem, difficilem, imponentia. Itaque *Te ſine,* niſi eo auctore, ſeu ſuaſerit, ſeu iuſſerit.

42. 43. Praeclare illud: Ades, o Maecenas! ex eo ornat, quaſi rerum, quas dicturus ſit, turba inſtet, nec, vt multis eum exoret, patiatur. Vidit Cerda. *Nunc noſtra ſerenus Orſa iuues* Valer. Fl. I pr. ad Caeſarem Veſpaſianum. Vulgo ita accipitur, vt poeta ſe ipſum alloquatur et excitet. Accipe ſaltem dicta pro vulgari: Verum ad ipſam rem accedendum eſt ſine mora. 43. *vocat ingenti clamore Cithaeron.* Haerebam in adiuncto: *ingenti clamore.* Ad ſacros Bacchantium vlulatus, v. c. Ouid. Met. III, 702. 703, referre hoc non licet. Ad armenta vulgo referunt, eumque paſcuis nobilem eſſe edunt interpretes. De altero hoc equidem dubitabam; multo magis, quomodo *ingens clamor* ad armenta reuocari poſſet; qui contra de venatione paſſim a poetis frequentatur: conf. inf. 413; et ſequuntur *Taygeti* (v. ſupr. Georg. II, 488) *canes,* quod et ipſum ad venationem ſpectat. Tradet autem et canum curam v. 404. Ouwens in Noct. Hag. p. 583. 584 multis exemplis docuit, armenta et greges in Cithaerone erraſſe: qua de re equidem non dubitabam; occurrit enim res in fabulis Amphionis ac Zethi et Oedipi; ſed nobilitatem paſcuorum exemplorum vſu declaratam deſiderabam, vt ab ea Cithaeron poetae memorari poſſet pro quibuscunque paſcuis. Clamorem boum et vaccarum occurrere,

Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox adſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis adcingar dicere pugnas
Caeſaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Caeſar.

44 *domitorque* Zulich. *equarum* Leid.; vulgatam agnoſcit Lutat. ad Stat. Theb. IV, 123. vid. ad Georg. I, 59 Burmann. 46. 47. 48 qui abeſſe forte poterant, pro ſpuriis habebat Hurdius l. l. ad Horat. Ep. ad Aug. 16. 46 *Mox etiam* Regius Martini. 47 *tot fama* Zulich. *Caeſaris et famam et nomen tot* Rufinian. de Schem. Lexeos p. 32. vid. Burm. Sane non male interpungas: *accingar dicere pugnas, Caeſaris et nomen fama.* 48 *quod* Medic. a m. pr. Romanus, Reg. et Goth. pr. *quotus eſt* Ven.

non magis inficiabar: at *ingenti clamore* quis boues deſignet? Decedam tamen de opinione mea ea de cauſſa, quia argumentum, quod verſat poeta, non tam ad venationem, quam ad armenta ſpectat, adeoque boues in Cithaerone requiruntur, vt mox equi. Alterum vero *ingenti clamore* ſic tuebor, vt non ad Cithaeronem ſolum referam, verum ad omnia, quae ſequuntur: ingenti clamore vocant me Cithaeron, Taygetus et Epidaurus. Ita de vaccarum, canum et equarum vocibus communiter *ingens clamor* commode praedicari potuit. Ita tandem rem expeditam puto. *Epidaurus* cum tota Argolide *equorum* cura nobilis: niſi ex Homero tenueris, vide vel Intpp. Horat. Carm. I, 7, 9 *Aptum dicit equis Argos.* cf. inf. 121 et Strabo VIII, p. 595. 48. Sollenni poetarum huius aeui more et artificio Auguſti laudes ampliores ad annos ſeriores maiorique rerum et artis vſu firmatos ſeponit. *Tithonus* et ipſe ad gentis Iuliae origines pertinet. Erat enim Trois abnepos, Laomedontis filius. Tempus, quod ab hoc progenitore (nam *a prima Tithoni origine* eſt, a Tithono) effluxit ad Caeſarem, pro in-

Seu quis, Olympiacae miratus praemia palmae,
Paſcit equos; ſeu quis fortis ad aratra iuuencos:
Corpora praecipue matrum legat. Optuma toruae
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus; omnia magna,

49 *miratur* Menag. alt. *praemia pugnae* Nonius Marcell. in *mirari*, errore ſolito. 50 *ſeu quis fortis ad aratra iuuencos.* Aut iungi poteſt *paſcit iuuencos ad aratra*, aut *fortes ad aratra.* 51 *Optuma* ſcripſit Heinſ. ex Mentel. et Nonio Marcello, quod cum ſemel ille induxiſſet, ſeruandum ſuit per totum Virgilium. 53 *armento* Ven. *ammento palearea* Goth. pr.

finito tempore ponitur. Argutantur et in his Intpp., inprimis Martinus. *Ardentes pugnas* vſ. 46 Auguſteo ſaeculo indignas cenſet Warton. at *ſtudium, virtus, ardens; ardent pugnantes, pugna calet, feruet;* quidni et, *ardet?*

49—51. De fetura armentorum acturus, vaccarum optimarum, quae tauro ſubmitti poſſint, notas enarrare incipit. conſ. Varro R. R. II, 5. Colum. VI, 1 et 21. Pallad. Mart. tit. XI, 5. Plin. VIII, 45, ſ. 70. Geopon. XVII, 2. *Olympiacae miratus praemia palmae*, ſplendide pro, ſtudio certaminum curulium. 52. *turpe caput*, fronte lata; vt omnes ſcriptores laudati moneat; vnde et βοῦς εὐρυμέτωπος et πλατυμέτωπος. *Nec ab adſpectu decoros* Columella Apenninum alere dixerat VI, 1, 2, et Plin. VIII, 45, ſ. 70 *Non degeneres exiſtimandi etiam minus laudato adſpectu.* Nec tamen *turpis* et *magnus* propterea pro ſynonymis habenda. *cui plurima ceruix*, h. ceruice longa et, quod notes, ſimul firma et craſſa; nam in ceruice robur tauri inprimis ſpectatur. 54. Lateribus porrectis, βαθυπλεύρους, eſſe vult eas vaccas.

Pes etiam; et camuris hirtae ſub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis inſignis et albo,
Aut iuga detrectans; interdumque aſpera cornu,

55 *camuris* Rom. Medic. a m. pr. et alii. *cameris* apud Nonium et in libris nonnullis ap. Heinſ. ſcribitur; conf. Macrob. VI, 4 extr. *camyris* Medic. a m. ſec. et Mentel. alt. *camiris* Gud. Moret. Goth. ſec. *curuis* Voſſ. alt. *cum cornibus* Medic. a m. pr. 56 *Nec tibi* Medic. a m. pr. Parrhaſ., nec hoc male. *et auro* Zulich. 57 *detractans* Rom. cum vetuſtiſſ. Pierianis: et ſic edd. vett., in his Ald. pr., et nonnulli apud Burm., tres apud Martin. *que* abeſt a Leid. *cornum* Gudian. a m. pr.

Latus autem pro toto corpore, perpetuo vſu. 55. *Pes etiam* ſcilicet magnus eſt. Hoc naturalis orationis ordo offert. Cerda cum aliis ex Varronis loco II, 5, 8, quem ſequutus eſſe videtur poeta, *pedibus non latis*, etc., hanc interpretationem refellit et iungit: Pes etiam et aures hirtae eſſe debent. *Aures hirtas*, *ſetoſas*, *piloſas*, in laude eſſe, dubitari nequit; et eas inter notas bonae vaccae omnes referunt: at *pedes hirtos* memorari non vidi. Varronis autem locus fruſtra huc vocatus, et *pes* nimis anguſte ex vulgari ratione acceptus. Poeta totum crus eo nomine deſignare potuit. Crura autem etiam Varro l. l. *breuiora potius, quam longa* eſſe voluit, vt ex libris ibi legendum; ſed dum breuia ſunt, craſſa, *compacta* (vt Colum. VI, 1, 3), eoque magna eſſe poſſunt. σκέλη παχύτερα μᾶλλον ἢ μακρότερα Geop. XVII, 2. Numquamne nos in poeta verſari, memores erimus? *camura cornua* ſunt incurua, introrſum conuerſa. vid. Macrob. Sat. VI, 4. ἕλικας βόας εὐρυμετώπους Homeri (vt Od. λ, 288) non male comparat Vrſinus.

56. *Nec mihi displiceat.* Litotes figura eſt, inquit Seruius, id eſt, valde placeat, vt Aen. VII, 261 *Munera nec ſperno.* *maculis inſignis et albo:* definire non auſim, vtrum ſint maculae nigrae in albo corpore, an albae in nigro ru-

Et faciem tauro propior; quaeque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Aetas Lucinam iuſtosque pati hymenaeos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cetera nec ſeturae habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum laeta iuuentas,
Solue mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optuma quaeque dies miſeris mortalibus aeui

58 *facie* Rottend. alt. et Voſſ. pr. 59 *vna* Menag. alt. *vertit* Franc. Goth. 60 *Aeſtas* Medic. a m. pr. *Lucina* Romanus et Medic. a m. pr. *Lucinamque pati iuſtosque hymenaeos* Zulich. 63 *iuuentas* Heinſ., vt Roman. Medic. a m. ſec. et ceteri vetuſtiſſimi. *iuuentus* vulgo, vt eſt in Goth. pr. 65 *confice* vnus Arundel.

ſoue; praeſtat hoc iunctura, maculis et albo.

60. Aetas iuſta admittendi taurum et pariendi. Colum. VI, 24, 1 *Ex his, qui quadrimis minores ſunt, maioresque quam duodecim* (noſter decem) *annorum, prohibentur admiſſura* etc. conſ. Varro R. R. II, 1, 13 et II, 5, 13. Plin. VIII, 45, ſ. 70; at vide, quam caſte et decore poeta hanc rem expreſſerit; vt et in ſeqq. *Iuſti hymenaei*, iuſta et matura aetate initi. vid. Burmann.

63 ſq. *Interea,* in ſpatio hoc quinquennii, dum iuuenili vigore vtuntur boues ac tauri, hos *ſolue*, admitte. De tauris nunc non laborat; cum de iis alio loco mox dicturus ſit vſſ. 212 ſqq. 64. *pecuaria* non loca h. l., ſed ipſa pecora, boues, ſunt. conſ. inſ. 471 *aeſtiua*. *primus*, h. quamprimum mitte, dum iuuenilis aetas ſupereſt, durat. Sic mox *Prima fugit*, vulgo, cito. Vt ſint *aetatis mediae, magis quae iuuentute minor eſt, quam quae declinet in ſenium* Pallad. IV, 11, 4.

66. *Optima dies*, vt *optima, melior, bona aetas*, de iuuentute. conſ. Cerda. Ab armentis ad homines re-

Prima fugit; fubeunt morbi, triftisque feneotus;
Et labor et durae rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis:
Semper enim refice; ac, ne poft amiffa requiras,
Anteueni, et fubolem armento fortire quotannis.

67 *fuit* Moret. pr. a m. pr. *morbus* Franc. Interpungunt quoque *fenectus Et labor; et d.* at *labor* eft aerumna, quae conficit vires. Auferunt nos aerumnae et mors fatalis. 69 *Semper erit* Menag. pr., noto graecismo, quem expulfum a librariis putabat Broukh. *Semper enim* vnus Mead. *mauis* Medic. cum Voff. pr. Parrhaf. et Ed. Ven. tres apud Martin. cum edd. vett. *matris* Rottend. alter. *nauis* Goth. pr. 70 *an ne* Rottend. fec. *admiffa* Medic. *commiffa* Ven. 71 *et* abeft a Longob. et Medic. Pierii.

tulit breuem ac fluxam vitae conditionem. Dicas, non fatis cum ceteris vinctam et iunctam effe fententiam; id quidem fateor; fatendum tamen et hoc, fententiae plus dignitatis ex hac ad mortales translatione acceffiffe.

69. Varro R. R. II, 5, 17 *Item* (de bobus agebat) *vt in reliquis gregibus pecuariis delectus quotannis habendus, reiiculae reiiciundae, quod locum occupant earum, quae ferre poffunt fructus.* Colum. VI, 22, 1 *Sed curandum eft omnibus annis in hoc aeque atque in reliquis gregibus pecoris, vt delectus habeatur; nam et enixae et vetuftae, quae gignere defierunt, fummouendae funt* etc. cf. eundem de ouibus VII, 3, 13. 14. *quarum corpora,* h. quas cum aliis permutari velis; alias iis fubmittere, fubftituere, fufficere. *Semper enim refice,* h. igitur, vt γὰρ pro ἄρα, δή. *amiffa* fcil. corpora. 71. Totum locum, et hunc inprimis verfum vide ad canes translatum et imitatione expreffum a Nemefiano Cyneg. 200—205. *Sortiri* etiam fine fortis notione eft eligere et fubftituere.

Nec non et pecori eſt idem dilectus equino.
Tu modo, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Praecipuum iam inde a teneris inpende laborem,
Continuo pecoris generoſi pullus in aruis

72 *dilectus* e Medic. et vet. Heinſ., vt ante *ſuboles*. Vulgo *delectus*. *vt pecori* Ven. *eſto idem* coni. Heinſii. 73 *ſtatues* ab Heinſ. ex Medic. et antiquiſſimis aliis; ſic et Macrob. Sat. VI, 6, et Probus in Arte Grammat.; ſic tamen iam ediderant Egnatius et Naugerius. *ſtatuis* vulgo. *gentes* Roman. 76 *generoſus* Cerda edidit, ſine auctoritate.

72—137. Sequitur locus de equorum cura, et quidem de admiſſura vsque ad 208. In equo admiſſario ſeligendo quae ſint ſpectanda 75. ſigna e forma, inceſſu, animo, colore, aetate, tum et vſ. 100 parentes ac ſtirpem, alacritatem et impatientiam in curriculo, ad 122 et victum reliquamque curam ſubiungit, ſub ipſum admiſſurae tempus etiam in equabus — 137.

73. Exquiſita varietate, vt Seruius notauit, cum de taurino genere ageret, matrem nunc, cum de equino, patrem admiſſarium deſcribit. *Submittere* dicitur vniverſe de iis, qui ſubſtituuntur in aliorum locum, aut ad ſupplendum gregem aluntur; v. ſup. ad Ecl. I, 46; nunc proprie de equis, qui ad admiſſuram aluntur, h. vt in locum aliorum, feturae inutilium, ipſi ſuccedant. Satis definita res et expedita adiecto, *in ſpem gregis;* praecipuam curam iis impende, quos, vt noua proles inde naſcatur, voles ſubſtituere admiſſariis propter vires fractas remouendis. Ita diſcernere licet plura temere confuſa. Vt poeta, permutat voces *gregem* et *armenta*, vt *grex* nunc equorum ſit, ita et *pecus*.

75. *Continuo*, primo. De forma hac cf. Georg. I, 169. *pecus*, h. l. equinum v. 72. Notas has generoſioris pulli illuſtrant loca a Cerda congeſta: vide Xenoph. de re equeſtri pr. Varro R. R. II, 7. Colum. VI, 29. Geopon. XVI, 1 et 2. Inter poetas, praeter Oppianum, qui Ma-

Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
Primus et ire viam, et fluuios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponti;
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga;

76 *reflectit* Cantabrig. 77 *Primus' intre viam* ap. Senec. ep. 95. 78 *ponto* Medic. a m. pr. Gud. cum plerisque ſcriptis et edd., etiam Seneca ep. 95. Sic et vterque Goth. et Erf. Ita *pontus* quaeuis aqua eſſet. vide tamen Heinſ., qui defendit *ponti*; quod habet Rom. Longob. Pierii cum aliis, etiam Edit. Mediol. Colum. VI, 29, 1 *ſi foſſam ſine cunctatione transibit, pontem flumenque tranſcendit.* 79 *varios* Edd. Ald. (pr. puta) et Iunt. et aliae, Goth. pr., duo Martini. Interiecta haec et parentheſi eſſe includenda: *Illi ardua ceruix — Et giluo* dixit Quinctil. Inſt. Or. VIII, 2, 15, quod tamen facere neceſſe non eſt.

ronem ante oculos habuiſſe videtur, Cyneg. I, 173, cf. Nemeſian. Cyneg. 240 ſqq. ex noſtro illuſtrandus, et Calpurn. Ecl. VI, 51 ſqq. Omnino ad antiquitatem rei equeſtris videndus Bochart. Hierozoic. II, 6 ſq. 76. *Altius ingreditur,* Varro l. l. *Cruribus rectis et aequalibus.* Columell. l. l. *aequalibus atque altis rectisque cruribus;* nec ad ſpiritum et ſuperbiam nunc referendum. Monuit etiam Martinus. *mollia crura reponit,* poetica ratione pro molliter; fit autem hoc, dum crura et ipſa ſunt mollia, h. quae facile flecti et incuruari poſſint. Quod ſi ars acceſſerit, tum *ſinuat alterna volumina crurum* v. 192. Ab Ennio ſumtum hemiſtichium, *et mollia crura reponit,* notauit Seruius. πῶλον ὑγρῶς κάμπτειν τὰ γόνατα dixit Xenoph. ibid. c. 1, 6. Imitatum eſſe Silium XVI, 444 obſeruat Burmann. *tum mollia crura ſuperbi Attollens greſſus.* Verſum etiam in animo habuit Gratius Cyneg. 503 *ardua fundet in auras Crura.*

80. *Argutum caput.* *Si caput habet non magnum* Varro l. l. §. 5. *exiguum caput* Colum. VI, 29, 2. *breue* Horat. Sat. I, 2, 89.

Luxuriatque toris animoſum pectus. Honeſti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et giluo. Tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,

82 *glaucoque* Mentel. tert. a m. pr. *albo* Parrhaſ. *albis et giluo* iunctim, vt ſint *albogilui*, iam in Seruianis pannis legitur; ita tamen *albo et giluo* expectares, aut *albis e giluo*.

Ergo notio ſubeſt venuſtatis alicuius cum breuitate et alacritate; ſi ad animum transfertur, ingenioſae ſubtilitatis et acuminis. *breuis aluus*, h. venter ſubſtrictus. Varro ibid. *ventre modico, lumbis deorſum verſum preſſis*. Et Nemeſian. 244 *Immodicumque latus, paruaeque ingentibus alui*. 81. *Luxuriat toris animoſum pectus*, ornate pro, pectus eſt toroſum et eminens pulpis, vt Seru. ait, h. *latum ac plenum*, vt Varroni ibid. Colum. autem: *lato et muſculorum toris numeroſo pectore*. Pallad. *pectus late patens*. *Luxuriari* vero ex more de laetioribus incrementis.

82. Inter pulcros equorum colores refert *ſpadicem glaucumque*. Quamquam de colorum apud veteres nominibus difficilis eſt diſputatio, ex loco tamen claſſico Gellii II, 26 (poſt virorum doctorum diſputationes hic et ad Grat. Cyneg. 532. Salm. Exerc. Plin. pag. 935) ſatis apparet, eſſe ſpadicem, a ſpadice palma dictum, ex rufo genere, et conuenire cum noſtro fuſco colore a caſtanea appellato: in equis color *badius*, *bai*, *baio*. (a βαΐς, βαΐον, ramus palmae) *Nam phoeniceus, quem tu graece Φοίνικα dixiſti*, (ap. Hom. Il. ψ, 454) *et rutilus et ſpadix, phoenicei συνώνυμος, qui factus graece noſter eſt, exuberantiam ſplendoremque ſignificant ruboris; quales ſunt fructus palmae arboris, non admodum ſole incocti, vnde ſpadici et phoeniceo nomen eſt. Spadica enim Dorici vocant auulſum e palma termitem cum fructu*. add. Schneideri doctam notam ad Palladium p. 135. Iam *glaucus* in noſtrum *grau*, quod proxime ad

Stare loco neſcit; micat auribus, et tremit artus;
Conlectumque fremens voluit ſub naribus ignem.

84 *tremet* Mentel. pr. 85 *fremens* Medic. cum quinque Heinſ. Cantabrig. Erf. Edd. Ven. et Mediol. et Medic. Pierii a m. ſec. *tremens* Franc. a m. pr. At *premens* etiam Seneca epiſt. 95. quod, noto poetarum more, notionem primariam roborat, *voluit premendo ſub naribus*, vt cum impetu illum exſpiret; ſpiritu cum fremitu, ac ſi interclusus eſſet, ſubinde ducto, diductis naribus. *εὐρύνει τοὺς μυκτῆρας* ap. Xenoph. l. c. Hactenus exquiſita eſt lectio; altera vſitatior et ad interpolationem non tam procliuis.

caeruleum accedit, incidere, ex iis, quae ab Intpp., inprimis Martino, dicta ſunt, apparet. *Album* colorem hic pallidum, et a *candido*, nitente, quem ipſe alibi commendat: Aen. XII, 84, diuerſum ponere potuit; etſi alias vtrumque nomen promiſcue adhibere ſoleat; quod Martinus docere volebat. Poteſt tamen et illa ratio probari, vt *candor* in equis quidem aliis laudari potuerit, at in aliis, vt in admiſſario, de quo hic agitur, improbari. *Giluus* tandem flauus color is eſſe videtur, qui ad mellis colorem proxime accedat. v. Salmaſ. ad Solin. pag. 181. Pro cineritio haberi video ab auctoribus Picturar. Herculan. Tom. I, p. 131, Nota 2 et 138. De coloribus equorum omnino v. Bochart. Hieroz. II, 7, inprimisque de albo p. 104 ſq., de giluo p. 109.

83—85. Equus animoſus et pugnandi ardore incenſus: locus a multis tractatus; nonnulla collegit Cerda; add. Statius Theb. VI, 389 ſq. VIII, 382 ſq. et primo loco Aeſchyl. VII ad Theb. 394 ſq. iam comparatus cum Marone a Schutzio. *micat auribus*, in ſoluta oratione, aures micant in capite, celeriter mouentur, arriguntur. *agiles aures* Nemeſian. Cyneg. 245. Et pro, tremit artubus, ſeu artus tremunt, magis poetice dictum, *tremit artus*. 85. *ignem* praeclare dixit ardentes anhelitus; vt et alii poetae. Loca collegit Cerda. Hinc *Diomedis equi ſpirantes naribus ignem* ap. Lucret. V, 29. *Fumant humentes calida*

Denſa iuba; et dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina; cauatque
Tellurem, et ſolido grauiter ſonat vngula cornu.
Talis Amyclaei domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetae,

Pro altera tamen lectione grauior eſt auctoritas, quod manifeſte eſt expreſſa ex verſu Lucretiano V, 1076 *Et fremitum patulis ſub naribus edit ad arma.* Receperat iam Wakef. et Voſſ. etſi vereor vel ſic, fore qui factum improbent. 87 *Aut* tres Burm. *Et* Parrhaſ. *Ac* Erf. 88 *quatit vngula* Rom. Pierii; ex Aen. XI, 875. VIII, 596 et Ennio ap. Macrob. Sat. VI, 1. vid. Heinſ. Cum *ſolido cornu* melius conſentit *ſonat. grauiter ſolido* Menag. pr. 89 *Amyclaeis habenis* Mentel. et Menag. pr. fragm. Moret. Rottend. alter, Reg. *Amycla et* Rom. 90 *Grai* ſcribunt multi codd. antiquiores, vt et alibi. v. Pierium.

de nare vapores Nemeſ. Cyneg. 248. cf. Stat. Theb. VI, 471. 472. Multo magis res in Graecis obuia: *πῦρ πνείοντες.*

87. *Duplex ſpina* ab omnibus veteribus in bono equo laudatur. vid. Varro II, 7, 5. Colum. VI, 29, 2. Geopon. XVI, 1. v. alios ap. Cerdam. Innuere videntur ſpinam latam, craſſam, vt maxime verſus clunes tamquam cauum ſulcum faciat, nec tamen ipſa ſpina appareat. Nemeſian. Cyneg. 243 *Illis ampla ſatis laeui ſunt aequora dorſo.* Idem Calpurn. Ecl. VI, 54 expreſſit, *Terga ſedent;* et forte hinc Ouidii Met. XII, 401 *Sic tergum ſeſſile, ſic ſtant Pectora celſa toris.* Contrarium vitium, *extans* ſpina apud Varronem, et Grat. Cyneg. 526. *ſi tenuis dorſo curuatur ſpina.* 88. *ſolido cornu;* vult vngulas duras eſſe; vt monent Varro, Colum. l. l., vt ſollenne epitheton *μώνυχες, κρατερώνυχες ἵπποι.* *Sonat,* et hoc proprie; *et vrbem Eques ſonante verberabit vngula* Horat. Epod. 16, 12. vid. Xenoph. de re equ. cap. 1, §. 3.

90. *Cyllarus* equus communiter Caſtori ſoli tribuitur, qui *ἱππόδαμος* iam Homero Odyſſ. λ, 299 dictus. Nec minus tamen interdum

Martis equi biiuges, et magni currus Achilli.
Talis et ipse iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens inpleuit acuto.
Hunc quoque, vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectae.

91 *Achilli* Heins. e Mentel. pr. Gud. et duobus aliis. Adde Goth. sec. *Achilles* Medic. a m. pr. pro *Achillei*. At *Achillis* Rom. cum al. v. ad Aen. I, 30. 92 *effundit* Heins. reposuit, motus auctoritate Romani, Medicei et aliorum vetustiss. codd. Sic et tres ap. Martin.; ratio tamen tuetur vulgatam alteram multorum lectionem: *effudit*. Sic et vterque Goth. *fudit* aliquot Pieriani, et Leid. a m. pr. *ipse comam* Moret. alt. et Rottend. tert. *iubam in ceruice* Goth. sec. *equinam* Menag. pr. et Zulich. cum Erf. *equinae* Rottend. alter. 95 *Hinc* Medic. *grauis* a Goth. pr., et *iam* abest a Regio Martin. *segnior aetas* Romanus. *annus* ed. Norimb. 96 *et turpi* aut *turpique* emendare voluere viri docti apud Burm., sed vid. Not. *senecta* Gud. a m. pr.

vterque frater equis insidet. Sunt tandem et loca ab Intpp. excitata, in quibus Cyllarus Polluci tribuitur, v. Cerda et Martinus. *Amyclae*, Laconicae vrbs, Tyndarei regia, in qua educati Castor et Pollux. Res nota. 91. *Martis equi* ex Homero Iliad. ο, 119 noti. Male Seruius Δεῖμον et Φόβον, qui Martis sunt comites ac filii, eos appellatos tradit. *currus Achillis*, h. equi ap. Homer. Iliad. π, 148 sq. 92. Talem formam habebat (at quam ornate hoc poeta extulit!) Saturnus, cum equi speciem assumsisset, vt furta sua cum Philyra, Oceani filia (vnde Chiron natus) in Pelio Opem celaret. v. Apollon. II, 1236 sq. Apollod. I, 2, 4. Hygin. f. 138. Probus ad h. l.

96. Parum diuturnus est vigor equi admissarii: hinc necessitas imposita, subinde submittendi alium (vs. 73). *abde domo, nec turpi ignosce senectae.* Varie tentatus ab Intpp. locus. Etsi non video, quid impe-

diat, quo minus equus admissarius, qui ab armentis remouetur et in stabulo ad opus faciendum habetur, *domo abdi* dici possit (persistit quoque in hoc tuendo Ouwens N. Hag. p. 585, et laudat Horat. I Epist. I, 5 de emerito gladiatore: *latet abditus agro)*. Litem tamen dirimere videri debet Nemesiani imitatio Cyneg. 141, vbi de catulis recenti partu editis: *Sin vero haec cura est, melior ne forte necetur,* Abdaturue domo; *catulosque probare voluntas:* vbi apparet esse, abdatur *a domo,* amoueatur, remoueatur. Aduocarunt eo et exposuerunt locum nostrum Intpp., vt tamen perperam ad solum *τὸ vendere,* quod nimis angustum est, reuocent. Copiose quoque de h. l. egit Gronou. de Pec. Vet. IV, 8. *Abdere* est proprie dare abs se, amouere, reiicere. Iam autem potest aliquid *abdi* vel *a* loco, vel in alium locum, vt *in eo* seruetur, abscondatur, ergo in loco. Vnde duplex vsus verbi abdere cum casu sexto: *abdi domo,* i. e. a domo, et vero etiam in domo. Res sic satis obvia. Itaque ap. Tibull. II, 1, 82 *hinc procul abde faces,* ab hoc loco remoue, at idem II, 3, 65 *formosas tristibus agris abdere* abducendo eas et seruando in agris. Vides et hoc exemplo, per edictum grammatica constitui non posse; sed caussas esse perspiciendas et eruendas. Iubet itaque poeta diligentem patremfamilias amouere, ablegare, a praedio, quocunque modo, adeoque vel vendere, effetum et inutilem ad admissuram (quamquam ille aliis adhuc laboribus sufficere potest) equum, quamuis senectae miseratio subeat; esse enim eam *turpem,* vel, communi senectutis epitheto, respectu *iuuentae, pulcrae, speciosae, nitidae;* vel ex sqq., qua ille se turpiter det, nec in Venerem satis animi ac virium habeat. Ouidius hoc Trist. IV, 8, 19 *Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptas;* si quidem versus est Ouidii. *turpi finem donate senectae* ad nostri ductum Silius XV, 654, vt iam Cerda vidit. Ouwens l. l. *nec turpi* iungebat: *et ignosce senectae non turpi.*

Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit; et, ſi quando ad proelia ventum eſt,
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos aeuumque notabis
Praecipue; hinc alias artis, prolemque parentum,

97 *in Venerem eſt ſenior* Reg. Martin. *in Venere ſegnior* Medic. a m. pr. 99 *in* abeſt a Medic. a m. pr. et Gud. et Schol. Iuuenal. VI, 366, qui tamen male *magnus nam viribus*, at idem ad Sat. X, 205 vulgatum exhibet. *in ſtipula* Romanus. 100 *ruit* Erf. *animum* quart. Moret. Forte malis *annos aeuumque*. De annis enim agitur. Verum declarauit vigorem iuuentae *animos aeuumque*. 101 *moremque parentum* emendabat Markland. ad Stat. Silu. V, 3, 138, ſed vid. Burm. et Notam. *prolisque parentem* coni. Io. Schrader. Malim: *prolemque, parentesque*, *Et quis*.

97. Quanto cum dilectu voluptatem *laborem* (quamquam hoc proprium hac in re. v. inf. ad v. 127) et *ingratum* et *trahere* pro perficere dixit! et 98 *praelia:* quae perperam ad veram pugnam ac bellum retulit Cerda; etſi ad veram pugnam haec transtulit Silius V, 571—573 in loco hinc imitatione expreſſo. *praelia* Veneris frequenter. cf. Aen. XI, 736.

100. Procedit nunc Maro poſt illa, quae in equo admiſſario eligendo obſeruanda ſunt inde a v. 72, ad alia in eo obſeruanda, quo *animo* ac ſpiritu, qua *aetate* ſit; tum demum altero loco, *hinc*, etiam alias *artes*, virtutes, *prolemque parentum*, h. ſi quos alios iam pullos iidem parentes ediderint, qua ii ſint indole, quo vigore, v. Burm. Nam eo ſenſu, vt pullos, quos olim ipſe iam procreauerit, reſpicias, quemadmodum Varro de ariete praecipit II, 2, 4, accipi nequit, quia de nouo admiſſario hic agitur; niſi dicas, non de nouo, nec de vno, nunc agere poetam, ſed de toto admiſſariorum

Et quis cuique dolor victo, quae gloria palmae.
Nonne vides, quum praecipiti certamine campum
Conripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Quum ſpes adrectae iuuenum, exſultantiaque haurit

102 *color* vnus Arundel. 103 *conamine* veteres aliquot ap. Pierium. Redeunt hi verſus Aen. V, 144. 145. 104 *que* abeſt a Menag. pr. 105. 106 Iidem fere verſus inf. Aen. V, 137. 138, vbi vide.

genere. At idem II, 5, 9 de bubus: „*neque non praeterea, vt mares ſeminis boni ſint, quorum et forma eſt ſpectanda, et qui ex his orti ſunt, vt reſpondeant ad parentum ſpeciem.*“ 102. Tandem hoc obſerua, quem ſenſum victoriae aut ignominiae habeat.

103—112. Praeclare haec exemplo ſplendidiſſimo exornat. Nota et modum illud efferendi: *Nonne vides.* Deeſt tamen *vt.* Scilicet pergere volebat: *quantus amor laudum* ſit. Cum vero tot alia interpoſita eſſent, vſ. 112 nouam exorſus eſt ſententiam. Expreſſus autem locus ex Homero Iliad. ψ, 362 ſqq., quem comparent harum rerum ſtudioſi; nam ſingula enotare longum eſſet; et cf. Aen. V, 144 ſqq.

104. *corripuere campum*, proprie, ſpatia per campum, campi (cf. inf. 142. noto vſu poetarum) *certamine*, pro *curſu*, quo certant. *effuſi carcere* v. Georg. I, 512. 105. *ſpes arrectae iuuenum*, h. aurigarum; in ſoluta oratione: *animi ſunt arrecti ſpe.* Ita et exponenda Aen. XI, 452 *arrectae ſtimulis haud mollibus irae.* V, 138 *laudum arrecta cupido. exſultantia corda*, h., micantia, trepidantia, non modo metu ignominiae, vt dixit Lucret. III, 142 *Hic* (in pectore) *exſultat enim Pauor ac Metus;* verum etiam omnino toto illo animi motu, quo in tali tempore animus agitari ſolet. Arbitror enim, omnem illum animi tumultum et aeſtum ſpe, metu, expectatione, laudis ſtudio, pu-

Corda pauor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi feruidus axis;
Iamque humiles, iamque elati ſublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque adſurgere in auras;
Nec mora, nec requies; at fuluae nimbus arenae
Tollitur; humeſcunt ſpumis flatuque ſequentum:
Tantus amor laudum, tantae eſt victoria curae.
Primus Erichthonius currus et quatuor auſus

107 *vocat* Medic. a m. pr., perpetuo lapſu. 108 *elatis* Medic. *alatis* Gud. 109 *Aera per tenerum* Macrob. Sat. VI, 13, vt alias poeta Aen. IX, 699, vbi vid. Heinſ. *exſurgere* Romanus, cum quatuor apud Burm. Goth. ſec. *inſurgere* Longob. et Oblongus Pierii. *in aures* iidem cum aliis. 110 *vt* Zulich., vt ſit: *vt tollitur! humeſcunt ſpumis.* Wakef. *vueſcunt* malit quia Lucret. I, 307 *veſtes vueſcunt* occurrit. 112 *tanta eſt* Medic. cum nonnullis. *eſt* etiam ab aliis abeſt. 113 *quattuor* fere ſcribitur

dore ſubinde pectus vexante, a poeta per *pauorem* ſignificari. *Pauor* autem *haurit corda,* exhaurit, dum ſanguinis liberum meatum intercludit et impedit, quod ſenſus et experientia docet. Hinc pallor. Male Seruium ſequuti interpretabantur: *ferit,* vt Aen. X, 314 *latus hauritur,* de enſe; idem pauor *pulſans:* nam cor palpitat pauore. 106. *verbere torto,* torti flagelli; aut *verber* pro flagello; vt ſaepiſſime. 107. *volat vi,* cum impetu; niſi iungas: *vi feruidus.* 108. 109. *Iamque humiles,* — plane ex Hom. l. l. 368. 369. Quam magnifica autem illa, *per aera* (nam *vacuum* ornat, vt ſaepe) et *adſurgere in auras!* 110. *fuluae nimbus arenae Tollitur:* certauit cum Homer. l. l. 365 ὑπὸ δὲ στέρνοισι κονίη Ἵσταται ἀειρομένη, ὥστε νέφος ἠὲ θύελλα. 111. cf. Homer. l. l. Iliad. ψ, 380. 112. *amor laudum,* cupiditas, vt ſemper poetae.

113. *Erichthonium,* Athenarum regem poſt Amphi-

Iungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
Inpositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.

ex more: sed iudicio parum explorato. cf. V. L. ad Aen. I, 223. 114 *rapidusque* Heins. e Romano, Medic. a m. pr. et aliis, etiam Seruio. Vulgo, *rapidisque*, vt nostri, et omnes Martini, praeter vnum Arundel. *vector*, ἐπιβάτης, emendabat Meursius Exerc. Crit. P. II, lib. IV, c. 27; nec dubito, hoc idem aliis in mentem venisse. Sed ποιητικώτερον *victor;* de cursus certamine agitur. 116 *Imposito* Goth. pr. *Impositum dorsoque equitem* legendum putabat Reiskius.

ctyonem, quadrigas inuenisse, tradunt quoque alii. Nonum est, quod, Lapithas (quos a saltu *Pelethronio* in Pelio monte Thessaliae designat) non Centauros, equorum primos domitores fuisse, narrat Maro. Apud Plinium VII, 56 *Equo vehi Bellerophontem; frenos et strata equorum Pelethronium; pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem* (inuenisse dicunt). *Bigas prima iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.* Est adeo Pelethronius vir Lapitha ap. Plin. add. Hygin. f. 274, vbi vid. Not. aut igitur fabulam variauit, aut, quod verius arbitror, Centauros inter Lapithas retulit; videri enim possunt tribus Lapitharum siluestris fuisse montium iuga inhabitans. Frenorum inventum Bellerophonti Pindar. Ol. XIII, 90 sq. tribuit loco praeclaro. Scilicet non historica fide, sed aut fama obscura aut poetae figmento talia nituntur. 114 *rotis insistere,* quadrigarum cursu certare. *rapidus* (epitheto a cursu petito) et *victor* certamine: omnia ornate! 115. *gyros dedere*, h. inuenere, docuere, equum in gyrum flectere. cf. ad Tibull. IV, 1, 94. 116. *equitem* veteres Grammatici pro equo dictum volebant. v. Gell. XVIII, 5. Macrob. Sat. VII, 9. Perperam; cur *eques* non *insultare* dicatur, qui et incedere, decurrere? v. h. l. Burm. *Insul-*

Aequus vterque labor; aeque iuuenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, et curſibus acrem;
Quamuis ſaepe fuga verſos ille egerit hoſtis,
Et patriam Epirum referat, fortisque Mycenas,

118 *Durus vterque labor* Philargyr., forte ex interpretatione. *iuuenumque* Goth. pr. 119 *que* abeſt a Goth. ſec. *in curſibus* Parrhaſ. *calidis* vnus Arundel. 121 *Cyprum referat* vnus Mead. *fortisque* ſubtilius eſſet *ve.*

tare docet campis iam Varius ante Virgilium dixerat apud Macrob. VI, 2 in praeclaris verſibus: *Quem non ille ſinit lentae moderator habenae, Qua velit, ire; ſed, anguſto prius ore* (leg. orbe) *coerçens, Inſultare docet campis fingitque docendo.* Tum *eques ſub armis,* armatus; idem eques *inſultat ſolo* et *glomerat greſſum,* quatenus equum id facere cogit. *Lapithae* itaque inſidentes equis *docuere,* exemplo ſuo, *equitem inſultare ſolo,* h. primi fuere huius artis auctores.

118. In vtroque equorum vſu, nimirum et equeſtri hoc, curſus quadrigarumque, et admiſſionis illo, iuuentus omnium maxime et vigor iuuenilis ſpectatur; nec refert, eum iam multis praeliis interfuiſſe et praeclaro genere aut ſtirpe eſſe ortum; niſi ſcilicet iuuenilis aetas adſit. Reſpexi in hac ſtructura verborum ſententiarum ordinem, v. 95. 100. Alii, quod ſane primo adſpectu obuium eſt, referunt ad proxime antecedentia, vſum equi et ad curſum et ad currum; ita vero episodium languere videtur. *magiſtri,* vt bene monet Ouwens p. 588, h. l. ſunt alendorum equorum ſtudioſi, non fingendorum. Sic inf. 445 ouium, et IV, 283 qui apes colit, apiarius. 120. *fuga verſos* pro vulgari, in fugam. 121. *Epirus* (v. ſup. Georg. I, 59. conf. Bochart. Hieroz. II, 6) et *Mycenae* cum tota Argolide (v. ſup. v. 44) equos praeſtantiſſi-

Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animaduerſis inſtant ſub tempus, et omnis
Inpendunt curas denſo distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum;
Pubentesque ſecant herbas, fluuiosque miniſtrant,

122 *ipſam* vterque Arundel. *origine nomen* Romanus, quod ſaepe pro gente, genere, familia. vid. Heinſ. et Burm. h. l. *mentem* ed. Ven. 1475. 123 *His anima aduerſis* Medic. *inſtat* Menag. ſec. *omnem — curam* Erſ. 124 *Impendent* quart. Moret. *diſtinguere* Leid. vnus. 125 *duxere* in Romano fuiſſe, notatum inuenit Burm., ſed a Bartolo nil annotatum. At ſic leg. in Cantabrig. et ed. Ven. 1482 et a Paullo Manutio. *dixiſſe* Franc. *Quem legere virum* Seru. ad Ecl. VII, 7. 126 Exemplum loci, in quo ratio critica codd. conſenſum eleuat. Antiquiſſimi omnes *Florentisque*. Sic et Gell. I, 22. At *Pubentesque* Ven. Voſſ. Moret. quart. et pr. a m. ſec. Rottend. tert. pro var. lect. et Reg., item

mos alebant. 122. Quamvis genus ducat ab ipſo Neptuno, a quo et Cerere, in equum conuerſis, *Arion* ille notiſſimus in fabulis equus natus fuit. Variat tamen fabula.

123—134. De admiſſura ipſa praecipit. Equus et taurus (nam v. 49 de vtroque praecipere incipiebat. conſ. Martin.) ea ingruente ſaginandi, equae ac vaccae ſunt macerandae. Commune praeceptum Varronis II, 5, 12 et II, 1, 17. Columellae VI, 27, 8, Palladii et omnium, qui hac de re praeceperunt. *pingue* pro pinguedine; ſagina, vt in Lucretii verſu I, 258 agnoſcebat Philargyrius: *Hinc feſſae pecudes pingui per pabula laeta Corpora deponunt;* vbi vulgatum eſt: *hinc feſſae pecudes pingues:* vt iungantur *pingues per pabula,* etſi duo epitheta ſic iuncta offendunt. *denſo*, non laxo, quod quibusdam potionibus per fraudem agaſones facere conſueuerunt, vt bene Seruius. Idem *dixere*, h. deſignavere. Horat. Od. II, 7, 27 *Quem Venus arbitrum* dicit *bibendi? fluuios*, aquam. 126. *pubentes herbas*, la-

Farraque; ne blando nequeat ſupereſſe labori;
Inualidique patrum referant ieiunia nati.
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes;
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas

vnus Arundel. et aliquot Pieriani, et ſic Seruius. Primus induxit in editos Ge. Fabric. Commelin. Steph. Niſi dicendum, hanc lectionem ex Aen. IV, 514 translatam eſſe: *Falcibus et meſſae ad lanam quaeruntur aenis Pubentes herbae* et XII, 413 *puberibus caulem foliis.* Brunck. *Florentis* reuocauit. 127 *nequeat* e vetuſtioribus poſt Pierium Heinſ. Ita tamen iam Nauger. correxerat Ald. tert. *nequeant* vulgo. Sic quoque editur ap. Gell. I, 22 vbi ille *ſupereſſe* interpretatur *ſupra laborem eſſe neque opprimi a labore. nec — nequeant* Goth. pr. 128 *nati.* Per Pulmann. edd. irrepſerat *gnati.* 129 *Ipſi* Leid. a m. ſec. recepit Wakef. *nocte* pro *macie* ed. Argent., notante Reiskio. 130 *nam nata voluptas* coniectabat Burm., et ſic Cantabrig., ſed vide Not. Io. Schrader. tentabat: *vbi concubitus primi iam mota voluptas,* vel c. *primos innata voluptas* (vt IV Georg. 177 *innatus amor,* Ouid. VI Met. 458 et ſaepe) vel *ignota v.*

nuginoſas. *pubes* χνοῦς, vnde ἄνϑη χνοώδη. 127. Vt poſſint ſufficere — et ne pulli prodant patrum maciem et infirmitatem. Columella VI, 27, 8 *eoque tempore, quo vocatur a feminis, roborandus eſt largo cibo; et, appropinquante vere, ordeo eruoque ſaginandus* (hoc eſt γραστίζειν, v. ad Geopon. XVI, I, p. 1106), *vt Veneri ſuperſit; quantoque fortior inierit, firmiora ſemina praebeat futurae ſtirpi.* conf. eund. VI, 24. Varr. II, 5, qui et II, 2, 13 *ordeum ſi eſt datum, firmiores fiunt ad laborem ſuſtinendum.* cf. ſupra ad v. 97.

129. Ipſas autem feminas, equas et vaccas, ante admiſſuram de inſtituto extenuare ſolent. *Voluptatem* hic ſtimulos, deſiderium voluptatis, eſſe, conf. Ecl. II, 65. Aen. X, 846, recte vidit Martinus; reliqua non aeque. Ea voluptas *ſollicitat concubitus,* magis poetice, quam ſollicitat, ſtimulat, eas ad concubitus. *nota voluptas,* cuius iam ſenſum

Sollicitat, frondisque negant, et fontibus arcent.
Saepe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Quum grauiter tunsis gemit area frugibus, et quum
Surgentem ad Zephyrum paleae iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior vsus
Sit genitali aruo, et sulcos oblimet inertis;

131 *et frondibus arcent* nonnulli ap. Piersum. Sic Philargyr. habebat, et Goth. sec. 133 *Tum* in ed. Cerd, *tonsis*, *tusis*, alii, vt semper. 135 *obtunsior* scribunt antiquissimi. 136 *Sint* vnus Mead. *auro* ed. Ven. 1475 et Goth. sec. cum Erf. a m. pr. *sulcosque* ed. Bas. 1586. *et* abest ap. Bedam. *succos* Zulich. *inermes* Seru. ad Aen. XII, 370. Piget conuerrere tales quisquilias.

habent, quam sentire incipiunt. *Notum* enim latissime patet poetis ad ea non modo, quibus adsueuimus, verum etiam, in quibus cum maxime versamur, quae sentimus, quorum conscii sumus, et quae quocumque alio modo nos attingunt.

132. *quatiunt*, agitant, conficiunt, vt vires relaxentur. Nam, quae quatiuntur, laxantur. Versum 132 expressit Val. Flacc. III, 21 *Dindyma — dum volucri quatit asper equo.* Ad v. 133 cf. Ge. I, 192 et 298, h. medio aestu. Mense Iulio admittuntur tauri; at equi iam inde ab aequinoctio verno, cf. Martin. ad h. l. 134. paleae a frumentis separatae flante Fauonio Colum. II, 21, 5.

135. 136. Ne partes genitales sint obtusiores, nimia obesitate, ad vsum, quem habent in concipiendo fetu. Inde *vsus* pro ipsa re, qua quis vtitur, adeoque pro natura et habitudine rei, quatenus ea ad certum vsum idonea est, dicitur. Sic supra II, 466 *vsus oliui* pro oleo. Et apud Horat. Od. III, 1, 42 *purpurarum vsus* pro purpura, qua quis vtitur. Hoc idem exprimitur altero membro; *ne luxus*, luxurians pinguedo, *oblimet sulcos inertes*, h. ne eae partes (*sulcos* eadem metaphora appellat, qua, secundum Graecos (αὔλακας. conf. ad Eurip. Phoen. 18), iam Lu-

Sed rapiat ſitiens Venerem, interiusque recondat.
Rurſus cura patrum cadere, et ſuccedere matrum
Incipit. Exactis grauidae quum menſibus errant:
Non illas grauibus quisquam iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, et acri
Carpere prata fuga, fluuiosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, et plena ſecundum

137 *ſitiens rapiat* Parrhaſ. 138 *turba patrum* Goth. ſec. *eadem* pro *cadere* Ven. Poſſis quoque interpungere: *Incipit, exactis — errant. Non illas grauibus.* Porro poeta non animaduertit *grauidae grauibus* ſibi ſuccedere. 140 *grauidis* vnus Mead. 141 *ſaltus* Medic. Menag. alter. 142 *fluuios — minaces* Zulich. ex v. 77. 143 *paſcuntur vero ſiluas* Nonius Marcellus.

cretius erat vſus, vt *aruum* et alia dicuntur) oblimatae ſint, h. obductae, pinguedine interclusae; ſed vt celeriter concipiant genitalem auram. Haec vltima v. 137 ex Lucret. IV, 1203. 1204 expreſſit, at et caſtius et venuſtius. Praeiuit iam Hippocrates de aere et locis c. 10 extr. de Scytharum mulieribus. Alio ſenſu *Venerem rapere* ap. Horat. Sat. I, 3, 109.

138—156. Admiſſura facta admiſſarii negliguntur, et tota cura in matres grauidas conuertitur.

139. Cum vicinae partui ſunt, *exactis grauidae menſibus errant.* v. Varro II, 7, 10. 14. et reliqui de R. R. ſcriptores. 140. Proprie plauſtra ducuntur a bobus iugo iunctis. Sed poetica ratio vulgarem inuertit. Quamquam vero idem praeceptum ad equam, quadrigis ſeu bigis iungendam, pertinet, orationem tamen poeta, vt variet, ad genus bouillum magis deflectit. *acri fuga,* celeri curſu. *Carpere prata fuga,* ductum ab eo, quod *carpere viam, ſpatia,* dicimur, dum ſingulis greſſibus aliquid de ſpatio decerpitur, carpitur. Res alioqui nota. 143. *Saltus*

Flumina: muſcus vbi, et viridiſſima gramine ripa,
Speluncaeque tegant, et ſaxea procubet vmbra.
Eſt lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, quoi nomen aſilo

cellus in v. *ſecundum;* forte ex 314. *paſcant* equae: non enim haec eſt corruptae latinitatis ſordidiſſima macula, vt Wakef. ad Lucret. II, 995 paullo inclementius pronuntiat, contendens, agricolas et armentarios paſcere greges, et armenta paſci. Non meminerat Ecl. III, 96 *paſcentes capellas* IV, 45 *paſcentes agnos* V, 12 *paſcentes haedos*, et ſic porro inf. 467 Aen. VI, 199. Dicitur adeo non vno modo *paſcere gregem*, *paſcere ſe* et *paſcere herbas*, quod vſitatius, depaſcere. *Paſtibus in* expreſſum a Cerda. *paſcunt* Medic. a m. pr. Moret. pr. vnus Arundel. 144 *viridiſſima gramina ripae* Medic. *gramina ripa* quart. Moret. *germine* vnus Mead. 145 *procubat* Moret. ſec. *protegat* Medic. a m. pr. Poteſt autem vel iungi et repeti: *vbi ſpeluncae tegant*; vel ſeiungi: *Flumina, muſcus vbi et ripa. Speluncaeque tegant et ſ. p. v.* 146 *lucus* fragm. Vatic. Medic. a m. ſec. et Leid., male. *Sileri* Medic. a m. pr., quod firmat Heinſ. *circum* Ven. *circa* Parrhaſ. *Eſt lucum Silari iuxta* Seneca epiſt. 58. 147 *Pluribus* Seneca ibid. et tres ap. Burm., male; v. Georg. I, 187. *quoi*

vacui, in quibus ſolae, quietae, otioſae paſcantur; ſine maritis, Philargyrius exponit. *plena flumina*, ne, dum aquam ex alto hauriunt, fetum elidant.

146—156. Arcendum eſſe a grauido pecore *aſilum* ait, qui cum in omnibus paſcuis, inprimis in pratis aquoſis, obuius ſit, maxime tamen in ſiluis montis Alburni, iuxta Silarum, Lucaniae fluuium, qui Tanagrum recipit, frequens eſſe ſolet; vnde ab his locis a poeta declaratur. Etiamnum eas terras ab aſilis infeſtari docent, qui de iis locis agunt aut narrant. Eſt autem *aſilus*, noto inter Romanos nomine, Graeco οἶστρος dictus (v. Odyſſ. χ, 300, et praeter Apollon. I, 1265 ſqq. Oppian. Hal. II, 521 ſqq. cf. loca poetico ornatu tumentia ap. Quinct. Smyrn. XI, 207 ſqq. Tryphiod. 348 ſqq.), *volitans*, h. e. inſectum, e veſparum genere (nec multum ab eo

Romanum eſt, oeſtrum Graii vertere vocantes;
Aſper, acerba ſonans; quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus aether
Concuſſus, ſiluaeque et ſicci ripa Tanagri.

poſt Pierium ex antiquis aliquot. At *cui* Heinſiani et alii omnes. *aſylo, aſillo,* alii, male, et mox *oeſtròn.* 148 *eſt* abeſt a Goth. ſec. et tribus Martin. *Grai* fragm. Vatic. et alii, vt v. 90. *vocando* Longob. Pierii. *Graii venere vocantes* coniiciebat Reiskius; ἐληλύθασι (pro κατελήφθησαν) καλοῦντες. 149 *Aſpera* Goth. pr. 150 *Diffigunt* pro var. lect. Gud. *fugit mugitibus* fragm. Vatic. 151 *Tanacri* fragm. Vatic.

diuerſus μύωψ, forte et *tabanus* apud Varronem R. R. II, 5, 14, quem eundem vulgo cum aſilo putant), ſine proboſcide, at aculeo ſeu ſpiculo in cauda acutiſſimo, quo oua intra cutem armentorum demittit. Martinus laudat *Ant. Valliſneri Eſperienze ed Oſſervazioni intorno all' origine, ſviluppi e coſtumi di varj Inſetti* (in Opp. Tom. I, pag. 225). Adde *Reaumur des Inſectes* Vol. IV, pag. 504 ſq. 148. *vertere vocantes,* poetica periphraſi; vocant, reddunt, in eorum ſermonem verſum. Monendum erat; nam argutantur in hoc iam veteres Grammatici. 149. *Aſper,* iracundus, qui facile exacerbatur. τραχύς, τετρηχὼς οἶστρος Apollon. III, 276. *acerba ſonans,* pro acerbe; edens alarum membranis ſonitum et ſuſurrum grauiſſimum. Ex Lucret. V, 34. vbi Heſperidum mala ſeruans, *Aſper, acerba tuens, immani corpore ſerpens.* et Aen. IX, 794 *at territus ille, Aſper, acerba tuens, retro redit.* 150. *Diffugiunt* cf. Valer. Flacc. III, 581—585. Ingenioſe ſuſpicabatur Böttcher V. C. (in *Kurt Sprengel Beyträgen zur Geſchichte d. Medic.* II. St. p. 28) e loco Longi et Valerii Flacci III, 56. conſternata per aſilos armenta locum dediſſe opinioni de terrore Panico et de Panis terriculis medio die. *furit aether,* reſonat repercuſſus furentum mugitu. Alias: furit mugitus per aetherem. 151. *ſiccus Tanager,* aeſtu

Hoc quondam monſtro horribilis exercuit iras
Inachiae Iuno peſtem meditata iuuencae.
Hunc quoque, nam mediis feruoribus acrior inſtat,
Arcebis grauido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
  Poſt partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas et nomina gentis inurunt,

152. 153 aberant Moret. quart. 153 *peſtes* fragm. Moret. 154 *Hoc* Leid. tert. *Hanc* Zulich. *inſtant* Leid. pr. a m. pr. 155 *que* poſt *pecori* inſerit Medic. a m. ſec. Menag. pr., vterque Mead., male. *paſcis* fragm. Vatic. 156 *auſtris* Cantabrig. et edd. vett. 157 *in vitulos cura* ante Pierium legitur. *deducitur* Oblong. Pierii.

ſolis exſiccatus, in eundem Silarum defluens torrens. Sic *ξηρὸς Κρχάστις*, verius Κρᾶθις, ap. Herod. V, 45, vbi cf. Weſſel. Habuit autem poeta ante oculos Homer. Odyſſ. χ, 300 ſq. Apollon. I, 1265 ſqq.

152. *Hoc monſtro*, hoc aſilo, quem immiſit, *Inachiam iuuencam*, Io, Inachi filiam, in vaccam mutatam, in furorem coniecit Iuno. 153. *peſtem meditata*, graue malum excogitauit. 154. *mediis feruoribus*, medio die; at illud ornatius. Sic inf. v. 331 *mediis aeſtibus*. de hoc enim vſu dubitari nequit conf. ſup. ad I, 297. 298. *acrior inſtat*, ſaeuius vexat.

155. *arcebis pecori* exquiſitius, quam arce *a pecore*. docet Burman. 156 *aſtra ducunt noctem*, quae iis in conſpectum venientibus ſuccedit. Alias noctem, *Noctis currum ſequi* dicuntur *ſidera*. v. Tibull. II, 1, 87.

157—178. A grauidis et enixis matribus cura ad pullos et vitulos transfertur. Orationem vt definite inſtituat: primo tantum de vitulis memorat. 158. *notas et nomina gentis inurunt, Et quos.* Priora nullam habent offenſionem. *inurere notas* ſollenne eſt; et poſſunt eſſe *notae et nomina gentis* dicta eſſe explicatiue, vt ſint *nomina* ipſa *nota*. Etiam Aen. III, 444

Et, quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſeruare ſacros, aut ſcindere terram
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cetera paſcuntur viridis armenta per herbas.

159 Turbata oratio in copula: *Et* non habet alterum, quod ei reſpondeat; Non enim ſatis eſt dicere, eſſe ordinem: notas inurunt: *et* nomina gentis, *et* quos aut. aut. aut. Difficultas verſatur in hoc, quod ita eſſet ſupplendum *et inurunt* eos, vitulos, *quos.* Atqui ruſtici *inurunt notas vitulis*, non autem inurunt *vitulos.* Aut igitur dicendum eſt, quod in nota poſui, aut accuratius de loco eſt quaerendum. Ex coniecturis, quas olim attuleram, nulla nunc placet. *malunt* Moret. pr. vnus Mead. *malit* Ven. et alter Mead. 160 *ſacros* omnes vetuſti. *ſacris* vulgg. edd. ante Heinſ. cum nonuullis codd. 162 *paſcantur* Voſſ. pr. Leid. pr. Iungebantur in edd. ſententiae: — *inuertere glebis; Cetera paſcuntur viridis armenta per herbas.* Hic autem quaeritur, quinam illi ſint aut eſſe poſſint vituli, praeter tria genera iam memorata. Nam vituli aut feturae, aut lanio ad cultrum vel ad aram, aut arationi deſtinantur: non apparet, quae ſint *cetera.* Difficultatem iam ſenſerat Cerda, tum Martyn, qui ita ſuſtulit, vt verſum 162 *Cetera paſcuntur* — cum ſeqq. coniungeret; vt locus ita ſe habeat: — inuertere glebis.

foliisque notas et nomina mandat. Et Calpurn. V, 84 *impreſſurus oui tua nomina.* Liceret alias poetae quoque dicere, *inurere ouem nota.* At quaeritur de altero, quod ſequitur et de eius iunctura *inurunt notas et quos.* Non enim poeta dicere potuit: *inurunt notas* vitulis, et *inurunt vitulos, quos.* Ergo altero loco ſupplendum eſt: et inurunt notas, quibus deſignent eos, quos malint. 159. *ſubmittere* in locum eorum, quos ad feturam torpere vident. vid. ad v. 73. *habendo:* ornat, quod habetur, alitur. vt Ge. I, 3. Ad ſententiam conf. Colum. VII, 9, 12 de ſuibus. *aris ſeruare* decentius erat, quam lanio tradere. 161. *campum horrentem,* ſimpliciter noualem, pro quocunque agro glebas duras et aſperas habente. 162. *Cetera armenta,* reliqui quidem omnes vituli in communi grege paſcuntur, praeter eos, qui

Tu quos ad ſtudium atque vſum formabis agreſtem,
Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis aetas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Ceruici ſubnecte; dehinc, vbi libera colla
Seruitio adſuerint, ipſis e torquibus aptos

Cetera paſcantur viridis armenta per herbas: Tu quos ad ſtudium — pro vulgari dicta, praeter eos, *quos ad ſtudium atque vſum formabis agreſtem*, hos *iam vitulos hortare*. Martyno parueram in priore editione; deſerueram poſtea, quia durior mihi videbatur iunctura, nam expectabam: *At quos*. Nunc tamen ad prius illud redeundum eſſe video, Voſſio quoque monente, qui etiam *paſcantur* adoptauit. Vides me haec ſaltem non ſub ferula dictare, nec cum cuiuſpiam contumelia. Expunxi autem comma poſt *tu;* nam iungere praeſtat: *quos tu formabis*. 163 *ad ſtudia* Romanus, Gudian. pro var. lect. Parrhaſ. a m. ſec. *ſeruabis* fragm. Moret. 166 *At primum* edd. vett. *Et* Nonius. *lapſos* Reg. Martini. *ciclos* aliquot codd. et ed. Ven. *circos* Gud. pro diu. lect. Parrhaſ. Goth. ſec. et fragm. Vatic. a m. pr. cum Iulio Sabino; hanc vocem e Lucretio reſtitutam eſſe vellet Wakef. ad Lucret. VI, 954. 167 *Ceruice* Medic., ſed idem *ſub nocte* et *criclos* a m. pr. *deinde* vnus Mead. 168 *ipſos tunc* Zulich. Goth.

operi deſtinantur ruſtico. 163. Tranſit ad aliud praeceptum, quod formula orditur: *Tu quos;* vt et alibi fecit: quos tu autem ad ſtudium agreſte, h. opus ruſticum, educare paras, iam vitulos adſuefacere debes labori. Rationem domandi boues a Varrone petiit de R. R. I, 20. et diligentius Colum. VI, 2, 1. Pallad. IV, 12. — 164. *viamque inſiſte domandi*, artem et rationem ingredere, curam ſuſcipe domandi, h. e. iam tum mature doma. 165. *faciles animi*, molles, dociles. v. ad Tibull. I, 1, 40. *mobilis aetas*, in qua corpus mobile, εὐκίνητον, flexile, agile, vegetum.

166. 167. Expreſſit verſum Nemeſian. Cyneg. 184 *Libera tunc primum conſueſcant colla ligari:* de catulis. 168. *aptos*, vinctos, nexos et illigatos inuicem ex vimineis illis vinculis; non

Iunge pares, et coge gradum conferre iuuencòs;
Atque illis iam ſaepe rotae ducantur inanes
Per terram, et ſummo veſtigia puluere ſignent:
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, et iunctos temo trahat aereus orbis.
Interea pubi indomitae non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata. Nec tibi fetae,

ſec. *ipſos et* Moret. quart. *ipſis de* Oblong. *ipſis et* Longob. Pierii. *ipſis ex* Reg. *ipſis cum* vnus Mead. *aptis* Zulich. *actos* duo. 169 *gradus* Goth. ſec. *iuuencis* Medic. a m. pr. 170 *Atque illos* Medic. a m. pr. *ducuntur* Rottend. pr. et vnus Mead. Mentel. pr. *ducentur* Ven. 171 *ſumma* Rottend. alter. *ſignant* Rottend. tert. et Mentel. pr. 172 *validoque* alt. Menag. 173 *Inſtrepet* Goth. ſec. *terat* Erf. *vinctos* et *orbis* nonnulli ap. Pierium. 175 *Non* alt. Rottend. *veſcae* Mentel. tert. *ſiluamque* Rom. Pierii, Parrhaſ. in marg. *vluasque* fragm. Vatic. a m. pr. 176 *Nec vbi*

ex cornibus, vt iam tum ſtupor hominum multorum ferebat. 170. *rotae inanes,* vacua plauſtra, quorum mox veſtigia intelligo leuiter expreſſa in puluere, quia leuia ſunt. 172. Tandem plauſtro ponderoſo et onuſto iungantur. At quam ornate hoc extulit! Pars ex Homeri illo Iliad. ε, 838 *μέγα δ' ἔβραχε φήγινος ἄξων,* verſa. *temo aereus,* aere, nunc ferro, firmatus. *iuncti orbes,* rotae, h. currus, cui temo iunctus eſt.

174. *pubi indomitae,* vitulis nondum domitis, donec domentur. 175. *veſcas ſalicum frondes,* exiles, tenues, parum ſuccoſas. *veſcum papauer* Ge. IV, 131, parua grana habens, vt ſatis docuere viri docti, et iam Philargyr. h. l. *vlua,* herbae ac calami paluſtris genus, eadem cum *typha* noſtra habetur. cf. Martin. 176. *Sed* etiam *frumenta ſata,* herbas nouellae ſegetis. vid. Varro R. R. II, 5, 17.

More patrum, niuea inplebunt mulctraria vaccae,
Sed tota in dulcis consument vbera natos.
Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alphea rotis praelabi flumina Pisae,
Et Iouis in luco currus agitare volantis:

Moret. pr., quod Heinsio placebat, vt esset *necubi*, pro ne alicubi. Lucan. IX, 1058 *Necubi suppressus pereat gener*. At sequitur, *implebunt*. 177 *mulgaria* nonnulli Pieriani, item apud Philargyr. et Nonium, qua forma et Valgium olim vsum fuisse notant Grammatici. Ad communem lectionem accedit aliorum scriptura: *mulctralia, multralia, multraria*, vt in fragm. Vatic. a m. pr., *mulcraria, mulctaria*, vt in Medic. a pr. m., *multaria*. 178 *Et* fragm. Vatic. *consumant* Medic. a m. pr. *consumunt* Rottend. tert. *consumment* Gud. 179 *in turmasque* Ven. 181 *Si Iouis* vnus Mead. *volentis* fragm. Vatic.

176—178. Praeceptum a multis veteribus et recentioribus, cum de bouillo, tum de ouillo genere repetitum, cf. Varro R. R. II, 2, 17. Colum. VII, 4, 3. Geopon. XVIII, 3 extr. Et pulcri versus Calpurnii Ecl. V, 36 iam ab aliis laudati: *Parce tamen fetis; nec sint compendia tanti, Destruat vt niueos venalis caseus agnos; Nam tibi praecipuo fetura colatur amore.* Addit *more patrum*, quod solebant maiores facere, prisci patresfamilias et agricolae. Ambiguum quidem per verba est, vtrum fecerint; ex Varrone tamen apparet probabilius esse alterum, matribus olim mulgendo fuisse lac subductum.

179—208. Transit nunc ad curam pullorum: Varro II, 7, 6. 15. Colum. VI, 29, 1. etiam horum dilectum mature esse faciendum primo loco praecipit. Sin magis est studium, *formare* (ex vs. 163) pullos *ad bella turmasque*, h. vsum bellicum, *aut praelabi*, s. praeterlabi, pro, aut vt illi praelabantur, currant, cursu certent ad ripas Alphei *rotis*, quadrigarum certamine, et *agitare*, vt agitent, *currus*. De certamine Olympico eum loqui, satis patet, quod habebatur iuxta Alpheum. vid. v. 19. In luco Iouis erat

Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et ſtabulo frenos audire ſonantis;
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, et plauſae ſonitum ceruicis amare.
Atque haec iam primo depulſus ab vbere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capiſtris

182 *equis* Medic. *animosque ad bella* alter Rottend. Io. Schrader. poſt alia tentata legebat: *Primus equis labor eſt animoſis, arma videre;* quomodo enim equus *animos* videre poſſit? Scilicet *animi*, vt irae, θυμὸς, pro pugna, quae animoſe fit; et h. l. *animi et arma bellantum* ſunt poetae ipſi bellantes. 184 *ſtabulis* apud Nonium in *frenos*, et vnus Mead. *audere* Medic. a m. pr. conf. ad v. 188. 186 *Plauſibus et plauſae* Zulich. pr. Moret. Goth. ſec. *amarae* fragm. Vatic. a m. ſec. 188 *Audeat* Heinſ. recepit ex Medic. ac Gud. a m. pr., Mentelianis, Reg.; et ſic Romanus videtur legiſſe. Ita et fragm. Vatic. *Audiat* vulgo, minus bene. vid. Not. *inque diem, inque viam, inque fidem* tentabat Io. Schrader.

ſtadium, vt ex Strabone et Pauſania apparet.

182—184. Ante omnia equus adſuefaciendus eſt (hoc eſt: *primus equi labor eſt) videre*, vt videat, videre toleret bellantes, ſeu pugnas, et lituos tubasque audire, aut ſtrepitum curruum frenorumque *ferre*, perferre auribus; *rotam*, currum, *gementem tractu*, ſtridentem, dum trahitur; et in *ſtabulo frenos audire ſonantes:* de hoc v. Varro R. R. II, 7, 12. Geopon. XVI, 1; res nota. 186. Expreſſit verba Nemeſ. Cyneg. 295. 296 *Cura ſit, atque toros manibus percurrere equorum, Gaudeat vt plauſu ſonipes, laetumque relaxet Corpus.* Eſt hoc *palpare*, ποππύζειν.

187. *iam primo depulſus ab vbere*, pro, quam primum, ſtatim ac. *Audeat*, pro faciat, praeclare; quatenus pullus non expaueſcit ad plauſus. *inuicem*, vi-

Inualidus, etiamque tremens, etiam inſcius aeui.
At, tribus exactis, vbi quarta adceſſerit aeſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque ſonare
Conpoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum;

189 *et iamque — et iam* Heinſ. diſiunxerat Chariſii auctoritate. Et ſic libri nonnulli; cf. Pierium; et edd. vett. Enimuero *iam — iamque* aut *iamque — iamque* dici obuium eſt; at, *et iamque — et iam*, vt in primo membro altera copulatiua ſit otioſa, poni poſſe valde dubito. Magis itaque vulgatior ratio, *etiam — etiam*, placet; vt in priore parte adiuncta copula iungat reliqua cum antecedente: *Inualidus et etiamnum tremens, etiamnum inſcius aeui.* conf. Aen. VI, 485. Atque ita plane fragm. Vatic. Medic. interpolatus *iamiamque tremens, iamiam inſcius*, cum a pr. m. *etiamque* ſcriptum bis fuiſſet. *iamiamque* etiam in Moret. fragm. *Inualidusque* Regius Martini. *etiamque* Parrhaſ. 190 *Ac* Menag. pr. et Reg. Martini. *aeſtas* Heinſ. repoſuit, vt habebat Romanus, Gudian. Mentel. pr. a m. pr. et Zulichem., vterque Arundel. Mead., et vett. edd., vt Ven. et Mediol., etiam fragm. Vatic., ſicque edidit Naugerius, et qui eum ſeqq. Ceteri *aetas*, quod an pro anno abſolute dixerit vllus poeta, mihi quidem nondum liquet; vbicunque enim legitur, varietatem lectionis inuenias. conf. Pier. et Burm. conf. inf. Georg. IV, 207. Agnoſcit tamen hoc Seruius et Nonius Marcellus in *Exigere.* Porro idem Romanus *acceperit;* ſic et Regius ap. Burmann., exquiſitiore, puto, ratione. conf. Ecl. VIII, 39, at fragm. Vatic. a pr. m. *occeperit.* 192 *currum* Medic. a m. pr. Rottend. tert.

ciſſim, quod his adſueſcit opera tua. 189. Equus ferox, indomitus, poteſt videri *conſcius* eſſe *aetatis*, iuuentae, vigoris, virium; itaque *inſcius aeui*, virium, quas nondum nec habet nec expertus eſt. Valer. Fl. I, 771 *aeui rudis altera proles*, h. aeuo, aetate rudi. Recte Seruius: nondum habens ab annis fiduciam.

190. Vid. Varro R. R. II, 7, 13. Colum. VI, 29, 4. 191. 192. *Carpere gyrum*, vt viam, campum, ſup. 142. h. in gyrum ſeu orbem ire. *ſonare gradibus compoſitis*, incedere, vngula ſonante, greſſibus numeroſis. *ſinuet alterna volumina crurum*, h. alte tollat, iactet, crura alternis; at quam ornate!

Sitque laboranti ſimilis; tum curſibus auras,
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Aequora, vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo, quum denſus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hiemis atque arida differt

193 *cum curſibus* Reg. et Parrhaſ. in marg., fragm. Vatic. a m. ſec. cum Goth. ſec. *cruribus* Edit. Norimb. 194 *Tum vocet* Heinſ. repoſuit ex Medic. et optimo quoque; etiam Romanus ſic habet: *Prouocet*, quod vulgare, editur vulgo. *Tum mouet* vel *vocet* Zulich. *Cum vocet* alter Menag. *Aduocet* vnus Arundel. *potat* tert. Rottend., ex interpret. 195 *ponit* alter Moret. *verrat* Moret. quartus, qui a m. pr. *reſonat veſtigiat.* *ſignat* apud Seru. ad Aen. V, 317. 196 *condenſus* Menag. alter. *horis* duo. 197 *Incumbit* Goth. ſec. *horrida* Toll. *arrida* Franc. conſ. inf.

193. 194. *tum, tum curſibus auras vocet;* h. prouocet, vt recte interpretati ſunt viri docti ex ſollenni poetarum vſu, etiam Graecorum. Paullo diuerſa ratione *ventos velis vocare* dicitur, qui extendit vela ad recipiendum ventum; et *alis ventos vocat,* aduocat, auis, quae eas expandit ad volatum. In exemplis apud Heinſ. et Burmann. vtraque notio confunditur; ad poſteriorem ſpectant Aen. III, 253. IV, 417. 223. V, 211. VIII, 707. At in noſtro loco ad currendum non opus eſt vento.

196—201. Curſus celeritatem cum vento comparat ſpirare incipiente: *volans — qualis* aquilo, quum incubuit atque differt, (tum ſegetes — fluctus) *volat;* et quia tot ornamentis ſententia erat intercepta, interponit vſ. 201 *Ille* volat. Porro *Hyperboreas oras* ſimpliciter pro borealibus et ſeptemtrionalibus, vt infra v. 381, et IV, 517 dixit. *Aquilo denſus,* non, vt volunt, qui denſat nubila: ſed qui magna cum vi et impetu late fertur; *denſus* praeterea pro denſe. Ouwens N. H. p. 589 *denſum* perpetuo aequalique tenore ſpirantem, non per interualla, accipere vult. *dif-*

Nubila: tum ſegetes altae campique natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummaeque ſonorem
Dant ſiluae, longique vrguent ad litora fluctus:

v. 458. *deſert* alter Rottend. Gudian. a m. pr. Ed. Ven. 198 *dum ſegetes* octo boni codd. cum vno Arundel. et Mead. Martini. *cum* Regius. *natantis* fragm. Vatic. Vrget Io. Schrader. *campos natantes* dici aqua ſubmerſos: vt ſup. I, 371 *Omnia plenis Rura natant foſſis.* Lucret. ſaepe, v. c. VI, 1140 de Aegypto, et 266. Silius IV, 162, vbi Drak. Itaque coniicit *campique nitentes:* quod frequens de ſegete dici quis dubitet? Verum cogitandum, *campos* pro ſegete dictos; nihil autem magis conſentaneum, quam *ſegetem natare, fluctuare* dici, vento impulſam. Paullo diuerſum eſt, quod ſup. *vndantem buxo Cytorum* dixit II, 437, et II, 281 *ac late fluctuat omnis Aere renidenti tellus;* etſi ſimili modo dici potuiſſent: campi ſegete natantes. Sed proxime ad Maronem Auſonius Moſella 194 *Tota natant criſpis iuga motibus, et tremit abſens Pampinus:* de vmbra in amnem proiecta. Vti ap. Statium II Silu. 2, 49 *vitreoque natant praetoria ponto;* et *natat vmbra profundo* II Theb. 42. Imitationem loci notatam video ex Maximiano (perſonato Gallo) *Arua ſub aeſtiuis vndant horrentia flabris.* 199 *ſonoris* fragm. Voſſ. *Eteſia flabra aquilonum* Lucretii V, 741 poetae ante oculos fuiſſe cenſebat Wakef. 200 *longeque* praeſcriptum eſt notae Heinſianae; neſcio vnde; nam vbique legitur editum *longique,* vt etiam Medic. Rom. et alii; et laudat Heinſ. κύματα μακρὰ θαλάσσης. *longeque* Medic. Pierii cum aliis. pro quo poſſis laudare inf. 238

fert hiemes ſeu procellas, h. diſſipat, ex Lucret. I, 273. *arida nubila,* nubes ſine pluuiis. *campi natantes,* ſegetes vndantes ac fluctuantes; illuſtratum dudum a viris doctis: vid. ad Val. Fl. III, 525, vbi *tenui vagus innatat vnda Crinis. Lenia flabra* videntur ab aquilone, qui denſus incumbit, aliquantum eſſe aliena; enimvero ſegetes, vtpote humiliores et cedentes, lenius, leniore cum ſtrepitu, agitantur; arbores contra, maiorem venti impetum ſuſtinentes, ſonorem edunt ac fragorem. Mox *longi fluctus vrguent,* pro longe, at multo exquiſitius fluctus *longi,* qui e longinquo veniunt; *vrguent,* protrudunt ſe, voluuntur. *Ille,* aquilo, volat.

Ille volat, ſimul arua fuga, ſimul aequora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxuma campi
Sudabit ſpatia, et ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

Longius ex altoque ſinum trahit. 201 abeſt verſus a fragm. Moret. *verrit* citat Seru. ad Aen. IV, 72. *ipſe* vnus Arundel. *arma* Reg. 202 *Hinc* Medic. a m. ſec. Gud. et alii; et ſic fragm. Vatic. et Roman.; et recte; ab hoc tempore: quod deſignatum erat v. 190 et 205. *Hic et ad* Comment. Cruq. ad Horat. Od. IV, 2. *et* etiam Rom. et Oblong. Pierii. *maxima Circi Sudabit ſpatia* coniiciebat Markland. ad Stat. Silu. V, 1, 21, nimis calide; ita *Eleus Circus* a poeta dictus eſſet. Iungenda ſunt: *ad metas et ſpatia campi Elei.* 203 *et* abeſt a Rottend. tert. et Parrhaſ. *agit* Leid. a m. pr. et fragm. Vatic. 204 *Bellica* Medic. a m. pr. Moret. pr. vnus Mead. Goth. ſec., quod placebat Martino; recte tamen reiecit Heinſ. Eadem varietas alibi. v. Heinſ. *Belgia* Menag. pr. *ferat* fragm. Voſſ. *heſeda* Parrhaſ.

De equo hunc verſum parum commode accipias: cum ſit *aequora verrens;* (Ita dicendum eſſet, poetam paullo audacius haec dixiſſe de equi celeritate.) *fuga,* de celeri curſu ac motu, vt ſaepe poetae. *Verrere* de ventis, ex more poetarum, pro perflare.

202—204. Hic vel bonus erit in certaminibus, e quibus Olympica, tamquam praeſtantius genus, memorat; vel agitandis curribus. At quam ornate ſingula! *maxima ſpatia,* pro magnis. De *ſpatiis* Georg. II extr. *Sudabit,* plus quam, decurret. E curribus *eſſeda Belgica* ponit. Cum de generoſioris equi munere agatur, deſiderari videtur nomen currus bellici, inprimis cum v. 179 *Sin ad bella magis* etc. dixiſſet. Iam Romani eſſedis vulgo vſi ſunt iter facientes: id quod poeta vix pro dignitate carminis memorare potuit; petierant autem vſum a Britannis, qui ex eſſedis pugnabant. conf. Cerda et Martyn. Aut itaque dicendum: poetam eſſeda pro nobiliore genere, bi-

Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iam domitis ſinito; namque ante domandum
Ingentis tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati et duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires induſtria firmat,
Quam Venerem et caeci ſtimulos auertere amoris,

205 *Tu* Reg. *ferragine* Medic. a m. pr. Sic et alii ſcribunt, aut *feragine*. *ſartagine* Heinſ. coni. Cauſſam non video. 206 *domiti* tres ap. Burm. 207 *tollunt* duo, et Seru. ad v. 174 in nonnullis Mſſ. *animos preſſique* Zulichem. 208 *Verbera dira* fragm. Moret. *dura* Reg. 209 *nonnulla* fragm. Vatic. a pr. m. *induſtria ſeruat* vett. aliquot apud Pierium cum Ed. Ven.; alterum magis poeticum.

gis quadrigisque lautorum hominum, quibus generoſiores equi iungi ſolent, potuiſſe; vt paſſim Caeſarum, curribus triumphalibus, thenſis, vt apud Horat. Ep. II, 1, 192 de pompa triumphali in theatro exhibita etc., aut, quod praeferam, pro curribus bellicis eſſeda dixit, a nobiliore genere ſiue etiam ab origine, *Belgica;* apud Belgas enim, vt apud Britannos, vſus eorum erat; et quidem bellicus, vt ex Caeſare de B. Gall. conſtat. *feret,* vt v. 184, pro, patietur, dici, monet Burman.; nam pro *trahet* poni poſſe dubitat. Recte ſane; ſed poteſt equus etiam *ferre currum,* h. rapere, raptim auferre. *molli collo,* domito. Seru. 206. *ante domandum,* ante quam domentur, πρὸ τοῦ πωλοδαμνεῖσθαι. 207. 208. *prenſi* proprie. v. Ge. I, 285 *Et prenſos domitare boues.* *verbera lenta,* lenti flagelli. *lupatum,* frenum, lupis ſeu aculeis ferreis munitum.

209—283. Exſpatiatur in locum praeclarum de armentorum furore ex Veneris ſtimulis. Parat autem transitum commode commemoratione virium nimia Venere exhauſtarum. *caeci amoris,*

Siue boum, siue est cui gratior vsus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;
Aut intus clausos satura ad praesepia seruant.
Carpit enim vires paullatim vritque videndo
Femina; nec nemorum patitur meminisse, nec herbae.
Dulcibus illa quidem inlecebris et saepe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantis.

211 *quoi* fragm. Vatic., vt v. 6. 212 *Atque adeo* Moret. quart., sed v. Heins. *procul atque infusa resurgunt* Ven. *relegat* Franc. 213 *appositum* Leid., quod Heins. probabat; recte reiecit Burm. conf. Not. *nata* Medic. a m. pr. 214 *Atque* Zulich. 216 *neque herbae* Pierii Oblongus. 218 *subicit* Mentel. a pr. m.

non, oculis capti, sed, occulti, clam per venas et ossa saeuientis.

212. Habuit locum ante oculos Columella VI, 27, 8, et versum sequentem Gratius Cyneg. 377 *trans altas ducere valles Admoneo; latumque fuga superabitis amnem.* Ouid. Art. II, 487 *spatio remota per loca diuiduos amne equos* dixit. 213. Dum *mons* est *interpositus* inter duo, vtrique est *oppositus*, obiectus. *lata* non otiosum est. 214. *satura praesepia* sunt plena, vti is qui saturatus est. 215. *vritque videndo*, passiue, macerat, consumit, dum cernitur.

217. Illa quidem saepe amantes etiam pugnare cogit inter se. Loca alia poetarum de pugna taurorum congessit Cerda. Plura in Statio et Flacco passim reperias. Add. Oppian. Cyneg. II, 43 seq. Iactant se in hoc argumento poetae. 218. Totus versus vnum illud Apollonii II, 89 exprimit, *ταύρω Φορβάδος ἀμφὶ βοὸς κεκοτηότε δηριάασθον.*

Pascitur in magna Sila formosa iuuenca:
Illi alternantes multa vi proelia miscent
Volneribus crebris; lauit ater corpora sanguis;
Versaque in obnixos vrguentur cornua vasto
Cum gemitu; reboant siluaeque et longus Olympus.

219 *Sila* olim alios legisse, Seruius memorat, quod vt fiat, nullam hic necessitatem cogere, vt in Aen. XII, 715 *Ac velut ingenti Sila, summoue Taburno;* itaque vulgo ab Intpp. neglectum. Fateor tamen, mihi versum ante Seruium inspectum iam dudum nimis tenuem visum fuisse, etiam sono minus gratum; ita vt expunctum esse mallem; tum post *silua* redeunt v. 223 *siluae.* Nunc video in altero Aen. XII loco eandem comparationem institui, et taurorum pugnam narrari. *Sila* autem, mons siluosus, Apennini huc procurrentis iugi pars extrema, in extremis Bruttiorum oris, vnde laudata illa *pix Bruttia.* conf. sup. ad Georg. II, 438. Dubitabam olim, an et *silua Sila* occurreret, cum non recordarer Cic. Brut. 20 *Nam cum in silua Sila caedes facta esset,* aut Plinii III, 10 *Inde Apennini silua Sila.* et esse quoque montes feminino genere, vt Rhodopen inf. 351. Reposui itaque nunc confidenter *in magna Sila,* quod post ista Brunck. iam admiserat, et nunc quoque Voss. 220 Iidem fere versus Aen. XII, 720—723. *Inter se cornua miscent* Zulich. *praelia tollunt* vnus Mead. 221 *lauit ater vulnera sanguis* ter apud Nonium occurrit; sed male, cum eodem iam versu *vulneribus crebris* praecesserit. Heins. *lauat* tres Burmann. Medic. a m. sec. 222 *vergentur* Franc. 223 *Tum* Moret. pr. *resonant siluae que* Medic., sed *reboant et* Nonius et Macrob. Sat. VI, 4 agnoscit, qui et a Lucretio (II, 28) acceptum affirmat. *que* post *siluae* abest a Parrhas. *longus Olympus* pro vulgato *magnus Olympus* iam Heinsio probatum recepit Burm. ex vno Mediceo et Macrob. VI, 4 extr., vt sit mons longo iugo excurrens. Verum h. l. *Olympus* non mons, sed cae-

in magna Sila, silua et monte Bruttii in extrema Italia, v. V. L. 220. *alternantes,* ἀμειβόμενοι, pro vicissim, inuicem inter se. cf. Aen. XII, 720 — 723.

221. *lauit,* poeticum verbum pro tingit, perfundit, defluit de corpore. Mox *obnixos* cum dilectu et vi. Nec omisit huius vocis vsum Statius, cum imitatione hunc

Nec mos bellantis vna ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam plagasque ſuperbi
Victoris, tum, quos amiſit inultus, amores;
Et ſtabula adſpectans regnis exceſſit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura iacet pernox inſtrato ſaxa cubili,

lum; vt: *it clamor caelo.* 225 *excubat* Ven. 226 *ignominia* Leid. et Menag. ſec. 227 Ad finem verſus caſu exciderat interpunctio. 228 *ſtabuli* in Medic. a m. pr. Fogginius tamen non expreſſit. *excedit* Zulich. 229 *et intus* Ven. 230 *pernix* conſtanter libri et Grammatici, qui a *pernitendo* ductum eſſe *perſeuerantem* contendunt. Quod ſi a Virgilio eſt, noue dixit. Nondum enim locum vidi, vbi *pernix* ita dictum eſſet; ſed ſemper eſt celer, acer, ſtrenuus, etiam in loco, quem male laudant, Horat. Epod. II, 42 *Pernicis vxor Appuli.* *Pernox* iam ab Ald. ed. alt. et tert. editum, male iterum relictum ab aliis, qui primam Aldinam expreſſere, multis doctis viris, etiam Scaligero, Heinſio, probatum reuocauit Burm. Ex gloſſa Regii et Mentel. pr. Schol. Iuuenal. VIII, 10. Philargyr. (in edit. Commelin. e cod. Palat. expreſſa) ſuſpicio erat, hoc iam olim in libris fuiſſe; et exhibent ſane vterque Mead. Cantabrig. Bodlei. et alter Arundel. Variat ſimiliter lectio ap. Auien. deſcr. Orb. terr. 946. vbi cf. Wernsd. Porro *inſtrato cubili*, non ſtrato; quis dubitet! nuda humo, nudo ſilice;

locum exprimeret Theb. IV, 399 *Ardua collatis obnixi cornua miſcent Frontibus.* 227. Valerius Flaccus, iam Cerda monente, hinc accepit: taurus victor vbi — *reuiſit Et patrium nemus, et bello quos vltus amores.* L. II, 548. 549. 228. *ſtabula adſpectans*, reſpiciens, retorquens oculos; vt facimus in re, quam inuiti relinquimus. *exceſſit* docte mutato tempore, pro excedit.

229 ſqq. Praeſtantiſſimum hunc locum, vt iamdudum viderunt cum Scalig. Poet. c. 14 Interpretes, imitati ſunt Lucan. II, 601 — 607 praeclaro loco, Statius Theb. II, 323 — 330, Silius Ital. XVI, 4—10. 230. *inſtrato*; h. l. non ſtrato *cu-*

Frondibus hirſutis et carice paſtus acuta;
Et tentat ſeſe, atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventosque laceſſit
Ictibus, et ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, vbi conlectum robur viresque refectae,

inde adiectum, *inter dura ſaxa.* Wakefieldio hoc facetum viſum, et putat ille ſubſternendas eſſe tauro ſaltem frondes, ne latus atterat; itaque iungit: *inſtrato ſaxa cubili frondibus hirſutis; et carice paſtus acuta.* Ceterum Lucretianum eſt: *Atque intempeſta cedebant nocte pauentes Hoſpitibus ſaeuis inſtrata cubilia fronde:* lib. V, 984. 985 vbi de *parato hominum* cubili agitur. 232 Hos verſus iterum appoſuit poeta Aen. XII, 104—106. 233 *innixus* Schol. Iuuenal. XII, ſed et ibi Voſſ. *obnixus. adnixus* Toll. *obnixos* Gud. *truncos* alter Menag. 234 ſ. *in pugnam*, vt Maronis mos fert. *praeludit* Franc. conſ. ad Aen. XII, 106. *aut ſparſa* Roman. 235 *Aſt vbi* Medic. Colot. *Poſtquam* c. Goth. ſec. *robor* ſcribit Romanus et Gud. *viresque refectae* Heinſ. repoſuit e Mediceo, Gud. a m. pr. Rottend. tert. pro var. lect. Colot. Vrſini. *receptae* ceteri omnes, quod aegre dimittam. Etiam apud Lucan. l. c. II, 604 *Nec redit in paſtus, niſi cum ceruice recepta* (vbi nunc Burmann. *repleta* repoſuit)

bili, in nudo ſolo. Mox *carex*, iunci genus. cf. Martin. h. l. et ad Ecl. III, 20. 232. *iraſci in cornua diſcit.* Iterum hoc Aen. XII, 104 *iraſci in cornua tentat.* Cum ſententia obuia ſit, in ratione grammatica aliquis haerere poſſit. *Iraſci in aliquem* nemo, puto, pro *alicui* dixerit; ſic tamen accipi video. Quid ergo eſt: *iraſci in cornua?* Nemo *iraſcitur in enſem, haſtam.* Sed in poetico ſermone duo modos confundere licet: iraſcens exercet ſe in cornua, ſeu ad cornuum vſum; iam pro *iratus exercet ſe* ſimpliciter *iraſcitur* dixit. Eadem forma iam Euripides vſus erat Bacch. 742 Ταῦροι — κ' εἰς κέρας θυμούμενοι. Inf. Aen. X, 725 *ſurgentem in cornua ceruum:* qui inſurgit in obuios cornibus, dictum eſt, et expeditiore ratione: *Armenti modo dux vires in cornua ſumo,* Ouid. Met. VIII, 882. Iam vide mihi doctrinam et humanitatem Voſſii.

Signa mouet, praecepsque oblitum fertur in hostem:
Fluctus vti, medio coepit quum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; vtque, volutus

Excussi placuere tori. Et Statius II Theb. 326 *Cum profugo placuere tori, ceruixque recepto Sanguine magna redit.* Vnde Io. Schrader. et h. l. tentabat *ceruice recepta.* *viresque recepit* Zulich. 236 *oblicum* (pro obliquum) Medic. Colotianus, Leid. vnus. Sed hoc insidiantis potius, quam ferocis et cum impetu ruentis. *et fertur* Mentel. alter pro *effertur*, vt Heinf. putat. 237 *vti medio* Romanus cum aliis Pierii, decem apud Heinf. et Burm. tres Martin. Goth. sec.; et ita scribi debebat: reposuique nunc cum Brunckio pro *vt in medio.* *vti in medio* duo Burm. Oblongus Pierii, et Regius Martin. *vbi in* ed. Ven. *in primo — ponto* Medic. a m. sec., forte ex Aen. VII, 528 *Fluctus vti primo coepit quum albescere vento,* vbi idem Medic. *ponto* habet. Sed vid. ad eum locum Var. Lect. De interpunctione vid. Not. h. l. 238 *sinus* Menag. pr. *atque volutus* Ven. Parrhas. Erf.

236. Pulcre ex re militari, cum signa, aquilae, inferuntur. Ge. IV, 108 de apibus, *non — Ire iter aut castris audebit vellere signa.* *oblitum*, qui omnem iam aduersarii sui memoriam animo dimiserat, adeoque securum. Nil hic est, cur aestues. 237—241. Laudata a multis comparatio, ex Homer. Iliad. δ, 422—426 expressa, notante iam Macrob. V, 13, repetita eadem Aen. VII, 528—530 minore cum ornatu. *albescere*, quod de spumantibus maris fluctibus dictum illustrat Cerda, praeclare pro existere, oriri, surgere. 238. Potest duplici modo interpungi, vel sic vt feci, vt sit: *vti fluctus longius ex altoque sinum trahit, quum coepit albescere ponto medio.* Solent poetae notionem principem, vt ἐνάργειαν habeat, bis, ter, reddere: non itaque displicere potest *longius ex altoque sinum trahit:* nam in hoc comparationis cardo versatur. Martyn interpunxit cum aliis: *Fluctus vti medio coepit cum albescere ponto Longius, ex altoque sinum trahit; vtque volutus. — sonat.* explendum erit ex

Ad terras, inmane ſonat per ſaxa, neque ipſo
Monte minor procumbit; at ima exaeſtuat vnda
Verticibus, nigramque alte ſubiectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aequoreum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt: Amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leaena

239 *nec ipſo* ante Heinſ., vt alii. *neque ipſe* Goth. ſec., felici lapſu. 240 *at vna* tres. *et iam* Gud. a m. pr. 241 *ſubuectat* Medic. Romanus, optimi cum Menag. pr. Moret. quart. fragm. Moret. Ed. Mediol. Goth. ſec. Sic et variatur Georg. IV, 385. *Vorticibus* et hic Medic. cum al.; et id conſtanter ſequi debebat Heinſ. 242 *que* poſt *ferarum* abeſt a tribus. 243 *pecudis* Ven. *et pecudes* Leid. ſec. Interpungit Wakef. *Et genus aequoreum pecudes.* vt forte conueniat cum Lucretianis II, 342. 344.

antec. vti fluctus *ſigna mouet et fertur in hoſtem:* cum coepit albeſcere, ex altoque ſinum trahit. Atqui *fluctus ſigna mouere* et *in hoſtem ferri* miro modo dicerentur; ex ſeqq. vero nihil video quod ſuppleam; nec iungi poteſt: *fluctus vti*, medio — longius, *ex altoque ſinum* trahit: quorſum enim copula ſpectet? Cur igitur ſuperciliosſo magiſterio ſpernenda ſit altera ratio, nondum perſpicio. Accipitur porro *ex alto*, ex profundo: atqui hoc demum ſequitur vſ. 240, 1 *at ima exaeſtuat, vnda Verticibus, nigramque alte ſubiectat arenam. ſinum trahit fluctus*, facit, ſinuatur, ex alto verſus littus.

242 ſq. Locum de furiis Venerei ardoris in animantibus multi poetae varie tractarunt. Sed proxime noſter Lucretii veſtigia preſſit, inprimis I, 12 ſq., vna cum Ariſtot. loco Hiſtor.

Saeuior errauit campis; nec funera volgo
Tam multa informes vrſi ſtragemque dedere
Per ſiluas; tum ſaeuus aper, tum peſſima tigris.
Heu, male tum Libyae ſolis erratur in agris.
Nonne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor adtulit auras?

246 *Saeuior occurrit campis* Moret. ſec., quod arriſit Heinſio et Burmanno. 247 *infames vrſi* Zulich. *tum multa* Rottend. alter. 248 *Per ſiluas* Heinſ. e Medic. et aliis compluribus, non reſtituit, ſed reuocaſſe videri debet, nam ſic iam Nauger. ediderat; irrepſerat iterum in vulgg. *Per ſiluam*, quod alii habent. *tunc* hic et paullo poſt Goth. pr., vt forte plures, v. c. Romanus. 249 *verſatur in agris* ex antiquiſſimo codice laudat Pierius, ex Medic. autem *errauit*. Porro *in aruis* maior codd. pars, teſte Heinſio et Martino; male tamen, cum arua culta ſint. Burmannus optabat, vt codex aliquis haberet, *erratur arenis*. 250 *pertentat* Moret. ſec. et duo Rottend., quod poſt *vides vt* ferri poteſt. v. Burm. cf. Ge. I, 56. Vox *pertentare* iterum occurrit Aen. I, 502 *Latonae tacitum pertentant gaudia pectus.*

Anim. VI, 18. 246. *errauit*, pro eſt, eſſe ſolet. Poeticam orationem conſidera: dicta haec pro: tum ferae, e quibus leaenas et vrſas primo loco nominat, efferatiſſimae ſunt. 247. *informes vrſi*, deformes, turpes. cf. Cerda; an aliunde nota ſit rabies aliqua inſignior, vt celebrata eſt vrſarum rabies ex partu, vrſorum ex Veneris ſtimulis, videndum erit; ap. Ariſtotelem l. c. eſt tantum hoc, χαλεποὺς αὐτοὺς γίνεσθαι τοῖς πλησιάζουσι. 249. Conf. loc. ap. Calabrum Paralip. V, 373. 374. 377. 378. Formam orationis vidimus iam ſup. I, 447 *Heu male tum mitis defendet pampinus vuas.*

250. Verba grauiſſima in ſqq. *ſi notas odor attulit auras*, exquiſitiore ratione dictum, quam, *ſi odor allatus eſt*, aut, *ſi aurae odorem attulere;* modo teneas, *odorem* ſic eſſe rem, quae olfactus ſenſum excitet, emittendo corpuſcula, quibus aurae ingraueſcunt.

Ac neque eos iam frena virum, neque verbera saeua,
Non scopuli rupesque cauae, atque obiecta retardant
Flumina, conreptos vnda torquentia montis.
Ipse ruit dentisque Sabellicus exacuit sus,

252 *At* Franc. Goth. pr. Ed. Norimb. 253 *Nec sc.* Reg. *retardent* pr. et quart. Moret., quod Heins. ad *vides vt* referebat; malim nullo cum istis nexu, per se, dictum pro *retardare possunt.* 254 Editum erat *correptosque;* quam corruptelam dudum eiecerant Aldd. sec. et tert., cum his Iunt. Fabric. et al., iterum intulere Commel. Pulmann. et ceterae Batauae. Itaque *que* iterum eiecimus: quod restituunt Wakef. et Voss. tam varia sunt hominum iudicia. *subiectosque* Goth. sec., forte quod librarii animo insidebat adhuc *obiecta* ex vers. sup. Markland. Ep. crit. ad Franc. Hare pag. 52 emendat *correptos fundo;* nam aliter, inquit, sensum vix efficias. Tu vero iunge: *retardant Flumina obiecta, torquentia montes,* saxa, *correptos vnda,* fluctu et impetu suo. Io. Schrader. tentabat *pontes:* quod cupide arreptum reposuit Wakefield, quia similis versus Lucret. I, 286 *Nec validi possunt pontes venientis aquai Vim subitam tolerare.* 255 *dentemque* Schol. Horat. Cruqu. Od. I, 1, at idem ad Od. III, 6 *dentes*, vt et Donat. ad Terent. excitat.

Conuenit Horatianum II Carm. 8 extr. *tua ne retardet Aura maritos.* 253. Varii versum poetae nostro propositum fuisse, notant Interpp. *Non omnes illum medii, non ardua tardant;* apud Macrob. Sat. VI, 2, p. 381. Mox *montes* sunt fragmina, saxa ruentium montium. 255. Loca alia poetarum congessere Guellius, Cerda, et Beckman. ad Antigon. p. 161. Praeiuit poetarum parens Iliad. λ, 416. ν, 475. Hesiod. Sc. 386 sq. 257. *durat*, indurat. Plinius VIII, 52, s. 78 *Sues ferae semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tum inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas lutoque se tergorantes.* cf. Aristot. Hist. Anim. VI, 17. Res satis nota. *Sabellicus sus,* ex montibus Sabinis. Iam II, 167 *pu-*

Et pede profubigit terram, fricat arbore coftas
Atque hinc atque illinc, humerosque ad volnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui verfat in offibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat caeca ferus freta; quem fuper ingens
Porta tonat coeli, et fcopulis inlifa reclamant

256 *pedibus fubigit* Zulich., et in ora Edit. Iunt. notatum a Pierio, ficque ed. Parif. 1494. 257 *humerosque* multi ap. Heinf., Romanus cum aliis Pierii, tres Martini cum vett. edd., quod et Martinus recepit, et hoc recepto recte diftinguas poft *illinc*, vt iungantur: *fricat arbore coftas Atque hinc atque illinc; humerosque ad volnera durat.* atque hoc nunc recepi. Antea legebatur: *fricat arbore coftas, Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.* non video, cur ita interpunxerit Heinf. 258 *cum verfat* Regius Martin. *durum cui* Nonius in *Durus*; fed in *verfat* habet *magnum*, vt et Donat. ad Terent. Andr. I. 5, 44. 259 *adruptis, obruptis, abruptis, a brutis,* follennes aberrationes hic vide ap. Burm. Defendi poteft *obruptis*, ante eius oculos et ora. Defendit quoque Wakef. ad Lucret. V, 505. *Nempe obruerit* Rottend. alt. 260 Hoc ordine omnes fcripti Burm. et Heinf. et vetuftiffimi Pierii. At ex eo apparet, lectum quoque effe: *Caeca nocte natat;* et in Oblongo: *Nocte natat caeca freta ferus.* Venetus porro: *Nocte natat tota,* et Goth. pr. *fectus freta.* 261 *et* abeft tert. Rottend.

bem Sabellam vidimus, *ligones Sabellos*, h. e. Sabinos, ap. Horat.

258 — 263. Ad Leandri Hellespontum tranantis, vt Hero potiretur, audaciam refpici, obuium eft. Praeter Mufaeum et Ouidii Epiftolam v. Statii VI Theb. 542 fq. *ferus*, fero tempore. *nocte caeca*, qua caecutimus, nihil cernimus, tenebricofa. νύχιον κλωτῆρα dixit Mufaeus. *procellae abruptae*, h. abrumpentes fe, vt *proruptas*, *praeruptus*, adeoque praecipites, cum impetu ruentes. cf. ad Aen. III, 199. 261. Dum fuper eum tonat. *Porta caeli*, pro caelo, ab

Aequora; nec miseri possunt reuocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variae, et genus acre luporum
Atque canum? quid, quae inbelles dant proelia cerui?
Scilicet ante omnis furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigae.

263 *funera* Rottend. alt. *vulnere* Ven. Sed vid. Aen. IV, 308. 264 *pecus acre* Gud. pro diu. lect. Eandem diuersitatem notat Burm. ex Aen. III, 221. 265 *canes* Erf. *quisque, quidque, quaeque, quique,* aberrationes apud Burm. assentiendum tamen Vossio, qui *quique* tanquam mollius eligit. *in bellis* Rom. 268 *adsumsere, assumsere* ibidem, et in Goth.

Ennio et Homero petitum esse, iam in Seneca Epist. 108 extr. legitur. Ratio inter plures inanes, quas afferunt Intpp., vera est illa, quod caelo, Olympo, poetae tribuunt regiam, adeoque etiam fores, limina, *portas.* conf. Homer. Iliad. ε, 749. ϑ, 393 sq. Arguntantur quoque in hac porta ac descensu alii, vt Apollon. III, 159 sqq; add. Macrob. I, 17, pag. 306. Nolim autem de Ioue cogitari, qui intra portam caeli stet, et per ostium fulmina iaciat. — 262. 263. Nec cogitatio de luctu parentum, et quod amata puella eius morti superstes esse nolet, eum retinet. 264. *maculosa lynx* Aen. I, 323.

266. Quid haec singula commemorem, cum omnium praesentissimum exemplum in equis ipsis sit, hinc τὸ *Scilicet,* vtique. 267. *mentem* pro indole dixit, vt tam furioso amore rapiantur. Fabula de *Glauco* vel ex Palaephato et Ouidio nota; ad h. l. Probus eam affert. Alebat ille equos *Potniis,* qui Boeotiae vicus erat, non longe a Thebis, quibus Venus furorem immisit, vt ipsius domini membra dilaniarent, quoniam ab eo ab admissione arcebantur. Di-

Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium; superant montis, et flumina tranant,
Continuoque, auidis vbi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illae
Ore omnes versae in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leuis auras; et saepe sine vllis
Coniugiis vento grauidae (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos et depressas conuallis

269 *Illam* Commentator vetus Horat. Od. I, 35. 271 *vbi* erasum in Gud., male. 272 *redit omnibus* quatuor ap. Colum. VI, 27, 5, vbi excitantur hi versus. *redit calor ossibus illis* Romanus. 273 *Ore — verso* Ven. et fragm. Moret., prosaica forma. *Ora* Zulich. pro diu. lect., exquisitius: sed sine auctoritate idonea; *ad Zephyrum* Romanus Pierii; et Mediceus ad verticem vocis, item antiquiss. Goes. liber apud Columellam l. l. 274 *Exspectantque* Medic. a m. pr. et Goth. sec. 276 *depressos* Plotius de metris p. 2630.

versas caussas alii memorant. Ποτνιάδες πῶλοι Eurip. Phoeniss. 1130. 269. Solito more poeta pro quouis monte ac fluuio certum montem ac fluuium ponit. *Gargara*, vertex quidam montis Idae iuxta Troiam, memoratus iam sup. I, 103. *Ascanius* lacus Bithyniae sub Olympo monte, satis quidem notus, at hic fluuius ex eo exiens intelligendus; nam *sonantem* et equis transmittendum memorat. Meminerat autem eius fluuii *Euphorion* (v. Strabo XIV, pag. 999 C. D), e quo non pauca mutuatum esse Virgilium suspicor. 273. Res vulgata, veteres credidisse, ἐξανεμοῦσθαι, vento grauidas reddi posse equas. Praeter Cretam (v. Aristotel. Hist. Anim. VI, 18) in Lusitania circa Olyssiponem (cf. Varro R. R. II, 1, 19) Fauonio seu Zephyro flante id potissimum contingere, existimatum est (loca v. ap. Cerdam),

Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, et pluuio contriſtat frigore coelum.

278 *In Boream* ante Heinſ. vulg. *Chaurumque* ſcribit Romanus, Medic. cum plurimis. *Corumque* Toll. *Chorumque* duo cum Longob. Pierii. 279 *pluuio c. ſidere* Romanus Pierii, non improbantibus Heinſ. et Burm. Ab hoc tamen loco alienum videtur, cum de auſtri effectu ac vi agatur, is contriſtat *frigore, hieme, pluuia;* non vero, *ſidere.* Sed eſt ſollemnis ea permutatio, conf. ad Ouid. Met. V, 281; *et ſidus pluuium* vulgarius. In *frigore* conſentiunt omnes libri Columellae l. l. *pluuio — puluere* Goth. pr., perperam. *conſtringit* Ven.

quoniam aeſtuantes amore equas verſus Oceanum currentes Zephyrum hiante ore excipere videbant. Vide inprimis Colum. VI, 27, 3 ſqq., vbi totus hic locus adſcribitur. Res iam Homeri aetate nota. v. Iliad. π, 150. 151, vbi Harpyia Podarge ad Oceanum paſcens Zephyro peperit equos Achillis. Apud eundem ex Borea ſuſcepti equi Iliad. υ, 222 ſqq. 277—279. *non Eure tuos* — Cum ita conceperunt, vti dixerat, ad Zephyrum verſae, diffugiunt ac discurrunt, non ad ortum, *ſed* in Boream Caurumque et Auſtrum, h. e. ſeptemtrionem et meridiem verſus. Illuſtrantur haec Ariſtotelis l. l. verbis iam ab aliis laudatis: ϑέουσι δὲ οὔτε πρὸς ἕω, οὔτε πρὸς δυσμὰς, ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον ἢ νότον· (quibus ſimillima ſunt in Aelian. H. A. IV, 6) differt tantum philoſophus a poeta in hoc, quod occidentem ſimul excludit. *Caurus* ſeu *corus* hic ſeptemtrionalibus ventis adnumeratur; *flat ab occaſu ſolſtitiali et occidentali latere ſeptemtrionis a Graecis dictus Argeſtes, ex frigidiſſimis et ipſe* — Plin. XVIII, 34, ſ. 77. conf. Martin. — 279. *pluuium frigus,* quod *auſtro* tribuitur, moleſtias creat Intpp., inprimis Martino. Enimuero notum ſatis eſt, poetico ſermone *hiemem* et *frigus* ſimpliciter de pluuio tempore dici. Itaque et *frigidus auſter* Ge.

Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod saepe malae legere nouercae,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.

280 *Hic* Heins. e melioribus. Antea *Hinc*. 281 *destillat* omnes scribunt meliores; et recte ita Heins. *distillat* alii. 283 *que* abest a Menag. pr. *Miscuerantque* duo. *Miscuerintque* Romanus et Mead. Versus hic bis in hoc carmine occurrit, hic et Georg. IV, 261, qui *humidus auster* Ge. II, 462. Ductum autem ex Homero, qui f[illegible]um caelum respiciebat. Hinc et Hippocr. II de diaeta c. 5, t. 6 *ἀνάγκη δὲ τὸν νότον θερμόν τε εἶναι καὶ ὑγρὸν, ὅκου μὴ τῶν χωρίων αἱ θέσεις αἴτιαί εἰσιν.* conf. c. 6, t. 9.

280. *Hippomanes*, humor, non venenum, vt male *virus* accipitur, ex equae, vbi Veneris stimulis incaluit, locis eliquatus, quo pro philtro vsae esse videntur veneficae; vt etiam Probus obseruat; addit poeta: *vero quod nomine dicunt*, proprie, quia scilicet eo nomine etiam appellatur caruncula, fronti (et linguae) pulli recens editi innasci, et ab equa enixa statim deuorari credita. v. Plin. VIII, 42, s. 66. Aelian. H. A. XIV, 18 Antig. Caryst. 24. c. nota Beckmanni. conf. Aen. IV, 515, 516; porro etiam herba aliqua: Theocr. II, 48. 49. Est de *hippomane* disputatio Baelii in Dictionario, nec tamen quicquam reconditi habens. Praestat Aubentonum et Buffonum (*Hist. nat.* T. IV, pag. 214, et p. 329) audire, qui docuere, fronti pulli talem carunculam raro admodum adhaerere, sed inter amnium et alantoidem membranam eam fere reperiri, et esse pro liquoris intersusi faecibus habendam. Verum in nostro hippomanes prioris generis memoratur: conf. Tibull. II, 4, 58. Propert. IV, 5, 18. Respicit ad eum Plin. XXVIII, sect. 80. 282. *malae*, impiae, iniustae; supra Georg. II, 128 *saeuae;* vbi hic idem cum sequente ver-

Sed fugit interea, fugit inreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc ſatis armentis. Superat pars altera curae,
Lanigeros agitare greges hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum

II, 129. Vix probabile ſit in carmine tam elaborato poetam hoc admiſiſſe. Reſtat, vt iudicandum ſit, vtro loco inſertus eſſe videri poſſit ab alia manu. Iam in praeſenti loco vix bene eo careas. Altero loco, Georg. II, 129, melius abeſt, cum ibi de veneficio proprie dicto agatur, cum quo carmina, *verba non innoxia*, non neceſſario coniuncta ſunt: vid. ad e. l. Brunck. 284 *irremeabile tempus* Zulich., vt et vnus Aen. X, 467 exhibet. conf. Burm. ad Anthol. Lat. p. 131. 285 *cum* Rottend. alt. *rapti* Ven. *rapti circum ſectamur* Erf. 286 *Hic* Ven. *Supereſt* Medic. a m. ſec. 287 *Lanigeras* alt. Menag. 288 *Hinc labor* Medic. Pierii cum aliis pluribus; et ſic edd. vulg. ante Heinſium, qui bene reuocauit *Hic*, quod iam Nauger. repoſuerat. Sic Medic. Rom. et fragm. Vatic. *laudes* Parrhaſ. Regius et vnus Mead. *ſperare* Ven. Goth. vterque et edd. Ven. 1475. 1476. 289 *Non ſum* Rottend. Leid. alter. *verbis euincere* Gudianus, vt Lucret. V, 100 *peruincere dictis*. *me vincere* Ven. Lucret. V, 734 *Difficile eſt ratione docere et vincere verbis.*

ſus legitur. Videtur cogitandum de amore Phaedrae in Hippolytum aut ſimili alio nouercae in priuignum. 283. *non innoxia verba*, incantationum, carmina magica.

284—403. Transitus a cura armentorum ad curam ouium et caprarum. Dum omnia haec de armentorum cura ſigillatim pertractamus, ſingula perluſtramus, capti harum rerum ſtudio. *agitare greges* proprie agere, paſcere, hinc omnino curare. 288. In hoc opera veſtra poſita eſto; cura pecudum vobis inprimis cordi ſit. *fortes* h. l. ornat. *laudem*, qualis boni ac prudentis patrisfamilias eſſe poteſt.

289—293. Satis quidem noui, quam difficile ſit, haec poetica oratione commode exprimere, et res tam tenues pro dignitate carminis ſatis ornate commemorare. Sed

Quam ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. Iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli deuertitur orbita cliuo.
  Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.

290 *hinc addere* malebat Burm., ex verbis ſcilicet honorem addere. Et ſic plane Goth. pr. Enimuero *hunc honorem*, ornatum hunc, cui cum maxime operam impendit. 293 *deuertitur* optimus quisque ſcribit. *diuertitur* alii. v. Burm. adde Pierium. 294 *ore canendum* vnus Mead.

ſtudium huius rei abripit me ad hoc carmen pertexendum, et inflammat me haec ipſa cogitatio, quod in materia verſor, a nullo adhuc e Romanis poeta tractata. Vt pulcritudo carminis ſimul eluceſcat, ad vulgarem orationem ſingula reuocauimus. Ita enim demum intelligere poetam videri poſſumus. Ceterum, quod iam Macrob. VI, 2 monuit, manifeſtum eſt, poetam hic veſtigia preſſiſſe Lucretii I, 921—929, et V, 98 ſqq., hoc quidem loco inter alia: *Et quam difficile id mihi ſit peruincere dictis, Vt ſit, vbi inſolitam rem adportes auribus ante* etc. Noſtro autem haec eadem ſublegit Manil. III, 25—30 ſqq., et locum reſpexit Plin. XIX, 4, ſ. 19 extr. *honorem* h. l. pro ornatu, dignitate. *molli cliuo*, vt facilis adſcenſus et deſcenſus ſit. Reſpicit autem hic *auia Pieridum loca nullius ante Trita ſolo. deuertitur*, deuertit ſe, deflectit, ducit ad *Caſtaliam* κρήνην nullus trames, quo prior alius inceſſerit.

294. *veneranda Pales*, vt *ſancta dea*. Videtur tamen ad religiones pertinere. Nam *cana Pales* ap. Statium Theb. VI, 111. *grandaeua Pales* Nemeſ. Ecl. I, 68. *magno ore* reſpectu vſſ. 289. 290 quod rebus tenuibus dignitatem addere conſtituit.

Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere ouis, dum mox frondoſa reducitur aeſtas;
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, ſcabiemque ferat turpisque podagras.

295 *tabulis* Gud. 296 *educitur* Menag. pr. *inducitur* Parrhaſ. *Edico carpere — ſternere — ſufficere et praebere:* haec ad paſtores, primo quod loco ponitur, ad oues ſpectat; *edico oues carpere, et* paſtores *ſternere.* Sed ferenda haec in omni oratione. 297 *Et multam duram* Goth. ſec. *Et multum dura* Ven. *dura* fragm. Vatic., et a m. ſec. *in ſtipula. durum* Rom. *felicum* Mentel. pr.

295 ſqq. Primo loco per hiemem in ſtabulis tenendas et alendas eſſe oues et (v. 300) capras praecipit. *Incipiens, ἀρχόμενος,* vt paſſim Graeci, h. et primum quidem; aliis locis, *Principio, Continuo,* et v. 300 *Poſt hinc digreſſus,* h. deinde vero. Obſerues et haec eo facere, vt tenuitas carminis vitetur. *ſtabula mollia* in quibus molliter habentur, explicat vſſ. 297. 298. De ſubſternendae autem frondis diligenti cura videantur Cato de R. R. c. 7, 7. Varro II, 2, 7. 8. Colum. VII, 3, 8. Adde Calpurn. Ecl. V, 116 ſq. locum e noſtro adumbratum. *carpere herbam,* in praeſepi appoſitam, h. ali (quae autem eae herbae ſeu pabula ſint, v. apud Colum. VII, 3, 21. 22 et 4, 2. cf. Calpurn. Ecl. V, 98 — 103), *dum mox frondoſa reducitur aeſtas,* non vernum tempus, quo educi poſſunt in prata tantum vicina et campos, ſed aeſtatem memorat, cum caeli conſtantia ea eſt, vt in ſiluis et ſaltibus ſub dio agere poſſint. v. Calpurn. V, 44—52. 297. De *filice* v. ad Georg. II, 189. Subſternere iubet in humo ſtramina, vt aduerſus gelu tueatur: eloquitur altera exquiſitiore forma: *ſubſternere humum ſtipula,* ſtramine, (I, 289) 299. *turpes podagras.* Videtur *clauum* innuere, morbi genus, cum tubercula in vngulae diſcrimine naſcuntur. v. Columell. VII, 5, 11.

Quam ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. Iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli deuertitur orbita cliuo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonandum.

290 *hinc addere* malebat Burm., ex verbis ſcilicet honorem addere. Et ſic plane Goth. pr. Enimuero *hunc honorem*, certum hunc, cui cum maxime operam impendit. 293 *deuertitur* optimus quisque ſcribit. *diuertitur* alii. v. Burm. adde Pierium. 294 *ore canendum* vnus Mead.

ſtudium huius rei abripit me ad hoc carmen pertexendum, et inflammat me haec ipſa cogitatio, quod in materia verſor, a nullo adhuc e Romanis poeta tractata. Vt pulcritudo carminis ſimul eluceſcat, ad vulgarem orationem ſingula reuocauimus. Ita enim demum intelligere poetam videri poſſumus. Ceterum, quod iam Macrob. VI, 2 monuit, manifeſtum eſt, poetam hic veſtigia preſſiſſe Lucretii I, 921—929, et V, 98 ſqq., hoc quidem loco inter alia: *Et quam difficile id mihi ſit peruincere dictis, Vt ſit, vbi inſolitam rem adportes auribus ante* etc. Noſtro autem haec eadem ſublegit Manil. III, 25—30 ſqq., et locum reſpexit Plin. XIX, 4 ſ. 19 extr. *honorem* h. l. pro ornatu, dignitate. *molli cliuo,* vt facilis adſcenſus et deſcenſus ſit. Reſpicit autem hic *auia Pieridum loca nullius ante Trita ſolo.* *deuertitur,* deuertit ſe, deflectit, ducit ad *Caſtaliam* κρήνην nullus trames, quo prior alius inceſſerit.

294. *veneranda Pales,* vt *ſancta dea.* Videtur tamen ad religiones pertinere. Nam *cana Pales* ap. Statium Theb. VI, 111. *grandaeua Pales* Nemeſ. Ecl. I, 68. *magno ore* reſpectu vſ. 289. 290 quod rebus tenuibus dignitatem addere conſtituit.

Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam
Carpere ouis, dum mox frondoſa reducitur aeſtas;
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida laedat
Molle pecus, ſcabiemque ferat turpisque podagras.

295 *tabulis* Gud. 296 *educitur* Menag. pr. *inducitur* Parrhaſ. *Edico carpere — ſternere — ſufficere et praebere:* haec ad paſtores, primo quod loco ponitur, ad oues ſpectat; edico oues *carpere*, et paſtores *ſternere*. Sed ferenda haec in omni oratione. 297 *Et multam duram* Goth. ſec. *Et multum dura* Ven. *dura* fragm. Vatic., et a m. ſec. *in ſtipula*. *duram* Rom. *felicum* Mentel. pr.

295 ſqq. Primo loco per hiemem in ſtabulis tenendas et alendas eſſe oues et (v. 300) capras praecipit. *Incipiens*, ἀρχόμενος, vt paſſim Graeci, h. et primum quidem; aliis locis, *Principio*, *Continuo*, et v. 300 *Poſt hinc digreſſus*, h. deinde vero. Obſerues et haec eo facere, vt tenuitas carminis vitetur. *ſtabula mollia* in quibus molliter habentur, explicat vſſ. 297. 298. De ſubſternendae autem fron[illegible] diligenti cura videantur Cato de R. R. c. 7, 7. Varro II, 2, 7. 8. Colum. VII, [illegible] Adde Calpurn. Ecl. V, [illegible] locum e noſtro adum[illegible] *carpere herbam*, in [illegible] ſepi appoſitam, h. a[illegible] autem eae herbae ſeu p[illegible]

ſint, v. apud Colum. VII, 3, 21. 22 et 4, 2. cf. Calpurn. Ecl. V, 95 — 103), *dum mox frondoſa reducitur aeſtas*, non vernum tempus, quo educi poſſint in prata tantum vicina et campos, ſed aeſtatem memorat, cum caeli conſtantia ea eſt, vt in ſiluis et ſaltibus [illegible] agere poſſint. v. Calpurn. V, 44—52. 295. De [illegible] [illegible]

Post hinc digressus iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, et fluuios praebere recentis;
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conuersa diem: quum frigidus olim
Iam cadit, extremoque inrorat Aquarius anno.
Hae quoque non cura nobis leuiore tuendae;

300 *degressus* vnus Leid. *digrediens* Seruius ad Aen. VIII, 546. 303 *At* Menag. pr. *tum s. o. Iam redit* Ven. *dum s.* vnus Arundel. quod pedestri verbo propius, vsque dum. 304 *extremo nudatque* Parrhas. 305 *Haec quoque — tuendae* Romanus antiquissimus cum fragm. Vaticano; vnde apparet, a lapsu librarii primum ortum habere alteram lectionem MS. Medic. *Haec* —

Sic et Martinus coniectabat; reddit autem pedes *turpes*, deformes tuberibus et nodis.

300. Etiam caprarum cura est habenda; primo quidem per hiemem. 301. *Arbuta* (v. Ecl. III, 82) *frondentia* pro *frondibus arbuti.* 302—304. Colum. VII, 3, 8 de ouibus: *humilia facere stabula — vt simul hieme calida sint* — ea poni debent contra medium diem: *namque id pecus, quamuis ex omnibus animalibus vestitissimum, frigoris tamen impatientissimum est;* et de capris VII, 6, 5 *huic pecudi nocet aestus, sed magis frigus.* Varro quidem de R. R. II, 2, 7 *stabula* (ouium) *loco idoneo vt sint; ne ventosa; quae spectent magis ad orientem, quam ad meridianum tempus:* et de capris c. 3, 6 *stabulatur pecus melius, ad hibernos exortus si spectat, quod est alsiosum.* cf. Geopon. XVIII, 9. Sed malim affirmare, Virgilium in hoc a Varrone discessisse, quam huius concordem cum Varrone sententiam poetae, tamquam quaestione admota, exprimi, *a ventis,* h. auersa a ventis, inprimis aquilone. conf. inf. v. 318. *hiberno soli opponantur* eo ipso, quod *sunt ad meridiem conuersa.* Tandem *cum — anno,* h. hiberno tempore. Aquarius occidit medio Februario. *extremo* autem *anno,* s. anni parte, si is a vere initium habet:

Nec minor vſus erit: quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſuboles; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhauſto ſpumauerit vbere mulctra:

tuenda. Et hoc interpretantur Seruius, Philargyrius, Grammatici, tamquam exquiſitam generis enallagen, et ſic plerique libri cum edd. Ven. et Mediol. et Aldd. pr. et ſec. At Nauger. in Ald. tert. *Hae — tuendae*, quod ab iis, qui Aldd. priores exprimebant, neglectum Heinſ. recte reuocauit, Philargyrius habebat, et Gud. cum Moret. et omnes Martini libri. *Nec* vnus Mead. *Haec — tuendum* Heinſ. adſcripſerat in marg., quae Lucretiana forma foret. Quorſum tamen eam inferas? Calpurn. V, 9 *quos ecce greges a monte remotos Cernis in aprico decerpere gramina campo: Hos tibi do ſenior iuueni pater; ipſe tuendos Accipe. cura breuiore* Ven. *vobis* Moret. qu. pro var. lect. 306 Non deterius foret diſtinguere: *Nec minor vſus erit. Quamuis Mileſia magno — rubores: Denſior hinc* (a capris) *ſoboles.* 307 *incocta colores* Goth. ſec., vt et Romanus cum aliis Pierii, male. *rubores* etiam fragm. Vatic. 308 *hic largi* fragm. Vatic. 309 *Quam magis* Heinſ. confirmauit e Mediceo et quos habebat omnibus, excepto tert. Rottend., quod idem ille copioſe illuſtrat, et pluribus e Lucretio illuſtrare aliquis poſſit. Vulgarem formam habet alterum, *Quo magis*, in Romano, et aliis Pierii, Ed. Ven. et quod mireris Nauger. Ald. tert. cum ſeqq. Mox *multra* fere ſcri-

cum huius enim ortu, operis ruſtici nouus ordo procedit. 307. Caprini generis curam non eſſe negligendam ait, etſi ditiorem prouentum ex ouibus eſſe non neget. *Mileſiam lanam* memorat poetico more, dum genus aliquod, et quidem praeſtantius fere, pro communi nomine ponendum eſt. *magno mutentur*, permutentur, magno pretio emantur, *vellera incocta Tyrios rubores*, pro incocta ruboribus, lanae coquendo tinctae purpureo colore.

308. Nam διδυμοτοκεῖ δὲ ὡς ἐπὶ πολὺ, καὶ τρέφει τὰ γεννώμενα, καὶ προσόδους δίδωσιν οὐκ ὀλίγας, τὰς ἀπὸ γάλακτος, καὶ τυροῦ, καὶ ἐρέας (aut potius κρέως, vt bene Niclas), πρὸς δὲ τούτοις τὰς ἀπὸ τῆς τριχός: Geopon. XVIII, 9. cf. Colum. VII, 6, 7. 309. Quo magis — eo magis. *Quam magis* —

Laeta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Neo minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſaetasque comantis,
Vſum in caſtrorum, et miſeris velamina nautis.

bunt, etiam *mulcra*. vid. ad v. 177. *exhauſta* alter Rottend. *vbera* et hic Rom. *vbere exhauſto*, eſt, expreſſo. 310 *manabunt flumina mammis* vbique editur; ſic Mediceus cum bonis aliis; etiam fragm. Vatic. *vbera* Romanus cum aliis Pierii, Parrhaſ. et pars libror. Heinſ. Goth. pr., omnes Martini, vno excepto Cantabr., edd. Ven. et Medic. Praeferebat hoc Pierius, Giſan., Cerda, Oudendorp. et alii viri docti. *vbera* cum *mammis* iuncta non magis offendant ac *nemorum ſiluae*, *riuorum aquae* et ſimilia. Sed vt pulcrius, ne *vbera*, *vbere*, ſuccedant in binis verſibus, ita veriſimilius *flumina*. Obuerſari poterat librario *vbere* e verſu ſup. Vtramque lectionem Parrhaſ. memorat. 312 *Ciniphei*, *Cyniphii*, *Cinyphei*, *Cyniſei*, male ſcribunt alii. Eſt Κίνυψ. vid. Herod. IV, 198. *hircis* Romanus, et in aliis Pierii *hirquis*; ex interpolatione interpretis. vid. Not. Reiskius modo *tradent* pro *tondent*, vt *hirci* nominatiuus ſit, modo *hircis*, vt *Cinyphii* ſint ipſi Afri incolae, modo *Cinyphiis hircis* coniiciebat, vt ſubaudiatur, paſtores tondent. 313 verſus ap. Colum. VII, 6, 2.

tam magis. vt Aen. VII, 787. 788, v. h. l. Heinſ. Mox *flumina* de magna copia, res in poetis obuia.

311—313. E Varrone R. R. II, 11, 11. conf. Geopon. XVIII, 9. 313. *Vſum in caſtrorum*. cf. Calpurn. V, 67. 68. locum expreſſit Silius III, 274—276. *tondent*, ſcil. homines, paſtores, vt iam aliquoties vidimus. ſicque iam Philargyr. *Cinyphii hirci*; *Cinyps* fl. Libyae, in ora nunc Tripolitana, exit in ſinum Syrticum. Eodem nomine regio nota; conf. Intpp. Ouidii V Met. 124. *hircus* h. l. ab eo dictus, dum e poetica ratione a praeſtantiore aliquo genere epitheton ducitur, vt toties iam notatum, et vt mox *Lycaeus* pro quocumque monte, et v. 332 *quercus Iouis*. cf. v. 345. Ciliciorum autem ex hircinis villis vſum reſpici obuium eſt. Iul. Sab. „centones et

Paſcuntur vero ſiluas, et ſumma Lycaei,
Horrentisque rubos, et amantis ardua dumos;
Atque ipſae memores redeunt in tecta, ſuosque
Ducunt, et grauido ſuperant vix vbere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventosque niualis,
Quo minor eſt illis curae mortalis egeſtas,
Auertes; victumque feres et virgea laetus
Pabula; nec tota claudes foenilia bruma.

314 *vere* Parrhaſ. 316 *ſuasque* Ven. *immemores* Medic. 317 *Deducunt* Donat. ad Terent. Hecyr. IV, 4, 27. 318 *ventos glaciemque* Parrhaſ. et quart. Moret. *ventosque minaces* Vratisl. *niuoſis* Venetus. 319 *Quo minor* antiquiſſimus et optimus quisque Rom. Medic. et alii, et ſic cum Seru. ac Philarg. maior pars librorum Heinſ. et Martini, etiam Goth. vterque cum Erf.; adde edit. Egnatii et alias nonnullas antiquiores; eodem ſenſu ac vulgatum *Quo minus;* poetica ratione aduerbium in epitheton aut adiectiuum mutari quoties iam vidimus! Sed a ſenſu verſus plane aberrabant critici. v. Not.; hinc erat, quod alterum praeferebant. 320 *Auertas* Menag. alter. *Auertis* Ven. *largus* malebat Io. Schrader. 321 *claudis* Medic. *claudas* Erf. *feralia* Parrhaſ. a m. pr.

coopertoria lectorum. Anaclitoria dicuntur Mataratia." 314—321. Addit hoc: facilem eſſe rationem alendi capras. *Paſcuntur* ſeu depaſcuntur *ſiluas*, vt alibi prata, herbas, (cf. ad 143.) etſi et accipi poteſt, per ſiluas; ſc. *caprae* e v. 300, et 316 *ipſae*. Mox *rubi* nobis *Brombeerſtaude*. 316. ſponte redeunt, *ſuosque ducunt*, de fetibus cum Seruio accipio, quos matres educunt ac reducunt. 318. Eo magis frigus, cuius impatientiſſimum eſt hoc pecus, ab eo arcere ſtude, et hanc ei operam impende tanto magis, quo minus illud in ceteris omnibus rebus cura humana indiget; *eſt egeſtas* (h. egent) *curae mortalis*. 320. Conf. Calpurn. V, 96 ſqq. 110—115. *laetus* refer ad ſtudium, ſi quis facit promte, lubenter. 321. Et interdum etiam per

At vero, Zephyris quum laeta vocantibus aestas
In saltus vtrumque gregem atque in pascua mittet:
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent,

322 Legebatur: *At vero Zephyris cum laeta vocantibus aestas: In saltus vtrumque gregem atque in pascua mittes.* Ita vero dura erat verborum iunctura, cum supplendum esset: *quum laeta aestas,* scil. erit. Obuium tamen est, duo versus 322. 323 esse protasin; et *mittet* et leniorem et elegantiorem orationem efficere; *aestas mittit,* qua incipiente mittuntur. Et sic Mediceus a pr. m. et libri apud Vrsinum habere memorantur. Ceteri omnes, etiam fragm. Vatic. cum editis, *mittes*, prono lapsu. *mittas* Franc. Obtemperauit iam monenti Brunck. *in* ante *pascua* abest Rottend. alt. 324 *Lucifero* tres ap. Burm. 325 *Carpamus* omnes libri etiam apud Colum. VII, 3, 23, vbi hi versus exhibentur, nec non fragm. Vatic. Proprie si loquimur, aliter dicimus,

hibernum tempus foenum iis appone.

322. Haec quidem per hiemem; nunc — 384 gregum cura per aestiuum tempus; locus ornatus digressione, primo 339 de Nomadibus Libyae et 349 de terris borealibus. Refer ad 295. 296. vid. Var. Lect. Aestate itaque redeunte oues et caprae in pascua educuntor. Conf. Calpurn. Ecloga elegantissima V, 16—23, vbi: *At quum longa dies sitientes adferet aestas, Nec fuerit variante deo mutabile caelum: Iam siluis committe greges; iam longius herbas Quaere; sed ante diem pecus exeat.*

324. Sequentia e Varrone R. R. II, 2, 10—12. Repetit versus 322—337 Columella VII, 3, 23; sententiam vero cum verbis Pallad. XII, 13, 4 sqq. imitatione expressit Calpurn. Ecl. V, 51—65. Vt *Lucifer* personam dei induat et pro die memoretur, a poetis maxime Alexandrinis videtur profectum. Etiam in pompa Alexandrina Philadelphi ille exhibitus ap. Athen. V, pag. 197 D. *Carpamus rura,* ipsi carpamus viam, iter, ad vel per rura. Alii, educa-

Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, vbi quarta sitim coeli conlegerit hora,
Et cantu querulae rumpent arbusta cicadae:

carpere frigida rura, aliter, *carpere viam*, *iter*; hoc hominibus, illud pecori herbas depascenti, tribuitur: etsi et hoc, sed alio contexto, vidimus de incessu dictum *carpere campum*, *prata*, vt sup. 142. Procliue est, *carpantur* coniicere. Zulich. a m. sec. *carpentur*. Io. Schrader. *Quaeramus* tentat: vt in Calpurn. V, 51 *iam longius herbas Quaere*. Vt tamen nunc legitur, int. cum grege pererremus rura. *Sed ante diem pecus exeat*, ait Calpurn. V, 52. Varro, quem ante oculos habuit noster, R. R. II, 2, 10 *aestate — cum prima luce exeunt pastum*. Porro in fine versus: *dum flumina crescunt* Donatus laudat, memoriae vitio, in Terent. Adelph. III, 2, 52. *dum gramina coment* Goth. pr. 326 *Quam ros* Nonius Marcellus in *tenera*, vbi et *est* in fine versus tollitur, quod sustulit Heins. omnium fere librorum auctoritate. 328 Versum repetit Copa 27. cf. Cul. 151.

mus greges ad carpenda rura, h. e. gramina, herbas: praeeunte Seruio: „carpere cogamus capras.“ Imitari ausus est Seneca Herc. fur. 139 *Pastor gelida cana pruina Grege dimisso pabula carpit.* 326. Idem versus Ecl. VIII, 15. Imitatur Nemes. Ecl. I, 7. 8.

327. Palladius loco laudato §. 4 Quarta hora calescente *potus puri fluminis aut putei praebeatur, aut fontis*. In verbis autem, vbi *quarta hora caeli*, cuius mensuram e solis in caelo decursu cognoscimus (sic *caeli menses* Ge. I, 335; *caeli tempore* Ge. IV, 100), *collegerit sitim*, aestu tum succedente, contraxerit, fecerit, animantibus sitim. Horatius noto loco Carm. IV, 12, 13 *Adduxere sitim tempora, Virgili. Hora quarta* autem, nobis fere nona. Nam *in Italia quindecim* horas habet longissimus dies secundum Plin. II, 75, s. 77. vid. h. l. Martin. 328. Praeiuit Hesiod. Ἔργ. 582. 583. Scut. Herc. 393—397. Similia alia v. ap. Cerdam. *rumpent arbusta*, sollenne de magno clamore aut strepitu. cf. ad Ge. I, 49. Graeu. Lect. Hesiod. c. 18. Scilicet proprie rumpitur aer clamore per siluam; tum

At vero, Zephyris quum laeta vocantibus aesta[s]
In saltus vtrumque gregem atque in pascua mitt[et],
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gra[mina]
canent,

322 Legebatur: *At vero Zephyris cum laeta vo[cantibus] aestas: In saltus vtrumque gregem atque in pascua* Ita vero dura erat verborum iunctura, cum supplend[um] *quum laeta aestas*, scil. erit. Obuium tamen est, [...] 322. 323 esse protasin; et *mittet* et leniorem et eleganti[orem] tionem efficere; *aestas mittit*, qua incipiente mittuntur Mediceus a pr. m. et libri apud Vrsinum habere m[...] Ceteri omnes, etiam fragm. Vatic. cum editis, *mittet*, [...] *mittas* Franc. Obtemperauit iam monenti Brunck. *In* [...] abest Rottend. alt. 324 *Lucifero* tres ap. Burm. *mus* omnes libri etiam apud Colum. VII, 3, 23, vbi hi[...] bentur, nec non fragm. Vatic. Proprie si loquimur, a[...]

hibernum tempus foenum iis appone.

322. Haec quidem per hiemem; nunc — 384 gregum cura per aestiuum tempus; locus ornatus digressione, primo 339 de Nomadibus Libyae et 349 de terris borealibus. Refer ad 295. 296. vid. Var. Lect. Aestate itaque redeunte oues et caprae in pascua educuntor. Conf. Calpurn. Ecloga elegantissima V, 16 — 23, vbi: *At quum longa dies sitientes adferet aestas, Nec fuerit variante deo mutabile caelum: Iam siluis committe greges; iam lo[...]*

gius herbas Qu[...] *ante diem p[...]*

324. Sequentia R. R. II, 2, 10 [...] tit versus 322 [...] mella VII, 3, [...] tiam vero cum [...] XII, 13, 4 [...] expressit Calp[...] 51 — 65. V[...] sonam dei in[...] memoretur, [...] me Alexand[...] fectum. E[...] Alexandrin[...] exhibitus [...] r[...]

ne-
›ud
lter
inf.,
tha-
›itur.
›tiam
incat
o re-
verum
versa
arii est

Lunam
n rerum
Littora
, h. al-
emoratae
9. *Aca-*
n habetur
u *cardue-*

.. In saltus
endos esse
a v. 322.
lique orna-
gratiam ex
, vt ad hanc
ium curam
t, Afrorum
m memorat,
aestatem pe-
habent; at

Ad puteos aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam;
Aeſtibus at mediis vmbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos; aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus adcubet vmbra;
Tum tenuis dare rurſus aquas, et paſcere rurſus

329 *At* vtroque loco Rom. et fragm. Vatic., vetere more. *adque alta* Rom. *Aut puteos* fragm. Moret. *ad* vel *et ad alta* codd. ap. Columellam l. c. *aut leta* Erf. Qui talia captat, poteſt tentare *iubebo*, vt v. 300 *iubeo*, 295 *edico*, IV, 264 *ſuadebo*. et recepit *iubebo* Wakef. 330 *ilignis*. Ita fere plurimi et fragm. Vatic. In aliis aberratur: *illigneis*, *illignis*, *iligneis*, *ilineis*, *in lignis*, *lignis*, vid. Pier. Heinſ. Martin. et Burmannus ad Antholog. Lat. lib. I, epigr. 110, 3. *ligneis* Goth. ſec. 331 *aſt mediis* Parrhaſ. *aut* fragm. Vatic. Regius Martin. Longob. et tert. Rottend. *ac* nonnulli ap. Pier. et edd. vett. *et* vnus Mead. vt ed. Ven. 1482. *in* Nonius Marcell. in *aeſtus*. *adquirere* Longob. 333 *tendet* Leid. alt. *In patulos tendat* Moret. ſec., per ſe non male. *nigra* Gud. *nigram* Mentel. pr. 334 *ſacrum nemus* pr. Moret. Parrhaſ. Leid. a m. ſec., et ſic Gud. Sed in tali poſitu epithetorum perpetua permutatio. *atra* et *arta* pro *ſacra* codd. apud Columell. l. c. *incubet* Rottend. tert. et Erf. *greſſus* pro *crebris* Medic. a m. pr. In vulgata nil mutat Columella. 335 *Tunc* Rom.

ipſa ſilua. *arbuſta* h. l. inter vites iugatas, vt bene monet vir doctus, ſecundum Plinium, qui eas *nec in campis nec in frigidis aut vmbroſis nemoribus eſſe* ait, in loco de *cicadis* lib. XI, 27 ſ. 32. 334. *nemus adcubet*, adſtet, in propinquo ſitum ſit, inprimis ſi in cliuo ſit; vt ſup. v. 145 *ſaxea* procubet *vmbra*. Niſi *accubat* ſimpliciter accipis pro cubat, ſita eſt; vt apud Horat. IV Carm. 12, 18.

335—338. Tum poti greges iterum educendi et paſcendi vsque ad ſerum veſperem. cf. Calpurn. V, 60 ſq. et ſupra laudatos. *tenues* ſimpliciter ornat, a natura

Solis ad occasum: quum frigidus aera vesper
Temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
Litoraque alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyae, quid pascua versu

336 *aere* Goth. pr. Ceterum maiorem interpunctionem e medio versu sustulimus. 337 *rosida* scribunt nonnulli, vt et apud Columellam l. c. et alias. 338 *alcyonem* Reg. *resonent* alter Rottend. *acalanthida* tuetur librorum apud Pierium, Heins., Martin., constantia, quamquam diuersis modis *achaiantida*, *athalentida*, *acalenthida*, tandem *achantida*, sine *et*, scribitur. *acalantida* fragm. Vatic. *et acanthida* edd. ante Heins., etiam veteres, insederat; pro quo laudari potest Calpurn. VI, 7 *vt vincat acanthida cornix*. Contra Paullinus: *Nec nisi vere nouo resonant acalanthida dumi*. Similiter non modo ἀκανθὶς, verum et ἀκαλανθὶς occurrit. vid. hic Heins. 339 *pastoris* Leid. *versa* Goth. pr., quasi subinde mutari solita. Sed verius librarii est ludibrium.

aquarum petitum. *reficit roscida luna*, h. ros cadens, dum luna lucet, noctu; adscriptus vulgari opinioni lunae, tamquam caussae. Hinc illud, quod ab Alcmane de rore dictum laudatur ab Intpp. (ap. Plutarch. Sympos. libr. III extr.) οἷα Διὸς θυγάτηρ μέγα τρέφει καὶ Σελάνας δίας· felici commento facit rorem, τὴν Δρόσον, Iouis et Lunae filiam. *rorifluam Lunam* in Catalectis inuenias p. 239. Contra sideribus tribuitur ab aliis *Humor ille, quem serenis astra rorant noctibus* Peruigil. Ven. 20. Ea ipsa de rore et nocturno humore obseruatio fecit haud dubie, vt Lunam deam γόνιμον, almam rerum matrem, crederent. *Littora resonant alcyonen*, h. alcyones cantum: memoratae iam Ge. I, 398. 399. *Acalanthis* pro eadem habetur cum *acanthide*, seu *cardueli*, *Goldfink*.

339 sq. — 383. In saltus et pascua educendos esse greges dixerat a v. 322. Dum poeta vndique ornatum carmini et gratiam ex varietate quaerit, vt ad hanc pascendarum ouium curam exemplo inuitet, Afrorum nomadum morem memorat, qui per totam aestatem pecus in saltibus habent; at

Proſequar, et raris habitata mapalia tectis?
Saepe diem noctemque, et totum ex ordine menſem,
Paſcitur itque pecus longa in deſerta ſine vllis
Hoſpitiis: tantum campi iacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclaeumque canem, Creſſamque pharetram.

340 *Perſequar* Zulich. *mappalia* male alibi ſcribitur. vid. Burm. 343 *campis* vnus Arundel. et vnus Mead. 344 *Armentarnus* fragm. Vatic. a m. ſec. *laboremque* Romanus, librarii ſtupore. 345 *Craſſamque* Menag. alt. *pharetramque* ed. Iunt.

contra 349. in ſeptemtrionalibus plagis ſemper in ſtabulis pecus continetur. Ceterum locus eſt ex nobiliſſimis.

339. *Libyae paſtora* iam ab Homero nobilitata Odyſſ. δ, 85. 340. *mapalia*, caſae ſeu tuguria cannis feruliſue confecta in coni aut furni, aut in carinae ſpeciem, vt apud Salluſt. Iug. 21, ſeu ſparſim ſolo fixa ſeu plauſtris circumferri ſolita, vt ap. Plin. V, 3. At h. l. prius locum habet; nam ſunt *mapalia raris tectis*, h. mapalia rara, ſparſa paſſim per agros, non in vicos collecta. Silius *diſperſa mapalia* dixit ex hoc ipſo loco lib. XVII, 90. cf. inf. ad Aen. I, 420. Apud Lucan. IV, 684 ſunt *vacua*, h. vacuo et deſerto in loco fixa. 343. *Hoſpitia* pulcre certae ſedes ac domus, quo ſe recipiant. 344. Locum hunc imitatus Silius II, 441 — 445. Habuit etiam ante oculos Valer. Flacc. VI, 324—339, vt iam notatum apud Burm. 345. *Amyclaeum* (ſup. v. 89) *canem*, et *Creſſam*, ſ. Creticam, *pharetram*, a praeſtantiore genere (vid. ad v. 312) nominat. Licet poetis eiuſmodi ornamenta captare. Horat. *Non eget Mauris iaculis*. conf. eundem III, 19, 8. III, 26, 10. Niſi hoc eſſet, de Nomade Afro talia memorari non poſſent.

Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Iniuſto ſub faſce viam quum carpit, et hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiae gentes, Maeotiaque vnda,
Turbidus et torquens flauentis Hiſter arenas,

346 *Haud ſecus* Quinctil. IX, 3. *Nec ſecus* Goth. ſec. 347 *Inulto ſub faſce* fragm. Vatic. *quom* Rom. et fragm. Vatic. *dum* Nonius Marcellus in *faſces* et Donat. in Terent. Andr. I, 1, 9. Porro *et hoſtem* Medic. a m. pr. cum aliis nonnullis Heinſii, Regius, Goth. ſec. Erf., item cod. Fabricii Chemnic. et Vegetii vett. edd. I, 19, duo vett. libri apud Pierium; ſed perperam. In Vegetii codd. porro eſt *hoſtis exſpectatus*, et *hoſtes* vid. Miſc. Obſſ. Vol. VII, p. 139. *hoſti* etiam Rom. et fragm. Vatic. tuentur. 348 *ſtat agmine* ſine *in* Romanus. *ſtat in ordine* recitat Aruſianus Meſſius Grammaticus. Et ſic Leid. et margo Periz. ap. Vegetium, quod placebat Viro docto in Miſc. Obſſ. l. l. 349 *Maeotia* Heinſ. cum melioribus, quem vide. *Maeotica* vulgo. 350 *fluentes* Franc. *Hiſter* ſcribunt praecipui codd. hic et alibi;

346. Non ſecus ac Romanus omnia ſecum agit, cum armatus incedit. *patriis — armis*, pulcro epitheto; quod *patriam virtutem*, *diſciplinam*, in animum revocat. 347. *Iniuſto ſub faſce*, magno onere, vt Seru. iam explicuit, conf. ad Ge. I, 145. vbi *labor improbus*. Res eſt nota de Romano milite vel ex Cic. Tuſc. Qu. II, 16, et laudatur Veget. I, 19 *Pondus quoque baiulare vsque ad LX libras, et iter facere gradu militari* etc. conf. Intpp. ad Taciti German. 30.

348. *Ante expectatum hoſti*, antequam hoſtis expectaret (v. Burm.), h. ſubito, repente, ἀπροσδοκήτως. *ſtat in agmine*, adſtat agmine, vt *incedere*, *ire*, *ſequi*, *agmine*. Vſitatiore modo diceres: *agmen ſtat*. Scilicet *agmen* ipſe exercitus, dum incedit, *poſitis caſtris*, dum interea celeriter caſtra ponuntur. Nam, cum agmen hoſti ſe oſtendit, a tergo vallum fit.

349. *At non* ita paſcitur itque pecus etc. Debet itaque maior diſtinctio poni in fine verſus 351. 350. Et

Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta; neque vllae
Aut herbae campo adparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis et alto
Terra gelu late, ſeptemque adſurgit in vlnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.

an recte, dubito. Eſt enim praua ſequiorum ſaeculorum aſpiratio. 351 *Quamque iacet* Schol. Horat. Epod. 10, ſed aliter idem Od. III, 10. *radit* video a Pierio excitari, male. *Rhodope medium* Franc. *ſub axe* Gudian. *gelidum — ſub axem* ſcribendum eſſe contendebat Io. Schrader. Verum *medium* ornatus cauſſa adiectum, non geographica ſubtilitate. 352 *nec vllae* Rom. 354 *arboribus* Ven. *aggregibus* Goth. pr. 355 *ſurgit* Franc. 356 *ſpirantis* Comm. Cruqu. ad Horat. Od. I, 22, ſed ad Od. 25 *ſpirantes*. *ſpirantes frigore venti* Lutat. ad Stat. Theb. IV, 653. *Chauri* ſcribunt fere et hic, vt v. 278.

Iſter *turbidus* torquendo, dum torquet. 351. *redit porrecta* ſimpliciter pro, it, procedit, eſt porrecta, dictum accipies. Vulgaris ratio erat, *iacet;* ſed vt, *flectit ſe,* de montibus dicimus, ſic *redit* pro hoc ipſo ponere potuit. Similiter *vergit, tendit,* mons ad ſeptemtrionem. *ſub axem,* polum, non geographica ratione poni, patet per ſe. Ceterum poeta latius ſeptemtrionem declarat per Thraciam, quae a meridie eius fines conſtituere videri poteſt.

354. *Sed iacet terra, late informis aggeribus niueis et alto gelu, ſeptemque in vlnas adſurgit,* ſcil. his ipſis aggeribus nouis et alto gelu ſeu glacie. Poetica ratione extulit, quod communi erat: *nix,* qua obducta eſt terra, *adſurgit in ſeptem vlnas.* 356. *Semper hiems* et *Caurus:* quem paullo ante vidimus vſ. 278 et quae ſequuntur, de remotioribus verſus ſeptemtrionem plagis, etſi ad miraculum aucta, vera ſunt, non de iis, quas vſſ. 349. 350 poſuerat. Sed poetae haec adnumerant, non appendunt;

Tum Sol pallentis haud vmquam discutit vmbras:
Nec quum inuectus equis altum petit aethera; nec quum
Praecipitem Oceani rubro lauit aequore currum.
Concreſcunt ſubitae currenti in flumine cruſtae,
Vndaque iam tergo ferratos ſuſtinet orbis,
Puppibus illa prius, patulis nunc hoſpita plauſtris.

358 *Nec dum* tres vtroque loco et Goth. ſec. *Nec cum vectus* Parrhaſ. et fragm. Moret. *altus* Ed. Ven. 359 *latet aequore* Venetus. *curſum* Goth. ſec. 360 *in* abeſt Reg. Martini. 362 Diſtinctio huius verſus ambigua, vt ſemper in tali poſitu. Poſueram antea poſt *puppibus illa prius patulis,* ſane *pandas* hoc eſt paullo craſſius id, quod volunt, declarant, *vt maior ornamentorum copia inde ſuppetat,* quoties rationem ac delectationem affert rei dignitas, nouitas vel magnitudo. Nec eo deſcendere neceſſe eſt, vt dicas, Thracicas oras olim graviore hieme laboraſſe; quod ſane verum eſſe et ipſe arbitror; verum in poeta tali ſubtilitate melius caremus.

357. Cf. illa Horat. Carm. I, 22, 17 ſq. *Pone me pigris* etc. *vmbrae* ſunt nebulae et caliginoſum caelum interdiu. Tres hi verſus ex Homero verſi Odyſſ. λ, 15—19. conf. Tibull. IV, 1, 65 ſq. Valer. Flacc. III, 399. Ouid. Met. XI, 592. — 358. *nec quum inuectus equis,* curru, ἵπποις pro ἅρματι et ἱππεύειν curru vehi. *per Siculas equitauit vndas Eurus.* ap. Horat. 359. *rubro — aequore* non proprio vocabulo, ſed ornante, pro rutilo, rubeſcente, igneo. Neque hoc loco euincere poteſt Cerda, etiam occidentale mare rubrum a Virgilio vocari.

360. Ornatiſſimi verſus de glacie: et quidem ex repentino gelu. *Molleſque luti concreſcere cruſtas* dixiſſe antea Lucretium notant Intpp. VI, 626. Idem *ferratos rotarum orbes* VI,

Aeraque dissiliunt volgo, vestesque rigescunt
Indutae, caeduntque securibus humida vina,
Et totae solidam in glaciem vertere lacunae,
Stiriaque inpexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aere ninguit:

carinas dixerat II, 445. Burm. *patulis* ad *plaustris* referri malit, et hoc recte, ex canone aliquoties memorato, alterum potius ornandum esse epitheto, quam nomen prius; inde enim maior orationis vis existit: quamuis Wakef. male id fieri pronuntiet ad Lucret. VI, 550. Vir doctus Iac. Bryant totum versum pro supposititio habet; displicebat scilicet acumen a Maronis more et persona alienum. Si tamen sententiam prioris versus reputes: sustinet vnda rotas, adeoque currus, quae prius nauigiis peruia erat: acumen perit; et *hospita* est simpl. quae admittit, qua incedunt plaustra. 363 *dissoluunt* Ven. 364 *Induti* Gud. in rasura, vt Heinsio coniectura sit, fuisse *Indutis*. 365 *Et totae in solidam* Romanus. 366 Versus abest Romano. 367 *non setius* Rom. et plurimi. *non segnius* Vratisl., vt Seru.; et sic alibi. vid. ad Ge. II, 277. *aequore* vnus Arundel.; et sic apud Priscianum lib. X, sed aliter Charisius. *aequore ninguit* ex vet. libro Giphan. Ind. Lucret. in *ninguere*. *mingit* Franc.

555 — 363. Ge. IV, 135. 136 *Et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa Rumperet*. At de aere laudatur Strabo II, p. 126 (74) cum Epigrammate, quod est quoque in Analectis To. III, p. 234. 364. *humida vina*, h. alias fluida. Non itaque otiosum epitheton, vt apud Quinctil. Inst. VIII, 6, 40. Locum expressisse videtur Ouid. Trist. III, 10, 23. 24. Laudat Burmann. Statii Intpp. Theb. IV, 1. Macrob. Sat. VII, 12. At inf. 379 cereuisia homines vti narrat poeta? Non esse haec in poeta vrgenda, recte monet Ouwens pag. 596. 365. *vertere* se, verti solent. *lacunas*, fossas inter agros intelligit Seruius, nimis anguste. Dixit poeta pro lacubus ac stagnis.

367. *non secius*, non minus, atque ante. conf. ad Ge. II, 277. Mox *pruinis* pro niuibus. Videtur poeta h. l. certasse cum Homero Iliad. μ, 278—286, prae-

Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum; conſertoque agmine cerui
Torpent mole noua, et ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non inmiſſis canibus, non caſſibus vllis,
Puniceaeue agitant pauidos formidine pinnae:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, grauiterque rudentes

369 *Corpora nigra* Toll., forte *pigra;* ſed vid. Burm. *conſerto* Zulich. et Reg. Martini. *confecto* poſt Romanum Franc. Ven. et Goth. pr., ſed vulgata ap. Lutat. ad Stat. Theb. VI, 601. 370 *et* deeſt Mediceo. 371 *Quos non* Parrhaſ. *immenſis* Zulich. Eadem varietas Aeneid. I, 125. *nec caſſibus* fragm. Moret. et vnus Arundel. 372 *Puniceaque* vnus Mead. *agitant pecudes* Regius. *pinnae* e melioribus Heinſ. *pennae* vulgares. 373 *Et fruſtra* Romanus. *oppoſitos* Goth. pr. putes fuiſſe *oppoſito*. *pectora* Gud.

claro loco. — 368. Si armenta ſtabulis tenentur v. 352, quid de his vſſ. fiet? Difficultatem vidit Iul. Sabinus. Scilicet cogitandum nunc de repentinis niuibus per eos quoque dies, quibus in paſcua aguntur. Succurrere voluit Ouwens p. 594 ladum *pecudes* et *boues* de feris minoribus et bubus agreſtibus ſeu vris accipiebat. Durum id eſſet. Verum non nimis vrgenda quae poeta ad miraculum effert cumulata ex iis, quae de borealibus plagis remotioribus narrantur. Interualla eſſe debent hiemis remiſſioris et ſaeuioris, etſi 356 *ſemper hiems.* Nam 360 *Concreſcunt ſubitae — cruſtae:* ergo non ſemper durant. Itaque ſunt quoque tempora, quibus greges extra ſtabulum in agro habiti repentino gelu oppreſſi laborant. Neque in *ceruis* haerendum; poſuit, vt poeta, pro feris quibuscunque. 370. *mole noua,* inſolenti, n. niuis. 372. *formidinem* hic funiculum illum venatorum plumis intextum eſſe, quo cerui territi in retia aguntur, obuium eſt. v. Cer-

Caedunt, et magno laeti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora totasque
Aduoluere foçis vlmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula laeti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo Septem ſubiecta trioni

376 *defoſſa* Venet. *ſpeciebus* Rom. *ſpecibus* Gudian. *ſcrobibus* Vratisl. 377 *que* in fine verſus abeſt a multis; minus bene. *totis* Leid. a m. ſec. 378 *vlmosque* Ven. 379 *Hinc* Voſſ. pr. et Franc. *ludo noctem* Rottend. alt. *ſpolia* Goth. pr. 380 *Firmento* Medic. *fromento que* Francianus; notabilis lectio, vtpote de cereuiſia e frumento cocta. Tacit. Germ. 23 *Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam ſimilitudinem vini corruptus.* cf. Geopon. VII, 34. *fermento que* Gud. 381 *Quis*da. cf. Aen. XII, 750 *Ceruum puniceae ſeptum formidine pennae.*

376. Vita populorum borealium adumbrata ex iis, quae de Thracibus et Sarmatis narrari ſolebant, partim quoque de Germanis. *defoſſos ſpecus* pro foſſis dixit; vt in Cul. 273 *defoſſas domos* pro ſubterraneis. *defodere* eſt proprie alte fodere, mox et fodiendo aliquid condere. 378. *aduoluerunt*, pro, aduoluunt, ἀορίστως. 379. *noctem* appellat noctes longas hiemis. cf. vſſ. 357. 358. 380. *pocula vitea*, vinum, *imitantur fermento*, ζύμῃ, hordeo ſeu frumento fermentato, h. cereuiſia, *atque ſorbis.* Hoc quidem vinum nullo Romanis vſu frequentatum; nam eius ne mentionem quidem faciunt R. R. antiqui auctores, et Pallad. II, 15, 4 *Item ex ſorbis maturis, ſicut ex piris, vinum fieri* traditur, *et acetum.* Memorat tamen Plinius inter reliqua vini fictitii genera XIV, 16, ſ. 19, 3. Eſt autem *ſorbus* nobis *Sperberbaum*, *Arlesbeer.* cf. Plin. XV, 21, ſ. 23.

381. *Septemtrio* ſeu *ſeptem triones*, h. boues, quaſi *teriones* a terendo dicti (v. Varro L. L. VI, 4, et

Gens effrena virum Rhipaeo tunditur Euro,
Et pecudum fuluis velatur corpora saetis.
Si tibi lanitium curae: primum aspera silua,

et H. Schol. Horat. Od. II extr., sed vulgata apud Donat. Priscian. Bedam. *Hyperboreis* Toll. 382 Ῥιπαῖα ὄρη scribitur. 383 *velatur* recte Heins. reposuit, tamquam elegantius per graecismum, e Romano, et alio Pieriano a m. pr., item Gudiano. *vellatur* Ven. Wakef. ad Lucret. IV, 591. vbi *Pinea semiferi capitis vallamina quassans* pro *velamina* intulerant viri docti, recordatus huius loci *vallatur* reponendo egregie locum sanasse se pronuntiat. At Naugerius dudum hoc idem expresserat Ald. tert.; redierant tamen editores, vt innumeris aliis in locis, ad vulgarem lectionem *velantur*, quae insidet reliquis codd.; etiam Medic. *fluuiis* (a pr. m.) *velantur.* Versum languere facile sentias, si sententiam excusseris. Tamquam inutilem rescindere quoque volebat Iac. Bryant modo a me laudatus. Pedem fixerat poeta in loco lubrico. Narrationi finiendae sententiam subiicere volebat hanc: Ita viuunt populi septemtrionalium terrarum. Hoc, vt poeta, ornare debuit. Pro, ita viuunt, hac vita vtuntur, subiecit ornatiora: *tunditur Euro gens et velatur saetis pecudum:* frigoris vim experitur, et aduersus illam velleribus ferarum corpus munit. 384 *la-*

Gell. II, 21), sidus, antiquis Graecis ἄμαξα appellatum, quoniam sub plaustri specie septem versus polum arcticum stellas repraesentabant; vt forte *septemtrio* sit *septem* stellarum *terio* seu currus; in plaustri locum mox Vrsa maior et minor, aut altera certe (Homer. Odyss. ε, 273) successit. vid. Arat. Phaenom. 27. conf. ad Aen. I, 744. 382. *Gens effrenorum virorum*, vulgari ratione; h. immanium, ferorum. *Eurum* iterum pro quocunque vento dixit; itaque *Rhipaeo* adiecit, vt borealem ac frigidum declararet; etsi, si arguteris, Rhipaei montes ab Oriente Scythiae positi videri possunt: de quibus vt de omni Septemtrione pro diuersis temporibus et opinionum vicissitudine multa ac varia fabulatos esse veteres, saepe et a multis viris doctis monitum ac disputatum est, ariolationibus quoque de iisdem rebus interpositis.

384—393. Praecepta super lanarum studio. vid. Colum. VII, 3, 9. 4, 4. De

Lappaeque tribulique abſint; fuge pabula laeta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamuis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum; plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niueo lanae, ſi credere dignum eſt,

nicium Parrhaſ. ſcribit cum aliis. Aliter meliores. *Sit tibi* quidem codd. ap. Seru. Aen. II, 140 et Ed. Norimb. 385 *triboliqu*e Romanus, Medic. Gud., vt Ge. I, 153. *fuge pabula tetra* em. Schrader. At v. Notam. 388 *cui tantum* Donat. in Phorm. Terentii II, 56, Moret. quart. Franc. et Erf. *palatu* Mentel. tert. 389 *Reice* ſcribebat Romanus, ſed et v. 422 *Deice*. *nam maculis* Gud. *inficiet* Menag. a m. ſec. 390 *Naſcuntur* Medic. a m. pr. *Poſcentum* Ven.; pro *Paſcentum* credebat Burm. *Naſcentis* Mead. *pleno* Reg. Martini. *plenumque* Rottend. alt. *campum* Reg. 391 Io. Schrader. malebat *Vellere*. *ſic credere* codex Seruii ad Georg. I, 16, facili lapſu.

lappis et *tribulis* Ge. I, 153. 385. *fuge pabula laeta.* Hoc poeta a conterraneis ſuis habet. Columella VII, 2, 3 *pretioſiores lanae habentur — quae circa Parmam et Mutinam* macris *ſtabulantur campis*, quamquam ibi nomen locorum proprium eſſe volunt. Philargyr. „quia laeta paſcua ſolocem lanam faciunt, hoc eſt, minutam, duram atque hirſutam.“ 386—389. Ita omnes auctores R. R. poſt Democritum Geop. XVIII, 6. v. Varro R. R. II, 2, 4. Colum. VII, 2, 6. 3, 1. Pallad. VIII, 4, 2. Plin. VIII, 47, ſ. 72. Ariſtot. Hiſt. Anim. VI, 13. Cf. Calpurn. Eclog. II, 36 ſqq. 390. Alium circumſpice e grege. Nobilitauit rem tenuem: *pleno campo.*

391. Fabula e Nicandro ſumta, qui Georgica et ipſe ſcripſerat. v. Macrob. Saturn. V, 22. Pan in arietem mutatus niuei velleris pulcritu-

Pan deus Arcadiae captam te, Luna, feſellit,
In nemora alta vocans; nec tu adſpernata vocantem.
At, cui lactis amor, cytiſum lotosque frequentis
Ipſe manu ſalſasque ferat praeſepibus herbas.
Hinc et amant fluuios magis, ac magis vbera tendunt,

392 *capta* Rottend. alt. In vtroque Meadiano vſſ. 391. 392 inuerſo ordine erant ſcripti. 393 *tu* abeſt Parrhaſ. *nec es aſpernata* pr. Moret. *ne es adſpernata* Gud., male. 395 *Ille manu* Romanus et Medic. Pierii, cum pluribus Heinſii, tribus Martini, Goth. pr. Erf. et vett. edd., quod equidem praeferrem. *Ipſe* Medic. Gud. Moret. pr. cum aliis tuentur; bene vtique et ipſum, ; quis dubitet? 396 *magis et magis* ante Heinſ., vt in aliis.

dine Lunam in nemorum receſſus pellexerat. Probus niuei arietis vellere ſe circumdediſſe Panem, etiam ex Nicandro, memorat. Plures Arcadum fabulae fuerunt de Luna dea e caelo vocata; placuit inprimis poetis narratio de Endymionis amoribus: quibus adducta Luna de caelo deſcendit. Viſum aliquod, opinatum, populare, (philoſophema appello, quoniam aliud vocabulum magis aptum haud ſuppetit) in fabula hac antiqua latere probabile ſit; forte Lunae deliquium. Pan Arcadum deus domeſticus, quo Naturam rerum declaraſſe videntur. De Luna autem multa erant fabulati, qua ſe etiam antiquiores eſſe iactabant, προσελήνους. v. Opuſc. T. II, p. 334 ſqq. *Munere* lanae niueae, h. pretio; *munus* appellare potuit poeta ſimpliciter id, quo inducimus et fallimus alterum.

394—403. Nunc de lactis ſtudio. E Varrone II, 2, 19. cf. Pallad. XII, 13, 8. Geopon. XVIII, 12 et 19. De *loto*, herba, quae et *melilotus*, v. ad Georg. II, 84. 396. *tendunt* (f. diſtendunt, diſtentant, vt alibi, v. c. Ecl. IX, 31) *vbera* lacte. Nam pingueſcunt oues potiſſimum ex potu. Notauit iam Ariſtoteles Hiſtor. Anim. VIII, 10.

Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi iam excretos prohibent a matribus haedos,
Primaque ferratis praeſigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod iam tenebris et ſole cadente,

397 *occultam* Gud. *referant* Ven. *referent* Rottend. tert. 398 *Multi etiam* Leid. et Moret. quart. cum Goth. ſec. et tribus Martini. 399 *Simaque* Heinſ. coni. *praefingunt* Leid. a m. pr., vnde Io. Schrader. *praeſtringunt.* 401 *a tenebris* cod. Leid. Seruii ad Ecl. III, 5. *cadenti* Rottend. tert. *cadentes* Rom.

398. Vt lactis maiorem copiam habeant, multi haedos non ſubmittunt capellae, ſed ſtatim a matre depellunt ſobolem (et v. c. vendunt, mactant etc.). *iam* accipio pro porro. *Multi* (eadem orationis forma Ge. I, 225 *Multi ante occaſum Maiae coepere* et 193 *Semina vidi equidem multos medicare*) *prohibent haedos a matribus* et *excernunt*, ſeu ſecernunt, amouent, hinc ornatius dictum *prohibent excretos.* Seruius *excretos*, validiores, reddit. Duxit adeo ab *excreſcere*: idque ſequuntur alii, de auctoritate vſus ſecuri, cum aliud exemplum haud adduxerint. Poteſt tamen res analogia confici; vſitatum enim eſt, *cretus* natus, a creſcere, quod et fuit pro naſci. *concretus*, a concreſcere, itaque et *excretus*; dictum, vt *adultus* ab adoleſcere. Aut verba haec vim quoque transitiuam habuere, aut fuit quoque *olere*, *adolere*, pro augere: de quo disputatum eſt ad Aen. I, 704 et iam ſup. Ecl. VIII, 65. *Capiſtra* autem int. περιστομίον genus aculeis inſertis, quod non quidem os obturet, ſed ſi vberibus os admoueant, matrem pungat, eamque recalcitrare faciat.

401. *Nocte premunt* in caſeum; *Mulgent vere ad caſeum faciendum mane*: Varro II, 11, 4, quod autem lac veſperi mulſere, aut mane in vrbem vendendum mittunt, aut caſeum inde

Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor;
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed vna
Velocis Spartae catulos acremque Moloſſum

402 *Sub luce* Rottend. tert. *exportant* Romanus, Medic. Gud. cum multis ſcriptis et editis; etiam vtroque Goth., item vett. Grammat.; atque ita illa: *adit oppida paſtor*, ſecernenda ſunt ab antecedentibus. Alios video diſtinguere: *quod — cadente, Sub lucem* (ſc. premunt): *exportans calathis adit oppida paſtor.* Ita totam noctem caſeis premendis exigerent. 403 *Vt parco* Rottend. ſec. *Ac parce* qu. Moret. *contingunt* vbique legitur, nusquam *continguunt.* cf. Not.; vt nec inf. 448 *Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca.* 405 *actumque Mol.* alter Rottend. *Moloſum* ſcribunt plurimi.

faciunt, et quidem compactum et durabilem; vt contra priore loco v. 401 de caſeo, qui recens conſumitur, loqui videtur. Sic ſatis expedita res videtur. 403. *parco ſale*, quia *et nimio ſale imbui* poteſt. conf. Colum. VII, 8, 5. Ibid. §. 4 *caſeus rurſus torrido ſale contingitur;* vt adeo *contingunt* eſſe videatur pro *continguunt*, a *tingunt*, aut, vt veteres ſcribebant, *tinguunt.* Calpurn. V, 34 *rurſusque premetur Mane, quod occiduae mulſum redegerit horae.* Quae ibi antecedunt: *At ſi forte vaces, dum matutina relaxat Frigora ſol, tumidis ſpument tibi mulctra papillis: Implebis, quod meſſe fluat;* Mane, inquit, mulge oues; *implebis quod meſſe fluat*, lac habebis in meſſorum vſum interdiu: vt ap. Maronem in vrbem exportatur. Ita nulla emendatione indiget locus. *calathis* vimineis, vt Copa 16. vitilibus.

404 ſqq. — 413. Procedit ad curam canum. Praeiuerat iam Heſiodus Ἔργ. 604. 605. proximo loco Varro II, 9. add. Columell. VII, 12. Plin. VIII, 11, ſ. 61 ſq.

405. *Spartani canes* (qui v. 345 *Amyclaei*), *veloces*, inprimis ſagacitate et odoratū praeſtantes, venationi; *Moloſſi* autem ex Epiro cum

Paſce ſero pingui. Numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſusque luporum,
Aut inpacatos a tergo horrebis Hiberos.
Saepe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Saepe volutabris pulſos ſilueſtribus apros
Latratu turbabis agens, montisque per altos

407 *curſusque* Leid. 408 *indignatos* Medic. a m. pr., memoriae vitio. *implacatos* Ven. Ed. Ven. 409 *onagris* Leid., ſed v. Burm. *tumidos* vnus Arundel. 410 *lepores* Toll. et Parrhaſ. *dammas* ſcribunt alii, hinc *damnas* Franc. 411 *pulſis* alter Rottend. 412 *turbabis agros montesque per altos* Medic., male. vid. Not. conſ. Burm. *terrebis* Romanus.

venationi tum gregum curae adhiberi ſoliti. 406. *Paſce ſero pingui.* Expreſſit h. l. Nemeſian. Cyneg. 159. Gratius Cyneg. 307. 408. Eodem, quem ſaepe iam vidimus, poetarum more communi, pro quocunque abigeo et praedone (qui Heſiodo ἡμερόκοιτος ἀνὴρ l. c.) *Iberum* poſuit, quia ea gens rapinis et praedationibus infamis, inprimis cum nondum ſatis perdomita eſſet; hinc *inpacatos Iberos* appellat: laudat Burm. Varronem de R. R. I, 16, 2, et L. I ff. de Abigeis. *a tergo,* in vicinia habitantes et inſidiantes. — 409. *Onagros,* ferum aſinorum genus, Phrygiae et Lycaoniae, Arabiae, vt nunc Syriae, nec non Africae cum aſſignent veteres (vid. Varro R. R. II, 6, 3. Plin. VIII, 44, ſ. 69), nemo in Italiae ſiluis commemorat. Itaque poetico more, cum omnino feram, quae canibus agitari poſſet, nominare vellet, certum quoddam, vtque oratio eſſet doctior, minus notum genus poſuit; ſic ſupra *vros,* ſic *ceruos* alibi. Sic *cedrum* in Italia recenſuit Aen. XI, 137, notante iam Victorio lib. XXXVIII, 1. 412. *agens* ad ornatum adiectum; vocabulum venantium proprium, dum vrgent feras: Aen. IV, 71 cerua quam *fixit paſtor agens telis.*

Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Disce et odoratam stabulis adcendere cedrum,
Galbaneoque agitare grauis nidore chelydros.
Saepe sub inmotis praesepibus aut mala tactu

413 *Ingenti clamore* Vratisl. et Schol. Statii Theb. IV, 323, vt supra v. 43 hoc libro, *vocat ingenti clamore Cithaeron;* et praeferebat Burm., sed in vtroque modo ornatui tantum inseruit epitheton; neutro vim aliquam suam habet; Igitur pareo auctoritati codicum, quibus accedit Nonius Marcellus. *Ingentes — ceruos* Erf. 414 *in stabulis* alter Menag. *incendere* Colum. VII, 4, 6. qui recitat vss. 414 — 418 et 420. 421. 415 *graui* habebant Seruii libri. Sic Regius et Moret. pr. et edd. vett., vt vel ex Pierio patet; quod firmes ex Nicandro, quem h. l. sequutum esse nostrum manifestum est, qui v. 51 βαρύοδμος ἐπὶ φλογὶ μοιρηθεῖσα Χαλβάνη. Sed reliqui libri constanter *grauis* vel *graues*, et hoc ex propria natura huius serpentis. v. Not. *celidros, colydros, chelindros, cylidros,* aberrationes. 416 *sub ignotis* Romanus,

et I, 192 *et omnem Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.* Ita et 413 *premere,* premendo, vrgendo, instando, ad retia agere.

414 sq. — 439. Sequuntur praecepta de cauendis noxiis animantibus. Vide Colum. VII, 4, 6. Geopon. XVIII, 2. Ante oculos poeta habuit Nicandri Theriac. 35. 51—53. Nostri vestigia pressit Calpurn. Eclog. V, 86 sq. Cf. h. l. Cerda. De *cedro,* forte iunipero oxycedro, v. ad Ge. II, 443, et Aen. VII, 13. 415. Plin. XII, 25, s. 56 *Dat et galbanum* (succum viscidum) *Syria in eodem Amano monte e ferula* (de qua v. ad Ecl. X, 25). *Sincerum si vratur, fugat nidore serpentes.* Alia loca vid. ap. Cerdam et al. Intpp. Eiusdem *ferulae* etiam radix aduersus morsus serpentum adhibebatur. vid. Samonicus de Medicina 846. *graues chelydros* dixit, (vt inf. *graues elleboros,* ex ipsa rerum natura) quia sunt foetore intolerabili quasi putris vlceris. vid. Nicand. Theriac. 411 sqq. (p. 28 ed. Gorr.). E Dioscoride et Galeno alia loca laudant Intpp. — 416. De *Vipera* quae viuos parit Plin. X, 62

Vipera delituit, coelumque exterrita fugit;
Aut tecto adſuetus coluber ſuccedere et vmbrae,
Peſtis acerba boum, pecorique adſpergere virus,
Fouit humum. Cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,

non male. Sic quoque Erf. Sed perpetua haec variatio. Sic Aen. XI, 327. vid. Burm. 417 *delicuit* Rottend. tert. *dilituit* Gud. 418 *adſuetos* Gud. et Moret. pr. *colubris* Rottend. alter. 419 *pecorisque* Gud. *adſpargere* Mentel. pr. 420 *Fodit* nonnulli apud Pier., item Venetus; ſed hoc ad poeticam rationem haud dubie deterius. Eadem diuerſitas Georg. IV, 43.

ſ. 82. *mala tactu*, noxia, ſi tangatur. *caelum fugit*, h. lucem, ſtratis motis admiſſam. Colum. VII, 4, 6 *Stabula vero frequenter euerrenda et purganda — nec tantum coeno aut ſtercore, ſed exitioſis quoque ſerpentibus tecta liberentur.* Adiicitur locus noſtri poetae. *fugit*, *fouit*, ex more, aoriſti forma.

418. *Colubrum*, idem cum *boa*, de quo Plin. VIII, 14, ſ. 14 memorat, ſerpentis genus eſſe, putabat Martinus; quia de iis Plin. „*aluntur primo bubuli lactis ſucco, vnde nomen traxere;*" quod mihi parum probabile videtur, dum magnitudinem boae recordor. Nec huic vni ſerpenti hoc proprium eſt, vt lac exſugat. Latius colubrorum nomen patuiſſe videtur: nam etiam in aquis degere dicuntur colubrorum genera, et *mala gramina paſtus coluber* occurrit Aen. II, 471. Nec tamen h. l. ex mitium ſerpentum genere eſſe poteſt, quia *pecori adſpergere virus* ſolet. 420. *Fovit humum.* Magis explicite Ge. IV, 42. 43 *effoſſis latebris ſub terra fouere larem.* *Fouet locum* is, qui multus et aſſiduus in eo moratur; ſic *caſtra fouere* Aen. IX, 57, et ſic, *fouere latebras in humo;* hinc magis poetice, *fouere humum.* Mox *Cape ſaxa.* Ita pugnantem inducit paſtorem in Culice 155 ſqq. 190.

Tollentemque minas et ſibila colla tumentem
Deiice; iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Quum medii nexus extremaeque agmina caudae
Soluuntur, tardosque trahit ſinus vltimus orbis.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,

421 *timentem* Menag. pr. *tuentem* Goth. pr. cum Ed. Ven. Idem verſus Aen. II, 381. 422 *cumque fuga* Medic. a m. ſec. *namque* Zulich. et Goth. pr. *tumidum* idem cum tribus aliis, Bodlei. et vett. edd. Norimb. et Ven. 1475. *addidit* Rottend. ſec. et Goth. pr. 423 *Dum* quart. Moret. *Tum* Goth. ſec. *extremae agmina* et a m. pr. *agmine* Mentel. pr. et Romanus. 424 *trahunt* Medic. a m. pr., quod, Heinſio iudice, non caſui debitum videtur, qui ad Aen. VI, 209 plura huius generis collegit, vbi nomini ſingulari, cui plurium partium, formarum et indiuiduorum, et cuiusuis tandem collectionis notio ſubeſt, aut quod poetico more pro plurali numero poſitum eſt, verbum plurale in codd. iungitur, vt ſup. Georg. II, 89 *pendent vindemia*, Aen. III, 142 Gudian. *victum ſeges aegra negabant*. In perpetuis tamen librariorum in hoc genere erroribus nihil temere affirmem, nec parum tutam elegantiam captem. Alioquin malebat Heinſ. in noſtro loco: *tardosque ſinus trahit vltimus orbes;* aut etiam *tardosque trahi ſ.* Scilicet communiore ratione *orbes trahunt ſinus.* 425 *Ille malus etiam C.* Parrhaſ. *Eſſe iam ille* Romanus.

421. *colla ſibila*, quae ſibilum edunt, *tumentem*, ex Nicandro Theriac. 179. 180 ψαφαρὸς δ' ἀναπίμπλαται αὐχὴν Ἄκριτα ποιφύσσοντος. cf. eund. v. 21. *Deiice*, quia *tollentem minas*, h. ſublato pectore et capite minantem. Variauit verſum poeta Aen. II, 381 *Attollentem iras et caerula colla tumentem*. 422. *caput abdidit alte*, in terrae latebras ſeſe proripiens; tamen vel ſic feriri poteſt parte extrema. *extremae agmina caudae*, praeclare ad magnitudinem. Omnino ſunt ornati verſus: *orbes*, vt κύκλοι, et *nexus*, proprie de ſerpentibus.

425. De *cherſydro* ſeu *dryino* et *dryina* agit. Eſt et hic ex hydrorum genere, forma ſimilis fere aſpidi cherſaeae paruae. Verſus

Squamea conuoluens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum:
Qui, dum amnes vlli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent vdo terrae ac pluuialibus auſtris,
Stagna colit; ripisque habitans, hic piſcibus atram
Inprobus ingluuiem ranisque loquacibus explet.

426 *Lubrica* pro *Squamea* Moret. pr. et Menag. pr. cum vno Arundel., qui et hunc verſum exhibebant poſt v. 437, Regius, in quo iterum margini adſcriptus erat poſt v. 437, item Parrhaſ. Sed repetitum eſt illud, cum toto verſu ex Aen. II, 473 — 475. *ſublata* Medic. a m. pr. 428 *Et qui dum amnes vllis* Parrhaſ. *vllis* etiam Menag. pr. Rottend. ſec. Moret. fragm. Regius Martin. *amnis* Gud. *ruperunt* ed. Ven. 429 *ac* abeſt Ed. Iunt., etiam Argent. et Rom. *terrae paluſtribus* Ven. *pluuialis* Goth. pr. 430 Verſus abeſt a Menag. pr. *colet* Gud. *ripisque*; moleſtum τὸ *que*, et τὰ *hic*: ſiue ad *ſtagna* ſiue ad *ripis* referas: multo tamen moleſtius eſt, ſi prius adoptes. Vereor ne antiqua lectio, metri metu, mutata ſit, cum eſſet: *ſtagna colit ripisque habitat; hic — hinc p.* Francianus, quod malim. *tum p.* Nonius in *Improbus*. 431 *Improbat* Ed. Ven. *implet* Gud., vterque Mentel. et multi alii, etiam Pierii.

de eo Nicandri Theriac. 359 ſqq., quos expreſſit Virgilius. Videtur de eodem in Culice agi; neſcio an et inf. IV, 459. Reſpexit locum Statius Theb. V, 520 ſq. 426. *ſublato pectore*, erecto: vt ad v. 421, v. h. l. Cerda. 428. *rumpuntur fontibus*, rumpunt ſe, erumpunt, prorumpunt ſe; vt Ge. IV, 368. *hic* in ripis, abundat. 431. *ingluuiem* improprie dixit pro ventre, vt iam Seruius; nam proprie eſt πρόλοβος, vt in auibus, primum in gutture cibi receptaculum. Laudat Cerda Ariſtot. Hiſtor. Anim. II, c. 17. cf. inf. Var. Lect. ad Aen. II, 471. Silium haec imitatum eſſe, notat idem. Locus eſt lib. VI, 155—158. *atram* autem dixit, h. funeſtam, exitioſam, luctuoſam. *Improbus*, immodice auidus, vorax, v. ad Georg. I, 119.

Postquam exusta palus, terraeque ardore dehiscunt:
Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Saeuit agris, asperque siti atque exterritus aestu.

432 *exusta* repositum ab Heins., ita enim veterrimus quisque, et sic bene dici docebat Burm. h. l. Sed confirmem etiam ex Nicandri loco, vnde expressit: ἀλλ' ὅταν ὕδωρ Σείριος ἀζήνῃσι (h. ξηραίνῃ). *exhausta* vulgo legebatur, vt et in Mediceo Pierii erat interpolatum, et vt Gud. Ven. Goth. pr. et plures Martini exhibebant. A Mead. altero aberat v. 432. 433. *Extulit* Medic. deprauatum ex *exulit*, quod Menag. pr. exhibebat; quamquam Heins. ad Aen. II, 207 illud ex eo vsu defendebat, quo *se* subticetur, h. extulit se. *Exiit* Longob. et Medic. multi Heins. et Burm. Arundel. et Mead. Goth. alt., minus bene. *et* aberat a Regio Martini; in eodem *lumina linquens.* 434 *Serpit* Zulich, *asperque sinus* Medic. a m. pr. *exercitus aestu* in nonnullis legi Cerda notauit. Sic Colotianus habuit, et alius cod. Doruillio memoratus Obss. Misc. Crit. Vol. I, pag. 3, sicque legebat vir doctus apud Markland. ep. crit. ad Franc. Hare pag. 121, etiam Io. Schrader. Idem Heins. pro coniectura adscripserat; Marklandus *extorridus.* In eodem Obss. Crit. loco *expergitus* coniectatur. At vide Not.

432. Haec plane e Nicandro l. l. 434. *Saeuit agris,* grauius, cum notione irae, quam serpit, incedit per agros. Nicander dixerat v. 371 νέμεται διψήρεας ὄγμους. *exterritus,* interpretibus negotium fecit, cum *aestu* iunctum. In Obss. misc. crit. Vol. I, pag. 3 et 83 modo, vt φοβηθεὶς, *furore quodam percitus, excitatus,* aut *exterrens se,* modo de saeuitiae ex caloris vi exacerbatione, modo ἐκπλαγεὶς, *punctus, in rabiem versus,* explicatur. Simplicissimum vtique est, vt *furens, insanus* exponatur. In Nicandri loco, quem poeta hic repraesentare voluit, v. 371 Theriac. ipse serpens terret alios: ἐν δὲ κελεύθοις Γλώσσῃ ποιφύγδην νέμεται διψήρεας ὄγμους. *in viis vero linguae sibilo exterrefaciens incedit per siccos agros.* Schol. τὸ δὲ ποιφύγδην ἀντὶ τοῦ φυσητικῶς καὶ μεθ' ὁρμῆς ἐκφοβῶν. Sibila, τραχυκωτέρως reddit Aeschyl. VII. ad Th. 383 Tydeus — μεσημβριναῖς κλαγγαῖσιν ὡς δράκων βοᾷ. Sed petiit poe-

Ne mihi tum mollis ſub diuo carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas:
Quum poſitis nouus exuuiis nitidusque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis aut oua relinquens,

435 *Nec mihi* Medic. Franc. duo Martini, cum ed. Pariſ. 1494, Goth. ſec.; et ſic ap. Quinctil. IX, c. 3, vbi in aliis: *Nec noctu molles. ſub diuo* vulgo editum ante Pulmann., ſicque fere codd., etiam Medic. et Rom., idque reuocauit Brunck. Pulmann. intulerat *ſub dio;* nil refert; ſed *diuo* eſt antiquior ſcriptura, vt etiam ex Lucretio patet. Goth. alter etiam *molli* a m. pr. *cliuo* Arundel. 436 *ſileat iacuiſſe* Venetus, pro *liceat,* putat Burm., quem vide. *libeat dormire* alter Rottend., ex interpretatione. 437 *Compoſitis* Franc. et Parrhaſ. Idem verſus inf. Aen. II, 473, vbi ſimilis varietas. Alii poſt hunc verſum repetunt v. 426. vid. ſup. ad h. v. 438 *reponit* Seru. ad Aen. II, 357. Ceterum, quoties h. l. retracto, otioſi aliquid ineſſe ſentio in his: *aut catulos tectis aut oua relinquens,* et offendunt in tam polito carmine cauſſae appoſitae

ta ſuum *exterritus* ex alio loco v. 417, vbi de *dryino* ſeu chelydro: *relictis ille paludibus, venans per prata ranas,* Σπέρχεται ἐκ μύωπος ἀηθέα δέγμενος ἐκ μὴν, *furit ab aſilo agitus,* h. exterritus; vt recte adeo ad furias, quibus corripitur, referatur, vt ſupra v. 149 ab aſilo *tota exterrita ſiluis Diffugiunt armenta. aſper ſiti,* exaſperatus, furens ſitis impatientia. Videtur, vt iam Guellius monuit, reddere voluiſſe Graecorum Δίψῃ καρχαλέος, vt Iliad. Φ, 541. Statius l. c. 521 *ſiccique nocens furit igne veneni.*

435. Videtur paſtoris in Culice memor eſſe. *Ne mihi tum,* de forma vid. ad Ge. I, 456. Hic autem alium Nicandri locum ante oculos habuit Theriac. 28—34, et 137. 138. conf. Valk. ad Theocr. pag. 253. qui me non habet aſſentientem in iis, quae disputauit, nec videtur loci difficultatem perſpexiſſe. 436 *dorſum* proprie eſt montium; hinc, ſi montes ſiluis conſiti, etiam ſiluarum, nemorum. Horat. Sat. II, 6, 91 *Praerupti nemoris — dorſo.* 438. *catulos aut oua.* Scilicet alia ſerpentum genera ſunt viuipara, alia ouipara. Melius

Arduus ad ſolem et linguis micat ora triſulcis.
Morborum quoque te cauſſas et ſigna docebo.

quaſi a ſcriptore hiſtoriae naturalis qui de incertis pronuntiare non audeat, *aut — aut*. Satis erat afferre iſta: *noua peſte indutum* ſerpentem cum maxime ira tumentem ſaeuire. Nec plura memorantur in altero loco Aen. II, 473 — 475 *Qualis — nunc poſitis nouus exuuiis nitidusque iuuenta Lubrica conuoluit ſublato pectore terga Arduus ad ſolem, et linguis micat ore triſulcis.* Neque ap. Nicandr. 31 ſq. quem noſter ante oculos habuit, annumerantur haec, *aut catulos aut oua.* Suſpicabar itaque duo a poeta poni tempora, quibus ſerpens furiis maxime exardeſcit, pelle mutata et e puerperio: vt ſcriptum eſſet ab eo: *Quum poſitis nouus exuuiis nitidusque iuuenta Voluitur, aut catulos tectis atque oua relinquens Arduus ad ſolem linguis micat ora triſulcis.* 439 *et* abeſt a Leid. et Toll. *ore* Erf. Idem verſus Aen. II, 475. 440 *cauſſas.* Cum morborum cauſſas poeta non expediat, ſed remedia: Io. Schrader. emendat, *curas.* Nimis ſeuere in poeta.

tamen, quod Cerda et alii, oua aut catulos iam ouis excluſis. Ceterum neceſſe eſt, ſecundum poetam noſtrum, vt eodem tempore ſerpens et pellem exuat et pariat oua aut catulos educet: quae an vere ita ſe habeant, non reperio. Serpentes fetum vere conceptum menſe Auguſto edere, ſpolium autem hieme depulſa, qua ſub humo latuerant, incaleſcente ſole, interdum tamen et auctumno exuere, memorantur ab Ariſtot. H. Anim. lib. V, extr. VIII, 15, al. 17. qui locus de vernatione ſerpentum eſt claſſicus. Vide nunc Schneider. Phyſiologia amphibior. Specimen I, pag. 12. 13. 439. Communiori ratione *micat lingua,* dum celeriter mouetur, vibratur; doctius, *ſerpens micat linguis* in *ore.* Tum *arduus ad ſolem,* erectus ad caelum, ſed cum dilectu, ad ſolem, cuius calore recreatur. Iunctura eſt: *voluitur* h. e. voluit ſe, *et micat arduus.* — 440. De morbis ouium cf. Varro R. R. II, 1, 21 ſq. *Animadvertendum, quae cuiusque morbi ſint cauſſae, quaeque ſigna earum cauſſarum ſint, et quae quem-

Turpis ouis tentat ſcabies, vbi frigidus imber
Altius ad viuum perſedit, et horrida cano
Bruma gelu; vel quum tonſis inlotus adhaeſit
Sudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magiſtri
Perfundunt, vdisque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſusque ſecundo defluit amni;
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulfura,

441 *cum frigidus* Rom. 443 *cum intonſis* Ed. Ven. *inlutus* Medic. et Rom. *adlutus* aliquot ap. Pierium. 444 *hirſutis* Medic., vt modo *tonſis* ouibus. Sic et Romanus, et hoc praeferri debebat. *hirſute* Franc., pro *hirſutae*. 445 Vnde in Gotting. Edit. *pluuiis* irrepſerit, neſcio. Poſſit praeſidium parari ex Colum. VII, 4, 8 *caeleſtis aqua ſub dio ſolibus in hunc vſum durata paullum decoquitur*. 447 *miſosque* Gud. *merſusque* Zulich. *amne* Rottend. ſec. 448 *amurga* Gud. 449 *viuaque ſulfura*, quod vulgo editur, niſi quod in Elzev. *ſulfra* ſcriptum video, quart. Moret. Rottend. tert. et alter Mentel. habebant; et tuentur Servius, Marius Victorinus, multae edd. vett., et eſt communis lectio. At Rom. Medic. omnesque alii codd. Pierii (Medic. quidem et Longobard. a m. ſec.) cum Erf. *et* vel *ac ſulfura viua*. *ſulfura viuaque* duo Voſſ. Porro *ſulpura* Rom. et alii ſcribunt.

que morbum ratio curandi ſequi debeat. — et Colum. VII, 5.

441. Vide Colum. l. c. vbi ſ. 5. ad h. l. prouocatur. 442. *perſedit,* peruenit, penetrauit; alias, inſedit. 444. Vid. Calpurn. Ecl. V, 74 ſqq.

445. E Varrone II, 1, 23. Hinc ſup. I, 272 erat: *balantumque gregem fluvio merſare ſalubri.* — 448 — 451. Conf. Varro II, 11, 7. Colum. VII, 4, 7. 5, 7. Geopon. XVIII, 8 et 15. Compara etiam Gratii Cyneg. 415. 416. *triſti,* amara, vt ſaepe. vt *triſtis lupinus* Ge. I, 75. *contingunt* cf. ſup. 403. *ſpuma argenti,* n. deferueſcentis, dum coquitur *(Silberglätte)*. Locus de ea claſſicus apud Pli-

Idaeasque pices, et pinguis vnguine ceras,
Scillamque, elleborosque grauis, nigrumque bitumen.
Non tamen vlla magis praeſens fortuna laborum eſt,
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. Alitur vitium, viuitque tegendo:

450 *vnguine taedas* Papirianus apud Caſſiodorum de orthographia p. 2295. Sed aliter Chariſius et Priſcianus, hic etiam *pinguis*, vt in ſcriptis. 452 *eſt* abeſt Goth. ſec. 453 *potuit*. Io. Schrader. ſ. *properat;* ſed eſt aoriſtus, pro, poteſt. Vt mox 459 *Profuit*, prodeſſe ſolet.

nium XXXIII, 6, ſ. 35. *pix Idaea*, praeſtantius genus; intellige autem liquidam, *Teer*, ex Plin. XXIV, 7, ſ. 24. *ſcilla*, cepe marinum. *elleborus grauis*, a graui odore. *album* autem genus h. l. ſpectari, viderunt iam alii ex Colum. VII, 5, 7.

452. Excitat verſus Columell. VII, 5, 10, habuit ante oculos Gratius Cyneg. 360 ſqq. Calpurn. V, 75 ſq. Senſus eſt apertus, nullum eſſe remedium efficacius. *labores* putare poſſis eſſe ea, quae medendo morbo parantur. Verum vſu loquendi *labores* ſunt aerumnae, mala, h. l. morbus: *Fortuna* eſt remedium; ſed quomodo? Fortuna eſt etiam euentus fortunatus, ſucceſſus; ergo etiam fortunatus exitus morbi: adeoque id quod eum affert, ſeu curatio ſeu medela et remedium. Ita *nulla fortuna magis praeſens eſt*, nullus certior remediorum adhibitorum ſucceſſus eſt, nullum praeſentius auxilium, *laborum*, huius mali, ſcabiei, nulla certior ſalus. Aliter dicta ſunt Aen. VII, 559 *ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt, Ipſa regam:* caſus fortunae. 454. *reſcindere vlceris os*, quod vulgo aperire vlcus. *vitium*, vlcus, ſanies. *tegendo*, dum tegitur. Mox eadem vlcera, *vulnera*. Eſt autem verſus adumbratus e Lucret. IV,

Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos aestus auertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltae quo more solent, acerque Gelonus,
Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,

456 *aut* e melioribus omnibus Heins, *et* vulgo; porro *omina*, vt castigatiores habent. Vulgo *omnia*, vt et Mediceus ac Romanus. 458 *Cum fuerit*, *fueritque*, vitiose nonnulli. *aut artus* Menag. alter, vt et Pierius enotarat e cod. *horrida febris* Toll. ex *arida*, vt Franc. conf. sup. ad v. 197. 459. 460 recitat Colum. VII, 5, 10. *intensos* coni. Heins. quod nolim, et Wakef. ad Lucret. I, 301. 460 *saliente* Regius. *Bisaltae* priore producta etiam Ouidius, et Claudian. XXI, 134. At Gratius 523 corripit *facilis tutela Bisaltae*. 462 *aut in* Medic. *deserta ferarum* Franc., repetitum ex Aen. III, 646, obseruante Burmanno.

1062 *Vlcus enim viuescit et inueterascit alendo*. 456. *meliora omina*, pro consequenti, auxilium deorum.

457. *dolor*, morbus, exulceratio. *depascitur*, *νέμεται*, absumit. Guellius comparat Graecorum poetarum γυιοβόρος πυρετός. 459. *incensos aestus*, vulgarius, *feruidos*. 461. *Bisaltae*, Thraces, cis Strymonem in Macedoniae oris habitantes; alii ex iis etiam vltra Strymonem. Accurate de iis agentem v. Gatterer. Comment. de Herodoti et Thucyd. Thracia. Comm. III, p. 33 sqq. (in Commentat. Soc. R. Gott. Vol. VI) De *Gelonis* ad Borysthenem v. ad Ge. II, 115. 462. *Quum fugit*, sue expulsus a vicinis populis, seu simpl. migrat, et a Borysthene inde per Getarum deserta, cis et vltra Istri ostia, descendit in Thraciam et ad Rhodopen. Si in historico

Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſaepius vmbrae
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, et ſerae ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro conpeſce, prius quam

463 *lac conceptum* Helen, Acro ad Horat. Carm. III, 4. Sed vulgata eſt in comment. Cruqu. et Porphyr. 464 *vt* Reg. Martini. *ſuccumbere* vnus Arundel. *mollius vmbrae* idem Reg. 465 *et ſummas* Medic. a m. pr. *carpentem* idem a m. ſec. *ſegnius herbas* Romanus. 466 *Extremumque* Ven. 467 *et* abeſt ab vno Mead. *ſolum* Menag. pr. *ſera — nocte* nonnulli apud Pierium. *diſcedere* fragm. Moret. *recedere* Ven. conf. ad Eclog. VIII, 28, *deducere* Erf. 468 *morbum ferro* Zulichem. a m. ſec. *ferro*

verſaremur, liceret hinc diſcere Gelonorum vagos vltra et cis Iſtrum errores. De lactis equini vſu videre potes loca ap. Cerdam et paſſim alios.

464—469. De lue pecudum. Signa pecoris febri peſtilenti tentati enumerat: *Quam videris*. 464. *molli vmbrae*. Vmbra eſt grata, iucunda; at quomodo *mollis?* an in qua molliter recumbas? longe petitum eſſet. Verum ſenſuum vocabula permutat oratio poetica: ita grata et iucunda ſunt blanda, dulcia, lenia, mollia. *vmbrae tenerae* ſunt ap. Propert. I, 18, 21.

468. *Continuo culpam compeſce*, h. ſtatim occide. *culpam*, h. cauſſam morbi, malum, vitium, ἄτην. *compeſce*, coerce, ne latius ſerpat, *ferro*, ipſa pecudis caede. Gratius Cyneg. 410 *In primo acceſſu triſtis medicina, ſed vna Pernicies redimenda anima, quae prima ſequaci Sparſa malo eſt, ne dira trahant contagia vulgum*. Conf. ibid. v. 369 ſq. 467. *ſerae*

Dira per incautum ſerpant contagia volgus.
Non tam creber, agens hiemem, ruit aequore turbo,
Quam multae pecudum peſtes. Nec ſingula morbi
Corpora conripiunt; ſed tota aeſtiua repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aerias Alpis et Norica ſi quis

culpam Aldd. et aliae hinc editae; etiam edd. vett. et omnes ſcripti Martini, minus concinne. Meliorem ordinem dedit Egnat., hinc Commelin. 470 *ruit aequora* Gud.; quod confirmat Heinſ. ad Aen. VIII, 63 et Aen. I, 84 et placet admodum; recepit quoque Wakef. *aere* Vratisl. *rubit* Franc., pro *ſubit* coni. Burmann. 471 *pecodum* Gud. *pecorum* Ven. *Ac ſingula* Goth. pr. 473 *totaque ab origine* Zulichem. 474 *Tunc* Medic. *aut Norica* Parrhaſ. *et congrua* Ven. *Gnorica* Zulich. *ac Norica* Goth. ſec.

decedere nocti, vt Eclog. VIII, 88, exquiſitius ac *ſera nocte;* vt aduentanti aut accedenti de via decedimus.

470. 471. Infirmum pecus et variis morbis obnoxium pecus ouillum. Videri poteſt Varro II, 3, 5. 8. Colum. VII, 5. Geopon. XVIII, 9. Gratius Cyneg. 479 ſqq. *turbo agens hiemem*, procellas, imbres; non tam *creber*, crebro, *ruit*, ſ. non tam crebri ac frequentes turbines in mari exoriuntur. Ge. IV, 80. 81 *non denſior aere grando Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis. peſtes*, morbi. *aeſtiua*, vt v. 64 *pecuaria*, pro gregibus.

473. *Spemque gregemque*, „agnos cum matribus." Servius.

474. *Tum ſciat* aliquis, morbis totos greges abripi. Sequitur locus de peſte autumnali armentorum ac gregum celeberrimus, adumbratus e Lucret. VI, 1136 ſqq. Cum quo conferendae ſunt a ſtudioſis harum rerum adoleſcentibus nobiles peſtilentiae deſcriptiones apud Hippocrat. Epidem. III, ſect. 3, pag. 1081 ſqq. edit. Geneu. (etſi haec non peſtis proprie

Castella in tumulis, et Iapydis arua Timaui,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantis.

475 *Iapydis* scribendum. vid. Drakenb. ad Liu. XLIII, 5. Graecis sunt Ἰάποδες. Vt apud Strab. et Steph. Byz. *Iapygis* Roman. et Medic. Pierii, Gudianus. Male defendebat Pierius. *arma* vitiose vulgg. nonnullae. 476 *tantam* Goth. sec. 477 *laeteque* Goth. pr. *saltus longe lateque* Erf. *vagantis* Gud. *vagantes* tert. Mentel.

dicta, sed lues). Thucyd. II, 47 sqq., tum Ouid. Met. VII, 518 sqq. Silium XIV, 581 sqq. Lucan. VI, 80 sqq. Senecam Oedip. 55 sqq., qui omnes Maronem, mirum in affectibus mouendis artificem, aemulati sunt, varietate ornatus mirabili, plerumque a phantasia et vi poetica petita. Comparationis huius gustum dare potest Scaliger lib. V Poetices cap. 11. Hic quidem mireris, quid Intrpp. adduxerit, vt, post Seruium, hanc pestem eandem cum illa, quae Peloponnesio bello ineunte Atticam inuásit, esse existimarent; quae ipsa res et alteri errori locum dedit, vt omnia vtrique morbo inter homines et bestias communia esse vellent. Respexit haud dubie poeta similem aliquam calamitatem, tum quidem satis notam, quae ante aliquod tempus maxime afflixerat Noricum, h. terras, quas nunc episcopatus Salzburgicus, magna Austriae pars cum Stiria et Carinthia, occupat. *aerias* Alpes vocat, perpetuo montium epitheto. 475. *Norica castella in tumulis* non esse possunt loca munita, nam agitur de gregibus, sed habitationes in locis editis, adeoque villae, vici in montibus. *Timauum*, in Venetorum oris fluuium, a vicinis *Iapydibus*, Illyrici populo, appellauit. De eo vide ad Aen. I Exc. VII, et de Iapydibus vid. ad Tibull. IV, 1, 108. 476. *regna pastorum*, agros, notum vel ex Ecl. I, 70. *post tanto*, tanto tempore post; Ecl. I, 30 *longo post tempore*. Pro saltibus et pascuis dixit ornate *castella in tumulis*, *arua*, *regna*, *saltus*.

Hic quondam morbo coeli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque auctumni incanduit aeſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Conrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex; ſed vbi ignea venis

478 *Hinc* Ven. et vnus Arundel. *coeli morbo* Zulich. 481 *Corripuitque* quinque ap. Heinſ. et Burm. duo Martin. Goth. pr. edd. ant. *Corripitque* Gudianus, aberrationes ſollennes. Confirmat alterum Pierius e Rom. et optimus quisque liber. *que* abeſt ab nonnullis. *pabula morbo* Ven. 482 Sic *Nec modus inſerere atque oculos imponere ſimplex* ſup. II, 73 h. modi varii. *ventis*

478. *morbo caeli*, vitio aeris. cf. Aen. III. 137—139. *Tempeſtas* h. l. temperies. *totoque auctumni incanduit aeſtu*, non tam exarſit, ortus eſt, aut durauit toto auctumno, ſed aer inflammatus eſt tota aeſtus auctumnalis vi. Solet enim auctumni aeſtus inprimis grauis et intolerandus eſſe et morbos gignere. 481. Ordinem, inquit Servius, ſequutus eſt, quem et Lucret. tenuit VI, 1094 ſqq. et Salluſtius: primo aerem, inde aquam, poſt pabula eſſe corrupta. *tabo*, veneno, miaſmate aeris. conf. Lucret. VI, 1123. 1124. 482. *Nec via mortis erat ſimplex. Via mortis non ſimplex*, non vnus, ſed varii erant mortis modi. Ita fere Oroſ. V, 21 *Nec mortis erat via ſimplex aut vna conditio;* Accepere alii ſic, vt mors non ſit leuis, ſed cum diris cruciatibus coniuncta. Eo fere redit, quod habet Servius: *nec moriebantur ex vſu, id eſt, ſecundum naturalem ordinem; non tantum fuga animae, ſed etiam corporis reſolutione. Eſt autem Salluſtii, qui ait in fragm. incert.: Nec ſimplici quidem morte moriebantur.* Sane *mors ſimplex* dicitur, quae nullis tormentis ac doloribus geminatur, vt in loco e Sueton. Caeſ. 84 a Burm. laudato. 482 — 485. Primum aeſtu febris ingenti ac ſiti totum corpus torrebatur, mox con-

Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus:
Rurſus abundabat fluidus liquor, omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo conlapſa trahebat.
Saepe in honore deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur infula vitta,

Medic. a m. pr. 483 *aucta ſitis* Parrhaſ. *apta* Goth. pr. *abduxerat* aliquot ap. Burm. cum edd. Aldd. Iunt. (ſed emendatius dedit Naugerius Aldin. tert.) Goth. ſec., etiam Philargyr., qui explicat, *contraxerat*. 484 *abundabant* Gud. *fluuidus* Medic. cum, tribus Burmanni, Rom. et Goth. pr., Seruius. vid. Giſan. Ind. Lucret. 486 *media* Ven. *ad aras* ed. Dan. et aliae antiquiores: ſaltem Egnat. 487 *Linea* edd., quibus Pierius vtebatur. *Laurea* aliae edd. vett.

tabeſcebat colliquatione ac reſolutione omnium humorum. *Sitis* pro aeſtu, calore, vnde ſitis oritur, vt iam Seruius expoſuit. *ſitis ignea,* vt Stat. Theb. IV, 699 *haurit ſitis ignea campos,* vbi alii, ex interpretatione, *arida*. *ſitis acta omnibus venis,* per omnes venas, omnes humores, penetrans, ſe inſinuans. *Intima pars hominum flagrauit ad oſſa,* Lucret. VI, 1166. *adduxerat artus,* cute contracta, quod fit ea exareſcente, vt in febri. *adducta cutis* ex Ouidio nota Met. III, 398. *liquor fluidus,* humores corrupti, colliqueſcentes, tabum, conſ. Lucretiana VI, 1202 et rel. *trahebat omnia oſſa in ſe,* dum quaſi in tabo natarent, *oſſa minutatim morbo collapſa;* cuius generis liquationes et reſolutiones oſſium etiam in aliis morbis videmus. De tabe et putredine cadauerum, non de hac, accipiendus Lucanus VI, 88 *Corpora dum ſoluit tabes et digerit,* diminuit, reſoluit, *artus*.

486. *Hoſtiam* intellige maiorem, taurum, cuius exta inſpiciebantur. *in honore deum medio,* in medio ſacrificio; noto vſu voc. *honos*. 487. *dum ei circumdatur inſula lanea vitta niuea,* poetica ratione, h. infula vittata. *Infula* eſt

Inter cunctantis cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque inpoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates;
Ac vix ſuppoſiti tinguuntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc laetis vituli volgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad praeſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit aegros

488 *magiſtros* Romanus. Sed *miniſtri* ſunt popae, vt iam alii docuere. 489 *At ſi* alter Rottend. Zulich. *mactauerit* Leid. alt. et Regius Martini. 491 *potes* Goth. pr. *conſulto* Gud. a m. pr. 492 *Aut* quinque Burmann. Goth. quatuor Martini et vett. edd. *At* alii. 493 *ſcabie* Vratisl. *fuſcatur* Menag. pr. Mentel. tert. 494 *vitulis laeti* Goth. ſec. 496 *blandis canibus* Parrhaſ.

latius quiddam, et capiti, e quo fere pendebat, velando aptum, *vittis* alligari et conſtringi ſolita. vid. Lucret. I, 88. 89. Eſt de hoc copioſa disputatio apud Gesnerum in Theſ. L. L. voc. *infula*. 489. *ante*, h. antequam moriens caderet. *Inde*, ex ea neque fibrae, h. exta, ardent impoſitae altaribus; cum autem nec minus ipſa ara pro victima ei impoſita ponatur: hinc, *altaria ardent*, exquiſitius dixit. 490. ſunt *exta muta*, cum aliqua pars aut deeſſet, aut corrupta eſſet.

492. 493. Vix ſanguis fluit ex vulnere. *ſuppoſiti cultri*, e ſacro ritu ſubter iugulum adacti. Conf. Aen. VI, 248 et Seru. 493. *ieiuna ſanie*, tenui ac exiguo humore eoque corrupto.

494 ſqq. Locum, quem poeta iterum tractauit Aen. III, 137 — 140 vbi *Linquebant dulces animas aut aegra trahebant Corpora*, μελίφρονα θυμὸν ἀπηύρα eſt iam in Heſiod. Sc. Herc. 428. expreſſit Statius IV Theb. 725 ſq. *Hinc — hinc* pro, porro. Procedit enim ad ſtrages armentorum et pecu-

Tussis anhela sues ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix, studiorum atque inmemor herbae,
Victor equus, fontesque auertitur, et pede terram
Crebra ferit; demissae aures; incertus ibidem
Sudor; et ille quidem morituris frigidus; aret

497 *et faucibus* Goth. pr. 498 *herbis* Zulich. De interpunctione v. Notam. Permititur tamen in retinenda interpunctione *Labitur infelix studiorum* Wakef. 499 *aduertitur* Lutat. ad Stat. Theb. V, 137. *fortisque* Erf. a m. sec. 500 *Crebro* duo Burm. Longob. Goth. sec. *dimissae* Mentel. pr. 501 *morituri*

dum in pecuariis factas. 497. De *angina* loquitur, Gr. ὑάγχη aut βράγχος, qui et morbus suum peculiaris. Laudant Aristot. Hist. Anim. VIII, 21. *fauces obesas* Seruius explicat *tumentes*; quidni proprie accipias?

498. *studiorum* (h. cursus simpliciter. Heinsius Circensia partium studia huc reuocabat) *atque immemor herbae* (cf. v. 520 et sup. 216; nimis argute alii palmam seu victoriam explicant), ita malim iungere; nam *infelix studiorum*, h. infelicis studii, non est hac in re equus. Non enim nunc aut cursu infelix est aut certamine, sed morbo tentatus. At *infelix studii* est is, qui in studio suo successum non habet, nullum praemium, aut potius ex eo noxam et malum. Contra Aen. XI, 416 *fortunatusque laborum*. Apparet etiam ex imitatione Ouidii Met. VII, 542 *Acer equus quondam, magnaeque in puluere famae, Degenerat palmas;* veterumque oblitus honorum ad praesepe gemit, *morbo moriturus inerti*. 499. *Victor* ad indignitatem rei additur, cum nihil ei prosit vicisse cursus certamine. *fontes auertitur*, potum auersatur. 500. *Crebra*, crebro, vt iam saepe. *incertus*, qui per vices, non certis interuallis constitutas, accedit et recedit, inconstans, *ibidem*, circa aures, capitis sudor; signate. Lucret. VI, 1185 *Sudorisque madens per collum splendidus humor*. 501. *ille quidem morituris frigidus* ex notissimo qui.

Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Haec ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu coepit crudescere morbus:
Tum vero ardentes oculi, atque adtractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis; imaque longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater

Medic. a m. pr. *moriturus* vitiose tres Martini, Goth. pr. *arret* Franc. *arcet* Moret. sec. *ares* Rom. 502 *tractandi* Mentel. pr. alt. Rottend. et Medic. a m. pr. *et attactum* Schol. Statii Theb. V. *attractum* Leid. a m. pr., ex *at tractum*, vt in Romano. *ad tractum* Longob. Wakef. ad Lucret. VI, 1193 emend. *attactu*. 503 *Huic* Toll. *dat* vnus Arundel., notanda lectio; ita ad morbum oratio refertur. Succedit tamen alius pluralis *tendunt*. 504 *Siue in* Erf. 505 *abstractus* Regius Martini. 506 Wakef. interpungit *spiritus interdum, gemitu grauis*. Grauius est, quod idem in parenthesi includit vss. 505 — 508. *gemitus* Leid., ad vulgariorem rationem. *altaque longo* Medic. a m. pr. *vnaque* Parrhas. *imaque longi Ilia singultus tendunt* Reiskius coniiciebat. 507 *in naribus* Reg. superscr. *ater et naribus* Rom. *autem* pro *ater* vnus Mead.

dem Hippocratis aphorismo IV, 37 *οἱ ψυχροὶ ἱδρῶτες, ξὺν μὲν ὀξεῖ πυρετῷ γιγνόμενοι, θάνατον σημαίνουσι.* 502. Cutis est sicca. Ornate. *ad taotum,* tactu, cum tangeretur, *tractanti,* tangenti, resistebat, *dura,* dum tenta ac sicca est.

504. Iungenda: *Sin in processu coepit crudescere morbus: Profuit inserto l. crudescere,* crudior ac saeuior fieri. Ita demum Seruianum locum habet: *validior fieri.* Vt contra *mitescere, molliri,* dicuntur, quorum nimia vis imminuitur. 505. 506. Lucretius VI, 1184 *Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus.* Sed, quae tantum illustrant, hic quidem afferre non possumus. Multa huiusmodi apud Cerdam videri possunt. 507. *tendunt* se, vt iam saepe; aut *tendunt* sc. pecudes; vt modo v. 503 *dant.* hoc melius, vt nunc ad totum genus redeat; ar-

Sanguis, et obſeſſas fauces premit aſpera lingua:
Profuit inſerto latices infundere cornu
Lenaeos; ea viſa ſalus morientibus vna.
Mox erat hoc ipſum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipſique ſuos, iam morte ſub aegra,
(DI meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.

508 *oppreſſas* apud Macrob. Sat. VI, 2, male. *obeſas* Goth. ſec. *aſpera* vel *arida* quart. Moret. 511 *exitium* Toll., ſed vid. Burm. *refecto* Ven. *referti* duo Moret. 512 *in morte* Roman. 513 *Di meliora prius* Parrhaſ., mox *que* abeſt Leid. *ardoremque hoſtibus* Romanus. Sed vid. h. l. Burm. *horrorem* cod. Fabricii Chemnic. et Goth. ſec. 514 *Diſciſos* Toll. *Diſſiſſos* vnus Mead. *vdis — dentibus* Mediceus a m. pr., vt ſup.

mentorum. 508. *lingua aſpera*, inflammatione, *premit*, quia ſimul intumuerat (vt Ouid. Met. VII, 556 *Aſpera lingua tumet*), *fauces obſeſſas*, ſeu ſimpliciter conſtrictas, intercluſas ipſo tumore, ſeu vlceribus, quae frequentia in hoc morbo, et a Lucretio etiam memorantur: v. 1146 *vlceribus vocis via ſepta coibat*. Φλυκταίνας Graeci appellant (quae reſtituendae in Geopon. XVII, 29, vbi vulgo περὶ Φθειριῶντος. Cod. Φλύη ταίνων τῆς γλώσσης leg. Φλυκταινῶν).

509. Imitatione expreſſa a Nemeſ. Cyneg. 228. 229. Vini vſum omnes fere veteres hac in calamitate commendant: tamquam antiſepticum; etſi ſaepius nocere debuit quam prodeſſe. 512. *Ardebant furiis*, furore corripiebantur, quos vinum inſuſum refecerat. 513. Verſus eximio cum artificio inſertus; abominatione hac ad miſerationem et ipſa faciente: date *errorem*, furorem, mentis abalienationem, vt iam Philargyrius, *hoſtibus*, profanis, impiis, ſceleſtis, opp. *piis*. Aemulatus eſt Nicandrum; Ther. 86 Ἐχθρῶν που τέρα κεῖνα καρήασιν ἐμπελάσειε. Placet ſibi in hac formula Ouidius: v. c. *Hoſtibus eueniant conuiuia talia noſtris.* Sed

Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, et mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It triſtis arator,
Maerentem abiungens fraterna morte iuuencum;
Atque opere in medio defixa reliquit aratra.
Non vmbrae altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata mouere animum, non, qui per ſaxa volutus

v. 388 *vdum palatum* et alia. vid. Heinſ., qui et coni. *crudis dentibus* vel *auidis;* praeſtaret ſaltem *duris.* At *nudi* ſunt, nudati a labiis ore reducto, more ringentium, canum inprimis ac furioſorum. Recte Philargyr. „vt foeditatem exprimeret, adiecit *nudis.*" Lucret. V, 1063 *Inritata canum — Mollia ricta fremunt duros nudantia dentes.* Porro *oſſibus artus* Parrhaſ. 516 *ſpumis mixtum* Mentel. tert. 517 *Et triſtis* Ven. 519 *reliquit* Donat. in Andr. Terentii III, 5, 1, Moret. ſec. Zulichem.; et Pierius ex codd. ita notarat. Sic et vnus Mead. et vett. edd. et exquiſitius hoc magisque ex vſu poetae quam vulg. *relinquit.* 520. 521 *Non vmbra* ed. Burm. et noſtra prior, e vitio. *non gramina poſſunt Grata mouere* edd. nonnullae ante Pierium. *Parta* Zulichem.

et in ſeqq. mirare dilectum poetae, quo omnia ea potiſſimum memorat, quae non tam horrorem, quam miſerationem mouere poſſint. 515. *fumans* ſudore. 517—519. Lacrimoſam imaginem ſenſit et expreſſit Statius Theb. IX, 82 — 85. Guellius alium locum laudat e Tryphiodoro, dignum, qui comparetur (v. 14—16). 520—524. alteriusne huius iuuenci ſuperſtitis, an tauri, qui prociderat, an vniuerſe taurini generis fortunam deplorat poeta? ambiguus haereo. Si, quod vltimo loco poſui, probabilius eſt, ad vnum ſaltem taurum reuocauit, vt poeta, quae de toto genere pronuntiare voluit. In verbis expreſſit noſter Lucretiana II, 361—363 *Nec tenerae ſalices, atque herbae rore vigentes, Fluminaque vlla queunt ſummis labentia ripis Obleo-*

Purior electro campum petit amnis: at ima
Soluuntur latera, atque oculos stupor vrguet inertis,
Ad terramque fluit deuexo pondere ceruix.
Quid labor, aut benefacta iuuant? quid vomere terras
Inuertisse grauis? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulae nocuere repostae:

522 *et* Reg. Martini. 524 *ruit* Erf. *deflexo* Menag. alt. *vertice* Regius Martini, e glossa. 525 *iuuent* Nonius Marcellus in *grauis*. *quo vomere* Zulichem., non male, vt *quo* pro ad quid vel quid ponatur, vt millies; sed quia ambiguum facit sensum, retineo *quid*. Burmann. *terras* ne sequatur post *terram* Wakef. emendat *glebas* ex Lucret. I, 212.

tare animum. 522. *Electrum* metallum, non succinum, intelligendum puto, quia illud splendore nobilius, et commune fere poetis est, ab argento aquarum perlucidum candorem notare. Adstipulatur Seruii auctoritas. cf. Callimach. in Cer. 29 et ibi Spanhem. *At* apodosi h. l. inseruit; vt ἀτάρ, ἀλλά. 523 *Soluuntur latera ima,* flaccescunt, corrugantur. Sed et reliqua languorem denotant.

525—530. Sex horum versuum pulcritudinem ita admirabatur Poetices lib. V, cap. 11, p. 264 b. Scaliger, vt eorum auctor fuisse mallet, quam Croesum aut Cyrum dicto audientem habuisse. Equidem malim certe versus scripsisse, quam eos tantum interpretari. 526. *terras graues,* spissum, pingue solum, vnde difficilis aratio, *glebae cunctantes,* vt Ge. I, 236, quaeque nec minus adeo *graui vomere, graui labore,* indigent. *Massica* vina vid. Ge. II, 143. 527. *epulae repostae* in tam varia interpretatione malim accipere pro simplici, *positae, appositae,* vt Ge. IV, 378 *et plena reponunt pocula.* Fert hoc vsus saeculi Augustei, saepius in Marone et Horatio notatus ab

Frondibus et victu pascuntur simplicis herbae.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quaesitas ad sacra boues Iunonis, et vris
Inparibus ductos alta ad donaria currus.

• 528 *et victum* Longob. Pierii, vt sup. v. 314. IV, 181 et alia loca apud Heins., sed antecessit *Frondibus.* 529 *atque* vbique legitur; nescio vnde in Elzeu. irrepserat *aut:* quod iterum expulit Heins. Gudianus etiam, *exercita cursum,* vt sit graecismus. *atque excita cursu* Schol. Horat. Od. II, 2. 530 *abrupit* tres apud Burm. 531 *ducunt* alter Rottend.

Intpp. et iam in Lucretio, vt III, 347. 105. Si tamen vis in composito quaerenda, equidem inde petam, quod singuli ferculorum missus nouis mensis apponi solebant: vt adeo sit: iterum iterumque apponere. Sic Aen. VII, 134 *reponite vina mensis.* Alio modo dicuntur *vestes repostae,* servatae in vestiario. At epulae in cella carnaria ita seruatae, ἕωλον δεῖπνον, vereor ne nauseam moturae sint gulosis; vt vero sint epulae operose conquisitae et paratae, ignoro, an vsus Latini sermonis admittat. Vides, nos saltem verecunde talia apponere, non ex edicto pronuntiare. 529. 530. *exercita cursu Flumina;* h. vexata, fatigata; ornatui seruit epitheton, vt *fessae erroribus vndae,* decurrentes aquae. vid. Burm. Alio in sententiarum ordine esse possunt aquae turbatae equorum tranantium pedibus, non autem h. l.

531. Tum factum esse aiunt id, quod nullo alio tempore in istis terris contigit, vt penuria candidarum vaccarum esset ad rem sacram, fere vt Catull. Epith. Pel. 16 *Illa atque haud alia,* (vel *Illaque haudque alia*) *viderunt luce m.* 532. 533. Male post Servium Intpp. Iunonem Argiuam et eius sacerdotem, filiorum, Cleobis et Bitonis, pietate notam, huc aduocant. *sacra Iunonis,* cer-

Ergo aegre raſtris terram rimantur, et ipſis
Vnguibus infodiunt fruges, montisque per altos
Contenta ceruice trahunt ſtridentia plauſtra.
Non lupus inſidias explorat ouilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
Cura domat. Timidi damae ceruique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.

534 *terram raſtris* alt. Moret. *rutris* Io. Schrader. et h. l. vid. ad II, 94. *rimentur* Ven. 535 *effodiunt* Goth. ſec. 536 *Contempta* duo, vt fere ſemper variatur in h. v. *Extenta* Legnich. mſ. 537 *inſidians* Romanus et Gudian., per ſe non male. At vid. Not. 538 *Non* Toll. et Franc. Goth. pr. 539 *Timidae* alt. Rottend., at vid. Seruium. *dammae* multi. *morbique fugaces* Comment. Cruqu. ad Horat. Ep. II, 1, 136.

tum ſacrum pro quibusuis ſacris, ponit; ſed in his niuearum boum vſus inprimis inſignis erat ad pompam deae ducendam. Pro *bubus* itaque *bufalos* (nam hi ſunt h. l. *vri*, v. ſup. ad Ge. II, 374) currui iunctos dicit. *impares*, ſimpl. quod alter maior, alter minor, diuerſo etiam, ſi placet, colore, eſſet. *donaria* h. l. pro donariorum loco, templo, vt *puluinaria*, pro templis, iam Seruius expoſuit. *alta* autem *donaria*, alte exſtructa, ad notam copiae et magnificentiae donariorum; vnde et ipſum *templum altum*. 534. Ipſi homines terram fodiunt, et *fruges*, h. ſemina, *vnguibus*, digitis, *infodiunt*, terra occulunt. *Contenta ceruice*, quae intenditur. Vſus vocis Lucretianus. Quam ornate haec omnia!

537—540. Etiam feras lues tentat. *inſidias explorat ouilia circum*, exquiſitius quam explorare, exquirere inſidiis ouilia, aut obſeruare circa ouilia id, cui inſidias facere poſſit, et inſidiandi locum. Aeneid. IX, 59 ſqq. *Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili Cum fremit ad caulas* etc. *nocturnus*, noctu, vt toties vidimus. *acrior cura*, morbi.

Iam maris inmensi prolem, et genus omne natantum,
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitae fugiunt in flumina phocae.
Interit et curuis frustra defensa latebris
Vipera, et adtoniti squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aer auibus non aequus, et illae
Praecipites alta vitam sub nube relinquunt.
Praeterea iam nec mutari pabula refert,
Quaesitaeque nocent artes; cessere magistri,

543 *ad flumina* Longob. et Regius Martin. 544 *an furuis*, inquit Burm., sed est pro cauis. vid. Georg. II, 216 et ibi Notam. 545 *exstantibus* malit Io. Schrader. 548 *iam nec* e libris reposuit Heins. Ita tamen iam legebatur in Commelin. Pulmann. Elzeu.; vulgo alii, *nec iam*, cum Romano, vt et Beda de metris. At Macrob. Sat. VI, 2 *Praeterea nec mutari iam pabula.* 549 *cessare* Medic. a m. pr. *Amychaonius*, *Amitaoniusque Menalpus*, *Maloampus*, *Melamphus*, aberrationes. vid. Apollod. I, 9, 11.

541. Aristotelem Histor. Anim. VIII, 19. 20 negare, pisces vllo pestilenti morbo tentari, iam Cerda notauit; et videri potest castissimus poeta potius ingenio indulsisse, quam rerum veritati, certe in illis, quae de serpentum v. 544. 545 strage memorat, quae qua fide, qua auctoritate, posuerit, ignoro. Sed infectis aquis pisces contagiosis morbis vexari, res est inter historiae naturalis auctores nunc satis explorata. *Phocae*, vituli marini. 543. *insolitae fugiunt*, pro insolito more. 545. *attoniti*, torpentes, rigentes. *squamis adstantibus*, stantibus, erectis, horrentibus.

549. *Quaesitaeque nocent artes*, parata remedia. *cessere magistri*, cedunt morbo (*mussabat tacito medicina timore* Lucret. VI, 1177), vincuntur, artem ei suam imparem esse vident medici, et quidem *praestantissimi*, quos nominibus clarissimis exornat *Chironis*, e

Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
Saeuit, et, in lucem Stygiis emiſſa tenebris,
Pallida Tiſiphone Morbos agit ante Metumque,
Inque dies auidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
Arentesque ſonant ripae collesque ſupini.
Iamque cateruatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis

551 *a Stygiis* tert. Rottend. *ſemiſſa* Gud., adhaerente *s* ex antec. voc. 552 *agitare Metumque* Ed. Ven. *agitansque Metumque* Erf. 553 *Inque diem* Ven. *affert* Rottend. alt. 554 *mugitibus aer* Chronic. Menconis apud Burmann. *auras* Vratisl. 555 *Horrentesque* Romanus, nec minus bene. Nam peſtilenti anno omnia apud poetas *horrent*, *ſqualent*, ſcil. tabe, illuuie. Sed eſt ea ſollennis varietas, et *arere* non minus idoneum, cum aeſtus morbi cauſſa ſit: ſup. 478. conf. Aen. III, 142. *collesque ſuperni* pr. Moret. Eadem varietas Georg. II, 276. 556 *ſtragem dat* Goth. pr. *aggregat* Reg. Martini.

Philyra Nympha et Saturno, et *Melampodis*, ex Amythaone, Aeſonis fratre, nati, quorum hic quidem auguriis et καθαρμοῖς maxime illuſtris apud poetas, alter vero herbis. Nam hoc Martino in mentem venire non debebat, vt hanc narrationem ad Argonautarum tempora referret.

551—553. Verſus longe praeſtantiſſimi et pictura omni viuidiores, neglecti tamen ab Intpp. *Et pallida Tiſiphone e Stygiis tenebris in lucem* emittitur, aut, quod grauius eſt, *emiſſa ſaeuit*, et *ante ſe agit Morbos ac Metus*, et more eorum deorum, qui hominibus ſiue auguſta ſiue terribili forma apparebant, ſit maior maiorque (vid. in Exc. XIII ad Aen. I), *ſurgit*que adeo et *effert caput auidum*, quia ipſa eſt mortis auida, *indies altius*. — Interea vndique circa ipſam armenta et greges aegrotant, mox toti greges pereunt 554—557; at quanto feralius ipſa dea *dat*, edit, *ſtrages*, etc.! Priora imitatus eſt Gratius Cyneg. 373 *Quod ſiue a Stygia Letum Proſerpina nocte*

In ſtabulis turpi dilapſa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abscondere diſcunt.
Nam neque erat coriis vſus; nec viſcera quisquam
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma;
Nec tondere quidem morbo illuuieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt adtingere putris.

557 *delapſa* duo Burm. *cadauera morbo* alter Rottend. Eadem variatio Ge. IV, 252. 558 *ac* abeſt Goth. pr. *dicunt* idem. *diſcant* Moret. pr. pars libb. Martini et vulgg. edd. apud Pierium, quod ei maiorem dignitatem habere videbatur. 560 *flammis* Goth. pr. 561 *Ne tondere quidem* Medic. Gud. Mentel. pr. Leid. *ingluuieque* Erf. 562 *ne* Ed. Iunt. *telas adtungere putres* fragm. Moret., non indocte. Ita *telae* dictae ſunt

Extulit, et Furiis commiſſam vlciſcitur iram, h. et emittit Furias, quae vlciſcantur iras ſuas.

559 ad fin. Vnicus modus reſtabat peſtilenti morbo medendi (isque etiam noſtrorum ſapientum iudicio vnicus, qui ſatis efficax ſit), vt tacta cadauera ex conſpectu hominum auferrentur, *vt humo tegerentur*. Nihil enim ex toto animante vſui alicui inſeruire poterat. *Coriorum* nullus erat vſus, ſi quis, id quod tentaſſe videntur, ea deripere et corpora iis nudare in animum induxerat; *carnes* autem, h. e. corpora, quomodo, in tanta copia, aut *aqua*, aut *igni* conſumi potuiſſent? Sed 561 nec *lanae* vllus vſus erat, corrupta *pelle* per vlcera et ſaniem, quae eſt *illuuies*, nec tutum erat eas lanas (*telas* a conſequente appellat doctius), peſtilenti putredine infectas, *attingere*. Quid? quod adeo, 563 ſi quis e lana veſtem confecerat, *amictus inuiſos*, quos abhorreres, appellat, eamque induerat, *papulis*, puſtulis, exanthematibus, carbunculis, rodenti ſanie tumentibus, et foetido *ſudore*, ac breui tempore poſt 565 *ſacro igni* corpus infeſtabatur. Eſt autem *ſacer ignis*, de quo Colum. l. c. VII, 5, 16. Laudatur quoque Lucret. VI, 1165. ibid. 660, eryſipelatis φλεγμονώ-

Verum etiam, inuiſos ſi quis tentarat amictus,
Ardentes papulae, atque inmundus olentia ſudor
Membra ſequebatur; nec longo deinde moranti

proprie; quod etiam video placuiſſe Voſſio; caſus tamen an iudicium lectionem produxerit, non dixero; auctoritas vtique codd. deeſt. 563 *Quin etiam* Romanus, non male. *etiam miſeros* Venet. *temptaret* Medic. a m. pr. 565 *ſequebantur* Ven. et Rottend. ſec. Similiter Georg. IV, 8 variatur. *longe* Zulich.

δους genus, vid. Celſum V, 28, 4, quamquam is ab eryſipelate diuerſum facit. Aliis phlegmone eſt. 564. *ſudor membra ſequebatur*, per omnes partes ſe diffundens, vt Aen. IX, 812 *tum toto corpore ſudor Liquitur.* 565. *moranti* dixit ornate pro, ei, h. eius artus ſeu corpus; ſcilicet non per longum tempus ei moras trahere licebat, cum ſacro igni tentari coepit.

Totum locum explanauimus, quod Interpretibus moleſtias eum faceſſiuiſſe videbamus. Adiungamus adhuc nonnulla. *Viſcera abolere vndis* 559. 560 fere ita accipiunt, vt ſit, malum ex viſceribus ſiue lauando ſiue coquendo abolere, h. ſiue morbidam naturam, ſiue pus et ſaniem, ſiue, vt Seruius ſubiicit, mucorem quendam carni corruptae inhaerentem. At hoc nec verborum nec rei natura aut veterinaria ratio admittit. Alterum, *flamma vincere viſcera*, aut coquendo, aut torrendo, fieri putant: Sane Seruius ad v. 490 e Plinio laudat: *morboſa caro non coquitur;* et ſimilia narrant alii; ſuperſtitioſe potius, puto, quam vere; et poſſunt vtique verba per ſe hoc ſignificatu accipi; non vero, vt vidimus, hoc contextu. Quid tandem naturae rei magis conſentaneum, quam vt cadauera igni cremarent, aut in flumina proiicerent, quo vtroque modo conſumuntur; quod facere deinde tanta cadauerum ſtrages prohibebat. Flamma vincitur proprie res, quae concrematur; quorſum pertinet ſimilis locus, quem Guellius hic commemorat e Nicandro Theriac. v. 37 de lapide gangite: ἣν οὐδὲ κρα-

Tempore contactos artus ſacer ignis edebat.

566 *contractos* vulgares nonnullae edd., etiam codd. *contactos ſacer artus* Rom. *cum tactos* Goth. pr.

τεροῖο πυρὸς περικαίνυνται ὁρμή. Vera ſententia ſtatim in oculos incurrit, modo quis animum aduertat. Eſt de hoc loco plena oſtentationis disputatio Itali cuiusdam in edit. Virgilii Ambrogiana T. I, p. LIII. Melius tradi nonnulla, alia perperam exponi, vidimus a Pauleto (*Recherches ſur les Maladies epizootiques* T. I, p. 44 ſqq.), qui ad ignem ſacrum, ſeu eryſipelas vagum ardens et malignum, quod ſtatim in gangraenam abit, pleraque, quae narrantur, ſpectare putat.



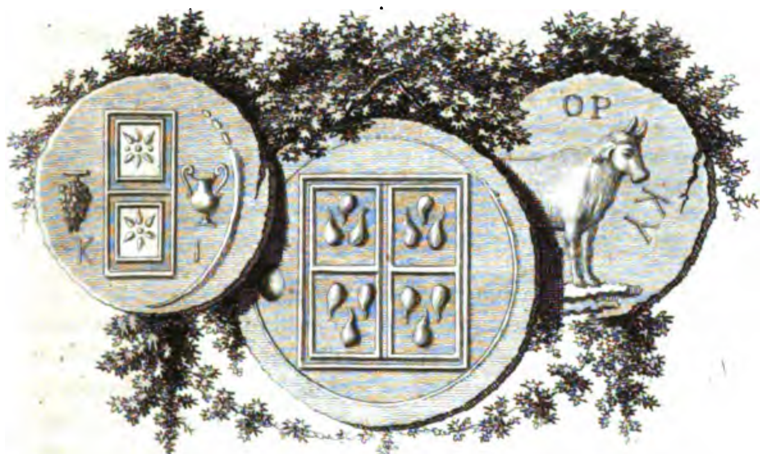


P. VIRGILII MARONIS
G E O R G I C O N
LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM

De re apiaria et mellificio in hoc libro acturus, primo loco exponit argumentum, Maecenatisque propitiam voluntatem sibi exorat 1 — 7. *Inde de aluearii situ, fabrica, et apparatu praecipit* — 50, *tum de examinum exeuntium cura, seu vere ineunte vagantur* — 66, *seu ad pugnam exeunt discordibus inter se voluntatibus super rege creando* — 87. *Tum alteruter rex est necandus* — 102, *aut, si temere vagantur apes, partim regibus alae sunt resecandae, partim*

gratae herbae circa alueare ſerendae — 115. Cum attingeret locum de horto colendo, hoc argumentum aliis tractandum reliquit — 148. De ingeniis, naturis, et moribus apum agit, reuocata earum oeconomia, quam vocamus, ad reipublicae formam, quam enarrat — 218; tam ſollerter inſtitutam illam, vt rationis illae munere impertitae eſſe videantur — 227. Sequitur locus de exemtione fauorum — 238; ſin relinquatur pars fauorum, quae tum curanda ſint — 250. De morbis apum et morborum cura — 280. De examinis extincti reparatione et de progeneratione apum ex iuuenco peremto et putrefacto — 311. Quod cum inuentum Ariſtaei eſſe perhibeatur: deſcendit ad enarrationem fabulae: qua ille fertur extincto examine adiiſſe matrem Cyrenen, ab hac iuſſus conſulere Proteum, de cauſſis calamitatis et eiusdem remediis, edoctusque, eueniſſe ſibi rem ob piaculum contractum ex Eurydices, Orphei coniugis, raptu, inferias ei feciſſe: quo facto boum corpora in luco relicta paullo poſt examinibus nouis efferbuere. — ad ſin.



—pingues hortos quae cura colendi ornant — Ge. IV, 118.

Protenus aerii mellis coeleſtia dona
Exſequar. Hanc etiam, Maecenas, adſpice partem.

1 *Protenus* vnus Gud. ſcribebat: ceteri *protinus* e vulgari pronuntiatione, cf. ad Ecl. I, 12. *aerei* tert. Rottend. 2 *Perſequar* Vratisl.

1. *Protenus*, hinc, deinceps de mellificio ſe dicturum eſſe pollicetur. *aerium mel*, quia ex rore (qui vtique ex aere defluit, inquit Seruius), colligi ab apibus credebatur. Seneca Epiſt. 85 *Quibusdam placet, non faciendi mellis ſcientiam apibus eſſe, ſed colligendi. Hinc* mel aerium *Virgilio, quod ex rore aeris factum:* Protinus aerii mellis caeleſtia dona. conſ. Plin. XI, 12, ſ. 12. Ariſtot. Hiſt. Anim. V, 22. Columell. IX, 14, 20 et alios, quos Cerda laudat. Erroris quidem cauſſa facile intelligitur; eadem tamen de cauſſa, *caeleſtia dona*, deorum munus, appellat mel, conſ. Plin. l. l. Ceterum ab initio ſtatim huius libri adoleſcentes ad duo

Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis

3 *miracula rerum* alter Moret., forte ex v. 441. 4 *totiusque ex ordine* plurimi habent, ſcripti et editi, etiam Medic. Tam parum peritos rei metricae quis credat grammaticos et librarios? At recte particula metro inimica exſulat ex Rom. et aliis melioribus. Mederi voluit vitio quart. Moret. *totasque ex ordine*, Venetus: *totique ex ordine*.

attendant, primum ad artificium rem tenuem et exilem imaginibus cum gratis et iucundis, tum praeclaris et magnificis, ſine inepto tamen faſtu, ornandi; deinde ad calliditatem in inferenda varietate ac copia in argumentum quamuis ieiunum et exile, quorſum maxime episodiorum opes referas. Ornatum quidem ac varietatem maxime modo ab maiorum animantium, pecudum et armentorum, modo ab hominum attributis, inprimis iis, petitum videbis; quae humanae vitae et hominum ſocietati ac coniunctioni, rebus publicis adeo et exercitibus, propria eſſe videntur: vnde *tecta, aedes, penates, lar, thalami, cunabula, ſtabula, oppida, vrbs, aula, regna, praetoria, portae* et alia arceſſita ſunt, quorum quidem vſum ipſa ſuppeditauit vulgaris hominum ratio, dum intelligentiam neſcio quam et ſollertiam apum ingeniis tribuunt, eamque mirificis rerum miraculis exornant et quae illae occulto aliquo naturae ductu et impetu, de quo mortalis mens nihil certi ſtatuere poteſt, faciunt, ad voluntatem et prudentiam, virtutem animi ac pietatem, referunt. Poeta autem praeclare his praeſidiis vſus eſt; habet enim inſignem ad animos noſtros ſuauitatem, ſi noſtrorum morum ac conſiliorum imaginem in aliis animantibus adumbratam videamus. Totus autem hic de apibus locus multis illuſtrari poteſt poſt Varronem III, 16, vnde pleraque ſumta, ex Columellae libro IX, qui, dum de apum diſciplina tradit, praeter Celſum et Hyginum, quorum libri nunc interciderunt, Virgilium ſequutus eſt. Adde Ariſtot. Hiſt. Anim. V,

Mores, et ſtudia, et populos, et proelia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; ſi quem,
Numina laeua ſinunt, auditque vocatus Apollo.

5 *et* abeſt ante *ſtudia* in Mentel., at ante *populos* in Rom. Fragm. Moret., etiam in edd., vt Cerdae. vid. Burm. Ad *populos* offendebat Io. Schrader. in ſchedis, et coni. *motus:* quod ſane locum habere poſſet; ſed *populos* dixit poeta, quia ſub diuerſis regibus habentur apes. 6 *ac* Regius Martini et edit. Paulli Steph.; forte *ſi qua* vel *ſi quem* ſcil. laborem, Burm. *ſi quam* ed. vet. ap. Wakef. At vide Notam. 7 *laeta* Regius Martini. *ſinant* Seru. ad Aen. II, 693.

20—22, et IX, 40; et hunc poeta ſaepe ad verbum expreſſit. Plin. XI, 1—20. Geopon. XV. Pallad. I, 37—39. Plures ſcriptores, qui nunc interciderunt, Plinius adhibuerat: v. Ind. libri XI, in his fuit nobile nomen Ariſtomachi, qui μελιττουργικὰ ſcripſerat. Eum tamen Columella tantum ex Hygino laudat IX, 13, 8. Tam parum frequens fuit iam tum tam clari ſcriptoris lectio. Imago eius in gemma circumfertur ſculpta (ap. *Agoſtini* P. II, t. 97. *Maffei* P. I, t. 57), a cuius ſimilitudine marmor eo nomine appellatum Muſ. Cap. I, 59. Columellae ea loca adſcripſi, in quibus ad Virgilium reſpexit; alia, quae nec rem nec verba illuſtrant, ſed nota iam per ſe verbis iisdem aut variatis efferunt, omiſi. Multa ex hoc libro vidi transtuliſſe Quinctilianum in Declamat. XIII. Quae autem in ipſa doctrina de mellificio et apum natura a Virgilio ac veteribus perperam tradita eſſe, poſt Swammerdammii (*Tr. de Apibus* in *Bibliis Naturae*) et Reaumurii (*Hiſt. des Inſectes T. V.*) ſagacitatem ex multis noſtrae aetatis virorum diligentiſſimorum ſuper mellificio libellis ſatis conſtat, ea ab his auctoribus petenda ſunt. 6. Conf. Ge. III, 289. 290. *ſi quem Numina laeua ſinunt* ſc. dicere haec; quod vtique proximum eſt. Ita ſi orationem ſuppleas, facile dispellas nubeculam, Burmanno h. l. obiectam; quamquam, dum negat. *ſinere aliquem*, pro, ferre,

Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent,) neque oues haedique petulci

8 *sedes statioque petendae* Moret. pr. et Mentel., at extrita littera vltima, *e.* et receptum hoc erat ab Heinsio. *petenda est* Ven. et Leid. Sed in tali variatione nil facile decernas. vid. Burm. *legenda* coni. Io. Schrader. At *petere* est parare. 9 *fit* edd. nonnullae, male. 10 *nec* Goth. pr.

tolerare, dici, obiici poterat inf. v. 47 *Neu propius tectis taxum sine. Numina laeua* accepta sunt ab Intpp. sinistra, aduersa; laudata iam est auctoritas Gellii V, 12 extr. et Nonii Marcelli in *laeuus*. Secundum hos sensus est: non exiguam ex tali quamuis tenui argumento gloriam reportari posse, modo per aduersa numina liceat, h. modo ne quod numen aduersetur, et modo Apollo (pastoralis, Nomius) inuocatus faueat. Fatendum tamen, leniorem esse rationem et iuncturam, si admittas, *laeuum* h. l. ex augurali disciplina petitum significare propitium: etsi Burm. repugnat, quia alia huius vsus exempla desiderantur. *Numen, numina,* omnino pro voluntate deorum, eiusque declaratione dici, notum est; itaque dici pro oraculis, vaticiniis, ominibus, auspiciis: Aen. II, 123 *quae sint ea numina diuum,* quale illud sit responsum. VIII, 512 *quem numina poscunt,* aruspicis vox. et VIII, 78 *tua numina firmes* de somnio. III, 363 *cuncti suaserunt numine diui.* ergo et de augurio dici potuit. In hoc autem sinistra fausta esse satis constat; translatum quoque ad prodigia et ostenta, vt laeuum fulmen Aen. II, 693 *Intonuit laeuum.* IX, 630. 631 *Audiit et caeli genitor de parte serena Intonuit laeuum.* Est ergo augurium a laeua parte *numen laeuum.*

8. De aluearii situ praecipit; quae cauenda sint — 17, quae optanda — 32. Eadem praecipiunt Varro III, 16, 12 sq., quem poeta om-

Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et ſurgentis adterat herbas.
Abſint et picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus a ſtabulis, meropesque, aliaeque volucres;
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.

11 *inſultant* Moret. ſec. *aut haerens* Franc. *buccula, bacula* al. 13 *pallentia terga* Parrhaſ. 14 *ab ſtabulis* Medic. *que* poſt *meropes* abeſt a quatuor apud Burm. et ed. Ven, Medic. Pierii et vno Mead. *aliae* videri poteſt nimis tenue eſſe vocabulum pro reliquorum dignitate. Senſit quoque Io. Schrader., qui coni. *meropesque malaeque volucres* vel *meropes auidaeque v.* vel *blattaeque v.* vel *veſpaeque v.* 15 *Progne* ſcribunt deteriores, vt *cygnus* pro *cycnus*. Eſt Πρόκνη. vid. Heinſ. ad Ouid.

nino ſequutus eſt, et reliqui, quos ſupra laudauimus, inpr. Colum. IX, 4—7. Idem locum hunc excitat cap. 4 pr. Epitheton *haedi petulci* Lucretio deberi II, 367, in quo ſunt *agni petulci* obſeruatum in Macrob. VI, 5. 12. *ſurgentes herbas*, creſcentes, vt Ecl. V, 39. Ge. I, 161 et alibi.

13. Varia animantia apibus inſidiantia ab alueari (*pinguia ſtabula* dixit) arcere iubet. Lacertorum varia genera ſunt. Stellionem potiſſimum intelligi (de quo inf. 243) pronuntiat Iulius Sab. At perperam: diſtinguit vtrumque genus Colum. IX, 7, 5. 6. *venenatus ſtellio* — et mox *contra fallaciam lacerti, qui velut cuſtos veſtibulo prodeuntibus inhians apibus affert exitium.* Memoratur *ſtellio* inf. 242. *merops* nota auis, apibus inimica. *apiaſtrum* vulgo vocant, aut ab apum comeſtione nomen imponunt; *Immenwolf, Bienenfraſs* (v. Kleinium *Hiſt. Auium Fam.* IV, Gen. 15, Tr. 2. Expreſſa imago apud Albinum *Hiſt. nat. Auium* T. I, n. 44). Eandem vna cum hirundine, *Procne*, etiam alii commemorant inter aues apibus infeſtas. v. apud Cerdam. 15. Etiam Ouid. Met. VI, 669 *neque adhuc de*

Omnia nam late vaſtant, ipſasque volantis
Ore ferunt dulcem nidis inmitibus eſcam.
At liquidi fontes et ſtagna virentia muſco
Adſint, et tenuis, fugiens per gramina, riuus,
Palmaque veſtibulum aut ingens oleaſter inumbret:
Vt, quum prima noui ducent examina reges

Met. VI, 428. *Et maculis Procne* Markland. ad Stat. Silu. V, 5, 84 coni.; eleganter vtique, ſi poetae ita placuiſſe conſtaret. Maculas enim ipſe poeta declarat ſuis verbis; eas etiam Ouid. VI Met. 670 appellat *notas*. Si tamen maculas ſibi ipſa manu adſperſit, quidni *manibus cruentis*, h. cruore, *pectus ſignaſſe* bene dicatur? habens pectus ſignatum manibus ſuis. 16 *ipſasque volucres* ap. Nonium in *nidos*. 18 *Et* Menag. alter. 19 *at tenuis* melius repeti bene vidit Meierotto in Dubiis p. 22. *riuos* Medic. a m. pr. 20 *inumbret* Heinſ. repoſuit e Mediceo, Romano, aliisque Pierii, Gud. a m. pr. et Rottend. tert. Vulgo omnes, *obumbret*, quod et Columella agnoſcit IX, 5, 4 et ipſum bene ſe habet. Eadem varietas Aen. XI, 66. *adumbret* Mentel. pr. et Bodlei. 21 *Et cum* quart. Moret. *ducunt* Mentel. *Vt cum vere noui* (Sangerm. *nouo*) codd, apud Columellam IX, 5, 4, omiſſo verſu ſequente, exhibent,

pectore caedis Effugere notae, ſignataque ſanguine pluma eſt. Scilicet maculas in collo hirundinis rubellas ab ſanguine repetunt, quo reſperſit ſe Procne, cum filium manibus ſuis iugularet. 16. 17. Et ipſas apiculas rapiunt, vt pullis ſuis comedendas apponant. Ornatiſſimus verſus! *nidi* pro pullis.

18. *ſtagna virentia muſco*, ſtagna intellige dulcis aquae, ſiue ripa muſco obducta, ſiue ſaxis muſco coopertis extantibus, cf. Georg. III, 144. Ecl. VII, 45. Lucret. V, 949. Horat. Epiſt. I, 10, 7. Mox *tenuis riuus* ſignate, nam profundus ac rapidus abriperet apes aquantes. conf. Varro III, 16, 27 aquam — ita *vt ne altitudine aſcendat duo aut tres digitos* etc. *tenuis fugiens riuus*, duplici epitheto. vid. ad Georg. I, 407. 21. 22.

Vere ſuo, ludetque fauis emiſſa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori;
Obuiaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Transuerſas ſalices et grandia coniice ſaxa:
Pontibus vt crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad aeſtiuum ſolem; ſi forte morantis
Sparſerit, aut praeceps Neptuno inmerſerit Eurus.
Haec circum caſiae virides, et olentia late

22 Poteſt quoque diſtingui: *reges; Vere ſuo ludetque fauis.* *luditque* Ven. Rottend. ſec. a m. pr. *laudique* Menag. alt. *laudetque* vnus Mead. *meſſa* Medic. a m. pr. *cauis emiſſa* coni. Io. Schrader., non male, de alueari. Verum et *faui* bene pro eodem; nam faui non modo de melle, verum et de cellis et loculamentis, póetae dicuntur. Sic inf. 104. 179. 161. 23 *Vicino* Ven. *vita colori* Menag. ſec., qua de varietate vid. Heinſ. ad Ouid. Epiſt. VI, 54. *discedere* Rom., male. 25 *profluit* Gud. a m. pr. duo Moret. 27 *Pontibus et* Mentel. tert. Reg. *Pontibus et crebris poſſunt* Gud. *poſſunt* etiam Goth. pr. 28 *non forte* quart. Moret. 29 *immiſerit* vnus Mead. et vett. edd. 30 *viridis* Mentel. ſec.

Cum primum euolauerint. 22. *Vere ſuo*, ſibi grato et aptiſſimo. Seru.; ſeu, quo ipſae natae ſunt aut adoleverè, quoue primum volatum tentant, fructusque colligunt. 23. *decedere calori*, vt *nocti* ſup. Ge. III, 467. 24. Pulcerrimus verſus: *arbos obuia teneat hoſpitio*, h. excipiat. 25. *ſeu ſtabit iners humor*, in ſtagno v. 18. Hoc *iners* ſine motu, nec tamen putre ac ſitu corruptum: quod auerſantur v. 48 ſqq. 29. *aut Eurus praeceps*, ventus vehementior, cum impetu irruens, *immerſerit Neptuno*, aquae. Hoc vero eſt, rem tenuem amplificare!

30. *Circum haec*, quae modo enarrauit, circa fontes, et ſtagna, amoena prata eſſe debent. Colum. IX, 5, 6 *Conſeri deinde debent circa totum apiarium arbuſculae.* — De *caſia*

Serpylla, et grauiter ſpirantis copia thymbrae
Floreat, inriguumque bibant violaria fontem.
Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus. Nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Vtraque vis apibus pariter metuenda; neque illae
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera

31 *Serpilla* nunc vbique fere edi mireris. *Serpulla* Medic. cum multis. *Serpylla* Rom. cum aliis. Etiam *Serpila*, *Serpilia*. conf. ad Ecl. II, 11. Eſt Ἑρπυλλον. 33 *iura* pro *ſuta* Ven. 34 *Seu fuerint lento* Franc. *aluaria* Medic. Roman. vid. Burm. et Pierium. *alutarea* tert. Mentel. *vimene* Gud. 35 *aditos* Medic. 36 *ea quippe* Barth. Adu. XXXVII, 6 e MſT. laudat. *calorique facta* Romanus. *calefacta remittit* Parrhaſ. *reſoluit* alter Rottend., ex interpretatione. 38 *in* abeſt Zulich.

herba coronaria, alias *thymelaea*, cuius fructus in officinis *granum Cnidium*, monitum iam eſt ad Ge. II, 213, de *ſerpyllo* ad Ecl. II, 11; *thymbra* eadem quae ſatureia, *Pfefferkraut*, aut eiusdem ſaltem generis. cf. Martin. 32. — et violae proveniant; at quam ornate! Imitatione expreſſit Claudianus XXXVI (de Rapt. Proſerp. libr. III), 233 *prima ſub luce, cum rore ſerenus Albet ager ſparſosque bibunt violaria ſuccos. violaria*, loca violis conſita, h. l. pro violis poſſunt accipi. *irriguum*, h. l. qui irrigat.

33. De fabrica aluearis v. Colum. IX, 6, vnde §. 1 colligas, *ſuberis cortices* potiſſimum h. l. intelligi. Stramineorum aluearium vſum notum fuiſſe Romanis, non reperio. 36. *liquefacta remittit*, ornatius pro, liquefacit. *remittere*, pro reſoluere. 37. *neque illae Nequicquam*, h. ac propter hoc ipſum. *nequicquam* h. l. ſine cauſſa, fruſtra; at Georg. I, 95. 96. 192. 403

Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, conlectumque haec ipsa ad munera gluten
Et visco et Phrygiae seruant pice lentius Idae.
Saepe etiam effossis, si vera est fama, latebris
Sub terra fouere larem, penitusque repertae

39 *facco* Ven. *fuco linunt et* Parrhas., male. 40 *collectum haec* quart. Moret. *ipsa haec* Goth. pr. 41 *viscosque* Goth. sec. *Figiae* Gud. e *Frigiae*, quod in aliis. *seruent* idem. *lentius idem* Parrhas. 42 *e fossis* Mentel. 43 *Sub terram* codd. apud Pierium, liber Fabricii Chemnic., MSS. Barthii, Venetus,

sine fructu. 39. *Spiramenta*, quae v. 35 *angusti aditus*. conf. Colum. IX, 7, 5. *fucus* est alga vel vlua marina vel palustris; quae cum ad h. l. minus sit idonea, alterum assumendum est, vt *fucus* sit quod allinitur, h. l. succus florum; pro quo dictum *fucus et flores;* quo oblinuntur rimae aluei. *floribus*, h. succo florum. Habuit ante oculos Aristot. verba H. A. IX, 40, p. 944 ed. Paris. D. et 945 A. 40. Paratum ad hoc consilium *gluten*, s. glutinum, est *propolis* veterum de apibus magistrorum. Plinius XI, 7, sect. 6 *E vitium populorumque mitiore gummi propolis, crassioris iam materiae, additus floribus* (succo e floribus), *nondum tamen cera, sed fauorum stabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriae aditus obstruuntur, odore et ipsa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur.* Minus recte ad *pissoceron* reuocat poetae verba ad e. l. Harduinus, et ad *erithacen* Martinus cum aliis; etsi nomina haec permutari verum est: vid. Beckmann. ad Mirab. Ausc. 15, pag. 42. Varro III, 16, 23 *De his propolin vocant, e quo faciunt ad foramen introitus protectum in aluum, maxime aestate. Idaea pix* v. Ge. III, 450.

42. *effossis* non quasi ipsae effodiant, vt Seruius accipit. *fouere larem* habitant, v. ad Georg. III, 420 *fouit humum serpens.*

Pumicibusque cauis exeſaeque arboris antro.
Tu tamen e leui rimoſa cubilia limo
Vngue fouens circum, et raras ſuper iniice frondis.

Regius, Goth. pr. et vett. edd., velut Ven. et Pariſ. 1494, etiam Egnat., at Aldd. et ceterae vulgg. *Sub terra. Sub terras* Mediceus Pierii, et vnus Arundel. conſ. Burmann. *fouere* tuetur Medic. Pierii, Gud. cum ſeptem aliis, Regius Martini. *fodere* vulgo ante Heinſ. *fodiere* Medic. a m. pr. vid. Heinſ. et Ge. III, 420. 44 *ilicis antro* Ed. Ven. conſ. Ge. II, 453. *arboris aluo* codd. nonnulli apud Pierium, liber Vrſini, Menag., pro *alueo*. v. Heinſ. Sed Macrob. Sat. VI, 7 *antrum* agnoſcit et pro cauerna inſolenter poni notat. 45 *e* tuetur Heinſ. e Medic. et aliis compluribus. Vulgo *et*, quod Nauger. intulit, haud deterius; vtrumque agnoſcit Seru. abeſt vtrumque Toll. *limoſa* Zulich. *cubicula* Bodlei. *limo:* In Declamat. XIII, p. 275 ed. Burm. vbi hic locus expreſſus eſt: *Iuuabat aut lenta vimina vernis fetibus texere, et — hiantes rimas tenaci linere fimo*, putes eum legiſſe h. l. *fimo*. Sed *luto et fimo* eſt in Columella. 46 *fauens* Toll.

43. 44. Et reperiri ſolent intus in pumicum, ſ. ſaxorum, vt Il. B, 87. 88 arborumque cauitatibus. vnde mel repertum in cauis arborum truncis et in rupium cauis. cf. Plin. XI, 18 ſ. 19.

45. 46. Apum diligentiam apiarii opera adiuuandam dicit. *Laeuis limus*, lutum, aqua ſubactum, ſane et tactu lubricum et viſu nitidum. *vnge e limo* proprie dictum, vt medici ſolent. vid. eund. *rimoſa cubilia* in pedeſtri ſermone, rimas cubilis, h. aluearis, *vnge circum, fouens*, hoc poetico ornatu adiectum; nam ad calorem continendum alias id fieri ſolet, vt rimas obturemus. Cetera illuſtrat Colum. IX, 14, 14 *Quicquid deinde rimarum eſt, aut foraminum, luto et fimo bubulo miſtis illinemus extrinſecus, nec niſi aditus, quibus commeent, relinquemus. Et, quamuis porticu protecta vaſa, nihilominus congeſtu culmorum et frondium ſupertegemus, quantumque res patietur, a frigore et tempeſtatibus muniemus.*

Neu propius tectis taxum ſine; neue rubentis
Vre foco cancros; altae neu crede paludi,
Aut vbi odor coeni grauis, aut vbi concaua pulſu
Saxa ſonant, vociſque offenſa reſultat imago.
Quod ſupereſt, vbi pulſam hiemem Sol aureus egit

47—50 Poſſunt haec videri alieno loco poſita, et ſupra inter ea, quae cauenda ſunt, referenda fuiſſe. Etiam Io. Schrader. in ſchedis locum illis ſuum circumſpiciebat poſt v. 32. Poteras pari iure poſt v. 17 annumerare. Scilicet ſi in philoſopho *dogmatico* verſabaris, id exigi poterat, vt ſeuero ac ſubtili ordine ille vteretur. Seruauit quoque eum Colum. l. l. IX, 5, 4. 5. 6. Nec tamen turbaſſe ordinem ſententiarum videri debebat poeta. Supra v. 8 ſqq. de ſitu aluearii, tum quae in eo cauenda ſunt, agebat; inde a v. 33 de ipſa fabrica; ſpectandum in hac, vt anguſtum ſit oſtium; vt, exemplo apum, ab apiario rimae et foramina oblinantur; tandem vt nec odor nec ſonus infeſtus ad apes accedat. 47 *Nec propius* tert. Rottend. *Ne* Aruſianus. *taxum ſine tectis* alter Moret. *taxum tectis ſine* Oblongus Pierii. 49 *odos* tert. Rottend. *olor* Barthii codex, quem v. Adu. XXXVII, 6 et ex eo Keuchen. ad Ser. Samonic. 97. *dolor* pro var. lect. in Gud., forte ex *olor*. *pulſo* idem a m. pr. *grandia pulſu* Vratisl. 50 *voci* Ed. Norimb.

47—50. Subiicit nonnulla, quae in adornando alveari videnda ſunt. cf. V. L. De *taxo* v. Georg. II, 257. Ecl. IX, 30. *De cancri nidore, cum eſt ignibus aduſtus* (vri autem ſolet in variorum morborum cura), vid. Geſneri notam ad Colum. IX, 5, 6. 48. *neu crede eas paludi aut* eiusmodi loco, *vbi — odor grauis*, moleſtus, quia fortis et teter eſt. *offenſa imago*, h. *ſolidis adliſa locis*, vt Lucret. VI, 574. Sequitur poeta Varronem III, 16, 12. conſ. Colum. IX, 5 extr. Rei cauſſam Plinius adiungit XI, 19, ſect. 21 *Inimica eſt et echo, reſultanti ſono, qui pauidas alterno pulſet ictu.*

51. Ceterum vere ineunte exire incipiunt apes: *ſchwärmen*. cf. Colum. IX, 14, 1 et 18. *egit pulſam*, pepulit, *hiemem ſol ſub terras;*

Sub terras, coelumque aestiua luce reclusit:
Illae continuo saltus siluasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leues. Hinc nescio qua dulcedine laetae
Progeniem nidosque fouent; hinc arte recentis
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc, vbi iam emissum caueis ad sidera coeli

52 *terram* Moret. sec. *terra* Medic. a m. pr. *refulsit* Parrhas. 53 *siluas saltusque* Franc. *pererrant* Toll. et Parrhas., item Ed. Paris. 1498. 57 *Excludunt* Rottend. tert. Mentel. pr. Leid. a m. pr. Goth. pr. *Extudunt* Moret. pr. *figunt* Franc. Ven. Goth. pr. vnus Mead. Sic Seruius et edd. Steph. aliaeque. 58 *Kin vbi* Mentel. pr. a m. pr., pro *Quin*, vt Heins. coni. *Hic* Reg. Marin. quod praeferam. *missum* Rottend. tert. Gud. a m. pr. vide v. 22.

quod antiquae tabulae poetam debere suspicabatur Spencius *Polymet.* p. 191; petita verius rei species aut a sideribus et ipso Sole occidente, aut a Sole ad alterum hemisphaerium decedente. *caelum reclusit*, tectum adhuc et obductum nubibus ac nimbis. 54. *Purpureos flores*, simpl. pulcros, vt saepe. *croceos* alibi, vt v. 109. *metunt*, elegantius, quam carpunt. Ap. Lucret. III, 11 est *limare. Floriferis vt apes in saltibus omnia limant.* ἀμήσασθαι sic Callim. in Dian. 164. 55. *leues* poetico ornatu, quo ipso indicatur, cur suspensae in superficie se librare possint. *Hinc*, ex his floribus et fontibus, *fouent*, alunt, *progeniem nidosque* (vt vs. 17 pro pullis), nouos fetus suos. Columella IX, 14, 18 *Nam ab aequinoctio verno sine cunctatione iam passim vagantur, et idoneos ad fetum decerpunt flores atque intra tecta comportant. nescio qua dulcedine laetae*, idem versus Georg. I, 412.

58—62. Itaque etiam noua examina, cum primum se aeri credunt, fontes et arbores petere videbis. *hinc*

Nare per aeſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
Obſcuramque trahi vento mirabere nubem:
Contemplator; aquas dulcis, et frondea ſemper
Tecta petunt. Huc tu iuſſos adſperge ſapores,
Trita meliſphylla, et cerinthae ignobile gramen;

59 *per aeſtiuam* Reg. Martin. 60 *mirabile* Goth. pr. Hoc idem coniecerat Reiskius, et *Contemplator* pro nomine accipiebat. Sed vid. Georg. I, 187. 62 *Huic* Ed. Iunt. cum al. *Hic* fragm. Moret. Vratisl. et Reg. Martini. *Huc tu caueis adſperge fauorum* aut *tunſos adſperge ſapores* ex v. 267 emendabat Reiskius. Sed vid. Not. 63 *meliſphylla* Heinſ. e Medic. et melioribus ſcripſit; vulgo *meliphylla*, communi ratione. Aberrationes alias in hac et altera voce *cerinthe* vid. apud Burm. et in Colum. IX, 8, 13, vbi verſus laudatur. Eſt τὸ κήρινθον. *ignobile carmen* Ven., an *germen?* Burm.

nunc ſaltem ad operis faciendi ordinem erit referendum duce Plinio XI, 6 ſ. 5. *Caueas*, de alueo, a theatri ſedibus petita imagine. conf. Colum. IX, 9 pr. 59. *per aeſtatem liquidam*, per aerem liquidum, aeſtiua ſerenitate. vt *liquidus aer. aether. Nare*, volare, vt contra *nauis. volat* apud poetas. Philargyr. ex Ennio laudat: *transnauit cita per teneras caliginis auras.* Et Lucret. III, 590 prius *quam* anima *prolapſa foras enaret in aeris auras.* Mox idem: *trahi vento.* 60. *nubes*, perpetuum de examine. Valer. Fl. I, 396 *Fuſcat nube diem, dum plenas nectare cellas Pandit, et in dulcem reges emittit Hymetton.* vbi Weitz. multa ſubiicit. 61. *Contemplator:* de formula hac praecipiendi v. ſup. ad Georg. I, 487. 62. *Huc*, in arborem, vt hinc in nouum alueare condi poſſit, nec vlterius procedat agmen, *adſperge ſapores iuſſos*, ſuccos, quos adſpergere moneo, iubeo; inf. v. 549 *monſtratas excitat aras.* cf. Varro III, 16, 30. 31, adde 22. 23 et 14. 63. *meliſphyllum*, ſeu meliſſophyllum, apiaſter, conf. Varro III, 16, 10, vulgo *meliſſa.* conf. Martin. *Cerinthe*, nobis hortenſis, in Italia ſilueſtris ac valde fre-

Tinnitusque cie, et Matris quate cymbala circum:
Ipſae conſident medicatis ſedibus; ipſae
Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam ſaepe duobus
Regibus inceſſit magno discordia motu,

64 *et* abeſt Menag. ſec. 65 *conſidunt* Mentel. pr. Moret. ſec., et mox *condunt*. *concident* Goth. pr. *meditatis* Franc. 68 *incuſſit magnos discordia motus* Reiskius coniiciebat. Sed *discordia inceſſit*, vt *cupido*, *metus*, *inceſſere* modo *animos*, modo *animis*, etiam in pedeſtri oratione ſaepe dicitur.

quens, hinc *ignobile gramen*, h. herba. vid. Plin. XXI, 12, ſ. 41. Expreſſam eius faciem habes ap. Martinum. cf. Colum. IX, 9, 13, vbi et hic verſus laudatur, et c. 12. 64. *Matris cymbala*, in Magnae Matris Deorum, Cybeles, ſacris adhiberi ſolita, vt notum. Ceterum tinnitu aeris apes cogi et in aluearia condi, res vulgari vſu cognita. Cauſſam alii a metu, vt Varro III, 16, 30. Colum. IX, 8, 10. 12, 1, quod ſequitur Lucanus IX, 284 ſqq. pulcerrimo loco; alii a voluptate, quam ex ſonitu capiunt, petunt, vt Ariſtot. Hiſt. Anim. IX, 40. Plin. XI, 20, ſ. 22. Geopon. XV, 3. quod ipſe Virgilius ſequi videtur inf. 151 *Curetum ſonitus crepitantiaque aera ſequutae.* Prior ratio eo videtur poſſe comprobari, quod meticuloſum animans etiam echo reformidat (vid. v. 50), et pulveris iactu a pugna reuocatur v. 86. 87. Varro III, 16, 30. Locum etiam ante oculos habuit Claudian. XXVIII (de VI Conſ. Honor.), 259 ſqq. 65. *medicatis ſedibus*, h. in loco ſuccis adſperſo et oblito. *medicare*, *ſemina* vidimus Ge. I, 193. *cunabula* pulcre, quia de fetu apum.

67 ſqq. Quem alii Intpp. horum verſuum nexum ſibi finxerint, equidem non aſſequor. Solent enim illa, *nam ſaepe duobus* — *discordia motu*, in parentheſi ponere (quam hic ſuſtulimus) et, quae ſequuntur, apodoſeos

Continuoque animos volgi et trepidantia bello
Corda licet longe praefcifcere: namque morantis
Martius ille aeris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos fonitus imitata tubarum;

70 *praedifcere* Ven. et Vratisl., quod Burmanno in his libris vfitatius videbatur. 71 *canor inuocat* Sangerm. cod. apud Colum. IX, 9, 4. Ibidem vnus mox *tonitus*. 72 *Auditor* Gud. a m. pr. *tractos fonitus* tentabat Io. Schrader. ex v. 260 *tractimque fufurrant*.

loco habere; inuito plane fenfu, et particula *que* otiofa. Sed poeta negligentiore oratione vfus eft, et, dum in digreffionem abripitur, praeftantiffimum omnium confeffione locum, apodofin non nifi v. 86. 87 fubiunxit; ita vt reliqua omnia in medio interiecta fint; quod notatum iam video Philargyrio. Si noua examina alueari prodeunt, tinnitu aeris reuocantur; fin ad pugnam exierint, afperfione pulueris. *Regibus inceffit discordia,* pro vulgari ratione, *reges inceffit. Reges*, quos nunc apum matres effe fcimus. Dignitatem carminis in re tenui in feqq. admirari fatis nequeas.

69. *Corda bello trepidantia,* h. animos belli cupiditate, pugnae ardore, trepidantium, feftinantium, fatagentium, dum fe ad bellum accingunt, vt mox *trepidae coeunt,* h. feftinantes. Apponam Seruii notam: „*trepidantia bello corda*, alacritate pugnandi, non timore.“ Alibi Ge. III, 105 *exultantiaque haurit Corda pauor pulfans.* Transtulit autem poeta ea, quae omnium apum migrationes antecedere folent, ad id, quod illo maxime tempore accidere folet, cum bellum ciuile mouetur; et habuit ante oculos Ariftotelem H. A. IX, 40, pag. 946 E. Varronem R. R. III, 16, 30, poetam autem viciffim Columella IX, 9. 71. Dum bombum faciunt. *fracti fonitus,* h. non continui, modo fortiore, modo remiffiore

Tum trepidae inter ſe coeunt, pennisque coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad praetoria denſae
Miſcentur, magnisque vocant clamoribus hoſtem.)
Ergo, vbi ver nactae ſudum camposque patentis
Erumpunt portis concurritur; aethere in alto
Fit ſonitus, magnum mixtae glomerantur in orbem,
Praecipitesque cadunt. Non denſior aere grando,
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.

73 *trepide* vterquè Goth. *pinnisque* Gud. et Mentel. pr. 74 *Spicula exacuunt* ſine *que* Mentel. pr. a m. pr. *Spiculaque acuuntque* Vratisl. 75 *ad* deeſt pr. Moret. 77 *ver ſudum nactae* Erſ. *nanctae* Gud. *nate* Goth. pr. *campusque potentis* Gud. Interpungebatur · — *patentis: Erumpunt* — Ita erat durior ellipſis τοῦ *fuerint*, vel *ſunt*. cui occurras, ſi cum aliis *nactae erumpunt portis:* iunxeris. Inde continuatur oratio: *concurritur* etc. Itaque mutaui. 78 *Irrumpunt* Aldd. Iunt., et ſic Goth. pr.; Heinſ. mallet *ſe rumpunt*. v. ad Georg. I, 446. *concurrunt* Ven. et Goth. ſec. Poſt *aethere in alto* interpungit Zulich. cum edd. nonnullis, ſic quoque Wakeſ. Porro *aethere alto* quart. Moret. *ab alto* Reg. Martini. 81 *Non de* Menag. pr. et Reg.

ſpiritu. 73. *pennisque coruſcant*, ex frequenti motu πτερὰ ποικίλα. αἰόλα. Idem eſt *micare*. 74. *Spicula roſtrorum* (ſic vulgari more effertur, pro ſimplici, roſtra), aculeos, acuunt, ſeu cum Martyno ſimplicius, roſtris ſuis acuere videntur aculeos, quod muſcas quoque facere videas. *aptant lacertos* petitum a pugilibus, qui ante certamen explorant vires, brachia iactant, vt Aen. V, 376. 377. πῆλε δὲ χεῖρας Apollon. II, 45. 75. *praetorium*, h. l. ex vſu caſtrenſi. *Miſcentur* pro conueniunt. *ver ſudum* εὔδιον. Mox 79 *mixtae*, pugna congreſſae; vtrumque ex μίγνυσθαι, μιχθῆναι. 77. *ver ſudum*, caelum ſudum verni temporis; idem ſunt *campi patentes*, aer purus et liquidus, non nubibus clauſus;

Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentis animos anguſto in pectore verſant,
Vsque adeo obnixi non cedere, dum grauis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum atque haec certamina tanta
Pulueris exigui iactu conpreſſa quieſcunt.
Verum, vbi ductores acie reuocaueris ambo,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci; melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens;

pluet edd. Commelin. et al. *fluit* tert. Rottend. et Gud. pro var. lect. 83 *in corpore* alter Moret. pro var. lect., ſed vulgata eſt apud Schol. Statii Theb. I, 417. Poſt hunc verſum in alt. Rottendorphii erat: *Ipſi inter ſeſe reges fulgentibus alis.* 85 *ſubegit* repoſuit Heinſ., quem vide, vt omnes Pieriani et excepto fragm. Moret. Heinſiani, Martiniani, Gothani. Edd. obſidebat *coegit*, quod vulgare verbum eſt. Eſt tamen Egnat., quae *ſubegit* exhibet. Heinſ. etiam *fugae victor dare terga* malebat. Sed et alterum Aen. XII, 463. v. Burm. 87 *quieſcunt* Medic. et ant. plerique codd. apud Pierium, et vnus Arundel. et recepi nunc pro vulg. *quieſcent.* *quieſcant* Bodlei. 88 *ambos* Philarg. et alii. Sed meliores *ambo*, vt et Chariſius ac Maurus. vid. Pierius. 89 *obſtet* Medic. a m. pr., ἀρχαϊκῶς, inquit Heinſ. *ne prouidus* Zulich. 91 *Alter enim* Sangerm. ap. Colum. IX, 10, 2.

vt bene Seruius. 82. *Ipſi*, reges. vt Burmann. monet. 84. *obnixi non cedere, vsque adeo dum;* in vulgari oratione, *ita obnituntur, vt non cedant, donec.*— 87. *compreſſa quieſcant,* comprimuntur.

90. Disſidium ciuile inter examina enecto altero rege ſedandum; nunc de ſpecie ac colore regum et ceterarum apium. *melior*, fortior, victor. *prodigus*, h. l. qui tantum mel conſumit, nullum ipſe parat. 91. Sequentes verſus recitat et illuſtrat Columella IX, 10. Sunt autem fere ad verbum ex Ariſtotele confecti H. A.

Nam duo ſunt genera; hic melior, inſignis et ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binae regum facies, ita corpora plebis.

maculis aluo ſec. Rottend., miro lapſu. . 92 *hinc melior* Menag. *meliorque* Medic. a m. ſec. Moret. quart. Zulich. et Regius, vt verſui cauerent. *inſignis et auro* Ed. Ven. *meliori inſignis et ore* coniiciebat Reiskius. 93 *clarus gemmis* Burm. 94 *lateque* quart. Moret. *aluom* Gudian. 95 *corpora plebis* Medic. et omnes Heinſii, quod hic recepit (idem iam ediderat Egnatius); et eſt vtique exquiſitius, adeoque poeta dignius, quam vulgatum *gentis*, neque exemplorum agmine firmare opus erat. Habebant *plebis* omnes Martini, vno Bodlei. excepto; habent vterque Gothanus, et apud Colum. IX, 10, 2 meliores, in quo aliae diuerſitates videri poſſunt.

X, 40, pag. 945 D. E. Ed. Pariſ. Opp. *maculae ſqualentes*, tinctae, obductae, *auro*, h. maculae aureae. conf. Aen. X, 314. XII, 87. Vnde mutuatus eſt Silius II, 547. 583. Putidum eſt Grammaticorum (v. Gell. II, 6. Macrob. VI, 7. Nonius VI, 26) commentum, *ſqualere* a *ſquamis* deducentium. Sed *ſqualere*, etſi communiter de corpore illuuie et ſordibus obducto dicitur, ex primo ac proprio ſignificatu de madore corrupto ac muco; tum apud poetas de quacunque re, cui aliquid illinitur, incruſtatur, adeoque etiam de colore adſcititio, vſurpatur. Omnino *ſqualent*, quae *non* ſunt *laeuia ac nitida*. conf. ad Aen. X, 314, quae vero tantum ab aſperitate ſpectantur, ea *horrere* dicuntur, etiam ſine ſordium notione. 92. *inſignis ore*, forma; mox v. 95 *faciem* dixit. Plin. XI, 16 *Omnibus* (regibus) *forma ſemper egregia et duplo, quam ceteris, maior*. 93. *alter ille horridus*, foedus adſpectu (mox *turpes horrent*, eodem ſenſu v. 96). *deſidia*, incultu et negligentia, et hoc ipſo *latam trahens aluum*, obeſus, πλατυγάστωρ ap. Ariſtotelem. Aliorum loca vid. ap. Guell. et Cerdam.

Namque aliae turpes horrent: ceu, puluere ab alto
Quum venit, et ſicco terram ſpuit ore viator
Aridus; elucent aliae, et fulgore coruſcant
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Haec potior ſuboles; hinc coeli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum

97 *et ſicco terram* aliquot Pieriani; porro Medic. Gud. Moret. pr. et Rottend. tert. Et ſic apud Colum. l. l. Ante Heinſ. *et terram ſicco*, vt vulgo omnes. Apud Columellam porro: *quam puluere ab alto Cum venit.* Burmannus coni. *ceu puluere anhelus Cum venit.* At inſeruiebat Columella ſententiae ſuae, vt ex lectione facile apparet. 99 *et* abeſt in libris apud Colum. IX, 4, 2. Pro *lita* erat *ita* Moret. quart. Antea cum Philargyrio interpunctum erat: *ardentes auro, et p.* 101 *premens* Medic. a m. pr. Reg. et vnus Arundel.

96. *turpes horrent* pro ſunt, ſed cum notione aſperitatis: conf. ad vſ. 91. *ceu viator horret, quum venit ab alto puluere,* alte a vento in aerem leuato, acto; pro ſimplici: a via puluerulenta. *ſpuit terram,* aut in terram; ait Seru. pro compoſ. adſpuit, inſpuit: aut re vera terram, propter puluerem,, ſc. vt terra dicta ſit pro puluere; ſpuit, exſpuit, puluerem. *Aridus,* pro ſiccus, ſitiens; vt *αὐαλέος* apud Callim. in Cer. 6 *ὄκ' ἀφ' αὐαλέων στομάτων πτύωμες ἄπαστοι.* 99. *Ardentes corpora,* corporibus, *lita,* illita, oblita, inducta, *auro et paribus guttis,* aureis maculis. Locum expreſſit et excitauit Colum. IX, 3, 2. Idem affirmat, Virgilium Ariſtotelis in his auctoritatem (Hiſtor. Anim. IX, 40; adde V, 22) eſſe ſequutum. Conf. Varro III, 16, 19.

100. Ex his praeſtantiſſimi apum fetus educantur; ex his optimum mel paratur. *coeli* (v. ad Ge. III, 327) *tempore certo,* vere et auctumno. *premes* eliquando. cf. v. 140. 101. *mella liquida* et communi naturae mellis epitheto, et vero etiam proprio quodam dicuntur. Tum autem et in

Et liquida, et durum Bacchi domitura ſaporem.
At quum incerta volant, coeloque examina ludunt,
Contemnuntque fauos, et frigida tecta relinquunt:
Inſtabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque auium cum falce ſaligna

102 *et* ante *durum* aberat ab Gud. a m. pr. et Zulich. *ac* pr. Moret. *edomitura* Gudianus. 103 *Et quom* Franc. 104 *Contemtuque fauos — relinquam* Mſſ. Barthii: prius ferri poſſit; eſt tamen ex vulgari ratione. 105 *In ſtabulis* Medic. a m. pr. et duo alii. *prohibetis* Rottend. ſec. 106 *Tu rigidus* Regius Martini. 108 *ot caſtris* Rufin. de Schemat. lexeos p. 32. *tollere ſigna* vnus Mead., male. 109 *olentes floribus orti* Franc. et vnus Arundel. *alantes* Regius. 110 *cuſtos frugum* Medic. a m. pr. *florum* Goth. ſec. *aut auium* Rottend. ſec. *et* Menag. pr.

vitio haberi poſſunt tamquam fluentia, vt v. 36 (opponuntur *tenacia* v. 57), et in laude, vt h. l., vt ſint pura, et opponantur iis, quae faece ac ſordibus craſſa ſunt. conf. inf. 163. 164. Porro, quod ſequitur, veteres vina melle *condiiſſe*, atque hinc etiam *mulſum* conficere conſueuiſſe, ſatis notum eſt vel ex Horat. Sat. II, 4, 24. *durum ſaporem*, auſterum.

104. *frigida tecta* ex hoc ipſo, quod aluearium ab apibus deſtitutum eſt; nam quum aſſidue incolunt, tum *fouent*, vt v. 43 *fouere larem*. Sic *frigidus torus* pro viduo. Nam opus, quod *feruet*, huc trahi nequit. 106. Rem eandem tradit Columella, ſimulque modum IX, 10, 3, et IX, 9, 8. 107. *quisquam*, quaſi de militibus loqueretur. *altum iter*, de volatu. 109. horti, in quibus ſunt flores halantes. 110. Omnia haec vul-

Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta ſerat late circum, cui talia curae;
Ipſe labore manum duro terat; ipſe feracis
Figat humo plantas, et amicos inriget imbris.
Atque equidem; extremo ni iam ſub ſine laborum

112 *feres* Reg. Etiam *tinos* legi Philargyr. monet. cf. eundem ad v. 141. 113 *ferat* quart. Moret. 114 *ferentes* quart. Moret. 115 *Affigat humo* Goth. ſec.; et ſic ſaepe alibi, vt v. 169 *Af ferue*t et 188 *Affit*, pronuntiandi vitio.

go nota; quid tamen ad apes? dices. Scilicet Priapi ſignum, in hortis poſitum, arcere falce ſua etiam ab alvearibus fures, et aues terrere videri poterat. cf. Horat. Sat. I, 8, 4 ſqq. Eum Lampſaci ad *Hellespontum* potiſſimum cultum eſſe, nec minus conſtat. *tutela Priapi*, pro *Priapus*, *cuſtos*, pro, quae cuſtodit hortos a furibus, obſeruat fures.

112. De thymo apibus gratiſſimo res nota. Loquitur autem poeta Romanus de eo, qui nunc *thymus capitatus*, in Italia et Graecia frequentiſſimus. cf. Martin. *ſemper virens pinus* memoratur etiam Columellae IX, 4, 2, et 5, 6; erat autem illa veteribus inter hortenſes arbores, vt vel ex Ecl. VII, 65, vbi v. Heinſ., et inf. v. 141 patere poteſt. conf. Cerda. Chamaepityn, herbam topiariam, Scaliger intelligebat ad Culicem p. 41 Append. Virgil., minus bene.

115. *amici imbres*, aqua ex fonte aut fluuio. *irrigat imbres*, ſcil. plantis, vel in plantas, exquiſitius, quam vulgare, *irrigat plantas imbribus*. Aen. I, 691 *Venus Aſcanio placidam per membra quietem Irrigat.*

116—148. De cura horti colendi argumentum aliis ſe relinquere tractandum dicit; quam partem deinceps Columella libro X explendam ſuſcepit. Nam Rapini hac de re inſipidum opus in hunc cenſum non venit.

Vela traham, et terris festinem aduertere proram;
Forsitan et, pinguis hortos quae cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Paesti;
Quoque modo potis gauderent intuba riuis,

117 *et terris properarem* Mentel. pr. pro diu. lect. *auertere* sec. Moret. et Vratisl. Goth. pr. *proras* Gud. a m. sec. 118 *colenti* Gud. a m. sec., quod ab emendatrice manu profectum, exquisitius est vulgato. forte *colentis*, inquit Burm., quod necesse haud esset. 119 *bifori* Erf., indocte. *Basti* Medic. a m. pr. 120 *intuba*, *intyba*, *intiba*, scribitur. v. sup. Ge. I, 120. *positis* — *fibris* Longobard. *positis* Ed. Ven., et *fibris* etiam Priscian. lib. IX et XI agnoscit. Sed hoc haud dubie ex Georg. I, 120 repetitur.

Plin. XIV, 1. *Quanquam videmus Virgilium praecellentissimum vatem, ea de caussa* (rerum humilitate) *hortorum dotes fugisse, et e tantis, quae retulit, flores modo rerum decerpsisse, beatum felicemque gratiae*, etc. Versus sunt longe ornatissimi, inprimis herbarum hortensium epithetis et aliis attributis.

118—124. Forsitan de cura hortorum dixissem. Iam ornatum contemplare. 118. *pingues hortos*, solo pingui adeoque fertili. *quae cura colendi ornaret hortos*, in vulgari oratione: *esset;* in qua etiam tempora aliter sibi responderent: *traherem, festinarem, — canerem.* 119. *Paestum*, s. Posidonia, Lucaniae vrbs, ad sinum Paestanum, non longe a Silaro, rosis clara vrbs apud poetas, a triginta inde annis propter praeclaras ruinas nobilis, itemque numorum veterum repertorum copia. Sunt de his multorum opera, inprimis Thomae Mayor, et Comitis de Gazola editore Paullo Ant. Paoli. *biferum* autem propter egregiam caeli clementiam, et ad Homeri imitationem de Alcinoi hortis Od. η, 117 — 121. 120. Enarrat nonnulla olera hortensia et coronaria ex topiariis. De *intubo* vid. ad Georg. I, 120. *Apium*, σέλινον, varia habet genera, vt petroselinum. Sed hic *palustre* intelligendum videtur, nobis *Selery* dictum, quod locis riguis gaudet. cf.

Et virides apio ripae; tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentisque ederas, et amantis litora myrtos.

121 *viridis* fragm. Vatic. *totusque* Toll. *per herbas* Goth. pr. Regius et Ed. Paris. 1494. 122 *sera* Medic. et alii boni, recte; *sero* duo Pierii et multi alii, quod et vulgare est, et metro repugnat. 124 *que* abest ab edd. ant. et fragm. Vatic. *Pallantesque* Rottend. sec. At tert. *Pallantisque*, vt *Palantes hederae* sint, velut *Errantes*. Sed sunt aberrationes illae perpetuae; et hedera *alba* a *nigra* distinguitur. vid. Heins.

Mart. 121. 122. Vsus eadem imagine Propert. IV, 2, 43 *Caeruleus cucumis, tumidoque cucurbita ventre.* 122. 123. De *Narcisso* v. supra ad Ecl. II, 48, et h. l. Martin. Videtur scilicet veterum Narcissus esse *Narcissus* noster *albus circulo purpureo* vel *croceo minor.* Sed *sera comantem*, sero florentem, appellat, quod sub clementiore caelo etiam seriore anni tempore, Nouembri ac Decembri, floret, vt de Thracia ac Graecia tradiderunt Busbequius et Turnefortius. Et Theophrast. de Hist. Plant. VI, 6, loco ab Heinsio laudato: *νάρκισσος ἢ λείριον — ὄψιον δὲ σφόδρα· μετὰ γὰρ ἀρκτοῦρον ἡ ἄνθησις, καὶ περὶ ἰσημερίαν.* In *comantem* vim agnoscit Meierotto in Dubiis p. 10, vt respiciatur copia florum et sceporum, quos narcissus habere solet. Mitscherlich. noster Adnotat. ad H. in Cer. p. 112, ad v. 12 Hymni hoc epitheton aduocat: *τοῦ καὶ ἀπὸ ῥίζης ἑκατὸν κάρα ἐξεπεφύκει.* *Acanthus* h. l. herbae nomen, noster *acanthus satiuus*, seu *mollis Virgilii*, apud Bauhin. *Wälsche Bärenklau.* vid. ad Ecl. III, 45, vbi *mollis*, vt inf. v. 137, *ὑγρὸς* Theocrito, quod hic *flexus*, quia adultior caulis reflectit se et vergit ad humum; propter hoc ipsum poetica ratione *vimen* ei tribuitur, quod proprie non habet, sed caulem.

Namque ſub Oebaliae memini me turribus arcis,
Qua niger humectat flauentia culta Galaeſus,

125 *Oebaliae memini me turribus altis* vulgo vbique legitur. *Oebaliae — artis* apud Aruſian. Meſſium, quod vnice verum eſſe nullus dubito, nuncque cum Brunckio recepi. Quis enim *Oebaliam* dixerit de vrbe Tarento, aut Tarentina regione? quis *turres Oebaliae?* quis ferat *turres Atticae* pro Athenis? At *arcem* pro vrbe dicere poterat, quamquam et *arx Tarenti* ex Liuio ſatis nota. *turribus autis* Medic. a m. pr. *Oebalio* Goth. pr. Mira ex hoc nomine orta eſt corruptela apud Corrippum de laud. Iuſtin. III, 94 *vites — Quas manibus propriis Ithacus plantauit Vlyſſes Arce ſub Oebalia Laertia limina ſeruans, Nondum Troiani vitans discrimina belli.* Niſi *Oebaliam arcem* forte ex Laconica cum Penelope, Icarii filia, in Ithacam transferas, nullus ei locus eſſe poteſt. In cod. vnico, vnde carmen profectum eſt, erat: *Parces vbi Italia.* Nunc Barthii emendatio recepta: *Pace ſub Iliaca.* Interea fatendum eſt, corruptelam in Marone eſſe videri valde antiquam, quandoquidem in Claudiano ex imitatione dictum occurrit: *Liris, et Oebaliae qui temperat arua Galaeſus:* in Prob. 260. 126 *Qua niger* omnes libri, ſcripti et expreſſi; nec aliter legerat Sidonius Apollinaris c. 24, 8 *Quales Corycium ſenem beantes Fuſcabat* picei *lana Galaeſi.* At ante Heinſ. editiones Plantinianas et Elzeu. occuparat *piger* ex Io. Scopae collectaneis. Alterum proprie Galaeſo tribuitur; ambigitur modo, quo

tortos acanthos dixit Columella X, 241. *Pallentes hederas:* ponit genus certum; nam ſunt et nigrae.

125. De *Tarento* loquitur; *arx Oebalia* dicta, h. Lacedaemonia, ab Oebalo, vetere Lacedaemonis rege, Tyndarei patre. Parthenii Spartani, Phalantho duce, *diu et per varios caſus iactati, tandem in Italiam deferuntur, et, occupatà arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, ſedes ibi conſtituunt.* Iuſtin. III, 4. De his et Tarenti originibus actum in Commentat. de legibus Tarent. in Opuſc. academ. Tom. II, pag. 217 ſqq. Ager autem Tarentinus inter fertiliſſimos habitus; amne *Galaeſo* irriguus, noto ex Horat. Carm. II, 6 *Dulce pellitis ouibus Galaeſi Flumen, et*

Corycium vidisse senem, cui pauca relicti

sensu. v. Burm. ad h. l. Sed est haud dubie aqua nigricans, quia pellucida et profunda; ita enim solet fundus nigricare, adeoque et ipsa aqua. *Vmbrosum* Galaesum dixit Propert. II, 25, 67. At enim hoc sensu *niger amnis* absolute dici vix potest: aliter se habet *silua nigra*. *Galaesus* scribunt Medic. et meliores, Γαλαῖσος. v. Heins. *Galesus* vulgo. Respicit h. l. Propert. II, 34. 67 vbi Maronem in haec loca deducit: *Tu canis vmbrosi subter pineta Galaesi Thyrsin et attritis Daphnin arundinibus.* 127 *Cory-*

regnata petam Laconi Rura Phalantho. 127. *Corycium* nunc *senem* induxisse videtur Varronis exemplo, qui fratres Veianios laudat III, 16, 10. 11. Locum expressit Sidonius Apoll. Carm. XXIV, 58. 59. *Corycus* Ciliciae oppidum, antro et croco satis notum; ex quo agro oriundus senex hic in agrum Tarentinum a poeta adducitur, siue is casu eo peruenerat, siue traductus a Pompeio, qui, narrante Seruio, victis piratis Cilicibus partim ibidem, partim in Graecia, partim in Calabria, agros dedit. Laudes tamen huius senis apud poetam in piratam veteranum vix cadere videntur. Apud Probum alia est narratio: „Pompeius quum oppugnaret piratas, remigibus eorum promisit agros, si vicisset eorum adiutorio; quorum proditione victor Tarentinorum agros veteranis diuisit, et quicquid deterrimum fuit, remigibus dedit." Indocte haec quoque narrata; et, si quid inde tenendum, saltem dicemus, veteranos a Pompeio in agrum Tarentinum tum vacuum ab incolis deductos esse. Inter haec quid vetat, quo minus certum hominem Cilicem intelligamus, quem poeta, quocunque tandem casu ille in Italiam traductus fuerat, in his terris hortum colentem nouerat? Venerat enim poeta in haec loca sub a. V. C. 715. v. Vitam. At illa Seruii ratio vix ferri potest, vt *Corycius senex* appellatiue dictus sit, qui more apud Corycios vsitato agrum coleret. *Hortus* quidem *Corycius* recte ita diceretur, a praestantiore cultus genere, non autem *senex*.

127. 128. *cui pauca relicti Iugera ruris erant.*

Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus albaque circum

tium Iunt. Ed. 129 *Nec Cereri* Salmaſ. Exerc. Plin. p. 366 laudat; memoriae ſc. vitio. Tum noli cum nonnullis haerere in *illa ſeges* nec fertilis — nec commoda Baccho. Iungenda ſunt: *pauca iugera*, *illa* iugera *erant ſeges* nec fertilis per iuuencorum arationem, nec opportuna. Dicta *ſeges* omnino pro agro, proprie quidem de proximo. 130 *Hic (rarum!) in dumis*, interpungendum coniectat Burm., ſed vid. Not. *Hinc* liber Bersmanni; ipſe coni. *Huic:* quod et Erf. a m. ſec. habebat. *Hinc* etiam Longobard., ex paucis illis iugeribus, inquit Pierius.

relictum rus cum abſolute dicatur, vix aliter accipi poteſt, quam ſiue de ſubſeciuo, h. in metatione, cum agri aſſignarentur, intra limites non recepto (v. Goeſ. Ind. in R. Agrar. Scriptt.), ſiue de contemto omnino propter ieiunitatem ſoli neglecto et deſerto agro, vt Seruius facit (quo et reliqua vocant: *nec fertilis illa iuuencis, Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho* et mox *in dumis)*. Nam *ager relictus*, ſc. hereditate, auitus, cum nihil, quod eo ducat, adiectum ſit, vt v. c. contrarium in illo Martialis: *Res* non parta labore *ſed relicta*, valde dure dictus eſſet. Habes tamen in hoc Burmanni auctoritatem.

128. 129. *nec fertilis illa iuuencis*, h. iuuencorum labore, aratione. *ſeges* omnino pro agro, ſolo. Nec arationi, nec paſcuis, nec vineis bonum ſolum fuiſſe dicit.

130. *in dumis*, in ſolo ſpinoſo ac dumis indulgenti, hoc equidem noui latine dici poſſe; etiam ſic, vt ſit, inter dumos, in dumeto, quod non videtur locum habere; an vero eſſe poſſit latine dictum pro in horto, ſaepe ducta ex dumis, incluſo, quod vir doctus me docet, alii diiudicent. Certe non auſim dicere, olus creſcere *in ſaepe*, pro in horto ſaepe cincto, ita nec, *in dumo*.

Lilia verbenasque premens veſcumque papauer,
Regum aequabat opes animis; ſeraque reuertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemtis.
Primus vere roſam atque auctumno carpere poma,
Et, quum triſtis hiems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, et glacie curſus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tondebat hyacinthi,

132 *aequabit* quart. Moret. *animo* quatuor apud Burmannum, et ſic Seru. ad Aen. I, 18. vid. ad Phaedr. II, 3, Burmann. Verſus 130. 131 aberant a Goth. ſec. 133 *ineptis* Franc. 134 *atque* omittit pr. Moret., hiatu non inaudito. 135 *etiamnum* Heinſ. e Medic. et Gud., etiam Pierianis. *etiam nunc* vulgo, et hoc recte; eſt enim antiquius; itaque reuocaui. Monitum ad Ecl. II, 41. 136 *firmaret* Moret. ſec. Pro *glacie* Wakef. *glacies* repoſuit, eleganter quidem. 137 Vulgata erat lectio: *Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi.* Mirationem iam per ſe facit hoc,

premens, plantans, vt Georg. II, 346 *quaecunque premes virgulta per agros.* vt *premere* ſit legere, decerpere, metere, adiecta opus eſſet alia voce, manu, vngue, vt Ge. I, 157 *ſalce premes vmbras*, reſecabis. Calpurn. V, 111 *tu tamen aut laeves ederas aut molle ſalictum Valle premes gelida*, vbi eſt ſeu falce ſeu manu ſtringere, frondes decerpere. Mox *rarum olus* poteſt referri ad pauperem hortum, vt modicum olus inde proveniſſe dicat; ſed verius eſt ita dici, quoniam proprium ſationis et plantationis eſt, vt olera paruis inter ſe interuallis, *raris ordinibus*, ſerantur; id quod in ſolo tenui multo magis fieri neceſſe erat. Saltem hoc malim, quam poroſum interpretari, vt ſpongia rara dicitur. *circum* in oris arearum oleribus conſitarum. *Verbena*, hierobotane, *Eiſenkraut*, h. l. apum cauſſa ſata. *veſcum papauer*, tenui grano, Ge. III, 175 *veſcas ſalicum frondes* dixit; ad quem vſ. vide. 134. *carpere*, carpebat, hiſtorico modo, vt et v. 140. 135. *frigore ſaxa Rumperet*, v. Ge. III, 363. 137. *comam*

Aestatem increpitans seram zephyrosque morantis.
Ergo apibus fetis idem atque examine multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella fauis; illi tiliae, atque vberrima pinus;
Quotque in flore nouo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem auctumno matura tenebat.

quod *acanthus*, seu *branca vrsina*, cum inter *semper frondentes* sit (vt Georg. II, 119 *baccas semper frondentis acanthi)*, alienus ab h. l. est, in quo de floribus *alieno tempore florentibus* agitur. Iam vero *mollis iam* (non, *tum) tondebat hyacinthi* scribunt diserte Mediceus, Gud. Rottend. tert. a m. pr., Mentel. duo, Menag. alt. et Moretani tres (quo Regius alludit: *iam tond. iacinthi)*. Eandem lectionem in vetust. libris inuenerat Achilles Statius; itaque nondum receptam esse olim mirabar; et nunc eam recepi, adstipulante Brunckio. Nam manifestum est, aut importunum metum de metri ratione, aut scripturam sine aspiratione locum dedisse deprauationi in *acanthus* ad ductum Ecl. III, 45, vbi *mollis acanthus* occurrebat. *iam tunc* Ven. At Martini libri cum Gothanis in vulgatam lectionem conspirabant; nec Pierius quicquam de suis monuit. 138 *zephyrosque vacantes* Erf. a pr. m. 139 *multum* Gud. a m. pr. 141 *tilia* Medic., quod merito praefert Heins. Et sic emendarat Reiskius. 142 *Quodque*, *Quoque* al. apud Burm. 143 *ferebat* Schol. Cruqu. Horat. III, 1, quod in prosa ferrem. *legebat* Moret. fragm., quod in cultorem, non de arbore, dici posse, bene monuit Burm.

mollis iam tondebat hyacinthi: h. carpebat hyacinthos media hieme. *coma hyacinthi* pro ipso flore. 138. Argutus versus. Ipse anteuertebat praecocibus floribus aestatem et zephyros, et idcirco increpare eorum tarditatem ac moram videri poterat.

140. Mellificio anteuertebat alios; mella maturius exprimebat fauis. *apes fetae* melle. 141. *pinus* vid. ad vs. 112. 142. 143. Fidem praestabant arbores, nec frustrabantur spem ex flosculis et gemmis conceptam. Poma futura latent in floribus, hinc *arbos induit se pomis in flore nouo*; at *in florem ipsum induit se arbos* supra Georg. I, 187. 188.

Ille etiam ſeras in verſum distulit vlmos,
Eduramque pirum, et ſpinos iam pruna ferentis,
Iamque miniſtrantem platanum potantibus vmbras.
Verum haec ipſe equidem ſpatiis exclusus iniquis
Praetereo, atque aliis poſt me memoranda relinquo.

145 *que* abeſt a duobus Burm. *Iduramque* Leid. pr. a m. pr. *pinum* Medic. a m. pr. *Edurasque pinus* Goth. pr., metro inuito. *ſpinas* Leid. Zulich. Rottend. pr. a m. pr. Moret. ſec. *prunos iam ſpina ferentis* Ven. 146 *vmbras* Heinſ. e Pierianis et ſuis. Sic Goth. ſec. et omnes Martini. *vmbram* vulgo. *platanus—vmbram* Goth. pr. 147 *haec ipſe quidem* nouem apud Burm., vterque Goth. Regius et Ed. Norimb. *haec ipſe eadem* Ven. *ipſa* Medic. a m. pr. *exclusus* omnes Pieriani et Heinſiani, Goth. ſec. et omnes Anglici; et confirmat Columellae imitatio lib. X pr. Vulgg. *disclu-ſus*, male. Altera tamen lectio iam ab Egnatio erat prodita, et e Palat. in ed. Commelin., tum H. Steph. et Pulmann. *ſecluſus* Menag. pr. 148 *poſt me memoranda* Nauger. cum Steph., quod

144—146. Ille etiam vlmos in ordinibus, *κατὰ στίχους*, h. e. ille vlmorum ordines poſuerat; at elegantius *distulit*, diſpoſuit, *in verſus*. conf. Ge. II, 277 ſqq. Seruio duce, quem Iulius Sab. exſcribit, Martinus de *transplantatione arborum iam adultarum*, quam ille Corycius ſenex felici euentu tentabat, accipit; motus epitheto adiecto: *ſerae* vlmi. Probaueram hoc ipſe in prioribus edd. et ad eadem iam redeo. Ergo *vlmos* appellat *ſeras*, non tam ſero adoleſcentes, ſed iam adultas, *piros eduras*, h. valde duras, validas; conf. Var. Lect. ad Ge. II, 65. *Spinus*, oxyacantha, *Hagedorn*, cui iam prunus inſita erat; tandem *platanus* (vid. Georg. II, 70) iam vmbroſa. haec forte ad priorem interpretandi modum reuocare poſſit. 147. Cf. ad v. 116. Colum. lib. X, praef. et pr. *ſpatiis iniquis*, ſpatio nimis anguſto, intra quod curſum ſuum tenere cogitur. Reſpicit locum Plinius quoque lib. XIV pr. 148. Seruius

Nunc age, naturas apibus quas Iuppiter ipſe
Addidit, expediam, pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque aera ſecutae,

deſeruere alii: itaque reuocauit Heinſ. e parte librorum; vt Goth. ſec. Reg. et Cantabrig. exhibent; et confirmari id poteſt e Colum. X praef. 3 et X, 5, quo maior pars alludit cum Mediceo et vno Arundel. *poſt memoranda*, ita, vt ſimilis ſyllaba exciderit; quam ſuppleuere alii, vt in Pierianis aliquot et vno Meadiano: *poſt haec memoranda*, aut, vt vulgo legebatur, et vt in tribus Martinianis legitur: *poſt commemoranda. aliis primo memoranda* Ed. Ven.

ad h. v. *Gargilium Martialem* ſignificari prodit; ſcripſit ſane is de hortorum cura, ſed eſt ſerior aetate, et non niſi Palladio primum laudatus.

149 ſq. De re priuata ac publica apum agere orditur. πολιτείαν καὶ βίον dixit Ariſt. H. A. IX, 40, et inde Didymus Geop. XV, 3, 1. Fabula nota vel ex Callimacho H. in Iou. 49 ſqq. Fuere tamen multa, quibus fabulam ornauerant poetae: in his v. c. illud, quod Ambroſiam Ioui puero apportabant columbae inter Planctas aduolantes: Odyſſ. μ, 61 ſqq., vbi cf. Euſtath. Seruata ad inferiora vsque tempora antri Dictaei religio et apum in eo examina certoque tempore erumpentis ignis prodigium. v. Antonin. Lib. 19. Obſcuriora tamen ſunt illa, ad quae Maro h. l. reſpexit; eoque interpretatio non ſatis tuta; inprimis propter verba *pro qua mercede*. Nolo iterum ea, quae olim disputata ſunt, repetere, ſed apponam, quod iam olim praetuli. Iouem puerum apes, allectae *cymbalis Curetum, ſub antro* montis *Dictes* in Creta *pauerant* melle; pro ea re, tamquam mercedis ac praemii loco, miram hanc, et humano ingenio ſimilem naturam iis indidit Iupiter. Extulit haec poeta inuerſe: naturas has indidit Iupiter apibus. Poterat pergere: *pro ea re*, quam pro mercede acceperunt, eum puerum olim *pauerant*. Nunc relatiue redditum, *pro qua re, pro qua mercede*, pro eo quod pauere; in merce-

Dictaeo coeli Regem pauere ſub antro.
Solae communis gnatos, conſortia tecta
Vrbis habent, magnisque agitant ſub legibus aeuum;
Et patriam ſolae et certos nouere Penatis;
Venturaeque hiemis memores aeſtate laborem
Experiuntur, et in medium quaeſita reponunt.

154 *que* abeſt a quart. Moret. vno Mead. et vett. edd., forte melius. *aeuom* Gudianus. 155 *A patriam* pro *Ah* codd. aliquot apud Pierium. *et* ante *certos* abeſt Longobard. 156 *labores* Arundel. Erf. 157 *reportant* Voſſ.

dem eius quod. Ita vulgo dicitur, *pro quo*, vt ſit: pro eo quod. Euemerum poetam ante oculos h. l. Virgilio fuiſſe diſcimus ex Colum. IX, 2, 3 — *an, vt Euemerus poeta dicit, crabronibus et ſole genitas apes, quas nymphae Phryxonides educauerunt, mox, Dictaeo ſpecu, Iouis extitiſſe nutrices, easque pabula munere dei ſortitas, quibus ipſae paruum educauerant alumnum* (Ita vero a Ioue mel acceperunt, quo Iouem puerum alerent?). *Iſta enim, quamvis non dedeceant poetam, ſummatim tamen et vno tantummodo verſiculo leviter attigit Virgilius, cum ſic ait:* Dictaeo — ſub antro. Tradiderat autem illa Euemerus in *ſacra hiſtoria*, ἀναγραφὴ ἱερὰ, ab Ennio latine conuerſa, in qua cum aliorum deorum, tum *Iouis Dictaei*, tamquam mortalis hominis, natales, patriam ac ſepulcrum, perſequutus fuerat. v. Minuc. Felix Octau. 21. Lactant. Inſt. diu. I, 11. Non ergo admittam coniecturam virorum doctorum, *Eumelum*, de quo v. inf. ad vſ. 316. eſſe legendum in Columellae verbis. Locus, qui ſequitur, eſt ex praeſtantiſſimis, propter dignitatem tenuitati rerum additam, ex translatis ab humano genere. 155. *patriam* ſimili modo dixit Columell. IX, 12, 1. IX, 9, 1. Ad locum facit Ambroſ. Hexaem. V, 21. 157. Georg. I, 127 *In medium quaerebant.*

Namque aliae victu inuigilant, et foedere pacto
Exercentur agris; pars intra ſaepta domorum
Narciſſi lacrimam, et lentum de cortice gluten,
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenacis
Suſpendunt ceras; aliae, ſpem gentis, adultos
Educunt fetus; aliae puriſſima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti;

158 *victum* quart. Moret. *victui* ſec. Moret. *vigilant* apud Priſcian. VII. *foedere parco* Reg. Martin. 159 *inter* vnus Arundel. *tecta domorum* vnus Mead. 160 *lente* Moret. quart. *lectum* Longobard. cum aliquot aliis apud Pierium et Reg. Martini, non male; ſed recepta lectio eſt pulcrior. 161 *tenacis* Priſcian. VII, Rottend. tert. Gud. *tenaces* al. 162 *in ſpem* Leid. a m. ſec. Goth. ſec., male. 163 *duriſſima* Medic. a m. pr., male. *liquentia* et mox *dulci distend. nectare* Seneca Ep. 84, ex Aen. I, 433, vbi et ſequentes verſus 167. 168. 169 iterum appoſiti. 164 *nectare telas* Ven. 165 *ad portam tendit* vnus Arundel. *forte* Leid. et

158. Partitae inter ſe opus ac munera certo ordine (hoc eſt *foedere pacto*), aliae *victu inuigilant*, victui quaerendo, cibo congerendo, operam dant, et *exercentur agris*, discurſu et vagatione vexantur, fatigantur, per agros; quae Graeci per medium, nos reciproce exprimimus, exercent ſe. vt ſaepe *exerceri laboribus, opere*, dicimur, quod tractamus. Habebat hic ante oculos poeta Ariſtot. H. A. IX, 40, pag. 946 extr. Lineae autem ſunt ductae iam in Heſiodo Θ. 596 ſqq. 160. *Narciſſi lacrimam*, guttam, nectar, humorem dulcem, ſeu melleum, quem imus florum calyx exſudat. tum *gluten* e reſina, gummi, corticum. 161. *fauis*, cellulis mel recepturis, *fundamina*, propolin: vid. ſup. ad v. 40. 164. *distendunt nectare cellas*, ornatius, quam, replent, explent; nam maiorem abundantiam repraeſentare animo videtur, quod adeo cellularum latera tumere faciat. *distendet ſpicis horrea plena Ceres:*

Inque vicem ſpeculantur aquas et nubila coeli;
Aut onera adcipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum, fucos, pecus a praeſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina maſſis

Zulich. ſec. Goth. ſec. et Erf. a m. ſec. *forti* eſt idem caſus ſextus, vt veſperi, ruri. vid. Drakenb. ad Sil. VII, 368, quamquam non video, cur non *forti cadere* res poſſit, tertio caſu, h. in ſortem, cum *fors* et ipſa portio ac munus ſit. *ad portam* Alcuinus Grammat. vid. ad Liu. IV, 37, 6 Burmann. Sed illud minus poeticum. 166 *quae nubila* Ven. | *accipiunt:* pro vulgari, excipiunt; hoc tamen repoſuit Wakef. quia ſit proprium. 168 *Ignauom* Gud. *Agninum* duo Barthii. *a praeſepibus vrgent* vnus Arundel. 169 *Feruit* coni. Cuningham. et Io. Schrader. ſicque legerat Philargyr. *flagrantia, flaglantia, fraglantia* et in Franc. *frangentia* legitur. v. Burm. 170 *lenti* fragm. Vatic.

Tibull. II, 5, 84, vbi vid. Not. et ſupra III, 124 *denſo distendere pingui, Quem legere ducem.* Hoc idem alias eſt *rumpi,* vt Ge. I, 49.

166. An futuri ſint imbres, ne reliquae exeant, vt bene Cerda. conf. v. 191.

168. *fucos, Dronen,* apes maiores iis, quae mel faciunt. Columella IX, 15, 1 *Mox vere transacto ſequitur mellis vindemia. — Eius maturitas intelligitur, cum animaduertimus fucos ab apibus expelli ac fugari; quod eſt genus amplioris incrementi, ſimillimum apis, et, vt ait Virgilius,* ignauum pecus, *et ſine induſtria fauis aſſidens. Nam neque alimenta congerit, et ab aliis inuecta conſumit. Verumtamen ad procreationem ſobolis conferre aliquid hi fuci videntur, inſidentes ſeminibus, quibus apes figurantur. Itaque ad fouendam et educandam nouam prolem familiarius admittuntur. Excluſis deinde pullis, extra tecta proturbantur, et, vt idem ait, a praeſepibus arcentur.* Vides veteres non vbique in phyſicis deſipuiſſe.

170. *lentis maſſis,* ferri, quod procudi ac duci poteſt,

Quum properant, alii taurinis follibus auras
Adcipiunt redduntque, alii ſtridentia tinguunt
Aera lacu; gemit inpoſitis incudibus Aetna;
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, ſi parua licet conponere magnis,

171 *alii t. f. auras* aberat Longob. Iidem verſus Aen. VIII, 449 — 453, ſed ibi *ventoſis follibus;* et *antrum* pro *Aetna*, et *multa vi*, et *tenaci forcipe maſſam.* 172 *ſtringentia* Ven. 173 pro *Aetna*, *antrum* in Longobard. Medic. et Pierianis nonnullis, aliis, Rottend. pr. Menag. pr. alt. Voſſ. Franc. Goth. ſec. (in quo alterum pro gloſſa adſcriptum), et vno Arundel., quibus adde fragm. Vatic., forte ex Aen. VIII, 451. 174 *multa vi* Rottend. ſec. ex eod. loco; ſicque inf. v. 450 et alibi. 175 *maſſam* in fine verſus, Vratisl. et Nonius in *Fornus;* ex Aen. VIII, 453. 176 *opponere* Goth. ſec.

properant, properanter conficiunt, σπεύδουσιν, ἐπείγουσι, fulmen. Sic Callim. in Dian. 49 de ipſis Cyclopibus: ἐπείγετο γὰρ μέγα ἔργον. *Lacus*, vt fontes, pro aqua poſitus. Lucret. VI, 147. 148 *Vt calidis candens ferrum e fornacibus olim Stridit, vbi in gelidum propere* (aut potius *propter*, dum prope adſtat aqua) *demerſimus imbrem.* Hoc magis poeticum, quam vt *lacus* ipſum vas ſit; vti in vineis *lacus* ſunt. Ouid. Met. IX, 170 *gelido ceu quondam lamina candens Tincta lacu, ſtridit.* 175. *In numerum:* ἐν ῥυθμῷ, εὐρύθμως· vt Eclog. VI, 27. Ceterum hunc eundem locum refinxit poeta Aen. VIII, 449—453. Compara Callimach. in Dian. 59—61.

176. Cum eſſent, qui hanc comparationem magnae molitionis, ſtudii et laboris apum cum Cyclopum opere fabrili pro inepta et ridicula haberent, cum res exiguae et tenues tam magnificis exemplis ornentur, Popius in praeclara disputatione (*Poſtſcript*) Odyſſeae ſubiecta, monente etiam Martino, eam ita defendebat, vt ex animantium actionibus,

Cecropias innatus apes amor vrguet habendi,
Munere quamque ſuo. Grandaeuis oppida curae,
Et munire ſauos, et daedala ſingere tecta:
At feſſae multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenae; paſcuntur et arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.

177 *Cecropeas* multi ſcribunt ex more. 178 *quaeque ſuo* Franc. 179 *figere* vnus Mead., quod hic legendum putabat Burm. Sec. ad Anthol. Lat. pag. 375. 180 *multae* Zulichem. Laudat Burm. Intpp. ad Suet. Aug. 78, Drakenb. ad Liu. V, 26. 183 *taliam* Gud. a m. pr.

quamuis tenuibus, nunquam riſum recte captari diceret; ſed tantum ex hominum actionibus, multa ac magna, adeoque inepta et abſurda molitione effectum exiguum ac ieiunum conſectantibus. Praeclare profecto; ſed vera ratio ad hunc modum erat reddenda: Poetae partes, in hoc inprimis rerum genere, quae per ſe tenues ſunt et exiles, verſantur in eo, vt iis ornatu, dignitate et grauitate eam ſpeciem induat, qua probare ſe ac delectare animum poſſint: hoc autem aſſequitur, dum *animantium actiones humanis ſtudiis et conſiliis* aſſimulat, adeoque etiam comparationes ab hominibus petitas ad illa transfert. Accedit, quod tota tractatio de apibus nos iam adſuefecit imaginibus a rebus ac fatis, moribus ingeniisque hominum, petitis. 177. *amor habendi,* h. l. acquirendi ſtudium, cum mel parant. *munere ſuo,* pro cuiusque vicibus, vt 158 ſqq. partibus cuique aſſignatis. 179. *munire fauos,* pulcrius quam, fingere, facere, fabricari. *daedala tecta* a Lucretio habet. 181. *paſcuntur,* depaſcunt, vt verbi vſum vidimus Ge. III, 314. II, 375. . De *arbutis* v. Ge. III, 300. I, 148. *glaucas ſalices,* Ge. II, 13. *caſiam,* II, 213. *pinguem*

Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis; nusquam mora: rursus easdem
Vesper vbi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, vbi iam thalamis se conposuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluuia inpendente recedunt
Longius, aut credunt coelo aduentantibus Euris;

184 Distinguunt multi post *quies*. vid. Heins. et Burm., quod et ipsum ferri potest. *labor omnibus idem* Rottend. pr. vt Georg. III, 244 sed et v. 212 *mens omnibus vna est*. 187 *dum* Edit. Norimb. *pectora* Rottend. sec. vid. Aen. VIII, 607. 188 *musantque* duo. *musatque* Leid. *lumina* Ed. Norimb. 190 *suus sopor* Mentel. tert. et Reg. Goth. pr. *suos sopor* Ven. 191 *recludunt* Medic. a m. pr. 192 *haud credunt* Leid. Franc. *aduenientibus* Goth. pr.

tiliam, a melle florum et foliorum, quod exsudant, glutini apum idoneum. *ferrugineos hyacinthos*, alias *purpureos*, *vaccinia nigra* Ecl. II, 18. Nobis *lilia floribus reflexis*, *Türkischer Bund*. conf. Martin., qui hyacinthi huius poetici formam exhibuit.

188. *mussant*, murmurant, fremunt: vid. ad Aen. XI, 454 *flent maesti mussantque patres*.

189. *thalami*, cubicula, pro alueis. 190. *sopor suus*, ex vsu huius nominis poetico, illis debitus et conueniens, quippe labore diurno paratus, aut illis solitus et vsitatus. 191. Arat. Diosem. 296 inter signa imbris ingruentis: οὐδ' ἂν ἐπὶ ξουθαὶ μεγάλου χειμῶνος ἰόντος πρόσσω ποιήσαιντο νομὸν κηροῖο μέλισσαι, ἀλλ' αὐτοῦ μέλιτός τε καὶ ἔργου εἱλίσσονται (h. κατὰ, περὶ μέλιτος). 192. *credunt caelo*, fidem habent sereno caelo.

Sed circum tutae ſub moenibus vrbis aquantur,
Excurſusque breuis tentant, et ſaepe lapillos,
Vt cymbae inſtabiles fluctu iactante ſaburram,
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant.
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fetus nixibus edunt:

193 *Sed tutae circum* Franc. *pro moenibus* Priſcian. VIII, ſed vulgatum agnoſcit Nonius Marcellus, Priſciano antiquior, in *aquari* apud Heinſ. 195 *cumbae* Medic. a m. pr. et Gud. *cymbae* reliqui. *ſuburram* Medic. a m. pr. et al., aut *ſaburam*. 196 *hi ſeſe* Leid. *is ſaepe* Gud. pro var. lect. *vibrant* Menag. alt. 198 *Quod neque* Romanus (in quo a v. 36 ad 181 lacuna erat) cum aliis. *concubito* Mentel. pr. 199 *niſibus* Gud. a m. ſec. *nexibus* Medic. Gud. a m. pr. et duo Leid. cum Rom. Eadem

194—196. Obſeruatum hoc multis, apes aduerſo vento volantes lapillis ſe onerare, ne a vento abripiantur, in his Ariſtot. H. A. IX, 40. Aelian. H. A. I, 11. Plin. XI, 10. *cymbae inſtabiles*, leuitate oneris fluctuantes.

197. Inter plures veterum de *apum generatione* opiniones erat etiam haec, non gigni nec naſci eas, ſed ex floribus legi. v. Ariſtot. H. A. V, 21; adde c. 19. 22. Plin. XI, 16, ſect. 16. Nunc reginam, vulgo pro rege habitam, communem ſtirpis auctorem ac parentem, ouis pariundis ſolam vacare, poſt Swammerdammii et Reaumurii (T. V *Memoire* 9) obſeruationes communis opinio eſt; vnde mox excludantur apes, cum nouae matres, tum mares, ſeu fuci, tum mellificantes apes, in quibus nondum vlla ſexus nota reperta eſt: vt adeo apes cum formicis nouam animantium claſſem conſtituant, quae triplicem ſexum complectatur.

197—199. Nouus orationis color: *Illum mirabere;* h. e. alia, eaque nec minus mira, natura eſt, quod concubitui non indulgent, nec concipiunt, nec pariunt. Colum. IX, 2, 4 *vtrum examina — concubitu ſobolem*

Verum ipſae e foliis natos et ſuauibus herbis
Ore legunt; ipſae regem paruosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Saepe etiam duris errando in cotibus alas

diuerſitas apud Ouid. Met. IX, 294, notante Burm., ſed et alibi ſaepe. 200 *ipſae e foliis* Heinſ. e Medic. Gudian. Moret. quart. Franc. Toll. Sic et Roman. et omnes Martiniani cum edd. nonnullis ant. et Goth. vterque. *et foliis natos et* Rottend. tert. At aliae cum vulgg. *e* omittunt; ſunt etiam, qui ordinem mutent, *natos foliis;* vt apud Pierium et in vett. edd. *natas* Catroeus edidit. *e ſuauibus herbis* Mediceus et Mentel. pr. *ſed ſuauibus* Romanus. 201 *pabulumque Quirites* Medic. a m. pr., manifeſto ſocordiae veſtigio. Heinſ. tamen hinc faciebat: *paulosque.* 203 *que* abeſt a Franc. *aluorum et cerea regna* Longobard., cum in aliis *tecta* ſit, ſi recte capio Pierium. Verum hoc deterius eſſet: nam in maius auget rem poeta et alueare in aulam ac regnum mutat. Mox *refigunt* vulgo editur inde ab Aldd., quod tuentur Medic. cum aliis codd. et edd. vett., nec non Seru. et Philargyr. *refingunt,* editum iam a Commelin. et Pulmann., tuentur Rom. Medic. et quaedam alia Pierii exemplaria antiquiora, ex Heinſianis Mentel. pr. Rottend. pr. et Leid., forte et alii Burmanni libri, Ed. Ven., tres Martini, Goth. ſec.; et multo magis grammatica ratio, cum de fauis agatur; de quorum ſtructura et ratione multa ſunt ap. Plin. XI, 10 et al. et *figere* quidem *fauos, tecta,* dici poſſit, non *refigere,* conf. Heinſ. ad Ouid. I Faſt. 158. 203—205 Primo ſtatim oculorum coniectu, alieno loco hos tres verſus poſitos eſſe intelligas; quam etiam fuiſſe opinionem docti alicuius Britanni ex Martino diſco; et promtum eſt locum iis ſuum poſt v. 196 adſignare, nec eum percommodum fore dubitari poteſt. Neque aliter Io. Schraderus cenſebat. Nec vulgarem ordinem defendas facile, niſi in poeta nos verſari dixeris, in quo ſubtilitatem dialecticam male requiras. Ad hanc itaque legem poſſunt ſententiae loci ſic conſtitui: apes ex floribus et herbis fetus legere dixerat v. 200. Quae *procreent, an heredem generis ſui floribus eligant, quod affirmat noſter Maro.*

203 ſq. *Saepe etiam.* Ex floribus apes et ſetum et fetus cunabula et cubicula, parare dixerat. Subiungit, mutato ſententiae ordine: Itaque tanto florum obeundorum ſtudio tenentur, vt etiam alas interdum atterant acutis lapillis, et onere op-

Adtriuere, vltroque animam ſub ſaſce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamuis anguſti terminus aeui
Excipiat: neque enim plus ſeptuma ducitur aeſtas:

ſequuntur: *ipſae regem paruosque Quirites Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt*, non diuerſa, ſed eadem ſententia, nouis imaginibus exornata, eſt: *ipſae ſufficiunt regem et populum*, ſcil. ex floribus, ſiue e *foliis* et *herbis;* nam hae modo praeceſſerant; et, vbi illi habitare poſſint, *aulas et cerea regna refingunt*, h. ſauos parant, ex florum ſucco ac polline. Cum itaque ex floribus et fetum, et fetus cunabula ac cubicula, et cibum etiam capiant: tanto florum ac mellis ex iis conficiendi ſtudio inflammantur, vt etiam onere, quod ferunt, ita humo affligantur, vt alas atterant acutis lapillis, et viribus exhauſtae deficiant. Nunc a v. 206 noua omnino propoſitio exordium ducit: itaque maiorem interpunctionem appoſui. 203 *Ipſae etiam* Erf. *certando* Ven. et Ed. Ven. 204 *vtroque* Reg. cum gloſſa inepta: aquae et florum. 205 *gignendi* alter Rottend. *gratia mellis* coni. Io. Schrader. 206 *anguſtus terminus* edd. plurimae cum Aldd. pr. et ſec. et Nonius in *excipere;* minus poetice; et *anguſti* defenditur omnium bonorum codd. auctoritate. 207 *Excipiant* quart. Moret. *Accipiat* Ed. Ven. et Erf. *aetas* Rottend. tert. Leid. quart. Moreti et pr. a m. pr. Goth. ſec. vid. ad Georg. III, 190.

preſſae deficiant. cf. V. L. 205. *generandi gloria mellis*, h. ſtudium; ſpes et ſtudium gloriae ex mellis generatione.

206. *Ergo*, cum tam facili ac promta natalium ratione ex floribus ſe reficiant — *genus immortale manet*, quod copia poetica trinis modis enuntiat. 207. *Excipiat*, vt fortuna, fors, calamitas nos excipere dicitur; h. vt iis ſit. Vt λαβεῖν, λαχεῖν, ita *excipere nos* dicuntur ea, quae obtingunt, eueniunt, inprimis certo ordine, tempore, ſequela. Sic Ge. II, 345 *Si non exciperet caeli indulgentia terras.* Aen. III, 317. 318 *quis te caſus deiectam coniuge tanto excipit?* Ita de philoſophis: excepit ſcholam Crantor; et Aen. I, 276 *Romulus excipiet gentem,*

At genus inmortale manet, multosque per annos
Stat Fortuna domus, et aui numerantur auorum.
Praeterea regem non ſic Aegyptos et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaſpes,

208 *Et* Rom. *At* eſt attamen. *manent* Franc.; non inelegan-ter, iudice Burm.; ipſae, apes, genus immortale, manent. Nam videtur nimis tenuiter dictum *genus manet immortale*. Debebas tamen iungere: *genus manet*, durat, ita vt ſubiungatur ornans *immortale*. Bentl. ad Lucan. coni. *At genus immortale tamen*. recepit Wakef. 210 *nec ſic* Erf. *Aegyptos* e Medic. Heinſ., quem vide. *Aegyptus* vulgo. 211 *India* Rom. *Lybia* male duo apud Burm. *Lydia Parthorum populi* quart. Moreti; forte *India* legendum, inquit Burmannus, quae rectius *ingens* dicitur.

regem eum habebunt Albani. Nec multum diuerſa exempla in Liuio. *ſeptima aeſtas*. vid. Ariſtot. Hiſt. Anim. V, 22. Plin. XI, 20. Colum. IX, 3, 3. *plus*, plus quam. 209. *Fortuna domus* ornatius, quam domus, et hoc pro apum genere. Subire poteſt animum *Fortuna domus Auguſtae*, *Auguſtorum*, *Auguſti*, proprio ac ſollenni more dicta: inprimis in numis; reſpectu ad ſtatum et conditionem gentis fatali aliqua neceſſitate perpetuam et perennem: quod et Ruhnkenius in memoriam reuocabat: cf. Oudendorp. ad Suet. Aug. 65. Markland. ad Stat. Silu. V, 2, 76. Dubitare tamen licet, an illo iam tempore, quo Maro Georgica condiſſe traditur, illa notio frequentata ſit et frequentari potuerit. Nondum Auguſta domus ea dignatione tum habebatur: ſpectantque illi tituli ad ſeriora tempora: ad quae adeo et hi carminis verſus eſſent reuocandi tanquam ſerius inſerti: quod opinari licet, probari nequit.

210. 211. Cerdam et alios ad vnum Perſarum regem, cui hi populi omnes parebant, referre video. Sed videntur potius plures populi memorari, regum ſuorum inprimis obſeruantes. *Lydia ingens*, non reſpectu ad reliqua imperia habito, ſed ad Croeſi victorias et opes. *Medus Hydaſpes*, negotium

Obſeruant. Rege incolumi mens omnibus vna eſt;
Amiſſo rupere fidem, conſtructaque mella
Diripuere ipſae, et crates ſoluere fauorum.
Ille operum cuſtos; illum admirantur, et omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequentes;
Et ſaepe adtollunt humeris, et corpora bello
Obiectant, pulcramque petunt per volnera mortem.

At vide Notam. Porro *et Medus* Medic., ſed a m. pr., quod Heinſ. firmat hic et ad Aen. VI, 327. *Medus Hydaſpesue* alii; ſed recte reiicit Burm. et vid. Not. 212 *Obſeruant regem* Gud. pro var. lect., male. Porro *incolomi* ſcribunt quatuor apud Burm. *eſt* omittunt quatuor apud Heinſ. et vnus Mead. 213 *conſtrictaque* ſec. Rottend. Vratisl. 214 *Dirupere* Ed. Iunt. et Zulich. 215 *Ipſe* quart. Moret. *ille admiratur* Medic. a m. pr. 216 *frementes* Mentel. pr. Zulich. et Bodlei. 218 *per funera* Goth. pr.

facit Intpp. Eſt enim Indiae fluuius, cui epitheton *Medus* parum conuenire videtur. Itaque poſt Seruium in Media quaeſiuere flumen huius nominis, de quo tamen Geographi ſilent. Haud dubie poeta, forte Graeci alicuius poetae exemplo, deſignaſſe videtur imperium veterum Perſarum, cuius fines ad Indiae illam partem pertinebant, in qua Hydaſpes erat. Egit nunc de hac Indiae parte Perſis ſubiecta accurate Heeren noſter P. II. *de commerciis antiq. populorum* p. 300 ſqq. Pro Perſico itaque, ſeu Perſa, *Medum* amnem poetico more appellauit, vt Horat. Od. I, 2, 51 et al. 212. 213. Reſpicit locum Seneca de Clement. I, 4. 214. *crates fauorum*, pro textis v. Ge. I, 166. Faciunt itaque, quod ſaepe exercitus feciſſe legimus amiſſo duce ſuo: rumpunt, ſoluunt fidem, deficiunt.

216. Vid. Varr. III, 16, 8. Ariſtot. H. A. IX, 40. 217. *bello Obiectant*, armis hoſtilibus: ingruentibus hoſtibus. Omnia haec grauiter et ornate.

His quidam ſignis, atque haec exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinae mentis et hauſtus
Aetherios dixere; deum namque ire per omnis
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum;
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſère vitas;
Scilicet huc reddi deinde ac reſoluta referri

221 *Aethereos* alii, vt ſemper. 222 *Terras et* Moret. quart. *Et terras* Zulich. *Terrarum tractusque* Medic. a m. ſec., ſed interpolatrice. Verſus legebatur iam Ecl. IV, 51. 223 *Hic* Rom. 224 *naſcentur* quart. Moret. *naſcentum* Erf., quod defendi poſſet. *accerſere* ſcribunt alii ex more prauo. *acceſſere* vnus Mead. *vitam* Regius Martini. 225 *hac reſoluta referri* pr. Voſſ. Moret.

219 — 227. Ex Pythagoreorum diſciplina, quam deinde Platonici ac Stoici, quamquam diuerſis quique modis commentantes, amplexi ſunt, haec petita, de anima mundi, h. principio agente, per omnem naturam fuſa, omnium animantium animas ſubminiſtrante, et easdem, diſſoluto corpore, iterum in ſe, tamquam ſibi *συγγενεῖς*, recipiente. Cum autem illa mens ſubtiliſſimi ac puriſſimi aetheris aut ignis naturam habere crederetur: ſpiritus ex ea emanantes *aetherios hauſtus* dixit. Idem placitum expoſuit Aen. VI, 724—751, et tenendum illud propter multa alia poetarum loca. Scilicet magna pars poeticorum philoſophematum ex Empedocleis eſt petita; quorum magna auctoritas quondam eſſe debuit.

219. Ex his ſignis, *τεκμηρίοις*, *atque haec exempla*, argumenta, *ſequuti*. Ornauit poeta vulgare noſtrum: His apum factis quidam adducti ſunt, vt opinarentur etc. 222. *caelum profundum*, altum, in magnam altitudinem exſurgens; vt contra *altum mare* pro profundo. 224. *tenues vitas*, animas, quippe aethe-

Omnia; nec morti esse locum; sed viua volare
Sideris in numerum, atque alto succedere coelo.
Si quando sedem augustam seruataque mella
Thesauris relines: prius haustu sparsus aquarum

fr. Gud. Rottend. sec. (forte pro *huc*). *ad resoluta* Reg. Martin. *aere soluta* vnus Mead. *referre* Medic.; at vulgatam tuetur Lutat. ad Stat. Theb. VI, 112. Possis et h. l. *scilicet* iungere cum antecedentibus: *arcessere vitas Scilicet, huc r.* 227 *succidere* Leid. *solo* Toll. *alto se condere caelo* Rom., se recipere in caelum animas, docte, et vt vulgaris lectio esse possit eius interpretatio. Ceterum varietatis similis exempla vid. apud Burm. ad Lucan. II, 609. 228 *angustam* Rom. cum al. Pierii; quinque ap. Burm., sex ap. Martin., vterque Goth., multae vett. et vulg. edd., etiam Aldd. pr. et tert., nec sane hoc incongruum aut ab apibus alienum. Recte tamen Heins. et Burm., ex Mediceo inprimis ac Seruio, tuebantur alterum, *augustam;* cum iam dudum regiam ac palatia aliaque a regum maiestate petita apibus tribui viderimus; statim autem v. 229. 230 alia adiiciantur, quae ad earum sanctitatem pertineant, vt caste ac pure, ore proluto, adeundas esse dicat. *augustam sedem* Erf. 229. 230 Magna lectionis in his verss. est diuersitas: vt plerumque fit in tali nominum et epithetorum positu:

riae naturae. *arcessere,* accipere. 226. *Omnia*, h. spiritum omnium, quae vitam sibi ex aethere arcessiuerunt. 226. 227. h. e. euolare in aetherem. *Sideris in numerum*, inter sidera, nam eadem mundi anima sidera mouet; cum autem corpore soluta anima propter aetheriam suam naturam altum petit: redit ea in caelum et astris admiscetur. Successit mox illa opinio, qua iustorum ac piorum animas in sidera reponi arbitrati sunt. *in numerum:* vti v. c. Vellei. II, 73 *fugitiuos in numerum exercitus sui recipiens,* h. in ordines, in partem, adeoque immiscens, inserens.

228—237. De castratione fauorum praecipere incipit, et quidem cum praesidia contra apum iram et furorem, fumum et aquae adspersionem, tum tempus mellationis vere et auctumno tradit.

228. 229. *seruata mella Thesauris relines,* pro,

Ora foue, fumosque manu praetende sequacis.

prius haustu sparsus aquarum Ora foue. Ita post Grimoaldum Heins. emendauit e Gud. a m. pr. Medic. a m. sec. et quatuor aliis; adde Ed. Ven.; et sic Longobard. Pierii a m. pr. et pars Martinianorum legere videtur. Alludunt alii: Rom. Mentel. sec. a m. pr. *haustu.* Medic. a m. pr. *astu.* Moret. sec. *haust.* Tum *Ora* Moret. pr. a m. sec. et Goth. sec. Ante Heins. lectum erat eodem sensu, sed forma minus exquisita: *prius haustus sparsus aquarum Ore foue:* quod et Seruius legerat. Ald. pr. *haustus — Ora foue.* Ald. sec. *haustus spars. aquarum, Ore faue* (quod et in Erf., nisi quod *Ora* scriptum est): tert. *haustu sp. aq. Ore foue.* Est vir doctus qui in *ore* latere suspicatur *rore*; ita leg. *haustus sparsus aquarum rore foue:* vt sit sparsus rore aquarum foue haustus vel haustum. Sequentes editores modo hoc modo illud sunt amplexi. *prius haustus parcus aquarum Ore foue* coniiciebat Reiskius, vt *parcus* pro parce sit. Ludibria lectionum sunt auctas in Reg. *fare* Arundel. At Philargyr. *Ore faue,* „cum religione ac silentio accede." Et Seruius: alii *Ora faue* legunt, vt sit, tace. Etiam Medic. a m. pr. *Ore faue,* cum Ald. sec. Recepit hoc Brunckius tamquam praecipiti Aproniani iudicio mutatum: esse ex re sacra petitum, vt adeo purus et cum silentio accedat apiarius. Premunt tamen hanc lectionem haec: quod aliena esse videtur religionis notio ab h. l. Si „ad *sedem augustam* (quam de regia ac palatio accipiendam esse, docent reliqua) tamquam ad aram seu delubrum accedere iubetur agricola;" mira profecto illa esset religio, vt sacrilegium commissurus lingua et ore fauere, et tum fumum inferre iubeatur. Io. Schrader. coni. *prius haustu sparsus aquarum Ora, moue,* scil. alueum: ingeniose saltem: Colum. IX, 15. 6, vbi hac de re: *Talis olla,* (per quam possit afflari) *cum est alueari oblecta* (h. e. admota) *spiritu admoto fumus ad apes promouetur.* Fuit quoque, qui voces, *Ore foue,* ita acciperet, vt esset, ore foue fumos (spiritu excita) et manu praetende.

thesauros mellis seruati; qui *relinuntur* resignantur; proprie amphorae, dolia et alia oblita pice et obducta relini dicuntur. 229. 230. *prius haustu sparsus aquarum Ora foue.* Si vera haec est lectio, et si interpretandi regulas sequeris, sententia verbis efficitur haec: vt *fouere ora haustu aquarum,* dicta sint pro, fouere aquam haustam ore, h. eam tenere, continere, habere; poetica copia addit *sparsus,* scil. ora, quoad

ora; habens ora ſparſa, adſperſa, proluta, aqua. Expedita hactenus ſententia; ſed quaeri nunc poteſt, quorſum hoc factu opus ſit. Statuebam, cauſſam eſſe, ne ora male olentia ſint, quod foetorem ferre nequeunt apes: quod veteres miris modis in miraculum auxere; cf. Varr. III, 16, 6. Colum. IX, 14, 3. Geop. XV, 2, 19. 3, 4, ibique Niclas. Fauet vſus loquendi: nam ſup. II, 134 *animas et olentia Medi Ora fouent illo*, malo Medico. Et credidiſſe videntur veteres, ei, qui ad apes accederet, videndum eſſe, ne graui odore eas offenderet. Columell. IX, 14, 3 *Verum maxime cuſtodiendum eſt curatori — vti abstineat fere ab omnibus redolentibus eſculentis — itemque foetentibus acrimoniis allii vel ceparum ceterarumque rerum ſimilium.* Pallad. IV, 15, 4 *Haec — efficies, caſtus et ſobrius, et alienus a balneis* (Creſcentii liber: *ab alliis) vel a cibis acribus, et odoris immundi, atque omnibus ſalſamentis.* Quibus quidem locis nihil eſſe poteſt apertius. Enimuero, vel ſic non ſatis patet, quorſum graui odori cauere opus eſſe creditum fuerit, cum fumos mellarius prae ſe ferat manu.

Seruius ita accepit: „*Ore foue*, ipſos hauſtus ſcilicet. Et hoc dicit: Spargendo aquam imitare pluuiam.“ Praeclare ad ipſam rem; nam ſolere apiarios hac arte aggredi apes, vt eas ex aluearis parte, qua fauos reciſuri ſunt, fugent, notum eſt; et ſequitur altera ſimilis fraus, vt fumus immittatur; ſolitosque hoc idem facere veteres, ex Geopon. XV, 6, 1 ſuſpicabatur Beckmann. collega coniunct. hac ſuper re a me compellatus; ſequitur Seruium Cerda, et iam ante eum Iulius Sabinus, quem pleniorem Seruium cum Probo habuiſſe liquet: „Fumo fugantur apes ex alueis; et poſtquam fugatae ſunt, aſpergine aquae conglobantur, vt non errent; hoc ideo ſit, vt exemto melle facilius inſerantur alueis“, et paullo poſt: „*foue*, contine in faucibus tum ſparſus hauſtus aquarum.“ Vt haec interpretatio locum habeat, adoptanda eſt altera lectio *hauſtus aquarum ore foue;*

Triſtior hibernas coelo deſcendit in vndas.
Illis ira modum ſupra eſt, laeſaeque venenum
Morſibus inſpirant, et ſpicula caeca relinquunt
Adfixae venis, animasque in volnere ponunt.

men. *aquoſus* eſt, qui aquas, imbres, concitat. conf. Exc. ad h. l. ſub fin. 236 *modum ſuper eſt* nonnulli Pieriani et Giphanii Mſſ., vnde ille *ſupera* facit, quod Lucretianum eſt. 238 *Affixae venis* vulgatum inde ab Aldd. *Adfixa in venis* ſec. Mentel. a m. ſec. et pr. Moret. vnus Arundel. et alter cum Erf. et cum edd. nonnullis (inter quas Argent. 1502, notante Reiskio, cui valde arridebat ea lectio), *Affixa in venis.* Videri poteſt hoc Grammatici, de metro ſolliciti, opera interpolatum eſſe ex *Adfixa venis*, ſcil. ſpicula, vt erat in Pierii peruetere libro, Mentel. pr.

occaſ. ſid. pag. 59 ſq. *Aut vbi eadem* Pleias *deſcendit caelo,* occidit, *triſtior,* quia triſti, ingrato, anni tempore, *in vndas hibernas,* tempeſtatibus vexatas, quippe menſe Nouembri. In mare autem ſe condere videri poſſunt ſidera occidentia. *fugiens ſidus Piſcis aquoſi,* quandoquidem is Pleiadum ſitus eſt in caelo, vt alter Piſcium eas a tergo vrgere et inſequi videri poſſit, vtque adeo non ſit de ſubſequente aliquo Piſcis occaſu accipiendum; ſed de Pleiadum occaſu vnice agatur, quae in ſphaera ita expreſſae ſunt, vt pone eas poſitus ſit alter ex Piſcibus. Deſcendit itaque Pleias, cui a tergo vicinus eſt Piſcis, ex poſitu in ſphaera. Vlteriorem declarationem vid. in Excurſu ad h. v. vbi eam expoſui, cum nulla cuiuspiam contumelia vel verborum calumnia. Mirus eſt hominum mos, qui alterius epulis repleti oſſa adeſa in eius os illidunt.

236. Coniuncta haec cum ſuperioribus; nam, dum mel exſcinditur, iras apium maxime experiare. Varro III, 16, 7 *neque ignaua, vt non, qui eius opus conetur disturbare, reſiſtat.* 237. *ſpicula caeca,* h. occulta, breuia, quae poſſunt latere. Seru. *Morſus* pro aculeorum ictibus dici, obuium. 238. *Adfixae venis,* grauius quam cuti, corpori. *in vulnere,* in inferendo

Sin, duram metuens hiemem, parcesque futuro,

Reg. Moret. sec. Leid., item Goth. sec. et Brunckii libro, *Afixa venis* Leid. sec. Habet tamen et altera lectio, qua ipsae apes affigentes se cuti eius, qui eas infestat, Lucret. V, 1321 leae *Deplexaeque dabant in terram volnere victos Morsibus adfixae validis atque vnguibus vncis; Affixae venis* dicuntur, cum grammaticam rationem, est enim elegantissima, tum librorum auctoritatem, Romani, Medicei, et ceterorum; eodem referendum *Affissae* Zulichem. At vero *Adnixae* Oblongus Pierii, quod si aliorum librorum suffragia haberet, non incomtum esset. Latius processit interpolatio in Ed. Ven. *Affixas venis animas in*, et in Ed. Mediol. *Affixae venis animas in.* Porro *animosque* Moret. qu. *in volnera* Gud., et *in vulnera* Romanus, Mentel. pr. fragm. Moret., vterque Goth. Erf. vnus Arundel. et Pierii aliquot; sicque iam Naugerius edidit in Ald. tert., et hinc alii, sed pauci. Atque ita Nonius in *anima*, Schol. Iuuenal. IV, 91. Macrob. Sat. VI, 6. extr. Probat Oudendorp. ad Lucan. II, 151, sed ita, vt ad eum τοῦ *in* vsum referat, cum finem ac caussam denotat. Malim ad exquisitiorem illum vsum referre, cum quartus pro sexto casu adiungitur; neque adeo praeferre alteri vt magis vulgari dubitem. Neque tamen reiici *in vulnere*, dum vulnus inferunt, potest, ;quod Mediceus et alii tuentur. 239 Editum erat *metues*. Pro hoc *metuens* Gud. a m. pr. Franc. Toll., porro Roman. et codd. aliquot Pierii et Regius Martin. Edit. Iunt., nec reiiciendum est, inquit Heins., quin etiam elegantius hoc dictum censeo; itaque nunc recepi, probatum quoque Vossio. *metuis* sec. Moret.

vulnus. Nam aculeis amissis mori creditae sunt. Plin. XI, sect. 19.

239—247. Sin apiarius, hiemis immitioris metu, curaque apum et miseratione, non omnes fauos excindat, et aliquam mellis partem apibus relinquat: at saltem, propter variorum insectorum insidias suffiendus est alueus, inanes cellae exscalpendae et recidendae, ne quod in iis animalculum occultum lateat. Trepidabant et hic Intpp. Obseruata haec omnia iam erant Aristoteli; v. H. Anim. IX, 40, p. 946 A., sed in caussis reddendis laborabat maximi philosophi acumen. Monent eadem Geoponici, Varro et Columella cum Palladio. 239. *parces futuro*, conditioni ac necessitati apum futurae. Priscianus haec ip-

Contusosque animos et res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerasque recidere inanis,
Quis dubitet? nam saepe fauos ignotus adedit
Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis;

240 *Contunsos* Gud. et duo Moret. *Concussosque* Regius Martin. *miserabile* idem Regius cum Ed. Ven. *mirabere* Longobard. a m. sec. 241 *At* omnes fere codd. Heinsii: *Aut* vulgo. *An* Reiskius coniiciebat; an quis dubitet? *Aut sufferre thumo* (*thumos* apud Foggin.) Medic., nec non Roman. et Ed. Ven. *thymum* tres apud Burm. *At suffire fimo*, scil. bubulo, coni. Io. Schraderus, ex communi praecepto auctorum de R. R. et Plin. XXI, 14, s. 47. Recte. Verum etiam thymo et cneoro suffumigatur: v. c. Geopon. XV, 2, 37. *cerasque recindere* Zulich. *incidere* Parrhas. habuisse videbatur. 242 *Quis dubites* Goth. pr. *adhesit* Romanus. 243 *Stellio et lucifugis* omnes Pieriani, omnes fere Heinsii; nec abesse a suis τὸ *et* monet Martinus; nec abest a Goth., extrusum tantum est, id quod et ipse malim factum, in edd. vulgg. ante Heins., et quidem inde a Manut. Fabric. Commelin. Heinsius reuocauit, vt pes creticus sit; quod mihi merum Grammaticorum commentum esse videtur. Quid enim ieiunius et ineptius a poeta fieri possit, quam in heroico versu alienos pedes admiscere! Verum pronuntiandum est binis syllabis *Stelljo*. Hoc ab aliis *Stelio*, *Stilio*, *Stillio* scribitur. Porro *lucifugi c. e. blatti* Zulich. *excesa cubilia* Pierii manus in ora codicis, ex interpolatione non inscita; Io. Schrader. *contexta*. Tum *blatis*, *blactis*, *plattis* scribitur ap. Burm. et Colum. IX, 7, 5. Reiskius ita locum refingebat: *An suffire thymo cerasque recidere inanes Quis dubitet (nam — Stellio), lucifugis congesta cubilia blattis?* vt *ceras*sa ad apodosin referebat, vt essent, *parce* et *miserator*.

240. Spoliato alueo et cibi penuria, hiemali tempore, conf. Colum. IX, 14, 11. 241. *Vt omnes vitiosi faui tollantur*, curandum est. Colum. IX, 13, 8. cf. §. 11. 12. c. 14, 1. 2. 13. Varro III, 16, 34 extr. *At* in apodosi, vt supra aliquoties: εἶτα, ἀλλὰ, ἀλλά γε. quod etiam *attamen*. 243. *ignotus Stellio*, non obseruatus, occulte adrepens. *et blattis congesta cubilia sunt*, h. blattae cubilibus eo, in fauos vacuos, congestis, adedere fauos. *lucifugis*, per noctem vagantibus; vt Ser-

Inmunisque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro inparibus ſe inmiſcuit armis;
Aut dirum, tineae, genus; aut inuiſa Mineruae
Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtae fuerint: hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,

inanes ſint haec *cubilia.* 244 *fucos* Gud. a m. pr. Mentel. pr. *ad pocula* Medic. a m. pr., librarius ſcilicet, qui de ſe forte agi putabat. 245 *ſcabro* Medic. a m. ſec. duo Moret. Franc. Goth. ſec. *crebro* tres alii. *ſe miſcuit* Voſſ. pr. More.. fr. Franc. Toll. Ed. Mediol., porro Goth. ſec. Erf. et vnus Mead. *imparibusque immiſcuit* qu. Moret. 246 *dirum* optimus quisque apud Heinſ., hoc idem iam ediderat Nauger. et Egnat., neglectum a ſequioribus. *durum* vulgo. *tiniae* ſcriptura vett. librorum. vid. Vrſin. Cerd. Heinſ. 247 *In foribus laxos* odd. ante Heinſ., ſed iam Pierius monuerat, codices aliter habere. *Laxosque in foribus* Zulich. *arachnea* Toll. 248 *fuerunt* et mox *complerunt* Medic. *fuerit* Ven. *omnis* multi. 249 *Incumbunt* Zulich. Moret. fragm., idem *fulcire ruinas. ruinam* Ed. Ven. *operis lapſi* coni. Schrader.

vius recte explicat. Eſt vermium genus, *tineas, Bienenmotten, Raupen, Bienenwürmer* appellant, ceram depaſcentium; ex erucis in chryſalides tandemque in blattas lucifugas transformari ſolent. conf. Colum. IX, 14, 1. 2. 8. 9. *Phalaenam tineam mellonellam* Linn. vocant noſtri viri docti. 244. *fucus* (v. ad v. 168) *immunis,* quod ipſe nihil operae ad mellificium confert. cf. Heſiod. Ἔργ. 303. 304. Theogon. 594 ſqq.

245. *imparibus armis,* h. l. quibus apes pares non ſunt. *aſper* vid. Georg. III, 149. 246. *tineae,* quarum papiliones enecare iubet Colum. IX, 14, 8. *inuiſa Mineruae;* nota fabula de Arachne.

248. *Quo magis exhauſtae* apes ſunt melle ſubducto (nec tamen eo vsque, vt fame pereundum ſit, nec alieno tempore), *eo acrius omnes* operam dant, vt iacturam tantam reparent; *ruinas generis lapſi,* vt paulio ante, *res fractas,* a

Conplebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis:
Continuo est aegris alius color; horrida voltum

250 *fores* edd. nonnullae, vt Cerdae, et Pierius in ora codicis sui. Possit esse vestibulum. *cauos* l. *fauos* Io. Schrader. ex Colum. IX, 15, 4 et sup. v. 104. In *horrea* duplicem lectionem agnoscit Iulius Sabinus, et *horrea*, et *horea*: nam *horeum* esse mel aestiuum, „et ita legendum esse puto; Plinius sic ait: *Alterum genus est mellis aestiui, quod ideo vocatur horeum a tempestiuitate praecipua* —" Male hoc: mel illud est ὡραῖον ap. Plin. XI, f. 13. 251 *Sin* quatuor apud Burm. Oblongus Pierii, Goth. sec. *nostris* Rom. et aliquot apud Pierium. 252 *tristis* Moret. sec. *languebant* Moret. pr. *tabo* pro *morbo* Voss. alter. Eadem variatio Georg. III, 557. vid. Heins. ad Ouid. Met. XV, 627. 254 *color horridus alta* Medic. a m. pr. *horrida multum* Franc. et Zulichem. pro diu. lect.

republica et imperio aliquo sumtum. Notum autem inter melitturgos, ex mellis abundantia inertia et luxuria solui apes; itaque etiamnum inter mellificii nostri noxas habetur, quod non satis mellis apibus subducitur, contra vero, vere ineunte, nouus cibus apponitur. Obseruatum iam Aristoteli H. A. IX, 40, versus fin. Hinc nec fucos omnes interimendos esse contendebant veteres. vid. eundem et Colum. IX, 15, 3. 250. *foros*, alueos, fauos in alueis, siue a locis spectaculorum, siue a tabulatis nauium: *et floribus horrea texent*, florum succo ac polline conficient fauos; proprie cellulas, in quibus tamquam horreis mel reconditur.

251 — 280. De morbis apum et morborum cura. Versus 253 ad 263 interpositos esse memento, nec male forte parenthesi includas. Comparari possunt Varro III, 16, 20. Colum. IX, 13, vbi §. 7 totum h. l. expressit.

252. *Vita tulit*, h. conditio, sors, natura apum, vt βίος, et saepe *vita humana*. 254. *alius color*, ἀλλοχροοῦ-

Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et triſtia funera ducunt;
Aut illae pedibus connexae ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in aedibus, omnes
Ignauaeque fame et contracto frigore pigrae.
Tum ſonus auditur grauior, tractimque ſuſurrant;
Frigidus vt quondam ſiluis inmurmurat Auſter;
Vt mare ſollicitum ſtridit refluentibus vndis;

255 *Difformat* vnus Arundel. *et corpora* Donat. ad Terent. Hecyr. II, 4, 27. 257 an *connixae?* quoniam negant in morbis id ſolere fieri, vt plures in vuae modum, *βοτρυδὸν*, conglobatae aliae ex aliis pendeant; ſed tum ſingulas paſſim haerere. *connexa* edd., male. Porro: *Atque illae* aliquot apud Pierium. 258 ante *omnes* diſtinctionem ponebat Reiskius, nec male, idque ipſe nunc ſequor cum Wakef. 259 *Ignauaque* Romanus, ſed idem *fama*. *et* abeſt Goth. pr. *contractae* Cerdae editio; ſed in illa multa vitioſe excuſa. 260 *tractuque* Mentel. et Bodlei. vid. ad Gratii Cyneg. 362, Burm. *tractumque* Goth. pr. *ſuſorrant* Gud. *ſuſurant* Franc. 261 *ſiluas immurmurat* Longobard., nec male. v. Heinſ. 262 Abeſt verſus a Parrhaſ. *Aut* Medic. Pierii, Moret. pr.

οι. 259. *Ignauae fame*, inedia. Sed proprie poteſt tamen accipi; eſt enim *fames hiberna* inter morbi cauſſas; vnde inter remedia infra vſ. 280 cibi copia ponitur. *contracto frigore pigrae*, proprie ſunt ipſae *frigore contractae*. Sed transfertur hoc, poetico more, ad ipſum frigus. 260. *tractim*, tractu, trahendo ſe, ſiue ad tempus referas, vt ſit continuo, iugiter, ſiue ad locum, ab vno angulo ad alterum, per omnes alueorum et examinum ordines ſuſurro continuato, *ἐπισεσυρμένως*, nil intereſt. Hoc forte doctius, vt Lucret. III, 529 mori homines per membra ſublato ſenſu: *poſt inde per artus Ire alios tractim gelidi veſtigia leti*. 261. *Frigidus Auſter*, vid. ad Ge. III, 278. 279. Mox 262 *mare ſollicitum*, ſollicitatum, commotum, *ὀρινθ.*

Aeſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem et feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunſum gallae admiſcere ſaporem,
Arentisque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſithia paſſos de vite racemos,

Zulich. Reg. apud Martin. *ſtridit* Heinſ. e Medic. Gud. Roman. Vulgo *ſtridet;* quod et Romanus tuetur. 263 *Aeſtuat incluſis* Seruius Danielis et aliorum ad Aen. V, 595. *ingens* Medic. a m. pr. 264 *Hinc iam* Medic. cum tribus aliis apud Heinſ. et Erf. *infundere* Rottend. tert. pro diu. lect. *inferre canalibus vltro*, interpungit Wakef. 267 *tunſum, tuſum, tuſcum, tutum, tonſum,* ſcriptum vid. apud Burm. et III, 133. *immiſcere* Franc. et Reg. Martini. 268 *Ardentesque* Reg. Martin. 269 *pſythiae* Medic.

μενον, ſeu defluxu maris reciproco, ſeu, vt in Homero, fluctibus ad littus impulſis et alliſis. 263. *fornaces* ſunt fabrorum ap. poetas. Ternas comparationes ex Homero expreſſas eſſe poſt Servii indicium vidit iam Guellius, Iliad. ξ, 394 — 399. Aliam Homerici loci imitationem in Quinto Smyrnaeo videas, locupletiſſimi ad ornatus quaerendos ingenii poeta, modo caſtigatior eſſet, lib. V, 364 — 380 — 386 — 389. vbi facile agnoſces luxuriem, ſi cum Virgilio compares.

264. De *galbano* v. ad Ge. III, 415. 266. *feſſas,* aegras, vt ſaepe. 267. *admiſcere,* ſcil. illis mellibus, quae infundis. Colum. I. l. *Id cum accidit, arundineis infuſi canalibus offeruntur cibi, maxime decocti mellis, et cum galla vel arida roſa detriti.* Galla, excreſcens ille in glandiferarum nonnullarum arborum foliis tumor, inſectis grauidus, adſtringentem habet naturam (vnde h. l. *ſapor gallae* pro galla), adeoque profluuium ſiſtit alui, quo laborant vere ex certo pabuli verni genere apes. cf. Colum. IX, 13, 2. Varro III, 16, 22. 269. *Pſithia* vitis vtiliſſima paſſis vuis et conſi-

Cecropiumque thymum, et graue olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolae, facilis quaerentibus herba;
Namque vno ingentem tollit de cespite siluam,
Aureus ipse; sed in foliis, quae plurima circum
Funduntur, violae sublucet purpura nigrae;

cum quatuor Heinsii: quem vide. *psit haec* Romanus. *Sithia* Reg. vid. ad Georg. II, 93. *passus* Mentel. pr. 273 *Namque imo* aliquot Pieriani, Franc. et Ed. P. Dan. Basil. et al., item Goth. pr. Erf. vnus Mead. et edd. vett., etiam Egnat.; et probauit Heins. ad Ouid. Ep. XX, 41 et Catroeus, notante etiam Burmanno; fluxit ex perpetua varietate. Maior librorum auctoritas pro *vno*, etiam sic inde ab Aldd. editum. *de vertice* vett. apud Pierium. 275 *Fundentur* Leid. *Eduntur* Zulichem., mox *sublucent* qu. Moret. Goth. pr. *succumbit* Zulich.

ciendo inde vino *passo:* vid. Ge. II, 93. *Defrutum* vinum dulce ac coctum, de quo multa apud Scriptores R. R. 270. *Cecropiumque thymum,* v. sup. v. 112. 177. *centaureum* siue centaurium, maius et minus, *Tausend Guldenkraut,* a Centauro Chirone nomen traxit. v. Plin. XXV, 4, sect. 14. 6, sect. 30. 31.

271. Consentiunt viri docti in hoc, *amellum* esse *Asterem Atticum caeruleum vulgarem, nobis Sternkraut;* quem in Italia, Sicilia, et Gallia Narbonensi incultis et asperis conuallibus passim nasci Raius testatur; vnde *facilis quaerentibus herba.* Eius formam excudi curauit Martinus. Pugnat tamen pro Meliloto flore luteo (Trifolio n. 5 ap. Linn.) Wedel. Exercit. med. philol. Cent. 3; Exerc. 5. 273. *vno de cespite,* seu vno eodemque soli loco, seu vna eademque radice, vti exponit Philargyrius, quem sequitur Martinus, vt *cespes* sit radix cespitosa, seu radix fibris inter se in cespitis modum implexa. 274. 275. flore flauo, foliis purpureis violaceo colore.

Saepe deum nexis ornatae torquibus arae;
Aſper in ore ſapor; tonſis in vallibus illum
Paſtores et curua legunt prope flumina Mellae.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis adpone caniſtris.
Sed, ſi quem proles ſubito defecerit omnis,

276 Forte *hinc nexis* Burmann. Eſt ſane ſubintelligendum. 278 *incurua* (Foggin. *en curua*) Medic. a m. pr., et probat Heinſ. *per flumina* Romanus, quod admodum placebat Burmanno. *Amellae* Medic. a m. ſec. vnus Arundel. et Cantabrig., male. 280 *expone* Roman., quia in foribus. 281 *Sed ſi quidem* Medic. et aliquot alii apud Pierium, Bodlei. vnus Arundel. et vett. edd.

276. Solent arae fertis ex hoc amello nexis (*Feſtons*) ornari. 277. *tonſis in vallibus,* quas pecudes tondent (v. Ge. I, 15 et al.); nam ſequuntur *paſtores,* qui inter paſcendum herbam colligunt. 278. *Mella. Brixia — Flauus quam molli praecurrit flumine Mella* Catull. LXIII (67), 33. Fluvium itaque ex vicinia agri Mantuani memoratum videa. v. Capreoli de reb. Brix. p. 9 Tom. vlt. Theſ. Scriptt. Ital. 279. *odorato Baccho,* ſimpl. ἀνθοσμίαν, εὔοσμον, εὐώδη, vt Theocr. XIV, 16, odorum vinum, adeoque generoſum, intellige. Colum. IX, 13, 8 *Optime tamen facit anelli radix, cuius eſt frutex luteus, purpureus flos: ea cum vetere amineo vino decocta exprimitur, et ita liquatus eius ſuccus datur.*

281. Ingreditur nobiliſſimum locum de reparanda ſtirpe apum, cum morbo examina tota interierint. Sequitur autem opinionem veteribus communem, poſſe ex boue caeſo noua apum examina excludi; quod Aegyptiorum inuentum et artificium eſſe vulgo iactabatur. v. Varro II, 5, 5. III, 16, 4, et multi apud Intpp. ibi et ad h. l. laudati. Virgilium auctorem Plin. laudat XI, 20, ſect. 22, et Colum. IX, 14, 6; et cap. 2, 1, vnde Magonem et Democritum potiſſimum haec tradidiſſe diſcas; homines, parum ido-

Nec, genus vnde nouae ſtirpis reuocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inuenta magiſtri

282 *habentis* Rom., ferrem: *habebis*.

nea fide: aſſenſerunt tamen Hyginus ac Celſus. Experimentum rei qui inſtituerit, non memoratum vidi. Videtur illa Orientis olim communis opinio fuiſſe, vt omnino inſecta, ita apes ex putribus cadaueribus generari; cui illa obſeruatio forte locum fecerat, quod apes in iis terris, vbi paſſim per ſiluas et ſine cultu vagabantur, mel interdum in cadaveribus, ſed exſiccatis, non vero, quod narrant, ſanie diffluentibus, (etſi nec hoc omnino verum eſſe perhibetur; v. Nota Becmanni ad Antigon. Caryſt. pag. 106) quam apes auerſantur, vt leonis Samſonii exemplo conſtat, facere videbant. Huius porro rei obſeruatione adducti, fuere, qui fidem facerent, ſe, cum apum examina noua habere vellent, verno anni tempore, apum fetibus nouis a natura deſtinato, cadauer bouis commodo loco expoſuiſſe, quo apes tamquam ad alveum conuolarent, et mater ſeu puerpera oua deponeret. cf. Mellmann. Comment. *de mutatis formis* p. 25. In anguſtam illam domum v. 295 — 298 apes appoſitae caſiae thymique fragrantia v. 303. 304 alliciebantur. Quod autem contundendo enecabant bouem, id vereor ne inani opinioni tribuendum ſit; niſi quod forte ſic putrefactio accelerabatur. Ceterum Aegyptiorum inventum ad Theſſaliam traduxit Maro v. 317 ſq.

282. *genus nouae ſtirpis*, genus nouum, a noua ſtirpe oriundum, examen. 283. *Arcadii magiſtri*, paſtoris, Ariſtaei, vid. infra v. 317 et 539. Sequitur igitur in hoc Maro eos, qui eum Arcadiae heroem ediderant: quod idem Iuſtin. XIII, 7, 10, et Nonnus Dionyſ. XIII, 277 ſunt amplexi. Ab aliis ad Theſſaliam reuocatus Ariſtaeus heros; idem Ceae et Cyrenis cultu habitus. Cf. de eo ad Ge. I, 14, cum diſputatione Thielii 1774 Gottingae habita;

Pandere, quo que modo caesis iam saepe iuuencis
Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellaei gens fortunata Canopi

284 *caesis iam forte i.* pr. Moret. 286 *patria repetens* Ven. *primam* Goth. pr. 287 *Nam quam* Medic. *quae* Gud. *Pellei, Pelei, Palei,* nonnulli. *Penei* Franc. Est Πέλλα, Πελλαῖος.

nunc Eckhel Numi vet. p. 108. et Doctrina Numor. vet. P. II, p. 326 ad numum Ceae. Sane et ipse Maro infra v. 317 sqq. Cyrenen in Thessalia collocauit, Penei patris antra inhabitantem, ipsum autem Aristaeum Tempe incoluisse significat v. 317. 284. Et quomodo iam saepe caesis iuuencis *cruor insincerus,* corruptus ex putredine, *tulerit,* protulerit, generarit, *apes.* 286. *omnem famam,* rei memoriam, narrationem. Ordinem autem narrationis ita constituit: Aristaeum Tempe Thessaliae incolentem apum examina lue grassante amisisse. Conquestum calamitatem apud matrem cum iisset, ab hac responsum accepit, Proteum in Pallene 392 de caussa mali et medela esse consulendum. Adit iuuenis Proteum ex eoque audit luem immissam esse eius apibus propter tentatam ab eo Eurydicen, Orphei coniugem; expiandum esse flagitium et placandam Nympharum iram. Tum Aristaeus in Thessaliam redux sacrum parat, caesas Nymphis victimas in nemore relictas paullo post reuisens, apum examina ex visceribus prognata videt.

287 — 293. h. per totam Aegyptum. Interpretum aestuantium conatus commemorare nil attinet. Videamus singula. *gens fortunata,* a terrae felicitate, seu fertilitate ex Nili incrementis. *Canopus,* ὁ Κάνωβος, Aegypti vrbs, non longe ab Alexandria; quae, quod iam Martinus, vir elegantis iudicii, vidit, occidentalem Aegypti partem designat (est enim Canopicum primum ab occidentali latere Nili ostium); vnde Aeschyl. in Prometh. v. 845

Adcolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura faſelis;
Quaque pharetratae vicinia Perſidis vrguet,

288 *Adtulit* Zulich. *et fuſo* Goth. pr. 289 *pactis* Rottend. ſec. *phaſellus* Cerda ſecundum lapides. 290 *Preſidis* Goth. pr. *vicina Pathyridos* Clerici coniectura, a Burmanno ſatis acerbe exploſa. Poſſint huius generis plura coniectari; vt, *vicina Papremidis*, vel *Proſopidis*. Sed vid. Not. Niſi *vicinium* haberetur, liceret *confinia* conjectare. Hoc ipſum nunc video Bentleium coniectaſſe ad Lucan. II, 435. Mira cum ſubtilitate Perſas Herculis comites ap. Salluſt. Iugurtha 18 in Africam adductos huc deportat Haſaeus in Diſſ. et Obſſ. Bremae 1731. Diſſ. XI.

ἔστιν πόλις, Κάνωβος, ἐσχάτη χθονός. *Pellaeum*, h. Macedonicum, a nobili Macedoniae vrbe Pella, vnde *Alexander Pellaeus*. Ex quo autem tempore Macedones Aegyptum obtinuere, a regibus ipſa terra *Macedonica*, adeo et *Pellaea*, appellari potuit. *ſtagnantem* pro inundanti dixit poetico vſu: ſic Lucan. II, 417 de eodem Nilo — *per Libycas Nilus ſtagnaret arenas*. Alia vid. ap. Cerdam. Et ſane *effuſo flumine* ſtagnat aqua in locis vicinis, etſi ipſo alueo aqua concitatiore curſu fertur. *pictis faſelis*, pulcre, nam hoc proprium Aegyptiorum, quemadmodum ex Diodoro lib. I, 98 et Herodoto II, 96. 97 ſatis conſtat, vt certo nauicularum genere, *Baris* nomen erat, per Nilum discurrerent.

290. *Quaque vicinia Perſidis vrguet*, h. ab ea parte, qua Aegypto Perſis contermina eſt; quae vicina ſunt ac contigua, poetica oratione *vrguent*. Solent veteres, multo magis poetae, fines ſaepe non ſatis ſubtiliter, ex geographica ratione, deſignare. Nyſam ad Nilum collocatam videa ex verſſ. Homero tributis ap. Diodor. III, 66. *Perſis*, h. l. pro imperio Parthico, vt iam Burm. accepit, more ſollenni Romanorum poetarum; ſic *Medus Hydaſpes* v. 211; hinc et *pharetrata*, quod de Parthis proprie dici ſolet; quis Parthorum pharetras ignorat? Multo tamen

Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena,

291 In Romano versus ita transpositi, vt sint: *Quaque pharetratae — Et diuersa — Vsque coloratis — Et viridem Aegyptum.* Medic. Gud. duo Rottend. et Leid. duo hos transponunt: *Et diuersa ruens — Et viridem.* Praestat haud dubie vtraque versuum collocatio ea, quae vulgata est. Verum vel sic otiosi aliquid manet in versu: *Et viridem Aegyptum nigra fecundat arena;* etsi in verbis ipsis nihil reprehendendum esse video: nam *arena* pro limo recte, vt poeta, dicere potuit; vid. Notam ad h. v. Mihi valde probabile fit, versum aut fuisse adscriptum in tabulis poetae, cum nondum decretum esset, vtrum hunc an alterum *Et diuersa* anteferret, aut ex bono poeta in marginem fuisse appictum a Grammatico. Ita scriptum erat: *Quaque pharetratae vicinia Persidis vrguet Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis.* Versu 291 *Et viridem* vtique melius caret totus locus: et iam Cerda, sed alia eaque parum idonea de caussa, quia v. 190 ad Persidem reuocabat, eo descendit, vt versum 291 damnaret. Acutissimus vir, *Iac. Bryant,* locum varie tentabat. Primo versus sic collocatos malebat: *Et circum — Et diuersa — Vsque — Et viridem — Quaque pharetratae — Omnis in hac.* Tum damnat *stagnantem* Nilum; et lusum in verbis agnoscit *nigra arena* et *viridem A.* Tandem eo deuenit, vt alteram loci partem a Nilo ad Gangem transferat, excluso versu 291, aut retracto post v. 289 et emendato: De Gange adeo dicta essent haec: *Quaque pharetratae vicinia Persidis vrget, Et diuersa ruens septem discurrit in ora, Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis.* Sane Gangem per septem ora in mare inferri ipse poeta alio loco memorauit: Aen. IX, 30. 31. Addit vir doctus Melam III, 63 — 66.

commodiorem verborum et sententiae iuncturam fore video, si, quod Cerda quoque sequitur, et in quo Iulius Sabinus (quem v.), e pleniore Seruio forte an ex Probo, praecessit, *vicinia* a *vicinium* ductum esse existimetur; hoc modo: *Quaque amnis vsque a coloratis Indis deuexus,* h. Nilus, *vicinia,* h. vicina loca, finitima, fines, *Persidis vrguet,* attingit; ab orientali Aegypti parte, seu versus ostium Nili Pelusiacum; *et viridem Aeg.* etc. Sed videamus reliqua. *Et* qua *amnis vsque ab Indis coloratis* (Aethiopibus, v. ad Ge. II, 116, ad Tibull. II, 3, 55. 56) *deuexus,* καταφερής, ex altis montibus procliui descensu in plani-

Et diuersa ruens septem discurrit in ora
Vsque coloratis amnis deuexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.

Propert. III, 22, 16. Incideram et ipse aliquando in hanc suspicionem, inprimis quia Maro etiam altero loco Gangem et Nilum iungit: *Ceu septem surgens sedatis amnibus altus Per tacitum Ganges aut pingui flumine Nilus.* Enimuero reuocabant me plura: primo quod apum generationem nemo ad Indos retulit; quid quod nec mellificium inter Indos memoratum ne ex recentibus quidem de India scriptoribus, memini; tum non minus contortum est illud, quod, *qua vicinia Persidis vrget,* Ganges narratur decurrere. Omnes has nebulas discussas esse arbitror, si, quod in Nota apposui, animaduerteris: Nili ostia duo extrema, ab occidente Canopicum, ab oriente Pelusiacum, innui; hoc alterum ad fines imperii Parthici spectare videri potuit, cum Arabes modo armis domiti modo societate armorum iuncti interiecti essent. Tum vero *vicinia* a *vicinium* vbi deduxeris, intelliges: *eundem Nilum vrgere vicinia Persidis,* propiorem habere cursum versus Parthos ostium Nili Pelusiacum. *fecundat* Gud. quod arripuit Wakef. hunc in modum: *Quaque pharetr. Et diuersa ruens. Vsque coloratis.* Vt *viridem Aegyptum nigra fecundet arena.* 293 *Ille* Rottend. pr. pro var. lect. τοῦ *Vsque. deuectus* nonnullos legisse, ne dubites; sensu plane eodem; sed minus poetice; quod decliui via defertur, id est *deuexum. ab vndis* Franc. 294 *in hanc* Roman. *regio certam* Franc. *certe* Medic. a m. pr. *iacet* Roman.

ciem dum defertur, pronus, *fecundat Aegyptum, viridem* laeto agrorum prouentu, *nigra arena,* pro limo; est enim *arena* poetis simpl. solum (vt Georg. I, 105 *cumulos male pinguis arenae* de glebis tenacibus. Lucan. II, 417 *si non per plana iacentes Aegypti Libycas Nilus stagnaret arenas*); *et ruens discurrit in septem ora diuersa.* Igitur totus locus huc redit: Per totam Aegyptum, cum in occidentali latere, circa Canopum non longe ab Alexandria, tum in orientali, versus fines Parthici imperii, adeoque per totam inferiorem Aegyptum (Delta nomine celebratam), *omnis regio,* tota gens, *iacit salutem certam,* ponit salutis spem ac fiduciam, *in hac arte,* reparandi apes ex

Exiguus primum, atque ipſos contractus ad vſus,
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce feneſtras.

Gud. a m. pr. et alii. *petit* Venetus, ex interpretatione. *imbre ſalubrem* Erf. a m. pr., ſtupore librarii. 295 *Exiguis* Erf. *in vſus* Medic. a m. pr. et alii, more ſolito. vid. Burm. *ipſos* ab Mediceo a pr. m. aberat. Lenius fuiſſet *atque hos*. 297 *premunt aras* Ed. Ven. 298 *aduerſa luce* edd. nonnullae, vt ex Cerda liquet.

boum viſceribus. Locum vexatiſſimum videor mihi ſic ſatis commode interpretari poſſe; in aliorum quidem rationibus ſiue expendendis ſiue refellendis moras neque hic nectam. At ſi iam de ipſa ſententia et poetica ratione iudicium ferendum eſt, Virgilii acumen et verecundiam deſiderare mihi videor. Nam et nimis protracta et impedita friget oratio, et paullo ieiunius Nili natura his deſcribitur: quamquam ſingula membra ſuo ornatu ac lumine fulgere facile ſentio. Sed et hic mihi videtur Euphorionem aliquem aut alium poetam Alexandrinum expreſſiſſe; quem locum qui animo tenebant, Romani poetae copia magis forte delectabantur, ac nunc in noſtris animis, hoc auxilio deſtitutis, fieri poteſt. Si cui tamen aliter videtur, nil intercedo.

295. Conf. cum ſeqq. excerptum ex Florentino in Geopon. XV, 2, p. 406 ſqq. (p. 1070 ſq. Nicl.). Sequutus forte noſter erat Varronem, cuius hac de re locus, ad quem Florentinus prouocat, intercidiſſe videtur. *contractus*, coartatus, ſpatio anguſto factus, ad hunc ipſum vſum, *locus*, οἶκος, *decem cubitorum in altitudinem et latitudinem*, inquit Florentinus. 296. *Hunc* locum et *anguſti imbrice tecti*, h. anguſto tecto (cuius faſtigiis imponi ſolent cauae tegulae, *imbrices*), et *parietibus artis*, anguſtis, *premunt* pro exſtruunt, ſed

Tum vitulus, bima curuans iam cornua fronte,
Quaeritur: huic geminae nares et ſpiritus oris
Multa reluctanti obſuitur, plagisque peremto
Tunſa per integram ſoluuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, et ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta, thymum, caſiasque recentis.

299 *bina* ſex ap. Burmann. *vima* Medic. *coruans* Gud. 301 *Multa reſultanti* Menag. pr. *obſuitur* Heinſ. repoſuit ex vnico Mediceo, in quo *opſuitur*, vt et in Gud. a m. pr., quod iam defenderat ad Ouid. Faſt. II, 578. Laudauit tamen idem ex libro Colot. Vrſinus. *obruitur* Ven. Parrhaſ. Vulgo legebatur: *obſtruitur*, quod vtique proprium et pedeſtri ſermoni conueniens erat, ἀποσφράχθαι. idque tuentur viri docti Voſſ. et Wakef. neque intercedam: Aen. IV, 440 *Fata obſtant placidasque viri deus obſtruit aures*. Apud Lucret. VI, 225 eſt *oppilare*. 302 *Tonſa*, *Tuſa*, alii. v. ad v. 267. 303 *in* deeſt quart. Moret. 304 *recentis* Heinſ. repoſuit ex ſcriptis, etiam Pierianis, ſeu verius renocauit; nam ſic iam Egnat. Commelin., hinc alii ediderant; reliquae edd. multo elegantius, quaſi coercent; et quatuor relinquunt ſpiracula ad quatuor caeli cardines ſpectantia.

299. Τριακοντάμηνον βοῦν Florentinus l. l. 300. *ſpiritus oris*, h. os. 301. *multa reluctanti*, πολλ' ἀσκαζομένῳ, vt apud Homer. Od. ν, 277. Iliad. ζ, 458. 302. *ſoluuntur*, reſoluuntur contuſa, comminuuntur, vt in putredinem tanto citius abeant, *pelle* tamen *integra* manente. Sed et ſimpliciter *ſoluuntur tunſa*, pro tunduntur: ὁμοῦ ταῖς σαρξὶ τὰ ὀστέα συναλοῦντες· φυλακὴν δὲ ἐχέτωσαν, τὸ μὴ αἱμάξαι τι τοῦ βοὸς et rel. *viſcera* pro omni carne.

303. *in clauſo*, luto etiam denſo obducta ianua et feneſtris; vt diſerte Florentinus p. 407, ſed, vt adiicitur, XXI die dies et purus aer admittitur, vento tamen excluſo; et tum rurſus omnia oblita occluduntur. Quo facto, vndecimo inde die, aperta domo examina noua efferueſcere reperiuntur. Facile ex his apparet, quomodo mater apis in οἶκον penetrare potuerit. *ramea fragmenta*, ramorum, h.

Hoc geritur, Zephyris primum inpellentibus vndas,
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat; et viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox et ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis magis aera carpunt;

fere, *virentes,* e gloſſa. vid. Heinſ. ad Aen. VI, 674. Ouidii Faſt. V, 123. 306 *et ante* Roman. 307 *Sarcula quam* Zulich. *ſignis* Voſſ. *ſuſpendit* Mentel. pr. a m. pr. pr. Moret., et Nonius in *Garrulae.* 310 *pinnis* video Heinſium emendare, vt fere alias. Et ſic in Pierii libris et Romano. Interpungere licet l. poſt *primo*, vt ad *viſenda* retrahas; l. poſt *miris*, vt iungas: *Trunca pedum primo, mox et ſtr. p. Miſcentur.* 311 *tenuem-*

ramos. *caſias* v. ſup. ad Ge. II, 213.

305—307. Haec faciunt ineunte vere. Plin. II, 47 *Ver aperit nauigantibus maria, cuius in principio Fauonii hibernum molliunt caelum, — Is dies VI eſt ante Februarias Idus.* cf. XVI, 25, ſ. 39. *nouis coloribus,* floribus. *rubeant,* effloreſcant, niteant. Georg. II, 319 *vere rubenti.*

308. *humor,* vitiatus putredine ſanguis, ſup. v. 285 *inſincerus cruor. teneris* autem *oſſibus,* quia haec ipſa contuſa colliqueſcunt.

309. *Aeſtuat,* fermenteſcit. Rem diſertius expoſitam vide in Florentini loco p. 407 extr. Narrata ſunt haec, etſi ex ouis excludi vermiculos, ex his euolare apes ſatis conſtat, fabuloſa, fere ad eum modum, quo animantia primo eſſe nata opinati erant indocti phyſici inter Aegyptios apud Diod. I, 10. Ouid. Met. I, 422 ſqq.

310. *Trunca pedum* graece pro *trunca pedibus,* et hoc pro, truncis pedibus. Locum expreſſit, ſed ſuo more, Ouid. Met. XV, 382 ſqq.

311. *aera carpunt,* vt

Donec, vt aeſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere; aut vt, neruo pulſante ſagittae,
Prima leues ineunt ſi quando proelia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſae, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingreſſus hominum experientia cepit?

que magis ac magis Romanus, et alii Pierii, vnus Mead. Goth. pr. Erf. Sic etiam Medic. a m. pr., deleto poſtea *τῷ ac*, et in Menteliano, ſed eraſo *que* a m. ſec., vt ſit *tenuem magis ac magis:* quomodo pr. Mentel. et pr. Voſſ. et alii quinque Heinſii; quatuor Burmanni, tres Martini, Goth. ſec. Et ſic Ge. III, 185. 396 *magis atque magis.* Probat itaque Heinſius; et eſt lenius quam: *magis magis;* quod vno Catulli exemplo, quamquam et illo ambiguae iuncturae, defendi poterat LXIII, 274 *Poſt vento creſcente magis magis increbreſcunt.* Porro *aera captant* Rom., male; hoc facerent ſpirantes. 312 *et a. effuſis* quart. Moret. et vnus Mead. 313 *Eripuere* aliquot Pieriani; in aliquot aliis *velut;* quod et in quinque apud Burm. in vno Arundel. Goth. ſec. a m. ſec. *vel vt* Franc. et vnus Mead. 315 *aut Muſae* Moret. quart. *extulit* permulti; ſed *extudit*, quod inde ab Aldd. editur, et meliorum conſenſus, et grammatica ratio defendit, quod eſt exquiſitius; habet etiam adiunctam aliquam notionem aſſiduitatis. Dicat aliquis, hanc in deum non cadere; verum non ita argutantur poetae. *excudit* vitioſe noſtri, duo Burm. et plures Martini. vid. ad Georg. I, 133. *qui nobis* codd. apud Pierium. *vobis* Erf. a m. pr. 316 *ingreſſum* Mentel. ſec. *ingreſſum hominem* Ed. Ven. *coepit* edd. multae apud Burm.

viam, h. volant; quod idem eſt, *ſtridentia pennis miſcentur.* 313. *Erupere*, melius quam erumpunt; *vt ſagittae* erupere, *neruo* arcus *pulſante*, propellente ſagittam.

316. *Vnde noua hominum experientia cepit ingreſſus*, habuit exordia; vnde proceſſit: qua re homines adducti ad hanc artem ab experientia ſuppeditatam progreſſi ſunt. Lucret. I, 384 *Vnde initum primum capiat res quaeque mouendi.* Totum hunc locum a ſecundis poetae curis profectum eſſe, tradunt Grammatici. vid. Vitam Virgilii §. 39.

Paſtor Ariſtaeus fugiens Peneia Tempe,
Amiſſis, vt fama, apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis,
Multa querens, atque hac adſatus voce parentem:

317 *Ariſtheus* ſemper Goth. ſec. 319 *extremum* libri aliquot apud Pierium. *extremum ſacri* fragm. Moret. *placidum caput* Medic. 320 *affatur* Mentel. pr. *effatus* Goth. pr. *parentem*

De Ariſtaeo vid. modo ad v. 283. Quod inuentum reficiendarum apum ad eum refertur, ignoratur, quo exemplo Maro fecerit; ignoratur quoque, quo auctore Ariſtaeo crimen tentatae Eurydices impactum ſit. Ex perpetuis fere exemplis Romanorum poetarum ad Graecos ſe componentium, inprimis Virgilii et Horatii, et ad ſenſum cuiusuis viri docti, qui lectione varia animum ad haec parauit et acuit, ſit probabile, ſaltem ſuſpicari licet, vel ex ſummo rerum ornatu, Maronem hic alium, eumque Graecum poetam, expreſſiſſe. Fuiſſe vetus poema, Βουγονίαν, ſub Eumeli antiquiſſimi poetae nomine, ex Euſebiano Chronico conſtat: num. MCCL, et ibi Scalig. cum Vallarſ. et Salmaſ. ad Solin. p. 602. 603. An is ipſe autem ad Ariſtaeum artem retulerit, quod a Salmaſio affirmari video, nulla auctoritate conſtat. Sapit totum commentum poetae Alexandrini ingenioſam ſuauitatem. Fabulam ipſam *de bugonia* exponit Ouid. Faſt. I, 361, Met. XV, 361 ſq. cf. Antig. Caryſt. Mirab. c. 23. ibique Becm.

317. Ariſtaeus ex mente poetae tum in Theſſalia degebat, necdum Ceam adierat. *fugiens* ſimpl. relinquens, *Tempe*, diſcedens inde ad *caput amnis*, Penei, fontem, v. Exc. ad h. l. Sic fons Timaui — *nouem ora* Aen. I, 245. 246. Ignoratione totius phantaſmatis poetici, olim, Burmannum temere ſequutus, oſtium Penei intelligi volebam. Vetat tamen hoc rerum ſpecies et locorum ratio, quam poetae animo inſediſſe manifeſtum eſt; etiamſi conceſſe-

Mater Cyrene, mater, quae gurgitis huius
Ima tenes, quid me praeclara ſtirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbraeus Apollo,

eſt tres ap. Burm. Goth. pr. 321 Diſtingui poteſt *mater! Cyrene mater!* *Cyrine* Gud. ſemper, et alter Mentel., forte ex pronuntiatione τοῦ η in Κυρήνη. Vox haec priorem productam habet h. l. et ap. Apollonium; at correptam apud Pindarum et Callimachum. Obſeruauit quoque Spanhem. ad Callimach. in Apoll. 73. 322 *tenens* Mentel. pr. *de clara* Erf. *a ſtirpe* Rom. cum vno Pieriano, Gud. et ſec. Moret. vid. ad Aen. I, 19.

ro, *caput*, vti *os*, *ora*, de fluminum oſtio dici poſſe, quod docuiſſe ſibi viſus eſt Burm. ad Valer. Flacc. V, 351. Lucan. II, 52, aduerſus quem docte disputantem vide Ouwens Noct. Hag. pag. 598 ſqq. Nec aſſenſum exprimunt ſeu illa: *extremi amnis*, ſeu ea, quae infra memorata vſſ. 359 — 362, haec enim ad fontem et initia fluminis non minus bene referri queunt. Sane antrum, ex quo fons progreditur, perpetua apud poetas Fluuiorum regia, et Nympharum ſedes; conf. Spence Polymet. pag. 226. 227, et nunc antra et vaſti receſſus in viſceribus terrae intelligendi, ad quos per ipſum fontem deſcenſus fit. Pro exemplo hic locus eſſe poteſt, in poeta interpretando grammaticam et criticam ſubtilitatem nihil expedire, ſi ſenſus poeticus hebeat. Erat autem mater, Cyrene, vna ex Nymphis huius fluminis, eademque Penei filia ſeu neptis. Apud Pindarum P. IX, 90. 121, ab Apolline illa in Libyam abducitur; at h. l. patris regiam incolit. Porro hunc verſum et has querelas ex Homerica expoſtulatione Achillis cum Thetide Iliad. α, 349 ſqq. expreſſas eſſe, notarunt Intpp. Sed mirifice exornauit Virgilius nude ab Homero primum tradita. Conf etiam Iliad. σ, 70 ſq. et Clalimach. in Cer. 99. — 323. *Thymbra*, ager Troadis, fluuio Thymbrio irrigatus, qui in Scamandrum cum Simoente iam iunctum ſe immittit; fano Apollinis nobilis. Stra-

Inuisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me coelum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitae mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, et ipsa manu felicis erue siluas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messis;
Vre sata, et validam in vitis molire bipennem:

324 *an quo* Menag. *nostar* Medic. a m. pr. 325 *quis me* quart. Moret. *videbas* Goth. sec., perpetuo lapsu. 327 *pecorum* tres apud Burm. et aliquot apud Pier. 328 *extulerat* quinque Burm. *excuderat* Ven. et duo Martin. cum vett. edd. *excuterat* vnus Mead. Hoc *extundere,* inuenire, parare, vidimus iam v. 315 et I, 133. *temptanti exstuderat* Rom. 331 *duram in vitis* Medic. a m. pr. *in vitis* Gud. *in vitem* Zulich. *in vites* Goth. pr. *bipinnem* Rom.

bo XIII, p. 893. Est autem versus adumbratus ex Odyss. ι, 529 Εἰ ἐτεόνγε σός εἰμι, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι. 324. Ita Aen. II, 595 *quonam nostri tibi cura recessit.* 326. 327. Exornauit poeta τὸ ἀτιμᾶν Homeri; hanc gloriam, quam mihi multo cum labore, longae experientiae molestia, ex agrorum cultu et pecudum (adeoque etiam ex apum) cura paraueram, hunc fructum amitto, et hoc quidem, cum te deam matrem habeam. *frugum et pecudum:* nam eidem Aristaeo tributa cura pecoris, vt Ge. I, 14, vnde idem Νόμιος. cf. Pindar. l. c. 329. *felices siluas,* arbusta fructiferarum arborum. 330. *inimicum ignem;* diu notatum, hunc esse τὸ δήϊον πῦρ ap. Homer. et alibi. *interfice messes,* perde. Lucretianum verbum. *perimere, necare,* in simili iunctura dixere etiam alii. 331. *sata* post

Tanta meae si te ceperunt taedia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit: eam circum Milesia vellera Nymphae
Carpebant, hyali saturo fucata colore;

333 *thalamos* alter Menag. *thalamo sonitum* Franc. 334 *Sentit* vett. aliquot apud Pierium. *Melesia* Gudian. *verbera* Medic. a m. pr. 335 *satyro* Rom. et tres apud Burm., et sic Seru. ac Philargyr. vid. ad Georg. II, 197. *vitreo*, *viridi*, *hilari*, a nonnullis lectum fuisse e Cerda colligitur. *phaucata* Goth. pr.

messes et cum *vitibus* iuncta cum Martino dices esse arbores satas. *molire*, vibra, iacta, vt excidantur vites.

333 sqq. Adumbrata haec ex Homero, vbi Thetis in imo maris fundo luctum Achillis resciscit Iliad. σ, 35 sq. *sonitum*, confusum, nondum disertam vocem, qua filium agnoscere posset. Quae sequuntur, adumbrata sunt ad vitam priscorum hominum; sedebant in thalamo puellae, etiam regiae, assidentibus seu comitibus et aequalibus seu famulis, vt opus facerent seu nendo seu texendo; nunc deabus assignatum opus e lana praestantissima, Milesia, vt Ge. III, 307 vidimus, colore caeruleo. 334. *Vellera carpebant*, lanam ducebant fuso, nebant. 335. *hyali colore;* voluit colorem *hyalinum* exprimere, h. viridem, vitro, viridioris coloris puta, similem. *hyalus*, ὕαλος, pro vitro, noue dictum: forte dum graecum aliquem poetam sequebatur Virgilius, nam ex vita vulgari et tabernis institoriis, si vel maxime, quod ignoro, *hyali* vox in iis frequentata fuisset, eam non adoptasset Maro. Imitatus Auson. Mos. 418 *Caeruleos nunc, Rhene, sinus hyaloque virentem Pande peplum.* Simili ausu a Lucret. IV, 1121 *thalassina vestis* dicta, et θαλάσσιαν μίτραν sic dictam puto ap. Tryphiod. 333. Sunt igitur *vellera fucata*, lana tincta, *colore hyali*, vitri, h. colore viridi, *saturo*, h. quo ipsa vellera saturata sunt; nam proprie *lana* est *satura*, quae satis

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Caesariem effusae nitidam per candida colla;
Nesaee, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, et flaua Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinae experta labores;

336 E Graeco: Δρυμώ τε, Ξανθώ τε, Λίγειά τε, Φυλλοδόκη τε. *Drimo*, *Drumo*, *Dremo* vid. apud Burm. *Xanto* alii, et *Legea*. *Phyllidoceque* Heins. reposuit e pr. Mentel. et nouem aliis; vulgo *Phyllodoceque*, quod tuetur Rom. Medic. alii, item Macrob. Sat. V, 17, nec, cur mutandum fuerit, video: nam Φυλλοδόκη rationem habet grammaticam; Φυλλιδόκη ei aduersatur. Scribitur etiam *Philledoce, Philidice, Phillidoce, Phyledoce.* 337 Ante hunc sequens versus ponebatur in Goth. 338 Νησαίη, Σπειώ τε, Θάλειά τε, Κυμοδόκη τε: fere vt in Iliad. σ, 39. *Niseque* apud Macrob. Sat. V, 17. Alii: *Neseque*, *Nisaee*, *Nisaei*, *Nesea*, *Nisaea*, *Nisaeque*, *Nisea Aepioque.* Porro *Theleiaque*, *Talique*, et *Chimodoceque*, *Cymidoceque*, *Cynodoceque.* Totus versus abest ex optimis Rom. Medic., aliisque plurimis, etiam Mead., et potest ex Aen. V, 826 huc tractus esse videri, eiectus quoque a Brunck. et in ed. Parmensi Bodon. 339 *que* post *Cydippe* a Medic. et plurimis abest. *Lycoris alternaque* Rom. *Lyceris* Goth. pr. et al. 340 *primum* alter Menag. Zulich.

colore imbuta est. Alias, vbi *vitreum mare*, *vitreus pontus*, et similia dicuntur, ad colorem caeruleum spectare id videtur; si *vitreus fons*, ad pelluciditatem. *Vitream Circen* alia audacia dixit Horat. I Carm. 17, 20 pro marina; vt alias deae marinae solent dici *caeruleae*; *vitreum antrum* Ouid. Met. V, 48. Praeiuerat Corinna, quae ὑάλινον παῖδα dixerat pro marino. vid. Toup. App. ad Theocrit. pag. 20. 21. ὑαλοειδέες τόπαζοι sunt in Orphicis Λιθικοῖς VIII.

336. In huiusmodi enumeratione multorum nominum ex mythicis rebus petitorum videntur sibi valde placuisse veteres poetae, nullus tamen magis, quam Ouidius; forte, quia eruditionis laudem res habebat, et varietatis copiaeque gratiam nominum ex etymo significatus affundere potest. Nostris quidem sensibus periit

Clioque et Beroe foror, Oceanitides ambae,
Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae;
Atque Ephyre, atque Opis, et Afia Deiopea;
Et tandem pofitis velox Arethufa fagittis.

342 *inuictae* Erf. *incinctae veftibus* alter Rottend. 343 *Ephyra* Medic. *Epyre* Goth. pr. *et Afia* Heinf. poft Pierium e Medic. et pluribus. *atque* vulgo. Poft *Afia* inferunt *et* Aldd. Iunt. et aliae. *Deiopia*, *Diopea*, *Diopeia* alii. Eft Δηιόπεια. Hiatus eft poft *Ephyre*. ἠδ' Ἐφύρη, ἠδ' Ὦπις. 344 *At tandem* Medic. *velox pofitis* Schol. Statii Theb. I, 271.

illa fuauitas. Ceterum hic locus et haec nomina ex Homero petita Iliad. σ, 37 fqq. Add. Hymn. in Cer. 418 fq. Hefiod. Θ. 264 fq. 240 fq. Hygin. p. 4. 5. 341. *Oceanitides ambae*, hae igitur folae Oceani filiae; adeoque ceterae Nereides: quas numero L, illas ter mille fuiffe traditum: Apollod. I, 2, 2. 7, vbi vid. Not. conf. Valk. ad Ammon. lib. III, c. 1. At Iouis filiae Naides Odyff. ν, 356. ρ, 240, et Oreades Iliad. ζ, 420. Odyff. ζ, 105. Communi tamen vfu omnes dictae Nereides. Hoc eft illud, quod Grammatici innuere volebant aut debebant, dum eas a Nerei filiabus diftinguebant. v. Ammon. h. v. 342. Ambae cinctae auratis et pictis, h. variis, pellibus, tamquam Nymphae, et quidem venatrices; cf. v. 344.

343. *Afia* a tractu Lydiae: v. fup. Georg. I, 383. 344. *Arethufa velox*, ergo et ipfa venatrix, cum Clio et Beroe; *pofitis fagittis*, quae tum depofuerat arcus; nam affidebat colo tum inter ceteras. Parum placet, quod Seruius habet: „nebridas habentes; fed hic venatricum eft habitus, quem ideo Nymphis dat, *quia multas eas legimus ex venatricibus factas.*" Quomodo tamen venatrices Nymphae, in faltibus verfari folitae, nunc in imo aquarum fundo, fub terris, inter Nymphas aquarum deas locum habere, aut Nymphae Potamides et marinae inter venatrices deas referri poffint, olim dubitabam. Nec fundo fuo carere

Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Aque Chao denſos diuom numerabat amores.
Carmine quo captae dum ſuſis mollia penſa
Deuoluunt, iterum maternas inpulit auris

345 *Clymene curam* Erf. *curas inanis* Gud. et vnus Pierii. refinxit Wakef.: *Inter quas Clymene curas narrabat inanes:* ad Lucret. V, 1430. coll. III, 117. *narrauit* Goth. pr. *mandabat* Erf. 347 *Atque* vitium edd. Elzeu. ante Heinſ., quem vide et Pierium. conf. ad Ecl. VI, 63. VII, 13, vbi Seru. *Eque Chao* laudat; et *enumerabat*. *Atque chadens os* Roman. *diuum denſos* Erf. *narrabat* vnus Mead. cum edd. Ven. 1476. 1482 et Erf. 348 *ſuſis dum* Gud. tert. Rottend.

viſa eſt ea dubitatio viro docto et aequo harum rerum iudici Ouwens Noct. Hag. p. 605. Scilicet dicendum eſt, poetas omnino in Nympharum generibus discernendis non vbique eſſe ſolere ſatis ſubtiles ac diligentes, et Nymphas fontium et amnium ſiluis et ſaltibus, contra vero ex montibus et ſaltibus deductas Oreadas et Napaeas venationi immiſceri, adeoque ſagittis et arcubus inſtrui. Ita Diana Nymphas venatrices ex Oceaninis legit ap. Callim. in Dian. 42. Spanhem. ad v. 13. Inf. 383 cum patre Oceano inuocantur Nymphae ſiluarum et fontium promiſcue.

345. *curam inanem Volcani,* ſtudium inane in obſeruando adultero et ſumenda ab eo vltione: vt recte Meierotto p. 29; cum rete fabricaretur, quo Martem cum Venere opprimeret. Reſpexit locum Odyſſ. ϑ, 266 ſqq. Qui fabulam poſt Homerum narrauerint, dabit Wernsdorf. Tom. IV, p. 53 Poet. min. 346. *Martis dolos* Cerda dolos Vulcani in Martem ſtructos accipiendos eſſe contendit, ex Odyſſ. ϑ, 276. Sed vetant adiecta *dulcia furta. doli Martis* haud dubie eadem dicuntur, cum clam Vulcano fierent, vt ibid. vſſ. 268. 269. 347. *denſos — amores,* crebros, magno numero et longa narrationis ſerie per-

Luctus Aristaei, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
Tristis Aristaeus Penei genitoris ad vndam

350 *vitreisque in sedibus* alter Rottend. *vitreis quoque s.* Reg. Martin. *vitreis* binis syllabis. *amnes* Medic. 351 *Obstipuere* Rom. Medic. cum aliis melioribus, vt toties, quoties vidimus. 352 *flauum* dudum editum a Naugerio et ab Egnatio et hinc in vulgg. firmauit Heins. e scriptorum omnium cum Roman. et Medic. consensu. Aldd. pr. et sec. et hinc aliae nonnullae *placidum*, repetitum ex Aen. I, 127. conf. sup. v. 319. *summaque suum caput* Leid. 353 *Et procul, at gemitu* Leid. *Atque procul gemitu* Zulichem. 355 *Penei genitoris.* Vitiosam lectionem metrum prodit, quod sagacissimus metri exactor, Io. Schrader., monuit Emendatt. praef. p. XXI. Est enim Πηνειοῦ· ex quo poetarum vsu trisyllabum Latine fit, vt ex Αἰνείου *Aeneae*. Nec nisi seriores poetae in his licentius versantur; vide v. c. Sammon. et ibi nuperum doct. editorem Ackermann. pag. 23. Multa quidem ad diluendam caussam poetae attulit Ouwens Noct. Hag. p. 607 sq. conf. p. 285. (Si defendere vellem, equidem laudarem Horatianum *Pompei, meorum prime sodalium* Carm. II, 7, 5.) Alia petita sunt ex obseruatione aliorum in re metrica, quae et ipsa a regulis recedunt; hoc est culpam culpa dissoluere; alia sunt diuersa. Si v. c. vt ap. Nemesian Cyneg. 272 *Nerei* occurrit dissyllabum; est hoc a Νηρεύς, Νηρέως, vnde Νηρεΐδες, Νηρηΐδες. De *Belides* conf. ad Aen. II, 82. Vnus esset modus *Penei* dissyllabum defendendi, si dixeris, pro Πηνειὸς dictum quoque esse Πηνεὸς, vt tot alia in ειος· v. c. ταύρειος, Hesiod. Sc. Herc. 104, et communi vsu alia, vt σιδήρειος, texendos. cf. Ouwens p. 591.

350. *Luctus*, querelae. v. 353 *gemitus*. *vitrea sedilia* nunc proprie e vitro, si ita placet. Mox *sorores*: non licet nimis seuerum esse; poeta dixisse videtur, quatenus omnes Nymphae Nereides vel Oceanides fuisse intelligi possunt. 355. *Penei genitoris* Cyrenes. Sed perpetuum magnorum fluuiorum, *pater, genitor;* et Cyrenes parens alias Hypseus, etiam ap. Pindarum. Peneum tamen agnoscit Hy-

Stat lacrimans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa noua mentem formidine mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina diuom
Tangere, ait; ſimul alta iubet discedere late
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret. At illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,
Adcepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Iamque domum mirans genetricis, et humida regna,

σιδήρεος. Αὔγειας et Αὐγέας. Αἰνείας et Αἰνέας, vnde *Aeneadae* Aen. I, 157. Ita ſaltem legerem in Theocr. XXV, 15 Πηνειοῦ ἀμμέγα τῖφος. In poeta noſtro procliue eſt ſuſpicari, *Penei* ex gloſſemate profectum eſſe in locum epitheti, quo voc. *genitoris* ornatum erat. Quale tamen illud fuerit, nemo facile aſſequetur. Bentlei. ad Lucan. III, 191 *magni g.* emendabat; Wakeſ. *Penei patris ad v.* vox tamen tam plana haud facile excidiſſet, et pari iure vicena alia ſubſtitui poſſent. 357 *Hic* pr. Rottend. Goth. ſec. *Hinc* Ven. vnus Arundel. vnus Mead, Erf. vett. edd. *perculſa* vulg. ante Heinſ. Monuerat iam Pierius. 358 *Duc age duc.* Secundum Rhemnium Palaemonem ſcripſerat Virgilius *Duce* v. Wakeſ. ad Lucret. II, 484. 359 *discernere* alter Menag. *deſcendere* vnus Mead. 360 *quia iuuenis* Gud. a m. pr. *qua iuueni* Heinſ. coni. *ad illum* Gud. 361 *in montis ſpeciem* Medic., ſollenni permutatione. *in faciem montis* fragm. Moret. Parrhaſ. *in molis ſpeciem* Codex Macrob. Sat. V, 3. *facie* Erf. 363 *genetrix* Rom.

gin. f. CLXI. 356. *nomine dicit*, nominat, poetica periphraſi. cf. Aen. XII, 652. 357. *noua formidine*, repentina. 359. Verſus ex Iliad. ω, 96 ἀμφὶ δ' ἄρα σφι λιάζετο κῦμα θαλάσσης. Qua ſe iuuenis per fontem in aquas immittit: moles aquarum ſinum facit et cauum arcum, vt tamquam per antrum deſcendat ad loca ſubterranea, in quibus aquarum ſunt receptacula et fontes, et in his, Penei. 361. Verſus ex Homer. Odyſſ. λ, 242 πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη, οὔρεϊ ἶσον. 362. *Accipere* nos dicitur locus, quem ingredimur, *mittere*, dum per eum transimus.

363. Hanc mirationem no-

Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantis,
Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra

varum rerum in iuuenis animo, quamquam graui cura oppresso, egregie memorari, vnusquisque facile animadvertat. Telemachum Homericum poetae nostro ante oculos fuisse versatum Odyss. δ, 43 sqq. putabat Cerda. Grauioris momenti res esset, si certo affirmare possem, vnde ea, quae sequuntur, hauserit poeta. Siue Alexandrinum siue antiquiorem aliquem poetam ante oculos vtique habuit, qui de rerum originibus tradebat, et Oceanum omnium dearum deorumque patrem, et aquam commune omnium rerum principium canebat. cf. inf. v. 381. 382. et loc. ex Il. Φ, 195 sq. Certe poeta hic non fontem Penei sed vastam aliquam cauernam sub terra narrat, e qua, tamquam e communi fonte, sed diuersis partibus ac locis, omnia flumina orta diuersis viis ad terrae superficiem et ad suam quodque originem properent et ex terra prodeant. Est tamen eadem ista cauerna tamquam aliqua regia, in qua dii fluuii, fontiumque Nymphae, sua palatia, suos thalamos habeant, quorum vnum Cyrene cum suis Nymphis tenebat. Secundum haec facile erit intellectu, quid sint *speluncis lacus clausi*, s. inclusi, qui sunt in speluncis, h. magnae illae cauernae recipiendis aquis; quas ipsi fontes scaturientes faciunt, et vnde aqua exsuperans amnis fit. Aen. VIII, 74. 75 de Tiberino: *Quo te cunque lacus — Fonte tenet, quocunque solo pulcerrimus exis. lucos sonantes;* cum ex illis cauernis orta flumina procedant aliquantum viae subter terra, donec ad superas auras prodeant, huic viae littora nemoribus obsita, quae strepitu aquarum alluentium resonant, non incommode dari potuere. Aliter *luci sonantes* dicti erant Ecl. X, 58. Seruius miram hic notam habet: *Haec — ex Aegyptiis tracta sunt sacris: nam certis diebus, in sacris Nili, pueri, de sacris parentibus*

Spectabat diuerſa locis, Phaſimque, Lycumque,
Et caput, vnde altus primum ſe erumpit Enipeus,
Vnde pater Tiberinus, et vnde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſusque Caicus,

367 *Spectabant* Menag. pr. *Phaſin* Goth. pr. cum al. 368 *primus ſe erumpit* Medic. *primus erupit* Regius Martini. *primum erumpit* pr. Rottend. duo Moret. pr. Voſſ. Ita Pierii Medic. a m. pr. et Oblongus, item Goth. ſec. *primum erupit* pr. Voſſ. et vnus Mead. At vulgatam lectionem, *primum ſe erumpit*, confirmat Medic. cum aliis. v. Ge. I, 446. III, 428. Laudat Burm. Brouckh. ad Tibull. IV, 1, 86 et ſe ad Grat. Cyneg. 432. Eodem alludunt alii libri: *ſe primum erumpit* Zulich. *primum ſe rumpit* Romanus, Gud. Franc et Toll. *primum ſe erupit* Aruſian. Meſſius recitat, et ſic pr. Mentel. a m. pr. Cantabrig. et Ed. Ven. 1475. *primum ſe rupit* tert. Rottend. *Eniphcus* plurimi. v. ad Ouid. Met. I, 579. VI, 116, Burm. *Enitheus* vnus Mead. At eſt 'Ενιπεύς. 369 *Vnde caput* vnus Mead. *Armena* Franc. Verſum 370 praemittere volebat priori Io. Schrader., vt iuncta eſſent Italiae flumina: *Vnde pater Tiberinus — Et gemina — Eridanus*: nec male. Idem vir doctus haerebat in iterato voc. *vnde — vnde — vnde*. Exemplum ſimile Valer. Flacc. IV, 570. 571. I, 219. 220. 370 *Saxoſusque, ſonans* Rom. Oblong. et Medic. Pierii, inter Heinſianos Medic. Gud. et alii non pauci; ſed perperam. vid. Heinſ. ad Aen. III, 70. conf. Seru. et Philarg. Vulgatum haud dubie doctius et exquiſitius eſt. *Hypanius* duo Burm. *Meſos*, *Miſus* duo Pierii, Goth. ſec.

nati, a ſacerdotibus Nymphis dabantur: qui cum adoleuiſſent, redditi narrabant, lucos eſſe ſub terris et immenſam aquam omnia continentem, ex qua cuncta procreantur. Vnde eſt illud ſecundum Thaleta inf. v. 382 *Oceanumque, patrem rerum.* De ceteris v. Excurſ. ad v. 317.

367. *flumina diuerſa locis,* quod in pedeſtri ſermone, *diuerſis locis. Lycus* h. l. Ponti fluuius, quia cum *Phaſide*, Colchidos fl., iunctus eſt, vt apud Strabon. XI, pag. 801 B, et vterque in Pontum Euxinum ſe immittit. *Enipeus* Theſſaliae, *Hypanis* Sarmatiae, nunc *Bog* dictum, nota flumina. 368. *caput* h. l. fons. v. ad

Et gemina auratus taurino cornua voltu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta

371 *taurino corpore* Medic. a m. pr. *volto* Gud. 373 *effluit* ſecundum Romanum et aliquot Pierii libros, item Medic. Gud., repoſuit Heinſ. *influit* vulgo. *influat* Leid. a m. pr. *violentius* Toll. 374 *inter thalami* Zulich. *ſplendentia* legit Valeſius, ſed. refutatus a Brouckh. ad Propert. III, 2, 28, notante Burm. *pomice*, *punice* ſcribitur.

v. 319. 371. Fluuiorum dii cornibus taurinis res notiſſima. Padus vero habet *cornua aurata;* ſiue propter fertilitatem agri adiacentis, ſiue ſimpliciter, quia deorum attributa ſollenni epitheto ſunt *aurea*. Apud Martialem X, 7 *cornibus aureus receptis* Rhenus appellatur, vnde Spencius locum noſtri poetae illuſtrabat Polymett Dial. XIV, p. 231, ſed *aurum* ibi cum cornibus nil habet commune. Ad ſidus Eridani, quod *aureum*, lucidum, ſit, aut ad ramenta fluuii *aurea* referebat Cerda. Impetuoſiſſimum autem amnem olim Padum fuiſſe, ex aliis locis manifeſtum eſt; cf. Ge. II, 451. 452, quamquam nunc eius natura diverſa eſſe narratur. 373. εἰς ἅλα πορφυρόεσσαν, nigrum, vt notum. Eſt vir doctus qui *purpureum mare* malit eſſe albeſcens. Sane *purpureus* non ſemper ad colorem refertur; verum etiam ad ſplendorem ac nitorem purpurae, vt adeo ſit pro fulgens, nitens: vt *lumen purpureum*, *nix purpurea*. Mare tamen purpureum ſimili modo eſſe accipiendum, exemplis: Catull. Pel. et Thet. 269 — 275. Gell. XVIII, 11. Cic. Ac. Qu. IV, 33, non conficitur.

374. Peruenit tandem Ariſtaeus ad thalamum matris, *pendentia pumice tecta*, antrum pumiceum, exeſis ſaxis, ad camarae morem curuum et fornicatum; ergo latera et tholus ſunt *pumice pendenti;* vnde poeticus ſermo exquiſitius etiam *tectum pendens pumice* dicit. vt Seneca Herc. fur. 719 *hic vaſto ſpecu pendent*

Peruentum, et gnati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontis
Germanae, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula; Panchaeis adolescunt ignibus arae;

375 *et* aberat Medic. a m. pr. et Regio Martin.; idem *flentes*, *flexus* Goth. sec. *inanes* Burmannus reposuit, pro *inanis*, ne ambigua esset lectio; praeferrem sic *inaneis*, si semel prisca sequenda sunt. Codices vtrumque exhibent. 377 *mantelia* Heins., vt omnes vetustiores. *mantilia* vulgo. vid. ad Aen. I, 702. Salmas. ad Scriptores Hist. Aug. saepius. 378 *Parce* quart. Moret. *Pars onerat epulis mensas* Parrhas. 379 *Panchaeis adolescunt pinguibus* Medic. a m. sec., quasi *pinguia* sint vnguenta, fere vt *densum pingue* Georg. III, 124. vid. Heins. *adolescant* Seru. ad Georg. II, 139. *Sabaeis* Leid. *alae* Menag. Tentat versum Wakef. ad Lucret. II, 416.

tyranni tecta. Exceptus ille hospitio lauatur et mensa apposita recreatur; fit libatio, in patris quidem Oceani et Nympharum honorem — 383. Inter haec mater, quam ex filio calamitatem didicisse et de remedio cogitasse puta, ex flamma, vino libato emicante, bono omine capto erecta filium ad Proteum ablegat, vt ex eo modum reparandorum examinum comperiat; degit ille ad Pallenes, Thessaliae peninsulae, littora 387 sq. 375. *fletus inanes,* leui de caussa susceptum dolorem, et cui facilis et parata medicina esset. 376. *fontes,* aquam. Excipitur puer ad veteris hospitii inter heroes morem. 377. *tonsis mantelia villis,* lanea, lanugine in texti superficie attonsa, adeoque laeuia, ac tennia, mollia. 378. *reponunt,* pro simplici ponunt. vt Ge. III, 527 *mensae repostae.* 379. *tura* (*Panchaea* v. Georg. II, 139) ardent in aris; translatum ab hominum conuiuiis, inprimis festorum dierum: peractis epulis fiebat libatio. cf. ad Aen. I, 704. vbi *flammis adolere penates.* Actum quoque ad e. l. de voc. *adolere:* Proprie *adolescere* est augeri; inde pro-

Et mater, Cape Maeonii carchesia Bacchi;
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quae siluas, centum quae flumina seruant;
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:

383 *et* post *siluas* Rom. 384 *perfundit* Medic. Menag. pr.

prie in sacris de igni. Nunc *ignes Panchaei*, tura ex Arabia, *adolescunt*, cremantur, *in aris*. 380. *Bacchi Maeonii*, vini Lydii, Tmolii supra Georg. II, 98, pro praestantiore vini genere. Nam Catacecaumenium vinum geographis, non poetis, notum: v. Strabo XIII, pag. 931 extr. *Carchesium* vas oblongum, ansatum. vid. Athenaeum XI, p. 474 E. Docta de eo disputatio ap. Macrob. V, 21. 381. *Oceano*, quippe communi omnium fluminum et fontium patri. Iliad. Φ, 195 sqq. et alibi. Diis sacra faciunt alii dii etiam alibi, etiam in anaglyphis antiquis minores maioribus; h. l. etiam Nympha libat Nymphis, dum preces Cyrene facit ad Oceanum et Nymphas placandas filio, qui flagitio in Eurydicen commisso iram earum in se commouerat. Mox v. 382 Oceanus est *pater rerum:* vt adeo omnino naturae parens ille edatur. Hoc Virgilius non ex Homero, sed ex poetis philosophemata decantantibus hausisse videri debet. Segaar et Royaards in Diatribe acad. (1775) p. 81 deceptum putabant Virgilium interpretatione praua versus Iliad. ξ, 246 Ὠκεανοῦ, ὅςπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται, cum πάντεσσιν acceperit ductum a πάντα: cum tamen sint πάντες θεοὶ intelligendi, cf. v. 201. Verum ipsa loca ex Orphicis et Cratete satis docent, post Homerum alios, qui id prodiderant, Virgilio hoc suppeditare potuisse. cf. loc. e Seruio ad v. 363. 383. Nymphae, sorores Cyrenes generali notione, ab Oceano genus ducentes, vt ipsa Cyrene, Hypsei f. cf. ad v. 341. *seruant*, incolunt, vt saepe poetae. inf. v. 459 *hydrum seruantem ripas*. 384. *Ve-*

Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates

Moret. alt. vnus Mead. 385 *ſublata* Medic. a m. pr. et Gud. *ſubuecta* Moret. quart. cum fragm. Moret. Zulich. conf. ad Georg. III, 241. 386 *firma* Medic.; f. pro *firmata*, coni. Heinſ. *formans* Gud. a m. pr. *ipſa* ed., quam Heinſ. tractabat, vitium.

flam, ignem. 385. *ſubiecta*, ſubiiciens ſe, emicans et lambens lacunar. Ge. III, 241 vnda aeſtuans *nigram ſubiectat arenam*. Erat autem hoc fauſti ominis, vt ſaepe alias; quo omine firmata iam mater, vt conſilii ſui bonum euentum animo praeciperet, vt Proteum adiret, puero ſuadet, ex quo reparandorum examinum rationem comperiat.

387. Locum hunc ex Od. δ, 364 — 384 ſqq. adumbratum eſſe, omnes viderunt Interpp., vbi, monſtrante Idothea, Menelaus in Pharo, Aegypti inſula, eodem modo Protea adgreditur, ex eoque reditus in patriam fortunam exquirit. Fabula de *Proteo* ex Aegypto ducta haud dubie; ſedes eius apud Homerum ad Pharum inſulam, in littore tum deſerto; hinc in *Carpathio Neptuni gurgite*, h. mari, verſatur (nam Carpathos inſula Aegypto obverſa eſt); ſed alterum illud, quod *Emathiam*, late h. l. dictam, et *Pallenen*, procurrentem illam Macedoniae in formam peninſulae partem pro *patria* ei aſſignet, hoc fabula aliqua antiquiore nititur, conf. h. l. Seruium; quae etiam Lycophroni Alex. 115 ſqq. memoratur. vid. Apollod. II, 5, 9, et Notas p. 385. Forte fuit illa ex fabulis Orphicis mox in Heraclias adſcita; nam Hercules in iis locis Protei filios occidit, quo ſpectat fragmentum narrationis ap. Euſtath. p. 686, 24 φονευθέντων δὲ τῶν παίδων εἰς ὄρος Θρᾳκικὸν Ἤπυτον ἀναβὰς, ἤπυε θεοῖς ἀποκαταστῆναι εἰς Αἴγυπτον. Orphicae autem fabulae ad illas maxime terrarum partes ſpectant. Omnino Pieriam adeoque etiam vicinas partes, et inter has *Pallenen*, antiquiſſimarum fabularum propriam ſedem eſſe, alio loco expoſuimus

Caeruleus Proteus, magnum qui piſcibus aequor
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiae portus patriamque reuiſit
Pallenen; hunc et Nymphae veneramur, et ipſe

388 *qui paſſibus* Zulich. *piſcibus* nimis tenue et exile eſſe videtur. Miror, Heinſium, qui toties *piſtres* vel *piſtrices* induxit, h. l. non idem tentaſſe. Saltem praeſtat *piſtribus* vel *priſtibus*. 389 *Eiuncto* Zulichem. *Euincto* Parrhaſ. vnus Mead. *curſu* Goth. ſec. 390 *Hinc* alter Mentel. *remiſit* Menag. pr. 391 *Pallenem* Zulich. *Pallentem* Goth. pr. *Pellenen* Medic. a m. pr., ſolita permutatione vrbis Achaiae cum altera terrae Macedoniae, olim Thraciae. cf. Valk. ad Theocr. p. 352. *et* abeſt a Rom. *venerantur* Reg. et vnus Arundel. cum Ed. Pariſ. 1494. *ipſi* Medic.

(de Muſar. relig. eiusque orig. 1766 Commentatt. Vol. VIII, inter Antiquiores, et Progr. de litt. et art. condit. in Vol. II Opuſc. p. 299). Ceterum illa narratio de variis formis, in quas ſe transmutabat *Proteus*, (et apud alios, vt Pherecydem, Schol. Apollonii IV, 1396 *Nereus*, conſ. Apollod. II, 5, 11), originem habere videtur ex poetis coſmogonicis, qui rerum origines ſuis carminibus tradebant, et aquam omnium rerum principium ponebant, cuius adeo transformationes in reliqua corporum genera, ignem, aerem (conſ. inf. 409. 410), et rel. ſymbolica iſta fabula exponebant. Eadem alii tamquam rem geſtam narrarunt. De Proteo v. Hymn. Orphic. XXIV. Vix itaque probabile ſit, fabulae fundum aliquem in eo eſſe, quod rex Aegypti nomine Proteus fuit, qui adeo artem inter Aegyptios natam teneret: quod acute ſuſpicabatur, vt alia de fabulae apum reparandarum cauſſis, vir ingenioſe doctus de Pauw (*Recherches philoſophiques ſur les Egyptiens* Tom. I, pag. 174. 175).

388. 389. *piſcibus et curru bipedum equorum iuncto*, pro curru piſcibus et equis bipedibus iuncto, h. equis marinis, qui poſteriore ſui parte in piſces deſinerent, qualia monſtra vel ex vulgaribus picturis nota ſunt, *metitur*, pererrat, me-

Grandaeuus Nereus; nouit namque omnia vates,
Quae ſint, quae fuerint, quae mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: inmania cuius
Armenta et turpis paſcit ſub gurgite phocas.

393 *ſunt* Zulich. et vnus Mead. *quae ſuerant* Leid. pr. Moret. vnus Arundel. *trahentur* Medic. a m. pr. *trahuntur* Gud. a m. pr. Franc. Reg. Martini. *ſunt* et *trahuntur* etiam edd., inter has Argent. *ſequantur* Gud. pro diu. lect., et *ſequentur* Macrob. Sat I, 20.

dium transit, vt ſaepe poetae. Praeiuit Homerus, *πέλαγος μέγα μετρήσαντες*, et *μέτρα κελεύθου*. 392. *Grandaeuus Nereus*, proprio epitheto; eſt enim ex antiquiſſimis diis. v. Theogoniam Heſiodi 233. et ipſe maximus natu inter Ponti liberos. Sic quoque *grandaeua Pales* ap. Nemeſ. Ecl. I, 68. 392. 393. Praeclari verſus ad declarandam veram vatum notionem: quos non futura modo praedixiſſe, ſed multo magis praeſentia bonis conſiliis rexiſſe et praeterita animo tenuiſſe dicendum eſt. Verſi autem verſus ex Iliad. α, 70. Antiquioribus his diis, vt Proteo, ita Nereo, Glauco (cf. Not. ad Apollod. p. 416), ſic Terrae, Themidi, diuinandi vis tribui ſolita; nec ſatis conſtat, qua de cauſſa, niſi forte, quia de diis antiquioribus, tamquam natu maioribus, prudentia inſignior praedicari ſolet. 394. 395. *Quippe ita Neptuno viſum eſt:* h. Neptuni beneficio, vt ſit *γέρας* a Neptuno acceptum. In hoc vero aut mythicam ſubtilitatem neglexit poeta; Protei enim, ſi quidem Oceani et Tethyos proles fuit, genus et honores Neptuno antiquiores ſunt; aut ſequitur eos, qui Proteum Neptuni filium ediderant. *inmania Armenta*, monſtra marina, inter quae *phocae*, nobis vituli ſeu boues marini, *turpes*, foeda ſpecie. vt ſup. Ge. III, 52 bouis *turpe caput*. Exornat autem his verſibus illud Od. δ, 386 Ποσειδάωνος ὑποδμώς. Hinc Horat. Carm. I, 2 *Omne*

Hic tibi, nate, prius vinclis capiundus, vt omnem
Expediat morbi cauſam, euentusque ſecundet.
Nam ſine vi non vlla dabit praecepta, neque illum
Orando flectes; vim duram et vincula capto
Tende; doli circum haec demum frangentur inanes.

396 *gnate* alii, et ſic aliquae ante Heinſ. *capiendus* itidem ante Heinſ., vt Medic. et alii, *capiendis vinclis* Rom. *vndis capiendus* Leid. *carpendus* Toll. *captandus* Erf. *et omnem* Gud. a m. ſec. Mentel. tert. Goth. pr. 397 *Expediant* Rom. *ſecondet* Zulich. 398 *Non ſine vi non nulla* Zulich. *Non ſine* etiam alter Rottend. *dabit reſponſa* Probus Arte Grammat. lib. I, ex interpretatione. *neque ipſum* pro diu. lect. Gud. 399 *flectes*, quod vbique editur, Rom. cum aliis Pierii, Mediceus Fogginii, Gud. duo Rottend, *vinces* reliqui Heinſiani, duo Burm. cum Ed. Ven. Medic. Pierii et Erf., quinque apud Martin. Goth. ſec., quod Burmannus pro vero habebat, alterum pro interpretamento. 400 *doli demum circum haec* fuiſſe in edd. ex Pierio apparet. *dolis circum hac demum franguntur* Roman.

cum Proteus pecus etc., et omnino poetis hinc paſtio monſtrorum marinorum. Nata autem videtur fabula Homerica ex obſeruatione, quod certo diei tempore incredibilem phocarum copiam egredi in littus et apricari viderent homines: quae res armentorum ſpeciem habebat, quae a paſtore in paſcua aguntur. Eſt autem ea phocarum natura etiam aliis in locis, vt paſſim de inſulis Americae narratum legimus. Ceterum ex Homerico loco apparet, valde deſertam illo tempore eam Aegypti partem eſſe debuiſſe, cum phocae illud littus (inſulae Phari ei obiectae vt dictum ad 387) frequentare auderent.

396 ſqq. Vid. Odyſſ. δ, 388 ſqq. 397. *euentusque ſecundet,* euentus ſecundos monſtret, quomodo ii obtineantur; h. remedia fortunae, modos reparandi amiſſas apes. 400. *circum haec,* ad haec, his vinculis adhibitis. *inanes,* vt inanes ſint. Ceterum reluctatio haec vatum, etiam Pythiae et Sibyllae, adumbrata eſt ex ſpaſticis affectionibus, quibus corripi videbant ec-

Ipſa ego te, medios quum ſol adcenderit aeſtus,
Quum ſitiunt herbae, et pecori iam gratior vmbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab vndis
Se recipit; facile vt ſomno adgrediare iacentem.
Verum, vbi conreptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variae eludent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,

401 *accederit* vnus Mead. 402 *eſt* abeſt a Gudian. a m. pr. Moret. quart. vid. ad Ecl. VIII, 15. *vnda* Gud., quod Burmannus defendi poſſe putabat; at fluxit illa ex *vndis* verſ. ſequ. 403 *in vndis* Ven. 404 *adgrediere* Mantel. pr. *ſummo egrediare* Goth. pr. 405 *manicis* Moret. pr., et ſic coniecerat Vir doctus. At *corripi manibus*, non *manicis*, dici, contendit Burm. h. l. et Vir doctus Obſſ. Miſcell. Vol. I, p. 3; quidni tamen et hoc recte dicatur! vt inf. 439 *manicisque iacentem Occupat*. Tum vero quid viros doctos adegit, vt iungerent *correptum manicis?* Iungenda erant *manicis vinclisque tenebis:* atqui haec duo iungi ſolent: vt Aen. II, 146. 147. Sil. Ital. XV, 141. Verum h. l. vnius codicis lectio auctoritatem non habet ſatis grauem, nec quicquam impedit *manus* proprie h. l. dictas. 406 *eludent* Heinſ. ſecundum meliores, Medic. et al., etiam apud Pierium et Martinum cum Goth. ſec. ex edd. Brix. Quorſum item referas *eludunt* in Oblongo, et tribus Heinſii, et *ludunt* Roman. At vulgo editum *illudent*, aut *illudunt;* quod eſt ad vulgarem rationem, idoneum tamen et ipſum. 407 *atra tigris:* mirum epitheton. Sunt tigres

ſtaticorum iſtorum corpora. conf. ad Aen. VI, 46. Res non minus de prophetis Hebraeorum nota. Recuſabant itaque vates ſubire illos ſpaſmos. Hinc de Proteo vſſ. 406 ſq. 440. 450. 451.

401. Ex Od. δ, 400 ſqq.; quo comparato, videbis Virgilium prudenter omiſiſſe ea, quae a poeta iam ita ornata erant, vt nihil addi poſſet; in reliquis autem ornatu verborum et ſententiarum certare. 403. *In ſecreta ſenis*, ſecretam ſedem.

406. In varias formas ſe transformabit; at quanto ex-

Squamoſusque draco, et fulua ceruice leaena;
Aut acrem flammae ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
Sed, quanto ille magis formas ſe vertet in omnis,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret quum lumina ſomno.
Haec ait, et liquidum ambroſiae diffundit odorem:

variae, maculoſae. Seru. interpretatur „ſaeua." Iul. Sab. „venenoſa tigris et ſaeua." Saltem dicendum: ſerpentes dici atros Ge. I, 129 v. Bentl. ad Horat II Serm. 8, 95 ab atro veneno; hinc atrum omnino eſſe pro ſaeuo. Sed atrum omnino quod terrorem facit: *atra venenis tela* ap. Ouidium. *atrae Erinnyes*. Valer. Fl. II, 205 *atraeque genis pallentibus Irae*. Io. Schrader. coni. *hirta*, quod non minus inſolens. 410 *tenuis* multi. *in aqua tenuis* Leid. *habebit* Medic., ſubnotato *h.* ex *habibit*, vt in Romano. 411 *vertit* nouem apud Burm. duo apud Martin. Goth. pr. *vertat* Erf. 412 *Sed quo nate magis* fragm. Moret. Laudat Burm. Donat. ad Terent. Hecyr. III, 4, 3. *Tantum nate magis* legi, notatur in Seruianis. *gnate* fluxit e recentt. edd. 414 *incepto — ſomno* videri poteſt paullo ieiunius dictum; quod obſeruatum quoque Reiskio erat. Procliue eſt, reponere *incerto*, qualis primus ſomnus eſt. At male hoc fieret. Habemus enim Aen. XII, 832 *inceptum furorem*. IV, 316 *inceptos hymenaeos*. VI, 493 *inceptus clamor*; et ſic alia aliis locis. 415 *Hoc* Moret. ſec., *Hic* qu. Mox *diffundit* Heinſio debetur, qui Medic. Gud. et Menag.

quiſitius poeta! 407. *ſus horridus*, horrentibus ſetis, *atra tigris*, ſaeua. Seru. vid. Var. Lect. 408. *fulua ceruice leaena*, ἠϋγένειος. ibid. 456. 409. 410. Fiet flamma vel aqua. At quam ornate! 410. *Excidet*, elabetur, effugiet, vt ἐκπίπτειν; *dilapſus abibit*, ornatius quam, dilabetur. 412. *contende*, intende, contrahe, πιέζειν Hom. v. 419. 414. Communior ratio fuerat: *cum ſomnus tegeret lumina*.

415. Hic vero cum Homerica ſimplicitate et veri-

Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis conpoſitis ſpirauit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus
ingens

vtrumque pro ſe laudat. Addi poſſunt alii, vt Goth. ſec. *diffudit* Reg., vterque Mead. Erf. et edd. inde ab Aldd. *defundit* Heinſ. ex edit. laudat neſcio qua; ſicque multi codd. praefertque id Wakef. ad Lucret. IV, 88. *defendit* Mentel. et Rottend. *defudit* Leid. et Goth. pr. At Rom. *depromit* et mox *corpus perfudit* e gloſſa, vt Burm. docuit. *ambroſa* vel *ambroſia* Rom. et al. 416 *Quo tactum* fragm. Moret., concinne omnino, inquit Heinſ. *Quod totum* alter Menag., male. *permuſit* Ed. Ven. *perfudit* Rom. et Vratisl. *producit* Franc. *produxit* Erf. et Iul. Sab. *perducere*, voc. mox a medicis adoptatum: quo aliquoties Serenus Sammonicus vtitur. Auſon. Moſella 112 *Lubrica caeruleus perducit tergora fucus* de muſtella. 417 *naribus* tert. Rottend. pro var. lect., male, Burmann. *auras* Rom. 418 *Et ſpecus* Franc. Rom.

tate contendit Virgilii elegantia et ingenium; nam in Odyſſea v. 444 ſqq. *ambroſiae odor* iis, qui ſub phocarum pellibus laterent, quam maxime erat quidem vtilis, rei tamen ipſius parum iucunda narratio; at in noſtro iuuenis corpus ambroſia inungitur, vt ille novum robur, nouas vires ad vinciendum et domandum ſenem acciperet: *atque habilis membris venit vigor;* at illa: quod *dulcis ſpiravit aura*, et quidem *crinibus compoſitis*, meri ornatus cauſſa appoſita ſunt; alterum quidem ſatis otioſe. Aliter res ſe habet Aen. I, 589, vbi Aeneae iuuenile decus afflandum erat. 415. *ambroſiae odorem*, h. ambroſiam odoratam, odorem emittentem, *diffundit*, per membra filii. 416. *perduxit*, h. illeuit, perunxit; at iſtud exquiſitius. Porro vulgari ratione *perduci ambroſiam per corpus;* exquiſitius, *corpus ambroſia*, dicitur. 417. *aura dulcis*, h. odor. 418. *habilis vigor*, qui reddit habilem, aptum, idoneum rebus agendis, fortem. Cauſſam itaque, cur inungeret mater filii membra, poeta ipſe ap-

Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis;

419 *lateri* Rottend. *in* abeſt a Medic. a m. pr. et Toll. 420 Verſus iidem, ſed variati, Aen. I, 160. 161 *quibus omnis ab alto Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.* 421 *Depreſſis* Ven. et Cantabrig. *gratiſſima* Toll. vt Aen. V, 128 *apricis ſtatio gratiſſima mergis.* *ſtatio fidiſſima* Goth. pr., non male; vt contra *ſtatio male fida carinis* Aen. II, 23.

poſuit. Alienum itaque, quod Seruius habet: „vnxit eum, quo poſſet eſſe videndi numinis capax.“ Niſi cum viro docto ap. Burmann. legas: vinciendi. Nec de eo ambroſiae vſu agitur, quo ad ferendum numinis conſpectum firmari iuuenis debeat, aut vt nota diuinitatis ei impertiatur, quod Cerda volebat: quia ambroſiae odore Venus numen prodit Aen. I, 403. Poeta enim, vt dixi, rem ipſe expedit. Alioqui verum eſt, ambroſiae, tamquam vnguenti, vſum memorari haud vnum. Eſt in cultu dearum; pulcritudinem et gratiam affundit; tum numen ipſum aut diuinam naturam corpori conciliat, inprimis immortalitatem; ſaltem vt ne corrumpi illud ac putreſcere poſſit; Iliad. π, 670. τ, 38, ducta haec ex ipſo etymo ἄμβροτος, ἀμβρόσιος. Quatenus vires impertit, pectori infuſum illud cibi ac potus defectum explet Iliad. τ, 347—353 de Achille; ita demum pro cibo ac potu deorum memorari potuit.

418 ſqq. Eſt antrum in rupe exeſa, quo plurimum vndae, vndarum, penetrat; ſed, poſtquam intrauit, in plures ſinus, h. cauitates antri et receſſus diſpergit ſe, adeoque, *ſcindit ſeſe*. Ita malim interpretari, quia de ſpecu agitur. Alioquin non damnem illam rationem, ex qua *ſinus reducti* fluctuum, alliſorum ſcopulis, et longo tractu recedentium, cauitate intus relicta, intelliguntur. Iidem fere verſus Aen. I, 160. 161.

421. 422. Haec ita intelligo, vt anteriore huius receſſus *(Bay)* parte, patente ſub dio, nauium ſtatio, in

Intus ſe vaſti Proteus tegit obiice ſaxi.
Hic iuuenem in latebris auerſum a lumine Nympha
Conlocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Iam rapidus torrens ſitientis Sirius Indos

422 *Inter* aliquot, notante Martino. *caſti* Ed. Norimb. *obice* in Rom. et al. 423 *Hinc* Gud. a m. pr. *auorſum* Toll. *aduerſus* Vratisl. *a limine* Gud. pro diu. ſcript. *a flumine* Erf. *a* omittunt tres apud Burm. Romanus et plerique apud Pierium, vnus Mead. Goth. pr. *Nymphe* Moret. ſec. *Nymphae* edd. nonnullae. 424 *reſiſtit* omnes vett. apud Pierium et Heinſ. et Martin. Fuit tamen in plerisque edd. *receſſit*, vt eſt in Goth. pr. ex gloſſemate, quod jam expulerat Nauger. Ald. tert. conſ. Aen. IV, 76. IX, 710 et inſ. v. 490. 425 *rabidus* — *Sirius* ſcripſit Wakeſ. *rapido* — *caelo* malit Heinſ., idem *ſitientis* ſcripſit e libris et Priſciano pro *ſitientes*. *Serius* Rom. et alii ſcribunt. *Indos*. Recte Io. Schrader. quaerit: cur Indos nunc?. agitur de Theſſalia; et cur eos ſolos? Itaque conj. *agros*. *herbas* ex 402. Sane ornatu poetico *Indos* dixit, cum omnino homines vel terras memorare vellet poeta.

interiore, intra ſcopulos reducta, antrum fuiſſe dicatur; huic pro munitione ac foribus ſcopulus obiectus erat, in quo Proteus v. 436 conſidet ad recenſum armentorum. *deprendi* naues tempeſtate notiſſimum. *tegit*, tegere conſueuit. *obiice*, in proſa, *obiectu*. fere vt Cyclops ap. Homer. Od. ι, 240 ſq. 423. *auerſum a lumine*, in loco, quo lumen ab oſtio inde antri non permeat. 424. *ipſa procul nebulis obſcura*, h. in nebula, ex aequore aſſurgere ſolita. *reſiſtit*, ſtat. vt Apollo in nube Iliad. ε, 185. ο, 308. Quod Homerus v. 402 Proteo pulcre tribuebat, μελαίνῃ φρικὶ καλυφθείς, ad Clymenen mutata ratione transtuliſſe videtur, vt ipſa nebula caliginoſa obtecta ſit. Spencius Polymet. pag. 222 ex antiqua pictura poetam haec mutuatum eſſe ſuſpicabatur. Praeſtabat ſaltem dicere: poſſe hanc narrationem argumentum idoneum picturae ſuppeditare.

425. *Sirium* pro ſole h. l. accipi volunt. Equidem nondum victus do manus. Mediam aeſtatem et aeſti-

Ardebat; coelo et medium Sol igneus orbem
Hauſerat; arebant herbae, et caua flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Quum Proteus conſueta petens e fluctibus antra
Ibat; eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſperſit amarum.

426 *Ardebat caelo, et* diſtinguebatur ante Heinſ. ſed, vt ſaepe dictum, alteri membro eſt vindicandum, id, quod pleniorem facit orationem; contra ſi plenius eſt prius membrum, alterum debilitatur et torpet. *medius Sol* Zulich. 427 *Auxerat* fragm. Moret. *ardebant* ſec. Rottend. 428 *Fontibus* Zulich. pro diu. lect., quod et Io. Schrader. coni. Verum alterum doctius. 429 *patens* Goth. ſec. 430 *circa* alter Moret. 431 *diſperſit* Heinſ. e librorum conſenſu. Sic et Pier. et Martin. libri. *deſperſit* pr. Rottend. *diſpergit* vulgg. edd. et tres codd. apud Heinſ. Tuetur tamen

vum calorem per Sirium declarat, vt poeta; cf. Aen. III, 143. X, 273. Canicula enim, ſeu Sirio, ſub ſolis tranſitum in Leonem orto Aegyptum et reliquam Africae oram ſummo et intolerabili aeſtu premi, ſatis notum: itaque *ardebat*, ἔφλεγε, *Sirius rapidus* (vt calor, aeſtus, ſol, *rapidus*, celer ac vehemens), et *torrens ſitientes Indos*, h. Aethiopes. v. ſup. v. 293. Ge. II, 116; et tali anni tempore, medium diei tempus ſubiicit altero verſu: *caelo et medium ſol igneus orbem Hauſerat*, peragrauerat, emenſus erat. Colum. X, 313 Titan — *Hauſerit et flammis Lernaei brachia Cancri;* et vt ſaepe *exhaurimus* labores et alia, quae ad finem perducimus. Apuleii illud, Met. XI, pag. 258: *Auguſti portum celerrime hauſimus* ſubiiciebat Ruhnk., vbi nunc v. Oudend. p. 809. Ornauit haec Maro, quae Homerus ſimpliciter poſuerat. 428. *ſiccis faucibus*, alueis. Ornati verſus. cf. Ouid. Met. II, 262. 263 et 269. Etiam 430. 431 multo ornatiora, quam Homeri l. l. 448 Φῶκαι δ' ἐξ ἁλὸς ἦλθον ἀολλέες. *rorem amarum*, vt πικρὰν ἁλὸς ὀδμὴν ille dixe-

Sternunt ſe ſomno diuerſae in litore phocae.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper vbi e paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet.
Cuius Ariſtaeo quoniam eſt oblata facultas:
Vix defeſſa ſenem paſſus conponere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque iacentem

hoc Medic. et Romanus. 432 *diuerſae* Heinſ. plurium et meliorum auctoritate, quod dudum Nauger. in Ald. tert. intulerat. Adde Pierii et Martini libros. *diuerſo* alii cum vulgg edd. *in* abeſt ab Edit. Venet. Burmannus laudat ad Ouid. Ep. XII, 145. 433 *in montibus altis* Vratisl. 434 *vitulas* fragm. Moret. *in tecta* Ven. Parrhaſ. *reduxit* vnus Arundel. 435 *Auditisque* e Romano aliisque probarat Pierius; addicentibus Medic. et fragm. Moret., quibus adde Cantabrig.; recepit Heinſ. *Auditique* vulgo, verum et pro hoc Nauger. iam meliora dederat Ald. tert. 436 *Conſidit* Heinſ. poſt Rom. et Medic. a m. ſec., quod Fogginius tamen non notauit; item Bodlei. et Cantab.; at Reg. *Conſcendit*. Vulgo omnes *Conſedit*. vid. Heinſ. h. l. Ecl. V, 3. VII, 1. Aen. I, 719. Ouid. Met. XIII, 780. *recenſit* Gud. a m. pr. et Longob. *recenſuit* Giphan. e vet. cod. Ind. Lucret. p. 458. 438 *ſenem eſt* Ven. 439 *mani-*

rat v. 406. 432. *diuerſae*, in proſa, diuerſis locis, partibus. vid. vſ. 367. 433—436. Etiam haec ornatiora, quam Odyſſ. δ, 411—413 et 450. 451. *Veſper reducit vitulos*, poeticum, pro, paſtor reducit veſperi, vt in Eclogis et alibi. Quam ornate illud v. 435 expreſſit: reducit oues balantes. *numerum recenſet*, πεμπάζεται Homer., ex priſca vita petito verbo, vt numerarentur per quinarium numerum; vt nos per denarium.

437. Putandus nunc Proteus in antrum conceſſiſſe et ad ſomnum ſe compoſuiſſe: vt ſup. 418. 422 innuebatur. ἔπειτα δὲ λέκτο καὶ αὐτός. Sequentia e Graecis Odyſſ. l. l. 454 ſq. *manicis occupat*, vincit, adiuncta notione celeritatis. 438. Impatientiam praeclare memo-

Occupat. Ille ſuae contra non inmemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluuiumque liquentem.
Verum, vbi nulla fugam reperit pellacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuuenum confidentiſſime, noſtras
Iuſſit adire domus? quidue hinc petis? inquit. At ille:

busque l. Franc. vid. v. 405. *vinclisque* Gud. a m. pr. cum quatuor, et Reg. Martini. 441 *Omnia commutat* apud Nonium in *mira. ſpectacula* Ven. vid. ſup. v. 3. 442 *fluuiumque liquantem* pr. Rottend. *loquentem* quart. Moret. 443 *pellacia* reuocauit Heinſius; vt et multis aliis in locis. Ita vterque Mentel. fragm. Moret. tert. Rottend. v. Heinſ., item Pieriani nonnulli, inter quos Romanus eſſe videtur. Adde Philargyr., Goth. ſec. a m. pr. *phallacia* Medic., et a m. ſec. *fallacia*, vt vulgo omnes vulgari vocabulo. *tenuit fallacia* quart. Moret. 444 *reddit* Parrhaſ. Laudat varie Donat. ad Terent. Andr. III, 5, 15. Adelph. V, 3, 18. *tandem eſt* Rom., male. 446 *Iuſſus* alter Rottend. *domus* Heinſ. e Medic. et aliis, vulgo *domos*. *hic petis* Menag. pr.

rari in iuuene, nemo non videt. 441. *in miracula rerum*, in miras res, formas. 442. *horribilemque feram*, poſſis *ſuem* ex v. 407 intelligere; ſic Gr. θήρ. Sed hoc argutius.

445. *Nam;* ſatis nunc quidem noto vſu ex Gr. γὰρ, pro δή. cf. Clárk. et Ern. ad Iliad. ο, 201. Aiunt vulgo, ſubintelligendam eſſe propoſitionem, cuius cauſſa reddatur; forte h. l. perdam te, nam —; quae inanis eſſet ſubtilitas. Hoc ſaltem tenere licet: primum forte hunc τοῦ γὰρ vſum ita naſci potuiſſe, cum membrum orationis ſubticeſceret is, qui concitate loquebatur. Hoc loco eſt pro vulgari *Quisnam.* Homer. Od. δ, 462 Τίς νύ τοι — θεῶν συμφράσσατο βουλάς; — τέο σὲ χρή.

Scis, Proteu, ſcis ipſe; neque eſt te fallere quidquam;
Sed tu deſine velle. Deum praecepta ſecuti
Venimus, hinc lapſis quaeſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad haec vates vi denique multa

447 *Proteus*, noto atticiſmo, Mſſ. Pierii et Rufinian. de Schemat. Lex. p. 31. *quicquam* Medic. et alii apud Heinſ., quem vide. Etiam ſic „alii" apud Seruium, liber Romanus et Colot. Alias auctoritates addit Burm. ad Antholog. pag. 155. praetulit quoque Brunckius; et ſic dudum ediderat Naugerius. *quenquam* Moret. fragm. et mſ. Brunck., vt ſit, *quenquam fallere te.* Legebatur vulgo: *cuiquam*, quae lectio haud dubie eſt magis perſpicua; altera tamen habet auctoritatem criticam. 449 *hinc* e Roman. et aliis iam probarat Pierius. Firmabant meliores Heinſiani et tres Martiniani. *Venimus huc* vulgo. *huic* Toll. *laſſis* Medic. et ceteri Heinſiani plerique. Sic et Oblongus Pierii et Goth. ſec. *hinc feſſis* Gud. pro var. lect. Sed recte *lapſis* retinetur. 450 *Tandem* Ven. *Tantus ad hoc fatus* Longobard. *At haec* alter Rottend. *At fatus et haec* Medic. *affatus* Goth. pr. *effatur* edd. nonnullae. *vi denique magna* Erf.

447. Iliad. α, 365 Οἶσθα. τίη τοι ταῦτ' εἰδυίῃ πάντ' ἀγορεύω; *neque eſt te fallere quicquam.* eſt ſane ambiguum hoc et propter ſtructuram et quia τὸ *fallere* duplicem habet notionem et *latendi* et *decipiendi.* Poteſt eſſe: neque *eſt*, δυνατόν ἐστι, *quicquam latere te.* poteſt quoque eſſe nec fieri poteſt, vt quis fallat te κατά τι, *quicquam*, aliqua in re. Similis ambiguitas eſt in Pindaricis de Cyrene, Pyth. IX, 75 vbi Chiron ad Apollinem, σὲ, τὸν οὐ θεμιτὸν ψεύδει θίγειν. Notionem fallendi, decipiendi, videntur poſtulare ſequentia. 448. *deſine velle*, ſcil. fallere me. Seruius, et ex eo Iul. Sabin., acceperant: *ſed tu deſine velle*, ſc. ſcire; ne quaere ex me. quod ieiunum eſt. 449. *quaeſitum hinc oracula*, h. remedium ſortis vice editum, *lapſis rebus*, calamitati ex apum internecione.

Ardentis oculos intorſit lumine glauco,
Et grauiter frendens, ſic fatis ora reſoluit:
Non te nullius exercent numinis irae.
Magna luis conmiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus

452 *ſic vates* Erf. 453 *Multae nullius* tert. Mentel. a m. pr., et correctus in *Mute;* item in Regio, eraſa littera *l*. 454 *lues*

452. *ora reſoluit fatis*, ad edenda fata. Ceterum quod oculos glaucos ardentes torquet et ore frendet: non ad indignationem, ſed ad furorem vaticinantis, pertinet. cf. ad v. 400. Spencius Polymet. p. 222 et hoc ex antiqua pictura translatum coniiciebat: quaſi vero poeta nihil, quod forte pingi poteſt, narrare poſſit, niſi e pictura aliqua adumbratum! Ceterum habere nos et h. l. exemplum vaticinii, quod nihil aliud quam monitum et conſilium continet, nullam praedictionem rei futurae, iam ſupra monitum eſt.

453. Sequitur epiſodium elaboratiſſimum de tentato ab Ariſtaeo Eurydices pudore, et eius, dum fugeret, morte ex hydri ictu, de Nympharum ex eius morte luctu, inflictaque Ariſtaeo poena per diras ab Orpheo in eum factas et Erinnyas in eum concitatas. Interponitur Orphei conatus infauſtus repetendi coniugem ex inferis. *Non nullius numinis*, h. non humilis, ſed magni, inquit Seruius, et ante eum Aſper, vt ex Philargyrio patet, et Tiſiphonen intelligit; nam ſcholion verſus 453 retrahendum erat ad h. v. At eſt hoc e Grammatici argutiis. Quae ex ſermonis genio et vſu ſe offert ratio, eſt, vt ſit: profecto alicuius dei, Nympharum ſcilicet, vide v. 532 (At Ouwens ad Tiſiphonen mauult trahere N. Hag. pag. 611), *irae exercent*, vexant, perſequuntur, *te*; diuinitus haec calamitas tibi immiſſa eſt; vt ſolebant antiquitus peſtes, morbi, agrorum ſterilitates etc. ciuitatibus ira deorum infligi, ita h. l. Ariſtaei ὕβρις apum internecione diuinitus vindicatur. 454. *Magna luis commiſſa*, pro magno flagitio

Haud quaquam ob meritum poenas, ni Fata reſiſtant,
Suſcitat; et rapta grauiter pro coniuge ſaeuit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina praeceps,
Inmanem ante pedes hydrum moritura puella

ante Heinſ., vt pars librorum habet, et inter hos Romanus. *commiſſa tibi* alios iungere, Seruius notat. 455 *quamquam* Franc. et Gudian. a m. pr. cum Erf. *quodque* Zulich. *ad meritum*, ſatis pro merito, coniectabam aliquando, cum Reiskio; dum male iungebam: *poenas ſuſcitat haud quaquam ob meritum*, duce Seruio. Sed iung. *miſerabilis haud quaquam ob meritum*; itaque Manes Orphei placandi ſunt: v. 545; et eſt ἄγος commiſſum, cuius poenas Furiae expetunt, nec niſi expiatione facta recedant. *niſi* alt. Rottend. *reſiſtunt* quidam. *reſultant* quart. Moret. 457 *per funera* tert. Rottend., ſed vid. Burm. 458 *hydram* ſec. et quart. Moret. a m. pr.

haec tibi tamquam poena inflicta eſt. ἄτην deſcribit, piaculum, in eo commiſſum, quod Eurydicae cauſſa fuit mortis; quae poſtea Orphei morti cauſſa fuit. *Orpheus*, Orphei vmbra, Manes Orphei, nam Orphei mors iam tum ſubſequuta erat inf. 520 ſq. *haud quaquam ob meritum*, merito ſuo, *miſerabilis*, *ſuſcitat tibi has poenas*, forte ποιητικώτερον *Poenas*, h. Furias; *ni Fata reſiſtant*, h. Parcae: conf. Spanh. de praeſt. Numiſm. T. II, p 639 ſq., niſi ita euenerit, vt tibi auertendarum dirarum et expiandae culpae ratio ac via monſtretur. 456. *rapta pro coniuge*, verecunde poeta vim narrat, quam Ariſtaeus inferre voluit Orphei coniugi. Obſcuritatem vatibus ſollennem affectatam eſſe a Marone exiſtimabat Meierotto in Dubiis p. 11. Saltem per ambages ſciſcitanti iuueni id, quod quaeſierat, aperit.

457. *fugeret praeceps*, praecipiti curſu; *per flumina*, h. ripam fluminis, praeter flumen. Nomen fluminis poeta non pronuntiat; cogitabam de Peneo, ad quem Ariſtaeus habitabat vſ. 316 alii de Hebro. hydrus ſeruabat ripam, et latebat *in herba*, non in amne.

Seruantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus aequalis Dryadum clamore ſupremos
Inplerunt montis; flerunt Rhodopeiae arces,
Altaque Pangaea, et Rheſi Mauortia tellus,
Atque Getae, atque Hebrus, et Actias Orithyia.

459 *in vmbra* Zulichem. a m. pr. 460 *aequali* Roman; *clamore ſupremo* Romanus et alii Pierii; vt ſit clamor ille in funere edi ſolitus; ſed haec Statii alicuius elegantia eſſet, non Virgilii; nam hic de discurrentium Nympharum eiulatibus agitur. Recte vulgatam confirmat Nonius in *ſupremus.* 461 *I. colles* Ven. Parrhaſ. *Rhodopaeae* pr. Rottend., male. Eſt Ῥοδοπήϊος. 462 *Antraque Pangaea* Zulich. Goth. ſec. *Pangaeae* Mentel. pr. *Panchaea* Medic. *Pancheia* Franc. *Pantheia* Goth. ſec.. *Panchai* Rom., at ſunt τὰ Παγγαῖα ὄρη. 463 *et Actias* Heinſius poſt Pierium omnium codd. conſenſu, paucis exceptis, qui vulgarem interpolationem ſequuntur: *atque Actias.* Ratio eadem ac v. 343. *et Ethias Orithia* Franc. Toll. *Orinthia* Goth. ſec. *Heburus* et *Orthyia* Rom. At Graecum foret: Ἠδὲ Γέται ἠδ' Ἕβρος ἰδ' Ἀκτιὰς Ὠρείθυια.

Ceterum comparent cultioris ingenii adoleſcentes cum ſq. Ouid. Met. X pr. Hermeſianactem ap. Athenaeum XIII, p. 597 (nuper a Ruhnkenio illuſtratum). Adde Senecam Herc. fur. 569 ſeqq. Herc. Oet. 1031 ſqq. 459. *Seruantem ripas,* incolentem, in iis latentem, vt paullo ante, λοχήσαντα.

460. *chorus aequalis Dryadum,* pro aequalium Dryadum, vna cum ea nutritarum. conf. v. 532. 533. 461—463. Per totam Thraciam lamenta Nympharum audita ſunt. *arces,* ἄκραι, vertices, more poetarum. vt Ge. I, 240 *Rhipaeas arces.* Enumerantur Rhodope et Pangaeus, montes Thraciae, quae *tellus Mauortia,* Marti ſacra, *Rheſi,* qui, poſt Orphei quidem tempora, ad Troiam duxerat Thracas. *Getae* ex antiquiorum more, non ad geographicas rationes poetae aetate ſatis notas, etiam h. l. memorari videntur. Memorati iam erant Ge. III, 462. *Actias Ori-*

Ipſe, caua ſolans aegrum teſtudine amorem,
Te, dulcis coniunx, te ſolo in litore ſecum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Taenarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, Manisque adiit, Regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
At cantu conmotae Erebi de ſedibus imis

465 *Et dulcis* Rom. 466 *discedente* editio vulgaris neſcio quae. Sicque Medic. Pierii; at meliores et libri et vett. edd. *decedente*. conf. Ecl. II, 67. 467 *Trinacrias* Vratisl. *falces* et *valles* Pierius in libris vidit. *auia oſtia* Medic. a m. pr., male. Vulgata eſt etiam ap. Schol. Statii et Horatii. v. Burm. 468 *nigra teſtudine* Vratisl., ex v. 464. Io. Schrader. coni. *ferragine*, vt ſaepe de locis inferis, v. c. Culex 272. Nec minus tamen *metus* et *formido*. 469 *que* poſt *manes* abeſt a tribus Burm. *manesque adit* Rom. 471 *Et* Medic. Pierii a m. pr. *cantum* Rom. et al. apud Pierium, vt acciperetur *Ad cantum*, quod etiam Erf. habebat.

thyia: tamquam Nympham regionis memoraſſe eam videtur. Erat Erechthei, Athenarum regis filia (vnde *Actias;* Attica terra littoralis, ἀκτικὴ, olim *Acte*, quod nomen inter poetas haeſit), a Borea rapta.

464. *ſolans amorem*, leniens. cf. ad Aen. I, 238. 239. 465. *ſolo in littore*. Comparari poteſt: αὐτῶ ἐπ' ἀϊόνος Theocr. XI, 14. h. e. *in ſolo littore*. Non autem Maronem hinc petiiſſe dico. *ſecum*, vt Ge. I, 389 *ſola ſecum* ſpatiatur. Inf. v. 508 *deſerti ad Strymonis vndam*.

467. *Taenarias fauces*, ſpecum in Laconica ad Taenarum, in promontorio Taenaro; forte h. l. ſimpliciter pro aditu dictum. 468. *nigra formidine*, ornate, pro tenebris. 470. Expreſſit hoc verſu ἀμείλιχον ἠδ' ἀδάμαστον Iliad. ι, 158.

Vmbrae ibant tenues ſimulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis auium ſe millia condunt,
Veſper vbi aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptaeque puellae,
Inpoſitique rogis iuuenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti tardaque palus inamabilis vnda

472 *Vmbrae ſtant* Regius. 473 *in foliis* omnes Pieriani et maior pars Heinſii habebat; itaque hic recepit. Agnoſcit item Aruſianus Meſſius, vnus Arundel. vnus Mead. Goth. pr., edd. nonnullae, vt Argent., et defendit ſatis ratio critica. *in ſiluis* Medic. Mentel. pr. Moret. pr. cum aliis vulg. tuentur. 474 *vbi iam hib.* quart. Moret. a m. pr. Rottend. pr. *vbi iam — imbres* Goth. ſec., ab interpolatore non indocto. 476 *nuptaeque* Vratisl. 478 *limum* Rom. 479 *innabilis vnda* nonnulli codd. ap. Pierium, item Ven. et Parrhaſ. Mead. et Reg. et vett. edd., ſicque Nauger. in

472—480. Ornatiſſimus locus per enumerationem cum iudicio factam. Ψυχαί, *εἴδωλα καμόντων* Iliad. ψ, 72 (vnde iam Lucret. IV, 39 *ſimulacraque luce carentum)* ad canentem confluxere. 474. *vbi veſper aut hibernus,* procelloſus (vt χειμὼν et *hiems),* *imber* eas *agit e montibus* (v. ſup. ad Ge. I, 374. 375) ad ſiluas et arborum tecta. conf. Aen. VI, 309—312. Odyſſ. ω, 6 ſqq. 475. *corpora heroum* ſimpl. heroes. Verſus hi adumbrati ex Odyſſ. λ, 37—43.

478—480. Quos Cocytus et Styx a reditu prohibent; ſ. qui in inferis verſantur. Iam ornatum vide. Pro Cocyto, limoſo et arundinoſo fluuio, *limus niger et deformis arundo*, cuius, ſi late omnia obſidet, iniucundus ac triſtis adſpectus eſt; adeoque *palus inamabilis*, *ἀνέραστος* pro *μισητῇ*, inuiſa, deteſtabilis, et *tarda vnda*. Porro *circum*, ab omni parte, *alligat*, et

Adligat, et nouies Styx interfusa coercet,
Quin ipsae stupuere domus atque intima Leti
Tartara, caeruleosque inplexae crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.

Ald. tert. At vulgatum post antiquiss. libros, et inter hos fragm. Vatic. (quod et *vndae* habet), defendit etiam Macrob. VI, 7. Gell. II, 6, imitatio Ouidii, *inamoena regna*, et Aen. VI, 438, vbi vss. 479 480 iterum leguntur. 480 *in nouiens* Rom. 481 *Atqui ipsae* Schol. Horat. Cruqu. Od. II, 13. *stipuere* Mentel. pr., vt alii alias. *obstupuere* vnus Mead. *domos* Rottend. pr. a m. pr. Io. Schrader. coni. *intima Leti Limina*, pereleganter. 482 *caeruleisque* Medic. a m. pr. *que* abest a Franc. et fragm. Moret. *impexae* Medic. a m. sec. Gud. a m. pr. Voss. cum tribus aliis Heinsii, Parrhas. Possit aliquis Tibullum laudare I, 3, 69, sed ibi diuersa ratio est. vid. ad e. l. *implexae*, quod Nauger. primus expressit, verum est, et firmat pars codd. melior, etiam Arusian. Messius. Eodem alludit *amplexae* in nonnullis Pierianis, quatuor Heins. Reg. Martin. Erf. et Edd. Norimb. Argent. Aldd. pr. sec. et Goth. pr. *innexae*, quod Romanus habet, et fragm. Vatic., est interpretamentum. Erat sic Aen. VI, 281 Discordia *vipereum crinem vittis innexa cruentis*. 483 *que* post *tenuit* abest a nonnullis. v. Burm., etiam apud Pierium, et recte puto. 484 Pro *vento* Faber *velox*, Burmannus *cantu*, *lente*, vel *campo*

coercet, implicat, impedit, vt Statius et alii hoc idem efferunt. *Styx nouies interfusa*, dum nouies ambit Erebum. Hoc vltimum exprimere voluere Claudian. XXXIII, 23 *quos Styx liventibus ambit Interfusa vadis*, et Statius Theb. IV, 524 *Et Styx discretis interflua Manibus errat*.

481. *ipsae domus:* Plutonis regia seu regnum esse possint; enimuero de Tartaro nunc agit; praemittitur quoque, *quin ipsae domus Leti et intima Tartara*, splendidius hoc, quam intima loca, penetralia. Tartarum *Leti domum* appellare potuit, vt alias Orci regia, Furiarum domus, audit. Aliter Aen. VI, 277, vbi *Letum* in primo Orci aditu collocat. Reliqua de Tartaro vtrobique conueniunt. v. 555 sqq. 483. *inhians* simpl. hians. 484. Vexatus

coniiciebat. *flendo* repoſuit Wakef. Saltem in nota apponi ſatius erat! *Cantu* firmant vtique codd. aliquot apud Pierium; et recepta eſt ea lectio a Martino, nec aliis doctis viris eam improbari vidi. Docet tamen ſenſus criticus ex interpolatione eam eſſe profectam, ſ. ex v. 471 *At cantu*. *Ixionei* ſcribunt multi codd. et edd.

locus. Senſus per ſe apertus eſt: Ixionis rotam ſubſtitiſſe; ſed haeremus in verbis. Propoſueram rationes duas: alteram, vt *rota orbis* ſit pro orbe, et hic pro rota. Iam quid eſt: *rota conſtitit vento?* *Ixioniae rotae* alii poetae *turbinem*, vt Seneca Herc. Oet. 1069, *vortices*, vt Statius Theb. VIII, 50. 51, tribuunt; *ventum* nemo tribuit, vt ne *auram* quidem, quae rotationi proprie daretur. Nec tamen dubito, ſi plura veterum inprimis Graecorum poetarum loca hac de re haberemus, v. c. Euripidis Ixionem (nam et is eum rotae affixerat, τῷ τροχῷ προςηλῶσαι fertur ap. Plutarch. de leg. poet. cap. 4 [Opp. Tom. II, pag. 19 E.]), certiora nos huius rei argumenta habituros eſſe; nouum erat et illud Ge. III, 38 *tortos Ixionis angues;* potuere itaque etiam venti aliquae partes eſſe ea in re. Etſi enim Iliad. ϑ, 481 *Tartarus ſine vento* eſſe memoratur: vbi Titanes οὔτ' αὐγῇς ὑπερίονος ἠελίοιο Τέρποντ' οὔτ' ἀνέμοισι; potuit tamen res variari ab aliis. Ita ventis non vacat Tartarus ap. Platon. Phaed. p. 83 C. Frf., et in ipſo Homero Odyſſ. λ, 590. 591, vbi Tantalo poma captante Τὰς δ' ἄνεμος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα. Et hinc interpretari licet Propertii illud IV 11, 23 *tacent Ixionis orbes:* quos concitatiſſimo per aerem motu ſtrepitum facere neceſſe erat. Venti in Elyſio: Aen. VI, 740 et 888 *aeris in campis*, vt in Pind. Ol. 2 in inſulis fortunatis. A vento certe cauſſa non male repetitur, ſiue vt ab eo impellatur rota, cum circumacta Ixionem alligatum rotat, ſiue vt eo ceſſante rota ſtare poſſit. *In aere* rota circumagi debuit, et proxime accedit, quod Euripidis Scholiaſtes Phoen. 1192 haud dubie e vetuſtiore aliquo auctore memorat, Iouem iratum Ixionem rotae illigatum permiſiſſe aeri fe-

rendum, et in aere circumagendum: ὀργισθεὶς δὲ ὁ Ζεὺς ὑποπτέρῳ τροχῷ τὸν Ἰξίονα δήσας ἀφῆκε τῷ ἀέρι φέρεσθαι — Exſcripſiſſe eum videri debet Schol. Luciani DD. 6, pag. 216, T. I, Ζεὺς — ὑποπτέρῳ τροχῷ δήσας τὸν Ἰξίονα ἀφῆκε φέρεσθαι διὰ τὸν ἀέρα μαστιζόμενον· alata autem h. celeris rota bene dicitur, vt etiam ap. Pindar. l. l. ἐν πτερόεντι τροχῷ. At de caſu *vento* quaeritur: quomodo rota ſubſtiterit *vento*. Seruius ait; „Deeſt *cum*, et hoc dicit: cum vento ſuo rota conſtitit, id eſt, cum cauſſa volubilitatis quieuit." Ellipſis per. dura! Melius, puto, ita expones: rotam conſtitiſſe *a vento*, cohibuiſſe ſe, quo minus a vento impelleretur; vt *conſiſtere* aliquis *a curſu*, dum ſiſtit curſum, recte dici videtur, vt in loco Ecl. II, 25 *Quum placidum ventis ſtaret mare*. Ceteras interpretationes, vt *vento* pro *adventu* aut *cum ventum eſſet* ſit, multo duriores, v. ap. Burm. et reliquos Intpp. In priore illa interpretatione diſplicet, quod *rota orbis* dicta eſt, periphraſi, quae alio exemplo probari vel illuſtrari nequit; niſi laudes *rotam rhombi ſtamineam* Propertii III, 4, 26 (III, 6, 26) pro rhombo ipſo, cui ſtamina, fila, licia, circumdata ſunt. Contrario modo Tibull. I, 5, 10 *orbe rotae*. Propoſueram in altera editione alteram interpretationem: cum rotae *turbinem* ac *vorticem*, δίνην, tribui paſſim videamus, vt ipſi rotae Ixioniae ap. Senec. H. Oet. 1069 *Haeſit non ſtabilis rota Victo languida turbine*. et Stat. Theb. VIII, 50. 51, *cur autem auidis Ixiona frango vorticibus?* videri poetam eodem modo dixiſſe *ventum*, turbinem, *rotae*, h. rotationem: hanc cum conſtitiſſe dicere vellet, pro vulgari: *ventus*, ſeu turbo, *Ixionii orbis*, Ixioniae rotae, *ſubſtitit*, exquiſitius dixit: *rota conſtitit vento*, in rotatione ſua, in motu ſuo. Ipſam *rotam* pro rotatu, rotatione, *orbis*, rotae, accipere non audebam, quia vſum hunc edoctus non eram; nam in locis quae laudantur, *rota* eſt orbis, vt Aen. VI, 748 *vbi mille rotam voluere per annos* eſt cyclus mille annorum, orbis. et ſic in aliis;

Iamque pedem referens casus euaserat omnis,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem;
Quum subita incautum dementia cepit amantem,

486 *ad oras* Vratisl. vid. ad II, 47. 488 *subito* Mentel. Gud. a m. pr. Regius a m. sec., item Rom. aliique Pierii. *cepit amorem*

pronuntiare autem tamquam ex edicto modestia prohibet. Relinquendum esse video lectoris iudicio, vtram rationem praeferat: Meierotto priorem amplectebatur in Dubiis pag. 12. Et sic alius amplectetur aliam; sunt enim in interpretatione, quam interdum diuinationem verius dixeris, innumera, quae ex suo quisque sensu constituat in iis, quae per praecepta critices et hermeneutices non ita constituuntur, vt omni dubitationi occurri possit. Quid igitur est, quod alter alterum insectatur, odio Vatiniano exagitat, sugillat, *non missura cutem nisi plena cruoris hirudo!* Debuit certe aut esse aut fingi caussa aliqua, cur rota in turbinem circumageretur; atqui quae caussa magis idonea, quam procella et vorticosus ventus! Non enim satis est ὅτι ὁ Ζεὺς — τὸν τροχὸν ἀειδίνητον κατεσκεύασε, quod ap. Schol. Pind. l. c. habetur. Ceterum ex iis, quae Schol. Pindari P. 2, 40 ex Asclepiade ἐν τοῖς τραγῳδουμένοις repetiit, apparet, prima fabulae stamina ex eo ducta esse, quod Ixionem vetus poeta procella abreptum et in Tartarum praecipitatum ornate dixerat: ὑπὸ γὰρ δίνης καὶ θυελλῶν αὐτὸν ἐξαρπασθέντα φθαρῆναι.

485. Mirum in seqq. narrationis artificium; quod facile sentias, si ad vulgarem sententiarum iuncturam revoces orationem. Legis autem, ne respiceret, excogitandae consilium ex vulgari superstitione subnatum esse videtur, cum res auersandas, etiam in sacris magicis, respicere vetabantur; quod iam Cerda sensit, quem vide et sup. Ecl. VIII, 102.

Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes;
Reſtitit, Eurydicenque ſuam iam luce ſub ipſa
Inmemor, heu! victusque animi reſpexit. Ibi omnis
Effuſus labor, atque inmitis rupta tyranni
Foedera, terque fragor ſtagnis auditus Auernis.

Moret. quart. 489 *Ignoſc. tamen* Zulich., ſed vid. Burm. 490 *Euridicemque* Franc. ſcribit, hic et alibi. 491 *victusque animo* non niſi vulgares quaedam edd. *Vbi omnis* Goth. ſec. *ibique omnis* Moret. ſec. 492 *rapta t. Foedere* ſc. Eurydica coni. Io. Schrader., ludente ingenio, Cul. 292 *Orpheu, Oſcula cara petens rupiſti iuſſa deorum.* 493 *ſtagnis — Auerni* multi codd. et edd. Commelin. Pulm., etiam fragm. Vatic. At Romanus: *ſtagni eſt auditus Auerni:* vt et vnus Mead. habebat, quod recepit Wakef. *Auernis* ratio critica tuetur; et praeter edd., vt Norimberg. Brix. Aldd. et hinc profectas, e codd. Mediceus, Ven. Rottend. et Pierii Medic. a m. pr. Sic Aen. VI, 118 *lucis Auernis* et ſaepe. *auditur* alter Mead. alter Arundel. et Edit. Norimberg. et Argent.

490. *iam luce ſub ipſa.* Senec. Herc. fur. 813 *Poſtquam eſt ad oras Taenari ventum* etc., et *ſuperas veniebat ad auras* v. 486.

491. *victus animi,* noto graecismo, pro *animo*, cupiditate.

492. Tum omnis labor irritus. *effuſus*, vt ἐκκεχυμένος. *Foedera*, foedus, conditio, a Plutone impoſita. At quorſum *fragor* ter auditur? Seruius: „quaſi exultarent vmbrae redditam Eurydicen.“ Quod recte Martinus explodit, et a prodigiis ominibusque magnae alicuius calamitatis, aut rerum conuerſionis, ſaepe per caeli fragorem ac tonitru ſignificatae, Ioue quaſi indignante, repetit. Eſt vtique *indignabundi* potius Orci, quam laetabundi. Idem vir doctus Miltonum comparat, quem v. *Paradiſe loſt* IX, 782ſqq. 1000 ſqq. Praeſidium ſententiae ſuae Seruius adiicit hoc: „Lucanus in Orpheo dicit ſtrepitum factum redeunte Eurydice ob hoc, quia *gaudent a luce relictam* (forte, *reductam*, *reuectam*) *Eurydicen, iterum ſperantes Orphea,*

Illa, Quis et me, inquit, miſeram, et te perdidit, Orpheu,
Quis tantus furor? En iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Iamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Inualidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
Dixit, et ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Conmixtus tenuis, fugit diuerſa; neque illum,

500 *fugit in diuerſa* Medic. a m. ſec. Alterum cum poetico vſu conuenit.

Manes." Vides in hoc exemplum argutiolae imitationis ſtudio ſubortae; Lucanus pro fragore exultationis ſignum editum narrauerat, ita enim ſpem factam Manibus, iterum audiendi Orphici cantus. Aliam, non coniecturam, ſed certam ſententiam, proponit Voſſius: tonitru ſubterraneum natum eſſe ex arcana vi, qua Pluto Eurydicen in Erebum retrahit. Eandem vim arcanam, qua ad retrahendam puellam opus erat, mox contendit declaratam eſſe per furorem: *quis tantus furor!*

495. *Quis, quis tantus furor perdidit,* quae imprudentia, intemperantia, ſcil. amantis Orphei, qui reſpexerat. Sup. 488 erat *dementia.* et amantium inſania quoties non eſt celebrata per voc. *furere. furor.* 496. *natantia lumina,* moribundi, incerto iam motu fluctuantia, ſatis a viris doctis illuſtrata ſunt. Praeiverat Lucret. III, 479 *Nant oculi.* Illuſtrarunt *oculos natantes,* ὄμματα ὑγρὰ, paſſim viri docti.

499. *fugit in auras tenues,* vt Aen. V, 740 *Dixerat et tenuis fugit ceu fumus in auras, ceu fumus commixtus* ſc. eum aura. Petitum autem ex Iliad. ψ, 100. vid. alia ap. Cerdam. 500. *fugit diverſa,* cum in diuerſam, ac qua Orpheus tendebat, partem, h. retro, auferretur. vt

Prensantem nequidquam vmbras, et multa volentem
Dicere, praeterea vidit; nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu Manis, qua Numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine mensis
Rupe sub aeria deserti ad Strymonis vndam
Fleuisse, et gelidis haec euoluisse sub antris,

501 *Pressantem* Leid., solito more. 504 *quo se erepta* Medic. a m. sec. *bis rapta* nonnulli apud Pierium. 505 *quae Numina* Medic. et Rottend. pr. a m. pr., vt et Romanus, in quo porro: *Quos fletu Manes.* Gudianus a m. pr. *Quod fletu — quae nomina. qua flumina* Vratisl. Liceret saltem scribere: *Quos fletu Manes, quae Numina voce moueret. moneret* Medic. a m. pr. *maneret* Franc. 506 *Illa quidem.* Hunc versum tanquam otiosum, et inter grauiora, quae antecedunt et sequuntur, interpositum, abesse me malle, olim significaueram. Brunckius non satis firmam caussam reperiebat, cur eum poetae abiudicaret. At Meierotto in Dubiis p. 28 et ipse in id inciderat, vt versum aut alienum aut alieno loco insertum putaret, saltem retraheret post *paludem* v. 503. Res sane, vt in plerisque huiusmodi caussis criticis, est ex sensu diiudicanda. 507 *perhibent totos* vnus apud Heins. 509 *Flesse sibi et* Rom. cum Ed. Ven. *sub astris* idem Rom. et aliquot alii Pierii cum alt. Menag. et alt. Voss. Goth. sec., vt et in sup. v. 367 *flumina diuersa locis.* 503. *obiectam* poetico ornatu adiectum. vt Georg. III, 253 *non obiecta retardant flumina.* 505. *Quo fletu — qua voce,* pro quomodo fletu ac voce, vt Ecl. VI, 80 *quo cursu — quibus alis.*

506. *frigida,* morte, vecta retro per Stygem. Mox 507 *ex ordine,* continuos intellige. Praeiuit Lucretius. est *ἑξῆς, καθεξῆς.* 509. *euoluisse, διαπτύξαι, ἐξειλίσσειν. haec,* casus suos, querendo enarrasse; vt Stat. Theb. I, 2 *fontes*

Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus.
Qualis populea maerens Philomela ſub vmbra
Amiſſos queritur fetus; quos durus arator
Obſeruans nido inplumis detraxit: at illa

vulgaribus nonnullis edd., ſatis docte, cum *gelidis ſub aſtris* de ſideribus ſeptemtrionalibus accipi poſſet, ſed meo quidem iudicio, Statio aliquo aut Claudiano dignius. At tuetur *gelida aſtra* Wakef. et recepit. Ex laudatis ſaltem facit ad rem Ouid. Epiſt. II, 123 *ſeu frigida lucent ſidera,* et multo magis Lucret. VI, 720 flabra— *quae gelidis ab ſtellis axis aguntur.* Hactenus praeſtat haec lectio. 511 *pampinea* mſ. Brunck. 512 *dirus* Franc.

euoluere Thebas. 510. *tigres,* in Thracia, vt poeta memorat, qui geographicam et phyſicam ſubtilitatem haud curat. Sic ceruos Africae aſſignauit Aen. I, 184.

511. Fundus huius comparationis nobiliſſimae eſt ap. Homer. Od. τ, 518—524, adde π, 216 ſq. Hinc plures expreſſere, quos collegere Guellius et Cerda. At nemo elegantius variauit et ornauit, quam Moſchus IV, 21 ſq., quem et ipſum Virgilius ante oculos habuiſſe videri poteſt, forte cum Parthenio Erot. c. 11 de Byblide *ἀηδονίδων — αἵτ' ἐνὶ βήσσῃ Σιθονίῳ κοῦρον πέρι μύριον αἰάζουσι.* Color certe ac filum orationis inde eſt ductum. Preſſius ad Maronis rationem accedit Quintus Cal. XII, 481—486, etſi ad hirundinem eadem transtulit. add. eundem alio loco VII, 329 ſqq. Non autem h. l. ipſa ſuum filium interemit mater, vt eſt *τεκνολέτειρα ἀηδὼν* Sophocl. El. 107. Huetii et Caſteluetri reprehenſiones huius loci, inprimis *vmbrae populeae,* cum tamen ſequatur: *Flet noctem,* ex eo, quod poeticae cum rationis et artis tum orationis haud recordabantur, profectae ſunt. *Vmbra* tam proprium et perpetuum eſt arboris attributum, vt ad cauſſas phyſicas ac tempora reſpectus plane non habeatur. conf. praeclaram notam Burmanni. *Populeae frondis*

Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, et maeſtis late loca queſtibus inplet.
Nulla Venus, non vlli animum flexere Hymenaei.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque niualem
Aruaque Rhipaeis numquam viduata pruinis

514 *ramoque canens* vnus Mead. *lacrimabile* Ven. 515 *et moeſtis loca proxima queſt.* fragm. Moret. *loca late* Parrhaſ. et Goth. pr. *loca tunc cum* Zulich. Vulgata in his verſibus confirmatur lectio ex imitatione Grammatici alicuius in Anthol. Lat. Epigr. lib. II, 368, 3. 4, vbi conf. Burmann. 516 *non vlli* Romanum cum optimis Pierianis, Mediceum cum melioribus Heinſianis fideiuſſores habet, itaque repoſuit Heinſius. Vulgo vbique editum: *nullique animum.* Sine copula *nulli animum*, Fabric. e ſuo cod. probabat; editum nusquam reperio; ſed exhibent illud codd. Ven. Voſſ. ſec. Parrhaſ. Leid. Goth. ſec., hiatu non ingrato. Emendationes in Obſſ. Miſc. Vol. I, pag. 5 et 81 referre non vacat. 517 *Tanaimque* alii, et edd. ante Heinſ. *cana tamque* Roman. 518 *Riphaeis*, *Ryphaeis*, multi et hic ſcribunt. vid. ad I, 240.

mobilitatem ac lene murmur inprimis aptum eſſe cantus moeſtitiae notabat Martinus. Praeiuerat autem Catull. 56, 13 *Qualis ſub denſa ramorum concinit vmbra Daulias.* 514. *miſerabile carmen Integrat;* iterat; hoc quidem ſuauius Homerus: Ἥτε θαμὰ τρωπῶσα χέει πολυηχέα φωνήν· vbi variatos modulationis colores expreſſos vides.

517. 518. *Hyperboreas glacies* v. Georg. III, 196. Ceterum in his poetae ingenium paullo licentius efferbuiſſe dicendum: Thraciam memorare voluit ac debuit: nunc per totam Scythiam vagatur Orpheus. Adeo nomina tantum ornantia captabat Maro. Nec ſatis eſt dicere, Thraciae antiquioribus aetatibus nomen latius patuiſſe, ex ignoratione terrarum borealium; quae in vulgus nota ſunt; ex ea enim ipſa ignoratione veterum propagata ſunt nomina regionum a poetis ſequioribus promiſcue et incerto vſu adhibita. Illa tamen obſeruatio huc non ſpectabat, quandoquidem mirationem facit hoc, quod *inde ab Hebro* idem homo erraſſe fertur *per Hyperboreos, per Ta-*

Lustrabat, raptam Eurydicen atque inrita Ditis
Dona querens. Spretae Ciconum quo munere matres,

520 *Spretae Ciconum quo munere matres.* Locum hunc variis modis et iterata vice tentatum, et, vt interdum putabam, feliciter expeditum, quoties iterum accessi, toties sensi commode enucleari non posse. Si verba pro sanis habeantur, quae inter multas alias mihi visa est maxime tolerabilis interpretatio, eam in Notis subieci. At bene sentio quam durum hoc sit: *sperni officio, pietate* alterius, pro offendi; vt sit: putare, ad sui contemtum hoc pertinere, quod alter in officio suo manet, neque se ab eo abduci patitur mei caussa et voluntate. A poeta tamen versum tam scabrum et sententiam tam parum commodam proficisci potuisse haud credo. Interea non minus lubrica est omnis coniectura, quandoquidem nullus satis idoneus est fundus, cui eam superstruas; nullum autem pondus habere potest emendatio, de qua pronunties: potuisse forte ita scribi; posse tamen et alio modo scriptum esse. Videndi tamen vel sic sunt potiores virorum doctorum conatus seu interpretandi seu emendandi. Verum audiendi prius codd. et edd. Vulgata est in plerisque libris et in omnibus editis. *Spreto* aliquot antiqui apud Pier. cum Bodlei. Burmannus ait, et editos nonnullos legere; quos tamen non vidi. Tum, *quo numine* sec. Moret. sec. et tert. Rottend. Ven. Parrhas. Iam vt de interpretum studiis agamus, primo loco Seruius adscripsit: „*quo munere;* nuptiali scilicet;" addit Iul. Sab.: quasi non essent dignae illae, nubere Orpheo. Ita putes saltem *Spreto quo munere* esse legendum; spreta eius fide et pietate in coniugem: dura tamen vel sic exposita Seruii ratio, nam sic *offensae* illae essent, non *spreuissent.* Markland. ad Stat. Silu. III, 3, 87 legebat: *quo nomine,* h. quapropter, quamobrem; quod factum nollem; est enim vel plebeio poeta indigna oratio. Asper Grammaticus, quod Philargyrius seruauit, *quo munere* eodem modo explicabat, *quamobrem;* et b. Gesnerus hoc idem probabat; esse

naim et per montes Rhipaeos; quae vtique Maro vt poeta dixit, non ex geographicis antiquitatis rationibus. 520. *quo munere.* Cum ipsi libri *quo munere* tueantur (vide var. lect.), videndum, an interpretatione adiuuari ea lectio possit. Et vocis sane *muneris* significatus late patet. Seruius nuptiale munus intelligit; quod durum est. Non minus durum est, vt *munus,* donum, sit ipsa Eurydice, *prae hoc munere* spretae

Inter sacra deum, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.

enim οὐ χάριν, *qua caussa*, et laudabat sup. v. 150 *pro qua mercede;* ferrem, si tam ieiunam sententiam a poeta proficisci potuisse credere fas esset. Burmannus locum vitiosum et vix sanabilem sine codice meliore iudicabat: idem tamen, Seruii vestigia legens, coniectabat: *Spreto Ciconum quem foedere matres*, vt nuptiale seu coniugiale foedus intelligatur. Varia monebat Io. Schrader., qui et *Cicones matres* malebat, vt Ausoniae, Latinae, Aen. VII, 400. Possunt huiusmodi variationes potius sententiae, quam restitutiones eius, quae a poeta profecta esse videri possit, plures afferri: v. c. *Spreto quo carmine; Spretae Ciconum quando agmine; Spretae Ciconum, pro numina! matres;* potest *Spretae* ex glossa natum esse, cum esset: *Actae cum numine matres;* quibus tamen nihil plane ad certum rerum momentum proficias. Quod proximo loco verba suppeditare possunt, est: *Spretae Ciconum quum numine matres*, vi, instinctu numinis, furore ab eo iniecto, *Discerptum sparsere;* ita vero *numine* interpositum est alieno loco; aut, idque omnium lenissimum foret: *Spretae Ciconum quum munera matres Inter sacra deum;* vt sit *inter munera sacra deum*, quod sollenne est apud poetas, vt dona, de sacris. 521 *nocturnique* omnes fere scripti, inquit Burm.; ita vtique optimi Medic. et Rom. et Medic. Pierii. *nocturnaque* pauci cum edd. Aldd. pr. et sec. et hinc profectis, sed emendatius tert. et Egnat. cf. Bentlei. ad Horat. III, 2, 26. *organa* Zulichem. 522 *iuuenem latos* Parrhas.

Ciconum matres. *munus* pro officio, pro pietate in defunctum, inferiis, honore, quo mortuos prosequimur, bene dicitur; eritque adeo *quo munere*, qua Orphei pietate in coniugem amorisque pertinacia, *spretae*, sperni se putantes, dum eam, hoc desiderium ereptae coniugis, in contemtum sui vertebant: quasi noluisset ille ducere aliam mulierem, aut alterius amorem admittere. 521. Primum genus ponit, vt poetica ratio fert, *Inter sacra deum*, tum subiungit ex iis id sacrum, in quo res acta: *inter orgia*, quo nomine omnia sacra enthusiastica et mystica appellabantur, *Bacchi nocturni*, cuius sacra noctu celebrari solita. Porro Macrob. IV, 3 *Sacer vero locus inprimis pathos mouet. Occisum inducit*

Tum quoque, marmorea caput a ceruice reuolſum
Gurgite quum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipſa et frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripae.
Haec Proteus: et ſe iactu dedit aequor in altum.
Quaque dedit, ſpumantem vndam ſub vertice torſit.

523 *Tunc* Roman. *repulſum* Menag. pr. *reciſum* Vratisl. 524 *medius* fragm. Vatic. 526 *Ha* multi. *Amiſſam* ſec. Menag. *A miſera* Roman. a m. pr. 528 *iacto* Gud. a m. pr. 529 *vortice* edd. nonnullae.

Orphea, et miſerabiliorem interitum eius a loco facit: „Inter ſacra deum n. o.“ Haec tandem Grammatico digna in poetam ſuum obſeruatio! Orgiorum vſus a poeta, qui hanc narrationem primus induxit, ingenioſe eſt arceſſitus exemplo aliorum poetarum, maxime Tragicorum: qua de re v. ad Aen. VII, 385 et Excurſ. IX ad lib. VI. Ceterum poeta non attingit crimen Orpheo impactum flagitii, cuius odio et ira incenſae mulieres eum dilaniarunt: qua de re Phanoclis verſus ap. Athenaeum noti ſunt, quos nuper illuſtratos dedit Ruhnk. in Epiſt. Crit. ſub f.

523. *marmorea ceruice,* candida, vt ſaepe alii poetae. v. Cerda. Lucretio deberi videtur et hoc; aut forte eo antiquioribus; nam iam Naevius in Cypria Iliade dixerat: *Collum marmoreum torques gemmata coercet.*

524. *Hebrus Oeagrius,* ab Oeagro, Thraciae rege, Orphei patre. Caput Orphei in mare et hinc in Lesbum delatum ibique ſepultum: Hygin. Poet. Aſtron. II, 7 vnde ibi ſuauis luſciniarum cantus proditus ap. Antig. Caryſt. 5. Quod de Orphei tumulo in Thracia tradidere alii ap. Pauſan. IX, 30. pag. 769.

529. *ſub vertice,* non capitis, ſed, vt vulgo nunc pronuntiant, vortice, quem mota eius inſultu aqua ciebat: δίνῃ, contorta in ſe

At non Cyrene: namque vltro adfata timentem:
Nate, licet triſtis animo deponere curas.
Haec omnis morbi cauſſa; hinc miſerabile Nymphae,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. Tu munera ſupplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napaeas.

530 *eſt* poſt *vltro* fragm. Vatic. et Parrhaſ. ab alia manu. 531 *componere curas* Medic. a m. pr., vt Aen. IV, 340. 341, frequenti variatione. vid. Burmann. *depellere curas* vnus Mead. 533 *ſiluis* pro *lucis* fragm. Moret. *diſcebat in altis* Voſſ. pro *ducebat;* aut, vt Io. Schrader., pro, *miſcebat.* 534 *Tum* Medic. a m. ſec. 535 *Pende* Rottend. pr. Burmanno *tendere munera* inſolitum videbatur; itaque cogitabat: *munere ſupplex Tende,* abi. *Nate petens* Zulich., vnde Burm. legendum putabat: *tu munere ſupplex, Nate, petens pacem, faciles venerare Napaeas.*

aqua. *torſit ſub vertice,* quod vulgari vſu, vortice vel in vorticem; ita vt vortex fieret. Nec ratio deeſt, aut analogia. 530. *At non Cyrene* iactu ſe in altum dedit et filium reliquit conſilii inopem. Reſpiciunt vſ. 423. 4. namque ducto in ſpecus et collocato in latebris filio, *ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit* in ipſo ſcopulo. Scilicet Proteus internecionis apum, *morbi cauſſam* v. 397, tantum expoſuerat, non vero fortunae remedium. Hoc mater ſubiicit: ſcilicet culpae expiationem, Nympharum placationem, ſacrificio certo ritu faciendo, et inferias Orpheo et Eurydicae ferendas; quo facto ex victimarum viſceribus noua examina exoritura eſſent. Fatendum eſt, ea, quae a matre monentur, haud paullo grauiora eſſe Protei monitis.

534. *munera ſupplex Tende,* protende, offer. Aen. II, 674 *paruumque patri tendebat Iulum.* certe ratione non careret, etiamſi exempla deeſſent. *munera* autem, vt honores, quocunque deos placamus aut veneramur. *petens pacem,* h.

Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycaei,
Delige et intacta totidem ceruice iuuencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, et ſacrum iugulis demitte cruorem;
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, vbi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,

Redde Withof. emend. v. Not. 536 *iramque* Franc. Goth. pr. Forte praeſtat interpungere: *Namque dabunt veniam, votis iraſque remittent.* 537 *quis ſit* vt vulgo loqui ſolemus, quart. Moret. fragm. Moret., vterque Goth., vnus Mead. et edd. vett. vid. ad Aen. IV, 294. 538 *eximio praeſtantis* Rom. 540 *Dilige* Longobard. Ed. Mediol. *intactas* Rom. Ed. Ven. Gudianus a m. pr., ſed vid. Burm. 542 *dimitte* Medic. cum ceteris Heinſ., excepto altero Menag. et Moret. fragm., item tres Burm., vterque Goth. *emitte* ſec. Moret. *iugulis ſacrum* Goth. ſec. 543 *Corpora quaeque* Regius Martin. 544 *nona dies* alter Menag. *oſtenderat* fragm.

vt propitiae ſint. *faciles,* placabiles. 536. *votis,* precibus factis. 538. *eximios* proprium de victimis; res nota. v. Cerda. 539. In *Lycaeo,* Arcadiae noto monte, quomodo Ariſtaeus, Theſſaliae agros colens, armenta habere poſſit, iure miretur aliquis. Hactenus ſui oblitus eſt poeta; etſi enim ſupra eum Arcadium heroem ediderat, v. 283, non tamen nunc ex Arcadia arceſſendae erant victimae in Theſſaliam.

540. *intacta ceruice,* iugo, vt toties. De numeri cauſſis quaerere non licet; non magis forte quam Ecl. V, 65. vt poeta, certum numerum poſuit. At in nouenario numero nouendiale ſacrum cogitare potuit. conf. ad Aen. V, 762. 541. *dearum,* Nympharum v. 532. Omnia in hoc verſu proprie dicta. *ad delubra* ſtatuuntur arae, ante templum, in προνάῳ ex more; *delubra alta,* quia gradibus adſcendebatur ad tem-

Inferias Orphei Lethaea papauera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises.
Haud mora: continuo matris praecepta facessit.

Moret. *reduxerit ortus* Parrhas. ex v. 552. *induxerit* vnus Arundel. 545 *Orpheo* Roman., vt et v. 553, sed vid. ad Ecl. IV, 57. *Orphi* Goth. pr., vt et v. 553. 'Ορφεῖ. *Letea* al., immo Ληθαῖα ex Λήθη. *mittis* Mentel. pr., vt et v. 553. 546 *Placatam Eurydicen.* Hunc versum post sequentem: *Et nigram*, exhibent omnia Heinsii exemplaria vetusta, vno excepto, item Burmanni Regius, Edd. Iunt. et R. Steph., vterque Goth., vterque Arundel. et Mead. Brunck. Erf. Ed. Norimberg. et aliae; tandem fragm. Vatic., minus tamen recte; nam post illa: *Orpheo inferiis factis lucum reuises*, vbi victimarum corpora iacent, quomodo subiungi posset: *Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa?* At vulgatum ordinem habent Mediceus, qui plerumque diuersam a Romano familiam ducere solet, Longobard. Pierii cum al. scriptis et edd. Habet tamen et hic versuum ordo aliquid parum congrui: Orpheo papauere inferias feres, Eurydicen placabis vitula caesa et nigra oue. Quae tandem illae inferiae solo papauere? *Nigra ouis* haud dubie ad Orpheum spectat. Adeoque aut delendus est versus: *Placatam Eurydicen*, quod equidem verum esse arbitror, de Eurydice nec nunc nec 454. 553 agitur, aut ille ante alterum collocandus est hoc modo: *Post, vbi — Placatam Eurydicen — Inferias Orphei Lethaea papauera mittes Et nigram mactabis ouem, lucumque reuises.* Ita demum narratio sibi constat. Nam ex seqq. apparet, inferias faciendas fuisse *alio loco;* tum vero, inferiis factis ille 553 *lucum reuisit*, in quo fanum Nympharum erat, ad quod victimae caesae fuerant relictae. 547 *locumque* Gud., vt Goth. sup. v. 468. *reuisens* Zulich. quod expedit locum, si mutato ordine legeris: *Inferias Orphei. Et nigram m. Placatam.* Et video hoc sequi virum doctissimum, Vossium. 548 *capessit* Medic. et Gud. a m. pr., vt Aen. I, 77. *facissit* Vratisl. Eadem varietas Aen. IV, 295.

pla. 545. *Lethaea papavera* Ge. I, 78 *Lethaeo perfusa papauera somno.* Orpheo inferiae fiunt, cuius Manes immissa lue iniuriam Aristaei vlti erant vs. 454. 546. *Placatam*, quae placatur, eo modo erit placata.

Ad delubra venit: monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios praeſtanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reuiſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Adſpiciunt, liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes vtero, et ruptis efferuere coſtis;
Inmenſasque trahi nubes; iamque arbore ſumma
Confluere, et lentis vuam demittere ramis.

---

549 *At delubri petit* vnus Arundel. *monſtratasque* Ven. Parrhaſ. 550 *eximio praeſtanti* Gud. *praeſtantis* Rom. a ſec. m. et 551 *intactas*, vt ſup. 540; quod etiam in Edit. Ven. 1482. 552 *induxerit* Moret. ſec. et quart. Franc. vnus Arundel. vnus Mead. *induceret* Leid. *intexerat* Rottend. pr. *adduxerat* Ven. *reduxerat* Parrhaſ. Edit. Ven. *reduxerit* Vratisl. 553 *miſit* Franc. 554 *Hinc* Erf. *auditu* pro *ac dictu* Moret. fragm. Menag. alter, *ac viſum* Zulich. Wakef. diſtinxit: *Hic vero (ſubitum ac dictu mirabile monſtrum!) Adſpiciunt liquefacta* — 556 *eruptis* Reg. et Cantabrig. 557 *Inmenſamque trahi nubem* tert. Mentel. *Immiſſasque* Zulichem. *que* poſt *iam* abeſt Moret. quart. *trahens* Roman. 558 *viſam demittere* Ven. *dimittere* Medic.

550 ſq. Iisdem verbis vtitur, quibus paullo ante vſus erat, Homerico more: cuius ratio tenenda eſt haec, ne ſemel bene et proprie enuntiata aut ieiune aut perperam mutentur. conſ. Bentlei. ad Milton. lib. X, 1086. Vpton. ad Spencer. *Faery Queen* pag. 643. 644.

554. Cf. ſup. 308 ſq. Expoſita quoque res ab Ouid. I Faſt. 377 ſq. Met. XV, 36 ſq. *monſtrum*, pro re monſtroſa, mira. 555. *liquefacta per viſcera*, tabe, putredine, diſſoluta. v. ſup. v. 308. *efferuere* voc. Lucretianum II, 929. ἐκζέσαι. 557. *nubes trahi*, noua examina. cf. ad hos verſus Nicandr. Alexiph. 443 ſqq., vbi de papauere. 558. Βοτρυδὸν Iliad. β, 89 adhaeſiſſe arbori.

Haec super aruorum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus: Caesar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat iura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:

cum quatuor aliis. vide v. 542. 559 sqq. Suspectum iam olim hunc, etsi ab homine satis ingenioso profectum, Epilogum habui, quia a poetarum more alienum est, talia adiungere suis carminibus; contra Grammaticos tali lusu delectatos esse ex pluribus exemplis patet, qui in Anthologia poetarum lat. prostant. Nec aliter de Metamorphoseon clausula statuebam. Vidi mox alios viros doctos non aliter statuere, etsi aliis de caussis. Brunckius, tamquam insulsum, et poematis ipsiusque Virgilii grauitate indignum reiicit. Etiam Io. Schrader. offensus erat inprimis illo: *haec ego canebam — dum fulminat.* Addi possunt alia: *canere super aliqua re.* Alia praeclara sunt. 559 *culto* Gud. a m. pr. *cultum* sec. Moret. *pecorisque* apud Diomedem lib. I. 561 *Euphraten* Heins. ex optimis. *Euphratem* vulgo. *volantes* Leid. Zulich. 562 *dat iussa* Zulich. 563 *Vergilium* Medic. Rom. et al. vid. Pierium, Cerdam, Burmann. *agebat* Rottend. tert. *habebat* Regius Martin. 564 Expectares Neapoli. hoc tribui: *Parthenope studiis florens ignobilis oti.* *oci* Roman. *ocii* et *otii* alii apud Burm. *horti* Moret. sec. *cui* Erf. a m. pr.

559 sq. De hoc Epilogo v. Vitam Virgilii ad a. V. C. 724. *pecorum,* adeo et apum. 561. 562. *volentes per populos,* quorum legati vndique eum conuenerant, vt ap. Xenoph. Oecon. 21, 12 ἐθελόντων ἄρχειν. *Olympo,* ad Olympum ad immortalitatem nominis.

564. De Maronis secessu apud Neapolin v. eod. loco. *studiis floret* et is, qui laudem inde et existimationem fert, ex iis inclarescit, et is, qui iis cum maxime deditus est; *Floremus* enim iis, quorum copia et abundantia ad manum est. Hoc altero sensu h. l. accipiendum. *Otium*

Carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON
LIBER QVARTVS EXPLICITVS.

565 *quo* Ven. Parrhas. *quae* Comm. Cruqu. Horat. Carm. I, 32, sed ad IV, 8 *qui* habet. 566 *tu* Franc. Menag. *cecinit* Medic. et alii apud Pierium. *cecini patulae sub* Parrhas. et Ven., item Romanus et alii Pieriani. Ceterum de quatuor postremorum versuum, quamquam illi non inelegantes sunt, veritate multo magis me dubitare non diffiteor; sollenne enim aliquando fuit, lacinias huiusmodi poetis attexere; et in Virgilium huiusmodi disticha et tetrasticha in Catalectis inuenias. Sed huic forte suspicioni vel propterea aduersabuntur viri docti, quod Harduinus eosdem versus, quamquam non iisdem de caussis, reiecit. Nunc Iacobum Bryant video et ipsum hos versus Maroni abiudicare. Verum licet cuilibet iudicium suum sequi; neque irascar equidem aliter statuenti, qui caussas irascendi habuissem sexcenties, cum, vt officio interpretis, suas operas retractantis, satisfacerem, Vossii, viri doctissimi, notas euoluerem. Eum quidem censuram in meas notationes agere acerbissime, non erat quod grauiter ferrem; condonandum enim hoc ingenio viri tot aliis laudibus inter populares nostros merito suo, etiam ex ipsis Georgicis praeclare in patrium sermonem versis conspicui; dolui tamen vicem viri vsquequaque et in rebus tenuissimis excandescentis et bile mota efferuescentis: Hem, apud me cogitabam cum Chremete Terentiano, *an cuiquam est vsus homini, se vt cruciet? quaeso tandem aliquantulum tibi parce!* Equidem, cum innumera ille cauillando, subsannando aut conuiciando reprehendat, quae nemo facile paullo intelligentior improbet, alia mihi imputet a sensu meo aliena, mihi, cum nihil admittam nisi quod

Romanis omne vitae genus a reip. negotiis domesticis bellicisque alienum, proprie tamen quodammodo de Musarum otiis; *ignobile*, respectu gloriae bellicae et gestarum magnarum rerum. Sic Ge. II, 486 *inglorius*. De Neapoli studiorum parente conf. Wernsdorf. V. C. in Poet. min. T. IV, Exc. IX, p. 395. 565. *audax iuuenta*, qui omnino carmina vulgare auderet, rem poeticam aggrederetur: vt, *audacibus adnue coeptis* Ge. I, 40, non quod carminis geuus tale esset, qoud ma-

grammatice aut critice constitutum sit, obtrudat alia, quae ipse opinatur, non probat: nihil horum attigi, nisi vt mea firmarem aut illustrarem. Et in hoc magnam viro docto habeo gratiam, quod ita animaduerti plura, quae non satis diserte, minus circumscripte ac circumspecte a me essent enuntiata, eaque correxi, nonnulla recte ab eo animaduersa cum bona eius venia adoptaui. Verum debeo ipsi etiam maiora in hoc, quod haec perpetua mei insectatio animum meum firmauit in ferendis aliorum iniuriis et contumeliis; haec ipsi me debere, ingenue fateor; quae ille mihi debeat, ipse viderit!

gnos ausus posceret. Tenue enim genus est bucolicum. Casteluetrius Oper. Crit. p. 154, monente Burm., ad duo genera Eclogarum referebat, alterum humile, alterum sublimius, vt Ecl. IV. VI, acute, quod in τῷ *audax* haesit; at sententia huius versus quomodo in Casteluetrii opinionem redigi possit, equidem non video.





EXCVRSVS I

De Pleiade Piscem fugiente.

Georg. IV, 232 *Taygete simul os terris ostendit honestum Plias, et Oceani spretos pede repulit amnis: Aut eadem sidus fugiens vbi Piscis aquosi Tristior hibernas caelo descendit in vndas.* De Pleiadum ortu et occasu agi, manifestum fit, declaratumque id satis est in Notis ad h. v. Altera tamen pars vix satis expediri posse interpretatione vlla videbatur: haerebamque in eo ipse, quatenus Pleias occidere dici posset, *fugiens sidus Piscis aquosi.* Etenim in hoc aestuabant Intpp., quale hoc sidus sit, et qua ratione Pleias illud fugere dicatur. Neque enim, siue per grammaticas siue per astronomicas rationes, Seruii *Piscis australis*, nec *Pisces*, nec *Scorpius*, nec *Hydra* hic memorari possunt; vt nec *Delphinus*, qui pr. Nonas Ianuarii exoriebatur ex Caesaris ra-

tione, v. Plin. XVIII, 26, f. 64, quem adeo nec fugere Pleias videri poteſt. Niſi forte *Piſcis* in *Priſtis* mutetur, quo nomine Cetum veteres aſtronomi appellant; poſſunt ita Pleiades quadam ratione eius rictum hiantem videri effugere; vti Orionem fugiunt in eo, quem laudauit Guellius et cum noſtro comparauit, loco Quinti Smyrn. Paralip. V, 367 ſq. Πληϊὰς εὖτ' ἀκάμαντος ἐς Ὠκεανοῖο ῥέεθρα Δύεθ', ὑποπτώσσουσα περικλυτὸν Ὠρίωνα. Fuit vir doctus, qui ita ſuccurrere volebat, vt diſtingueret: *Aut eadem, ſidus fugiens vbi Piſcis aquoſi* (ſcil. eſt, ibi). *Triſtior hibernas deſcendit in vndas:* quod vix reperiet, cui ſe ſatis probet. Petitus de LL. Attic. p. 390 (Iurisprud. Rom. et Att. T. III, p. 483) *Sidus* ſolem interpretatur, quod ſatis recte fieri poſſe, non negem; hunc Vergiliae fugiunt, cum auerſam ab illo et contrariam inſtituunt viam. Sole enim e mari emergente illae in mare deſcendunt. Hactenus bene. Sed tum iungit *vndas piſcis aquoſi*, vt pro mari dictae ſint; hoc vero nullo modo fieri poteſt, aut certe ieiuniſſime fieret. Itaque adhaerendum forte Petauii iudicio Auctar. Op. de Doctr. Temp. p. II, 9, et in Var. Diſſ. ad Vranolog. lib. II, p. 95, *eſſe locum* hunc de piſcibus *inextricabilem.* Subiiciam, quae mihi amiciſſimus Kaeſtnerus, hoc de loco conſultus, reſcripſit. Viri in his litteris principis iudicium quis non lubentiſſime accipiat! *)

*) „*Mit dem Fiſche iſt nichts anzufangen. Das übrige würde ich ſo verſtehen:*

Vor etwa 1800 Iahren ſtanden die Plejaden im 4 Grade ♉. Wenn Sie einem Globo die Alexandriniſche Polhöhe von 31 *Grad geben, von welcher* Heniſchius in Sphaer. Procli p. 207 *Virgils Beſchreibung nicht hier, ſondern* Ge. I, 219 At ſi triticeam meſſem etc. *annimmt, und den 4 Gr. des ♉ etwas über den Morgenhorizont führen: ſo werden Sie ſehen, daſs das Ende des ♉ etwa unter dem Horizonte iſt, und die ☉ alſo darinnen ſtehen muſs, wenn die Plejaden kurz vor ihr aufgehen ſollen; die Iahrszeit dazu iſt der May, und der Aufgang der Plejaden, den Virgil hier meynt, geſchieht kurz vor der Sonne:* Ortus matutinus. *Führen Sie aber eben den 4 Gr. ♉ in den*

Ex astronomicis itaque rationibus nullam plane loci interpretationem procedere omnes fatentur. Enimuero re diligentius perpensa, male hoc ipsum fieri vidi, quod rationes nostras astronomicas intulere viri docti. Ex poeticis rationibus lux interpretationi petenda erat. Sollenne est poetis, etiam iis, qui de astronomicis praecipiunt, vt in describendis sideribus tabulas sui temporis caelestes et asterismos in iis notatos sequantur, formasque et figuras pictas ita exprimant, quasi eae in caelo vere conspiciantur, scilicet vt ornatum versibus suis ex earum varietate petant. Est porro poetis commune, vt *fugere* et *sequi se, adspicere* vel *respicere*, dicantur sidera non semper ortus et occasus, successionis et motus respectu, nec alia de caussa, quam quod in tabula caelesti talis eorum positus occurrit, vt aut ex aduerso sibi collocata, aut quocunque modo opposita vel subiecta sint. Sic apud Manilium I, 263. 264 *Aurato princeps Aries in vellere surgens Respicit admirans auersum surgere Taurum.* Praeiuit statim Homerus in noto versu Iliad. σ, 488, et

Abendhorizont: so steht gegen über im Morgenhorizonte das Ende der ♎, wo sich die ☉ etwa im October befindet, und Virgil meynt vermuthlich, dass alsdenn die Plejaden mit Anbruche des Tages untergehen, wenn die ☉ ihnen gegen über aufgeht.

Ich glaube, Sie werden finden, dass man den Bienen in Italien das Honig im May und October genommen hat.

Die Fische in der Ekliptik gehen allemahl vor den Plejaden unter, auch der Wallfisch; fliehen also die Plejaden, nicht die Plejaden sie. Der Delphin ist noch nicht aufgegangen, wenn die Plejaden untergehen. Also weiss ich diess nicht zu erklären.

Ich habe viel Bücher darüber nachgeschlagen, diese Stelle aber nicht berührt gefunden, als beym Ricciolius Almag. nou. T. I, Lib. VI, c. 22, p. 473, *vom Fische aber hat er gar nichts, und sagt, Virgil habe* ortum matutinum et occasum vespertinum *verstanden. Das erste ist mit mir einerley; das letze hiesse, die Plejaden sollten kurz nach der Sonne untergehen, da müsste die Sonne etwa im Zeichen der ♓ stehen, und das gäbe für die Zeit des Honignehmens etwa den März:* hybernae vndas *lassen das nicht zu.“*

Odyff. ε, 274, dum Vrfam dicit verti circa polum, et Orionem defpicere et obferuare: καὶ Ὠρίωνα δοκεύει· atqui is longe ab ea abeft, Vrfae tamen ex aduerfo pofitus. Ita centies Aratus fiderum fitum defignat, fimulque ornatum ex natura animantis vel figurae, quae fignum facit, petit; ita Orion infequitur Leporem; at Sirius fertur infequenti fimilis, Φέρεται μετιόντι ἐοικὼς, Καί οἱ ἐπαντέλλει, καί μιν κατιόντα διώκει. v. 340 fq. cf. v. 28 fq. 316 fq. Sunt alia innumera exempla apud Manilium, vt in vno loco lib. II, 485 fq., vbi inter alia Taurus *fulgentes videt atque audit per fidera Pifces.* conf. II, 466. 519. 456. lib. I extr. Alia exempla ex Ouidio notare licet. Iam cum apud Virgilium Pleiades dicuntur occidentes *fugere Pifcem*, feu Pifces, hoc ad fitum fiderum in fphaera vnice fpectat; nam auerfum Taurum, adeoque Tauri caput cum Pleiadibus, fubfequitur alter Pifcium. Simili modo Pleiades occidentes fugere Orionem dicuntur apud Hefiod. Ἔ. 619 Εὖτ' ἂν Πληϊάδες, σθένος ὄβριμον Ὠρίωνος Φεύγουσαι πίπτωσιν ἐς ἠεροειδέα πόντον, et ap. Quint. Smyrn. V, 367. 368 Πληϊὰς εὖτ' ἀκάμαντος ἐς Ὠκεανοῖο ῥέεθρα Δύεθ' ὑποπτώσσουσα περικλυτὸν Ὠρίωνα. Ciris 535 *Scorpius alternis clarum fugit Oriona.* Hygin. Aftron. II, 26. itaque *conftitutum vt, cum Scorpius oriatur, Orion occidat.* Eadem haec fiderum facies habitus ac fitus tot fabulis locum fecit, vt v. c. huic ipfi Orioni. cf. Schol. Apollonii III, 226. Reftat difficultas in epitheto *aquofus*, quod nimis tenue videri poteft, fi eft pro aquatilis. Enimuero *aquofus* eft aquas, imbres, cogens, denuntians: vt *aquofus Orion* Aen. IV, 52. *Aries aquofus* Ouid. Met. X, 165. *Eurus aquofus* Horat. Epod. 16, 54. *Pliades aquofae* Stat. IV, 120 imbriferae. Quid quod etiam *hiems aquofa* Ecl. X, 66. Aen. IX, 671, *nubes aquofae* Aen. VIII, 429. Et iam Ζέφυρος ἔφυδρος Odyff. ξ, 458. *Pifcem aquofum* ex hoc ipfo loco Ouidius petiit: Met. X, 165 *quotiesque repellit Ver hiemem Pifcique Aries fuccedit aquofo.* Ceterum *fimul* et *vbi* fibi refpondent, pro, quando.

EXCVRSVS II

De Nympharum domo et Penei regia.

Georg. IV, 317 *Paſtor Ariſtaeus fugiens Peneia Tempe — Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis* — 321 *Mater quae gurgitis huius Ima tenes* — 333 *At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti Senſit* — 359 *ſimul alta iubet diſcedere late Flumina qua greſſus inferret. At illum Curuata in montis faciem circumſtetit vnda, Accepitque ſinu vaſto miſitque ſub amnem. Iamque domum mirans genetricis et humida regna, Speluncisque lacus clauſos lucosque ſonantis, Ibat et, ingenti motu ſtupefactus aquarum, Omnia ſub magna labentia flumina terra Spectabat diuerſa locis — Et caput* etc. Nondum locum vidi alium, qui cum hoc comparari poſſit, et noua ac mira eſt rerum facies, quam *ex hoc ipſo loco* apud animum adumbrare neceſſe eſt; ſomnia autem, quae veteres pro ſuo quisque ingenio de Oceano terram ambiente multis modis effinxerunt, in vnum colligere, et ex iis nouum aliud iterum fabulari, cui alius aliud ex alio ſubſtituat, etſi ſagacis ingenii laudem habere poteſt, non eſt tamen interpretari. Narrat poeta vaſtam aliquam ſub terra cauernam, e qua omnia flumina orta diuerſis viis ad terrae ſuperficiem properent, vbi illa ſuo quodque fonte ex terra prodeant. Adumbrata fere res ad eam ſpeciem, qua in locis inferis poſita narrantur ea, quae ſupra terram ſunt, vt luci, flumina: v. c. Ouid. Met. I, 189. Valer. Flacc. III, 402 ſqq., aut quemadmodum Styx et Acheron ex inferis emergunt et ſupra terram ſeſe effundunt. Comparari poteſt priſcum illud philoſophema de magna in terrae viſceribus abyſſo et aquarum receptaculo: de quo ſecundum antiquiores Plato diſputauit in Phaedone Tom. I, pag. 112 (Bipont. p. 253 ſq.) et contra eum Ariſtoteles Meteorolog. II, 2, p. 779, B. C. du Vall., cui inniti puto narrationem ap. Senec. Nat. Qu. V, 15 ex Aſclepiodoto: *demiſſos a Philippo in metallum antiquum olim deſtitutum — longa via ſagitatos, vidiſſe flumina ingentia et conceptus*

aquarum inertium vastos pares nostris — liberae laxitatis, non sine horrore visos. Fundum autem mythi aut fecit aut illustrare rem potest Oceanus ap. Homerum vss. sup. ad 381, laud. βαθυῤῥείταο μέγα σθένος Ὠκεανοῖο, Ἐξ οὗπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα Καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ Φρείατα μακρὰ νάουσιν.

Cauernae huius immensae sub terra, facies a poeta adumbrata videtur esse haec: vt sint in ea passim speluncae inque iis lacus inclusi magnaeque siluae, per quas flumina subter terram ex lacubus profluant; vt adeo hi lacus sub terra pro fontibus sint, vnde illi ortum habeant, donec aliquantum progressi supra terram emicent fonte vnumquodque suo: *Iamque domum mirans* sqq. 363 sqq. Qua vi, quo motu, flumina ita in altum ferantur, ex imo terrarum fundo assurgant, et, quomodo ex vno loco omnes amnes prodire possint, vt doceret, a poeta expectari non poterat; a physico hoc postulares iure.

Iam Cauerna haec pro regia aliqua fluuiorum et aquarum non male haberi poterat. Si poeta Oceani regiam eo modo adumbrasset: nihil puto foret quod mirationem faceret. Talis Neptuni regia passim describitur; Iliad. N, 21. conf. Ouid. Met. I, 276 sq., in hac Nereidum Chori apud Eurip. Troad. pr. Nerei domus in mari Aegaeo apud Apollon. IV, 772. et Iliad. A, 358. item Thetidis et Eurynomes Iliad. Σ, 402 vbi Vulcanus latuerat. At Maro obscurauit commentum illud poeticum inflexa rerum specie, dum Penei fluminis regiam ad eundem modum adumbrauit, quo Oceani vel Nerei, aut forte Acheloi, amnium antiquissimi, describi potuisset. Nam per se Flumini deo domus seu regia recte tribuebatur: et in ipso Peneo hoc ex poetarum vsu exsequutus est Ouid. Met. I, 568 sq.: *Est nemus Haemoniae* etc. — *Haec domus, haec sedes, haec sunt penetralia magni Amnis; in hoc residens, facto de cautibus antro, Vndis iura dabat Nymphisque colentibus vndas. Conueniunt illuc popularia flumina primum, Mox amnes alii.*

Vt ad certam aliquam rerum speciem, quae quidem animis nostris informari possit, haec reuocem; ex toto mihi

loco haec constitui posse videntur: Fingamus ingentem illam Cauernam late subterranea loca occupare; esse veram Oceani regiam, seu regnum vastissimum. Vt super terra multi sunt terrarum tractus, diuersi fines imperiorum, sic in isto subterraneo aquarum regno quaquauersus sunt ingentia aquarum receptacula in marium modum, speluncas dixit, e quibus diuersis locis capita ac fontes fluuiorum procedunt, aliquantum inter siluas flumina sub terra cursu facto emergunt et amnium fontes supra terram constituunt. Ex magno hoc magnorum fluminum numero erat quoque Peneus. Fingamus iuuenem per fontem demissum in immensum illud aquarum regnum subterraneum, deductum esse in eam partem, eam cauernam, quae pro fonte, adeoque pro regia Penei, esset; puta esse magnum aliquod specus, quale illud Nympharum in aditu Ithacae apud Homerum. Specus hoc pro *thalamo* Cyrenes; *thalami pendentia pumice tecta* v. 374: reliqua e vita heroum ac deorum sunt petita: assident ei Nymphae opus facientes 334 sq., assident *vitreis sedilibus* 350. Peruenitur ad illud Penei specus descensu ad magnam illam Cauernam facto, qualem descensum praebere adeo necesse est omnes fluuiorum fontes ex specubus prodire solitos. Itaque et Aristaeus cum matrem Cyrenen adire vellet, ad fontem Penei accessit: *Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis.* Illa, etsi interiora terrae, specum ac partem magnae istius Cauernae, quo loco Penei patris erat domus, inhabitabat, recte tamen sub fonte Penei degere dici poterat: *quae gurgitis huius Ima tenes;* et, *mater sonitum thalamo sub fluminis alti Sensit.* Tum *ante alias Arethusa sorores Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda* 351. 352, adeoque per fontem prospexit. Quo modo hoc fieri potuerit: recte non attigit poeta: ad sensum enim satis commode res expediri nequit. Nunc mater filium iubet descendere: haud dubie per fontem Penei, dum aquas discedere et viam ei parare edicit: *simul alta iubet discedere late Flumina, qua iuuenis gressus inferret:* 359. 360. Nunc traditur modus: aquae fontis Penei in media sui parte repressae assurgunt in montis excauati speciem, et tamquam viam, in arcus speciem

factam, praebent: *Curuata in montis faciem circumstetit vnda. Accepitque sinu vasto misitque sub amnem:* 361. 362. Tum ille in magnam illam Cauernam, de qua paullo ante dictum, vnde fluminum exordia et fontes procedunt, peruenit et in matris *domum* seu *thalamum* adducitur: 363 sq. Cumulantur haec in vss. 363 sqq. *miratur domum genetricis et humida regna, Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes — Omnia sub magna labentia flumina terra Spectabat diuersa locis,* tamquam in magno regno diuersas prouincias, regiones, tractus, per cauernarum vastitates patentes; et inter has puta fuisse cauernam illam, quam tenebat Peneus.



LIPSIAE MDCCXCIX
EX OFFICINA DVRRIA



